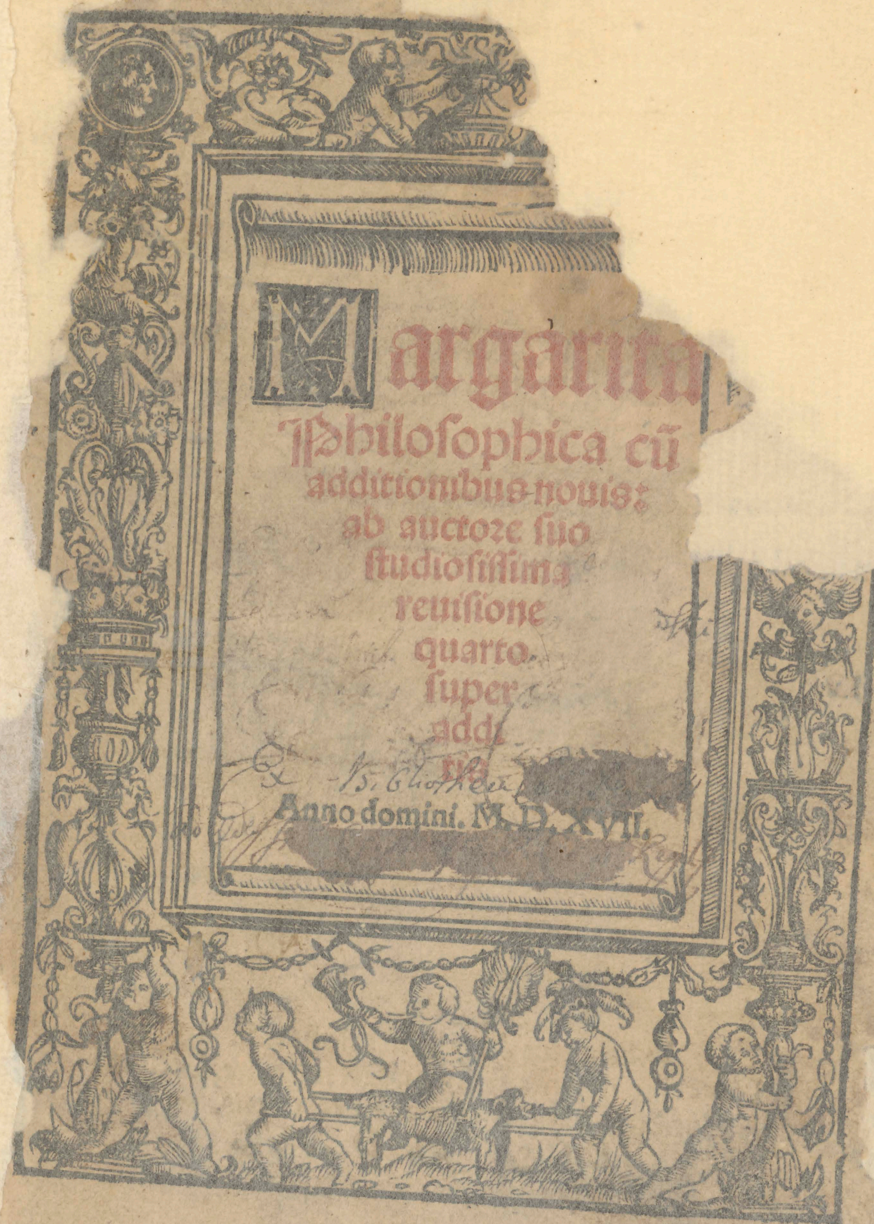

Margarita Philosophica cũ
additionibus nouis:
ab auctore suo
studiosissima
reuisione
quarto
super
addi
tis

Anno domini. M.D.XVII.

Io. Schottus Argentinen. lectori. S.
Hanc e me, non pressam mendaci stigmate, Lector:
Pluribus ast auctam perlege, doctus eris.
Basileę. M D X VII.

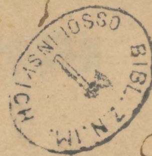
Spectatæ modes[...]

Spectatæ modes[...]
Jacobum Stalecopi[...]
haud uulgarem, in[...]
donauit hoc libro Casp[...]
dæsius. Luri[...] discessurus
christianæ 1592. die July

Illud inprimis Superos precamur,
Vita dum nostrum comitatur æuum
In sacris totum ut liceat Camœnis
Ponere tempus.

VIVE, VT POST VIVAS.
philosophia est mui[...]

Et Voluisse, sat est.

Suo in totum amico charissimo
semper ad hoc, non minus fidi
simo, Petro Paleno ~~hunc l~~
~~ibrum dono dicaui~~ Chir
~~probato~~ industrio, foelici
dato usedomensium, in [...]
moriam hoc quod est libri
neris loco, dicauit dono Ja
Stalcopius pomerany
domicae praefectus A[...]

Philesius vogesigen[a] ... ⁊ fructu Margarit[e] ...

Si mea continuo perfunderet o[ra] ...
Duro gorgonei fons pede fo[ssus] ...
Totus ⁊ intraret calefactum in ...
Implerent muse si mea cord[a] ...
Digna tamen libro preconia ...
Nec possent Reischo carm[ina] ...
Nam sua comperit hic omni sine gramata g[ens]
Prima tener discit qui rudimenta puer.
Hic ⁊ pro rostris rhetor dicturus auaris/
Rem spectat mira cum leuitate suam.
Hic quoqꝫ qui logicen vult litigiosior ipsam
Calle suum discit syncathegreuma leui
Hic cernit prisco docti de more Platonis
Qui numer[a]t/numeris omnia p[re]hensa suis:
Ipseqꝫ contemplans sensu geometra profundo/
Hic varios multa comperit arte modos.
Diligit argute qui grata volumina vocis
Musicus/hic graciles conspicit ipse sonos.
Tollit in ethereos qui lincea lumina tractus/
Ignea cum celsis hic videt astra polis.
Ipsaqꝫ nature speculans arcana sagacis/
Rem discit totam ex partibus esse suis.
Cui Medicina placet magno bene nota Galeno:
Illi est hic studij portio tacta sui.
Nos quoqꝫ que format morum doctrina beatos:
Ipsaqꝫ cum fructu Theologia suo.
Hec ⁊ plura meis nunc non numeranda camenis
Hic mira retinet sub breuitate liber.
Vos quos vel sophie cõmercia grata latine/
Verus amor Reischi/vel tenet ipse mei:
Hunc vigili tm̄ tractetis mente libellum:
Et saturate bonis languida corda cibis.
Hanc Pater ipse suam natam non inuidus vnam
Ornauit:larga rursus ⁊ auxit ope.
Tertia quam docti laudata impressio Schotti
Fuso nunc nitidis fabricat ere notis.
Atqꝫ vt ⁊ hanc proprio noscaris nomine natam:
μαργαρις huic nomen φιλος et est σοφικα.
O studiosa cohors nateqꝫ patriqꝫ fauete:
Non indigna dabit premia talis amor.
Illos seruabo memori sub corde repostos
Hos artus donec spiritus ipse reget.

τελως.

Philosophica Rationalis: Na: principia dialogice ...ctissime cōplectēs

...ncta per omnes eius partes/⁊ pro-
...ne continet.
...Dialectice principia exemplari demonstratione abū-
...atis cōmemorat.
...us Rhetorice partes/cum arte memorandi ⁊ epistolan-
...di edocet.

Quorum:

Quartus Arithmetice species rhetorice ⁊ practice cū diuersis algorithmis pertractat.

Quintus Musicas consonantias rhetorice ⁊ practice ꝯsyderat Et monochordum in diatonico genere diuisum/ ipsi manu-gammaut coaptat.

Sextus Geometrie elementa primo quidem rhetorice/ deinde practice:cum diuersis instrumētis ⁊ dimetionibus exponit.

Septimus Astronomie theoremata/totius mundialis machine dispositionem:celestium ⁊ elementalium regiones: situm orbis iuxta cosmographoꝝ traditionē/cum generali mappa dilucidat. Astrologie preterea partes omnes ꝯcurrens/genethliacos precipue ⁊ fatidicos prophetarū oraculis ⁊ sanctorū patrum sententijs confutat.omnēqꝫ superstitionis sobolē: Necromantiā/Pyromantiā/Geomantiā/ artem Notoriam ⁊ imaginū ritū ⁊ execrationes pandit ⁊ reprobat.

Octauus Naturalis philosophie principia/ a diuersis diuerse quidem enumerata concorditer declarat.

Nonus Originem primordialē ⁊ productionē omniū rerū naturaliū tā simpliciū ꝙ mixtarū explanat. Alchimie ꝑterea principia ⁊ auctores cōmemorās/lechmistas eliminat ⁊ retaxat.

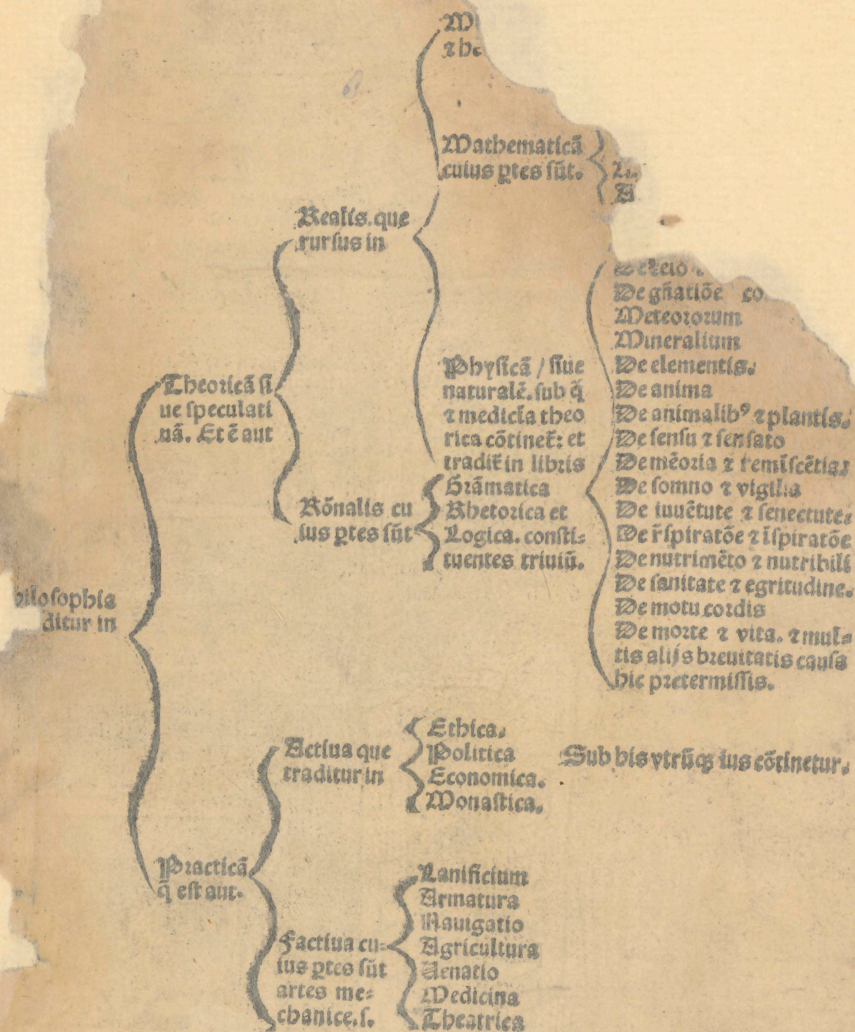
Decimus Anime vegetatiue ⁊ sensitiue potentias/organa/obiecta ⁊ operationes explicat:⁊ circa sensum visus perspectiue theoremata cōmemorat.

Undecimus Anime rationalis originē/naturā/immortalitatē futurū statū:tam in miserijs infernalibus ꝙ gaudijs celestibus per nouē cāpos inuestigat:⁊ ob id multorū philosophoꝝ ⁊ theologorū positiones de natura anime enumerat.

Duodecimus Philosophie moralis partes pertractat passionum/virtutum moraliū/intellectualiū ⁊ theologicaliū rationes cum oppositis vitijs explicat.

Superadditur Registrum seu inuentariū iuxta literarū ordinē queqꝫ notabiliora in toto ope ꝯtēta lectoris obtutibꝰ ostētās Figuris quoqꝫ artificiosissime effigiatis ⁊ pene innumeris totū opus illustrat.

Philosoph...

De noticia partium

Margarite Philos
dimentis Grāmatices.
ticia partiū orationis, L
et diuisione Philosophi

Uid est q̄ te.
animo/alacri studio tri
libris venari video?
ro. Discip. Et quid si
Mag. Philosophia est diu / hu
rez cognitio: studio bene viuēdi piūc
rerum humanarū diuinarū ꝙ sciētia. z
amorē Sapiens inuitat/ dicens: Hec sp
or est sole: z syper omnē dispositionem stell
z luci cōpata inuenitᷓ prior. Omne aurū in cōparatione illius arena est exigua: z tanq̄ lutū estimabitᷓ argentū in conspectu illius. Nam omniū bonoz mater est: z thesaurus infinitus hominibus: quo qui vsi sunt/participes facti sunt amicicie dei zc. Unde z Seneca virū speculatiuū quasi deum in humano corpore hospitatū/astruebat. Discipulus. Miras philosophie laudes dicas: sed vnde istoc insignita sit nomine/ edicito. Magister. Philosophia nomen grecum est/non latinum: ortum a φιλος id est amicus: et σοφια id est sapientia: quasi amata sapientia. Si enim sapientie forma: vt aiebat Plato/oculis videri posset: maxime ad amorem sui homines concitaret. Discipulus. Et hinc philosophi dicti/ qui amatores sunt sapientie? Magister. Etiam fili: sic enim primus Pythagoras non sapientem/sed philosophū potius se esse respondit: id est amatorem sapientie. Discipulus. Quomodo amatores sapientie sunt: quā (vt ais) oculis cernere nequeūt: nihil autem amatum nisi cognitum? Magister. Sapiētia etsi oculis corporis neutiq̄ videatur: cum sit sole speciosior: intellectualibus tñ facile videtur/ab his q̄ diligūt eam. Et partim quidem vt a patre luminum (a quo o ne datum optimum) immediatius inspiratur: partim autem vt humana industria per ea que facta sunt sensibilia indagatur. Hinc z in plures partes secernitur: vt in pretacta descriptione liquet.

Philosophia q̄d.

Sap. vij. a
Philosophie laudes.

Sene

Plato

Aug. de tri. li. ix. c. iij. et li. x. c. j. z. ij.

Pytagoras philosophus.

Sap. 7. b
Jacob. i. c
Rom.

De Ratione z ordine dicendorum: Capitulum. II Discipulus.

NOn me puto feliciorem diem hactenus hac ista vixisse: quo hec et iocunda z animo meo gratissima audiui: nec inferiorem felicitatis partem me attigisse existimarem/ si bonum saltem generalem cognitionem paucis consequi possem. Magister. Optime sentis. Nam Aristoteles mortalium felicitatem/non in diuitijs/non in honoribus/nec ceteris bonis exterioribus: sed speculatione substantiarum separatarum (de quibus metaphysica) posse reperiri astruit. Et Poeta felicem dicit eum/ qui rerum potuit cognoscere causas: que in ceteris philosophie partibus inquiruntur.

Aristo. x. et

Vergilius Georg.

eneralem/paucis edocere labor est nō
tētiam/breuis esse volo: obscurus fio.
/q̄ vulgatum silentio preteritum iri con
percilijs/rugato naso ⁊ toruis oculis in
omnia simul corrodent. Ualens autem
ne indolis adolescentem/claro satum san
: more pecudum sine literis vitam agere:
uo enumerate sunt ordine/prima rudimenta expla-
omnium artium prima initium sumētes: in primis
eius labyrinthus abijciendos reor: ne in his diutius
osissimum (quod natura mortalibus parte distribuit)
vtiliora attingamus minime. Quid enim proderit
tenerrima: in fictis singulorum dicendorum continuatio-
isionum excogitatis reductionibus ⁊ sufficientijs/perplexis regi-
ribus/anilium fabularum recitationibus de quis et qui/si inter pro
a censenda: de vocatiuo si verbo personali in ratione suppositi iun-
possit: de quinq̄ figuris: de impersonalibus: ⁊ an ne gerundia inter
participia collocanda veniant: insuper ⁊ de varijs impedimentis in con-
structionis ordine/⁊ constructionum superuacuis nominibus frustra occupa-
ri? Aut quid demum pensi habebit modos significandi ⁊ omnimodam eorun-
dem diuersitatem tenerrimis auribus inculcari: quos sine naturis rerum/et
philosophia prima nesciri nemo doctus dubitat? Hec itaq̄ ⁊ similia missa fa-
cientes quo tendimus pergamus. Discipulus. Perge.

Auctoris intentio

Uanitates grāmatell

De Grāmatice definitione: inuentore li-terarū numero ⁊ distinctiōe. Ca. III

Magi. Grammatica igitur (a qua exordiri oportuit) est recte scribendi ⁊ lo-quendi scientia: fons ⁊ origo omnium artium. De qua ⁊ Quintilia-nus: Nisi grāmatice fundamenta fideliter ieceris/quicquid super-struxeris corruit. Dicta autem παρα τα γραμματα id est literis: quasi lite-raria siue litteratoria scientia: eo q̄ litera minima grāmatice pars sit. Disci-pulus. Quis hanc primo homines edocuit? Magister. Grāmatice prima elementa/que vt diximus sunt litere: s̄m linguarum diuersitatem diuersi tra-didere. Hebraicas nāq̄ literas ab Adam protoplasto nostro parente/poste-ris relictas facile accipimus: cum ⁊ omnibus creatis nomina indiderit. Va-rum ⁊ nomina ⁊ figure characterum sunt.

Quintilian⁹

Grāmatica quid

Adam Geñ. 2. d

Hebreum alphabetū

theth	heth	saen	vou	hee	doleth	gimel	beth	aleph
ט	ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
samech	nū fi.	nun	mē fi.	mem	lamed	caph fi.	caph	ioth
ס	ן	נ	ם	מ	ל	ך	כ	י
tau	schin	res	qupb	zadick fi.	zadick	pe fi.	pe	ain
ת	ש	ר	ק	ץ	צ	ף	פ	ע

Grecas vero (etsi non omnes) La
videlicet.

alpha. uita. gāma. delta. epsilō. zita.
α β γ δ Δ ε ζ η
mi. ni. xi. omicrō. pi. ro. sigma. tav. ypsi.
μ ν ξ ο π ρ σ τ υ

Sed latinarū de quibus nos agimus Nicostrata
uentricem historie tradunt: non tamen omnium/sed
E F G I L M N O P R S T U. alie autē
longo post tēpore his quas Nicostrata inuenerat nō sine causis adi
Discipulus. Quibus de causis? Magister. H addita est vt esse
rationis nota. h aspirant enim vocales omnes. vt ha/he/hi/ho/hu. Se
sonantes in latinis nunq̄ (dempto pulcher) h aspirant. In grecis autem,
que ab his c p r t h aspiratas conspicimus. vt philosophus/rhetor/theologus
Christ⁹: q̄d grece per χ q̄d valet ch et ρ q̄d valet r et c q̄d valet s adiecto titel-
lo scribitur: in hac forma/χρ̄c. Hinc q̄dam ex nostris Christus per x p c scri-
bendum insulse ignoranterq̄ tradidere. K assumpta est vt inter c et q dis-
crimen faceret. Nulla tamen dictio seu vox latina k scribenda est. licet vsus
in aliquibus male habeat. Pro q nonnunq̄ antiquiores c scribebant. Sic
pro x/c et s/vel g et s ponebant. Nunq̄ ergo post x scribendū est s. Y ve-
ro et Z a grecis mutuauit latinitas: propter greca scribenda: quibus nōnunq̄
vtitur y pro i: et z pro ss duplici ponitur: vt πατρίζω patrisso. Sunt itaq̄ lit-
tere numero. xxiij. Quarū quinq̄ vocales dicte: quia sine alijs efficiunt: sc;
a e i o u. Relique omnes consonantes: quasi cum vocalibus sonantes. vt b
cum e sonat he. Similiter v et i in principio vel medio dictionis/si mox voca-
lis sequitur/in vim consonantis migrant. vt valor/iacob/maior/audiui. Q;
si in medio dictionis vocalis precesserit i alia sequente in eadem syllaba. pro
duplici ij consonante accipiunt.. vt peius/eius. U vero immediate sequens g
q et s vim littere perdit: quia nec dyphthongon/nec positionē efficit. vt lin-
gua/aqua/suadeo. Consonantes rursus bipertiuntur/in Mutas: et Semi-
uocales. Mute sunt que vocali in qua desinunt dempta absq̄ voce sunt. vt b
c d f g k p q t. Cetere Semiuocales sunt: quia e vocali a qua incipiūt dempta
semiuocalem faciunt. vt l m n r s. Et x que a vocali i ordit. E quibus due li-
quide sunt. scilicet l et r. quia alicui mute in eadem syllaba adiuncte vocalem
precedentem ancipitem reddunt. vt tenebre repleo ⁊c. F autem et si more
semiuocalium a vocali incipiat/muta tamen deputabitur: cum dictionem ad
instar semiuocalium finire non possit. Ex his quedam in gutture/ alie la-
bijs/nonnulle vero appulsu lingue circa dentes et palatum formantur: quod
labia mea et lingue deflexionem animaduertendo facile intelliges. Disci-
pulus. Capio. Sed in quem vsum assumpte sint edicito.

K Q

Z

Litterarū latinarū numer⁹

Uocales.

Consonantes

Mute.

Semiuocales

Liquide

Trac. I
Capitulum Quar. Magister.

rum diuerse emergunt syllabe. Cum enim due
it/dyphthongos quattuor efficiunt. Quarum
scribi et legi possunt: vt audio euangeliũ. po-
scribi possunt:sed legi concessum non est: vt eneas.
ans vna vel plures vocali associate fuerint/ varias
ca/da &c. Non autem plures tribus vocalem in eadẽ
qui possunt. Si autem tres precedant/ due sequun-
s sequuntur/due precedunt. vt stirps. semper autem
prima vel vltima est l vel r. Non ergo pluribus sex vna sylla-
as recipit:nec vocales tres continet. Quotecunq; autem sine vocali
iate fuerint/ syllabam non constituunt. Syllabam omnes littere in
unt:y dempta:que semper in principio h aspirationẽ ante se requirit. vt
o.bos.cos.dos.ex.fur. glos.hic.in.kalende.laus.mons.non. os.pes. qui.
rus.sus.tu.vrbs.xenodochium.hydria.zona. Vocalibus omnibus sylla-
bam terminare cõcessum est:vt mensa.cubile.gumi.leo. genu. Consonãtibus
autem hec potestas certa lege constricta est. Discipulus Qua? Magi.
¶ B nullius syllabe finis est:nisi et sequentis initiũ sit.vt abbas. Excipiun-
tur dictiones composite ex prepositione in b terminata. vt sublego. obtrecto.
obduco &c. Transit preterea b in f.c.g.m.r.sequentibus illis in compositio-
ne. vt officio.sufficio.occurro.succurro.suggero.summitto.surripio. arripio
aufero. Tamen non afero dicitur differentie causa:ne dicendo affero ex ad et
C D fero compositũ credatur. ¶ C syllabam terminat/si sequens a q vel e inci
piat:vt siccus.quidq; (quod et quicq; dicitur) ¶ D in simplicibus syllabã
non terminat:in compositis aũt si sequens a d incipiat. vt reddo/addo. Sed
adquiro/idcirco/quicqnid:in prima syllaba d retinent.ẽm aliquos. Si autẽ
sequens syllaba ab s et alia consonante incipiat:d subtrahitur, vt ascendo.
F aspiro.asto. ¶ F tunc syllabam finit cum sequens ab f incipit. vt afficio.
G ¶ Idem iudicium G subit. vt suggero.aggero.pro illo tamen a principio di-
ctionis nonnunq; c scribitur:vt Caius pro Gaius.ob quam causam et apud
grecos g post b litteram in ordine locatur ¶ H n i apocopatis syllabam ter
H minat.vt ab/vab:ab/aba vaha. Proh sine c scribitur.
K ¶ K in latinis non ponitur.vt supra visum est.
L ¶ L syllabam finire potest quacunq; consonante sequente: q r k h demptis.
vt albus.vlcus.valde.alfeus.algeo.illud. vlmus. vlna. culpa.fulsit. altus.
silua.mulxi.
M ¶ M syllabã terminat/si sequens ab m b vel p incipiat. Unde et si has con
sonantes n precesserit/in m mutat̃. vt ambulo.imperiũ.immanis.
¶ M in sequentibus c d f q t m n transit. vt quẽcunq; tandẽ.anfractus.nunq;
identidem. Si autem n contigerit sequi m/tunc in eadem syllaba erunt.vt
damnum.scamnum.nunq; autem p interponenda est. Si autem m sequitur s
vel t/interponitur p causa melioris soni.vt compsi comptum. Inueniuntur

De noticia par

etiam b c d l r s t v consona interposit
go ex am et ago. sicubi ex si et vbi.prod
scurus ex ob et cura.identidem ex idem
te s vim consonantis videtur amittere. vt
¶ N syllabam finit sequente c. vt truncus.d
angulus. Si autem n sequit̃ g ipsum preire n
solennis sine p.q/vt inquiro. s/vt consitus.t/
v consona/vt conuerto.x/vt anxius. Sequente ve
rumpo. Vertitur et in m:si sequat̃ b m p exemplo vb
¶ P syllabam non finit:nisi ab ea sequens incipiat
¶ Q nullius syllabe finis est. ¶ R syllabam fi
sequente:b dempta.vt morbus porcus ordo perficio
ro perluceo carmen canis corpus arquitenens curr s
coruus barzizia. ¶ S sequente s in simplicibus syllabam finit.
in compositis sequente c l p t s. vt obscurus discretus discutio disph
nat diffuo. In simplicibus autem sc sm sp st sunt eiusdem syllabe. vt p
cosmus prosper testis. ¶ T tunc syllabe finis est cum sequens ab e
initiũ sumit. vt attinet. Ti aũt syllaba vt ci pfert̃:si mox alia vocalis seq̃t:
si s vel x ti precedat. vt gestio mixtio. Dicimus tamẽ litium a lis:et vitium
vitis/ad differentiam licium et viciũ:et si que sunt similia. Genitiuus autem N
singularis in nomine:vel secunda persona presentis indicatiui in verbo faci-
le indicant/si hec et ab his deriuata per ci vel ti scribenda sint. vt ab astuti
astutia/amici amicitia.sitio sitis facio facis.
¶ X syllabam finit in compositis ab ex sequente c l p q t. vt excurro exlex ex-
pecto exquiro extendo. ¶ Y syllabam terminat: vt zephyrus. ¶ Z quandoq; X
in fine reperitur: vt Achaz. Dicta autem de syllaba quam alia sequitur intel- Y
ligenda sunt. Cetera si que de literarum naturis in mentem venient/in pro- Z
cessu suis locis interserenda venient. vt capitulo de verborum declina-
tione & prepositionum compositione. Discipulus Optime. Sed quid de-
mum ex syllabis fit? Magister. Dictiones. Ex quibus tandem orationem
construimus per quam omnem mentis nostre conceptum alteri indicare con-
grue possumus. Hinc & dictiones partes orationis dicuntur. Differentia vero
earundem octo generibus deprehẽditur:que sunt. Nomen/Pronomen/Ver-
bum/Participium/Aduerbium/Coniunctio/Prepositio/Interiectio. De
quibus eodem ordine dissertabimus: & primo de nomine. Partes oratio
nis octo

De Nomine. Capi. V Discipulus.

Nomen quid est? Magister. Est pars orationis cum casu corpus/
aut rem/proprie cõmuniterue significans. Omne enim nomen aut Nomen
significat rem grossam aliquo sensu exteriori perceptibilem:et hoc
corpus dicitur. vt lapis. Aut significat ens solo intellectu apprehensibile: Corpus
et hoc res appellatur. vt anima/angelus. Dicitur autem hec orationis pars Res
nomen:quia res quibus nomen imponit̃ notat. Dis. Quo pacto cognoscã

5

ister. Primo per eius vulgare:cui
t:vt homo/ein mensch.album ein weiß
a. Discipulus. Quot accidunt no
Qualitas.Numerus.Figura.Persona.
ecies. Discipulus. Qualitas nominum
plex. Propria scilicet et appellatiua:a qua
tiuum dicitur. Discipulus. Quod est no
Quod significat rem vnam alteri non com
nia nomina quarumcunq3 rerum propria. vt Chri
s. Quod est nomen appellatiuum? Magister.
ribus communicabilem. vt homo humanitatem que
.Est et alia penes qualitatē nominis diuisio:in ad
antiuum. Discipulus. Quod nomen est substan
agister. Quod significat rem per modum per se stantis. et co
per suum vulgare:cui nō potest addi/wyb/man/vel ding. Non em
omo/mensch ding. Discipulus. Quod nomen est adiectiuum?
gister. Quod significat suum significatum per modum adiacentis alteri
cognoscitur per suum vulgare:cui potest addi wyb/man/ vel ding. vt al
s wyß man/alba wyß frow. album ein wyß ding. Discipulus. Nu
meri nominum quot sunt? Magister. Duo. Singularis et pluralis. Di
scipulus. Quod nomen est singularis numeri? Magister. Cuius vul
gari additur ein. vt homo/ein mensch. Discipulus. Quod nomen est plu
ralis numeri? Magister. Cuius vulgari additur vil. vt homines/vil men
Figura schen. Discipulus. Figure nominum quot sunt? Magister. Due. sim
plex et composita. Discipulus. Quod nomen est simplicis figure? Ma
gister. Quod non potest diuidi in plures partes significatiuas prioris sen
sus capaces. vt homo. Discipulus. Quod nomen est compositū? Ma
gister. Quod potest diuidi in plures partes significatiuas prioris sensus ca
Persona paces. vt equiferus. Discipulus. Persone nominum quot sunt? Ma
gister. Due. scilicet secunda et tertia. Discipulus. Quod nomen secū
de persone? Magister. Omne nomen vocatiui casus est secunde perso
Casus ne. Alia omnia sunt tertie persone. Discipulus. Casus nominum quot
sunt? Magister. Sex. scilicet Nominatiuus. Genitiuus. Datiuus. Accu
satiuus. Vocatiuus et Ablatiuus. quorum primus rectus dicitur/reliqui om
nes obliqui. Per hos casus omnia nomina declinantur. et per terminatiōes
suas variantur. Discipulus. Quot sunt declinationes nominum? Ma
Declinatio gister. Quinq3. Discipulus. Quomodo cognoscuntur? Magister.
Declinationū Penes genitiuum vel ablatiuum. Nomen enim quod habet in genitiuo e. vel
cognitio. in ablatiuo a/est prime declinationis. Quod autem in genitiuo habet i/vel
in ablatiuo o/est secunde. Et quod in genitiuo habet is/est tertie. Quod ve
ro in genitiuo habet us/vel in ablatiuo u/est quarte. Illud autem quod in ge
nitiuo habet ei diuisum/est quinte. Discipulus. Unde cognoscere possum
qualiter singula nomina suis aptentur casibus? Magister. Per regulas
sequentibus metris comprehensas, vt memorie firmius insideant.

De noticia part

De prima declinatione

S Unt rectis prime tres fin
Quattuor et voces:a vel am
Omnia huius inflectionis noīa in genitiuo et d
dyphthongus scribunt:vt muse/andree.
Ae genitiuꝰ habet cū terno. quart
An dat a grecus et as:es atq3 per en tibi
Attendas vltra:q3 rectum nomina neutr
Quartum cum quinto similes dant hic et
A quintus/sextus:post es e vel a reperim
Recto qui fit in am:quintū sextum quoq3 iungā.

In plurali.

P Luralis primꝰ dabit e/quintusq3 secūdꝰ
Arum dat:ternus dabit is:sextusq3. s3 abꝰ
Dant equa mula dea. sic filia nata liberta:
Cum domina pariter anima famula:quibꝰ abus
Aut is forte dabis. asina sociabis.
Aliqñ ɔcidit syllaba de gtō plurali vt celicolū p celicolarū
As quartus finit;ex dictis prima patebit:

Et vt hec clarius intelligas/tibi huiusce inflectionis formā subijciam ꝑm
quam reliqua oīa articularibus (put generū exigit diuersitas) terminationi
huius/vt date admonent regule variatis/declinabis facillime.

Forma declinationis prime.

In singulari
der tisch
Ntō hec mensa
des tischs
Gtō huius mense
dem tisch
Dtō huic mense
den tisch
Actō hanc mensam
du tisch
Vctō o mensa
von dem tisch
Ablatiuo ab hac mensa

In plū.
die tisch
Ntō he mense
deren tischen
Gtō harū mensarum
denen tischen.
Dtō his mensis.
die tisch
Actō has mensas
ir tisch
Vctō o mense.
von denen tischen
Ablatiuo ab his mensis.

Modum vero vulgarizandi omnium nominum/singulos per casus et nu
meros cuiuscunq3 declinationis fuerint/facile deprehendes:si casuum officia
considerabis eo quo prefiguratum est modo. vt Nominatiuus omnia agere:
Genitiui omnia esse. Datiuo omnia acquiri: Accusatiuum omnia pati. Vo
catiuum vocari: Ablatiuo venire/aut eo mediante varia fieri intelligatur.

Modus vul
garizandi no
minum ꝑ suos
casus.

/die/das: Genitiuus per des/der/von:
...iuus per die/den/das/jm: Vocatiuꝰ per
.../vsz/in/fur/durch vel vmb ẽm rei pro/
... vero genitiuus frequenter per deren/et ac
...blatiuus exponitur per denen. Signa autẽ — Signa casuũ.
...: wer/Genitiui cuius? wes/Datiui cui? wem/
...das. Vocatiui o. Ablatiuo quo? mit was/ vsz
...tatum iri volo: et non in vana casualiũ et tem-

...unda declinatione. Capi... Septimum. In singulari.

Inge secunde tres fin ales: sex quoqz voces — Er. ir. um. ur. us. eus.
Er. vel ir. ur. hinc us simul eus sociantur.
Fit genitiuus in i. formam vult er variari.
Nam nisi muta preit r. i simpliciter sibi iungit:
Et si muta preit: e vocalem remouebit:
Celtiber et liber/iber excipias quoqꝫ dexter
Presbyter/atqꝫ later/prosper/socer/asper/adulter/
Mulciber his iungis cum de gero vel fero natis. — Armiger Dapifer
Et iungo gibber. dat tri vel eri tibi dexter.
vir. viri. — J sumunt ir. er. ur. us. in i simul um variantur. — domini templi.
satur. saturi — Eus in ei muta. dat eos formatio greca. — Spondeos
spõdeus spondei — Unus post ille/solus/totus quoqz flecte. — ille. illius
Ullus/nullus/vter: iunges alius simul alter — vnus. vnius vtrius
Quod dabit alterius. alius quoqꝫ format alius. — neutrius
Tertius o posuit: cum sexto quartus in um fit. — thidea
diphthongon — Grecus us on finit. A dat eus. hinc q̃ntus in eu fit — hesea
vir. liber. — Rectus in er vel in um similem facit sibi quintũ — theseu.
templum — E facis ex us. fili dic abijciens us.
Vincenti. — Sic proprium quod ius habuit: dic agne vel agnꝰ
Laurẽti. — Et populus popule/deus/et fluuiusqz chorusqz.

In plurali.

Plurali primo/quinto simul i sociato. — * Concidit thi...
viri templa — Attamen a neutris iunges. orum genitiui... * — or syllaba c... qꝫ. vt duum
Js tertius sextusqz dabunt: dabit os tibi quartus — duorum

Forma secunde ...

In singulari:
Nominatiuo hic magister
Genitiuo huius magistri
Datiuo huic magistro
Accusatiuo hunc magistrũ
Vocatiuo o magister
Ablatiuo ab hoc magistro

In plurali: ...

Alia.

In singulari:
Nominatiuo hoc pomum
Genitiuo huius pomi
Datiuo huic pomo.
Accusatiuo hoc pomum
Vocatiuo o pomum
Ablatiuo ab hoc pomo

In plurali:
Nom...
Geniti...
Datiuo h...
Accusatiuo hec p...
Vocatiuo o poma
Ablatiuo ab his pomi...

Ad instar horum reliqua eiusdem declinationis prout rerum proprietas ꝛ ge-nus exigunt/ꝛ vulgarizabis ꝛ declinabis.

De tertia declinatione. Capitulũ. VIII. In singulari.

Finales terne sunt bis quine sociate:
Et sexaginta voces: dempta tamen vna.
a. e. o. c. l. n. r. s. t. x — Sunt a. vel e. simul o. testes ac ec sociato.
Dogma — Vocali cuiuis l. n. r. simul s sociabis. — Lac allec
Monile Virgo — U tamen n. non das: aus uls ems irps quoqꝫ ponas. — Laus puls
Quamlibet s iunge b. vel n p. vel r preeunte. — Hyems
Ups irs non dices. u solam t. superaddes: — Stirps
Quelibet x presit anx alx aux inx sibi iungit. — Caput
Unx arx erx addo: dant omnes is genitiuo.
Sed diuersimode: tamen inferius manifeste
Formas ponemus. A primo tis sociemus.
E fit is. o dabit nis. homo cardo margoqꝫ demis: — Dogmatis
Monilis Sermonis — Ordo cum virgo nemo simul excipe do go. — Albedo
Feminei generis: ꝛ apollo: teredoqz iungis. — Rubigo
Hec ex o faciunt i breuem. turbo sibi iungunt.
Et caro carnis dat tibi nomen gentis o curtat.
Lac lactis ponit: allec allecis habebit.
Js post l pono: sed lis mel fel sociabo.
Manet autem l per omnes casus immutabilis: vt sol solis soli ꝛc. Eandẽ naturam habent n. vt flumen fluminis: ꝛ r. vt cesar cesaris. Secus autem fit in alijs consonantibus. — saxo saxonis

itiuis.
nibal q̄ʒ ſal ſibi iūgis:
aul hinc tibi demis.
n. vel dabit anos.
enis dant. q̄qʒ ren ſplen
in In non multa videbis
quedā pegrina dabūt tis. Licophron
at epar. ſed far dabo farris. egloceron
demis: nam mutat r in ris. ſtilpon
bile cer iūgas: celeberqʒ ſaluber. decembris
ſege luther pantherqʒ laterqʒ: nouembris
cū crather ſtather: his cōiunge character. pater tris
or cordis donat. in oris femur ur tibi format.
Huic ebur atqʒ iecur iunges: robur ſimul addes
Jupiter atqʒ iouis dat. iter itineris facit exter.
Producas aris. nectar iubar hinc remouebis
par. Cum natis par lar boſtar ceſar ſimul aſpar.
diſpar Corripiatur cris. iris ac uris aſſociabis.
Crather dematur: panther quoqʒ ver mulier fur
Oris dic longam: ſed demas propria quedā.
Et rhetor caſtor arbor marmor ſimul equor. et atlas
ciuitatis Ex as fac atis. elephas as mutat in antis.
Et diamas adamas gigas: et propria iungas
Uas vadis ꝛ vaſis: dic mas maris: aſ dabit aſſis
As in adis pallas: vel ados mutat q̄ʒ lampas. vergilius
Archas cum grecis. his patronymica iungis. adis vel ados
Es fit is. tamen es vertunt in itis comes ales
ſedes. ſedis Ceſpes eq̄s palmes gurges fomeſ pedes hoſpeſ
Limes cum miles trames ſoſpeſqʒ ſatelles
Antiſtes poples diues celeſqʒ ſuperſtes
Cum ſtipes veles preſtes proſtes ſimul obſtes.
Interſtes ſubſtes et hames termes q̄qʒ merges
Sʒ teres interp̄s hebes indiges. addito ppes
Es formant in etis. impes prepes ſociabis
His aries paries abies ſeges et teres addes
Sic etiam longam facit inquies: et lebes addes
Magnes atqʒ q̄es locupleſqʒ tapes ſimul agnes
coheres Heres cum natis: pres merces es dat in edis.

Preſes Sic pes curtat edis: ſed apes apis aſſo
preſidis Datq̄ ceres cereris: es eris conſociabi
Duis Et quod dat ſedeo formabit idis genitiuo
Js non mutabis genitiuo. ſed lapis/aſpis
Js mutant in idis bolis ꝛ diplois/chlam
Et pixis cuſpis iaſpis tapiſq̄ paraps̄is:
Pyramis: et phillis: ꝛ talia plura videbis.
Cum grecis multis. his patronymica iungi
Que formant in idos quandoq̄ ſuos genitiu
Ut geneſis. multa dant is vel eos quoq̄ greca
Et quedam ſeruant normam: vel idis ſibi formant.
Ut caſſis tigris iris tibris paris iſis.
Jſtis iunge thetis: vel dat thetios genitiuis.
Dant in eris cucumis: vomiſq̄ cinis quoq̄ puluis.
Lis litis quiris quiritis: glis dabo glitis.
Et gliſſis gliris: dis ditis conſociabis
Prebet inis ſanguis: ſardis polis ſociabis
Semis pars aſſis cum ſit: ſemiſſis habebit:
Sed pro dimidio nunq̄ variabile credo.
Dos moris Oris fac ex os longam. curtam dabit arbos
Cos dos poſq̄ nepos otis dant: atqʒ ſacerdos.
Sed pos curtat oris. cuſtodis dat tibi cuſtos.
Heres formabit herois. bos bouis ſimul adde.
Deuorat os oris quicquid lucratur os oſſis.
Glos gloſſis lignum vetus eſt de nocte ſerenum.
Flos eſt glos gloris: glos glotis femina fratris.
Tempus Ex us fiat oris. quod comparat o tibi longat. Fortius
temporis Sed formant in eris venus: ꝛ vetus ꝛ ſcelus addis: fortioris
Tellus viſcus olus opus ꝛ fedus latus vlcus
Sidus pondus acus glomus ꝛ genus: addito vulnus
Munus funus onus: udiſqʒ palus dat: ꝛ incus
Intercus dat vtis curtam: longamqʒ iuuentus:
ſeruitus Et quod dat ſeruus virtuſqʒ ſaluſqʒ ſenectus.
us rus Uris dat tellus. monoſyllaba conſociamus.
Sed ſus iungo ſuis ꝛ grus gruis annumerabis.
Dat pecus hec pecudis: pecus hoc pecoris ſibi iungit.
plebs ſtirps Laus laudis donat: ꝛ fraus fraudis ſibi format.
Bs s demit: ꝛ ps is ſibi iungit.

i. si polisyllaba fiant
auceps quod reperitur.
eps. ex eps ipitis velut anceps.
nit. z hyems sibi iungit.
quoqꝫ sumit.
t vel pendo s remouebit:
o frons. lens glans tis ve tenento.
a dat. s demit cis quoqz sumit.
tens in euntis. iunge quiensqz.
ub lege manet: atqz superbio iunge.
Et mutas in itis. et x mutabitur in cis.
Si tamen e teneant super x polisyllaba mutant
Hanc in i. sed lodex i longat: z e tenet exlex.
His iungas veruex: z lectilis atqz supellex
X in gis dat rex. iungas lex grex quoqz remex.
Sic grecum format: vt sphinx: vel gos sibi donat.
Dic senis z noctis z coniugis z niuis addis.
Hinc reliquos formo tibi casus a genitiuo.
S remouet ternus. is in em mutat tibi quartus:
Im dat maguderis peluis sitis: sic et eclipsis:
Uis buris tussis tibris cum tigris erinnys.
Treueris z tongris tripolis sirtis simul iris.
Istis adiungo dant is vel eos genitiuo.
Ut genesis/phrenesis. z in im bene plura videbis.
Ut sũt ꝑpria in is habẽtia gtĩn similem ntõ: vt neapol — Quedam latina mutant is in a quasi greca.
Em dat. z im turris: restis puppisqz securis.
Par quintus recto. tamen s quedam remouent o.
Ut pallas palla: tibris iris sint quasi greca.
Formatur sextus in e: sed tamen excipiemus
Cum fit in e rectus: istis is z e sociemus.
Monile — Acer is e iungis. z al alis z addis araris.
Alacer alacris cre. — Hec is in i vertunt. dans im quarto sibi iungunt
Sausepe presepe prenesteqz cepe soracte.
Hinc hanibal sotular: sal demas hastrubal z far
Nectar epar cum lar bostar cesar iubar aspar
Dant e vel i sextis fascis piscis simul ignis.
Et postis fustis vectis lactisqz securis
Cum turris restis: puppis quoqz mobile iungis.

ũ habẽt e — His reliquum demas: hospes/sospes su
Degener ast vber iungas: e vel i dabit i
decembri septembri — Attamen i natis tm̃ dat. iungis aprilis.
Quintilis iungas et sextilis superaddas
Cardinalis — Cardi cum nalis. iungas simul officialis.
Habentia gtĩn similem ntõ: vel i solam in abltõ: et minantur in us vel rs/per is quandoqꝫ terminant accu plurales: presertim que ium habent in gtõ

In plurali.

fortis fortes forte. i. fortia — Pluralis primus is in es format: quoqꝫ qu
Et quintum socia: sed dant is in a tibi neutra:
Preter que donant i sextis/hec ia formant.
Et que dant e vel i. tamẽ hinc amplustra retracta.
Ludicra vel vetera: quod comparat atqꝫ retracta.
Is in ium vertit genitiuus. et hinc tibi demis
Quod fit in a vel in o/que dant is in iũ genitiuo.
Lapidũ Arietũ — Il simul ul iungas n et r. simul as superaddas.
Cum crescunt dabimus istis is et es simul os us
Et panis/soboles/apis et canis/indole/proles
Cũ proceres/fruges/iuuenis/volucrisqꝫ penates.
His grecum iungo: dant is vel eos genitiuo.
Laus/fraus puls iungo: simul s b p preeunte.
Jũgis hyẽs/consorsqꝫ cohors. caput his supadde
Complex atqz senex. x fixum iunge supellex — Inuenitur et apum Heresum Uatum.
Alacer — Ex istis demas caro. quod fit in ar sibi iungo:
Ac er is e. preter celer his addas simul imber
Cor simul. as assis. mas vasqꝫ vadis q̃qꝫ cũ glis — Artificum: Locupletum preter cesar cesarum
Lis dos ac ab os. plꝰ trabs plebs scobs sociabis.
Anceps cũ socijs. vrbs daps seps stirps sibi iũgis
Et nix nox addo: calx lanx arx atqꝫ supellex.
Atqz boum dicas quoqz bobus. et u capit ales:
antũ ntiũ lentũ vel pientium — Um prebet ans ens vel iũ. dabo ium glans dens. — vt alituũ id ẽ mutat is gti fris in ibus in ntõ et ablatiuo plurali
Et gens mens. Ternus in ibus dabit is. quoqꝫ Sextus.

Forma declinationis tertie.

ngulari
- Ntõ hic et hec et hoc felix
- Gtõ huius felicis
- Datiuo huic felici
- Actõ hũc z hãc felicẽ z hoc felix.
- Uocatiuo o felix
- abltõ ab hoc et ab hac z ab hoc ce vel ci

In plurali
- hi et he felices et hec felicia.
- hoꝝ et harum z horum feliciũ
- his felicibus
- hos z has felices z hec felicia
- o felices et o felicia
- ab his felicibus

n declinationis alia forma.

s
apidis
apidi
c lapidem
o o lapis
uo ab hoc lapide

In plurali
hi lapides
horum lapidum
his lapidibus
hos lapides
o lapides
ab his lapidibus

dem declinationis alia forma.

s dogmatis
ō huic dogmati
Actō hoc dogma
Actō o dogma
Abltō ab hoc dogmate

In plurali
hec dogmata
horum dogmatum
his dogmatibus
hec dogmata
o dogmata
ab his dogmatibus.

Eiusdem declinationis alia forma

In singulari
Ntō hoc cubile
Gtō huius cubilis
Dtō huic cubili
Actō hoc cubile
Vctō o cubile
Ablatiuo ab hoc cubili

In plurali
hec cubilia
horum cubilium
his cubilibus.
hec cubilia
o cubilia
ab his cubilibus

De quarta declinatione. Capitulum. IX

In singulari.

Fructus Genu

Quarta dat us rectis. gtis us quoqz qntis
Prebet et u recto: quē noli flectere primo.
Ternus ui finit. um quartus. sextus in u fit.

In plurali

Pluralis primus dabit us. quart9 quoqz qnt9
V dictis dabimus. ua prebet uum genitiuus.
Ternus sextus ibus dant. sed ficus/ tribus/ arcus
Ante bus u seruant: portusqz veru/specus addam
Et lacus et partus/acus et quercus/penus/artus.

Forma inflectionis quarte

In singulari
Ntō hic fructus
Gtō huius fructus
Dtō huic fructui
Actō hunc fructū.
Vocatiuo o fructus
Abla tiuo ab hoc fructu

In plurali
hi fructus
horum fructuū
his fructibus
hos fructus
o fructus
ab his fructib9

hec genua
horum genuum
his genubus
hec genua
o genua
ab his genub9

De quinta declinatione.

In singulari.

Quinta dat es rectis: sed prebet e
Et ternis.
Em quartus: quintus dabit es. e sextus ha

In plurali.

Primus pluralis dabit es: qui vult sibi si
Quartum cum quinto. tribues erum genitiu
Tertius et sextus semper formantur in ebus.

Forma quinte declinationis.

In singulari
Nominatiuo hec species
Genitiuo huius speciei
Datiuo huic speciei
Accusatiuo hanc speciē
Vocatiuo o species
Ablatiuo ab hac specie

In plurali
He species
harum specierum
his speciebus
has species
o species
ab his speciebus

De declinatione cōpositorū. Ca. XI

Constans ex rectis/penes hos ambos variabis.
Non sic alterutrum declines: nec leopardum.
Constans ex recto simul obliquo/variato
Ex recti parte. Sed non variabile quodqz
Constans obliquis.

Respublica

Legislator
Tibi soli

Discipulus. Breues quas iam tradidisti declinationū regulas alta mēte reposui. Nunc demū de genere te absoluas. Magister. Genera nominū sex sunt scz Masculinū: Femininū: Neutrū: Cōmune: Omne: Promiscuum/qd ꝛ epichenum dicitur sub vno articulo vtrūqz sexum importans: ꝛ dubium siue incertum. Discipulus. Penes quid cognoscitur genus nominis? Magister. Penes significatū ꝛ terminatiōes. vt regule sequētib9 metris ꝯcluse indicāt. Ea tñ lege: vt regule generales a specialibus sint exceptiones.

Genera nominum sex

De noīm generib9 in generali. Ca. XII.

Rs maribus iungat quodcūqz virum tibi signat:
Femineis iungas per que signas mulieres.
Mancipium neutro dabis: ꝛ scortum sociabo.
Cōmune iunge sexum quod signat vtrūqz
Que fiunt propria flu. men. ven. pone marina
Hec dabit arboribus. sed fructibus hoc sociamus.
Mas oleaster erit. dumus ꝛ rubus associabis.

Id est noīa ...ulorꝫ mēsiū ...entorꝫ sunt ...eri masculi.

Pater
Petrus
Mater
Anna
Celicola
Lixa

Rhenus
Januarius
Bor...

er hic donat tibi vina
glans castanea ficus.
genus vt vult ars sociamus

im prime declinatiōis. Ca. xiij

a prima mulier. des mammona pascha
a neutrum/mulierqz polenta.
neta maribus dabis/atqꝫ cometa

im secūde declinatiōis. Ca. xiiij.

ar neutrum facies. mulierum nomina signes.
AR. simul us. queqz maribus sociata secunde
Femina damascus domus ac humus atqꝫ papyrus
Vann⁹ Egyptus vannus et dyphthongus colus alnus.
Aluus cum byssus eremus paradisus abyssus
Porticus et methodus synodus nard⁹ hiacynth⁹
Artus cum delus et carbasus atqꝫ phaselus.
Costus crystallus et cyprus iunge smaragdus.
Hoc vulgus pelagus. quandoqꝫ fit hic paradisus
Os grecum sepe mutatur in us muliebre.

Methados. Methadus.

De gn̄e noīm tertie declinationis. Ca. XV.

Dicat E neutrum tertie.
A verbis cuncta per io: vel nomine sumpta
Lectio Et nomen do. go. prebens inis in genitiuo
Albedo Dona femineis. Mas ordo cardo teredo
Siligo Stellio gurgulio cum margo pugio iungo.
Unio cum socijs/ vt ternio consociabis.
In reliquis mas o. caro sed mulieribus addo.
L neutrum pone. dic sal hic et hoc retinere
Mel Fel. Et sol mas dices. cui quod fit in an bene iunges.
Neutrum nomen in en esto. sed femina siren
Mas est ren cum splen pectenqꝫ lien vel hymēqz.
Delphin mas esto. cui quod fit in on sociato.
Hec sindon dicas. iunges per que loca signes
Demon. Babylon Que dya siue gera componit sint tibi neutra.
Tantundem neutrū. totidem plurale fit oīne
Ar neutrū ponas. sed sit lar cum sotular mas.
Er simul or socia maribus. tamen excipe multa
Zinziber atqz piper neutris dabis atqꝫ papauer

Felix Fortis

pascha hebreum est nomen nō grecū: indi Hieronym et Aug Glicerii Eustoch

Hoc est. terminos d i c a t e neutri generis si sunt in flectiōis tert

El An Ti En Flun

In On Dyapason Heralogo Em

Ar Ca Er A Or C

Sic dicas verber/iter/ vber: iunge cada
Cancer p morbo. Vesper/ver/ruder: his spinter iungito
Et suber/tuber: sed femina sit tibi linth
Hec dicas arbor: hoc equor/cor quoqz m
Ir Ir pyr sunt neutra: vox gaddir conse
Ur Ur neutris iungas: maribus furfur
Raro mas murmur: hic ꝛ hec vultur
As Hec dat nomen in as: tamen hic sit vas v
Neutrum vas vasis: huic fas nefas sociabis.
Es Est crescens mas es: sed compos femina m
Magnes atqꝫ quies seges atqꝫ teges: dabit hoc es
Preter mas verres: tibi cetera sint mulieres.
Femineis dabis is hic caulis. iunge molaris
Is Fascis cum pisceis/postis fustis quoqz vectis.
Ignis cum crinis panis callis quoqz funis
Unguis cum mensis/annis cum follis ꝛ ensis
Anguis cum collis orbis torquis quoqz corbis
Et penis sentis vermis torrisqꝫ sementis
Glis gliris sanguis puluis vomis lapis axis.
Atqꝫ cunis cassis. canis hic simul hec sociabis.
Finis cum clunis dubio generi sociabis.
Hic dat nomen in os. hec glos cos dos hic ꝛ hec bos — Mos
Os oris neutris dabis: os ossis sociabis: — Flos
Os Et chaos atqꝫ melos argos logos annumerantur.
Us Us iungas neutro: quod oris vel eris genitiuo — Uirtus
Tempus Dat. mas esto lepus. hec des reliquis. dabit hic mus. — Seruitus
Ulcus Hic dat ꝛ hec tibi sus. hoc virus pus. dat ꝛ hic grus. — Solus
Neutraqꝫ sunt ius thus rus. his cōiungito crus plus — Hoc acus aceris
Plebs Laus fraus puls pones ꝛ hyems inter mulieres.
Mens S sit femina b vel n p vel r sibi iuncta:
Scops Ars Iunge chalybis serpens maribus: mons fons qꝫ pons dens. — As deunx dextrans: dodrans bissis. sextūx: sexunx quincunx.
Et partes assis torrens seps annumerabis.
Anceps prebebit dubium: sit adeps sociatum.
Stirps bona plantauit stirpem qui vina creauit.
Iudex X super x tibi dant hic: si polisyllaba fiant.
Lex Fax Hec forfex forpex viber obexqꝫ supellex.
Nox Nix Nux Addis ibex carex. dat hic ꝛ hec ve silex quoqz cortex.
Hec iunges reliqs. grex masqz calix sociabis.

...q; cilix quoq; varix
...dictis annumerabis.
...at. hec sed latomus sibi iungat.

...n q̃rte declinatiõis Ca. XVI

...tris: est o cornu tibi testis
...n us dabit hic. dant hec manus idus
...cus ⁊ domus associamus.
...e specus illi penus associemus.

...e noim q̃nte declinatõis Ca. XVII

...neis socia quecũq; dabit tibi quinta.
...dabit hec ve dies: dant hi tm̃modo plures:
...ies
...idies Si... ponatur semper maribus sociatur.

De Etheroclitis. Ca. XVIII. Magister.

Ecce paucis admodũ regulis noim genera ꝫm declinationũ ordinẽ tradidimus: preter hec tamẽ sunt alia nomina que etheroclita id est diuerse declinata dicunt: quorũ scꝫ ⁊ genꝰ ⁊ inflectio diuersa reperiũtur: e quibus magis vsitata sequẽtibus regulis enumerantur.

...omina etheroclita

Ista solent quarta variari siue secunda
Cum lauro quercus pinus cornus quoq; ficus.
His colus atq; domus penus ⁊ lacus atq; tumultus
Ornatus passus cantus cetus specus ortus.
Is vel us ista suis dices dare cõpositiuis
Cera iugum limus animus simul arma bacillus
Et colus ⁊ annus.
Cum norma neruum: cum freno collige cliuum.

Ut syncerus vel ris. subiugus vel is. sublimus vel is magnanimus vel is. inermus vel is: imbecillus vel is. incolumus vel is. perennis vel us. enormis vel us. effrenis vel us: decliuis vel us.

Uas vasis ternam tibi dat: plurale secundam.
Dat Jesus um quarto: reliquis u semper habeto.
Dat moyses moysi moysen moyse quoq; sexto.
Uis vires astu natu tm̃modo sexto.
Ambo duoq; notes. flectesq; domum sapienter.
Tolle me mu primo numero mi misq; secundo.
Est iocus atq; ioci/loca baltheus ⁊ locus adde.
Dic rastrum rastros. sic celum. sic quoq; porrum:
Os vel a dat frenum filum claustrumq; capistrum.
Topica/bucolica simul intubus/arbutus adde.

Pascua/carbasus/altile/pergamus atq;
Dic zizania: dicq; georgica/rhetoricorum
Hec primo numero sunt femina: pluraq;
Dindima/pilea/supera/trenara sibila iung...
Ismara gargara menala: sic infernus auern...
Hec primo numero sunt mascula: pluraq; ...
Dic sponsalia millia menia: dic simul exta.
Ilia dic arma semper pluralia neutra.
Primates proceres vepres manesq; penates
Artus maiores threne lacesq; mineq;
Plurali maria tm̃ tu flectere debes.
Plurali numero tm̃ quoq; flectere debes
Inducias latebras thermas idusq; kalendas
Exuuias nonas ferias nugas quoq; scholas.
Excubias et diuitias diras quoq; cunas.
Stare licet nequeant metro/tamen hic residebunt
Liberi quirites facetie nuptie nundine
Inferi cum posteris et blandicias sociabis:
Inficias sic insidias sic inferiasq;
Et tenebras opes furias quoq; reliquiasq;
Deliciasq; minas sentesq; chelas phalerasq;
Parcas illecebras nares gratesq; foresq;
Uenetias thebas athenas consimilesq;.

...sitt vi... hec mi... ctiuũ... plur... tiuum

Que querunt q̃ distribuunt referũtq; negãtq;
Infinita quoq; casu caruere vocante.

Quis Omnis Alter.

Disci. Num et plura sunt huiusce ordinis nomina? Magi. Sunt/ et quidem multa: vt Quisquilie. exquilie: exequie: manubie: induuie. Sed ea omia ponere supuacaneũ visum est: cũ ex his plurima apud antiquiores recentioresue et in casibus et in numeris reperiantur quibus ab alijs carere tradita sunt. ea q̃ꝫ que supra tradidimus pluralia/nonnunq; in singulari sunt reperta. Relictis igit̃ his/speciem vltimũ nois accidens videamus.

De Specie. Capi. XIX Magi.

Species noim duplex est: scilicet primitiua et deriuatiua. Discipulus. Que nomina dicunt̃ primitiue speciei? Magister. Que a nullo deriuant̃: vt pater. mater. Disci. Que sunt deriuatiue speciei? Magister. Illa que ab alijs deriuant̃. vt albor ab albeo. Et a rubeo rubor/ non albedo et rubedo. Quod cũ fiat cũ multis modis nõ tam necessarijs q̃ varijs: ego tibi solum de comparatiuis/de patronymicis et verbalibus vtilioribus dicere pretendo. Et primo:

Species Primitiua Deriuatiua

...ratione. Capitulum. XX

...aratio? Magister. Est rei ad rem assimilatio. Di...
...ibus nominibus accidit comparatio? Magister.
...duntaxat: quorum significatum potest augeri aut
...t vulgari additur noch/vel aller. Nam comparati-
...latiuus per aller vulgarizandus est. Nonnunq; vero pro
...a comparatur ⁊ si improprie: vt nero neronior. salomon
...pulus. Quot sunt comparationis gradus? Magister
...iuus: comparatiuus: ⁊ superlatiuus. Discipulus. Ad horum
...ones perge. Magister. Positiuus a nullo formatur: sed alij formã-
...ur ab eo. Discipulus. Quomodo? Magister. Nam omnis positiuus aut
...io se- est secunde declinationis. aut tertie. Si igitur positiuus fuerit secunde decli-
...lectio nationis: comparatiuus formatur a genitiuo singulari addendo or in femini-
no ⁊ masculino: vel us in neutro. Et superlatiuus addendo s/⁊ simus: vt do-
cti doctior doctius doctissimus. Omnis itaq; superlatiuus in simus per du-
plex ss scribitur. Si autem positiuus terminatur in er: superlatiuus fit a nomi-
natiuo per additionem rimus. vt niger nigerrimus. Omnis superlatiuus in
rimus r geminat/dempto plurimus. Excipiuntur bonus melior optimus.
Malus peior pessimus. Paruus minor minimus. Magnus maior maximus
Mult⁹ plus (in neutro tm̃) plurimus. Magis autem latine dicimus hic ⁊ hec
pluris ⁊ hoc plure/non plus. Et in plurali hi ⁊ he plures ⁊ hec pluria: non
plura/inde compluris complure. Celsus celsior summus. Dexter dexterior
dextimus. Sinister sinisterior sinistimus. Beniuolus beniuolentior beniuolẽ-
tissimus. Maliuolus maliuolentior maliuolentissimus. Simili modo com-
posita a facio. vt mirificus magnificus. Sic ⁊ composita a loquor: vt doctilo-
quus breuiloquus vaniloquus. Amicus amicitior amicissimus. Sic pudi-
cuo ⁊ impudicus. Omnis comparatiuus in tior vel in tius t seruat: si posi-
tiuus t habeat. vt fortior fortius: aut c sic positiuus habeat c. vt felicior feli-
A positiuo cius. Si vero positiuus fuerit tertie declinationis: tunc comparatiuus for-
tertie infle- matur a datiuo addendo or et us. vt forti fortior fortius. Et superlatiuus a
ctionis. genitiuo addendo simus. vt fortis fortissimus. Cum vero positiuus termina-
tur in r/superlatiuus fit a nominatiuo per additionem rimus. vt saluber salu-
berrimus. Excipiuntur iuuenis iunior/senex senior/adolescens adolescentior
absq; superlatiuo. vetus veterior veterrimus. diues ditior (a dis ditis) ditissi-
mus. Facilis facilior facillimus. Sic agilis agilior agillimus. gracilis/
humilis/similis ⁊ ab his composita. vt difficilis dissimilis: que omnia
habent duplex ll in superlatiuo. Item ea que in eris terminantur ⁊ in neu-
tro in e/seruant regulam eorum que in r terminatur. vt Celeber celebris cele-
bre celeberrimus. Excipiuntur in vtraq; declinatione nomina in us vel is ter-
minata habentia vocalem ante us vel is. vt pius/dubius/egregius/tenuis/
arduus ⁊c. que omnia comparatiuum propter nimium vocalium hiatum non
habent. Sed pro eo positiuum cum aduerbio magis sumunt. vt magis du-
bius: magis arduus ⁊c. Horum tamen comparatiui quandoq; inueniuntur/

ocyor ocyssimus sine positiuo: nequam nequior n...
aduerbijs quibusdam et prepositionibus pro adu...
uum et superlatiuũ cadere. vt ab extra exterior ex...
premus. intra interior intimus. citra citerior cit...
mus. Proximior vero a proximus est: quod co...
terior sine superlatiuo. Pridem prior primus. ...
fra inferior infimus. Post posterior postremus. ...
deterrimus. Irregularitatem comparationis quo a...
zando gradus facile deprehendes.

De Patronymicis. Cap... simumprimum. Discipulus.

Satis lucide de gradibus comparationis differuisti: de patronymi-
cis si quid habes in medium deduces. Magister. Nomen patro-
nymicum dicimus/ quod a proprijs nominibus patrum/auorum/
fratrum/locorumue deriuatũ significat cum genitiuo sui primitiui filium vel
nepotem/filiam vel neptim/aut certi loci gentem. Discipulus. Harũ que-
so formationes silentio haud pretereas. Magister. Omne patronymicũ
terminatur aut in des/is/as/vel ne.

Patronymicum in des fit a nomine declinationis
- Prime a genitiuo mutando e in a. et addendo des. vt enee eneades. anchise anchisides. Usu tamen dicitur anchisiades. In es
- Secunde a genitiuo qui terminatur in
  - i et fit patronymicũ corripiendo i et addendo des: vt priami priamides.
  - ij duplex. et fit patronymicum mutando vltimum i in a: et addendo des: vt menetius menetij menetiades.
  - ei. fit patronymicũ mutando ei in i longam: et addendo des. vt pelei peleides. Tideus euphonie causa titides facit.
- Tertie a datiuo addendo des. vt nestori nestorides a nestor. Inuenitur tñ scipiades pro scipionides.

Et hec omnia sunt masculini generis et prime declinationis. vt anchises.
Nonnulli tamen ipsa in datiuo et ablatiuo pluralibus in ibus finiunt. Pa- In Is
tronymica in is vel as fiunt a patronymicis in des subtracta de/syllaba. vt In As
priamides priamis: virgiliades virgilias. Dicit tñ eneis p eneas: et peleis
pro pelis. Sic poete nonnunq; patronymicis syllabas addunt/demunt aut
mutant. Hec oĩa sunt gñis feminini: et eorũ declinatio tradita est inter nomi-
na tertie declinationis. Patronymica in ne: que rarius reperiuntur fiunt a
genitiuo per additionẽ ne. vt adrastus adrastine. nereus nerine. mutando ei In Ne
in i. et ab acrisius acrisione dicit/vel acrisine. Omnia habent i vel o ante ne:
et sunt generis feminini. Et declinant vt greca in ne que in omnibus casibus
habent e: dempto gtõ qui habet es. et accusatiuo qui habet em vel en. Et tan-
tũ de patronymicis: sine greca quippe litteratura taliũ et formationes et in-
flectiones sm̃ precisionẽ intelligi nequeunt. Uerbalia videamus.

...us. Capitulum vice ...n. Discipulus.

...od dicis? Magister. Quod descendit a verbo ...udinẽ significationis retinet. Discipulus. Per ...fit talis verbaliũ a verbis descensus? Magister. ...em: eo ꝙ verbalia sunt diuersa. Quedam enim termi- ...dunt ab vltimo supino mutata u in or: vt doctu doctor. ... verbalia in trix: per mutationem tor intrix: vt doctor ...trix. quod ꝑm hanc regulam esset nutritrix. Sed ver- ...ter ...mant ab vltimo supino mutando u in or: vt lusu lusor. ...mant verbalia in trix: preter tonsor quod format tonstrix: et pul- ... expultrix. Verbale autem quod in us terminat quarte declinationis: simi- liter ab vltimo supino descendit / addita s littera: vt visu visus. Sed verbale

Io in io finitũ / descendit similiter ab vltimo supino mutata u in io. et scribit per t. vt lectu lectio. Excipiuntur verbalia verboꝝ prime coniugationis que ha- bent in supino itum vel etum. nã talia non terminant in itio vel etio. sꝫ atio vt vetatio / ꝑstatio / cubatio / domatio / sonatio: donatõ crepatio / fricatio: sectio tñ frequentius reperitur ꝙ secatio. In quibus aũt primitiua habent t: scribitur t / et legit c. alia vocali i sequente: vt prudentia. nisi s precedat: vt questio / ve-

Tiuus stio. vel x / vt cõmixtio. vel si aspiret / vt corinthi⁹. Sed verbale in tiuus / mu tat u vltimi supini in i: et assumit uus. vt amatiuus. Verbale in men fit a secũ

Men da persona presentis indicatiui mutando s in men: vt regimen / a rego regis

Mentum cui si addit tum fit regimentũ. sic documen documẽtum ꝛc. Verbalia autem

Ax in ax / ab eadem secũda persona descendunt mutando vltimam syllabam in

Ex ax. vt voro voras vorax. Similiter fit de verbalibus in ex. vt rex lex latex.

Bilis Verbalia aũt in bilis mutant secũde ꝑsone vltimã literã in bilis: vt ama- bi- lis. Ea tñ que sunt secũde inflectionis mutant e in i. vt docibilis pro docebi- lis. Alios deriuationũ modos breuitatis causa silentio transimus.

De pronomine. Capitulum vice simumtertium. Discipulus.

Pronomen. Pronomen quid est? Ma. Pars orationis q̄ pro ꝓprio noie vniuscuiusq; rei ponit: et certam significat personã. Dis. Ob id ergo ꝓnomen dicit / eo ꝙ pro noie ponit? Magister. Sane q̄dem infers. Discipulus. Superflua est hec pars orationis: cũ loco eius nomine ꝓ quo po-

Quare pronomen inuentũ. nit vti possumus. Mag. Argumentũ hoc tu ipse solues si causas inuentiõis ꝓnois aiaduerteris. Dis. Quas igit ob causas inuentũ est ꝓnomen? Mag.

Propter necessitatem Duas ꝓpter causas / necessitatem videlicet et cõmoditatẽ. Disci. Necessita- tem ostende. Mag. Nam cũ omnia noia ex supradictis sint tertie persone: demptis vocatiuis q̄ sunt secũde ꝑsone / cũ verbis prime aut secunde persone construi non potuere: necesse ergo fuit reperire ꝓnoia prime et secunde per- sone que huiuscemodi defectũ supplerent. Discipulus. In hoc argumentũ meum solutũ esse intelligo: cũ loco ꝓnominis prime persone / nomen pro quo

ponitur poni possit minime. Sed de commodita... Magister. Cum eiusdem rei in oratione sepius m... loco nominis eius commode ꝓnomine vtimur: ne ei... crebra / legentibus aut fastidiũ / aut dubium ingera... Troiã: et idẽ fortiter pugnauit. potius ꝙ Aiax ve... ter pugnauit. Discipulus. Possunt ne pronom... mero? Magister. Possunt. Discipulus. Quot ... decim. s. ego tu sui ille ipse iste hic is meus tuus suus n... vestras cũ suis compositis et condeclineis. Quoꝝ duo ... sunt: eo ꝙ gentem significent. vt nostras: id est de nostra ... Quomodo differunt pronomina inter se? Magister. ... latiua quedam demonstratiua. Discipulus. Que sunt ... Que ad predicte rei memoriã nos remittunt: vt sunt is ... qua omnia demonstratiua sunt: quia per ipsa aliquid demonstramu... no vtrumq; explet officiũ: ꝓ quorum faciliori memoria hosce accipe versu... Is suus ipse sui referunt: sed cetera monstrant. Ille refert monstrat / non fa- cit hoc aliud. Solet et ipse / nonnunꝙ discretiue reperiri: vt finis in ipso ex- ordio cogitandus est. Discipulus. Pronomini quot accidunt? Magister

Septem: scilicet species / numerus / figura / persona / genus / casus / et declina- Accidentia

tio. Discipulus. Species pronominum quot sunt? Magister. Due: pri- pronominis

mitiua et deriuatiua. Discipulus. Que et quot pronomina sunt primitiue Pronomina

speciei? Magister. Octo: scilicet ego tu sui ille ipse iste hic is. Reliqua se- primitiua.

ptem sunt deriuatiue speciei: quia a tribus primis deriuant. Discipulus. Deriuatiua

Per quem modum? Magister. A genitiuo singulari mei / fit meus mea me- um: a genitiuo plurali nostrum vel nostri / fit noster nostra nostrũ et nostras. Et a genitiuo singulari tui fit tuus tua tuum: et a genitiuo plurali vestrũ vel vestri / fit vester vestra vestrum et vestras. Et a genitiuo vtriusq; numeri sui: fit suus sua suum. Et hec deriuatiua personas duplices possidentis scilicet et possessi important: ratione cuius quedam a Donato dicunt ex vtraq; parte (possidẽtis scilicet et possessi) singularia: vt meus tuus suus. Quedam vero pluralia ex vtraq; parte: vt noster et vester. quod quidem de re signata intel- ligitur cum vtrobiq; vox sit singularis. Discipulus. Numeri pronominũ Numerus.

quot sunt? Magister. Duo: quemadmodum in nomine dictum est: sui ta- Persona

men vtriusq; numeri est. Discipulus. Persone pronominum quot sunt? Magister. Tres: scilicet prima secunda et tertia. Discipulus. Quot et que pronomina sunt prime persone? Magister. Unũ scilicet ego cũ suis conde clineis. Discipulus. Quot sunt secunde persone? Magister. Unum: scili- cet tu / cum suis condeclineis: et omnibus vocatiuis. Discipulus. Que et quot sunt tertie persone? Magister. Omnia alia. Discipulus. Figure ꝓ- Figura

nominum quot sunt? Magister. Due. Quemadmodum de nomine dictum Pronoĩa cõ-

est. Sed hoc te scire volo: pronomina nonnunꝙ in recto cõponi: vt istic istec: ponunt in re-

istoc ab iste et hic ꝛc. Egoipse tuipse. Idem ex is et demum: a quo identidem cto: ĩ obliquo.

quod aliquando aduerbium est: et frequenter significat. Aliquando vero ꝓ Idem

nomina in obliquo componuntur: vt meme / tete / sese / que accusatiui et abla- Identidem

tiui casus sunt. Sese vero vtriusq; numeri est. Eccum eccam eccos eccas: ab ecce et eum eam eos eas: pro ecce eum eam: ecce eos eas. Ellum ellam ellos ellas. ab ecce et illũ illos illas illam. Dicimus ꝛ meiipsius: tuipsius: suiipsi⁹

.Sunt preterea syllabe quedam que pronomini
/ce/pte. Discipulus. Quibus pronominibus
.Ego et suis obliquis: vt egomet/meimet ꝛc. Si
tamen genitiuis pluralibus: vt tuimet/ tibimet
ibimet/semet. Et quandoqꝫ pronominibus tertie
ipulus. Quibus pronominibus additur te? Ma
.vt tute. cui postea additur met: vt tutemet. in no
lum. Discipulus. Quibus autem adijcitur ce? Ma
us pronominis hic hec hoc in s desinentibus: vt huius
dicimus et illiusce/istiusce. et Therentius illancine pro
s pte adijcitur. Magi. His quinqꝫ ablatiuis: mea/
a. dicendo meapte/ tuapte/ suapte/ nostrapte, vestra
nominibus interrogatiue addita: vt boccine est huma
.a ... um: id est hoc ne? Similiter et istis dictionibus quis et q̄ (quas Do
tus inter p̄nomina posuit) varie syllabe adijciuntur. De quibus hec nota
metra. Cum quis namqꝫ piam sine qui coniunge putasq̄. Nam vis cunqꝫ li
bet: qui sine quis retinet. vt quisnam? quenam? quodnam vel quidnam? q̄sqꝫ/
queqꝫ/quodqꝫ/quispiam/quepiam/quodpiam vel quidpiā. Quisputas que
putas quodputas. Quisq̄ queq̄ quodq̄ vel quidq̄. Quidam quedā quod
dam vel quiddam in neutro per d d duplicatū. Quiuis queuis quoduis vel
quiduis. Quicunqꝫ quecūqꝫ quodcunqꝫ. Quilibet quelibet quodlibet vel q̄d
libet. Componitur et vnus cū quisqꝫ: dicendo vnusquisqꝫ: et quis cum si. vt si
quis. cū ne: vt nequis. cum alius/vt aliquis. cum re/vt reliquis: cum nun: vt
Genera pronominum nunquid. cum quis/vt quisquis queqꝫ quodqꝫ. cum en: vt enquis enqua enqd
vel enquid. Discipulus. Genera pronominū quot sunt? Magister. Quinqꝫ:
scilicet masculinum/femininū/neutrum commune et omne. Discipulus
Que pronamina sunt masculini generis? Magister. Ille ipse iste hic is no
ster vester meus tuus et suus. Discipulus. Que sunt feminini generis?
Magister. Illa ipsa ista hec ea nostra vestra mea tua sua. Discipulus. Que
sunt neutri generis? Magister. Illud ipsum (nec dicitur ipsud. antiquitus
enim dicebatur: ipsus ipsa ipsum) istud hoc id nostrum vestrum meum tuum
suum. Discipulus. Que sunt communis generis? Magister. Nostras et
vestras. Discipulus. Que sunt omnis generis? Magister. Ego tu sui.
Casus Discipulus. Casus pronominum quot sunt? Magister. Sex. qui et no
minū: tamen/Quattuor exceptis pronomina nulla vocabis. Tu meus et no
Declinatio ster nostras hec sola vocantur. Discipulus. Declinationes pronominum
quot sunt? Magister. He que sequuntur. Sciendum tamen pronomini
bus in declinando articularia non preponi.

In singulari.
Ego mei vel mis mibi me a me
Tu tui vel tis tibi te o tu a te.
Sui sibi se a se

In plurali
nos nr̄m vel nr̄i nobis nos a nobis
vos vr̄m vel vr̄i vobis vos o vos (a vobis
sui sibi se a se.

In singulari.
Ille illius illum ab illo
Illa ilius illi illam ab illa.
Illud illius illi illud ab illo

In plurali
Illi illoꝝ illis illos ab illis
Ille illarū illis illas ab illis
Illa illorū illis illa ab illis

Simili modo declinatur. Ipse ipsa ipsum. Iste ista

In singulari
Hic huius huic hūc ab hoc
Hec huius huic hāc ab hac
Hoc huius huic hoc ab hoc
In plurali ...

In singulari
Is eius ei eum ab eo
Ea eius ei eam ab ea
Id eius ei id ab eo
In plurali
Ij ...
Ee ...
Ea ...

* qd ij dici deberet. Similiter ꝛ in datiuis ꝛ ablati
idem in nominatiuo plurali habet ijdem: in datiuo ꝛ a
Componitur enī ab his ꝛ demum. Identidem id est ide
Meus mea meum: Tuus tua tuum. Suus sua suum
alba album. Excepto ꝙ meus habet in vocatiuo mi
Noster nostra nostrum: Vester vestra vestrum declin ... sic ...
Nostras ꝛ vestras declinantur sicut ciuitas.

In singulari
Quis vel qui cuius cui quem a quo vel a qui
Que vel qua cuius cui quam a qua vel a qui
Quod vel quid cuius cui quod vel quid a quo vel a qui

In plurali
Qui quorū quis vel quibus quos a quis vel a quibus
Que quarū quis vel quibus quas a quis vel a quibus
Que vel qua quoꝝ q̇s vel q̇bus q̄ vel qua a q̇s vel a quibus.

Sic ꝛ eorum composita: preter quisquis in nominatiuo/quicquid in accusati
uo/ꝛ quoquo in ablatiuo. Si quis reliquis aliquis nunquis in feminino in no
minatiuo habent a. vt si qua reliqua nūqua ꝛc. Istic istec istoc declinantur so
lum in casibus vbi c retinent: dempto datiuo singulari: hic ꝛ hec nostras ve
stras/ꝛ hoc nostrate vestrate. genitiuo huius nostratis vestratis: sicut nomi
na tertie declinationis in as.

In singulari
Eccum
Eccam
In plurali
Eccos
Eccas
In singulari
Ellum
Ellam
In plurali
Ellos
Ellas

Hec de pronomine: consequens est vt verbum percurramus.

De Verbo. Ca. XXIIII. Discipulus.

Verbum Quid est verbum? Magi. Est pars orationis cū tēporibus ꝛ modis
sine casu agere aliquid aut pati aut neutrum significans. Dicta est
autem hec pars orationis verbum: eo ꝙ aere verberato lingua for
metur. Discipulus. Ea ratione omnis pars orationis verbum dici solet.
Magister. Sane quidem: hec tamen pars orōis per excellentiā sibi hoc nomen
Verba substantiua vendicauit: quia eo frequētius vtimur: cum sine verbo perfecta constitui non
possit oratio. Eius autē naturā nō tam definitione q̄ diuisione cognoscemus
Vocatiua Unde omne verbum aut est substantiuum/ vocatiuum/ vel adiectiuū. Et rur
sus verba substantiua tria sunt: scilicet sum fio ꝛ existo. Vocatiua quinqꝫ sunt
scilicet nuncupor appellor vocor nominor ꝛ dicor. Reliqua vero omnia adie
ctiua sunt. Ex quibus tamen aliqua similem vim habent cum substantiuis et
vocatiuis: de quibus infra. Et amplius adiectiua sunt duplicia: scilicet perso
nalia ꝛ impersonalia. Disci. Que verba sunt personalia? Magister. Que

...inātur in o vel or (defectiuis ꝛ anomalis exceptis:
...oquor: ꝛ coniugantur per tres personas. Et hec rur
...actiua ꝛ neutra. Actiua quidem omnia sunt quibus — Verba act.
...ille accusatiuus ioannem: ꝛ possunt vulgarizari per
...equor ioannem: amor ich wird lieb gehebt: sequor
Neutra vero sunt quibus accusatiuus ioannem addi
...wird recipiūt: vt sto/luctor. nō enim dicimus sto ioan-
Discipulus. Que sunt impersonalia? Magister.
...catiui terminantur in tur vel in t. Et solum in tertijs
...vt statur/accidit. Hec autem rursus diuersa sunt: quia
...n tur sunt passiua: ꝛ vulgarizantur per man: vt statur
... statur/es wirdt gestanden. Sed impersonalia in. t.
... ꝛ vl... izantur per es/vt licet es zimpt. Excipiuntur imperso-
...t. que descendunt a facio. cum componitur cum alijs dictionibus ꝙ
prepositione: vt bene fit/satis fit/male fit. que passiua sunt. Discipulus. A
quibus verbis descendunt impersonalia. Magister. Ab actiuis/neutrali-
bus. tm̄ dempto miseret: quod venit a verbo deponentali misereor. Disci- — Verbi acci...
pulus. Verbo quot accidunt? Magister. Octo scilicet genus/numerus: fi-
gura/tempus/persona/modus/coniugatio ꝛ forma. Discipulus. Genera
verborum quot sunt? Magister. Quinqȝ scilicet actiuum/passiuum/neu-
Gen⁹ actiuū — trum/commune ꝛ deponēs. Discipulus. Quod verbum est actiui generis?
Passiuum — Magister. Quod terminatur in o ꝛ accipiēs r facit ex se passiuum: vt amo
Neutrum — amor. Discipulus. Quod verbum est passiuum? Magister. Quod termi-
natur in or ꝛ dempta litera r redit in suum actiuum: vt amor/amo. Discipu
lus. Quod verbum est neutrum? Magister. Quod terminatur in o: nec po
test accipere r ꝛ facere ex se passiuum. vt sto/stor nō dicitur: ꝛ hec sunt aut neu
tra pura: vt sto. Aut substantiua: vt sum (qđ solum non terminatur in o) Aut
Neutropassi-uum — neutro passiua: sic dicta/quia in preterito ꝛ temporibus formatis inde habēt
vocem passiuam: in presenti tamen ꝛ inde formatis neutralem seruant infle-
ctionem: vt sunt. Audeo cum soleo fio quoqȝ gaudeo fido. Prandeo mereo pre
dictis simul annumerabis. Aut passiua neutra. Sic dicta quia sub voce neu- — Passiuum neutrum
trali passiuā habent significationem: vt sunt vapulo veneo exulo fio. Disci
pulus. Quod verbū est cōmune? Magister. Quod in or desinit/nec r dimit-
Cōmune — tit: actionem ꝛ passionem significans: vt sunt Largior experior veneror mo-
Deponens — ror osculor hortor: Criminor amplector interp̄tor hospitor adde. Disci. Qđ
verbum est deponens? Magister. Quod in or desinit/nec r dimittit: actio-
nem vel passionem significans: vt luctor loquor ꝛ similia. Discipulus. Nu- — Numerus
Figura — meri verborum quot sunt? Magister. De numero ꝛ figura verborum dicen — Tempus
dum est vt in nomine. Discipulus. Tempora verborum quot sunt? Magi.
Quinqȝ scꝫ. Presens. Preteritū imperfectum: preteritum perfectum: preteri-
Persona — tum plusq̄perfectū ꝛ futurum. Discipulus. Persone verborum quot sunt?
Modus — Magister. Tres scꝫ Prima/secunda ꝛ tertia. Discipulus. Modi verbo-
rum quot sunt? Magister. Quinqȝ scꝫ Indicatiuus/impatiuus/optatiuus/
coniūctiuus/infinitiuus q̄ longe ab impsonali differt. Ille em̄ sine verbo ad-
iuncto pfectū sensum nō generat: sed verbum impersonale: vt amare ꝛ amat.
Discipulus. Cōiugatiōes verboꝝ quot sunt? Magister. Cōiugatiōes ver
boꝝ regulares sunt quatuor. s. p̄ma: secūda: tertia ꝛ quarta. Disci. Qđ ver- — Coniugatio...

bum est prime coniugationis? Magister. Quod ha...
infinitiuo: vel ri: vt amare/amari. Discipulus. Qđ...
gationis? Magister. Qđ habet e longam ante re: v...
cere doceri. Discipulus. Quod verbū est tertie con...
Quod habet e breuem ante re in infinitiuo: vel i sola...
Discipulus. Quod verbum est quarte coniugation...
habet i longam ante re vel ri in infinitiuo: vt audire/a...
lius deprehēdes/si vniuscuiusqȝ coniugationis formam ...
iungendis memorie reposueris: preterita ꝛ supina (que m...
regulas formabis. Et quinqȝ tēpora o tenore preteriti der...
sem/rim/ro/se/formabit p̄teritumqȝ.

De prima cōiugatione Regule. Ca. XX...

De Preteris.

Ex as fac aui: preter dedit ꝛ stetit a sto.
Et cubuit/plicui/micui/fricui/secuiqȝ — Amaui
Et domui/sonui/tonui/crepui/vetuiqȝ
Cum iuui/laui/necui/dic atqȝ necaui
Datqȝ nexui nexo: cubui dic atqȝ cubaui.
Aui dimico dat ui: sic increpo format. — Iuuo
Aui preteritum plico dat cum nomine iunctum: — Lauo
Hoc sine prebet ui: tamen ꝛ reperitur in aui. — Neco / Cubo
Confrico cum resero: formantur sepe per aui. — Multiplico
Stoqȝ stitiqȝ stitum dat natis: excipe circum.
Nota: do cum compositis huius inflectionis corripit da. vt circundare me- — Replico / Circūdo
dia correpta. pessundare: venundare. — Resto

De supinis.

Aui preteritum semperqȝ supinat in atum:
Sed lauo dat lotum/iuuo iutum/potoqȝ potum:
Doqȝ datum dat/stoqȝ statum/nexo quoqȝ nexum: — Sonitum
Quod dat ui dat itum. frictum/sectum quoqȝ nectum.

De supinis deponentalium.

Altum prima dabit per deponentia semper. — Luctor / Luctatum
Forma Prime coniugationis in Actiuo

In Indicatiuo.

In singl'ari in { Presenti Amo amas amat / Ptō impfeecto amabā bas bat / Ptō pfecto amaui uisti uit. / Ptō plusq̄pfecto amauerā as at / Futuro Amabo amabis bit. }

In pl'i { Amamus amatis amant. / Amabamus batis bant. / Amauimus uistis erūt vel ere / Amaueramus eratis erant. / Amabimus amabitis bunt. }

16

n Imperatiuo.

a p̄sona
o ille
In pl'i amemus amate ament.
amemus tote anto vel antote.

Optatiuo vtinam.

cto amarem res ret
usq̄. amauissem ses set. In pl'i
mes amet
ui/q̄ vt/quatenus/ne.

amaremus etis rent.
amauissemus setis sent.
amemus ametis ament.

In Coniunctiuo Cum.

In singl'ari in
Presenti amem ames amet
Ptō imp̄fecto amarem res ret
Ptō p̄fecto amauerim ris rit
Ptō plusq̄. amauissē ses set
Futuro amauero ueris rit

In pl'i
amemus ametis ament
amaremus amaretis amarent.
amauerimus eritis amauerint
amauissemus uissetis uissent
amauerimus ueritis uerint.

Signa coniūctiui cū/dum/qm̄/nisi/si/q̄s/uis/licet/q̄q̄/donec/priusq̄

In Infinitiuo qui est sine numeris ꝛ p̄sonis

In presenti ꝛ preterito imp̄fecto amare: preterito perfecto ꝛ plusq̄perfecto amauisse. Futuro amatum ire vel amaturum esse.

Uerbum Impersonale.

In
Indicatiuo in
presenti amatur.
preterito imp̄fecto amabatur.
preterito perfecto amatū est vel fuit.
preterito plusq̄. amatū erat vel fuerat.
futuro amabitur.
Imp̄atiuo in
Presenti ametur
Futuro amator.

In
Optatiuo vtinam in
Presenti ꝛ ptō imp̄fecto amaretur
Ptō p̄fecto ꝛ plusq̄. amatū esset fuisset.
Futuro amaretur.
Coniūctiuo cum in
Presenti ametur
Preterito imp̄fecto amaretur
Ptō p̄fecto amatū sit vel fuerit.
Ptō plusq̄. amatum esset vel fuisset.
Futuro amatum erit vel fuerit.
In Infinitiuo in
Presenti ꝛ p̄terito imp̄fecto amari.
Ptō p̄fecto ꝛ plusq̄. amatū esse vel fuisse.
Futuro amatum iri.

Gerundia amandi amando amandum.
Supina amatum amatu.
Participia
Presens amans.
Futurum amaturus.

Forma prime cōiugationis
In Indicatiuo

In sīl'i in
Presenti amor amaris vel amare amatur.
Ptō imp̄fecto amabar amabaris vel amabar
Ptō p̄fecto amat⁹ sum vel fui/es vel fuisti/est v
Ptō plusq̄. amat⁹ erā vel fuerā eras vel
Futuro amabor amaberis vel amabere

In pl'i in
Presenti amamur amamini amantur.
Ptō imp̄fecto amabamur amabamini am
Ptō p̄fecto amati sum⁹ vel fuimus estis v
Ptō plusq̄. amati eramus vel fueramus
Futuro amabimur amabimini amabunt

In Imperatiuo.

In singl'ari in
Presenti amare ametur.
Futuro amator tu amator ille
In pl'i
Amemur amemini amentur.
Amemur minor amantor.

In Optatiuo vtinam.

In singl'ari in
Pn̄ti ꝛ ptō imp̄fecto amarer eris ꝛc̄.
Ptō p̄fecto ꝛ plusq̄. amat⁹ essem ꝛc̄.
Futuro amer ameris vel ere etur.

In plurali
amaremur emini amarentur.
amati essemus vel fuissemus ꝛc̄.
amemur amemini amentur.

In Coniunctiuo Cum

In singl'ari in
Presenti amer eris vel ere etur
Ptō ip̄fecto amarer eris vel ere etur
Ptō p̄fecto amat⁹ essem vel fuissē ꝛc̄.
Ptō plusq̄. amat⁹ essem vel fuissē ꝛc̄.
Futuro amat⁹ ero vel fuero eris ꝛc̄.

In plurali
amemur amemini amentur.
amaremur amaremini rentur.
amati simus vel fuerimus ꝛc̄.
amati essemus vel fuissemus.
amati erimus vel fuerimus ꝛc̄.

In Infinitiuo.

In
Presenti ꝛ preterito imperfecto amari.
Preterito p̄fecto ꝛ plusq̄ amatum esse vel fuisse.
Futuro amatum iri.

Participia
Preteritum amatus.
Futurum amandus.

Discipulus. Quare imperatiuus caret prima persona in singulari ꝛ non in plurali. Magister. Quia nemo sibijpsi soli imperat: ideo caret prima persona in singulari. sed possumus nobis ipsis cum alijs imperare: ideo habet primam in plurali. Capitur tamen imperatiuus frequenter deprecatiue: cum inferiores superioribus loquantur. Imperatiuus etiam preteritum non habet: quia ad preteritū nō est consilium/imperium/aut deprecatio. Preter hec operepreciū est vt omnes personas singulos p̄ modos ꝛ temporis vulgarizes vti iam a me audisti. Et non modo per verba huius inflectionis: verrimetiam per omnia sequētia. Id enim quantū latinitati conducat experientia docebit.

ida coniugatione. Ca. XXVI

De Preteritis.

forma vi. ferbere bui facit aut vi.
ixi vel conniui connineo format.
us non est veo finis.
ui. quieoqz quieui.
.iussi/sorpsiqz buiqz/
i suasi simul arsi.
icqz pepenqz spopondi.
to.on/momor ⁊ gauisus: iungitur ausus:
andi pransus dic/auxi/luxi/ simul alsi.
Sicut ⁊ indulsi ab indulgeo compositum ab algeo.
Fulsi cum mulsi: dic vrsi/iungito rursi.
Cum tersi fleui leui pleui. sed olcui:
Aut olui/cleui solitus mansi neo neui.
Dans a per i maneo dat ui. careatqz supino.
Immineo Nil liqueo/torsi/dic hesi: mestus ui dat.

De Supinis.

Nat veo vi pertum cautum: fautum vel adultum.
Moui Que dant preterita per ui caruere supinis:
Motum Ni faciant in itum: teneo tentum quoqz doctum
Censeo dat censum: sed itum sua compositiua.
Misceo dat mixtum: frictum vel frigeo nullum.
Pauca supinantur preter sex neutra secunde
Dat pateo passum: careo caritum quoqz cassum.
Pareo prebet itum: licet ac doleo taceoqz
Format itum doleo noceo placeo soleoqz
Et valeo valitum. sic format torreo tostum.
Di sisum xi ctum: sed tum dat sorbeo vel ptum.
Risum
Auctum Dic tamen indultum vel sum: mulsum quoqz mulctum
Progauisum Dic sedeo sessum: tortum torsum quoqz gausum.
pter carmē.

De supinis Deponentalium.

Altera curtat itum: tueor tutum misereri
Dat sertum: reriqz ratum: fateor quoqz fassum.
Misertū. Nil medeor format: mereor merui meritum dat

Sequit forma secūde cōiugat

In Indicatiuo

In sin. Doceo doces docet / docebam bas bat / Docui docuisti docuit / docueram docueras rat / docebo docebis bit

In plu. docemus do / docebamus / docuimus / doc / doce

In Imperatiuo.

In sin. Doce doceat / Doceto tu ceto ille

In plu. doceamus do / doceamus to

In Optatiuo vtinam.

In sin. Docerem res ret / Docuissem ses set / Doceam doceas doceat

In plu. doceremus doceretis docerent. / docuissemus setis sent. / doceamus doceatis doceant.

In Coniunctiuo Cum

In sin. Doceam doceas doceat. / Docerem ceres ceret / Docuerim ris rit / Docuissem ses set / Docuero cueris cuerit

In plu. doceamus doceatis doceant / doceremus doceretis docerent / docuerimus cueritis cuerint / docuissemus cuissetis cuissent / docuerimus cueritis cuerint

In Infinitiuo.

In presenti ⁊ preterito imperfecto Docere: Preterito perfecto ⁊ plusquamperfecto Docuisse. Futuro doctum ire vel docturum esse.

Verbum Impersonale. In Indicatiuo:

In sin. Presenti docetur / Ptō imperfecto docebatur / Ptō perfecto doctū est ⁊c. / Ptō plusquam. doctū erat vel fuerat / Futuro docebitur.

Imperatiuo Presenti doceatur / Futuro docetor

Optatiuo vtinā: in Presenti ⁊ preterito imperfecto doceretur. / Ptō perfecto ⁊ plusquam doctū esset vel fuisset. / Futuro doceatur.

In Coniūctiuo cū: in Presenti doceatur / Preterito imperfecto doceretur. / Preterito perfecto doctum sit vel fuerit. / Ptō plusquamperfecto doctum esset vel fuisset. / Futuro erit vel fuerit.

Infinitiuo in Presenti ⁊ preterito imperfecto doceri. / Ptō perfecto ⁊ plusquamperfecto doctū esse vel fuisse. / Futuro doctum iri.

Participia presens: vt docens. Futurū docturus. Gerundia docendi/docendo/docendum. Supina doctum doctu.

...secūde cōiugatiōis in passiuo

In Indicatiuo

...vel ere etur | In plu. | docemur docemini docentur.
...vel bare batur | | docebamur bamini bantur
...fui es vel fuisti | | docti sumus vel fuimus ꝛc.
...fuerā eras ꝛc. | | docti eramus vel fueramus ꝛc.
...bitur. | | docebimur bimini buntur.

In Imperatiuo.

...e doceat. Futuro docetor tu, docetor ille.
...amur amini ant. Futuro doceamur emini entor.

Optatiuo vtinam.

Docerer docereris vel ere etur | In plu. | doceremur emini entur.
...lari Doctus essem vel fuissē esses ꝛc. | | docti essemus vel fuissemus
Docear docearis vel are atur | | doceamur amini antur.

In Coniunctiuo Cum.

In singulari:
Docear aris vel are doceatur
Docerer eris vel rere doceretur
Doctus sim vel fuerim sis ꝛc.
Doctus essem vel fuissem ꝛc.
Doctus ero vel fuero eris ꝛc.

In plu.:
doceamur doceamini doceantur.
doceremur remini docerentur
docti simus vel fuerimus ꝛc.
docti essemus vel fuissemus ꝛc.
docti erimus vel fuerimus.

In Infinitiuo.

In:
Presenti ꝛ preterito imperfecto doceri.
Preterito ꝑfecto ꝛ plusq̄perfecto doctum esse vel fuisse.
Futuro doctum iri.

Participia:
Preteritum doctus.
Futurum docendus.

De Tertia coniugatione. Ca. XXVII.

De Preteritis.

Dic feci. ieci. lexi. spexi quoqȝ fodi. Licio
Fugi cum cepi. rapui. sapuiqꝫ cupiui. Allicio
Et quassi/cussi/peperi/simul elicuiqꝫ.
Semper uo dat ui. preter struxi quoqȝ fluxi. Acuo
Pluui siue plui Arguo
Dic scripsi. nupsi. lambi. scabiqꝫ bibiqȝ Atqꝫ scobi
Dic dixi duxi. vici. paui quoqȝ creui.
Moui. pesco cui. didici. nil glisco poposci.
Ici conquexi/parsi dic atqꝫ peperci. Ico
Do dat di: preter rasi/vasi quoqꝫ lesi. Pando
Rosi cum lusi/trusi/clausi quoqꝫ plausi. Paudi

De noticia partium.

Cedo cecidi/cedoqȝ cessi/iunge pepedi:
Findo fidi dat: scindo scidi quoqȝ fudi.
Prendo didi cecidi tutudi fidoqꝫ fisus
Tendo tetendi: pendo pependi: sidoqȝ nil dat.
A do composita terne dant di geminatum.
Sic dabit abscondo vel di. si diuido format
Go dat xi per x. preter sparsi quoqꝫ versi.
Mersi cum tersi legi fregi simul egi.
Algeo xi tria dant: intelligo negli...
Dat tango tetigi pepigi: dant pango pacisc...
Iungere dat pegi: canto panxi stimulare
Dat pungo pupugi: punxi punctos numerando.
Formabit traxi traho: formabit veho vexi.
vt volo Lo dat ui. preter pepuli: ceculiue fefelli. Lo a pello ce fallo vello
Salli cum psalli vulsi velliue tuliqꝫ (fallo psallo) et tollo.
vt gemo Mo dat ui. preter emi/pressi quoqȝ dempsi: Mo
a ꝓmo demo Compsi cum prompsi sumpsi.
como ꝓmo sumo Dic posui genui cecini tempsi quoqȝ straui No a pono gigno cano teno sterno.
A cano composita per ui formantur ꝛ centum.
sperno sino lino Spreui cum creui/sini leui quoqȝ liui
Dic strepui scopui rupi repsi quoqȝ clepsi: Po
Scalpsi cum sculpsi carpsi tu iungito serpsi.
Formabit liqui linqui linquo format coquo coxi. Quo
Gessi dic vssi verri versiue cucurri. Ro gero vro verro curro q̄ro.
Triui quesiui: seui sero datseruiqȝ.
Atqȝ tuli fero dat: nil vel furui furo format:
So format siui. si viso capesso facesso. So vt Lacesso
Pinso sui format. Dat necto pecto xui xi. cto Flecto sterto
vt messui Dic flexi plexi. dic stertuit: addito verti. To verto.
Datqȝ sui meto. dat tiui peto mittoqȝ misi.
Sisto steti neutrum. statui dat transierit dum.
Solui cum volui: dic caluiqȝ viuoqȝ vixi. Ui
Nexo nexui per x formabit: iungito texo. X

Tero tritū

De Supinis.

Bi vel ui dat itum: dat vi tum demitur inde.
Raptum consultum cultum textum quoqȝ sertum.
Et pistum messum pexum necto quoqȝ nexum.

n.tibi sincopa format ꝛ altum.
um.soluo vel voluo dat utum.
ico dat itum:sic insero conser.
abit utum:dic rui tumq; rutumq;.
ui vel xiq; supina dat in ctum.
victum tactum simul actum.
um:fugitum fictum quoq; fractum:
tum.rictum:coniungito strictum:
frixum:seu dicito fluctum.
um vel plexum:iungito nexum.
it pepigi pegi pactum:panxi quoq; nullum.
Di.cum li.ri.si.cum ti.dat sumq; supino.
Dic scissum fissum passum seu dicito pansum.
Cum cussum cessum fossum:tutudi quoqꝫ tusum.
Verdo Stum dat edo vel sum:sed itum dant a stare nata:
Reddo Abscondoqꝫ simul dat itum vel sumqꝫ supino.
Tentum vel tensum:peperi partum paritumqꝫ
Dic falsum pulsum culsum latum quoqꝫ salsum:
Excelsum vulsum cursum:cauo iungito cautum.
Dic tortum torsum gestum missum simul ustum.
Mi pi psi dabo ptum:tamen dicito captum.

De Supinis Deponentalium.

Disce supina dare per deponentia terne:
Actiui finge vocem:formaqꝫ per ipsam
Mortuus ꝛ gressus/passus/fretus quoqꝫ fructus:
Et fruitus: tuitus:lapsus:nascor quoqꝫ natus:
Iratus iungo/pactus simul atqꝫ profectus:
Ultus cum nactus/experrectus vel adeptus:
Addito commentus/simul oblitus quoqꝫ fassus:
Fungor habet functus formant loquor ꝛ sequor utum.
Questus cum nisus seu nixus/iungitur vsus.
Nil format vescor/nil formabit reminiscor.

Sequit̄ forma tertie Coniugationis. In Indicatiuo.

In sing̃lari in { Presenti lego legis legit / Ptō impfecto legebā bas bat / Ptō pfecto legi legisti legit / Ptō plusq̃ legerā legeras legerat / Futuro legam leges leget.
In pl̃i { legimus legitis legunt. / legebamus legebatis bant / legim⁹ legistis erūt vel ere. / legeram⁹ legeratis legerāt / legemus legetis legent.

In Imperatiuo
In singulari { In presenti lege legat / In futuro legito tu legito ille.
In pl̃i { legamus legit / legamus legitote

In optatiuo vtinam
In sing̃lari in { Pn̄ti et ptō impfecto legerē es et / Ptō pfecto et plus. legissem ses set / Futuro legam legas legat
In pl̃i { legeremus le / legissemus le / legamus l

In Coniunctiuo cum
In sing̃lari in { Pn̄ti legam legas legat / Ptō impfecto legerem res ret / Ptō pfecto legerim ris rit / Ptō plusq̃ legissem ses set / Futuro legero legeris legerit
In pl̃i { legamus legatis / legeremus lege / legerimus lege / legissemus legi / legerimus leger.. legerint.

In Infinitiuo
In { Presenti et preterito imperfecto legere. / Preterito perfecto et plusq̃ perfecto legisse. / Futuro lectum ire vel lecturum esse

Verbum impersonale in Indicatiuo.

In sing̃lari in { Presenti legitur / Ptō imperfecto legebatur / ptō pfecto lectū est vel fuit / ptō plusq̃ lectum erat vel fuerat / Futuro legeretur
Optatiuo { pn̄ti et ptō impfecto legeretur / ptō pfecto et plusq̃ lectū esset vel (fuisset. / Futuro legat̄.
In impatiuo. { Presenti legatur / Futuro legitor
Coniunctiuo cum { Presenti legatur / ptō imperfecto legeretur / ptō pfecto lectum sit vel fuerit. / ptō plusq̃ lectum esset vel fuisset / Futuro lectum erit vel fuerit
In infinitiuo. { Presenti et ptō imperfecto legi / Preterito perfecto et plusq̃ perfecto lectum esse vel fuisse / Futuro lectum iri.

Gerundia legendi/legendo/legendum. Supina:lectum/lectu. Participia.presens vt legens.Futurū vt lecturus. In gerundijs nonnunq̃ e/ in u vertit̄ vt finitū.Regundoꝝ pro regendorū.Familie herciscunde pro herciscende:ab hercisco quod est diuido.

Forma tertie coniugationis in passiuo.

In Indicatiuo.
In sing̃lari in { pn̄ti legor legeris vel re itur / ptō ipfecto legebar aris vel bat̄ / ptō pfecto lect⁹ sum vel fui. / ptō plusq̃ lectus erā vel fuerā / Futuro legar legeris vel gere get̄
In pl̃i { legimur legimini legunt̄ / legebamur amini antur. / lecti sumus vel fuimus estis re. / lecti eramus vel fueramus / legemur legemini legentur.

In Imperatiuo
In singulari in Presenti legere legatur:legitor tu legitor ille.
In plurali legamur legamini legant̄/futuro legamur minor uutor

In Optatiuo vtinam

o legerer eris. | In plr̃i | legeremur legeremini legerentur.
ſ. lecti eſſem. | | lecti eſſemus vel fuiſſemus.
aris vel are atur | | legamur legamini legantur.
ris vel are atur | | legamur legamini legantur
legereris vel ere etur | | legeremur legeremini legerentur
ſim vel fuerim | In plr̃i | lecti ſimus vel fuerimus ſitis
m vel fuiſſem | | lecti eſſemus vel fuiſſemus.
l fuero eris. | | lecti erimus vel fuerimus.

In infinitiuo

ecto legi
lectũ eſſe vel fuiſſe. Participia: Preterito lectus / Futuro legendus.

De quarta Coniugatione Capitulum viceſimumoctauum.

Regule de preteritis.

I vi quarta dabit: formabit cambio campſi:
Datq3 bui. dat vinxi vincio. iungito ſanxi.
Sancio vel ciui formabit raucio rauſi.
Fulſi vel ciui: farſi ſarſi ſalui dic
Vel liui veni cum ſepſi dic ſimul hauſi.
Sentio dat ſenſi
Apperio. A pario dant nata rui. ſed comperit atq3
Repperit excipias: ertum ſibi iuncta ſupinat.

Huius ordinis verba que iui in preterito habent/ſepe u reijciunt: nonnunq̃
etiam ai deponunt: vt perij pro petiui: petiſti pro petiuiſti.

De Supinis.

Iui preteritum ſepe transfretur in itum.
Excipias ſaltumq3 ſepultum ſic et amictum
Venco dat vendi venum venioq3 dat entum.
Dat ſi ſum: vi ctum quarte: ſed retrahis hauſtum.
Fultum cum fartum: ſartũ camptum quoq3 ſeptũ
Exilio Reſilio. Quod ſalio ſibi componit formabit in ultum.
A queo compoſita vel eo breuiare ſupina
Conſtat. et ambitum non corripit ambio ſolum.

De Supinis Deponentalium.

Producens quarte: et tibi cuncta ſupinat in itũ

Trina ſed excipies: ortus cum menſus et o
Deponens aſſentior aſſenſum tibi prebet.

Regule gñales oĩm coniugationũ.

Deſpondeo Remordeo Repoſco Dediſco
Simplicium norma formabis compoſitiua:
Si componantur geminantia non geminantur.
Do ſto compoſita geminabunt: poſcoq3 di
Precurroq3 notes: quoniam geminatq3 rep
A ſi compoſitum dat in i: dabit eq3 ſupino:
Vt probat inficio: ſed debes demere do go.

Forma quarte coniugationis in Actiu

In Indicatiuo

In ſinglr̃ari in:
Preſenti audio audis audit
ptõ impfecto audiebam bas bat.
ptõ pfecto audiui iuiſti iuit
ptõ pluſq̃pfecto audiuerã ras rat.
Futuro audiam audies audiet

In plr̃i:
audimus auditis audiunt
audiebamus audiebatis bant.
audiuimus iuiſtis iuerunt vel iuere
audiueramus ratis rant
audiemus audietis audient

In Imperatiuo.

In ſinglr̃ari in:
Preſenti audi audiat
Futuro audito tu audito ille

In plr̃i:
audiamus audite audiant.
audiamus auditote unto vel untote

In Optatiuo vtinam.

In ſinglr̃ari in:
pñti et ptõ imperfecto audirẽ res ret
ptõ pfecto et pluſ. audiuiſſẽ es et.
Futuro audiam audias audiat.

In plr̃i:
audiremus retis rent.
audiuiſſemus ſetis ſent
audiamus audiatis audiant.

In Coniunctiuo cum.

In ſinglr̃ari in:
Preſenti audiam audias diat
ptõ imperfecto audirem res ret
ptõ pfecto audiuerĩ ris rit
ptõ pluſq̃ audiuiſſem ſes ſet
Futuro audiuero ris rit

In plr̃i:
audiamus audiatis audiant
audiremus audiretis audirent.
audiuerimus ritis rint
audiuiſſemus uiſſetis uiſſent.
audiuerimus riits rint.

In Infinitiuo.

In:
Preſenti et ptõ imperfecto audire
preterito perfecto et pluſq̃perfecto audiuiſſe.
Futuro auditum ire vel auditurum eſſe.

Verbum impersonale in Indicatiuo.

In:
Preſenti audiatur
preterito imperfecto audiebat
ptõ perfecto auditũ eſt vel fuit
ptõ pluſq̃ auditũ erat vel fuerat
Futuro audietur.

In Imperatiuo in preſenti audiat
In Futuro auditor

In Optatiuo.

In:
Preſeuti et preterito imperfecto audiretur.
preterito perfecto et pluſq̃perfecto auditum eſſet vel fuiſſet
Futuro audiatur.

tino
In Infinitiuo

...fecto audiretur.
...ditum sit fuerit
...ditū esset vel f-isset
...um erit vel fuerit.

In { pñti et ptō impfecto audiri / ptō pfecto et plusq̄. auditū esse vel (fuisse. / Futuro auditū iri.

...rte coniugationis in Passiuo.

In Indicatiuo

...s vel audire audit | audimur audimini audiuntur
...bar baris vel are at | audiebamur audiebamini bantur.
...i vel fui es vel rc. | auditi sumus vel fuimus rc. — In plurali
...q̄ audit⁹ erā vel fuerā eras rc. | auditi eramus vel fueramus
Futuro audiar audieris vel audiere rc. | audiremur emini entur.

In Imperatiuo

...ngłari in: Presenti audire audiatur / Futuro auditor tu auditor ille — In plī: audiamur audiamini audiantur / audiamur audiminor audiuntor.

In Optatiuo vtinam.

In singulari in { Presenti et ptō impfecto audirer audireris vel irere iret. / ptō pfecto et plusq̄ audit⁹ essem vel fuissem esses vel rc. / Futuro audiar audiaris vel audiare audiatur.

In plurali { audiremur audiremini audirentur / auditi essemus vel fuissemus essetis vel fuissetis essent rc. / audiamur audiamini audiantur.

In coniunctiuo cum

In singłari in:
Presenti audiar audiaris vel are atur | audiamur audiamini audiantur.
ptō impfecto audirer eris vel ere etur | audiremur audiremini rentur
ptō pfecto auditus sim vel fuerim rc. | auditi simus vel fuerimus — In plurali
ptō plusq̄ auditus essem vel fuissem rc. | auditi essemus vel fuissemus.
Futuro auditus ero vel fuero eris rc. | auditi erimus vel fuerimus

In Infinitiuo

In { Presenti et preterito imperfecto audiri. / preterito perfecto et plusq̄ auditum esse vel fuisse. / Futuro auditum iri.

Participia { Preteritum auditus. / Futurum audiendus.

De irregularibus et defectiuis. Capitulum XXIX Magister.

Hec de inflectione verbor regularium dicta intelligas: nam sunt ali verba irregularia/que et anomala dicunt: que in quibusdam temporibus et modis aliā a dictis habent inflectionē: nōnunq̄ etia in quibusdam modis et tpibus deficiūt. vt sunt hec q̄ sequunt. Sum volo: malo: nolo: fero: forem: edo: queso: explicit: infit: inquit: inquam: inquio: ausim: vale

salue: aue: odi: noui: cepi: memini: aio: faxo: cedo et fio. ... et defectum versus sequentes indicant. Attamen huius ver... quentius vtamur/integram inflectionem subijciam.

Inflectio huius verbi Sum.

In Indicatiuo

In singłari in { Presenti Sum es est / ptō impfecto erā eras erat / pterito pfecto fui fuisti fuit / ptō plusq̄pfecto fuerā fueras fuerat / Futuro ero eris erit

In plī { Sumus estis s... / eramus eratis / fuimus fuistis fue... / fueramus fuerat... / erimus eritis eru...

In Imperatiuo

In singłari in { Presenti Sis sit / Futuro esto tu/esto ille

In plurali { simus sitis vel este sint / simus estote sunto vel suntote

In Optatiuo vtinam

In singłari in { Presenti et ptō ipfecto essem eēs esset / ptō pfecto et plusq̄. fuissē es et / Futuro sim sis sit

In plī { essemus essetis essent / fuissemus fuissetis fuissent / simus sitis sint

In coniunctiuo cum

In singłari in { Presenti sim sis sit / ptō imperfecto essem esses esset / ptō pfecto fuerim fuer fuerit / ptō plusq̄ fuissem fuisses fuisset / Futuro fuero fueris fuerit

In plī { simus sitis sint / essemus essetis essent / fuerimus fueritis fuerint / fuissemus fuissetis fuissent / fuerimus fueritis fuerint

In Infinitiuo

In { Presenti et ptō impfecto esse / ptō pfecto et plusq̄ fuisse / Futuro caret

Gerundia { essendi / essendo / essendum

Supina caret. Habet vnum participiū presentis tpis. s. ens. Hac forma inflectuntur et eius cōposita: ipsa tamen gerundia nō habēt: nec participia: trib⁹ demptis: scz presum/possum/et absum. Vñ: Dic absens presens: dic potuisse potens. Assum vero in imperatiuo habet ades vel assis. Discipulus. Ad alia perge. Magister.

Dat volo vis vult et volumus vultis sine norma.
Jussio deficiens: capit ex optante futurum.
Dat primo vellem/dat fine velim modus optans.
Hec socijs repete: supinus dat tibi velle.
Hinc finem demas: per ternam cetera formas.
Dic malo primum raro formare futurum.
Jura tenere patris per cetera tempora dicis.
Nolo patrem sequitur: tamen imperialis habetur.
Noli/nolite: nolito/toteq3 lunto.

...s primi fers fert fertisqȝ secundi.
... ferte:ferto fertote futurum.
... presens ferrem:socium sibi iunges.
...ti ferre presens:eademqȝ notate.
... passiuo:ferris ferturqȝ notentur.
...c ferror:ferrer ferriqȝ sequuntur.
...ne fero cetera debet habere.
...terna forē dabit:et fore. cetera sperne.
.../ret/rent/remus caret atqȝ foretis.
...s e... ac esse dat/edo tibi cetera terne.
Ad plures edite dic/plures dant tamen este.
Ac estur format passiuo/sic editur dat.
Queso Quesumus ex queso retinens/nil plus dare q̄ro
Explicit. Explicit expliciunt presentis infit et inquit.
Infit. Inquit Inquam presentis est/et quandoqȝ futuri.
Inquam Inquio quis inquit/pluralis imus dabit untqȝ.
Inquio Am tm̄ dicūnt es/et donare futurum.
Et presens inque semper dabit imperiali.
Ausim Is it declines ausim/pluraliter ausint.
Uale Deqȝ vale quidam dixere valete valeto
Atqȝ valetote/quinto dixere valere
Salue Processu simili salue formatur/aueqȝ.
Aue Bis duo sunt odi/noui/cepi/meminiqȝ
Odi. Noui Que retinent sensum presentis preteritiqȝ:
cepi memini Que formantur ab his pariter sensum duplicabūt.
Datqȝ mementote memini/dabit ante memento.
Aio Aio dic is it/unt plurali sociamus.
Dic simul aiebam bas bat/pluraliter:atqȝ
Inuenitur ai presentis imperatiui.
Et faxo faxis faxit.sic et cedo pro dic.
Faxo Dat fio fierem fieri/dat cetera terne.
Cedo. Optans futurum presens dabit imperialis.
Fio Dic duc fac et fer et que componis ab illis.
Cum facit a verti e in i/verbi regula seruit.
In ui preteritum de se data tempora quedam
Sincopat:hinc demas dissyllaba quodqȝ fit inde.
Inuenies nosti flesti flasti quoqȝ scisti.

De quibusdam alijs defectiui...

Sunt nonnulla alia verba preteritis/et aliqua supinis ca...
Et hec enumera.

Magi. Respuo cerno luo proprijs caruere...
Et linquo satago compesco lamboqȝ lingo
Ambigo cum metuo/timeo simul vrgeo gli...
Caluoqȝ cum renuo/discoqȝ tremo quoqȝ po...
Ango cum viso/sugo coniungere debes.
Estuo sterto mico rudo strido strideo psallo:
Et conquinisco parco/quibus addito dego.
Horreo scando pauet mando scabo quoqȝ scalpo.
Preteritis refert miseret tedetqȝ carebit.
Atqȝ carent impersonalia cuncta supinis.
Sed placitum licitum delectatum libitumqȝ
Atqȝ misertum pertesum solummodo formas.
Atqȝ carent hec preteritis proprijsqȝ supinis:
Polleo cum fido furio ferio simul addo.
Glisco fero timeor metuor tollor quoqȝ linquor.
Cerno sic sisto vescor medeor reminiscor.
Dic inceptiuam meditatiuamqȝ carere:
Esurijt tamen inuenies et parturierunt.

Et tantum de verbor̄ coniugatione:ad formam stilum vertamus.

De forma verborū. Cap. XXX. Dis.

Forma verborū que est? Magi. Forma siue species verborū duplex est.s.primitiua et deriuatiua. Disci. Primitiue speciei que sunt? Magi. Que ab alijs descendunt:vt lego ferueo.et hec omnia dicunt forme perfecte verba. Dis. Deriuatiue speciei verba que sunt? Magi. Que ab alijs descendunt:aut a verbis/aut a noibus. Et hec sunt sextuplicia scilicet inchoatiua/meditatiua/desideratiua/frequentatiua/diminutiua/et imitatiua. Discipulus. Inchoatiua que sunt? Magister. Que initiū act9 aut passionis suorum primitiuorum significant. Aut forte verius significant idem quod primitiua sua cōposita cū fio:vt calesco.i.calefio/vel incipio calere.liquesco:id est liquefio/aut incipio liquere. Et hec formant a secunda persona presentis indicatiui singularis numeri per additionem co:vt cales:addendo co/fit calesco. Hoc tamen non facit hiasco:sed hisco.sic et eius compositum:vt dehisco:misereor facit misceresco. Sunt autem omnia inchoatiua tertie coniugationis et neutra/preteritis et supinis carentia. Uerum ista verba caneo/seneo/innoteo/dulceo/euaneo/matureo et similia ab vsu recedentia:sua preterita deriuatiuis eorum reliquerūt:vt senui senesco:quieui requiesco. Dis. Meditatiua que sunt? Ma. Que meditatiōes siue actus suorum primitiuorum significant:vt esurio:id est meditor edere. Quidam tamē

Forma siue species verbor. Primitiua Deriuatiua Deriuatiua sextuplicia Inchoatiua Meditatiua

Jenõ ab re) hec eadẽ verba desideratiua dixere. Vñ esu
...e desidero edere: non cogito edere. Formant autem oĩa
...pino verbi perfecti per additionẽ rio: vt lecturio esurio par
...oniugationis quarte/preteritis et supinis carentia: preter esu
...o. Dis. Desideratiua que sunt? Ma. Quorum significatio
...sui primitiui et verbũ cupio exprimi potest. vt facesso. i. cupio
...so terminant: et geminãt s. demptis accerso: et q̃ ab vl...
...siuit: qd simplici s scribit: vt viso visis visere. Et sunt ter...
...t viso facesso capesso a capio: lacesso a lacero: accerso ab
...arceo. Disci. Frequentatiua que sunt? Magister. Que
...mi frequentiã significant: vt agito/id est frequenter ago: legi...
...requenter lego. Et omnia hec sunt coniugationis prime: et forman
...vltimo supino/mutando u in o: vt curso a cursu. Si autẽ penultima su-
pini nõ dissyllabi habeat a longã/a in i correptam vertit: vt volatu volito:
clamatu clamito: et si verbum perfectũ habuerit gi in ptõ: frequentatiuũ nõ
a supino/sz a secũda psona presentis indicatiui singularis numeri descendit:
abiecta s/et addita illa syllaba to: vt agito: legito: dicimus et lectito. visito a
video venit: quod format viso as: a quo visito. a quero querito: scribo scripti
to: fluctuo flucto: sequor sector: egreo egroto: scio scito: scitor sciscitor: q̃so que

Diminutiua:

sito descendit. Dis. Diminutiua que sunt? Magi. Que in lo desinunt: et
suorum primitiuorũ diminutionẽ significant: vt a sorbeo sorbillo: id est parũ

Imitatiã oĩa huius forme v̾ba so geminãt s p totã inflectionem: qñqꝫ tñ per z scribuntur

sorbeo: a garrio garrulo: caluo cauillo: p caluillo. a catulo catillo ⁊c̃. Di. Imi
tatiua que sunt? Ma. Que imitationẽ alicuius in moribus/aut officio im-
portant: vt a patre patrisso: a poeta poetor. Sunt et alie verborũ deriuatio-
nes: vt a verbo albo venit albico: a vello vellico: ab aduerbio perendie peren
dino as. a cras pcrastinor: ab intra venit intro: a super supero: et sic de alijs
Sed hec omnia accuratius perquirere/maioris fortasse laboris q̃ vtilitatis
est. Relicto itaqꝫ verbo/participiũ transcurramus.

Participium

De participio Cap. XXXI. Discipulus.

PArticipium quid est? Mag. Pars orationis partẽ capiens a noĩe
partẽ a verbo/et partẽ ab vtroqꝫ. Accipit eñ a noĩe genera et ca-
sus: a verbo tpa et significatiões: ab vtroqꝫ numerũ et figurã. Hinc
participiũ nõ absurde dicit. Non tñ intelligas participium a noĩe et a verbo
dicta accidentia sic recipere/vt nomen et verbũ ea amittant: sed quia partici
pium habet accidentia quibusdam accidentibus nois et verbi in specie silia.
Dis. Quare hec pars orationis a grãmaticis assumpta est? Mag. Hoc du-
plici de causa factũ arbitrare. s. causa breuitatis: et necessitatis. Breuius eñ
dicitur legens disce/q̃ lege et disce: sic currens mouet/succinctius dicitur/q̃
ille qui currit mouetur. Et hanc qꝫ et similem sine participio haud proprie
exprimere possumus orationẽ: Mulieres se ornant ne homines videntes eas
derideant: non autem dicere conuenit: ne homines eas videant et rideant. nã

Participij cognitio

qui eas derident necessario vident. Discipulus. Unde facile cognosci po-
test que vox participium sit? Ex terminatione et vulgari. Discipulus.

Terminationes pticipiorum

Quomodo terminatione? Magister. Quia omne participium ter-
minatur aut in ans/ens/rus/tus/sus/dus/vel xus. Discipulus. Quomo-
do vulgari? Magister. Quia omne participium vulgarizatur per ende. vt

ea que terminantur in ans vel in ens: dicitur eñ legens/le...
habende. Aut vulgarizatur per ist. vt ea que in sus/tus ve...
vt visus est: ist gesehen. lectus est: ist gelesen. flexus est: ist ge...
garizatur per wirdt: si in rus terminatur. vt lecturus: wirt g...
werden: si in dus terminatur. vt legendus: werden gelesen. Co...
per accidẽtia sua. Discipulus. Participio quot accidũt...
scz figura/numerus/persona/genus/casus/declinatio/t...
De numero autem/figura/genere ⁊ casu ⁊ declinatione p...
dum queadmodum in nomine dictum est. per easdem enim ...
declinationes participiorum habentur per quas ⁊ nominum:
Tempora participiorum quot sunt. Magister. Tria: scz presens...
⁊ futurum. Discipulus. Quod participium est p̃sentis temporis? ...
Quod terminatur in ans vel in ens. Discipulus. Qd est temporis futuri.
Magister. Qd terminat in rus vel in dus. Discipulus. Qd est preteriti?
Magister. Qd terminatur in tus/sus/vel in xus: ⁊ in uus. vnum/vt mor-
tuus. Exempla patent supra. Non tamen participiũ alicuius temporis iudi-
catur/quia tempus significat: sed quia actionem vel passionem in certo tem-
pore factam aut futuram demõstrat. he vero voces que tempus per se signifi
cant non participia/sed nomina sunt: vt annus/dies/mensis/hora. Disci.
Significationes participiorũ quot sunt? Magister. Quinqꝫ: ad instar gene

Significationes pticipiorum

rum verborum scz actiualis: passiualis: neutralis. deponentalis: ⁊ cõmunis.
Participiũ eñ eiusdem est significationis cuius generis est verbum suum a
quo descendit. A verbo eñ actiuo participiũ descendit/qd in ans ens vel rus
terminat. Discipulus. Per quem modum? Magister. Participiũ in ans
vel in ens terminatum venit a prima persona p̃teriti imperfecti modi indica-
tiui mutando bam vel bar in ns. vt amabam amans: legebã legẽs: loquebar
loquens. Excipiuntur iens ⁊ quiens participia ab eo ⁊ queo: nam hec mutãt
bam in ens. Participiũ vero in rus terminatum formatur ab vltimo supino
addendo rus: vt a lectu lecturus. A neutro descẽdunt hec eadem in specie que
ab actiuo: vt a sto venit stans: ⁊ staturus. Neutra tamen que transitiua sunt
quatuor participia de se formant: vt aro habet arans/aratus/rus ⁊ dus: ⁊ ab
orior/orturus: ⁊ a morior moriturus. Sed neutrapassiua tria habent partici
pia: vt gaudeo habet gaudens/gauisus/surus. fio fiens factus ⁊ factur⁹. Sic
⁊ quedam pure neutra tria habent participia: vt carens cassus cariturus ⁊c̃.
Discipulus. Que ⁊ quot participia veniunt a verbo passiuo? Magister.
Ea que in tus/sus/xus/⁊ dus terminant hoc modo. Participia in tus/sus ⁊
in xus formant ab vltimo supino addendo s. vt amatu amatus. visu visus:
nexu nexus: ⁊ a morior mortuus. Sed participiũ in dus futuri temporis for-
matur a genitiuo singulari participij p̃sentis temporis mutando tis in dus.
vt a legentis legendus. Disci. A verbo deponẽti que veniũt? Magister.
Presens/preteritũ/⁊ futurum in rus. vt loquor/loquens/locutus/⁊ turus. A
verbo vero cõmuni quatuor. s. p̃sens p̃teritũ ⁊ duo futura. vt a criminor venit
criminans/criminatus/criminaturus ⁊ criminãdus. Hec tamen in significa-
tione differunt: vt hec carmina habent. Verbũ cõmune q̃uis agat ⁊ patiatur:
Ast per ans/ens/rus sola actio significatur. Dus solũ patitur: per tus vtrũqꝫ
signatur. Similiter ⁊ a verbis passiuis qñqꝫ descẽdũt pticipia actiue signifi-
cãtia. vt falsus/diceret⁹/iurat⁹/ circũspectus/ considerat⁹/disertus/ cautus/

D

tacitus/ꝓfusus ⁊ adultus. Rursus sunt que in voce actiua ficatione: vt cuidens vapulans. Siliter ⁊ quedam noia pticipijs brachatꝰ/caligatꝰ/togatꝰ/hirsutꝰ/cornutꝰ/literatus/astutꝰ/ꝰ/comatꝰ/ocreatus/galeatus/tunicatꝰ/manicatus. A verbis nō veniūt pticipia: dēpto ptesus a tedet (qd tm nō esse videt) pelia aūt: vt pudēdus/dolēdus ⁊c. potius noia q̄ pticipia plura alia q̄uis pticipialē vocē habeant: tm noia sunt: nde quinquies pticipiū in nois naturā transire grāmati o tpis amissione. vt amans vini: ibi amās valet/ qui amore imilr ⁊ sequētia noia sunt: vt accidens: antecedēs: consequēs: cō cens: cōuentens: p̄sens: continens: oriens: occidens ⁊ ꝓfluens pro vel aqua pluuiali. Et hec omnia neutra sunt ⁊ substantiua: tribus vltimis demptis: que sunt masculina. Secūdo fit participiū nomen cōparatiōe: vt amās amātior amātissimus. Tertio cōpositione: si scz cū dictiōe cōponit cū qua verbū suū componi nō potest: vt indecens/indoctus. Quarto mutatione constructionis: qn scz construit cū alio casu q̄ verbū a quo descendit: vt amās virtutis: amans laudis. Quinto fit participiū nomen mutatione significati: vt amādus: qn significat nō eū qui amabit/sed qui dignus est amari. Sic laudandus: id est dignus laudari. Et si bene iudicaueris/omes hi modi sub vno possunt cōprehendi: scz temporis amissione. Qualiter cūq̄ em̄ ex voce participiali nomen fiet/tempus amittit. Nam tēpus nomini nō accidit. Pregnās participiū esse videt. Sic decursus/erratus/laboratus ⁊c. que verba in vsu nō habent. Sed de his finē faciens ad partes orationis indeclinabiles propero: quarum primam aduerbium diximus.

De aduerbio quinta parte orationis Capitulum XXXII Discipulus

Aduerbium

Aduerbium quid est? Magister. Est pars orationis que adiecta verbo significationē eius explanat atq̄ implet. Dicit autē aduerbiū ꝑ ad verbū: quia iuxta verbum suū ponit. Disci. Aduerbiū per quid facilius cognoscit? Magister. Per accidētia ꝓpria. Discipulus. Que ⁊ quot sunt ista? Magister. Tria. scz Significatio: cōparatio ⁊ figura. Discipulus. Significationes aduerbiorū quot sunt? Magister. Multe: sunt em̄ quedam aduerbia loci: vt hic/ibi/illic: inde quo qua vnde ⁊ vbi: foras intꝰ foris istic/sicubi/necubi/alicubi: vbiq̄/vbicūq̄/ibidē/alibi/inibi/huc/illuc/nequo/ siq/ quoquo/quo/aliquo/alio/quocūq̄: eo intro hinc/illinc/istinc/aliunde/vndiq̄ vndicūq̄/hac/illac/istac/quorsum istorsum retrorsum antrorsū sursum deorsum dextrorsum sinistrorsum illorsum nequorsum siquorsum aliquorsum quousq̄ hucusq̄ illucusq̄ istucusq̄ supra ⁊ infra superius inferius eminus cōminꝰ. Quidam etiam nomina locorum sine p̄positionibus posita aduerbia esse volunt: vt sum rome: pergo vlmā ⁊c. Alia sunt aduerbia temporis: vt hodie heri nunc nuper cras aliquādo olim mox iam cum dum semper mane dudū modo tunc sero semp nudiustertius (vorgester) nudiusquartus (ee vorgestern) nudiusquintus vel sextus non dicit. Perendie (vbermorn) Pridie (des tags daruor) Postridie (des tags dar nach) Quotidie: quod per q non per c scribitur: Protinus temporis (schnel) protinus loci est (von verren) Aut nume-

Accidentia aduerbij.

Significationes aduerbiorum.

ri: vt nel bis ter ater sepe frequenter: quoties toties trinies quinquies sexies millesies ⁊c. Aut negandi quaq̄ neutiq̄ minime nullotiens. Aut affirmandi: vt eti o profecto nimirum sane quippe quin quinimo. Aut demo St sm quosdam eccum eccam: ellum ellam. Sed hec in superio nomina locari placuit: quoniam declinabilia sunt: vt patuit. Au vtinam osi odas. Aut hortandi: vt eya age agedum sodes mi correpta. Aut ordinis: vt deinde deinceps: primitus deinde tero post Aut interrogandi: vt cur: quare q̄obrem an ne vtrum. nōne quod nunquid autem negat. Aut similitudinis: vt quasi ceu ferme tanq̄ veti sicut sicuti vt vti quēadmodum instar. Aut qualitatis: vt docte pr ne male perperam: id est: praue vel peruerse. Aut quantitatis vt mul rum modicum minimum minime valde. Aut dubitandi: vt forsan fo tassis vel fortasse. Aut personalia: vt mecum tecum secum nobiscum vob Aut vocandi: vt heus heho ehodum. Aut respondendi: vt heu. Aut sepa di: vt seorsum trifariam multifariam vtrimq̄ singillatim separatim nomina tim distinctim. Aut iurandi vt pol edepol castor hercle mediusfidius. Aut eli gendi: vt simul vna pariter adinuicem mutuo. Aut prohibendi: vt ne. Aut euē tus: vt forte fortuitu. Aut comparandi vt magis minus tanq̄ maximū minimū minime tam. Aut intēdendi: vt penitus prorsus omnino subito ilico adeo continuo admodum valde apprime repente ferme. Aut remittendi. vt paulatim sensim tractim vix fere pene ferme pedetētim paulisper prope propemodum. Aut excludendi: vt tm̄ tm̄modo solum solūmodo dūtaxat. Aut reduplicandi: vt inq̄tum ea ratione. Aut concedendi: vt esto sane. Aut estimandi: vt caro vili. Aut diminuendi: vt clanculum paululum. Aut modificandi: vt possibiliter impossibiliter contingenter necessario vero ⁊ falso. Item ⁊ prepositiones sine casuali aduerbia sunt: vt fui subtus. Similiter coniunctiones quedam pro aduerbijs ponuntur. Discipulus. Comparatio aduerbiorum quomodo fit? Magister. Per tres gradus comparationis fere ad instar nominum: vt male peius pessime: forte fortius fortissime ⁊ cetera similiter. Disci. Figura aduerbiorum quotuplex est? Magister. Duplex: scz simplex: vt docte: composita vt indocte: quēadmodum dictum est de nomine. Scias autem prepositionē aduerbijs addi non posse: nisi in compositiōe: vt proinde dehinc. vnde inepte dicit: de mane ⁊c. Disci. Spēs aduerbiorū q̄tuplex. Ma. Duplex scz primitiua: vt clam: deriuatiua. vt clanculū. Et deriuantur aduerbia a nomine: vt docte: a pronomine: vt illic. a verbo: vt a sto statim. a prepositione: vt extra: ab ex intra vel in. De his satis ad p̄positiones transeamus.

Cōparatio

Figura

Species:

De Prepositione sexta parte orationis. Capitulum XXXIII Discipulus

Prepositio

Prepositio quid est? Magi. Est pars orationis que p̄posita alijs ptibus in oratione significationē earum: aut complet/vt ppulchre: aut mutat: vt indoctus: iniustus: aut minuit: vt subtristis. Disci. Prepositioni quot accidūt? Magi. Duo. scz deseruire casui: ⁊ ordo. Disci. Cui casui seruiunt prepositiones Magi. Accusatiuo/aut ablatiuo. Disci.

Accidentia p̄positionis

...ruiūt accusatiuo casui? Magister. Sequētes. ad apud
...um cis citra circū circa ɔtra erga extra inter intra infra
...e ꝓpter post ſm trans vltra retro ꝑter sup supra circi-
...us penes. Ex istis alique cōueniunt in significatione. vt ad
...ium. Attamen aduersus quādoq ꝓ apud reperit: vt Theren
...s te gratias habeo. i. apud te. Cis ꝑponit nominib⁹ ꝓprijs flu-
...ero alijs. Contra inimicitiā/erga vero amicitiā denotat. Circa
...one ꝓ iu[illegible]ta poni solent. Pone ꝓ retro aduerbiū est. Vergilius, — Vergilius. Eneidos
...it coniunx. Circiter dicit circūstantiam tēporis ꝛ numeri. vt annos
...n circiter triginta. Extra ꝓ preter poni solet: vt extra vnā auiculam
...ter vnam. Trans valet vltra. Supra ꝓ vltra ponit: vt supra annos
...c penes valet apud. Disci. Que ꝑpositiones deseruiunt ablatiuo ca
...agister. Sequentes. A ab abs absq cum coram clam de e ex pro pre
...sub sine. tenus: id est iuxta vel vsq: que etiam videtur deseruire vtriq — Vtriq deser uientes
...i. Sunt ꝛ preter has que quādoq actō/quādoq vero ablatiuo casui de-
...eruiūt. Disci. Que? Magister. In sub super ꝛ subter vel subtus. Disci.
Quando deseruiūt actō casui? Magister. Quando iungūtur verbo impor
tante motum ad locum: vt vado in ecclesiam. Disci. Quando deseruiūt ab-
latiuo casui? Magister. Quando iungunt verbo signanti vel quie[illegible]m: vel
motum in loco: vt sum in ecclesia: spacior in foro: ambulo in platea. Et [illegible]a est
In — harum significatio. Nam in/quādoq valet ad: vt cadit in terram. vel erga:
vt in doctos sum beneuolus: vel contra: vt in hostes: vel inter: vt benedicta
Sub — tu in mulieribus: in primis: id est inter primos. vel super: vt Augustinus in
Joannem: id est sup ioannē. Similiter sub ponit pro ad locum: vt postes sub — Vergilius. Eneidos.
ipsos nitunt gradib⁹. vel pro per. vt sub nocte: id est per noctem: vel pro in. vt
Super — Arma sub aduersa posuit radiantia quercu. Super ꝓ supra: vt pugno super
montem: id est supra. ꝛ pro contra: vt monitus sum super hostem. Item pro
iuxta: vt sedentes super flumine. Item pro de: vt Multa super Priamo ꝛc.
Subtus — Subtus quidam non ꝑpositionem/sed aduerbium esse dicunt. Disci. Ordo
Ordo — ꝑpositionū quotuplex est? Magister. Triplex: scʒ ꝑpositiuus: subiūctiuus ꝛ
Prepositiu⁹ — cōmunis. Disci. Que sunt ordinis ꝑpositiui? Magister. Que casuali suo
Subiunctiu⁹ — ꝑponunt ꝛ postponi nō possunt: vt ad apud. Subiunctiui vo ordinis sunt que
casuali postponunt: vt tenus. Possunt tamen ꝛ ꝑpositiones ꝑponi: vnde ꝛ ꝑ-
positionis nomen habent: dicimus nāq: tenus pube/aut pubetenus. Cōmu-
nes sunt que indifferēter ꝛ ꝑponunt ꝛ postponunt suo casuali: vt per transtra
ꝛ remos: aut transtra p ꝛ remos. Id quoq notandū: prepositiones scʒ nomi-
Prepositiōis cōpositio cum ceteris ptib⁹ orationis — nib⁹ alijs siue dictionib⁹ iungi quandoq per compositionē: quādo scʒ cum ipsis
vnam partēorationis constituunt. vt iniust⁹/abscondo. Hoc tamen nō omni-
bus cōmune est. Penes nāq ꝛ apud nunq componunt: ꝛ ediuerso/di/dis/re
se/am/con/nunq separant. Relique pene omnes ꝛ componunt ꝛ separantur:
sed diuerse. Nam ad/composita cum dictione cui⁹ initium est c f g l n p r s t
mutat d in similē: vt accurro: affero: aggero: alludo: annūcio: appono: arrideo
Ad — assurgo: attollo. Adhibo tamen dicitur ꝛ aggredior apud Priscianum ꝛ Ver
giliū. In pario d abijcit: vt aperio. Similiter si dictas consonantes mox alia
sequitur: vt aspiro pro adspiro: ascendo ꝛc. Sic ꝛ in nomine agnat⁹. Dicim⁹
tamen adsum vel assum. Geminari autem non debet consonans eadem sequē
Circum — te tertia: nisi que sequitur sit l vel r. vt acclamo/abbreuio. Circum/cōposita

dictioni cuius initiū vocalis est: integra scribit ꝛ sine m p...
fertur circueo. Cōposita vero cum incipiētibus ab c d f mu...
cūcingo. circūdo/circūfluo. Ob similr ab ꝛ sub cōposite di...
est r p c g m. mutāt b in consimilē: nisi ꝓpter coincidentiā/eup...
men aliter fiat. Ab cōposita cū f manet integra: vt absore. E...
u mutat. vt aufero/aufugio. Ob retinet b cū omnibus vocalibus
ne cuncta: dempta o. sequētibus aūt c f g in similes transit. vt oc...
do: oggānio. In omitto ꝛ omutesco b abijcitur. Et sub b mutat in s...
quente: vt suffragium. Trans composita dictioni cuius ini[tium] i cons...
vel n. abijcit ns. vt traijcio traduco. trano. Abs autē in cōpositione
tm̄ dictionibus incipiētibus a p c t. vt absporto: abscondo: abstineo. ...
compositionē vero iungit incipiētibus a t ꝛ q. vt abs te/abs quolibet. E...
ponitur dictionibus incipientibus a consonante. Ex vero bis que a v...
inchoant. Verūtamen e ꝛ ex differēter componunt. Vnde e cōponit c...
ctionibus quarum initiū est v consonans/i consonans/d b g l m n r. cum
autem ex componi nō potest. vt euebo/eijcio/educo/ebibo/egero/eludo/e...
tor/emineo/emo. in his consonantes geminande non sunt. Inuenit tamen ex
cum l. vt exlex. ꝛ rursus ex componit cum alijs cū quibus e nō reperitur. At-
tamen ex/si combinat cum dictione cuius caput est s. abijcitur s. vt exurgo/
exanguis quoniā x includit s. Si autem associata fuerit in compositione di-
ctioni cuius caput est f. mutat x in f. vt effero. Ab iungit incipientibus a vo
cali. A vero incipientibus a consonāte n composita dictioni cuius caput est — Ab
l vel r cōuertit n in similem: vt illudo irruo. Si autem caput dictiōis fuerit b — A
p m. transibit n in m. vt imbibo/impotens/immunis. has em̄ consonantes n — In
precedere nō potest: vertitur similiter interdum in m sola vocali sequente: vt
comedo a con ꝛ edo. Dis tm̄ cōponit cum incipientibus a. c p s t q f. ꝛ i. con- — Dis
sonante. Si autem in dictione cui dis componit mox alia consona sequatur/
vnū s abijciendum est: vt scindo/discindo. ꝛ in his que ab f inchoant. s tran — Di
sit in f. vt differo. Di autē iungit dictionibus a reliquis consonātibus sua ha
bētibus initia. vnde dicendū est dirūpo/nō disrumpo. Am sequēte f c q mu- — Am
tat m in n. vt anfract⁹ anceps anquiro. sed sequēte vocali interponit b. vt am — Re
besus. Re cum dictionibus a vocalibus incipientib⁹ assumit d. vt redundo. — Con
Con composita dictioni cuius caput vocalis est n perdit. vt coerceo. Excipe
comedo. Si autē dictionis initiū sit r mutatur n in r. vt corrumpo. Et si prin-
cipium est l. mutatur in eandem: vt colligo.

De Coniunctione septima parteorationis. Capitulum XXXIIII Discipulus.

Inter partesorationis iam ordine septimo Coniunctio est: quā definias — Coniūctio
Magister. Coniunctio est parsorationis que ceteras ɔiungit ꝛ ordinat. — Accidentia cōiunctionis.
Disci. Coniunctioni quot accidunt? Magister. Tria hec. potestas/fi-
gura ꝛ ordo. Disci. Potestates coniunctionis quot ꝛ que sunt? Magister. — Potestas
Multe. Quedam em̄ dicunt cōiunctiones copulatiue: vt et etq at atq ac ast. — Copulatiue
Quedam sunt disiunctiue. vt ve vel nec neq quoq. Discipulus. Quomodo — Disiunctiue
vocas coniunctionē disiunctiuam: cum coniungere ꝛ disiungere opponantur.
Magister. He voces cōiunctionis dicte sunt: eo q dictiones cōiungāt inter
se. Disiunctiue autē vocant quia dictiones quas inter se cōiungūt respectu

...etrus vel paulus legit. Quedā sunt cōiunctiones exple
...que scʒ in oratione nulla necessitate/sed ornatus gratia po
...idē nam nāqꝫ vero videlicet scʒ autem porro licet sinautem
...edā causales sunt. vt si siquidē quādo quādoquidē quin quin-
...sin seu siue nam nāqꝫ ni nisi nisisi sed interea q̄obrem p̄sertim
...ea. Quedā sunt rōnales: que scʒ dicti rationem adiungunt: vt
...it itaqꝫ eim etenim enimuero qꝛ quapropter qm̄ quoniāquidē q̄ppe
videlicet ꝑpterea idcirco. Quarū plures etiam illatiue dici pos-
...scʒ preposito antecedente consequens inferunt. Quedā aduersatiue
q̄q̄ q̄uis etsi etiāsi tametsi alioquin verum modo licet sed ꝛc̄. Quedā
...errogatiue vel dubitatiue: vt vtrum an ne neue. Quedā diminutiue/
...tem. Quedā ordinatiue: vt item iteqꝫ tum ceterum p̄terea. Nec absurdū
...atur quasdā in diuersis enumeratas potestatibus: nam si argute despi-
... ꝛ alie plures enumerari possent potestates: quas breuitatis causa trā
...cum parum aut nihil ad rem faciant. Disci. Quotuplex est coniunctio-
...m figura? Magister. Duplex: videlicet simplex. vt nam: cōposita/vt nāqꝫ
Disci. Ordo coniunctionū quotuplex est? Magister. Triplex. scʒ p̄positi-
Prepositiue ꝛ subiectiue — uus/subiunctiuus/ꝛ cōmunis. Disci. Que sunt cōiunctiones p̄positiue? Ma-
gister. Et ast aut ac vel nec neqꝫ si quia quatenus sin seu siue ni ꝛc̄. Disci.
Que sunt que subiungunt? Magister. Quidē quoqꝫ autem: etqꝫ ne ve. ꝛ he
Encletice. — tres vltime εγκλιτικαι: hoc est encletice vocant: quia accentum syllabe im
mediate p̄cedentis super se inclināt Reliquе pene omnes cōmunes sunt in or-
dine. nam ꝛ p̄ponunt ꝛ postponunt frequenter.

De Interiectione octaua parte orationis. Capitulum XXXV Discipulus.

Interiectio — Restat vt nunc demum de octaua ꝛ vltima parte orationis quā inter-
iectionem nominabas: disseras. Magister. Interiectio (que tamē
pars orationis distincta ab aduerbio apud grecos non traditur) est
que interiacet ceteris partibus in oratione: ꝛ mentis affectum significat. Est
enim signum affectionis erumpētis animi in vocem. Unde quot sunt pertur-
bati aut moti animi affectiones/tot sunt ꝛ interiectiones. Ob id q̄plures in-
teriectiones omnibus populis sunt cōmunes: nam quicquid animus motus
Significationes iteriectionis. — interserit/quo detracto p̄fecta ꝛ integra manet oratio/interiectio est. Disci.
Interiectionis que sunt accidentia? Magister. Unum tm̄: videlicet significa
tio: ꝛ hec quidem multiplex est. Sunt enim interiectiones quedam lugētis. vt
heu mihi. Quedam cōmiserantis: vt ah silice in nuda. Quedam exclamantis
vt o curas hominum. Quedam execrantis: vt vach qui destruis templum.
Quedam gaudentis: vt euax. ho. Quedam timentis. vt hei. atat. Quedam
indignantis. vt proch iupiter. Quedam admirantis. vt hem pape. Quedam
ridentis vt hahahe. Quedam deridentis. vt hui tam cito? Quedam obiurgā
tis. vt ah virgo infelix. Quedam laudantis. vt euge serue bone. Quedam vi
tantis. vt apage id est a me. Et sic de reliquis. Nam tot sunt (vt dixi) quot ani
mi affectiones.

Tractatus. II. De modo del... di partes orationis. Capi. I Mag.

Cognitis itaqꝫ singulis partibus orationis: earundemqꝫ
ad finem grammatice (qui est mentis conceptum debite
eas applicare opereprecium est. Discipulus. Sed
do hoc fieri possit facilius. Magister. Eo ipso: vt eas in
conformitate coniungas. Sicut enim ex lignis dolatis deb...
modo mēsa aut capsa/ sed mēse cap seue pulchra forma resu...
dictis debite iunctis: non modo oratio/verūetiam orationis forma...
gruitatē dicunt) pullulat. Quod vt facilius deprehendas: nōnullas ...
re placuit regulas. quarum Prima erit de combinatione adiectiui cū ...
tiuo. Secunda relatiui ꝛ sui antecedentis. Tertia interrogatiui ꝛ respo...
Quarta nominis/ꝓnominis/ꝛ participij cum verbo. Quinta verbi cum ...
bo. Sexta verbi cum aduerbio. Septima coniunctionis cum ceteris. Octau...
erit de genitiuo. Nona de datiuo. Decima de accusatiuo. Undecima de voca-
tiuo. Duodecima de ablatiuo. Ultima de ordinatione omnium dictorum in
expositione siue interpretatione totius orationis.

De Combinatione adiectiui cum substātiuo. Capitulum II Discipulus.

Que igitur est regula de combinatione adiectiui cum substantiuo? — Combinatio adiectiui cum substantiuo.
Magister. Hec adiectiuum ꝛ substantiuū debet cōiungi simili in
genere/numero ꝛ in casu. vt albus vir. ille vir. legens vir. Adiecti-
uum tamen superlatiui gradus indifferenter conformatur substantiuo prece
denti: aut q̄tō sequenti in genere: vt rosa est pulcherrimus vel pulcherrima
florum. Simile est in quibusdam participijs: vt coluber est factus vel facta
mystica virga: Sed in his non manet eadem sententia: vt facile videtur in
ista. Uerbum est factum vel facta caro. Discipulus. Quid si duo fuerint
substantiua diuersorum generum/ambo adiectiuum precedētia? Magister.
Tunc adiectiuum conformabit se cum substantiuo dignioris generis. Unde si
vnum sit masculini/ ꝛ reliquum feminini/aut neutri generis: adiectiuum con
formabit se substantiuo masculini generis. vt Petrus ꝛ Barbara ꝛ manci-
pium sunt albi. Et si vnum fuerit feminini/alterum vero neutri generis/ad-
iectium conformabit se femineo. vt barbara ꝛ mancipium sunt docte. Et hec — Conceptio
constructio a grāmaticis conceptio appellata est. Discipulus. Sane intelli-
go: attamen adhuc in numero videntur discrepare. Magister. Hec discre-
pantia per hoc tollitur: qꝛ geminatum singulare equipollet plurali numero.
Discipulus. Quid si duo substantiua diuersorum numerorum iuncta fue-
rint vni adiectiuo Magister. Tunc adiectiuum conformabitur viciniori.
vt Caper tibi saluus ꝛ hedi. Similiter etiam in genere fit. vt turbatus est rex — Zeugma
ꝛ omnis hierosolyma cū eo. Et hec ꝯstructio zeuma dicit. Animaduertendū q̄ʒ — Uergilius in
adiectiuū partitiuū (qḋ scʒ partē alicuius multitudinis denotat) cū substanti — buccolicis.
uo multitudinē significāte sub diuersitate ꝛ numeri ꝛ casus posse coniungi.
vt vna sororū/vnus fratrū. Distributiuū quoqꝫ masculinū etiā feminas com

... vterq̃ȝ iacet: de petro dic helenaq̃ȝ. Silr: quicũq̃ȝ vult
... iris/sed ⁊ de mulierib⁹ dictũ est. Hec aũt: duodecim mi-
... stes ꝑ antithesim excusant. Sic de his ad p̃sens sufficiat.

...e Combinatione relatiui ⁊ sui antecedẽ... Capitulum III Magister.

... lectu regule secũde/quã relatiui ⁊ antecedẽtis esse volui: in... dũ. Relatiuũ id esse/qđ ante late (id est prius dicte) rei re... tiuũ est. Et est duplex: scȝ substantie ⁊ accidẽtis. Disci. Qđ ... u substãtie? Magi. Qđ refert rem habentẽ se per modũ sub stan... qđ refert rem significatã per nomen substantiuũ: vt qui que qđ/ suus ... ui/hic alter is idẽ ille alius reliquis ambo vterq̃ȝ ⁊c. Discipulus. Qđ ... atiuũ accidentis. Magister. Quod refert rem significatam per nomẽ ... ectiuum: vt talis qualis/tantus quantus ⁊c. Et quodlibet horum duplex ... st: videlicet identitatis ⁊ diuersitatis. Discipulus. Que dicuntur relatiua identitatis? Magister. Que accipiuntur pro eadem re cum antecedente ad quod referuntur: vt ille iste talis qualis ⁊c. Et inter relatiua identitatis sub-stantie/vnum est reciprocum: qđ scȝ significat substantiam agentem per mo-
Identitatis reciprocum — dum patientis: vt sui sibi se: vt petrus percutit se. Discipulus. Que sunt relatiua diuersitatis. Magister. Que accipiuntur pro alia re q̃ antecedens
Diuersitatis — ad quod referuntur: vt petrus est albus/⁊ alterius modi est plato. His intel-
Cõbinatio secũda relatiui substantiui et sui antecedẽtis — lectis est regula talis. Relatiuum substantie/⁊ suum antecedẽs debet confor-mari in genere ⁊ in numero: vt petrus currit/⁊ ille mouetur. Et si conueniant quãdoq̃ȝ in casu/aut etiam in persona: hoc ideo est/quia talia sortita sunt ver-ba. Plerũq̃ȝ tamen non antecedenti/sed sequenti substantiuo in numero ⁊ ge-nere correspondet: cum scȝ sequens substantiuum se habuerit ad antecedens vt maius cõmune: aut vt minus cõmune: vt ipsum est flumen/quã proximam ciuitati nostre dicim⁹ esse aquã. Est locus in carcere quod tullianum appella-tur. Discipulus. Quid si duo sint antecedentia/⁊ genere diuersa? Magi. Si significant res sexu differentes: relatiuum conformabit se antecedenti ge-neris principalioris/quẽadmodũ dictum est de adiectiuo ⁊ substãtiuo. vt pe-trus ⁊ catherina legunt qui me diligunt. In rebus autem sexu non differenti-bus relatiuum refertur ad ꝓximius: vt lapides ⁊ ligna que emi. Iuuenes tñ
Ps. 22. b — q̃nq̃ȝ relatiuum neutro antecedẽti conformari: vt in ps. Uirga tua/⁊ baculus tuus ipsa me consolata sunt. Et similiter accidit cum antecedens collectiuum fuerit (qđ scȝ in voce singulari multitudinem denotat) tunc enim relatiuũ ad rem signatã potius q̃ ad vocem nominis respicit vt est bona gens/deus est ꝓtector eorum. Hoc idem inter adiectiuum ⁊ substantiuũ contingit: vt pars ho-minũ validi. Aduertendũ quoq̃ȝ in omni possessiuo genitiuũ sui primitiui in-cludi: cum quo relatiuum in genere ⁊ numero conformatur: vt meam miseriã defles/qui varijs circũdor periculis. Idem est de adiectiuo ⁊ substantiuo: vt mea solius opa: id est mei solius: tuam ipsius animã ptrãsibit gladius: id est
Luce. 2. e — tuiipsius. Ponitur enĩ ipsius ibi discretiue: ⁊ non relatiue. Discipulus. Que
De relatiuo accidẽtis ⁊ suo antecedente. — est regula de relatiuo accidentis? Magister. Relatiuũ accidentis: quia scȝ ꝑter antecedens ꝓprium exigit substantiuũ: cum eodem potius q̃ cum antece-dente cõformabit se in genere ⁊ numero: vt tales sunt aque qualis vina. Idẽ est iudicium de hoc relatiuo suus.

De combinatione interro... sponsiui. Cap. IIII. ...

Que est regula tertia? Ma. Est hec. Int... si casualia fuerint/ꝯformari debẽt in ca... respondendũ est: Petrus. Q; si interroga... uersis iungant dictionibus: aut etiã cũ eadẽ/non tñ e... q̃nq̃ȝ diuersa erunt. vt quo liq̃re vas est plenũ? respon... q̃renti: quẽ vides? respõdere potes: Petrus a me visu... sponsiuũ interrogatiuo nõ modo in casu/verũetiã in re... Unñ ad qualis respõdendũ est ꝑ noĩa qualitatẽ significan... ctus ⁊c. Ad quantus respondendum per noĩa quantitatẽ ... tus/magnus/bicubitus ⁊c. Ad quot/respondet ꝑ nomen n... vt tot: duo: tres: quattuor ⁊c. Ad q̃tus respondet per tot⁹: aut ꝑ ... portans ordinẽ. vt prim⁹ secũdus tertius ⁊c. Ad q̃tuplus respõdet to... aut duplus triplus ⁊c. Ad q̃tuplex: respondet totuplex: aut triplex: duplex
... quotennis — ⁊c. Ad quotennis: respondet totennis: triẽnis: biennis ⁊c. aut decẽ annorum: vi-ginti annorum. Debent aũt hec oĩa scribi ꝑ simplex t sicut primitiuũ eorundem
Cuias — quot. Ad cuias (qđ non tñ patriã aut nationẽ querit/sed etiã sectã) respon-dendum est: Romanus: Italus: Gallicus. Et silr q̃renti: Cuias phũs es tu?
Cuius — respondendum est: stoicus platonicus ⁊c. Ad cui⁹ cuia cuiũ respondent pos-sessiua. vt cuius est ensis? respondet Euandri: aut euandri⁹. Ad quanti respõ-det/tanti: aut magni: parui: aut ꝑ abltm̃ ꝓciũ ꝑcantẽ. vt tribus denarijs. Ad dictorum claviorẽ intellectũ sciendũ/casuũ diuersorum diuersa esse signa q̃sitiua.
Quesitiua nominatiui — Un̄ quis q̃ qđ et q̃: et in lingua vernacula wer/welche/was sunt q̃sitiua nti. Ad que respondendũ est ꝑ nomen qđ per ein/der/die/das vulgarizat. Que-
Genitiui — sitiua aũt genitiui sunt/cui⁹ quorũ et quarũ: et in lingua vernacula wes vel
Datiui. — welches et welcher. Cui respondendũ est per nomen qđ per des/ vel deren/ vulgarizat. Cui q̃b⁹ et wem et welchem sunt signa datiui: q̃b⁹ respõdendũ
Accusatiui. — est per id qđ vulgarizat per dem. der. denen zuo. Signa accusatiui sunt quẽ. quã qđ quos quas q̃: et in lingua vernacula wen/welche/was. ad q̃ respon-
Uocatiui. — dendũ est ꝑ id qđ vulgarizat pet den die das. O signũ est vocatiui: sed ꝑ vo-catiuũ non fit q̃stio: verum ad ipsum potius omnis dirigit sermo. Signa abla-
Ablatiui — tiui sunt a quo cũ quo in quo ex quo a quib⁹ cũ quib⁹ in quib⁹ ex quibus. Et in lingua vernacula in was mit was vsz was von wen võ welchen mit wel-chen in welchen vsz welchen. Ad q̃ respondet per id qđ vulgarizat per von/ dem vel denen. in den vel denen. vsz den vel denen. mitt dem vel denen. o das vel die. Casuum autem vulgaria in superioribus tradidimus. Ad inter-rogatiua vero aduerbialia speciali modo respondendum est. Discipulus.
Quesitiua aduerbialia — Quomodo. Magister. Per aduerbia aut nomina. Discipulus. Da exẽpla. Ma. Ad quod respondet aduerbialiter. vt eo illo foras intro illuc
Quo — istuc. Nominaliter per ꝓpria noĩa ciuitatũ aut ꝓuinciarũ in actõ sine ꝑposi-tione. vt Ulmam. Uiennã. Per appellatiua vero respondet in actõ mediante prepositione ad. vt ad ecclesiam. Demptis quattuor: videlicet rus/domus
Qua — humus militia: que vbiq̃ȝ in responsione naturã ꝓpriorũ seruant. Ad qua re-spondetur per aduerbia hac illac istac foras. Nominaliter per propria noĩa ciuitatũ et in ablatiuo sine prepositione. Per appellatiua vero in accusatiuo

vbi respondet: Ibi hic illic istic 2c. Nominaliter
me. per appellatiua in abltō mediante ꝑpositiōe
espondet/ hinc illinc istinc inde. Nominaliter per
sitione. vt Alma. Per appellatiua in ablatiuo me
de foro. Ad quorsum respondet aduerbialiter: sur
. Nominaliter vero per accusatiuū mediante prepo
ꝙ ornatus causa accusatiuo postponūt. vt/ quorsum:
am: aut Bauariā versus. Ad quousꝙ respondet huc
milibus pariformiter iudicabis.

natiōe nōis. ꝓnōis et participij.
n ntō. Cap. V. Disci.

quarta regula? Ma. Hec: Nomen/ ꝓnomen/ aut participiū
iunctū verbo ꝑsonali finiti modi a parte anteriori/ dꝫ poni in ntō:
et cū verbo in numero et in ꝑsona ꝯformari. Et vocat hec constru
Suppositi. ctio suppositi et appositi. Est eñ ntūs suppositū: et verbum appositū. vt ho
Appositum mo currit. Aduertendum tñ/ ꝙ ꝓnoīa prime aut secunde ꝑsone plerūꝙ dis
cretionis causa trahunt secū tertiam ꝑsonā ad supponēdum verbo prime vel
Euocatio secunde persone. Et vocat hec attractio: euocatio. vt ego Gregorius scribo: tu
Franciscus legis. Et fit illud nō solum per ꝓnoīa: sed etiā per noīa vocatiui
Matthei. 6. casus. vt: Pater noster q̄ es in celis. Ibi q̄ tertie ꝑsone trahit ꝑ vetm̄ pater/
Matthei. 22. ad verbū/ es. Idem q̄ꝙ fit in alijs casib⁹. vt: Pares eos fecisti nobis/ q̄ por
tauimus pondus diei et estus. ibi q̄/ trahit ꝑ dtm̄/ nobis. Silr fit ꝑ primiti
uū inclusum in possessiuo. vt: tuā doleo miseriā qui nouo merore opprimeris
Ibi eñ qui/ euocat ꝑ tui/ inclusum in tuā ad supponendum verbo secūde ꝑso
ne opprimeris. Dis. Quid si duo noīa diuersoꝝ numerorū idem verbū pre
cesserint: aut alteꝝ ꝑcedat et alterū sequat: cui verbū se ꝯformabit? Magi.
Verg. i. enei. Viciniori. vt: Hic illius arma/ hic currus fuit. Ego lego et tu. isti legūt et pe
2. Coꝝ. 11. trus. Silr fit in diuersis ꝑsonis. vt: Hebrei sunt et ego. et vocat hec ꝯstructio
Zeuma zeuma. Idē erit si illud qd̄ toti attributū ē in ꝑtes diuidit: vt pueri legūt: alter
Prolepsis grāmaticā/ et alter logicā. Et hanc ꝯstructionē ꝓlepsim vocant. Di. Quid
si duo fuerint supposita in ꝑsonis diuersa? Ma. Tunc verbū debet ꝯforma
ri ꝑsone digniori: videlicet prime/ si adest: aut secūde. vt ego et tu scribimus
Ego et Petrus legimus. Tu et Paulus bibitis. Idem fieri pōt ꝑ prepositi
onem cū. vt: Ego cū Petro oramus. Et vocat hec ꝯstructio Conceptio. Col
Conceptio lectiua q̄ꝙ/ verba pluralis numeri recipiunt. vt turba ruunt: Pars in gra
mineis exercent mēbra palestris. Sunt etiā quedam verba q̄ eundem casum
post se recipiuut q̄ precessit. Dis. Que sunt hec? Mag. Verba substātiua:
vt ego sum homo. Et verba vocatiua. vt ego nominor Franciscus. Et verba
dictoꝝ vim habētia. vt ego baptisor Petrus. Ego incedo supbus. Et hoc in
telligitur etiam de infinitiuo et gerundijs eorum.

De cōbinatione verbi cū verbo. Ca. vi. Di.

Quinta regula que est? Mag. Hec est. Quotienscunꝙ in vna et ea
Combinatio dem oratione duo verba iuncta fuerint sine cōiunctione media/ vl
verbi cū Ꝟbo timū hꝫ poni in infinitiuo. vt: volo legere. Pro primo tñ verbo nō
nunꝙ̄ participia aut adiectiua ponunt/ disponentia subiectum ad agere vel

ad pati. vt: dignus audiri. habilis legere. doctus p
verbū aut participiū importauerit motū ad locū
pino. vt vado lectū. cur te is ꝑditū? Secunda ver
busdam poni habent. vt: facile dictu. i. ad dicendū:
dum. gratissimū auditu. i. ad audiendum. tunc eñ v
ꝑpositione ad: et non cū verbis importantibus moti
impatiui modi/ secūdum silr infinitiuus erit. vt: Si vi
vende oīa que habes: et veni seq̄re me. Silr et infini
nonnunꝙ̄ vero ꝓ ptō imperfecto degenerat. Exemp
Dedit eis potestatē filios dei fieri. Omnes me mordere
pendere 2c. Gerundia vero in di ꝯstruunt cum noīe cā/ vel g
causa. grā legendi. ita et cū alijs substātiuis. vt spes videndi. Dꝫ g
do plerūꝙ addit prepositio. vt venio de celebrando. In denegādo
pudor? Et gerūdijs in dum silr. vt ad loquendū aptus. Q̄ñꝙ tñ pon
ꝑpositione tam actiue (vt An mihi cantādo victus nō redderet ille) ꝙ̄
passiue. vt: Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

De combinatione verbi cum aduerbio.
Capitulum VII Magister.

Sextā regulam dicim⁹ esse de verbo et aduerbio. Et est talis: Quē Combinatio
admodum adiectiuū addit substātiuo/ ipsumꝙ determinat: ita ver verbi cum
bum iungit verbo/ et actū verbi specificat. vt curro bene. stabo ma aduerbio
le. Fit aūt hec specificatio pluribus modis. videlicet: aut gratia loci/ tꝑis/ nu
meri: gratia cōpositionis/ aut diuisiōis/ et sic de alijs: ſm ꝙ varie sunt aduer
biorum significationes. de quibus supra diximus.

De coniunctione cum alijs partibus ora tionis. Capitulum. VIII. Magi.

Regulam septimā Coniunctioni attribuimus. hec eñ aliaꝝ partiū Combinatio
vinculum et ligamen est. Añ talis est regula. Ōis coniūctio copula cōiunctionis
tiua/ aut disiunctiua in casualibus casus/ in verbis modos similes cū ceteris ꝑti
coniungit. vt Petrus et Paulus bibunt. volo scribere et legere 2c. busorationis.

De combinatione genitiui cū diuersis parti busorationis. Cap. IX. Discipulus

Octaua regula/ quā gtō ascribebas q̄ est? Ma. Gtūs cū varijs iū Gtūs cum no
gitur partibusorationis. Dis. Cū q̄b⁹? Ma. Primo iungit cum minibus sub
noībus substātiuis. Unde q̄tienscūꝙ ponunt duo substātiua diuer stantiuis.
sa significantia sine medio/ tunc vltimū ponendū est in gtō. vt equ⁹ regis. et
hoꝝ habitudies varie sunt: scꝫ partis ad totū. vt pes porci. Cause ad effectū
vt liber Platonis. et sic de alijs. q̄s oēs cū phīe naturalis principia degusta
ueris/ clarius intelliges: nūc transeā. Dixi aūt/ substantia diuersa significan
tia. Nā si ad idē ꝑtineant vt supius et inferi⁹: inferius loco adiectiui ipsum
superi⁹ determinat/ cū quo et in casu ꝯcordabit. vt aīal hō. vrbs roma 2c. Et
hanc ꝯstructionē grammatici appositionē dicunt. Dis. Pōt ne gtūs adie
ctiuis adiungi? Magi. Pōt. Et his q̄dem q̄ significationē habent similem
verbalib⁹ in oꝛ q̄ actū transeuntē ꝑcant. vt Cupidus ludi. ꝓdigus auri. du Appositio

...s iuris: memor nostri et sic de alijs. Quedam tñ
...ngunt᷑. vt exosus belloꝝ vel bella: pscius futuro
...tiā gtũs significans multitudinē his adiectiuis
...ultitudine. vt vnus istoꝝ. q̄libet fratrũ. aliqua so-
...git᷑ etiā his adiectiuis q̄ indigentiā aut abundan-
...: plenus vini: inops mentis ꝛc. Jungit᷑ etiā suplati
...ꝝ fuit Vergilius/ vel optimus plebis. Siliter et com
...atiuo. vt melior istoꝝ. maior hoꝝ charitas ꝛc. Dis.
...adiungi? Mag. Pōt. vt hec volucrũ. illa mulieꝝ. Nā
...onē faciunt a multitudine significata per gtm̄. Disci.
...ois cōbinari? Mag. Pōt. Primo q̄dem verbis defectum
...dantiā significātib⁹. vt abundo panis: egeo pecunie: indigeo gratie
...t soli abltō iungit᷑. Secundo iungit᷑ gtũs cām damnationis vel ac
...nis ꝑcans/ verbis accusationē aut damnationē importātib⁹. vt dāno
...ti. accuso te sceleris. Qñqꝫ tñ gtũs nomini iunctus penam significat. vt
reus mortis ꝛc. Tertio iungit᷑ gtũs verbis ad preciũ ꝑtinentibus: vt emi tan
ti/ pluris/ minoris. estimat᷑ tanti/ pluris/ vel minoris. Quarto iungitur gtũs
verbis actũ memorandi aut obliuiscendi ꝑcantibus. vt: memento mei: obliui
scar Joannis. Quinto iungit᷑ gtũs verbo substātiuo capto ꝓ ꝑtinet. vt liber
est Joannis. i. ꝑtinet Joanni. Est matris succurrere nato. Sic etiā addit᷑ his
impsonalib⁹/ interest et refert: Sex demptis gtis: scꝫ mei tui sui nostri vestri
et cuius a q̄s. Nam dicta verba ꝓ his gtis vtunt᷑ abltō possessiuo. vt: interest
mea: refert tua. et sic de alijs. Gtũs etiā partis/ aut ꝓprietatis verbo substā
tiuo iungit᷑. vt: Petrus est duri capitis: bone fame ꝛc. Silr̄ gtũs mensure. vt
Petrus est centũ annoꝝ. et non mō verbis substātiuis/ sed alijs habentibus
affinitatē in significato cũ ipsis. vt: Petrus habet᷑ magne reputationis. equ⁹
reputat᷑ Petri. Jlle apparet viginti annoꝝ. Jn q̄bus tñ subintelligi pōt/ eē.
vt: ille apparet esse. xx. annoꝝ. Sexto iungit᷑ gtũs significans possessionem/
aut rem a qua fit passio/ cũ verbis impsonalibus actiue vocis. q̄ sunt penitet
tedet. miseret. piget et pudet. vt: Tedet me vite mee: pudet me ꝓbri. Loco tñ
gti q̄nqꝫ ponit᷑ infinitiu⁹. vt: pudet me dixisse. Dis. Jūgit᷑ ne gtũs aduerbijs?
Ma. Jūgit᷑. Et hoc virtute noīm ī ipsis īclusoꝝ. vt: vbicũqꝫ locoꝝ. i. in oī pte
locoꝝ. tunc tp̄is ꝛc. Sic in simili dicimus: Jnstar montis/ id est ad quantita-
tem vel similitudinē montis. Dis. Jungit᷑ ne gtũs participijs? Ma. Jun-
gitur. his scꝫ quoꝝ verbis iunctus est. vt recordor tui: recordat⁹ tui ꝛc. Alijs
autem non: nisi nomina fiant. vt amans vini ꝛc. Cum prepositione aut inter-
iectione non ponitur. Coniunctionē vero mediam recipere possunt duo geni-
tiui. vt ꝛ Petri et Pauli discipulus.

Gtũs cum ad
uerbijs ꝛ par
ticipijs.

De datiuo iuncto diuersis partibus orati- onis. Capitulum X Discipulus.

Dtũs cũ noīe
et verbo.

Nona regula/ quā datiui esse voluisti/ que est? Ma. Hec est: Da-
tiu⁹ ꝑcans rem cui aliq̄d cōmodi/ lucri/ aut dāni fit/ iungit᷑ noīb⁹
silr̄ verbis tale cōmodũ aut dānũ fieri signantib⁹. vt ꝓuideo tibi:
...ũ tibi vtilitati. molest⁹ tibi. grat⁹ tibi: vtilis mihi: vicin⁹ tibi. hostꝭ mihi ꝛc.

Et nō modo his verbis dtũs iungit᷑: verũetiā fere oībus verbis (et si imp-
ꝓprie) addit᷑. vt: Canto tibi: scribo tibi ꝛc. Juuo dempto: qd̄ tñ actō iungit᷑. vt
iuuo te. Jungunt᷑ q̄nqꝫ etiā duo datiui vni verbo acq̄sitiuo: quoꝝ vnus rem ac
quisitā/ alter vero rem cui acquirit᷑ importat. et primus scꝫ significans rem ac
quisitā per zuo/ vulgarizandus est. vt: illi mea carmina cure sunt. do tibi pi-
gnori tunicā ꝛc. Jungit᷑ etiam dtũs huic verbo sum/ sumpto ꝓ habeo. vt est
mihi crater/ id est habeo craterē. sum tibi filius. i. habee me filiũ ꝛc. Jungit᷑
etiā impsonalibus q̄busdam actiue vocis. vt conuenit/ euenit/ accidit/ contin
git/ placet mihi tibi vel Petro. Jungunt᷑ etiam datiui his verbis misereor/
auxilior/ et dominor: q̄tum etiā recipiunt gtm̄. vt misereor tui vel tibi. Jungi
tur insup dtũs verbalibus in bilis: aut in dus terminatis. vt amabilis mihi
metuendus tibi. Et in his dtũs in abltm̄ mediante ꝑpositione resoluitur. vt
metuendus tibi. i. a te. et talis etiā fere omnibus verbis passiuis addit᷑
condicit᷑ mihi. i. a me. Dis. Pōt ne datiuus ꝓnomini adiungi? Ma. Non
nisi in ratione substātiui/ vt illi filio. Dis. Pōt ne aduerbijs addi? Ma
Pōt. vt venit obuiā mihi. Dis. Pōt ne participijs cōbinari? Ma. Pōt
et oīb⁹ q̄dē quoꝝ verbis addit᷑. vt placens mihi ꝛc. Dis. Pōt ne addi ꝑposi
tioni? Ma. Nō. nec etiā ꝯiunctioni: nisi dtũs ꝑcesserit. vt: mihi et tibi. Di.
Pōt ne dtũs addi interiectioni? Mag. Pōt. vt heu mihi. ve tibi ꝛc.

De combinatione accusatiui cum diuersis partibus orationis. Cap. XI. Disci.

Actũs cum
verbo

Decima regula quā accusatiuo appropriasti que est? Magi. Hec:
Actũs omni verbo ꝑsonali infiniti modi a parte anteriore pro sup-
posito addit᷑. vt me scribere: Petrũ legere. Et rursus. Oīa verba
transitiua (quoꝝ scꝫ actus in aliud recipit᷑) post se actm̄ accipiunt significantē
rem actũ verbi recipientē. vt percutio Petrũ: comedo panē. Similiter neu-
tra. vt bibo vinũ: bibo lapidem. Similiter deponentia. vt sequor te. Similit᷑
et cōia: vt criminor te. Similiter et passiua: vt doceor grāmaticā. Et quedā
ex dictis duos regunt actōs ad eandē rem ꝑtinentes. vt faciā te clericũ. Aut
ad diuersa ꝑtinentes. vt doceo te grāmaticā. Et hec his ꝯtinent᷑ metris. Po
stulo posco peto doceo rogo flagito zelo: Exuo cũ vestit monet induo calceo
cingo: Accusatiuos geminos hec verba req̄rũt. Similiter hoc verbũ instruo
vt in ps̄. Viam iustificationũ tuarum instrue me. Coniungit᷑ etiam actũs ver Ps̄. 208. d.
bis passiuis: aut absolutis per synechdochen: cũ. s. id quod parti conuenit to
ti attribuit᷑. vt doleo pedem: Petrus truncat᷑ manus vel manibus. Joannes
extendit᷑ brachia vel brachijs. Jtem actũs significās tempus iungit᷑ verbis
etiā itrāsitiuis: licet improprie. vt bissenos cui nostra dies altaria fumant.
Modicũ tempus vobiscũ sum ꝛc. Jtem actũs significans locũ iungit᷑ verbo Joan. 7. e.
significanti motũ ad locum. vt ambulo viā/ iter. vado Romā. pergo decē mi-
liaria ꝛc. Jtem iungitur etiam actũs absolutis et passiuis: ratione transitiui
subintellecti. vt Coridon ardebat Alexim. i. ardenter amabat. Et in ps̄. Ex- Vergilius
ultabit lingua mea iusticiā tuam. i. exultando annunciabit ꝛc. Et Vergilius.
Pascunt᷑ siluas ꝛc. Jtem iungit᷑ etiam actũs verbis impersonalibus actiue
vocis. vt decet/ oportet/ iuuat delectat me. Et hec recipiunt etiā actm̄ ante se
vt me decet. Jmpsonalia aut passiue vocis tm̄ recipiunt actm̄ post se. vt ma-
ctatur bouem: pulsat᷑ campanā ꝛc. Jnsuper actũs iungit᷑ verbis actũ memo-

[...]di aut obliuiscendi significantibus. vt grex obliuiscit̃ esum: memento domine Dauid. Dis. Pōt ne actūs iungi noibus? Mag. Pōt in ratione adiectiui aut substantiui: al's non/nisi p synechdochen. vt albus facie: nigra capillos 𝔢c. Nec addit̃ ꝓnoib⁹ nisi in ratione adiectiui aut substantiui. vt illā dolem. Dis. Addit̃ ne aduerbio? Mag. Non. sed p̄positionibus de q̄bus supra. Jungit̃ etiā interiectioni. vt o fortunatū virū. Heu me miserū 𝔢c.

[...]ppoñ et interiectione.

De vocatiuo. Cap. xij. Magi.

Vndecima regula vocatiui est qui aduerbijs vocandi tm̄ iungitur. vt o formose puer 𝔢c.

De ablatiuo adiuncto ceteris partibus orationis. Cap. XIII. Discipulus.

Quodecima regula: quā ablatiui esse dixeras que est? Magi. Hec: Omne nomen adiectiuū vel verbum iungit̃ abltō significanti causam ꝓpter quam aliq̄d fit. scȝ effectus. Est aūt causa quadruplex/ vt in naturalib⁹ videbimus: scȝ efficiēs/materialis/formalis/et finalis. Exēpla sunt de cā efficiente. vt filis albedine. horreo frigore. taceo pudore. fessus cursu. gaudeo ludo. damnatus crimine. lesus lapide 𝔢c. Uerba etiam passiua eundem recipiunt abltm̄ mediante p̄positione a vel ab. vt diligor a Petro: verberor ab Andrea 𝔢c. De causa finali. vt Petrus studet gratia lucri. Paulus scribit causa studij 𝔢c. De causa formali. vt: paries est albus albedine. similis similitudine. fac bono aio. studeas bona intentione 𝔢c. De causa materiali. Si abltūs significat materiā ex qua: addenda est prepositio ex. vt edificat ex lignis. Si aūt significat materiā circa quam/tunc ponit̃ sine prepositione. vt dignus laude. vacuus lumine. fruor/gaudeo/potior/regno. careo pane. vtor tunica. prudentem me fecisti in mandato tuo. vescor carne. Jnueniuntur tamen hec verba etiā genitiuis adiuncta: vt supra diximus. Etiā actis. vt in Leuitico. Offerat pro se duos pisces/quos vesci licitū est. Et apud Therentiū. Tute illoꝝ officio fungere. Jungit̃ etiam frequenter verbis abltūs cause instrumentalis sine p̄positione. vt video te oculo. loquit̃ ore. percutit baculo. Jsta aūt causa non distinguit̃ ab efficiente: q̄r efficiens est principalis/ aut instrumentalis. Dis. Unde possumus facile cognoscere quā causam ablatiu⁹ importet? Mag. Jnde. Nam si abltūs cōmode recipit a vel ab signat causam efficientē. Si per/signat causam formalem. Si ꝓpter/signat causam finalem. Si ex/signat causam materialem. Si in/signat causam instrumentalem. Ut aūt dicta facilius cognoscas: sciendum omne adiectiuū post qđ in vulgari pōt addi mit/von/vsz/im/fur/durch/vmb: recipit abltm̄ significātē cām. 𝔢c. Jtem abltūs significans tp̄s: pōt addi verbo aut pticipio. vt vigilaui tota nocte. studeo tribus horis. media nocte clamor factus est. Jtē verba importantia motū de loco/vel p locū recipiunt abltōs ꝓprioꝝ noīm ciuitatum aut villaꝝ. vt venio/transeo Roma Athenis 𝔢c. Uerba aūt q̄ important motum in loco/aut quietē/recipiunt hec ꝓpria noīa in gtō. vt studeo Rome 𝔢c. Nisi sint tm̄ pluralis numeri: aut tertie declinationis: tunc em̄ recipiunt in ablatiuo. vt fui Athenis. studui Charthagine 𝔢c. Noīa aūt ꝓuinciaꝝ montiū et regionū: et noīa cōposite figure/indeclinabilia: et noīa sanctoꝝ locis data/cum dictis verbis iungunt̃ in abltō mediante p̄positione. vt venio de Francia. de

Therentius.

Ablatiui cognitio ad cās

Math. 15. a.

sancto Jacobo 𝔢c. Jdem est iudiciū de alijs appellatiuis. de͂ptis quattuor. rus/domus/militia/humus: q̄ cstruunt̃ sine p̄positione more ꝓprioꝝ. vt venio rure 𝔢c. Jtē cum verbis dānationē aut punitionē significātibus iungunt̃ ablatiui penā significantes. vt dāno te morte. punior capite. Petrus mulctat̃ auro. Preterea cū verbis aut noīb⁹ ad preciū aut mensurā ptinentibus iungunt̃ ablti q̄ntitatē precij aut mensure significantes: vt vendit̃ trib⁹ aureis. altus trib⁹ vlnis. latus mille passib⁹. Tn̄ hec verbū valeo requirit actm̄. vt equus valet decē aureos. Jtē cū verbis distantiā importantib⁹ iungit̃ ablatiuus q̄ntitatē distātie indicās. vt distat tribus passib⁹ 𝔢c. Preterea v̾ba aut noīa excessum vnius sup aliud importantia req̄runt abltm̄ q̄ntitatē illius excessus d̾cantē. vt. Petrus excedit Paulū tribus digitis. Joānes est tāto longior quāto Petrus est breuior 𝔢c. Ablti aūt d̾cantes rē excessam inueniuntur cōpatiuis. vt: Petrus est fortior Paulo. et is vulgarizat̃ p das. Pōt abltūs d̾cans quantitatē excessus. vt lignū illud Petro longius est tribus digitis. Jungit̃ q̄ȝ abltūs v̾bo substātiuo. vt sis bono aio. Jd etiā te nō lateat abltōs duos aut plures absolute poni loco oratiōis ex noīe et verbo cōposite. Et dicunt̃ poni in designatione cꝯsequentie: q̄r scȝ ad ipsos aliq̄d sequi intelligitur. vt Sole oriente dies fit. Et resoluunt̃ hi ablatiui per dum/si/aut quia vt dum sol orit̃: aut si/vel quia sol oritur dies fit. Loco etiā ablatiui q̄nq̄ʒ ponitur aliquod completū. vt dato q̄ sis ꝓbus/te diligo. Uiso q̄ es honestus/ te recipio. Et quēadmodum impsonale sine supposito/ita ꝛ participiū in ablatiuo sine substantiuo positū inuenitur. vt dicto de noīe/dicendum est de verbo. Dis. Jungit̃ ne abltūs ceteris partibus orationis. Ma. Pronomini non/nisi in ratione substantiui aut adiectiui. Nec aduerbio aut interiectioni: sed participio. et quidem omni cuius verbo addi potest. Similiter additur prepositionibus quibusdam de quibus supra dictum est.

Abltūs cum participio et prepositione

Regule generales. Ca. XIIII. Mag.

Preter has aūt gn̄ales q̄dam nō negligende sunt regule. vꝫ: Quicunq̄ʒ casus iungunt̃ ntō/ijdem iungunt̃ et oībus obliquis eiusdē. Et q̄cunq̄ʒ casus iungunt̃ positiuo/ijdem iungūtur quoq̄ʒ comparatiuo ꝛ superlatiuo. Et quicūq̄ʒ casus iungūtur verbo/ijdem iungunt̃ eius participijs/et reliquis modis ꝛ temporibus a verbo illo descendentib⁹. Hec omnia tn̄ que de cōbinatione partiū orationis iam disseruimus/ facilius et mira quadam breuitate deprehendes: si casuū officia que in superioribus tradidimus/viuaci semper tenebis memoria.

De ordinatione partium in oratione. Capitulum XV Magister.

Hactenus de his quib⁹ non barbaro/sed latino potius sermone que concepimus exprimimus: restat vt ordinem dictorū in interpretando doceamus. Si itaq̄ʒ oratio interpretāda sit: Primo loco vctūs (si adest) accipiendus est/cū eo quod cum ipso combinat̃. Post hunc ntūs cum suo verbo/aut actūs cū infinitiuo. Deinde aduerbiū: dehinc ceteri casus. Similiter coniunctiones/prepositiones/et interiectienes cum his que ipsis iuncta sunt. Dictiones tn̄ interrogatiue/aut relatiue p̄cedere debent. Similiter coniunctiones prepositiui ordinis/et ablatiui positi absolute. Jtem: Ob-

...ius negatiuus exponendus est per nō et suum affirmatiuū. vt nullum hominem: id est nō vllum. Item qn̄qꝫ obliquus preponit̄ verbo personali vt relatiuū habeat antecedēs. vt patrem sequit̄ sua ꝓles. Trahit sua quemqꝫ voluptas: et sic de alijs. De quibus tamen per frequentem expositionē in talem deuenies vsum: qui omnibus regulis prestantior est.

...us.

De subauditione quarundam partiū orationis. Capitulum XVI. Magi.

Quonqꝫ autem contingit partes aliquas in oratione subticeri. Et qdem primo: Cum verbū prime aut secunde ꝑsone fuerit/ intelligitur ntūs certus/ scꝫ ego tu nos et vos: quē non oportet exprimere nisi ad declarationē/ aut significantiā denotandam. Est aūt declaratio siue discretio: cū actus verbi attribuit̄ alicui cum exclusione aliorū. vt ego lego. quasi dicerem/ et nullus alius. Significantia vero est: cum actus verbi attribuitur alicui cū excellentia. vt ego lego. q. d. et nullus ita bene sicut ego. et est talis ntūs cum arrogantia ꝓferendus. In euocatione tñ hi ntī exprimūtur: et non ꝓpter iam dictas causas. Nisi fiat euocatio per ipse: aut nomen distributiuū. Aut in ꝓprijs nominibus cū verbis substantiuis: aut participijs ⁊c. Exempla sunt. vt quācunqꝫ ipse vidi. non oīa possumus omnes. Sū pius Eneas. vocor Petrus. doctus sum. afflictus sum. Itē verba excepte actionis quorꝫ scꝫ actus vni soli cōpetit: etiā in tertia ꝑsona sine ntō ꝓferunt̄. vt Fulminat/ coruscat/ pluit/ ningit ⁊c. In his enim intelligit̄ deus/ vel natura. Excipitur creare. Non eñ dicimus/ creat: licet creare solius dei sit actus. Incipit quoqꝫ et desinit cū infinitiuis dictorꝫ verborum sine nominatiuo ponunt̄. vt incipit ningere. desinit pluere. Verba quoqꝫ quorum actus solis hominibꝰ proprius est/ sine nominatiuo exprimunt̄. vt aiunt/ dicunt ⁊c. intelligunt̄ homines. Et rursus ipsa verba qn̄qꝫ tacentur. vt dicendo. An̄ Boetiꝰ. de quo Vergiliꝰ ⁊c. intelligit̄/ loquit̄: vel scribit/ aut dicit ⁊c. Verbum substantiuum sum/ sepissime intelligit̄. vt Gloria tibi dn̄e. Beati immaculati in via ⁊c. Similiter in intitulationibꝰ. vt: Opera Platonis. Buccolica Vergilij ⁊c. Itē subaudiunt̄ quandoqꝫ etiam alia verba de q̇bus in eadem oratione priꝰ mentio facta est. vt cū dicimus: Benedicite. respondendo/ dn̄s. subintelligit̄: benedicat. Inuocaui dn̄m/ et exaudiuit me: intelligit̄ dominꝰ ⁊c. Subaudit̄ etiā quandoqꝫ antecedens relatiui. vt si sustulisti illū dicito mihi. intelligitur Iesum ⁊c. Item fiunt et alie subauditiones varie de quibꝰ sepius apud Therentium. vt que illum? que me? intelligit̄ amat: exclusit: vel similia. Hec sunt fili que in primis necessaria visa sunt ad partiū orationis/ et cognitionē/ et concinnam combinationē. Syllabarū vero quantitates: que in ꝓferendis orationibꝰ non sine aperto vitio confundunt̄: nunc demū in calce grammatices annectende veniunt. Dis. Breues igitur si que de his regule dari possunt in mediū ꝓferas. Mag. Breuitatis te percupidum sciens/ nonnullorum traditiones consului: prosa an metro cōmodiꝰ id fieret/ aliquantisper herebam: sed cū planum sermonē in his magis necessariū conspexi/ in ꝓsam stilum verti: nihil tñ quod nō ab alijs dictū sit tractatu sequenti enumerare statui. Dis. Placet: sed quantocyus rem ipsam aggredere.

Verba excepte actionis

Ps. 208.

Therentiꝰ

De quantitate syllabarum

Tractatus. III. De quantitate syllabarum in generali. Capitulum I Magister.

Syllaba in generali (inquit quidā) vbicūqꝫ posita fuerit sex modis cognosci pōt: positione scꝫ/ vocali ante vocalē/ deriuatione/ dyphthongo/ exēplo/ ⁊ regula. Disci. Positione quō? Magi. Cū post vocalē due sequunt̄ ꝯsonātes: vt pars. Vel vna duplex: vt nix. Vel i duplex inter duas vocales: vt troia: tunc illa vocalis ꝓducit̄: adiecto q altera saltem in eadē vocalis syllaba collocet̄. At vo si in eadē dictione post vocalē natura breuē/ sequat̄ muta cū liquida: vocalis p̄cedēs anceps ⁊ bitpalis reddit̄: vt aratrū. Vocalis aūt de se lōga ꝑ nullā mute ⁊ liq̇de sequelā poteri... ri: vt febris/ salubris/ podogra/ amatrix/ octobris. Disci. Vocalis ante vocalē inuēta quāta est? Magi. In latinis breuiat̄: vt tuo. Excipiunt̄. p̄mo g... ⁊ dtī q̇nte declinatiōis/ in q̇bus e vocalis ꝓducit̄: si saltē alia vocalis p̄cesserit: vt diei. Sin autē consonās p̄cesserit: breuiat̄: vt fidei. Secūdo greca noīa externaqꝫ vt plurimū ꝓducunt̄: vt dius: helias: aer: chorea: platea. Tertio gtī in ius sunt cōes: vt vnius: p̄ter alius longū/ ⁊ alterius correptū. Quarto possessiua in ius vocalē p̄cedentē ꝓducūt: vt troius/ patuleius. Quinto/ fio nisi post e sequat̄ r. vt fierē ꝓducit̄. Disci. Deriuatione syllabe quātitas quō deprehendit̄? Magi. Quāta fuerit syllaba p̄mitiui/ tanta erit ⁊ deriuatiui: vt lego legēs. Excipiunt̄ p̄mo humanꝰ leges vires reges sedes voces iucūdus statutꝰ pedor vomer seculū laterna nequā regula italia secius limus denus nonus casus monachus humo vitupo simius feralis fabella ⁊ mobilis: q̄ ꝯtra sui p̄mitiui positionē ꝓducunt̄. Secūdo excipiunt̄ dux ducis sopor acerbꝰ dicax haruspex arista vadū stabulū stabilis omasus arena lucerna noto nato fides titulus sodalis bubulcꝰ varicosus vitiū ouo elegus ⁊ manus: q̄ cōtra sui p̄mitiui positionē corripiunt̄. Disci. Dyphthongus syllabā quantā redit? Magi. Vbiqꝫ ꝓducit: vt sphera pena aula eurus. Nisi vocalis sequatur: vt p̄uro. Disci. Exemplū aūt quō ad hoc cōducit? Magi. Poetarū exēpla ad syllabas ꝑcipiēdas te plurimū iuuabūt. Nam in hac dictione musa si prime quātitatē scire volueris/ maronis illud: Musa mihi causas memora/ longam esse indicabit. Disci. Regula vero generalis que est? Magi. In vndecim partes diuisa est. Prima: Preterita bissyllaba p̄mā ꝓducūt: vt emi: p̄ter bibi scidi fidi dedi steti ⁊ tuli: que p̄mā corripiūt. Secūda: p̄terita geminata p̄mā ⁊ secundā corripiūt: vt peperi. Preter cecidi: qō secūda ꝓducit. Tertia supina bissyllaba p̄mā ꝓducūt: vt natū. Preter litū itum citū quitū sitū satū rutū ratū datū ⁊ statū: que primā corripiūt. Quarta: quāta fuerit syllaba p̄sentis tanta erit ⁊ ceterorꝫ tēporū: vt amo amabā amaui amaueram amabo. Preter genui ⁊ posui: q̄ primā corripiūt. Quinta: in cōpositiōis iunctura syllabe breuiant̄: vt omnipotēs: armiger. in qua q̇dē iunctura solent dictiones ꝑ hyphen copulari: vt ante malorꝫ. Preter ibidē vbiqꝫ/ tibicē. Sexta: ꝓpriorꝫ nominū prime vel medie syllabe ad placitū ponunt̄: nisi regulas habuerint speciales: quas breuitatis grā p̄termitto: in vltimis aūt syllabis subiacebūt regulis appellatiuorꝫ. Septima: Bis bi tri ni in cōpositione breuiant̄: vt bisortus biuiū triuiū nicenus. Octaua semiquinaria ⁊ semiseptenaria breuis in metro ꝓduci potest: etiam si in nullā desinat consonantē. Nona: incrementa nominum in plurali si a e vel o vocales habuerint/ producunt̄. vt que quarū/ res rerum/

Syllabe q̄titas in q̄ discernitur

Deriuatio.

Exceptio

Dyphtōgus

Exemplum

Regule generales.

Vergilius. 1. Eneidos.

Preterita

Supina

Propria

Incrementa

qui quorum. Si vero i vel u/corripiunt: vt qui quibus veru verubus. Dicta in
singulari ex declinationibus nota sunt. Decima: crementa verborũ si a habue
rint/producunt. vt amo amare. Preter ⁊ sua composita: circũdo/pessundo/ve
nũdo. Si e producunt: vt lego legemus: nisi cum subit r. tunc quãdoq̃ produ-
cunt/quãdoq̃ breuiant: qd accentu cognoscitur. Si i breuiant: vt lego legi-
mus: pter verba quarte coniugationis ⁊ volo ⁊ sum: ⁊ cum subit i. tunc enim
producuntur: Si u corripiuntur: vt volo volumus. Undecima: dictiones sin-
copate ⁊ per sineresim vel crasim pronũciate producunt: vt noram pro noue-
ram: pataui pro patauij: ⁊ cotes pro cautes. His prelibatis ad primas sylla
bas specialius descendamus.

De prima syllaba. Capi. II Disci.

Primarũ syllabarũ quantitatẽ vnde specialius agnoscere valeo?
Magister. Cõpositione/ppositione ⁊ regula. Disci. Compositio
ne qualiter? Magi. Si ei aliqua pticula addat que illã penulti-
mã reddat: tunc accentu cognoscet: vt amo peramo: a breuis/q: grauis. duco
deduco. u longa/quia acuta. Excipiunt primo innuba/pnuba/deiero/peiero
cognit⁹ agnit⁹/insio/suffio: q̃ cõtra suũ simplex corripiunt. Secũda ambitus
⁊ cõuitium que producunt. Disci. Prepositione quõ? Magi. Quãta fuerit
Prepositione prepositio in appositione/tãta erit ⁊ in cõpositione: vt in domo inhabito. Ex
cipiuntur primo ad ab ob in re sub ⁊ con cum iacio composite que pducuntur
E de pre se nisi ex se trissyllabũ reddant: quia tunc ppositio est cõmunis: vt adijcit. Secũ
Ad ab ob in do e de pre se in cõpositione pducunt. Di aũt vbiq̃ pducit: preter in dirimo
re: sub con. Di ⁊ disertus vbi corripit. Re corripit vt reduco: preter in refero/quãdo signi
Re ficat distantiã vel iuuamen: vbi producit. Pro pducit: vt ploquor. Preter
Pro in protertius procella pronepos profugus prophanus pfundus propero pro
fiteor profatũ propheta profusus proficiscor profecto ⁊ procuro vbi corripit.
Regula Discipulus. Regula primarũ syllabarum que est? Magister. Scdm voca
lium numerum ⁊ ordinem in quinq̃ partes diuisa est.

De A in primis syllabis. Ca. III Disci.

Ab A In primis syllabis quãta? Magi. A ante b corripitur: vt habeo.
Preter labor beris. tabes scabies pabulũ labes strabo ⁊ tabo fabu
la stabam nabam fabor flabam stabilis stabulum labor ⁊ labo. que
Ac primã producũt. A ante c corripitur: vt acer pro arbore. Excipiuntur si pre
cedit b. vt bacca: vel p. vt pacis: in quibus a producit. Dempto paciscor bacu
lus ⁊ spacium placet: que iuxta regulam primam corripiunt. Acer pro forti
Thraces facundus machina dacus ⁊ graculus primã pducũt. Hiacynthus
cõmune est. A ante d corripitur: vt vadum. Preter radix clades spadix tra
Ad do traduco gradiuus ⁊ gades suadeo rado ⁊ vado. A ante f corripitur: vt
Af Ag rafanum vafer. A ante g corripitur: vt sagax. Excipiũtur strages vago va-
gio vagina magalia stragulum saga ⁊ lagana indago: que primã producũt.
Similiter ea que habent p vel f ante a: vt pagina fagus: preter flagellum fra-
gor oris: fragilis ⁊ plaga pro reti vel ora: que primam corripiunt. A ante l
Al in dissyllabis producitur: vt halo as. Excipiunt calo as. alo is. malus a um.
palam vale pales et salum: que primam corripiunt. Excipiuntur et tertie de-

clinationis peritto syllabica: vt salus salutis que primam corripiunt: pr[eter]
calo onis: ⁊ ales que producuntur. Similiter ⁊ polisyllaba primã corripi[unt]
vt caleo. Preter alea balista caligo balena salebra ⁊ squaleo: que primã pro
ducũt. A ante m in dissyllabis producitur: vt dama. Excipiuntur fames da-
mus amo chlamys tamen thamos: que primam corripiunt. Similiter ⁊ poli-
syllaba: vt amicus: preter lamina amitto lamentor ⁊ amentum que producun- Am
tur. A ante n in dissyllabis producitur vt sanus. Excipiuntur manus anus
anas ana cono canis ⁊ phanum. Similiter ⁊ polisyllaa que primam breuiant An
vt animus: preter ganeo. A ante p corripitur: vt dapes. Excipitur papilio
vapulo papo papa saphyrus crapula lapa apulus rapa papyrus ⁊ mappa. Aq Ar
A ante q corripitur: vt aqua. Demuntur compositiua: vt nequaq̃. A ante
r corripitur: vt arista. Excipiuntur carex varix areo varica area naricia gla-
rea naris carica: starem flarem pateo: que primam producunt. Noia simili-
ter in rus ra rum longant primam: vt charus ra rum: preter bara pro sta
lo. para et parum que breuiant primam. A ante s in dissyllabis produci[tur]
vt casus. Excipiuntur quasi casa basis: ⁊ polisyllaba: vt asinus que prima[m]
breuiant. preter caseus basium. A ante t corripiunt: vt latus lateris. Exci-
pitur saturnus latus a um. vates clatros catholicus quatenus ater atria la-
terna. Similiter si m precedit: vt mater/aut r preeũte muta. vt pratum ⁊ qua
tuor: ratum que primam producunt: preter mathesis: quod corripitur. Pla-
tos ⁊ statim primam communem habent. Sic ⁊ platea. A ante u corripit: Au
vt auarus: preter nauis gauisus mauors pauo mauis suauis prauus gnauus
auia. Similiter si l precedat cum muta: vt flauus.

De E in primis syllabis. Capitulũ IIII Discipulus

E In primis syllabis quanta est? Magister. E ante b corripitur. vt Eb
hebeta: excipiuntur si ante e duo cõsona presint. vt gleba. Excipiunt
⁊ debeo thebe debilis flebã nebrida nebula febris nebam nebo phe Ec
bus phebe. E ante c corripitur: vt secus: preter fex cis. cecus preco theca
vecors grecia fecundus securus secula mechus echo mecum tecum secum Ed
⁊ secius. E ante d in dissyllabis producitur: vt sedes preter cedo verbum
defectiuum: edo es. pes dis pedum cedrus. Similiter polisyllaba breuiant: Ef
vt medicus: preter sedulus seditio et seditiosus dedalus predium. E ante Eg
f corripitur: vt nefas. E ante g corripitur: vt lego. preter regina dego re- El
gula reges legem eger egyptus tegula lego as egloceros egis. E ante l in
dissyllabis producitur: vt chele: preter chelis velut velim gelu melos scelus
celer melus melo. Similiter polisyllaba: vt elemosyna. preter spelunca belua
electbrũ spelea delitie elisius delibutus delubra: que breuiãt primã. E ante
m corripitur: vt emonia: preter femina semita demo is: semino themis que Em
primã longãt. Silr habẽtia e purũ ante m. vt emin⁹ pter emo ⁊ emio. Noia
dissyllaba cũ cremẽto lõgãt pmã: vt demon semẽ pter memor nem⁹ ⁊ femur. En
E ante n pducitur vt rhenus: excipitur aũt fenestra penitus penetro penes
penates pene penus. Similiter cum e precedit b vt bene/vel g vt genus. vel
f vt senex/vel t vt tenuis/vel u vt venus in quib⁹ e corripit. pter fenũ thenia

venor tenarus tenax senus que longant. phrenesis variatur. E ante p
pit: vt epos: p̄ter s pes cepe scepa tepor epacta repo p̄putiũ p̄pes, ꝛ p̄eũ
s vt sepe: q̄ p̄mã ꝓducũt. demũ sepelio. E ante q corripit. vt neq;. demũ
nequam: nequaq; equus. i. iustus: ꝛ equor q̄ longãt. E ante r corripit. vt se-
r ries. p̄ter erũna cerulus heros feralis eruca ceronia feria ceres cleros erigo-
ne serus chere eris nomẽ. feres hereo mereo q̄ras cera sero hera heres. Silr
si p̄cedit u vt verus/vel p. vt pera q̄ p̄mã ꝓducũt. p̄ter ver ꝛ vereor veretrũ.
E ante s ꝓducit. vt lesus. excipit iesus thesis. E ante t ꝓducit. vt cete. p̄ter
metallũ metuo gethes mero metra fretũ retro thetis etiã meta. Silr si p p̄it
Es Et vt peto. vel u vt vetus. q̄ breuiãt p̄mã. p̄ter ꝛ p̄tor longãt. E ante u ꝓducit
Eu vt leuus. p̄ter leuis breuis leuo seuerus beuer: que p̄mã corripiunt.

De I in primis syllabis. Ca. V Disci.

In primis syllabis quãta est? Mag. I ante b corripit. vt hiberia p̄ter
hybern⁹ fibula liburnũ ꝓ naui tibia. liber adiectiuũ: libo tribulũ viber
sibulo quibo scribo sibila ibo vibra ꝛ ibis nomẽ. I ante c corripit. vt
…ax. p̄ter vicus mica niciteria cõuitia trica picus litiũ spica vicus vicinus
Id ficedula spicula vicenus sica dico tricen⁹ sicut: q̄ longãt. ico variat. I ante d
…dis ꝓducit. vt idẽ in masculino. excipit idẽ in neutro. ideo fides cidon idone⁹ q̄dã
Idolatra Silr cũ p̄it h vt hidẽs/vel t vt tide⁹/vel u vt video q̄ breuiãt. p̄ter strideo stri
Idiota do rideo. I ante f ꝓducit vt rifeus. Excipiunt cõpositiua ꝛ cifus. I ante
If g corripit: vt rigo. p̄ter viginti bige triginta frigus pigardus pige fligo figo
Ig frigeo frigo migro. Silr si p̄sit s vel t. demũ stiga cũ strigib⁹. strigilis cõmu
ne est. I ante l ꝓducit. vt filius. Excipiunt chilindrus hilaris pilus scʒ capi
Il tis. cilix philos pila bilibris philomena cilium miliũ. Silr si preit s. vt sile
aut t. vt stilus q̄ breuiãt. p̄ter thile. I ante m in dissyllabis ꝓducit: vt limus.
Im Excipiunt timus nimis simus hymẽ simul. Silr ꝛ polysyllaba corripiũt: vt
ciminũ. p̄ter simea. I ante n ꝓducit vt linea: p̄ter tinea linio lino. Similr si
In p̄it c. vt cinis vel s. vt sinus vel m vt minus que breuiant: p̄ter sinus pre vase
ꝛ minor: q̄ longãt. I ante p corripit: vt bipes. p̄ter stiphariũ vipera ripa sti-
Ip pes stipo sipho. I ante q corripit: vt liqueo: p̄ter liquor liquoris. I ante r in
Iq Ir dissyllabis ꝓducit: vt dirus. p̄ter vir viri pira pirus lira. Silr ꝛ polisyllaba
vt biria q̄ breuiãt: p̄ter stiria pirula pirata tuar pyramis. I ante s ꝓducit: vt
Is risus: p̄ter nisi ptisana miser misertus. I ante t corripit: vt itẽ. p̄ter dis ditis
It litis clitella glitis phiton pitisma titan titillo psitacus brito sitis a sinu nitor
itur italus: que longant. Similiter si m precedit vt mitis. vel r/ vt rite. vel
Iu u. vt vitis: p̄ter vitulus ꝛ vitellus que breuiãt. I ante u ꝓducit: vt cliuus: p̄-
ter niuis ꝛ his tria: composita vt biuium triuium.

De O in primis syllabis. Ca. VI. Disci.

Ob O In primis syllabis quãta Magi. O ante b ꝓducit: vt sobri⁹. Ex
cipit soboles obolus obesus obes verbum: ꝛ que habẽt consona
Oc duo ante o. vt ꝓbus. O ante c corripit: vt locus: p̄ter foca ꝓcerus
Od ocior oculus poculũ ociũ iocũdus vocis vocalis cocytus q̄ longat. O ante
d in dissyllabis ꝓducit: vt rodo: p̄ter odor modus modo: similr ꝛ polisyllaba/
Of nã illa corripiũt: vt fodio: ꝓderit tñ longat/ꝓderis variat. O ante f corri-
Og pit: vt ꝓfugus: p̄ter ꝓfugio ꝓfero ꝓfuit ofa que longãt. O ante g ꝓducit:
Ol vt cogo: p̄ter rogo toga rogus logos. O ante l corripit: vt color: p̄ter nolo

mollor solis doliũ ꝓles boletus olim solus colyphiũ stola ꝓlixus colo as mo
les solor polipus. O ante m ꝓducit. vt omen. p̄ter stomachus homo …is co Om
medo dom⁹ como glomero comes gomor omitto vomo domo as omaiũ glo
mos thomos. O añ n corripit. vt bon⁹. p̄ter sona none. Silr si p̄cedit c vt co On
nus. vel d: vt donũ. vel p. vt pono. monos cõe est. O añ p corripit. vt sopor. Op
p̄ter populus arbor: opilio topos popisma ꝓpago sopio is. Silr si p̄cedat c
vt copula. in q̄bus o ꝓducit. p̄ter cophinus scopulus copos. O ante q cor- Oq
ripit. vt coquus. O añ r corripit. vt morior. p̄ter os oris. chorus pro vento. Or
oro as. corã torax hora mores coral⁹ ora ꝓ extremitate. morus dorie⁹ sorex.
q̄ꝛ horũ norã. silr si p̄it l. vt lorũ. vel r. vt ꝓra q̄ longãt. O añs ꝓducit. vt Os
osiris. p̄ter rosa ꝓseuca dosis posui. O añ t corripit. vt notus. p̄ter …s do- Ot
tis. totus quotus votũ quotidie cotis noto poto notus/pro cognito. …
presunt duo consona. vt doto. nã producunt. preter protos proteruus ꝓuos
O ante u corripit. vt nouus. p̄ter onũ prouidus prouincia ꝓuideo prouenit. …

De U in primis syllabis. Cap. VII. Di.

U Quanta est in primis syllabis? Ma. U añ b corripit. vt rube⁹. Ub
p̄ter tuber rubigo suber pubes vber puber. silr si p̄it b. vt bubus.
vel n. vt nubo q̄ longãt. p̄ter bubulcus qd̄ corripit. U ante c pro- Uc
ducit. vt duco. p̄ter ducenus lucerna luctor ducis. Silr si p̄cedat n. vt nucis. c
vt cuculus. r vt ruca. U ante d producit: vt trudo: p̄ter rudens pudor sudes. Ud
rudis studeo cudo trudes pudet rudet. rudo cõe est. U añ f producit. vt bu- Uf
fo. U ante g producitur. vt rugio. p̄ter tuguriũ. et si p̄cedat f. vt fugio. i. vt Ug
iugũ. p. vt pugio. p̄ter fruges iugera iugi frugi. U ante l corripit. vt culex. Ul
p̄ter vligo. Silr si p̄cedit g. vt gulio. vel f. vt fuligo. vel m. vt mulio: tunc pro
ducitur: p̄ter fulica. mulier gula. U ante m producit. vt numen. p̄ter hume Um
rus humilis humus fumus. et q̄ h̄nt c ante m. vt cumul⁹: vel n. vt numer⁹. vl
t. vt tumulus. Excipiunt numen struma. U ante n producit. vt luna. preter Un
cune⁹ et tunica. U añ p corripit. vt cupio. p̄ter stupa cupa iupiter vpupa Up
silr si n p̄cedit. vt nup. vel p. vt pupius: vel r. vt rupes pupilla. variat. U Ur
ante r producit. vt fures: p̄ter furere nur⁹ nuria: murus curules. U ante s Us
producit: vt visus. p̄ter pusillus susurro. U ante t in dissyllabis ꝓducit. vt Ut
tutus: preter cutis putris trutex vter puto vtor lutum vti. silr et polisyllaba
q̄ñq; corripiunt. vt sutilis. p̄ter mutuus mutit puteo furio vterus vtilis futi
le glutio. U añ u producit in dissyllabis. vt vuam. cetera curtant. vt pluuia Uu
fluuius. et tantũ de primis syllabis. eundem q̄q; ordinẽ in medijs seruabim⁹

De A in medijs syllabis. Cap. VIII. Dis.

A In medijs syllabis quãta? Mag. A ante b corripit. vt syllaba. ex Ab
cipiuntur que finiunt in ulũ bundus bilis: vt venabulũ letabundus
amabilis. A ante c corripitur. vt psitacus. sed noĩa in ceus et cius Ac
longant. vt hordeaceus gallinacius. silr opaca cloaca. et q̄ terminant i ulum.
vt cenaculum. silr obliq̄ vt audacis. A ante d corripit. vt arcades. p̄ter ci- Ad
cada. A ante f corripit. vt girafa. A ante g producit. vt propago/p̄ter Af Ag
pelagus abdenago. et noĩa secũde inflectionis. vt onager. A ante l corri-
pit. vt italus. p̄ter ea q̄ tertie inflectionis q̄ꝛ in alis sunt obliq̄. vt moralis. Al
australis animalis. A ante m corripit. vt thalamus p̄ter ea q̄ terminant Am
in amen: vt thiniamen. A ante n corripit. vt clibanus. p̄ter vulcan⁹ aranea An

machiana balanus:et que tertie inflectionis sunt. vt inanis titanis. Silr deri-
Ap uata gentis:vt romanus. vel loci:vt montanus. A ante p corripit̄. vt gausa
Ar pe. preter priape sinapis. A ante r corripit̄. vt barbarus. preter noīa in ri⁹
rium:que nisi sint a noībus numeroꝝ deriuata. vt denarius/ꝑducunt̄. Sic et
alia deriuata:vt auarus scholaris. sic et obliqui. vt calcaris: preter iubaris
cesaris nectaris asparis bostaris casparis. cōposita breuiant: vt comparis:
As disparis. A ante s corripit̄. vt carbasus. preter parnasum ornasum. A an
At te t corripitur:vt cyatus. preter deriuata:vt barbat⁹ armatus. obliqui in atis
ab as:vt ciuitatis. nomina in ates:vt achates. et nomina in tium producūt. vt
Au palatiū. A ante u producitur:vt cadauer.

De E in medijs syllabis. Ca. IX. Dis.

E In medijs syllabis quanta? Mag. E ante b producit̄. vt corebo
Ec preter terebinthus elleborus esebon herebus celebis. E ante c ꝑ
Ed ducitur:vt chirotheca. preter Seneca. E ante d producit̄. vt pu-
tredo. preter eseda melchisedech:noīa in da:vt adromeda. et obliqui compo
Ef sitoꝝ a pes:vt quadrupes. E ante f corripitur:vt veneficus. p̄ter elephas.
Eg El E ante g corripitur. vt sacrilegus. preter tristega cethegus. E ante l ꝑ
Em ducitur:vt camelus angelus abimelech. E ante m ꝑducitur: vt racemus.
En preter eremus vehemens hyemis alemania gethsemant. E ante n ꝑduci-
Ep tur:vt cathena. p̄ter helena helenus iuuenis hebenus asenes. E ante p cor
Er cipitur:vt edepol. demitur p̄sepe. E ante r corripit̄. vt cineres. preter stathe
ra:et propria in erus. vt wernherus. et deriuata in rus vel rum. vt sincerus:
mysteriū. preter austerus et galerus:silr megera chymera que longant. infe-
ri superi cerberus iterū vterus potero pateris a patior patera breuiant:hibe
ri cratera panthera longant. De obliquis in tertia declinatione nominis di-
Es ctum est. E ante s corripit̄:vt heresis. preter mathesis scientia diuinandi:
Et poesis. E ante t ꝑducitur. vt boletus:preter ametistus temetū. et que tertie
En inflectionis sunt:vt pietas. de obliquis nominis in es vt dictum est. E ante
u producitur:vt longeuus.

De I in medijs syllabis. Cap. X. Dis.

Ib I In medijs syllabis quanta? Mag. I ante b corripit̄:vt celtiber. p̄-
Ic ter nomina in bilis:vt sensibilis. I ante c corripitur. vt clericus. pre
ter apricus amicus vmbilicus formica pudic⁹ lorica lectica mirica cai-
cus mendicus vesica:et nomina in culus la lum. vt igniculus auicula reticu-
lum vrtica postica antica. Propria in icus. vt Fridericus. Obliqui in tertia
Id declinatione patent. I ante d corripitur:vt cupidus. preter desidero ꝑside-
ro:et que terminant̄ in idium: vt presidiū:et trisyllaba i ides. vt atrides: silr
If coronides. et q̄ terminant̄ in do:vt formido. Dauidis ad placitū. I ante f.
Ig corripitur:vt munificus. I ante g corripit̄. vt prodigus. preter que termi-
nantur in ga. vt auriga. vel go. vt caligo. preter caliga et quedam cōpositiua.
Il I añ l corripit̄:vt agilis. Excipiunt̄ neutra in ile. vt cubile. et in ilis a noīe. vt
sextilis. preter humilis parilis dapsilis pestilis nubilis. Asilum est longum:
Im et exilis subtilis aprilis. I ante m corripit̄. vt animus:preter sublimis opi-
mus:et nomina in imen a verbis quarte inflectionis. vt munimen. Azim⁹ bre
In uis:et zima longū. I ante n corripit̄. vt dominus:preter caminus festiuus
catinū ciminū salinū lupinus ꝑpinqua supina. propria vt martin⁹:deriuati-

na:vt quirinus cedrinus:preter crastinus heccine nundine protin⁹. et que e
oleo:vt oleagmus. et bysso:vt bissinus. clam:vt clandestinus. sero:vt serotti-
nus. fago:vt faginus. bombix:vt bombicinus ametistinus hiacynthinus que
omnia coripiunt i. Que vero in na finiunt̄ longant. vt culina. preter pagina
femina machina trutina lamina proserpina buccina mutina sarcina fuscina
elemosyna patina. Obliqui in inis patent in tertia nominū inflectiōe. I an Ip
te p corripitur. vt antipos. preter obstipo constipo. I ante q producit̄. vt Iq
iniquus. preter siliquus reliquus:et composita vt aliquod. I ante r corri- Ir
pitur:vt satirus:preter delirus butirū saphirus papirus. I ante s corripi Is
tur. vt citisus. preter paradisus gauisus anchises. I ante t corripitur. vt le It
uita. preter propria:vt margarita/et deriuata:vt leuita eremita auritus ma
ritus:preter seruitus penitus que breuiant:sed lechitus cocitus hermaphro
ditus aconita longāt. De obliquis insuper et de supinis verborum locis
dictum est. I ante u producitur. vt salius preter niniue.

De O in medijs syllabis. Cap. XI. Di.

O In medijs syllabis quanta? Mag. O ante b corripitur. vt oro Ob
bus:preter october duobus ambobus. O ante c corripitur. vt suf- Oc
foco: Obliqui longant:vt velocis. O ante d corripitur. vt exo- Od
dus. preter herodis custodis. O ante f corripitur:vt sarcofagus. O an Of
te g corripitur:vt egloga. preter ea que habent g ante o. vt pedagogus. Og
O ante l corripitur:vt soboles. O ante m corripitur. vt atomus. preter Ol Om
neutra:vt amomum. O ante n producitur:vt adonis. preter sindonis sar- On
donis diaconus calcedonis redonis vasconis turonis ligonis britonis har-
monicus mamona. obliqui patent supra. O ante p corripitur: vt hysopus. Op
deme europam asopum piropum. canopus. id est egyptus ad placitum. O Or
ante r corripitur:vt amfora. preter deriuata: vt sonorus. deme et polorum.
obliqui in oris ex dictis patent. O ante s producitur:vt saxosus. O an- Os
te t producitur:vt meotis. O ante u producitur: vt Ludouuicus. Ot Ou

De U in medijs syllabis. Capitulum duodecimum. Discipulus.

U In medijs quanta? Mag. U ante b corripitur:vt coluber. demi Ub
tur saluber. U ante c producitur quando sequitur a:vt lactuca. us: Uc
vt enuchus. vel um. vt caducum:sic manduco fiducia pollucē. alia
corripiunt:vt volucer. U ante d producit̄:vt fortitudo. preter pecudis. U Ud
ante g producitur:vt lanugo. preter coniugis sanguisuga: U ante l corripit̄ Ug Ul
vt catulus:preter getulus adulor. similiter et nomina terne longant. vt torcu Um
lar curulis. preter sotular specular zabulon hercules. U ante m producit̄ Un
vt alumen:preter contumax incolumis autumo:que curtant. U ante n ꝑ Up Ur
ducitur:vt lacuna. U ante p corripitur:vt vpupa. U ante r producit̄:
vt lectura:preter mercuri⁹ centurio lemures purpura:et verba in rio: vt esu- Us
rio. obliqui sunt breues:vt murmuris. p̄ter telluris. U ante s ꝑducit̄: vt ce Ut Uu
rusa. U ante t ꝑducit̄:vt versutus. p̄ter arbutus. U ante u corripitur:vt
diluuium. Hactenus de medijs:nunc vltimas syllabas percurramus.

De vltimis syllabis. Capi. XIII. Dis.

Ultime syllabe q̄ntitas qua via inuestigat᷑? Ma. Declinatiōe ⁊ regula. Dis. Declinatiōe q̄lr? Ma. Ultima syllaba si ꝑ inflectionē penultima fiat/eā accent⁹ manifestabit. vt carmen carminis: men breuis est/q̄ penultia facta corripit᷑. et salus salutis/lus lōga est ex eadē cā.
Dis. Regula aūt q̄ est? Mag. Regula vltimarū syllabaꝝ ſm terminales in
A plures ptit᷑ et Uñ. In a finita ꝓducunt᷑ vt ama. demunt᷑/nti acti ⁊ vcti. p̄ter greca. vt palla a pallas. Numeralia in ginta sunt ad placitū. vt triginta. vt-
B C puta ita: q̄ breuia sunt. In b finita corripiunt: vt ab. In c ꝓducūt. vt: dic.
D E p̄ter nec lac donec. hic cōe est. In d corripit᷑. vt aliud. In e corripit᷑ vt mille
Excipiunt᷑ greca. vt phebe. sil'r casus p̄me et q̄nte inflectiōis in e. sil'r secunda [...]na ꝑ atiui secūde. vt doce. sil'r aduerbia regulariter a noib⁹ formata: vt sic oēs suplatiui aduerbioꝝ: vt doctissime. Sil'r monosyllaba in e longant/vt te. p̄ter ne ꝑ an. q̄ nomen longū/ꝙ ꝑ et breue. ve ꝑ vel breue. ve in-
I teriectio longū. Ferme fere ꝓducūt. In i finita longāt. vt dixi. p̄ter greca: vt alexi et sinapi. sed versa in i ꝑ sineresim ꝓducūt. vt orphei orphi. sed mihi
L tibi sibi nisi q̄si vbi ibi ad placitū sunt. In l finita corripiūt. vt: mel. p̄ter nil:
M et noia in ol vt sol: et barbara in el: vt daniel. In m finita corripiunt. vt tem-
N plum. In n finita ꝓducunt: vt titan: p̄ter forsan forsitan. In tñ an et greca [...] actō. vt eginan/et in on variant᷑ vt menelaon. Noia in n crescentia breuiāt.
O vt carmen carminis. In o finita ad placitū sunt: vt amo. p̄ter/dti/⁊ abl'i in
R o/et monosyllaba. vt do. Et greca in ω. vt: διδω. dido. In r corripiūt. vt miser. p̄ter monosyllaba. vt ver. attñ ꝑfer ter cor vir correpta inueniunt᷑. Item
S greca in r longā. vt ether aer: sic imber crater. In s finita ſm vocalē p̄cedētem cognoscunt᷑: Uñ
As In as ꝓducūt: vt maiestas. Excipiunt᷑ greca. vt pallas
Es q̄ habēt os in gtō: verūtñ greca in as in plurali cōia sunt. In es finita longa sunt. vt patres. p̄ter es est. penes. Sil'r corripiētia penultimā gti crescēt/ vt miles militis. preter que in tes. vt aries. sil'r res ceres spes fides. Greca
Is in ntō plurali breuiāt: vt troies. In is finita correpta sunt. vt ignis. preter dti acti et abl'i plurales. sil'r ⁊ monosyllaba. vt scis. p̄ter is ꝓnomē: q̄s mis tis bis et q̄uis longū. ntūs in is ꝓducit᷑/hñs gtm in itis ꝓductā. vt samnis
Os samnitis. In os finita lōga sunt. vt mos. p̄ter os ossis ꝑ os cōpos. Et greca in os breuiāt ntm̄ ⁊ gtm̄. vt pallas pallados delos: alij ntm̄ cōem volūt:
Us In us finita breuiāt. vt de⁹. p̄ter monosyllaba. vt pus. Sil'r gtūs singl'aris ntūs actūs et vctūs pl'ales q̄rte: sil'r ntūs terne hñs us in gtō: vt sal⁹ salutis
T Itē greca in ους longā. vt μελαμπους. Finita in t breuiant: vt legat. Fi-
U X nita in u longā. vt cornu. Finita in x positione longa sunt. vt lex. Cetera que vel regulis vel exceptionibus in primis medijs aut finalib⁹ syllabis cōprehensa non sunt in regulis generalibus exquirenda veniunt: multoꝝ tñ enumerationē consulto preterire libuit: quorū vel in noim verborūꝙ inflectionibus quantitas haberi potest/vel ab auctoribus diuersa enūciata sunt. in his insuper que cōmemorata sunt: aliorū potius traditionē insequi placuit q̄ noua cudere. festinat em̄ calamus ad eas disciplinas que ingenue philosophari anhelanti dulciora ministrant pabula. Discipulus. Id plurimū exopto
Magister. In his igitur grāmatices finem statuentes: quod reliquū est/alio libro commodius exordiamur.

De Nomine et Uerbo. Ca. III Dis.

Quid est nomen? Magister. Est vox significatiua ad placitum sine tempore: cuius nulla pars separata aliquid significat: finita et recta. vt homo. Disci. Quid est pronomen apud logicū? Magister. Logicus non distinguit pronomen ⁊ participiū a nomine cum omnia cathegorematice ſm officia sumpta possint esse subiecta ⁊ predicata propositionū. Uerbum autem a ceteris speciali definitione separat dicens: Uer- Uerbum
bum est vox significatiua ad placitum cum tempore: cuius nulla pars separata aliquid significat: finita ⁊ recta. vt lego. Disci. Quid est aduerbium
apud logicū? Mag. Logic⁹ alias ptes oratiōis/scz aduerbiū Cōiunctionē Aduerbi[...]
⁊ ceteras syncathegorematicas/id est ꝯsignificatiuas vocat: sine qb⁹ oratio Coniunc[...]
ꝑfecta ꝯstitui pōt: quapropter nō curauit eas special'r definire. Prepos[...]

De Uniuersali et Particulari predicab[...] Capitulum IIII Magister.

Consyderat autem logicus orationis partes non quia adiectiua substantiuaue/aut similia: sed his quia per eas significantur vniuersalia aut particularia in propositione predicabilia. Predicabile autem dicimus qđ natum est de altero predicari. vt homo
de petro: dicendo/petrus est homo. Particulare autem (qđ et Indiuiduum Predicabile
dicitur) est qđ de vno solo predicatur vniuoce vere ⁊ affirmatiue: diuisim: me- Indiuiduū
diante copula non ampliata. vt petrus de seipso: vt petrus est petrus. Uel Boetius
indiuiduum est quod ex proprietatibus consistit: quarum collectio in indiuiduo corporali vno (propter duas intellectiones) nunꝙ erit eadem vt sunt forma/figura/locus/nomen/stirps/patria/tempus. Intrinsece autem cognoscit᷑ indiuiduū ex natura sua/que in vno solo est: nec potest esse in plu-
ribus. vt petrus. Disci. Quid est vniuersale? Magi. Uniuersale pro fun- Uniuersale
damento est qđ aptum est esse in pluribus. vt animal in homine ⁊ asino. Intrinsece aūt cognoscit᷑ ex sui natura: que q̄ntū est ex se/potest esse in plurib⁹ vt humanitas: que quantū est ex se potest esse in petro ⁊ ioanne. Sunt autē
Uniuersalia quinꝙ: scz Genus/Species/Differentia/Propriū ⁊ accidens Uniuersaliū
que singulatim ⁊ eodem conspiciamus ordine. numerus

De Genere. Capi. V Magi.

Quoniā multiplex diuisum ꝯfusionē parit: dicturi de gn̄e/Primū Primo celi
acceptiōes ei⁹ enarrabim⁹. Dis. Quot igit᷑ sunt generis acceptio- ⁊ mundi
nes? Mag. tres. Prima. Gen⁹ est collectio multoꝝ q̄dāmodo se Genus
habētiū adinuicē ⁊ ad vnū p̄ncipiū: siue a patria siue a ꝯsāguinitate deductū Generis ac-
sicut romani a Romulo. Scđa. Gen⁹ ē vniuscuiusꝙ gn̄atiōis p̄ncipiū. sic̄ pr ceptio
vl' pr̄ia. Tertia acceptatio ē q̄ logic⁹ vtit᷑ dicēs: Gen⁹ ē qđ p̄dicat᷑ de plurib⁹ differētib⁹ specie in eo q̄ q̄d. vt aīal p̄dicat᷑ de hoie ⁊ asino. dicēdo: hō ē aīal asin⁹ ē aīal. Uel: Gen⁹ ē cui supponit᷑ spēs. vt aīali logicaliter supponit᷑ hō
Specie aūt differūt q̄cūꝙ habēt naturas specificas diuersas. sic̄ hō/cui⁹ na- Differentia
tura ē rōnal'. ⁊ asin⁹ cui⁹ natura est irrōnal'. Rursus aūt Gen⁹ logicum duo specie
partit᷑: scz in gen⁹ generalissimū ⁊ gen⁹ subalternū: q̄si sub altero natū. Gen⁹ Genus gene-
generalissimū ē supra qđ nō ē aliud gen⁹ nec pōt esse spēs. vt substātia/q̄ntitas. ralissimū
Gen⁹ aūt subalternū ē supra qđ ē aliud gen⁹ ⁊ ip̄m pōt esse spēs. vt aīal Genus subal
gen⁹ q̄dē est respectu hoīs ⁊ asini: species v̄o respectu corporis animati. ternum.

Subalternum vero potest esse species.

De specie Capi. VI Magister

Secundum inter predicabilia Species est: nō a[...] vt accipitur ciuiliter pro forma rei. sicut dicimus: species priami: sed logicaliter: ⁊ est qd̄ predicatur de pluribus differētibus numero in eo q̄ q̄d: vt, homo predicatur de petro ⁊ paulo: dicēdo/petrus est homo: paulus est homo. Disci. Que differunt numero? Mag. Que licet sint eiusdem nature/faciūt tamē diuersum numerū: vt petrus ⁊ paulus faciunt binariū: q: sūt duo. ⁊ q̄libet indiuiduus numero differūt. Uel Species est q̄ sub assignato genere ponitur: vt homo ponitur sub animali. Est autē species duplex: scz species specialissima/ ⁊ species subalterna. Species specialissima quidem est sub qua non est inferior species: ⁊ nunq̄ potest esse genus: vt homo. [Spe]cies vero subalterna [est sub] qua est inferior species/potest tū esse genus. [Vt] animal dicitur species respectu corporis animati/⁊ genus respectu hominis: vt patet in hac substātiarum coordinatione hic adnexa ★ quā arborē porphyrianā nomināt logici Arborē quidē non rectā/ sed euersam. nam sicut ex vna radice stipes ⁊ rami diuersi pullulāt: ita ex genere generalissimo differentiarū rami ⁊ generū subalternorū stipes oriuntur. Specierū vero indiuidua innumera in culmine arboris p ramusculos collocantur. Porphyriana aūt dicta: a porphyrio predicabiliū p̄mo auctore.

Differentia [i]n numero

[Spe]cies specialissima

[Spe]cies subalterna

Arbor porphyriana

★

Substantia

Corporea — Incorporea

Corpus

Animatum — Inanimatum

Corpus aīatū

Sensibile — Insensibil[e]

Animal

Rationale — Irrationale

Homo — Equus

Joānes petrus — Brunell[us] Grisellus

Nicolaus — Spadicinus

De differentia Capi. VII Mag.

Differentia

Quod sequitur in ordine Predicabiliū Differentia est: que si pprie accipiatur: est qua differunt a se singula. i. singule species: vt homo per rationale (qd̄ est sua differentia) differt ab asino/equo/⁊ sic de alijs. Uel differētia est vniuersale qd̄ predicatur de pluribus speciebus in quale essentiale: vt rōnale de hoīe: ⁊ sic de alijs. Sumus eñ (vt ait Porphyrius) rōnales vt dij: sed mortale nobis additū, separat nos ab his. Sciendū vero q̄libet differentiā/que genus diuidit: vna cū tali genere speciē constituere vt rationale cū animali constituit hominē: hinc est q̄ definitio que solius speciei est: datur per genus ⁊ differentiā: vt definitio hominis est: aīal rōnale.

Porphyrius

Homo

De proprio. Ca. VIII Magi

Acceptiones proprij

Propriū qd̄ ⁊ quartū inter Predicabilia locū tenere diximus quadrifarie accipi solet Primo: Propriū est qd̄ inest soli speciei: sed non omni indiuiduo illius speciei: vt esse grāmaticū inest soli homini/sed non omni homini. Secūdo: ppriū est qd̄ inest omni indiuiduo alicuius speciei: sed nō soli huic speciei/vt esse bipedē: qd̄ inest omni homini sed nō soli homini: q: etiā auibus. Tertio: Propriū est qd̄ inest omni indiuiduo alicuius speciei ⁊ soli huic speciei/sed nō semper: vt canescere homini: qd̄ tm̄ fit in senectute. Quarto: Propriū dicitur qd̄ inest omni soli et semp: vt risibile inest omni homini ⁊ soli homini ⁊ semp. Disci. Homini

tamen nō semp ridere omnibus manifestū est. Magi. Uerū ipse tamē semper aptus est ad ridendū: ⁊ hoc est propriū: ⁊ illud ppriū quarto modo proprie est predicabile: ⁊ pōt sic definiri. Propriū est qd̄ predicatur de pluribus numero differētibus in quale accidētale intransmutabiliter. vt risibile predicatur de petro ⁊ paulo dicendo: petrus est risibilis: paulus est risibilis.

De Accidente. Capi. IX Disci.

De vltimo predicabili qd̄ est Accidens consequēter te absoluas. Magi. Accidens est qd̄ predicatur de pluribus in quale accidētale transmutabiliter. Rursumq3: Accidens est qd̄ potest adesse ⁊ abesse subiecto preter corruptionē subiecti: vt albedo adest nūc/⁊ postea abest homini p̄ter corruptionē hoīs. Mors aūt ⁊ cōbustio/licet nō possint adesse p̄ter subiecti corruptionē: possunt tū abesse preter subiecti corruptionē. Est aūt accidens duplex: scz sepabile: vt albedo parietis. ⁊ insepabile: vt nigredo corui. Nec sic dicitur insepabile q̄ non possit separari: sed quia difficillimū sit ipm̄ separari. Inueniuntur eñ ⁊ fiunt albi corui. Conuenientias ⁊ differentias predicabilium facile ex dictis potes colligere.

Accidens

Tractatus II De Predicamētis. Ca. I.

De numero predicamentorum et antepredicamentorum. Discipulus.

Paucis admodū ostendisti vniuersitatē entiū: miro quodā ordine cōnexam: ita vt quedā genera sint que alijs cōmuniora sunt: quedam species que minus cōia. quedā differētie q̄bus res a se differūt essentialiter. quedā ppria q̄bus res differūt/nō tū essentialiter: quedā accidētia que rebus in esse cōpleto cōstitutis adueniūt ⁊ eas accidentaliter differre faciūt. Nunc vero ad quid hec premiseris edicito. Magi. Ut ordinē omniū creaturarū mundo sensibili intelligas. Omnia equidē creata decem distincta sunt ordinibus: quos logicus generalissima/cathegorias siue predicamēta nominat. Quorū sobria discretio q̄ necessaria sit his q̄ ad questiones sacre pagine accedūt/beatus Anselmus in libro de incarnatione Uerbi. ca. ij. ostēdit dicēs: Cōmonēdi sunt illi vtiq3 nostri tpis dialectici heretici: qui quidē nō nisi flatū vocis putāt esse vniuersales substātias: ⁊ q̄ colorem non aliud queunt intelligere nisi corpus: nec sapientiā hoīs aliud q̄ animā/prorsus a spiritualiū questionū disputatiōe sunt exuflandi. In eorū quippe animabus ratio/que p̄nceps est ⁊ iudex omniū debet esse q̄ sunt in hoīe: sic est imaginatiōib[us] corpalib[us] inuoluta: vt ex eis nō possit euoluere: nec ab ipsis ea que sola ⁊ pura ipsa cōtemplari debet valeat discernere. Qui eñ nondū intelligit quō plures hoīes in specie sint vnus hō/qualiter in illa secretissima ⁊ altissima natura (diuina scz) cōprehendet: quō plures persone/quarū singula queq3 est pfectus deus/sint vnus deus? Et cuius mens obscurata est ad discernendū inter equū suū ⁊ colorē eius: qualiter discernet inter vnū deū ⁊ plures relationes eius? Denīq3 qui nō potest intelligere aliq̄d esse hominē nisi indiuiduū: nullatenus intelliget hominē nisi humanā personam. Omnis eñ indiuiduus homo psona est. Quō ergo iste intelliget hominem assumptum esse a verbo/non personam: id est aliam naturam/nō aliam psonam esse assumptam? Hec Anselmus. Disci. Operepreciū igitur est rerū

Anselmus

...eram habere discretionē: quā decem predicamentis venandā asseris. Sed enumerandā sunt hec. Mag. Predicamenta sunt. Substātia. Quantitas. Qualitas. Relatio. Actio. Passio. Quando. Ubi. Positio ⁊ Habitus. Ad quorū cognitionē necessaria est cognitio quarundā definitionū/ diuisionum ⁊ regularū: que antepredicamenta appellari solent: ea propter/ quia eorum cognitionem predicamenta prerequirant.

...us

...epredica menta.

De definitione primo antepredicamento. Capitulum II Discipulus.

Que sunt definitiones? Mag. Equiuocorū: vniuocoꝝ: ⁊ denominatiuorū. Discipulus. Que sunt equiuoca? Magi. Equiuoca siue homonyma sunt quorū solum nomen cōmune est: ⁊ definitio essentie ſm illud nomen est diuersa: vt hō viuus ⁊ hō pictus. Valet autē hec definitio ad cognoscendū q̄ equiuoca nō ponunt̄ equaliter in p̄dicamēto siue ordine rerū. Nam canis celestis ponit̄ sub corpore inanimato: canis autē terrestris sub corpore animato ⁊c. Disci. Que sunt vniuoca? Mag. Uniuoca siue synonyma sunt quoꝝ nomen cōmune est: ⁊ definitio ſm illud nomen est eadē: vt hō ⁊ asinus habēt hoc nomen animal cōmune: ⁊ definitionē ſm hoc nomen: scʒ substantia animata sensibilis. Et p̄derit hec definitio/ vt cognoscamus quia vniuoca equaliter ⁊ sub eodē genere ponunt̄ in predicamēto: sicut hō ⁊ equus sub animali. Disci. Que sunt denominatiua? Mag. Denominatiua siue paronyma dicunt̄ concreta que ab abstractis differūt solo casu (id est finali terminatione: vel id est cadētia ad subiectū: vel forme ad suppositū) ⁊ ſm illud nomen habēt appellationē: vt grāmaticus a grāmatica/ fortis a fortitudine. Et valet hec definitio ad cognoscendū modū predicandi accidentiū de substantia: q2 denoīatiue predicant̄ de ea: vt hō est albus.

...oca

Denominatiua.

De Diuisione secundo antepredicamento. Capitulum III Discipulus

Diuisio

Que aut quot sunt diuisiones? Mag. Due. Prima. Eorum que dicunt̄: quedā sunt cōplexa: vt hō currit: quedā incōplexa: vt homo animal. Ordinat̄ autē hec diuisio ad sciendū quia sola incōplexa ponunt̄ in p̄dicamēto. Secūda diuisio est. Eorū que sunt/ quedam dicunt̄ de inferiori ⁊ nō sunt (sicut accidēs) in subiecto: quēadmodū sunt genera ⁊ species de p̄dicamēto substantie. Quedā nō dicunt̄ de inferiori nec sunt in subiecto: vt indiuidua de p̄dicamēto substātie. Quedā predicantur de inferiori ⁊ sunt in subiecto: vt genera ⁊ species de p̄dicamētis accidētiū. Quedā non dicunt̄ de inferiori sed sunt in subiecto: vt indiuidua de p̄dicamētis accidētiū. Ualet aūt hec diuisio ad cognoscendū naturas eorū que in p̄dicamētis sunt.

De Regula tertio antepredicamento. Capitulum. IIII Discipulus.

Regula

Quot sunt regule? Magister. Due. Prima q̄n alterum de altero predicat̄ vt de subiecto vel inferiori: quecūq̄ de eo qđ predicatur dicunt̄/ omnia de subiecto dicunt̄: vt si petrus est homo: ⁊ homo est animal: ergo petrus est aīal. Et hec regula vera est in p̄dicatione essentiali

tiū. Ualet antem ad cognoscendum modum predicandi eorum que ... predicamēto sunt. Secūda regula est. Diuersorū generū ⁊ non su... tim positorū diuerse sunt species ⁊ differētie. Nam species animali... ⁊ asinus: ⁊ differentie sunt rōnale ⁊ irrōnale: sed spēs sciētie sunt gr... ⁊ logica: differētie vero reales ⁊ rōnale. Et p̄mittit̄ hec regula: vt co... mus essentias p̄dicamentoꝝ esse p̄mixtas. Prelibatis naturis ante... mentorum aggrediamur predicamenta.

De Substantia. Ca. V Mag...

In ordine predicamentoꝝ substantiā primā esse necesse e... subiectū omniū alioꝝ. Disci. Quid est substantia? M... Substantia cum sit genus generalissimum proprie definiri non po... test. Definitio enim constituitur per genus ⁊ differentiam. Genus autem generalissimū supra se non habet aliud genus: igitur nec differentiā. Ne tamen eius cognitio omnino te lateat/ eam saltem diuidendo notificabo. Unde substantia bifarie diuiditur: in primam ⁊ secundam. Prima autē substantia est que proprie principaliter ⁊ maxime substare dicitur: vt sunt indiuidua de predicamento substantie Dicimus in definitione proprie: propter quedam accidentia que alijs substant: vt superficies albedini/ sed non proprie. Et dicimus principaliter propter secundas substantias: que licet substent proprie: non tamen principaliter: quia mediantibus primis substātijs. Maxime vero dicimus: id est pluribus modis. Nam prime substantie substant proprie ⁊ principaliter: secunde vero tm̄ proprie substant. Aut prima substantia est q̄ nec est in subiecto (quia non est accidens) nec de subiecto (id est inferiori) dicitur. Secunde vero substantie sunt genera ⁊ species in quibus sunt prime substantie: vt sunt genera ⁊ species de predicamento substantie: homo animal. Et dicuntur secunde substantie: eo q̄ ex consequenti vel secundario substant. Ut autem substantiarum naturas facilius agnoscas earundem proprietates consyderande sunt. Discipulus. Quot sunt proprietates substantie Magister. Sex: quarum prima est non esse in subiecto. Nec te conturbent substantiarum partes: licet enim sint in subiecto vt pars in toto: sicut digitus in manu non tamen vt accidens est in subiecto. Secunda proprietas est: Omnibus secundis substantijs ⁊ earum differentijs conuenit vniuoce predicari de primis: vt homo ⁊ rationale predicantur de petro ⁊ nicolao vniuoce: quia vno nomine ⁊ vna ratione: vt petrus est homo: petrus est rationalis ⁊c. Tertia proprietas est. Omnis prima substantia significat hoc aliquid: id est indiuiduum de genere substantie. Sed secunda substantia videtur significare hoc aliquid sub appellationis figura (quia nomine secunde substantie quandoq̄ primas significamus: vt dicimus petrum hominem) sed non significat hoc aliquid: sed potius quale quid: id est substantiam communicabilem ⁊ vniuersalem: vt animal. Quarta proprietas est. Substantie nihil est contrarium: vt lapis non contrariatur ligno. Etsi quedam substantie repugnare videantur: vt aqua contrariatur igni ⁊c. hoc est ratione accidentium(et non substantie. Aqua enim ratione humiditatis ⁊ frigiditatis contrariatur caliditati ⁊ siccitati ignis. Quinta proprietas est: Substantia non suscipit magis aut minus:

Substantia prima

Proprie ⁊ principaliter

Maxime

Secunde substantie

Propetates substantie

Prima

Secunda

Tertia

Quarta

Quinta

...ō nō dicit magis hō φ alter. Esse eīn vniuscuiusq; est idē ⁊ vnum ...onē nec remissionē accipiens. Sexta ꝓprietas est. Proprie pro substantie cum sit vna ⁊ eadem numero esse susceptibilem contra... homo cui nunc inest caliditas/post hac frigiditas inerit. Quan... videamus.

...e quantitate. Ca. VI Magi

Quantitas est scōm quā quāti vel q̄ti dicimur: vñ ⁊ ipsa bifarie scin... ditur. Alia eīn cōtinua est: alia vero discreta. Continuā aūt quā... titatē dicim⁹/cui⁹ pares copulant̄ ad aliquē terminū cōem vt p... copulant̄ ad punctū. Quātitas aūt discreta est cui⁹ ptes nō copu... liquē terminū cōem: vt ptes ternarij. Rursus quātitatis continue species q̄nq; sunt. scz linea: sup̄ficies: corpus: locus ⁊ tēpus. Locus tñ forte a sup̄ficie nō vsq;quaq; distinguit̄. Harū descriptiones patebūt cū de geometrie rudimētis agem⁹. Locū vero ⁊ tēpus in naturalibus notificabim⁹. Species aūt discrete due. s. numerus ⁊ oratio. Accipiat̄ aūt hic oratio non ꝓ illo qd̄ profertur: sed pro mensura syllabas mensurante. Nā syllaba longa alia mensurat̄ quātitate: ⁊ alia breuis. Numerus ergo ⁊ oratio eadem quātitas sunt nisi φ differūt penes cognotata ⁊ subiecta. Numer⁹ reperit̄ in rebus cōtinuis ⁊ discretis/siue ꝑmanētibus siue successiuis. Oratio tm̄ in rebus discretis ⁊ successiuis: Est ⁊ alia quātitatis diuisio. Nā quedā sunt permanentes: vt linea/superficies ⁊c. Quedā vero nō sunt permanentes: vt oratio: id eīn qd̄ semel dictū est amplius repeti nō pōt. Ob id etiā positionē partiū simul habere non pōt. Disci. Quot sunt quātitatis ꝓprietates? Magi. Tres sunt. Quarū prima est. Quantitas non habet contrariū: vna enim linea alteri cōtraria non est. Secunda. Quantitas nō suscipit magis aut minus: vna eīn linea non est magis linea q̄ alia. Tertia ꝓprium est quantitati scōm eam equale vel inequale dici: vt ioannes ⁊ petrus dicuntur equales si eandē habuerint quantitatē in longo lato ⁊ ꝓfundo. Hec de quantitate. Cōsequens est vt qualitatem percurramus.

...ere... ...ecies ...merus oratio

Proprietates quātitatis
2
3

De Qualitate Ca. VII Disci.

Quid est qualitas? Magi. Qualitas est scōm quā in specie quales esse dicimur: vt scōm albedinē dicimur albi. Qualia aūt sunt que scōm has. s. qualitates denominatiue dicunt̄ id est denominā tur: vel quomodolibet aliter ab his: cum scz abstractum nomen nō habet: vt cursor dicit̄ a qualitate in abstracto nondū denominata. Species qualitatis quattuor sunt. Disci. Que est prima? Magi. Habitus ⁊ dispositio. In hoc differētes primo: q; habitus est qualitas bñ radicata in subiecto a quo non nisi difficulter remoueri poterit/vt scientia: q̄ nō remouet̄ a subiecto nisi circa ipsum grandis fiat ꝑmutatio: vel ab egritudine vel ab alio hmōi. Sed dispositio est qualitas facile a subiecto mobilis. vt caliditas: sanitas ⁊c. Secundo differūt. Nā omnis habitus est dispositio/cū omnis habēs habitum dispositus sit ad ea quoꝝ habet habitū: sed nō econuerso: q; nō oēs dispositi habitū habent. In hac igitur specie sunt omnes virtutes/vitia ⁊ scientie et species intelligibiles scientiarū. Discipu. Que est secunda species? Magi. Naturalis potentia vel impotentia aliquid facile agendi aut patiendi. vt durum dicitur qd̄ habet naturalem potentiā resistendi sectioni. et

Qualitas qualia

qualitatis species

Habitus

Dispositio

Secunda species

ęgrotatiuū qd̄ habet naturalē impotentiā resistēdi cōtrarijs. Et in hac specie ponunt̄ oēs virtutes herbarū ⁊ lapidū ⁊c. Disci. Que est tertia spēs? Mag. Passio ⁊ passibilis q̄litas. vt albedo: rubedo: frigus: calor ⁊c. Hec eīn singula passiones passibiles ve qualitates dicunt̄. Non eo tm̄ quia subiecta earundē ab his afficiant̄ passione: verū etiā quia sensibus inferūt immutationē ⁊ passionē: perfectiuā quidem/si debite: destructiuā vero/si excessiue fuerint applicate. Sensibile eīn vt ait Aristoteles in secūdo de aīa/corrumpit sensum si sit excellens. Nec omnino idem sunt passio ⁊ passibilis qualitas. Differunt eīn penes perfectū ⁊ imperfectū. Illa eīn minus radicata et a subiecto remouet̄ facilius: hec vero inheret firmius. Exemplū p̄mi est/rubedo causata ex verecūdia: q̄ nec subiectū suū nominat quale simpliciter/sz cū addito: Vñ si q̄s ex verecūdia rubescat: rubeus fact⁹ dicit̄. Si quis vero a natura rubore perfundit̄: nō rubeus factus/sed simpliciter rubeus nominatur a passibili qualitate. Et in illa specie ponunt̄ oīa obiecta quinq; sensuum q̄ inferūt passionem ipsis sensibus. Disci. Que est quarta species? Mag. Est forma ⁊ circa hoc aliq̄d constās figura. vt triangulatio/curuitas. Oīa eīn talia circa hoc aliq̄d. i. primā substantiā/constantes ⁊ apparētes sunt forme ⁊ figure. Quantitates vero quarū he dicuntur clausiones ad p̄cedens pertinēt p̄dicamentū. Nec aliud realiter figura est φ quātitas/termino vel terminis clausa: vt circulus est sup̄ficies linea circulari clausa. Et triangulus est sup̄ficies tribus lineis terminata: vt in geometricis dicem⁹. Non aūt oīs quātitas necessario figura est: cū deus quantitatē interminatā facere possit. Disci. Proprietates qualitatis quot sunt? Mag. Tres. harum prima: qualitati inest contrarietas. calori eīn frigus ꝯtraria est. Ex q̄ claret si vnū ꝯtrarioꝝ fuerit quale: ⁊ reliquū quale ē. Scd̄a/qualitas suscipit magis ⁊ min⁹. Est eīn vna caliditas alteri in gradib⁹ perfectior. Et he due ꝓprietates nō oīni q̄litati cōueniūt: Colores eīn medij cōtrariū nō habēt: nec triangulatio magis aut min⁹ suscipit. Tertia: ꝓprie ꝓpriū est qualitati ꝯm eā simile ⁊ dissimile dici. vt duo parietes albedine ꝑfusi similes nominant̄. Et hec de absolutis: respectiua discutiamus.

h... pa... quali...

Aristoteles

Quarta species Forma

ꝓprietates qualitatis

De Relatione. Ca. VIII Disci.

Relatiua q̄ sunt? Mag. Quecūq; hoc ip̄m qd̄ sunt alioꝝ dicuntur: vel quōlibet aliter ad aliud: vt pr̄ dicit̄ filij pater. duplū dimidij duplū: maius aūt dr̄ minore maius: ⁊ silis simili silis: ⁊ dn̄s serui domin⁹. Et hec definitio relatiuis ꝯm esse ⁊ dici cōuenit. Disci: Que sunt relatiua ꝯm esse? Mag. quibus totum esse est ad aliud: vel q̄ de p̄ncipali significato importāt relationē. vt pater filius. Relatiua vero scōm dici: sunt subiecta a dictis relationibus denominata. vt pater a paternitate. vel sunt que de significato minus p̄ncipali important relationē annexam. vt scientia ⁊ virtus ⁊c. Ex quo sequitur: Si quis definite nouerit vnum relatiuorum/definite noscet ⁊ reliquū. Sicut enim esse vnius est ad aliud ita ⁊ cognosci vnius dependet a cognitione alterius. De his autem omnino determinare est difficile: dubitare autem ⁊ querere non inutile. Sunt autem relationes huius predicamenti respectus non rationis: vt species vel genus per opus relatiuum intellectus fabricate: sed reales/vt similitudo paternitas: non aptitudinales/sed actuales ⁊ intrinsecus aduenientes Et harum quedā

Relatiua

Relatiua scōm esse

Relatiua scōm dici

[...]ſi- tie.

ũt equiparentie: que ſcʒ ſcḋm eandẽ rõnem ſunt in eo qḋ referꝫ: et ad qḋ fit relatio. vt ſimilitudo ratione albedinis eſt in vtroqꝫ termino. Quedam ſunt diſquiparentie per oppoſitũ. vt paternitas in patre eſt / rõne potentie actiue que genuit. Filiatio aũt in altero extremo eſt ratione alia: ſcʒ potentie paſſiue filij geniti. Diſci. Proprietates relatiuorũ quot ſunt? Mag. Quatuor: quarũ prima hec eſt. Relatiua ꝯtrarianꝫ. vt virtus vitio cõtrariaꝫ: ꝛ ignorantia diſcipline. Secũda: relatiua ſuſcipiũt magis ꝛ minus. vt ſile ḋr aliquid magis vel minus. He tñ ꝓprietates non oĩbus relatiuis nec etiã aliquibꝰ cõueniunt / q: relationes: ſed ratione fundamentorum. Tertia: oĩa relatiua dicunꝫ ad cõuertentiã. vt duplũ dicꝫ dimidij duplum: ꝛ pater filij pater. ꝛ rurſus dimidiũ dupli dimidiũ eſt: ꝛ filius patris filius eſt. Hoc tñ fallit ſi correlatiui nõ fuerit conueniẽs aſſignatio. In multis eñ relatiuis hoc ꝯtingit: vt non inueniaꝫ vocabulum quo ſibi viciſſim reſpondeant q̃ ad ſe referunꝫ: inquit Auguſtinꝰ quinto de trinitate. capi. xij. Vñ ala auis ala eſt: non aũt econtra auis ale auis dicꝫ. ſimiliter remus nauis remus eſt: ſed non oĩs nauis remi nauis eſt: cũ ſint naues remos nõ habentes. Oportet igitur correlatiua cõuenienter aſſignare: ꝛ pro aue alatatũ / pro naue remitũ dicere. Dicꝫ enim ala alati ala: ꝛ ecõuerſo: alatũ ale alatũ. ꝛ remus remiti remus: ſimiliter remitũ remo remitũ appellaꝫ. Sic ꝛ caput capuati caput eſt: et relatiue ad ſe dicunꝫ: q̃uis etiã ſubſtantie ſint. Diſci. Quõ aũt cognoſcimus ſi correlatiui ſit conueniẽs aſſignatio? Magi. Quãdo ſecluſis omnibus ab ipſo que accidentaliter de eo dicunꝫ / ipm adhuc ad relatiuũ referꝫ. vt ſecluſa riſibilitate / animalitate ꝛ ceteris a domino / nihilominus ad ſeruũ referꝫ: ſecluſa vero ala ab aue / ad alatũ amplius non dicꝫ. Quarta ꝓprietas: Relatiua ſunt ſimul natura / ortu ꝛ occaſu. Poſita eñ ſe ponũt: ꝛ perempta ſe perimũt. vt ſi pater eſt / filius eſt: ꝛ ecõuerſo. Nec valet inſtãtia de ſcientia ꝛ ſcibili: ſenſu ꝛ ſenſato. nã ſcientia non referꝫ ad ſcibile: ſed ſcitum. ſic ſenſus non refertur ad ſenſibile: ſed ſenſatum. Hec de relationibus intrinſecus aduenie͂tibus: q̃ ſcʒ poſitis extremis neceſſario ſunt: Reſtat vt de relationibus extrinſecus aduenientibus aliquid deſpiciamus.

Proprietates relatiuorum.

Relatiua intrinſecus aduenientes.

De Actione. Ca. IX Diſcipu.

Relationes extrinſecus aduenienꝭ

Relationes extrinſecus aduenientes quas dicis? Mag. Eas que poſitis extremis non neceſſario ſunt. ſi eñ ſit ignis ꝛ lignum actionem eſſe neceſſarium non eſt / donec fuerint applicata. Diſcipu. Actio igitur eſt relatio extrinſecus aduenieꝭ? Mag. Eſt: ꝛ non ſola ſed ꝛ paſſio: ꝛ alia que ſuperſunt ꝑdicamenta. Diſci. Actio quid eſt? Magi. Eſt forma reſpectiua ſcḋm quã in id qḋ ſubijcꝫ agere dicimur: vt ſecamus formaliter ipſa ſectione: ꝛ ignis calefacit formaliter calefactione: effectiue vero calefacit calore. Diſci. Quot ſunt huius predicamenti ꝓprietates?

Actio

Proprietates actionis

Magiſter. Tres. Prima: actio habet contrariũ. vt calefactioni contrariatur frigefactio. Suſcipit etiam magis ꝛ minus. vt magis ꝛ minus calefacere dicimur. Sciendum autem has ꝓprietates non reſpectibus illis que actiones / ſed eorum cognotatis potius conuenire. Tertia eſt: ꝓprie proprium eſt: actioni ex ſe inferre paſſionem: id eſt / actio eſt forma reſpectiua qua agens formaliter in patiens producit formam abſolutam: que dicꝫ paſſio. vt ignis mediante calefactione inducit in aquã paſſionem ſcʒ caliditatem / a

qua effectiue aqua patitur: formaliter autẽ a reſpectu ac ſimiliter paſſionem appellamus.

De Paſſione. Capi. X Diſci.

Paſſio

Paſſio quid eſt? Mag. Eſt effectus illatioqꝫ actionis. vt calefactio paſſiua producta in aquã effectus eſt: ꝛ illatio calefactionis actiue: qua ſcilicet ignis formaliter calefacere dicitur. Paſſio igitur actionis effectus eſt: non vt cauſe efficientis / ſed formalis mediante qua agens paſſionem paſſio infert. Poſſet inſuper alia definitio paſſionis dari. Diſcipulus. Que? Magiſter. Paſſio eſt ſcḋm quã id qḋ ſubijcitur pati dicitur: vt aqua calefieri dicitur formaliter calefactione paſſiua. Diſcipulus. Huius proprietates que ſunt? Magiſter. Paſſio duas primas proprietates habet cum actione cõmunes. et tertiam propriam: ſcilicet proprium eſt paſſioni inferri ex actione. Diſcipulus. Actio et paſſio quoniam correlatiua ſunt / ſimul natura ſunt: quomodo igitur paſſio ex actione poteſt inferri: cum inferens illato naturaliter prius ſit?

ꝓprietates paſſion

Magiſter. Si proprietatem de abſolutis accipimus: dubitationem non habet. Paſſio enim / vti eſt caliditas producta in aqua ab igne infertur. ſed cum he qualitates ſint: ad hoc genus minime pertinent. Neceſſe eſt ergo vt intelligamus paſſionem formam reſpectiuam inferri ex actione tanq̃ principio formali: ab agente vero tanq̃ a principio effectiuo. Stat autem cauſam formalem mediante qua / ſimul eſſe cum effectu. Diſcipulus. Admittis igitur actionem et paſſionem eſſe correlatiua? Magiſter. Admitto.

Diſcipulus. Ergo diuerſa predicamenta efficere non poſſunt: ſed in eadẽ continentur coordinatione: ſicut paternitas et filiatio. Magiſter. optime infers: nec ego actionem ꝛ paſſionem diuerſa ꝑdicamenta / ſed vnius predicamenti diuerſos modos eſſe intelligo. Vñ Auguſtinus in logica ſua: Actio et paſſio genere conueniunt ꝛ qualitate differũt. Diſcipulus. cuius generis modi ſunt? Mag. Tranſmutationis: que dicit reſpectum mutuũ agentis ad patiens: ꝛ econuerſo.

Actio ꝛ paſſio ſunt vniꝰ generis predicamentalis Auguſtinus

De Quando. Cap. XI Mag.

Quando

Quod ſequitur in ordine predicamentorum eſt Quando. Et eſt qḋ ex adiacentia temporis in re temporali derelinquitur. vt hodie. In re enim hodierno menſurata tempore reſpectus temporis mẽſurantis cauſatur. Eſt autem reſpectus extrinſecus aduenieꝭ: nam poſitis extremis. ſine earundem applicatione non conſurgit. vt poſito homine extra celum / fundamentum ꝛ terminus ipſius quando ſunt ſcʒ homo extra celum / ꝛ tempus ſub celo: ſed nondũ quãdo eſt. Diſci. Quot ſunt proprietates huius predicamenti? Mag. tres Prima. Quãdo non habet cõtrarium. Secũda. Quãdo nõ ſuſcipit magis nec minus. Tertia. Quãdo ineſt oĩ illo qḋ incipit eſſe in tp̃e. Et eſt intelligendũ de quãdo paſſiuo. Quãdo enim actiuum eſt in tempore rem temporalem menſurante. Et ſicut actio ꝛ paſſio vnius predicamenti diuerſi ſunt modi: ita quando actiuũ ꝛ paſſiuum. Pergamus ad vbi. Diſci. Perge.

ꝓprietates Quando

[torn] Capi. XII Mag.

[margin: ...bi]

V Bi en[torn] [torn]scriptio corporis locati a loci circũscriptione: procedens vt esse in aqua/in aere ⁊c. Ex hoc eñ ꝙ locus locatũ circũscribit duplex cõsurgit respectus. vnus in corpore locato: ⁊ est vbi passiuum hic definitũ: oppositus in loco circũscribente: ⁊ dicitur vbi actiuũ: ⁊ est locus pro formali. Disci. Ostendas ⁊ hũc respectũ extrinsecus aduenientē. Mag. Quia positis extremis nõ applicatis nõ ꝯsurgit. Posito eñ hoie extra celũ: esset in mundo locus/⁊ locabile extra celum sine vbi actiuo ⁊ passiuo. Disci. Proprietates hui⁹ quot sunt? Mag. Due. Prima: vbi non habet cõtrarium. Secũda vbi nõ suscipit magis ⁊ minus. Oppositũ tñ verius est: quia vbi est ꝑ se terminus motus. Sed de hoc in naturalibus. Positionem percurramus.

[margin: Proprietates vbi]

De Positione Capi. XIII Disci.

[margin: [P]ositio]

P Ositio quid est? Magi. Positio est quidã partiũ situs ⁊ generationis ordinatio: vt esse sursum: sessio/statio ⁊c. Pro cuius intellectu sciendũ est: ꝙ positio primo dicit extensionē quãtitatis extra partē quãtitatiuã: ⁊ sic est predicamẽti quãtitatis. Sunt eñ quantitates habentes positionē partiũ in continuo: vt linea superficies. Secũdo positio dicit respectũ partiũ positarũ ẜm positionis differẽtias ad locum: ⁊ sic est ꝑdicamentũ ab alijs distinctũ. Respectus autē partiũ inter se ⁊ in toto sunt huius predicamẽti modi speciales. Vel dicat vt Augustinus dicit/ꝙ sint in ad aliquid: q: sunt respectus intrinsecus aduenientes. Ex quo sequit: ꝙ si aliqd corpus poneretur extra celum: adhuc haberet illam positionem. In definitione capiatur ⁊/pro vel. Discipu. Quot sunt positionis proprietates? Magi. Tres. Prima. Positio nõ habet contrariũ. Secũda: positio non suscipit magis ⁊ minus. Tertia: propriũ est positioni substantie proxime assistere: id est nullum proximus substantie adest. Licet aliqd eque prope. scz vbi: simul eñ res in loco est ⁊ in eo situata est. Definita est autem hic positio passiua fundata in re posita. Positio autem actiua est respectus oppositus in loco fundatus.

[margin: Positionis ꝓprietates]

[margin: Positio Actiua Passiua]

De Habitu Capi. XIIII Mag.

P Ostremum in numero predicamentorũ habitum conspicimus. Est autem habitus corporum ⁊ eorum que circa corpus sunt adiacẽtia. Id est habitus est respectus in corpore habituato ex adiacentia habitus causatus. Et est habitus passiuus. Nam in re adiacente causat respectus alius qui habitus actiuus dicitur: vt esse tunicatum: esse loricatum. Disci. Quot sunt habitus proprietates? Magister. Tres. Prima: habitus suscipit magis ⁊ minus: vt eques est armatior pedite. Hec proprietas [torn] tribuitur habitui non vt respectus est: sed ratione fundamenti: qd etsi intensiue magis ⁊ minus nõ suscipiat (quia substantie sunt arma) tamen extensiue: quia in equite sunt magis plurificata ꝙ̃ in pedite. Secunda: habitus non habet contrarium. Tertia: habitus semper est in pluribus: si intelligatur se[torn] in habito ⁊ habituato: sic conuenit vbi ⁊ quando ⁊ alijs: quia vt visum est vbi est duplex: scilicet actiuum ⁊ passiuum. sic quando. sic ⁊ positio: sic similiter habitus. Aliter ergo intelligenda est ꝓprietas: habitus semper est in pluribus: id est potest in pluribus fundari simul ⁊ semel. vt vestitum esse simul ⁊ semel potest esse ex adiacẽtia tunice ⁊ pallij. sic ⁊ tunicatus quis dicit etiam si decem tunicas induisset. De his satis dictũ sit: postpredicamẽta perlustrabimus. Eorum nãq; noticia necessaria est: vt que predicamẽta consequũtur cognoscamus proprietates.

[margin: Habitus]

[margin: Passiuus Actiuus]

[margin: Proprietates habitus]

De postpredicamentis Ca. XV Dis.

[margin: Postpredimenta.]

Q Uot sunt postpredicamẽta Mag. Quinq;: scz Oppositio: Simul: Prius: Motus ⁊ habere. Disci. De his itaq; si que habes in mediũ ferre ne graueris. Et primum de oppositione. Magi. Oppositionis quatuor sunt species. Nam oppositorũ quedã sunt cõtrarie/quedam contradictorie/quedã relatiue/⁊ quedã priuatiue opposita. Contraria autem sunt quecũq; sub eodem genere posita maxime a seinuicem distãt: eidē susceptibili vicissim insunt: a quo ⁊ mutuo se expellũt: nisi alterũ insit a natura: vt nigredo corui. Exẽpla sũt caliditas: frigiditas/albedo ⁊ nigredo. Sed regula hec in his cõtrarijs que bona ⁊ mala sunt deficit: inquit Augustinus Enchiridion. ca. xiij. Hec eñ duo contraria ita simul sunt/vt si bonũ nõ esset: in quo malum esset: prorsus nec malum esse potuisset: quis bona sine malis esse non possint. Sed hic priuatiue opposita cõtraria extento noie dicere videtur/nam exemplificando ait: potest eñ homo/vel angelus nõ esse iniustus: iniustus autē non potest esse nisi homo vel angelus. Hoc qui voluerit ca. antecedẽti ⁊ sequẽti ibidem diligẽtius inquirat. ad ꝓpositũ redeamus. Sunt autem contraria duplicia. scz mediata ⁊ immediata. Discipulus. Que sunt contraria immediata? Magister. Quorum subiecto susceptibili existente necesse est alterum eorum inesse: vt paritas ⁊ imparitas respectu numeri. Contraria ỽo mediata sunt: quorum subiecto susceptibili existẽte nõ est necesse alterũ inesse. Potest eñ mediũ inesse: vt albedo ⁊ nigredo: inter que mediat rubedo ⁊c. Quibusdã tamen medijs nomina non sunt imposita: tũc sumenda sunt per abnegationē vtriusq; extremi vt mediũ inter prauum ⁊ studiosum est: qd nec prauũ nec studiosum est. Disci. Que sunt contradictorie opposita? Magi. Quorũ si alterũ est/necesse est alterũ nõ esse: vt sedere ⁊ non sedere. Discipulus. Que sunt relatiue opposita? Magister. Quibus hoc ipsum est ad aliud quodãmodo se habere. vt duplum ⁊ dimidium: Discipulus. Que sunt priuatiue opposita? Magister. Que habẽt fieri circa idem subiectũ ordine ingressibili ⁊ tempore determinato a natura: vt visus ⁊ cecitas circa oculũ. Cecus autē non dicitur qui non habet visum: sed qui visum non habet tempore determinato quo deberet habere: vt catellus ante nonum diem nec videns nec cecus est. Dicitur autem ordine irregressibili/de visu eñ ad cecitatem cõtingit progredi ⁊ non ecõuerso. Impossibile est eñ naturaliter a priuatione ꝑfecta in habitũ fieri progressum: existente principio intrinseco: nam a tenebris aeris regressio fit in lucem: eo ꝙ principium lucis sit extra aerem.

[margin: Oppositionis species Contra[ria]]

[margin: Augusti[nus] in enchiri[dion]]

[margin: Mediata]

[margin: Contradictorie opposita]

[margin: Relatiue opposita]

[margin: Priuatiue opposita.]

De Prioritate. Ca. XVI Mag.

[margin: Prioris modi.]

S Ecundũ postpredicamentũ est prius. Cuius quidē quatuor sunt modi. Disci. Qui? Magi. Primus est: quo alterũ est prius altero ẜm tẽpus. qd eñ antiquius ⁊ senius est: prius est. Secũdus est quo alterũ prius est altero/quia ab eo non conuertitur subsistendi

sequētia: vt vnū prius est duobus. sequitur eñ bene: duo sunt/ igitur vnū
est: sed non conuertit: vnū est/ igitur duo sunt. Tertius est quo aliud dicitur
prius alio ordine: vt litere prius sunt syllabis. Quartus est quo aliud dicit
prius altero/ quia melius ⁊ honorabilius est. Hunc tamen modum Augusti
nus inutilem dicit ⁊ in duodecimo libro confessionum. Prioris modos po
nit quatuor: dicens deum precedere omnia eternitate: florem fructum tem
pore ⁊ rursus fructum florem electione: ⁊ sonum precedere cantum origi
ne. quomodo ⁊ informis materia precedit aliam/ origine scʒ ⁊ non tempore.
Et preter hos est alius modus prioris: quo scʒ alterum alio prius est natura
et ab ipso conuertitur subsistendi consequentia. vt res est prior veritate pro
positiōis. Ab eo enim ꝙ res est vel nō est oratio vera vel falsa dicitur. vnde
hominem esse prius est/ ꝙ hec oratio vera sit: homo est. Et ab eo conuertitur
subsistendi consequentia. sequitur enim bene: verum est hominem esse: igitur
homo est.

De Simultate. Ca. XVII Magi.

[...]ltatis modi

TErtium in ordine postpredicamentū est Simultas: cuius tres sunt
modi. Disci. Qui? Magi. Primus: quo aliqua simul sunt tem
pore: vt ignis ⁊ splēdor eius. Secūdus est quo simul dicunt a nob[...]
conuertitur subsistendi consequentia: ⁊ neutrum est causa alterius.
vt relatiue opposita. sequitur enim: duplum est: igitur dimidium est. ⁊ tamē
neutrum est alterius causa. Tertius est quo simul sunt ea que ex opposito ali
quod genus diuidunt. vt rationale ⁊ irrationale: que diuidunt animal: id est
demonstrāt cōmunicabilitatē ipsius animalis: eo ꝙ potentiā eius declarāt.

De Motu. Capi. XVIII Mag.

Motus Species: Generatio, Corruptio, Augmētatio, Diminutio, Alteratio, Loci mutatio

QUartū predicamentū est Motus. Et huius sex sunt species. Acci
pitur autem hic Motus cōmuniter pro transmutatione quacūq.
Disci. Que sunt he motus species? Magi. Generatio: Corru
ptio: Augmētatio: Diminutio: Alteratio ⁊ loci mutatio. Est aūt Generatio
ꝓgressio a nō esse ad esse. Corruptio ꝓgressio est ab esse ad nō esse. Augmē
tatio est preexistentis quātitatis maioramentū. Diminutio autem preexistē
tis quantitatis minoramentū est. Alteratio autem est mutatio a qualitate
contraria in cōtrariam. vt de albo in nigrum. Loci vero mutatio motus est
de vno loco in alium. vt de sursum ad deorsum. De his autem latius videbi
mus in naturalibus.

De Habere. Capi. XIX Magi.

Habēdi modi

QUintum ⁊ vltimū postpredicamentū est Habere. qđ quidem dici
tur multis modis. Primo enim dicimur habere qualitatē. vt vir
tutem. Secundo dicimur habere quantitatem. vt magnitudinem
Tertio dicimur habere ea que circa corpus sunt. vt habere annulū in digi
to. vnde emens annulum nec induens: possidere quidem ipsum dinoscitur/
habere autem minime donec ipso vestiatur. Quarto habere dicimur mem
brum. vt pedem aut manum. Quinto dicimur habere possessionem. vt do
mum vel agrum. Sexto continens contentum habere dicitur. vt vas habet
vinum. Septimus habendi modus est quo vir habet vxorem. Et hic mo
dus habendi est alienissimus. vir enim non habet vxorem nisi quia cum ea

sociatur: ⁊ cum eam habet/ habetur ab eadem. Preter hos autē etsi alij sint
habēdi modi: ad ꝓdictos tñ redimi possunt. Hec sunt fili que de predicamē
torum rationibus ignorare turpe: scire autem operepretium est. Vide[...]
⁊ reliqua. Discipulus. Ecce indefessum me semper habes adiutorem.

Tractatus III De Propositione
Capitulum I Magister.

COgnitis itaqꝫ predicabilibus ⁊ predicamentis/ consequens est
vt discutiamus ad quem finem logicus harum ordinauerit no
ticiam. Discipulus. Estimabam ex his que ab initio premise
ras/ hec omnia ad discretionem veri falsiqꝫ deseruire. Magi.
Et recte opinatus es. Talis autem discretio sine argumētatio
ne/ ⁊ argumentio absqꝫ propositione haberi non potest: quapropter ea que di
cta sunt immediate ad propositiones ⁊ propositiones ad argumentationes/
que rursus ad cōmunem logice finem applicande sunt: ⁊ quoniam res non
semper ad disputationem ferre possumus: pro rebus vtimur vocibus. Si Aristoteles
cut enim scripture vocum/ ita voces rerum: ⁊ conceptuum id est passionum j. Periher.
anime note sunt. Et sicut in intellectu quidam conceptus sunt simplices nec Conceptus
veri nec falsi: quidam vero complexi veri ⁊ falsi: sic similiter quedam voces simplices ⁊ com
sunt simplices nec verum nec falsum significantes: quedam vero composite positi.
vere ⁊ false (circa compositionem namqꝫ veritas ⁊ falsitas sunt.) Et he ex no
mine ⁊ verbo res predicabiles ⁊ subijcibiles signantes (id est conceptibiles
vnius in ordine ad alteram) constituuntur ⁊ vocantur orationes.

De Oratione. Capi. II Disci.

QUid est Oratio? Magister. Est vox significatiua ad placitum Orationis
cuius partes separate aliquid significāt vt dictio: non vt oratio. definitio
vt homo currit: homo significat hominem ⁊ currit actum curren
di: partes tamen remote/ scʒ dictionum syllabe nihil significant. vt ho ⁊ rit.
Oratio bifaria est: perfecta ⁊ imperfecta. Perfectam orationē dicimus que Perfecta
perfectum in animo audientis sensum generat: vt homo currit. Per opposi
tum oratio imperfecta est/ que non sensum perfectū in animo audientis cau Imperfecta
sat: vt homo albus. Et a logico abijcitur. Perfecta vero rursus multifarie
partitur. Quedam enim indicatiua: alia imperatiua: alia deprecatiua: alia
optatiua: alia coniunctiua ⁊c. ſm ꝙ verba in oratione posita in modis variā
tur. Sed inter has logicus solam indicatiuam de verbo presentis temporis
accipit. Hec enim sola verum aut falsum significat. ⁊ inde enunciatio siue ꝓ Oratio indi
positio dici meretur. Patet igitur talem componi ex nomine: vt definitū est catiua est enū
in prioribus. Obliqua enim nomina si iungantur verbis indicatiui modi ciatio
orationem incōgruam constituunt: vt catbonis currit: ⁊ sic nec veram nec fal
sam (verum enim ⁊ falsum presupponunt congruum.) Similiter ex verbo
prius definito. verba enim ſm se sumpta/ nec verum nec falsum significant:
sed oībus similia sunt: vt est/ si purū dixeris nihil significat (scʒ veri vel fal
si) denotat tamen quandam compositionem/ quam sine extremis non est in
telligere. ob hoc in definitione verbi dicitur: ⁊ est semper eorum que de alte
ro dicuntur nota. Ad incepta redeamus.

De propositione. Ca. III Disci.

Quid est propositio? Magi. Est oratio verũ vel falsum significans. Vel est oratio nõ omnis: sed in qua verum vel falsum est: vt homo est animal. Et hec quidem est duplex: scz vna ⁊ plures.

Una / Plures

Disci. Quid est propositio vna? Magi. Que vnum de vno significat: vel est cõiuncti[o]ne vna. Sed propositio plures est que non vnũ sed plura significat incõiuncte: vt Canis est albus. Relecta secunda logicus primã amplectitur. Que bipertita est: vt eius manifestat definitio. Est enim quedã vna simpliciter. quã cathegoricã id est predicatiuam dicimus: vt homo currit. Quedam vero est vna coniunctione: quã hypoteticã/id est suppositiuã nominamus: vt homo currit ⁊ asinus mouetur. Propositio vna simpliciter/rursus duplex est: scz de inesse ⁊ modalis.

De propositione vna simpliciter siue cathegorica. Capi. IIII Disci.

Cathegorica

Quid est ꝓpositio cathegorica de inesse? Magi. Est que habet subiectum ⁊ predicatũ: vel aliqđ ꝓportionabile illis: mediãte copula coniuncta. vt homo est animal. Subiectũ autẽ dicimus de quo aliquid enũciatur. Predicatũ autẽ qđ de altero dicitur. Copula est que subiectũ predicato cõiungit. vt hoc verbũ sum cũ suis cõdeclineis. Propositio cathegorica rursus diuiditur: nõ q̃dẽ ꝭm substãtiã/sed quantitatẽ in vniuersalẽ particularẽ/indefinitã ⁊ singularẽ.

Propositiõis diuisio ꝭm quantitatem.

Disci. Uniuersalis que est? Mag. In qua subiectũ est vniuersale/signo vniuersali determinatũ. vt omnis homo est aĩal. Sunt aũt signa vniuersalia hec: Omnis/nullus/quilibet/neuter vterq; ⁊ similia. Vel est que omni aut nulli/scilicet subiecto inesse significat (ipm predicatũ)

Uniuersalis. Signa vniuersalia.

Particularis est in qua subiectũ est vniuersale/signo particulari determinatũ. vt quidã homo est animal. Sunt autẽ signa particularia hec: quidã/aliquis/alter ⁊ similia. Vel est q̃ alicui/aut alicui nõ: aut nõ omni inesse significat.

Particularis. Signa particularia.

Indefinita est in qua subiectũ est vniuersale sine signo distributiuo positũ. vt homo est animal. addit autẽ distributiuo: ꝓpter illã: Omnes apostoli dei sunt duodecim. vbi signũ omnes non distributiuũ/sed collectiuũ est. Vel est que inesse aut nõ inesse significat/sine signo vniuersali vel particulari.

Indefinita

Singularis vero est in qua subiectũ est indiuiduũ/discretentũ (ꝓpter illam: ioannes est terminus discretus) vt ioãnes est homo. ille homo est animal.

Singularis

Amplius quelibet harũ duplex est/affirmatiua scz ⁊ negatiua. Affirmatiuã dicimus: in qua predicatũ affirmaẗ de subiecto. vt homo est animal. Negatiuã vero in qua predicatũ de subiecto negatur. vt hõ non est animal. Et hec diuisio propositionis ꝭm qualitatẽ est.

Affirmatiua et negatiua.

Animaduertendũ non eodẽ modo de hac triplici diuisione interrogationes formari. De substãntia enim inquirimus per. que est: ⁊ respondemus. cathegorica vel hypothetica. De quantitate per quãta est? Et respondemus vniuersalis particularis/indefinita vel singularis. Et de qualitate per/qualis est? Et respondemus: affirmatiua vel negatiua.

Interrogatiua.

De oppositione ꝓpositionũ. Ca. V. Magi.

Preter aũt hec necessaria est ad ꝓpositiõis noticiã passionũ eiusdẽ cognitio. Que sunt oppositio conuersio/⁊ equipollẽtia. De quibus videndũ erit per ordinẽ/premissis nõnullis diuisionibus. Quarũ

De propositio[ne]

prima. Propositionũ cathegoricarũ/quedã tam in su[biect]o q̃ in predic[ato] participant. vt homo est animal: homo nõ est animal. [Q]uedam altero t[antum]. vt homo est animal: asinus est animal. Quedam nullo: vt hõ currit/asinus mouet. Secũda. propositionũ in subiecto ⁊ predicato participantiũ: quedã participãt ordine cõuerso: vt hõ est aĩal: aĩal est hõ. Quedã vo participant ordine eodẽ: vt hõ est aĩal: omnis hõ est aĩal. Et his vltimo ordine enumeratis accidit oppositio partita quadrifarie. Sunt enĩ quedã ꝓpositiões opposite ɔtrarie/quedã cõtradictorie/quedã subcõtrarie/quedã su[ba]lterne. Op[positiones ...]

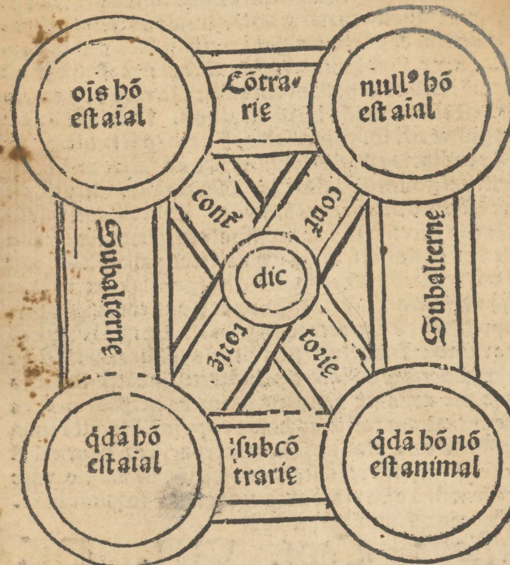
Co[n]ue[rsio] / Po[sitio] / Conue[rsio] / Positio[nes]

positiões intelligunẗ de ꝓpositiõibus simplicis qualitatis. Disci. Cõtrarie que sunt? Ma. Uniuersalis affirmatiua ⁊ vniuersalis negatiua eiusdem subiecti ⁊ p̃dicati: vt omĩs hõ est aĩal: nullus hõ est aĩal.

Contrarie

Cõtradictorie sunt vniuersalis affirmatiua ⁊ particularis negatiua: vt oĩs hõ est aĩal: quidã hõ nõ est aĩal: ⁊ vniuersalis negatiua ⁊ p̃ticularis affirmatiua eiusdẽ subiecti ⁊ p̃dicati: vt nullus hõ est aĩal: q̃dã hõ ẽ aĩal.

Contradictorie

Subalterne sunt vniuersalis affirmatiua ⁊ p̃ticularis affirmatiũa eiusdẽ subiecti ⁊ p̃dicati: vt omĩs hõ est aĩal/quidã hõ est animal. Et vniuersalis negatiua ⁊ particularis negatiua eiusdem subiecti ⁊ p̃dicati: vt nullus hõ est aĩal/quidã homo est animal.

Subalterne

Subcõtrarie sunt p̃ticularis affirmatiua ⁊ particularis negatiua eiusdẽ subiecti ⁊ p̃dicati vt q̃dã hõ est animal/quidã hõ non est aĩal. Comprehẽdunẗ aũt in ꝓposito indefinita ⁊ singularis sub particulari. Nã quicquid de vna dicit/idem de alia intelligendũ est. Oportet aũt ꝓpositionũ oppositarũ subiecta ⁊ predicata teneri significatiue: eque ample: eque stricte ⁊ eodẽ genere suppositionis. Omniũ dictorũ exempla patent in figura preinserta. Nec hoc silentio pretereundũ: ꝓpositiones. s. oppositas certis cõstringi legibus: ꝭm quas veritas vel falsitas earundẽ simul potest esse vel non esse: quas tñ facile non cognoscim[us]/nisi ⁊ materiã ꝓpositionũ intelligam[us].

Subcõtrarie.

De Materia ꝓpositionũ. Ca. VI Disci.

Materia ꝓpositionũ quid est? Magi. Est subiectum ⁊ predicatum propositionis pro materiali. In hac. i. de hac materia dicitur esse ꝓpositio. Formalis materia est habitudo ⁊ respectus

...dicati ad sub... necessaria/cōtingens aut remota ẜm predicati ꝛ subiecti exigentiā. ... de materia triplex est: scꝫ necessaria/contingēs ꝛ remota. Materiā autē necessariā siue naturalē dicimus: cū predicatū est de essentia subiecti: vel ꝓpriū eius: vt hō est aīal: hō est risibilis. Contingentē vero ...con cū predicatū potest adesse vel abesse subiecto preter subiecti corruptionē: vt ...gens homo est albus. Et remotā materiā accipimus: si predicatum non potest cōria re uenire subiecto: vt homo est asinus.
mota.

De legibus propositionū Ca. VII. Dis.

Lex ꝯriaꝝ

Que est lex Contrariarū? Magi. Hec est. Contrarie nunq̄ possunt simul esse vere aut false de materia naturali vel remota: de materia autē contingenti possunt simul esse false: vt omnis homo est albus: nullus hō est albus. Disci. Nunq̄d he ꝓpositiones: omne aīal est hō: nullū aīal est hō: cōtrarie sunt de materia naturali ꝛ simul false sunt? Mag.

...feriora ac... superio...bus.

Contrarie quidē sunt ꝛ simul false: de materia aūt naturali nō sunt/sed contingenti. Nam inferiora nō sunt de essentia superiorū: cū ipsis accidāt. ... extranea sunt. Disci. Que est lex. Subcontrariarū? Magi. hec est: si vna est falsa/reliqua est vera: ꝛ nō econuerso: possunt eñ ambe esse vere de materia contingenti: vt quidā hō est albus: quidā hō nō est albus. Disci. Que est lex subalternarū? Magi. hec est. Si vniuersalis est vera/particularis est vera: ꝛ non ecōuerso: ꝛ si ꝑticularis est falsa/vniuersalis est falsa: ꝛ nō econuerso. Disci. Lex Contradictoriarū qualis est? Magi. talis. Si vna est vera reliqua erit falsa: ꝛ ecōuerso de quacūq̄ materia. Disci. Haud assentio: sequeret̄ eñ cōtingēs esse necessariū ꝛ de necessitate euenire: ꝛ simil'r contingens esse impossibile ꝛ nō posse fieri. Nam si quis dicat: nauale bellū erit cras: ꝛ nauale bellū nō erit cras: cōtradictorias dicit: ergo vna esset vera et reliqua falsa. Id autē qđ verū est necessario eueniet: et ꝑ ꝯñs contingēs non est. Et qđ falsum est impossibile est fieri: nec cōtingens est. Ex quo rursus cōcludit̄ oīa de necessitate euenire: ꝛ nos frustra de futuris cōsiliari aut delibe rare.

Lex ꝯriaꝝ subcontrariarum.

Lex subalternarum

Lex contradictoriarum.

De veritate futurorū contingentium.

Mag. Iste tua argumētatio qđ infers ꝯcluderet: si in cōtradictorijs de futuro contingenti vna determinate determinatione de necessario vera esset: ꝛ reliqua eadē determinatione falsa: sed huius oppositū fit: nulla enim ipsarū determinate necessario vera ꝛ falsa est: licet necessariū sit/hanc vel illam veram aut falsam esse. Nec q̄ ita vel aliter eas enūciamus magis vere aut false sunt. Propter eñ nostrū affirmare aut negare nihil sequitur in re. Tantū de oppositione. Ad conuersionē pergamus.

Aristotel. j. Peribermi.

De Conuersione Capi. VIII. Dis.

Conuersio

Quid est Conuersio? Magi. Est mutatio predicati in subiectum ꝛ ecōuerso. vel est duarū ꝓpositionū cathegoricarū vtroq̄ termino participantiū ordine conuerso vnius ad alterā ꝯsequētia formalis. Et est duplex: scꝫ simplex ꝛ ꝑ accidēs. Conuersionē simplicē dicimus mutationē predicati in subiectū: ꝛ econuerso: manente eadē quantitate ꝛ qualitate: vt nullus homo est lapis: igitur nullus lapis est homo: homo est animal: igitur animal est homo. Conuertuntur autem hac conuersione vniuersalis negatiua in se: ꝛ particularis affirmatiua in se. Conuersionem vero per accidens appellamus: cum fit mutatio predicati in subiectū ꝛ econuerso manente eadem qualitate: quantitate tamē variata: vt omnis homo est animal:

Conuersio simplex

Conuersio ꝑ accidens.

igitur quoddā animal est hō. Conuertitur itaq̄ hac conuersione vniuersalis affirmatiua in particularē affirmatiuā. Similiter vniuersalis negatiua in particularē negatiuā: vt nullus homo est asinus: igitur quidā asinus nō est homo. Attamē ad vniuersalē negatiuā potius particularis negatiua infert̄ q̄ vniuersalis negatiua in particularē negatiuā cōuertat̄ per accidens. Dicitur enim conuersio ꝑ accidens: quia vniuersalis per aliud (videlicet ꝑ particularem) conuertatur: vt vniuersalis affirmatiua infert particularem affirmatiuam: ꝛ hec rursus in se conuertitur. Ideo vniuersalis affirmatiua in ipsam per accidens conuertitur. Particularis autē negatiua simpliciter cōuerti non potest: ideo ꝛ vniuersalis negatiua in ipsam ꝑ accidens nō ꝯuertit̄. Preter has autē est alia cōuersionis species quā ꝑ cōtrapositionē nomināt.

Conuersio ꝑ contrapositionem

Disci. Quid est cōuersio ꝑ cōtrapositionem? Magi. Est mutatio p̄dicati in subiectū ꝛ ecōuerso manente eadē qualitate ꝛ quantitate: mutatis t̄ñ terminis finitis in terminos infinitos. Et hac conuersione conuertit̄ vniuersalis affirmatiua in se similiter ꝛ particularis negatiua in se. Exemplū primi: omnis hō est aīal: igitur omne nō animal est nō homo. Exemplū secūdi: quidā hō nō est asinus: igitur quidā non asinus nō est non homo. Hanc tamen conuersionē Aristoteles nō posuit: eo qđ ad syllogismoꝝ reductionē minime valet: nec consequētia formalis sit. Ob id ẜm ipsum particularis negatiua non conuertit̄. Est autē idem iudiciū de indefinitis/singularibus ꝛ particularibꝰ quo ad conuersionē ꝛ syllogizationē. Et illud animaduertas: si quādo signū aliqđ ad subiectū positū fuerit/q̄ hoc totum in cōuersione ponat̄ ad predicatum: sed tamen hoc non contingit nisi in ꝓpositionibus vbi subiectū vniuersale est ꝛ in cōuersione quantitas ꝛ qualitas non mutantur. Verūtamen exclusiua conuertitur in vniuersalem de terminis transpositis: vt t̄m homo est risibilis: igitur omne risibile est homo. Exceptiua aūt/vt ista: omnis homo preter Socratem currit: cōuertitur in hanc: quoddam currens aliud a socrate est homo. Sed reduplicatiua: vt ista: omne animal inquantū rationale est risibile: cōuertitur in istam: igitur quoddā quod inq̄tum rationale est risibile/est animal. Pariformiter alie conuertende sunt.

Exclusiua

Exceptiua

De Equipollentijs. Ca. IX Magi.

Eq̄pollētia

Tertia propositionum passio est equipollentia. Et est duarum propositionum cathegoricarum in quantitate ꝛ qualitate/veritate et falsitate equiualentia per aduentum negationis facta: vt non omnis homo est animal: ꝛ quidam homo non est animal: equipollent. Disci. Per quid equipollentias propositionū possumus cognoscere? Magister. Per regulas que sequuntur. Prima: Si alicui signo vniuersali vel particulari preponatur negatio: equipollet suo contradictorio: vt in exemplo priori. Secunda: Si alicui signo vniuersali postponatur negatio: equipollet suo contrario: vt omnis homo non est asinus: ꝛ nullus homo est asinus. Tertia: Si alicui signo vniuersali vel particulari preponatur ꝛ postponatur negatio: equipollet suo subalterno: vt non omnis homo non est albus: ꝛ quidam homo est albus. Fit autem hoc ex natura negationis/que malignans est: quicquid enim inuenit destruit/ꝛ oppositum eius inducit. Subcontrarie aūt nō possunt equipollere: natura si negatio p̄ponatur/equipollebit ꝯtradicto-

rio p primā regulā. Si postponat̃: nō erit equipollentia/sed eadē ꝓpositio: vt quidā hō nō currit: z quidā hō nō currit. Patet itaq̧ ex dictis: cum duo signa vniuersalia negatiua in eadem ꝓpositione fuerint: primū equipollet suo cōtrario: secundū autē suo cōtradictorio: vt nihil est/equipollet huic: quodlibet est aliquid. Preter has autē alie sunt equipollentie q̄bus scꝫ ꝓpositiones obscure suis equippollēt exponētibus: de q̄bus in sequētibus. Transeamus nunc ad modificationē propositionum.

De Modalibus Capi. X Disci:

Modus

Vnde ꝓpositio dicit̃ modalis? Magi. a modo syncathegorematice capto/modificante z determinā̄te copulā. Modus aūt est adiacens rei determinato. i. modus est determinatio que fit p adiectiuum. Omnis eñ modus adiectiuū est vel noīale: vt albus niger: vel aduerbiale: vt sunt aduerbia: z hec faciunt ꝓpositionē modalē. Non tñ omnia sed ea que copulā determinā̄t: vt sunt ista: possibiliter/impossibiliter/contingenter/necessario/vero z falso/scitū/opinatū/creditū/ imaginatū zc. hec tamē quādoq̧ sumunt̃ noīaliter: vt possibile/impossibile/cōtingens/necesse verum z falsum zc. Propositio itaq̧ modalis dicit̃ cuius copula aliquo dictorū modoꝝ determinat̃: vt hō necessario est aīal: hominē currere est contingens. Est autē in his aliqđ qđ verbū siue dictū noīatur: scꝫ actūs cū infinitiuo: aut ntūs cum indicatiuo: vt hominem currere: homo currit. Rōne cuius modalibus cōuerti congruit: z neutiq̄ racione modi: qui se semper ex parte copule tenet.

Propositio modalis

De cōuersione modaliū Ca. XI Disci.

Qomodo cōuertende sunt modales? Mag. Ad cognitionē huius oportet p̄scire acceptiōes Possibilis: qđ accipit̃ primo cōiter: et dicit̃ possibile altum: z duplex est: scꝫ necessarium z non necessarium. i. contingens. Ideo quicq̄d de vno dicitur similiter de altero intelligendū est. Et tale rursus trifariū est: scꝫ possibile siue contingēs rarū: natū z ad vtrūlibet. Illo cognito/regulis quibusdā paucis modaliū habebis cōuersiones. Prima: Omnes de possibili z contingēti alto cōuertunt̃ eodē modo sicut ille de inesse. Secūda: Omnes de possibili z cōtingenti ad vtrūlibet cōuertende sunt in oppositā qualitatē. Tertia: Omnes necessario conuertūtur eodē modo sicut ille de inesse. Quarta: Oēs de impossibili cōuertunt̃ eodem modo sicut ille de necessario q̄bus equipollēt: de quo infra. Unde si equipollēt pticulari negatiue de necessario: nō conuerti possunt: cuius ratio est: q: omnes de necessario cōuertunt̃ sicut ille de inesse: sed pticularis negatiua de inesse nō conuertit̃ nisi cōuersione p contra positionē. quā philosophus ponere non curauit: cum non deseruiat ad syllogismorum reductionem: nec sit consequentia formalis.

Possibile

Contingens rarū/natū ad vtrūlibet.

Regule conuersionis modalium

De Equipollētia modaliū Ca XII Dis.

Qvo ingenio modaliū equipollētie sunt indagande. Magi. Illo Nam omnes de possibili z impossibili equipollent verbo similiter se habente z modo dissimiliter. Et omnes de possibili z necessario equipollent verbo z modo dissimiliter se habente. Omnes autem de impossibili z necessario equipollēt, verbo dissimiliter se habēte: z modo similiter.

Modus aūt vel verbū tunc similiter se habet: quādo in vtroq̧ affirmat̃ a negatur. Tunc vero dissimiliter se habet: cum in vna negatur z in alia affirmatur. Negatio eñ posita ad dictū habet se acsi modo postponeret̃. Horum exempla in subscripta patet figura.

Pur	Petrū nō esse nō est possibile		I	Petrū esse nō ē possibile
Pu	Petrū nō esse nō est ꝯtingēs	ꝯtra	A I	Petrū esse nō est ꝯtingēs
Re	Petrū nō esse est īpossibile.	rie	A	Petrū esse est īpossibile.
A	Petrū esse est necesse		C E	Petrū esse nō est necesse.
subalterne	Contra dic torie			subalterne
	Contra torie			
A	Petrū esse est possibile		E	Petrū nō esse ē possibile
Ma	Petrū esse est cōtingens	subcō	Den	Petrū nō esse ē ꝯtingēs
B I	Petrū esse nō est impossibile	trarie	Tu	Petrū nō eē nō ē īpossibile
Mus	Petrū nō esse nō est necesse		Li	Petrū esse nō est necesse

In ... ra modalium quatuor sunt anguli z p... sitiones q... bijpsis in v... quibꝫ angu... mutuo eo... pollent.

De oppositione modaliū Ca. XIII Dis.

Oppositio in modalibus quō est sumēda? Mag. Penes dictum oppositio eodem modo sumitur sicut in illis de inesse. Sed penes modū omnes de necessario sunt vniuersales affirmatiue: z omnes de impossibili vniuersales negatiue: oēs autē de possibili z contingenti non sunt particulares negatiue. Unde in figura p̄dicta omnes de quarto ordine sunt vniuersales affirmatiue: oēs de tertio ordine sunt vniuersales negatiue omnes de secūdo ordine sunt particulares negatiue: oēs vero de primo ordine sunt particulares affirmatiue. Ex his facile colligit̃: oēs de quarto ordine his de ordine tertio contrariari: illis aūt de ordine secūdo ꝯtradictorias esse his vero de ordine primo subalternas censeri: similr̃ ille de primo ordine illis de secūdo sunt subcontrarie: z his de tertio ordine cōtradictorie: illis aūt de quarto ordine sunt subalterne. Ut autē angulos dictos modo faciliori possis constituere: quatuor dictiones ordinate sunt angulis quatuor deseruiētes Quarū p̄ma est: Amabim⁹. Scda: Edētuli. Tertia: Iliace. Quarta: Purpurea. In q̄bus singulis quatuor sunt syllabe modis quatuor s̄m ordinē deseruientes: z vocales in his posite: dicti z modi affirmationē z negationem indicant. Hoc modo: vbi eñ ponit̃ a: signat/nec dictum nec modum negari. E vero dictū negat. I negat modū. Et u negat dictū z modū. Id autē facile hoc metro cōmendabis memorie. E dictū negat. I q̧ modū. A nil/sꝫ v totū. Hactenus de ꝓpositione vna simpliciter. Nunc de ꝓpositione vna coniunctione (que z hypothetica) videamus.

Hec clari⁹ in p̄tacta figura ad oculū conspiciuntur.

De ꝓpositiōe hypothetica. Ca. XIIII Dis.

Qvid est ꝓpositio hypothetica? Magi. Que habet expresse vel implicite formaliter/vel equiualenter duas cathegoricas ꝓpositiōes vel aliqđ ꝓportionabile illis tanq̄ partes principales sui: aliqua coniunctione coniunctas: vt si homo currit/homo mouetur. Et hec tripertita repertur. s. copulatiua/disiunctiua/z condictionalis. Discipulus. Que est copulatiua? Magi. In qua due ꝓpositiones cathegorice coniunguntur per coniunctionem copulatiuam: vt homo currit z asinus clamat. Ad hanc

Propositio hypothetica. Copulatiua

[..]ucitur tẽporalis: vt dũ homo currit: homo mouetur. Resoluitur eñ hec
[i]n vnã copulatiuã: vt hõ currit in aliquo tẽpore: ꝛ in eodẽ moueť. Simili ra=
tione localis ad copulatiuã reduci dinoſciť: q2 in eam resoluiť: vt vbi hõ cur
rit ibi moueť. i. hõ currit in aliquo loco/ ꝛ in eodẽ loco moueť. Requiriť autẽ
ad veritatẽ copulatiue vtrãq3 partẽ eſſe verã: ꝛ ad falſitatẽ ſufficit alteram
partẽ eſſe falſam. Ob id valet conſequẽtia a tota copulatiua ad quãlibet ei⁹
partẽ: ꝛ nõ econuerſo. ſequiť eñ: hõ currit: ꝛ hõ diſputat: igitur homo currit.
[D]iſiunctiua Diſci. Diſiunctiua que eſt? Magi. In qua ꝓpoſitiones due cathegorice con
iunguntur per coniunctionẽ diſiunctiuã: vt hõ currit vel petrus ſcribit. Et ad
veritatẽ illius ſufficit alterã partẽ eſſe verã. Et ad falſitatẽ requiriť/ vtrãq3
partẽ eſſe falſam. Et ob hoc valet ꝯſequẽtia ab vna eius parte ad totã diſiũ
ctiuã ꝛ nõ ecõuerſo: vt ſequiť bene: hõ currit: igitur hõ currit vel petrus ſcri=
[Con]ditionał. bit. Diſci. Conditionalis que eſt? Mag. In qua due ꝓpoſitiones cathe=
[C]auſalis gorice cõiunguntur ꝑ coniũctionẽ cõditionalẽ: vt ſi hõ currit/ hõ moueť. Et ad
eam reduciť cauſalis. In qua ſcʒ ꝓpoſitiones coniũctione cauſali coniungũ
tur: vt q2 homo currit: homo moueť. Requiriť autẽ ad veritatẽ eius ꝙ ante=
cedens non poſſit eſſe verum ſine conſequente: vt ſi homo eſt/ animal eſt. Et
ad falſitatẽ eius ſufficit: ꝙ antecedens poſſit eſſe verũ conſequẽte exiſtente
falſo: vt ſi aĩal eſt/ homo eſt. Quapropter valet conſequẽtia: a poſitione an=
tecedentis ad poſitionẽ conſequẽtis: vt homo eſt: igitur aĩal eſt. Similr̃ a de
ſtructione conſequẽtis ad deſtructionẽ antecedẽtis: vt homo nõ currit: igiť
homo nõ moueť. Cognita ꝓpoſitione ordo premiſſorũ expoſtulat vt argumẽ
tationes percurramus.

Tracta. IIII. de argumẽtatiõe ꝛ ſyllogiſmo ſimplr̃ dicto. Ca. I. Quid argumẽtatio: q̃d argumẽtũ ꝛ argumẽtatiõis q̃ ſpẽs. Diſci.

Quid eſt argumentatio? Magi. Eſt argumenti per orationem
explicatio: hoc eſt: Argumẽtatio eſt oratio in qua virt⁹ argumẽ
Argumẽtatio ti ſiue medij oſtendiť ꝛ explicať. Cum ſcʒ ex vnione extremita=
tũ in premiſſis cũ medio/ inferť vnio eorũ inter ſe in concluſio=
Argumentõ ne. Argumentũ autẽ eſt ratio ſiue mediũ rei dubie faciens fidẽ:
vel eſt mediũ ꝓbans concluſionẽ. Quid aũt ꝑ concluſionẽ ſignificeť inferi⁹
manifeſtũ erit. Iam ad argumẽtationis diuiſionẽ ꝓgrediamur. Diſcipu.
Argumenta= Quot igitur ſunt argumẽtatiõis ſpecies? Mag. Quatuor. ſ. ſyllogiſmus:
tiõis ſpecies. enthymema: inductio ꝛ exemplũ. De his eo quo enumerate ſunt ordine dice=
mus. Et primũ de ſyllogiſmo: Nam omnes alie ad ipm̃ tanꝙ ad perfectio=
rem habet reduci.

De ſyllogiſmo ꝛ ei⁹ principijs. Ca. II. Ma.

Syllogiſm⁹ Est autẽ ſyllogiſmus oratio in qua poſitis quibuſdã ꝓpoſitionib⁹
ſiue p̃miſſis aliud quidẽ ab his que poſita ſunt (ſcʒ concluſio) de ne
ceſſitate accidit: eo ꝙ hec ſunt. i. ꝓpter p̃miſſas propoſitas. In hac
autẽ deſinitione ſyllogiſmi innuuntur principia materialia ꝛ formalia. Mate=
rialia quidẽ: cũ diciť (quibuſdã) Formalia autẽ: cũ diciť (poſitis) qđ valet
in modo ꝛ figura diſpoſitis. De quibus ꝛ alijs duobus principijs vicʒ regu

latis ꝛ perfectiuis in ſequẽtibus differendũ eſt: ni tu habeas qđ ante hec inq
rere volueris. Diſci. Omnino nihil: ſed iam dictum teneamus ordinem.
Magi. Exordiamur itaq3 a principijs ſyllogiſmi materialibus: que ſunt ꝓ
poſitio et terminus.

De ꝓpoſitione ꝛ termino principijs ſyllogiſmi materialibus. Ca. III Diſci.

Quid eſt ꝓpoſitio? Magi. Eſt oratio affirmatiua vel negatiua ali Propoſit
cuius de aliquo. Diſci. Cur hec deſinitio cũ ea quã in ſupioribus
tradidiſti nõ concordat? an q2 aliã hic deſinire voluiſti propoſitio=
nẽ ꝙ in ſupioribus? Mag. Non aliam ſed aliter conſyderatã. In ſupio=
ribus eñ ꝓpoſitionẽ ꝯſyderauimus: vt ꝑ eam verũ ꝛ falſum enunciamus:
vnde ꝛ eã enũciationẽ vocare haud p̃termiſim⁹. Hic xo eã ꝯſyderabim⁹ ea
ratione qua ex ipſa ſyllogiſmũ ſimplr̃ fabricamus. Ex quo diuerſa ſortitur
noĩa. Nam diciť ꝓpoſitio: quaſi ꝓ alio. ſ. conſequẽte vel cõcluſione poſitio. Premiſſa
Diciť ꝛ premiſſa: q2 ꝯcluſioni p̃mittiť. Diciť item ꝛ ꝯcluſio cũ iam argumẽto Concluſio
ꝓbata fuerit. Anteꝙ autẽ probata ſit: queſtio eſt. Queſtio eñ dubitabilis Queſtio
ꝓpoſitio eſt. Partes ꝓpoſitionis termini ſunt/ ſubiectũ ꝛ predicatũ. Termi Terminus
nũ eñ dicimus in quẽ reſoluiť ꝓpoſitio: vt in p̃dicatũ: ꝛ in id de quo predica
tur (. i. in ſubiectũ) appoſito vel diuiſo eſſe vel nõ eſſe. i. appoſita copula af=
firmata vel negata. Nullus aũt ſyllogiſmus ex pluribus ꝙ ex tribus termi=
nis integrať: quoꝝ primus maior extremitas: ſecũdus minor extremitas: ter
tius vero mediũ diciť: qđ bis ſumptum cum extremitatibus duas integrat ꝓ
poſitiones: que ſunt partes materiales ſyllogiſmi ꝓpinque: ꝛ ſunt premiſſe:
quarũ ea in qua primus terminus poniť cũ medio/ maior: illa vero in qua ſe=
cũdus terminus poniť cum medio/ minor dicitur. Duo vero termini primus
ſcʒ ꝛ ſecũdus ſine medio cõiuncti/ tertiam ſyllogiſmi integrãt ꝓpoſitionem
que diciť concluſio illata ex p̃miſſis neceſſitate ꝯſequentie. Mediũ autem in
eam nõ ingrediť. Diſci. Quo autẽ ordine p̃miſſe ſunt ponende vt ꝯcluſio=
nẽ inferãt? Mag. Eo quẽ ſyllogiſmi principia formalia indicant.

De principijs ſyllogiſmi formalibus Capitulum IIII Diſcipulus.

Que ſunt principia ſyllogiſmi formalia? Mag. Sunt figura ꝛ mo
dus. Figura quidẽ eſt ordinatio triũ terminoꝝ ſm̃ debitam ſubie= Figura
ctionẽ ꝛ predicationẽ. Huius aũt variatio: q2 trifaria eſt/ triplicẽ
figurã oſtendit. Quarũ prima eſt: in qua mediũ ſubijciť in vna et predicať Pria figura
in alia: ꝛ ſic quarta nõ diſtinguitur a prima: vt oĩs hõ eſt animal: petrus eſt
homo: igitur petrus eſt aĩal. Secunda eſt in qua mediũ predicať in ambab⁹. Secunda
vt oĩs hõ eſt aĩal: nullus lapis eſt aĩal: igitur nullus lapis eſt hõ. Tertia eſt Tertia
in qua mediũ ſubijciť in vtraq3: vt omnis hõ eſt aĩal: oĩs hõ eſt ſubſtãtia: igiť
quedã ſubſtantia eſt aĩal. Diſci. Quid eſt modus? Magi. Eſt ordinatio Modus
premiſſarũ in debita quãtitate ꝛ qualitate. Eſt aũt debita qualitas vt ad mi Qualitas
nus vna ſit affirmatiua. Nam ex puris negatiuis nihil ſequitur. Et cũ vna debita
premiſſarum negatiua fuerit: concluſio negatiua erit. Sic debita quantitas Quantitas
eſt: ꝙ ad minus vna eſt premiſſarum ſit vniuerſalis. Nam ex puris parti=

cularibus nihil sequit. Et cũ vna ꝓmissarũ pticularis fuerit: conclusio particularis est. Erit aũt in his oĩbus de pticularibus/indefinitis ꝛ singularibus idẽ iudiciũ. Disci. Quot sunt modi? Mag. queuis figurarum suos hꝫ modos.

De modis prime figure. Ca. V Disci.

Directe concludere indirecte modi directe concludentes prime figure.

Quot sunt modi prime figure? Magi. Quatuor directe concludẽtes: ꝛ quinq̃ indirecte. Est autẽ directe cõcludere maiorem extremitatẽ de minori in conclusione ꝓdicari. Indirecte vero concludere est minorẽ de maiori extremitate in cõclusione ꝓdicari. Disci. Qui sunt modi directe concludentes huiusce figure? Magi. Qui ꝑ sequentes designantur dictiones: que sunt Barbara: Celarent Darij ꝛ Ferio. Pro cuius intellectu memorie reponendũ: in omnibus his dictionibꝰ ꝛ sequentibus tres syllabas reperiri/tribus ꝓpositionibus syllogismi per ordinem deseruientes. Prima eñ syllaba deseruit maiori ꝓpositioni: secunda minori: tertia cõclusioni: vocales autẽ in his opposite taliũ ꝓpositionũ ꝛ quantitatẽ ꝛ qualitatem ostendũt: hoc modo. Nam a A significat vniuersalẽ affirmatiuã. E vniuersalẽ negatiuã. I particularẽ affirmatiuã. ꝛ O particularẽ negatiuam. Disci. Hec per exempla in iam dictis modis explana. Mag. Exemplum in Barbara. omnis hõ est animal: omne rationale est homo: igitur omne rationale est animal. In Celarent: nullũ animal est lapis: omnis hõ est anĩal: igitur nullus hõ est lapis. In Darij: omnis hõ est aĩal: petrus est hõ: igitur petrus est animal. In Ferio: nullũ animal est lapis: hõ est aĩal: igitur hõ nõ est lapis. Discipulus. Qui sunt modi indirecte cõcludentes huius figure? Mag. Qui per sequẽtes designant dictiones. s. Baralip. Celantes Dabitis Fapesmo Frisesmo. Exemplũ primi est. Omnis hõ est substantia: oĩs hõ est animal igitur quedã substãtia est hõ. Secũdi: nullũ aĩal est lapis: omnis hõ est aĩal: igitur nullus lapis est hõ. Tertij: omnis hõ est anĩal: petrus est hõ: igitur quoddã animal est petrus. Quarti: omne animal est substãtia: nullus lapis est aĩal: igitur quedã substantia nõ est lapis. Quinti: quoddam animal est substãtia: nullus lapis est aĩal: igit quedã substãtia nõ est lapis. Ex dictis patꝫ in hac figura oĩa ꝓpositionũ genera posse cõcludi: patet rursus maiorẽ nõ esse pticularẽ qñ directe concluditur: patet similiter minorẽ nunq̃ esse negatiuam.

Modi indirecte ꝯcludẽtes prime figure.

De modis secũde figure Ca. VI Dis.

Modi secunde figure

Qui sunt modi secunde figure? Magi. Qui in sequẽtibus designantur dictionibꝰ: sꝫ Cesare Camestres Festino Baroco. Discipu. Horũ exẽpla addas. Mag. Exemplũ primi: nullus lapis est animal: omnis hõ est aĩal: igit nullus hõ est lapis. Secũdi: oĩs hõ est aĩal: nullus lapis est aĩal. igit nullus lapis est homo. Tertij: nullus lapis est anĩal: quidã hõ est aĩal: igit quidã hõ nõ est lapis. Quarti: omnis hõ est animal: quidã lapis non est animal: igitur quidã lapis nõ est hõ. In hac etiam figura sunt duo modi ꝯcludentes indirecte: sꝫ fapesmo ꝛ frisesmo. Exemplũ primi. Omnis hõ est hõ est aĩal: nullus lapis est aĩal: igitur quidã homo nõ est lapis. Secũdi: quidã hõ est animal: nullus lapis est animal: igitur quidã hõ non est lapis. Patet ex dictis secundã figurã semꝑ negatiue concludere: qꝛ in hac figura ex puris affirmatiuis nihil sequitur. Patet rursus maiorem nunq̃ esse particularem directe concludendo.

De modis tertie figure. Ca. VII Dis.

Qui sunt modi tertie figure. Magi. Qui his designant vocibus Darapti: Felapton: Disamis: Datisi: Bocardo: Ferison. Horum exempla sunt. Primi. Oĩs hõ est substãtia: oĩs hõ est aĩal: igit qddã aĩal est substãtia. Scdĩ: nullus hõ est lapis: oĩs hõ est aĩal: igit qddã aĩal nõ est lapis. Tertij: quidã hõ est substantia: oĩs hõ est aĩal: igit qddam aĩal est substantia. Quarti: oĩs hõ est substantia: quidã hõ est aĩal: igitur quoddã aĩal est substãtia. Quinti: quidã hõ nõ est lapis: oĩs hõ est animal: igit quoddã aĩal non est lapis. Sexti: nullus hõ est lapis: quidã homo est aĩal: igit quoddã aĩal nõ est lapis. Et ꝓter hos duo modi sunt cõcludentes indirecte: videlicet/fapesmo et frisesmo. Exemplũ primi: oĩs hõ est animal nullus hõ est lapis: igit qddã aĩal nõ est lapis. Scdĩ: quidã hõ est animal: nullus hõ est lapis: igit qddã aĩal nõ est lapis. Ex dictis claret hãc figurã solã particularẽ ꝯcludere: ꝛ minorem negatiuã nõ admittere. Liquet ergo vniuersalẽ affirmatiuã difficulter posse cõcludi: qꝛ tñ in prima figura ꝛ vno modo: quare ipsa difficilis est ad ꝯstruendũ: et facilis ad destruendũ. Facilius eñ est destruere q̃ cõstruere. Particularis aũt negatiua facilior est ad ꝯcludendũ: qꝛ in omni figura cõcludit: ꝛ ita facilis est ad construendum.

mod gur

De syllogisatione modalium in prima figura. Capitulum. VIII Magister

Modo syllogisandi iam finẽ imponerẽ si te ex modaliũ mixtione decipi nõ formidarẽ. Nã in his nõnunq̃ alie sumẽde sunt regule q̃ in ꝓpositionibꝰ de inesse: de quibus iam dissertũ est. Dis. Quõ igit modales sunt syllogisabiles in ꝓma figura? Magi. hoc mõ. Ex maiore de necessario ꝛ minore de inesse sequit ꝯclusio de necessario: ꝛ nõ ecõuerso. Similiter si ambe ꝓmisse fuerint de ꝯtingenti (capto ꝓ nõ necessario) sequit ꝯclusio de ꝯtingẽti in barbara: celarẽt: darij ꝛ ferio. Et si maior de cõtingenti sit ꝛ minor de inesse sequit semꝑ ꝯclusio de cõtingẽti. Si aũt maior sit de inesse simplr ꝛ minor de ꝯtingẽti: sequit ꝯclusio de ꝯtingenti (capto ꝓ possibili) ꝛ cũ maior fuerit de ꝯtingenti ꝛ minor de necessario in omni modo huius figure sequit ꝯclusio de ꝯtingẽti specialiter capto. In Barbara aũt et Darij maiore de necessrio ꝛ minore de ꝯtingẽti sequit ꝯclusio de ꝯtingẽti (capto pro possibili) in Celarent vero ꝛ ferio si maior sit de necessario ꝛ minor de ꝯtingẽti/sequit ꝯclusio de possibili ꝛ de inesse.

De syllogi. modaliũ ĩ scda figura. ca. IX Di.

In secũda figura quõ modales syllogisant? Mag. Eo q̃ sequit. Ex affirmatiua de ꝯtingenti ꝛ negatiua de inesse sequit ꝯclusio de ꝯtingẽti. Ex ambabꝰ vero de ꝯtingẽti nõ sequit ꝯclusio. Ex negatiua autẽ de necessario ꝛ affirmatiua de ꝯtingẽti sequit ꝯclusio de ꝯtingẽti. Si aũt affirmatiua fuerit de ꝯtingẽti ꝛ negatiua (nõ quidẽ particularis sꝫ vniuersalis) de inesse simpliciter: sequit ꝯclusio de cõtingenti. Si aũt negatiua fuerit de necessario ꝛ affirmatiua de ꝯtingenti in omni modo huius figure/sequit conclusio de contingenti ꝛ de inesse.

De syllog. modaliũ ĩ tertia figura. ca. X. ma.

In tertia figura syllogisant modales hoc mõ. Ex ambab⁹ de cõtinge-
ti in omi mõ hui⁹ figure sequit ꝯclusio de ꝯtingẽti. Silr ex vna de in-
esse et alia de ꝯtingẽti fit ꝯclusio de ꝯtingẽti. et si affirmatiua fuerit de
necessario et negatiua de ꝯtingenti specialiter capto sequit cõclusio de cõtin-
genti et de inesse. Exẽpla sumant ad instar prioꝝ de inesse.

De mõ syllogisandi ex obliqs. Ca. XI. Ma.

Syllogismus ex obliquis. Nec credas ex rectis tm̃ syllogismos posse constitui: nã ex obliqs
fiũt. Vñ in pⁱma figura maiore de recto et minore de obliquo seq-
tur ꝯclusio de obliq. vt ois sophia est disciplina: et boni ẽ sophia:
ergo boni est disciplina. Similiter maiore de obliq et minore de recto sequit
cõclusio de obliq. Cõsimiliter ex ambabus de obliquo sequit ꝯclusio de obli-
quo. Sed in scd̃a figura ex obliquis sequit ꝯclusio de recto, vt nullius signi
est signũ: sed ipsius risus est signũ: igit ipse risus nõ est signũ. In tertia figu-
ra ex obliquis similiter sequit ꝯclusio ex obliquo.

De mõ syllo. ex termis ĩfinitis Ca. XII. ma.

Syllogis. ex terminis infinitis. Possunt etiã syllogismi ex ꝓpositionib⁹ de terminis infinitis for-
mari. Sz cũ p̄dicatũ fuerit infinitũ / diuersitatẽ in syllogisando a
dictis causat. Licet eñi ad affirmatiuã de p̄dicato finito / sequat
negatiua de p̄dicato infinito. vt hoc est albũ: igit nõ est non albũ:. et rursus
ad negatiuã de p̄dicato infinito sequat affirmatiua de p̄dicato finito in ter-
minis simplicib⁹. vt hoc nõ est nõ albũ: ergo hoc est albũ. nõ tñ in cõpositis.
vt nõ sequit: hoc nõ est lignũ nõ albũ: igit est lignũ albũ. demõstrato petro.
Et similiter ad affirmatiuã de p̄dicato infinito sequit negatiua de p̄dicato
finito. vt hoc est nõ albũ: igit hoc nõ est albũ. Non tñ sunt eedẽ: qr affirmati-
ua de p̄dicato infinito aliqd ponit: negatiua aũt de p̄dicato finito nihil po-
nit. sequit eñi: hoc est nõ albũ: igit est: sed nõ sequit: hoc nõ est albũ: igit est.
Sic simili mõ differunt in syllogisando. nã affirmatiua de p̄dicato infinito
ꝯcludit eodẽ mõ sicut affirmatiua de p̄dicato finito: sz negatiua de p̄dicato
infinito non concludit eodẽ modo sicut negatiua de p̄dicato finito.

De mõ syllo. ex reduplicatis. Ca. XIII. Ma.

Syllogis. ex reduplicatiuis. Nunc restat qd̃ silẽtio trãsire haud potui. Dis. Qd̃? Mag. vt si
qñqz in syllogisando ꝓpositio reduplicatiua occurrat: tunc redu-
plicatio addenda est maiori extremitati in cõclusione et nõ mino-
ri extremitati. Exẽplũ in pⁱma figura. oẽ ens est disciplinatũ inqtũ bone
stũ: et bonũ est ens: igit bonũ est disciplinatũ inqtũ honestum. Patet ergo si
alicui termino addit signũ reduplicatiuũ: ipsi semp est addendũ.

De arte inueniendi mediũ ad concludendã omnẽ conclusionẽ. Ca. XIIII. Mag.

Ars inueniẽdi medium. Prima regula. Quoniã (vt ex dictis claret) ad ꝯcludendã ꝯclusionẽ de necessita-
te reqrit mediũ: p qd̃ vna cũ maiore et minore scd̃m diuersas ha-
bitudines modoꝝ et figurarũ ipa infert: vt autẽ tale facili⁹ possis
repire aliquas regulas adijciẽdas esse vtilissimũ visum est: vt nõ mõ syllo-
gismos possis formare: verũetiã in eorũdẽ formatione ꝓmptus fieri. Sit

igit pⁱma regula hec. Oẽ mediũ aut est ꝯsequẽs / añce[den]s: aut extra-
[neũ] extremitatib⁹. Dicit aũt ꝯsequẽs si sit supi⁹: et añcedẽs / si fuerit inferi-
vnã extremitatũ. Extraneũ ṽo est vni extremitati si sit cũ altera cõuertib-
le. Scd̃a regula. Habitudo medij ad extremitates ad ꝯcludendã quãcũqz
ꝯclusionẽ datã / sex cognoscit dictionib⁹. q̃ sunt. Fecana: Cageti: Dafenes:
Hebare: Gedaco et Gebali: in qb⁹ vltima syllaba signat ꝯclusionẽ cõcluden-
dã iuxta vocalis exigentiã. vt his ptz ṽsib⁹: Asserit a: negat e: sũt vniuersa-
les ambe. Asserit i: negat o: sunt pticulares ambe. In pⁱmis aũt duab⁹ sylla-
bis harũ dictionũ ponunt tm̃ he vocales a et e. A significat p̄dicatũ et e sub-
iectũ. Ponunt silr in his pⁱmis syllabis he consonãtes b c d cũ quib⁹ semp
ponit a et f g h. cũ quib⁹ semp ponit e. significat aũt b cõsequẽs: c añcedẽs:
et d extraneũ. cũ igit a ponit cũ b. significat ꝙ mediũ debet esse ꝯsequẽs ad
p̄dicatũ. Silr f significat cõsequẽs: g añcedens: et h extraneũ. vñ si e ponit
cũ f significat ꝙ mediũ debet esse consequẽs ad subiectũ etc. ṽ⁹. E subit f se-
quit g p̄cedit: h sit extra. Predicat a: b sequẽs: c p̄cedit: d sit extra. Vñ si cõ- Tertia regula.
cludere volueris vniuersalẽ affirmatiuã designatã p vltimã syllabã feca-
na: sumendũ est mediũ iuxta hui⁹ dictionis significationẽ scz: ꝙ sit ꝯsequẽs
ad subiectũ et añcedens ad p̄dicatũ: vt concludẽdo istã: Ois hõ est substãtia
erit mediũ aĩal. sic arguẽdo: oẽ aĩal est substãtia: ois hõ est aĩal: igit omis
hõ est substãtia. sic faciendũ est in alijs. Mediũ aũt qd̃ se habuerit iuxta exi-
gentiã harũ dictionũ Hedas / Febas et Hecas: inutile erit: qr aut argueret
ex puris affirmatiuis in scd̃a figura p febas: aut minore negatiua in prima
figura p hedas: aut ex puris negatiuis in qlibet figura p hecas. Hec de pⁱn-
cipijs syllogismi et materialib⁹ et formalib⁹: pfectiua disquiramus.

De p̄ricipijs syllogismi pfectiuis. ca. XV. Di.

Que sunt pⁱncipia syllogismi pfectiua? Mag. Que syllogismos
impfectos perficiũt: et euidentiã concludendi in ipsis ostendunt.
Dis. Ex his intelligo syllogismos quosdã pfectos: alios ṽo im-
Syllogism⁹ perfectus. pfectos esse. Mag. Bñ intelligis. Perfectus eñi est qui nullius alteri⁹ in-
diget p̄ter ea q̃ sumpta sunt: vt appareat necessarius. vt sunt syllogismi q-
Syllogism⁹ impfectus. tuor prime figure / directe concludentes: et solũ isti. Sed syllogismus imper-
fectus est qui indiget vnius aut pluriũ: que quidẽ sunt necessaria per sum-
ptos terminos: et non per sumptas ꝓpositiones. Perficit eñi si ad syllogis-
mũ perfectũ reducat. Quod quidẽ dupliciter fit: ostensiue scz et per impossi-
Reductio ostensiua. bile. Disci. Quõ fit reductio ostensiua? Mag. Per conuersionẽ aliqua-
rũ ꝓpositionũ syllogismi impfecti: et qñdoqz per trãspositionẽ premissa-
rum. Dis. Per qd̃ aũt cognoscere possum que ꝓpositio syllogismi imper-
fecti debeat conuerti: et qua conuersionis specie: aut quando p̄misse debeant
transponi? Mag. Hoc facile deprehendes per consonantes positas in dicti-
onibus modos significantes. Nam vbicũqz ponitur s / significat ꝙ propo-
sitio designata per vocalem immediate precedentem debet conuerti smpli-
citer. Vbi autem ponitur p / significat ꝙ propositio per vocalem immedia-
te precedentem designata / debet conuerti per accidẽs. Vbi vero ponit m /
significat ꝙ premisse debent transponi: maior scz in loco minoris et econuer-
so. Vbi autem ponitur c / significat ꝙ talis syllogismus ostensiue non po-
test reduci / sed potius per impossibile. Qd̃ facile his metris memoraberis.

...pliciter verti... ult. S. P. vo per acci. M. vult trāsponi: sed. C. per im...ibile duci. Non autem solum hi modi in quibus c ponit reduci possunt ...er impossibile: sed omnes imperfecti: vt infra patebit. Littere vero initi...ales signant ad quos modos prime figure syllogismi imꝑfecti ostēsiue sint reducendi. Debent enim syllogismi imꝑfecti ad eos perfectos reduci cum quibus in initialibus dictionis concordant. vt Zelantes ad Zelarent ꝛc.

per ...le.

Dis. quō fit reductio per impossibile? Mag. Hoc modo. vt sumatur oppositum contradictoriū conclusionis/cum altera p̄missarū syllogismi imꝑfecti: ꝛ inferat oppositū alterius premisse in modo perfecto. Sꝫ in modis prime figure indirecte concludentibus maior debet sumi pro minore: p̄terq̄ in celantes/vbi minor debet sumi pro maiore. In secunda autē figura semꝑ seruat maior. In tertia aūt semꝑ retinet minor. Discipu. Per quid autem agnosco ad quē modū prime figure perfectū/quiuis syllogismus imperfectus reducendus sit per impossibile? Magi. Per vocales sequentium dictionū: scꝫ nesciebatis: odiebā: leuare: romanis. Unde prima harum dictionum: scꝫ nesciebatis/habet quinq̄ syllabas quinq̄ modis imperfectis p̄me figure per ordinem seruientes. Quarū prima signat/primū inter hos modos reducendū esse per impossibile ad modum perfectum prime figure concludentē ꝑpositionem ꝑ vocalem e designatā: ꝛ est Celarent. Simili modo est in sequētibus. Ita pariformiter scd̄a dictio. s. odiebam/quattuor habet syllabas modis secūde figure per ordinem deseruientes. Tertia autem et quarta dictiones sex habent syllabas modis tertie figure deseruientes. s. leuare/romanis. Dicit autem talis reductio per impossibile: quia fit per contradictorias quas impossibile est simul esse veras aut falsas. Et fundat super illam maximā. Quādo ex opposito consequentis infertur oppositū antecedentis in formali consequētia: prior consequentia formalis fuit. Est enī quādoq̄ consequētia bona: sed non formalis/sed potius materialis: cū consequens sequit ex antecedente ratione materie: ꝛ non forme syllogistice. Reductio vero ostensiua fundat in hac maxima: Quicq̄d sequit ad consequens bone consequētie: sequit ad antecedens eiusdem. Et virtute harū maximarum tenent predicte reductiones. vñ licet particularis affirmatiua non conuertat per accidens in consequētia formali: tenet tamen talis reductio: non quidem virtute conuersionis/sed maxime super qua fundat. sicut patet reducendo ostensiue baralipton ad barbara. Sed de his satis ad p̄sens: Ad principia regulatiua transeamus.

De principijs regulatiuis syllogismi. Capitulum XVI Discipu.

Que sunt syllogismi regulatiua p̄ncipia? Mag. hec per que regulantur et probant vtrum sint ꝯsequētie formales/ꝛ euidētes. Et sunt duo. s. dici de omni: et dici de nullo. quorum primū conuenit syllogismis affirmatiuis. Scd̄m vero negatiuis. Disci. Quid est dici de omni? Mag. Dici de omni est/cū nihil est sumere sub subiecto de quo non predicet predicatū in cōclusione. vt in hoc syllogismo. Om̄e animal est substantia: oīs hō est aīal: igit oīs hō est substātia. Substātia enī dr̄ in ꝯclusione de q̄libet subsumpto sub animali. Per oppositum dici de nullo est/cūm nihil est sumere sub subiecto a quo non remoueat aut negetur predicatum.

Dici de omni

Dici de nullo

vt in illo syllogismo. nullus lapis est animal: omnis petra est lapis: igit nulla petra est animal. Ibi nāq̄ animal predicatū negat in conclusione de omni subsumpto sub lapide. Sed esse in toto potius respicit subiectum in ordine ad p̄dicatum: sicut dici de omni predicatū. Et nō esse in toto respicit subiectum in ordine ad predicatū: sicut econuerso/dici de nullo predicatū in ordine ad subiectū. Quicūq̄ igit syllogismi his non regulant principijs immediate. vt primi quattuor prime figure. aut mediate (scꝫ reductione) vt omēs alij: etiam aliarū figurarum syllogismi: boni non sunt. Et in ipsis dari possunt termini in quibus omni: ꝛ termini in quibus nulli. Dare autē terminos in quibus omni/est dare tres terminos/ex quibus ꝫm aliquā dispositionem alicuius figure constituunt due ꝑpositiones vere: ex quibus infert conclusio in qua predicatū cōuenit omni supposito subiecti. Dare autem terminos in quibus nulli: est dare tres terminos/ex quibus ꝫm eandē dispositionē ꝛ figuram formant due ꝑpositiones vere: ex quibus infert conclusio in qua predicatum nulli supposito subiecti inest. vt si quis dicat/ex puris negatiuis bonum fieri syllogismū sic arguendo. Nullus homo est asinus: nullus lapis est homo: igitur nullus lapis est asinus. Tu dabis terminos in quibus non: scꝫ homo risibile/asinus. sic arguendo: nullus asinus est homo: nullū risibile est asinus: igit nullum risibile est homo. Ibi premisse sunt vere ꝛ conclusio est falsa. Ex quo patet syllogismū ex puris negatiuis nō esse consequentiā formalem: qꝛ nō valet in omnibus terminis eadem forma retenta. Facile autē est dare huiusce terminos: si obserues vt alter de altero predicet conuertibiliter/vel non cum extraneo vtriusq̄. vt homo risibile lapis. vel cum superiore ad vtrūq̄. vt homo rōnale substantia ꝛc. Syllogismus aūt expositorius qui proprie fit in tertia figura: cuius scꝫ medium est terminus singularis singulariter et vniuoce tentus/regulatur per hoc principium: Quecūq̄ duo in aliquo vno singulari singulariter et vniuoce tento cōueniūt/inter se cōueniunt: vt petrus est hō: petrus est risibilis: igit risibile est homo.

Termini in quibꝰ om...

Termini quibꝰ n...

Syllogismꝰ expositoriꝰ

De p̄tātibꝰ syllogismi. Ca. XVII Mag

Ut aūt syllogistice argumentationis cōpletiorē adipisci possis cognitionem: post tradita principia de eius potestate differendum esse arbitror. Est aūt potestas syllogismi ꝑprietas quedā syllogismo ad veritatis ostensionem ꝛ falsitatis euidentiam attributa. Et in sex reperit ꝑtita sp̄es. Quarū prima est: Posse plura cōcludere. Disci. Quibus syllogismis competit? Magi. Primo competit syllogismis vniuersalem cōcludentibus. Hi enim possunt concludere omnes singulares illiꝰ vniuersalis. Scd̄o competit syllogismis conclusionē conuertibilē concludentibus. Tales enī ꝛ conuertibilē ꝛ conuertentē concludunt. Tertio cōuenit syllogismis vniuersalibus per subsumptionē in latus: subsumendo scꝫ sub medio distributo plures minores extremitates. Et in post: subsumendo scꝫ sub minore extremitate distributa/plures alias extremitates minores. Quod facile est videre in modis vniuersalibus.

Potestas syllogismi.

Posse plura concludere

De scd̄a p̄tāte syllogismi. Ca. XVIII Dis.

Secunda syllogismi potestas que est? Mag. Posse ex falsis verum syllogisare/quia est/videlicet: sed nō ꝑpter quid. Ex veris autem nil nisi verum sequit. Est aūt hec potestas latissima: in q̄libet enim

Ex falsis syllogisare verū

[m]odo cuiuslibet figure ex ambabus falsis/aut ex vna vera ⁊ altera falsa: se
quitur verũ. dempta prima figura:cum maior fuerit in toto falsa/ ⁊ minor
vera. tũc eñi maior extremitas diceret̃ false de medio pro quolibet supposi-
to/ ⁊ vere pro aliquo supposito:quod est impossibile.

De tertia ptãte syllogismi. Ca. XIX. Dis.

Tertia potestas syllogismi que est? Mag. Posse circulariter syllo
[Sy]llogismus [cir]cularis. gisare. Et ob id syllogismus p quẽ hoc fit circularis dicit̃. Et est q̃
ex cõclusione prioris syllogismi cũ conuertẽte vnius premisse ad in
ferendã alterã premissam pcedit. Disci. Quibus cõpetit? Mag. syllo-
gismis in omnibus modis prime ⁊ secũde figurarũ. Similiter modis parti-
cularibus tertie figure. In oĩbus eñi his saltẽ vna premissarum circulariter
põt concludi. Non tñ semp in forma ppria:sed quandoq ipsa conuersa. Et
inuenies:q in modis negatiuis affirmatiuã/ ⁊ in modis particularibus vni
uersalem circulariter syllogisare non potes. Nunq etiã ex veris circulari-
ter syllogisari cõtingit:nisi premisse fuerint conuertibiles. Accidit tñ circa
prin- hũc syllogisandi modũ qñq peccare ⁊ pncipiũ petere. qd fit/quoties vel ni-
hil ostendit̃: vel aliq̃d p ignotius/aut prius ostendit̃ per posterius. Et dici-
tur tũc petere principiũ statim/qñ idẽ per seipm ostendit̃. vt a est:igit̃ a est.
Et non statim:cũ aliqd per aliud ostendit̃ qd natũ esset ostendi per primũ.
vt linee nõ concurrũt/igitur sunt parallele.

De q̃rta ptãte syllogismi. Ca. XX. Dis.

Que est quarta syllogismi ptãs? Mag. Posse conuersiue syllogi-
Syllogismus cõuersiuus. sare. Vñ ⁊ talis syllogismus conuersiuus dr. Et est qui ex contra-
rio vel contradictorio conclusionis/cum altera premissarum pce
dit ad illationem oppositi contrarij aut contradictorij alterius pmisse.
Disci. Quibus cõpetit? Magi. Omnibus particularibus syllogismis:si
oppositũ contradictoriũ cõclusionis accipimus. Vniuersalibus aũt prime
figure:similiter secunde figure:dempta maiore propositione/ cõpetere po-
test:si conclusionis sumatur contrarium.

De quinta ptãte syllogismi. Ca. XXI. Dis.

Que est quinta potestas syllogismi? Magi. Syllogisare ad im-
Ad impossibile syllogisare. possibile. Hoc autem fit: accipiendo contradictorium propositio-
nis negate a respondẽte/cum vna manifeste vera:inferendo vnã
manifeste falsam:ex cuius falsitate vna premissarum interimitur : ex cuius
interemptione infertur veritas conclusionis probande prius a respondente
negare. Est autem hec potestas multum lata. Omnis enim propositio po-
test per impossibile syllogisari in aliquo modo ⁊ figura:cuius cõtradictoria
potest esse premissa in tali modo et figura. Et propter hoc vniuersalis affir-
matiua non syllogisatur per impossibile in prima figura. Contingit etiam
Peccatum logicum. et circa hanc potestatem peccare : et vocatur hoc peccatum a logicis: Non
propter hoc accidere falsum. Discipulus. Quando fit hoc? Magister.
Cum in syllogismo ad impossibile ponitur vna premissa superflua/ nihil fa
ciens ad conclusionis illationem:cuius tamen falsitas ex conclusionis falsi-
tate infertur ac si ipsa esset causa falsitatis conclusionis. Et hec quãdoq cõ-

corda cum premissis in vno extremo: quãdoq vero in nullo.

De sexta ptãte syllogismi. Ca. XXII. Dis

Sexta potestas syllogismi que est? Magist. Posse syllogisare
ex oppositis. Discipulus. Quibus hec cõpetit? Magister. Nul- Ex
li syllogismo prime figure:sed omnibus syllogismis secunde figu- syllo[gisare]
re. Et similiter negatiuis tertie figure. Fit autem in vniuersalibus ex con-
trarijs:in particularibus vero ex contradictorijs. Et differt hic syllogism⁹
a syllogismo qui procedit ex falsis. nam in tali cõclusio potest esse vera : hic
autem conclusio semper est falsa. Et circa hanc quidem potestatem contin-
git peccare peccato quod logici/fallaciam contrarie opinionis nominant: Peccatum
cum scilicet quis ad hoc ducit̃ vt contrarias imaginetur simul veras. Quod logicum
quidem fit dupliciter. Primo per media non subalternata. vt si quis sciat
substantiam inesse animali ⁊ non sensibili/ taliter decipitur: Omne animal
est substãtia:omnis homo est animal:igitur omnis homo est substantia. Nul
lum sensibile est substãtia:omnis homo est sensibilis: igitur nullus homo est
substantia. Secũdo fit per media subalternata. vt si quis sciat substantiam
inesse animali ⁊ non corpori:sciat tamen q corpus ⁊ animal insunt homini/
hac argumentatione decipitur: Omne animal est substãtia: omnis homo est
animal:igitur omnis homo est substantia. et rursus: nullum corpus est sub-
stantia:omnis homo est corpus:igitur nullus homo est substantia. Possum⁹
tamen quandoq extra syllogismum contraria opinari : sed non eodem mo-
do:sed vnum in vniuersali/aliud vero in particulari. vt si quis sciat omnem Opinare
mulã esse sterilem/scit vtiq in vniuersali hãc mulã esse sterilẽ. Si aũt nesci- contraria
at hanc mulã esse mulã:aut qr videt eã cũ ventre tumescẽte:opinabit̃ in par
ticulari/hanc mulã non esse sterilem.

De Inductione. Ca. XXIII. Magi.

Habes itaq primam argumentationis speciem ſm se et simpliciter
consideratam per sua declaratam principia: Restat vt de alijs disse
ramus. Et primum de Inductione. Discipulus. Quid est Indu-
ctio? Magister. Est argumentatio pcedens a singularibus sufficiẽter enu- Inductio
meratis ad suam vniuersalem. vt ioannes est risibilis: ⁊ petrus est risibilis
et sic de alijs hominibus: igitur omnis homo est risibilis. Intelligitur autẽ
hec definitio non modo de singulari pprie dicto:sed etiam de singulari in re
spectu. vt species respectu generis singularia sunt. ⁊ in illis est consequentia
formalis:non autem in singularibus simpliciter. Vel inductio est syllogis-
mus (scʒ imperfectus) ostendens maiorem extremitatem de medio per mi-
norem. vt hic equus est longeuus: hic asinus est longeuus/ et sic de alijs ani-
malibus non habẽtibus cholerã: igitur omne animal non habens choleram
est longeuum. Disci. Cum inductio (vt dicis) sit syllogismus imperfectus:
quomodo perficitur? Magister. Per reductionem ad syllogismum perfe- Inductio
ctum: hoc modo. Accipiatur disiunctũ vel copulatum ex singularibus pro pficit̃.
medio. vt omne qd est hic asinus vel hic equus et sic de alijs non habentib⁹
choleram est longeuũ: sed omne quod est hic asinus vel equus et sic de alijs
nõ habentibus cholerã est animal nõ habẽs cholerã: igit̃ omẽ animal nõ ha
bens cholerã est longeuũ. Descendamus ad exemplum.

De exemplo. Ca. XXIIII Dis.

Exemplum quid? Mag. Est argumentatio qua probat unum parti
culare per aliud: ꝓpter aliquod simile repertū in ipsis. vt Almen-
ses pugnare contra Augustenses malum est: igit Friburgenses pu
gnare contra Basilienses malū est: quia vtrobiq est pugnare affines cōtra
(Reductio exempli.) affines. Reducit aūt ad syllogismū: si tale simile accipiat pro medio: sic ar-
guendo: Quoscūq affines pugnare contra affines malum est: Basilienses ⁊
Friburgenses sunt affines: igitur Basilienses pugnare contra Friburgen-
ses malum est.

De Enthymemate. Ca. XXV Dis.

(Enthymema) Enthymema quid est? Mag. Est syllogismus imperfectus in quo
scz non omnibus premissis positis infertur conclusio. vt omne ani-
mal currit: igitur omnis homo currit. Et reducitur ad syllogismū
addendo premissam omissam. Per conclusionem autem videbitur / que pre-
missa debeat addi.. mediū enim non intrat conclusionem: sed tm̄ maior ⁊ mi
nor extremitates. vt omne animal currit: omnis homo est animal: igit om-
nis homo currit. Posset tamen aliter definiri / ⁊ taliter: Enthymema syllo-
(Icos) gismus est exicotibus ⁊ signis. Est aūt icos ꝓpositio probabilis. Signum
(Signum) autem est ꝓpositio necessaria: non quidem in se / sed ratione illationis. Ea-
dem igitur ꝓpositio erit icos / quia probabilis: ⁊ signum / quia necessario in-
fert conclusionem. Inueniunt autem hec signa naturas rerum inquirendo:
vt mulier habet lac in mām̄illis: igit peperit. hoc animal habet latū pect9
⁊ scapulas: igit forte ⁊c. Sunt ⁊ alie quedam argumentationes imperfecte.
Dis. Que. Mag: Cum maior fuerit manifesta / ⁊ minor eque aut magis du
(Deductio) bia conclusione: deductio dicitur: vt omne equale linee recte potest quadra-
ri: circulus est equalis linee recte: igitur circulus potest quadrari. Cū vero
(Distantia) infertur ꝓpositio contraria ꝓpositiōi respondentis dicit instantia. vt: si di
cas: Omniū contrarioꝝ eadem est disciplina / dico: nullorum oppositorum
est eadem disciplina: igitur contrariorum non est eadem disciplina: id est in
stantiam facio.

Tractatus. V De Syllogismo dialectico. Capitulum I Magister.

Quemadmodum in superioribus accepisti / ⁊ sylogisandi / et ar-
gumentandi modū ex ꝓpositionibus non veris nec falsis: sed
simpliciter cōsideratis: vn̄ ⁊ syllogismus ex his simpliciter di
ctus est: ita pariformiter in eisdem figuris ⁊ modis ⁊ scd̄m di-
cta principia ex ꝓpositionib9 ꝓbabilibus ⁊ dialecticis argu-
mentari ⁊ syllogisare potes: ⁊ syllogismus ex his formatus dialecticus dici
(Syllogismus dialecticus.) tur. Et est syllogismus q̄ ex ꝓbabilibus est syllogisatus. Probabilia autē
dicunt ꝓpositiones dialectice. Propositio vo dialectica est questio proba-
(Propositio dialectica.) bilis omnibus / aut pluribus: aut sapientibus: aut his / aut omnib9: aut plu-
ribus / aut maxime notis nō extranea. Questio quidem est anteq̄ fuerit prō
(Probabilia) bata. Tūc enim cum signo quesitiuo sumit ⁊ vnam contradictionis partem
querit. vt vtrū omnis mater diligat filium suū? Questionē autem q̄ vtrāq

contradictionis partem inquirit / problema dialecticum appellamus. Et
speculatio contendens ad electionem vel fugam. vel ad veritatem ⁊ scien-
ciam: vt aut ipm̄: aut vt adminiculans: aut vt ad aliquid hmōi. Unde q̄dam di
sunt problemata naturalia: quedam moralia: quedam dialectica ⁊c. Et rur-
sus quedam sunt de quibus neutro modo opinamur: vt vtrū astra sint paria
vel imparia. Quedam de quibus sapientes contrariantur vulgaribus: vt
vtrum stella fixa sit maior terra. Quedam sunt de quibus etiā vulgares in-
ter se dissentiunt: vt vtrum homo sit animal vel hmōi. Et ex his quedā sunt
que positiones dicuntur. Est autem positio opinio alicuius notorū scd̄m philo
sophiā / nō extranea: vt motū distingui a mobili. Problemata autē que sunt (Positio)
per defectum rationis / dialectica nō sunt. Et ad assentiendum ipsis: homi- (Aristo. j. t)
nes nō rationibus / sed verberibus arcendi sunt: vt si quis querat aut dubitat
vtrū oporteat deos vereri ⁊ parentes honorare. Habent autem propositio-
nes dialectice specialia predicata / que similiter dialectica appellamus.

De predicatis dialecticis Ca. II Disci.

Quid est predicatū dialecticū? Mag. Quod natum est predicari (Predicatū dialecticū.)
in ꝓpositione arte dialectica terminabili. Disci. Quotuplex?
Magi. Quadruplex: scz definitio: propriū: genus: ⁊ accidens: cō-
prehendendo sub genere speciem / ⁊ differentiam genericam. Quid est defi
nitio? Magi. Est oratio indicans quid est esse rei. Disci. Quid est ꝓpriū? (Definitio)
Magi. Quod nō indicat quid est esse rei: soli autem inest: ⁊ conuersim predi- (Proprium)
catur de re. Disci. Quid est genus? Magi. Quod predicatur de pluribus
specie differentibus in eo qd̄ quid. Disci. Quid est accidens? Magi. Est (Genus)
quod nec est definitio / nec proprium / nec genus: inest autem rei. Uel est qd̄ (Accidens)
contingit eidem inesse ⁊ non inesse. Possunt tamen omnia predicata ad vnū
reduci: Disci. Ad quod? Magi. Ad definitionem. Sicut enim probatur:
hoc non est proprium alicui / quia non inest ei soli: ita etiam probatur eadem
via: igitur non est definitio eius. Et sicut probatur: hoc non est genus huic /
quia non inest essentialiter: ita probatur: igitur non est definitio eius. Simi-
liter sicut probatur: hoc non esse accidens alicuius / quia non inest: ita ꝓba-
bitur aliqd̄ non esse definitionem eiusdem. Habent autem hec predicata an-
nexa: que scz eodem modo terminantur ⁊ probantur vt predicata. Disci.
Que sunt ista? Magi. Annexa definitionis / proprij ⁊ generis. sunt idem et (Annexa predicatorū dialecticorum.)
diuersum. Si enim probabitur quia animal est genus hominis ⁊ bouis: pro
batum est / quia homo ⁊ bos sunt idem genere. Et si probatur quantitatē esse
genus linee ⁊ non hominis: probatum est lineam ⁊ hominem esse diuersa ge
nere. Ita pariformiter de definitione ⁊ proprio exemplificandum erit. Sed
accidentis annexa sunt comparatio scd̄m magis ⁊ minus: vt si probatur: hoc
non est eligendum: probatum est / quia non est magis eligendum ⁊c. Ex di-
ctis habes ex quibus ⁊ qualibus dialectice argumentationes possint fieri.
Disci. Sane intellexi hoc: si quid aliud sit ad horum noticiam necessaria si
lentio haud pretereas. Magister. Immo aliud est. Discipulus. Quod est
tale? Magister. Argumentationis ⁊ confirmatiuum ⁊ confortatiuum prin
cipium. Disci. Quod est tale? Magister. Locus dialecticus.

De Loco ⁊ ei9 diuisione Ca. III Disci.

QUid est locus dialecticus? Magister. Est sedes argumenti. Nam
in eo quiescit argumentũ vt homo in sede. Et queadmodũ res in
loco suo naturali non modo conseruatur sed etiam fit ⁊ generatur
ita argumentatio non modo in loco dialectico confirmatur/ verũetiam gene-
ratur. Ob id locus in duo diuiditur: scz in locum maximam: ⁊ locum differẽ-
Maxima tia maxime. Est autem locus maxima idem qđ maxima. Maxima vero est
propositio per se nota: qua scilicet non est alia prior aut notior in suo ge-
nere: aut ex eisdem constituta terminis: vt omne totũ est maius sua parte ⁊c.
Differentia maxime. Locus differentia maxime est quo vna maxima differt ab alia. Et est mate
rialiter genus species: definitio ⁊c. Sed formaliter est dictorum adinuicem
[Lo]cus intrinsecus habitudo. Et is rursus triplex est: scz intrinsecus: extrinsecus ⁊ medius. In-
trinsecũ quidem locum dicimus cum argumentũ sumitur ex his que sunt de
substantia rei: quando videlicet significatum termini inferentis includitur in
significato termini illati aliquo essendi modo: vt animal rationale currit: igi
extrinsecus tur homo currit. Locus aũt extrinsecus est in quo argumẽtũ sumit̃ ab his q̃
separata sunt a rei substantia ⁊c. vt petrus est sanus: igitur non est eger. Lo
Locu[s] medi⁹ cus vero medius est in quo argumentum sumitur ab his que partim conue-
niunt ⁊ partim differunt a rei substantia ⁊c. vt iusticia est bona: igitur iustum
est bonum. De his videndum per ordinem. Et primo de locis intrinsecis.

De locis intrinsecis. Ca. IIII Magi.

EST autem locus intrinsecus duplex. Quidam enim sumitur a sub-
stantia. Quidam vero a concomitantibus substantiam. Disci-
pulus. Quando locus sumitur a substantia? Magister. Quan-
Locus a substantia do argumentum sumitur ab his que sunt de substantia eorum que ponun-
tur in questione: ⁊ est cum inferens ⁊ illatum includunt se conuertibiliter:
vt animal rationale currit: igitur homo currit. Et est triplex. s. a defini-
tione ad definitum: ⁊ econuerso. A descriptione ad descriptũ: ⁊ ecõuerso. Et
a nominis interpretatione ad interpretatũ: ⁊ econtrario. Est autem definitio
Definitio (vt hic sumitur) oratio indicãs quid est esse rei per essentialia. Discipulus
Quot modis sumit̃ locus a definitione ad definitũ? Magister. Quatuor.
Primo subijciendo definitionem affirmatiue: vt animal rationale currit: igi
tur homo currit. Secundo predicando definitionẽ affirmatiue: vt petrus est
animal rationale: igitur petrus est homo. Tertio subijciẽdo definitionẽ ne-
gatiue: vt animal rationale non currit: igitur homo non currit. Quarto pre
dicando definitionẽ negatiue: vt asinus non est animal rationale: igitur asi-
nus nõ est homo. Simili modo a definito ad definitionem quatuor sunt argu
mentandi modi. Et tenẽt omnes hi modi virtute huius maxime: Quicquid
dicitur vel negatur de definitione: dicitur aut negatur de definito: ⁊ econtra-
rio. Et quicquid affirmatur vel negatur de definito: idem dicitur aut negatur
de definitione ⁊ ecõuerso. Sed hec plana sunt: descriptionem percurramus.
Descriptio Est autem descriptio/ oratio significans quid est esse rei per accidentalia. Et
sumitur accidentale pro eo quod non est de essentia rei. Et sic proprium in
proposito accidens dicit̃. Discipulus. Quomodo aut quot modis sumit̃ lo
cus a descriptione? Magister. Eodem modo quo sumitur locus a defini-
tione ad definitum: ⁊ econuerso. Exempla sunt hec: animal risibile currit: ig
tur homo currit: petrus est animal risibile: igitur petrus est homo. Animal

risibile non currit: igitur homo non currit: asinus non est animal risibile: [igi]
tur asinus non est homo. Discipulus. Hec similiter plana sunt. Nomini[s]
interpretationem notifices. Magister. Nominis interpretatio est dictio-
Int[erpretatio] nis minus note per notiorem expositio: vt philosophus/ id est amator sapiẽ-
tie. Et est duplex. Quedam enim conuertitur cum interpretato: vt amator
sapiẽtie/ ⁊ philosophus. Quedam vero nõ: vt lapis ⁊ ledens pedem. De pri
ma est ad propositum: ⁊ ab ea sumitur modus arguendi eodem modo sicut a
definitione ad definitum. Exempla etiam sm dictorum formam sumenda
sunt. Et hec de locis que sumuntur a substantia. Consequenter videndũ de
locis que sumuntur a concomitantibus substantiam.

De locis dialecticis sumptis a concomitantibus substantiã. Ca. V Discipulus.

QUando locus sumitur a concomitantibus substantiam? Magi.
Lo[cus a] concomitantibus substantiam Quando argumentum sumitur ab his que consequũtur essentias
rerum in questione positarum. Et est sextuplex. s. a toto ad par-
tem ⁊ econuerso. A causa ad effectum ⁊ econtrario. A generatione. A corru-
ptione. Ab vsibus. A communiter accidentibus. Hos dicto prosequamur
ordine.

De loco a toto. Capi VI Discipulus.

QUot modis sumitur locus a toto ad suam partem? Magister.
Multis modis sm qđ totum varie diuiditur. Est enim quoddam
Totum vniuersale totũ vniuersale: totũ integrale: totũ in quãtitate: totũ in modo: to-
tũ in loco: ⁊ totũ in tẽpore. Discipulus. Quod dicitur totũ vniuersale? Ma
gister. Quodlibet superius respectu sui inferioris: qđ pars totius vniuersa-
lis dicitur. Et sumitur argumentũ ab illo toto negatiue predicando totum
vniuersale. vt lapis non est animal: igitur lapis non est homo. Et tenet vir-
tute illius maxime. A quocũq negatur genus/ ab eodem negatur ⁊ species.
Sed argumentum a parte ad totum vniuersale tenet affirmatiue subijciẽdo
⁊ predicãdo partem: vt homo currit: igitur animal currit: Petrus est homo
igitur petrus est animal. Quicquid em̃ dicitur de inferiore: hoc idem dicitur
Totum integrale. de suo superiore. Discipulus. Quod dicitur totum integrale? Magi-
ster. Quod habet partes quantitatem habentes: vt domus habet pa-
rietes/ tectum ⁊ fundamentum. Et ab illo sumitur argumentum affirmatiue
vt domus est: igitur paries est. Sed a parte ad totum valet argumentũ nega
tiue: vt paries non est: igitur domus non est. Nam posito toto/ ponũtur ⁊ om
nes partes ipsum integrantes. Et vna parte non existente/ totum existere
nõ potest. A partibus autem simul sumptis ad totum valet argumentum af
firmatiue: vt paries est: tectum est: ⁊ sic de alijs partibus domus: igitur do
mus est. Discipulus. Quod est totum inquantitate? Magister. Est vni-
Totum in quantitate. uersale/ sumptũ vniuersaliter: qđ fit/ si vniuersali addat̃ signũ distributiuũ:
vt oĩs hõ. Et ab isto sumit̃ argumẽtũ affirmatiue ⁊ negatiue: vt oĩs hõ est
aĩal: igit̃ petrus est animal: nullus homo est asinus: igitur petrus nõ est asi-
nus. Si enim vniuersalis sit vera: quelibet particularium est vera. Simi-
liter si vniuersalis fuerit falsa: quelibet particularium est falsa: sed non

...nuerso. Ideo ab vna harum partium ad totum/argumentum non valet: sed ab omnibus simul sumptis: vt petrus est animal: ioannes est animal: et sic de alijs: igitur omnis homo est animal: ⁊ petrus non est asinus: ioannes non est asinus: ⁊ sic de alijs: igitur nullus homo est asinus. Discipu. Quod

...tum in modo

est totum in modo? Magister. Est vniuersale sumptum sine determinatione: vt homo. Uniuersale autem sumptum cum determinatione non diminuẽte sed restringẽte dicitur pars in modo: vt hõ alb⁹. Et ab his sumit̃ argumẽtum eodem modo sicut a toto vniuersali: vt asinus nõ est homo: igitur asinus non est homo albus. Et petrus est homo albus igitur petrus est homo. Si autem determinatio fuerit diminuẽs/non sequitur: vt petrus est homo mortuus: igitur petrus est homo. Hic est leo pictus: igitur hic est leo. Dicipulus

...tũ in loco

Totũ in loco q̃d est? Magister. Qđ significat oẽm locũ: vt vbiq̃ nusq̃ ⁊c̃. Sed id quod vnum locum significat pars in loco dicitur: vt hic. Ab his argumentandum est sicut a toto in quantitate: vt deus est vbiq̃: igitur deus est hic. Chymera nusq̃ est: igitur chymera non est hic. Et rursus: petrus nõ est hic: igitur petrus nõ est vbiq̃ ⁊c̃. Discipulus. Quod est totum in tempore?

Totũ in tp̃e

Magister. Quod significat omne tempus: vt semper nunq̃. Id vero quod vnum solum tempus significat/est pars in tempore. Et ab his sumitur argumentũ sicut a toto in modo: vt deus est semper: igitur deus est nunc. Et rursus: chymera nunq̃ est: igitur chymera non est nunc.

De loco a causa ad effectum: et econuerso. Capitulum VII Magister.

Causa

Quid sequitur est locus a causa ad effectum ⁊ econtrario. Causam autem dicimus ad cuius esse sequit̃ aliud. Et est quadruplex scʒ materialis: formalis: finalis ⁊ efficiens. Discipulus. Que causa est

Materialis

materialis? Magister. Ex qua cum forma totũ constituitur. Quod ⁊ effectus cause materailis dicit̃: vt ex ferro cũ forma debita fit cultellus. Et ab his sumitur argumentum negatiue tñ: vt ferrum non est. igitur arma ferrea non sunt. Et rursus ab effectu ad causam materialẽ fit argumentũ affirmatiue: vt arma ferrea sunt: igit̃ ferrũ est: posita eñ materia nõ est necesse materiatũ es sed econtrario. Qđ quidẽ intelligendũ est de materia pmanẽte. Nã in materia transeunte ita arguẽdum est. Uitrum est: igitur arena/aut cinis fuerunt.

Formalis

Panis est: igitur farina ⁊ aqua fuerunt ⁊c̃. Discipulus. Causa formalis que est? Magister. Que dat esse rei (scʒ effectu) vt albedo dat esse albo. Et in his arguendum est negatiue: vt albedo non est: igitur album non est. Anima non est: igitur animatum non est. Ab effectu vero ad causam formalem argumentandũ est affirmatiue: vt animatum est: igitur anima est: album est: igit̃ albedo est. Nam posita forma non ponitur necessario formatum: vt patet de formis essentialibus in animabus exutis corpore: in accidentalibus in albe-

Finalis

dine circa altaris sacramentum. Discipulus. Causa finalis que est?

Magister. Gratia cuius aliquid fit/scʒ effectus in his sumitur argumentum affirmatiue ⁊ negatiue: vt beatitudo est bona: igitur virtus est bona. Pena non est bona: igitur peccatum non est bonum. Cuius enim finis bonus aut malus: ipsum quoq̃ bonum aut malum esse necesse est. Discipulus. Cau-

Efficiens

sa efficiẽs que est? Magister. A qua primo fit motus: vt domificator est cau-

sa efficiens domus. Et in his quoq̃ sumitur argumentum affirmatiue [...]tiue. vt domificator est bonus: igitur domus facta ab eo est bona. Et domus est bona: igitur domificator est vel fuit bonus ⁊c̃. Nam cuius c[...] efficiens bona/ipsum quoq̃ bonum est. Sed non sequitur domus est/igit[...] domificator est: aut econtrario. Quia in his omnibus iam dictis causa ⁊ effectus non sumũtur formaliter/sed fundamentaliter ⁊c̃. His relictis ad reliqua transeamus.

De Locis a generatione et corruptione ab vsibus et communiter accidentibus. Capitulum VIII Discipulus.

Tertio ordine sequitur locus a generatione ⁊ a corruptione: quarum descriptiones in predicamẽtorũ tractatu accepisse memini: reliquũ est vt arguendi modum in his patefacias. Magister. A genera-

A[...]

tione ad generatum ⁊ econtrario argumentũ sumitur affirmatiue ⁊ negatiue vt generatio martyris est bona: igitur martyr est bonus ⁊ econuerso. Et generatio antichristi est mala: igitur antichristus est malus: ⁊ econuerso. Sed a

A co[...]ptiõe

corruptione ad corruptum oppositum sequitur: vt corruptio antichristi est bona: igitur antichristus est malus: ⁊ econtrario. Corruptio virtutis est mala: igitur virtus est bona. Cuius eñ generatio bona: ipsum quoq̃ bonum est. Cuius vero corruptio bona: ipsum malum est. Et cuius corruptio mala/ipm quoq̃ bonum est. Hos locos sequitur qui ab vsu est: post quem qui a cõmuni-

Usus

ter accidentibus sumitur. Discipulus. Usus quid est? Magister. Est operatio siue exercitium rei scʒ vsitate. Et ab his sumitur argumentũ affirmatiue ⁊ negatiue: vt equitare est bonum: igitur equus est bonus: ⁊ ecõtrario. Et similiter occidere est malum: igit̃ occisor est malus: ⁊ econtrario. Cuius vsus enim bonus aut malus: ipsum quoq̃ bonũ: aut malum est. Discipulus. Cõ-

Cõmuniter accidentis

muniter accidẽtia que sunt? Magister. Duplicia sunt. Quedam eñ consequũtur se non semper: vt comptus ⁊ adulter. Non eñ omnis comptus adulter est: aut ecõuerso. Et de his nihil ad presens. Alia sunt que consequuntur se semper: vt penitere sequitur semper ad peccare. Unde taliter in his argumentandũ est affirmatiue: ille penitet: igitur deliquit. Et rursus: ille non deliquit: igitur non penitet. Nam in cõmuniter accidẽtibus: si posterius inest/primũ infuit. Et si prius non inest/posterius non inerit. Hactenus de intrinsecis. Consequens est vt de locis extrinsecis despiciamus.

De locis extrinsecis. Ca. IX Magi.

Est autem locus extrinsecus multiplex. Quidam enim est ab oppositis: quidam a disparatis: quidam a maiore: quidam a minore: quidam a simili: quidam a proportione: quidam a transsumptione: quidam ab auctoritate. Rursus locus ab oppositis quadruplex est. Nam alius est a relatiue oppositis. Alius a contrarijs: alius a contradictorijs: ⁊ alius a priuatiue oppositis. In quibus argumentandũ eo quo sequitur modo. A relatiue oppositis argumentum valet affirmatiue ⁊ negati-

Relatiue

ue: vt pater est: ergo filius est: ⁊ econuerso. Relatiua enim sunt simul ortu et occasu. Et rursus: petrus est pater ioannis: igitur petrus non est filius eius.

sus: Joannes est filius petri: igitur ioannes non est pater petri. Op-
nāq relatiua eidem inesse non possunt. Sed argumentū a contrarijs
iitur affirmatiue: vt homo animal est sanum: igitur non est egrum: hic ho
mo est albus: igitur non est niger ꝛc. Negatiue autem tm̄ tenet in contrarijs
mediatis: vt hoc animal non est sanum: igitur hoc animal est egrum. Sed nō
atiua sequitur. Hic homo non est albus: igitur est niger: quia potest esse rubeus. A
priuatiue oppositis arguitur affirmatiue: vt petrus est cecus: igitur petrus
non est videns. Negatiue autem non tenet: nisi tempore determinato a natu
ra: vt non sequitur: hic canis non est videns: igitur est cecus: quia ante diem
nonum non vidit. Sed sequitur: hic canis post nonum diem non est videns:
ntradi- igitur hic canis est cecus. Argumentum vero a contradictorie oppositis est:
ctoria vt si vnum sit verum: reliquum est falsum: ꝛ econuerso: vt petrum sedere est
parata verū: igit̄ petrū sedere nō est falsum ꝛc. Discipulus. Disparata que sunt?
Magister. Que natura diuersa sunt: vt homo ꝛ asinus. Et in his sumitur
argumentum affirmatiue vt petrus est homo: igitur petrus non est asinus.
Oportet autem hoc fieri in accidentalibus ꝛ abstractis: vt sequitur: hoc est
albedo: igitur hoc non est quantitas. Sed non sequitur: hoc est album:
Maius igitur non est quantum. Discipulus. Quid est maius? Magister. Quod
Minus alicui supraponitur in potentia ꝛ virtute. Id autem quod supponitur / mi-
nus dicitur. Et ab his sumitur argumentum modo opposito. Nam a ma-
iore tenet argumentum negatiue. A minore vero tenet semper affirmatiue.
Exempla sunt hec. Rex non potest expugnare hoc castrum: igitur nec miles.
Et rursus. Miles potest expugnare hoc castrum: igitur rex potest. Nam si id
qđ magis videtur inesse non inerit: nec id quod minus videtur inesse inerit.
Et si id qđ minus videtur inesse inest: igitur id qđ magis videt̄ inesse inerit.
Similitudo Discipulus. Similitudo quid est? Magister. Est rerum differentium ea-
dē qualitas. Et ab hac sumit̄ argumentū affirmatiue ꝛ negatiue: vt sicut risi
bile inest homini: ita hinnibile equo: sed risibile in est homini vt ꝓpriū: igit̄
hinnibile inest equo vt proprium: ꝛ rursus risibile nō inest homini vt genus:
igit̄ hinnibile nō inest equo vt genus. Quia de similibus idem est iudicium.
Proportio Discipulus. Proportio quid est? Magister. Est rerum differentium ea-
dem habitudo / non autem inherentie: sicut similitudo. Et ab hac taliter ar-
guitur. Sicut se habet rector nauis ad nauem: ita rector ecclesie ad ecclesiā:
sed rector nauis non est eligendus sorte / sed arte: igitur nec rector ecclesie eli-
gendus est sorte sed arte. Quia de ꝓportionabilibus idē est iudiciū. Disci.
Transumptio quid est? Magister. Est acceptio nominis magis noti ꝓ no-
mine minus noto: vt sapiens accipitur pro philosopho. Et tenet argumen-
tum: quia quicquid dicitur de aliquo sub nomine minus noto: dicitur de eo-
dem sub nomine magis noto: vt philosophus non est auarus: igitur sapiens
Trāsumptio non est auarus: ꝛ econtrario ꝛc. Transumptio autem est / qua nomen vel ora
tio transsumitur ad significandum aliud propter aliquod simile: vt ridere
florere ꝛc. pertinet ad sophistam. Discipulus. Quid est auctoritas? Ma-
gister. Est iudicium sapientis in sua scientia. Et ab ea sumitur argumen-
Auctoritas tum tm̄ affirmatiue: vt Astronomus dicit celū moueri: igitur mouet̄. Quia
vnicuiq experto in sua scientia credendum est. Et tantum de locis extrinse-
cis. Restat vt videamus de medijs.

De locis medijs. Ca. X Magi...

Locus medius trifarie patitur. Est enim alius a cōiungatis. Al
a casibus: ꝛ alius a diuisione. Discipulus. Coniugata que sunt?
Magister. Abstractum cum suo concreto. Et in his hoc modo ar Co...
guitur. Justicia est bona: igitur iustum est bonum: ꝛ econuerso. Nam quic-
quid conuenit vni coniugatorum / hoc conuenit ꝛ reliquo. Discipulus. Ca- Casus
sus qui sunt? Magister. Ea que ab abstracto cadunt: vt iustum ꝛ iuste a iu
sticia. Et in his ita arguitur. Justum est bonum: igitur quod iuste fit bene fit.
Discipulus. Diuisio quotuplex est? Magister duplex. Quedam enim fit Diuisio
per negationem: vt petrus est homo / aut non homo. Quedam fit sine nega-
tione. Et hec rursus duplex est scʒ essentialis siue per se: ꝛ accidentalis. Es- Essenti...
sentialis siue per se est aut generis species. vt animalium aliud equus: aliud
homo. Aut totius est integralis in suas partes: vt partium domus alia est
paries: alia tectum ꝛc. Aut est vocis in significata: vt canum alius est latrabi
lis: alius marinus: alius celestis. Sed diuisio accidentalis fit: aut cum subie- ...cidentalis
ctum in accidentia partitur: vt animaliū aliud sanum: aliud egrum: ꝛ ecōuer
so: cum accidens in subiecta diuiditur: vt sanorum aliud homo / aliud asinus.
Aut cum accidens in accidentia scinditur: vt sanorum aliud calidum / aliud
frigidum ꝛc. Ab his omnibus sumitur argumentum a positione vnius mem
brorum diuidentium ad remotionem alterius: ꝛ econuerso: vt ioannes est ani
mal: ꝛ non est animal sanum: igitur est animal egrum: ꝛ petrus est animal: et
est animal rationale: igitur non est animal irrationale. Hec de locis dialecti-
cis dissertasse satis sit. In quibus tamen si abundare volueris / quadruplici
instrumento vtendum est. De quibus / fortasse non erit inutile iam in calce hu
ius tractatus pauca in medium ferre.

De instrumētis abundandi. Ca. XI. Dis.

Que igitur sunt abundandi instrumenta? Magister. Sunt propo Abundandi
sitionū sumptio. Multiplicis distinctio. Differentiarum inuentio: instrumenta
ꝛ similitudinis consyderatio. Unde oportet sumere varias propo
sitiones: scʒ probabiles morales / logicas / physicas ꝛc. Oportet etiam distin
guere multiplex: vt ostendamus propositum ꝛ non paralogisemur: vt acutū
est multiplex: q: in voce / cultro ꝛ magnitudine. Et ex eo rursus multiplicant̄
propositiones. Oportet insuper eorum que proposita sunt inuenire ꝛ consyde
rare differentias: per hoc enim propositiones multiplicabimus: ꝛ definitio-
nes facilius constituimus. Demum similitudinem eorum que dicta sunt con-
syderabimus. Nam ꝛ per hoc propositiones plurificare possumus. Omnia
enim dicta ad multiplicationem propositionum tendunt. In quibus simili-
ter ꝛ in dictis locis / si intellectum exercitaueris: potes non modo opponenti
obuiare: verūetiam quācūq conclusionem probabiliter syllogisare. Aut sal-
tem (quod satis est logico) de requisitis nihil omittere. Unde ꝛ medicum bo
num dicimus si de requisitis circa egrum non negligit: etiam si non semper
sanet.

Tractatus. VI. de syllogismo demonstratiuo. De demonstrationis definitione. Capitulum. I Disci.

Ex probabilibus ita clare iamiam argumentandi modum accepi: vt de hoc plura verba fundere (quoniam in principijs scientiarū laboramus) nō sit necesse. Sed quo ingenio ex ꝓpositionibus per se ⁊ necessarijs syllogisandum sit consequenter ostendas. Magister. Sicut ex probabilibus ⁊ contingentibus syllogismum dialecticū/ita ex per se ⁊ necessarijs demonstratiuū efficies. Potius tamen in prima figura ꝙ in alia: eo ꝙ ceteris sit perfectior: ⁊ quoniam concludit vniuersaliter affirmatiue: qđ in alijs non contingit. Unde syllogismus demonstratiuus siue Demonstratio est que procedit ex primis/veris immediatis/prioribus/notioribus causisqꝫ conclusionis. Dicuntur autem prima vera: que per seipsa ⁊ non per alia fidem habent. Uel que cum sint vera/non contingit ea demonstrare. Sed immediata: sunt ꝓpositiones ꝑ se nota: quibus nō est alia prior siue notior: sed cognitis terminis cognoscūtur: vt quodlibet est vel non est. Innata eīm est nobis potentia per quā determinamur ad assentiēdum primis principijs debite presentatis. Et sunt duplicia.

Dignitas

Quedam enim sunt dignitates: que scꝫ non possunt demonstrari: ⁊ necesse est quēlibet docendū eas habere: vt quodlibet est/vel non est. Alie sunt positiones siue suppositiones: que nō demonstrant̄: nō tamen necesse est quēlibet docendū eas habere: vt omne animal rationale est risibile. Definitio autē cum nec significet esse nec non esse/positio non est. Disci. Prioribus/cur addis?

Positio siue suppositio.

Priora.

Magister. Quia oportet demonstrationis premissas esse ꝓpositiones primas: aut in primas resolubiles per ascensum: ⁊ in ascensu tali nō cōtingit in infinitum procedere: licet per plura finita: finita autē finities sumpta semꝑ sunt finita. Uerūtamen primū principiū in propria forma nō ingredit̄ demonstrationem: sed vt contractū est. Disci. Quid per residuas definitionis particulas designare pretendis? Magi. Alias premissarū conditiones. Cum eīm solius conclusionis sit scientia/doctrina siue disciplina: omnis autem talis ex preexistenti fit cognitione: oportet ꝓmissas ante conclusionem esse cognitas: nō tamen eodem modo: maior eīm prius tēpore cognoscit̄ conclusione: minor autem simul tempore cum conclusione cognoscitur. Conclusio autem ⁊ si possit sciri in vniuersali ante demonstrationē: non tamen in particulari.

Premisse Precognoscūtur

Disci. Unde autem sciuntur premisse? Magister. Ex cognitione suarum partium: que sunt passio ⁊ subiectum: de quibus ante omnem demonstrationem necessario precognoscimus quid est: ⁊ quia est: quid scilicet significent: ⁊ quia est/scilicet ens possibile in natura: et quia passio inest subiecto: sed propter quid hoc sit/per demonstrationem concluditur. Conclusioni igitur propter premissas assentimus: igitur premissis magis credimus. Nam propter quod vnūquodqꝫ tale/⁊ ipsum magis: ⁊ fit talis cognitio in nobis per viam sensus/memorie ⁊ experimenti. Experimento autem fit vniuersale: quod est principium artis ⁊ scientie. Scientia enim est vniuersalium: intellectus vero est pr[imo]norum principiorum. Patet ex his: si nobis alicuius sensibilis sensus defecerit eiusdem ⁊ deficere scientiam necesse est: vt cecus a natiuitate

Precognitio qđ est: ⁊ q̄ est

Aristo. j. metaphysice.

coloris omnino nullam habet noticiam: sed potius ignorantiam pur[e negationis]. Qui autem deceptus fuerit syllogismo ignorantie: ⁊ si scientiam n[on] acquirat: non tamē ignorans est ignorantia pure negationis/sed praue dispositionis. vt si quis credat his premissis. Omnis substantia est qualitas: ⁊ omnis quātitas est substantia: igit̄ omnis quātitas est qualitas/praue dispositus censetur. Disci. ꝙ pregnans est hec demonstrationis definitio. Mag. Pregnans est ⁊ multa comprehendens.

[Ignoranti]nis [Igno]... praue di[spo]sitionis.

Quid scire. Quid propositio vniuersalis de omni ꝑ se ⁊ scđm qđ ipm. Capi. II. Mag.

Aliam demōstrationis inuentes definitionē: verbis quidem breuiorem/sensu tamē nō minus pregnantē. Disci. Quā? Magister. Demonstratio est syllogismus faciens scire. Scire autem ꝑ demonstrationem intelligere est. Uel scire est rem per causam cognoscere propter quā res est: ⁊ quoniā illius est causa: ⁊ non est contingere hoc aliter se habere. Ex istac et precedenti definitionibus clare patet/conclusionem quā contingit scire ⁊ demōstrare esse veram/perpetuā/per se ⁊ vniuersalem. Uerā quidem dico: nam falsum ⁊ quod non est/non contingit scire. Perpetuā aūt dico: q̄m corruptibilium non est scientia: ideo nec definitio. quia definitio est demonstrationis principium: aut tota demonstratio/tm̄ positione differēs. Per se dico: q̄m ea que per accidens sunt/corruptibilia sunt ⁊ non perpetua nec necessaria. licet enim necessarium ex nō necessarijs possit syllogisari: nō tamen potest sciri nisi ex necessarijs. Similiter ea que non sunt vniuersalia/perpetua nō sunt. Uniuersalē aūt ꝓpositionē hic dicim⁹: nō vt in tractatu tertio definita est: sed eā ipsam que est de omni/de per se/⁊ scđm qđ ipsum.

Demo[nstratio] ... Sc[ire]

ꝓpositio vniuersalis.

Dis. Que aūt ꝓpositio dicitur de omni? Mag. Illa in qua predicatum est non in quodam supposito subiecti/in quodam vero nō: nec aliquādo/aliquando vero non: sed in omni per se ⁊ semper. vt omnis homo est risibilis.

ꝓpositio de omni.

Disci. Propositionem per se quā dicis? Magi. Eam que est in aliquo modo dicendi per se. Sunt autem huiuscemodi quattuor. Primus est: cum predicatū est definitio vel pars definitionis subiecti. vt omīs homo est aīal rationale. Secūdus est cum subiectū est definitio: vel pars definitionis predicati: vt homo est risibilis. Tertius est eorum que non sunt in subiecto. vt dicibilia de genere substantie. Quartus est modus causandi: vt cū aliquod fit ꝓpter alterū: tunc id propter qđ aliud fit/est causa per se effectus causati. vt interiectio est causa per se interitus. De primis duobus est ad propositum: nam in his sunt propositiones per se necessarie ⁊ vniuersales. Et ne in harum assignatione te errare contingat: cauere necesse est: ne passio superioris inferiori assignet̄. etiam si tale superius vnicum habuerit inferius. Similiter ne passio cōmunis/specie distinctis per aliquod innominatū cōueniens/vni vt proprio attribuatur. vt proportionabiliter cōmutari cōuenit linee/tempori et numero: male igitur assignat̄ vni ex his tanꝙ proprio subiecto. Aduertendum est demū ne passio partis assignetur toti. vt non cōcurrere est passio linearum parallelarum: ideo male attribuitur toti vel omni linee. Ad cognoscendum autem quod sit passionis primum et adequatum subiectum: videndum est quo posito/ponatur: et quo remoto/passio remouetur. Id enim verum subiectum talis passionis censetur. Discipu. Que

ꝓpositio per se

Modi per seitatis:

Errores in assignatione vniuersalis

propositiones dicuntur scdm quod ipsum? Magister. Iste que con
tuntur. Ex quo patet. ꝙ demonstratio procedit ex principijs proprijs/et
non cōmunibus: quia talia non conuertuntur. Sequitur rursus: ꝙ demōstra
tor non potest descendere de genere in genus: hoc est: vna scientia nihil de
monstrat de subiecto alterius scientie. Dempta scientia subalternante: que
potest demonstrare aliquid de subiecto subalternate: non tamen demonstra
tione ꝓpter quid/sed quia est. Habet igitur quelibet scientia propria princi
pia que non demonstrat: quia nō habet aliquid notius ipsis. habet insuper
ꝓprias interrogationes et conclusiones. qua propter disputans cum geo
metra/faciat hoc per principia geometrie: aut non disputabit proprie/sed per
accidens: videlicet inꝗtum naturalis aut methaphysicus. Quāuis autem
(vt visum est) scientia vna plura habeat principia: vnitatem tamen accipit
non a principijs/sed a subiecto: ad quod habent hec principia resolui. Sub
iectum enim virtualiter continet omnes veritates scientie cuius subie
ctum est.

De diuisione demōstrationis. Ca. III. Dis.

Quoniam mentionem facis de duplici demonstratione: quia est/et
propter quid: harū differentias haud silentio pretereas. Mag.
Demonstratio quia est / procedit aut per causam remotam: aut — Demonstratio quia est
ab effectu ad causam. Exemplū primi lapis non respirat: quia non est ani
mal cum potius probari deberet per hoc: quia non habet pulmonem. ha
bere enim pulmonem est causa ꝓpinqua respirationis: esse aūt animal/est
causa remota/et non propria: cū quedam sint animalia non respirātia. vtpu
ta conche. Exemplū secunde: Planete non scintillant: igitur sunt ꝓpe nos
nam non scintillare effectus eius est: quia prope nos sunt. Intelligimus au
tem illud de omni causa: siue sit materialis/formalis/finalis/aut efficiens.
per has omnes enī possunt fieri demonstrationes: immo vna conclusio quā
doqꝫ demonstratur per diuersas causas. vt tonitruum fit: quia extinctio in
nubibus fit. vel quia vt terreantur anime infernales: vt quidā dixere. De
Demonstratio ꝓpter quid — monstratio propter quid/est hec que in superiorib[9] definita est: que scꝫ pro
cedit semper a causa propinqua et propria ad effectum. vt omne animal ra
tionale est risibile: omnis homo est animal rationale: igitur omnis homo est
risibilis. Patet igitur quoniam scientia subalternans demōstrans subiectū
scientie subalternate (id est scientie cuius subiectum continetur subiecto sci
entie subalternantis) facit hoc per causas remotas et nō adequatas: et per cō
sequens nō demōstratione ꝓpter quid/sed quia est: vti in superiorib[9] dictū
est. Similiter cōtingit diuersas scientias nō subalternatas eandē demōstra
re conclusionē: nō tn̄ vno genere demōstrationis: sed vna demōstrat demon
Ostensiua. — stratione quia est: alia ꝓpter quid. Patet/nam vulnera rotūda tardius esse
Ad impossibile. — sanabilia/demonstratur in chirurgia demōstratione quia est. In geometria
vero demonstratione ꝓpter quid: qr scꝫ in vulnere rotūdo latera magis di
Demonstratio vniuersal. — stant quā in oblongo. Disci. Sunt ne alie demonstrationis diuisiones?
Mag. Sunt. Quedam enim est demonstratio vniuersalis: quedam parti
Particularis — cularis: quedam est affirmatiua: quedam negatiua: et quedam ostensiua: que
Affirmatiua — dam vero ad impossibile. Et inter has demonstratio vniuersalis potior est
Negatiua — particulari: affirmatiua potior negatiua: ostensiua potior illa que est ad im

possibile. Similiter demonstratio propter quid potior est demon
quia est. Nam medium eius dicit causam precisam quare predicatum
subiecto.

De Medio demonstrationis et questionibus vere scibilibus. Ca. IIII Disci.

Quod est medium demonstrationis? Mag. Definitio: non qui
dem quid nominis/sed quid rei. Nec illa que dicit quid est tm̄ sed
que dicit ꝓpter quid: hec enim tota demōstratio est: ab ea tm̄ po
sitione differens. Non tamen omnium quorum est definitio est demōstratio:
aut econuerso. Definitio enim est solius substantie et in complexorum: demō
stratio autem est complexorum: quia conclusionum. Disci. Qua via defi
nitio rei (si ignoratur) inuestiganda erit? Magister. Uia diuisionis: vide
licet generis per differentias essentiales. Constituitur nanqꝫ definitio ex ge
nere et differentia essentiali: ita tamen ꝙ nihil superflui nihilue diminuti cō
tineat: sed cum definito conuertatur: nec detur per equiuoca/sed vniuoca.
Discipulus. Posset ne definitio de definito demonstrari? Magister.
Posset. At materialis per formalem. Sed non in eo ꝙ quid. quia hec demō — Definitio demonstratur de definito
stratio fieret cum reduplicatione: que si poneretur ad minorem/fieret peti
tio principij. Exemplum: Omnis numerus seipsum mouens est causa mo — Porphirius
uendi in eo ꝙ quid: anima est numerus seipsum mouens in eo ꝙ quid est: igi — Aristotelis.
tur anima est causa mouendi. ibi nāqꝫ assumitur in minore quod debuit pro — v. physicorū.
bari. Habes itaqꝫ breuibus quid demonstrationis mediū: et qua via inquirē
dum sit. Sed questiones de ipso querentes nondum accepisti. Discipulus.
Que et quot sunt huiusmodi questiones? Magister. Quattuor. videlicet.
si est. quia est. quid est. et ꝓpter quid est. Et dicuntur vere scibiles. nā que
runt de his que vere scimus. Unde si est/querit de possibilitate in natura. — Questiones vere scibiles
vt si luna sit deficiens: Quia est/querit si sit huius defectus medium. Quid
est/querit quid sit tale medium. Sed propter quid/inquirit causam preci
sam qua passio insit subiecto: et per demostrationem concluditur. Disci.
A medio igitur quasi totius demonstrationis dependet virtus et cognitio.
Magister. Ita est: nec tale nisi a sollertibus de facili reperit. vnde Soller — Sollertia
tia est subtilitas inueniēdi mediū in nō perspecto tpe. vt si quis vidēs lunā
splēdere versus solē/dicat: igit luna accipit lumen a sole. Hec sunt quedam
per pauca et generalia ꝑncipia que de syllogismo demōstratiuo in ꝑsentium
in mediū ferre placuit. Cum enī hec degustaueris: secretiora pandā. Nunc
syllogismum sophisticum videamus.

Tracta. VII. De Syllogismo sophistico. Quid syllogismus sophisticus: ars sophistica: sophista: insuper et de metis. Ca. I. Mag.

Quoniā opposita iuxta se posita magis elucescunt: quapropter Aristotelis
postqꝫ sermonem finiuimus de syllogismo demonstratiuo ge: de celo et mū
nerante scientiam: de syllogismo sophistico generante dece: do.
ptionem differendum esse haud inutile visum est. Discipu. Syllogism[9]
Quid est syllogismus sophisticus? Magister. Est is qui ex sophisticus.

...e videntur probabilia/⁊ nō sunt syllogisata. Aut est syllogismus ap-
parens ⁊ non existens. Unde ⁊ ars sophistica/apparens sapientia est: ⁊ non
existens. Et sophista est vir copiosus ab apparente scientia: ⁊ nō existente.
et sapiens nō est: licet videat̃ opera sapientis facere: scʒ non mentiri de his
que nouit ⁊ mentientē manifestare. Habet aūt omnis syllogismus sophisti-
cus duplicem causam: scʒ apparentie: ⁊ defectus. Causa apparentie est/qua
estimamus per vnum nomen tm̄ vnū significari. Causa autem defectus est:
quoniā non est in rebus sicut in nominibus. Nomina etenim finita sunt/res
aūt infinite: ob id necesse est vnum nomen plura significare. Ignorātes ergo
virtutes vocabulorum facile paralogisant̃. Queadmodū innumeris/imperi-
ti a peritis expellunt̃. Dis. Quis tamen finis est artis sophistice? Mag.
Finis claret ex dictis: Nititur em̄ sophista respondentē decipere: ⁊ ad aliqd
inconuenies (qd metā dicimus) virtute alicuius fallacie ducere. Discipu.
Quot sunt huiuscemodi mete? Magister. Quinqꝫ videlicet: Meta redar
gutionis: falsi: inopinabilis: solecismi: ⁊ nugationis. Unde respondens ad
metam redargutionis ducitur: si in vna ⁊ eadem disputatione vi argumenti
idem negare/⁊ concedere compellit̃. Ad metā falsi: cum falsum concedere
cogitur. Inopinabilis: cum aliqd/qd est contra opinionem plurium: aut eo-
rum de quorum secta respondens est admittit. Solecismi/cum vi argumenta-
tionis aliquā orationē contra regulas artis grāmatice loquit̃. Ad metā au-
tem nugationis ducit̃: si idem bis inutiliter repetere cōpellitur. Hec aūt non
vnica/sed pluribus fallacijs consequitur.

...ica / ...ra sapiē / ...s. / ...ausa appa- / ...tie. / Defectus / ...istotelis / ...lencho. / ...ete

De fallacijs ⁊ earūdē diuisiōe. Ca. II. Dis.

Fallacia

Quid igit̃ est fallacia? Mag. Est idoneitas decipiendi: faciēs cre
dere de ente ꝙ sit non ens: ⁊ de non ente ꝙ sit ens: mediante phan
tastica visione. Sunt autem huiusce species tredecim: quarū sex
sunt in dictione: et septem extra dictionem. In dictione sunt que sm̄ multi-
plicitatem dictionis aut orationis sumuntur. vt Equiuocatio et Amphibo
logia: in quibus est multiplicitas actualis. Compositio/diuisio et accentus:
in quibus est multiplicitas potentialis. Et fallacia figure dictionis: in qua
est multiplicitas phantastica. Multiplicitatē vero dicimus actualem: cum
dictio vel oratio eadem sm̄ substantiā ⁊ modum proferenti diuersa signifi-
cat. vt canis: liber platonis. Multiplicitas potentialis autem est: cum di-
ctio vel oratio eadem sm̄ substantiā: diuersa tamē sm̄ modū proferendi/di
uersa significat: vt populus. quicquid viuit semper est. Sed multiplex phan
tasticum est: cum dictio aliqua vnum significat ⁊ aliud significare videtur/
propter similitudinem aliquā quā cum alia dictione habet. vt musa signifi-
cat rem feminini generis: igitur ⁊ poeta ⁊c̄. Primum itaqꝫ fallacias sex que
sunt in dictione lustrabimus.

In dictione / Multiplicitas actualis. / Potētialis. / Phantasticū

De fallacia equiuocationis. Ca. III. Ma.

Equiuocatio.

Inter fallacias in dictione prima est equiuocatio. et est multiplicitas
dictionis eiusdem sm̄ substantiam et modum proferendi. vt canis.
Deceptio autem per hanc facta/fallacia equiuocationis dicitur.
Discipulus. Quot modis fit? Magister. Tribus. Primo cum di-
ctio diuersa significat: aut consignificat principaliter. vt omnis canis cur-
rit: Sidus celeste est canis: igitur Sidus celeste currit. Quicunqꝫ sana-

Modi equiuo cationis.

batur sanus est: laborans (id est infirmus) sanabatur: igitur labo[rans sa]
nus est. Iste pannus est de anglia: anglia est terra: igitur iste pannus e[st]
terra. Deus est vbiqꝫ: vbiqꝫ est aduerbiū: igit̃ deus est aduerbiū ⁊c̄. Unde in
primo paralogismo canis multiplex est: scʒ ad canē latrabilē/ad canē ma-
rinū/⁊ ad canē celestem. In secūdo laborās dicit laborantē in p̄senti vel p̄te
rito. In tertio p̄positio de/dicit circūstantiam cause materialis vel loci. In
quarto vbiqꝫ/tenet̃ significatiue vel aduerbialiter. quibus consideratis hi
et similes paralogismi possunt solui facillime. Secūdo cōmittitur fallacia
equiuocationis ex eo: ꝙ dictio significat vnū principaliter: ⁊ aliud trāssum-
ptiue. vt quicquid currit habet pedes: danubius currit: igit̃ danubius habet
pedes. Quicquid ridet habet os: pratū ridet. igitur pratū habet os ⁊c̄. In
primo naqꝫ currit/potest significare cursum qui fit per pedes: vel motū: vel
lapsum qualitercūqꝫ. In secūdo ridere/actum hoīs ꝓprie significat: simili-
tudinarie aūt significat florere: nā vtrūqꝫ gaudiū denotat. Tertio fit ex eo ꝙ
dictio cū alia composita plura significat: ⁊ per se vnū tm̄. vt in/vel nō/in di-
ctione immortale: que significat vel id qd nō potest mori: vel id qd est potēs
non mori vnde sic arguit̃: Omne immortale est perpetuum: potens nō mori
est immortale: igitur potens non mori est perpetuum. Secunda que sequit̃
est fallacia Amphibologie.

De fallacia amphibologie. Ca. IIII. Dis.

Amphibologia quid est? Mag. Idem est qd dubia sententia: cum
scʒ oratio vna sm̄ substantiā ⁊ modū ꝓferendi pōt significare di-
uersa. Et deceptio ꝓpter hāc facta dicit̃ fallacia Amphibologie.
Disci. Quot modis fit? Magi. Tribus. Primo cum oratio principali-
ter plura significat. vt liber platonis: significat librū a platone possessum:
vel a platone editum. sic arguendo: Quicquid est platonis/possidet̃ a plato
ne: hic liber est platonis: igit̃ hic liber possidetur a platone. posito ꝙ ab alio
possideat̃. Scdo fit: cum oratio vnū significat principaliter ⁊ transsumitur
ad significandū aliud. vt litus aratur: transsumit̃ ad significandum operam
perdere. vt quicquid aratur/aratro scinditur: litus aratur: ergo litus aratro
scindit̃. Tertio fit ex eo ꝙ dictio cū diuersis pōt cōstrui. vt quoscunqꝫ vellē
me vincere/vellem ꝙ vincerent me: romanos vellem me vincere: igit̃ vellē
ꝙ romani vincerent me. Ibi em̄ me/pōt construi cū vincere a parte anterio-
ri aut posteriori: similiter romanos: similiter quicunqꝫ sunt episcopi sunt sa-
cerdotes: asini sunt episcopi: igitur asini sunt sacerdotes. Ibi enim episcopi
est aut nominatiui aut genitiui casus: ⁊ per hoc diuerso construitur. Tertia
fallaciarum Compositionis est.

Amphibologia. / Modi amphibologie.

De fallacia compositionis. Ca. V Dis.

Compositio quid est? Magi. Est eorū que deberent diuidi falsa
vnio. ⁊ deceptio ꝓpter hanc facta compositionis dicit̃ fallacia.
Dis. Quot modis fit? Mag. Duobus. Primo ex eo ꝙ aliquod
dictū potest stare pro se toto: aut pro parte sui. vt quēcūqꝫ possibilem est am
bulare/possibile est ꝙ ambulet: sedentē possibile est ambulare: igitur possi
bile est ꝙ sedens ambulet. nam in minore hoc dictum/sedentē ambulare/po
test stare pro se toto: vt sedens sedēdo pōt ambulare: ⁊ est composita falsa.
aut potest stare pro parte sui. i. sedens nunc/habet potentiā ambulandi: scʒ

Compositio. / Modi cōpositionis.

...t diuisa vera. Scdo fit ex eo/ q aliqua determinatio pot referri
...ersa. vt quicu̅q litteras scit nunc/ didicit illas: ille antiquus gra̅ma-
...ticus scit litteras: igitur nu̅c didicit illas. Ibi em̅ nunc/ potest determinare
hoc verbu̅ didicit: et tunc est composita falsa. aut hoc verbu̅ scit: et tu̅c est di-
uisa vera. Ali quando dictiones ordinant sm situm magis debitum: oratio
composita est: quando ordinant sm situm minus debitum diuisa est. Ordi-
nant au̅t tu̅c sm situ̅ magis debitu̅: qn determinatio determinat principa-
le. vt quicquid viuit semp est: si semp/ determinat est/ qd in illa oratione est
verbum principale. Sequit fallacia diuisionis.

De fallacia diuisionis. Ca. VI. Disci.

Diuisio
odi diuis

Diuisio quid est? Mag. Est eoru̅ que deberent componi falsa se-
paratio. Et deceptio penes hanc facta diuisionis dicit fallacia.
Dis. Quot modis fit? Mag. Duobus. Primo ex eo/ q aliqua
co̅iunctio potest coniungere inter terminnos vel ppositiones. vt quecu̅q
sunt duo et tria/ sunt duo et sunt tria sed quinq sunt duo et tria: igitur quinq
sunt duo et sunt tria: Nam si et/ coniungit inter terminos: oratio est co̅posita
et vera. si vero coniungit inter propositiones: ipsa est diuisa et falsa. Secu̅do
fit: cu̅ aliqua determinatio potest referri ad diuersa. vt quo vidisti hu̅c per-
cussum illo percussus est: sed oculo vidisti hu̅c pcussum: igitur oculo percus-
sus est. Oculo enim pot determinare hoc participium/ percussus: et sic est di-
uisa et falsa: aut hoc verbu̅/ vidisti: et tu̅c est composita et vera. Quinto loco
subit fallacia Accentus.

De fallacia Accentus. Ca. VII. Disci.

Accentus

Accentus quid est? Mag. Est certa lex et regula ad eleuandum aut
deprimendu̅ cuiuscunq dictionis syllabam. Et est triplex. s. Gra-
uis: qui syllaba̅ depmit. Acutus: qui syllabam eleuat. Circu̅flexus:
qui partim eleuat et partim deprimit. Deceptio autem penes hos facta acce̅-
tus fallacia dicit. Disci. Quot modis fit? Mag. Duobus. primo ex eo q

Modi acce̅tus.

aliqua dictio potest proferri et regi diuersis accentibus. vt populus/ habe̅s
primam longam significat arborem: habens autem primam breuem signifi-
cat gentem: et arguitur sic: Omnis populus est arbor: gens est populus: igi
tur gens est arbor: Secundo fit ex eo q aliqua vox potest esse dictio vel ora-
tio. vt quies: sic arguendo: Tu es qui es: quies est requies: igitur tu es requi
es. Similiter quicunq habet dilectionem supernam/ habet dilectione̅ dei:
vsurarius habet dilectionem super mnam: igitur vsurarius habet dilectio-
nem dei. Si enim supernam sit vna dictio: maior vera est. Si autem sint due
dictiones. scilicet super et mnam (pro pecunia) falsa est. Similiter metuo po
test esse dictio vel oratio dicendo: Metuo lo̅gas pereunt noctes Lydia dor-
mis.

De fallacia figure dictionis. Ca. VIII. Ma.

Figura dictionis.
Modi figure dictionis.

Ultima in dictione fallacia est figure dictionis. Et est figura dicti-
onis vocis cum voce similitudo. Et deceptio penes hanc causata
fallacia figure dictionis est appellata. Disci. Quot modis fit?
Magister. Tribus. Primo ex simili terminatione dictionis cum dictione
vt omnis aqua est humida: fluuius est aqua: igit fluuius est humida. Scdo-

fit si predicamentum vnum mutetur in aliud: aut species vna vniu...
menti mutetur in aliam speciem eiusdem pdicamenti. Exemplum pri...
Quicquid heri emisti hodie comedisti: heri carnes crudas emisti: igitur ho
die carnes crudas comedisti. quicquid em̅ dicit rem de predicamen... substa̅-
tie: et crudas/ de predicame̅to qualitatis. Exemplum secundi: Qua̅toscu̅q
digitos heri habuisti hodie habes: decem digitos heri habuisti: igitur dece̅
digitos hodie habes: posito q vnu̅ amiseris. quantoscunq enim dicit qua̅-
titatem continuam: decem/ aute̅ dicit quantitate̅ discreta̅. Tertio fit ex di-
uersa suppositione: vt homo est species: igitur aliquis homo est species. in
prima enim homo supponit simpliciter: in secunda vero psonaliter. Et hec
de fallacijs in dictione.

De fallacia extra dictione̅. Ca. IX. Dis.

Que sunt fallacie extra dictionem? Magi he. Fallacia acciden-
tis sm quid ad simpliciter. Ignorantie elenchi. Petitionis prin-
cipij. Consequentis: Non cause vt cause. Scdm plures interro-
gationes vt vnam. Dicunt autem he fallacie extra dictionem: quoniam ha-
bent causam apparentie et defectus/ non ex parte vocis (vt predicte) sed ex
parte rei significate: vt patebit in descriptione earunde̅.

Fallacie extra dictione̅

De fallacia accidentis. Ca. X Mag

Accidens

Accidens (vt hic accipimus) est quodda̅ extraneu̅ in p te/ ide̅ et in
parte diuersum. q si aliqd pdicatu̅ equaliter fuerit assignatum rei
subiecte et accidenti: causat deceptio q fallacia accide̅tis dicitur.
Disci. Quot modis fit? Mag. Tribus. Primo ex eo q aliqd dicitur de

Modi fallacie accide̅tis.

aliqua re: et ppter hoc credit etia̅ co̅uenire accidenti illius rei. vt sic arguen-
do: homo est spe̅s: petrus est ho̅: igitur petrus est spe̅s. ibi spe̅s conuenit ho-
mini: et ppter id etia̅ videt co̅uenire petro. Secundo fit ppter hoc q aliqua
duo in aliquo tertio co̅ueniunt: et ob id inter se couenire iudicantur. vt homo
est animal: equus est animal: igitur homo est equus. Tertio fit: cu̅ ex duobus
diuisim sumptis infert aliquod coniunctu̅ sm accidens. vt sic arguendo: iste
canis est tuus: et iste canis est pater: igitur est tuus. Unde ad hoc q ex diui-
sis ad coniuncta argumentu̅ possit inferri: requirit primo q predicata pre-

Argumenta a diuisis ad coniuncta.

dicentur de se inuicem aut de aliquo tertio per se. Secu̅do requiritur/ q pri-
mum non includat vltimum. Tertio requirit/ q no̅ sit repugnantia in adie-
cto. Propter primum non sequitur: petrus est bonus: petrus est cithareda:
igitur petrus est bonus cithareda. Propter secundu̅ non sequit: petrus est
homo: petrus est animal: igit petrus est ho̅ animal. Et ppter tertiu̅ no̅ se-
quit: petrus est ho̅ et est mortuus: igit petrus est ho̅ mortuus.

De fallacia scdm qd ad simplr. Ca. XI Ma.

Scdm quid

Secunda̅ inter fallacias extra dictione̅ ea̅ diximus: que fit/ si argu-
itur a dicto sm quid ad dictum simpliciter. Est au̅t dictum sm qd ad simplicit
determinatio diminuens de ratione eius cui additur. Disci. Quot

Dictu̅ sm qd

modis fit hec deceptio? Mag. Multis modis: sm q determinatio dimi-
nuens varijs potest attribui. vt petrus est homo mortuus: igitur est homo.
Ethiops est albus sm dentes: igit ethiops est albus. Diuitie no̅ sunt bone
male vtenti: igitur diuitie non sunt bone.

De fallacia petitionis principij. Capitulum. XII Magister.

prin= modi petiti= s pncipij.

SI contingat in syllogismo principiū petere/ fallacia fit quā tertio loco inter fallacias extra dictionē enumerauimus. Hoc aūt contingit quinquies. Primo cum petiť definitū in definitione. vt animal rationale currit: igiť homo currit. Secundo cū petiť particulare in vniuersali. vt nullus homo currit: igitur petrus non currit. Tertio cum petitur vniuersale in particularibus: vt petrꝰ currit/ plato currit: ꝛ sic de alijs: igitur omnis homo currit. Quarto cū petitur cōiunctum in diuisis aut econtrario. vt medicina est disciplina sani: medicina est disciplina egri: igitur medicina est disciplina sani ꝛ egri. Quinto cū vnum relatiuū petiť in alio. vt petrus est pater platonis: qꝛ plato est filius petri. Si igiť in dictis argumentationibus antecedens sit eque ignotū vt ꝯsequens/ fit fallacia petitionis principij. Post quā enumerauimus fallaciā cōsequentis.

De fallacia cōsequentis. Ca. XIII Mag.

Modi fallacie ꝯsequētis

FIt aūt fallacia consequentis: cū credimus consequentiā conuerti q̄ non conuertiť. Et hoc quidē trifarie accidit. Primo/ cum arguitur a destructione antecedentis ad destructionē consequētis. vt si homo est/ animal est: sed homo nō est: igiť animal nō est. Similiter cū arguitur ab inferiori ad superius cū distributione superioris. vt oīs homo currit: igitur omne animal currit. Omnis homo est rationalis: igitur oīe animal est rationale. Scđo fit ab insufficienti inductione singulariū. vt petrus est aīal: ꝛ econuerso/ plato est animal: ꝛ ecōuerso/ ꝛ sic de alijs: igiť oīs homo est aīal: et ecōuerso. Ibi enim singularia huius qđ sequitur: omne animal est homo/ non sunt sufficienter inducta. Tertio fit cum arguitur a cōiter accidentibus que se aliquando consequunť et aliquādo nō. vt hic est comptus: igitur hic est adulter. et econuerso.

De fallacia scđm non causam vt causam. Capitulum. XIIII. Magister.

DE fallacia ꝟm non causam vt causam diximus: de potestate syllogismorum: Transeamus igitur ad sequentem.

De fallacia scđm plures interrogationes vt vnam. Capitulum. XV Magister

Interrogatio plures.

FAllacia que sequitur est que fit ꝟm plures interrogationes vt vnā. Est aūt interrogatio plures in qua plura predicanť de pluribꝰ: aut plura de vno: aut vnū de pluribus. Ad quā si datur vna responsio/ causatur deceptio. vt si queritur: est ne hic et hic homo? demōstrando petrū et asinū. si dicas est: igiť asinus est homo. Si dicis/ non: igitur petrus nō est homo. Respondendum est ergo: vnus est homo: ꝛ alter non. Similiter potest hoc fieri in plurali numero. vt sunt ne hec bona? demonstrando vnū bonum/ et aliud malum.

De fallacia ignorātie elenchi. Ca. XVI Di.

De syllogismo dia

ELenchus quid est? Magi. Est syllogismu[s] ... dens cōtradictoriā ꝓpositiōis negate a resp[ondente] ... nō nois tm̄: nec rei tm̄: sed nois ꝛ rei simul: nō sy[n]onimi ... ꝛ ex his q̄ data sūt de necessitate nō cōnumerato eo qđ erat in pnc[ipio] ... ꝟm idē/ siľr ꝛ in eodē tpe. In hac definitione quedā ponunť rōne ... vt ꝑticule oēs pter quatuor vltime: q̄ ponunť rōne cōtradictiōis: ... si peccauerit argumentū/ fit fallacia ignorātie elenchi. Uñ primo ... hanc ꝑticulā ad idē: vt duo sunt duplū ad vnū/ ꝛ nō sunt duplū ad t[ria] ... duo sunt duplū ꝛ nō duplū. Secūdo fit cōtra hanc ꝑticulā/ ꝟm ide[m] ... est duplū illi ꝟm altitudinē ꝛ nō est duplū illi ꝟm longitudinē: igiť hoc ... plū ꝛ nō duplū. Tertio fit cōtra illā ꝑticulā/ similiť: vt hō est species: nu[llus] ... hō est species: igiť idē est spēs ꝛ nō spēs. Hō eñ nō sumiť similiť vbiqꝫ: qꝛ prima sumiť simpliť: in secūda ꝑsonaliť. Quarto fit cōtra hanc ꝑticulā/ in [eo]dem tpe: vt manus mea est clausa in illo instanti/ ꝛ nō est clausa in alio inst[an]ti: igiť manus mea est clausa/ ꝛ nō est clausa. Disci. Videť ꝙ hec falla[cia sit] eadē cū fallacia ꝟm q̄d ad simpliť. Magi. Non est eadē. Nam hic arguiť a duobꝰ ꝟm q̄d ad vnū simpliť. Uerūtamen oēs fallacie ad ignorantiā elenchi psūt reduci. Nam in fallacia equiuocatiōis ꝛ in fallacia ꝟm quid ad simpliť/ ꝛ amphibologie: similiť ꝛ in alijs fallacijs in dictione nō sunt dictiōes aut orationes eedē ꝟm nomē ꝛ rem. In fallacia aūt accidētis nō de necessitate sequitur aliud. Similiter in fallacijs petitiōis principij: nō cause vt cause: ꝛ ꝯsequentis. In fallacia aūt ꝟm plures interrogatiōes nō est vnitas propositionis: que tamen requiritur ad verum elenchum.

[Om]nes fallacie ad hanc reducuntur

De solutiōe ꝑalogismoꝝ. Ca. XVII Ma.

Fallacie peccantes in materia: peccantes in forma

SEd quia parū esset paralogismos posse cōstruere/ nisi ꝛ cōstructos ꝛ ꝓpositos possemus enodare: ob id iamiam in fine huius de hoc pauca placuit adijcere. In primis aūt sciendū ꝑalogismos siue fallacias duplices esse. Quidā eñ peccāt in materia: qꝛ scꝫ assumunt falsum ꝛ nō ꝓbant: ꝛ nō sunt ꝓprie fallacie: ꝛ soluunť ꝑ interemptionē vnius: aut ambarū p̄missarū. Alij aūt sunt q̄ peccāt in forma: qꝛ scꝫ nō debite disponunť in modo ꝛ figura: ꝛ hi si sint fallacie in dictione soluunť ꝑ distinctionē vnius aut ambarū p̄missarū. Si vero sint fallacie extra dictionē: pōt rñdens negare cōsequentiā ꝛ causam defectus ostēdere. Et psūt hec oīa fieri dupliciter: vicꝫ solutione recta ꝛ solutione ad hominē. Disci. Que diciť recta? Magi. Ea q̄ manifestat syllogismū falsum ꝟm oēm modū ꝟm quē falsus est. Que aūt hoc nō facit diciť solutio ad hominē. Inter syllogismos aūt faciliores solutionis sunt q̄ peccāt in forma: ꝛ dicunť oratiōes acres. Peccātes aūt in materia sūt acriores. Et si p̄misse sint valde ꝓbabiles ad inferendū falsum: dicunť orationes acerrime: ꝛ ad soluendū difficiles. Disci. Pōt dari modus quo quis cauere possit vt de facili nō ꝑalogiseť? Magi. Pōt. Disci. Quis? Magister. Cauendū est ne rñdere p̄sumas anteꝙ argumentū ꝑfecte fuerit ꝓpositū: ꝛ si cogaris citius rñdere/ dicas: admitto hanc ꝓpositionē causa argumenti: aut dicas/ transeat. Et cū te deceptū videris: dicas te nō in eo/ sed alio accepisse sensu. Si vero tu aliū decipe volueris: cela quantū potes ꝓpositum tuū. Multa queras a rñdente: ꝛ si qñ maledixerit lauda: qñqꝫ ad iram ꝓuocabis: fingas te velle ab eo discere. Et nōnunꝙ argumētationē ad aliā mate

Solutio recta ad hominē

Oratio acris acrior acerrima

Cautele respondentis

Cautele opponentis

…eris transferre studeas. Has decipiẽdi cautelas ac
…ipias/sed intelligas quo ab alio te decipe conante ca
…unt ⁊ alij syllogismi: videlicet Tentatiuus: quo expimur de sciẽ-
…s. Itẽ ⁊ syllogimꝰ falsigraphus qui ꝓcedit ex p̄ncipijs alicuius
…e intellectis: vt si q̇s arguat lineã rectam curue equalẽ/hoc medio.
…nee ducte a cẽtro ad circũferentiã sunt equales: Hoc em̃ principiũ
…t nisi de lineis rectis. Sed quia pauca vis in his constituit/silen-
…tius.

…ractatus. VIII. De passionibꝰ termino quas parua logicalia dicũt. Ca. I Mag.

Partibus aũt ꝓpositionis que sunt subiectũ ⁊ p̄dicatũ/varie acci-
dũt passiones: varietatẽ ⁊ falsitatẽ earundẽ/similiter ⁊ argumen
tationũ cõsequẽtias variãtes. Quã ob causam nõ ab re visum est
de his pauca iamiam in calce logices adiungere. Disci. Optime
facis/sed dic queso q̃ sint he passiones? Magi. Sunt suppositio/ampliatio
restrictio/appellatio/distributio ⁊ expositio: de quibus logici multi diuersa
scripserũt: q̇bꝰ ꝓ epitomatis cõplemẽto ꝑ pauca enũerabo ordine iã p̄misso.

De Suppositione. Ca. II Disci.

Quid est Suppositio? Magi. Est acceptio termini ꝓ aliquo nõ tñ
Suppositio Significatio — vt significatio. Suppositio em̃ est passio termini iam ad significã-
dum impositi. Significatio aũt est passio vocis per se ꝯsyderate.
Disci. Qui termini supponũt? Magi. Omnes termini cathegorematici
id est ꝑ se significatiui: vt hõ asinus albũ nigrũ ⁊c. Adiectiua tñ ad hoc dicu-
tur copulare: qm̃ accipiunt ꝓ significato suo nõ simpl'r sed copulãdo ipsum
alteri: scʒ huic cui inheret. Suppositionẽ prima diuisione trifarie partimur:
Suppositio diuiditur — vicʒ in Synecdochicã: vt fer fontẽ. i. partẽ fontis. Antonomasicã: vt ꝓphe-
ta dicit. i. Dauid ⁊ Metaphoricã: vt Hierusalẽ que occidis ꝓphetas ⁊c. Et
Discreta — rursus quelibet harum duplex est. s. discreta ⁊ cõis. Disci. Discreta que est?
Magi. Est acceptio termini singularis pro aliquo: vt petrus scribit. Disci.
Cõmunis — Cõmunis que est? Mag. Est acceptio termini vniuersalis ꝓ aliquo: vt hõ.
Naturalis — Et hec rursus duplex est: scilicet naturalis ⁊ accidẽtalis. Disci. Naturalis
que est? Mag. Est acceptio termini ꝓ omnibꝰ his a q̇bus natus est partici-
pari: vt cũ dico: hõ est anial: homo accipit pro hominibus p̄sentis p̄teritis ⁊
Accidentalis — futuris. Disci. Accidentalis que est? Magi. Est acceptio termini ꝓ his
quibus exigit adiunctũ: vt hõ albus: ibi accipit hõ tm̃ pro hoibus albis. Et
Simplex — rursus duplex est. s. simplex ⁊ ꝑsonalis. Disci. Suppositio simplex que est?
Magi. Est acceptio termini vniuersalis pro natura vniuersali: vt hõ est spe
cies: ibi homo accipit pro natura humana in cõmuni. Omnis hõ est animal:
ibi animal/supponit simpl'r: similiter hominẽ/dicendo: omne animal p̄ter ho
Personalis — minẽ est irrationale. Disci. Personalis que est? Magi. Est acceptio ter-
mini cõmunis pro suis inferioribus. Et hec rursus duplex est. s. determinata
Determinata — ⁊ confusa. Disci. Determinata que est? Magi. Est acceptio termini cõmu
nis pro aliquo supposito: ⁊ tali suppositione supponit subiectum propositio-
nis indefinite ⁊ particularis: vt homo est animal: quidam asinus currit.
Confusa — Discipulus. Confusa que est? Magister. Est acceptio termini cõmunis pro

omnibus suis inferioribus. Et hec rursus duplex est: confusa scʒ di…
⁊ confusa tm̃. Disci. Confusa distributiua que est? Mag. Est acc…
mini cõis pro oibus suis inferioribꝰ: ⁊ sub eo valet descẽsus copula…
oĩs homo currit. Ibi hõ supponit confuse distributiue: ⁊ taliter di…
igitur petrus currit ⁊ plato currit ⁊ sic de alijs. Disci. Confusa tm̃ que… — Con…
Magi. Est acceptio termini cõis pro natura vt habet esse in suis sup̄ioribꝰ
non tñ valet descensus copulatiuus: vt piper: dicendo: hic ⁊ rome venditur
piper: ⁊ animal/dicendo: omnis homo est animal.

De Suppositiõe relatiuorũ. Ca. III. Ma.

Habent tñ termini relatiui specialẽ supponẽdi modũ s̄m diuersitatẽ — Relati… stantie
earundẽ. Nam quedã sunt relatiua substãtie: ⁊ quedã relatiua acci-
dentis. Disci. Relatiua substantie que sunt? Magi. Que referũt
rem ꝑ modũ substantie. Est em̃ relatiuũ ante late rei recordatiuũ: ⁊ hec sunt
duplicia. Quedã em̃ sunt relatiua idẽtitatis: quedã diuersitatis. Discipu.
Relatiua substantie identitatis que sunt? Magi. Que referũt eandẽ rem — …tiua idẽ titatis
in numero: vt petrus scribit/⁊ idem disputat. Et hec rursus sunt duplicia:
Reciproca — vicʒ reciproca/⁊ non reciproca. Reciproca sunt q̃ referũt rem agentẽ ꝑ modũ
patiẽtis: vt petrus ꝑcutit se. Et hec relatiua supponũt pro eadẽ re in nume-
Nõ reciproca — ro cũ suis antecedentibus: ⁊ loco eorũ licet ponere antecedẽtia. Non recipro
ca autẽ dicimus que referũt eandẽ rem in numero: ⁊ pro eadẽ supponũt: vt
petrus legit ⁊ idem loquit: petrus currit ⁊ ille mouet. Patet igit omnia rela
tiua substãtie idẽtitatis supponere pro eadẽ re in numero cũ suis antecedẽti
bus. Relatiuũ v̄o substãtie diuersitatis est qd̃ refert eandẽ rem in numero
cũ suo antecedẽte: ⁊ supponit pro alia: vt petrꝰ scribit ⁊ alius loquit. Disci.
Diuersitatis. — Relatiuũ accidẽtis qd̃ est? Magi. qd̃ refert rem ꝑ modũ denoiationis: vt
qualis est petrus talis ⁊ est plato. Et est duplex: scʒ idẽtitatis ⁊ diuersita-
tis. Relatiua accidẽtis idẽtitatis dicimꝰ/qd̃ refert eandẽ qualitatẽ vel quã-
titatẽ in specie ꝓ qua supponit: vt petrus est albus ⁊ talis est plato. Petrus
est bipedalis ⁊ tantus est plato. Relatiuũ aũt accidẽtis diuersitatis: ⁊ si refe
Relatiua accidentis — rat eadẽ qualitatẽ vel quãtitatẽ in specie: ꝓ alia tñ in specie supponũt: vt pe
trus est albꝰ ⁊ alteriꝰ modi est plato. Petrus est quãtitatis tripedalis ⁊ alte
rius est plato. Hactenus de suppositionibꝰ terminorũ. Nunc de ampliatione
tractandum est.

De Ampliatione. Ca. IIII Dis.

Ampliatio — Quid est ampliatio? Mag. Est extensio termini a minore supposi
tione ad maiorẽ: vt hõ est: ibi hõ stat tm̃ ꝓ p̄sentibꝰ. Sed dicendo:
hõ fuit: hõ stat ꝓ p̄sentibꝰ ⁊ p̄teritis. Non tñ intelligẽdũ est q̄ ter
minus possit ampliari: vt stet ꝓ pluribꝰ q̄ in suppositiõe naturali: qꝛ (vt di-
ctũ est) in tali stat ꝓ oibꝰ a q̇bꝰ natꝰ est ꝑticipari. Ẽñ patʒ ampliationẽ esse mi
Ampliatio est minor restrictio — norẽ restrictionẽ: minꝰ em̃ restrigit terminꝰ ꝑ se positꝰ vel ĩ naturali supposi
tione q̄ restringat in ꝓpositiõe qua ampliari dicit. Amplius sciẽdũ: termi-
nos sequẽtes scʒ posteriꝰ ꝑtꝰ/possibile/ĩpossibile/ꝯtingẽs/necessario: simi
liter ⁊ verbalia in bilis vel bile/aut tiuus terminata: terminũ non ampliare
sed ꝑmittere ipm̃ naturaliter stare. Quod quidẽ pluribus firmari posset ra-
tionibus: quas breuitatis causa libuit silentio transire.

[D]e Restrictione. Ca V Discipulus.

[Q]Uid est Restrictio? Magi. Est coartatio termini a suppositione
[m]aiore ad minorē: vt dicēdo hō: hō supponit ⁊ stat ꝓ oībus hoībꝰ
[.] sed dicēdo / hō est: hō stat tm̄ ꝓ p̄sentibꝰ. Simil'r hō albus / stat tm̄
p[r]o albis. Un̄ qn̄cūq; terminus stat ꝓ paucioribꝰ ꝙ̄ si staret natural'r / dicit
[...] nomen restringi. Et fit hoc ꝑ noīa / ⁊ vt in plurimū adiectiua. Adiectiuū em̄ restrin-
git substantiuū ad standū secū in eodē genere: ⁊ pro his q̄bus significatū ad
iectiui inheret. Et hoc quidē verū est: si adiectiuū ponatur cū suo substantiuo
ex eadē ꝑte subiecti aut p̄dicati. Nihil em̄ positū a parte p̄dicati restringere
pōt subiectū / quo ad p̄ncipale significatū: vt dicēdo: hō est albus: hō restrin-
verbum gitur ꝑ albus nō ꝓ albis / sed ꝓ masculis. Fit simil'r restrictio ꝑ verba ⁊ par-
[pa]rticipiū ticipia: qm̄ verbū aut ꝑticipiū p̄sentis tꝑis restringit ꝓ p̄sentibꝰ. Sed ꝑtici-
piū vel verbū p̄teriti tꝑis restringit terminū īmediate p̄cedētē ⁊ sequentē ꝓ
p[re]sentibꝰ ⁊ p̄teritis. Participiū autē vel verbū futuri tꝑis restringit termi-
minū īmediate p̄cedentē ⁊ sequentē ꝓ p̄sentibꝰ vel futuris. Exēpla sūt: hō est
asinꝰ: hō fuit asinꝰ: hō erit asinꝰ. Itē fit sil'r qn̄q; restrictio ab vsu: vt nihil est
Ab vsu in cantro: intelligit nihil solidū: licet ibi sit aer ⁊c̄. Sequit de appellatione.

De Appellatione. Ca. VI Disci.

Appellatio [Q]Uid est appellatio? Magi. Est acceptio termini ꝓ re existēte: vt
hō currit: ibi hō / appellat hominē existentē. Verba antē que signi-
ficant actus animi interiores termino sequēti dant appellare formā
Augustinus ⁊ ratione: vt cognosco venientē: id est cognosco eū q̄ venit / sub ea ratiōe q: ve-
nit. Verūtamen scripture sacre hunc abhorrēt rigorē. vn̄ Augustinus. Indi-
gnū vehemēter existimo: vt verba celestis oraculi restringā sub regulis do-
Hieronymus nati: a fortiore ꝑ regulas inanes logice: que simil'r a btō Hieronymo reijciū-
Curiositas tur. xxxvij. dist. c. nō vobis. et. c. omne. dicit. Non in dialectica placuit deo pa-
dialectice tri filio ⁊ spiritui scto: regnū em̄ dei in simplicitate fidei est: nō in contentione
vana sermonis. De his dicit q̄ oēm vim disputationū suarū in dialectica ponunt.
Ea ꝓpter malui ad p̄sens aliorū dicta de passionibus hmōi dialecticis suc-
cinctim ꝑcurrere ꝙ̄ vel de ꝓprio aliquid noui cudere: vel neotericorū ꝓfusa
cōmentaria imitari. Beatus etiā Gregorius libro. xxvj. moraliū ait: Nō de-
bet intētio verbis deseruire / sed verba intentioni. xxij. q. v. c. humane. Et idē
Gregorius doctor in sermone quodā dicit: Plerūq; dum ꝓprietas verborū attendit / sen-
Hieronymus sus veritatis amittit. Diuus quoq; Hieronymus sup̄ epistolā ad Galathas:
Euangeliū inquit nō est in verbis scripturarū / sed in sensu: nō in sup̄ficie sed
Hilarius in medulla: nō in sermonū folijs sed in radice rōnis. Sanctus quoq; Hilariꝰ
li. iij. de tri. Intelligētia ait dictorū ex causis est assumēda dicēdi: q: nō sermo-
ni res / sed rei est sermo subiectus. Talibus fili charissime sanctorum sentētijs
obuiare poteris istis neotericis logicis: q̄ philosophiā oēm naturalē ⁊ mora-
lem postponētes / priscorum patrū ⁊ ecclesiasticorum doctorum grauissimas senten-
tias aut insulte inuertere: aut penitus nō verent negare si ipsas regulis suis
dialecticis nequiuerint coaptare. De quibꝰ canonica sanctio ait: Nonne vo-
bis videt in vnitate sensus ⁊ obscuritate mētis ingredi / q̄ diebꝰ ac noctibus
Urbanꝰ papa in dialectica arte torquit. xxxvij. di. c. nōne. ⁊ eadē di. ꝑ Urbanū papā dicit.
Omnē vim inuentorū suorū in dialectica disputātes ponūt heretici: q̄ philo-
sophorum sententia definit nō astruēdi vim habere / sed studium destruendi.

Sed nō in dialectica placuit deo patri ⁊c̄. vt supra: reliqua transimus.

De Distributione. Ca. VII Disc[ipulus].

[Q]Uid est distributio? Mag. Est multiplicatio acceptionis termini Di[stributio]
cōmunis ꝑ suis inferioribus ꝑ signum distributiuū facta. Signa
aūt distributiua sunt duplicia: vicz substantie ⁊ accidētis. Substā-
tiua sunt que distribuūt ꝓ rebus habētibus se ꝑ modū substātie. Et hec sunt rur-
sus multiplicia: quedā em̄ distribuūt pro oībus ꝑtibus subiectiuis: qued. ꝓ
duobꝰ tm̄: quedā v̄o ꝓ ꝑtibus integralibus. Disci. Que sunt q̄ distribuūt
pro ꝑtibus subiectiuis oībus? Magi. Sunt: omnis / nullus / q̄libet / q̄dlibet Distrib[utiua]
quelibet / nihil / nemo / ⁊ similia. Simil'r differt aliud ab: nō idē ⁊c̄. Et dicunt substan[tie]
hec signa vniuersalia: nō q: significēt vl'e: sed qm̄ vniuersal'r significant: q: di-
stribuūt terminū pro oībus suis inferioribꝰ. Et tm̄ differēter: q: signa negati-
ua distribuūt terminū mediate vel īmediate sequentē: vt nullus hō est asinꝰ:
ibi distribuit hō ⁊ asinus. Sed affirmatiua tm̄ distribuūt terminū īmediate
sequentē: vt oīs hō est aīāl: ibi tm̄ distribuit hō. Animaduertendū tm̄ de hoc
signo oīs. Nam qn̄q; accipit ⁊ collectiue ⁊ distributiue: in numero scz plurali Omn[is] qn̄ exi-
Exempla sunt: oēs ap'li dei sunt duodecim. Ibi accipit collectiue: valet em̄: gat tria ap-
oēs ap'li simul collecti sunt duodecim. Sed dicēdo: oēs hoīes currūt: ibi acci- pellata
pit distributiue. Disci. Quid si tm̄ duo hoīes currerēt: dicere ne liceret / oēs
hoīes currūt? Magi. Si nō essent plures hoīes / dicere quidē liceret: omnes
sicut dicimus: oīs fenix: oīs sol. Si aūt plures sint: etiā nō currētes / oēs non
dicimꝰ: sed ambo vel vterq;. Nec hoc te lateat: nihil ⁊ nemo īcludere termios
sue distributionis: vt nihil. i. nulla res: nemo. i. nullus hō: vel nullū ens qd est
hō ⁊c̄. Disci. Que sunt signa distributiua duorum? Magi. Uter ⁊ neuter: vterq; Uter
neuterq; / neutraq; / vtraq; / vtrūq;. hec em̄ distribuūt ꝓ duobꝰ demonstratis Neuter
vt neuter horū currit. Disci. Quid de negatione? Magi. Negatio p̄ncipa- Negatio
liter negat: ⁊ ex cōsequēti distribuit: q: scz negat oīa facit stare ꝓ omnibꝰ ne-
gatiue. Disci. Que sunt distributiua ꝓ partibꝰ integralibus? Magi. Hoc
signū totus. Quod quidē dupl'r accipit: vicz cathegorematice: tunc valet to- Totus
tus. i. habens partes vt totum quod est in mundo est in oculo meo. i. ens ha-
bens partes qd est in mūdo ⁊c̄. Alio modo accipitur syncathegorematice:
⁊ tūc valet totus. i. q̄libet pars. Includit em̄ terminū sue distributiōis / scz ꝑs
vn̄ dicēdo: totus petrus: ibi petrus nō distribuit, sed pars. Disci. Que sunt
distributiua accidētis? Mag. Que distribuūt ꝓ re habēte se ꝑ modū acci- Distributiua
dentis. Et sunt duplicia. Quedā em̄ distribuūt pro qualitatibꝰ: quedā vero accidentis
pro quātitatibus. Disci. Que distribuūt ꝓ qualitatibꝰ? Magi. Hoc signū Qualibet
qualelibet: cuius ꝑticulare est aliqualibet: valet em̄ qualelibet. i. ens habens
oēm speciē qualitatis. Disci. Que sunt distributiua quantitatis? Magi.
Hec quantuscūq;: qd distribuit pro quantitate continua ⁊ quotuscūq; quod Quātuscūq;
distribuit pro quantitate discreta. Preter hec est hoc signū infinitū. Quod Quotuscūq;
quidem accipitur multipliciter. Primo negatiue: pro ente quod finiri non Infinitum
pōt: q: nō habet aptitudinē finiēdi: vt vox est in infinitū inuisibilis: q: videri
nō pōt. Scdo accipit ꝓ eo qd nondū est ꝑtransitū / pōt tm̄ ꝑtransiri: vt ager
nondū dimensus. Tertio accipit pro illo cuius quātitas semꝑ crescit ꝑ appo-
sitionē: vt numerus. Quarto ꝓ eo cuius quātitas nunq̄ desinit diuisione: vt
linea vel sup̄ficies. Quinto accipit pro eo cuius quātitas semꝑ crescit appo-
sitione ⁊ nunq̄ desinit diuisione: vt tempus. Ex his tribꝰ vltimis modis pōt

...simplr: aut quo ad nos. Et valet infinitū. i. q̄libet plura. Hec de
...tionibus: iam vltimo ꝑcurramus ꝓpositiones exponibiles.

De Exponibilibus Ca. VIII Disci.

...positio ...ponibilis ...gna synca... ...gorემata

Quam ꝓpositionē exponibilē censes? Magi. Eam que habet sensum obscurū / ꝓpter aliq̄d syncathegorema in ea positū. Syncathegorematū vero huiusmodi quedā sunt exclusiua: vt tm̄ solum dūtaxat zc̄. Quedā exceptiua: vt p̄ter / p̄terq̄ / nisi zc̄. Quedā reduplicatiua vt inq̄tum / eo q̄ / secundū q̄ zc̄. Itē sunt: Incipit z desinit infinitū: cōparatiui z suplatiui: differt: aliud ab: totus z qualelibet zc̄. De quibus obseruato ordine pauca in calce logices adijciemus.

De Exclusiuis. Capi. IX Magi.

Exclusiua in q̄ nulla ponit̄ negatio: exponit̄ ꝑ duas exponētes: cōiunctas ꝑ cōiunctionē copulatiuā: quarū prima est p̄iacēs ꝓpositionis exponibilis (.i. ꝓpositio que remanet deposito signo exclusiuo) secūda est negatiua in qua negat̄ p̄dicatū ab oībus alijs a subiecto: vt tm̄ hō currit. exponit̄ sic: hō currit: z nil aliud ab hoīe currit. Exclusiua aūt in qua ponit̄ negatio: si quidē negatio ponit̄ ante signū exclusiuū / exponit̄ ꝑ vnam disiunctiuā de partib⁹ cōtradicētibus priorib⁹: vt nō tm̄ hō currit. exponit̄ sic: nullus hō currit vel aliq̄d ab hoīe currit. Si aūt negatio ponat̄ post signū exponit̄ ꝑ duas ꝓpositiones cōiūctas ꝑ cōiunctionē copulatiuā: quarū prima est p̄iacens negatiua: scd̄a est affirmatiua in qua p̄dicatū affirmat̄ de q̄libet a subiecto: vt tm̄ accidēs nō est substātia: exponit̄: accidens non est substātia: z omne aliud ab accidēte est substantia. Et hec vera sunt / cū ꝓpositio exclusiua exponit̄ gratia alietatis. Namsi in ea ponat̄ dictio importās numerū: exponēda erit grā pluralitatis ꝑ oīa vt dictū est: dempto q̄ in secūda exponēte ponit̄ plures / vel eius cōdeclinīū: vt ista: tm̄ duodecim sunt apl̄i dei: exponit̄: duodecim sunt apl̄i dei: z nō plures q̄ duodecim sunt apl̄i dei.

Exclusiua negatiua

De Exceptiuis. Ca. X Disci.

Exceptiua

Quo modo exponunt̄ exceptiue? Magi. Exceptiua affirmatiua exponit̄ copulatiue ꝑ tres exponētes: quarū prima affirmat p̄dicatū de subiecto sumptū cū aliud ab: secūda affirmat p̄dicatū de termino excepto: tertia negat p̄dicatū de termino excepto: vt hec: Omne animal preter hominē est irrationale: sic exponit̄. Omne aīal aliud ab hoīe est irrationale: z hō est animal: z homo nō est irrationalis. Negatiua xo exponit̄ copulatiue ꝑ tres exponentes: quarū prima negat p̄dicatū de subiecto sumpto cum aliud ab: secunda affirmat subiectum de termino excepto: tertia affirmat predicatum vniuersaliter de termino excepto: vt hec: nullum animal preter hominem est risibile: sic exponitur: nullum animal aliud ab homine est risibile: z homo est animal: z omnis homo est risibilis. Contradictorie harum exponūtur per exponētes cōtradictorias. Hoc tamen aīaduertendū / signa exceptiua non posse poni nisi in propositione vniuersali in qua terminū communem super quem immediate cadunt / si impedita non fuerint faciunt supponere simpliciter: vt in dictis ꝓpositionibus: hominem supponit simplr.

De Reduplicatiuis. Ca. XI Dis.

Quomodo exponūtur reduplicatiue? Mag. ... matiua exponitur ꝑ quatuor exponētes copu... affirmat predicatū principale de subiecto: secū... catū de subiecto: tertia affirmat predicatū principale de ... ...tio: quarta est vna causalis si cuius ante ponit̄ dictio sup quā cadit reduplicatio: cū aliquo transcendēte: z in consequēte p̄dicatū principale affirmat̄ de relatiuo illius transcēdentis: vt hec. hō inq̄tum rōnalis est risibilis: sic exponit̄: homo est risibilis z hō est rōnalis: z omne rōnale est risibile z si aliquid est rationale ip̄m est risibile. Negatiua aūt exponit̄ per quatuor exponētes copulatiue: quarū prima negat p̄dicatū de subiecto: secūda affirmat reduplicatū de subiecto: tertia negat vl̄r p̄dicatū de reduplicato: quarta est vna causalis in cuius anteponit̄ reduplicatio cū aliquo transcēdente: z in cōsequēte negat̄ predicatū de relatiuo illius transcēdētis: vt ista: nullus hō inq̄tum rōnalis est rudibilis: sic exponit̄: nullus hō est rudibilis: z omnis hō est rōnalis: z nullū rōnale est rudibile: z si aliq̄d est rōnale ip̄m nō est rudibile. Cōtradictorie harum exponunt̄ ꝑ exponētes cōtradicētes. Uerūtamen hec signa nō semꝑ accipiunt̄ reduplicatiue: sed q̄nq̄ specificatiue. Accipiunt̄ quidē reduplicatiue: q̄n denotant illud sup q̄d cadūt esse p̄cisam causam quare p̄dicatū insit subiecto: vt in exemplis dictis. Specificatiue vero accipiunt̄ q̄n denotat id sup q̄d cadunt nō repugnare quin z sub ea ratione p̄dicatum insit subiecto. vt homo inquantū albus currit. Modus autē exponendi datus intelligitur cum signū accipitur reduplicatiue.

De Incipit et desinit. Ca. XII Disci.

Quō exponunt̄ ꝓpositiones de desinit z incipit? Mag. Si incipit / ponat̄ cū dictione significante rem cuius esse simul acquirit̄: exponit̄ copulatiue ꝑ duas exponētes: quarū prima est affirmatiua de p̄senti: secūda negatiua de p̄terito: vt hō incipit esse. exponit̄: hō nūc est: z hō īmediate ante hoc nō fuit. Si autē ponat̄ cū dictiōe significāte rem cuius esse successiue acquirit̄: exponitur copulatiue ꝑ duas exponētes: quarum prima est negatiua de p̄senti: secūda affirmatiua de p̄terito: vt hō incipit esse albus: exponit̄: hō nunc nō est albus: z hō immediate post hoc erit albus. Simil̄r si desinit / ponat̄ cū dictiōe significāte rē cui⁹ esse simul acq̄rit̄: exponit̄ copulatiue: cui⁹ prima ps est affirmatiua de p̄senti: secūda negatiua de futuro: vt hō desinit esse. exponit̄: homo nūc est: z homo īmediate post hoc nō erit. Si autē ponat̄ cū dictione significāte rem cuius esse successiue acquirit̄: exponit̄ copulatiue ꝑ duas exponētes: quarū prima est negatiua de p̄senti: secūda affirmatiua de p̄terito: vt hō desinit esse albus. exponit̄: hō nunc nō est albus: z homo immediate ante hoc fuit albus. Contradictorie exponunt̄ per exponentes cōtradicentes prioribus.

Incipit

Desinit

De Infinito. Ca. XIII. Disci.

Infinitum

Quomodo exponuntur propositiones de infinito? Magi. Infiniti acceptiones in superioribus audisti. Si igit̄ infinitū syncathegorematice captum ponatur in ꝓpositione: tunc exponēda est copulatiue per duas exponentes: quarum prima affirmat predicatum de subiecto

...titate: ⁊ secũda negat tale predicatũ inesse tali subie... quãtitate: vt ista: infiniti hoĩes currũt: exponiᵗ aliq̃ ho... ot q̃n plures duob⁹ vel tribus: ⁊ sic de alijs: vel sic: aliqui... buslibet plures currũt. Si aũt infinitũ accipiᵗ cathegorematice: tũc prima ꝓpositio affirmat quantatẽ de subiecto: secũda negat terminũ illius quãtitatis: vt hec linea est infinita: exponiᵗ linea est q̃nta ⁊ linea nõ habet terminũ sue quãtitatis. Et hoc corpus infinitũ est albũ: exponiᵗ: aliq̇d corp⁹ quantũ est albũ: ⁊ id corpus nõ habet terminũ sue quãtitatis. Nec te lateat infinitũ syncathegorematice sumptũ ꝯfundere terminũ ĩmediate sequentẽ immobiliter: quia facit ipsum stare confuse tm̃.

De cõparatiuis ⁊ suplatiuis. Ca. XIIII. Dis.

...atiuo.

Q Uõ exponiᵗ ꝓpositio in qua poniᵗ cõparatiuus? Magi. Si capiaᵗ ꝓprie ⁊ cõparatiue/ tunc exponiᵗ copulatiue ꝑ tres exponẽtes: quaꝝ prima affirmat positiuũ de re excedẽte: secũda affirmat eundẽ de re excessa: tertia affirmat excessum de excedẽte cũ aduerbio magis: vt petrus est fortior ioãne: exponiᵗ. petrus est fortis ⁊ ioãnes est fortis: ⁊ petrus est magis fortis q̃ ioãnes: vel ioãnes non est adeo fortis vt petrus. Si autẽ cõparatiu⁹ accipiᵗ improprie: vt deus est sanctior diabolo. sic exponiᵗ: de⁹ est sctũs/ ⁊ diabolus nõ est sctũs. Disci. Quõ exponiᵗ ꝓpositio in qua poniᵗ suplatiu⁹? Magi. Suplatiu⁹ q̃nq̃ accipiᵗ cõparatiue: vt sanctissim⁹

De suplatiuo

id est valde sanctus. Q̃nq̃ suplatiue ⁊ improprie: cũ scꝫ res cõparate sunt diuersarũ naturarũ: vt leo est fortissimus lyncũ. Q̃nq̃ xo accipiᵗ ꝓprie: cum res cõparate sunt eiusdẽ nature: ⁊ tũc si accipiaᵗ affirmatiue: exponiᵗ ꝓpositio ꝑ tres exponẽtes copulatiue: quarũ pma affirmat positiuũ de re excedẽte: secũda affirmat eundẽ de re excessa: tertia affirmat excessum de re excedente ꝑ respectũ ad rẽ excessam vniuersalr captã. Si aũt suplatiuus teneᵗ negatiue: tũc tertia exponẽs est negatiua. Exẽplũ primi: Rosa est pulcherrim⁹ floꝝ exponiᵗ: rosa est pulchra: ⁊ oĩs flos est pulcher ⁊ rosa est omni flore pulchrior vel magis pulchra. Exẽplũ secũdi: Substãtia est genus generalissimũ. exponiᵗ: substãtia est generalis: ⁊ alia genera sunt generalia: ⁊ nullũ est generalius substãtia (pñt tñ esse eque generalia) ⁊c. Cõtradictorie exponunᵗ disiũctiue ꝑ exponẽtes cõtradicẽtes. Habet aũt suplatiuus ꝓprie acceptus vim distribuẽdi terminũ vniuersalẽ significantẽ rem excessam.

De Differt: aliud ab. Ca XV Disci.

Q Uõ exponiᵗ ꝓpõ de differt/ aliud ab/ nõ idẽ ⁊c. Magi. Affirmatiua exponiᵗ copulatiue ꝑ tres exponẽtes: quarũ prima affirmat est de eo qđ differt: secũda affirmat est de eo a quo differt: tertia negat illa de se inuicẽ: vt asinus differt ab hoĩe. exponiᵗ: asinus est: ⁊ hõ est: ⁊ asinus nõ est hõ. Negatiua exponiᵗ disiunctiue ꝑ exponẽtes cõtradicẽtes: vt asinus nõ differt ab hoĩe. exponiᵗ: asinus nõ est/ vel hõ non est/ vel asinus est hõ. Et sciendũ terminũ cõmunẽ immediate sequentẽ ꝑdicta signa ꝯfundi distributiue. Nec signa particularia hanc distributionẽ impediũt: vt asinus differt ab aliq̃ hoĩe. valet: ab omni homine differt asin⁹. De toto/ qualelibet: ⁊ alijs dictum est in superioribus. Jam logices finem attigimus. Nunc pro cõplemento triuij Rhetoricam lustrabimus.

ve cognitione oratio versatur: consumiᵗ in narrãdi... rebus gestis/ bonis aut malis. Ea autẽ tribus versanᵗ ge... ternis/ animi/ ⁊ corpis. Discipu. Bona externa q̃ sunt? ...nus: gloria: ⁊ amicitie: quib⁹ fortune ⁊ facultates annumer...t. ...na corpis q̃ sunt? Magi. Sunt vires: agilitas: valitudo pulchritudo ⁊c. Nõ eñ oĩno felix est qui specie turpissimus est: ⁊ sine prole. His in oratione constitutis/ veniendũ est ad bona animi. Disci. Que sunt? Magi. Sunt virtutes morales. vt prudentiã: fortitudo: iusticia: temperãtia: liberalitas. ⁊ cetere. Itẽ bone artes cũ philosophie partibus. Maximopere aũt aduertẽdum circa hec: q̃m teste beato Gregorio. Sepe vitia pro virtutibus se ingerunt: ⁊ virtutes se esse mentiunᵗ. vt audacia pro fortitudine: prodigalitas ꝓ liberalitate: ⁊ supstitio pro religione. De his aũt in moralibus latius disserendum. Nec oĩno negligendũ quemadmodũ quisq̃ generatus/ quẽadmodum educatus/ quemadmodũ institutus moratusq̃ fuerit: quibus vsus amicis: ⁊ si quid magnũ cui ⁊ incredibile accident/ maxime si illud diuinitus accidere potuerit videri. Cum qđ quisq̃ senserit: dixerit: gesserit: hec eñ ad ea que virtutũ ꝑposita sunt genera accõmodabunᵗ. Neq̃ vero mors eoꝝ quoꝝ vita laudabiᵗ silentio ꝑteriri debebit. si mõ quid erit animi aduertendũ: aut in ipso genere mortis: aut in ipsis rebus q̃ post mortẽ consequunᵗ. Et hec iã exposita bona cõfirmari ⁊ cõfutari poterũt: si fortune quoq̃ cõmoda pro affectu mentis in laudẽ vel ignominiã trahentur.

Co[r]...

Animi

Gregori xlj. dist. ca. sepe.

De Oratione deliberatiua: ⁊ a quibus locis constituenda Ca. III Disci.

O Ratio deliberatiua quibus absumiᵗ? Magister. Genus deliberationis/ aut consultationis ad vtilitatem tendit: ad quã omnia referri debent in consilio dando. Illa autem primo sunt suasori ⁊ dissuasori notanda: quid fieri possit: ⁊ quid necesse sit aut non necesse. Nam si quid effici non potest/ deliberatio tolliᵗ: q̃uis vtile sit. Cum autem queriᵗ quid fieri possit: videndũ est etiam q̃ facile possit. Nam perdifficilis perinde sepe habenda sunt ac si effici nõ possint. Et cũ de necessitate attendem⁹: etiã si quid necessariũ nõ videbiᵗ/ videndũ tñ erit q̃ sit illud magnũ. Quod eñ ꝑmagnũ est/ pro necessario sepe habeᵗ. Atendum rursus in consultatione an tuto etiam sit illud aggredi: vis enim dolusq̃/ simulrationes nobis animaduertenda sunt: quibus aduersus consilia nostra facile aliquãdo obuiari potest. Et rursus quia hoc genus ad vtilitatem tendit/ que in discernẽdis bonis malisq̃ versantur. ea distinguenda sunt. Discipu. Quomodo? Magister. Nam bonoꝝ/ quedã necessaria sunt. vt vita: libertas: ꝯiuges: germani: parẽtes. Quedã nõ necessaria: tamẽ cõmoditati cõiuncta sunt. opes: copie: cliẽtele. Quedam honestati cõiuncta sunt: pro quibus optimus quisq̃ contẽdit. vt gloria/ honor/ nobilitas ⁊c. In his igitur rebus cum bona sint/ facile intellectu est que eorum cõtraria. Et ab his persuasionis loca coniuncta et argumenta formanda sunt: Et dissuasionis ab eorum maxime contrarijs elicienda. Et quoniã nõ ad veritatẽ/ sed etiã ad opiniones eorum qui audiunt accõmodanda est oratio: hoc primum intelligamus: hominum esse duo genera. Alterum indoctum et agreste: quod antefert vtilitatẽ honestati. Alterum expolitũ: qđ reb⁹ oĩbus dignitatẽ anteponit: ⁊ honestatem vtilitati.

Genus deliberatiuum.

Bona necessaria: ⁊ nõ necessaria.

Honestati

Hominũ genera. Alnus duplex.

loria/fides/iusticia/omnisq virtus: alteri questus
...as/voluptas laudanda est. Et post hac de efficiendi ra-
...ibus & contra quos: aut quo loco: aut quibus facultatibus
...ciorũ/...cunie/earũq rerum que ad rem perficiendã pertinẽt vti
possumus perq...rendũ est. Uterq autem suasor & dissuasor ad augendũ ex-
empla habeant aut recẽtiora/que notiora sunt: aut vetera/que plus aucto-
ritatis habent. Maximeq in hoc genere prodest: vt possit vtilia & necessaria
honestis: vel hec illis anteferre ad cõmouendos animos. Principia aũt in
his dicendis generib' breuia esse debebũt. Et in hoc genere a natura rei au-
ditorisq psona/aut a re ipsa narrationem trahemus.

De Oratione iudiciali: at a quibus locis constituenda. Capitu. III Dis.

...e iudi...

ORatio iudicialis quibus integratur? Magister. Hoc genus in-
ter omnia difficillimum est: quoniam iuris scientiam/& humana-
rum rerũ experientiã magnitudine sua complectit: contractusq
quos accusator & reus late diffuseq narrãt: confirmant: confutant atq cõclu-
dunt/continet. Accusator autem eum seruabit ordinẽ: vt singula argumen-
ta quasi hasta collata in manu vehementer pponat: concludunt acriter: cõ-
firmet tabulis/decretis & testimonijs: & iratum efficiat iudicem. Reo autem
omnia secus facienda. Sumenda enim sunt principia ad beniuolentiam con-
ciliandam: narrationes autem amputande que ledunt. Firmamenta ad fidẽ
posita aut per se diluenda/aut obseruanda: aut digressionibus obruẽda: per-
orationes autem ad misericordiam conferenda. De his autem circa confir-
mationem et conclusionem diffusius tractabimus. Nunc ad orationis par-
tes pergamus.

...ctor *Reus*

De Partib' orõnis in genere. Ca. V. Dis.

Orationis rhetorice partes qnq.

ORationis partes que & quot sunt? Magister. Orationis partes
quibus supradicte res complectunt/quinq sunt. Inuentio: Dis-
positio: Elocutio: Pronũciatio et Memoria. Quarum prime tres
arte & preceptione percipiuntur. Postreme due partim a natura contribute
partim exercitatione & assiduo vsu cõparari possunt.

De Inuẽtione & eiusdẽ ptib'. Ca. VI. Dis.

Inuentio *Partes inuẽtionis.*

QUid est inuentio? Mag. Est verboꝝ & rerũ aperta negocijs ex-
cogitatio. Et habet has partes: Exordiũ: narrationem: diuisio-
nem: conformationẽ: cõfutationẽ: conclusionẽ. De quibus per or-
dinẽ disserendum: & primo de Exordio.

De Exordio. Capitulũ. VII Dis.

Exordium

EXordium quid dicis? Magister. Quo clara vel subrepens beni-
uolentie captatio sumitur. Primum principio: secundũ autem insi-
nuatione pficimus. Hoꝝ aũt diuersitas fm quatuor genera sumit.
Aut eĩm in dubio causa nostra posita est turpi honestoq mixta: exordiamur
ab ea parte q̃ honestatẽ continet. Et in ea principio vtemur: quo beniuolen-
tia anim' auditoris pparandus est/ne turpitudinis ps obesse possit. Aut
inhonesta. vt si de funere/religiõe/pietate & filiib' dicendũ sit: & in ea laude

In dubio turpi honesto mixta *Inhonesto.*

principiũ extollendũ apte pcedendũ est. In turpi. vt cũ ...
gnatur: aut turpis defendit: in ea insinuatione vtemur. A...
de aliqua vili causa agit & in ea qm res parua agit/attent... audit...
rimus: amplificãdo exordiũ exemplis similiũ causarũ. D... Unde aũt be-
niuolentia captãda est? Mag. a persona nostra: auditoris: vel aduersarij:
et a re ipsa. vt si rem digna laude psequimur & merita: dignitates/aut vir-
tutis genera/persone iudicis/aut nostre cõmemoramus. Hoꝝ aũt cõtraria
in aduersariũ retorquemus. Ut autẽ attẽte audiamur/a rebus ipsis ordien-
dum est: vt quales & quãte sint de quibus nobis sermo est/ostendamus. In
hoc etiã auditores dociles reddimus. Hec aũt moderãda sunt/vt nec assen-
tatores nec iactatores videamur. Assentatores qdẽ: si supramodũ auditorũ
laudes sequimur. Iactatores aũt: si minus modeste vel nos/vel rem dicen-
dam laudabimus. Omnino etiã cauendum est: ne verbis prolixioribus aut
maximo sententiarũ apparatu in exordio vtamur. Hec eĩm oratorẽ callidũ
ostentãt: & fidẽ minuũt. Attamẽ nõnunq exordijs abstinemus: vt cũ adeo
honesta est causa vt exordio nõ sit opus. vt cũ de religione dicẽdum est. aut
cum agitur apud aliquos in causa/in qua sepius dictum est. Attentio tamẽ
et beniuolentia auditoris comparanda est.

Beniuo... captatur *Redditur auditor attentus docilis* *Assentator* *Iactator* *Caut...*

De narratione & diuisiõe. Ca. VIII. Ma.

Narratio

EXordio narrationẽ subijcimus: qua breuiter/aperte/& verisimili-
ter causa exponit. Breuiter quidẽ: ne frustra tempus terat. Apte:
ne auditoris animus incertus ab audiendo distrahat. Uerisimilit
aũt: vt fidem faciat. Primũ tunc seruabimus: si a necessarijs incipim': sum-
matim dicimus: & trãsitionibus supsedem'. Secundũ: si gestũ vt gestũ expo-
nimus: ordinẽ seruamus: & breuitatẽ sequimur. Tertium a ũt: si in narrando
opinionẽ/mores/& naturã aduertimus. Et hec quidẽ per verba ppria: non
sordida: nec nimis exquisita: sed pura & familiora: non sepius repetita/aut
diffusa narrãda sunt. Narratione pmissa statim sequit partitio siue diuisio:
que conuenientius tribus dũtaxat partib' absumit. ne si in plures/audito-
res tedio afficiat: aut si in pauciores/eoꝝ mentes confundat.

Diuisio

De Confirmatione: confutatione: et constitutione. Capitulũ. IX. Magister.

HAic confirmationẽ & confutationẽ subiũgere necesse est: vt singule
partitionis nostre partes ppria roborent cõfirmatione: & aduersa-
riorũ infirment cõfutatione. Confirmabimus aũt narrationes no-
stras: & aduersariorũ cõfutabimus/put constitutio cause exposcit. Aut eĩm
coniectura/aut iure/aut legibus causam pbamus vel defendimus: aut con-
futabimus. Unde constitutionũ quedã cõiecturalis: quedã iurisdicialis: q̃-
dam vero legalis dicit. Disci. Coniecturalis quibus partibus absumitur.
Mag. Signo: argumẽto: probabili: consecutione: collatione: & approbati-
one. Signo quidẽ pbamus quod a loco/tpe/spacio/spe pficiendi & spe ce-
landi accipimus. Argumento cũ tpa cõsideram': pteritũ. s. psñs & futurum.
Probabili: qd a causa/via/natione/patria/etate/educatione & studio sumi-
tur. Consecutione: que in signis nocentis & innocẽtis inquirit. hec sunt pal-
lor/rubor/tremor & inconstantia. Collatione: cum soli potuisse facere pba-

Cõfirmatio. *Cõstitutio cõiecturalis* *Signum* *Argumentũ* *Probabile.* *Consecutio* *Collatio*

...alias fugisse. Approbatione autem in testiũ/ questionũ/
...mentorum adductione. Hec omnia infirmanꝭ: si demõstra-
...a ... esse que suspitionibus criminari non possit: ⁊ rumores faci
...ous te vulgus cõfi... re ⁊ cõminisci solitum. Testibus aũt turpitudinem / que-
...onibus stum/metum/fu...rem/spem / simultatē ꝙ obiiciemus. Questionibus autē
nullam fidem debere dicemus/ ꝙ credibilia nõ dixerit/ ⁊ ingenij cõmenticia
constanter non pronũciauerit: neꝙ tormentis fidem adhibendum dicemus.
Et ꝙ ideo tortus dixerit / ꝙ finem doloribus faceret. Disci. Juri dicialis
Constitutio constitutio quibus partibus absoluiꝭ? Mag. Duobus. Absoluta ⁊ assum-
...uridicialis. ptiua. vt Juridicialiter ⁊ absolute defendimus vel accusamus: cum causam
Absoluta nostram ꝓbamus natura/lege/consuetudine/pacto/equo ⁊ bono. Sed iuri-
Assumpta dicialiter ⁊ assumptiue causam nostram tutabimur/cum per externũ aliqđ
et qđ cause nostre alienum est nos defendimus. Et fit aut per translationeȝ/
...essio comparationē: concessionem/ ⁊ remotionem criminis. Per concessionē qui-
...gatio dem/cum purgatione vel deꝑcatione nobis ignosci postulamus. Unde pur-
gatio necessitate fortuna vel imprudentia haud consulto factum esse argu-
...catio. it. Deprecatio vero licet consulto factum constat: pro pristinis tamē benefi-
Cõparatio cijs virtute aut nobilitate sibi ignosci postulat. Disci. Quomodo cõparati
one? Mag. Querendo/ vtrũ satius fuerit agere id quod reus fecisse diceꝭ
facilius/aut conducibilius? an sibi illius rei vindicandi potestas fuerit? et
Remotio an iudicare debuerint? Disci. Quomodo remotione? Mag. Querendo:
is ne in quem causa confertur: quantũ ipse reuȝ demonstrari potuerit? Hoc
Translatio autem fit in cõsideratione hominis ⁊ rerũ. Discipulus. Quomodo trãsla
Confutatio tione? Mag. Jn aduersarium crimen obiectum transferendo. Confutabi-
mus autem dicta: cum nec fortuna/nec necessitate factum aliquid demostra
mus. Qui autem animi motu se fugisse dicent: animi vitio/ non impruden-
Constituito tia deliquisse dicentur. Discipulus. Constitutio legalis quibus partibus
legalis absumitur? Mag. Constitutio legalis qua ex legum interpretatione de-
fendimus ⁊ accusamus/sex partibus compleꝭ. Aut enim contrarijs legibꝰ
contendimus: dum nostra extollimus / ⁊ aduersa reprobamus: Hec fit cum
vna lex vetat/ et altera iubet. Aut scripto ⁊ voce: dum scriptoris mens
cum scripto dissidet. Ambiguo: cum nostra iusta ⁊ aduersa iniusta ostende-
mus. Ratiocinatione: cum propria lex non reperitur et simili vtemur. Cum
eñ de eadē re nihil scriptũ est/ rõne pronunciandum ducimus. Definitione
aũt: vt si factũ/furtũ an sacrilegiũ ⁊c. appellandũ sit: ⁊ ita pro nobis/ ⁊ con
tra aduersarios definitiones demonstramus.

De Argumentatione. Capi. X Mag.

Probabile AT circa confirmationes nostras argumentis vtimur. Disci. Ũn
Argumentũ sumitur argumentum? Mag. A signo probabili: ⁊ necessario.
a signo pro- Discipu. Probabile qđ dicis? Mag. Qđ fere fieri solet: aut in
babili. opinione multorum est: aut quod habet similitudinem quandã veri et falsi.
Similitudo Similitudo autem contrarijs: ⁊ a paribus maxime spectatur. Contrarijs.
a cõtrarijs vt non conuenit ignosci his qui prudenter nos ledunt: sicut non habere gra-
Ex paribus tiam his qui necessario nobis ꝓsunt. Ex paribus. vt ita homo est indoctus
Signũ cre vt equus indomitus: nam hic non habenis/ nec ille rationi obtēperare vult.
dibile. Omne autem signum probabile/credibile: aut cõparabile. Credibile est qđ

sola opinione auditoris comprobatur. vt nemo est qui non
columes esse velit. Et fit triplici iudicato: scȝ religioso: cõ-
to. Religiosum autem dico qđ iurati legibus iudicarun... ...mune qđ om- ...
nes sequuntur et probant. vt maioribus assurgendum ess... ...pprobatũ: qđ Cõm...
cum dubium esset ⁊ quale habere oporteret homines sua constituerunt au-
ctoritate. Disci. Comparabile qđ est? Mag. Quod rebus diuersis simi- Approbatu
lem aliquã rationem imagine/collatione/vel exemplo continet. Jmago au- Signũ com-
tem corporum/aut naturarum similitudinem demonstrat. Collatio rem cũ parabile
rei similitudine confert. Exemplum vero rem auctoritate: aut casu alicuius Jmago
hominis vel negocij firmat vel infirmat. Discipulus. Argumentum a ne Collatio
cessario quomodo sumiꝭ. Magister. Per complexionem: enumerationē: Exemplum
et conclusionem. Est autem complexio: in qua vtrũ concesseris / semꝑ aliud Argumentũ
reprehenditur. vt si improbus est/cur vteris? si probus: cur accusas? Enu- a necessari...
meratio est in qua pluribus expositis/ ⁊ ceteris infirmatis: vna relinquitur Com...
qua necessario confirmatur. Conclusio autem ex necessaria consecutione cõ Enum...
ficitur. vt vos hoc me fecisse dicitis: ego tunc trans mare fui. relinquitur er- Concl...
go: vt non modo non fecerim/sed nec idem facere potuerim. Ex his itaꝙ lo
cis et similibus omnis argumentatio per ratiocinationem elicienda est.
Disci. Quid est ratiocinatio? Magi. Est oratio ex ipsa re aliquid ꝓba-
bile eliciens. Eam quintupertitã inuenies. scȝ: Expositione: expositionis Ratiocinatio
conclusione: ratione: rationis confirmatione: exornatione: ⁊ complexione.
Disci. Expositio/id est propositio (quã maiorem dicimus) quid est?
Mag. est oratio qua summatim ostendimus qđ summatim ꝓbare volue- Expositio
rimus. Disci. Exornatio quid est? Mag. Est oratio qua vtimur rei ho- Maior
nestande vel locupletande causa. Jn ea summopere cauendum est: ne qđ ab Exornatio
aliquo fit/ab omnibus fieri dicamus: aut quod raro fit/ nunꝙ fieri ostenda-
mus. Discipulus. Ratio (que minor dicitur) quid est? Magister. Est
causa que demonstrat verum esse quod intendimus. Rationis autem cõfir- Minor
matio est que multis argumentis corroborat breuiter expositam rationem. Ratio
verum si expositio perspicua est: ratione ⁊ rationis comprobatione superse- Rationis
demus. vt si summopere sapientia appetenda est: maxime stulticia vitanda confirmatio
est. Disci. Complexio (que conclusio dicitur) quid est? Magister. Que
breuiter cõcludit ex dictis ita sentiendũ vt ꝓpositum est. Sunt autem he cõ Complexio
clusiones non totius orationis/sed partiũ eiꝰ. s. et aut exordij narratiõis: Conclusio
argumentationis: conclusionis et epilogi.

De Conclusione. Ca. XI Mag.

SJngulis itaꝙ ad orationem requisitis/conclusione terminãda est
oratio. Conclusio enim exitus ⁊ determinatio totius orationis est: Conclusio
⁊ complectiꝭ breuiter rationes per totam orationē tractatas: simi
liter id qđ ab oratore queriꝭ: ⁊ ex ꝑmissis rationibus infertur. Hec autē aut
amplificatione/aut enumeratione/aut conquestione perficitur. Discipu.
Quando amplificatione concludimus? Magister. Cum per cohortatio-
nem auditoris animum ad indignationem concitamus. Quod quidem tre- Amplificatio
decim locis complecti poterit. maxime autem in genere iudiciali. Pri- ne concludi-
mus ab auctoritate sumitur: Cũ ostendimus quante cure ea res dijs immor- mus.
talibꝰ fuerit: aut ex sortibꝰ/oraculis/vaticinijs/rũsis/ostẽtis/ꝓdigijs ⁊c.

...ostris/sapientissimis:senatui:ꝛ maxime quō de his rebus
... Secūdus ad quos ptineat:queue bona attingit cōmemo=
rat. Tertius:... ibus idē concedat:multos eiusdē audacie futuros exem=
plo aperiat. ... tus demōstrat:si huic remissum sit/multos alacriores ad
maleficia futuros quos expectatio iudicij remorat. Quintus ceteras res cō
silio etiā vbi acciderint corrigi posse: hoc nisi preuideat ne accidat/ frustra
auxilia implorari ostendit. Sextus: voluntario facinori haud veniā cōtri=
buendā/impudentie vero nōnunq̄ concedendā cōmemorat. Septim⁹:ma=
leficiū rerū crudele/tyrannicū:vi ꝛ manu gestū:ab equo ꝛ iure alienū osten=
dit. Octauus:nō vulgare esse maleficiū/sed singulare/immanissimū:a bar=
baris ꝛ bestijs remotissimū:perpetratū in amicos/maiores natu/mortuos.
Itē in eos qui neq̄ alienum ledere/neq̄ se defendere potuerūt manifestat.
Nonus:cōparatione hoc atrocius demonstrat. Decimus: que ante rem ꝛ in
negocio acta sunt:queq̄ consequi soleant/acriter ꝛ criminose exponit. Un=
decimus:iniurie contumeliam cunctā ostendit. Duodecimus est:quo audi=
tores vt iniurias ad res nostras referāt oramus. Tredecimus est: quo ea q̄
nobis acciderint/etiā inimicis nostris indigna videri. Disci. Hec perpul=

Enumeratione.

chra simul atq̄ iucūda vident. Sed quando enumeratione concludemus di=
cas. Magi. cū in ordine colligimus quibus de rebus verba fecerim⁹/a cō
firmatione initiū sumentes. Fit autē vt artificij suspitionē/tediū ꝛ facie atē
effugere:ꝛ memoriā reficere videamur. Disci. Conquestione aūt qñ in con=

Conquestione.

clusiōe vtemur? Ma. Cū auditoris animū ad misc̄diam mouem⁹. Hoc aūt
multipliciter fieri potest. Primo:si quibus in bonis fuerimus/ꝛ quib⁹ in ma
lis nūc simus ostendimus. Scd̄o:que nobis incōmoda futura sint/nisi cau=
sam obtinuerimus enumeramus. Tertio:carptim vnūqđq̄ deploram⁹ incō
modū. Quarto:p̄ter spem in miserijs nos demonstrabimus esse. Quinto:p̄=
ter merita nos in luctus positos aperiemus. Sexto:nos sub eorū potestate
quorū misc̄diam captabimus subijciemus. Septimo:inopia/ infirmitas/ et
solitudo demonstrat. Octauo: nos parentū solitudine/aut reipublice cau=
sa:nō nostra calamitate dolere dicimus. Nono:liberoꝝ aut parentū/ aut se=
pelliendi corporis sui fit cōmendatio. Decimo: disiunctio eius cum quo libē=
tissime vixerimus/deplorat. Undecimo:q̄ ab his quibus minime conuenit
male tractamur/edocemus. Duodecimo:misc̄diam nostrā qua in alios vsi
sumus ostendemus. Tredecimo:contra fatum ꝛ nos diu in malis fuisse con=
querimur. Decimoquarto:animū nostrū fortē ꝛ patientē ad incommodum
futurum ostendemus. Commiserationem aūt breuem esse necesse est. Nihil
enim lachryma citius arescit.

De dispositione. Ca. XII. Magi.

Rebus itaq̄ ad orationē pertinentibus vt p̄mittitur inuentis/eas
rite collocare operepreciū est. Hoc aūt secūda parte orationis quā
dispositionē diximus complect. Disci. Dispositio igit est oratiōis

Dispositio scd̄a pars orationis rhetorical.

pars que inuenta in certa loca digerit atq̄ locat. Magi. Sane definis. ea
aūt duplex est. altera em̄ ab arte p̄ficiscit:altera aūt ad tempus accōmoda
tur. Et que ab arte p̄fecta est/partium orationis ꝛ argumentationis ordi=
nem seruat lege exordij:ꝛ singula queq̄ mēbra ex p̄ceptione collocat. Que

Ab arte

vo ad tēpus accomodata est:a narratione/vel firma aliqua argumētatiōe

A tēpore.

principiū orationis constituit. Ut si causa nostra mag...
cultatē/vt nemo equo animo principiū audire possit:a narra...
est. Si vero narratio parū p̄babilis est:ab aliqua firma a...
ordiamur:nōnunq̄ vero a litterarū aliquarū recitatiōe incip... us. His aūt
cōmutationibus vti non oportet/nisi causa aut res postule...

De Elocutione. Ca. XIII Magi.

Hactenus inuentionis ꝛ dispositionis p̄tes tractauimus: nunc ordo
premissoꝝ expostulat vt reliquas orationis partes pcurramus:qua
rum prima Elocutio est. Disci. Quid est Elocutio? Magister.

Elocutio ...

Que inuēta atq̄ disposita venuste exornat. Huius triplex est forma:scꝫ Gra=

tia orōnis

uis:que pro materie ꝛ p̄sonarū qualitate complectitur verba rara: ꝛ senten=

Grauis

tias auctoritatibus innixas:graui etiā ꝛ magna constructione vtitur. Me=

Medio...

diocris autē humiliora:non tamen infima inserit. Attenuata vero vsq̄ ad pu

Att...

rum atq̄ quotidianum sermonem descendit/ornatum tamen non autē exqui=
situm habet: ꝛ sententias eruditas/non tamen raras. Uitia his proxima vi=
tanda sunt. Hec autem fugere poterimus:si ad orationis elegantia/compo=
sitionem/atq̄ dignitatem respexerimus.

De Elegantia. Ca. XIIII Disci.

Elegantiam quā dicis? Magi. Eam que vnūquodq̄ pure ꝛ latine

Elegantia

refert. Hec in latinitatem/ꝛ explanationē distributa est. Latinitas

Latinitas

autem sermone/prolatione ꝛ scriptura puram ꝛ congruam seruat

Solecismus

structuram. Barbarismū ꝛ solecismum vitat. Est autem solecismus cum ver
bum sequens superiori non accōmodatur. Barbarismus vo cum verba vi=

Barbarism⁹

tiose proferuntur. Discipulus. Explanationē quā intelligis? Magister.
Que verbis vsitatis ꝛ proprijs apertam ꝛ dilucidā reddit orationē. Sunt

Uerba vsitata p̄pria

autem verba vsitata (ne erres) ea que quotidiana ꝛ trita doctoris consuetudi
ne noscuntur. Propria vero ea sunt que illius rei verba sunt/aut esse possunt

Explanatio

de qua loquimur.

De compositione litterarum syllabarum et dictionum. Capi. XV Discipulus

Quid est orationis compositio? Magister. Est lepida dictionum

Compositio orationis

complexio:que hiatu ꝛ traiectione partes elocutionis equaliter di
stinctas ordine ꝛ iunctura p̄politas facit. Hanc seruamus: si in cun
ctis seueritatem concinnitatēq̄ tenemus. Quod quidem facile fieri potest: si
literas/syllabas/dictiones ꝛ orationes consyderabimus. Litteras inq̄:si di=

Per literas

ctionem alteram a vocali incipientem in quā precedens terminata est euita=
bimus. Etiam ꝛ sonora si multotiens repetita/dissona est. Syllabas:si simi=
libus concurrentibus a se incipientibus aut terminatis: aut altera ab ea in

Per syllabas

qua prior terminata fuerit originem trahente/nō vtimur. Similiter vitio da
tur breues syllabas continuare q̄plures:similiter ꝛ longas. Dictiones autē
cum similiter concurrentes ꝛ sibi obuiantes euitamus: ꝛ suauibus/ sonoris/

Per dictiōes

electis/aptis/cōmodis/proprijs/ concinnis: non nimis prolixis/ suspensis:
sed splendentibus ꝛ significatiuis:que legentium/audientium ve aures atq̄
animos mulcere possint vtimur.

…ntiōe ꝑtiū oratiōis. Ca. XVI. Ma.

…s
…tiōis
ꝓcepta. xxx.

In ora…nū vero cōpositione plura consyderanda erunt precepta: que ab orat…ib'is summo studio obseruata dinoscunt. E quibus (q̃m multa sunt) ꝑpauca hic pandā. Et sit hoc primū. Appositū in principio/ suppositū in medio/ ⁊ verbū in fine ornatissime ponit: vt Carthaginē Scipio aphricanus deleuit. Secundū: Prepositiōes ꝑpulchre inter adiectiuū ⁊ substantiuū interijciunt. Simil'r relatiuū cū suo verbo ꝑ modū parenthesis: vt ornatissimo in loco laudanda est (que a paucis colit) parsimonia. Tertiū: similiter genitiuus ornate interponit: vt Constantes militū animi. Quartū: Adiectiuū venuste ꝓcedit substantiuū: vt optima virtus: ⁊ obliquus suū rectorem: vt locorū loginquitas. Attamen a substantiuo nō nimiū elongetur. Quintū. Negatiua dictio apte in calce orationis ponit vt prestantiorē te vidi neminē. Sextū: Ornatissime ꝓ gerundijs/ gerundiuis vtimur noibus: vt gerēdorū bellorū grā veni: ⁊ nō gerēdi grā belli veni. Septimū: Prepositio ꝑlepide positiuo addit: si exaugere velimus noīa: vt perbeati ꝑpulchra. Sic suplatiu9 multo/ facile longe ⁊ q̃ aduerbia ꝓponimus: vt longe doctissimus egit q̃ maximas gratias q̃ etiā positiuis: vt q̃ docti: simil'r ꝑq̃: vt ꝑq̃ doctus es. Sic ⁊ cōparatiuis multo ⁊ longe ornate ꝓponunt: vt longe doctior m'lto sapiētior. Multū/ paucū/ modicū/ paululū/ tantū/ q̃ntū/ positiuo adiūgēda sunt: vt multū doctus: nō aūt multo doctus. Octauū. Cū duo pariter se habuerint: vtriq; tum dictionē/ aut ⁊ coniunctionē ꝓponimus: petrus tū doctrina tū virtute clarus est: vel petrus ⁊ doctrina ⁊ virtute clarus est. Si vo duo se nō equal'r/ sed vnū minus aliud maius sit: min9 in ꝑmo loco ponim9 ⁊ ei cū/ ꝓponimus: maius vero posterius locandū ⁊ ei tū/ dictio ꝓponēda est: vt amo petrū cū ob doctrinā eius tū ob virtutē. Nonū: Ornate adiectiuū in substantiuū neutri generis: ⁊ substantiuū in gtīm mutat: vt Multū laudis. i. multa laus: sic ⁊ hec aduerbia locamus: vt parū laudis. i. pauca laus: satis viriū. i. sufficiētes vires. Decimum. Ultima supina ornate ꝓ gerūdijs actiuis ponunt: vt difficile creditu. i. ad credendū. Undecimū: Lepide aduerbiū suplatiui gradus positiuo addit atq; eundē suplatiue teneri facit: vt maxime memorabile facinus. i. memoratissimū facin9. Sic admodū ⁊ in primis positiuis adiūcta vim ferme eandē retinēt: vt admodū memorabile facinus in ꝑmis rarū genus hominū ⁊c̃. Duodecimū: Cōparatiuus pulchre ꝓ positiuo ponit: vt ioānes in me inuehit vehemētius. i. vehemēter. Multi etiā comparatiui aut suplatiui orationi splendorē affert: vt neq; studiosiorē operam/ neq; vigilantiorē curā in alio facile inuenies ⁊c̃. Tredecimū: subiūctiuus ꝓ indicatiuo nō inornate ponit: vt velim ꝓ volo. Decimūq̃rtū. Hec dictio ꝑq̃ splēdide positiuis addit: vt ꝑq̃ doctus ꝓbus. Decimūquintū. Frequētatiua verba ꝓ primatiuis nō incōueniēter poni solent: vt cōiecto ꝓ conijcio. Sextūdecimū: dictio aduersatiua q̃q̃ īdicatiuo iūcta orōnē multū exornat: vt q̃q̃ te ante hac diligebā/ nunc tū ob singularē virtutem vehemēter admiror. Decimūseptimū. Non solum non modo/ apte locātur: si verūetiam/ sed etiā verum quoq; sequantur: vt non modo doctus es: verumetiam honestus. Similiter tam ⁊ q̃ sibi respondent: vt tam chara mihi patria est q̃ tibi vita iocunda. Decimūoctauū: Oratio infinitiua perornate pro indicatiua vel etiā subiunctiua ponitur: vt volo te ad me scribere: id est volo vt ad me scribas.

scio te legere: et non: scio q̃ tu leges. Nam q̃ et vt oratio… dunt. Futurum infinitiui verbi passiui ornate ponitur pro p… vt lectum iri pro legi. Decimumnonum: Propositio que … pulchrius verbo additur: vt adeo te ornatius dicitur: q̃ … e. Uigesimu… Perinde/ ornatissime postulat post se ac vel atq;: vel ac si … et totum idē q̃d tanq̃: vt Cherea perinde ac foret eunuchus. Camillus perinde atq; omnium sapientissimus. Sic et tantisper ornate dum/ post se recipit. vt tantisper meum dici te volo dum quod te dignum est/ facias. Similiter atq;/ pro q̃ lepide ponitur. vt aliter feci atq; tu intelligis. Uigesimumprimū: Peruenustam orationem reddit si inter/ gerundijs accusatiui casus preponatur et verbum indicatiui imperfecti temporis sequatur. vt inter cenandum loquebar hec. Et gerundia in do/ cum vel sine prepositione ornate ponuntur. vt in audiendo promptus: consulendo peritus. Uigesimumsecundum. Non illepide negatio positiuo adiungitur ad contrarij positiui significationem designandam: vt haud improbus: id est probus. Uigesimumtertium. Ablatiui absoluti peruenustam reddunt orationem: maxime dum tempus significare voluerimus: vt Octauiano regnante pax fuit. Scipione consule peni deuicti sunt ⁊c̃. Uigesimumquartum. Pronomina possessiua ornate sequūtur genitiui. vt mea causa fit et aliorum. Uigesimumquintum. Ornatissime imperatiuis subiunctiua verba iunguntur. vt Cura vt vir sis. Labora/ vt excellas. Uigesimumsextum. Dum patriam/ aut genus alicuius designare placuerit/ nomen gentile: aut patriū effingimus: vt Atheniensis sum: et non de Athenis. Grecus sum: non de grecia. Uigesimumseptimum peruenuste dictio eadem repetitur. vt etiam atq; etiam: iterum atq; iterum ⁊c̃. Uigesimumoctauum. Dictio negatiua ornatissime in fine ponitur: similiter superlatiuus. vt doctiorem te vidi neminem. de superlatiuo. vt ceterorum te iudico prudentissimum. Uigesimumnonum. Peruenuste participia accusatiui et ablatiui casus loco infinitiuorum suorum ponuntur. vt inuentum tibi curabo/ et adductum pamphilum. Prius q̃ incipias consulto ⁊c̃. Item infinitiuus pro preterito imperfecto poni reperitur. vt mordere pro mordebam. Trigesimum. Prepositio postponitur suo casui. vt vestro ob ouili. preponitur etiam genitiuo. vt de Ciceronis eloquentia. Item. Is ea id semper antecedere debent. vt is quem admiror doctus est ⁊c̃. Hec et plura alia sunt cōpositionis ꝓcepta: que singula prosequi/ longiorem requirerent tractatum. Hec in ꝓsenti sufficiant. Ad dignitatē stilum vertamus.

De Dignitate orationis et verborum exornationibus Capitulum XVII Disci.

Quid dicis orationis dignitatem? Magister. Illud quod orationem ornatam/ et verborum et sententiarum decore distinctā reddit. Primum itaq; libeat de verborum exornationibus disserere. quarum prima que in verbi iteratione consistit/ ea in octo partes distributa est. Prima est repetitio: que verbum in principio positum iterat. vt quis helenam rapuit? Quis igne ferroq; Troiam deleuit? Alexander

Dignitas Orationis
Uerbū iterat octupliciter.
Repetitio

...citur. Secūda Conuersio. que verbū in fine locatū repe...nibal armis vicit: ingenio vicit: dolo vicit. Tertia Com...z fine verbum iterat: vt quis Carthaginē deleuit? popu...us romanus. ... Numantiā euertit? populus romanus zc. Quarta traductio: que ca... dictionem vage collocat: vt qui nihil habet in vita iocū...dius vita: is cum virtute vitā non potest ducere. Quinta conduplicatio: que est vnius/aut plurimū intentio cum ratione amplificationis: vt virtutē. Scipionis/virtutem z huius vrbis gloriam cōmemorat. Sexta cōmutatio: vt cū due diuerse sententie ita efferuntur/vt a priori posterior cōtraria priori proficiscatur: vt esse oportet vt viuas: nō viuere vt edas. Septima: que nō ante ad cōsequēs verbū descendit ꝙ ad superius reuersum est: vt si hostibus quos libet licet: z qd licet possunt: z qd possunt audent: z qd audent faciunt: nihil laudis z glorie nostris ciuibus relictum est. Octaua Subiectio: vt cum quid aduersum nos/aduersariosqꝫ nostros dici potest querimus: z qd dici oportet sic subijcimus: vt cum ne tu hominē esse putas? qui si homo esset nunꝗ sic hominis vitam insectaretur.

Traductio — Conduplicatio — Commutatio — Gradatio

De alijs verborum exornationibus quibus non eadem verba sed verborum vis effertur. Capitulum XVIII Magister.

Agnominatio. — Interptatio. — Nominatio — Pronoīatio — Denoīatio — Abusio — Translatio

Preter dictas alie sunt verborum exornationes: quibus non verba/sed verborum vis effertur: z verbum pro verbo ponitur. Disci. Que sunt? Magister. Septem sunt. Quarum prima Agnominatio dicit: que dissimilib⁹ verbis similia verba accōmodat: vt diligere/oportet quē velis diligere. Secūda Interptatio: que iterat: sed nō verbum reintegrat: vt Menia radicitus delecit: muros solo equauit: parietes huius vrbis funditus euertit. Tertia Nominatio: que minus idoneo verbo noīat/id cui⁹ nominis nō recordat: vt mugire: hinnire: vagire. Quarto Prominatio: que cognomine quodā extraneo dicit qd suo nomine appellare nō licet: vt si quis graccos aphricani nepotes nominet. Quinta Denominatio. que a rebus propinquis z finitimis trahit orationis originē/qua potest intelligi res nō suo nomine appellata: vt pro libero vinū: pro cerere frugem. Sexta Abusio: que pro certo z ppinquo simili vtitur: vt pro orare obsecrare supplicare. Septima Translatio: cum verbum transfertur ad rem ex alia re: qd similitudine recte videbit posse fieri: vt vrbē subito extinxit: cotidianis nuptijs delectat.

De exornationibus verborum simplicioribus. Capitulum XIX Magister.

Articulus — Silr cadens — Silr desinēs. — Correctio

Sunt preterea alie verborū exornationes magis simplices z sine sententiarum admixtione. Disci. Et has enumera. Magi. Prima Articulus est: qui singula verba cesa oratione distinguit: vt Armis cruore/cadaueribus/z luctu omnia complentur. Secunda. Similiter cadens que similibus casibus orationē dissimiliū interpositione exornat: vt virtutē iugiter explorantē: z assiduis curis extollentē laudas. Tertia: Similiter desinens que verborū exitus similes dissimili medio habet: vt viuis gloriose: delinquis ambitiose. Quarta Correctio: que tollit qd dictū est: z pro eo qd magis idoneum videtur reponit: vt nisi hec fecisset: immo ex... suspicionem incidisset. Quinta. Distinctio: que diuersa di...dit: vt populus romanus numantiā deleuit: chartagin... ...cit: corinthū disiecit. Sexta. Coniunctio: que interpositione verbi super... partes complectitur z inferiores: vt forme dignitas/z morbo deflorescit: z vetustate. Septima: Adiunctio que aut principio: aut fine verbum collocat: vt deflorescit forme dignitas: aut morbo: aut vetustate. Octaua: Dissolutio que coniūctionibus verborum e medio sublatis/separatis partibus effertur: vt clamoribus/vlulatibus: edes resonabant. Nona. Circūitio que rem simpliciem assumpta circūscribit elocutione: vt Scipionis virtus carthaginis opes perfregit. Decima: Transgressio que verbo ordinem perturbat: vt instab... in istis plurimum fortuna valuit: z fecisse tuū meo pro animo. Undecima. Superlatio que agendi minuendive causa superat veritatem: vt Sermo melle dulcior. Duodecima: Intellectio cū res tota de parua parte/aut de toto pars cognoscit: vt Num ille te tibie nuptiales a scelere arcebant? z ostentas mihi diuitias tuas: cum annulum tm̄ ostentas. Tredecima: Permutatio que aliud verbis/aliud sententia demonstrat: vt lupus est in fabula.

Coniunctio — Adiunctio — Dissolutio — Circū... — In...o — Permutatio.

De reliquis verborū exornationibus sententijs admixtis. Ca. XX Disci.

Ratiocinatio — Sententia — Contrarium — Membrum — Complexio — Compar — Exclamatio — Contentio — Occupatio — Permissio

Sunt ne alie verborum exornationes? Magister. Sunt. Disci. Que? Magi. Prima est Ratiocinatio: cum ipsi a nobis rationem exposcimus: vt in re militari z medica itidē res se habet. Quo eñ dux z medicus antiquior/eo melior creditur: vsu enim z consuetudine qui victoriam z salutem parere consueuerunt/optime norunt. Secunda: Sententia que quid sit vel esse oporteat in vita expositione sola/vel ratione z probatione ostendit: vt domat omnia virtus. Tertia: Contrarium que alterum ex cōtrarijs facile confirmat: vt qui non suis hostibus quomodo alienis consulet? Quarta: Membrum qua res breuiter absoluitur/sine sententie profectione: dum alio membro orationis excipiatur. vt Tuis dolor/alienis ludibrio/tibi ipsi dedecori eras. Quinta: Complexio que periodus z continuatio appellatur: z hec sententie contrario/z conclusioni tm̄ conuenit. Sexta: Compar: que membra habet pari saltem quātitate syllabarū: vt Audacia Alexandro gloriam comparauit. Sapientia Platoni laudem vendicauit. Septima Exclamatio que rerum atqꝫ personarum commemorationem faciens in significationem doloris prorumpit: vt si parietes nostri loqui possent vel reddere viuas voces: patres nostros intueremur: dicerent vrbem preclaram nos oppressam z subiectam reddidisse. Octaua: Contentio que contrarijs sententijs orationem conficit: vt Uirtus z literarum studia difficiles aditus/exitus vero facillimos afferunt. Nona: Occupatio: cum dicimus nos preterire aut non scire id qd maxime dicimus. Et hac quidem vtemur: cum res plana fieri non potest: vel ad nos non pertinet: vel dum longam rem effugere volumus: vt Non dicam te vrbis nostre hostem: omnes bonos insectari: z quod ad te non attinet preteribo/templum te religionis z vrbis huius caput euertisse. Decima: Permissio: que est cum dicendo aliquam rem toti alicuius voluntati condonare videmur: vt Cum preter animam nihil mihi

[illegible] a vti libet vtanimi. Undecima: Dubitatio: cum querere vi-
[illegible] potius aut potissimum dicat: vt Quẽ te moribus tuis ap-
[illegible]o pellem/nei[illegible] decima Definitio: que proprias alicuius cõplectitur po-
Transitio testates: vt i[illegible] mot⁹ animi ad exercenda peccata. Tredecima. Trãsitio
que cum breuiter ostendit quid dictum sit: paucis etiam quod sequitur demõ-
strat. vt Meam in Cesarem fidem cognoscitis: nunc eius in me perfidiam ac-
Expeditio cipite. Decimaquarta. Expeditio: que rationibus pluribus enumeratis qui-
bus aliq̃ res fieri vel non fieri potuerit/cetere tolluntur et vna relinquitur.
vt Sic nec ab vxore/que amore et pietate prepedita erat: nec a nepote/ qui
in bello interfectus: domi a crudelissimo liberto mors illata est. Decimaqn-
[illegible]cisio ta: cu scʒ dictis aliquib⁹/quod conceptum est in animo audientiũ relinquit.
vt tũ hec audes dicere: que nuper aliene domui non ausim dicere. Et tantum
de verborum exornationibus. Ad sententiarum colores nos conuetam⁹.

De Sentẽtiarũ colorib⁹. Ca. XXI. Dis.

Distributio Q Ui aut sunt sententiarũ colores? Magi. multi. Primus est distri-
butio: cum res et persone et negocia certa dispernuntur. vt quibus
rei publice honor cure est: premia virtuti penas sceleribus ppen-
Licentia dite. Secũdus Licentia: cum apud eos quos vereri debemus aliquid auda-
cius proferimus. vt Quod omnibus ludibrio estis: nõ ab re censeo equissimi
patres. ceterũ ne quẽ tum offendamus statim subiungimus: Hic sapientiam
Diminutio vestram inquiro. Tertius Diminutio: cum aliquid inesse nobis nature: for-
tune vel industrie ratione leuamus. vt Cũ summa vigilantia fortune cõmo-
da animiq̃ bona a parentibus mihi et natura condonata/ consequi et tueri
studuerim: mediocriter ex his ne nimium dixerim/cõsecutus sum. Quartus
Descriptio Descriptio que rerũ consequentium pspicua et lucida cũ grauitate continet
expositionẽ vt in istum iudices capitis reum damnabitis: vt fera truculenta
vos ciues vt timeo vastabit: quare iudices saluti omnium et honori nr̃o con-
Diuisio sulite. Quintus est Diuisio: q̃ rem semouens ab re vtraq̃ absoluit subiecta
ratione. vt Due sunt tres que possunt homines ad turpe cõpendium cõmoue-
re: inopia aut aruaricia. Te auarũ in fratetna diuisione cognoram⁹: inopem
Frequẽtatio atq̃ egentẽ nunc videmus: Sextus Frequẽtatio: cũ res in tota causa disper-
se in vnum locũ cogũtur: quo grauior/acrior ⁊ criminosior oratio sit. vt Hũc
iudices liberare capitis: improbus enim/petulans/impius/superbus/⁊ in-
Expositio tolerabilis est. Septimus Expositio: cũ in eodẽ loco manem⁹ et aliud ⁊ aliud
dicere videmur: eandem tamẽ rem aut de eadẽ re cõmemorãdo/pronũciãdo
vel tractando dicimus: pro eadem re ppositionem/rationẽ/cõprobationem/
Cõmoratio contrariũ/simile ac cõclusionem afferentes. Octauus Cõmoratio: cũ in eodẽ
loco firmissimo quo tota res ptinetur imoramur diutius: et in eundẽ locum
redimus sepius. Et eo vti maxime cõuenit: qm̃ boni oratoris proprium est.
Similitudo Nonus Similitudo: que traducit ad rem quãpiam aliquid ex re dispari si-
mile. vt hyrundines estiuo tp̃e presto sunt/frigore pulse redeunt: ita falsi ami-
ci sereno tp̃e fortune aduenĩũt: et cum hyemem infortunij viderint/omnes re-
Exemplum cedunt. Decimus Exemplũ: et est alicuius facti vel dicti cũ certi auctoris no-
Imago mine ppositio. Et eisdem modis quib⁹ similitudo sumit. Undecim⁹ Imago
et est forme cum forma quadã similitudine collatio/laudis vel vituperatio-

nis causa facta. vt ibat in prelium corpore tauri validis[illegible]
Item tanq̃ fera vrsa et immanis draco serpit perforum[illegible]
ctio: cum facies corporis verbis describitur. vt erecta fr[illegible]
lis/aduncis naribus/sparso ore gestit. Tredecimus Not[illegible] cum alicuius
natura certis describitur signis. vt cum gloriosi cuiusdam [illegible]itis iactantia
commemoratur. Decimusquartus Sermocinatio: cum alicuius persone ser- Sermocina-tio
mo cum ratione dignitatis attribuitur: quo senes parci et grauitate/ioco et
ludo iuuenes commemorantur: Decimus quintus Conformatio: cum aliqua Confirmati[illegible]
que non adest persona vel res muta et informis vel eloquens et habens for-
mam introducitur. vt si Scipio reuiuiscat diceret: ego vrbi pacẽ peperi/vos Demõstrat[illegible]
bella concitastis. Decimussextus Demonstratio: cum res in verbis exprimi-
tur vt geri negotium et res ante oculos efferri videatur. vt tela emittũt gla-
dijs cominus certant. Decimusseptimus: Breuitas: cum res necessarijs cũ Bre[illegible]
verbis expedite dicitur: et adhibenda est sepe cum tempus non sinit cõmora-
ri. Decimusoctauus. Significatio: que plus in suspicione relinquit q̃ positũ [illegible]ficatio
est in oratione. quiesce tu cuius pater cubito se emungere solebat. Item mul-
ti iacent gracci. Decimusnonus Contentio: que contraria referuntur in gene- Contentio
re. vt vos huius incommodis lugetis: ille reipublice calamitate letatur. Hi
sunt colores quibus (et si non omnibus saltem aliquibus) vti debet orator p
necessitate cause. In his enim tanq̃ in ornamentis elocutionis nostre suaui-
tas et grauitas plurimum cousistit: Nunc autem ad extremas orationis par-
tes sermo noster accommodabitur: que non orationem ipsam sed aliquod et
extrinsecum. id est enunciationem et ordinem respiciunt. Et primum de pro-
nunciatione: postremo de memoria dicemus.

De pronunciatione penultima parte orationis rhetoricalis. Capitulũ XXII Disci.

Q Uid est Pronunciatio? Magister. Est verborum digna prolatio Pronũciatio quarta orationis
rebus ⁊ sensibus: moderatione vocis/ vultus et corporis accomo-
data: nihil turbide barbareq̃ proferens: syllabarum mensura et
eorum legitimo accentu seruato: Discipulus. Possunt ne huius dari pre-
cepta quibus vitia contraria euitantur? Magister. Possunt. Unde in pri-
mis maxime oris nostri vitia emendanda sunt. Discipulus. Quo pacto?
Magister. Ut lingua et ore magis q̃ labijs et dentibus loquamur: apto
et leui labiorum motu: non profusis/distentis/proiectisq̃ rictibus/vel infla- Oris gestus expressio
tis et frendentibus faucibus. Neq̃ biante vel anhelante spiritu: nec imma-
nitate vocis: aut tortura labiorum cum sibilo et stridore dentium. La-
bia etiam lambere aut mordere pueriles ineptie sunt. Supino nimis
aut eleuato vultu / vel defixis in terram oculis: nec inclinata ceruice et de-
missis supercilijs pronunciandum est. Eradenda autem prout sermo de-
poscit verecundia et emasculanda frons est. Sic enim vox et gestus sue
semper cause conuenire videbuntur: ipsa quoq̃ oratio a pronunciante san- Cautele in pnunciando
guinem et vitam accipere comprobatur. Cum itaq̃ orationem inuentã atq̃

[...]n pronunciare voluerimus: principio depressa voce/que [...]/dicemus: ne ledantur arterie si anteꝙ vox bene per[...]ore cõplent. Cõueniet autẽ in progressu longis interual-lis vti. his [...]ritus et vox recreat. Paulatim autem ꝛ sensim spiritum animũq3 inte[...] debemus. Deinde in narratione vocem eleuabimus me-diocriter. In diuisione augemus/continuum clamorem omittentes. Aliquã-do tamen cõmutationes grate auditori sunt/et vocem conseruãt. Uitare etiã oportet voces acutas: et exclamationes nimis attenuatas. In clamore etiam [...]a vox vitanda est que illiberale q̃ddam habeat: et ad muliebris potius vo-cis orationem ꝙ ad virilem dignitatem dicendo accõmodata sit. Cum vero sermo in dignitate est: plenis faucibus sedatissima et depressissima voce vti conueniet. Si autem in demonstratione sermo est: voce paululum attẽnuata/ crebris interuallis et diuisionibus vti oportebit: vt ipsa pronunciatione eas quas demonstramus res inserere animo auditoris videamur. Cum autem in narratione fuerit sermo: vocum varietate opus est: in quo quodq3 gestum sit ita narrari videatur/factum celeriuscule dicemus. Deinde modo acriter/ tunc celeriter/meste/hilariter in omnesq3 partes nos cõmutabimus: si que inciderint in narratione dicta/rogata/vel responsa diligenter animaduer-tamus: vt omnium personarum sensus atq3 animos exprimamus. Sin erit sermo in locatione: leniter/tremebunda voce/cum parua significatione risus sine vlla suspicione nimie cachinnationis nobis agendum est. Cum autem contendere oportebit: vocem iungere et torquere sonum: et celeriter/clamore verba conficere nos decebit: vt vim quandam orationis vociferatio habere possit. In clamationibus autem clarissima voce et longo spacio vtemur. In cohortatione voce attenuatissima: leui sono/et equabili et cõmutationibus crebris vtendum est. In cõquestione voce depressa inclinata sono/crebro spa-cio longo interuallo/magnis pronũciationibus oratio pronũcianda est. Nõ autem tantũ oris vitia/sed et corpus quoq3 euitanda sunt. Discipulus. Et que sunt istec? Magister. Seruandus est in vultu pudor: et acrimonia et in gestu venustas: ne haud histriones: aut viles operari/esse videamur. Cum igitur sermo in dignitate est: stantes in vestigio leui dextre motu loqui oportebit: hilaritate/tristicia/mediocritate/et grauitate vultus ad sermo-nis sententias accõmodata. Si autem in demonstratione sermo erit: paulu-lum corpus a ceruice demittamus. Si in narratione: vultus quandã signifi-care decebit hilaritatem. Si vero contendimus: brachio celeri/mobili vul-tu/acri aspectu vtemur. Item applausione pedis dextri: ꝓiectione brachij/ acri et defixo aspectu vti oportebit. In questione/femineo plangore et cõtur-bato vultu. In cohortatione: tardiori oratione et miserabili et humili gestu vtendum est. Hec autem quantũ in animo auditoris efficiãt/luce clarius pa-tet. Nec ab euangelisantibus neglectui danda sunt: si diui Augustini institu-tiones/quas in quarto de doctrina christiana tradidit libro/sequi fas est: q̃ illic clarius inspiciantur. Discipulus. Et ego quidem facile dictis tuis as-sentio. Sed ne in his diutius immoratus/reliqua silentio transeas. ad me-morie precepta sermonem vertas.

Corporis ge-stꝰ expressio.

Augustinus

De memoria Ca. XXIII. Ma.

MEmorie nũc ordo ꝑcepta ministrat. Qua[...] ralem: sed arte adiuuari posse nõ dubiũ e[...] bus ꝑceptis/sed magna exercitatione forma[...]. Dis. Precepta tradas: exercitationẽ egõ adijciam. Mag. Memorari volẽs: locos/imagi-nes/earundem ordinẽ/dispositionem atq3 collationẽ habeat necesse est. Lo-ca quidem quibus id cuius reminisci voluerit veluti charthe inscribat. Ima-gines ꝛ earundem dispositionem ꝛ collationem quibus ceu litteris scribat. Ordinem vero vt quod primum: posteriusve pronunciare voluerit/ distin-ctum inueniat. Discipulus. Unde autem ꝛ quales assumendi sunt loci et imagines? Magister. Omni confusione huius rei postergata: locum: ima-gines/atq3 earundẽ ordinẽ in confusum literis viginti complectamur: serua-to earundem ordine naturali: vt a b c d e f g h ꝛc. Harũ quelibet quinq3 conti-neat dictiones ſm numerum ꝛ ordinem vocalium: que sunt: a e i o u. In pri-ma syllaba si dictio a consonante incipiat: aut in secunda syllaba si a vocabu-li sumat: in his tanꝙ in locis singule imagines a singulis syllabis in[...] Se[...] conquiescunt. Imagines autem sunt que per has dictiones significantur. In quibusdam vero literis assumuntur nõnulla nomina vulgaria: eo ꝙ latine ab his literis incipientia (ꝛ insignes) aliquas imagines significantia facile re-periri non possent. Accipitur similiter quustos pro custos. Quas omnes cũ ordine quo posite sunt memorie cõmendauerimus: ea quorum reminisci pla-cuerit hoc pacto inscribamus/vt earũ comparationes cum proprietate ima-ginis cui inscribenda sunt consyderemus. Ueluti si regulas iuris in sexto de-cretalium ordine quo posite sunt recitare quis voluerit: imaginibus eas in-scribat eo modo. Prima que est: Beneficium ecclesiasticum sine institutione canonica non potest obtineri/prime imagini assignabimus: consyderantes aliquem abbatem nobis notum non canonice institutum ꝛc. Secunda que est: Possessor malefidei vllo tempore non prescribit/secũde imagini inseremus imaginando aprum: quem cum lupus de spelunca sua exire iuberet/ obiecit possessionem. Respondit aper: possessor malefidei ꝛc. Pari modo sequẽtes sequentibus inscribamus imaginibus. Multo autem pro hac re consequen-da adiumento nobis erit: si humanarum rerum experientiam ꝛ naturas no-uerimus. Sic enim facile nobis comparationes occurrere possunt: que per contrarium sumende sunt. Oportet enim non tm̃ firma/verũ etiam celeri cõ-prehensione res naturasq3 percipere: vt ꝛ eorum que a nobis inuenta sunt et que ab aduersario in agendo contrectata sunt/reminisci possimus. Alia de confortatione memorie naturalis in tractatu nostre speciali latius videri possunt. Te autem assiduo exercitio/iugi labore ꝛ vigilanti studio his inten-tum esse oportet si fructum consequi volueris. Uale ꝛ que alia ex me volue-ris/pete.

Memorandi [...]
loco
Imaginibus
Ordine
Imagines
Exemplũ me-morie localis

[Exe]mplum Memorie artificialis siue localis.

	1	2	3	4	5	
1	Abbas	aper	apis	astrologus	agnus	5
2	Balneator	begutta	binder	bombardus	buccinator	10
3	Cardinalis	cesar	chirurgus	cocus	cursor	15
4	Dapifer	demon	dimicator	doctor	dux	20
5	Edax	elephas	episcopus	exorcista	equus	25
6	Faber	feniseca	figulus	fossator	furnarius	30
7	Gardeanus	geometer	gigas	gougler	gugēgouch	35
8	Hartmānus	helias	hypocrita	hostiarius	huss	40
9	Janitor	iesus	institor	iob	iudas	45
10	Kantēgiesser	kegler	kúrszner	koler	kupfersmid	50
11	Lapicida	legatus	lictor	lotrix	lusor	55
12	Macellarius	medicus	miles	molēdinari⁹	musicus	60
13	Nauta	necromāticus	nisifer	notarius	nūmularius	65
14	Orator	obstetrix	officialis	ortograph⁹	hortulanus	70
15	Papa	pedagogus	pictor	poeta	pugillator	75
16	Quadriga	questor	quisculari⁹	qōlibetari⁹	quustos	80
17	Raptor	regina	ribaldus	rotarius	rustic[u]s	85
18	Sacerdos	serpens	simeon	socrates	sutor	90
19	Tabernari⁹	testator	tyrannus	tornator	tutor	95
20	Vates	venator	vigil	vogler	vulpes	100

Liber IIII Tractatus II De Epistolis condendis. Capitulum I

De epistolarum diuisione Discipulus.

Restat vt de condendis scribendisue Epistolis formam tradas.
Magi. Faciam ac lubens. Sed premonuisse oportet: epistolarū
quasdā esse diuinas: quasdā vero humanas. Diuinas quidē vo- (Ep[ist]l[a]e diuine)
co: in quibus fidei mysteria/religionū cerimonie/dei cultus/mo
rum atq; virtutū seminaria exprimunt[ur]: et vitiorū radices euellū
tur: vti est videre in epistolis sanctorū Pauli/Hieronymi/Augustini/Cypria
ni/Bernardi et Senece philosophi moralissimi atq; aliorū plurīū huius ordi
nis hominū. Humanarū vero quedā Grauis: Consolatoria: Amatoria: Cō (Humane)
mendatoria aut hortatoria est. Disci. Graue quā dicis? Magi. Eā ipsam q̄ (Grauis)
ardua difficilia atq; noua quotidie accidētia ꝯtinet: vtputa q̄ belli/aut pacis
tp[or]e e castris dat[ur] ad vrbē: aut ecōuerso. Cōsolatoria: qua amicorū mortē/cala (Cōsolatoria)
mitatē aduersamue fortunā verbis ꝯsolatorijs demulcemus. Cōmēdatoria: (Cōmēdatoria)
qua amicū aut familiarē/notū vel ignotum alteri cōmēdamus. Amatoria: (Amatoria)
qua verbis petulātib⁹ amorē alterius in nos ꝯcitamus. Hortatoria: qua de (Hortatoria)
rebus n[ost]ris: vtputa agris/pecoribus aut frumētis scribim⁹: aut filios n[ost]ros/
sodales/discip[u]los ac ceteros ad mores/studia/ad laudē cohortamur. Preter

hec autē multa alia sunt epistolarū genera a Mario [...] eloque[ntia]
preclara/ad octogenarium vsq; numerum digesta.

De Partibus epistole Ca. II Disci.

Ex quot aut quibus p[ar]tibus Epistola conficit[ur]? [M]agi. Ex qnq;: que (Partes ep[isto]l[e])
sunt Salutatio: Exordium: Narratio: Conclusio et Suprascriptio.
Salutatiōe q̄dē ep[isto]la ꝯstat: vt animus eius ad quē scribim⁹ p[re]paret[ur]
ad ꝯcipiēda ea q̄ desyderamus. Exordio simil[ite]r: et vt causam ad scribendum
mouentē explicem⁹. Hoc aūt q[uia] etiā in narratiōe fieri pōt/nō in oībus ep[isto]lis
exordia ponim⁹: nisi magna quedā negocia tractare aut tractanda velimus.
Narrationē vero epistola oīs ꝯtinet qua ostēdimus q̄d ab alijs fieri volumus
aut qd factū sit demōstramus. Cōclusionē aūt vt de loco et t[em]p[or]e date epist[ole]
certior fiat recipiēs. Suprascriptionem vero vt et is qui defert cui p[re]sentē
debeat/et is ad quē defertur an ne aperire liceat cognoscat.

De Salutatione Ca. III Disci.

De salutatione ꝯficienda primū dicas. Magi. Salutationes va- (Forma salu)
rie a varijs ponunt[ur]. Sed si eā ex arte struere libeat: primū nomen (tationis)
tuū: deinde nomen dignitatis aut officij tui in n[omina]t[iu]ō casu: tertio no-
men eius ad quē: et demū nomē officij aut dignitatis eiusdē in d[a]t[iu]ō casu ponas
cū additione clausule: Salutē plurimā dicit: vt Gregorius Reisch artiū ma-
gister Friderico ep[iscop]o Augustensi. S. P. D. Assentationis vero causa aliud in-
oleuit. vt sc[ilicet] inferiores scribētes sup[er]ioribus/noīa sua postponāt: nec salutē/
sed subiectionē aut famulādi promptitudinē loco salutis ponāt: vt reueren-
dissimo in christo patri ac d[omi]no/Friderico Augustēsi p[re]suli Gregorius Reisch
artiū magister ad queuis mādata se spondet ꝓmptissimū. Id autem doctio-
rum aures nedum fastidiunt: sed etiā abhorrent vehementer.

De Exordio. Ca. IIII Magi.

Exordio autē (si res expostulat) p[re]missa salutatione vtimur: in quo eū (Exordium)
ad quem scribimus attentū/docilē et beniuolū facere curamus: vt
que scribimus legat et admittat. Quibus autē partibus aut vnde ef
ficiat[ur]: in sup[er]iorib⁹ digestū est. Disci. Verū q̄dē: sed de Narratiōe q̄d dicis?

De Narratione. Ca. V Magister.

Preparato eius ad quem scribimus animo/si quid ab eo fieri volu- (Narratio)
mus: aut nos aliosue fecisse indicare libeat: s[ecundu]m epistole genus et na
turā subiungemus: vt si sit epistola grauis: de bello/pace aut repu
blica etc. facimus mentionē. Ita et in alijs: s[ecundu]m ea que in p[ri]mo capite huius di
cta sunt/faciendū pariformiter. Omniū autem dictorum exempla probatissi
ma sunt apud Gasparinum pergamensem: Marium Philelphum et eloquē
tie patrem Marcū Tulliū Ciceronem: quibus te daturum operam velim q[uo]
maximā. Nihil enim in scribendo tam clarum aut promptū facit/q[uam] diligen-
ter legisse eos qui bene/limate tersequ scripserunt: ab alijs vero vt a labe atq;
pernicie ingenij fugiendum est.

De Conclusione. Ca. VI Magi.

N B. … (que vt diximus petitionem complectitur) sequitur
…ona termi… clusio epistole: que tribus ꝯstare debet: ꝑsona/loco ꝛ
tempore … Disci. Quomodo ꝑsona? Magi. Ut si vni scribimus:
dicamus/ vale: si ꝑ…ribus/ valete: ꝛ me cōmendatū suscipe vel suscipite. Sis
felix nostriq́ꝫ memor. Uale diuq́ꝫ viuas. Da operā vt valeas. Uale ꝛ me ama
Uale militie decus: literarū ornamentū: ꝛ sic de similibus. Disci. Qualiter
A loco epistola loco ꝯcludit? Magi. Hoc mō vt dicat: datū vel date: raptū vel rapte
…pore vel raptim Rome aut Friburgi vel Argētine ꝛc̄. Disci. Tēpore autē quō
concludis? Magi. Ut diē/ menses anni in quo scribimus ponamus: vt vice
cesima Nouembris anni Millesimi quingentesimi secūdi: aut decimoquarto
…lēdas Marcias: quarto idus Aprilis: pridie nonas Septembris. Disci.
…nde ista assumis vocabula? Magi. Ab antiqua Romanoꝝ obseruatione.
…tint nāq́ꝫ quēlibet mensem in kal. Nonas ꝛ Idus diuidunt. Prima enim
cuiuslibet mensis/ pontifex minor conuocata plebe/ quot dies a kalendis
Kalende ad Nonas supessent ꝓnūciabat. Uñ hec dies hoc nomē kalēdas a καλεω
greco vocabulo accepit: valet enim idē qꝺ voco. Dies aūt vltima mensis pre
Pridie kal. cedentis pridie kalendas: quasi primo die ante kalendas: qui vero ante hunc
tertio kalendas dicit: qꝺ sit tertius a kalendis: ꝛ sic de alijs diebus ordine re
Idus trogrado ascēdendo: donec ad idus deuentū fuerit. Dicit autē Idus ab iduo
qꝺ est diuido: qr is dies mensem diuidat. Dies autem hunc sequens in ascen-
Pridie Idus su non secundo idus/ sed pridie idus dicitur: sequens tertio idus: ꝛ sic de alijs
Nonas donec ad nonas progressum sit. None autem dicte sunt: quia ab eo die ad idus
semper nouem dies sunt. Alias rōnes illoꝝ nominū consulto libuit preteri-
Mensiū kal. re. Disci. Quot autem nonas/ idus aut kalendas singuli menses habent?
idus ꝛ none Magister. Januarius/ Febrarius/ Aprilis/ Junius/ Augustus/ Septēber
Nouēber ꝛ Decēber quatuor habēt nonas. Martius Maius Julius ꝛ Octo
ber sex nonas habent. Singuli autem octo idus tenent. Januarius decima-
quarta die Decembris kalendas suas finit. Februarius decimaquarta Janua
rij. Martius. xiiij. Februarij: Aprilis. xvj. Marcij. Maius decimaquarta
ta aprilis. Junius decimasexta Maij. Julius decimaquarta Junij. Augu-
stus decimasexta Julij. September decimaquarta Augusti. October. xiiij.
Septēbris: Nouēber. xvj. Octobris. Decēber. xiiij Nouēbris. Sic patet: q
in Februario post idus dicimus: decimosexto kalendas Marcij. qꝺ quidem
verum est in anno cōmuni: in anno vero bisextili/ quia tunc Februarius ha-
bet vigintinouem dies: post idus dicimus: decimoseptimo kal. Marcias. Ut
Exemplum autem ea que diximus dilucide intelligas/ sit Marcius nobis exemplo. In
cuius/ si prima die litteras dederis: scribas kal. Marcij. si secundo: sexto no-
nas. Si tertio/ quinto nonas. Si quarto/ quarto nonas: Si quinta/ tertio no-
nas: si sexta: pridie nonas: si septima: nonas marcij scribas. Si octaua: octa-
uo idus marcij: si nona: septimo idus marcij: si decimasexto idus ꝛc̄. Si vnde
cima: quinto idus: si duodecima: quarto idus: si tredecima/ tertio idus: si deci-
maquarta/ pridie idus: si decimaquinta: idibus marcij scribas. Si decimase-
xta. xvij. kalēdas aprilis: si decimaseptima. xvj. kal. aprilis: ꝛ sic de alijs in
numero kalēdarū descēdendo donec ad vltimū eius diē ꝑueneris: in q̄ pridie
kalēdas aprilis scribas. Ita pariformiter ꝛ in reliq̄s mensibus faciendum.
Eo tantum admonito: vt nonas ꝛ idus a mense in quo sunt. Kalendas vero

omnes primis demptis/ a mense sequenti denominabi… …ndo no…
idus aut kalendas/ sed pridie nonas idus ꝛ kalendas … est. Disci.
quid aūt hoc est qꝺ in superioribus quarto kalendas … /ꝛ nō marcij
dicebas? Mag. qr pro genitiuis mensium peruenuste pos… …ua ponunt. vt
dicamus pridie kalendas Marcias Apriles: Maias: Ju…as: Julias: Au-
gustas: Septēbrias: Octobrias: Nouēbrias: Decembrias: Januarias: Fe-
bruarias. Nomina aūt kalende none idus nō modo in ablatiuo/ verūetiam
in accusatiuo ponere conuenit/ ꝓponendo ꝓpositionē ad. vt ad octauū idus
Januarias ad me dedisti litteras. aut in genitiuo: vt pridie kalendarum
Marcias.

De Suprascriptione. Capi. VII Dis.

Quibus cōpletur Suprascriptio? Mag. Nomine ꝛ titulo dignita
tis ꝓprio eius ad quē scribimus. Debent autem omnia in datiu
et actō poni. Disci. Titulos statibus attribuendos subiunge
Mag. Romanū pontificem: sanctissimū/ beatissimū dn̄m nostrum Ponti…
cem maximum: summū sacerdotē ꝛ patrem clementissimum dicemus. Car-
dinales: Patriarchas: archiepiscopos ceterosq́ꝫ episcopos maiores reuerē-
dissimos dicimus. vt reuerendissimo in christo patri ꝛ domino dn̄o. N. sa-
cro sancte Romane ecclesie Episcopo ꝑsbytero: aut diacono: Cardinali ꝛc̄.
Episcopos minores: Abbates ꝛ apostolice Protonotarios reuerendos di-
cimus. vt reuerendo in christo patri et domino. N. aplice sedis ꝓtonotario
dn̄o suo colendissimo ꝛ obseruantissimo ꝛc̄. Attamē nomini ꝓprio dn̄o/ pre
poni nō deberet. abusus tamen contrariū vbiq́ꝫ habet. Alios inferiores ve
nerabiles ꝛ honorādos dicimus. vt venerabili vel honorando. N. Canoni
co ecclesie. N. Imperatorē et Regem inuictissimū/ gloriosissimū/ serenissi-
mum/ ꝛ imperatorē semꝑ augustū dicimus. Duces: Principes: Marchi-
ones/ illustrissimos/ potentissimos. Comites vo Barones: generosos: illu-
stres: inclytos: ꝛ prestantissimos dicimus. Equites auratos magnanimos
ac strenuos dicimus. Ceteros valides: fortes: nobiles appellamus. Ciues
prudentes: sagaces: industrios ꝛ integerrimos dicimus. Theologos diui-
narū litterarū interpretes. sacrarū litterarū/ sacre pagine/ sacre theologie
magistros doctores: professores: eximios: celeberrimos: Jurisconsultos: exi
mios: spectatissimos: meritissimos: consultissimos: egregios: iuris pontifi-
cij sacrarū legum: aut iuris vtriusq́ꝫ doctores appellamus. Medicos pru-
dentes philosophie ꝛ medicine interpretes doctores et philosophos peritis
simos dicimus. Poetas vates: musarum alumnos: lauro insignes: hedera
decoratos: Appollinis interꝑtes: ornatissimos: eloquentissimos: facundissi
mos nominamus. Oratores: disertissimos: facundissimos nominamꝰ. Ar
tium magistros: acutissimos disertissimos: bonarum artium studiosissimos
interꝑtes appellamꝰ. Feminas aūt decus pudicitie: castitatis exēplū pu-
dicissimas/ castissimas/ honestissimas/ matronas ꝛ dominas dicemꝰ. Hec
summarie dicta sufficiāt. Nā assentādi/ adulandiue causa hec oīa ita varia-
ta cernes: vt ꝑpaucos repire possis q̄ nō titulos superioꝝ inferiorībꝰ attri-
buāt. Uale, et in his finem Triuij statuendum agnosce.

¶ Finis Rhetorice: sequit
typus Arithmetice.

Arithmetice spec[...]

Liber quartus de Quadruuij [...] Tractatus primus De quadru[...] laudibus et diuisione. Capitulum I Magister.

Quid habes fili: et cur ab imo pectore alta trahis suspiria? Nũ te grauãt q̃ nuper accepisti Triuij principia: et cepti te penitu it studij? Dis. Nihilominꝰ. tãta aũt dulcedine sil' et iucũditate ex his animũ meũ delibutũ sentio/ vt nec vigilie occulos opp̃mant: nec sermonis assiduitas aures obtũdat: nec oĩno vel lasciuientiũ societas/ aut q̃cũqȝ alia iuuentutẽ emollientia obsistere possint: q̃minus et quadruuij elemẽtis auidissimũ me auditorẽ exhibeã: si tu huc laborem assumere dignaberis: sed ocyus vt hoc subeas te etiã atqȝ etiam rogo hortor plurimũ. Mag. Rẽ cupis fili (et si difficilẽ) scitu tñ dignissimã. nã teste Boetio rerũ eruditissimo: nemo vnq̃ in p̃hie disciplinis ad p̃fectiõis cumulũ sine q̃druuio euadere potuit nulli sine illo recte sapiendũ: nulli deniqȝ recte est p̃handũ. ob id q̃ sq̃s hoc p̃termiserit: oẽm p̃hie iã p̃dit doctrinã. qd̃ et demõstrationibꝰ lucidissimis Nycholaus de Cusa Cardinalis in p̃mo quẽ de docta ignorãtia p̃titulauit libro ↄfirmat. Nã et ip̃e mathematicis adiutꝰ disciplinis/ q̃dã arcana sacrorum eloquiorum multis añ hac absc̃odita penetrauit. Sȝ his (cũ et lõgiorẽ tractatũ et ingeniũ exercitatũ req̃rãt) in aliud t̃pus dilatis/ qd̃ petis exordiamur. Tota vero ista disciplina quã Quadruuium Boetiꝰ nominat/ quãtitatẽ speculat': quãtitas vero in magnitudinẽ ac multitudinẽ partit'. Rursus alie quidẽ p se. vt tria aut q̃tuor: alie vero ad alias referunt'. vt duplũ et dimidium. Magnitudines aũt alie manẽtes sunt motuqȝ carẽtes. vt triangulus: linea. Alie vero semper mote. vt octaua sphera. Harũ illã multitudinẽ q̃ p se est/ Arithmetica speculat'. Illã vero q̃ ad aliũ refert'/ Musica cõtẽplat'. Immobilis vero magnitudinis noticiã Geometria: mobilis aũt Astronomia pollicet'. vñ et ab his q̃tuor hec doctrina Quadruuiũ appellata est. Sũt eñi vie quatuor ad vnũ finẽ (quantitatis scȝ noticiã) perducentes. Dis. De p̃ma igit' hoc vesperi paucis te absoluas.

Boetius. s. arithmeti.
Laudat' quadruuium.
Nycholaus de Cusa.
Diuisio quadruuij.
Boetius
Unde dictum sit q̃druuiũ

De arithmetice definitione et noĩe inuẽtore: fine ac diuisione. Ca. II Mag.

Primam Quadruuij partem Arithmeticam appellamus. Est autem Arithmetica numerorum doctrina. tractat enim de numero: quem greci ἀριθμόν arithmon dicunt. vnde et huic scientie nomen a primis eius inuentoribus inditum est. Arithmetica/ id est scientia de virtute numeri. ἀρετὴ enim grece idem qd̃ virtus: et ἀριθμὸς idem quod numerus latine significat. Discipulus. Qui nã huiusce discipline extitere primi inuentores? Magi. Apud grecos eam primus (vt aiunt) Pythagoras reperit: et in latinum eam primus quidem Apuleius: deinde Boetius transtulerunt. Sed pretermissis istis rem ipsam aggrediamur eo quo sequit' ordine. Primũ quidẽ numerũ in se suisqȝ partibꝰ et passionibꝰ absolute et theorice: postha ip̃m ↄtractius ac magis practice ↄsiderabimꝰ. Demum nõnullas artis calculatorie perpulchras regulas adijciemus.

Arithmetica
Pythagoras
Apuleius
Boetius

…definitione: ꝛ in numerū parē ꝛ
i…pare …ione: ac earundē partiū descri-
ptione. …apitulum. III Magister

[Numerus] Umerus est vnitatū collectio: vel quātitatis aceruus ex vnitati-
[…]tas bus ꝓfusus. Est aūt vnitas qua vnaqueqꝫ res vna dicit. Unitas
aūt non est numerus: sed principium numeri. sicut magnitudinis
punctū. Dis. In quot/aut quas numerus sui prima diuisione scindit ptes?
Mag. In geminas: in parē videlicet numerū/ꝛ imparē. Disci. Numerus
par quis est? Mag. Est numerus in duo diuisibilis equalia/vnitate nō me-
dia. vt. 4. diuiditur in. 2. et. 2. nulla vnitate media. Dis. Quid est qd dicūt
…thagorici: numerū parem in maxima paruissimaqꝫ posse diuidi: maxima
[…]cum dictu ex- quidem spacio/minima quantitate? Magi. Per spacium parium numeri
ponitur. magnitudinem: per quantitatem vero/earundē volebant significare multi-
tudinem. Et vt hec clarius intelligas/exemplum hoc animaduerte. 8. in. 4.
et. 4. diuiditur: nec in partes maiores ab aliquo vnqꝫ partitur: nec scdm mi
norem numerum qꝫ binarium/duarum scꝫ partium naturali diuisione seca-
tur: ꝛ ita quo ad primum in spacio maxima / et quo ad secundū in quātitate
diuiditur minima.

De numeri paris diuisiōe: ꝛ ei9 pte numeri scꝫ pariter paris descriptiōe. Ca. IIII. Dis.

Ar numerus in quot species partit? Mag. In tres. Nam quidā
est numerus pariter par: quidam pariter impar: quidā ꝟo impa-
riter par. Dis. Numerus pariter par quis est? Mag. Est nume
Numer9 pa- rus qui in duo paria diuidi/et rursus horum quodlibet in alia duo paria po-
riter par. test secari: vsqꝫ dum diuisio partium ad indiuisibilem naturaliter perueniat
vnitatem. vt est numerus. 16. qui in. 8. et. 8. et rursus. 8. in. 4. et. 4. qui rur
sus in. 2. et. 2. et duo in. 1. et. 1. que est indiuisibilis vnitas partiuntur.
Discipu. Et quā ob causam is numerus tali insignitus est vocabulo?
Magister. Quia eius partes nomine ꝛ quātitate inueniunt pares: ipsis
Ratio nois etenim naturali ordine dispositis ita sibiipsis respondent: vt quota vna sit
nomine/tanta reliqua sit quātitate. Ut ecce. 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. 128. in hoc
ordine. 8. decimasexta pars est totius summe. s. 128. et tantā sedecimā con-
tinet quātitatem. et rursus. 16. summe totius pars est. 8. et hanc ipsam. 8.
continet quantitatem. Et sic idem eueniet de quibuslibet reliquis eque a me
dio distantibus partibus. Sed hoc aduertendum: si pares sunt partium dis
positiones: non vnum/sed duo sunt media inueniēda: in quibus hoc idem qd
in partibus eque a medio distantibus contingit reperiri. vt in exemplo pri-
ori. Si vero partiū impares fuerint dispositiones: vnum reperitur mediū/
qd sibiipsi noīe respōdebit ꝛ quātitate. vt. 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. In hoc ordi-
ne. 8. est medium: octaua scꝫ totius summe pars: quā quantitatem in seipso
continet. Discipu. Clarissime hec intelligo: nec in eius declaratione te mo
rari amplius necesse est: ob id ad reliqua stilum vertas: ꝛ quis sit numerus
pariter impar describas.

De Numeri pariter imparis d… Capitulum V Mag…

Umerus pariter impar est qui in partes equa…
sus he partes cum sint numeri imparis/inequa…
vt. 10. in. 5. et. 5. sed. 5. in duo paria nō diuidunt…
rū cuius medietas est impar/esse pariter imparem. Disc…
vnde is numerus hoc sortiatur nomen demostrare. Magi.
que cum nomine sint partes/quantitate sunt impares: aut si…
pares/quātitate erunt pares. Qd in subiecto facile erit videre ex…
numeri pariter imparis. 18. partes sunt. 9. et. 9. quarū quelibet a par…
minat numero: quia a dualitate: cum. 9. decēocto sit dualitas siue m…
quātitas vero eius impar est: quia nouenaria: ꝛ rursus. 6. decēocto t…
est: ecce impar denominatio: quia fit a ternario: ꝛ quātitas quidē pa…
senaria: sic ꝛ in aliis pariter impariū numerorū ptibus est facillimū videre.

De numero impariter pari. Ca. VI Disci.

Umerus impariter par quis est? Magi. Est numerus qui cū in [Numerus i…]
equales partes diuidit: rursus he partes in alias partes secantur [pariter par]
sed in istac partiū diuisione nō vsqꝫ ad vnitatē in equa particio ꝓ
greditur: vt. 24. in. 12. et. 12. partit: ꝛ rursus. 12. in. 6. et. 6. et amplius. 6. in. 3.
et. 3. diuidit: sed amplius. 3. in equa non secantur. Et ob hoc recte tale sortit9
est vocabulū. Est em par: quia in equa diuiditur: sed impariter quidē: quia
nō in omnibus suis partibus par reperit. Sunt autē hi omnes impariter pa
res. 12. 20. 24. 28. 40. 56: Disci. Habes ne alia de natura numeri paris cog
nitu necessaria? Magister. Habeo equidē/ꝛ multa: vt scꝫ de ꝓprietatibus Ratio nois
eius: de eius quoqꝫ quo ad singulas species generationibus: que qm prime hu
iusce discipline videntur transcendere elementa/in presentiarū placuit silen
tio transire: ꝛ ad alias eiusdem numeri partes sermonem vertere.

De numero superfluo diminuto ꝛ ꝑfecto. Capitulum VII Discipulus.

T que aut quot sunt he numeri paris ptes alie? Magi. Sunt nu-
merus sugfluus siue abundans: numerus diminutus siue imꝑfect9:
ꝛ numerus perfectus. Discipulus. Numerus superfluus quis est?
Magister. Est ille cuius partium summa/summā totius excedit: vt. 12. cuius Numerus sugfluus
medietas est. 6. pars tertia. 4. pars quarta. 3 pars sexta. 2. pars vero duode
cima. 1. que omnes simul iuncte. 16. constituunt: que totius. 12. scꝫ summā in
quatuor excedunt. Discipulus. Numerus diminutus quis est? Magister.
Est numerus cuius partium summa/summā totius non attingit: vt. 8. cuius Numerus diminutus
mediatas est. 4. quarta pars. 2. octaua. 1. que simul iuncte. 7. efficiunt: que to-
tius scꝫ. 8. summā non attingunt/sed in vnitate deficiunt. Discipulus. Nu-
merus perfectus quis est? Magister. Est numerus cuius partium summa/ Numerus perfectus
summe totius nec maior/nec minor: sed equales reperitur: vt. 6. cuius medie-
tas est. 3. pars tertia. 2. pars sexta. 1. quas si simul iūgas. 6. toti summā equa
lem procreabis. Et horum numerorū paucos reperies scꝫ. 6. 28. 496. 8128.
et semper in sex aut octo terminatos: sunt enim semper pares.

...meri imparis definitione ꝛ diui...
...pitulum VIII Discipulus

...us quis est? Magi. Est numerus qui in duo equalia di
...t quin interueniat vnitas: vt.5.diuidit in.2.et.2. vnitate
...te: addit enim numerus impar sup parte semper vnitatem.
...imparis (si que sint) enumera species. Magi. Numeri im
...t numer⁹ pmus ꝛ incopositus: numerus secudus ꝛ coposit⁹:
... secudus ꝛ copositus/sed ad aliu coparatus pmus ꝛ incoposi-
Disci. Numerus primus ꝛ incopositus quis est? Magi. Est numerus
...a alia habet parte ꝙ ealpsam q a totius quatitate accipit denoiatio
...pars semp est vnitas: vt.3. habet preter vnitate nulla alia partem
...s est vna.3. Et ob id hic numerus primus ꝛ incopositus dicit: qꝛ a
...lo numero priori coponit aut metit. Numerus aut numeru coponere aut
metiri dicit: a quo ipso multotiens sumpto: pcise nullo deficiente aut supfluo
totus constituit. Et ita numeri quoꝝ pter vnitate nulla pars est eos metiens
cotra se primi dicunt: vt.3.et.4. per oppositum numeri comunicantes sunt:
quoꝝ alia ab vnitate pars ambos metitur: vt.9.et.12. quos no modo vnitas
sed ternarius metitur.

Numeru co-ponere qd sit
Numeri ptra se primi
Nun... co-municates

De numero secudo ꝛ coposito. Ca. IX. Dis.

Secundus ꝛ copositus quis dicit numerus? Magister. Is qui pter
vnitatem in se alium habet numerum a quo compositus est: vt.9.
vnitatem habet a quo nonies replicata componitur: habet insuper
ternarium a quo ter sumpto constituitur. Et ideo is numerus secundus di-
citur: nam habet numeru priore a quo coiungitur: ꝛ copositus quide est: quo-
nia in ipsum a quo coniuctus est resoluitur.

Numerus se-cundus copo-situs

De numero p se secundo ꝛ coposito: ꝛ ad aliu coparato primo ꝛ incoposito. Ca. X. Disci.

Qa numeru p se quide secundu ꝛ copositu/ad aliu vero coparatum
primu ꝛ incopositu.. Magi. 9.et.25. horu qlibet/vt ex prioribus
liquet secudus ꝛ copositus reperit: sed ad seinuice coparati/primi
ꝛ incompositi recte iudicant: na nullu comune habent numeru a quo metiant
ambo. 9. enim tribus ter sumptis metitur: quibus.25. minime constituuntur:
sic ecouerso.25. per.5. quinies sumpta metiuntur: quibus.9. nequaꝙ consti-
tuntur. Et hos facile qui sint deprehendes: si duobus tibi propositis nume-
ris minorem de maiore subtrahas: nam qui relinquitur aut est vnitas aut
alius numerus huic qui subtrahitur minor aut equalis: si qui relinquitur vni
tas est: numeros contra se propositos primos esse necesse est si equalis est/
eos ambos illo comuni termino intelligas metiedos: ꝛ ita no esse cotra pri-
mos: sed coicantes. Si vero prima subtractioe facta relictus minor fuerit: il-
lu a priori subtrahedo demas: ꝛ ita vsꝙ du potes pcedas: ꝛ ex derelicto ex
dictis numeri natura iudicabis. Que vt clarius intelligas: subiectu animad
uertas exemplu: sint.9.et.29. numeri ppositi: aufero.9.a.29.et remanet.20
a quibus si rursus.9. tollant manet.11.a qbus si demu.9. subtrahant/relin-
quutur duo q) quia nouenaria quatitate no attingut) toties quoties possum

Numerus p se secudus et copositus: ad aliuꝫ relatus ꝛ primus in-compositus

...a.9. demo: qd cu quater factu fuerit vnitas reli...
ros ppositos esse cotra se primos. Et hec de...
cta in presenti sufficiant: at si aures patulas...
dem vtilia de numero vt ad alium refert su...
bo ꝙ diligenter.

De maioris inequal... genere. Capitulum...

In primis itaꝙ te scire necesse est: omne qd ad aliud refer...
le/aut inequale. Et primu quide prorsus nulla accipit diuisione... ...alor.
qd equale est aliter se habere non potest: vt duo equant duobus. Ine-
quale vero dupliciter esse contingit: est quodda magis inequale: quodda vo
minus. De his haruꝙ speciebus magis necessaria in mediu afferam: ꝛ pri-
mum de speciebus maioris inequalitatis. Discipulus. Que et quot maio-
ris inequalitatis species sunt? Magister. Quinꝙ: scilicet Multiplex. Su
perparticularis. Superpartiens. Multiplex superparticularis. Multiplex
superpartiens.

De numero multiplici. Ca. XII Disci.

Numerus multiplex quis est? Magi. Est numerus qui ad alium
coparatus ipsum plus ꝙ semel cotinet: que bis si cotineat duplus
est: si ter triplus: ꝛ sic pcedendo in infinitu: vt.2.ad.1.est duplus.3.
ad.1.est triplus. Et si vnitas numerus no est/in pposito tamen numerus ap
pellatur: eo ꝙ alij ad eam coparati multiplices sunt.

Numerus multiplex

De Numero superparticulari. Capitulum .XIII. Disci.

Superparticularis numerus quis est? Magi. Est numerus q ad
alium relatus ipsum quide totu cotinet: ꝛ insup altera eius partem
que pars si medietas fuerit/sesquialiter siue hemiolus vocat: vt.3.
ad.2. Si vero tertia sit: sesquitertius seu epitritus dicit: vt.4.ad.3. valet aut
sesqui idem: qd totum qd pprie sexqui dici deberet: vel sesquit quasi sesꝙ/id
est se absꝙ.

Numer⁹ sup-particularis.

De numero suppartiente. Ca. XIIII. Dis.

Qualis est numerus superpartiens? Magister. Est numerus q ad
alium comparatus ipsum totu ꝛ insup... non vnam solam/sed plu
res eius partes continet. Si igitur numerus aliu ꝛ duas eius par-
tes contineat/Superbipartiens. Si vero tres eius partes vltra totum in se
habeat: suptripartiens dicitur: ꝛ sic de reliquis in infinitu procedendo. Exe-
plum primi: vt.5.ad.3. Exemplum secundi: vt.7.ad.4. In his aut locutioni-
bus necessariu erit substantiuum subintelligere: illud scꝫ qd partem sequen-
tem partes reliquas vltra totum in superpartiente inclusas denominat: vt in
exemplo si numerus superpartiens vltra totum duas eius partes contineat:
subintelligendu est superbipartiens tertias: nam in numeroru... ...ora-
dine.2. sequutur.3. Et si tres partes contineat/sub intelligendum est super-
tripartiens quartas: sic ꝛ in ceteris est facile videre.

Numer⁹ sup-partiens
Supbipar-tiens
Suptri-partiens

75

...ultiplici superparticulari. ... XV Discipulus.

...pparticularis quis est? Magi. Est nume-
...s/continet eundē plus q̄ semel ⁊ insup al-
...em. Et ob id hoc geminū accepit vocabu-
...luo q̄ semel cōtinet: multiplex: q̄ vero rur-
... pte cōtinet particularis esse non ambigitur. Si igitur
...em bis: ⁊ eius medietatē cōtineat/ duplex sesqualter: si vero ter-
tiam eius partē cōprehendat/ duplex sesqui tertius: aut si maior minorē ter/ ⁊
insup eius medietatem cōtineat/ triplex sesquialiter noiatur: ⁊ sic consequen
ter reliquos noiabis si in infinitū ,pgressionē feceris. Exempla patebūt. 5. ad
duo duplex sesquialter est. 7. ad. 3. duplex sesquitertius est: et. 7. ad. 2. triplex
sesquialter. 10. ad. 3. triplex sesquitertius inuenitur.

...rip'
...squialter

De numero multiplici superpartiente Capitulum XVI Discipulus

Numerus suppartiens

NUmerus multiplex superpartiens quis est? Magi. Est numerus qui ad alium relatus ipsum quidē plus q̄ semel continet: ⁊ insup non vnā solam: sed duas tres aut quatuor vel plures eius partes. Et sic ḃm q̄ maior minoris plures ptes continebit semp aliud ⁊ aliud nomē hereditabit. Dicitur enī duplex superbipartiēs si minorē bis ⁊ duas eius partes in se habeat: vt. 8. ad. 3. vel duplex suptripartiens si minorē bis ⁊ tres ei9 partes cōprehēdat: vt. 11. ad. 4. Triplex vero supbipartiēs noiat: si minor. ter ⁊ insup due minoris ptes in maiore cōtineant: vt. 11. ad. 3. et per similia in reliquis facile est videre. Et hec de maioris inequalitatis speciebus hactenus dixisse satis sit. Nunc si de minoris inequalitate speciebus aliqua inquirere libuerit: calamus cum in motu est respondebit.

Duplex supbipartiens
Triplex supbipartiens
Duplex suptripartiens

De speb9 minoris ineqlitatis. Ca. XVII. Di.

Minoris ineqlitatis spēs.

MInoris inequalitatis species q̄ ⁊ quot sunt? Magi. Tot ⁊ eedē fere q̄ maioris inequalitatis. Dico aūt fere: q̄ solū noia p additionē ppositiōis sub/sunt variāda: vt scz dicat sub multiplex qui ad aliū cōparatus ab eo plus q̄ semel ptinet: vt. 1. ad. 2. subdupla est: et. 1. ad 3. subtripla. Subsupparticularis: vt. 4. ad. 6. Subsesquialter: vt. 3. ad. 4 sub sesquiternus est: subsuppartiēs: vt. 3. ad. 5. Subsupbipartiēs: vt. 4. ad. 7. sub suptripartiēs repit. Multiplex subsupparticularis: vt. 2. ad. 5. subduplus sesquialter est. 3. vero ad. 7. subtriplus sesquiternus est. Et multiplex subsuppartiēs: vt. 3. ad. 8: subduplus supbipartiens: et. 4. ad. 11. subduplex suptripartiēs noiat. Et vt oīa simul cōplectar: oīa exēpla de maioris inequalitatis spēbus pdicta: etiā de speb9 minoris inequalitatis exēpla erūt si numeri minoris maiorib9 cōparati fuerint. Omniū aūt dictoꝝ numeroꝝ adinuicē habitudines/ pportiōes vocant: ⁊ eisdē q̄bus ⁊ pdicte spēs noiate sunt vocabulis noiant. Nā quedā dicit pportio dupla: qdā supbipartiēs: quedā supparticularis: quedā vero tripla ⁊c̄. Et de istis eadē q̄ supradicta sunt dant exempla. Disci. Ipsam igitur pportionem desinias.

Proportionū species pla.

De pportiōe ⁊ pportiōalitate. C... Ma.

PRoportio vt ex pdictis liquet/ est duarū qua... ...int eiusdē generis q̄ntitatū certa vni9 ad alterā habitud... ...d. 2. est pportio dupla. Proportionū vero adinuicē habitu... ...es a mathematicis pportionalitates dicunt. Disci. Quid est pportionalitas? Magister Est duarū aut pluriū pportionū silitudo: vt sic se habēt. 4. ad. 2. ita. 8. ad. 4. q̄ vbiq̄ est pportio dupla. Illarū igit duarū pportionū similitudo pportionalitas est: nec in paucioribus q̄ tribus terminis pportionabiliter querēda est. Qui si ita dispositi sunt: vt mediū vtrisq̄ cōparet extremis: pportionalitas ptinua dicit: vt. 1. 2. 4. sicut enī se habēt duo ad vnum: ita. 4. ad. 2. q̄ vbiq̄ est proportio dupla. Si vero numeri intermedij ita locati fuerint: vt alius ad vnū/ alius vero referat ad reliquū talē pportionalitatē disiunctā dicimus: vt. 1. 2. 4. 8. sicut se habet. 2. ad. 1. ita. 8. ad. 4. q̄ vbiq̄ enī est pportio dupla. Si vero dico sicut se habet. 1. ad. 2. ita. 4. ad. 8. eadē quidē pportionalitas pmanet. Sed tūc cōuersa est cū dixero: queadmodū se hab... 4. ad. 1. ita se habebūt. 8. ad. 2. eadē iteꝝ manet pportionalitas: sz tūc pmutata est.

Propo...tio
Proportionalitas
Disiuncta
Conuersa
Permutata

De speciebus proportionalitatis in genere. Capitulum XIX Discipulus.

PRoportionalitatis si q̄ sunt spēs enumera? Magi. Si iā dicta intelligis quatuor pportionalitatis spēs inuenies: que sunt proportionalitas cōtinua: Disiuncta: Permutata ⁊ Cōuersa. Disci. Nū ⁊ alie sunt? Sane quidē intelligo. Magi. Alie sunt quarū tres vtiliores in sequētibus enodabimus: videlicet pportionalitatē Arithmeticā: ⁊ Geometricā ⁊ harmoniacā: que ⁊ medietates appellantur.

Proportionalitatis species in genere

De pportiōalitate arithmetica. Ca. xx. Ma.

Est autē pportionalitas arithmetica quotiēs trib9 aut plurib9 terminis positis neglecta equalitate pportionū: sola custodit parilitas differētiarū: vt. 1. 2. 3. In hac numerorū dispositione differētia vnius ad. 2. ⁊ rursus duorū ad tria equalis reperit: q̄ vbiq̄ vnitas: nam sicut vnū a duobus: ita. 2. a tribus vnitate differūt: sed proportionū equalitas nō obseruat: nā duoꝝ ad. 1. est pportio dupla: sz triū ad 2. est pportio sesquialtera. Dicit autē hec medietas Arithmetica. q̄ in solius numeri pportione custodita est. Sunt aūt termini in pposito numeri pstituētes medietatis pportiones: differētia vero est quo numerus numerū superat.

Medietas siue pportionalitas arithmetica
Ratio nois

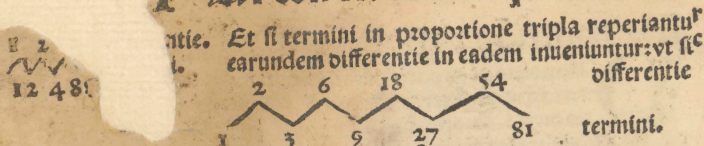
De pportione geometrica. Ca. XXI. Disci.

HEc pro modulo capacitatis accipio: ad alia pgas. Magi. Proportionalitas geometrica est cū tribus aut plurib9 dispositis terminis numeroꝝ differētia negligit: solūq̄ pportionū equalitas custodit: vt. 1. 2. 4. 8. sicut enī se habēt. 2. ad. 1. sic se habēt. 8. ad. 4. q̄ vbiq̄ est proportio dupla: nec numeroꝝ differētia ibi aduertit: nā inter. 1. et. 2. vnitas/ inter. 2. et. 4. dualitas. inter vero. 4. ⁊. 8. quaternitas repit: sed tn̄ numerorum differētie semp in eadē cū terminis pportione sunt cōstitute: nam si termini sunt dupla proportione: in eadē sunt ⁊ earundem differētie constitute: vt hic

Proportionalitas geometrica.

76

1 2 … 12 48 … ntie. Et ſi termini in proportione tripla reperiantur … earundem differentie in eadem inueniuntur: vt ſic

De proportionalitate harmoniaca Capitulum XXII Diſcipulus

HArmoniaca ꝓportionalitas que eſt? Magi. Que nec eiſdem differentijs nec equis ꝓportionibus conſtituit̃: ſed in illa in qua quẽadmodũ maximus terminus ad minimũ ponit̃ ſic differẽtia maximi ⁊ medij contra differentiã medij ⁊ minimi cõparat̃: vt ſint termini diſpoſiti. 3. 4. 6. ibi nãq; maior terminus: videlicet. 6. ad minimũ/ ſcz. 3. duplus eſt: ſic differẽtia maximi termini/ ſcz 6. ⁊ medij/ ſcz. 4. que eſt. 2. dupla eſt ad differẽtiã termini medij: ⁊ minimi/ ꝙ eſt. 1. nec in p̄fato numeroꝝ ordine terminorũ ad inuicẽ equa reperit̃ ꝓportio aut differẽtia: nã ꝓportio. 4. ad. 3. eſt ſeſquitertia. 6. vero. ad. 4. eſt ꝓportio ſeſquialtera: ⁊ inter. 4 et. 3. differẽtia eſt vnitas: inter. 4. vero et. 6. dualitas. Hec aũt ꝓportionalitas ſiue medietas harmonica noiat̃: nam in hac ſola harmonia aut ſymphonia vel cõſonãtia muſica reperit̃: vt ⁂ q2 nec terminorũ ꝓportionẽ aut eorũ differẽtiã abſolute cõſyderat: ſed vt hec ambo adinuicẽ relata inueſtigat. Eſt autẽ ꝓpriũ harmonie ad aliud quodãmodo ſe habere. De quibus in muſicis videbimus latius. Conſequẽter vt numeroꝝ vim ⁊ naturã quo ad prima rudimẽta plenius capias/ de numeris tractabimus quẽadmodũ referunt̃ ad geometricas diuiſiones ⁊ figuras. Diſci. Placet ſumme: nam ſemp fideliſſimi p̄ceptoris officiũ obſeruãs: nec quicq̃ de neceſſarijs ad p̄ma ſcientiaꝝ intelligẽda p̄ncipia omittis.

De numero ſm geometricas dimenſiones diſpoſito. Et primo de numero lineali. Capitulum. XXIII Magiſter

SEd in primis te ſcire volo: oẽm geometricã dimẽſionẽ aut eſſe linealem/ aut ſupficialẽ/ aut ſolidã: vt patebit infra. Et ob id in p̄ſentiaꝝ numerũ in linealẽ/ ſupficialẽ ⁊ ſolidũ diſtinguimus. Diſci. Numerus linealis q̃s eſt? Ma. Eſt a duobus inchoans adiecta ſemp vnitate/ in vnũ eundẽq; ductũ quãtitatis explicata ꝯgeries: vt. ij. iij. iiij. v. Diſci. Cur dicis/ a duobus inchoans? Magi. Nam ſicut punctus actu non eſt linea ſed potentia: ſic vnitas actu non eſt numerus ſed potentia: paucioribus igitur q̃ duabus linealis numerus conſtare non poteſt vnitatibus.

Numerus linealis

De numero ſuperficiali et eius ſpeciebus Capitulum xxiiij Diſcipulus

Numerus ſupficialis

NUmerus ſupficialis q̃s eſt? Magi. Eſt numerus duobus lateribus contẽtus/ longitudinis videlicet ⁊ latitudinis. Vel eſt numerus a tribus inchoans addita deſcriptionis latitudine: et ex numerorum naturalium ſe ſequentiũ angulorũ dilatione. Dictũ eſt autẽ/ ⁊ ſuperficialem numerum a tribus inchoandum: quoniam ſicut in geometricis paucio

ribus tribus lineis nulla angularis ſuperficies claudit̃: … minimus ſupficialis non niſi tribus vnitatibus conſtituitur … ideo ſicut in geometricis ſuperficies conica diuiſionẽ in triangulã … angulã/ pentagonã ⁊ ſic de alijs accipit: ſic pari modo ⁊ numerũ ſu… ꝯtingit ptiri.

De numero triangulari. Ca. xxv. Diſci.

Numerus triangularis

TRiangularis numerus quis eſt? Magiſter. Eſt numerus qui in latitudinem ſm vnitates deſcriptus tribus angulis continetur lateribus equaliter diſpoſitis: vt ſunt. 3. 6. 10. 15. 21. 28. in talem figuram diſpoſiti. a

De numero quadrãgulari. Ca. xxvi. Diſci.

Numerus quadratus

NUmerus quadratus q̃s eſt? Magiſter. Eſt numerus qui in latitudinem ſm vnitates deſcriptus angulis quatuor lateribus equali dimenſione diſpoſitus continetur: vt ſunt. 4. 9. 16. 25. 36. 49. taliter ordinati. b Unde numerus ab vnitate in continua ꝓportionalitate diſpoſitis/ tertius ab vnitate erit quadratus: ac deinceps ſemper vno intermiſſo. At cum quadrati in natura diuerſi ſunt: quidam enim equam latitudinem habent ⁊ longitudinem: vt bis duo ⁊ ter tria: quidam vero parte longiores ſunt: vt quorum latera non vnitatis/ ſed aliorum quorũcunq; numerorum differentia ſeparantur: vt ter quinq; ita formata c Reliqui vero altera parte longiores exiſtunt: quorum ſcilicet latera vnitatis tm̃ differentia ſunt diuerſa: vt ſunt bis tria in iſta forma diſpoſita ⁝⁝⁝

De numero pẽtagono: hexagono: heptagono ⁊ ſequẽtib9 multiangulis. Ca. xxvij. Diſ.

Numer9 pentagon9 hexagonus heptagonus

PEntagonum quem dicis numerum? Magiſter. Eum ipſum qui in latitudinem ſm vnitates deſcriptus/ quinq; angulis/ lateribus equali diuiſione diſpoſitis continetur: ⁊ ſimili definitione hexagoni/ heptagoni ⁊ reliqui deſcribuntur numeri: que tibi vt facilius pateant pauca exempla ſubiungam.

12	22	35	51	70	omnes pentagoni:
15	28	4;	66	91	omnes hexagoni.
18	34	55	71	112	omnes heptagoni

Unitas tamen ⁊ ſi non actu/ tamen potentia eſt omnis numeralis figura: et ideo ſingulis prepoſita.

De nũero ſolido ſiue corpali. Ca. xxviij. Di.

Numerus ſolidus

QUis eſt numerus corporalis ſiue ſolidus? Magiſter. Eſt qui tribus lateribus continetur/ ſcilicet longitudinis/ latitudinis ⁊ profunditatis: vel eſt qui cum ſm vnitates ſuas in longum latum ac profundum diſpoſitus fuerit: corporis alicuius figurã repreſentabit. Et ob id ipſum ad modum corporis diuidere conuenit: hoc modo. Nam numerorũ quidam pyramides: laterculi: aſſeres: cuneoli/ aut magis latini gradati: parallelepipidi: cubici/ ciclici/ vel ſpherici nominantur: quorum deſcriptiones in ſequentibus patebunt.

Spẽs numeri ſolidi.

De n[illegible] pyramidali. Ca. XXIX. Ma.

[illegible]...ularis.

Numerus pyramidalis quadrangularis

N Pyr[illegible] itaq; est numerus in suis vnitatibus p modũ pyrami-dis [illegible] ꝯstitut⁹: vt scʒ a basi lata incipiat ⁊ in ascẽdendo sem-per de[illegible]at/donec ad vnitatẽ que huiusce pyramidis conus est ꝑueniat. Et sicut in corporib⁹ pyramis quedã est trilatera: vt a. et q̃dã qua-drãgula: vt b. ⁊ sic de alijs ẜm modũ superficierũ multiangulariũ variatis: sic ⁊ in numeris pyramis trilatera/quadrãgula/aliue reperitur.

De numero pyramidali trilatero. Capitulum XXX Magister

Vnde numerus pyramidalis trilaterus est is cuius basis est trian-gulus: vt a. cuius conus est vnitas in medio locata: ⁊ si basi b. prio-rem pyramidẽ supposueris/pyramidẽ secũdã ⁊ denariã ꝯstitues: que si ꝑ basi hoc modo locabit̃ c et eidẽ pyramis b. supponit̃: pyramis ter-tia et. 20. vnitatũ ꝑducit̃. Simili modo videndũ erit in ceteris: nã in nume-ro pyramidali tot vnitates latera ꝯtinẽt/quot ad eius ꝯstitutionẽ numeri tri-anguli aut quadrãguli/pentagoni aut hos sequẽtes concurrũt: vnitate etiam ꝑ tali numero cõputata. Ex quo liquet ꝙ ꝑme de predictis pyramidib⁹ late-ra duas/secũde tres: tertie vero quatuor vnitates habent.

De nũero pyramidali q̃drãgl'o. Ca. xxxi. Di.

Quadrangulã pyramidẽ quẽ dicis numerũ? Magi. Cuius basis numer⁹ quadrat⁹/conus ꝟo vnitas est: vt d Si pyramidi iam fa-bricate: basim nouenariã/hãc scilicet e supposueris: scd̃m in qua-dratis pyramidẽ. 14. scʒ vnitatum efficies: quã si huic f basi supaddes: ter-tiã pyramidẽ et. 30. vnitatũ ꝑducis: ⁊ sic in ceteris/ nõ modo quadratis: ve-rũetiã pẽtagonis ⁊ alijs multi angulis videre est. Hoc tñ vnũ nõ est silentio ꝑtereundũ: si vnitatẽ que conus dicit̃ omiseris pyramidẽ: curtã vbiq; efficies similiter si alios quosq; numeros basibus iuxta ꝑmissas regulas supadditos detraxeris: pyramides facies bis curtas vel ter curtas.

De latercul' siue plinthidib⁹. Ca. xxxij. Dis.

Numeri laterculi q̃ sunt? Magi. Qui ex ductu equaliũ equal'r in minus fiũt: vt tria ter bis. 18. ꝯstituũt: q̃ si ẜm tres dimẽsiones dis-ponant̃/lõgitudo latitudini equabit̃: q̃ vbiq; tria. Altitudo vero minor/quia duorũ tñ reperitur: vt g quibus alia nouẽ in simili modo dispo-sita superaddas. — Numeri laterculi

De Asseribus. Capi. xxxiij. Disci.

Numeri asseres q̃ sunt? Magi. Qui ex ductu equaliũ equaliter in maius fiunt: vt quater quatuor nonies. 144. faciũt: q̃ si ad figurã corpalẽ ordinaueris/latitudo longitudini erit equalis: q̃ vbiq;. 4 altitudo vero cum. 9. habeat/erit dissimilis: vt σ quibus alia. 16. ita disposi-ta octies supponas.

De cuneolis siue speniscis aut bomiscis Capitulum xxxiiij Discipulus.

Numeri cuneoli qui sunt? Mag. Qui ex ine[illegible]us inequaliter per inequalia fiunt. vt ter quater nonies. 108. [illegible]t. quos si in cor-poris formã disponas/latitudinẽ. 3 longitudin[illegible] ⁊ altitudinem habentẽ. 9. reperies: et sic omnes dimensiones inequales [illegible] ß quibus alia duodecim sic formata octies superaddas. — Cuneoli

De parallelepipidis. Cap. xxxv. Dis.

Parallelepipidos q̃s dicis numeros? Ma. eos q̃ ex ductu equaliũ ineq̃liter per equalia fiũt. vt bis. 3. faciunt. 12. q̃ si in corpis figurã [illegible] redacti fuerint/latitudinẽ altitudini equã (q̃ vbiq; duorũ) longi-dinẽ vero repies inequalẽ: q̃ triũ. vt ∴∴ q̃b⁹ alia. 6. ita formata supaddas.

De cubis: qui et tessere nuncupantur. Capitulum. XXXVI. Dis.

Qui sunt numeri cubi? Mag. Qui ex equalibus per equalia pro-ducti sunt. vt ter tria ter. 27. constituunt: q̃ si in formã corporis re-digantur: latitudo/longitudo et profunditas equales reperiunt̃: quia vbiq; tria. vt λ quib⁹ alia. 9. taliter ordinata bis superponas. Unde si numeri ab vnitate continue ꝓportionales fuerint/quartus ab vnitate cub⁹ est: ac deinceps duob⁹ intermissis/semper quadratus cubicus sequitur. — Cubi

De ciclicis vel sphericis. Cap. xxxvij. Dis.

Qui numeri sunt ciclici vel spherici? Mag. Qui ex ductu cuborũ ita ꝑcreant̃/vt a quo numero cubice quantitatis latus inceperit/ in eundẽ altitudinis extremitas terminet̃. vt q̃nquies. 5. faciũt: 25 que si rursus quinq̃es accepero/numerũ. 125. ꝑduco: cuius altitudo in eundẽ numerũ terminat̃. a quo latus ei⁹ primo inchoat̃: q̃ in. 5. Sic simili modo cũ dico. 6. sexies. 36. facio que si rursus per. 6. multiplicent̃: 216. ꝑducunt̃: q̃ in sex iterũ terminant̃: a quo latus eius inchoat̃: et ob id hi numeri dicunt̃ cicli-ci vel spherici. q̃ ad principiũ ꝓpriũ reuertunt̃. Et sicut ex vnica reuersione de puncto in punctũ circulus perficit̃: sic ex vna multiplicatione numeri in se/ciclici nũeri q̃ plani sunt/ꝑcreant̃. vt q̃nq̃es. 5. faciũt. 25. Et sicut ex scd̃a scilicet semicicli circũductione circa dyametrũ fixã/sphera describit̃: ita ex ci-clici numeri per suũ principũ i multiplicatione numerus sphericus ꝑcreat̃. vt. 25. q̃nquies erunt. 125. Hec sunt q̃ de ratione numeri rhetorice cõsiderato cõiora et magis vtilia occurrũt: altiorẽ vero de his speculationẽ in diui Bo-etij Arithmetica si q̃s libuerit inuenies: ex qua et hec q̃ iam tradidi ꝑ ma-iori parte expiscata sunt. Jamiam ad praxim sermonẽ vertamus. — Ciclici siue spherici

[illegible]etius

Conclusio

Libri quarti de principijs Arithmetice pra-ctice Tractatus secundus. De diuisione nu-meri contracti. Capitulum I Mag.

Arithmetica practica quã Algorithmũ dicim⁹/numerũ practi-ce considerat: et de ipsius diuisione et passiõib⁹ disputat. Di. Rem igit̃ ipsam aggredere: et diusionẽ numeri cepti pandas. Ma. Numeroꝝ q̃dã digitus: q̃dã articulus: q̃dã vero ex his cõ — Numeri diuisio

positus. Dis. ... descriptiones si quas habes/per ordinē edicas.

De nu... ro: digito: articulo: et composi-to. Capitulum II Magister.

Numerus digitus Articulus — Numerus digitus est oīs denario minor numerus: vt. 1. vel. 2. vel.
3. et sic de alijs. Dis. Quis est numerus articulus? Mag. Est
numerus in decē equalia diuisibilis: tali lege/ vt istac facta diuisi
one nihil sit superfluū: nihil diminutū: vt. 20. diuidit in. 10. vnitates: et. 30. in
ternarios ꝛc. Dis. Quis numerus dicit cōpositus? Mag. Numerus
digito et articulo constitutus. vt. 12. ex. 2. (digito) et. 10. (articulo est ag-
gregatus. Et vt singula vnico complectar contextu. Omnis numerus inter
duos articulos proximos compositus est.

De nūeri iā diuisi passionibus. Ca. iij. Dis.

Numeri quot sint. — Numeri a te iā diuisi quot/queue sunt passiones? Mag. Septē. s.
Numeratio: Additio: Subtractio: Multiplicatio: Diuisio: Pro-
gressio: et radicū extractio. Mediatio aūt a subtractione non di-
Mediatio Duplatio — stinguit: nec duplatio a multiplicatione separat. Est eī mediatio p duo diui
sio: et duplatio per duo multiplicatio. Cōueniūt aūt he passiōes nō modo nu
mero integro/sed etiā in partes quas minutias dicunt diuisio. De quibus eo
quo iam numerate sunt ordine tractabimus. Et primū quidem in integris.

De numeratione. Cap. IIII Disci.

Numeratio — Quid est numeratio? Ma. Est cuiuslibet numeri per figuras cōpe
tentes artificiosa representatio. Dis. Que sunt iste cōpetentes
figure? Ma. Sunt he. 1. significat vnū. 2. significat duo. 3. tria. 4
q̄tuor. 5. qnqꝫ. 6. sex. 7. septē. et. 8. octo. 9. nouē. et. 0. q̄ figura nihili vel cifra
dicit: nā per ipsam solam nihil representat: ipsa tñ locū occupante magis p
ceteras figu...ficabit. vt. 20. ibi viginti significat: et tñ per se positū tm̄ duo re
presentat. Operepreciū est ergo in numeratione ordinē et locū maxime cōsi-
Ordo et loc⁹ in numeris — derare. Ordinē quidē: q: retrograde numerū scribimus. Locū vero: q: oīs fi
gura in primo loco posita seipsam semel rep̄sentat: vt. 2. sic posita duo rep̄sen
tat: sꝫ in secūdo loco posita seipsam decies significat: q: viginti/vt. 20. In ter
tio loco q̄libet figura se significat centies. In q̄rto ꝟo millesies. In q̄nto de-
cies millesies. In septimo vero millesies millesies: et sic in infinitū. Ex quo
claret vnica sola figura oēm digitū scribendum: et oēm articulū a. 10. vsqꝫ ad
centū exclusiue: et inter hos oēm numerū cōpositū inclusum duabus tm̄ figu
ris rep̄sentandū: vt. 10. 20. 25. ꝛc. A centū vero vsqꝫ ad mille oīs numerus tri
pla figura designat. vt. 100. 121. ꝛc. A mille vero vsqꝫ ad decē milia oēm nu
Cautela exprimēdi numerū — merū quatuor figuris. vt: 1000. 1221. At vero in exprimēdo magnū numerū
hac cautela vtendū est: vt super primā figurā. a. ponat. supra secūdā. b. super
tertiā. c. super quartā rursus. a. et super sequentē. b. ꝛc. donec oēs figure ha
rum trium literarū eo ordine et charactere sint insignite/scꝫ a b c. ita eī pri-
mo dempto oīe a. millenarium signat. b. numerum infra centum ꝛc. centum
representat: et vbi a et b simul ponuntur/simul debent exprimi: nisi vbi b su-
pra cifram contingat locari. vt in numero hic subiecto
a c b a c b a c b a — quē tali sermone exprimere possumus:
4 5 9 3 6 2 9 0 2 2 — q̄tuor mille milia: q̄ngenta mille milia:

nonaginta tria mille milia: sexingēta milia: viginti no... viginti duo
Tot eī in vnoquoqꝫ numerorum ordine sunt milia/q... primo dempto.
Possumus et aliter numerum prepositū quantus sit p... rere: vt videlicet
in prima figura incipientes dicamus ordine retrogra... ma per se: secun-
da decem: tertia centū: quarta millesies: et sic de alijs ... er loca millenari-
um signando punctis. vt. 4 5 9 3 6 2 9 0 2 2.

De additione. Cap. V Disci.

Additio quid est? Ma. Est duorū aut pluriū numerorū in vnā sum
mā reductio. vt. 4. ad. 7. faciūt. 11. Di. Additionis (vt et in alijs
intelligam) modum ostende. Ma. In additione ad minus duo or
dines numerorū sunt necessarij: supior. s. cui alter addit: et inferior/ q̄ sup...
adiūgit. Si igit nūerū nūero voluerꝭ adiūgere: nūerū cui dꝫ fieri additio p su
as figuras ī loco supiori scribe: cui nūerū addēdū p figuras suas suppone: ita
vt p̄ma sub prima/ꝛ scd̄a sub scd̄a ponat ꝛc. His ita dispositꝭ subijciat linea
sub q̄ sūma ex additiōe pueniēs scribēda ē: vti subiecta admonet descriptio.

4	6	7	9	numerus cui debet fieri additio
3	2	3	2	numerus addendus
				linea interiecta

Quo facto primas figuras ad se addas: ex q̄b⁹ excrescet numerus vna aut
duab⁹ scribēd⁹ figuris. si vna/hec scribat inferi⁹: si duab⁹/p̄ma scribat: et se
cūda mēte teneat: quā cū sequēte addas. pari mō cū secūda et tertia et seq̄n
tib⁹ opaberis figuris quousqꝫ totū additū sit. Exēplū sumas in nūero prius
posito: et dic. 2. ad. 9. faciūt. 11. primā vnitatē sub linea scribe: et secūdā cū fi
gura sequēte/scꝫ. 3. adde: dicendo. 3. ad. 7: erūt. 10. et vnitas pri⁹ reseruata fa
cit. 11. scribe iterum vnam vnitatē in secundo loco sub linea: ꝛ aliā serua. Dic
vltra. 2. ad: 6. faciunt. 8. et vnitas seruata cum his. 8. cōstituit. 9. que loco ter-
tio scribe sub linea. Rursus dic. 3. ad. 4. efficiunt. 7. que si in loco quarto scri-
bantur sub linea/figure omnes hoc ordine stabunt.

4/	6/	7/	9/	numerus cui debet fieri additio
3/	2/	3	2/	numerus addendus
				linea interiecta
7	9	1	1	numerus productus.

Aduertēdū ꝟo in hoc calculādi mō figuras nō delēdas/sꝫ ꝟgulis puis signā
das esse. Et vt singula in oī additiōe occurrētia vnico cōplectar ꝯtextu/ exē
plū subijcere placuit gñale: in q̄ singl'a ad additionē req̄sita mox apparebūt

Additiōis exemplū gñale.

	9	8	7	4	6	numerus cui debet fieri additio.
	2	0	3	4	5	numerus addendus
						linea interiecta
1	1	9	0	9	1	numerus productus

De subtractione Cap. VI Dis.

Subtractio — Quid est subtractio? Ma. Est nūeri a nūero sublatio: vt videat sū
ma relicta. vt. 5. a. 9. relinquunt. 4. Di. Modū subtractiōis subiū
gas. Ma. In subtractōe duo nūeri sunt necessarij. s. nūer⁹ p̄mo lo
co posit⁹ a q̄ alt subtrahit: et nūer⁹ huic supposit⁹ q̄ a supiori remouet. Pōt
aūt minor de maiore/aut eq̄lis de eq̄li/sed maior de minore nunq̄ subtrahi.
Si igit subtrahere voluerꝭ/numerū a quo debet fieri subtractio per suas dis-

ferentias i lo-o:numerū vero subtrahendū in inferiori ponas: ita
vt prima sub p secunda sub secunda:et sic de alijs ponantur linea suppo-
sita. Dehinc pri inferioris a prima superioris auferas:et quod residuū
est/sub linea po vero inferiorē a superiore subtrahere non possis/ di-
stantiā eius a de onsidera et eandem numero superiori adde: produ-
ctumqȝ ex vtroqȝ sub linea in suo loco ponas:et quotienscunqȝ hoc factū fue-
rit/figure proxime in inferiori ordine sequenti addenda est vnitas:et tunc to
tum a sibi suprapoſita tollas. Et hoc vsqȝ in finē seruato modo procedēdum
est. Exemplum accipe in hoc numero. Et dic.2.ab.8.remanent.6.que scribe
linea.dic rursus.7.a.6.non valeo.ideo.7.a.10.distantiā que tria est inue
am numero superiori scilicet.6.addo.et.9.emergūt:que sub linea po
nenda sunt. Et numero sequenti in ordine subtrahendorum/ scilicet.3.adde
vnitatē:et erunt.4. Et rursus dic.4.a.4.et surgit/vel nihil remanebit:illud
nihil quod per cifram significatur ponatur sub linea.et dic
vltra.2.a.5.et manent.3.que iterum ponantur sub linea: et
si bene actum fuerit/figure stabunt hoc ordine. Et ne quid
de necessarijs pretermittam/tibi exemplum generale toti
us subtractionis subijciam tale.

9 4 6 8
7 3 7 2
3 0 9 6

Exemplū generale subtractionis

9 0 0 1 3 8 6 — numerus a quo debet fieri subtractio
7 5 3 2 4 3 6 — numerus subtrahendus
linea superposita
1 4 6 8 9 5 0 — numerus relictus

Probatur aūt per additionē subtractio/ et econuerso: vt si numerū reli-
ctū numero subtrahendo addas:numerū a quo facta est subtractio/inuenies
Et rursus si in additionis exēplo numerū subtrahendū a ꝓducto subtraxe-
ris/numerū subtrahendū ꝓ relicto cōspicies:pari mō si numerū cui dȝ fieri
additio a ꝓducto deposueris/ꝓ relicto numerū subtrahendū videbis

De multiplicatione. Cap. VII. Dis.

Multiplicatio

Quid est multiplicatio? Ma. Est numeri ꝓcreatio ꝓportionabi-
liter se habentis ad multiplicādum:sicut multiplicans ad vnitatē
verbi gratia.3.per.4.multiplicare/est numerū.12.ꝓcreare: q̄ se in
eadē ꝓportiōe ad.4.habet sicut.3.ad vnitatē:qȝ vtrobiqȝ est ꝓportio tripla
Dis. Multiplicationis formā adijcias: Ma. In multiplicatiōe duo nume
ri sunt necessarij:scilicet numerus multiplicandus in superiore ordine:et nu-
merus multiplicans in inferiori ordine scribendus. Necerit cura an prima
multiplicantis ponatur sub multiplicandi prima/aut alia:vt ↓ Est etiam
ambobus ita dispositis linea subijcienda sub qua summa ex multiplicatione
prouenientis ponenda est. Primum itaqȝ primam numeri multiplicantis in
omnes multiplicandi ducas:et quod ex hoc prouenit/sub prefata linea po-
natur. Similiter secundam multiplicantis in omnes multiplicandi ducas:
et productum ea lege sub linea locabis:vt locus producti loco corresponde-
at multiplicantis. Nam si multiplicans secunda fuerit/productum sub secū-
do numero prius sub linea posito locare conuenit. Et sic faciendum est de sin
gulis/donec omnes figuras multiplicantis in omnes multiplicandi ducte fu
erint. Discipulus. Exemplum huius subiungas:vt que dicis clarius intel
ligam. Mag. Exemplum sumas in numero priori. Et primum quidem di-

↓
7 9 5 4
6 4 2

cas:bis/4.sunt. 8.scribenda sub linea .dic rursus:bis. o.scribe.o. ci
fra:et serua vnitatem:et vltra/bis.9.sunt.18:quibus prius reserua-
ta si addatur/10.et.9.cōstituit:e quibus.9.scribe sub li vnitatem serua:
et amplius/bis.7.sunt.14:et vnitas prius seruata facit.15. que tota sub li-
nea scribenda sunt:cum non sit numerus sequens cui digitus addi possit. Et
si vt diximus operatus fueris/post operationem figuras eo ordine disposi-
tas videbis/hic in margine signato.★.dehinc scd̄m multiplicantis in om-
nes multiplicandi ducas. Et primum dic:quater.4.sunt.16.e quibus sub.o.
scribas.6. et vnitatem serues. et rursus dic quater 5.sunt.20.et vnitas pri-
us seruata bis addita facit.21.scribe.1 sub.9.et binarium serua.et am
quater.9.sunt.36.et numerus prius seruatus illis additus 38.constituit:e qui-
bus:8.sub.5.scribēda:et.3.seruanda sunt.et rursus quater.7.sunt.28/et.3.pri-
us seruata his addita constituunt.31, que iterum totaliter scribenda sunt vt
prius. Et si bene operatus fueris/ dispositionē figurarum videbis talē
Demum dic sexies.4.sunt.24.e quibus.4.sub.1.prioris numeri ponas:et
duo serues.et rursus sexies.5.sunt.30.et.2.prius reseruata faciunt.32.e qui-
bus.2.sub.8.scribas.et.3.serues.amplius sexies.9:sunt.34.quibus si tria
prius seruata addas.57.emergunt.e quibus.7.sub.1.scribat et.5.mente cō
serues:et rursus sexies.7.sunt.42.et.5.prius seruata faciunt.47.que totali
ter sub linea ponas. Quod si bene operatum fuerit dispositio numerorum
erit talis.

7
★
7 9 5 4
6 4 2
15908

Φ
7 9 5 4
6 4/2
15 9 0 8
318 1 6

7 9 5 4 — numerus multiplicandus
6 4 2 — numerus multiplicans
linea interiecta
1 5 9 0 8
3 1 8 1 6
4 7 7 2 4 — numerus productus

Que si omnia per modum in quinto capitulo traditum addideris/numerum
5106468 procreabis. Et quia in omnibus antedictis digitorū inter se p̄-
supponitur multiplicatio:ideo de his et regulam et tabulam subijcio talem.
Regula. Scribantur figure in se multiplicande subalterne:et cuiuslibet di- Regula multiplicationis
stantia a decem a dextris ponatur:et vna distantiarum per alteram multi-
plicetur/productumqȝ seruetur. Deinde distantiam vnius digiti a digito a-
lio subtrahas:residuum priori producto ex distantiarū multiplicatione post
ponas. Dis. Huius exemplū subiungas. Mag. Si scire volueris quot sunt
septies.8. ea hoc ordine cū distātijs suis a dextris statuas ✳ Dic ter.2.sunt
6.et rursus.2.a.7.remanent.5.que predictis.6.postponas:et numerum ta-
lem inuenies.56.quē faciunt septies octo. Uel aliter sic. Duobus digitis pro
positis/accipe articulum ab minore denominatum/et distantiam alterius di
giti a decem:per quam multiplica digitum minorem datum/et productū sub
trahe ab articulo quem idem minor digitus denominauerat:reliquū erit que
situm. vt si queritur:5. per.8.quot faciunt:accipe articulum.50. denominatū
a.5.et distantiam.8.a decem que est.2.per hanc multiplica.5.et fiūt.10, que
subtrahe a.50.remanent.40.tot faciunt.5.per.8.

✳
8 | 2
7 | 3

2	2	4	3	[illegible]	[illegible]	4	4	16	5	5	25	6	6	36	7	7	49
2	3	6	3	[illegible]	[illegible]	4	5	20	5	6	30	6	7	42	7	8	56
2	4	8	3	5	[illegible]	4	6	24	5	7	35	6	8	48	7	9	63
2	5	10	3	6	18	4	7	28	5	8	40	6	9	54	8	8	64
2	6	12	3	7	21	4	8	32	5	9	45				8	9	72
2	7	14	3	8	24	4	9	36									
2	8	16	3	9	27										9	9	81
2	9	18															

[illegible]bula mul-[illegible]icationis.

[illegible] ne alia in multiplicatione tibi occurrentia preteream / exemplum sit hoc [illegible]cie.

Mu[illegible]cati onis exemplũ

4 5 0 6 0	numerus multiplicandus
2 0 3 0	numerus multiplicans
————	linea interiecta
9 4 7 1 8 0 0	numerus productus

De Diuisione. Capi. VIII. Disci.

Diuisio

Quid est diuisio? Mag. Est numeri pcreatio pportiõabiliter se habentis ad vnitatẽ / vt diuidendus ad diuisorẽ. vt. 20. per. 4. diuidere / est numerũ. 5. procreare. que vnitati in eadẽ pportione pportione qua quatuor pportionant vigintiã vbiq3 est proportio q̃ntupla: Dis. Diuisionis formã haud pretereas. Ma. In diuisione duo numeri erũt necessarij. s. superior qui diuidẽdus: et inferior qui diuisor appellãdus est: et sub superiore ita locandus / vt vltima sua ponat sub superioris vltima: et penultima sub penultima ꝛc. Et hoc quidem verũ est / si vltima diuisoris nõ fuerit maior vltima diuidendi. Nam si maior fuerit: nõ sub vltima diuidendi / sed sub penultima locanda est: et relique sub sequentibus ordine directo. vt patet in exemplo. a Istis ita vt dictũ est formatis / virgula cõcaua ad latus dextrum post numeros ponatur: cui numerus ex diuisione inuentus. (qui virgula concaua appellatur) inscribi possit.

a					
5 6 2	3 6 2	Quotiens	ꝙ 9 5 49		
2 1	4 3	vt ꝙ Quo	4 6	diuisor	

facto videndum est quotiens vltimam diuisoris in numero sibi suprapposito possis reperire: ita tamen ꝙ totiens etiam omnes sequentes in suis suprappositis possint haberi: et quotientem inuentum et versus dextram in virgulam concauam locatum / in omnes figuras diuisoris multiplica: primo sc3 in vltimam / deinde in sequentes: et quod ex hac multiplicatiõe producitur / a numero sibi supraposito subtrahatur / figuris a quibus facta est subtractio paruis lineis cancellatis: et residuo cuiuslibet figure numeri diuidendi super ipsam eandem / cuius residuũ est posito. vt in priori exemplo. Illo facto secundetur diuisor per vnam figuram: et iterum quotiens queratur: et ad quotientem prius repertum sub virgula positum / et in omnes figuras diuisoris vt prius multiplicetur: productumq3 a superiori subtrahatur: et rursus diuisor per vnam figuram secundetur: quod totiens fiat donec prima diuisoris sub prima diuidendi constiterit. Si autem in operatione media / aut in fine quotiens reperiri non possit / pro eo ponat o ad virgulam concauam figuris diuisoris cancellatis. Diuisor vero rursus per vnam figurã secundetur: quod aũt in fine diuisionis relictũ fuerit de numero diuidendo / in quo diuisor nõ possit amplius reperiri / erit residuum diuisionis. Dis. Nisi exemplari operatione dicta explicaueris / intelligam minime. Ma. Exemplũ ppositũ supra accip[illegible]cas. [illegible] totiens reperio. 4. in. 6. ita ꝙ etiã totiens. 6. in. 5. et videb[illegible] semel: ob id vnitatẽ in virgulam cõcauã ponas: et eam vnitatẽ in oẽ[illegible] diuisoris multiplicando dicas: semel. 4. sunt. 4. q̃ ab vltima diuidendi subtr[illegible]as / dicendo. 4. a. 6: manent duo: que supra. 6. ponas. et ipsa. 6. virgula signes. Dic rursus: semel sex sunt sex. sex a quinq3 nõ possum: distantia est. 4. 4. ad. 5. sunt nouẽ: q̃ ponas supra. 5. quinq3 prius virgula cancellatis: et vnitatẽ quam ex lege subtractionis sequenti dabis figure a sibi suprapposita sc3. 2. subtrahas: dicendo 1. a. 2. et manet vnum: et signes virgula. et. 1. super ea ponas. Post hoc diuisor per vnã figurã secundet / et stabũt figure ordĩe tali. a Illo facto rursus dicas. 4. in. 19. quotiens possum reperire: ita tamen ꝙ etiam totiens. 6. in. 4. et alijs ex. 19. cũ. 4. subtraxero relictis inueniam: et videbis ꝙ quater. Hec igitur. 4. sub virgula concaua ponas: et ea in omnes diuisoris multiplicãdo: dicas. quater. 4. sunt sedecim: que a. 19. subtrahe: dicẽdo 1. ab. 1. et surgit. 6. a nouem et manent tria: que ponas supra. 9. et. 9. cancella dic rursus: quater sex sunt. 24. que subtrahe a. 34. sibi suprappositis: dicendo 2. a. 3. manet vnum. que sup. 3. cancellata ponas: et iterum dicas. 4. a. 4. et surgit: ob hoc. 4. cum virgula signes / et ei o superponas: iterumq3 diuisorẽ per vnam figurã secundes: et figurarum talem dispositionẽ reperies.

a

2 9
2 5 4 9 (1
4 6 6
4 4

10

1
1 3
2 9 0
Diuidẽdus 5 4 4 9 (14 Quoties
4 6 6
1 4 4
1 6 4
2

Ita pariformiter in sequentibus faciendum est. ꝙ si bene operatus fueris / dispositionem figurarum talem videbis. Et. 17. residua sunt. in quibus. 46 (amplius reperiri non possunt.

1 1
1 3 2
2 9 0 1
5 4 4 9
4 6 6 6
1 4 4 7
1 6 4
2 3
1

(142 Quoties

Probat aũt diuisio per multiplicationẽ / et ecõuerso. Per multiplicationẽ q̃dẽ pbat diuisio si quotiẽtẽ per diuisorẽ multiplicaueris. Nã quod ex illa multiplicatione excreuerit / vna cũ residuo (si quod fuerit) numerũ diuidendum representabit: Rursus mltiplicatio p diuisionẽ pbabit nã si pductũ in multiplicatione per multiplicandũ diuidas / in quotiente multiplicantẽ inuenies. Et vt oĩa simul cõplectar exemplũ gñale diuisiõis subijciã tale.

Diuidendus	9 4 5 0 6 7 8 9	(2 1 0 0 1 5 0	Quoties
Diuisor	4 5	Residuũ. 39	

81

...de p[...]ione. Capitulum. IX. Dis.

Quid e[...]ogressio? Ma. Est plurium numerorum ẜm equales ex
cessus [...]umptorũ in vnam summã reductio. vt. 1. 2. 3. 4. faciunt. 10.
Di. Huius formã et modum subiungas. Mag. Modus et forma
progressionis subiectã prerequirunt diuisionẽ. Progressio quidẽ est duplex.
[metice] Quedam Arithmetica: quedam Geometrica. Arithmetica est in qua nume
ri sese sequentes equali excedunt excessu. Et hec duplex est. Est enim ꝓgres
sio arithmetica naturalis et continua: vbi videlicet post principium nullus
numerus om[...]it̃. vt. 1. 2. 3. 4. 5. 6. vel. 2. 3. 4. 5. 6. Alia arithmetica disconti
[...a] nũe intercisa: in qua post principiũ semper equaliter vna/ due/ tres/ qua
[...etrica] tuor ⁊ vt plures omittuntur figure. vt. 1. 3. 5. 7. vel. 2. 4. 6. Geometrica est in
qua numeri se sequentes nõ equaliter excedunt: attamen in equali proportio
ne adinuicẽ erunt/ aut dupla. vt. 1. 2. 4. 8. aut tripla. vt. 1. 3. 9. 27. aut quadru
pla. vt. 12. 8. 32. et sic de alijs. Hac diuisiõe intellecta/ sit hec de modo ꝓgres
sionis Prima regula. In omni progressione arithmetica addat̃ numerus pri
Prima reg'la mus ad vltimum: et excrescit numerus aut par/ aut impar. Si par/ per eius
medietatẽ totus numerus locorũ multiplicet̃: et numerus summe totius con
tinuo emergit. Si impar excreuerit/ per ipsum totũ medietatẽ locorũ multi
plicabis: et quesitũ inuenies. Dis. Da exemplum primi. Mag. Sint nume
ri in progressiõe taliter dispositi. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. quorum omniũ summã si sci
re volueris. 1. ad. 7. adde: et quod excreuerit/ diuide: et per eius medietatem
que est. 4. multiplica numerorũ in progressione positorũ loca que sunt. 7. dicẽ
do: quater 7. sunt. 28. et hec sunt totius summa. Dis. Da exemplum secũdi.
Mag. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. huius summã si scire volueris. 1. ad. 8. addas: et per
ꝓductũ quod est. 9. medietatem locorũ. s. 4. multiplica: et ꝓductũ erit totius
Secunda re- summa scȝ 36. Secunda regula. In ꝓgressione geometrica vbi fit excessus
gula in proportione dupla/ vltimus numerus est duplandus: et a duplato primus
subtrahendus: et apparebit numerus quesitus. Dis. Da exemplũ. Ma.
1. 2. 4. 8. 16. si huius summã totalem habere volueris/ vltimũ numerũ scȝ 16
duplabis. i. per duo multiplicabis. ⁊. 32. ꝓuenient: e quibus si numerũ primũ
huius ꝓgressionis scȝ. 1. subtraxeris. 31. manebunt: que totius summã indica
bunt. Si aũt geometrica progressio in tripla fuerit ꝓportione/ et totius sum
mam volueris scire/ vltimũ tripla/ et a producto primũ subtrahas: ⁊ residui
medietas ostendet quod querebas. Dis. Da exemplũ. Mag. sit exemplũ
3. 9. 27. 81. numerum vltimũ tripla: et 243. ꝓuenient: a quibus si primũ scȝ
3. subtraxeris/ remanentis medietas summã totius ostendit. s. 120. Si autẽ
ꝓgressio geometrica ẜm quadruplam ꝓportionẽ constituta sit/ vltimũ qua-
drupla: a producto primũ subtrahe/ et remanẽtis tertiã partem pro summa
totius retinebis. Dis. Da exemplũ. Mag. 2. 8. 32. si vltimũ quadruplicaue
ris. 128. efficies: a quibus si primũ scȝ. 2. tollas. 126. manebunt: quorum ter
tia pars est. 42. que summam totius ostendunt. Et ita consimiliter in omibꝫ
alijs proportionibus facias: multiplicando scilicet semper vltimum nume-
rum per numerum denominationis proportionis: et primum a producto sub
trahendo: et relictum per numerum vnitate minorem numero ꝓportionis di
uidendo, et huius diuisionis numerus quotiens quod querebas ostendit.

De Radicum extractione: ⁊ [...] in quadratis. Capitulum X Discipulus

Quid est radicũ extractio? Magister. Est numeri inuentio: qui cũ
in se ductus fuerit/ totũ numerũ/ aut saltem maiorẽ eius partem/ Rad.
quadratã scȝ vel cubicam producit. Discipulus. Radix igitur nu extrac.
meri est numerus qui in se ductus ipsum totum constituit. Magi. Optime
infers: vt radix. 16. est. 4. nam quater quatuor. 16. constituunt. Pro intellectu
autẽ forme ⁊ operationis radicũ extractionis/ necesse est mente tenere ea
supra diximus de numero solido ⁊ supꝰficiali: solus enĩ talis ⁊ nullus ali[...]
uenitur radicem habere. Unde si numerus semel in se ductus fuerit: superfi-
cialem ⁊ quadratũ constituit: cuius ⁊ radix extat: vt quater quatuor sunt se-
decim. Si vero numerus bis aut semel in suum quadratũ ducitur/ numerum
solidũ siue cubicũ generat: ⁊ eius qui generatus est radix dicit̃: vt bis. 2. bis/
sunt. 8. His ita precognitis formã extractionis radicũ in quadratis primũ/
de hinc in cubicis tradam. Disci. probe. Magi. Si igitur ꝓponatur tibi
numerus cuius radicem quadratã scire volueris/ ipsum in locis imparibus
pũctis in hunc modũ signabis: a quot enĩ puncta numerus ꝓpositus taliter si
gnatus habuerit: tot digitos in radice sua habebit. Illo facto/ sub vltima eiꝰ a
figura inueniẽdus est digitus: qui in se ductus deleat totũ suprapositũ respe- . . .
ctu sui: vel quantũ vicinius potest: ⁊ ille digitus inuentus ponendus est sub 54221
concaua virgula ad dexteram: queadmodũ in diuisione traditũ est. Quo fa-
cto inuẽtus digitus duplandus est: ⁊ duplatus sub figura proxima versus de
xteram ponatur. Deinde rursus inueniẽdus digitus sub proxima figura pun-
cto signata: qui in duplatũ ductus/ totũ deleat suprapositũ respectu duplati:
⁊ in se ductus/ totũ deleat suprapositũ respectu sui: aut quantũ vicinius pot
qḋ semper subintelligendum est. Et talis digitus etiam ad priorem digitum
inuentũ sub virgula collocet̃. Depost rursus sub proxima figura pũcto signa
ta consimilis inueniat̃ digitus ⁊c. qḋ quidẽ continuabis donec ad finẽ totius
ventũ fuerit. Si autẽ in media operatione cõtingat digitũ talem inueniri non
posse: ponẽda est. 0. ad priores digitos sub virgula cõcaua: ⁊ omnibus dimis
sis intactis ad proximi ꝓcedat̃ inuentionẽ digiti: nisi hoc eueniat in fine: tũc
enĩ figure relicte computant̃ pro residuo. Disci. Hec quidẽ sine exemplo in a
telligendũ existimo. Magi. Sit igitur pro clariore intellectu exemplũ tale . .
a cuius si radicẽ queris ipsum vt dictũ est signabis: deinde sub vltimo pũcto 1491
scȝ. 4. queras digitũ scȝ. 3. qui in se ductus/ ⁊ si non totũ deleat suprapositũ/
tamen viciniori numero omni alio dato: ⁊ illum inuentũ sub virgula ponas: b
vt b ipsumq̃ in se ducas dicendo: ter tria sunt nouẽ: ⁊ hec a. 14. subtrahas: et . .
manebunt. 5. que. 14. deletis suprapones: vt sic c 1491 (3
Deinde priorem inuentũ dupla digitum: dicendo bis c
tria sunt. 6. ⁊ hec sub proxima versus dexteram figu-
ra ponas: vt d Et rursus sub puncto sequẽti digitũ
inuenias: qui in duplatũ ductus totum suprapositum
respectu duplati. s. 59. (aut quantũ vicinius potest)
deleat: deinde ductus in seipsum respectu totius sibi
suprapositi itidem faciet: ⁊ sunt. 8. que cum ad virgu-
lam in hunc modum posueris: ipsa in duplatum scȝ. 6

d: 5 / 1491 (3 / 9 — e: 5 / 1491 (3 / 96 — m

multiplica ⁊ productū scʒ. 48. a numero duplato supra posito scʒ. 59. subtrahe: ⁊ remanet vndecim vt sic e Deinde hunc digitū scʒ octo in se multiplica: ⁊ productū scʒ sexagintaquatuor si a sibi suprapositto scʒ. 111. subtractū fuerit: ꝓ residuo numerus talis scʒ quadragintaseptem remanebit que sunt minutie denominande a radice inuenta duplata: vnde radix inuenta cum sit. 38. duplata facit. 76. ab his denominatꝛ minutie residue/ scʒ 47. dicendo radix numeri ꝓpositi est. 38. integra et 47/76 que faciunt ⅝ et fere: et dispositio figurarum talis restabit. f Ex quo manifestum est positum numerum nō esse quadratū: sed tamen. 38. radicem esse maximi quadrati in ipso cōtenti: scʒ. 1444. Cuius experientiam si habere cupias: radicē inuentā in se multiplica/ etiā residuum si qd fuerit adde: ⁊ redibunt figure numeri propositi: sin autem/ errorem corrige. Ad cubicam radicem ligonem nostram vertamus.

1 4 9 1 (38
9 6
1
5 1
1 4 9 1 (38
9 6
4 8

1 4 1 1 (38
5 1 7
1 4 1 1 (38
9 6 4
4 8
6

De radicum extractione in cubicis. Capitulum XI Magister

SI alicuius numeri tibi ꝓpositi radicem queras cubicā: ipsum in loco primo: ⁊ deinde in singulis millenariorū locis signes puncto: vt 1491. Illo facto/ sub vltimo puncto inueniēdus est digitus: qui in seipm ductus cubice/ totum deleat suprapositum respectu sui: aut quantū pōt vicinius: ⁊ illo digito ad virgulā concauā (quēadmodū in prioribus) posito ipm tripla: ⁊ triplatū ponas sub proxima versus dexterā tertia figura. dein de subsequēti figura alius queratꝛ digitus ad priorē sub virgula ponendus q̄ primo cū digito priore secū sub virgula posito/ duct9 in triplatū: deinde solus duct9 in ꝓductū: deleat respectu triplati totū suprapositū. Scdo in se duct9 cubice deleat totū suprapositū respectu sui: vel q̄tū vicini9 pōt. His ita pactis triplādū est totū qd ponitꝛ sub virgula: ⁊ triplatū ponēdū sub sequēti ꝓxima tertia figura. Deinde sub puncto proximo rursus inueniēdus est digitus: qui cum alijs in virgula secū positis/ in triplatu ductus/ deinde solus ductus in productū deleat totū suprapositū respectu triplati: ⁊ demum in se ductus cubice deleat totum suprapositum respectu sui ⁊ sic optandum est vsq dum ventum sit ad finem. Disci. Inter omnia p̄cedentia a te dicta nullum minus illo potui intelligere: ob hoc exēplū ponere ⁊ id declarare opepreciū erit. Magi. Exemplū accipias in numero priore. s. 1491. (Illo taliter ordinato: sub vltimo puncto scʒ. 1. in loco millenarij posito/ inueniēdus est digitus scʒ. 1. qui in se cubice ductus/ facit. 1. ⁊ delet totum suprapositū respectu sui: illum digitū iam inuentū pone sub virgulā vt sic a Deinde ipsum tripla ⁊ facit. 3. ⁊ illa sub proxima tertia ponas figura scʒ. 9. vt sic b Illo facto sub proximo puncto scʒ. 1. p̄mo loco posito/ alter inueniendus est digitus etiam ad

b 1 4 9 1 (1
1 3

1 4 9 1 (1
1

virgulam ponendus vt sic. e qui primū cum digito secum posito ductus in triplatū scʒ. 3. facit. 33. deinde solus ductus in productu scʒ. 33. facit. 33. deleat totum suprapositū/ aut quātū vicinius potest respectu triplati. nam si. 33. a. 49. subtrahas. 16. relinques. Deinde ille digitus in se cubice ductus deleat totū/ vel quantū vicinius potest respectu sui suprapositā scʒ. 161. due igitꝛ ipm in se cubice/ dicēdo semel. 1. est. 1. et illud a. 161. subtrahatꝛ ⁊ manent. 160. pro residuo: ex quo claret numerū ꝓpositum nō fuisse cubicū/ sed. 11. radicem esse maioris numeri cubici in p̄dicto numero ꝓposito contenti. s. 1331. Quod si ꝓbare volueris/ radicē in se cubice multiplica: ⁊ ꝓducto si quid fuerit residuū adde: ⁊ numerū ꝓpositū inuenies. Disci. Quid est numerū in se cubice multiplicare? Magi. Est ipm bis in se aut semel in suū quadratū ducere: vt bis duo bis/ aut bis. 4. sunt. 8. Et vt habeas in sūma quantū quisq digitus in se cubice multiplicat9 ꝓducat: tabulā illi9 satis breuem hic positam inspicias.

1 4 9 1 (11
1 3

1	vnum semel	1	6	sex sexies	216
2	duo bis	8	7	septē septies	343
3	tria ter	27	8	octo octies	512
4	quatuor q̄ter	64	9	nouē nonies	726
5	q̄nq q̄nquies	125			

Hec sunt fili mi dilectissime que tibi in primis de passionibus numeri integri tradere volui: nunc vero ne huius artis (quā calculariā dicūt) principia necessaria contractius tradam: pauca ⁊ quidem necessaria de minutijs subiungenda sunt.

Libri. IIII. Algorithmus de minutijs vulgaribus Tractatus. III. Quid sit minutia et quotuplex. Capitulum I Discipulus

QUid est minutia? Magi. est integri pars aliquota: vt minutū est sexagesima pars hore aut gradus. Disci. Sunt ne minutie omnes eedē aut natura diuerse? Magi. Sunt diuerse. Nā quedā sunt minutie vulgares: quibus scʒ vulgus frequēter vtitur: vt vna tertia: vna quarta: due quinte ⁊c. et sunt minutie physice quibus scʒ naturales ⁊ physici vtuntur sepius: vt minutū tertiū quartum ⁊c. vsq in infinitum procedendo: ⁊ de his quidem posterius: de alijs vero prius differendum est.

De numeratione siue representatione minutiarum vulgariū. Ca. II Discipulus

MOdum igitur numerationis aut representationis minutiarum vulgarium pande. Magister. Minutie vulgares eisdem quibus et integri numeri figuris scribende sunt: sed aliter et aliter locandis atq nominandis. Nam in numeratione earundem duo requiruntꝛ: numeri numerator scilicet ⁊ denominator ponende subalterne virgula interiecta vt sic Disci. Numerator quis est? Magi. Est numerus in quo

[..]otiens vnitas [...]ot integri partes volumus representare: ⁊ hunc semper solemus superiu[s sc]ribere. Disci. Denominator quis est? Magi. Est numerus in quo totiens vnitas reperit̃ quotiens pars denoĩata in suo toto inuenitur: ⁊ is semꝑ inferius scribitur: vt a Intellectus vero representatiõis minutiarū vulgariū facile in sequētibus regulis deprehendit̃. Prima regula. Quotiēscūq; numerator equalis est denominatori / minutie ꝑcise integrū valebunt: vt hic. b Secūda regula. Si numerator maior fuerit denoĩatore minutie plusq; integrū constituunt: vt sic. c Tertia regula si numerator minor fuerit denominatore minutie non totum integrū ꝑficiunt: vt hic. d

a: 4 numerator / 9 denoĩator
b: 1/7/6 — 4/5/6
c: 9/32
d: 1/2/3/5/ — 2/3/4/6

De reductione minutiarum diuersarum denominationum ad eandem: ⁊ additione earundem: insuꝑ de reductiõe minutiarū ad integra ⁊ integrorū ad minutias. Ca. III. Ma.

Quia vero minutie vulgares: alijs diuersarū denominationū addi non possunt: nisi ad eandē denominationem reducte fuerint: ob id quo pacto hoc fiat primo pandā. Disci. Sane quidē facis: ⁊ multo sanius si id exēplis manifestaueris. Magi. Faciam vt petis. Si igit̃ minutias diuersarū denominationū: vtputa τ ad eandem denominationē reducere volueris / denominatorē vnius per denominationē alterius multiplica: ⁊ qd ex hac multiplicatione procreatū fuerit / erit denominator cõmunis: vt ter quatuor sunt. 12. denominator cõmunis. Hoc facto numeratores querēdi sunt: multiplica igitur numeratorē prime per denominationē secunde: vt bis. 4. sunt. 8. et rursus numeratorē secūde ꝑ denominatorē prime: vt ter tria sunt nouem. eruntq; 8. et. 9. numeratores communes ad. 12. denominatorem communem. Ex hoc enim patet $\frac{2}{3}$ esse $\frac{8}{12}$ et $\frac{3}{4}$ esse $\frac{9}{12}$. Et facta operatione stabunt figure taliter ordinate ☞ Ipsis itaq; ad eandem denominationē reductis numeratores earum vt in integris addas: scilicet. 8. ad. 9. et $\frac{17}{12}$ reperies. Si vero minutie plures fuerint: primū de duabus primis te absoluas: dehinc cum producto ⁊ tertia idem vt dictum est atterabis. hinc cum producto ex omnibus precedentibus ⁊ quarta idem donec ad finē ꝑuentum sit actitandū est: vt si sint a primis duabus vt premissum est ad inuicem reductis / ⁊ ꝑducto inuētis: hec ad eandem denominationē reducas: et b addas: et facta oꝑatione ex omnibus inuenies $\frac{131}{60}$. Qui si scire volueris quot sexagesime alieve minutie in c alijsq; minutijs sint. 60. aut alias ꝓpositas ꝑtes addas: ⁊ ꝑ noĩatorē minutie queris multiplica: ⁊ ꝑductū ꝑ denoĩatorē eiusdē diuide: ⁊ patebit quotiēte qd q̃rebat̃: vt in [fractions] Minutijs autē minutiarū diuersarū denominationū prepositis: duc denominatorē prime in denominatorē secūde: ⁊ in ꝑductū denominatorē tertie: ⁊ sic de alijs: ⁊ illud qd vltimo ꝓuenit / denominatorē cõmunē indicabit: vt si tres quartas duarū tertiarū vnius medietatis ad minutiā simplicē reducere placuerit: ipsis hoc ordine positis. d 4. in. 3. multiplica ⁊ in productū / scz. 12. duo multiplica: et. 24. pro denominatore cõmuni habebis: ⁊ si numeratorē cõmunem habere volueris / numeratorem prime in numeratorem secunde ducas: et

Margin: 2/3 — 3/4 | 8/9 — 12 | numeratores cõmunes / denominator cõmunis | 2/3 — 3/4 — 12 | b 17 — 12 et 4 — 5 | a 2/3/4 — 3/4/5/1 | c 2 — 3 aut 3 — 4 | d 3/ — 4/2

rursus numeratorē tertie per productū multiplica: ⁊ p[...]uenit: vt ter sunt. 6. et semel. 6. manēt sex: ⁊ inuenies in tribus quart[is du]arū tertiarum vnius medietatis. $\frac{6}{24}$ Disci. Apertissime qd querebā demonstrasti: restat autē vt minutias ad integra reducere edoceas. Magi. Si minutias ad integra reducere placuerit: multiplica numeratorē per denominatorē: ⁊ numerus quotiēs quesitū dabit: ⁊ si quid residuū fuerit / partes integrū nõ facientes indicabit: vt si $\frac{26}{3}$ ad integra reducas. 8. integra et pro residuo habebis: et si ecõuerso integra ad minutias reducere volueris: numerū integrorū per denominationē minutie fiende multiplica. ⁊ in producto quesitū inuenies: vt si. 4. integra ad quintas taliter reduxeris $\frac{20}{5}$ procreabis.

De subtractione minutiarum. Capitulū IIII Discipulus

Subtrationē minutiarū subiūgas. Magi. Minutias si quas a minutijs subtrahere placuerit: ipsis (si non fuerint) ad eandē denominationē reductis / numeratorē vnius a numeratore alterius subtrahas: vt $\frac{8}{12}$ si a $\frac{7}{12}$ subtraxeris / manet $\frac{1}{12}$ Si vero plures minutie a pluribꝰ subtrahende sint: oēs subtrahēdas ꝭm dicta in ca. ꝓcedenti simul addas: similit̃ ⁊ eas a quibꝰ debet fieri subtractio. Dehinc vt iam dictū est numeratorē vniꝰ a numeratore alierius demas: vt a et $\frac{1}{4}$ ab $\frac{1}{2}$ et $\frac{6}{8}$ quarū si due tertie ⁊ vna quarte adiuncta fuerint b si autē vnā secundā ⁊ sex octauas coniūxeris $\frac{20}{16}$ efficientque rursus ad cõmunē denominationē reducte ⁊ addite ꝓ $\frac{11}{12}$ ꝓueniūt $\frac{176}{192}$ et pro $\frac{20}{16}$ surgunt $\frac{240}{192}$ a quibus si primū traxeris / videlicet $\frac{176}{192}$ remanebunt c quas inquirebamus.

Margin: a 2 — 3 | b 11 — 12 | c 74 — 192

De multiplicatiõe minutiarū. Ca. V. Mag.

Hic facile ex his que de integris dicta sunt minutiaꝝ multiplicationē habebis. Nam si minutias ꝑ minutias multiplicare volueris: numeratorē vnius per numeratorē alterius multiplica: ⁊ productū ꝓ numeratore inuento reserua. Sic denoĩatorem vnius ꝑ denoĩatorē alteriꝰ multiplicabis: ⁊ in ꝑducto denoĩatorē quesitum inuenies: vt cum multiplicabis $\frac{2}{3}$ per $\frac{3}{4}$ procreabis $\frac{6}{12}$.

De minutiarū diuisione. Ca. VI Magi.

Similiter minutiarū diuisionē facile deprehēdes si diuisionem a dextris posueris: tunc eñ nominatorē diuidēdi per denominatorē diuisoris multiplicabis: ⁊ numeratorē quesitū inuenies: sic eñ si denominator diuidendi ꝑ numeratorē diuisoris multiplicatus fuerit / denominatorem quesitum indicabit: vt si diuiseris.

De extractione radicis quadrate in minutijs Capitulum VII Magister

Minutiarū autē prepositarū si radicem quadratum extrahere volueris: eas (si eiusdē nõ fuerint) ad eandem denominationē reducas: ⁊ addas: et eius quod prouenerit tam numeratoris q̃ denominatoris vt in integris radicem queras quadratam: ita vt radix numeratoris inuenta sit numerans: ⁊ radix denominatoris sit denominans: vt si d ra

Margin: d 2/ ?/ 1/ 6/ — 2 — 2 — 3/ 4/ 2/ 8/

…icem quadra… …eras omnia ad eandem denomiantionē et summā (vt dictum est) addas… inuenies e pro radice numeratoris.18.et ꝓ residuo.16. pro radice autē denominatoris.13.ꝛ pro residuo.23.reperies:sic ꝛ in alijs similiter faciendum e… …is.

De extractione radicis cubice in minutijs Capitulum VIII Magister.

Si vero radicem cubicam minutiarum querere libet:ipsas (si eiusdē non fuerint) ad eandem denominationem reducas. Illo facto denominatorē cōmunē quadrate in seipsum ducas: ꝛ ꝓductū rursus per numeratorem multiplica: et producti radicem cubicam in integris queras: nam radix inuenta erit radix cubica numeratoris/denominatione priore non variata:vt si a radicem cubicam queras/eas fn. dicta in vnam summā reducas:ꝛ prouenīūt b Deinde.192.denominatorē in se quadrate multiplica et.36864.prouenient:que rursus per numeratorē scilicet.340. multiplicata efficiunt.12513760.huius radicem cubicam (vt in integris dictū est) si quesieris.232.pro radice cubica:et.26592.pro residuo inuenies. Disci. Hactenus singulas numeri passiones/quēadmodū in integris ita ꝛ in minutijs vulgaribus satis lucide explanasti:nunc demū queso pauca de his in minutijs quas superius physicas appellasti in mediū feras. Magister. Quis tuis non facile acquiesceret petitionibus:qui te (vt ego) feruentissimo vigilātiqꝫ animo cuncta accipientē videret? Ad minutias igitur physicas aures arrige. Discipulus. Faciam et q̄ diligentissime.

a
2/3/1/ 6
—— 7 ——
3/4/2/ 8

b
240
——
192

Libri.IIII. Algorithmus de minutijs physicalibus Tractatus.IIII. De numeratione minutiarum physicaliū. Ca. I Magi.

Minutie physice vti in superioribus diximus/sunt quibus physici ꝛ naturales sepius vtuntur:ꝛ precipue astronomi cursus siderū ꝛ corporū superiorum inuestigantes. Ad huiuscemodi eñ certitudinem necessarium fuerat integra scꝫ signa ꝛ gradus zodiaci/annum/menses/dies ꝛ horas in partes secare. Nam signum in gradus.30. et gradus in minuta.60.minutū in secūda sexaginta:secūdū in tertia sexaginta: tertiū in quarta sexaginta diuidit̃ ꝛ sic in infinitū per sexaginta ꝓcedendo diuisionem calculationi tali valde cōmodam. Locorū vero distinctio earundē partiū dabit discretionē:nam locus primus est signorū:secundus graduū: tertius minutorū:quartꝰ secūdarū:q̄ntus tertiarū ꝛc̃.vt hic sig.gra.m̄.2a.3a.4a.5a. 1 2 3 4 5 6 7 Sic annus in menses.12.mensis in dies.30.vel.31 dies in.24.horas partit̃:ꝛ rursus hora per sexagenariā partitionē in partes suas:ꝛ rursus ille in alius progrediuntur:vt hora in sexaginta minuta:minutum in.60.secūda:secundū in.60.tertia vt supra dictum est/diuidit̃:ꝛ in his quoqꝫ locorum distinctio partium dabit denominationē. Est enim locus primus horarum:secundus minutorum:tertius secundarum ꝛc̃.vt hic.

ho. m̄. 2a. 3a. 4a. 5a. 6a
1 2 3 4 5 6 7

De additione minutiarum phy…alium. Capitulum II Discipulus

Facile quidē hec intelligo:sed de additione earundē q̄d speciale habes? Magi. Nihil:nā in ipsis additio fit vt in integris illo tm̄ seruato:vt minutie eiusdē denoīationis addant̃: vt minuta minutis: secūda secūdis/ꝛ nō secūda minutis. Incipiēdūqꝫ est a subtilioribus: vtputa a quartis ꝓcedēdo ad tertias:depost ad secūdas ꝛc̃.et quotiēs ex hm̄ōi additiōe.60.excreuerint/ꝓ his vnū minutie prime grossiori addas:vt si.60 creuerint tertie:pro ipsis ponas secundum:vt Si enim in dato exemplo quintis addideris: 60. excrescunt: pro quibus quartus vnū addas: quas si addideris.61. inuenies. ꝓ 60. igitur quartis tertijs vnum adde:ꝛ aliam vnitatem in loco quartarum retine. Sic similiter tertias si addideris.69.reperies ꝓ tertijs.69.igitur secundis.1.adde:et.9.in loco tertiarū relinquas:et si bene operatus fueris/figure hoc ordine stabunt

m̄ 2a 3a 4a …
1 6 8 9 50
quarta 11 10
20 40 20

m̄. secunda tertia quarta quinta
1 7 9 1 0

De subtractione minutiarum physicaliū. Capitulum III Magister

Subtractio in minutijs physicis ad instar subtractionis in integris ꝓcedit:si hoc vnū aniaduertas:vt scꝫ a subtilioribus incipias ꝛ minuta a minutis/secunda a secūdis/tertia a tertijs/ꝛ sic de alijs demas. Qꝫ si numerus a quo debet fieri subtractio/subtrahēdo minor fuerit:a fractione īmediate grossiori vnū mutuo accipias:ꝛ id in.60.partes fractiōis minoris/a qua scꝫ debet fieri subtractio diuidas. Nec hoc te fallat: cū in preceptis astronomicis signa aut gradus ꝛc̃.subtrahere ab aliquo numero minori monitus fueris:siquidē si in signis oparis/vt vna tota reuolutio (scꝫ.12 signa) mutuanda est. Si v̾o in gradibus/signū vnū in triginta gradus resoluendū est:hoc idē te facere necesse est si q̄d simile in fractionibꝰ tempoꝝ.s.annorū/mensiū/dierū/minutorū contingat. Sed de his plura verba fundere superuacuū videt̃:cū ꝛ canones tabulaꝝ astronomicarū hoc idē ꝛ clarius quādoqꝫ admoneāt/ad multiplicationem ꝓperemus.

De multiplicatione minutiarum physicalium. Capitulum IIII Discipulus

Qualiter minutie physice sunt multiplicande? Magi. Numeratorem in numeratorē ducas:ꝛ q̄d ꝓuenit sunt minutie a numero:quē denoīatores simul iuncti faciūt denomināde: vt si multiplicaueris minuta ꝑ minuta/ꝓueniūt duo:qm̄ numeratores.s.minutū ꝛ minutū q̄si due vnitates simul cōiuncte:duo faciūt:a quo minutie secūda denoīant̃. Sic si minuta per secunda multiplicaueris: ꝓueniunt.3.et si secunda per tertia multiplicaueris/producunt̃ quinta/et sic de alijs. Si vero fractiones physicas per eorum integra multiplicaueris/non integra/sed minutias procreabis. vt si minuta per gradus multiplicabis: non gradus/sed minuta procreabis.

De [di]uisione minutiarum physicalium. Capitulum V Discipulus.

D[i]uisionis minutiarū physicaliū si quid speciale fuerit/silentio nō preterea. Magi. In diuisione ista hoc tm̄ speciale inuenio/q. s. numerus quoties/minutie nominandus est a numero qui prouenit post subtractionē denominationis diuidētis a denominatione diuidēdi: vt si 40. quartas p. 10. secūdas diuiseris: in quotiēte. 4. secundas habebis: nam si [nu]merū denominationis diuidētis. s. 10. que nominant secūde a. 2. a numero [denomin]ationis diuidēdi. s. 40. que nominant quarte a. 4. subtraxeris. 2. repies [q]uibus minutie in quotiēte/ scʒ. 4. secūde sunt noiate. Si vero equalia in denoiatione p equalia diuiseris: in quotiēte nō minutie/sed integra vtputa hore vel grad⁹ ꝓueniūt: vt cū minuta p minuta/aut secūda p scḋa diuiseris: hore (si horarū fuerint) in quotiēte ꝓueniēt. Hoc tm̄ ne negligas: sed minutias tam subtrahēdi ⁊ eius a quo debet fieri subtractio: q̄ multiplicandi ⁊ multiplicātis: q̄ etiā diuidēdi q̄ diuisoꝝ (si diuersarū fuerint) ad eandē denominationē ante opationē reducas: nam sic facilius id qḋ queris inuenies.

De extractione radicis quadrate in minutijs physicis. Capi. VI Magister

Hec radicum extractio in talibus minutijs ab ea que dicta est de integris multū differre dinoscit: nam si radicē de his minutijs extrahere volueris: eas ad eandē denominationē: aut si eiusdem fuerint/sed ab impari denominate numero/ad eandē denoiationē a numero pari denominatas reducas. At illo facto quēadmodū in integris ꝓcedas. Et radix inuenta sunt minute a minutia media versus integra denominande a minutia a qua radix extracta est supputatione facta: vt si a. 2. 6. 3. quartis radicem extraxeris. 16. ꝓ radice: et. 7. ꝓ residuo iuenies ista aūt. 16. a minutia media versus integra sunt denomināde/scʒ a secūda secunde: vt gra. m. 1a. 2a. 3a. 4a. Sic pariformiter si a sextis radicem extrahas: eam a tribus vel tertijs denominabis: nam he a sextis vsq ad integra reperiuntur medie.

De extractione radicis cubice in minutijs physicalibus. Capi. VII Magister

Nec aliter radix cubica in minutijs physicalib⁹ q̄ in itegris extrahenda est: sed inuentam a tertia parte minutie ꝓposite denominabis: qḋ vt precisius fiat/minutias quarū radicem cubicam queris ad eandem denominationē que in tres possit equales partes diuidi reducas: vt radix. 27. minutorū est. 3. nonorū: nam nouem de. 27. tertia pars est: pari modo in ceteris faciendum. (Conclusio) Hec sunt que de numero in praxi reducto ⁊ eius passionibus (non vt complementū totius habeas: sed ne principia magis cōmunia ignores) tibi fili in medium statueram ferre: quatenus his contentus ad altiores secretissimasq numerorū post hac speculationes transcendas.

Disci. Fideliter fecisti preceptor colendissime: sed tamen adhuc vnū ex promissis restat declarandū: qḋ forsitan tibi adduxit obliuio. Magi. Quod est tale? Disci. In capitulo secūdo rhetorice spospōderas preter hec que dicta

sunt quedam alia: et perpulchras artis calculatorie t[...] [re]gulas: quod (nisi tibi molestum foret) te opere adimplere: et his finē [arith]metice tue imponere velim. Ma. Faciā vt petis. Scio equidem q nihil [de] pollicitis obliuione aut negligētia transis. Primo aūt algorithmū vrigi per lineas et denarios proiectiles pandam: vt nō modo per figuras numerorū (quas cifras vocant) verūetiā per denarios proiectiles quēcunq numeꝝ representare/addere: subtrahere/multiplicare aut diuidere: insup et numerū aliquē ignotū per notos repire possis. Qḋ quantū et vtilitatꝫ et iocūditatꝫ tibi allaturū sit/in seqntib⁹ patebit. Dis. Eia ergo sermonē ad hec quantotius verta[s].

Libri quarti Algorithmus cū denarijs p[roie]ctilibus: seu calcularis: Tractatus quintus. De numeratione Ca. I Magi.

Ad representationē numeri cū denarijs ꝓiectilibus) quibus pro cifris vtimur) necessarie sunt linee cifrarum representantes loca/candemq eum ipsis significationē habentia/vt infra.

1000000
100000
10000
1000
100
10
1

Spacia vero sub lineis contenta respectu linee ꝓxime suprapposite medietatem representant. vt a In linea ista denarius positus/decē significat: sed is qui in spacio ꝯsistit/tm̄ quinq representat. Si igit numeꝝ aliquē per denarios proiectiles representare volueris/tot denarios ꝯm linearū et spaciorum exigentiā ad numeꝝ ꝓpositū rep̄sentandū ponas: et cū quinq denarios in linea aliqua habueris: pro ipsis leuatis si placet in spacio proxime superiore vnū ponas. Si vero in spacio aliquo duos denarios reperies: ipsis leuatis/vnū ad lineā immediate superiorē ponas. vt b Nec te fugiat per digiti applicationem lineaꝝ significationē et augeri et minui posse. Ad quācunq eīm lineam digitus applicatur: eadem vnum tm̄ significabit: nec tunc aliqua inferioꝝ donec digitum deposueris aliquid representat. vt a representant: que deposito digito triginta importat. Quod vt singula facilius ac modo breuiori fiant in multiplicatione et diuisione huiuscemodi digiti applicatione persepe vtendum est.

a

b

a

b

De additione Cap. II Disci.

Additionem (ni fallar) ex dictis eomodo fieri arbitror: vt scʒ numerus cui debet fieri additio per denarios ad lineas competentes ponatur: et simili modo numerus addendus ei applicet. Magister. Optime sentis si itidem exemplo probare potueris. Dis. Sit causa exempli numerus cui debet fieri additio. 259. ita locatus b et numerus addendus. 126. in hunc modum additus.

De subtractione. Cap. III Magi.

Nec aliter subtractionẽ facies q̃ vt eũ a quo ꝺ3 fieri subtractio p li
neas cõpetẽtes ponas: et ab eodẽ numeꝝ subtrahendũ tollas/ in
inferiori inchoando. Si vo numeꝝ aliquẽ a supiori primo suble
... possis/a linea prime sibi suprapoſita vnũ auferas: et illud in linea ĩ
... subtractionẽ perficere nõ potuisti/in decẽ resoluẽs/subtractionẽ ppoſi
tã perficies. Exemplũ: si a c 41. auferre voluero: vnũ q̃dẽ a linea inferiori
accipio: et quatuor in linea secũda q̃ro: nec inuenio: ob hoc vnũ de linea ter
tia accipiens/ipsum in linea inferiore in decem resoluo: quinq3 sc3 ponẽdo ad
eandem lineam: vnum vero ad spacium sursum: vt sic o Illo facto. 40. de li
nea secunda tollantur. similiter in similibus faciendum est.

De multiplicatione Cap. IIII. Ma.

Si vo aliquẽ numeꝝ multiplicare placuerit/ipm ad lineas cõpeten
tes ponas: numeꝝ aũt multiplicantẽ mente retineas: et p quolibet
de nũero multiplicãdo sublato/multiplicãtẽ integrũ respectu linee
in q̃ opar3 in loco dextro aut sinistro deponas: ⁊ idipm vsq3 oẽs multiplicãdi
multiplicati fuerint iterãdũ est in supiore initiũ sumẽdo: vt si cã exẽpli 26.
p. 4. multiplicare voluer3. 26. vt pmissũ est ad lineas ponant: atq3 in linea se
cũda inchoãtes vnũ demat. et p eodẽ in ptẽ dextrã ad lineã eandẽ. 4. appo
nant. vt sic φ et sili mõ de scõo faciẽdũ est. vt hic ↓ Et in eadẽ linea digito re
tento/eũ q̃ in spacio inferiori primo repit accipiẽtes: ac p eodẽ (q2 nõ inte
ger s3 dimidius est) nõ integra: 4. s3 medietatẽ ei9. s. 2. in lineã eãdẽ ponam9
vt X Deinde digitũ deponamus/et denariũ in linea infima positũ acciplen
tes/pro eo ad lineam eandem. 4. addamus: vt hic σ

De diuisione Capitulum V Magi.

Diuidere aũt nũeꝝ si voluer3/ipm ad lineas cõpetẽtes locabis: nu
meꝝ diuidentẽ mẽte retinẽdo. Quo facto in supiore icipito quoad
possis diuisorẽ subleuare. quotiẽs aũt leuat9 fuerit/totiẽs vnũ v
sus dextrã aut sinistrã ad eandẽ lineã deponẽdũ est: et idipm sẽp descẽdẽdo
repetẽdo donec diuidẽtẽ ampli9 in diuidẽdo repire nõ valebis: vt si ω 868.
p octo diuidere placuerit: digitũ ad lineã supiorem ponamus: et respectu di
giti octo semel leuem9: ob id vnũ (ipis sublat3) vsus dextrã eãdẽ lineã pona
mus in hũc modũ. π Dehinc digitũ linee scõe applicãtes: ⁊. 8. respectu digi
ti nõ ĩueniẽtes/eorũdẽ medietatẽ/sc3. 4. subleuem9/et vnũ ponam9 in spaciũ
primũ infra digitũ. vt sic μ. His ita fact3/digit9 linee inferiori applicet: et
quotiẽs. 8. repiri possint inq̃rat: eadẽq3 ter et earũdẽ medietatẽ repiẽtes/ip
sis sublat3 in lineã eãdẽ tres denarios et vnũ inferius in spacio ponam9. vt
sic o Cõcludit si. 8. diuiderẽt. 868. q̃libet. 108. et medietatẽ acciperet: qð faci
le pbare est si ptẽ vni9 p. 8. mltiplicauerimus. De pgressione aũt (q2 in p
portiõe q̃dã ꝯsistit) ĩ minutijs aut lineis facile videre nõ est. q̃uis ⁊ illa pra
eticari possit ab exercitat3/eã tñ silẽtio trãseũtes ad reglas pperem9 artis
calculatorie.

De regula artis calculatorie ...eralissi ma. Capitulum VI Ma...ister.

Arithmetici regulã q̃ndã inuenere gñalissimã ad quẽcũq3 ignotũ p
aliquos notos inueniẽdũ nũeꝝ: quã nõnulli ob id regulã aureã dixe
re. Alij vo (vt itali) eã detri p apocopã noiare solẽt: detri quasi de
trib9 nũer3 in ea necarijs: vt est nũer9 emptiõis aut rei alterius. ⁊ nũer9 pcij
aut quãtitat3 discrete. et tertius nũer9 p quẽ pponit q̃stio. vt. 5. oua emi. 3. de
narijs. quãti emi. 206. oua? Dis. Põt id ne qð iã q̃ris p hãc a te tradẽ...
regulã inueniri? Ma. Põt vtiq3. Sed vt eã pfectius intelligere va...
q̃ dicenda sunt: ꝯditiões nõnullas memorie reponas. Quaꝝ prima. ... Con... regule detri
sp ꝺ3 poni vsus dextrã. Secũda. Numerus primus et scõs dñt correspõdere
re ⁊ noie. Tertia Nũer9 q̃rt9 p regulã inuẽt9 ꝺ3 correspõdere scõo noie ⁊ re.
Isti aũt quatuor nũeri vltra hec sibi mutua correspõdent pportiõe. vt/q̃lis
est pportio pmi ad scõm/ talis est et tertij ad quartũ: et sic ĩsup qualis est p
portio primi ad tertiũ/talis est scõi ad quartũ. Qð facile ex his nũer3 est vi
dere. 26. 12. 36. ob id ⁊ hec regla a philosophis pportionũ est vocata. Quar
ta. Cũ nũerus diuidens maior fuerit diuidẽdo/frangat diuidendus in ptes
minores. vt si diuidẽdus fuerit florenoꝝ frangat in denarios. Quinta. Si se
cundo nũero addant minutie: frangant integra eius in minutias eiusdẽ de
noiatiõis. Si vo primo aut tertio minutie adiũcte fuerit: cuiuslibet integra
in minutias secũ positas frangat: et hoc facto si minutie prime et tertie diuer
sarum denominationũ fuerint/ad eandem reducant. His ꝯditiõibus intelle
ctis et obseruatis varias ac infinitas soluere potes p regulã seq̃ntẽ q̃stiões.

Regula de tri cum varijs exemplis.

Numeris vt dictũ est dispositis/multiplicet secundus per tertiũ/ ⁊
productus diuidat per primũ: et pueniet in quotiente quartus q̃si
tus. Exemplũ. Si q̃situ sit. Quanti emo. 12. oua? si duo pro sex
denarijs vendunt. Iuxta ꝯditionẽ primã nũeꝝ q̃stiõis de loco primo ad ter
tiũ versus dextrã ponas. vt. 2. 6. 12. et tũc ẽm regulã opari incipias. dicẽdo.
6. in. 12. et pueniũt. 72. q̃ si p duo diuiser3. 38. nũeꝝ quartũ et q̃situ pcreabis Exempla re gule de tri
q̃ scõo sc3. 6. deñ. re et noie correspõdet. Exemplũ secundũ. Si querat. se
ptem poma emi tribus deñ. quanti emo. 32. pira? per regulam istã opari nõ
valebis ob defectũ secunde ꝯditionis. Nam primus ⁊ tertius nec noie nec re
ꝯueniunt. poma eñ nõ sunt pira. Exemplũ terciũ. Si q̃situ fuerit. Duo
lotones croci emunt nouem denarijs: quanti due libre croci venderent? Q2
primus et si re (q2 vbiq3 crocus) non tñ correspondet noie secũdo: q2 in pmo
lotones/in scõo libre: ideo ẽm regulã nõ poteris opari nisi et libras duas in
lotones sc3. 64. resoluas. vt. 2. lot. 9. deñ. 64. lot. multiplica nouem per. 64.
et. 576. producuntur: que si per duo diuiseris. 288. numeꝝ q̃situ pcreabis.
Exemplum quartũ. Trigintadue vncie croci tribus floreñ. emunt. quanti
vna vncia emit. Multiplico tria per vnũ et sunt tria: quia vnũ nec multipli
cat nec diuidit: et productũ sc3 tria per. 32. diuidere nõ valeo: cũ diuisor diui
dendo maior fit: ideo iuxta quartam conditionem diuidendus sc3 tres flore.
in. 540. deñ. resoluo: et istos per diuisorem sc3. 32. diuido. et si bene operatum
fuerit in quotiente. 16. deñ. et. 28. minus deñ. pro numero quesito sunt.

Exẽplũ q[illegible] [illegible]ria oua.x.deñ. a quãti emunt.6.oua⸗qr iã numero se
cundo scz.1.de[illegible] [illegible]unt minutie scz b vni⁹ deñ.ideo integrũ scz.1. denariũ
in sĩles minutie[illegible] [illegible]soluo: ipsum scz p denoĩatorẽ minutie:scz tria multipli=
cando: et minutias pductas scz tria alijs duobus addo:et pueniunt pro nu=
mero secũdo denarij. Illo facto/sm regulã q̃nq̃ per sex multiplico:et pro
ueniunt triginta: hec per tria diuido:ꝛ sic in quotiẽte c inuenio numerũ q̃sitũ
preciũ scz sex ouoꝝ. Exẽplũ sextũ. Emi tres vlnas panni pro.4.flore.quã
ti emo sex vlnas et a vni⁹ vlne⸗ Qr iã tertio nũero mi[illegible] addit:ob id tã
[illegible]mũ q̃ tertiũ in minutias ad eiusdẽ denoĩationis reduco.s.tret vlnas i $\frac{12}{4}$
[illegible] vlnas tertij nũeri in $\frac{24}{4}$ frango:q̃b⁹ addo et b in eodẽ tertio nũero
[illegible]et erũt $\frac{3}{4}$. Illis itaq̃ ad regulã ordinatꝭ/scd̃m scz q̃tuor pter tertiũ.s.
vigintiseptẽ multiplico:ꝛ erũt.108.q̃ si pmũ q̃tuor.s.12.diuisero/i q̃tiẽte no
10/11 uẽ flo.pciũ.s.sex vlnaꝝ ꝛ c iuenio. Et ita sĩlr faciẽdũ est si pmo addite fuerit
Exẽplũ septimũ. Si q̃rat.hodie ad cenã cibãdi sint.730.eq̃ (minutie.
et.16.eq̃s modi⁹ vn⁹ dabit:q̃t modij req̃runt⸗ Ad regulã taliter ponas. Se
decim equi.1.modiũ quot modios.730.equi⸗ Si iuxta regulã opat⁹ fuerꝭ/in
a $\frac{3}{4}$ q̃tiẽte.45.modios.et $\frac{10}{16}$ vni⁹ modij repies. Exẽplũ.8. Si q̃situ sit cibandi
sunt.807.hoĩes.et pro.4.hoib⁹.5.mẽsure dabunt:q̃t in toto mẽsure req̃rũt
põas ad regulã talit.4 hoib⁹ ncarie st.5.mẽsure q̃t mẽsure ncarie erũt.807
et pueniẽt in quotiẽte.1008.mẽsure.et d vni⁹ mẽsure. Ita sĩlr si q̃rat:cibãdi
sunt.677.hoĩes:et cuilibet dabit panis vnus:quoꝝ.24.ex vno modio fiũt:
b $\frac{5}{4}$ quot requirunt modij⸗ pone ad regulã sic.24.hoĩes habuerunt vnũ modiũ.
quot modios.677.hoĩes⸗ et reperies in quotiente.28.modios. et $\frac{5}{24}$ vni⁹
modij. Dis. Per varia exempla regule practicã accepisse mihi videre vi=
deor:sed quando bene operatus sum necne nondum intelligo. Ma. Pro=
batio operationis regule facile perspicit:si numerũ tertium in locum primi:
c $\frac{3}{4}$ et rursus primum in locum tertij:et quartum inuentũ in loco secundi ponẽs/
rursus per regulam operatus fueris. Nam si primo bene fecisti/iam vltimo
in quotiente inuenies sm prius in regula positũ. Exemplũ.2.oua.3. emunt
denarijs quot denarijs.12.comparant⸗ si vt dictũ est in exemplo primo sm
regulam processeris:in quotiẽte.36.reperies. Cuius si probam habere cupis
d $\frac{3}{4}$ numeros istos taliter ordinabis.12.36.2.et cũ rursus sm regulã operatũ fue
rit:in quotiente.6.reperiunt. Dis. Sunt ne alie ad huiuscemodi inuestigã=
da regule necessarie⸗ Mag. Sunt:et q̃dem q̃plures:sed si sm conditiones
prius dictas questiones propositas ad regulam locare scieris/ paucorũ so=
lutionem silentio preteribis. Ne tamen hisce verbis te submoueam/duas ali
Regule mercatorum as subijciam. Prima regula. Si fuerint tres mercatores quorũ primus ad
summã capitalem.36.flore.secũdus.48.floreñ.tertius vero.75.flo. posuerit
et super totũ capitale lucrũ.100.flo.excreuerint:scireq̃ volueris quantũ vni
cuiq̃ sm capitalis sui proportionem contingat/totũ capitale in summã vnã
redigas:et erunt.159.quem numerũ p diuisore cõmuni reserues. Dehinc pe=
cuniam primi per lucrum multiplicabis:et productũ per diuisorẽ cõmunẽ di=
uidens in quotiente partẽ que primũ contingit ꝓspicies:sic sĩlr de pecunia se
cundi et tertij faciendũ est. Scd̃a regula. Si tres fuerint mercatores quorũ
primus.18.flo.5.mensib⁹:scd̃s.30.flo.tribus mensib⁹:tertius.40.fl.2. mẽsi.
posuerit:et lucrũ sit.76.flo. Si scire placuerit quantũ vnicuiq̃ ptingat de lu
cro sm pecunie sue et tpis q̃ntitatẽ:cuiuslibz pecuniã p mẽses mltiplica:ꝛ sũ

mã totalẽ ex tribus collectã p diuisore serua. Dehinc summã [illegible]
p mẽses suos multiplicatã per lucrũ multiplica:ꝛ pductũ pe[illegible] [illegible]erua
tũ diuide:et in quotiẽte q̃sitũ cõtinuo emerget. Sic sĩliter de[illegible]ũdo et tertio
au t quarto vel q̃nto si tot fuerint operare. Vale. Dis. E[illegible] pceptor mi in
enũ bene valeas. Finis Arithmetice.

Quintus de principijs musice. Tractatus primus. De musice laudibus et vtilitate. Capitulum I Discipulus

Nter ceteras quibus humanus torquet animus/nõ inferio
rem existimo passionẽ:qua mens desiderio flagrans/ab op
tato diutius promisso suspendit. Ab heri equidem et nudi
ustertius (vt sponsa a te musice audirem precepta) cũ redi
tum tuũ prestolarer ardentius/totus tabefactus pene lecto
decubui. At vbi te presentẽ certo cognouissem/pristino re
deunte vigore/edes tuas preter solitũ etiã post solis occu
bitũ petere presumpsi:sperans audire quod delectet simul et instruat. Ma.
Boetius — Nec omnimoda fortasse spe frustrabere. Musica nempe inter alias mathese
os disciplinas dicente Boetio in primo musice:nõ modo speculationi/verũ
etiã mortalitati coniũcta est. Nihil eñ tam ꝓpriũ humanitatis est ꝙ remit
ti dulcibus modis astringiqꝫ ꝯtrarijs. idqꝫ in singulis vel studijs vel etatibꝰ
luce clarius conspicit. Infantes eq̃dẽ iuuenes ac senes ita inhianter affectu
quodã spontaneo modis musicis delectant: vt oĩno nulla sit etas/que nõ dul
Plato — cis harmonie sono afficiat gaudio:et a tristi ꝯsurgat cogitatu. Quã ob cau
Marsilius — sam (cũ similitudo amica/dissimilitudo vero cunctis sit odiosa) Plato ani
Musice vis ꝛ effectus — mã nostrã musicis ꝓportionibus cõpactã affirmabat. Et Marsilius in eun
dẽ. Concentus inquit per aereã naturã in motu positã mouet corpus:per pu
rificatũ aerẽ ꝯcitat spiritũ aereũ:aĩe corporisqꝫ nodũ:per affectũ afficit sen
sum simul et animũ:per significationẽ agit in mentẽ. Deniqꝫ per ipsum subti
lis aeris motũ penetrat vehemẽter. per cõtẽpationẽ lambit suauiter. Per cõ
formem qualitatẽ mira quadã voluptate perfundit naturã tã spiritualem/
ꝙ materialem:totũqꝫ simul rapit et sibi vendicat hoĩem. Et ꝑfecto si q̃s tan
ta musarũ arte atqꝫ diligentia ꝯcẽtus offerret auditui:quanta nature artis
ve cura vel sapores gustui vel mollia tactui offerunt: ꝓculdubio cognoscere
mus Apollinẽ multo magis aĩm rapere melodia:ꝙ vel Bacchus vino gu
stũ:vel Venus pruritu tactũ soleat occupare. Unde ĩfantes dulcis cantilena
ita oblectat vt ipsos vagiẽtes cõpescat. Pugnãtiũ itẽ aĩos ĩ bello/tubaꝝ car
mine excitari conspicimus. Nautas quoqꝫ atqꝫ remiges/ insuper et pene oẽs
artifices manu operãtes/vocis modulatione labores facilius posse tolerare
experiẽtia docuit. Et sicut corpora fessa laboribus/ita aĩos occupatos tẽpta
Asclepiades — tionibus:freneticos quoqꝫ ac seditiosos: Asclepiade auctore/ symphonia re
1. Reg. 16. — sanabit. Uñ et de rege Saule legit: Cũ a spiritu vexaret maligno/req̃escere
nõ potuit donec Dauid cithara ludente dulcisona eius relenaret harmonia.
Cygnos etiã hyperboreos cithare cantus adducit. Elephantes indicos or
ganica permulsos detineri voce cõpertũ:fistulis aues allici cõprobatũ est. Fi
des delphinis amicitiã hoĩm persuaserũt. Deniqꝫ Alfarabio auctore ꝑ har
Alfarabius — monias gratia ꝯtẽplationis et diuinarũ scientiarũ studia nõ mediocriter iu
uant. Hinc vt sacra Regũ habet historia:cũ coram ꝓpheta Heliseo caneret
Psaltes:facta est super eũ manus dñi:et ait ꝓphetisando scꝫ ea que in quar
to Regũ volumine capite tertio legunt. Sed quid musicis insisto laudibus:
cuius testimonia in scripturis reperiuntur multiplicia. Nec in patria deerit

sed longe alia a nostra ibi resonabit. Di. Num presago/me[...] mea agitab
tur spiritu cũ secretiora quedã audire nõ dubitabat? Mag[...] adhuc latent
alia et quidem speculationi iocundissima:sed nũc quo tendim[...] pergamus.

De definitione musice. Capi. II Magi.

Usicã Augꝰ primo musice scientiã bene modulandi asserit. Be — Augustinus
ne q̃dem. i. artificiose:aut bene. i. honeste. nã modulari ad lasci
uiam et turpitudinẽ/modulari quidẽ est:sed nõ bene aut honeste
Boetius vero. 5. musice dicit. Harmonica (. i. musica) est facultas differenti — Boet[...]
as acutorũ et grauium sonorũ sensu ac ratione perpendens. In definiti[...] — Mu[...]
aũt additur/ratione:quia in musicis nõ omne iudiciũ sensui (cũ varie p[...]
impediri) sed partim intellectui est attribuendũ:quia sensu receptis spe[...]
bus/etiã aliqualiter impeditis ex ipsis cõclusione necessariã syllogisat. I[...]
enim constat fecisse Pythagorã: vt infra patebit. Si tamen nullus esset au
ditus de sono nulla vnq̃ fuisset disceptatio. — Pythagoras

De origine nominis:et quid sit musicus. Capitulum III Discipulus

Nde hec scientia hoc sortita est vocabulum? Magi. Sunt nonnul
li qui musicam a moys quod Egyptij aquã dicunt arbitrant deno
minatã:quia circa aquas inuenta sit. vel a musa quod instrumentũ
dicunt excellentissimũ in musica. Alijs aũt musicã a greco vocabulo μουσα
appellatã visum est. μουσικος latine musicus: qui ratione perpensa canen
di scientiã non seruitio operis/sed imperio rationis assumit. Sunt vero mu
sici triplices. Primi/qui tñ circa instrumẽta versant musica:qui bene q̃dem — Musici triplices
modulant et neruos tangunt:sed quare hi nerui moti et nõ alij consonantiã
prestent nõ intelligunt:nec huiusce artis speculationẽ capiunt. quales citha
redas pene omnes conspicimus. Secundi sunt qui carmina fingunt/ad que — Citharede
naturali potius instinctu ꝙ speculatione ac ratione ferunt. et hos poetas no — Poete
minant:quorũ multi carmina fingunt/sed harmonicas earũ ꝓportiones de
monstrare minime possunt. Tertij sunt q̃ et si nec instrumenta et neruos tan
gere/nec carmina fingere nouerunt:de his tñ iudicandi peritiã habent. — Musici ꝓprie dicti

De musice primo inuentore Cap. IIII. Di.

Uem arbitrant primũ musicũ et musice inuentorẽ? Ma. Tubalẽ — Tubal
filiũ Lamech. ſm qd dicit de ipso Geneseos. 4. ca. Ipse fuit pater
canentiũ cithara et organo: eo ꝙ primus musicã inuenit:ꝛ eam in
duabus colũnis/latericia scꝫ et lapidea posteris reliquit. Latericia quidem:
ne igne/lapidea vero ne aqua periret. Adam nãqꝫ mundum igne et aqua pe — Pythagoras
riturũ predixerat. Pythagoras vero philosophus sonorũ ꝓportiones ex
perimento didicit. Nam cũ diutius animo estuaret qua nã ratione firmiter
ꝯsonantiarũ momẽta perdisceret:demũ nutu fatali fabroꝝ officinas ꝓteriẽs
ex varijs malleoꝝ sonis vnã concinentiũ animaduertit. accedit ꝓpius:mal
leorũ pondus examinat:et cũ q̃nqꝫ essent mallei/primũ ad quartũ duplũ re
perit pondere:q̃ diapason ꝯsonantiã resonabat. eũ ipsum vero ad secundũ
sesq̃tertiũ inuenit:ad quẽ diatesseron tonabat. Rursusqꝫ idẽ ipse ad tertiũ cũ
esset sesquialter/diapente cõsonabat. secundum vero et tertium/ sesquiocta

uam retinere proportionē et tonū rēperit sonantes. Quintū vero quia cūctis
dissonabat reiecit. Hoc clarius patet in monochordo. vt sic A graue prim⁹
malleus. D graue secūdus. E graue tertius. et a acuta quartus. Attamē Pe
trus Cōmestor in historia scholastica id a predicto Tubale factitatum/ et a
Petrus Cōmestor grecis Pythagore fabulose attributū autumat: habuit eñ Tubal fratrē qui
artem ferrariā inuenit: quo fabricāte Tubal ex malleorū pportiōe dicto mo
do ɔsonātias reperit. Sed cū hoc pauci videaꝶ esse momenti/ relinquendū
esse censeo. Dis. Probe facis cū has disceptationes ad propositū parum
ut nihil facientes nō resoluis. Sed quid dicis de Boetio? quē frequentius
estem euocas. Mag. Is musicā e greco in latinū transtulit: ampliauit:
harmonicas proportiones in numeris accuratissime demonstrauit.

De diuisione musice in Mundanā Humanam et Instrumentalem. Cap. V Ma.

Boetius MUsica aūt vt idem ipse tradidit Boetius triplex esse dinosciꝶ: scȝ Musica mundana
mundana/ humana et instrumentalis. Di. Mundana que est?
Mag. Que de harmonia totius et partiū mundi supercelestis ꝛ
elementaris considerat. Non enim sine maxima proportione et harmonia or
bes celestes adinuicē locati sunt: ob id et dulcissimā motu suo concinentiā fa
ciunt. Sic et elementa suis in locis proportionata/ nec sine proportione har
monica ad compositionē mixtorū concurrunt. Sic et anni tempora/ cuncteqꝫ
Sap. ix. res create debite concinunt. Deus eñ gloriosus oīa in numero/ pondere/ et
mensura creauit. Dis. Humana que est? Magi. Que de proportionibus Humana
corporis et anime/ et harū inter se partiū considerat. ob id anima ipsum cor
pus et cuncte se partes diligūt: ac res ceteras cū ipsis in harmonia magis cō
uenientes eligunt: Quod si pfundius rimatū fuerit. cū his que de latitudi
nibus formarū/ insuper de vniformitate et difformitate qualitatū traduntꝶ:
difficillimarū in rebus naturalibus qstionū solutionē in pmpto dabit. Est
enim philosophie pars secretissima: cuius delucidationē in aliud tps serua
bimus. Redeamus nunc ad residuā musice partem. Dis. Quā. Magi.
Instrumentalis Ad musicā instrumentalem/ que superioribus definita est. Hec rursus in rith
Rithmica micam/ metricā/ et harmonicā diuiditur. Harum prima intentionē verborū:
et an ne sonus verbis/ syllabis bene aut male cohereat inqrit. Metrica aūt
Metrica diuersorū generum metrorum mensurā ratione subtili ac pbabili inuestigat
De his duabus. s. Aug⁹ in musica sua satis lucide per sex libros disseruit. Augustinus lib. musice
Harmonica Harmonicā vero in prioribus definitā Boetius vir doctissimus in latinū e
greco vertens/ in quinqꝫ libris profunde prosecutus est. Cuius tibi genera Boetius
liora in seqntib⁹ tradā principia. Et a sono tanq̄ oīm fundamēto exordiar.

De sono ꝛ voce vocisqꝫ diuisiōe. Ca. vi. Di.

QUid est sonus? Ma. Est percussio aeris indissoluta vsqꝫ ad au Sonus
ditū. Et hec descriptio omni sono conuenit. Aliter aūt definiꝶ so
nus/ cū dicitur. Sonus est vocis casus. ἐμμελής (id est ap
tus melo) in vnam intentionē. Et hic sonus magis specialiter describitur:
is scȝ quem greci φθόγγος vocant: nos vero sonū voci conuenientē dicere
possumus. Sunt aūt duplices voces. Unisone scȝ et non vnisone. Di. Uni
Unisone voces sone que sunt? Ma. Quarū vnus est sonus vel in graui vel in acuto: et de

his nihil ad presens. Disci. Non vnisone que sunt? Mag.
vn⁹ son⁹: sed alia grauior/ alia vo ē acutior. Et he rursus sun[...]tes. Que
dam eñ sunt continue. Quedam vero discrete. Disci. C[...]ue que sunt?
Magi. Quarū differentia cōmuni fine iungiꝶ: nec hab[...]ca discreta que
teneant: quēadmodū colores in iride. Fit autē hoc/ cū in fine voces attenuā
tur. Et he quoqꝫ a musica abijciunꝶ: eo ꝙ sibijpsis dissimiles: nec vnū aliqd
ɔsonant. Disci. Discrete que sunt? Magi. Quarum differentia videꝶ suo
quodā loco constituta: interuallisqꝫ distincta. Et he rursus reperiunꝶ dupl
ces: Consone scȝ ꝛ Dissone. Disci. Consone que sunt? Magi. Que co[...]
te mixtos suauesqꝫ sonos efficiūt: que vero nō/ dissone sunt. Internallu[...]
est soni acuti grauisqꝫ distantia. Disci. Duplex igitur sonus est: gr[...] Soni
acutus. Magi. Probe infers. Et ex horū permixtione consonantia au[...]uis ꝛ ac
sonantia generatur.

De consonantie dissonantieqꝫ definitionibus. Capitulū VII Magi.

COnsonantia vero/ est dissimiliū inter se vocum aut sonorū in vnum
redacta pportio vel concordia: vel est soni acuti grauisqꝫ mixtura/ Consonantia
suauiter vniformiterqꝫ auribus accidens. Dissonantia autē est sono
rum acuti grauisqꝫ mixtorū ad aurem veniens aspera atqꝫ iniocūda pcussio. Dissonantia
Disci. Unde causatur soni grauitas vel acuties? Magi. Audisti: quia so Grauitas ꝛ
nus est aeris pcussio: pcussio nō est sine motu: mot⁹ vero velociores: alij tar acuties soni
diores sunt. Et rursus quidā eorum rariores: quidā vo spissiores. Et si mo vnde fiat.
tus tardus rariorqꝫ fuerit/ graues sonus effici necesse est. Motus vero cele
res ac spissi acutos sonos causant. Hinc est ꝙ idē neruus si amplius intendiꝶ
acutū sonat: si remittiꝶ graue. Quanto eñ magis tensus fuerit pulsum velo
ciorem reddit celeriusqꝫ reuertiꝶ: ꝛ frequētius ac spissius aerē ferit. Quanto
vo laxior remissiorqꝫ fuerit/ tanto pulsus efficit rariores imbecillitate feriē
di: nec diutius tremit. Disci. Capio hec: sed intelligere vellem: cum chorda Unitas soni
pellitur: idem ne sonus sit qui causaꝶ? Magi. Non est idē: sed totiēs nouus
sonus generaꝶ quotiēs tenebūda chorda ferit aera: vn⁹ tñ iudicaꝶ pter mo
tus celeritatē: veluti baculus in extremitate ignitus/ si vero locus circūduca
tur/ rubeum circulum describere videtur.

De cōsonātiarū numero. Ca. VIII Dis.

HEc auido a te accepi animo: qm̄ simul ꝛ iocunda ꝛ naturalibus ratio
nibus plena sunt. Sed dic queso: si que ɔsonātie sint partes. Magi.
Consonantie simplices ꝛ pfecte tres sunt scȝ. Diapason. Diapente.
Diatesseron. Ex his alie miscenꝶ: vtputa Diapēte cū diapason/ bis diapason
Sic diapēte ꝛ diatesseron vnū cōstituūt diapason. Et oēs qm̄ ɔsonātie sunt: Consonantie perfecte.
in cōcordia quadā siue sonorū pportione cōsistant necesse est. Disci. Hoc ex
definitione ɔsonātie prius data claret. Sed in qua queqꝫ consonātiarū consi
stat proportione nondum intelligo. Magi. Diapason in dupla consistit pro
portione: vt. 1. et. 2. diapente in sesquialtera est: vt. 2. 3. diatesseron in sesqui
tertia pmanet vt. 3. et. 4. diapason cum diapēte in tripla: vt. 2. 4. 6. inter duo
eñ et sex pportio tripla est aggregata ex dupla. s. 2. et. 4. et sesqualtera: scȝ
4. et. 6. sed bis diapason reperiꝶ in quadrupla: vt. 2. 4. 8. diatesseron autē cū
diapente vnum integrant diapason: vt. 2. 3. 4.

E[t] ... exẽplis musicis vtimur numeris et numero[rum] [a]d sonos applicatio. Ca. IX. Dis.

Quam ob causam (cum iamiam nostra in musicis disputatio verse-
tur) tu in numeris adducis exempla? Magi. Quoniã omnis plu-
ralitas in numerositate quadam est: consonantie autem in plura-
litate sunt: qd ex eo claret. Nam omnis consonantia in proportione est: pro-
portio vero (vt in arithmeticis diximus) duarum adinuicem habitudo est
quantitatũ. Duo autẽ plura sunt: consonantie igitur in pluralitate: quare et
numerositate consistũt. Disci. Possunt ne hi numeri ad sonos aliquo sal-
[tem] ingenio applicari? Magi. Possunt ⁊ (vt arbitror) tali quo Tubal si-
ue Pythagoras consonãtias inuenit in quatuor malleis. Sint itaq in ꝓpo-
sito hi mallei certis signati ponderibus: ita vt primus duodecim contineat
vncias: secũdus nouẽ/tertius octo/quartus sex: ⁊ experientia patebit malleũ
quartũ ad primũ diapason sonare: quia ad eũ duplus est. Et rursus malleus
primus ad malleũ secundũ. Similiter malleus tertius ad malleũ quartũ dia-
tesseron resonabit: quia vtrinq est proportio sesquitertia: vnde ⁊ epitritus
dicit: quia sup totum tertiã cõtinet partẽ eiusdẽ. Malleus vero secũdus ad
quartũ: ⁊ item malleus primus ad malleũ tertiũ diapente tonabit: qr vtrinq
ꝓportio sesquialtera: ⁊ emioli possidet rationẽ: cõtinet eñ totũ ⁊ insup eius
medietatẽ. Malleus vo scd̃s ad malleũ tertiũ/ tonũ in sesq̃octaua resonabit
ꝓportiõe: hic tñ ꝯsonãtia nõ est sed ꝯsonãtiarũ ps. Ex his clare ptz ⁊ rerũ ⁊
numerorũ ꝓportiones sonorũ ꝓportiones generare: qd ergo in vno demon-
strat/in alio similiter posse reperiri certũ est. Disci. Hec (vt arbitror) haud
clarius possent demonstrari. Magi. Verũ: attamẽ pluribus alijs experi-
mẽtis contingit predicta repiri: vt in calamorũ latitudine ⁊ longitudine vitro-
rum/ollarũ/aliarũq rerũ ꝓportione: sic ⁊ in monochordi diuisione: vt in se-
quentibus patebit.

[A]pplicatio [nu]merorum ad malleos

De consonãtiarum ordine ⁊ perfectione. Capitulum X Magister

Est aũt inter cõsonãtias idem ordo qui in ꝓportionibus cõsonãtijs
appropriatis. Sicut eñ in genere multiplici (nam in illo solo maxi-
ce ꝯsonãtie sunt inquirẽde) prima simplicissima/maxima/⁊ equalis-
sima/et ad vtendũ facillima est ꝓportio dupla. Sic ⁊ diapason omniũ conso-
nantiarũ est iocundissima/ꝑfectissima ⁊ iudicio auris facillima: nobis insita
naturaliter ab eo qui nos creauit: inquit beatus Aug. de trini. li. iiij. c. ij. vt
nec imperiti possint eã nõ sentire: siue ipsi cantãtes siue alios audiẽtes. p hãc
quippe voces acutiores grauioresq cõcordãnt: ita vt quisq ab ea dissonuerit
nõ sciẽtiam (cuius exptes sunt plurimi) sed ipm sensum auditus nostri vehe-
menter offendat. vt facile videre est in regulari monochordo. Dehinc ꝓpor-
tio sesquialtera vltra eorũ medietatẽ considerãs/in ꝑfectione sequit. Ita et
diapente inter consonãtias post diapason locat: ⁊ auris iudicio consonantie
diatesseron ꝑponit. Sic diapente cũ diapason: que cum in triplici sit ꝓportio-
ne: inter diapente ⁊ diatesseron locat. itaq diatesseron vltimo loco ponitur.
Sic eñ rei tertiã partem accipere magis difficile videtur q̃ duplam aut di-

Augustinus

midiam designare: sic ⁊ hec consonãtia in sesquitertia existe[ns]
iudicio auris nõ est multũ grata: accipit tñ libenter: qm addi[ta] ... sit
se: et si rursus diapente adiungitur/diapason omnium gratissi[ma]... efficit ...
phoniam.

De diuisione toni in semitonia. Capitulum. XI Disci.

Ex superioribus liquet (si sane intelligo) omnem consonantiam ex so-
nis seu vocibus diuersis/interuallisq distinctis ac ad se proportio-
natis aggregatam esse. Magister. Sane intelligis. Disci.
Ex quot igitur quibusue singule consonãtie vocibus ⁊ interuallis co[n]
subiungito. Magister. Faciam: attamen cum ea res toni diuisionem pre[re]-
quirat: de ea prius differendum censeo. Discipulus. Quomodo diuiditur
tonus? Magister. In duo semitonia. Discipulus. Hoc facillimum iudico:
nam per semitonium toni medium intelligo: sed quid facilius q̃ rei mediatẽ
accipere? Magister. Deficis in vi nominis: non enim dicitur semitonium a
semi qd est dimidium quasi toni dimidium: sed a semi id est imperfectũ: quasi
tonus non integer siue imperfectus/quẽadmodum semiuocalẽ non quasi di-
midium vocalis habentem: sed quasi imperfectam vocalem. Unde tonus di-
uiditur in semitonia duo inequalia: Maius. s. et Minus. Maius quidẽ plus
q̃ toni dimidium continet. Minus vero non totam toni medietatem comple-
ctitur. Excessus autem maioris supra minus/coma nũcupatur. Discipulus
Cur autem tonus non in duo equalia partitur? Magister. Quoniam hoc
fieri est impossile. Discipulus. Si potes/hanc impossibilitatẽ demonstra.
Magister. Audisti tonum in sesquioctaua proportione consistere: que sit gra-
tia exempli. 9. et. 8. horum nullus naturaliter numerus medius est: eos igitur
binario multiplicemus: fiuntq bis octo. 16. et bis nouẽ. 18. Inter sedecim aũt
⁊ decẽocto vn⁹ mediat numer⁹. s. 17. qui oẽs disponant in ordine tali. 16. 17.
18. Sedecim igitur ad. 18. collati sesquioctauam retinent proportionem: atq
idcirco tonum. Sed hanc proportionẽ numerus medius: scz. 17. nõ in equa-
lia partitur. Comparatus enim ad. 16. habet eum totum ⁊ eius sextamdeci-
mam partem. s. vnitatem. Si vero. 18. ad numerum medium. s. 17. comparen-
tur/habet ipsum totum: ⁊ insuper eius. 17. partem. s. vnitatem. Patet igitur
q numerus iste quem medium dicimus/non equalibus partibus minorem su-
perat ⁊ a maiore superatur. Est eñ pars. 17. minor. 16. vero maior: et he sunt
partes toni/quas semitonia dicimus: quorum vnum maius/aliud vo minus
dicto modo reperitur. Rursum inter. 27. et. 24. ꝓportio est sesquioctaua/igi-
tur et tonus. 3. enim est pars octaua. 24. que eisdem adiecta facit. 27. Illa au-
tem non in partes equales sed inequales diuiditur. s. in. 14. et. 13. que sunt se-
mitonij/maius ⁊ minus.

Semitonium

Semitonium maius ⁊ min⁹

Coma.

De inuentione semitonij minoris. Capitulum XII Magister.

Quoniam vero semitonium minus iudicio auris facile non depre-
henditur: quapropter quo medio accipiendum demonstrandũq
sit perquirẽ idũ est. Sumat igitur diatesseron. a. b. circa quã semi-
tonũ minus ad grauiorẽ acutioremq partẽ taliter ꝯtingit sumere: intendatur

[...]tero[...] remittat͂ rurſus diapente.c.d.b:d,tonus relinquit͂. Nam di
[...]eron a d[...]nte tono ſuperat͂.ſic c b ſpaciũ ab c d ſpacio b d ſpacio trã-
[...]endit͂. Amp[...] intendatur diateſſeron de et remittat͂ diapente e f. igitur
[...]nus d f inuenit[...] d b tonus erat:igitur ſemitoniũ minus eſt a f. quod ſub
[...]ractis duobus tonis/ſcʒ f d:et d b.ab a b diateſſeron relinquit͂. nã diateſſe-
[...]ron vt infra patebit duobus tonis et vno ſemitonio minori conſtabit. Rur-
ſus remittat͂ diateſſeron a g.et intendat͂ diapente g h.et erit a h tonus: ſed
a f erat ſemitoniũ minus:igitur f h erit apotome.i.ſemitoniũ maius. Ampli
u[...]mittatur diateſſeron h k.intendaturq͂ diapente k l.et erit h l tonus. Sʒ
[...]us erat:igitur l d apotome manebit. Et rurſus intendat͂ diateſſeron f
[...]quitur h m ſemitoniũ. Remittaturq͂ diateſſeron l n.iterum n a ſemi-
tonium ſeparatur. Sumpta ſunt igit͂ duo ſemitonia minora circa a h. vt pu-
ta h m.ad acutam.an vero ad partem grauiorem:totumq͂ m [...] minus eſt q͂
diapente. Cõſtat enim ex quinq͂ ſemitonijs et apotome geminata. hoc eſt ex
duobus tonis ⁊ tribus ſemitonijs minoribus. Et quoniã duo ſemitonia vnũ
tonum implere nequeunt/ſed relinquitur coma:totum igitur m n ſpaciũ mi
nus eſt ſpacio diapente conſonantie vno comate. vt affixa manifeſtat deſcri-
ptio:in qua tamen propter ſpacij paruitatẽ quantitas diſtantie ſeu differen
tie ſemitonij minoris a maiore vix deprehendit͂. Et facile quidem reperitur
coma in partem grauem et acutam.nam ſi a tono dato intendatur ſemitoniũ
maius:et remittatur ſemitoniũ minus:quod dieſis dicitur/ habetur coma in
parte acuta. Rurſus a tono dato ſemitoniũ minus intende et maius [...]mittes
et habebis coma in parte grauiore:cuius dimidium ſchiſma nomi[...]

De conſonãtiarũ partibus. Cap. XIII. Ma.

D Remiſſa itaq͂ toni diuiſione/ac ſemitonij et maioris et minoris in
uentione/petitioni tue ſupra facte reſpondens/dico diateſſeron vo
cum eſſe quatuor:interuallorum trium. Conſtat quoq͂ ex tonis du-
obus et vno ſemitonio minore. Diapente eſt quinq͂ vocum:interuallorum
quatuor:conſtat ex tonis tribus et ſemitonio minore. Diapaſon vero ex dia-
teſſeron et diapente integratur. Diſcipulus. Igitur voces nouem continet
quatuor ſcilicet a diateſſeron:et quinq͂ a diapente. Magiſter. Non probe
perfecteq͂ ſupputas:quoniam cum he due conſonantie ad conſtitutionem di
apaſon iunguntur/eadem vox erit ſuprema diateſſeron/ et infima diapente:
aut econuerſo. Itaq͂ diapaſon voces octo et interualla ſeptem habet: et ex
tonis quinq͂ et duobus ſemitonijs minoribus integrat͂:ſex quoq͂ tonos vno
comate minus continet. Diſci. Dicta demonſtratione firmes. Magi.
Si primum demonſtrauero:videlicet diateſſeron ex duobus tonis et ſemito-
nio minore conſtare/totum demonſtratum erit. Nam diapente diateſſeron
tono ſuperat.et diapaſon (vt dictum eſt) ex ambobus conſtat. Primum igi
tur demonſtrabo in numeris. ſit numerus primus.192. ad hunc ſeſquitertiã
ꝓportionẽ tenent.256.et ad primũ numeũ/q͂ eſt 192. ꝯſtituũt tonum.216.
ad.216. vero rurſus.243. tonum obtinent. Sublatis igitur duobus to-
nis a diateſſeron/relinquitur habitudo que eſt inter.243.et.256. Sed hec
non eſt habitudo dimidij toni.ſ.que eſt inter ſeſquiſextamdecimam et ſeſqui-
ſeptimamdecimam. Quod patet. Sumo enim ex.243.decimãoctauam par-
tem:ea fit.13.et $\frac{1}{2}$ hanc ſi eiſdem appoſuero fiunt.256.et $\frac{1}{2}$ Sed proportio

Diateſſeron
Diapente
Diapaſon

265.et.243.minor eſt ſeſquidecimaoctaua habitudi[...]
maior eſt in ſeſquiſextadecima:minor vero in ſeſquidecim[...]
cimaoctaua vero minor eſt ſeſquidecimaſeptima: numer[...] autem
numerum.243.minor eſt ſeſquidecimaoctaua: igit[ur] dimidium
b non complet:ſed ſemitonium minus perficit:quod eſt in proportione [...]
65536 autem dupla ſcilicet b tonum integrum non facit:videlicet addendo octa-
59049 uam partem inferioris inferiori:ſubtracto autem ſemitonio minori a tono
relinquitur a proportio:in qua conſiſtit ſemitonium maius: a qua ſi ſemi-
b tonium minus ſubtrahatur proportio b relinquitur: qua ſcilicet [...]
531441 nium minus ⁊ maius differunt:et coma dicitur:eius quoq͂ medietas [...]
524288 appellatur. Subtrahere autem in proportionibus eſt diuidere:add[...]
multiplicare:⁊ duplare in ſe multiplicare:mediare autem radicem extrahe-
re in minutijs vulgaribus. Multiplicatio vero et diuiſio in proportionibus
locum non habent:quia proportiones vnitatem non recipiunt:quia vltra du
plam non deſcenditur. Predicte vero demonſtrationes quaſi oculis conſpi-
ci poſſunt in diuiſione monochordi.

De monochordi definitione et nomine. Capitulum XIIII Diſcipulus

Q Uid eſt monochordum? Magiſter. Eſt inſtrumentum muſicum
oblongum vnam habens chordam per longum extenſam/ſm con-
ſonantiarum proportiones in partes quindecim: que chorde ſiue
voces dicuntur diuiſum. Diſcipulus. Ergo quindeachordum potius eſſet
his ab quindecim partibus denominandũ. Magiſter. He partes nõ ſemper
ſunt chorde realiter:ſed ſectiones ſuper quibus ſi chorda in longum extenſa
premitur et mouetur/omnium dictarum ſectionum voces ſiue ſonos reddit.
Huius autem ⁊ ſi varie diuiſiones a diuerſis recepte ſint:ex his tamen vnam
dilucidaſſe ſat erit.

Monochordum

De diuiſione monochordi in genere diatonico. Capitulum XV Magiſter

B Oetius monochordi diuiſionẽ in triplici genere/ Diatonico ſcilicet
Cromatico ⁊ Enarmonico permixtum tradidit. Sed quoniam om-
nis cantus noſter in diatonico tm̃ genere verſatur in eo monochor-
dum per omnia eius tetrachorda diuidamus:hoc modo. Primo diuiditur to
tum ſpacium.x.t.in duo equalia in puncto.o.que erit meſe:et.x.erit proſlam
bonomenos. Secundo diuiditur.o t.in duo equalia in.p.que erit netehyper-
boleon:cuius ſcilicet netehyperboleon partem octauam accipe: hanc eidem
adde:⁊ fit paranetehyperboleon. Huius rurſus octauam accipe partem:hãc
eidem adde:⁊ fit tritehyperboleon. Amplius accipe partem tertiam de nete-
hyꝑboleon:quã eidem adde: et fit netedyezeugmenon: eritq͂ tetrachordum
hyperboleon ſiue excellentium partitũ. Quo facto ad diuiſionem tetrachor
di dyezeugmenon:id eſt diſiunctarũ hoc pacto procedas: Primo accipe par-
tem tertiam de netedyezeugmenon:hanc eidem adde:et fit parameſe. Secũ-
do accipe partem octauam de netedyezeugmenon:⁊ eidem adde: ⁊ fit para-
netedyezeugmenon. Huius accipe partem octauam ⁊ hanc eidem adiunges:

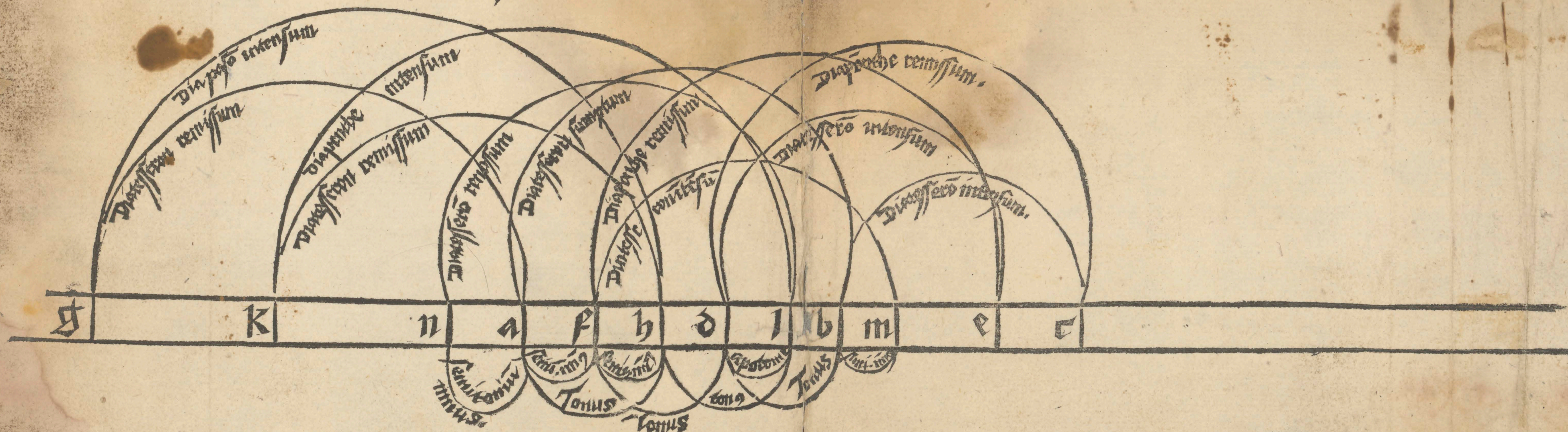
Diuiſio monochordi

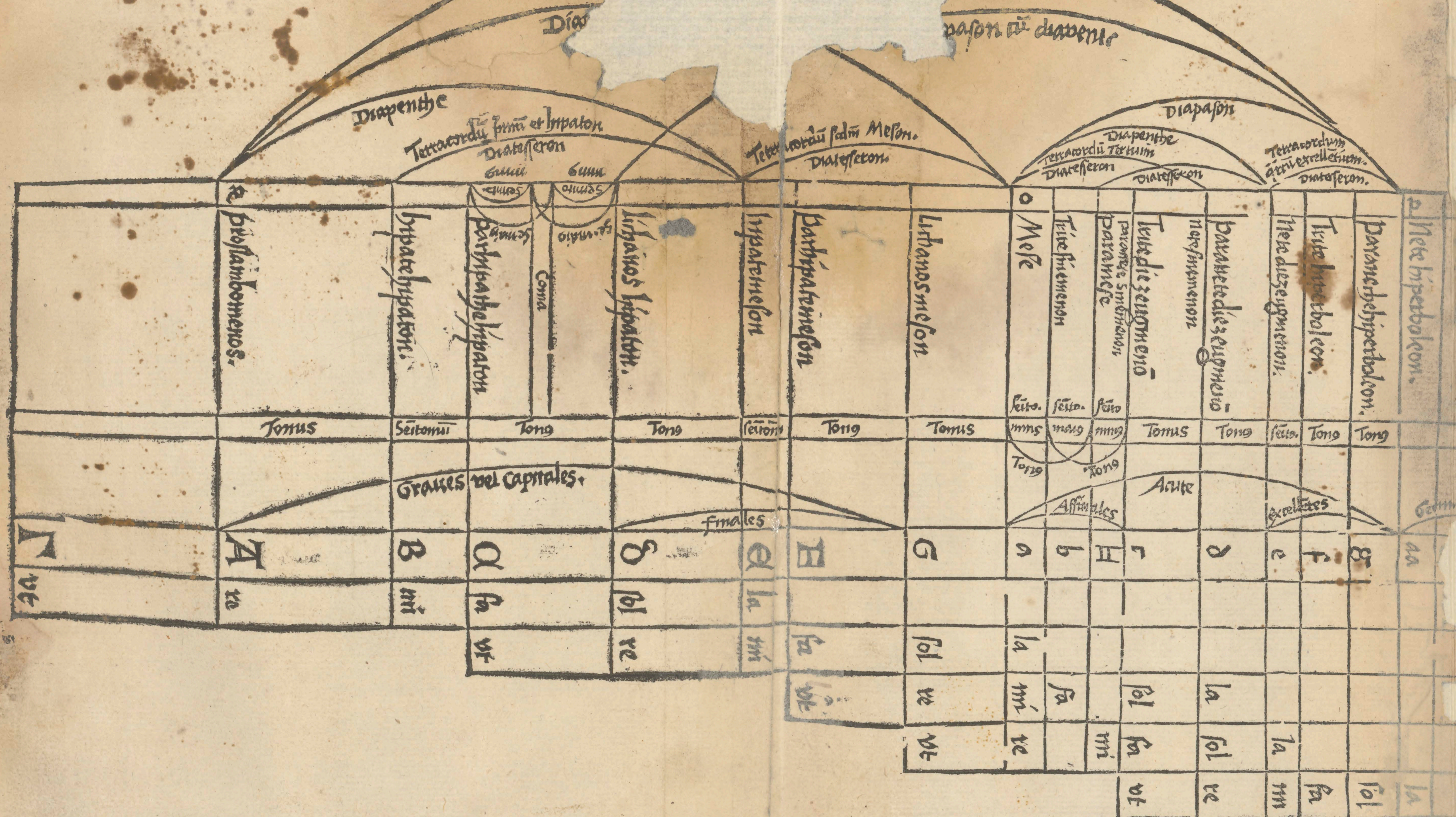
...nenon: eritq; huius tetrachordi diuisio perfecta. Diuisio-
...tracordi meson siue mediarum hoc modo absumes. Primo acci
...m part... de mese: hanc eidem adde: et fit hypatemeson. Secundo
...octauam de... ese et eam eidē adde: et habebis lichanos meson. Huius
...pe partem octauam: hanc eidem adde: et fit parhypatemeson: et completa
est huius tetrachordi particio. Quoniam vero tetrachorda hyperboleon et
dyezeugmenon inter se coniuncta sunt: tetrachordo autem meson disiuncta/
ipsa eidem coniungenda sunt per diuisionem tetrachordi sinemenon siue con-
...rum hoc modo. Accipiamus paranetedyezeugmenon p netesinemenon
...yezeugmenon pro paranetesimenon: et hui⁹ octaua pars sumpta atq;
...ecta: facit tritesinmenō: et iunctū est hoc tetrachordū meson p relectio
nē t... ni q est inter netedyezeugmenō et paranetedyezeugmenō. Diuisionē aūt
tetrachordi hypaton siue principaliū perficies eo quo sequit ordine. Primo
accipe tertiam partem de hypatemeson: hanc eidem adde: et fit hypatehypa
ton. Secundo accipe octauam de hypatemeson: et hāc eidem adiunge et fit ly-
chanos hypaton. Huius octauam accipe: et eidem adde: et fit parhypatehypa
ton: et diuisum est hoc tetrachordum: et per consequens totum monochordum
Cui manugāmaut adiunxi suo modo: vt in pscripta descriptiōe cernis diui-
sum. Gāmaut autem taliter reperies: accipe octauā de proslambonomenos
et hanc eidem adde: et fit gāmaut. In omnibus autem dictis additio fieri de-
bet ad partem grauiorem: et partitio ad partem acutam: videlicet versus t.
Locus autē. bb. patet: si b acutam versus. t. in duo equalia diuiseris: et C gra-
ue in quatuor equalia diuisum: in tertio diuisionis puncto. cc. locum dabit: si-
militer D graue in quatuor equalia partitum/ in tertio pūcto diuisionis. dd.
locum concedit. Et rursus E graue in quatuor diuisum: ela in tertio puncto
diuisionis accipit. Harum officia in sequentibus manifesta erunt. Prius autē
earundem et origines et inuentores narrandi sunt.

De chordarum inuentoribus et tetra-chordis. Capitulū XVI Bisci.

Mercurius — Quis igitur partium monochordi primus inuentor fuit? Magi.
In toto monochordo quatuor reperiūtur tetrachorda quarū Pri
mū videlicet hypaton siue principaliū Mercurius inuenisse tra-
Tetrachordū — ditur. Dictum autem est tetrachordum a chordis quatuor: quarum prima ad
Chorebus — quartum diapason: medie inter se et extremas diapente diatesseron et tonum
Hiagnis — sonabant. Posthac Chorebus rex Lidorum quintā addidit. Hiagnis sextā:
Terpander — Terpander vero septimam ad planetarum similitudinem adiecit: et factum
est heptachordum sinemenon. i. coniunctarum: nam in eo duo tetrachorda p
mese bis numeratum coniunguntur. Et has quidem chordas planetis septē
attribuebant. Hypate scz grauissimam saturno: ob tarditatem sui motus.
Parhypate ioui. Lichanos marti. Mese soli. Paramese veneri. Paranete
mercurio. Nete lune. Nōnulli vero ordine contrario eas locabant: vt scilicet
grauissima lune: et nete saturno conueniret: sm planetarum ordinem in ascen
Lichaon. — su. Samius Lichaon octauam adiunxit scilicet Trite: et factum est octochor-
dum dyezeugmenon: id est disiunctum. Continet enim duo tetrachorda to-no

Descriptio Inuentionis Semitonii minoris.

Diapenthe
Diatesseron
Tetracordū Secūdū Meson.
Diatesseron
Diapason
Diapenthe
Diatesseron
Diatesseron
Diatesseron.
Coma
Proslambomenos.
Hypate hypaton.
Parhypate hypaton
Lichanos hypaton.
Hypatemeson
Parhypatemeson
Lichanosmeson
Mese
Trite synemenon
Paramese
Trite diezeugmenon
Nete synemenon
Paranete diezeugmenon
Nete diezeugmenon.
Trite hyperbolæon.
Paranete hyperbolæon.
Nete hiperbolæon.
Tonus
Semitonū
Tonus
Tonus
Tonus
Tonus
Tonus
Tonus
Tonus
Graues vel capitales.
Finales
Acute
Clauiū differētie
e Claues
Primꝰ ♮duralis
Primꝰ naturalis
Primꝰ bmollis
Secūdꝰ ♮duralis
Secūdꝰ naturalis
Secūdꝰ bmollis
Tertiꝰ ♮duralis

93

distātia. Prophrastus nonam adiunxit que lychanus hy
vt esset enneachordum Estracus calophonius decimam in
coaptauit chordam scȝ parhypate hypaton. Timotheus
mam inuenit: vt vndecachordum fieret: in quo tria tetrach
se autem vt sic dimidium non obtinet locum: quod tam
Ob id additum est tetrachordum quartum hyperbol
plus hypatis accedebat nec media erat. Ideo in parte
proslambonomenos: que ad mese octauam sonat.

Tetrachordum Mercurij.

nete diezeumenon
lichanos meson Diatesseron
parhypate meson Tonus
parhypate hypaton Diatesse.
Diapason
Diapente

De interpretatione nominum chordarū monochordi. Ca. XVII Disci.

Nonnulla vocabula inter hec que iam de monochordi ratiōe disserueras penitus mihi incognita sunt. Magi. Hec que tibi incognita asseris greca sunt: ⁊ eo quo sequitꝛ modo latine exprimuntur. Proslambonomenos: id est assumpta: addita: vel acquisita dicitꝛ: quia post omnes vt mese medium teneret locum adiecta est: vti in prioribus patet. Hypatehypaton id est principalis principalium. Discipulus. Haud assentio huic dicto: nā proslambonomenos cū prior sit ordine/ principalior et prima principalium videtur esse. Magister. Uerum argumentaris: attamen quia ipsa post hypatehypaton adiecta est ipsi hypatehypaton nomen reliquit qđ prius possederat: vel quia hypatehypaton est prima principalium: que diuersum gignit sonum: nām proslambonomenos nullam soni facit diuersitatem. Sequitur tertia/ parhypatehypaton: id est iuxta principalem principaliū. Lichanos hypaton: id est principalium digitalis siue discretiua: quia separat principales a medijs: dicta a lichanos: id est digitus is scȝ quem nos indicē dicimus. Hypatemeson: id est principalis mediarum. Parhypatemeson: id est subprincipalis mediarum: vel iuxta principalem mediarū. Lichanos meson: id est digitalis siue discretiua mediarū: discernit enim ⁊ separat medias a minutis. Mese: id est media. Paramese: id est iuxta mediā. Tritedyezeugmenon: id est tertia disiunctarum: quia disiunctarū tertia est prepostere numerando: aut quia vna de tribus disiunctis est. Paranetedyezeugmenon: id est iuxta vltimam disiunctarū scȝ netedyezeugmenon. Tritehyperboleon: id est tertia excellentium prepostere numerando. Paranetehyperboleon: id est iuxta vltimā excellētiū scȝ netehyperboleon. Similiter interpretatꝛ nete: para nete ⁊ tritesinemenon: id est ꝯiunctarū. Et he corde in diuersis canēdi generibꝰ diuersas accipiūt nominū additiones: nā a genere in quo ponuntꝛ noīantur.

Interp̄tatio nominū grecorum

...bus generibus modulandi. ...itulum XVIII Magister.

...c genera tria/videlicet: Cromaticū: Enarmonicum: et
...isci. Diatonicum qd dicis? Magi. ... cuius omnia
...er tonum et tonum ac semitoniū progrediunt. Hinc et
...nisnominatur. Disci. Cromaticū qd est? Magi.
... diatonico mutat: cuius scz tetrachorda non p tonū
...d per semitoniū ac semitoniū/insup et p tria se-
... autem cromaticum id est colorabile. Sicut em co-
... ni...
lor i... alia et alia superficie mutatur: et quicquid inter album nigrum contineti...
Enarmonicū tinet ir colorabile dici solet: sic et tetrachorda huius generis a tetrachorda ge
Diesis neris diatonici et enarmonici variant. Disci. Enarmonicū qd dicis? Ma
gister. Quod in omnibus tetrachordis per diesim et diesim et diatonum cantatur. Est autem diesis dimidium semitonij. Philaus vero semitonium minus
Philaus diesim et diaschisma eius dimidium: et semitonium maius apotome nomi.

	nete hyperboleō		nete hyperboleō		nete hyperboleō
tonus	paranete hyperboleon	tria semitonia	Paranete hyperboleon	Ditonus	
tonus	trite hyperbol.	semi.	trite hyperboleō		paranete hyper.
Semito.	Nete diezeumenon	semitoni.	Nete diezeumenon	dies.	trite hyperbol.
				dies.	nete diezeume.
	Genus diatonicum.		Genus cromaticum.		Genus enarmonicū.

nat. Enarmonicū aūt dr qd plurib⁹ spacijs et angustiorib... Ex his
aūt solo diatonico vtimur. Crothaticū vero et enarmonicū a... nro oīno
abijcimus: eo q cromaticū per semitoniū pcedens mollius: enarmonicū vo
p ditonū pgrediens/durius atq difficili⁹ sit. Et cromaticū a solis eruditis/
enarmonicū vo a solis eruditissimis cantari pōt: nec facile ī vsum pduci pos
set. Diatonicū vero naturalius et aurib⁹ magis gratū reperit: et a cūctis etiā
rudib⁹ modulat. Dis. Quō nunc demū pdicte chorde in his diuersis gnib⁹
alias et alias sumūt additiones? Ma. Nā perhypatehypaton: lichanos me
son: paranetediezeugmenon: paranetehyperboleon et sic de alijs in gne dia
tonico/diatonos: in cromatico cromatice: in enarmonico vo enarmonios no
minant. Et vt dicta a se inuicē secernere possis gnā: vnū pmi... tetrachordū diuerse diuisum. et queadmodū hoc tetrachordū in tribus generibus ...
uersum vides: ita et reliqua videre potes: si monochordum totum in tribus
generibus diuidas. Hec tamen gratia exempli sufficiant.

De modis siue tropis. Cap. XIX. Mag.

Sicut aūt monochordū in diuersis modulandi gnib⁹ diuerse diuidit
ita et in varijs modis siue tropis variat. Di. De his itaq (si q̄ habes) in mediū ferre nō grauers. Ma. Modi siue tropi/ q̄s nos tonos appellam⁹/ sunt cstitutiōes in totis vocū ordinib⁹ vel grauitate vel acumine differētes. Est aūt cstitutio (quā et συστημα dicunt) plenū veluti modulationis corpus ex csonantiar cuinctione csistens. vti est cstitutio a proslambonomenon ad meson medijs cnūeratis vocib⁹. vel a meson rursus ad netehyperboleon intermedijs cnūeratis. Erant aūt apud antiqssimos tm quatuor modi: videlicet pthus/deutrus/tritus/tetradus. Moderniores vo quēlibet hor in duos diuisere: vt essent octo. Dis. Qui? Ma. Dorius et hypodorius partes pthi. Frigius et hypofrigius ptes deutri. Lidius et hypolidius ptes triti. Mixolidius et hypomixolidius ptes tetradi. Hor aūt cstitutio talis est: vt si in mō hypodorio quālibet notā tono eleuaueris: hypofrigiū constitues. In quo si rursus quamlibet notam tono eleuaueris/hypolidij nascetur modulatio. In quo si notas quaslibet semitonio leuabis/ dorium facies. et in alijs quidem similis est in acumen intensionemq processus. Si a proslambonomenos in meson intelligatur modus hypodorius. ab hypatehypaton ad paramese hypofrigi⁹. a peripatehypaton ad tritedyezeugmenon hypolidius. a lichanos hypaton ad paranetediezeugmenon hypomixolidius. Ab hypatemeson ad netediezeugmenon dori⁹. A peripatemeson ad tritehyperboleon frigius. A lichanos meson ad paranetehypboleon lidius. A mese ad netehyperboleon mixolidi⁹. Dis. Unde modi hec sortiunt vocabula? Ma. A gentib⁹ q diuerse diuersis delectant modis: sicut et cibis. Nā morū sititudine molliores/in molliori gaudent mō: et in aīo lasciuiores in lasciuiori delectant mō: qd pter csimilē partiū animi/et csonantiarū euenit pportionē: vt supra tactū est. Unde modus prim⁹ morose et curialiter vagat. Secūdus per raucā pcedit grauitatē. Terti⁹ p indignātis seuerā insultationē: et ad terribilia vel aggrediēda/vel sustinēda puocat. Quartus adulationis habet formā. Quintus modestā ctinet petulantiā. Sext⁹ lachrymosam sonat pcinentiā. Septimus p saltus pgredit inimicos. Octau⁹ tenorē decentē et qsi ctinet matronalē. Patet igit cā pter quā p diuersitate materie et

97

populi/mi[illegible]itissimi diuersis vtunt modis. Debet aūt fieri numeratio modoꝝ ordi[illegible]li: vt dorius prim⁹ sit. hypodorius secūdus. phrigius terti⁹ hypofrigius [illegible]artus. lidius quintus. hypolidi⁹ sextus. mixolidius septim⁹. hypomixolidi[illegible]s octauus. Et hec pro presenti sufficiant speculationē.

Libri. V. Trac. II. de praxi Musice. De principijs Musice practice in gñe. Cap. I. Disci.

Iamiam traditas a te musice speculationes (ni me fallat opinio) intellexi: attñ quā maxie volebā ex his nōdū canēdi artē accepi. Ma. Tradere artē canendi nō ad musice theoriā (quā in supioꝛib⁹ exposuimus) [illegible] praxim potius attinet cuius in seqntib⁹ principia vniuersalioꝛa atq₃ [illegible]gis necessaria videbimus: que sunt claues: voces: cantus: modi et toni:

De clauibus musice Capitulum. II. Dis.

Principia Musice Claues

Que sunt claues musice? Ma. Sūt qdā ex lr̃is grāmatice: scʒ a b c d f g. quaꝝ qlibet in monochordo bis terve repetiř. Eo tñ pacto discernunř: nā q in pte inferioꝛe locant/ graues sunt: qꝛ voces q̄s designāt graui⁹ sonāt: et ob id a qbusdā in forma grossioꝛe depingunř. vt sic A B C D E F G. Seqntes has acute dicunř ratione vocū cū qb⁹ ponū[illegible] que p̄dictis acutioꝛes sunt: et ob id minoꝛibus figuris depingunř: ita scilicet a b c d e f g. Reliq̄ue superacute siue excellentes noianř: nā voces earundem voces p̄dictarū in acumine longe antecellunt. et he q̄noq₃ geminatis signanř lr̃is. vt sic aa bb cc dd ee. p̄ter has in pte inferioꝛe alta adiecta est clauis g. videlicet grecū: qd gāma dicūt in hac forma Γ ad hoc vt primus cantus ♮duralis habereř. sicut patebit infra. Dis. Quare he lr̃e claues noianř. Ma. Quia occulta et incognita monochordi nobis et reserāt ꝛ manifestāt: videlicet voces/cantus/et tonos quoꝝ claues sunt. Di. Hec eo quo iam enumerata sunt ordine latius discutias velim. Ma. Faciam vt lubet.

Graue
Acute
Excellentes
Dicuntur claues

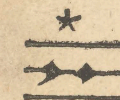
De vocib⁹ et clauibus signādis. Ca. iij. Dis

Voces

Quot igiř et q sunt voces musice? Ma. Sex: et isto quo sequunř ordine locande. ut re mi fa sol la. p q̄s sepius repetitas oīs cant⁹ pgrediř: nec tñ eas canēdo exprimimus: sʒ sonos potius per illas significatos. vnde vocū signa sunt note qdā in vel extra lineas in hunc modū posite ✱. Et he note rursus sonos denotāt: quos canēdo exprimimus. Dis. Sed quō dicte claues has voces reserādo manifestāt? Ma. Eo. Nā cum singulis clauib⁹ singule ponunř voces vna vel plures: vti patuit supra in monochordi descriptione. vñ posita claui cū nota in linea vel spacio ipsam nō vocē qualibet/sʒ eā tm̄ q cū tali iungiř significare necesse est. Dis. Huius exemplū adijcias? Ma. ✱ Hec nota in linea posita nō vocē re mi vel sol: sed fa vel ut designat: que cū F graui hic signato iuncte sunt. nō tñ necesse est omnes claues signare ad denotandas singulas voces: sed sufficit ponere aliquas per quas ascendendo et descendendo patefiunt proximioꝛes.

Note musicales ✱

De cantu et clauibus eiusdem. Ca. IIII. Di.

Cantus tres Naturalis

Claues cantuum q sunt? Ma. Cantuū claues q̄ris/ et nōdum quot cantus sunt intelligis. Dis. Verū. Tu igiř quot sunt cantus edissere. Magi. Cantus sunt tres: naturalis/ bmollis/ ♮duralis. Dis. Cantus naturalis q est? Ma. Is q mollicie aut duricia nō excedit: sed

naturali pgrediř sonoritate. et est duplex. videlicet prim[illegible]s. Dis. Cantū bmollē quē dicis? Ma. Eū ipsum q aliquāto molli[illegible]uralis progrediř: et ob id nōnunq₃ per b rotūdū qd de facile mobile et mo[illegible]e est designatur. et est duplex: scʒ primus et secūdus. Dis. Cantus ♮durali[illegible]s est? Ma. Qui aliquāto duri⁹ q naturalis pgrediř: et ob hoc p ♮ quasi[illegible]ū qd angulis suis motui resistit atq₃ dure moueř denotař. Et est triplex: scʒ primus secūd⁹ tertius. Dis. Nūc q aut qt sint cantuū claues ostēdas. Ma. Cantuū claues sunt he. g. c. f. ♮. ee. b. vnde vbi. g. in monochordo cū voce. ut poniř ibi cantus ♮duralis initiū sumiř. itaq₃ primus ♮duralis in G graui siue gāma incipit et in e finali finiř. Scd̄s in g. finali incipit. et in e. acuto terminař. Tertius in g acuto incipit/ et in e superacuto terminatur. Vbi vero f. cum ut in m[illegible]chordo ponitur/ ibi cantus bmollis principium accipit. Idcirco primus [illegible]mollis in f. finali incipit. et in d. acuto finiř. Scd̄s in f. acuto incipit. et in d supacuto terminař. posset ꝛ terti⁹ b mollis addi inter γ grecū. ꝛ C. capital. [illegible]m quē nōnulla gradualia a qbusdam decantanř. Vbi aūt C. cū ut. in monochordo locař: ibi cant⁹ naturalis initiū est. vñ p̄m⁹ naturalis in C graui incipit. et i a. acuto finiř. Scd̄s in c. acuto incipit atq₃ in a supacuto terminař. c. aūt supacutū: qꝛ ut nō hʒ/ nullū cantū designat. b vero rotundū et ♮ quadrum cantus bmollis et ♮duralis discrimen faciunt: tunc scʒ cū in b. acuto et superacuto aliqua nota poniř. nam si ibidem b rotundū signatur: hec nota pro fa. et molliter. Si vero [illegible] durū ponitur: ipsa pro mi et duriter cantař. Nam tali et consimili vocū vnius in aliā mutatione vnus cantus in aliū mutatur.

♮dur
Claue[s] tuum

De mutatiōe vocū vnius in aliā. Ca. V. Dis.

Mutatio vocum

Quid est mutatio vocū? Ma. Est vnius in aliā sub eodē sono variatio: nō tñ oīb⁹/ nec his qb⁹ puenit inest eq̄liter. Dis. Hoc clari⁹ ostendas. Ma. nā in clauibus vnā tm̄ vocē habentibus nulla fit mutatio. vt sunt ut. Are. mi. Siĺr bfa et mi inter claues duas voces habentes enumerabis. Di. Quā ob cām? Ma. qꝛ fa qd cū b. rotūdo poniř. a mi qd cū [illegible] quadro locař/ semitonio distat: et ideo nec fa in mi/ nec mi in fa mutař: cu mutatio fiat eodē retento sono. In clauibus aūt duas voces habentibus/ voces nullo interuallo distant: et ideo vna in aliā mutari pōt. Dis. Quot in talibus fiunt mutationes? Ma. due. Nā primo mutař vox superioꝛ in inferioꝛē ascendendo. Secundo variař inferioꝛ in superioꝛē descendēdo Sunt autem he claues Cfaut: Dsolre: Elami: Ffaut in grauib⁹. elami: ffaut in acutis. et ccsolfa et ddlasol in superacutis. Sed in his duob⁹ vltimis ambe mutationes fiunt descendendo. Disci: Quot fiunt mutationes in clauibus tres habentes voces? Magister. Sex. Primo enim mutař vox prima in secundam. Secundo mutař vox prima in tertiā. et Tertio mutatur secunda in tertiam ascendendo. Quarto mutatur vox tertia in secundam. Quinto variatur vox tertia in primam. et sexto mutatur secunda in primā descendendo. Et sunt he claues: Gsolreut in grauibus. alamire: csolfaut: dlasolre: gsolreut in acutis. et aalamire in superacutis. Dis. Harum mutationum in notis exempla subiungere haud pigriteris. Magi. Exempla patebunt. Cauendum tamen est ne fiat mutatio nisi necessitas ascensus aut descensus requirat. Dis. Intelligo sane. Sed vnde hec accipienda est certitudo: cum plures fuerint voces/ in quāuis harum aliam mutare necesse sit? Ma.

98

Cum p[...] it voces/in istam mutatio fienda est: qua habita non sit ne cesse [...]itius a[...]teri mutationē. Hoc tamen animaduertendum/ quod non semper possumus mutare vocem in vocem: sed fit saltus sine mutatione de nota ad notam: vt contingit in diapente ab elami ad bfa ♮mi. simile contingit etiam in alijs modis.

[...] muta

Csfaut
Dsolre
Elami
Ffaut
Gsolreut
ala
mi re csolfaut

dlasol
celami
ffaut
gsolreut
aalamire
ccsolfa
ddlasol

De c[...]nctis et locis earundē. Ca. VI. Ma.

Est et aliud nōnullis plurimū īpedimēti in mutatiōib⁹ afferens: qd silentio pterire nequaq̄ optebat. Dis. Studiose qd sit te edocente auscultabo. Ma. Est natura piūctax. cū videlicet necessitate co-
acti loco semitonij tonū cantamus/et e regione semitoniū pro tono ptra re-
gulas mutationū pscriptas. qn aut cantandū sit p tono semitoniū/signatu-
ra b mollis indicabit: et si p semitonio ton⁹ cantādus sit ♮ durū manifesta-
bit. Dis. Quotiēs hec euenire solent? Ma. Octies. Dis. Nō pigriteris q̄
exēpla oīa per ordinē dilucidare. Ma. Prima piūcta inter A et B gra
s. i. Are et ♮mi reperit: et in ♮mi signat p b molle: qr ibi loco mi cantat
: ob id descēdentes in Ffaut. ut. nō in fa iuxta traditas reglas/sed ut in sol
mutam⁹. sic eñ in ♮mi fa. in are mi/in Γ ut re ptra naturā clauiū et vocū ef
ficiemus. Exēpla sunt in respōsorio. Sctā et inmaculata ỽginitas. in ỽbo: nō
poterāt. Itē in respōsorio: Fuerūt sine q̄rela. in ỽbo dñi. Itē in respōsorio:
Emēdem⁹ in meli⁹. in ỽbo: miserere. Fit idē in respōsorijs: Christi ỽgo. et
Circūdederūt me. si incipiunt in Dsolre. p aliā nāq3 signaturā et inceptionē
piuncte euitari pñt. vt in incipiēdo responsoriū: Sancta: in alamire. et respō
soriū. Fuerūt rc. in elami. silr et responsoriū emēdem⁹. piuncta nulla eueniet
Secūda piuncta reperit inter Dsolre et elami: et signat in elami p b molle:
qr ibi loco mi cantat fa. vñ in descēsu in Ffaut: ut sol mutamus: cū iuxta regu
las phabitas. ut in fa mutādū esset. Exēpla sunt in antiphona de sctō Greg.
q̄ incipit. Gloriosa. in ỽbo: pcibus. et respōsorio. Gaude maria. in ỽbo inter-
emisti. Itē in anti. O crux gloriosa. cum canit. admirabile signū. et pluribus
alijs. Si responsoriū Gaude. et anti. O crux. in Elami siue alamire inceperi
piunctas euitabis. Tertia est inter Gsolreut et Ffaut. et signat in Ffaut p ♮
durū: qr ibi p fa cantat mi/in descēsu mutando re in sol in alamire ptra na-
turā: qr ibi sol nō est/sed re in la mutari deberet. Exēpla sunt in coīone. Be-
atus seruus. cū cantat. inuenerit vigilantē. Et in respōsorio. Que est ista. qd
cantat de assumptiōe beate ỽginis. in ỽbo. p desertū. vitabis tñ piunctas: in
cipiēdo. Beatus seru⁹ in alamire. Silr respōsoriū. Que est ista. Quarta ac-
cipit inter Gsolreut et alamire: et signat in alamire per b molle: qr ibi cantat
fa p mi/ mutādo re in fa per ascensum. Exēpla sunt in coīone. Fidelis seru⁹
vbi canit: in tpe. et in responsorio. Formauit igit. vbi canit: et factus est ho-
mo. Quinta accipit inter csolfaut et dlasol: et signatq3 p ♮ durū in csolfaut:
eo q ibi pro fa cantatur mi: accipiendo in mutatione in elami sol loco mi. Ex
empla sunt in alleluia de assumptione marie: si incipitur in alamire: quia in-
cipiendo in Ffaut euitatur coniuncta. Similiter incipiendo communionem.
Beatus seruus: in bfa♮mi/coniuncta hec euenit in dictione vigilantem. Si
autem incipitur in alamire euitatur. Sexta reperitur in dlasolre et elami. si-
gnatur quoq3 per b molle in elami: quia ibi pro mi cantatur fa: mutando in
dlasolre re in mi: que deberet regulariter mutari in sol. Exempla sunt in in-
troitu. Adorare dñm. et in anti. Immutemur habitu. vbi canitur. ieiunemus
Et in responsorio. Gaude Maria de purificatione. vbi canitur. Erubescat.
et in responsorio. Ite in orbem rc. Septima coniuncta eueniet inter gsolreut
et ffaut excellentibus. et signatur in ffaut per ♮ quadrum: quia erit ibi mi
pro fa/mutando la in re in elami contra naturam clauis. Exempla sunt in an

tiphona. Hodie maria virgo. et in responsorio. Ingressu[...]
tur iudeorum. r in: Cum appropinquaret. quod in die p[...]
si q̄s vos. si incipitur in gsolreut. Octaua ptingit inter [...]
signat in aalamire per b molle: qr erit ibi fa. Verum[...]
iunctas euitare voluerit/ aut saltem pro maiore parte a fin[...]
affinales suas confugiat/ altius inchoando: et signando quam pri[...]
positio habet. Ad modos stilum vertamus.

De modis Capitulum VII Dis.

Quid dicis modum in musica? an ne idem quod in logica de p[...]
sitionibus modalibus et syllogismorum principijs modus [...]
Magister. Non idem: sed id quod iam supra interuallum diximus
hic modum appellamus. Discipulus. Est igitur modus soni acuti gr[...]
uisq3 distantia? Magi. Optime. Nam ita interuallum definitum est. Di-
scipulus. Quot sunt modi? Magister. Tredecim. videlicet Semitonium.
Tonus. Semiditonus. Ditonus. Diatesseron. Diapente. Semitonium cum
diapente. Tonus cum diapente. Semiditonus cum diapente: Ditonus cum
diapente: et diapason. Penultimus autem et antepenultimus inusitati sunt.
insuper Semidiapente et Tritonus modi sunt prohibiti. Unisonus vero cu-
ius voces nullatenus distant/modus non est. Sunt nonnulli qui nouem mo-
dos in prosa quadam et neumate decantandos pueris proponunt: quatenus
saltus huiusmodi memorie infixi/promptum cantorem reddāt. Et quia hec
ita esse experientia plurimos docuit/notulas eorundem subiungam.

Modus
Modi musica-
les

Ter terni sunt modi quibus om nis cantile na contexi-
tur. Scilicet Unisonus Semitonium Tonus
Semiditonus Ditonus Diatesseron Dia-
pente Semi toni um cum dia pente Tonus cum di-

te Ad hec sonus di a pason si quem dele

ctat eius hunc modum es se cognoscat. Cūqꝫ tam pau

cis clau su lis to ta harmonia forme tur v ti lis

si mum est e as sci re ꝛ memo ri e

commen da re nec pri us ab huiuscemodi studi o

quies ce re do nec vocum in terual lis agnitis

harmo ni e to tius fa cil li me q̄at com

prehen dere no tici am. Euouae

Modi pro hibiti.

Semidi... cū diap... inq̄situs

Ditoni diapē... tatus.

Semidiapente/ꝛ fit verum diapente si b rotundum in ♮ quadrum mutatur: illud autem additū duobus tonis et duobus semitonijs minoribus: quos semidiapente continet fit diapente perfectum: constans tribus tonis ꝛ vno semitonio minore.

De Tonis Capitulū VIII Disci.

Ne necessaria videtur mutationum atqꝫ modorum noticia: quā tamen paucis admodum tradidisti regulis: nunc queso ad instituta redeas ꝛ de clauibus tonorum si quid habes in medium feras. Magister. Tonorum claues imperite queris: qui nondum quid aut quot sint toni intelligis. Discipulus. Quid igitur est tonus? Magister. Est regula cantus regularis cursum naturalem in fine determinans: alius est igitur is tonus ab eo quē supra inter modos nominauimus. Discipulus. Quot sunt toni? Magister. Octo: videlicet Dorius/hypodorius/frigius/hypofrigiꝰ/lidius/hypolidius/mixolidius ꝛ hypomixolidius. Discipulus. Et hos quidem in superioribus nominasti. Magister. Etiam: ꝛ vnde hec sortiti sunt vocabula explanaui: atqꝫ quibus nominibus latinis efferantur expressi: nam dorium primum: hypodorium secundū: ꝛ sic de alijs nominant. Unum tamen in presentiarum superaddendum puto. Quoniam ex his quatuor autenti: et quatuor plagales dicūtur. Discipulus. Autenti qui sunt? Magister. Primus/tertius/quintus ꝛ septimus sic dicti: quia auctoritatem ascendendi maiorem habent ceteris. Ascendunt enim a finalibus proprijs vsqꝫ ad octauam regulariter: ad nonam licentialiter: vltra vero non nisi irregulariter. A finali autem non nisi ad vnam vocē regulariter descendunt: lidio siue quinto dempto: qui propter euitare semidiapente in finali manebit. Differt autem semidiapente a perfecto diapente in semitonio maiore. Discipulus. Plagales qui sunt? Magister. Secundus plagalis primi: quartus plagalis tertij: se-

Tonus

Toni octo

Autenti

Plagales

ꝯtus pl… quinti: ⁊ octauus plagalis septimi. Sic dicti: quoniam magis ꝙ priores …cendunt ⁊ minus ascendunt. Unde plagales a finali ad quartã tm̃ vel quin…n/⁊raro ad sextam scandunt: sed vsq; ad quartam vel quintam descendunt: …mpto sexto: qui propter euitare semidiapente non descendit. Habent autem autentus ⁊ suus plagalis eandem finalem. Ex dictis quoq; tonorum extremitates facile deprehendes.

De clauibus tonorum finalibus. Capitulum IX Discipulus

QUid per finales tonorum intelligis? Magister. Tonorum claues Discipulus. Que sunt tonorũ claues? Magister. D E F G. graues. In his eñ tonorũ finis regulariter constitutus est tali differẽtia: vt D sit finalis proti (qui primũ ⁊ secundũ continet) E finalis deutri (qui tertiũ ⁊ quartũ cõtinet) F finalis triti (qui quintũ ⁊ sextũ habet) et G finalis tetrardi (qui septimũ ⁊ octauum comprehendit). Et preter finales sunt quedam claues quas tonorum affinales dicunt. Discipulus. Que sunt? Magister. a b c acute. Nam toni non semper in finalibus proprijs: sed in his quoq; finem suum statuunt: vt protus in a: deutrus in b. ⁊ tritus in c. tetrardus vero affinalem non habet: sed in propria finali semper stabit.

Finales

Affinales

De clauibus tonorum initialibus. Capitulum X Discipulus

IAm satis luculenter tonorum fines monstrasti: de initijs eorundem idẽ te facturum velim. Magister: Initia toni primi sunt C D F. graues ⁊ a acuta: similiter ⁊ E grauis: sed raro: initia secũdi toni sunt A C D F. graues: similiter ⁊ E grauis: sed raro. initia tertij toni sunt/E G. graues ⁊ c acuta: similiter F graue: sed raro: initia quarti toni sunt. C D E F G. graues: similiter a acuta: sed rarissime: initia quinti toni sunt/F grauis: a et c acute: ⁊ G grauis/sed raro: initia sexti toni sunt C D F graues: similiter G grauis/sed raro: initia septimi toni sunt/G grauis: et a b c d acute: initia octaui toni sunt: C D E F G graues: et a c acute: et si preter hec alia reperiuntur initia/tolerãda potius ꝙ imitanda sunt. Ex his facile cuius toni cantus seu tropos sit iudicandũ censeo: si ad hec ea que de ascẽsu ⁊ descensu autentorum atq; plagalium dicta sunt tenaci cõmendaueris memorie. Nam per claues tonorum initia ⁊ fines: ⁊ per naturã ascensus ⁊ descensus earundem medis ⁊ ex consequenti totius cursus deprehenditur. Sed hoc quoq; aĩaduertendum: tropus nõnunꝙ permixtos habere tonos: ⁊ isti toni principales scʒ autenti iudicantur/si equaliter mixti sint: nam cum inequaliter duobus tonis miscentur: illius sunt cuius naturam magis participant. Omnium dictorum annotatio expressa est in figura diuisionis monochordi. cui ⁊ manugãmaut adiunctum est: quere supra parte prima huius libri capitulo quinto.

Tonoꝝ initia

De initijs tenorum cuiusuis toni. Capitulum XI Magister.

NOst tropos autem quos antiphonas dicunt in diuinis laudibus solent psalmi decantari in tenore toni cuius antiphona fuerit proportionato; quod vt facilius intelligas quorũuis tenorum quorũ

tonorum initia/fines atq; cursus enodabo. Discipulus. Q… sunt tonorum initia? Magister. Tenores sua initia non in eadẽ/… uersa habent clauẽ. Nam tenor primi quarti atq; sexti tonorum in a … incipit. Tenor vero secundi toni in f finali initiũ sumit. Sed tenores tertij … nti ⁊ octaui tonorũ in c acuto incipiunt. Tenor autem septimi toni in d acuto incipit. Et hec vera sunt cum toni in proprijs finalibus finem suum ponunt: nam si in affinalibus finiũtur: tenores initia sua ſm proportionẽ dictarum distantiarum eleuant. Initium enim tenoris primi toni a finali eiusdem per diapente distat. Secundi per semitonium. Tertij per semitonium ⁊ diapente. Quarti per diatesseron. Quinti per diapente. Sexti per ditonum. Septimi per diapente. Octaui per diatesseron a sua finali aberit: quod facile his metris deprehendes. Pri. re. la. se. re. fa. ter. mi fa. quart quoq; mi la. Quint. fa fa. sext. fa la. sept. vt sol. oct. tenet vt fa. Discipulus. Quid per tenorem intelligis? Magister seculorum amen: quod in libris per vocales harum dictionum in hunc modum designatur Euouae. nam hoc vltimum est in/Gloria patri: quod post cuiuslibet psalmi finem decantatur.

Teno

De cursu ⁊ fine tenoris. Ca. XII. Magi.

COgnitis vt premissum est tenorum initijs: eorundem cursus atq; fines principales sequenti neumate intelligas.

Adam primus homo. Noe secundus Tertius abraam. Quatuor euangeliste. Quinq; libri moysi. Sex hydrie posite. Septem schole sunt artes. Sed octo sunt partes

Fines autem principales dixi: nam tenores alios fines habent minus principales: quos differentias nominamus. Discipulus. Quot differentias habet quilibet tenorum? Magister. Primus habet quinq;. Secundus nullã. Tertius quatuor. Quartus quatuor. Quintus vnam. Sextus vnam. Septimus quatuor. Et octauus quatuor: vt patet hic infra.

[T]onorum differentie.

Primi toni differẽtia prima. Secunda differentia. Tertia differentia. Quarta differentia. Quinta differentia.

Tertij toni differentia prima. Secunda differentia.

Tertia differentia. Quarta differentia.

Quarti toni differentia prima. Secunda differentia.

Tertia differentia. Quarta differentia.

Quinti toni differentia. Sexti toni differentia.

Septimi toni differentia prima. Secunda differentia.

Tertia differentia. Quarta differentia.

Octaui toni differentia prima. Secunda differentia.

Tertia differentia. [Qu]arta differe[n]tia: que per[egrina] dicitur: quia raro/ aut quia non participat cum suo principali quemadmodum cetere.

Applicatio tenorum ad psalmos Capitulum ·XIII Disci.

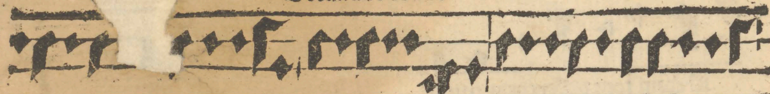
Rursus tenores cum differentijs eorundem/ iamiam satis clare intelligo: sed eas applicare ad psalmos (vti in superioribus precepisti) nondum noui. Magister. Tenores non equaliter omnibus psalmis/ sed aliter minoribus atq; aliter maioribus applicantur. Psalmos autem minores dico. 150. quorum David saltem pro maiore parte auctor fuit: et Cantica ex prophetis assumpta. Maiores vero Magnificat: quod virgo gloriosa in visitatione Elisabeth cecinit: et Benedictus quod zacharias pater Joannis baptiste prophetico spiritu afflatus decantauit. Nunc dimittis quoq; quod Simeon senex Jesum puerum in vlnis tenens cantauit. Ad hos singulos si placet tenores in notarum descriptione applicabo. Discipulus Placet. Magister. Sequitur descriptio in qua musice finem statuimus: verũtamen in psalmis in quibus medium siue dictio in qua fit pausa/ est monosyllaba vel hebraica: aut apud nos indeclinabilis/ ipsa contra toni naturam debet eleuari.

Intonationes tenorum per octo tonos Primus tonus.

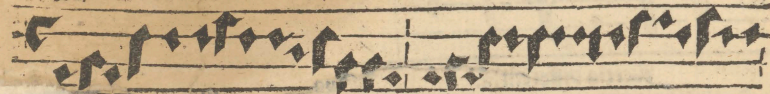
Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ꝓpter qđ lo. sum.

Magnificat aĩa mea dominũ. Benedictus dñs deus israel.

Secundus tonus.

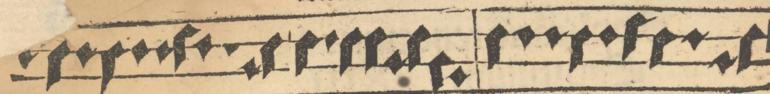

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ꝑpter qđ locut⁹ sum.

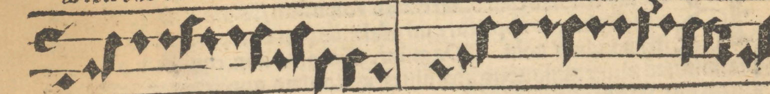

Magnificat aĩa mea dñm. Benedictus dñs deus israel.

Tertius tonus.

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ꝑpter qđ locut⁹ sum.

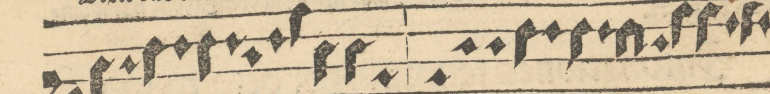

Magnificat aĩa mea dominũ. Benedictus dominus deus israel.

Quartus tonus.

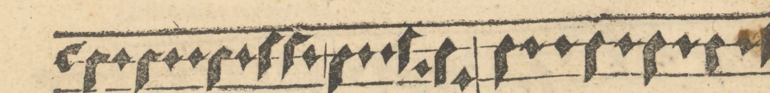

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ꝑpter qđ locut⁹ sum.

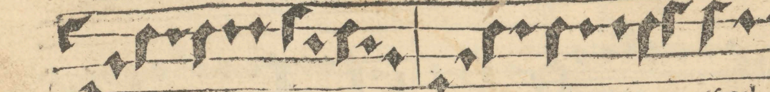

Magnificat anima mea dñm. Benedictus dñs deus israel.

Quintus tonus.

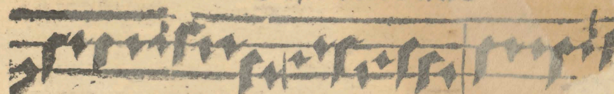

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ꝑpter qđ locut⁹ sum.

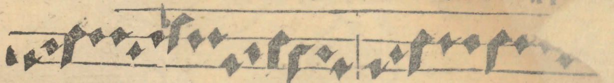

Magnificat anima mea dominũ. Benedictus dominus deus israel.

Sextus tonus

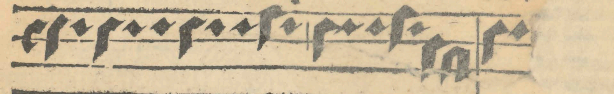

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ꝑpt

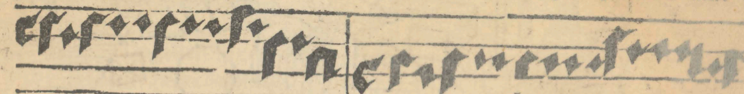

Magnificat anima mea dominũ. Benedictus dñs deus

Septimus tonus.

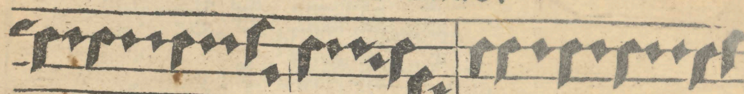

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ꝑpter qđ locut⁹ sum.

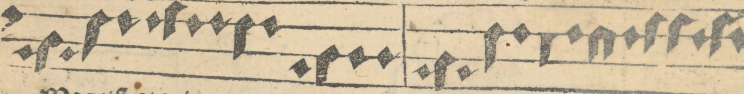

Magnificat anima mea dominũ. Benedictus dñs deus israel.

Octauus tonus.

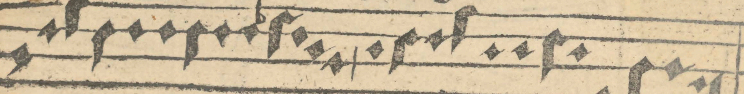

Dixit dñs dño meo: sede a dextris meis. Credidi ꝑpter qđ locutus sum.

Magnificat anima mea dñm. Benedictus dominus deus israel.

Differentia peregrina.

In exitu israel de egypto. domus iacob de populo barbaro.

Finis Musice. Sequitur Geometria.

Liber VI De elemētis Geometr[…] ctatus I De definitione nomine ꝛ i[…]uento ribus Geometrie: de eius quoq; vtilitate et laudibus. Capitulum I Discipulus

Uas hesterno vesperi canendi exposuisti regulas totam hanc
noctem insomnem agens in Antiphonario clare inueni: proba=
ui: nec necesse est te in illarum dilucidatione diutius immora[…]
Geometriam potius aggredere ꝛ sub breuitate principia illius
edissere. Magister. Geometrie elementa ꝛ principia abun=
de tradidit ꝛ conscripsit Euclides pater/ vt aiunt hypocratis at vero quo= Euclides
niam multa sunt ꝛ sine interprete ab incipientibus minus intelligibilia: tibi
ex his necessariora elicere ac dilucidare conabor: quibus intellectis cetera
quoq; facilius leges. Discipulus. Placet quod conaris: sed primum quid
sit Geometria edicito. Magister. Geometria est disciplina magnitudinis
immobilis formarūq; descriptio contemplatiua: per quam vniuscuiusq; ter=
mini declarari solent: vel est disciplina magnitudinis ꝛ figure que s̄m ma=
gnitudinem contemplatur. Discipulus. Unde hec disciplina Geometria
dicitur. Magister. A terra ꝛ mensura. γῆ enim grece/ latine terram di= Geometria
cunt μετρον grece/ latine mensura exprimitur. Hinc dicta geometria (mu=
tando ita siue i grecum in e latinum) quasi terre mēsura. Discipulus. Nul
lius igitur nisi terre per ipsam mensura habetur? Magister. Nequaq;: sed
cuiusuis magnitudinis per ipsam reperitur mensura: attamen a terra no=
men obtinuit. Nam primo circa terre diuisionem inuenta traditur. Discipu
lus. Quomodo igitur ꝛ a quibus inuenta est? Magister. Ab egyptijs vt
ait Alforabius/ pro necessitate diuisionis terminorum terre: quos tamen Ni
lus inundationis tempore limo obducēs confundebat: eosipsos egyptij geo= Alforabius
metricis principijs rursus distinguebant vnicuiq; quod suum est reddentes. Geometrie
Discipulus. Utilis igitur ꝛ necessaria huius discipline cognitio est. Ma inuentores
gister. Utilitatem eius in sequentibus experientia cognosces: cum mensuran
di modum instrumento deprehenderis? Singulas tamen geometrie vtilita=
tes enumerare haud possibile existimo: per ipsam nāq; totius terre ambitus
ꝛ profunditas indagatur: superficies quoq; et terre et maris miro modo di=
stinguitur: vt in Ptolomei cosmographia videre est: vbi omnium corporum
celestium orbium scilicet ꝛ stellarum magnitudines per geometriam demon= Ptolomeus
strantur: vt claret in Almagesti Ptolomei. Et quod omnibus longe prepo=
no: per ipsam geometricam disciplinam theologice ac prime philosophie
profundiora rimantur secretius atq; contemplantur altius: sicuti luce clarius
patet in libro quem (vir apprime doctus Nicolaus de Cusa Cardinalis) de
docta ignorantia scripsit. Et columne ecclesie profunda quedam sacrosan= Nicolaus:
cti euangelij mysteria: ꝛ numeris ꝛ mathematicis figuris pandere negle= de Cusa
xere minime: pleni sunt illis quos conscripserunt commentarij ꝛ homelie.
Sed his finem imponens principia eius nunc aggrediar.

De puncto et linea. Capitulum II Discipulus

Que sunt Geometrie principia? Magister. Sūt
punctus/linea/ superficies/corp⁹/communes ani
mi conceptiones et conclusiones. Disci. Quid
est punctus? Magi. est magnitudinis principium: cuius
pars nulla est (quia indiuisibilis est) qui cum in longum siue
re intelligitur/lineam causat. Disci. Quid est linea? Ma.
Est longitudo sine latitudine. Fines autem siue termini linee
sunt puncta. Discipulus. Linea igitur ex punctis est. Ma
gister. Minime. Si enim infinita addideris puncta/nullam
lineam aut aliam magnitudinem efficies. Nam indiuisibile
additum indiuisibili non facit maius. sed hoc in naturalibus
latius discutiendum venit. Discipulus: Linea quotuplex?
Magister. Duplex: scilicet recta et curua. Disci. Linea
recta que est? Magister. Est que equaliter in suis proten
dit punctis: vel que ex equo pūcta sua interiacet. velut prin
cipi huius discipline Euclidi placuit. Linea recta est ab vno
puncto ad alium breuissima extēsio in extremitates suas v
trumqꝫ eorum recipiēs. vt linea ducta ab. a. puncto in pun
ctum. b. breuissima est: non quidem simpliciter/ sed inter hec
duo puncta. nam quecunqꝫ alia inter eadem puncta ducitur
si a rectitudine deuiat/longior fiat necesse est: et curua linea
dicitur que per oppositum definiri et cognosci habet. Dis.
Linea recta quotuplex est? Magister. Quedam enim dia
meter est: quedam axis: quedam chorda: quedam costa: alia
latus: alia basis: alia cathecus: alia corauscus: alia ipothenu
sa: alia diagonalis: alia perpendicularis: alia ortogonalis.
Hec et alia plura in geometricis et astronomicis demonstra
tionibus linea recta accipit nomina.

Euclides

Linee recte diuisio.

De speciebus linee recte. Capi. III. Discipulus.

Diameter quid est? Magister. Est linea/figurā
cuius extremitatibus pūcta sua applicat/ in duo
equalia diuidēs. Dicitur enim a dia quod est duo:
et metron mensura: et hec linea in quadrato et circulo pro
prie diameter dicitur in sphera axis nominatur: sed in poli
gonijs/diagonalis: quasi duos angulos tangens appellat.
Discipulus. Chorda quid est? Magister. Est linea recta
circulum non diuidens in duo equalia. Linea vero se
micirculum in equa diuidens/ semidiameter dicitur.
Discipul. Costa quid est, Magi. Est latus qua
drati. Disci. Basis quid est? Mag. Est linea figu
re plane que tota iacet in fundamento siue plano. Li

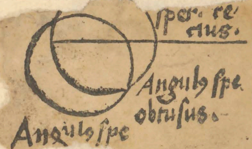
nea vero huic equaliter suprapposita dicit
corauscus. Linea vero in figura plana per
pendiculariter eleuata dicitur cathecus. Li
nea autem non perpendiculariter eleuata hy
potenusa appellatur. Discipulus. Linea
perpendicularis que est? Magister. Est li
nea alteri suprapposita rectos et equales causans angulos.
hinc et ortogonalis dicta est ab ortos rectum/et gonos an
gulus. Linee equaliter vbiqꝫ distantes: parallele nominan
tur: que si in infinitum protrahantur/non concurrunt. Linea
autem que circulum tangit in puncto/linea contingentie dr.

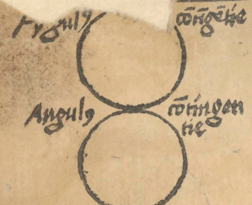
De speciebus linee curue: et lineis irrationalibus. Capitulum IIII Disci.

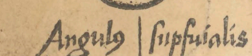
Linea curua quotuplex est? Magister. Multiplex
quedam enim circūferens siue perimeter dicit: quedā
flexuosa: quedam spiralis ꝛc. Disci. Linea circū
ferens que est? Magi. Est linea cuius signa ex vtraqꝫ par
te curuata et a seinuicē distantia sunt: que si concurrunt line
am circularem efficiunt: cuius medietas semicirculus nō in
epte dicitur. Discipulus. Linea flexuosa que est? Mag.
Est linea curua in suis partibus a medio inequaliter eleua
ta. vt patet in figuris. Disci. Linea spiralis que est. Ma.
Est linea circumferens: que si circūducitur/in eundem pun
ctum nō redit. Et a quibusdam elica dicitur: a grecis autem
ἑλικοειδης id est circumuoluta vel circa centrū in plano vel
circa columnam. vt in figuris. Sunt et preter has linee plu
res quas irrationales dicūt: ea propter: quoniā quadrata ea
rundem nulla cōmunis metitur aut numerat superficies. Et
sunt tredecim in specie: scilicet binomium: bimediale primū.
bimediale secundū: linea maior. potens in rationale et me
diale. potens in duo medialia. residuum. residuum mediale
primum. residuum mediale secundum. linea minor. linea que
iuncta cum rationali componit mediale: linea que iuncta cū
mediali constituit totum mediale. Et rursus binomium est
sextuplex. similiter et residuum: sed quoniam harum specu
latio in geometricis exercitatum ingenium requirit/ silentio
libuit pertransire.

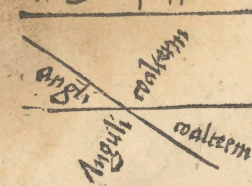
De angulo et eius speciebus Capitulum. V. Discipulus.

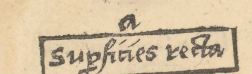
Quia in descriptiōe linee perpēdicularis angulū po
suisti ne huius me fallat ignorātia eum describas
Ma. Angulus est duarū linearū sese contingentiū ꝛ nō
in directo iacentiū ad alterutrā contactio. Di. Angulus quotuplex

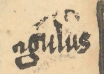

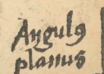

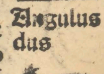

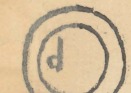

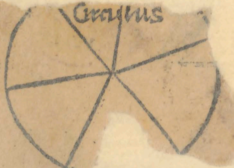
... Magi. Duplex: scz rectus et nō rectus. Disci. Quis ...c angulus rectus? Ma. Est angulus incidentia linee re...e super rectam perpendiculariter causatus. Sed angulus non rectus duplex est: scz obtusus et acutus: vnde obtusus recto maior est: acutus vero minor est. Discipulus. Angulus rectus obtusus item acutus quotuplex est? Magister. Quilibet duplex est: scz planus et spheralis. Discipulus. Angulus planus quid est? Magi. Est duarum linearū in plano sese tangentiū et non in directo iacentium conclusio. Discipulus. Angulus spheralis quid est? Magister. Est angulus ex duobus circulis sese secantibus causatus. Cum vero duo circuli aut linea recta circulū i pūcto tetigerit: vtrinqꝫ angulus contingentie causatur. Discipulus. Angulus planus quotuplex est? Magister. duplex: scilicet superficialis et solidus. Discipulus. Angulus superficialis quis est. Magister. Qui ex lineis in plano iacentibus in vnaqꝫ superficie concurrentibus causatur. Et horum quidam coalterni dicuntur: qui scz sitū quo ad superius et inferius alternant. Discipulus. Angulus solidus quis est? Magi. Angulus solidus siue corporeus est angulus quem continēt anguli plani plures ꝙ duo in diuersis site superficiebus in vnum conuenientes punctum angularem. et nullius taliū quatuor rectos et planos potest valere. Quilibet autem dictorum angulorum duplex est: scilicet intrinsecus qui in figura et extrinsecus qui extra figure clausionem continetur. Est et preter hos angulus qui circuli dicitur: is scilicet qui sub duobus a centro ductis lineis ad circumferētiam / cuius aliquā comprehendunt particulam continetur. vt hic ✳

De superficie et eius speciebus. Capitulum VI Magi.

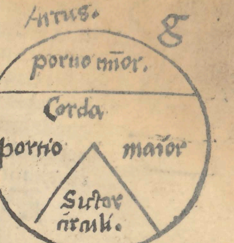
Quemadmodum autem ex fluxu puncti in longum lineam causari / ita ex fluxu linee in latum superficiem fieri imaginantur mathematici. Dis. Quid est superficies. Magi. Est longitudo et latitudo sine profunditate. et est duplex: recta videlicet et curua. Discipulus. Superficies recta que est? Magister. Superficies recta / quam et planam dicimus / est que in suis lineis equaliter continetur. vt a Per oppositum superficies curua dicitur que in suis lineis non equaliter continetur. vt b Et hec si corpus in exteriore terminauerit parte / cōuexa dicitur: vti exterior vasis superficies: Si vero corpus in interiore finierit parte / cōcaua appellatur: vt vasis interior superficies. Est item et alia superficiei partitio. nam quedam vnica: quedā vero pluribus continetur lineis. Disci. Que superficies vnica linea continetur? Mag. Circularis que est sine angulis: hec enī vnica (videlicet circulari) cōtinet linea: et est circulus

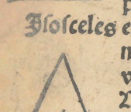
De circulo et eius speciebus. Capitulum VII Disci.

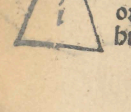
Quid est circulus? Ma. Est superficies plana vnica linea (que circūferentia siue perimeter dicitur) contenta: in cuius medio punctꝰ est / qui centrū circuli appellat: a quo omēs linee recte ad circūferentiā ducte sunt equales. vt c. Sunt autem circulorū quidam concentrici quorum scilicet centrū vnū est. vt d. Quidā vero ecentrici quorꝫ scz centrū vniꝰ est extra centrū alterius. vt e. et si rursus circulum lineis diuidas / partiū diuisiones quedā semicirculi: quedā vero portiones circuli solent appellari. Dis. Semicirculus quid est? Ma. Est superficies plana diametro et medietate circūferentie ꝯtenta. vt f. Si enī lineā per circuli centrū circūferētiā ex vtraqꝫ parte tangentē duxeris / duos semicirculos efficies. Dis. Quid est portio circuli? Ma. Est superficies plana / recta linea extra circuli centrū cadente et parte circūferentie contenta. et hec linea recta / chorda dr: pars vero circūferentie / arcus appellat. vt g. Unde cū circulus ita in portiones fuerit diuisus / ea in qua centrū circuli est / maior / reliqua vero minor portio appellat. Figura vero que sub duabus a centro ductis lineis et arcu circūferētie continetur / sector siue segmentū circuli dicit. vt in exemplo dicto. et tantū de superficiebus vnicis contentis lineis.

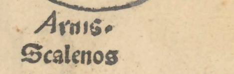
De triangulo et eius speciebus. Capitulum VIII Discipulus.

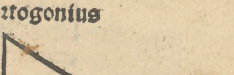

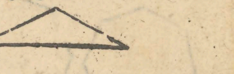

Que sunt superficies pluribus ꝯtente lineis? Ma. Sunt superficies angulares siue poligonie: et appellant trianguli: quadranguli: pentagoni: hexagoni: heptagoni: octagoni: nonagoni: decagoni. ⁊ sic de alijs in infinitū procedendo. Dis. De his per ordinem dicas: et primo quid sit triangulus explanes. Ma. Triangulus est superficies plana tribus lineis contenta: habens tres angulos duobus rectis equales. et hec superficies ab angulis triangula / a lineis xo trilatera appellat: et, ꝓm horum variationem in plures species partit. Dis. Quō? Ma. Nam si tres linee equales fuerint / triangulū q̄ Isopleuros dr ꝯstituūt. vt h. et iste semper est oxigonius. Si vero due linee tm̄ equales fuerint / cum inequali triangulum qui Isosceles appellatus est efficiunt. vt i Si autem tres linee inequales fuerint / triangulum qui Scalenos dictus est concludunt. vt k nec possunt trianguli ꝓm lineas amplius multiplicari: ꝓm vero angulos alia sortiuntur nomina. Discipulus. Que Magi. Nam triangulus vnum rectum habens angulum / ortogonus dicitur. ab ortos rectum et gonos angulus. Et hunc esse isopleurū est impossibile. Triangulus autem obtu-

angulū/ampligonius noïak:nec ille isopleurus esse q̄ oēs acutos habet angulos/oxigonius appellatur. oξυσ enim acutus dicit. Et iste pōt esse isopleurus/isosceles/vel scalenos:quorum exempla hic vides depicta.

De Quadrangulis. Capitulum IX Disci.

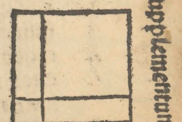
Quadrangulus quid est? Ma. Est superficies. 4. ptē ta lineis. 4. angulos ꝯstituentibus. vnde et ab angulis quadrangula:et grece tetragona/a linea vero siue laterib⁹ quadrilatera est appellata. Dis. Quotuplex est quadrāgulus/aut superficies quadrilatera? Ma. duplex: videlicet parallelogramus et trapezius. Est aūt parallelogramus tetragon⁹ cuius quelibet duo latera opposita equedistant. Trapezius autē tetragonus est cuius nō quelibet opposita latera equedistāt. Parallelogramus rursus variak. Si eñi linee quatuor eque fuerint/quadratū equilaterū atq3 rectangulum ꝯstituūt. Et hoc quadratum a mathematicis est appellatū. Si aūt due opposite tm̄ equales fuerint/quadratū altera parte longius ꝯstituunt. quod quidē rectangulum/sed non equilaterū est: quod nonnunq3 supplementum dicitur/si quadrato primo fuerit adiectum. Si aūt linee. 4. equales nō ortogonaliter se tetigerint/quadratū equilaterū/sed non rectangulum: quod Rombus dicik ꝯstituunt. Sic et quatuor linee quarum opposite tm̄ equales fuerint/Romboidem faciunt: quadratū scilicet nec equilaterū nec rectangulum: quod quidam helmuaim (sed male) appellant. Et preter has omnes superficies/quadrilatere trapezia. i. mensule appellank.

gulum.

rombus

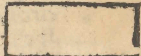
Mensula

quadratum parallelogramum

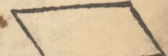

Supplementum

quadratū altera parte longius et rectangulum

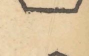

romboides

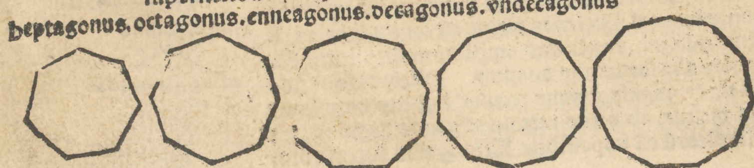
De pentagonis et reliquis Capitulum X Magister.

Ex dictis facile deprehēdes quid pentagon⁹/q̄d hexagonus:et sic de seq̄ntibus. Nā sicut triangulus tribus/quadrangulus quatuor cōtinek lineis: sic pentagonus q̄nq3/hexagon⁹ sex: ꝛ sic de alijs seq̄ntib⁹: ꝛ noïank he supficies ab angulis. γονιοσ eñi angulū significat. a lineis vo pentialiter: hexalatera ꝛc. pñt noïari. hʒ aūt oïs figura poligonia tot angulos/quot latera et ecōuerso: at vero eidē plures tribus acutis/aut q̄tuor rectis inesse nō pñt. Dis. Harū aliquas descriptiones subiūgas Magi. Faciā. et ecce quod petis/iam depictū ꝯspicis. Et tātū de superficiebus: ꝯsequenter videndū erit de corporibus.

heptagonus. octagonus. enneagonus. decagonus. vndecagonus

De corpore et eius speciebus. Capitulum XI Disci.

Quid est corpus? Magi. Est longitudo cum latitu[dine et pro]funditate. Si enim superficies in pfundum fluere i[ncipit] corpus causabit quod lineis tribus sese ortogonalit[er in vno] puncto secantibus dimensionak: in longum videlicet/latum et pfundū. et harum linearū extremitates/differentie positionis noïantur: his designate vocabulis. sursum. deorsum. ante retro: dextrorsum et sinistrorsum. Ut si lancea vna per verticē capitis humani intraret et per anum exiret: metiretur longitudinē: et alia intrans per pectus et exiens in dorso metiretur profunditatē: et tertia intrans per latus vnū et exiens per aliud metiretur latitudinem. Di. Quotuplex est corpus? Magi. Duplex: Regulare et irregulare. Disci. Regulare quod est? Ma. Quod habet vniformitatem in angulis et laterib⁹. per oppositum desinitur irregulare. Discipulus. Regulare quotuplex est? Magi. Duplex. videlicet agon siue sphericum: et conicum. Discipulus. Corpus sphericum quod est? Ma. Corpus sphericū/siue sphera: est corpus rotundam vnica superficie contentū. in cuius medio punctus est/a quo omnes linee ducte ad superficiem continentem sunt equales. et de hoc lati⁹ videndum erit in astronomicis speculationibus. Discipulus. Corpus conicum quod dicis? Magister. Corpus quod habet angulos. et est quintuplex. scilicet tetrahedron hexahedron: octohedron: duodehedron: et icohedron. Discipul⁹. Tetrahedron quod dicis? Magister. Quod ex quattuor triangulis isopleuris est constitutum. et habet angulos planos. 12. qui. 4. solidos efficiūt. in eo enim tres plani vnū constituunt solidum: et huic sapientes ignem assimilabāt: eo q2 ignis sub pyramide scilicet laterata sursum videtur ferri. Octohedron vero est qd ex octo isopleuris integrak: et habet angulos planos vigintiquatuor: et sex solidos. in eo nāq3 quatuor plani vnum solidum faciunt: ꝛ huic sapientes aerem assimilabant: eo q2 in motu sursum ignem subseq̄tur. Hexahedron est qd ex. 6. supficieb⁹ q̄dratis eque laterib⁹ ꝛ eq̄ triāgulis integra.

Regulare.

Sphericum

Conicum

Tetrahedron

Octohedron

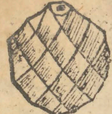

[...]r quorum quilibet in quatuor isosceles resoluitur. et conti[...]net angulos planos: 24. et. 8. solidos. et alio nomine dicitur corpus cubũ tessere habens similitudinẽ. et huic terram pro[...]ter eius immobilitatẽ assimilabant. Dis. Duodehedron [q]uod dicis? Ma. Quod ex superficiebus pentagonis duo[d]ecim integratur: et habet angulos planos. 60. solidos. 20 in ipso enim semper tres plani vnũ solidũ faciunt. Et huic assimilatur totum vniuersum: in quo sunt duodecim signa et gradus. 360. Sic et in illo corpore sunt pentagoni duode[c]im/quorum quilibet in quinque isopleuros: et horum quilibet in sex scalenos partitus. 360. scalenos efficiunt: aut quia ce[...]tera omnia instar vniuersi continet. Di. Jcohedron quod est? Ma. Jcohedron est quod ex viginti isopleuris cõpo[...]nitur: et continet angulos planos. 60. et. 12. solidos. in eo eñ semper quinque plani vnum solidum faciunt. et hoc corpus aq̃ attribuit: eo q aqua sua fluxibilitate valde mobilis sit. Et hec duo vltima ĩ plano aut facile geometrice depingi pñt: sz sunt vt sepe apud me vidisti fili mi inter regularia corpora.

Duodehedron

Jcohedron

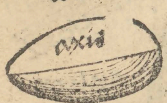

De corporibus irregularibus.

Capitulum XII Disci.

Que corpora sunt irregularia? Ma. Que in suis angulis et lateribus vniformitatẽ non habent: et sunt ouale: lenticulare: colũnare: pyramidale: seratile: et sic de alijs. Dis. Quod corpus dicit ouale? Ma. Corpus ouale est transitus portionis semicirculo minoris/ chorda fixa manẽte: et habet similitudinẽ oui in quo scz axis longior est ceteris diametris. Dis. Quod est lenticulare? Ma. Est transitus portiõis semicirculo maioris sup chordã fixam/diametro circuli equalem. et habet lentis similitudi[...]nem: in quo scz axis breuior est ceteris diametris. Dis. Q̃d est colũnare? Ma. Est transitus parallelogrami rectanguli latere rectũ angulum continente fixo/ipsaque superficie donec ad locũ redeat circũducta. Sunt aũt colũne quedã rotunde: quedã vero laterate scz/aut quadrilaterate. prius columnã rotundã descripsimus ex qua alie patere pñt. Et hec colũna etiã cylindrus noiat. Et regulare quidem corpus est: sed pre[...]dictis non inscriptibile. Dis. Corpus pyramidale quotu[...]plex est? Ma. Duplex est: scz rotundũ et laterale. Dis. Corpus pyramidale rotundũ quod est? Ma. Est transitus trianguli rectanguli alterutro suorũ laterorum rectum angulũ continentiũ fixo/et donec vsque ad locũ vnde moueri cepit redeat triangulo ipso circumducto: huius basis erit circulus. Disci. Pyramis laterata que est? Magister. Est figura corporea quam continent superficies ab vna: quarum reli[...]que sunt ad vnum oppositũ punctũ sursum erecte: in corpore enim pyramidali laterato/cũcte suꝑficies ipm ambiẽtes/ab

Ouale

Lenticulare

Columnare

pyramidale rotundum

pyramidale rotundum Conus

pyrãidale lateratum. Conus

Basis Basis

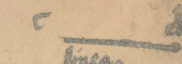
ipsa basi ad vnum punctum eleuantur: qui conus pyramidis [d]icitur. Sunt autem omnes dicte definitiones causales: vt scilicet non ipse transitus: sed quod per transitum causatur corpus intelligatur. Discipulus. Quod corpus dicis seratile? Magister. Corpus quinque contentum superficiebus: quarum tres sunt quadrangule: due vero triangule: est enim omne tale columna trilaterata: sicut est vlna trilatera sartoris. Unde corpus tale si erigatur sup suꝑficiẽ trilaterã/colũne habet similitudinẽ: si xo erigatur super suꝑficiem quadrangulam: tecti aut domus habet figuram. Omnis autem suꝑficies sup quam corpus erigitur/basis dicitur: relique vero suꝑficies latera nominant. Unde cum in regularibus quelibet suꝑficies possit esse basis: hec corpora multarum basium nominant: et in pyramide punctus basi directe oppositus conus appellatur. Hec et cetera irregularia corpora patent ex his que de numeris arithmeticis disseruimus. Jamiam his finem imponeremus nisi eorundẽ theoremata quedam tibi et iucunda et pernecessaria existimarem: in quibus aliquas de cõmunibus animi conceptionibus edicam. Discipulus. Ea igitur subiungas velim. Magister. Faciam: ea tamen lege: vt earundem demonstrationes preter exemplares nullas aut saltem paucas ponam. Discipulus. Quapropter? Magister. Quia singula ad intellectum demonstrare altioris speculationis est: et longe maiorem tractatũ requireret q̃ epitomatis nostri breuitas admittit. Discipulus. Fac igitur vt lubet.

Seratile

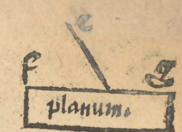
Theorema de puncto.

Capitulũ XIII Magi.

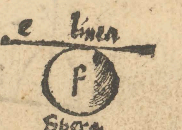
Primũ igitur de puncto exordiar: de quo quatuor theoremata ponantur: quorum primum: Ab omni puncto ad punctum contingit rectam lineam ducere: patet de linea ducta a puncto c ad punctum d. Secundũ: Contactus linee super lineam/aut planum erecte: item linee et sphere/similiter et contactus spherarũ fit in puncto. Discipulus. Qua de causa? Magister. Quia linea latitudinẽ et sphera partem rectam nõ habet. Exempla sunt de linea et linea a e b. de linea et plano f e g de spheris g h. de linea et sphera e f. Tertiũ: Per duo aut tria in eadem recta linea puncta impossibile est circũferentiam circuli trãsire: patet: quia als in circulo esset aliqua pars plana. Quartum: Per quelibet tria puncta non in eadem linea posita contingit circũferentiam circuli ducere. Discipulus. Quo ingenio? Magi. Jllo: sint puncta a b c posito pede circini imobili a puncto a. et alio vltra medietatẽ extenso versus b. describe semicirculum: rursus posito pede circini ĩmobili in b versus a. secundũ describe semicirculũ intersecantẽ priorem in punctis e. d pariformiter alios duos semicirculos describas inter b et c intersecantes sese in punctis f g. duc lineam rectam per sectiones e d. et itẽ aliam per sectiones f g intersecantem priorem in puncto h qui

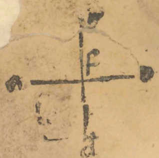

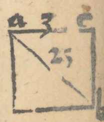
centrum: in quo pede circini immobili posito: et alio ad que-
s dictorum punctorum extenso describes circūferentiam pun-
cta data transeuntem.

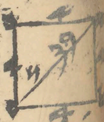
Theoremata de linea.
Capi. XIIII Magi.

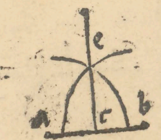
O E linea ponātur theoremata nouem. Primum: linee
recte partem esse in plano et partem in sublimi est im-
possibile: patet ex theoremate secundo de puncto. Se-
cundum: omnes linee due quarum altera alteram secat/in vna
superficie sunt: vt linea a b et c d intersecātes se in puncto f. sunt
ambe in superficie a b c d. Tertium: vnam et eandem lineam esse
in diuersis superficiebus est possibile: vt patet de linea in qua
due superficies se intersecant: vt sint superficies se intersecantes
f g et h i. sectio cōmunis erit linea k l que intelligatur perpen-
diculariter et erecte transire per punctum e. hec enim sectio (quia
cōmunis est) erit in superficie f g et h i. Quartū: diameter qua-
drati est incōmensurabilis siue assimiter coste: probatur: quia
si sic/numerus par esset equalis numero impari: quod est impos
sibile: patet. Sit quadratū: cuius diameter sit a b. vt. 5. et costa
vna a c. vt. 3. si igitur diameter esset cōmensurabilis coste: tunc
a b diameter haberet se ad costam a c. vt quadratum a b numeri
ad quadratū numeri a c. ex septima propositione decimi Eucli-
dis. Sed quadratum a b est. 25. et quadratum a c est. 9. et rursus
quadratum diametri a b duplum est ad quadratum a c coste: vt
patebit de triangulis: igitur numerus. 25. quadratus diametri
numeri. 5. duplus erit ad. 9. qui est numerus quadratus coste a c
et rursus. 18. numerus duplus est ad. 9. quadratum coste a c. igitur
numerus. 18. est equalis numero. 25. per primam animi cōceptio
nem Euclidis: que vni et eidem sunt equalia et sibi inuicem sunt
equalia. Aliud exemplum: Sit quadratum a b c d. cuius quodli
bet latus sit. 4. erit diameter. 5. et. 39. scrupulorum: horum au-
tem ad. 4. nulla est proportio. Quintum: data linea recta super
punctum in ea signatum: lineam perpendicularem contingit eri
gere. Discipulus. Huius exemplum et modum supponas. Ma
gister. Sit linea data a b et punctus signatus in ea c posito pede
circini immobili in a: alio extenso vltra medietatem linee date/
describe portionem circuli: dehinc posito pede circini immobili
in b: describe aliam portionem circuli versus a priorem interse-
cantem in puncto e. ad quem si protrahatur linea a puncto c. erit
perpendicularis scilicet c e. ex definitione linee perpendicula-
ris. Sextum: si recta linea per duas rectas ceciderit/duosque an-
gulos coalternos sibi inuicem equales fecerit: ille due linee erūt
equedistātes: vt sit linea a b. hec cadat super duas lineas c d et e
f. et secet lineam c d in puncto g. et lineam e f in puncto h. sitque
angulus d g h equalis angulo e h g: dico que linee c d et e f sunt

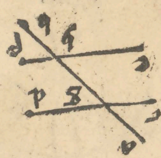

Euclides

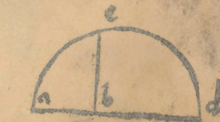

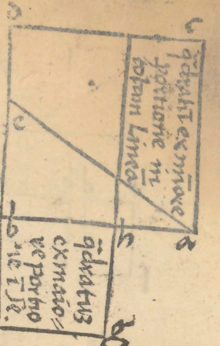
equedistātes et parallelice: patet ex definitione. Septimum: si
fuerint due linee vni equedistātes: sibi inuicem eque distantes erunt
vt sint due linee a b et c d. quarum vtraque equedistantes linee e f.
dico illas duas videlicet a b et c d esse eqdistantes probatur per precedē-
tē si sup has ceciderit linea g k. Octauū: Duabus lineis propo-
sitis: tertiam inter eas sub proportionabilitate continua colloca-
re possumus. Discipulus. Quo pacto? Magister. Sint linee
date a b et b d. quas coniungam: et sit linea a d. super quam con
stituo semicirculum et a puncto b ad circūferentiam duco lineam
b e. hec erit linea quesita: et per hunc modum inuenitur linea me-
dia inter costam et diametrum. Nonum: Lineam propositam secundum
proportionem habentem medium et duo extrema contingit seca
re: cum scilicet sic tota linea habebit se ad partem maiorem/ sicut ma
ior ad minorem. Discipulus. Quo pacto? Magister. Eo. sit
linea diuidenda a b ex ipsa describatur quadratum a b d c. cuius
latus d b diuido in duo equalia in puncto e. a quo duco lineam in
a. ad huius longitudinem produco e b vsque ad f. ita vt e f. sit equa
lis e a. Et rursus ex portione b f constituo quadratum quod ex
latere a b resecat portionem equalem b f. que sit b h. et quadra
tum descriptum sit b f h g. erit a b in puncto h diuisa secundum propor
tionē habentē mediū et duo extrema. Itaque quadratū quod proue-
nit ex ductu partis minoris scilicet a h in totam lineam videlicet
a b tantum est quantum quadratum quod prouenit ex ductu par
tis maioris in se: hoc autem in numeris est impossibile. Disci.
Quid est lineam in se ducere? Magister. Est quadratum eius
describere: ad quod in potentia est. Et linea sic in se ducta est la-
tus quadrati et radix illius quadrati dicitur: quēadmodū de ra-
dice numeri diximus: vt in priore exemplo: lineam b h. in se du-
cere est additis alijs tribus lineis equalibus quadratum ipsius
constituere quod est b h f g.

Quid sit lineam in se ducere

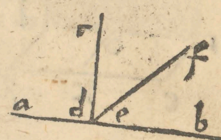
Theoremata de angulo.
Capitulū XV Magi.

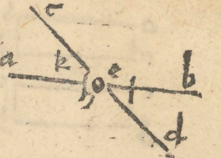
A Nguli theoremata ponuntur quinque: quorum primum:
Omnis recte linee super rectam lineā stantis duo vtro
bique anguli sunt recti/aut duobus rectis equales. Disci
pulus. Quando sunt recti? Magister. Cum linea recta super
rectā perpendiculariter steterit. Cum vero perpēdiculariter non
steterit: anguli duobus rectis equales sunt: vnus scilicet acutus et alter
obtusus. Exēpla sunt: linea a b sup quam stet linea c d perpēdi
culariter et e f oblique. Secundum: omnium duarum linearum se se
cantium anguli oppositi sunt equales: vt sint linee a b. et c d in
tersecātes se in puncto o erunt anguli k l equales: similiter h e.
Ex hac et precedenti concluditur: que omnes anguli aliquod spa
cium circumstantes valent quatuor rectos/et tres obtusos:
acutos vero non pauciores quam quinque: si etiam spacium in
plures diffusum fuerit angulos. Tertium theorema quod

4 recti.

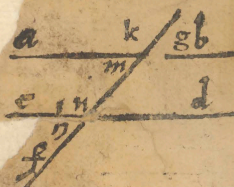
2 obtusi.

3 acuti.

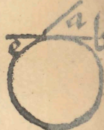

110

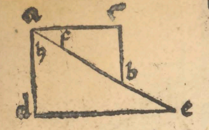
..aliter ex precedentibus concluditur tale est. Si duobus lineis
..equedistantibus linea superuenerit: duo anguli coalterni equa-
..s erunt. Et angulus extrinsecus angulo intrinseco sibi opposi-
..to equalis erit: ꝛ duo anguli intrinseci ex alterutra parte consti-
..ti duobus rectis equales erũt: vt sint due linee a b et c d eque
distantes: super quas cadat linea e f secans eas in punctis g et
h anguli g et h sunt coalterni et equales: ꝛ angulus extrinse-
cus k est equalis angulo intrinseco sibi opposito: ꝛ anguli intrin
seci m ꝛ in duobus rectis sunt equales. Quartum omnis angu-
lus solidus quatuor rectis ꝛ planis minor est: vt patet in angu-
lo. o Quintum: omnis angulus rectilineus infinitis angulis
contigentie maior est: vt angulus rectilineus a maior est angu-
lis contigentie e b: nec crescere poterit angulus contingentie do
nec ad equalitatem recti perueniat: licet semper propius accede
ret: si enim rectitudinem attingeret: iam non angulus contingen-
tie/sed rectus esset.

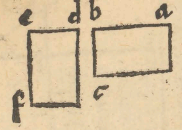

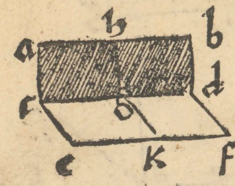

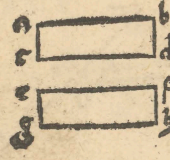
Theoremata de superficie Capitulũ XVI Magi..

De superficiebus in genere theoremata quinque sunt.
Quorum primum: Superficies similes sunt/quarum
anguli vnius angulis alterius sunt equales: lateraque
angulos equos continẽtia sunt proportionabilia: vt triangulus
a c b. similis est triangulo a d e. quia angulus c equalis est angu-
lo d. quia ambo recti: ꝛ angulus f equalis angulo e: quoniã coal
terni: ꝛ similiter angulus h angulo b. Latera quoque hos angulos
continentia sunt proportionabilia: nam sicut se habet latus b c
ad latus c a. ita se habet latus a d ad latus d e. Amplior huius
theorematis deductio patebit infra in praxi. Secundũ: Super-
ficies mutekesia. i. minutorum sunt/inter quorum latera inconti
nua proportionalitas retransitiue habetur: vt sunt superficies
c d f et h a c. In his enim proportio lateris a b se habet ad pro-
portionẽ lateris d e. sicut proportio lateris e f ad proportionem
lateris b c. Tertium: Superficies erecta est super superficiem
cum ab eodem puncto linee que est terminus communis illarum
superficierum due linee perpendiculares superstant rectum con-
tinentes angulum: ꝛ in eisdem superficiebus site sunt. Discí.
Exemplum addas. Magister. Sit superficies iacens c d e f. et
superficies erecta super hanc a b c d. Est itaque linea cõmunis ter
minus harum c d. in qua signato puncto g protrahantur due li-
nee perpendiculares scilicet g h. in superficie erecta: et g k in ia-
cente: si he linee angulum rectum continent scilicet g superficies
a b c d ortogonaliter erecta est super superficiem c d e f. vt pro-
ponit theorema. Quartum: Superficies equedistant que si in-
finitum protrahantur non concurrũt: vt sunt b c d et f g h. Quin
tum: quelibet superficies rectilinea aut est trigona aut in trigo-

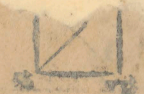

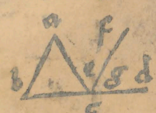
nos resoluenda. Ex quo patet trigonum esse primam
rum angularium: vt superficies quadrangula in duos
gonos. scz a b c d resoluitur in trigonum a b c et c d a.

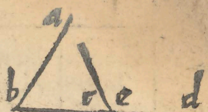

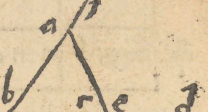
De triangulo. Capitulum XVII Discipulus.

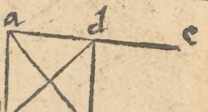
Quoniam trigonum superficierum angularium primam
dicis: de eo si que habes theoremata edicito. Magister.
Haberem quamplura: sed ne epitomatis excedam modum
ex his tamen vndecim ponã. quorũ Primũ: Omnis trianguli angulus
extrinsecus duob⁹ intrinsecis sibi oppositis est equalis: vt sit trian-
gulus. a b c. cuius latus b c protrahatur vsque ad d. erit. c. angulus
extrinsec⁹ duob⁹ angulis intrinsecis sibi oppositis scz a et b. equalis.
Et pbatur sic: a pũcto c. ptrahatur linea c f. eque distãs linee a b. ꝛ diui
sus est angul⁹ c. extrinsec⁹ in duos angulos. f. e et g erit que angulus e
equalis angulo a per tertium theorema de angulis: quia sunt coal-
terni. Et angulus g extrinsecus equalis angulo b intrinseco sibi op
posito: per secundam partem eiusdem theorematis: quare totus an
gulus extrinsecus c equalis est duobus intrinsecis sibi oppositis:
qui sunt a et b. quod fuit probãdum. Secũdum: Omnis triangulus
habet tres angulos equales duobus rectis: vt sit triangulus a b c.
pduco lineam b c vsque ad d causatur angulus extrinsecus e: et quia
anguli c et e duobus rectis sunt equales: per theorema primum de
angulis: ꝛ angulus extrinsecus e equalis est angulis intrinsecis si-
bi: scilicet a et b per precedens theorema: erunt itaque tres anguli: scz
a b c equales duobus rectis: qđ fuit pbandũ. Tertiũ: Omnis trian
guli duo qlibet anguli duobus rectis sunt minores. pbatur: qr duob⁹
rectis sunt equales: igitur si vnum demas: remanentes erũt minores.
Uel sic: Sit triangulus a b c. cuius latus b c protrahatur in d. fit an
gulus extrinsecus e. qui maior est angulo a vel b. ex theoremate prio
re precedẽti: ꝛ angulus extrinsecus e cũ angulo intrinseco c est equa
lis duob⁹ rectis ex pri mo theoremate de angulo: igitur anguli intrin
seci b et c sunt duobus rectis minores: similiter anguli intrinseci a
et c. Idem probatur eodem modo de angulis a et b si protraha-
tur linea b a in f. Quartum: Equales sunt sibi cuncti trianguli: qui
super eandem basim/atque inter duas lineas equedistantes sunt con
stituti: vt triangulus a b c et d b c constituti sunt super basim b c
inter lineas eque distantes: que sunt a e et b f. Patet: quia tales tri-
anguli dimidia sunt quadrati super eandem basim constituti. Quin
tum: in omni triangulo duum equalium laterum vterque angulorum
qui sunt ad basim: est minor recto: ꝛ vnus alteri est equalis: vt sit tri
angulus a b c: cuius latera a b et a c sunt equalia: erit b c basis: ꝛ an
gulus b minor recto: ꝛ angulus c minor recto: et angulus b equalis
angulo c. Ex quo sequitur: quod si alicuius trianguli duo anguli equa-

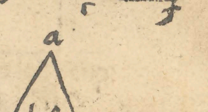

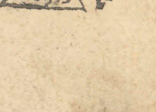

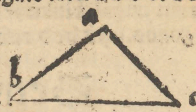

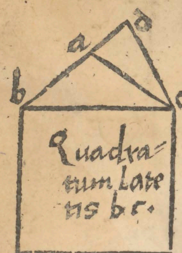

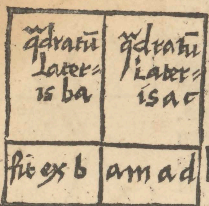

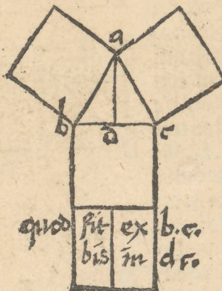
les fuerint: duo latera equos angulos respicientia erũt equalia: vt in dicto triangulo latera a b et a c respicientia equos angulos b et c sunt equalia. Sextum: Omnis triãguli duo quelibȝ latera simul iũcta reliquo sũt longiora: vt sit triangulus a b c erunt latera a b et a c simul iuncta longiora latere b c. Septimum: Omnis trianguli latus longius angulo maiori oppositum est: vt in dato triangulo: angulus maior est a: cui opponitur latus b c: quod maius est lateribus a b vel a c. Octauum: In omni triangulo rectangulo quadratum quod a latere rectangulo opposito in semetipso ducto describitur: equum est duobus quadratis que ex duobus reliquis describuntur: vt sit triangulus rectangulus a b c: cuius angulus a sit rectus: erit quadratũ lateris b c equale duobus quadratis laterum a b et a c. Sed non contingit ita semper reperiri in numeris: non enim potest numerus quadratus quadrato esse duplus. Et quod dictum est de quadratis/habet etiam veritatem de alijs superficiebus ex trianguli lateribus descriptis in lineatione ꝛ creatione similibus: vt triangulus oxogonius constitutus ex latere b c/equalis est duobus triangulis oxigonijs constitutis ex lateribus a b et a c. Discipulus. Quantum autẽ potest latus ampligonij quod obtuso angulo subtenditur respectu aliorum laterum? Magister. Tanto amplius quantum est qđ cõtinetur bis sub vno eorum atqȝ ea linea que sibi directe iuncta ad obtusum angulũ a perpendiculari extra deprehenditur: vt sit triangulus ampligonius a b c: cuius angulus a est obtusus: ducatur itaqȝ a puncto c. linea perpendicularis ad lineam a b: que necessario cadit extra triangulum: protraham igitur lineam a b: et tanget hanc perpendicularem in puncto d. erit itaqȝ quadratum lateris b c tanto maius duobus quadratis laterum a b et a c: quantum est ad id qđ fit ex b a in a d bis. Discipulus. Quantum vero potest latus oxigonij angulo acuto subtẽso respectu aliorum duorum laterum? Magister. Tanto minus potest ipsis quantũ est qđ bis continetur sub vno eorum laterum: cui scȝ perpendicularis substat: ꝛ ea parte sui qua perpẽdiculari ꝛ angulo acuto interiacet: vt sit triãgulus oxigonius a b c. cuius angulus c sit acutus: duco ꝑpẽdicularem ab angulo a ad lineã b c in pũcto d. erit itaqȝ quadratum lateris a b tanto minus quadratis laterum a c et b c quantum est ad id quod fit ex b c in d c bis. Et qđ iam dictum est de latere subtenso angulo oxigonio: habet

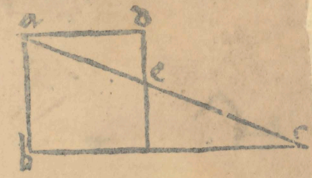

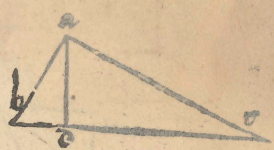

etiam veritatem de latere subtẽso angulo acuto in am[...] /vel orthogonio. Nonũ: Si ab aliquo angulorũ trianguli linea recta [...]n ducta illũ angulũ per equalia secet: due partes basis reliquis eiusdẽ trianguli ꝓportionales sunt: vt sit triangulus a b c: et angulum a diuidat per equalia linea perpendicularis a d ducta ad basim b c. erunt partes basis. s. b d et d c. ꝓportionales laterib⁹ a b et a c. qđ facile patet in numeris: patebitqȝ infra in praxi. Decimũ: Si ab ortogonij angulo recto ad basim linea perpendicularis ducatur: erit ipsa perpendicularis inter duas sectiones ipsius basis proportionalis: ꝛ vtrũqȝ latus inter totam basim atqȝ sibi conterminalem basis portionẽ: vt sit triangulus a b c. a cuius angulo a recto ducatur linea perpẽdicularis ad basim b c erit linea a d ꝓportionalis parti basis b d et d c. et sicut tota basis ad latus a c vel a b. sic latus a c ad partem basis d c ꝛ latus a b ad partẽ basis b d. et hec quoqȝ infra manifesta erit. Undecimũ: Omniũ duorũ triangulorꝫ quorũ anguli vnius angulis alterius sunt equales: latera equos angulos respicientia sunt ꝓportionabilia: vt sint trianguli a d e et a b c: quorũ angulus d est equalis angulo b: et angulus a angulo e: et angulus ꝛ angulo c. Ob id latera a d et d e sunt proportionabilia lateribus a b et b c. Nam sicut se habet latus d e ad latus a d: sic se habet latus a b ad latus b c. Ex hoc theoremate mira concludi possunt: probatum est partim supra theoremate primo de superficie: latius autem infra in praxi deducetur.

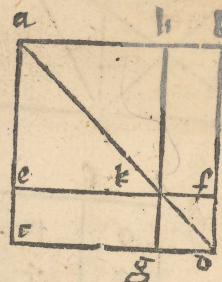

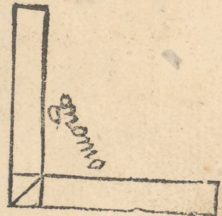

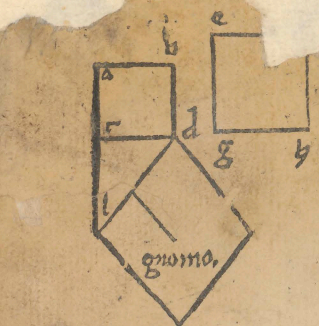

De quadrangulo. Capi. XVIII Magister.

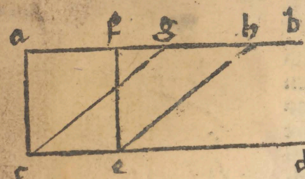
De quadrangulo hec ponantur theoremata. Primum: Omnis parallelogrami spacij ea quidẽ que diameter secat/per medium parallelogramum circa eandem diametrum consistere dicuntur: vt sit spacium parallelogrami a b c d: cuius diameter sit a d. quem diuidant due line e f et g h ducte eque distanter lateribus oppositi dicti parallelogrami secantes se super diametrum in puncto k: et erit totum hoc spacium diuisum in quatuor rectangula: quorum duo que diameter secat/per medium videlicet a h e k et k f g d circa diametrum consistunt: reliqua duo scȝ h b k f et e k c g supplementa dicuntur: et sunt semper sibi inuicem equalia: que ambo sumpta cum vno parallelogramorum circa diametrum consistentium/constituunt gnomonem: cui si addatur aliud parallelogramum circa eandem consistens diametrum/totum parallelogramum integratum est. Unde patet dictum Aristotelis in predicamentis: vbi dicitur Parallelogramũ addito gnomonem ipsum crescit: sed non

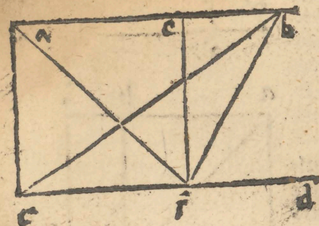

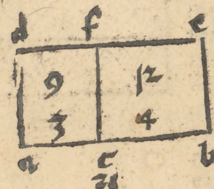

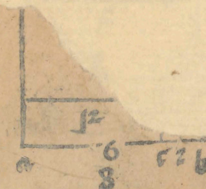
...tur. Secundũ: Duobus quadratis assignatis ter... datum equale constituere facile est probabile: sint enim quadrata duo data a b c d. et e f g h. protrahatur latus a c in directum versus l. donec c l equale sit vni laterum quadrati e f g h. et a puncto l ducatur linea recta ad punctum d. Et fit triangulus rectangulus c d l. cuius latus d l oppoositum angulo recto c ergo quadratum descriptum a latere d l equum erit duobus quadratis descriptis a lateribus c d et c l per nonum theorema de triangulo: et rursus ex linea d l circa quadratum a b c d describatur gnomo: qui erit quadrato e f g h equalis: quod sic patet. Nam totum quadratum d l includit duo quadrata a b c d et e f g h. vt probatũ est: igitur dempto ab eo quadrato a b c d q̃ remanet gnomo/ equus est reliquo quadrato e f g h. Tertium: Omnes superficies eque distantiũ laterum super vnã basim: atq; in eisdem alternis lineis ↄstitute sunt equales: vt sint linee alterne equedistantes a b et c d. Inter quas constituam duas superficies equedistantium laterũ scilicet a f c e. et g c h e super eandem basim c e. et erunt equales. Quartum: si parallelogramum et triangulus in eadem basi et in eisdem alternis lineis fuerint constituta: parallelogramum triangulo duplum est: vt sint alterne linee equedistantes a b et c d. inter quas constituatur parallelogramum a e c f sup basim c f quod diuidatur in duo per diametrum a f. fit triangulus a c f super eadem basi c f. ad quem parallelogramũ a e c f duplum est: quia continet ipsum et ei equalem scilicet a e f. et dictum parallelogramũ erit similiter duplum ad triangulum c b f in eadem basi constituto: quia triangulus c b f equalis est triangulo a c f. ex theoremate quinto de triangulo. Quintum: Si fuerit linea in duas quantascũq; partes diuisa quadratum quod fit ex ductu totius linee in alteram eius partem: equale est quadratis que ex ductu eiusdem partis in seipsam et alterius in alteram fit: vt sit linea a b diuisa in a c et c b. erit quadratum d a e b constitutũ ex linea a b et a c equale quadrato constituto ex a c quod est d f a c. et quadrato f c e b. quod fit ex ductu linee a c in c b. Quod facile claret in numeris: vt sit tota linea a b. vt. 7. pars a c. 3. et pars c b. 4. erit quadratum ex b c et a c. 21. quia ter septem sunt. 21. et quadratum a c 9. nam ter tria sunt nouem: et quadratum ex a c et c b duodecim eo q; ter quatuor faciunt duodecim. Hec autem duo quadrata simul iuncta nouem scilicet et duodecim faciunt viginti vnum equale quadrato priori. Et non solum hoc theorema in numeris: sed et plura alia demonstrari possunt: que bre...

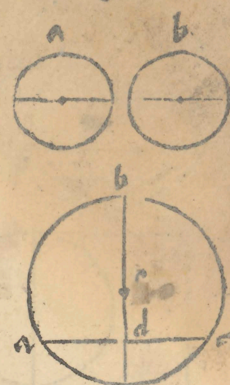

...uitatis causa silentio transire libuit. Sextum. Si fuerit line... duas partes diuisa/ quadratum quod ex ductu totius in se... fit/ equum est his que ex ductu vtriusq; partis in seipsam et... terius in alteram bis fiunt. vt sit linea a b. 8. diuisa in c. et ha... at linea a c. 6. et linea c b. 2. erit quadratum ex tota linea a b. 64. et quadratum linee a c. 36. et quadratum c b. 4. et quadratum a c. in c b. 12. et rursus quadratum a c in c b. 12. que vltima quatuor simul iuncta/ faciunt. 64. quibus equatur quadratum primum: quod sit f g a b. ex quo concluditur q; parallelograma duo totius per que transit diameter sunt ambo quadrata. Valet hoc theorema pro intellectu theorematis septimi de triangulo.

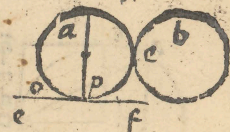
De circulo theoremata. Capitulum XIX Magi.

De circulo hec ponuntur theoremata. Primum. Circulos quorum diametri equales fuerint/ equales esse necesse est. vt sunt circuli a et b. Secundum. Circuli propositi facile est centrum reperire. Discipulus. Quo ingenio? Magister isto. Sit circulus datus a b c. cuius centrum queritur duc in circulo vbi placuerit lineam a c. applicantem extremitates suas circumferentie ex vtraq; parte: quam diuide per duo equalia in puncto d. a quo duc lineam perpendicularem ad lineam a c. cuius extremitates applicentur circumferẽtie ex vtraq; parte: quam rursus diuide per equalia in puncto f. qui et centrũ circuli est quesitum. Vel aliter sic. In circumferentia circuli dati signa tria puncta cum quibus operare vt in quarto theoremate de puncto dictum est. Tertium. Circulorum se secantium centra sunt diuersa: nec alter alterum plus q̃ in duob⁹ locis secare potest. vt patet in circulis a b c. et d e f. quorum primi centrum est k. secundi est l. et intersecant se in punctis m n. Quartum. Circulus intrinsecus circulum contingens: non idem centrum cum eo quem contingit necessario habebit. vt patet in circulis a b c. et d e f. quorum primi centrum est o. secundi e. Quintum Si circulus circulum contingat: siue intrinsecus/ siue extrinsecus/ in vno tm̃ loco contingere necesse est. Patet primum in circulis iam proxime datis. secundum videbis in circulis a et b. qui se contingunt in puncto e. Circulus autem circulum contingit/ quem tangendo non intersecat. Vnum vero circulum sex equales possunt contingere. et sphere duodecim vnam equalem cõtingere possunt. Sextum. Angulus a linea recta et circulo quem contingit contentus/ omnium acutorum est acutissimus. Is vero qui continetur a diametro et circumferentia/ omnium acutorum est amplissimus. Pe...

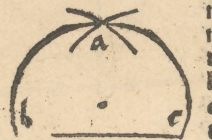
113

t in circulo dicto a. quem contingit linea e f. erit angulus o
tutissimus: et angulus p omnium acutoꝝ maximus: et quan
circulus maior fuerit/ tanto angulus contingẽtie minor est.
et quanto circulus minor fuerit/ tanto angulus contingentie
est maior. Supplementũ huius est supra in vltimo theorema
te de angulo. Disci. Quam lineam circulum contingere di
cis? Magister. Que cum circulum contingit/ in vtrãqꝫ par
tem erecta circulum non secat. Septimum. Si intra circulum
angulus supra centrum consistat: alius vero supra circumfe
rentiam consistens / eandem basim habeat: qui supra cen
trum est ad reliquum duplus est. vt patet in angulis a b. quo
rum angulus a duplus est ad angulum b. et habent basim cõ
munem d e. Octauum. Angulus rectilineus semicirculi super
arcum consistens rectus est: in portione vero semicirculo mi
nore/ maior: in portione autem maiore/ recto minor est. vt pa
tet de angulis a b c quorum angulus rectus. angulus b recto
minor: et angulus c recto maior. Nonum. Omnium duorum
circulorum est proportio vnius ad alterum sicut quadrati dia
metri alterius. vt patet in circulis a. et b. qui sunt in proporti
one dupla. Decimum. Arcum datum hoc pacto contingit per

equalia diuidere. Sit arcus diuiden
dus a b c. cuiꝰ chorda est b c. pone pe
dem circini immobilem in pũcto b: ex
tende alium vsqꝫ ad arcum: super quẽ
portionẽ describas/ arcum datum in
tersecãtem. quo facto/ pone pedem cir
cini immobilem in c. et aliam portio
nem dictam intersecantem describas: et punctus intersectio
nis erit: in quo arcus datus est per equalia diuisus. Undeci
mum. Omnis trianguli equilateri/ quod a latere vno quadra
tum describitur: triplum est quadrato dimidij diametri circu
li: a quo triangulus ipse circumscribitur. vt sit circulus a b c.
et triangulus inscriptus similiter a b c. Dico ꝙ quadratum la
teris b c. triplum est ad quadratum d e.

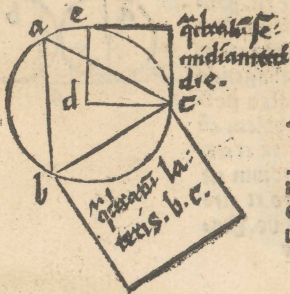

De figurarũm inscriptione theoremata. Cap. XX.

Discipulus.

Nam plura de angulis/ lineis aut superficie
bus dare posses theoremata? Ma. Pos
sem: sed ea omnia ponere non tam necessa
rium esset ad intẽtionem nostram ꝙ laboriosum. Nã
ea tm̃ tradere placuit quibus ad praxim immediati
us vti cõueniet: ad quam etiam figurarum inscriptio

deseruiet. Ob id de ea quoqꝫ theoremata quedam ponen
da sunt. Disci. Attamen primum edicito/ que superficies
alteri inscribitur? Magi. Que latera eius cui inscribitur
vno quoqꝫ angulorum suorum intrinsece contingit. Circũ
scribitur vero figura figure cuius latera eius cui circum
scribitur omnes angulos contingit. vt patet in triangulis
a b c. d e f. quorum primus circumscribitur secundo. et se
cũdus circumscribitur primo. Et quoniam isopleuri sunt
totus circumscriptus toti inscripto quadruplus est: eiusqꝫ
singula singulis lateribus inscripti dupla. Disci. Nunc
si que habes theoremata dicas. Magister. Primum
est tale: Intra datum triangulum potest circulus inscribi.
Disci. Quo modo. Magi. Illo. Sit triangulus a b c. cu
ius latus a b diuidas in duo equalia in pũcto e. a quo du
cas lineam rectam in angulum c. rursus diuidas latus a c
in duo equalia in puncto f. a quo linea recta ducta in an
gulum b. secabit lineam e c. in puncto d. qui erit centrum
circuli inscribendi. Secundum: Dato trigono ortogonio/
hoc pacto contingit circulum circumscribere. Sit trigo
nus a b c. cuius angulus rectus a. erit b c. latus longius:
quod diuidas in duo equalia in puncto d. qui erit centrum
circuli circumscribendi. Tertium: Dato trigono oxigonio
circulum circumscribere possumus hoc modo. Sit trian
gulus a b c cuius latus a b. diuidatur in puncto e. a quo
ducatur linea recta in angulum c. Et rursus diuidatur la
tus a c. in puncto f. a quo ducta linea recta in angulum b.
secabit lineam e c. in puncto d. qui est centrum circuli circũ
scribendi: et erit quadratum cuiuslibet lateris trigoni in
scripti triplum ad quadratũ diametri dimidie circuli cir
cumscripti: quod facile probatur ex theorematibus de tri
gono. ac semper isopleurus et circulus sibi mutuo inscri
pti concẽtrici sunt. Quartum: Dato trigono ampligonio
circulum circumscribere possumus hoc pacto: Sit trigo
nus a b c. cuius angulus a. obtusus erit latus b c. longi
us: quod diuidatur in duo equalia in puncto h. per quem
et angulum a ducatur linea: a h f dupla aut maior linee a
h. Rursus diuidatur latus a c in duo equalia in puncto e.
a quo ducatur perpendicularis donec intersecet lineam a
h f. in puncto g. qui erit centrum circuli circumscribendi.
Quintum: Dato circulo trigonum ortogonium inscribere
erit diameter circuli dati/ latus longius angulo recto op
positum: et medietas semicirculi angulus rectus. Dato
vero circulo si trigonum ampligonium inscribere placue
rit/ erit chorda portionis minoris latus angulo obtuso op
positum: et medietas arcus angulus obtusus. Si autem
dato circulo trigonus oxigonius inscribẽdus fuerit/ diui
dat circũferentia in tria eq̃lia: et pũcta diuisiõis erũt an

guli trigoni oxigonij: a quibus latera sunt ducenda. exempla patent in secundo tertio et quarto theorematibus predictis. Sextum. nō modo circulo trigonus / sed quadratus potest inscribi. Disci. Quo ingenio? Magister. Sit circulus. a b c d ⁊ centrum e. per quod ducam duos diametros se ortogonaliter intersecantes: quarum extremitates erunt anguli quadrati: a quibus protractis lateribus emerget quadratum quesitum. Septimum. Intra datum quadratū contingit circulum inscribere. Discipulus. Quo pacto? Magi. Sit quadratum a b c d. diuidatur vnumquodq; latus in duo equalia in punctis e f g h. a quibus ducātur due linee intersecantes se ortogonaliter in k. qui est centrum circuli quesiti. Octauum: circa ꝓpositum circulum / quadratum describere: vt sit circulus datus a b c d. cuius centrum e per quod duco duos diametros intersecantes se ortogonaliter: a quaꝝ extremitatibus duco lineas ortogonales sese tangentes in punctis. f g h k. quadratum circa datum circulum constituentes. Nonum. Circa datum quadratum circulum describere. sit quadratum a b c d. producam in eos duos diametros intersecantes se in puncto e. qui erit centrum circuli circumscripti. Decimum. Intra datū circulum pentagonum equiangulum describere. sit circulus cuius centrū f. diuidatur eius circūferentia in quinq; equalia in punctis a b c d e. que lineis coniuncta pentagonum quesitum constituunt. Et si ab angulo a. in angulum c. et rursus ab angulo b. in e: rectam lineam duxeris: quelibet harum alteram diuidet ſm proportionem habentem medium et duo extrema: et maior portio lateri pentagoni equalis erit. Undecimum: circa circulum datum pentagonum equiangulum describere. sit circulus cuius centrum f. cuius circumferentia diuidatur in quinq; equalia in punctis a b c d e. tractis totidem a centro ad hec puncta lineis: super quas singulas produco ortogonales sese in punctis g h k l m. contingētes. atq; pentagonum quesitum continentes. Duodecimum. Intra pentagonum datum circulum describere. sit pentagonus a b c d e. cuius latus a b diudat̄ in duo equa in puncto h. a quo ducatur linea recta in angulum d. Rursus diuidatur latus b c. in puncto g. a quo ducatur linea recta in punctum e. hec intersecabit lineam h d. in puncto f. qui est centrum circuli inscribendi. Et eo ingenio alias quascunq; multianguloꝝ figuras circ˞lo / et rurs⁹ circulū ipsis et ī sup figuras angl̄ares angl̄arib⁹ īscribere / aut circūscribere liq̄de dinosces.

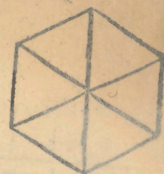
Geometrie speculat[...]

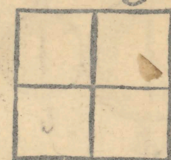
Theoremata de Corpore. Co[...]tulum XXI

Disci. SAne quidem vt ais figuras planas / planis in[...] et circumscribere ex dictis intelligo / figurarum [...]tus descriptione: de corporibus vero an idem sit iudicium necne / nondum accepi: quapropter et corporum (si que habes) theoremata subiungas. Magister. Corporum theoremata varia et quidem perpulchra sunt: at vero in plano (quemadmodum superficies) describi non possunt. difficillimū est enim intellectum in mathematicis minus bene vsitatum eiusdem speculationes posse prima fronte apprehendere. Tuis tamen semper acquiescens petitionibus / de regularibus saltem aliqua ponam theoremata. Primum: tm̄ regularia et non omnia loci sunt repletiua. Discipulus. Assentio minime. Magister. Quapropter? Discipulus. Quia omne corpus in loco est: et eum in quo est replet: et ab eodem circumscribitur. Magister. Uerū quod argumentaris de repletione physica (de qua in naturalibus) non autem de repletione mathematica circa quam hec nostra versatur disceptatio. Discipulus. Quid est replere locum mathematice? Magi. Replere locum mathematice dupliciter contingit: scȝ ſm superficiem: et ſm corpus. Replere autem locum ſm superficiem / est totum spacium circumstans aliquem punctū in superficie plana superficiebus occupare. Tale autem spacium cum quatuor rectos valeat angulos (vti visum est in secundo theoremate de angulo) ab his tm̄ superficiebus repletur / quarum aliqui anguli iuncti quatuor rectos valent. vt sunt trigonus tetragonus et hexagonus. vñ sex trianguli isopleuri / quatuor tetragoni / et tres hexagoni locum replent. vt patet in figuris. Discipulus. Quid est replere locum ſm corpus? Magister. Est circa punctum in corpore constitutum / totum spacium vndiquaq; adimplere. Ex quo claret hoc corpus solum locū replere: quod ſm angulum suum solidum aliquotiens sumptum circa pūctum vnum / totum spacium vndiquaq; occupabit: vt est videre in cubis: quorum octo angulariter iuncti locum replent corporaliter. Discipulus. Quid de alijs regularibus corporibus. Magister. Cetera corpora regularia locum nō replent pyramide dempto: de quo non parua inter mathematice professores disceptatio fuit: et adhuc sub iudice lis est. Nam quidā pyramides duodecim / alij viginti / nonnulli autem vigintiquatuor locum replere demonstrare conati sunt. At vero qui mathematice dogmata rimantur subtilius / astruere nituntur pyramidem regularem quotienscunq; multiplicatum loci continentiam localem non posse replere. De his tamē ad presens me (quia prima traditurus sum rudimenta) admonuisse magis q̄ demonstrasse sufficiat. ad reliqua transeamus.

Replere locū mathematice ſm superficiē

ſm corpus

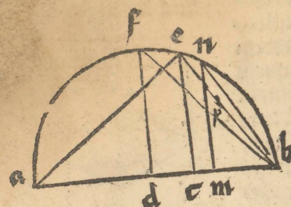

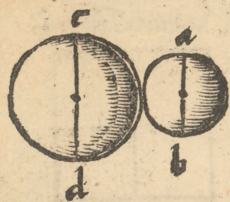

[D]e inscriptione mutua regularium [corpo]rum: et de inscriptione omnium [regu]larium vni et eidem sphere. Capitulum vltimum. Magister.

Secundum de corporibus theorema est tale. Corpora regularia a se inuicē et a sphera sunt circūscriptibilia. Discipulus. Que possunt inscribi pyramidi? Mag. Tantum octohedron: et rursus ipsi octohedron pyramis et cubus possunt inscribi. Cubo vero inscribitur octohedron: ipsi autem icohedron omnia preter octohedron inscribunt. Quod quidem facilius deprehendes / si latera corporū ex arte poteris fabricare. hoc pacto. Sit diameter sphere cui inscribenda sunt corpora regularia b. que diuidat in duo equalia in d. et rursus a b. in tria equalia in c. itaqꝫ a c sit dupla ad c b. et posito pede circini in d. lineet semicirculus: cui⁹ a b. sit diameter siue chorda. Et ducantur linee perpendiculares a punctis d et c. ad circūferentiam que sunt f et c e. ꝭm doctrinam quarti theorematis de linea.

producatur linea recta ab a ad e. que erit latus pyramidis similiter ducatur linea recta ab f ad b. que erit latus octohedron. sic quoqꝫ linea recta ducta ab e. ad b. erit latus cubi: que si diuidatur ꝭm proportionem habentem medium et duo extrema: ꝭm theorema octauū de linea: in puncto p. maior portio scꝫ p b. erit latus duodehedron. Rursus diuidatur d b. in duo equalia in m: a quo ꝓducatur linea perpendicularis que sit m n. et a puncto n. ducat linea recta ad b. que erit latus icohedron. vt patet in descriptione hic depicta. Horū vero corporum fabricatio exemplari potius ꝙ oculis subest ꝙ intellectuali libuit demonstratione demōstrare. quē admodum iam vidisti eadem ex papyro coniuncta. Tertiū. Omnium duarum spherarum est proportio vnius ad alteram tanꝙ sue diametri ad diametrum alterius proportio triplicata. Hoc claret in spheris a b et c d. Spherarum igitur quarum diametrorum proportio est dupla / erit proportio octupla. Quartum. Omnis columna siue sit laterata siue rotunda / tripla est ad suam pyramidem. Unde si colūna habet eris libras. 30. pyramis habebit tm̄ libras decem. Quintum. Equa corpora sunt atqꝫ similia / quorum terminales superficies numero ac quantitate equales sunt atqꝫ similes. vt sunt duo cubi bipedales. Sextum. Corpora similia sunt que similibus superficiebus et numero equalibus continentur. vnde quorumcunqꝫ corporum rotundorū quorum axes suarum basium diametris sunt proportiōales: sunt similia. vt axes pyramidis a dupla est ad diametrum sue basis e. Similiter axis pyramidis b dupla est ad diametrum sue basis f. igitur pyramis a b. similis est pyramidi b.

Libri sexti in praxim Geometrie Tractatus Secundus. Capitulum I Discipulus.

Ex dictis nondū intelligo quonā pacto aut ingenio [vest]ram spacium ue terre metiri possim: quod tamē geometrie nomen visum est insinuare. Magister. Uerū dicis. nam tibi in prioribus geometrie generaliora principia paucasqꝫ eiusdem theorias proposui. Jam vero quia te vigilantissimum eiusqꝫ percupidum sentio / de metiendi modo pauca subiungere enitar. In primis autem quid mensura / et que eius partes premittam.

De mensura et partibus eius. Capitulum II Discipulus.

Mensura. Quid est mensura? Magister. Est compluriū et inter se equaliū internallo longitudo finita. Di. Partes mensure que sunt? Magi. Pe. miliariū. stadiū. actus. pes. semipes. palmus seu palesta. spithame. dichas. digitus. vncia. Antiquiores nanqꝫ orbem in partes / partes in prouincias / prouincias in regiones / regiones in loca / et loca in territoria / territoria in agros / agros in centurias / centurias in iugera / iugera in climata / climata in actus / act⁹ in perticas ⁊c. diuiserunt. Uias vero latini per miliaria / Greci p stadia / Galli per leucas / Egypti per signes / Persi p asangas metiebant.

Miliarium. Dis. Miliariū q̄d est? Ma. Spaciū ꝯtinens in longū q̄nqꝫ milia pedū: q̄ faciūt mille passus: a q̄bus miliariū d̄r.

Stadium. Dis. Stadiū quantū ꝯtinet? Magi. Octauā ptē miliarij. s. pedes. 625. q̄ faciūt passus. 125

Leuca. Leuca vo finit passib⁹ mille q̄ngentis. Dis. Act⁹ quātū habet? Ma. Act⁹ triplex est. s. Minimus: ⁊ ꝯtinet in latitudine pedes. 4. in longitudine vo. 120. Actus duplicatus: ⁊ continet in longitudine. 240. in latitudine vero. 8. Nonnulli vero actum duplicatū iugerum facere / q̄ð in longitudine. 240. in latitudine vero. 120. dicunt continere. Hec iugeri in climata reqrit diuisio. continet enim clima (vt aiunt) ex omni parte pedes. 60. itaqꝫ ex vno iugero octo fiunt climata. hoc aūt intelligendū de actu quadrato duplicato. Nam actus quadratus ex omi parte continet. 120. pedes. Centuria vero olim centū iugera / nūc vero vt Uarro ait / ducēta iugera ꝯtinet. Disci. Pertica quantū ꝯtinet? Ma. Pertica. i. radius / virga est oblonga / decem ꝯtinens pedes: a quibus decempeda dicta est. Pertica vero d̄r quasi portica: a portando. Disci. Passus quantū habet? Ma. Passus simplex habet duos et dimidiū. Sed passus duplex habet pedes. 5. Gradus pedes duos. Cubit⁹ pedē. 1. et dimidiū. vel habet pedes. 2.

Actus minimus.

4	120	4

Actus duplicatus siue iugerum.

Cl	im	at	a.
		60	60 60

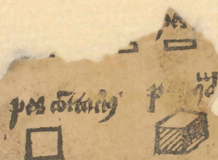
120 — 240 — 60

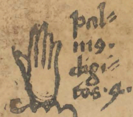
Actus q̄dratus.

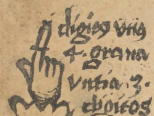
120 — 120 — 120 — 120

p̄tica siue decempeda. 10

passus. 5. gradus. 2.

Cubitus vero magnus habet.9.pedes. Talibus cubitis intelligunt nonnulli mensuratā arcam Noe. Pes vero.4 habet palmos: Semipes duos continet palmos. Est aūt pes triplex.s.porrectus/contractus et quadratus. Porrectus est pedalis mensura in longū protensa. Cōtractus est pedalis mensura in longum et latum cōsiderata. Quadratus vero est mensura pedalis in longū/latum et profundū extensa. Spithames aūt habet palmos tres:et est gradus. Dichas vero habet palmos duos. Disci. Palmus quantum habet? Mag. Digitos quatuor. palmus aūt maior quem proprie geometricū vocant/continet longitudinē que est a radice indicis vsq ad medium vnguis eiusdem que est a radice indicis vsq ad medium vnguis eiusdem digiti. Uncia aūt digitos tres habet. Dis. Digitus aūt quantū continet? Magister. Quatuor hordei grana per latū disposita. Posuerunt aūt antiquiores non modo hec que dixi integra/verum et harū minutias. vt post digitū statherem: quadrātem/drachmam/scrupulum/obulum/semiobulum/siliquā punctum/minutum et momentum. Et has minutias varijs consignabant characteribus. His breuitatis causa (quoniam parum aut nihil ad rem faciunt) obmissis mensuras dictas ad praxim applicabimus.

palmus geometricus

De tribus modis mensurandi in genere. Capitulum. III.

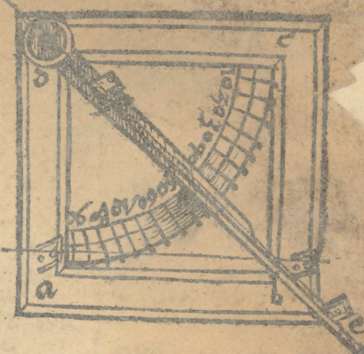
Omnis geometrice considerationis quātitas est linea superficies aut corpus: ob id quarūcunq rerum metiendarum quantitatis mensurā in ratione linee/superficiei aut corporis indagabimus. Mensurā autem que secundum lineam fit/eam ipsam voco que in longū latum et profundum metitur: de qua ea geometrie pars est quam altimetrā vocant: que in sursum et deorsum. et illa quam planimetrā dicunt: que in ante et retro/dextrorsum et sinistrorsum mensurat. que aūt secundum superficiē fit/mensura illa est qua non superficierum longitudo et latitudo (quoniā hec per precedentē deprehenditur) sed quanta totius superficiei sit area lineis suis clausa inquiritur. Mensurā vero quā secundum corpus fieri diximus hanc intelligas/qua cuiusq corporis soliditas siue crassitudo deprehenditur. De his per ordinem dicturus/de mensura lineali exordiar.

altimetra
planimetra

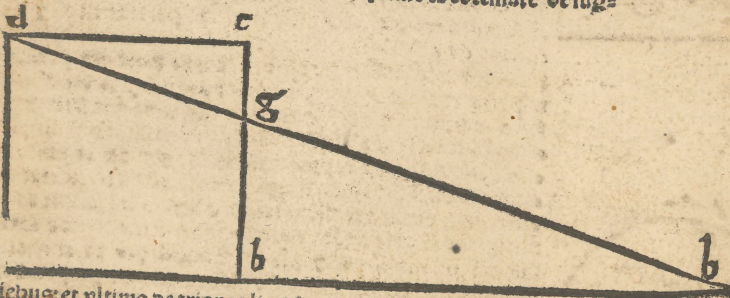
De mensuratione linearum. Capitulum IIII Discipulus.

Linearum mensuratio quo fit ingenio? Ma. Etsi linearū quātitates per dictas in secūdo capitulo mensuras deprehendere possis: eas tū nō ad quascunq res applicare facile est: ob id instrumentū aliud multo certius ex ea Euclidis propositione fabricabimus. Omnium duorum triangulorū quorum anguli vnius angulis alterius sunt equales: latera equos angu-

gulum scz a b c d. super angulos a b duas pone pinnulas vt per ipsas terminum rei mensurande possis conspice... gulam in quantitate diametri predicti quadrati/aut l... vocetur d e. ipsamq in puncto d clauo subtili quadrato ...gas. per hanc etiam pinnulas duas perforatas pone: que sine ...: stabūt ante dicte pinnule in eadem linea: similiter et pinnule quadrati: et paratum est instrumentum in forma ista: cui si limbum quadrantis in.90.gradus diuisum inscripseris: generale erit instrumentum fere ad omnia ea que vel per quadrantem vel astrolabium inuestigari possunt vtilissimum et cōmodissimū ratione triangulorum quos regula facit cum lateribus quadrati: latera quadrati in gradus vel alias partes ad placitū vtentis diuidi possunt.

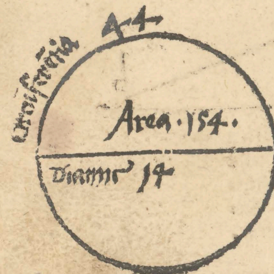
Si per hoc instrumentum linee cuiuscūq quantitatem inquirere volueris: angulum a ad linee principium ponas: per cuius foramen et b linee terminum conspicias: et in hoc situ instrumentū tuum figas: dehinc per pinnulas regule: scilicet f e eundem linee terminum perspicias: ipsam regulam sursum aut deorsum voluendo/donec terminum linee priorem videre possis: et punctum intersectionis linee regule et lateris c b animaduertas que vocetur g. tunc enim habebis triangulos duos/scilicet d a b (et intelligo hic b in termino linee conspiciende) et d c g quorum anguli vnius angulis alterius sunt equales: vt oculis licet videre. Erunt igitur latera equos angulos respicientia: videlicet c g. et a b proportionabilia. Sicut enim se habet c g ad totum a b. siue c d. ita se habet a b (vt b stat in termino rei vise) ad a d. Quotiens igitur tota c b vel c d continet c g. totiens a b continet a d. ex primo theoremate de superficiebus: et vltimo de triangulis. Per hoc igitur instrumentū altitudine turris: profunditatē putei aut vallis: lōgitudinē aut latitudinē campi: et insuper omnē lineam rectam potes metiri. Insuper altitudinem et latitudinem turris/value aut fenestre alteriusue rei alio inuestigare si placet valebis ingenio. Discipulus: Quali? Magister.

lo quem Jacob dicunt. Discipulus. Qualis is est ba
? Magister. Accipiatur baculus cuiusuis longitudinis:
in partes equales diuidas: circa sectiões rimas aut fo
ina fabrices: dehinc baculum paruũ mensure vnius par
diuisionis predicte facias: ꝛ paratus est baculus: per quē
altitudinem rei considerare placuerit: pone baculũ paruum
in foramen vnius diuisionis vt placuerit: ꝛ baculũ verte: vt
sez extremitates baculi parui impositi sursum ꝛ deorsum ten
dant: quo facto/accedas aut recedas/donec per has extremi
tates rei conspiciēde superiorē ꝛ inferiorē terminos videas
ꝛ sic signa locum stationis tue. Dehinc baculum paruum de
foramine priore extrahas ꝛ in proximũ retro (si accedere vo
lueris) aut ante (si retrocedere intendas) pone: ꝛ iterum acce
dendo ꝛ retrocedendo per extremitates baculi parui/termi
nos rei vise conspicias: locũq; stationis illius signes: quantũ
enī est inter istam ꝛ priorē stationem/tanta est altitudo rei vi
se. Sic simili modo latitudinē inuestigabis/si baculũ ita ver
tas vt extremitates baculi parui dextrorsum ꝛ sinistrorsuz ꝑ
tendant. Sunt ꝛ plura alia ingenia ꝛ instrumēta ꝑ que ea que
dicta sunt inuestigantur: de quibus breuitatis tñ causa supse
dendũ est: stilum ad alia vertamus.

De mēsuratiōe circũferētie circuli ꝛ insup eiusdē diametri Ca. V. Dis.

Possum ne per instrumēta dicta circuli periferiam
metiri? Magister. Non: sed tñ lineam rectam.
Discipulus. Quo igitur ingenio ipsa venit metien
da? Magister tali. Diameter circuli cuius periferie quanti
tatē si scire placuerit triplex: ꝛ triplato addatur septima pars
diametri: ꝛ circũferētie emerget longitudo: continere enī cir
cũferentia diametrũ ter ꝛ septimā eius partē: hinc est ꝙ si cir
cũferētie vicesimā secundā partē abstuleris: remanētis tertia
pars diametrũ indicabit: exemplum sit diameter pedũ. 14.
tripletur: ꝛ erunt. 42. his. addatur pars septima diametri:
sez. 2 et erunt. 44. circũferentie quantitas: a qua si rursus vi
cesimā secundā partē/sez. 14. diameter erit. Aliter multiplica
circũferentiā per. 7. et productũ diuide per. 22. et numerus
quotiens ostendet diametri quantitatē. Quod si circũferentie/
diametriq; quantitas simul coniuncta ꝓposita fuerit: ꝛ scire
distincte volueris quāta vnaqueq; fuerit: multiplica totam
summā ꝓpositam per. 7. productũ diuide per. 29. et quoties
ostendet diametri quantitatē: residuum summe proposite erit
circũferentie quātitas. Exemplũ patet in circuferētia et dia
metro priore. Quod si diameter nota est: ꝛ periferia incognita:
multiplica diametrũ per. 22. et productũ diuide per. 7. et nu
merus quoties ostēdet periferiam. Exemplũ vt supra: ꝛ hec
de primo sez linearum mensuratione sufficiant.

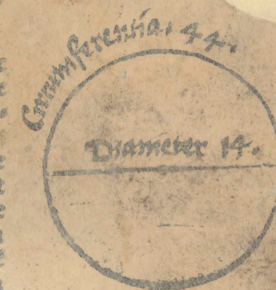

De mensuratione supficieri primo circularis ꝛ semicircula Capitulum VI Discipulus.

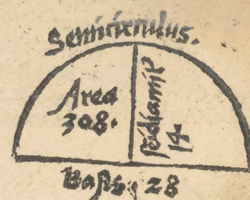
Mensurā linearũ intellexi sane: ad supficies nunc
stilũ verte queso. Magi. Faciā ac lubens: ꝛ de
circulo oīm supficierũ prima ꝛ regularissima ex
ordiũ sumamꝰ. Cuiꝰ si areā embadũ siue podismũ/qua oīa in
ꝓposito idē significāt. s. ꝯtinētiā scire volueris: mltiplica me
dietatē circũferētie in medietatē diametri ꝛ ꝓductum dabit
areā: vt gr̃a exēpli: sit circulus cuiꝰ circũferētia. 44. et diame
ter. 14. erit area. 154. aut ducatur diameter in se: ꝓductũ multi
plicetur ꝑ. 11. ꝓducti decimaquarta pars erit area. Vel ducatur
diameter in circũferentiam: ꝛ ꝓducti quarta pars erit area
quesita. Quod si sola circũferētia nota sit: multiplicetur in se: ꝛ ꝓ
ductũ rursum multiplicetur ꝑ. 7. ꝓductũ diuidatur ꝑ. 88. et pate
bit area. Si aũt ex area nota scire volueris circũferentiam:
multiplica areā ꝑ. 88. a ꝓducto tolle ptē septimā: huius latꝰ
quadratũ erit periferia q̃sita. Patet igitur si diameter vnius
circuli ad diametrũ alterius dupla fuerit: erit area quadrupla
vt hic ✳ Rursum datis duobꝰ circulis sup eodē cētro/sub
trahe areā minoris ab area maioris: relictũ indicat areā spa
cij intermedij: vt si area. 38. $\frac{1}{2}$. subtrahuntur ab area. 154. rema
nētis. 115. $\frac{1}{2}$. et est area spacij qđ relinquitur in maiore circulo
minore sublato. Discipulus. Sed semicirculi area qualiter
dephenditur? Magister taliter. Multiplicetur basis ꝑ semidia
metrũ: ꝓductũ rursus ꝑ. 11 ducatur: ꝓducti decimaquarta ps
areā dabit: vt sit semicirculus cuius basis. 28. semidiameter.
14. erit area. 308. qđ facile ꝓbabitur si area totius circuli ꝑ mo
dum dictum queratur: de hoc satis: ad reliqua propero.

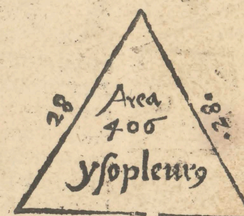
De inuentione aree triangulorum: primo de Isopleuro. Capitulum VII Discipulus.

De triangulo igitur nũc dicas: quē in supioribꝰ inter
supficies ꝫm locũ obtinere volebas. Magi. Ita
factitare instituti: ꝛ tñ oīa simul dicere nō licet. In
primis de Isopleuro: secundo de Isochele: ꝛ demũ ordine ter
tio de scaleno dicere propono. Disci. Isopleuri igitur q̃ pacto
inueniēdi est area? Magi. Illo: quoniā equa habet latera/
multiplicetur latus vnũ ꝑ aliud: ꝛ producto tertiũ latus addatur
ꝛ eius qđ ꝓuenit medietas aream ostēdit: vt sit isopleurus/cu
ius quodlibet latus. 28. habeat: erit area. 406. ꝑ quā si latera
cognoscere placuerit/ipsam per. 8. multiplica: ꝓducto vni
tatē adde: totius latus accipe: a quo: id est deme: remanentis
medietas quesitum ostendit.

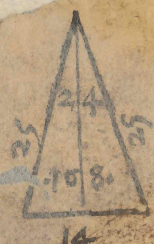

[De] Iso[sc]ele et eius area. Ca. VIII. Magi.

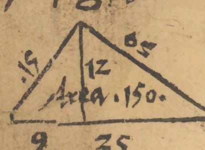
SI ve[ro] [iso]chelis aream inquirere volueris: primo cathecum eius tali in[gen]io queras: multiplica basis medietatem in se: et serua. rur sus multiplica vnum latus in se sine in aliud (quoniã equalia sunt) et a producto id quod prius seruandum tradidi subtrahas: remanẽtis latus quadratũ cathecum dat: qui si per basis medietatem multiplicatus fuerit/ aream isochelis ostẽdit: vt sit isoscheles cuius basis sit. 14. quodlibet latus 25. erit cathecus. 24 area. 168.

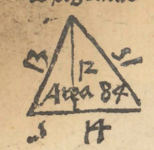
De scaleno et eius speciebus. Ca. IX. Disci.

SCaleni area qua via deprehenditur. Magister. Scalenus tres habet species: vt ex dictis liquet. Sed harum aree nõ vna via sunt inuestigande: aliter enim ampligonij et oxigonij quam ortogonij area queritur. Discipulus. Qualiter inquirenda est area ampligonij? Magister taliter. Multiplicetur basis medietas per cathecum: et pro ductum dabit aream. Ad inueniendũ autem cathecum oportet prius precisuram vel eiecturã minorẽ eo quo sequitur modo inuenire. Multi plicetur minus latus in se: et similiter basis in se ducatur: et summe pro ducte addantur simul. Rursus multiplicetur latus medium inter ma ius et minus in se/ et productum a summa dicta abstrahatur: remanen tis medietas accipiatur: a qua pars vna secundum basis denominationẽ abla ta eiecturam siue precisuram ostendet: hoc est: inuenta medietas per ba sim diuidatur: et numerus quotiens eiecturam ostendet. Qua habita cathe cum sic queras: multiplicetur minus per se vt prius: et a producto id quod ex ductu precisure in se euenit: auferatur remanẽtis latus quadratũ cathecus est. Exemplũ de ampligonio: sit ampligonius cuius minus latus sit. 15. me dium latus sit. 20. basis sit. 25 erit precisura. 9. et cathecus. 12. area. 150. In oxigonio multiplicetur minus latus in se: et basis in se: et a summa amborum subtrahatur productũ ex multiplicatione maioris lateris in se et reliqua vt in ampligonio. Exemplũ sumas de oxigonio tale: sit oxigonius cuius latus minus sit. 13. medium latus. 15. basis vero. 14. erit precisura. 5. cathecus. 12 area vero. 84.

Ampligonius

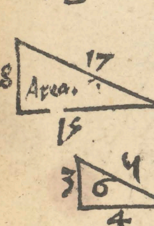
Oxigonius

De ortogonio et eius area. Capitulum X Magister.

ORtogonij vero aream si inuestigare libuerit: videatur cathecus qui si fuerit par: medietas eius in se ducatur: et producto si vnum addas: habebis hipotenusam: si vero vnum a producto auferas basim constitues: medietas vero basis per cathecum ducta/ aream pandit. Exemplũ: sit ortogonius cuius cathecus sit. 8. erit hipotenusa. 17. basis. 15. area vero. 64. Si autem cathecus impar fuerit totus in se ducatur: a pro ducto si vnum auferas/ residui medietas sit basis. Si vnum producto ad das/ ex residui medietate hipotenusa prodiet: idem si basi vnitatem addes rursusque basis medietas per cathecum ducta aream ostendet. Exemplum huius est tale: sit ortogonius cuius cathecus sit. 3. hipotenusa erit. 5. basis. 4 et area. 6. Discipulus Si sane intelligo basis hipotenusa: et area per cathecum

Orthogonius

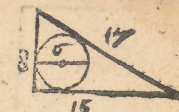

inueniuntur. Pono quod cathecus ignotus sit per quod m[...] perit? Magister. Per tale. Multiplicetur hipotenusa in [se: et a] produ cto id quod ex ductu basis in se prouenit subtrahe: et rem[anentis] latus quadratũ cathecus erit. Preter hec dabilis esset regula [ge]neralis per quã cuiuslibet trianguli area inueniri posset/ omnibus eiusdem lateribus cognitis. Discipulus que? Magister. Addantur om nia latera simul: et a dimidio producti auferatur quodlibet latus seor sum/ residuo vniuscuiusque reseruato: quorũ primũ multiplica in di midiũ omniũ laterũ simul iunctorũ. Illud productũ multiplica in secundũ residuum: rursus illud productũ duc in residuũ tertium to tius producti latus quadratum est area trianguli: vt sit triangulus cuius vnum latus. 3. secundũ latus. 4. tertium latus. 5. que omnia si mul iuncta faciunt. 12. horum dimidiũ. 6. a quo aufer primũ latus/ scilicet. 3. et residua erunt. 3. rursum a. 6. aufer secundũ latus/ scilicet. 4. et re sidua erunt. 2. deinceps a. 6. aufer tertiũ latus/ scilicet. 5. et remanet. 1. deinde multiplica primũ residuũ scilicet. 3. in dimidiũ omniũ laterum quod est. 6. et erunt. 18. in illud productũ duc secundũ residuũ quod est. 2. et proueniũt. 36. in illud duc tertiũ residuum/ scilicet. 1. et manent 36. Horũ latus quadratũ est. 6. tanta est area trianguli dati. Et sic de alijs quibusuis triangulis.

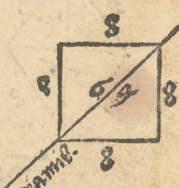
De podismo diametri circuli ortogo nio inscripti. Ca. XI Magi.

COntingit nõnunquam ortogonio circulum omnia eius latera tangentem inscribi: cuius si diametrũ/ preter ea que in su perioribus de circulo dicta sunt/ podismare volueris ca thecum basi adiungas: a producto hipotenusam subtrahas: et quod remanet diametrũ circuli manifestat. Discipulus. Exemplũ hu ius subijcias. Magister. Sit ortogonius cuius cathecus sit. 8. ba sis. 15. hipotenusa. 17. diameter erit. 6.

De quadrangulis superficiebus: et primo de tetragono. Ca. XII Disci.

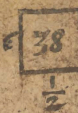
TRigonorum podismalem speculationẽ (ni fallar) sane in tellexi: nunc de tetragonis metiendis si quid habes in me dium feras. Magister. Tetragonorũ primus est equi la terus: cuius si aream habere volueris/ latitudinem per longitudi nem ducas: et productũ aream dat. Discipulus. Exemplum da. Magister. Sit tetragonus cuius quodlibet latus pedes. 8. habeat area. 64. continebit: diametrũ autẽ eius si habere volueris: multi plica vnum latus in se: et productũ dupla: duplati radix quadrata erit diameter. Erit itaque diameter dicti quadrati pedum. 11. et $\frac{1}{22}$ In omni namque operatione cũ radix surda sit: ita quod in integris preci se haberi nõ possit: residuũ in minutijs physicalibus querẽdũ est. Insensibilis autem differentie excessus tandẽ negligi possunt.

[...] quadr[...] circulo eq̃li. Ca. XIII. Magi.

Sicut autẽ [...]li quadraturã in supioribus demonstratione intelle- ctuali ex p[...]tũ dictis ostendi: sic ⁊ ipsam in praxi p̄senti manifesta- re esset pos[...]bile. Disci. Quõ? Magi. Si aree circuli dati radicẽ accipias: latus quadrati circuli equale reperies: qd̃ facile p̄babit: nam area quadrati illius aree circuli equale erit: vt sit circulus cuius diameter. 7. erit radix aree. 6. pedum minuta. 12. secunda. 17. tertia. 25. ⁊c. Sic cõsimiliter cir culũ quadrato equalẽ poteris fabricare. Multiplicet latus quadrati per se: productũ rursus multiplicet per. 14. produ ctum illius dimidiatũ per. 11. denominatiõis / radix erit dia meter circuli equalis quadrato p̄dicto. Sic modo consimili excessum quadrati supra circulũ sibi inscriptũ si scire placue rit / aream circuli ab area quadrati inscribentis subtrahe: et qd̃ relinquit excessus erit. Sic ⁊ excessum circuli quadratũ inscribẽtis repies: si ab area circuli quatoz quatuordecime subtra hant: residuũ erit area / quadrati circulo inscripti. Eritq̃ diameter circuli duplus ad latus quadrati sibi inscriptti.

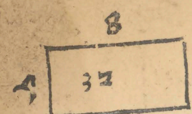

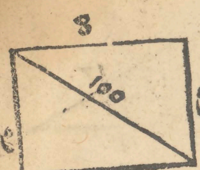

De tetragono altera parte longiore. Capitulum XIIII Disci.

Tetragoni altera parte longioris ⁊ rectanguli qd̃ etiã pa rallelogramũ rectangulũ dicit / embadũ habere si placue rit: latitudinẽ in longitudinẽ ducas: ⁊ p̄ductũ embadum ostendet. Disci. Exemplũ huius apponas. Magi. Sit tetrago nus cuius latitudo sit 4. longitudo vero. 8. embadũ erit. 32. Disci. Diameter illius quali rõne deprehendit? Magister. Tali. Multi plica longitudinẽ per se: ⁊ similiter latitudinẽ in se ducas: summas ambas addas: ⁊ totius p̄ducti latus quadratũ diametrũ dabit: vt sit tegragonus: cui⁹ latitudo. 60. longitudo. 80. erit diamiter. 100

De Rombo. Capi. XV Disci.

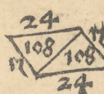
Rombi vero area quali modo deprehendit? Magister. Tali quo sequit: Medietatẽ diametri vnius per totã aliã diametrũ multiplica: ⁊ qd̃ prouenit area est: vt sit rombus cuius quodlibet latus habeat pedes. 10. diameter longior. 16. dia meter breuior. 12. eritq̃ area. 96. Q̃ si vna diameter sit incognita / duc medietatẽ diametri noti in se: p̄ductũ subtrahe ab eo qd̃ proue nit ex ductu vnius lateris rombi in se: ⁊ relicti latus quadrũ / erat medietas diametri quesite. Exemplum est in rombo prius dato.

Rombus

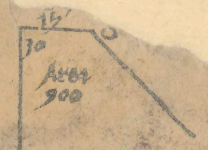
De Romboide. Ca. XVI Magi.

Rodisimum vero romboidis si placet inuestigare / diuide romboidem in duos triangulos p̄ lineam diagonalem: horum areas quere per supradicta de triangulis: que iun cte ostendunt aream romboidis: vt in exemplo hic adscripto.

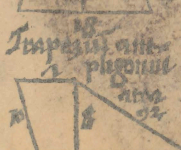

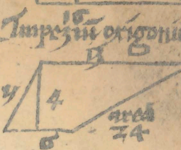
De Trapezijs. Capitulum [...]j.

Reliquorum quadrangulorum quos in super[...]s trape- zia seu mensulas nominauimus / aream ita r[...]s. Nam si fuerit trapezium ortogonium: verticem / ho[...] minus la tus: basi / hoc est opposito lateri coniungas: ⁊ producti medietatem per cathecum: id est per lineam que cum vertice rectangulum facit / multiplica: et exibit area: vt sit trapezium cuius vertex. 15. basis. 45. cathecus. 30. erit area. 900. Si autem fuerit trapezium isoscheles: cuius cura a basi ad verticem ascendentia sunt equalia: quere primo perpendicularem: que erit loco catheci: hoc modo: subtrahe verti- cem a basi: relicti medium in se multiplica: ⁊ productum subtrahe- a producto vnius cruris in se multiplicati: residui latus quadra- tum erit perpendicularis: que catheci loci habetur: adde igitur ver ticem basi: ⁊ producti medietatem multiplica per p̄pẽdicularem: et exibit area: vt sit trapezium cuius vertex. 2. basis. 18. quodlibet crus 10. perpendicularis. 6. et area. 60. In trapezio autem ampligonio protrahe cathecum: ⁊ operare sicut in trapezio rectangulo: vt sit tra pezium ampligonium: cuius vertex. 7. basis. 16. latus vnum. 10. erit perpendicularis seu cathecus. 8. et area. 92. In trapezio autem oxi- gonio ducatur perpendicularis in basim: vt sit trapezium oxigoniũ: cuius perpendicularis. 4. et basis. 6. erit area. 24.

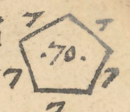

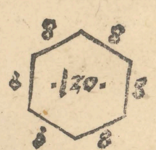
De Pentagoni area. Capitulum xviij Discipulus

Pentagonus qua ratione metitur? Magister. Pentago ni equilateri aream si habere cupis / multiplica vnum la tus in se: ⁊ productum triplica: a triplicato vnum latus de trahe: remanentis medietas pandit aream quesitam. Discipulus. Hoc per exemplũ proba. Magister. Sit pentagonus: cuius quod libet latus sit. 7. erit area septuaginta.

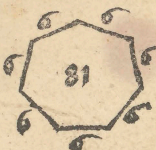
De Hexagono. Capitulum xix Discipulus.

Hexagoni autem aream tali inuestigabis via. Nam si hexa gonus equilaterus sit / vnum latus in se multiplica: produ ctum quadruplica: a quadruplato vnum latus hexagoni bis subtrahe: remanentis medietas ostendit quesitũ. Discipulus. Huius exemplum adde. Magister. Sit hexagonus cuius omne latus sit. 8. erit area. 120.

De Heptagono. Ca. xx. Magister.

Heptagoni vero summam aree si inquiris: latus vnum in se multiplica: productum quintupla: a producto vnum latus ter subtrahe: remanentis medietas dabit aream. Discipu lus. Exemplum adijcias. Magister. Sit heptagonus cuius quod- libet latus sit. 6. erit area. 81.

De [o]ctogono. Capi. XXI. Magi.

[O]ctogoni aũt areã facile dephendes/si latus vnũ in se [d]uxeris/productumq; per. 6. multiplicaueris/et ab il lo producto vnũ latus quater abstuleris. nam in rema nentis medietate aream videbis. Cuius exemplum sumas tale: sit octogonus cuius quodlibet latus sit octo: erit area. 176.

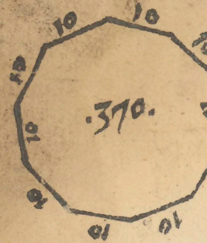
De ennagono Capi. xxij. Magi.

Consimiliter quoq; et nonagoni areã reperies/si latus vnum in se produxeris: productumq; per. 7. multiplica ueris/a producto huius latus vnum quinquies subtra xeris: tunc enim remanentis medietas aream pandit quesitam. Disci. Huius exemplum subijcias. Ma. Sit nonagonus cuius quodlibet latus sit. 9. erit area. 111.

De decagono. Capi. xxiij. Mag.

Hic et decagoni pariformi via areã reperies/si lat⁹ p se vnũ multiplicabis/ pductũ per. 8. duxeris: a pducto il lo latus vnũ sexies subtraxeris/remanẽtis medietas quesitum pandit. Dis. Et huius exemplũ ponas. Mag. Sit decagonus cuius latera singula. 10. sint insignita. erit area. 370.

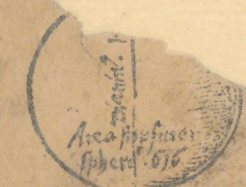
De reliquis poligonijs. Capitulum XXIIII Magister.

Idem de ceteris poligonijs si feceris/absq; errore singulo rum areas inuestigabis: hac seruata lege/ vt numerorum ordinem naturalem custodias in multiplicanda vnius late ris summa/et in hac que excrescit augmentanda laterali quoq; subducenda: cum enim hec feceris/semper remanẽtis medietas aream dabit. Dis. Quis est is ordo naturalis? Mag. vt si in pentagono summa vnius lateris in se ducti per ternariũ aucta est: sic in hexagono per quaternariũ: in heptagono per quina riũ rc. Sic sequens per senariũ/reliqua per septenariũ augenda est. Pariformiter et sequentium poligoniorũ per sequentes au gende sunt numeros. Sic et in lateris subtractione si in penta gono latus semel subducitur/ in hexagono bis: ita in sequenti bus in numero ascendendum est ordine naturali. Disci. Ca pio sane.

De podismo spherice superficiei. Capitulum XXV Mag.

De superficierum planarũ ac rectarũ podismis satis di ctũ sit: ad curuas transeamus. Et primũ de area sphe rice superficiei/quã quidam circuli maurituraã nomi nant exordiamur. Disci. Quã via deprehendi põt? Mag. Tali. Accipias circulum equalis diametri cũ sphera cuius sup ficiem podismare volumus: huius circuli diametrũ in eiusdem

periferiã ducas: et quod producitur erit area superficiei [sphe]re quesite siue circuli mauritura: que semper quadruplex est a[re]am circuli. vt sit circulus cuius diameter sit. 14. erit eius p[eriphe] ria. 44. eritq; area superficiei sphere equalis diametri. 61[6]

De podismo superficiei montuose Capitulum XXVI Magister.

Si autem montuose superficiei aream habere placue rit/verticis circũitum considera: et similiter pedis et ascensus. quo facto iungantur circũitus pedis et verti cis: producti medietatem accipe: quam per ascensum multipli ca: et productum ostendit quesitum. Discipulus. Exemplum subiungas. Magister. Sit mons cuius verticis circulus sit. 300 pedum. circũitus pedis sit. 1000. pedum: ascensus vero sit. 800. pedum. erit area tota. 520000. pedum. Discipulus. Quid au tem si mons in circumitu verticis medietatis et pedis multũ dis crepauerit: ita vt quasi pyramidaliter ascendat? Magister. Hoc pacto aream eius accipias: Collige numerum circũitus pe dis medij et verticis in summam vnam: cuius tertiam partem per ascensum multiplica: et patebit quesita area. vt si circumit⁹ pedis sit pedum. 2500. circumitus medius: 1600. circumitus ver ticis. 100. ascensus vero. 2000. erit area. 2800000. pedum. Si autem mons in ascensu similiter et in circumitibus inequalis fu erit/alia via eius indaganda est area. Discipulus. Qua? Ma gister. Illa. Iunge circumitum pedis circumitui verti cis producti: accipias medietatem: sic ascensus colligas collecti medietatem sumas: hanc per priorem medieta tem multiplica: et productum aream dabit. Discipu lus. Exemplum huius addas. Magister. Sit mons cuius verticis circũitus sit. 200. circumitus pedis. 1400 ascensus longior. 850. ascensus breuior. 750. erit area. 640000

De diuisione superficierum quarum cunq; in actus vel iugera. Capitulum. xxvij. Magister.

Superficies itaq; notas/si per actus aut iugera/ aliasue mensuras partiri volueris/longitudinem ⁊ latitudinem mensure tue in se mul tiplica. ⁊ habebis mensure cuius latera multiplicasti pedes siue a ream: per hanc pedes superficiei diuidende diuide: et numerus quoties da bit quesitum. erunt itaq; iugera primi montis. 18. et restant pedes mille et sexcenti. secundi montis iugera erunt. 24. restantibus pedibus. 88000. Iuge ra montis tertij erunt. 22. restantibus. 6400. pedibus. Hec de mensura super ficierum. ad corpora transeamus.

De [cra]ssitudine siue soliditate sphere. [Ca]pitulum XXVIII Mag.

Cubare quid sit

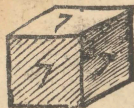
M[en]sura quam s[ecundu]m corpus fieri diximus/ corporum soliditates et
cra[s]situdines inquirit: vt quot. s. pedes quadratos corporis ma
gnitudo [con]tineat. Huius vt aliqualem cognitione[m] accipias/ de q[ui]
busdam corporibus praxim subijciam: et primo de sphera. Sphere igitur so
liditatem si inquirere volueris/ diametru[m] eius cubes (.i. semel in se ducas qua
drate: et productum rursus per diametru[m] multiplica) hoc vero cubum sphe
re crassitudinem excedit: quem excessum si abieceris/ sphere soliditas relin
quetur. Excessus autem tali patebit via. diuide cubum per. 12. productum. 10
ducas: et habebis excessum quesitum. vel diametru[m] cubes: pro
ductum per. 11. ducas/ totiusq[ue] summe. 21. pars dat sphere solidi
tatem. sic etiam excessus per. 11. ductus dabit idem. Discipul[us].
Exemplum addas. Magister. Sit sphera cuius diameter sit
7. erit cubus. 343. excessus. 163. et $\frac{1}{3}$. crassitudo vero sphere to
tius. 179. et $\frac{2}{3}$

De soliditate cubi. Capitulum. xxix. Discipulus.

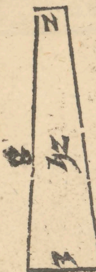
Crassitudo cubi huius. 343.

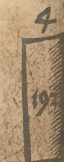
C[ras]situdine[m] aut[em] corporis quo ingenio soliditate[m] inq[ui]ris? Ma.
Tali. cubet[ur] latus vnu[m]: et habet[ur] p[ro]positu[m]. Dis. Exem
plum adiungas. Ma. Si cubus cuius omne latus sit
7. erit crassitudo. 343. Est autem om[n]is cubus tetragona colu[m]na

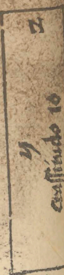

De columnarum spissitudine. Capitulum. xxx. Discipulus

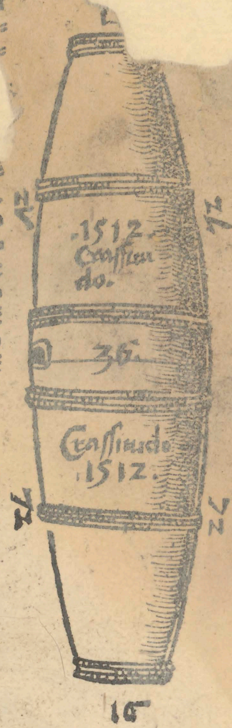
C[o]rporis col[umn]is qua via grossicies inq[ui]renda est? Ma. Tali.
Inquiras e[...] latitudinis. hac in longitudine[m] ducas/ et habebis
quesitu[m]. vt [...] corpus quadrangulum latitudinis. 4. et longitudinis
12. erit eius crassitudo. 192. Uel duc longitudinem in latitudine[m]: et p[ro]fundu[m]
in crassitudine[m]. vt sit columna seu lapis longitudinis pedum. 5. latitudinis.
2. et crassitudinis. 1 erit totalis crassitudo pedu[m]. 10. Nã si columna mutila
fuerit et inequalis latitudinis et altitudinis: vt sit longitudo. 8. latitudo et
crassitudo maior. 3. latitudo et crassitudo duo. duc latitudine[m] maiorem in se/
facit. 9. et similiter minore[m] in se/ facit. 4. que simul iuncta faciunt. 13. hor[um] me
dietas sc[ilicet] 6 $\frac{1}{2}$ duc per longitudine[m]. 8. et p[ro]uenient. 52. que est crassitudo to
tius columne. Et hoc pacto qua[n]titas putei vel etiam vasis pleni reperit[ur]. Ex
quo etiam facile [con]cludit[ur]/ si dolij aut columne diameter fuerit duplex ad dia
metrum alterius/ eiusdem longitudinis area corporis diametri maioris erit
quadruplex ad area[m] corporis diametri minoris. Si vero corpus minus in du
plo sit longius/ erit maius ad minus duplu[m]. Si au[tem] minus in quadruplo lon
gius fuerit/ erunt illa duo corpora aree equalis. Dis. Si au[tem] superficies la
titudinis in vna corporis extremitate maior fuerit q[uam] in alia/ quam recipiam
superficiem? Mag. nullam. Sed oportet ex ambabus inuestigare tertiam

hoc pacto. Subtrahe minore[m] a maiore: et habebis earu[n]de[m] dif
ferentia[m]. cuius medietatem a superficie maiore subtrahe: re[siduum]
um adde superficiei minori: et p[ro]ducti totius medietas dabi[t la]
titudinis superficie[m]: quam in longitudinem ducas/ et appare[bit]
corporis soliditas. Disci. Exemplum adducas. Mag. S[it]
superficies latitudinis maior. 36. et minor. 16. erit differe[n]tia
harum medietas. s. 10. subtracta a. 36. relinquu[n]t[ur]. 26. hec su[per]
ficiei minori. s. 16. addita. 42. reddunt. Haru[m] medietas. s. 21. que
situm corporis sc[ilicet] superficiem latitudinis: quam si ducas in. 72.
tunc. 1512. emergunt. Per hoc ingeniu[m] cuiuslibet columne/ siue ro
tunde aut angularis grossicie[m] inquiras. similiter et vasoru[m] con
tinentia[m] reperies/ si ex superficie vni[us] extremitates et precise ex
media superficiem commune[m] quesiueris: si saltem vas in medio
maius q[uam] in extremitatibus fuerit. Et habita area dolij si eide[m]
quadratum in capacitate equale fabricare libuerit/ latera qua
drati s[ecundu]m qua[n]titate[m] radicis aree dolij in longu[m] et latu[m] accipiant[ur]

De mensuratione corporum pyramidalium. Capitulum. xxxi. Disci.

C[r]assitudine[m] pyramidalis corporis quo ingenio inq[ui]ris
Ma. Si crassitudine[m] pyramidis cuiuscunq[ue] a superfi
cie multiangula equaliu[m] laterum inquiris: sumat[ur] area
superficiei a qua surgit pyramis: hec inuenta duplet[ur]: producto
addat[ur] latus vnu[m] eiusdem superficiei: summa multiplicet[ur] per nu
merum vnitate ta[n]t[um] vnum latus superficiei transcendente[m]: produ
ctum diuidatur per senariu[m]: et numerus quotiens pyramidis da
bit crassitudine[m]. Disci. Exemplum adijcias. Mag. Sit py
ramis consurgens a superficie isopleuri cuius quodlibet latus
est. 28. erit area eius. 406. erit crassitudo pyramidis. 2660. ita
pariformiter operandum erit in pyramidibus quadrilateris.
pentagonijs et alijs. Omnis autem pyramis rotunda est sue co
lumne pars tertia. Et similiter pyramis laterata est sue latera
te columne pars tertia. Omnisq[ue] rotunda columna sue pyrami
di rotunde est tripla: eius vero orbicularis superficies/ orbicula
ri pyramidis sue superficiei est dupla. Similiter diameter dia
metro dupla est. Aliter tamen poterit pyramidis rotunde et a
cute crassitudo indagari. Disci. Qualiter? Magister. Re
cipiatur eius diameter: per quem inquirat[ur] area circuli/ que ba
sis est pyramidis. recipiatur et tertia pars altitudinis pyrami
dis: que multiplicata in area[m] circuli/ ostendit crassitudinem py
ramidis. vt sit pyramis rotunda cuius basis circulus a b. et dia
meter. 7. erit. area. 38 $\frac{1}{2}$. altitudo pyramidis. 30. erit. 3. pars. 10.
que ducta in aream faciunt. 385. que est crassitudo quesita. Cras
situdo vero cylindri eandem basim et altitudinem habe[n]tis erit
1151.

Finis Geometrie. Sequitur Astronomia.

Liber Septimus de principijs [illegible] nomie. De enumeratione et ordine [illegible]orũ. Tractatus primus. Capi. I. Disci.

Non perfunctorie (que accepi) Arithmetice Musice/et Geometrie principia his diebus reuolui: plurimumq; harũ theorematibus delectatus sum. Considerans aũt astronomiã deesse: quam in quadruuij partitione quarto loco cõmemorabas: necessarium duxi te precibus pulsatũ iri: ne alijs que mox instabunt preoccupatus negocijs/incompletum quadruuium derelinqueres. Ubi enim vis numerorũ: vbi musice mundane (vt aiebas) concentus: vbi deniq; geometrice demonstrationes que nõ modo terrenorum/verumetiã celestium corporũ magnitudines dimetiuntur: si Astronomiã pretermittas? Plurimũ itaq; te obsecro/vt in enarrandis huius tam necessarie discipline principijs hodiernum saltem diem

Josue. x. c. absumas. Magi. Nec omnia istoc die in medium ferrem si vel sol staret vt

Esaie. 38. quondam bellante inclyto iudeorum duce Josue: aut decem gradibus retro cederet: vt Ezechia de letali egritudine conualescente. Quis enim totius mundialis machine vnitatem/perfectionem/figuram ꝛ partium eiusdem tam celestium q̃ elementaliũ naturas paucis perstringeret? Quis orbium motus/aut siderum ortus et occasus/temporum discretiões/dierum et noctium inequalitates facile simul commemoraret? Disci. Quod ergo non vna/decem aut tot quot suffecerint lucubrationibus tradas. Indefessum enim ego me auditorem exhibeo: rem ocyus aggredere. Et in primis de ratione nominis te absoluas.

De definitione: nominis origine: ac Astronomie primo inuentore. Capitulum II

Magister.

Astronomia est certa lex et regula/superiorum corporum magnitudines et motus considerãs. Corpora autem superiora celos et astra intelligamus. *Astronomia* Disci. Cur igitur potius astronomia ab astris/et non a celis nomen accepit? Magister. Hoc ideo factitatum arbitrare: quoniam astra sunt nobis celis notiora (quia visibilia) nosq; in noticiam celorũ facile ducentia, a notioribus autem denominationẽ fieri communissimum est. Aut etiam: quia doctissimi omnes spheras mundi astra nonnunq; solent ap-

Nycholaus de Cusa. pellare. vti videre est libro. 2. de docta ignorantia Cardinalis Cuse. Discipulus. De nominis origine hac tua ratione persuasus tecum sentio. Sed quisnam mortalium primus hanc cognouerit edicito. Magister. Nonnulli grecorum Athlantem quendam primum Astronomie fuisse inuentorẽ volunt: et ea de causa Poete istam opinionem insinuare volentes: Athlantem gigantem esse maximum/qui capite in vno polorũ et pedibus in reliquo: ma- *Athlas primus repertor astronomie*

Augustinus. nu dextra in oriente ac sinistra in occidente celum sustineat. De hoc Augustinus de ciuitate dei li. 18. c. 8. sic ait: Athlas frater Ptolemei magnus fuisse astrologus dicitur, vnde occasionẽ fabula inuenit, vt celum portare confin

[illegible] ius noīe nuncupet: cuius altitudine potius celi portatio [illegible] gi venisse videatur. Alij ꝓtoplastū Adam: alij Abraam: ceteri au[illegible] ius scientie inuētores cōiecturant. eam tñ a Ptolemeo nō medioc[illegible] atā/et in eo libro cui Almagesti nomen est cōscriptā manifestū est. [illegible] rno aūt tpe a doctissimis mathematice discipline ꝓfessoribꝰ Georgio pur[illegible] bio/et Joāne de mōte regio egregie excultā cognouimꝰ. De motibꝰ vero [illegible] poꝝ superiorū Alfonsus rex Castelle tabulas edidit: et in his nobis perpetuā sui memoriā reliquit. Hoꝝ nos dogmata sequi fas est. Eum aūt quem premisimus ordinē seruare non erit inutile. Primum itaq̧ totius vniuersi (quod spheram dicere possumus) continentiā/vnitatem et figuram demonstrabimus. Dehinc ipsum ꝑ partes diuisum in singulis explicabimꝰ.

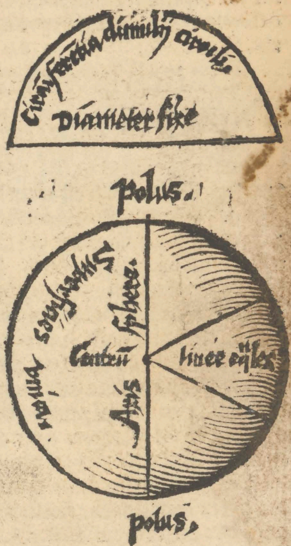
De definitione sphere: et mundi continentia et vnitate. Capitulum. III. Disci.

Sphera Euclides lib. xi.

Quoniā mundialem machinā spheram dicis/ doctrine ratio expostulat vt spheram definias. Ma. Sphera est transitus circumferentie dimidij circuli/quoties fixa diametro quousq̧ ad locum suum redeat vnde circūducitur. Id est: Sphera est tale rotundū et solidum quod ab arcu semicirculi circumducto describit. Vel. Sphera est corpus solidum vnica superficie contentū: in cuius medio punctus est: a quo oēs linee ducte ad circumferentiā equales sunt. Punctus aūt ille centrū sphere/et linea per ipsum transiens atq̧ extremitates circūferentie siue periferie applicans circa quā sphera mouet/ axis sphere: et puncta huiusce linee terminantia poli siue cardines mundi dicuntur: quemadmodum in geometricis dictū est. Prima autem omnium spherarum maxima mundi machina tota dicitur. Ipsa eñ in se omnia continet: nec quicq̄ extra ipsam est quod forme mūdi sit susceptibile: sed omne tale tum simplex /tum etiam compositum in se complectit. ideo perfecta est et vnica: extra quam nulla alia reperitur. Quod facile quidem probabitur si rerum tam simplicium q̄ elementatorū naturas animaduertas. Omnia enim talia in locis suis naturalibus in sphera contentis sunt locata. vt leuia sursum/grauia xo deorsum: et si extra ea fuerint/ad ipsa naturaliter mouent. Vt de lapide sursum proiecto et candela incensa ac deorsum versa claret. nam lapis in aere non quiescit: sed ad terrā versus centrū tendit. Sic et ignis candele deorsum verse/ sursum tendit. Quapropter si aliquod horū extra supremam spheram fuerit/ hoc cōtra eius naturam et violenter erit: et per consequens ibi perpetuo non manebit. Nullum enim violentū durabit in perpetuū. Unde et Aristoteles asseruit: Si extra hunc mundū

Sphera prima maxima

Aristoteles

alius esset/terra ipsius ad terram huius moueret: quod nō [illegible] centro versus circūferentiā ascenderet: quod tamen est co[illegible] cuiuscunq̧ grauis naturā. Sunt tñ (vt scripsit idē) extra celum [illegible] inalterabilia/insenescibilia/impassibilia/optimā vitam ducentia: per[illegible] sufficientissima: quā et toto euo ꝑficiunt: a q̄bus oībus alijs datū est esse et viuere: his q̄dem clarius/his vero obscurius. Sed hec dicens: nō de cōuexa superficie supreme sphere/sed de cōcauo orbis lune intellexit. Unde totū quod ambitu huius premit/ spherā generabiliū et corruptibiliū dixit. totū vero superius cōtinens et contentū ingenerabile et incorruptibile credidit. Disci. Vis ne aliud noīe orbis/aliudue noīe sphere significare? Magi. Volo equidem. nam spheram vnica superficie dixerā contineri/cōuexa scz. orbis vero duabus: conuexa et concaua concluditur: quemadmodum anulus.

De figura sphere siue machine mundi. Capitulum IIII Discipulus

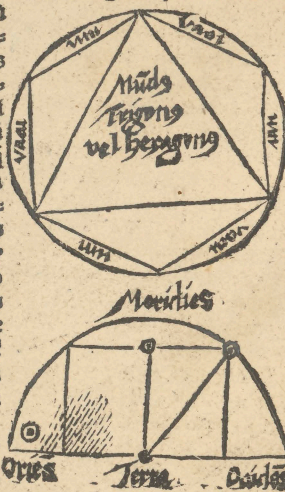
Figura mūdi ꝓbat sphericasimilitudie

Ex his te mundū vnū ex oīni materia forme mūdi susceptiua cōpositum/atq̧ figura esse sphericum aut rotundum affirmare intelligo. Ma. Sane intelligis. vnitatem quidem ꝓbauimus. cōsequēs est vt et figurā ostendamus. Disci. Optime. Mag. Mundi figuram esse sphericā similitudo/cōmoditas et necessitas cōcludūt. Similitudo quidē. Factꝰ est eñ mundus sensibilis ad similitudinē et exemplar mundi intellectualis archetypi et idee mentis diuine: in quo nec est ꝑncipiū /nec finis. sicut et in figura sphe rica. Vñ Boetius: Tu cuncta supno ducis ab exēplo pulchrū pulcherrimꝰ ipse Mundū mente gerens/similiq̧ imagine formans. Consentiunt Plato et Mercurius trimegistus. Commodū etiā fuerat vt corpus quod in se continet oīa/oīm figurā haberet capacissimā. hec aūt est figura spherica. Omnium eñ corpoꝝ isopmetroꝝ: hoc est/equaliū circūdantiū sup̄ficieꝝ sphera est capacissima. vt in mathematicis dictū est. Necessitas aūt mox apparebit. nā si mūdus esset figure plane aut angularis: sequerent impossibilia et sensui cōtraria. Impossibilia q̄dē: nā cū mundus cōtinue moueat/aliqua loca relinq̄rent vacua et aliq̄ sine locis corpora: qđ patet facile in figura ꝑeffigata. Sensui etiā sequerent cōtraria: videlicz q̄ sol aut alia q̄uis stella in vna celi pte nobis esset ꝓpinq̄or q̄ in alia: et in pte ꝓpinq̄ori maior: in remotiore vero appareret minor: cuiꝰ cōtrariū visus indicat. Nec valet si de sole in ortu existente obijcias. nā is tūc q̄nq̧ maior apparet ꝓpt vapoꝝ grossoꝝ interpositionē: quēadmodū denariꝰ ꝓiectꝰ in aquā. vt demōstratiōe sensibili patebit in ꝑspectiua. vbi id deducet. Vex tñ ob insensibilē respectu celi terrene molis quantitatē/par hoc vltimū ad ꝓbandum terre rotunditatē roboris adducit.

Boetiꝰ de cōsola. li. 3. me. 9

Cōmoditas.

Necessitas

124

De machine mundi partition

Capitulum V Magist

Et quidem hec de mundi vnitate continentia et figura ... ficiant: consequenter ne tibi fastidium longis sermonibus/ ingeram/ stilum ad eius partitionem verto. Discipulus. Quomodo igitur mundum diuidis? Magister. In ethereũ et elementarẽ. Rursus ethereus in celos vndecim partitur: qui sunt/ Celũ empyreũ. Decimũ/ qd primũ mobile dicunt. Nonũ/ qd secundũ mobile: et Octauũ/ qd celũ stellatũ siue firmamentũ appellant. Sub quo celi planetarũ septẽ ponunt. Saturni. s. Iouis/ Martis/ Solis: Veneris/ Mercurij et Lune. Quãq̃ egyptij/ Plato quoq; et Aristoteles solẽ lune proximũ collocent: nõnulli vero sitũ planetarũ incertũ esse fatent. Et antiquiores fere omnes supra octauã spheram nullã aliam esse arbitrati sunt. Mũdus vero elemẽtaris in quatuor spheras/ videlicet Ignis/ Aeris/ Aque et Terre scindit: vt pretacta admonet descriptio. Mundi diuisio

De numeri celorum demonstratione.

Capitulum VI Discipulus.

Ex quibus vndenarium celorum numerũ cõcludere potes? Magister. Pluralitatẽ spherarũ (vt aiunt) generationũ atq; corruptionũ diuersitas arguit. Nam idem inq̃tũ idem nõ est natum nisi facere idẽ. ideo plerique naturales septẽ celos planetarũ firmamentũ atq; nonũ celũ ponunt: qd et ipsi primũ mobile appellant. De decimo vero celo mobili a modernioribus discrepant: qui altius speculantes ipm ponendũ et primũ mobile dicendũ esse/ rationibus affirmant. Nam experientia cognitũ est aiunt/ firmamentũ seu octauã spherã tribus circũuolui motibus: quorũ primus est ab oriente occidentẽ versus. ad motũ primi mobilis sup polis mundi: et cõpletur in spacio naturalis diei. Secũdus est huic cõtrarius: ab occidente scz in ortũ sm successionẽ signorum ad motũ none sphere in. cc. annis gradu vno et. 28. minutis fere: et sic in. 49000. annis totus pficit: et motus Augiũ et stellarum fixarũ dicit: quo scz motu stelle que sunt in firmamento variant de signo in signũ respectu zodiaci p̃mi mobilis. Vñ pliades stelle fixe/ que iuxta figurationem sunt iu capite tauri in firmamento respectu zodiaci supioris sunt in. 22. gradu tauri: et sic de alijs. Tertius motus trepidationis: quo scz octaua sphera mouet sup duobus circulis paruis: quorum poli sunt capita libre et arietis none sphere: et semidiameter illorum circulorũ est gradus. 4. minuta. 18. et secũda. 43. et ille motus accessus et recessus nominat: in. 7. milibus quoq; annis complet: et solus octaue sphere pprius est: quia vnius corporis naturalis tm̃ est vnus motus sm naturã: ratione illius motus stelle fixe non semper eque distant a polis imobilibus prime sphere. Sic nec ecliptica firmamenti semper est sub ecliptica immobili: imo frequenter est extra eam: nec stelle fixe semper in temporibus equalibus eque distant a capitibus arietis et libre eiusdem primi mobilis/ sed videntur moueri nunc versus orientem nunc versus occidentem: nunc tardius/ nunc velocius. Ptolemeus nãq; motas reperit in centum annis vno gradu: alij sequaces et posteriores inueniũt motas in. 66. annis vno gradu. Sensibili demonstratione patent hec in corpore spherico pro motu octaue sphere ordinato. Omnis autem motus conueniens

Motus firmamenti triplex

Mot⁹ augiũ.

Ptolemeus

... pre... turam (vt motus primus ꝛ secundus octaue sphere) conue-
alteri ... ram ꝛ non inferiori: quia illa in superiora non influunt: igi-
tur superiori ... ic fit vt motus secundus qui octaue sphere est preter natu-
ram/sit none ... naturam: ꝛ motus primus qui octaue ꝛ none spheris est pre-
ter naturam/decime siue primo mobili sit ƀm naturam. Hi igitur motus oēs
cum nondū a veterioribus essent cogniti: ad noticiam alij nec quidem none/
alij vero decime spherarū non deuenere: cum hi celi quia stellis carent/visu
non possunt deprehendi: nec rationes premisse concludunt demonstratiue:
fieri eñ potest vt motus diurnus toti celesti machine sit cōmunis: motus ꝛo
reuisionis oc... e sphere sit proprius/ab alio tamen causatus motore. Pari-
formiter opponi posset de motu trepidationis. Discipulus. Relictis igitur
istis naturas celorum explana.

De naturis ꝛ influentijs omnium celorū. Capitulum VII Magister.

Quoniam vti naturales tradunt/esse in mundo inferiori receptum
tribus determinatū est: videlicet/materia: quantitate ꝛ primarum
qualitatū/agentiū. s. et patientiū permixtione. Cum vero hec in-
Aristo. j. metheororū. feriora a lationibus superiorum regi necesse sit (ob id eñ mundus inferior su
periori contiguus est) operepreciū fuit creatorē omnium in superioribus or-
Primū mobile. dinare causas mouentes effectibus inferiorum proportionatas. Et he sunt ce
lorum influentie ꝛ motus. Mobilis autē primi motus est vnus simplex ꝛ sem
per equalis. Causat igitur in inferioribus vnum quod equale est in omnibus
(nam idem inq̃tum idem non est nisi natum facere idem) et hoc est esse p̄mū
omniū rerum generabilium ꝛ corruptibilium. Receptio autem huius esse in
materia nō fit: nisi vnum principiorū componentiū /ad alterum moueat. Ne-
cesse est igitur esse motū aliū a primo: qui huius sit causa efficiēs: ꝛ hic est mo
tus secundus secundi mobilis. Et hi duo celi vniformitatis causatiui sunt:
stellas non habent. Rursus hoc esse quod compositum est: consequitur deter-
minatio per quantitatē ꝛ figuram/cuius causa mouens est latio celi stellati:
ꝛ propter hoc conditor rerum huic celo diuersas constellationū imagines in-
didit. Esse vero quod determinat̃ primarum qualitatum cōmixtione/ꝑpter
sui diuersitatem/planetarum spheris attributū est. Unde in cōmixtione qua-
litatū/miscet̃ aut frigidū cū sicco aut frigidū cū humido: ꝛ calidū cū sicco ꝛ ca
lidū cū humido. In mixtione aūt frigidi cum sicco neutra qualitatum est vi-
te/sed vtraq; est mortificatiua ꝛ causa male recipiendi: ꝛ in hoc mixturam im
pedit. Oportuit igitur spheram per motum suum hoc operantem longissime
poni a loco mixtionis: ꝛ similiter tardissimi esse motus: aliter omnis mixtura
Saturnus solueretur: ꝛ talis est sphera Saturni. Eam tamen necesse est esse: nam ope-
ratur ratione permixtionis frigidi ꝛ sicci potentiam bene retinendi. Frigidū
autem cum humido duplex est. Simplex/quod est elementale/et humidum/
quod est subiectum vite. Et id quidem quod simplex est/vt miscibilibus tena
citer imprimatur/a motu magis vicino loco mixtionis atq; velocissimo influ
Luna xum recipit: qui est motus lune. Humidum autem complexionale existens sub
Venus iectum vite/a sphera veneris mouetur: que coniuncta est sphere solis: qui da-

tor vite perhibetur. Calidum autem cum humido esse non ... nisi sit hu-
midum spiritale. Ex quo procreantur spiritus vectores vir... m vite: ꝛ ideo
celum cum quo iungitur id excellens esse non potest (quia ta... non est nisi cū
Jupiter sicco) est ergo calidum complexionale: et illud mouet sphera Jouis. Calidū
cum sicco rursus duplex est: aut enim est motiuum totius materie: aut est di-
gestiuum et maturatiuum materie iam note. Primum est calidum feruens et
Mars vincens motum a sphera Martis: que ob id moderate remota est: vt possit
locum mixtionis attingere et non destruere. Secundum autem calidum semi
Sol num conceptiuum ꝛ maturatiuum a solis sphera mouetur: ꝛ ab eadem vite
primordialia semina recipit. Ultra dictas autem planetarum spheras/qua-
Mercurius rum sex sunt: ponitur septimus scilicet Mercurius: qui ob varietatem sui mo
tus mixtionem atq; virtutum dictarum applicationem habet: vnde ab astro
logis dictum est. Cause agentes sequuntur solem: materie lunam: fecunditas
causarum agentium iouem: fecunditas materierum venerem: velox expedi-
tio ad effectum (propter vehementem calorem) martem: propter multiplicē
virtutem mercurium: ꝛ cunctarum continuatio permanens sequitur Satur-
num: ꝛ rursum calor viuificus Soli: calor adurens Marti: superficies varia
Mercurio: humor aereus Joui: humor aqueus Lune: humor mixtus Veneri:
ꝛ moles tota Saturno attributa est. Et hec quidem ƀm astrologos dicta sunt
Celum vero vndecimum (quod locus est beatorum) theologorum auctori-
tas annumerat. Discipulus. Diuisionem partis etheree in celos vndecim:
ꝛ partis elementaris in partes quatuor: insuper ꝛ de celorum numero demon
strationem cupide accepi: singulorū tamen vellem audire dispositiones atq;
formas. Magister. Vereor ne dum dispositiones omnium mundi sphera-
rum in medium ferre tentauero epitomatis leges infringā. Attamen ne tuis
videar contraire petitionibus/de singulis saltem pauca adducam. De supe-
rioribus autem ad inferiora premisso ordine descendens ab empyreo celo
exordiar.

De celo Empyreo: Ca. VIII Magi.

Celum vndecimum immobile primo die creatum et mox angelis Celum empyreum
sanctis repletum/est corpus subtilissimum/primum mundi funda-
mentum et quantitate maximum: qualitate lucidum: figuratione Beda
sphericum: locali situ supremum: amplitudine spirituum et corporum visibi- Basilius li. ij hexameron
lium et inuisibilium contentiuum: dei summum habitaculum. Est itaq; diuer
sas ob causas varie denominatum. Dicitur enim empyreum quasi ardens et
ignitum: non quidem realiter: sed quia lumine corporali perfusum: aut quia
a superbenedicta trinitate in eodem residente illumiuatum. Dicitur etiam
olimpum a limpitudine: ꝛ crystallinum: eo q; sit corpus solidum non conca-
num/transparens ꝛ lucidum. In quo tamen corpora beatorum subtilia sine
resistentia aut dimensionum penetratione ambulabunt. Qd autem hoc celum Celum intellectuale.
a quibusdam intellectuale dicitur/accipiendum est: quia a nobis nō visibile/
sed intelligibile tantum est. Aut quia locus sit deū intellectualiter contem-
plantiū. Nonulli etiam vltra celum empyreū/celū trinitatis annumerāt: qd Celum trinitatis.
dicūt esse deū ƀm rem: ꝛ differre rōne: nihil tñ aliud est (inqt Alberth9) q; vir Alberthus
tutis ei9 excellētia: q ptinet ꝛ ambit oia creata. Et esse in tali celo est esse in
equalitate virtutis dei omnia continentis atq; saluantis: qd solum conuenit
patri filio ꝛ spirituisancto.

[D]e celo decimo siue primo mobili. Capitulum IX Discipulus.

Celũ decimũ p̄mũ mobile
Modus eius

DE celo decimo quid dicis? Magister. Celum decimũ omniũ corporũ primũ est mobile: motu scȝ diurno ab oriente occidentē versus: iterũ redeundo in orientē in. 24. horis: sine fatigatione ⁊ pena regulariter. i. non velocius vno tempore q̄ alio. Et illo motu secum rapit omnes spheras inferiores. Fitq̄ talis motus super polis mūdi. Discipulus Que aut quot in hoc celo sunt stelle. Magister. Nulle: attamen in ipso / sicut ⁊ in nono characteres ⁊ lineationes: non nisi a visu acutissimo certis locis et tēporib⁹ pceptibiles esse supstitiosi q̄dā ꝯtendūt. Quib⁹ nōnulli noīe sapiētes ⁊ mēte capti / imagines quasdā sub certis stellatiōb⁹ signāt quas etiā effectus mirabiles sequi affirmant: quos diabolica machinatione nōnunq̄ secuta experientia docuit: quorū fraudē / dum nō aduertunt seipsos ⁊ alios misere fallunt (quia fallūtur) ⁊ tandē ad caliginosi ignis incendiū ⁊ perniciē eternam ducunt. Ex predictis characteribus quidam signa duodecim in zodiaco ꝯstituūt que eisdem nominibus quibus ⁊ ea que in octaua sphera sunt nominant: vt infra patebit. Nunc ad celum nonū descendamus.

De celo nono. Capi. X Magi.

Celũ nonum.
Motus eius.

CElum igitur nonum similibus (vt dicunt) charrecteribus quibus ⁊ decimũ est insignitū: stellis caret: duplici motu reuoluitur. Primo quidē ad motū primi mobilis. Secundo motu ꝓprio ab occidente versus orientē sup polis ꝓprijs in. 200. annis gradu vno / ⁊ minutis. 28. fere sm successionē signorū respectu zodiaci p̄mi mobilis. Semp em̄ supficies ecliptice illi⁹ none sphere ē in supficie ecliptice p̄mi mobilis. Arcus aūt siue

Motus stellarum fixarum.
Annus Platonis

distātia intra capita arietis p̄mi mobil' ariet; hui⁹ sphere: dicit' mot⁹ stellarū fixarū. Totāq̄ reuolutionē in. 49000. annis cōplet: q̄ reuolutio a q̄busdā magnus annus Platonis dicitur. Aiunt em̄ platonē scripsisse: Integra reuolutione ista cōpleta: omnia in eodem statu ⁊ dispositione cōsistere / quo in initio reuolutionis fuerant. Hanc positionē diuus Augustinus de ciui. dei li. xij. ca. xiij. in fine explodendā / ⁊ religioni nostre contrariam ostendit dicens: Absit tamē vt nos ista credamus: semel em̄ christus mortuus est ꝑ peccatis nostris: resurgens autē a mortuis iam non moritur: ⁊ mors ei vltra nō dominabitur: ⁊ nos post resurrectionē semp cū dn̄o erimus: ad Romanos. vj. Et hoc celū a quibusdā aqueum / ab alijs crystallinū appellat': supra firmamentū em̄ (qđ octauū celum dicit') scriptura aquas esse multipliciter astruit: vnde in Genesi legitur: Fiat firmamentum ⁊ diuidat aquas ab aquis ⁊c. Dauid: Qui tegis aquis superiora eius: ⁊ iterum: Aque que super celos sunt laudēt nomen dn̄i. Et in Daniele: Benedicite aque omnes que sup celos sunt domino. Has nōnulli in forma nebule tenuissime consistere aiunt. Augustinus ad Orosiū. q. xxvij. Alij congelatas coniecturant: vnde ⁊ hoc celū crystallinū nominant. Ceteri hoc celum quia ex materia (de qua dictum est: Et spiritus domini ferebatur super aquas) constitutum sit: eodem nomine posse appellari / argumētatur. Augustinus autem concludendo dicit: Quomodo ibi sint: tamē eas ibi esse minime dubitamus. Maior em̄ est huius scripture auctoritas q̄ omnis humani ingenij perspicacitas. Causas autem quare ibi sint aque constitute /

Augustinus
Aqueū celum nonum
Ps. ciij
Ps. cxlvj.
Danielis. iij.
Augustinus
Gen. j.
Idem
Crystallinū celum nonū

quia varie a multis assignātur / silentio libuit preterire. [Discipul]us. Num celum empyreum / crystallinū nōnunq̄ appellari / superius co[mm]em[or]atum est? Magister. Etiam fili. Sed rationem huius adiunximus. Nec te mouebit non omnino concors celorum distinctio ⁊ appellatio / si in re ipsa concordiam ex dictis amplexus fueris. Uerūtamen ⁊ te vno admonendū existimo: nōnul[los]. s. supremam ignis partem celum igneum: partem vero inferiorem olympeum: sic aeris supremam partem celum ethereum: inferiorem autem celum aereum nominasse. Discipulus. Quod subest octauū celum percurramus.

Nabo[...]

De octauo celo. Capi. XI Magi.

Firmamentū
Motus eius.

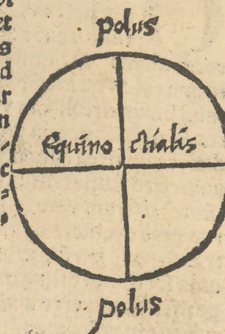
SUbest celum octauum quod ⁊ firmamentum dicitur: ⁊ stellis innumerabilibus ornatum est: que appellantur: quoniam omni tempore equaliter a seipsis distant: nec proprium motum a motu sui celi habent. Sunt etiam in eodem celo decem circuli imaginarij sese intersecantes: ac imaginum in celo situm motum ⁊ diuersitatem notificantes. Mouetur autem hoc celum motu triplici: vt dictū est supra in capitulo. vj. Et vt ea que dicta sunt clarius intelligas: de circulis primum: dehinc de stellis ⁊ imaginibus octaue sphere tractabimus.

De circulis decem in firmamento imaginatis ⁊ primo de maioribus. Capitulum XII Discipulus.

QUi et quales sunt hi circuli? Magister. Circulorum in firmamento imaginatorum quidam maiores sunt: quidam vero minores. Discipulus. Quot ⁊ qui sunt maiores? Magister. Sex sunt: hi scȝ qui per firmamenti conuexam superficiem et eius centrum transeuntes / ipm in duo equalia diuidunt. Horum nomina sunt zodiacus: equinoctialis: colurus solsticiorum: colurus equinoctiorum: circulus meridianus: ⁊ horizon.

De circulo equinoctiali. Capitulum XIII Magister.

ESt autem equinoctialis circulus quidem diuidens spheram in duo equalia sm quālibet sui partem equaliter a polis distās. Dictus equinoctialis: quia cum sol per ipsum transit (quod bis fit in anno: cum scilicet est in principio arietis circa festum Gregorij: ⁊ in principio Libre circa festum exaltationis crucis) fit equinoctium in vniuersa terra: hinc ⁊ equator diei ⁊ noctis dicitur: est enim tunc dies duodecim horarum / similiter et nox. Nominatur etiam cingulus primi mobilis: quia ipsum in medio per duo equalia per modum cinguli diuidit.

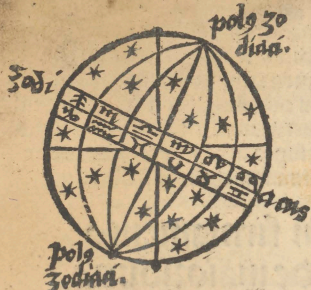
De circulo Zodiaco. Capi. XIIII Disci.

[illegible] quis est circulus? Magister. Is qui per sphere mediũ tran[illegible]s equinoctialem intersecat: ⁊ intersecatur ab eodem in duas partes equales: quarum vna versus austrum: reliqua vero versus septentrionem declinat: ob id ⁊ circulus obliquus dicitur. Et signa versus austrum declinãtia australia vocantur scz. Libra: Scorpio: Sagittarius: Capricornus: Aquarius: Piscis. Ea vero que versus septentrionem se vertunt: Borealia a vento: vel Septentrionalia dicunt̃ scilicet: Aries Taurus: Gemini: Cancer: Leo: Virgo. Est autem hec declinatio. 23. graduũ ⁊ dimidij: aut fere. 24. gradibus qui ex diuisione totius in. 360. proueniunt. Zodiacus autem nominatus est zoe quod est vita: sol enim sub illo circulo motus cunctis vitam prestat inferioribus: aut ἀπο του ζωδιόμ. a zodion qđ animal dicitur. Sunt enim in eo duodecim imagines per stellarum positiones formate: ⁊ nominibus animalium insignite: ⁊ solus is circulus in firmamento latitudinem habere describitur. Discipulus. Quanta est latitudo eius? Magister. Duodecim graduum: ex prefata diuisione in. 360. sumptorum: ⁊ per medium horum linea imaginatur diuidens zodiacũ in circũito in duo equalia: a qualibet parte sex gradus relinquendo. huic linee ecliptica nomen est: q̃ tunc solum cum sol ⁊ luna sub ea fuerint/ eclipsis fieri possit. Ex hac zodiaci partitione patet: signum quodlibet in longitudine habere gradus triginta/ in latitudine vero. 12. Quandoq̃ tamen totum firmamentũ in duodecim equalia diuiditur per sex circulos per polos zodiaci ⁊ initia signorum in zodiaco distinctorum transeuntes: ⁊ tunc stelle extra zodiacum existentes dicuntur esse in signis.

[illegible]diacus circulus

Signa zodiaci australia

Septentrionalia.

De circulis Coluris. Capitulum XV Discipulus.

Colurus solsticiorum. Describe coluros. Magister. Colurus solstitiorum est circulus per polos mundi/ ⁊ principia cancri ⁊ capricorni transiens: spheram in duo equalia diuidẽs. Discipulus. Et vnde hoc sortitus est vocabulum? Magister. Quia incompletus apparet aut vt communiter dicitur a colon qđ membrum/ ⁊ uros quod bos siluester interpretatur: apparet enim huius circuli sola vna medietas in modum caude bouis siluestris erecta. Sed solstitiorum dicitur: quoniam sol ipsum attingens/ amplius nõ ascẽdit: vt cum circa festum Viti Cancrum intrat: nec descẽdit: vt cum Capricornum circa Lucie festum lustrat: et horum primum solstitium estiuale (quia in estate) alterum vero solstitium hyemale (quia in hyeme fit) appellatur. Colurus vero equinoctiorum est circulus per polos mundi ⁊ initia arietis ⁊ libre transiens spherãq̃ in duo equalia diuidens: dictus autem est equinoctiorum quia sol ipsum attingens equinoctia facit: vnum scz vernale circa festum Gregorij: alterum vero autũnale circa festum exaltationis crucis. Et hi duo circuli sese in polis mundi intersecant ad angulos rectos ⁊ spherales.

Eq̃noctiorũ Estiuale Hyemale Vernale Autũnale

De circulo meridiano. Ca. XVI Disci.

Circulus meridianus. Cenith. Meridianum in sphera quẽ dicis circulum? Magister. Eum ipm qui transit per polos mundi ⁊ per cenith capitis nostri. Est autẽ cenith capitis nostri punctus firmamẽti directe capitib⁹ nostris suppositus. Appellatus est autem is circulus meridianus quia cũ sol ab ortu ascendens ad ipsum puenerit: illi per cuius cenith talis circulus transit/ meridies est: ex quo patet ciuitates equaliter ab oriẽte ⁊ occidente distantes/ diuersarum scz latitudinũ eundem habere meridianũ: has autẽ que inequaliter ab ortu ⁊ occasu distant/ diuersos meridianos habere necesse est: ⁊ differẽtiã eorũdẽ ab inuicẽ/ longitudo ciuitatũ in tabulis astronomicis appellari solet: manet aũt ciuitatũ meridian⁹ idẽ ad. 300. stadia: vltra variat̃ ad sensum.

De circulo Horizonte. Capitulum XVII Discipulus.

Circulus horizon. Horizon quis circulus est? Magister. Qui superius hemisphериũ ab inferiore diuidẽs/ visum nostrum terminat: vnde ⁊ hoc accepit nomen: horizon nãq̃ terminator visus interpretat̃: ⁊ ille quidẽ duplex est: rectus et obliquus. Rectũ autẽ horizonta habere phibent̃/ qui sub equinoctiali habitant: nam horum horizon per polos mundi transit: ⁊ equinoctialem ad angelos spherales ⁊ rectos diuidit. Sed horizonta obliquum siue decliuem habent/ quibus vnus polorum super horizonta eleuatur: horũm enim horizontem equinoctialis ad angulos spherales obliquos intersecat. Est autem cenith capitis semper polus horizontis: ex quo facile claret tantam esse distantiã cenith capitis nostri ab equinoctiali/ quanta fuit super horizontem eleuatio poli mundi. Est autem ad sensum ciuitatum horizon idem ad. 400. stadia.

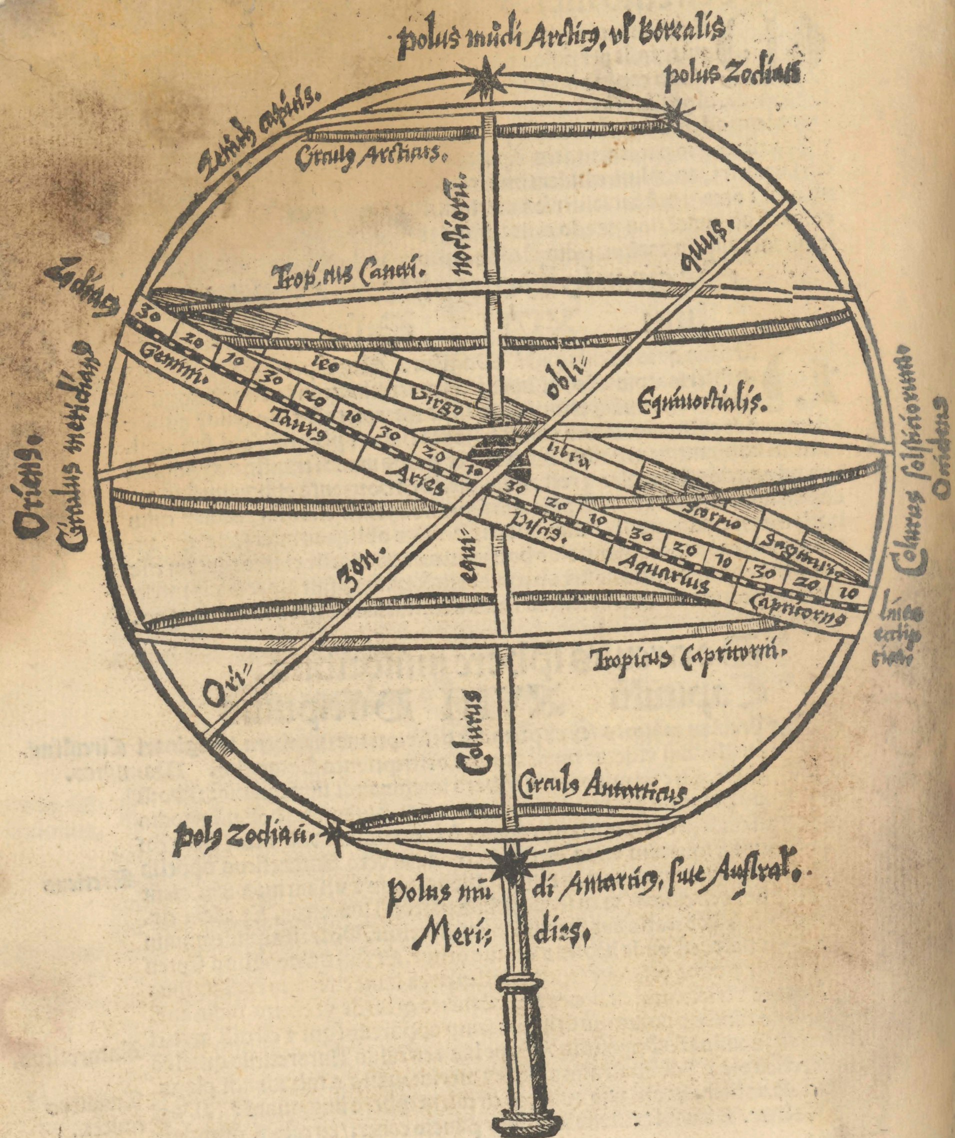
De circulis sphere minoribus. Capitulũ XVIII Discipulus

Circuli minores. Circulos maiores sex ex premissa descriptione in sphera imaginari facillimum videtur ⁊ nunc minorũ descriptiones subiungito. Magister. Circuli minores in sphera imaginandi sunt quatuor: quorũ duo ex motu polorum zodiaci circa polos mundi causantur. Poli nãq̃ zodiaci a polis mundi per vigintitres gradus ⁊ fere dimidium distantes/ circa eosdem voluuntur: quorum vnus Arcticus: reliquus vero Antarcticus appellatur. Arcticus quidem ab arctos constellatione quam ⁊ vrsam maiorem dicũt que circã hunc circulum (vt in sequentibus patebit) inuenitur. Et idem circulus nõnunq̃ Borealis aut septentrionalis dicitur. Borealis quidem: nam in ea mũdi parte est vnde Boreas ventus oritur. Et septentrionalis a septentrione: id est minore vrsa: que septem stellis circa hunc circulum existentibus figurat̃: que ⁊ triones: id est boues appellant̃: eo q̃ tarde vt boues moueant̃. Eisdem nominibus polus mũdi nobis semp apparens (qui ⁊ circuli arctici centrũ est) nominat̃. Oppositus ĥo ⁊ polus ⁊ circulus Antarcticus quasi cõtra Arcticũ dicit̃. Idẽ Australis a vẽto: ⁊ meridionalis a tali mundi plaga. Disci. Qualiter aũt alij duo minores circuli in sphera imaginant̃? Magister. Taliter. Nam sol existens in primo puncto cancri/ circulum quendam

Arcticus

Antarcticus.

Tropicus cancri.

describit: quem tropicũ cancri dicimus tropicũ quidem a tr[...] quod est cõ Tro[...]
uersio: nam tunc sol altius nõ ascendens a nobis se ꝯuertit. [...]c similiter cũ cr[...]
in primo puncto capricorni fuerit/ circulum quendã describit. qui tropic⁹ ca
pricorni ex eadem causa appellat̃. Hi sunt circuli nõ modo in firmamẽto/ ve Tropicus ca
rumettã in nona et decima spheris imaginãdi: vt precedens admonet descri pricorni
ptio. Disci. Facile ex dictis tale corpus quoddam ex circulis realibus/ vel
ligneis aut eneis cõponendũ esse arbitror: qm̃ oim̃ quantitatẽ atq distantiã
et in sphera situs aperto sermone dilucidasti. Magi. Si hanc tuam ima-
ginationẽ opere cõpleueris/ singula que diximus clarius atq planius in ta-
li corpore conspicies. Solida nãq in planis figurari laboriosum est.

De natura motu et figura stellarũ: et si animate sint: et de galaxia. Cap. XIX Disci.

Nunc pmissorũ ordo expostulat vt stellarũ et naturas et motus describas. Ma. Stelle omnes tam fixe (que in firmamento sunt) q̃ erratice siue planete (que in septẽ orbibus planetarũ cõsistunt) eiusdẽ nature/ motus et figure cũ suo celo sunt. Unde sicut celum nõ est elemẽtum nec elementatũ/ sed ex materia prima et ꝓpria forma substantiali componit̃: et q̃tum de sua natura est simpliciter corruptibile: q2 vero forma celi ꝯtrariã non habet se potentiorẽ/ ideo ab agente naturali nõ corrumpit̃. Ipm̃ nec graue/ nec leue: non calidum nec frigidũ: sed oibus peregrinis vacuũ impressionibus a naturalibus perhibet̃. Ita et stelle que celorũ partes sunt/ necessario cũ celis eiusdẽ nature existunt: et ab ipsis tm̃ densitate et raritate differunt. Est enim stella densior orbis sui pars/ luminis solis receptiua et retentiua: et ꝓpterea potentie visiue obiecta. Orbis vero in alijs partibus/ q2 rarior lumen versus ipsum ꝓiectũ non incorporans/ luminosus aut lucidus nõ fit: nec cuiuis colori subijcit̃: ideo visibilis nõ est. Dis. Et forsitan eadẽ ex causa via quedã in celo lata et alba apparet. Mag. Sane opinaris. Nã is circulus albus: quẽ greci galaxiã: latini vero circulum lacteum appellant: (γάλα quippe lac significat) nõ de natura elementari vel vaporosa: vt quidam volebant: sed de natura celesti existit: et q2 ceteris celi partibus densior/ ideo fit luminosior. Dis. Cur aũt hec pars similiter et stelle in die nõ possunt videri? Magi. Quia lumen maius (solis scz) obfuscat et minus obumbrat: et ob id etiã carbo ignitus in die/ precipue circa solis radios minus aut quasi nihil lucet. Ex his substantiã stellarũ manifestã relinquimus. superest vt motũ earũndem breuiter percurramus. Dis. Unde mouent̃ stelle? Mag. Stelle omnes mouent̃ ad motum sui orbis circulariter: sicut pars ad motum totius. Orbes autem (vt multis placet) a suis formis substantialibus mouentur. Sed vt alijs videt̃ ab intelligentijs proprijs rotant̃: ita vt etiam primum mobile ab oim̃ creatore inexhausti vigoris motore voluat̃. Unde Boetius: O qui perpetua mundum ratione gubernas: Terrarum celiq sator q̃ tempus ab euo Ire iubes: stabilisq manens das cuncta moueri. Et Aristo. xj. methaphy. numerum intelligentiarũ ẜm numerum motuũ venari attemptauit. Hinc plures moti vt celos animalia dicerent. vt Aristoteles secundo de celo et mundo. Auerrois primo celi/ et libro de substantia orbis. Auicẽna quinto naturalium. Idem sensit Plato et antiquorũ multi. Hec quoq questio summos theologos nõ mediocriter exercere solebat. vñ Augustinus in En-

Algazel de natura specul. Stella.

Galaxia

Mot⁹ stellarũ

Boeti⁹ de cõsol. li. 3. me. 9.

Aristoteles

Augustinus

chiri.ca.57. [...] [di]scretione angelice nature nõnulla disseruisset/subiungit:
Sed nec illud [qu]idem certũ habeo/vtrum ad eandem societatem pertineant
sol et luna:et cuncta sidera:quis nõnullis lucida corpora esse non cũ consen-
su vel intelligentia videant̃: Et de ci.li.13.ca.16. Platonis de hac re senten
tiam discutiens/subiungit: Et hoc quidem:vtrũ Plato verum de sideribus
dicat/alia questio est. Neq; eñ ei ɔtinuo concedẽdum est:globos istos lumi-
num siue orbiculos luce corporea super terras seu die seu nocte fulgentes suis
quibusdam proprijs animis viuere/eisq; intellectualibus et beatis. Uerum
tñ cũ sanctus Hieronym⁹ libros Periarchon Origenis cribraret/inter cete
ros errores d[a]nnabiles hũc quoq; in primo libro Periarchion Origenem
scripsisse testat̃. Unde quod super Ecclesiastici.1.ca. recitat non ꝑm propriã
opinionẽ/sed alioꝝ scꝫ platonicoꝝ et poetarum ponit:quorum testimonia ad
ducit. In libro etiã de cognitione vere vite (qui a nonnullis sancto Augusti
no ascribitur) de astris dictũ est: Qui ea rationabilia vel saltẽ sensibilia cor-
pora arbitrant̃/iure sensu carentes/inter irrationabilia conputant̃. Et Da-
masce.li.2. Nullus animatos celos existimet. inanimati enim sunt et insensi
biles. Ceteri itaq; (quoꝝ etiam auctoritas spernãda non est) corpora celestia
animata appellantes:aut philosophoꝝ opiniones recitabant:aut quod veri-
tati contrariũ non est illud non per informationẽ/sed assistentiã intelligunt.
Astat enim intelligentia orbi quẽ mouet:sed non informat:nec sensibilem in
tellectualemue reddit. Disci. Si igitur stelle per se nõ mouent̃: vnde est ꝙ
quandoq; propinquiores/quandoq; vero remotiores alijs fiunt? Magister.
Omnes stelle firmamenti semper in eadem sunt distantia inter se:ideo fixe di
cuntur: verũtamen ꝑpter motũ reuisionis firmamenti in quo sunt omnes stel
le fixe:etiam ꝙtum ad zodiacũ none sphere/loca mutant de gradu in gradũ
per signa ab occidente in orientẽ. propter motum aũt trepidationis firma-
menti/non semper eque ab equinoctiali et polis mundi distant. Septẽ vero
planete qñq; sibiipsis/interdũ vero stellis fixis cõiungunt̃. Ideo erratice no
minantur:quia de stella ad stellam ꝑgredi quasi errantes cernunt̃:quod mo
tu ꝑprio nõ contingit:sed ad motum suoꝝ orbium accidit. Si enim stella per
se moueretur/natura defecisset:quia stelle ad motum talem non organa/nec
figuram conuenientẽ dedisset (cum figura spherica/cuiusmodi stelle sunt mo
tui ꝑgressiuo sit inepta) quod nullus vnꝙ naturalium admisit. immo oẽs
vna voce clamitant/naturam in necessarijs non deficere. in superfluis non a-
bundare:nec quicꝙ frustra agere.

[Margin notes: [...] non sunt — Hieronymus ad Auitũ de erroribus Origenis in periarchon. — Idẽ de cognitiõe vere vite. — Damascenus — Stelle erratice — Stella per se non mouetur.]

De numero differe[n]tia et quantitate stellarũ
Capitulum.xx. Discipulus

Ex dictis numerum stellarum erraticarũ ad septem redactum intelli
go:sed an ne idem de stellis fixis a philosophis attentatũ sit dubi-
to. Mag. Attentatũ quidem est a ꝙpluribus/sed a nullo vnꝙ in
uentum:quia nec omnes eas videri posse/credendum est: inquit diuus Aug.
xvj. de ciui. dei. Nam quanto quis acutius intuetur/tanto plures videt. Uñ
et acerrime cernentibus aliquas occultas esse merito estimat̃. Exceptis eis
sideribus que in alia parte orbis a nobis remotissima oriri et occidere per
hibentur. Postremo quicunq; vniuersum stellarum numerũ comprehendis-

[Margin note: Augustinus de ciui. dei li. xvj. ca. xxiij.]

se et cõscripsisse iactantur: (sicut Aratus vel Eudoxius) vel [qu]i alij sunt:
eos libri huius (scꝫ Geñ.xv.) contẽnit auctoritas. Uñ et ꝑpheta regius da-
uid id solius dei esse/fideli carmine cecinit dicens. Qui numer[a]t multitudinẽ
stellarum/et omnibus eis nomina vocat. Ueruntamen inter omnes magno
conamine astronomi mille et vigintiduas notauere:atq; in naturis describse
re:et easdem (quia quantitate inequales sunt) sex differentijs separarunt.
In prima itaq; differentia quindecim ponunt ceteris maiores:quarum queli
bet continet terrã centies septies. et fere sextam eius partẽ. In ordine secun-
do.45. ponunt:quaꝝ quelibet terrã.90. ɔtinere dicũt:et paulo amplius vna
eius octaua. In magnitudine tertia.208. sunt. et queuis earum terram.70. et
quasi vnam eius quintã continet. In quarto ordine.479. existunt:et harum
queuis terrã.54. cõprehendit. In quinta differentia.217. reperiunt̃: et vna
queq; harum terrã continet.35. In sexta et vltima differentia sunt stelle par
ue nũero.49. terrã.18. magnitudine sua excedẽtes. Et preter has sunt qnq;
que (quia obscure sunt) nebule dicunt̃. post has sunt alie nouem obscuriores
que tenebre appellant̃:quarum vna est oblonga tanꝙ cauda. Ex his claret
quamlibet stellarum fixarum visu notabilium terra multo maiorẽ. He vero
quantitates a geometris demonstratione certa asseruntur inuente: vt claret
in astronomia alphragani.

[Margin notes: E[...] Eudoxiu[s] — Ps. cxlvj. — Numer⁹ stellarũ et differẽtie earundem. — Stelle nebulese tẽ tenebre.]

De celi imaginibus seu constellationibus.
Capitulum.xxvi. Magister.

Ex his firmamẽti stellis astrologorum nonnulli imaginum quarun-
dam lineamenta imaginati sunt. Non tamen credendum eas in ce-
lo realiter actu existere:aut coloribus tincta qualibus depinguntur
sed ab effectibus et situ earum et colores et nomina ipsis indiderunt. Et no-
minatiores.48. ponunt:quarum.12. in zodiaco circulo:reliquas vero versus
septentrionem et austrum describunt.

De imaginibus siue signis zodiaci et de situ ortu et occasu eorundem. Ca.xxij. Di.

Quot sunt imagines zodiaci? Ma.12. ex stellis ꝑfatis.1022. firma-
menti.346. ɔtinentes. Harum nomina sunt. Aries:qui in coniun-
ctione zodiaci et eq̃noctialis positus dorsum habet ad boream. ca
put eius conuertit̃ ad ortũ. oritur a capite et occidit pedibus. Taurus econ-
tra caput habet occidentale depressum/quasi ad terrã deflectere videat̃. Hic
auersus orit̃ et occidit. Gemini capita habent ad boreã. iunctisq; dorsis hinc
inde membra distendunt ipsi inuicem: vt complexi mutuo se tenent:oriuntur
iacentes:et occidunt a pedibus. Cancer pedes versus vtrunq; polum por-
rigit:leonem respicit:venter eius terram versus porrigitur. oritur autem et
occidit a posteriore corporis parte. Leo respicit cancrũ:dorsum ad boreã
habet. a capite orit̃ et occidit. Uirgo caput habet post leonẽ. dextera manu
tangit circulum eq̃noctialẽ:qua et spicas tenet:orit̃ et occidit a capite. Che
le siue libra (q̃ prima pars scorpiõis est. nã Chaldei vndecim tm̃ zodiaci po
nunt imagines) lances duas habet:quaꝝ vna borealis/altera australis d[icitur].

[Margin notes: Aries — Taurus — Gemini — Cancer — Leo — Uirgo — Libra]

Sagittarius. Scorpio virginē respiciens/pedes versus vtrumqȝ polum porrigit:caudam reflectit versus boreā. ventre eius respicit terrā: oritur rectus.et occidit curuo corpore. Sagittarius qui et chiron/caput habet versus boream: respicit scorpionem:sagittam et arcū tenet:arcus tangit manū sinistram et pedem sinistrum:rectus oritur: et preceps occidit.

Capricornus. Capricornus qui et egoceros/dorsum habet versus boreā:caput versus sagittariū:sed ɔuersus versus aquarium.oritur directus:et occidit preceps.

Aquarius. Aquarius caput habet versus boream:manū sinistrā extendit supra dorsum capricorni:et dextera effundit aquā vrna/que vsqȝ ad pisces decurrit:et ad ortū tēdit:oritur et occidit caput prius ceteris membris.

Pisces. Pisces duo sunt.dorsum primi boreale:dorsum secundi versus brachiū andromede occidentale. vnus aquariū/ alter boreā respicit. Et inter ipsos lineola quedā est qua quasi vinculo alligant̄ inter caudas amborum. Inferior pars oritur et occidit. Et si zodiaci signa equalia sint.30.scȝ graduum in longitudine.et.12.in latitudine:vt dictū est: tn̄ imagines iste nō omnes equales sunt. Quedam em̄ extra zodiacū protendunt̄:et quedam longitudinem.30.graduū excedunt.vt in Alfonsi tabulis lucidius deprehēdes.

De imaginibus septentrionalibus.

Capitulum.xxiij. Discipulus.

Septentrionē versus quot describunt̄? Ma.21.de prefatis.1022.stellis fixis.360.continētes.Harū nomina sunt.vrsa minor/que cynosura.vrsa maior siue arctos.draco medius inter ambas vrsas. Cepheus.Cassiopeia.Corona.Hercules.Vultur cadēs.Pleiades/siue gallina.Arctophilax siue Bootes:et quandoqȝ arcturus dicit̄:Perseus cum capite Gorgonis.Auriga/siue agitator.Anguitenens.Anguis. Sagitta siue iaculum.Aquila siue vultur volaus.Delphin.Equus primus.Equus secūdus.Adromeda.triangulus.

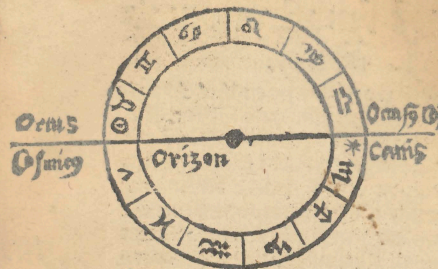
De imaginibus australibus

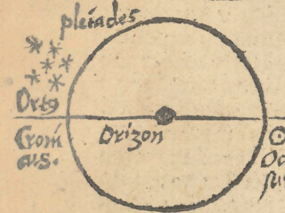
Capitulum.xxiiij. Magister

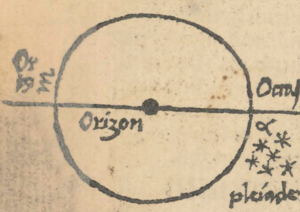
Preter has sunt alie extra zodiacū Austrū versus porrecte.Di. Et quot sunt? Ma.Sunt q̄ndecim de stellis fixis p̄dictis.36.ɔtinentes.videlicet.magnus Cetus.Orion gladio succinctus. Eridanī fluuius.Lep⁹.Canis minor siue canicula.Canis maior:Argos nauis.Ara. Crater.Coruus.Chiron siue Centaurus.Hydra.Turribulum.Australe sertum.Piscis australis.Harum oīm dispositiones ac situm enumerare/ epitomatis lege prohibemur.Sed de his si lubet in Arato/Hyginio de siderib⁹/ ac tabulis Alfonsi/ceterisqȝ legere potes. Nam ibidem earū dispositiones/

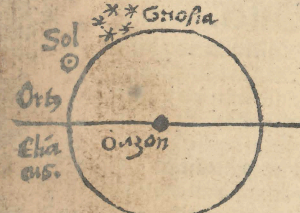
Aratus. Hyginius. Alfonsus. situm et numerū stellarum ex quibus sunt:et harum stellarum magnitudines et nomina clarius reperies.Cumqȝ auctores in nominibus et figurationib⁹ imaginum diuersos reperies:memento quod a principio monui non eas esse in celo naturali conditione: sed pro libitu vniuscuiusqȝ effigiatas. Disci. Missa igitur hec faciamus:et de signorum ortu et occasu/ quoniam pauca supra tetigisti/si que alia habes in medium feras.

De signorum ortu et occasu vt est apud poetas. Capitulum.xxv. Magister.

Signorū ortus et occasus legenti scripta sapiet.tn̄ multiplex ortus et occurrit.aliter em̄ loquunt̄ poete et aliter astronomi de signorū ascensu et descensu. Apud poetas nāqȝ ortus signorum similiter et occasus reperit̄ tripertitus. Cosmicus scȝ/ chronic⁹ et eliacus. Dis. Cosmicus ortus q̄s ē? Ma. Ort⁹ cosmic⁹/quē latine mundanū dicere possumus/est ascensus signi vel stelle in oriente de die. Attamen signū in quo sol est/ antonomasice cosmice d̄r oriri. De hac Verg. in Georgi. ostendens tp̄s sationis fabarū/ dicit: Candidus auratis aperit cū cornibus annū Taurus: ⁊ aduerso cedens canis occidit astro. loquit̄ aūt hic de cane in scorpione/et nō in leone ɔstituto. Occasus aūt cosmicus/est occasus signi oppositi signo in quo sol cosmice orit̄. huius exemplū est apud Vergi. vbi supra/docentē tp̄s seminādi frumentū. Ante tibi eoe atlātides abscondant̄ Debita q̄ sulcis cōmittis semina. Sunt aūt atlantides siue peliades stelle in tauro:q̄ scorpione in autūno oriente occidunt. Dis. Ortus Chronicus q̄s est? Mag. Ortus Chronicus/ quē latine tēporalem dicimus:est ortus signi vel stelle in oriente/ post solis occasum. De isto loquit̄ Ouidius de Ponto:conquerens morā exilij sui/dicens: Quattuor autūnos pleias orta fecit. Dis: Si dicta dictis cōparēt ɔtraria vident̄. Nam antea apud Vergiliū pleiades in autumno occidere:iam vero eas (Ouidio teste) in autūno reperio oriri. Mag. Hec sane pensata p̄nt simul esse vera:vt scȝ occidant cosmice:vt apud Vergiliū est:et orient̄ chronice:vt Ouidius voluit. Quod q̄dem vno die euenire pōt:vt scȝ in solis occasu pleiades in oriente chronice ascendāt: et rursus circa solis ortum in occidente cosmice descendant. Disci. Hunc nodulum solutū fateor. Chronicū occasum ostende. Mag. Occasus chronicus/est signi vel stelle oppositi signo vel stelle chronice orienti. vt apud Lucanum: Tunc nox thessalicas vrgebat parua sagittas. Dis. Eliacus ortus qui est? Ma. Ortus Eliacus siue solaris est exitus signi vel stelle de subradijs solaribus:sub quibus ante videri nō poterat. vt apud Ouidiū de Fastis: Jam leuis obliq̄ subsedit aq̄rius vrna. et Ver. in Geor. Gnosiaqȝ ardentis descendit stella corone:que cū iuxta scorpionē sit/sole ibidem existente videri nō poterat. Occasus aūt Eliacus/est ingressus signi vel stelle ad solis radios. vt in exēplo premisso. Taurus et aduerso cedens canis occidit astro. et plura his similia de hoc triplici ortu et occasu apud poetas sunt:quibus breuitatis causa pretermissis/de ortu et occasu signorū ad mentem astronomorȝ loquamur

Vergilius. Vergi. Ouidius. Lucanus. Ouidius. Vergilius.

De ortu et occasu signorũ ꝫm astronomos Capitulum.xxvi. Disci.

Respectu cuius astronomi signoꝝ ortũ et occasum ꝑpendũt? Magis.
Respectu equinoctialis et rectitudinis et obliquitatis sphere. Di.
Id manifestius eloquere: Ma. Equinoctialis tam in sphera recta
ꝙ in obliqua semper vniformiter ascendit.i.tꝑibus equalibꝰ semꝑ equales
arcus de eq̃noctiali ascendunt. Zodiacus vero in vtraq; sphera difformiter
perorit. Nã in tꝑibus equalibus nõ semꝑ equales arcꝰ de ipso ascendũt: nec
ascensiones partiũ zodiaci equant ascensionibus partiũ eq̃noctialis: sed aut
minores/aut maiores sunt. et ob id Astronomi signa quedã recte/ q̃dã vero
oblique oriri et occidere dicunt. Recte q̃dẽ signũ orit vel occidit/cũ q̃ maior
pars eq̃noctialis orit vel occidit. vñ Cãcer Leo Uirgo Libra Scorpio Sa
gittarius recte oriunt: et Capricornus Aquarius Pisces Aries Taurꝰ Ge
mini recte occidũt. Obliq̃ aũt signũ oriri vel occidere aiũt: cũ quo minor ps
eq̃noctialis orit vel occidit: vñ ꝑdicta sex recte oriẽtia/oblique occidunt: et il
la tardius oriunt ꝙ occidant: et sex recte occidentia oblique oriunt: et hec o
cyus oriunt ꝙ occidant. Quod q̃dem facillime deꝑhendes/ et oculoꝝ iudicio
cõprobabis/ si spherã ex ꝑmemoratis circulis cõpactã inter fixa horizonta
circũduxeris. Certiꝰ aũt q̃tũ ad q̃duũ supputationẽ hec i reuolutiõe retis a
strolabij demonstrant. nam et per hanc ꝓportiões ascensionũ q̃rtarũ zodia
ci et eq̃noctialis in vtraq; sphera facile cognosces. sic et nõnunq̃ maiorẽ par
tem eq̃noctialis ꝙ zodiaci semper oriri inuenies. vel ecõuerso. et tñ has quar
tas simul oriri cõpies. vti in quarta q̃ est a principio cancri vsq; in finẽ virgi
nis videre licet. Similiter signa opposita in ascensionibus equalia inuenies.
Nunc dieꝝ et noctiũ diuersitatẽ edicere hoibꝰ ꝫm variũ sphere sitũ ꝯtingen
tem conabor. Dis. Optime. necessaria eñ vident hec et scitu digna.

Signa recte orientia et occidentia

Oblique oriẽtia et occidentia

De diuersitate dierum et noctium Capitulum.xxvij. Disci.

Ad horum vero intelligentiã scire opereꝑciũ est astronomos dupli
cem distinguere diẽ: artificialem scz et naturalem. Id tꝑs quod ab
ortu solis vsq; ad occasum est/ diẽ artificialem: et id tempus quod a
solis occasu vsq; ad ortũ eiusdem est/noctem artificialẽ appellãt. Et vtrũq;
in partes.12.equales diuidunt: quas horas planetarũ vocant: quarum diur
ne a solis ortu/nocturne vero a solis occasu initiũ sumunt: et quotidie in quan
titate/longitudine videlicet et breuitate variant: ꝫm ꝙ tempus inter ortum
et occasum solis nunc multũ/nunc paruum reperitur: propter signorũ tardi
tatem et velocitatẽ in ascensu in quibus sidus oritur et occidit. Dies autẽ na
turalis est reuolutio equinoctialis circa terram semel: cum tanta parte zodia
ci quanta interim sol pertransit motu proprio contra firmamentũ. Disci.
Quanto tempore autem equinoctialis reuoluit semel circa terram? Ma.
In.24.horis fere, hoc est in die et nocte artificiali. Dis. Et ita omnes natu
rales sunt equales. Mag. probẽ: si tñ equinoctialis motum attendis. Si
aũt motum solis contra firmamentũ animaduertas cuius tempus tempori
reuolutionis equinoctialis addendum est/dies naturales inequales erunt.
Dis. Ob quam causam? Mag. quia (vt dictũ est) partes zodiaci nõ equa

Dies et nox artificialis

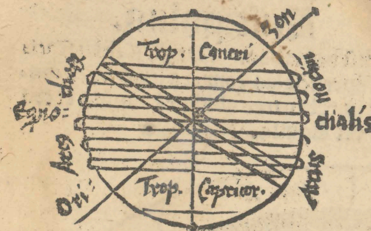
Hore planetarum

Dies naturalis

Inequalitas diei naturalis

liter ascendũt: q̃dam eñ tardiꝰ/q̃dã vero citius emergunt ꝑter obliq̃tatẽ.
Cum igit sol motu ꝓprio oẽs has ꝑtes ꝯtra firmamentũ peragret/q̃nq; in
ꝑte zodiaci velocius/q̃nq; vero in ꝑte zodiaci tardiꝰ ascẽdere reperit: et ita
cũ tꝑs haꝝ ascensionũ inequale sit/dies naturales quoꝝ hec ꝑ partes sunt/
inequales esse necesse est. Hanc inequalitatẽ nõ vulgus ꝑcipit/ sz astronomi
in suis calculatiõibꝰ attendũt. Di. Sane intelligo: sed vnde fit ꝙ tꝑs int so
lis ortũ et occasum (qd diẽ artificialẽ noiasti) inequale sit/latius ostẽdas.

Inequalitas diei artificialis

Ma. Hoc ex vario solis ꝑ signorũ
gradꝰ motu ꝓuenire itelligas. Sol
nãq; a principio capricorni vsq; ad
cancri initiũ vsq; ad.82.parallelos
siue spiras describit: int q̃s medius
eq̃noctialis est. vltimꝰ ꝟo tropicus
cancri: et ꝑmꝰ tropicꝰ capricorni: a
q̃ descẽdẽs vsq; ad finẽ sagittarij ali
os.82.parallelos describit: q̃ dierũ
naturaliũ circuli appellant. Ceteri
planete huiuscemodi parallelos mul
tiplicant ꝫm numeꝝ dieꝝ q̃bꝰ zodiacũ ꝑagrant. Patet igit ꝙ planeta nunq̃
ex eo loco vnde pridie ortꝰ est eleuat. Descripti paralleli ab horizõte diuidũ
tur. Arcꝰ supra horizonte relicti dieꝝ artificialiũ/arcꝰ aũt sub horizonte no
ctiũ artificialiũ appellant. Hi aũt habitãtibus sub eq̃noctiali i sphera recta
semꝑ equales sunt. nã horizon eoꝝ ꝑ polos mũdi transit. His aũt quoꝝ poli
supra horizontẽ eleuant/ineq̃les fiũt/eq̃noctiali dẽpto: q̃ vbiq; i duo equalia
ꝑ horizonta diuidit. Ob id cũ sol ipm describit/in oĩ terra eq̃noctiũ est: que
oĩa q2 luce clarius oculis sphericũ corpus inspiciẽtibꝰ appareant/missa fa
cio Unum tamen adijciendum apprime necessariũ duxi/ ꝙ in omni die ar
tificiali siue longa/siue breui seu signa superstant: totidemq; delitescunt. Si
militer in qualibet nocte. Disci. Quomodo hoc fieri possit lucidius demõ
stra. Nam cum omnia signa in longitudine et latitudine sint equalia: plura in
multo tempore/pauciora vero in pauco tempore oriri existimo: aut dies no
ctesq; omnes pares esse debere. Magister. Bene quidem. quoniam nec si
gnorum equalitas/nec motus irregularitas/sed difformitas siue ascensus si
ue descensus inequalitas diuersitatem hanc causat. Unde in superioribus di
ctum est: quedam directe/quedam vero ascendere oblique. Ea autem que di
recte ascendunt in ortu suo/ minus temporis habebunt. Cancer quippe vbi
oritur horis duabus et quarta parte/occidit hora vna et deunce. Leo vero ori
tur horis duabus et tertia parte: et occidit hora vna et semis et sexta. Uirgo
oritur horis duabus semis et sexta parte: occidit hora vna et tertia parte. Li
bra oritur horis duabus et semis et sexta ꝑte: occidit hora vna et tertia par
te. Scorpio oritur horis duabus et tertia parte: occidit hora vna et semis
et sexta parte. Sagittarius oritur horis duabus et decima parte: occidit
hora vna et deunce. Signa opposita opposito modo oriuntur et occidunt.
Unde quantum tempus est ortus cancri/ tantum est occasus capricorni si
gni oppositi. et occasus cancri ostendit ortum Capricorni. ita in reliquis pa
riformiter. Ex quo facile concluditur: in maxima die omnia signa in ma

Signoꝝ ortꝰ et occasus

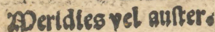
ſeima die oia ſig… directe aſcendentia: et in nocte eiuſdem (que neceſſario eſt minima) oia oblique aſcendentia oriri: per oppoſitũ de die minima ⁊ eius nocte (que maxima eſt) oportet intelligere. In vtroq̧ aũt equinoctio tria directe et tria oblique aſcendentia oriunẗ tam in die ꝙ in nocte. Sed hec lucidius demonſtratione oculari in ſpherico corpore aut aſtrolabio poſſunt videri/ diuerſe in diuerſis climatibus. Nunc calamus ad celum ſeptimũ feſtinat.

De celo ſeptimo quod Saturni eſt Capitulum XXVIII Diſcipulus.

Celi ſeptimi diſpoſitionẽ et motũ deſcribas. Magi. Celum ſeptimum (cũ ſit figure ſpherice) ſuperficie ſua conuexa ſuperficiei concaue octaue ſphere ꝯiungiẗ: et in orbes tres abinuicẽ diuiſos et con

Septentrio vel Aquilo.

Aux
equantis
differentis
mundi
Linea Augis
Deferens
Oppoſitum Augis
Zodiacus in firmamento

Meridies vel auſter.

tiguos partiẗ. In quorum medio orbis quartus et paruus: cui planete corpus infixum collocatur: et eſt epiciclus. Orbis ſuperior celi ſeptimi ſm ſupficiẽ conuexã mundo cõcentricus eſt: ſm concauã autẽ ecentricus eſt. … au tem ecõuerſo/ ſm ſuperficiẽ concauã concẽtricus eſt: ſm cõuexa vero … conſpiciẗ. Et hi duo orbes augẽ ſaturni deferẽtes nominanẗ: eo ꝙ ad motum eorum aux ſaturni variet̃. Inter hos tertius orbis includitur: qui ſm vtrãq̧ ſuperficiẽ ecentricus eſt: ⁊ deferens ſaturnũ appellari ſolet: quia in ipſo orbis paruus (cui ſaturni corpus infixum eſt) deferẗ. Horum orbium figurationem in preeffigiata poteris videre deſcriptione. Nunc motus eorundem deſeribamus. Hoc celum totum in die naturali ab oriente per occidentẽ: rurſuſq̧ ad orientẽ raptu primi mobilis fertur. Sed quo ad orbes pticulares quos continet nõ equaliter mouetur. Orbes eñ ſuperior ⁊ inferior (quos augẽ ſaturni deferentes appellauimus) ſuper axe ⁊ polis ecliptice octaue ſphere ad motũ eiuſdẽ, pportionabiliter moueñ/ in ducẽtis ſcʒ annis vno gradu ⁊. 28. minutis fere. Ita vt ſemp pars ſtrictior ſuperioris ſit ſupra latiorem inferioris: ne corporũ penetratio/ aut vacui admittaẗ poſitio. Orbis vero medius

Aux
epiciclus planete
polus deferentis
equantis
deferentis
mundi
polus ecliptice
Oppoſitum Augis
Deferens epiciclum

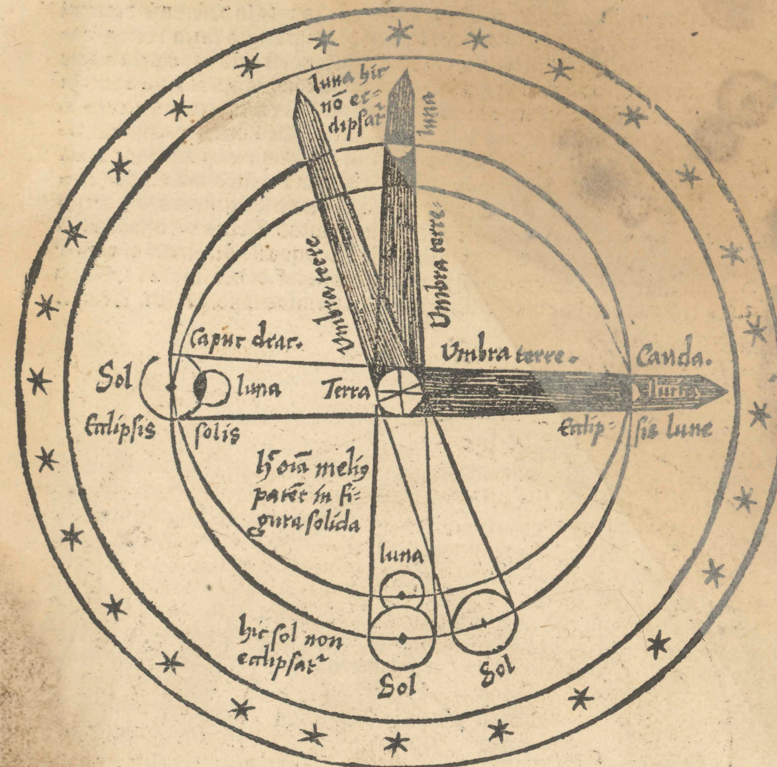
(qui deferēs saturni est) sup axe ꝓprio axem zodiaci siue ecliptice secāte/ fu Motus orbis deferentis saturnum.
successionē signoꝝ mouet duobus minutis fere quotidie. Et poli eius a polis
zodiaci distant: distātia tñ inequali: axis eñ huius orbis axem zodiaci nō in
medi seu cētro secat: ꝓpter ecētricitatē. Unde etiā sup̄ficies deferētis a sup
ficie ecliptice inequaliter diuiditur: ita vt portio maior in qua semp est aux
versus aquilonem: minor autem in qua semper est oppositum augis ver
sus austrū relinquat. Simile fit in Joue ꝛ Marte. Ex quo claret axem polos
ꝛ centrū huius orbis circa axem polos ꝛ centrū orbiū augem deferentiū siue
ecliptice circūferētias paruoꝝ circuloꝝ sup
ficiei ecliptice equidistantes describere: ꝛ hoc
ꝓpter motū orbiū deferentiū: quē virtute octa
ue sphere habēt: vt hec p̄effigiata admonet de Motus epicicli in longitudinem
scriptio. Epiciclus vero duplici mouet motu:
in longitudinē scʒ ꝛ latitudinē. Disci. Quali
ter in longitudinē? Magi. Sup centrū suum
corpus planete sibi infixum in parte superiori
in successionē: in parte vero inferiore contra
successionē signoꝝ portans. Ob id planeta in
parte supiori directus/ in parte vero inferiori
retrogradus dicit. In ascensu vero vel descen
su stationarius appellat: nō qz stet: sed nobis
stare videt: cū tūc nō antrorsū vel retrorsū/ sed

vel deorsum aut sursum ꝓcedat: quēadmodū sagittam sursum emissam quasi
stantem in aere dicimus/ cū directe ascendit aut descēdit. Et hoc in omnibus
epiciclū habentibus cōsyderat. In luna vero ꝓpter velocē motū non aduer
titur: ipa tamen in supiore parte epicicli tarda cursu/ in inferiori vero velox
cursu dicit. Centrum xo epicicli non sup centro deferētis mouetur: sed super
quodam puncto in linea augis/ tantum a centro deferentis distante/ quan
tū hoc centrū a cētro mūdi elongatur. Et hic punctus centrum equantis est.
Et circulus super eo ad quantitatem deferentis in eadem superficie descri
ptus siue imaginat⁹/ equās noiat: eo q motū cētri epicicli regulare ꝛ equare Aux
habeat. Ipsum quoqꝫ in precedenti reperies descriptione. Disci. Ne nomi Oppositum
nū me fallat obscuritas/ quid sit aux ꝛ linea augis ostende. Magi. Aux si Augis
ue apogium planete: punctus est deferentis/ maxime e centro terre distans. Linea augis
Punctus vero maxime centro terre propinquus oppositum augis siue Mot⁹ epicicli
ue perigiū. Linea vero per hos punctos ꝛ centrum terre transiens/ linea au in latitudinē.
gis a nostris astrologis appellatur. Horum autem singulorum descriptiones
post celorum explanationem subiungemus. Nunc quod cepimus prosequa
mur. Discipulus. Qualiter mouetur epiciclus in latitudinem? Magister. Motus ꝛ qn̄titas saturni.
Epiciclus in latitudinem mouetur respectu augis vere/ super axe suo centrū
eius ꝛ lōgitudines medias trāseūte. Et hic axis dū centrū extra nodos capi
tis et caude: id est intersectionis superficierum deferentis et ecliptice fuerit/
superficiei ecliptice eque distabit. Saturnus (qui ꝛ phenon) in triginta an
nis totū percurrit zodiacū: ꝛ continet terrā. 91. vicibus: et vnā eius octauā.

De celo sexto qđ est Iouis Ca. XXIX. Ma.

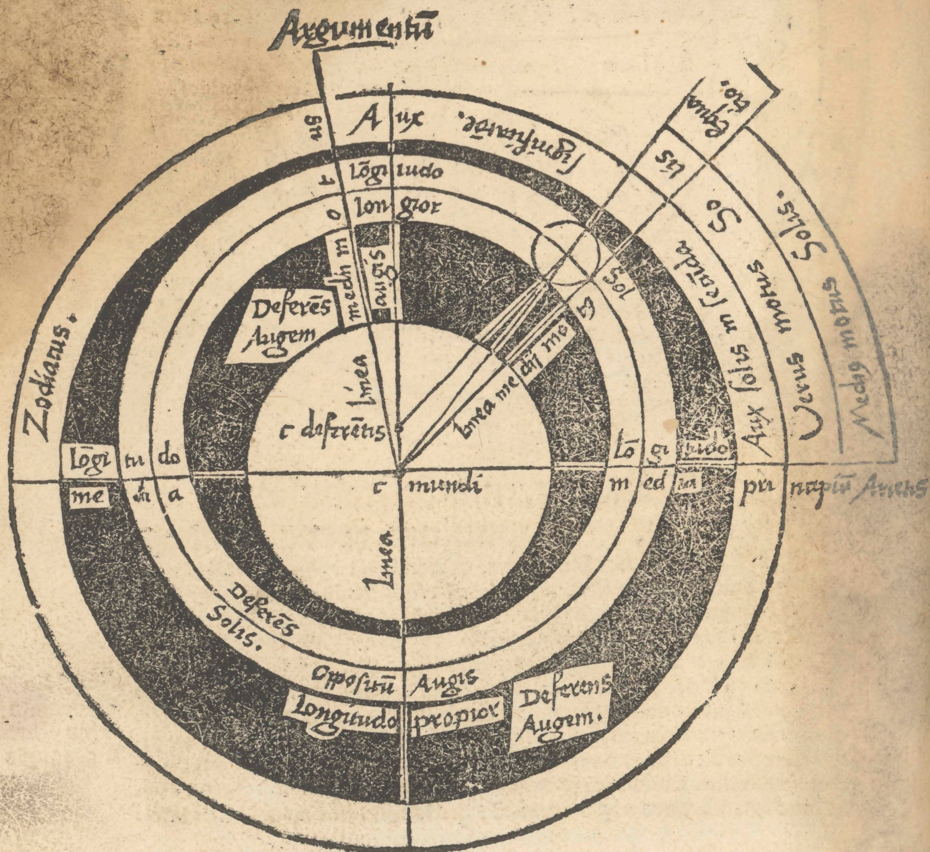
Sextū quod sequitur celū Iouis est: eo q preter Iouis stellam nullā
aliam in se habeat. Est autem celo Saturni contiguum ita scilicet/
vt superficies eius conuexa/ concauam celi Saturni contingat.

De significatione terminorū tabularꝝ Astronomicarum. Capitulum. xxxvij. Mag.

Speculationibus Astronomie quorundam terminorū in tabulis mo
tuum occurrentiū rationes annectere operepreciū est: ne in his de
mum te erroris caligo inuoluat. Sunt aūt hi termini (vt rem breui
us edicam) aux. oppositū augis. equatio. et sic de alijs. Qui aūt aliter in sole/
aliter in luna/ et aliter in reliquis accipiunt planetis. Dis In primis igitur
ipsos vt in sole accipiunt edicas. Ma. Aux i sole dupliciter accipi solet. In Aux solis
prima scʒ significatione/ et secunda. Aux solis in prima significatiōe est pū Oppositum augis
ctus circūferentie ecentrici: maxime a centro mūdi remotus. qui etiā longi
tudo longior dr. Punctus vero oppositus/ oppositū augis siue longitudo ꝓ Linea augis
pior nominatur. Linea aūt per hec duo puncta et centrū mundi et centrū de
ferentis extensa/ linea augis vocat. Ex his longitudinē mediā facile intel

liges. Est enim punctus inter augem et oppositũ augis in deferente determinatus per lineam a centro mundi exeuntem: que cum augis linea rectos angulos facit. Sed aux solis in secunda significatione est arcus zodiaci ab ariete ẜm successionẽ signorum vsq; ad lineam augis computatus. Linea autem medij motus est linea a centro mundi ad zodiacum extensa: linee a centro ecentrici ad centrum solare pertracte eque distãtis. Medius autem motus solis est arcus zodiaci ab ariete ẜm sucessionem signorum vsq; ad hanc lineã computatus. Sed linea veri motus solis/ est linea a centro mundi per centrum corporis solaris ad zodiacum extensa. et verus solis motus/ est arcus zodiaci ab ariete ꝛc. vsq; ad hanc lineam supputatus. Arcus vero zodiaci inter has duas lineas/ veri scz et medij mot⁹/ solis equatio dr. Arcus aũt inter lineã aug; et lineã medij mot⁹ solis argumẽtũ noiat. et hec singla i subiecta oculis videre poter; descptiõe. Trãseam⁹ ad termĩos lunares. Di. Transi-

lis ꝯiunctione recedens qñq; citius/ nõnunq̃ vero tardius nobis appareat. Ma. Huius astroꝝ periti triplicẽ volunt esse causam. Primã dicunt esse obliquitatẽ zodiaci et horizontis. Nã si sit ꝯiunctio sub ecliptica in medietate/ q̄ est a fine sagittarij ad finẽ geminoꝝ: tunc cũ sol occidẽdo in horizonte fuerit plures gradus erunt in circulo reuolutionis lune a luna ad horizontẽ q̃ de zodiaco a luna ad solem. Ideo in climatibus septẽtrionalibus citius videri poterit q̃ si in alia medietate esset. Secunda causa est latitudo lune ab ecliptica Si eñ post ꝯiunctionẽ in latitudinẽ septentrionalem mouebit: iterũ citius a nobis videri poterit q̃ si in latitudinẽ meridionalem moueret. Tertia est velocitas motus lune: cũ scz in superiore epicicli parte fuerit. Cum igit oẽs dicte cause concurrerint/ luna vetus et noua in eodem die apparebit. Si vero due tñ inueniant: in secunda die post coniunctionẽ videbitur. Si vna tñ in tertia die apparebit. et si omnium oppositum eueniat/ in quarta die videbitur. Disci. Obsecro ne graueris lune eclipsationem/ cuius paulo ante memineras/ paucis dilucidare.

De Eclipsibus luminaribus. Capitulum. xxxvi. Magister.

Eclipsis stellarum fixarũ.

Eclipsis (vti in ꝓposito sermo de ea est) priuationẽ luminis astri significat. q̄ in diuersis diuerse ꝯtingit. Nã eclipsis in stellis fixis (vt supra dixim⁹) ꝓpter presentiã maioris luminis scz solaris accidit. Nonnunq̃ vero ꝓpter diametralẽ corporis solaris aut lunaris interpositionẽ inter visum nostrũ et astrum fixum/ siue etim erraticũ euenit: preter hoc q̄ terra nobis semper celi medietatẽ occultat. In luna ẜo (de qua ad presens)

Eclipsis lune

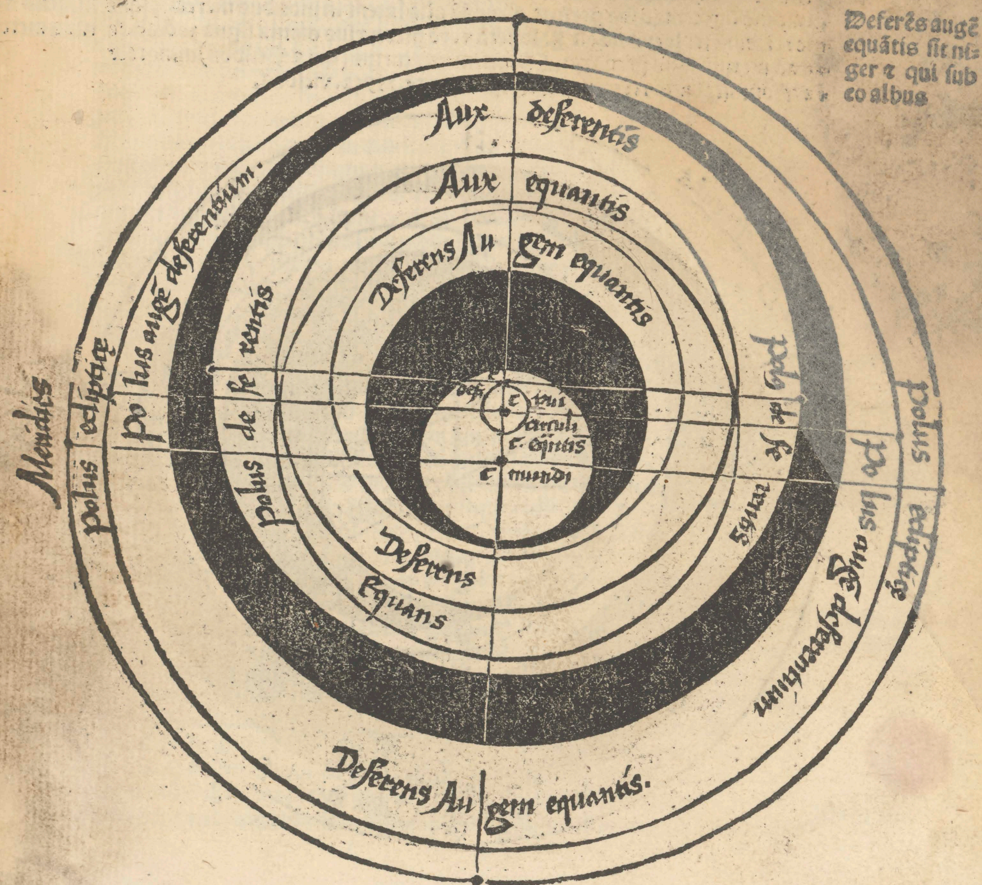
eclipsis ꝓpter diametralem terre interpositionẽ inter solem et lunã ꝯtingit. tunc enim vmbra terre pyramidalis/ lune spherã transiens/ vsq; ad celũ mercurij (vt aiunt) pertingit: et corpus lunare in se totum/ aut particulare claudens lumine solis priuat et obfuscat. Accidit autem hoc cum luna in opposito solis est: et nec tunc semper: quoniam sole semper sub ecliptica ambulante luna nonnunq; versus aquilonẽ aut austrum declinat: et deferens lune deferentem solis in duabus partibus oppositis (vt supra visum est) intersecat: ob id nisi ambo hec luminaria in his intersectionibus aut ꝓpe fuerint/ terra non diametraliter interponit: et sic vmbra eius corp⁹ lunare nõ includit: nec lumen solis versus ipsum proijci ꝓhibet. Disci. Quid cause est: cũ omni nocte terra diametraliter inter solem et quasdam ex stellis fixis interponat: ob id tñ huiuscemodi stelle minime eclipsant? Ma. Causa ex dictis patet: q: vmbra terre ad stellas fixas nõ pertingit: et vt multis placet/ spherã mercurij nõ transit: illud aũt ꝓpter solis magnitudinẽ/ orbium spissitudinẽ eorundemq; longam a terra distantiã et terre paruitatẽ contingit. Dis. Hanc orbium a seinuicẽ et a terra distantiã silentio haud transeas. Ma. Distantia a centro terre vsq; ad ꝯuexam eiusdem superficiẽ iuxta mentem alphragani/ est miliarioꝝ. 3250. q̄ est semidiameter terre. tota vero diameter est. 6500. et circumferentia. 20428. At vero a centro terre ad concauũ orbis lune sunt miliaria. 109037. $\frac{1}{2}$. Ad ꝯuexũ lune et ꝯcauũ mercurij sunt. 208541 eorũdẽ est semidiamet orbis lune. diameter eiusdẽ ẽ. 417082. et circũferẽtia eius dẽ ẽ. 1310829. $\frac{1}{7}$. spissitudo ẜo orbis lune ẽ 99504. sz a cẽtro terre ad ꝯuexũ

135

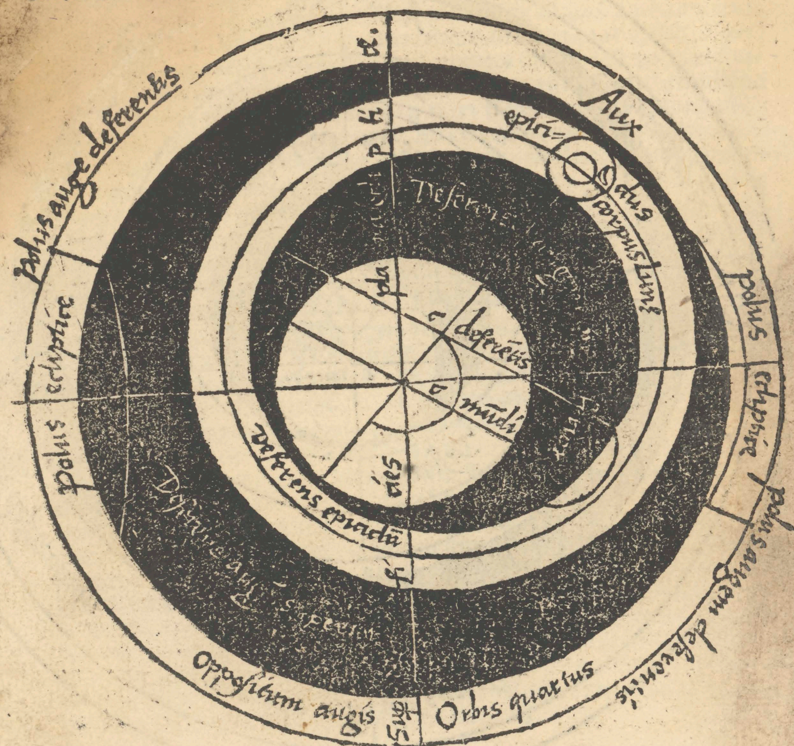
mercurij et ɔcauū veneris sunt.542750 ⅙ earundem est semidiameter orbis
mercurij.et diameter ē.1085501 ⅓ circūferētia.3411575.½ et modicū vltra.
Spissitudo vero orbis mercurij est.334209. At vero a centro terre ad ɔue
xum veneris et ɔcauū solis.364000.earundē est semidiameter veneris.dia
meter aūt.728000.circūferētia aūt.2288000.et crassitudo orbis veneris ē
3097250. A centro aūt terre ad ɔuexū solis ⁊ cōcauū martis.3965000.earū
dē semidiameter orbis solaris.diameter est.7930000. et circūitus.249228
57 ⁴⁄₇ et orbis spissitudo.325000. Sed a cētro terre ad ɔuexū martis et cōca
uū iouis.28847000.earundē est semidiameter martialis orbis.diameter.57
694000.et circūferentia eiusdē.181324000. et spissitudo orbis.24882000.
A centro aūt terre ad iouis ɔuexū et saturni ɔcauū sunt.46816250. earūdē
semidiameter orbis iouis.diameter est.93632500.et circūferētia orbis.294
273572.crassitudo aūt vel spissitudo orbis.17969250. Sed a cētro terre ad
ɔuexū saturni et ɔcauū octaue sphere sunt miliaria.65357500.tanta est semi
diameter orbis saturni.diameter est.130715000.Et circūferētia orbis.4108
18572.et spissitudo orbis saturni.18541250.Sꝫ a centro terre ad ɔuexū fir
mamēti et ɔcauū none sphere sunt.130715000.et hic est semidiameter octaue
sphere.diamet̄ est.261430000.circūferētia est.821657143.et spissitudo eius
dē est.65357500.Eo vero tp̄e quo hec supputata fuere/nōdū in noticiā ve
nerat decimū celū:qđ neoterici inuenerūt. Continet aūt miliare iuxta intenti
onē alphragani passus.1542. minus fere vna vicesimaquarta vnius passus
quoꝝ nulle integrant miliare romanū. Ex istis qđ de quātitate stellaꝝ in su
perioribus dictū est credibilius reddit̄. Continet eñ sol terrā centies sexagi
essexies et tres eius octauas. Terra aūt ɔtinet lunā trigesies nonies ⁊ insup
fere quartā eius. Sol aūt maior est luna sexies milies/sexcenties quadragi
es quater:et insup eius cōtinet medietatē. vti videre est in q̄nto Almagesti
Ptolemei. Distantia autem planetarum a terra non semper est eadem: ꝓ
pter ecentricitatem deferentis et epiciclorum quantitates. Propior est igi
tur planeta terre in inferiori parte epicicli circa oppositum augis. et remoti
or in superiore parte epicicli et augem deferentis. Sed hec ad presens suffi
ciant. Nec ego iam dicta verificaui/sed ab alijs posita recitaui:ceteris de ea
dem re opinionibus pretermissis. Discipulus. Hec simul et iocunda sunt
et miranda:ex quibus creatoris mira et inexhausta relucet et sapientia et po
tentia. Sed ne his diutius immorati negligamus alia/ad reliqua tuum ver
tas sermonem:et eclipsis solaris possibilitatem ostendas. Magister. So
laris eclipsis causatur ꝓpter diametralem Lune inter Solem/et visum no
strum interpositionem. Quod nō nisi in nouilunio potest contingere: nec
tamen in omni. Sed cum in vel circa caudam/aut caput fuerint coniuncta: et
cum precise in cauda vel capite coniunguntur/potest contingere eclipsis so
lis vniuersalis:sed non in omni terra/propter aspectus diuersitatem. Unde
Augustinus libro tertio capitulo quinto de ciuitate dei:de eclipsi solis facta
dum dominus crucifixus est/ait: Quam solis obscuritatem non ex canonico
siderum cursu accidisse/satis ostendit:ꝙ tunc erat pascha iudeorum.nam ple
na luna pasche solennitas agitur. regularis autem solis defectio/ non nisi in
lune fine contingit. Aliud vero quod eandem eclipsim contra naturam acci
disse arguit/est:quia fuit vniuersalis in tota terra.

⁊ concaua infimi mūdo concētrice sunt:superficies vero ɔcaua supremi/⁊ cō
uexa infimi mūdo sunt ecētrice:sibijpsis tñ concertrice: ⁊ harū centrum (qđ
etiā centrū parui circuli nominamus) a centro equātis tantū/quantū centrū
equātis a centro mūdi distat. Et vocant̄ hi duo orbes augē equātis deferen
tes. Mouent̄ autē sup polis zodiaci ad motū octaue sphere. Inter hos extre
mos sunt alij duo orbes simil'r inequalis spissitudinis:quorū supficies conue
xa superioris ⁊ concaua inferioris idem centrum cum centro ꝓprio predicto
rum orbium habent:id est centrū parui circuli. Sed superficies cōcaua supe
rioris ⁊ ɔuexa inferioris idem centrū habent cū orbe quinto inter ipsos inclu
so:qui deferens mercurij dicit̄. Hi duo orbes (quos ad differentiam dictorūm
nigros fieri voluimus) vocantur augem ecentrici deferentes: et mouentur

Deferēs augē equātis sit niger ⁊ qui sub eo albus

super centro parui circuli contra successionem signorum super axe: quandoq axe zodiaci eque distanti ꝛ centrum parui circuli transeunte eadem velocitate qua linea medij motus solis ꝑm successionē signorū voluit̄: horū orbiū motu fit vt centrū ecentrici siue deferētis epiciclū circūferentiā quandā parui circuli describat: ꝛ hec circūferētia per centrū equātis ibit: ꝛ centrū ꝓpriū extremorū orbiū includit: quo ꝛ pro suo vtit̄. Orbis aūt epiciclū deferēs mouet̄ sup centrū equātis in longitudinē ꝑm successionē signoꝝ eadē velocitate cum linea medij motus solis: vt de venere dictū est. In latitudinē vero mouetur quēadmodū veneris deferēs: hoc dempto ꝙ medietas eius in qua epiciclus est semp versus austrū ab ecliptica declinat: cuius oppositū in venere reperitur. Discipulus. Epiciclus eius quō mouet̄? Magister. Ut epiciclus veneris. In quatuor tamen mensibus solaribus fere vnā reuolutionē in longitudinē sup centro suo perficit. Quedā alia latent in motibus mercurij: que hic relatum iri locus nō est. Planeta vero mercurius omnia signa zodiaci fere ad motum solis peragrat. Est autem mercurius (qui ꝛ Stilbon) minor terra. Continet enim terra mercurij quantitatē. 21952. vicibus. *Motus ꝛ quātitas mercurij*

De celo primo qd̄ est Lune. Ca. xxxiiij. Disci.

Restat vt celi primi quēadmodū ceteroꝝ ꝯfigurationē et motū ostendas. Ma. Celum primū qd̄ lune est (eo ꝙ p̄ter lunā in ipso nulla stella sit) totū in sup̄ficie celi secūdi ꝯcaua ꝯtinet̄: et in orbes quatuor et epiciclū diuidit̄. Habet nāq in primis tres orbes sicut sol in figuratione dispositos. vltra hos habet vnū orbē mūndo ꝯcētricū / predictos tres ambientē: qui deferens caput draconis dr̄. Insup ꝛ epiciclū habet ꝓfunditati medij primoꝝ triū orbiū īmersum: in quo corp᷒ lune figit̄ et mouet̄. vt hec subiecta manifestat descriptio. *Motus orbiū lune* Dis. Perspicua atq clara est hec orbiū lune distinctio. nunc mot᷒ ipsoꝝ pandas. Ma. Orbes duo augē ecentrici deferentes mouent̄ sup centro mūdi et axe ꝓprio / axē zodiaci in centro mūdi intersecante. cuius poli a polis zodiaci quinq gradibus inuariabiliter declināt. Est aūt is motus ꝯtra successionē signoꝝ / vltra motū diurnū in die naturali gradibus. xj. et minutis. xij. fere. Orbis vero epiciclū deferētis mouet̄ ꝑm successionē signoꝝ singulariter sup centro mūdi: ita vt tali motu centrū epicicli gradibus. 13. et. 11. minutis fere quotidie moueat̄. Axis aūt huius motus p suū ꝓpriū centrū scꝫ deferētis transiens / axi augē deferentiū eq̄distanter mouet̄. sic centrū et poli eius circa centrū et polos augē deferentiū circūferētias describūt ꝯtra successionē signoꝝ. et poli eius a polis augē deferentiū distabūt ꝑm ecentricitatis quātitatē. Aux vero hui᷒ orbis nō semp est sub ecliptica: sꝫ aut versus austrū / aut aq̄lonē declinat: quēadmodū in alijs dictū est. Nec superficies deferētis ab ecliptica sup diametro mūdi semp equaliter secat̄. Orbis vero quart᷒ hos tres ambiēs mouet̄ sup axe zodiaci circa centrū mundi ꝯtra successionē signoꝝ oī die naturali tribus minutis fere: secū tali motu totū celū lune ex dictis tribus orbibus ꝯstitutū quos ambit / circūducens. Illo motu fit / vt poli augē deferentiū circa polos ecliptice circūferentias describant. *Motus epicicli lune.* Epicicl᷒ vero lune mouet̄ circa centrū suū corpus lunare sibi infixū in sup̄iore parte ꝯtra successionē: in inferiori vero ꝑm successionē signoꝝ deferēs. Nōnulli vero sapientū vltra hoc corpus lunare circa centrū ꝓpriū moueri dixerūt: et ex eo motu maculā in luna apparentē nunc sursum / nunc deorsum apparere arbitrant̄. Dis. Lucide qd̄ volebā dissertasti. oīa eq̄dem in p̄missa orbiū descriptione oculis subijciunt̄. Restat tn̄ vt q̄d p caput caudāue draconis accipiēdū sit edicas. *Caput et cauda draconis* Ma. Deferēs epiciclū lune / ab ecliptica declinās ipsam eclipticā in duas intersecat partes. Due itaq fiunt intersectiōes: quaꝝ vna caput / altera vero cauda draconis appellat̄: eo ꝙ istac intersectiōe quasi draconis figura eleuatis scꝫ cauda et capite ventre dep̄sso videat̄: vt hec ostēdit ꝯfiguratio. Dis. Plane. Sed cū similes sunt intersectiones vtreq / que caput poti᷒ q̄ꝫ cauda appellāda sit ꝑspicuū nō est. Ma. Intersectionū ista in qua cum centrū epicicli fuerit versus aq̄lonē ire incipit caput: opposita vero cauda appellanda est. *Motus et quātitas lune* Mouent̄ aūt virtute orbis exterioris in celo lune vltra motū diurnū versus occidentē tribus minutis fere. vt dictū est. et ita totū zodiacū in. 21. annis fere perambulant. Luna vero zodiacū in. 28. diebus pene totū percurrit. Et ꝯtinet luna vnā de. 39. ꝑtibus terre. terra enī maior est luna tricesies nonies ꝛ paulo plus. Quidam tn̄ planetas nō aduersum mundū moueri: sed celeritate mūdi quā seq̄ nō poterūt p̄teriri inaniter ꝯtendunt. Dictos orbes oēs motibus suis symphonias causare dulcissimas Ambrosius in *Ambrosius*

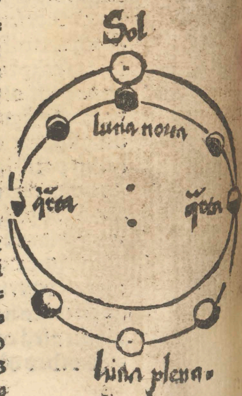
[Aristo]teles Opinio de cõcentu mundi

hexame.li.ij.ca.ij.et Aristoteles in li.de celo et mũdo negant:qr nõ audimꝰ. Aliorum aũt plurimi nõ modo cõcentũ orbiũ astruunt:sed et ex ꝓportionibus ipsorum oẽm musice vim venantur. Aũt inter firmamentũ et saturnũ tria semitonia:inter saturnũ et iouẽ semitoniũ:inter iouem et martẽ semitoniũ:inter martẽ et solem tonũ:inter solem et venerem tria semitonia:inter venerẽ et mercuriũ semitoniũ:inter mercuriũ et lunã semitoniũ:et a luna ad orbẽ terre tonũ ꝯstituunt. sic a terra ad firmamentũ septẽ tonos colligunt:qui est vniuersitatis numerus. Sic et hoiem q̃ est microcosmus/quatuor elementa cũ tribus aĩe viribus ꝯficiunt. Et ꝓ ꝯfirmatione sue positiõis q̃tũ ad ꝯcentũ/ dñm in testẽ adducunt dicentẽ ad Job: Concentũ celi dormire q̃s faciet? Nõ aũt a nobis nõ auditur/eo esse aiunt:qr extra aerem nostrũ fiat. Sed fortasse sonus preter aerẽ non fit: aerẽ nõ elementarẽ/aut aliũ inter orbes celestes esse physica ratio nõ admittit:nisi de eo dicatur sicut de aq̃s sup celestibꝰ.vt.s. visũ est:

De macula lune et eius illuminatione Capitulum.xxxv. Discipulus.

Lunari corpori inesse maculã paulo ante cõmemorabas:hanc vnde ꝯtraxerit:aut quare nunc lumine augeatur/nũc deficiat edicito. Ma. Quod in superioribus de stellarum natura disseruimus:non modo de stellis fixis/verũetiã de oibus planetis (sole dempto/q̃ ꝑ se est lucidus) intelligendũ est. Corpus itaq lunare cũ inequalis sit densitatis et raritatis/ solares radij in ipso inequaliter incorporantur. Ea ꝓpter ptes densiores/luci diores:rariores vero obscuriores fieri necesse est. Dis. Obscuriores itaq ꝑtes ꝑ maculã lune intelligis? Ma. Scite. Quod aũt de augmento et defectu luminis lune q̃rebas:ex accessu et recessu a sole accidit. Aũ cũ eodẽ gradu soli ꝯiuncta fuerit/medietas eius supior versus solẽ respiciens illuminatur:nobis vero minime apparet:cũ aũt a sole recedere incipit/semper magis ac magis in partibus a nobis visibilibus illuminatur:donec ad gradum solis oppositũ ꝑuentat:tunc eñ plena lumine et tota a nobis illuminata videtur (nisi eclipsetur) a q̃ rursus recedens tlũiẽ q̃ ad aspectũ nostrũ minuitur: donec eidẽ rursus ꝯiungatur. Sm hoc diuersa sortitur noĩa. Dicitur eñ Conoides:id est cornicularis. Dicotomos.i.dimidia. Amphikyrtos.i.gibberosa. Verũtñ cũ corpus solis multo maius sit corpore lune/ sol lunã plꝰ q̃ ꝑ medietate illuminat. vt patet ex.22. prime perspectiue. Luminosum aũt equale vmbroso precise medietatẽ vmbrosi illuminat:sicut luminosum minus vmbrosi partem minorem irradiat. Rursum fit vt luna quanto soli propinquior/tanto magis illuminatur. Vmbra que causatur luminoso maiore opacum minus illustrante dicitur Conoides. que aũt ab opaco maiore luminoso/ minore ipsum irradiente dicitur Calathoides. Equale aũt luminosum super equũ opacũ cum inciderit/ fit vmbra chilyndroides. Dis. Huius etiã si in ꝓmpto est causam addas/ quare luna a so-

ab oriente per occidentẽ in orientẽ redeundo per primi mobilis motum. Sed orbes eius augẽ deferẽtes sup axe ⁊ polis zodiaci ad motũ octaue sphere circũducuntur:vti in alijs sapra visum est. Orbis vero epiciclũ huius deferẽs duplici mouetur motu:vno quidẽ ab occidẽte versus orientẽ:q̃ in lõgitudinẽ sup centro equãtis. Eodẽ aũt tpe vnã cõplent reuolutionẽ centrũ epicicli/veneris ⁊ solis deferẽs. Alio vero motu mouetur in latitudinẽ declinãdo.s.ab ecliptica:⁊ medietas in qua epiciclus est/semp versus aquilonẽ:reliqua aũt versus austrũ relinquitur. Aux tñ deferẽtis q̃q ad austrũ:q̃q ad aquilonẽ declinat. Hic motus fit sup polis ꝓprijs q̃ sunt in intersectionibꝰ deferẽtis ⁊ equãtis. Hic motus deuiationis dici solet:⁊ est minutorum decẽ/ in mercurio aũt minutorum.45.cũ cẽtrũ epicicli est in auge vel opposito deferẽtis. Nam in intersectionibus dictis est nulla:in locis autẽ intermedijs crescit ⁊ decrescit. Verũ tamẽ nec hic motus: nec is quẽ inclinationis vel declinationis dicũt sensibilẽ motui longitudinis errorẽ faciũt:vt colligitur libro.xiij. Almagesti. Quapropter polos sup quibus primus deferentis motus fit/a polis zodiaci recedere rursusq ad eosdẽ accedere necesse est. Ob id nõnullis visum est vnũ aliũ orbẽ ꝑdictos oẽs includentẽ/⁊ mũdo concentricũ ponere:ad cuius trepidationis motũ he deuiationes deferẽtis fierẽt. Disci. Epicicli vero qualis est motus?

Orbis lunaris motus duplex

Motus deuiationis

Almagestus

Magister. Epiciclus veneris (sicut ⁊ dictorum) in longitudinẽ mouetur sm successionẽ signorum:⁊ in decẽ et nouẽ mensibus solaribus fere semel reuoluitur. In latitudinẽ vero mouetur motu duplici. Vno quidẽ vt epicicli dictorum:quo vna epicicli medietas versus austrũ:reliqua vero versus aquilonẽ a deferẽte declinet. Ideo hic motus inclinationis dicitur:qr diameter augis vere ⁊ oppositi epicicli a supficie deferẽtis declinat:⁊ eã secat. Hec declinatio maxima est circa nodos/vbi deferẽs ⁊ equans se intersecãt:⁊ nulla in auge vel opposito equãtis. Vnde centro epicicli ab auge equãtis recedente vsq ad oppositum eius/ aux epicicli versus aquilonẽ declinare incipit:⁊ oppositũ augis epicicli versus meridiem. Rursum centro epicicli ab opposito augis equãtis recedente/ aux epicicli versus meridiẽ:⁊ oppositũ eius versus austrũ declinare incipit: donec centrũ epicicli ad augẽ equãtis venerit. Oppositũ fit in mercurio: Ex his ptz q cũ deuiatio deferẽtis est maxia/epicicli declinatio est nulla:⁊ econtrario. Reliquo vero motu (q̃ reflectiõis dicitur) sup axe ꝑ epicicli augẽ ⁊ oppositũ trãseũte reflectitur:ita vt pars epicicli dextra versus austrũ/sinistra aũt versus aquilonẽ a supficie deferẽtis moueatur. Dextrã dico/que post augẽ epicicli est sm signorũ successionẽ. Reflectio hec nulla est centro epicicli existẽte circa dictos intersectiõis nodos deferẽtis ⁊ equãtis:ipso vero recedeute ab ea intersectione que caput dicitur/versus augens pars sinistra siue oriẽtalis in venere ad aquilonẽ/in mercurio ad austrũ reflectitur:recedente aũt centro epicicli a cauda versus oppositũ augis equãtis/dicta medietas in venere ad austrũ ⁊ in mercurio ad aquilonẽ reflectitur. Disci. Ex dictis colligo quadruplicẽ epicicli motũ. Primus:quo mouetur in longitudinẽ ab occidẽte versus orientem/ portans in pte supiore planetã directe ab occidente ad orientẽ sm signorum successionẽ.s.de ariete in taurũ:de tauro in gemini ⁊ sic de alijs. In inferiore aũt parte retrograde ipm planetã ab oriente versus occidentẽ cõtra successionẽ signorum deferẽs. Secũdus:quo ad deuiationẽ deferẽtis in latitudinẽ nunc ab ecliptica/nũc ad eã declinat. Tertius:quo per se a supficie plana deferentis planetã versus eclipticã/aut ad eandẽ inclinat. Quartus:quo pars oriẽtalis

Motus epicicli

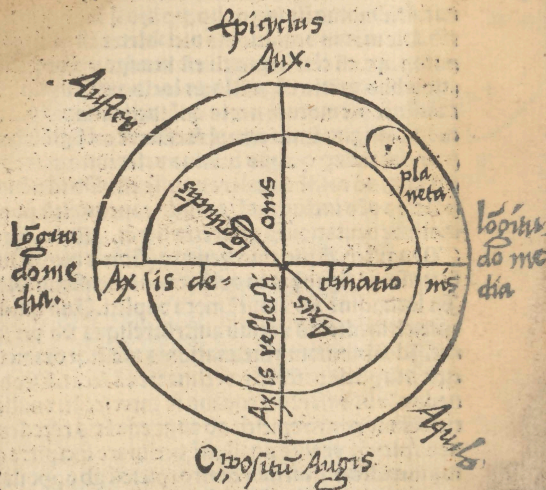
Motus inclinationis

Motus reflectionis

Motus epicicli q̃druplex

nũc ad austrũ/nũc ad aquilonē reflectiꝛ. Magister. Hic epilogus te ⁊ diligenter auscultasse/⁊ nõ parũ in theorematibus astronomie ꝓfecisse indicat. Lucide equidē epicicli motũ nõ oĩbus intelligibilē explanasti. Axes dictorũ motuũ enumera. Disci. Axis primi motus/polos suos versus austrũ ⁊ aquilonē protendit: ⁊ axi ecliptice quãdoq̃ eque distabit: tunc scȝ cũ declinatio est nulla: cũ vero declinat epiciclus ab eclipica: hic axis in vna parte ab axi ecliptice eleuaꝛ ⁊ in altera ad eã descēdit. Mot⁹ deuiatiõis ꝓpriũ axem nõ habet: quia fit ad deuiationē deferentis. Axis autē inclinationis siue declinationis axim mot⁹ longitudinis ortogonaliter secat ⁊ longitudines medias epicicli trãsit Ideo poli eius orientē ⁊ occidentē versus protenduntꝛ: ⁊ semꝑ dũ centrũ epicicli extra intersectiones equantis ⁊ deferentis fuerit/hic axis suꝑficiei ecliptice eque distabit. Axis vero reflectionis ortogonaliter ꝑ intersectionē duoꝝ dictoꝝ axiũ trãsit: ⁊ polos suos versus augem ⁊ oppositũ augis epicicli ꝓtendit. Patet itaq̃ quõ hi tres axes in centro se intersecant: quēadmodũ tres linee ꝑ lõgũ latũ ⁊ ꝓfũdũ corꝑis trãseũtes: ꝑ q̃s differentias positiõis designam⁹. Apparet etiã axem reflectiõis suꝑ axi declinatiõis iclinari: ⁊ axē declinatiõis suꝑ axi reflectiõis reflecti. Insuꝑ ⁊ hos ambos si i epiciclo fixe essent/suꝑ axe lõgitudinis circulariter rotari. Verũtñ quadriptit⁹ hic epicicli motus tm̃ in venere ⁊ mercurio repiꝛ: nã in saturno ioue ⁊ marte epiciclus duas tm̃modo habet: latitudinē vnã/que ꝑ ecentricũ ab ecliptica distat: alterã qua suꝑficies plana epicicli a suꝑficie plana deferentis quãdoq̃ declinat. In luna autē dũtaxat latitudo prima/que est per deferentē inueniꝛ: nam superficies plana epicicli ipsius a deferente nusq̃ declinat. Et ad saluandos hmõi motus/quidã paruos circulos epiciclũ includentes imaginanꝛ: ad quorum motus he varietates contingunt.

Axes motuũ epicicli.

Motus veneris. Venus (que et φωσφορος id est lucifer: dum solē antecedit: ⁊ hesperus cũ occidentē solem sequiꝛ) omnia zodiaci signa fere ad motũ solis percurrit. Et est vna de triginta septem partibus terre.

De celo secundo qđ est Mercurij. Capitulũ XXXIII Magister.

Quod subest celum secundũ Mercurij est: in superficie concaua celi tertij contineꝛ/⁊ in orbes quinq̃ ⁊ epiciclũ partiꝛ: habet eñ duos orbes inequalis spissitudinis/quorũ superficies conuexa suprem

Discipulus. Est ne etiam in plures orbes distinctum? Magister. Est ⁊ quẽadmodum celum Saturni: quo ad figurationem ⁊ ecentricitatem. Totum autem quotidie motu primi mobilis ab oriente per occidentem/rursusq̃ in orientem rapitur. Orbes vero augem deferentes (vt orbes Saturni) in ducentis annis vno gradu et .28. minutis fere ad motum octaue sphere mouentur: nec in figuratione/aut motu epicicli in hoc ⁊ precedenti celi diuersitas notatur. Deferens vero Jouis super axe ⁊ polis proprijs (sicut dictum est de Saturno) circũducitur. Est tamen motus huius motu Saturni velocior. Mouetur nãq̃ iupiter (qui ⁊ pheton) quotidie quinq̃ minutis fere. Et sic zodiacum in annis ferme duodecim percurrit. Continet autem iupiter terram fere nonagintaquinq̃ vicibus.

Motus orbiũ đferētiũ augē Jouis. Motus deferētis Jouis. Motus ⁊ q̃ntitas Jouis.

De quinto celo quod est Martis. Capitulũ XXX Magister.

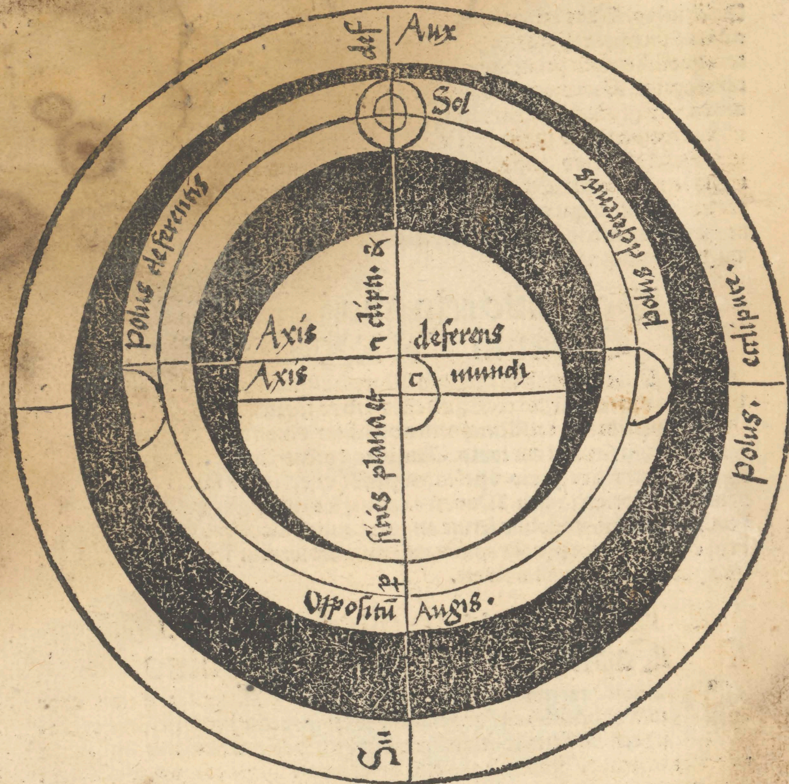
Celum quintum in descensu Martis est: nam in ipso solus Mars rotatur: celo sexto contiguũ est: ⁊ sub eo locatur quēadmodũ sextũ sub septimo: in totidemq̃ orbes diuiditur ⁊ mouetur: ⁊ eisdem motibus quibus celum saturni aut iouis. Similiter ⁊ orbes eius deferēte dempto: qui similiter super axe ꝓprio ⁊ polis proprijs (vt deferens saturni aut iouis) reuoluitur: velocius tamen. Mouetur enim quotidie triginta minutis fere: totumq̃ zodiacum in duobus ferme annis et quinq̃ mensibus percurrit. Mars (qui ⁊ ares quem ⁊ pyroin nominant) continet terram semel ⁊ dimidiam et eius partem vndecimam ferme.

Motus deferētis Martē. Motus ⁊ q̃ntitas Martis

De celo quarto quod est Solis Capitulũ XXXI Discipulus.

Celum quartum qualiter est dispositum? Magister. Celum quartum quod solis est (quoniam in eo sol mouetur) in superficie concaua celi Martis continetur: ⁊ in tres orbes particulares diuiditur: duos scȝ augem deferentes: ⁊ ipsum deferentem solare corpus. Equantem aut epiciclum nõ habet. Discipulus. Quomodo hoc celum mouetur? Magister. Quemadmodum superiores motu raptus ab oriente per occidentem redeundo in orientem in vigintiquatuor horis ad motum primi mobilis. Orbes vero augem deferentes eisdem mouentur motibus quibus et orbes/auges Saturni, Jouis et Martis deferentes. Deferens autem solis super polis ⁊ axe proprijs ꝫm successionem signorum ab occidente scilicet versus orientem/quotidie quinquagintanouem fere minutis ⁊ octo secũdis circũfertur. Et ita sol totum zodiacum in .365. diebus sex horis ferme peragrat: nobisq̃ annum complet. Sex autem hore quater collecte diem integrum constituunt: qui cum sua nocte vigintiquatuor horis constat: quem necesse est: interscalari excursõ quadriennio: quod bisextum vocant: ne temporum ordo turbetur: vt ait diuus Augustinus de trinitate .lib. iiij. ca. iiij. Verũ de quantitate anni solaris precisa nondum omnes cõcordant: sed de hoc alias. Huius autem motus axis per centrum deferētis transit: ⁊ axi ecliptice que est axis augem deferentium eque distat: hinc poli eius a polis ecliptice tantũ distant quantum centrum deferentis deest a centro mũdi siue ecliptice. Necesse est igi

Motus deferentiũ Solē. Annus Bisextus. Augustinus.

tur vt poli axis ⁊ centrum deferentis circa axim polos ⁊ centrum ecliptice circumferentias paruorum circulorum describant: quorum semidiamiter est ad ecentricatis quantitatem: cuius theoricam hic vides. Aux vero solis a superficie ecliptice nunq̄ declinat: sed semper directe in ea voluitur. In alijs autē omnibus aux nōnunq̄ a superficie versus austrum aut septentrionem declinando mouetur. Ob quod ceteri planete omnes quandoq̄ meridionales aut septentrionales dicuntur. Continet autem sol terram centies sexies ⁊ sexagies: insuper ⁊ tres terrene molis octauas. Huic similiter ⁊ lune tanq̄ sideribus notioribus diuersitas gentium innumera vocabula sociauit.

Quantitas solis

De celo tertio qd̄ ē veneris. Ca. xxxiij. Disci.

Tertij celi dispositionē in mediū feras. Magi. Tertiū celū qd̄ veneris est: nā in ea sola venus rotat̄: in insupficie cōcaua celi solaris cōtinet̄. Insup ⁊ in orbes pticulares (quēadmodū Saturni iouis aut martis celū) partit̄. Circūfert̄ aūt hoc celū totū: vt pdicti in. 24. horis semel

De terminis tabularibu[s]
Capitulum XXXV
Magister

Aux in luna tam in prima q̄ secunda significati[o]e: similiter linea augis ⁊ longitudines medie accipiuntur quēadmodum in sole. Epiciclus tamen speciales habet auges. Discipulus. Que sunt iste? Magister. Aux media epicicli est punctus circumferentie epicicli quem ostendit linea puncto diametraliter opposito centro ecentrici in circulo paruo per centrum epicicli ducta: sed aux epicicli vera est punctus eiusdem circumferentie: quem linea a centro mundi per centrum epicicli ducta indicat. Linea autem medij motus lune est linea a centro mundi per centrum epicicli ad zodiacum protracta. Sed linea veri motus lune/ est que a centro mundi per centrum corporis lune ad zodiacum extendit̄. Medius et verus motus ei sumuntur sicut in sole. Arcus autem inter lineas medij et veri motus interiacens equatio argumenti lune est. Argumentum vero lune duplex est: medium scilicet et verum. Argumentum lune medium est arcus epicicli ab auge epicicli media ꝫm motum centri corporis lunaris vsq̄ ad idem centrum lunare. Sed argumentū lune verum ab auge epicicli vera vsq̄ ad centrum lunaris corporis calculat̄. Centrum aūt lune est distantia linee medij motus lune ab auge ecentrici ꝫm successionem computata. Et hec distantia longitudo duplex: siue interstitium quandoq̄ appellatur. Arcus autem epicicli inter argumentum medium et verum interiacens equatio centri dicitur. Distātia vero linee medij motus lune a linea medij motus solis ꝫm successionem signorum media vocatur eorum elongatio. Predicta omnia hec pretacta ostendit configuratio. Medius autem motus capitis draconis/ est arcus zodiaci ab initio arietis cōtra successionem signorum ad lineam egredientem de centro mundi per caput. Arcus autē ab ariete ad hanc lineam ꝫm successionem/ est motus verus. Similiter dicendum est de cauda. Videamus reliqua. Discipulus. Dum in motu est calamus/ auscultare magis q̄ inquirere licet.

Aux media epicicli est punctus a.
Aux vera epicicli est punctus b.
Argumentū medium lune/est arcus a.d. in epicicło.
Successio signorū/est ab ariete versus augem lune iterū rediens in arietē.
Argumentū verum lune/est arcus.b.d.in epiciclo.
Aequatio centri/est arcus.e.inter.a,et.b.

De terminis tabularibus in reliquis planetis. Capitulū XXXIX Magister.

Aux ecentrici/oppositum augis/linea augis/ꝛ longitudines medie in reliquis planetis eodem modo sumūtur. Epiciclus vero augem habet specialem. Discipulus. Que est ista? Magister. Aux epicicli media/est punctus epicicli per lineam a centro equantis per centrum epicicli ducta designatus. Sed aux epicicli vera/est punctus epicicli qui per lineam a centro mundi per centrum epicicli ductam ostenditur. Linea autem medij motus epicicli:est linea que a centro mundi ad zodiacum protrahitur: linee a centro equantis per centrum epicicli ducte eque distans. Sed linea veri motus epicicli:est linea que a centro mundi per centrum epicicli ad zodiacum ducitur. Linea autem veri loci siue veri motus planete: est que a centro mundi per centrum corporis planete ducitur. Medius itaqꝫ et verus motus in his ab ariete vsqꝫ ad dictas lineas eodem modo computantur sicut in sole. Sed centrum medium planete est arcus zodiaci a linea augis ad lineam medij motus computatus. Centrum autem verum a linea augis ad lineam veri motus attenditur. Arcus vero inter lineam medij ꝛ veri motus epicicli interiacens:equatio centri dicitur. Sic similiter equatio in epiciclo est arcus epicicli augem mediam ꝛ veram eiusdem interiacens. Argumentum autem planete medium:est arcus epicicli ab auge eius media ſm motū eius ad centrum corporis planete numeratus. Sed argumentum verum/ab auge vera ad planetam computatur. Arcus vero inter lineas veri loci planete: ꝛ veri loci epicicli interiacens/equatio argumenti dicitur. Excessus quo linea a centro mundi in augem longior est/linea a centro mundi in oppositum augis diuisus in.60.partes minuta proportionalia dat propriora:sic excessus dicte linee a centro mundi in augem super lineam a centro mundi in longitudinem mediam/dat minuta pꝛpportionalia longiora. Horum exempla omnium in preeffigiata hic descriptione apparent. Discipulus. Sane conspicio. Sed vnde moti fuere sapientes tantā orbium ponere diuersitatē? Magister. Ex eo nam viderunt planetas diuersis rotari motibus. Cum autem vnius corporis simplicis sit tm̄ vnus motus/illam diuersitatē non nisi per diuersos orbes possibilem esse argumentati sunt. Et rursus:quia signa sunt eiusdem longitudinis:ꝛ planeta vno tempore non mouetur velocius ꝙ alio (quia motus celi ꝛ omniū partiū eius regularis est) citius tamen ꝑtransit quꝫ vnū signū ꝙ aliud:hoc autē saluari non potuit sine orbium ecentricitate. Cum eñ planeta in auge vel circa augem fuerit:sub vno signo necessario longiorem arcū ꝙ in opposito augis pertransibit. Unde ꝛ sol non equis temporibus equales zodiaci quartas peragrat:qḋ patet:dies quibus ꝑcurrit quartas/vernalem estiualem/autūnalem ꝛ hyemalem numerando:minus quippe temporis absumit dum est in signis australibus ꝛ circa oppositum augis ꝙ in alijs: propter deferentis ecentricitatem. Et amplius:videntur nōnunꝙ planete stare aliquando versus orientem/ꝛ quandoqꝫ versus occidentem moueri. Qḋ sine epiciclo haud facile saluatur. Ob has igitur causas ecentricos ꝛ epiciclos/ꝛ ex consequenti orbes ad horum motus necessario posuere. Sunt tamen qui hec omnia alia nituntur saluare via.

Aux epicicli duplex

Ratio diuersitatis orbium.

Aux media epicicli/est punctus a.
Aux vera/est punctus b.
Equatio epicicli/est arcus c.
Argumentum medium/est arcus a d
Argumentum verum/est arcus b d

De partibus regionis elementaris: ⁊ primo de igne. Capi. XL Discipulus

Iam credo te omnes Astronomie theorias mihi imprimis necessarias complesse: Magister. Ita est: sufficiunt enim he pro introductione incipientis. Cum vero has plene intellexeris/altiores latioresqꝫ in libris Ptholemei/Almagesti/rhetoricis Joannis Purbachij/Thebit Albategni/Geberi: alijsue de his scribentibus inuenies. Nunc ordo exigit vt de celestibus ad partes mundi elementaris descendamus: in quo regio ignis superior occurrit. Ignis nāqꝫ in modum orbis celestis sub concauo orbis lune continetur: ⁊ ad motum eius circūducitur ⁊ rapitur. Ex qua causa etiam caliditas eius augmentatur. Est autem talis ignis substantia pura ex materia ⁊ forma sua propria substantiali composita calida ⁊ sicca: clara ac subtilis: vt nec visum nostrum versus astra respicientem prohibeat. Ignis

De Aere et eius intersticijs. Capitulum XLI Magister.

Sicut autem ignis in modum orbis sub celo lune continetur: ita aer sub concauo orbis ignis locatur: qui de sui natura substantia pura est ⁊ clara: calida ⁊ humida: calida quidem/vt cum igne sub quo locatur concordet: humida vero/vt siccitati ignis resistat: he tamen qualitates in omnibus aeris partibus nō sunt equales. Discipulus. Et vnde hec prouenit diuersitas? Magister. Ex accidenti. Diuiditur eñ aer (q̃tum ad presentē attinet speculationē) in tria intersticia. Quoꝝ supremū ab igne circūrotat: ⁊ plus solito calefit ⁊ incēdit ⁊ in illo impressiones ignite (de quib⁹ in naturalibus) generātur. Medium plus frigidum est: quoniam a sphera ignis remotum: nec radiorum solis reflexorum receptiuum: turbidum/atqꝫ spirituū īmundorū habitaculū: vt habet Augustin⁹ libro octauo de ciuitate dei c. 22. et libro de agone christiano. et in solutione tertie questionis ad deo gratias presbyterū. in quo propter sui frigiditatem impressiones aquose (vt grando nix ⁊c.) generantur. Sed intersticium infimum humidum est ⁊ calidum: et caliditas eius per accidens augmentatur ex reflectione scilicet radiorum in terre superficie. In illo generantur ros et pruina: ⁊ quedam impressiones ignite. Hec autem pro nunc sufficiant de aeris dispositione. In aquam descendamus.

Aer

Intersticium aeris sup̄mū

Medium

Augustinus

Infimum

De Dispositione aque Capitulum XLII Magister.

Aqua in primordiali rerum creatione ad modum nebule tenuissime totam terre circumdedit superficiem ⁊ vsqꝫ ad superiora progrediebatur. Sed iussu creatoris firmamentum aquas ab aquis diuisit: et que sub firmamēto relicte sunt in locū vnū: scꝫ terre ꝯcauitates ꝯgregant: vt terre animātia in eiusdē sup̄ficie possent habitare. Ex tota itaqꝫ terre ⁊ aque substātia vnū corpus sphericū est constitutū. Cuius philosophi duplex centrum: grauitatis scilicet/⁊ magnitudinis assignabāt. Magnitudinis quidem

Aqua

Geñ. j. a

Centrum duplex sphericū terre ⁊ aque

centrum/axem tot... sphere ex aqua ꝛ terra diuidit: ꝛ est medium mundi. Centum vero gra...tis extra illud consistit/videlicet in diametro terre: qui necessario maioꝛ e... ꝙ semidiameter sphere ex aqua ꝛ terra composite: quia si non: terra ꝭm nihil sui esset in medio mundi: quo in naturali scientia ꝛ astronomia absurdius dici vix poterit. Necessitas autem ponendi centrorum di-

Centrorum diuersitas.

uersitatem ex eo sumitur: ꝙ terra aquis discooperta leuioꝛ est ꝙ pars terre aquis circũdata. Et terra discoop...rta madefacta mox rursus exiccatur ꝛ lev... sit: ideo centrum grauitatis ipsius non idem esse potest cum centro magnitudinis eiusdem. Sed in diametro terre magis versus circumferentiam ꝛ partem hanc tendit que aquis tegitur. Aque etiam magis ad hanc partem tanꝙ centro mundi magis proximam congregantur. Ex illo cõcluditur/terram esse in continuo motu locali: quo partes remotiores centro grauitatis eiꝰ se alijs equari nituntur.

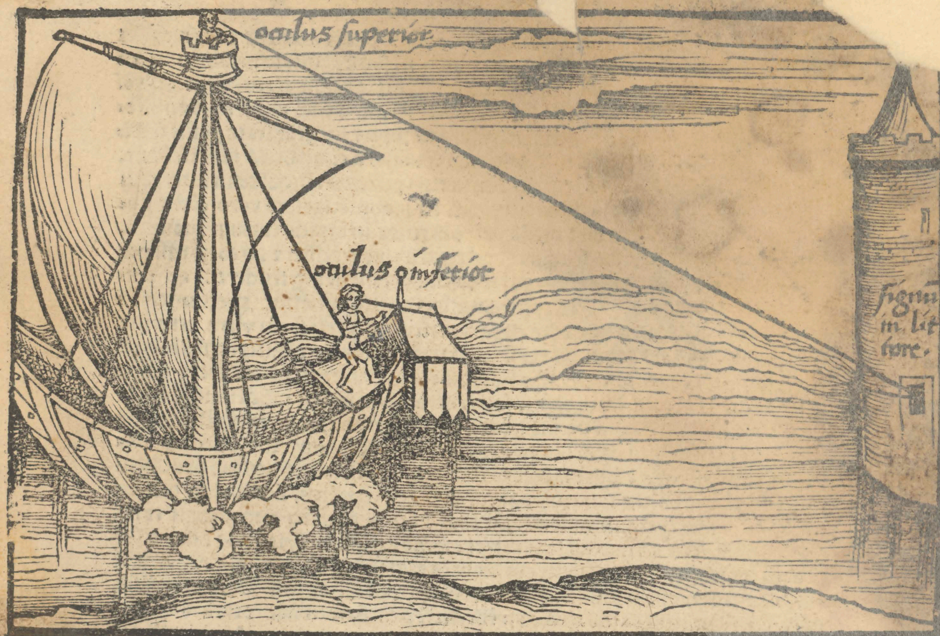
Totius tamen est vna superficies conuexa nec aqua terre superficiem supergreditur: sed in concauitate eam per medium quasi di-

Ps. ciij. a

luit ꝛ circũdat: sacra attestante scriptura: Abyssus sicut vestimẽtum amictus eius: ꝛ rursus: Terminum eis posuisti quem non transgredientur. neqꝫ con-

Aque natura

uertentur operire terram. Hec ex naturali sui dispositione humida ꝛ frigida/limpida ꝛ clara: sed ex vaporibus varijsqꝫ terrestreitatibus (sicut ꝛ aer) redditur turbida. In ea sunt diuersa animantium genera: his que in terra reperiuntur mirabilioꝛa ꝛ maioꝛa: vituli scilicet canes: serpentes: pisces ꝛ similia. Diuiditur autem tota (nobis saltem cognita) in maria plurima scꝫ in abyssum siue mare indicum: mare mediterraneum: mare arabicum ꝛ mare hyrcanum: insuper ꝛ pontum ꝛc. que omnia cum vnius eiusdẽqꝫ sint partes elementi: a diuersis terris/in quarum constitute sunt terminis/alia ꝛ alia soꝛtiuntur nomina: que in cosmographia latius conspici possunt: eius tamen dispositionem infra in descriptione terre non omnino silentio transibimus. Discipulus. Rotunditatem aque queso manifestius ostendas: videtur enim hec ꝛ sensui ꝛ ratione multum extranea. Magister. Quibusdam de eius rotunditate dubitantibus tale a doctis obijcitur argumẽtum. Si in litoꝛe maris signũ aliquod ponitur: nauisqꝫ in aqua ab eodem intantũ elongatur donec oculus circa malum nauis signum in litoꝛe videre non possit: adhuc oculus in summitate eiusdem mali existens videbit: cuius tamen oppositum de necessitate cõtingeret si tumoꝛ aque non resisteret. Nam linea a summitate mali ad signũ in litoꝛe positum protracta longioꝛ est ꝙ linea a pede mali ad idem signũ ducta: ꝛ ita res (ceteris paribus) per eam minus visibilis est. Facilius tamen rotunditas aque a figura suarum partium sumitur. Aqua nãqꝫ corpus eiusdem nature in se tota ꝛ suis partibus reperitur. Partes vero vtpote guttule omnes ad sphericitatẽ tendunt: ꝛ sic totũ eiusdẽ figure esse manifeste concludũt. Terram perlustrabimus.

De figuratione et natura terre. Capitulũ XLIII Magister.

Terra vnã cũ aqua (vt dictũ est) constituẽs spherã in supficie cõcaua aeris cõtinetꝛ: ꝛ tanꝙ centrũ in medio mũdi ꝯsistit: frigida est et sicca de sui primoꝛdiali natura. Ea tñ que nobis apparet humiditatibus exterioꝛibꝰ ꝯmixta ꝛ impura est. Hec magnã cũ animali habet cõueniẽtiã. Habet eñi in se lapides ꝛ saxa magna ꝛ parua: queadmodũ animal ossa. Pro visceribꝰ ꝛ intestinis/habet cõcauitates ꝛ cauernas multas: in q̃bus ex vapoꝛibꝰ ibidẽ inclusis diuersa generantꝛ metalla/mineralia ꝛ flumina: que sunt vt sanguis in aĩali: ꝛ q̃dẽ necessaria: ne sua siccitate redigatꝛ in puluerẽ vbiqꝫ igitꝛ aq̃s est ꝯspersa. In eiꝰ supficie arboꝛes ꝛ gramina nascuntꝛ: sicut in aĩalibꝰ vngues/crines ceteraqꝫ supfluitates expellũtꝛ. Est ꝛ in terra (vt aiũt) infernus quadruplex. In quoꝝ primo est carẽtia diuine visionis ꝛ pena sensibilis: ꝛ hic est locus dãnatoꝝ: ꝛ est coꝛpalis: similꝛ ignis in eo indeficiẽs. Super hũc alius infernus est: in quo etsi sit carẽtia diuine visionis ꝛ gratie: non tñ est ibi pena sensibilis. ꝛ est locus pueroꝝũ sine baptismatis lauacro decedẽtiũ. Sup hũc itẽ tertiꝰ est: quẽ purgatoꝛiũ dicũt: in quo est pena sensibilis: sed nõ carẽtia grẽ dei. Sup quẽ q̃rtꝰ infernꝰ est: in q̃ q̃dẽ carẽtia est diuine visionis/sed non grẽ: nec est ibi pena sensibilis. Et in isto fuere sancti patres ante christi passionẽ. Sunt tamen qui hec quatuoꝛ penarũ loca aliter distinguũt.

rare

Terre comparatio ad animal

Infernus quadruplex

Augustinus aūt li.20.c.16 de ciuitate dei sic ait: Ignis eternus cuiusmodi et
...inus in qua mūdi: vel rerū parte futurus sit/hominē scire arbitror neminē: nisi for
te cui diuinus reuelauerit spūs. Hec itaq; theologie relinquētes/vnde digres
si sumus reuertamur. Disci. Quō terra vt dicis in medio mūdi pōt consiste-
re/nec cadit: cū ipsa in nullū aliud elementorū ꝓpter sui grauitatē possit susti-
nere? Magister. Terrā in medio mundi subsistere equinoctia manifestant.
Terra mediū Possibilitas aūt ex eo patet: q in medio eius punctus est: qui centrū terre di
mundi. citur: ad quē oīa grauia naturaliter tendūt & mouent: sursum vero cōtra na-
turā & violenter deferunt: vt facile potes cernere in lapide sursum proiecto.
Ob id oēs partes terre circulariter ad centrū eius tendūt: & ab eo nō nisi per
violentiā recedūt: a quacūq; eñ parte celi mouerent/semp tenderent ad cen-
trū. Unde si terra totaliter esset pforata: lapis in foramē hoc ꝓiectus/terrā
nō totam transiret: sed in medio circa centrū quiesceret: si eñ vltra centrum
moueret: sursum tenderet. Et rursus nisi terra in medio cōsisteret: stelle eidē
quandoq; propinquiores essent: & sic maiores apparerent: qd est cōtra omnē
sapientū experientiā. Ipsa igitur sup centro suo in medio mūdi immobiliter
consistit. Qd David spiritu prophetico cognoscens exclamauit. Qui funda
Ps. ciij.a sti terrā super stabilitatem suā/non inclinabit in seculum seculi. Eadem rōne
intelligit id quo dicit super nihilum fundata. Disci. Si dicta tua dauidicis
canticis ꝓbare volueris: repugnantiā vt videt reperies. Nam alibi dicitur
de orbe terre. Super maria fundauit eum & super flumina preparauit eum.
Ps. xxiij.a Magister. Hoc nō quo ad totam terre molē accipiendū/sed quo ad quasdā
partes intelligendū est. Multi eñ montes marib9 ac fluminibus reperiunt
eminētiores: aut sicut villas ac ciuitates dicimus sup rhenū/Danubiū aliud
ue flumen constitutas: nō q in flumine/sed circa flumen sint locate. Omnes
nāq; (vt supra diximus) aque in terminis terre sunt incluse: eodē testāte Psal
mista: Congregās sicut in vtre aquas maris: ponēs in thesauris abyssos &c.
Ps. xxxij.b

De terre rotunditate. Ca. XLIII Disci.

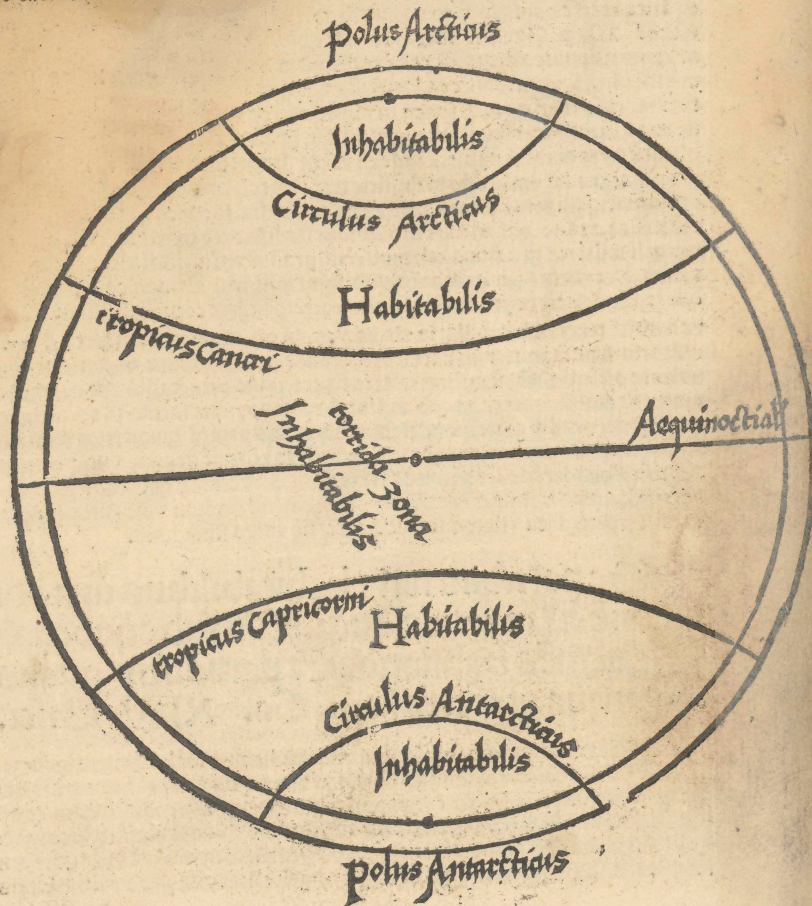
Ex quō terre rotunditatē accipere possumus: cum innumeri montes
conuallesq; in ipsa reperiant? Magi. Terre rotunditatē varie ꝓ
bare possumus. Primo quidē physice sic. Omne ꝓductiuū rotun-
Probat terra dorum est rotundū: cū generatio naturalis assimilet effectum cause quantum
rotunda phy- potest: omnia aūt terrenascentia ad rotunditatē tendunt: pfecte autē rotunda
sice. nō sunt: quia nō a sola terra/sed alijs causis fiūt. Secūdo mathematice. Om
Mathe- ne corpus vna supficie contentū est rotundū: terra est hmōi: igitur terra est ro
matice tunda: minor huius syllogismi astronomice inuestigari poterit & ꝓbari. Ter
tio rotunditas terre satis clare ex stellarum situ patet. Nobis nāq; stelle vise
Ex stella- circa polum arcticū existētes semp apparēt: he vero que circa polū australem
rum situ. sunt/a nobis nunq; vident: nisi versus austrū ꝓgrediemur: intantū vt mediū
attingamus. Similr existentibus in oriēte sol citius occidit & oritur q existē
tibus in occasu: qd eclipsibus deprehensum est. Una eñ & eadē epiclipsis nu-
mero que nobis in prima noctis hora apparuit: oriētalibus in tertia hora no
ctis visa est. Sic terre rotunditas a septentrione in austrum/et rursus ab or-
tu in occasum probat. Quod vero de montibus & cōuallibus obijcis/facilli-
me ꝓpulsabit: si terre magnitudinē animaduertas. Habent eñ se mōtes ma
gni et valles ꝓfunde ad terrā totā/quēadmodū rune gue in globo magno.

Nullus eñ mons ad perpendiculū altior est stadijs quindecim. Et mare in
nullo loco ꝓfundius est a stadijs.30. Cuius certissimū argumentum sumit in
eclipsi lunari: nisi enim sphera ex aqua & terra aggregata tota esset rotunda/
vmbra eius nequaq lunā ad partes arcuales obfuscaret: sed iuxta terre confi
gurationē & montiū gibbositates valliūq; decliuitates cerneret. Discipulus
Experimentali huic argumētationi nō possum nō assentire: videris autem de
terre quantitate cōtraria dicere. In suprioribus nempe terrā quasi punctum
esse in medio mūdi: hic ob miram ipsius molē montes maximos nō reputari
affirmas. Magi. Terrā respectu totius mūdi aut firmamenti vt punctum
reputandā: ad montes aūt & valles cōparatā/spaciosam & amplā existiman
dam dixi: nō in se consyderatā/paruam & magnā astruxi. Disci. Potest ne Terre quan[ti]
quātitas terre humano ingenio inuestigari? Magister. Etiā. Discipulus. tas inuestiga[tur]
Quō? Magi. Sumpto astrolabio aut quadrāte/per ambo foramina stelle humano inge
alicuius tibi note altitudinē per pendiculū in limbo consydera: & ad quāuis nio.
mundi plagā perge: donec eadem stella vno gradu altior aut depressior videa
tur: habebis itaq; quantū spacij in supficie terre vni gradui in celo correspon
deat: qd in miliaria siue stadia partitū & in gradus celi qui sunt.360. multi-
plicatū terre ambitū dabit. Unde cū iuxta Ptholemei traditionē in cosmo-
graphia/gradui vni in celo in supficie terre correspondeāt stadia.500. mani-
festum est: quia totus terre ambitus habet stadia.180000. hec faciunt milia
ria italica.21600. vni miliari in diuisione stadijs octo cedentibus cū vna ter
tia: q si miliaria gradibus celi diuiseris/gradui vni miliaria sexaginta pro-
uenēt. Hec rursus per quatuor diuisa: fiunt miliaria alemanica quindecim:
que in supficie terre gradui vni in celo correspondere cōprehensa sunt. Qua- Ambit9 terre
re ambit9 terre habet miliaria alemanica.5400. diameter.1718.et $\frac{2}{11}$ vni9
miliaris: semidiamter miliaria.858.et duas partes: quarū vigintidue vnū
miliare ꝯstituūt. Qz si miliari italico siue romano octo stadia tm deputabi-
mus: erit ambitus terre.22500.miliariū romanorū: que faciūt.5625. alemani
ca: sicq; vni gradui correspondebūt miliaria alemanica quindecim semis et
vna octaua. Si autē vt in quibusdā codicibus reperit gradui vno.700. sta-
dia correspōderēt: esset ambitus terre stadiorū ducentorū quinquaginta duo-
rum milium: qd voluit Eratosthenes: & diameter stadiorū octoginta milium
& centum octoginta vnius & semissis et tertie vnius stadiorum.

De partibus terre habitabilibus iuxta diuisionē ei9 in zonas quinq;. Et si sub equinoctiali sit cōueniēs habitatio. Et paradisus qualis aut in qua pte terre sit. Ca. XLV Disci.

Ex latitudine terre prescripta multitudinem inhabitantium innume-
rabilē cōiecto: quādoquidē qui in vno regno sunt/vix numerari aut
numerati distincte cōcipi possunt. Magi. Attende spacium quod
mari & fluminib9 illuit: qd paludibus/nemoribus & inuijs montib9 occupat:
quod aut bestiarum immanitate non habitatur: solis nimia vel vicinitate exu
ritur: vel distātia ppetuis algoribus ꝯstringit: & maxima pars multitudinis

per te imaginate auferetur. Nã cum tota terra in quinqꝫ partes/ quas zonas
vocant partiat̃/ due tñ ex his habitabiles perhibent̃. Dis. Que? Magi.
Una que a tropico cancri versus septentrionẽ vsqꝫ ad circulum arcticum pro- …rre diuisio
tenditur: altera que a tropico capricorni versus meridiem vsqꝫ ad circulum
antarcticũ porrigitur. Quod autem inter tropicos sub equinoctiali terre est
torridam zonam vocant: ob vicinitatẽ solis nimio calore non habitabilem. Zona torrida
Quod autem inter circulos arcticum et antarcticũ comprehendit̃/ zonas fri- frigida
gidas nominant: nimio frigore non habitabiles. non quia nullius hominis
in his terre partibus habitatio esse possit: sed si qua est/ admodum praua est
ob caloris modicitatẽ: quo tñ humanũ genus precipue indiget. Dis. Opti-

ma igitur in zona torrida habitatio est vbi calor abundat. Mag. Non calo-
ris abundantia/ sed temperantia hoĩm habitationẽ laudabilem reddit: que
sub equinoctiali esse hoc medio argumentat̃. Nam cũ ibi semper tant⁹ sit di- Sub equ[i]noctiali est habitatio terre conueniens.
es quanta est nox: et econuerso: noctis frigiditatẽ diei calor temperat: et calo-
rem diei noctis succedentis frigiditas mitigat. Unde et paradisum terrestrẽ
ad orientẽ plantatũ scriptura cõmemorat. Oriens aũt verus ab equinoctia-
li computat̃. Paradisum aũt non modo esse hoĩm habitationẽ conuenientẽ/
sed locũ amenissimũ Magister sen. li. 2. di. 17. testat̃. ⁊ diuus Augustinus li. Petrus Lombardus.
13. de ciui. dei. ca. 21. idem affirmat. Dis. Habitationẽ esse hoĩbus conueni- Augustinus
entẽ sub equinoctiali dierum ⁊ noctiũ equalitas satis ꝓbabiliter arguit. Pa-
radisi aũt amenitas et omnimoda aeris tranquillitas ex eo potius esse ꝯuin-
citur: qr supra regionẽ aeris turbulentam ad globum lune vsqꝫ porrigitur.
Mag. Si lune globum contingit: non in aere/ sed in sphera ignis accolarum
paradisi est habitatio. et rursus: si paradisus tantũ a terra ꝯsurgit vt lunarẽ
circulum cõtingat/ notabiliter spheram excedit terre figurã. vnde in vmbra Paradisi locus
terre et lunari eclipsi eius vestigiũ notari posset. quod nondum comprobatũ
est Magis itaqꝫ visum est Guilhelmo Parisieñ. lib. de vniuerso: qd paradi- Guilhel. Parisien.
sus terrestris in terre superficie aliqua sita sit. et Dam. lib. ij. dicit: qꝫ para-
disus sit locus in oriẽte positus omni terra altior. quantũ vero absit ab agro Damascenus
Damasceno vnde primus homo formatus et in paradisum translat⁹ fuit: aut Genesis. 2.
demum quot longitudinis latitudini sue gradus in descriptione orbis con-
tingat: et per quos anfractus et subterraneos meatus quatuor inde ꝓfluant Genesis. 3.
precipua flumina: Ganges scilicet Tigris Eufrates et Nilus/ multũ exerce-
re solet eos qui cosmographiam sacris literis coaptant. Dis. Fortasse sicut Historia Macharij
deus aditũ eius romphea ignea et angelica custodia mortalibus prohibuit:
ita et localem situm incognitũ esse voluit. Legit̃ tñ in historia de Machario
romano: quõ in eremo ad distantiã viginti miliariũ tñ a paradiso habitauit
ad orientẽ: quẽ tres monachi longa peregrinatione diuino nutu repperer ũt:
ex quorum dictis ibidem descriptis aucupari ꝓpemodum posset locus para-
disi. Magister. Ceteris hac supputatione dimissa maior nobis cura sit ita
viuere/ vt illuc angelico conductu tandem perduci mereamur: vel potius illo
transcenso ad celestem perueniamus.

De distinctione climatũ. Et his que accidũt habitãtibus in quinqꝫ primis climatibus q̃n tum ad estates et hyemes et vmbrarũ variationes. Capitulum. XLVI. Disci.

Quid per clima terre in superioribus argumentationibus designa-
re volebas? Mag. Terre partes ſm latitudinẽ ab austro septẽ-
trionem versus per sensibilem dierum maximorũ variationẽ diffe-
rentes. Nam primi climatis initiũ statuerunt cosmographi/ vbi dies maxi- Clima primũ
mus est horarum duodecim et semis et quarte vnius: et eleuatio poli arcti- Dyameroes
ci supra horizontem graduũ similiter duodecim et semis et quarte vni⁹. Me-
dium vero vbi dies maximus est horarũ. 13. et eleuatio poli graduũ sedecim
et noĩant hoc dyameroes: qꝫ ⁊ parallelus ipsum designans per meroen ducit̃.
Ibi qualiũ gnomo. 60. taliũ eq̃noctialis vmbra. 7. $\frac{1}{24}$. estiua. 7. $\frac{11}{24}$. hiber-

na.51. [illegible] llius climatis est vbi dies maximus horarũ tredecim et quar
te vnius et eleuatio poli graduum.20.et semis. Habitantes in hoc climate in
temporum et vmbrarum variatione cum habitatoribus equinoctialis non
nihil participant. Hi namq; duo habent solsticia alta: cum sol arietem vel li-
bram subintrat. Sic habent estates duas: vnam circa festum Georgij: alte-
ram circa Lamperti. Habent et duo solsticia ima/sole initia cancri et capri-
corni lustrante: quibus temporibus etiam duas habent hyemes: sed haud du
bium nostra etate calidiores/propter solis vicinitatẽ. In estate vmbra eorũ
mane iacitur ad occidentem: vespere ad oriẽtem: in meridie vero nulla est so
le super capita eorum currente. Cum autem sol in cancro est/ vmbra eorum
versus austrum iacitur: in capricorno ad septentrionem protenditur. Idem
suo modo contingit habitatoribus dicti climatis/cum sol circulum parallelũ
inter equinoctialem et tropicum cancri per cenith ipsorum describit. In fine
illius climatis secundum initium sumit. Medium vero habet vbi dies maxi
Clima scd̃m: mus est horarum.13.et dimidie: et eleuatio poli graduum.24.et quarte vni⁹
Ibi qualium gnomo.60.talium equinoctialis vmbra. 27. .hyberna. 65.
$\frac{1}{2}\frac{1}{3}$.estiua nulla. Finis autem vbi dies horarum tredecim.et semis ⁊ quarte
vnius: et eleuatio poli graduum.27.et semis. Hoc dyasienes vocãt: quia pa
rallelus ipsius per sienen protenditur: sicut et tropicus cancri. Hi estatẽ et hy
emem nobiscum habent: sed calidiores: omni tempore vmbra eorũ sicut et no
stra ad septentrionem iacitur. preterq̃ eo die quo sol tropicum cancri descri-
bit: tunc enim in meridie vmbra eorum nulla est. In ortu solis vmbra ad oc-
casum vergit: occidente sole vmbra in orientem proijcitur. In fine huius cli-
Clima tertiũ. matis tertium exoritur. ad medium peruenit vbi dies horarum.14. et eleua-
tio poli graduum.30.semis et quarte vnius. Ibi gnomo qualium.60.vmbra
estiua.6 $\frac{1}{2}\frac{1}{3}$.et equinoctialis 35: $\frac{1}{12}$.sed hyberna.83 $\frac{1}{12}$.Finitur autem vbi
dies est horarum.14.et quarte vnius: et polus eleuatur gradibus.33.et dua-
bus tertijs. Nominatur autem Alexandrios/ab Alexandria ciuitate Egy-
Alexandrios pti per quam parallelus climatis istius describitur. habitatores in illo tem-
pora et vmbras nobiscum habent. nunq̃ sol ad cenith capitis eorum pertin-
git: minus his qui hierosolymam incolunt. Fabula est ergo/ q̃ a nõnullis di-
citur in terra sancta aliquando solem perpendiculares radios in cauatã ru-
pem dimittere. In fine tertij climatis quartum initiatur. Et medium habet
Clima quar-tum. vbi dies est horarum.14.et semis: et polus eleuatur gradibus.36. et duabus
quintis. Ibi qualium gnomo.60.talium vmbra estiua.12 $\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$.equinoctia-
lis.43 $\frac{1}{2}\frac{1}{3}$.hyemalis.103.Finitur autem vbi dies est horaꝝ.14.semis et quar
Dyahordes te vnius. Et polus attollitur gradibus.39. Nomen illi dyarhodes. quia per
Clima qntũ Rhodum insulam parallelus illius ducitur. In fine quarti principium quin-
ti est. Medium vero vbi dies horarum.15.et altitudo poli graduum.14. et
tertie vnius. Ibi qualium gnomo.60.vmbra estiua.18 equinoctialis.52. $\frac{1}{8}$
hyberna.127 $\frac{1}{2}\frac{1}{3}$.Terminatur autem vbi dies maior est horarum quinde-
cim et quarte vnius. et polus sustollitur gradibus.43.et semis. nomen illi
Dyaromes dyaromes: quia parallelus ipsius Romam ciuitatem summi sacerdotis se
dem metitur.

Aliorum climatum distinctio. Insuper qua

De principijs Astron[omie]

liter dies continue augmentetur habitanti-bus versum polum arcticum donec sub ipso polo vnus dies anni medietatem habere conuincitur. Capi. XLVII. Magister.

SExtum clima exoritur vbi quintum finitur. ad medium autem per- Clima sextũ.
uenit vbi dies horarum quindecim et semis: et altitudo poli gradu-
um.45.et duarum quintarum. ibi qualium gnomo.60.talium vm-
bra estiua.23.$\frac{1}{4}$.equinoctialis.60.sed hiberna. 155. $\frac{1}{2}$.Terminatur autem
vbi dies est horarum.15.et semis et vnius quarte. et polus extollitur gradi-
bus.47.et quarta vnius. Nomen illi dyaboristhenes. eo q̃ parallelus ipsius Dyaboristhe-nes
Boristhenem seu Boriscum insignem Scythie amnem contingat: aut potius
insulam huius nominis paruam in ponto. trãsit enim parallelus iste per ma
re ponticum: vnde nominari posset. Et ibi talium gnomo.60.qualium estiua
vmbra.25. equinoctialis vero.8 $\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$3..et hyberna. 171. $\frac{1}{8}$. Septimum Clima septi-mum
clima exoritur in fine sexti: et ad medium peruenit vbi dies maximus est ho-
rarum: 16.et eleuatio poli.48.graduum ⁊ duarum tertiarum. Et illud dyari Dyaripheos.
pheos nominant. quia parallelus Ripheos montes contingat. Exquisitius
tamen intuentes orbis partitionem: clima sextum a ponto: septimum a Bori
sthene nominant: et Ripheos montes octauo climate deputant. ibi qualium
gnomo.60: estiua.27 equinoctialis.63. $\frac{1}{2}\frac{1}{3}$.hyemalis.188. $\frac{1}{2}\frac{1}{12}$. Finẽ hu-
ic climati antiquiores non statueruut: nec residuam terram versus septentrio
nem in climata alia diuiserunt. Discipulus. Posset ne vltra partiri? Ma-
gister. Etiã. Latitudo tñ semꝑ magis magisq; decresceret. Ad modicam q̃p
pe distantiam versus polum dies sensibiliter augetur. Quanto enim polus
mundi amplius attollitur/tanto zodiacus horizonta obliqui⁹ intersecat: ma-
ioresq; arcus dierum supra hemisperium nostrum relinquuntur/ q̃ sit arcus Dierũ diuersi-tas.
noctium sub hemispherio dimissi: sole signa septentrionalia percurrẽte. Con-
trarium autem euenire solet/sole in opposita medietate vagante. Unde habi
tantes sub parallelo transeunte per gradum.52.ab equinoctiali/diem habẽt
maiorem horarum sedecim.et semis.et ibi qualium gnomo.60: talium vm-
bra estiua.33. $\frac{1}{3}$ vmbra eq̃noctialis.79. vmbra hyberna.253. Sub pa-
rallelo aũt transeunte per gradũ.54.dies horaꝝ est.17.et semis. Sub paral
lelo ducto ꝑ gradũ.56.dies est horaꝝ.17: et semis. Sub parallelo ducto ꝑ
gradum.58.dies maior habet horas decem et octo. Sub parallelo autem cõ-
tingente gradum.61.dies est horarum.19. Sub parallelo vero ducto per thi
len insulam et gradum.632. dies est horarum.20. Sub parallelo ducto per
gradum sexagesimumquartum. dies est horarum viginti vnius Et nondum
completo gradu sexagesimoquinto. dies efficietur horarum vigintiduarum.
In gradu sexagesimosexto dies est horarum vigintitrium. Sub arctico au-
tem circulo dies vna cum sol a fine geminorum initium cancri aggreditur/
est horarum vigintiquatuor. et in opposita parte zodici dum sol fuerit/nox
est eiusdem quantitatis: tunc enim tropicus horizontem vbique sine interse-
ctione contingit: et quasi circulariter supra horizontem sol vertitur: in parte

vertitur: in parte opposita totus sub horizonte circũrotatur. In parallelo autẽ transeũte gradũ.68. vnius mẽsis est dies: cũ sol a medio geminorũ ad cancri mediũ mouetur: et vnius mensis est nox dũ sol in oppositis signis moratur. In parallelo vero qui gradũ.70. attingit duorũ mensiũ dies est / sole currẽte a principio geminorũ vsq ad finem cancri: et nox duorũ mensiũ erit sole opposita signa lustrante. In parallelo qui gradũ.72. transit / dies vna erit triũ mensium sole a medio tauri ad mediũ leonis vagãte: nox tanta erit sole existẽte in parte opposita. Crescent dies paulatim donec ad polũ pervenias: sub ipso quippe medietas sphere mũdi supra horizonte relinquitur: altera igitur occultatur: et equinoctialis cũ horizonte concordat. Cũ igitur sol est in medietate supra horizontem cõtinuus dies est dimidij anni: cũ autẽ in medietate movetur / que sub horizonte relinquitur / nox cõtinua est anni dimidij. Verũtamen cũ ibi sol vltra signũ vnũ sub horizonte nunq̃ demergitur / radijs suis superiora semper aliqualiter illustrat: et sic quasi semper dies ibi est: nisi quantũ aeris grossicies et nebulositas interturbat. Variã vmbrarũ variationẽ sub dictis parallelis tu facillime coniectabis: et que dicta sunt oculis in spherici corporis revolutiõe videbis: respice. Discipulus. Plane videbo.

Climatum latitudo et longitudo describitur et Antipodes esse in oriente illis qui occidentem inhabitant probatur. Capitulum XLVIII Magister.

Climatum latitudo

NUnc si libet summatim climatum latitudinem ex graduum ratione subiungã. Discipulus. Libet maxime. Magister. Primi climatis latitudo ab austro versus septentrionem est miliariũ.465. Secundi.420. Tertij.370. Quarti.320. Quinti.270. Sexti.225. Septimi 185. si terminatũ accipimus. Sunt autẽ hec miliaria itala: sicut premissum est vbi de terre magnitudine disseruimus: si gradui vni iuxta Ptolemei descriptionem stadia.500. deputamus: nam aliud fiet si gradui vni.700. stadia assignentur: nec tñ is numerus eveniet quem in plerisq codicibus invenies: nec mirũ: cum in supputatione numerorũ errorem facillime scriptores cõmittere possint. Discipulus. Longitudo autem climatũ num et ipsa per graduũ ratione investigari posset? Magister. Posset plane: verũtamen nõ vniformiter in omnibus parallelis climatũ gradui vni equa miliariũ quãtitas deputatur: nam et gradus in parallelis magis septentrionalibus paulatim minores fiunt: cum etiã omnes circuli longitudinis minores sint equinoctiali qui solus terram medio cingit. Unde in equinoctiali gradus longitudinis valet miliaria sexaginta sicut et de gradibus latitudinis dictum etc. In primo autem climate gradus longitudinis valet miliaria quinquagintaocto. In secundo climate quinquagintasex. In tertio quinquagintatria. In quarto quadragintanovem. In quinto.56. In sexto.44. In septimo.41. In parallelo autem per Thilen ducto gradus vnus miliaria continet vigintiocto et semis. Attendendum insuper est: quia vltra descriptionem Ptolemei terra tam ad ortum q̃ ad austrum amplius protenditur. Unde qui in extrema orientali plaga degunt pedes adversos habent his qui in vltima occidentis regione vivunt: talesq Antipodes dici possũt. Hos tamen divus Augustinus ne-

Climatum longitudo

Antipodes Augustinus

gat libro.xvj. de civi. dei. ca.ix. quia fortasse nondum tanta longitudo habitabilis in omniũ noticiam venerat. Ad austrum vero nõ tantũ porrigitur terra habitabilis (saltem cognita) que Antipodes habere posset illos: qui magis septentrionales sunt. Omnia hec aperta demonstratione videri possunt in sphera solida. Nos interim alia percurramus.

De divisione terre habitabilis in Europam: Asiam et Aphricam. Cap. xlix. Disci.

NE pigeat queso ad maiorem dictorũ intelligentiã terre habitabilis marisq configurationẽ in plano describere. Ma. Pars terrene molis: que ad dñi imperiũ aquis ɔgregatis in locum vnũ apparuit arida / a cosmographis preter divisiões in zonas et climata supra memorata trifariam partitur: in Europam scz / Aphricam et Asiam. quas partes aqua circũfluens et interlabens generali nomine mare appellatur. Ab oris autem et terre provincijs alijsue causa diversa nomina accipit: et sinus ipsius diversa maria dicuntur. vt divus Ambrosius testatur lib. iij. hexame. ca. iij. Europam ab Aphrica dividit mare mediterraneũ: quod ab occidẽtali oceano circa Gades insulam et colũnas herculeas nõ amplius decem milibus passuũ patens / terras aperit atq intrat. ait Pomponius Mella. Aphricã ab Asia disterminat Nilus: qui a meridie in Aethyopiam diffunditur: et Aegyptũ perlabens atq mirabili fecunditate irrigans oris nõ minus septem mari infunditur. Asiã ab Europa dividit Tanais fluvius: a septentrione in mediã fere paludem Meotidem defluens / cum ponto reliquũ Asie ab Europa separat Patent hec in hic affixa mappule mũdi descriptione. Di. Perlucide. Sed quid interpositis noibus alijs designare pretendis? Ma. Principaliores vniuscuiusq terre regiones seu provincias. Dis. Cõmodissima ad historiarũ intellectũ saniorem harum videtur esse cognitio. Mag. Has enumerãdo magis q̃ describendo percurrere libet brevitatis gratia. Nomina quoq et regionum limites nõ intendo hic limate et sm precisionẽ discutere: nam in talibus invenies etiam claros Geographos digladiari. Discipulus. At primum describas Europam: in qua nos constitutos iamdudum relatione multorum didici.

Genesis.1.

Mare.

Ambrosius

Partium terre discretio

Pomponius Mella

Satrape Europe nominatim enũmerantur Capitulum L Magister.

EUropa ab occidente clauditur mari athlantico: a septentrione oceano britannico: ab oriente tanai meotide palude et ponto: a meridie mari mediterraneo. In ea sunt regiones et populi plurimi ob aeris tẽperiem. Ab occasu versus ortum provincie magis nominate sunt Hispania / q̃ Hiberia et Hisperia nonnunq̃ nominatur. Cuius partes sunt Betica sive regnum Granate: quod nostro evo rex Hispanie Ferdinandus saracenis decẽnali obsidione et bello abstulit: christianitatiq adiecit. Lusitania seu Portugalia. Tarraconensis seu Catilonia. hee partes principales Hispanie: in qua et alia regna sunt: inter que regnum Galicie longe lateq vulgatur: propter vniversalem peregrinationẽ ad sanctum apostolum Iacobum compostellanum. Regnum insuper castelle et legionis astronomis memorabile reddidit Alfonsus rex prudentissimus: qui tabulas motuum corporũ celestium

Europa

Hispania

Portugalia

Catilonia

Gallicia.

Castella

Alfonsus

miro [i]ngenio compilauit. Hic iuri suo quod ex electione habuit ad imperiũ/ intuitu pacis voluntarie cessit. Hispaniam sequit̃ Gallia medio monte Pyreneo. Partes Gallie sunt Aquitania Lugdunensis Narbonensis seu Delphinatus/siue p̃uincia: ꝛ Belgica fere ad Rheni fluenta vsq; protensa. Partiales prouincias Gallie si distinguere voluerimus/occurrunt ecce Francia Normandia Britannia Turonia Picardia/Flandria Brabantia Gelria/Holandia Seelãdia Burgũdia Lothringia Lucelburgia. Heluetia siue Alsatia: que tamen germanie potius est coniungenda. Galliam autem sequitur Germania magna ad Sarmatiam vsq; extẽsa inter Rhenum fluuium ab occidente/mare a septentrione/et Danubiũ a parte meridionali. Partiales regiones Germanie sunt Franconia siue Francia orientalis. Guestualia Frisia Saxonia Thuringia Hassia Marchia Brandenburgeñ. Misia Slesia Bohemia Marauia Cimbrica Chersonesus: que nũc Datia/vulgo Dennmarck ad septentrio[n]em. Nam alia est Datia: quam Gualachiã nunc nominant: de qua paulo infra. Post Cimbricam Chersonesus Norwegia Suetia in mari. Inter Danubiũ et alpes reticas/primã Reticam ponunt/que et Sueuia: q̃uis vltra Danubiũ protensa sit. Post hanc Uindelicia seu Bauaria. cuius similiter pars non modica vltra Danubium extenditur. Noricia cui nonnulli Stiriam et Carinthiam ascribunt. Pannonia superior nunc Austria: Pannonia inferior: que et Ungaria a mari hadriatico Histria Illyris Liburnia: quam dicunt Croatiam. Dalmatia que et Slauonia. Italia est ab alpibus ad mare mediterraneũ. In ea regiones non pauce: Lõbardia Tuscia Ethruria Campania Marchia Apulia Calabria Apulea. et sic de alijs. Ungariam sequitur Misia: aut verius Mesia superior: que Seruia siue Rosciana/ꝛ partim Bosna dicitur. Mesia inferior que continet Bosinẽses et Guallacos Bassos et nunc Bulgaria: Datia que et Gualachia. Thracia in qua Constantinopolis quondam ciuitas imperialis grecie. Chersonesus Epyrus seu Romania, Dedania Molossa Chaonia. Pelopõnessus seu Morea Achaia. ibi Corinthus. Arcadia: ipsa est Siciona a Sicione rege: a quo regnum Sicionorum: quod inter quatuor computatur ab Augustino lib. de ciui. dei. Macedonia Thessalonica Ellados seu Attica/ vbi Athenis. Boetia vbi Thebe ciuitates nominatissime. Grecia ecce q̃ lata: hodie heu heu a spurcissimo inimico crucis Christi turco ferme tota deuasta. A Germania vsq; ad Scythiam Sarmatia est regio latissima: cuius partes vt aiunt/Polonia Massouia Prussia. Lithuania. Samethia. Liuonia. Russia ꝛc. Scythia ꝛ que nominate sunt Sarmatie regiones/Barbaria dicebatur a feritate gentium. Dimissa particulari harum descriptione ad Asie prouincias transeundum est.

[Margin: Gallia — Germania magna — Retica — Italia — Grecia — Augustinus — Sarmatia]

Asie regiones nominatim ponuntur. Capitulum. LI. Discipulus.

ASie regiones que sunt? Mag. Enumerando Asie prouincias nõ omnes/sed magis apud nostros nominatas: ipsam ob latitudinẽ in duas partes diuisam intelligamus: septentrionalem scʒ et meridionalem. Primo septentrionalem/dehinc meri[di]onalem describamus. Dis. Ocyus: ne occiduus sol lucem ante complementũ auferat. Magister. Ter

[tertia] orbis pars q̃uis Asia appelletur generali nomin[e]. pars tamen [mi]nor Asia nominatur. habens multas prouincias et regiones multas [et] [q]uis ecclesijs ornatas: quibus quondam preerat sanctus Joannes euang[eli]sta. nunc autem nostris exigentibus demeritis/ ab inimicis crucis Christi dirutas ac fedatas cognouimus. Hic ob spacij angustiam pro nominibus regionũ literas posui: Ibi est pontus. hic est et Bitynia litera. f. signata. Galathia g. Paphligonia/Pisidia. h. Cappadocia. i. Caria. a. Litia. b. Pãphilia. c. Lidia. d. Circa hanc in mari est insula Meleta in actibus apostolorũ/ Mitilene nominata (q̃uis erronee) in qua mira operatus est Paulus apostolus. Phrygia prouincia Asie minoris signatur per e. Circa hãc inuenies insulam Tenedos. Cilicia. Armenia minor. Armenia maior. Colchis: vnde Jason medee magia instructus aureum vellus abstulisse fabulatur: quia torrentes illius aurum deferunt: quod lanosis pellibus accole excipiunt. Taurus mons a Pamphilia exoritur: et ad Indos vsq; protendit̃. A Tanai amne Scythia seu Sarmatia asiatica longo tractu versus ortum progreditur. Altera extra Imaum montem/altera intra Imaum continetur. Mare quod ibidem conspicis/Caspium/Hyrcanum et Scythium ab omnibus nominari solet: et a septentrionali oceano latenter quasi fluuius intrat. In hoc insula est Talgesine cultu semper fertilis. Regiones hic multe sunt: videlicet hircania Hiberia Albania Bactria Margiana Aria Sogdiana Sacharum regio. Serica: in qua vt aiunt sericum arboribus in modum lanuginis adheret. Gens illa plena scribitur iusticie et commercij. Alterius medietatis Asie regiones sunt a mari rubro. Arabia triplex: videlicet Arabia deserta: Arabia petrea (vbi metropolis Petra. De qua Esaias. Emitte agnum domine dominatorẽ terre de petra deserti ad montẽ filie sion) et Arabia felix. vñ thus venit: et ob id thurifera dicit̃. Syria similiter triplex est: Palestina/Phenicia et Syria caua. Omnem autem terram a Damasco vsq; Gazam terram Chanaam et terram promissionis sacre historie vocitant (in qua prouincie singulares sunt Damascena. Galilea. Samaria. Judea. Palestina et Idumea) Mesopotania. Chaldea. vbi Babylõ: Assyria: Susiana; Media: Persidis: Parthia: Carmania deserta. Carmania altera. Drangiana: Gedrosia Archosia: Paraponisus: India intra Gangem: India extra Gangem: Sinarum regio. et in pelago indico Tabrobana insignis insula regiones site, vltra meridianum vltimum a Ptholemeo descriptum ferme ad. 40. gradus. Similiter ꝛ particularem earum que nominatim commemorate sunt descriptionem quantum ad situm/fertilitatem/continentiam/accolarum proprietates et mores ex Plinio/Strabone Ptholemeo perquirere poteris. Di. De Aphrica autem quid fiet? Nunquid indiuisam eam et silentio transibis.

[Margin: Declaratio mappule Asie minoris. — Esaie. 16. a.]

Aphrice regiones enumerantur. Capitulum. LII. Magister

APhrica ab occidente mari athlantico/a meridie oceano Ethiopico/a septentrione mari mediterraneo/et ab ortu Nilo finit̃. eidẽ t[ñ] que vltra Nilum sunt ad mare rubeum regiones hic addite sunt.

...miro ... montem habet Athlantem: quem ob altitudinem celum sustenta-
...re. Regio prima Mauritania tingitana. secunda Mauritania cesari-
...is. tertia Lybia interior. quarta est Numidia: quam et Mappaliam non-
nulli dixerunt. quinta Aphrica minor: in qua illa magna Chartago stadio-
rum. 360. olim romani imperij pertinax emula. sexta est Cyrenaica: quam et
Pentapolim vocant a numero ciuitatũ: quarum Cyrene vna est/ regioni no-
men accomodãs. septima Marmarica est. octaua Libya. quo nomine etiam
tota Aphrica appellatur. Nona Aethyopia interior. decima Aegyptus in-
ferior: in qua olim filij Israel sub Pharaone post duram seruitutem mirabi-
lia viderunt: que dominus operabatur per Mosen in campo Thaneos. Est
autem Thanis ciuitas Egypti insignis: tunc regali presidentia decorata. In
Egypto sunt Alexandria. Damiata: et Soldani sedes amplissima ciuitas
Chayrus. quam et Alkyr nominant. Supra hanc Egyptum alia Egyptus
est/ Thebais scilicet monachorum et Anachoritarum olim celibi conuersa-
tione decora. In hac Thebais ciuitas quam centum portas totidemq; au-
las et principes habuisse astruunt: e quibus sanctus Mauricius cum glo-
Mirabilia Aphrice — riosa legione venisse traditur. Supra hanc Ethyopia est mediterranea/ vbi
gentes multe ac mirabiles. Troglodite/ que vescuntur serpentibus: strident
magis q̃ loquantur. Garamãtes. quarum vxores communes sunt. Augiles
Blemmes siue Blemmij capitibus carent: vultus habent in pectore. Satyri
qualẽ sanctus Anthonius vidit: vt legenda edocet. Athlantes. Getuli. et alie
Grecia — multe: quarum descriptiones prememorati cosmographi prosequuntur. In-
sulas perpaucas in descriptione hac inuenies: quarum nomina Gades: que
et Betice adiacet. Corsica. Sardinia et Sicilia circa Italiam. Corcyra in
Hadriatico mari. Euboea: que et Nigropont Boetie opposita est. Creta si-
ue Candia. Rhodus et Cyprus. In septẽtrionali pelago sunt Hibernia. An-
glia: que Albion et olim Britannia dicta est: cuius pars Scotia. Thile. Ir-
landia in vltimo mari. Orchades. 30. numero. et Scãdia memorabilis. Hec
circa terre infime partis elementalis mundi descriptionem commonuisse ma-
gis q̃ tractasse me cognoueris: ne aliquando perutilem cosmographie scien-
tiam abhorrescas: sine qua nec gentilium/ nec sacrarum literarum historias
plene intelliges. Discipulus. Introductione istac edoctus cum vacauerit
aliorum scripta diligentius lustrabo: interim que supersunt de Astronomia
prosequamur. Magister. Singulas et celestis et elementalis regionis par-
tes/ sicq; totius mundi habitudines ea qua potuimus breuitate descripsimus
Epilogus — nec relictum videtur quod necessario explicandum exposcas. Discipulus.
Satis abunde de his tractatum est: nihil autem de astrorum iudicijs quibus
nonnulli quotannis de temporum varietate/ annone penuria et abundantia
bellis et egritudinibus diuersis futura pronosticant. Magister. Hec Astro-
logia non Astronomia edocet: que ex motibus/ coniunctionibus/ aspectib9/
et influentijs celestium corporum: inferiorum mutationes considerat. Di-
scipulus. Ne graueris obsecro huius principia breui sermone explicare. Ma-
gister. Comodius hoc ab alio tractatu exordiemur. Dis. Et lubet.

Libri. VII Tractatus II De Astrologia. Capitulum. I De partibus Astrologie. Magister.

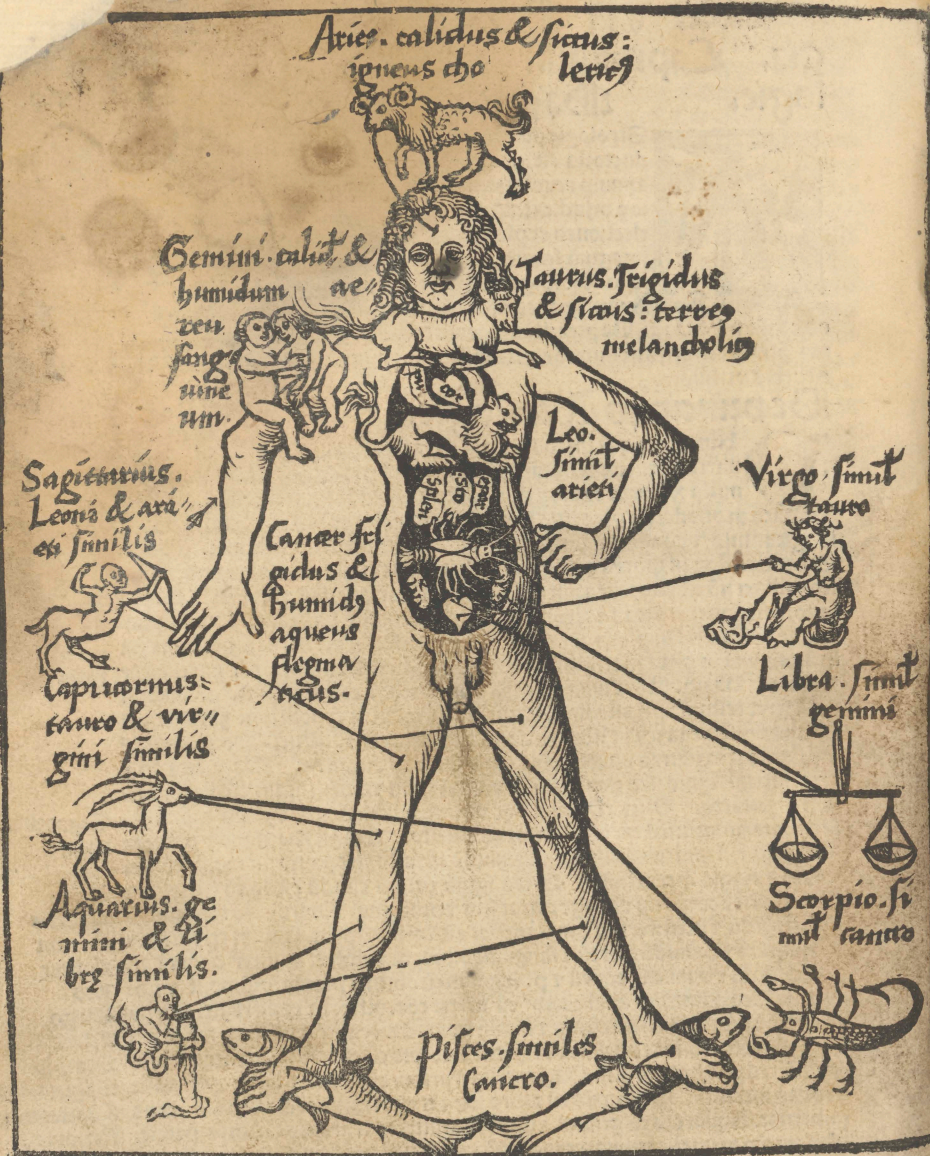

Astrologie partes quinq; numerantur. Prima que intro-
ductoria est/ circa principia versat. Altera de magnis et
annuis reuolutionibus tractat. Tertia genituras singu-
lorum dijudicat. Quarta interrogatiões ɔsyderat. Quinta
electiones explanat. Additur a quibusdã pars sexta: que
imaginũ fabricã et operationẽ edocet. Disci. Hoc serua-
to ordine singulas pcurramus. Magi. Plane percurre-
mus: nã pauca admodũ de his dicere statui. Disci. Quã
ob causam? Magi. Ne precellẽs ingeniũ tuũ altioribus imbuendũ discipli-
nis/ pter necessarijs ac minus certis institutis prepediam. Disci. Fac quod
noueris vtilius.

Partes astrologie.

De principijs Astrologie. Ca. II Magi.

Principiorum que introductoria ptractat/ quedam sunt circa Zodiaci
partes et earundẽ naturas: quedã circa planetarũ qualitates: non-
nulla vero circa domorum diuisiones et earundẽ significatiões. Disci.
Zodiacũ in duodecim ptes siue signa: et vnũquodq; ex his in triginta gradus
longitudinis/ et duodecim latitudinis diuisum ex pcedẽtibus liquet. Magi.
Sicut circulorum in sphera descriptorum diuersitas tm̃ est imaginaria: ita et diui-
sio zodiaci nõ est ex natura aut primordiali creatione/ sed ꝑ arbitrio et astro-
Zodiaci diuisio imaginaria non naturalis est. — logorũ fictione: vt initia et terminos calculãdi motus habeant. Disci. Qua-
re igit̃ zodiaci nõ in plura aut pauciora q̃ duodeci n diuiserũt signa? aut qua-
re signũ vnũ in gradus triginta/ et rursus gradũ in sexaginta tm̃ partiuntur
minuta? Magi. Quia numerus iste diuisionib9 et calculationib9 accõmoda-
tior est: vt testant̃ ipsi astrologi Hali: Auenrodan in expositione Ptholemei
et Abraam: Auenazra in libro rationũ astrologicarũ. Disci. Potuisset igit̃
si voluissent in plures pauciores ue ptes zodiacũ diuidere? Magi. etiã. Nã
et chaldei nõ signis/ sed imaginibus vndecim tm̃ vtunt̃: libram et scorpionẽ si-
mul copulãtes. Disci. Memini hoc vltimũ dũ celestes imagines enumera-
Signorum natura — res cõmemoratũ: sed earundẽ naturas edicito. Magi. De signorum naturis
astrologi etsi multa nimis disserãt: nobis tñ satis erit pauca ad modũ cõme-
morasse magis q̃ tractasse. Aries signũ primũ calidũ est/ siccũ/ igneum et
Aries — cholericũ: ex corporis cõpage caput sibi vendicans. Taurus vero secundũ si-
Taurus — gnũ frigidũ et siccũ: terreũ et melancholicũ/ colla respicit. Gemini tertiũ in or-
Gemini — dine calidũ et humidũ: aereũ et sanguineũ: brachia intuet̃. Cancer quartũ si-
Cancer — gnũ frigidũ et humidũ/ aqueũ et phlegmaticũ obtinet pectus/ pulmonẽ et sto-
Leo — machũ. Leo quintũ/ in qualitatib9 cũ ariete cõuenit: cor et epar regit. Virgo
Virgo — cũ tauro cõcordat: sed intestina et fundũ stomachi vendicat. Libra vero cũ ge-
Libra — mini cõgruit: sed renes et nates respicit. Scorpio cũ cancro in qualitatib9 cõ-
Scorpio — gredit̃: sed pudenda intuet̃. Sagittarius rursum cũ ariete et leone coincidit:
Sagittarius — et coxas intẽdit. Capricornus cũ tauro item et cũ virgine cõcordat: sed genua
Capricornus — gubernat. Aquarius cũ gemini et libra cõuenit: sed cruribus et tibijs preest.
Aquarius — Pisces vero in qualitatibus a cancro nõ deuiãt: sed pedes vendicant. Et cum
Pisces

semp tria conueniāt/quatuor triplicitates ex h[...] arietis/leonis ⁊ sagittarij dicunt orientalē masc[...] ram. Alterā tauri scʒ virginis ⁊ capricorni meridio[...] ⁊ sapore acrem nominãt. Tertiā que est geminorꝫ/li[...] masculinā ⁊ diurnā: ⁊ sapore dulcē appellant. Quartā vo quā cancer scorpio ⁊ pisces integrāt septētrionalē/femineā/nocturnā ⁊ sapore salsam vocāt. Illis quoqꝫ trigonis dominatores ex planetis destribuentes: tantū inter se pugnant/vt cuiuis magis credendū sit facile non appareat. Amplius autē ⁊ signorū alia dicunt mobilia: Que sunt. Aries/Cancer/Libra/Capricornus: alia fixa: que sunt. Taurus/Leo/Scorpio/Aquarius: reliqua vo cōmunia sunt. Quedā insup rationalia: vt Virgo Gemini Libra Aquarius: ⁊ prima medietas Sagittarij. Quedā preterea sterilia: quedā fecūda: et cetera multa id genus figmenta: ad gradus vsqꝫ deducta: cum alios dicant gradus masculinos alios femineos: lucidos quosdā ⁊ alios tenebrosos/fumosos/vacuos/puteales ⁊ alzemena siue valitudinarios. Preterea ⁊ singula signa in ternas facies diuidūt: in terminos autē inequales distinguūt: quorꝫ domina planetis distribuunt: ⁊ multiplices fortitudines ipsis rōne taliū aduenire credunt. Nam a triplicitate fortitudines tres accipe autumāt: a termino duas: a facie vnā: a domo vo qnqꝫ: ⁊ ab exaltatiōe q̄tuor. Vex in ista graduū/facierū ac terminorū assignatiōe inextricabilis apud astrologos nō infimos īuenit diuersitas

Signa mobilia ⁊ fixa.

Cōmunia rationalia.

De Domibus exaltationibus: naturis et qualitatibus atqꝫ aspectibus planetarum. Capitulum III Discipulus.

Domus planetarū que sunt? Magi. Signa zodiaci. Nam saturno p domicilijs assignāt capricornū ⁊ aquariū. Joui sagittariū et pisces. Marti arietē ⁊ scorpionē. Soli leonē tm̄. Veneri taurū et libram. Mercurio Gemini ⁊ virginem. Lune solum cancrum. Discipulus. Exaltationes vero que sunt? Magister. Saturnus exaltatur in gradu. 20. libre Jupiter in. 15. cancri. Mars in. 28. capricorni. Sol in. 19. arietis. Venus in. 26. piscium. Mercurius in. 15. virginis. Luna in quarto tauri. Casus omniū sunt in locis oppositis. Discipulus. Plane: sed quid tradunt de planetarum qualitate? Magister. Saturnū frigidum ⁊ siccum/colore nigrum: ⁊ sapore stipticū dicunt. Jouem vero humidū ⁊ calidum: colore cinericium aut viridem: sapore dulcem. Martem siccum ⁊ calidum. rubeum ⁊ amarum. Solem calidum ⁊ siccum: in colore peregrinū: ⁊ sapore acutum. Venerem humidam ⁊ frigidam: albam ⁊ vnctuosam. Mercurium varium: ⁊ planete cui iungitur in qualitatibus primis se conformantē: in colore mixtū ⁊ sapore acetosum dicunt. Lunam frigidā ⁊ humidā: croceam ⁊ salsam perhibent. Rursum ex his quidam graues ⁊ ponderosi nominant: vt saturnus/iupiter/mars: alij leues vt venus/mercurius luna. Sol autē nec ponderosus/nec leuis est. Quidam etiā fortune sunt: vt Jupiter fortuna maior: Venus fortuna minor. Alij infortune sunt: vt saturnus infortuna maior: mars infortuna minor. Mercurius autem cum bonis bonus/cū malis malus. Sol bonus per aspectum: malus cōiunctionē. Luna quasi nuncia per omnes currit: et ab ipsis fortunata et infortunata redditur. Venus ⁊ luna feminini sunt: reliqui omnes masculini.

Domus planetarum

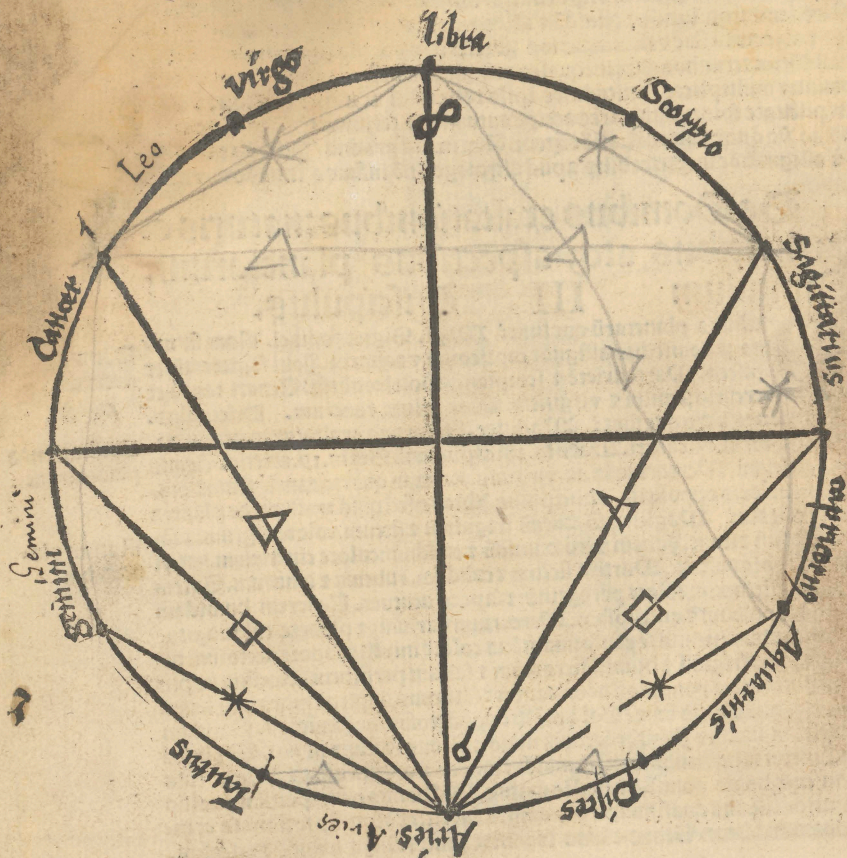
Exaltationes planetarum

Natura planetarum

t luna. diurni sunt alij oēs. Nōnulli amici dicū-
amici saturni/sunt iupiter sol luna: inimici sunt
ci sunt oēs: dēpto marte. Martis amica sola ven⁹
ci sunt iupit/ven⁹: inimici mars mercurius et luna
Ve: ... sunt: saturnus iupiter venus: ceteri inimici. Lune amici sunt
saturnus/iupiter ven⁹: alij inimici. Amici capiti dracōis dicunt esse iupiter
et ven⁹/de qꝝ natura est: et ideo fortuna. Amici caude/sunt saturn⁹ et mars:
qꝝ naturā pticipat: et ideo fortuna ē. Augent aūt et minuunt ista p aspect⁹.
Di. Quō se aspicere dicunt? Ma. Cū in eodē signo et gradu sunt/ piuncti di
cunt. p ptrariū separati noīant. Si aūt p sextā partē zodiaci/hoc est p duo si
gna distāt: aspiciūt se aspectu sextili: q̄ est amicitie imgfecte. Si aūt p tertiā

trin⁹ □ △ ✶ ☍ sextil⁹ oppositio

Figura aspectuum

zodiaci partem distant/id est per quatuor signa: trin aspectu se aspiciunt
qui est amicitie gfecte. Si vo p quartā partē zodiac ... est p tria signa oppo
nunt/quarto se aspectu intuent: qui est inimicitie imgfecte. Si autē per sex si
gna distant oppositi dicunt: qui aspectus est gfecte contrarietatis. Disci.
Quatuor igit aspectus sunt. s. sextilis/trinus/quartus ꝛ oppositio. Magi.
sane. Nam cōiunctio pprie aspectus dici nequit: ꝛ vim sortitur vt quidā tra
dunt per gradus. xij. ante ꝛ post. Figura aspectuū est quā hic supra cernis.

De quibusdā alijs accidentibus planeta/rum: que ꝛ astronomum ignorare nō oportet Capitulum. IIII Discipulus.

Preter hec autem ꝛ planetis alia multa nomina attribuuntur ꝛ accidentia: quorum cognitio etiam Astronomie vtilis est. Discipulus. Eo magis explicanda sunt. Magister. Planete quandoqꝫ dicuntur directi quandoqꝫ retrogradi: nunc etiam stationarij. Discipulus. De his in precedenti tractatu dissertum esse memini; alia si que sunt enumera. Magister. Planete dicuntur etiam quandoqꝫ tardi cursu ꝛ minuti: cum scʒ linea veri motus eorum tardius mouetur q̄ linea medij motus: aut contra successionem signorum incedit. Veloces autem ꝛ aucti cursu dicūtur/quando fm successionē mouentur. Aucti vero numero sunt: quando equatio additur sup medium motum: cum autem minuitur: minuti numero vocantur. Aucti vero lumine sunt: quando a sole recedunt vel sol ab eis: ꝛ minuti lumine vocantur: quando ad solem appropinquant. Et cum ad gradum decimumquintum aut duodecimum veniunt: sub radijs sunt: ꝛ combusti nominantur. Orientales sunt quando oriuntur ante solem. Occidentales vero cum occidunt post solem. Unde ꝛ venus solem precedens in aurora/lucifer: sequens autem solē post occasum/hesperus dicitur. De qua Boetius libro primo de consolatu philosophico metro quinto ait: ꝛ qui prime tempore noctis agit algentes hesperus ortus solitas: iterum mutet habenas Phebi pallens lucifer ortu. Dicuntur ꝛ orientes ortu matutino: cum de subradijs exeunt: ꝛ propter remotionem eorum a sole/mane ante ortum solis apparere incipiunt. Orientes vero ortu vesperino dicuntur/cum desubradijs exeunt: ꝛ propter remotionem eoꝝ a sole vespere post occasum solis apparent. Occidentes autem occasu matutino sunt/cum radios ingredientes mane occultari incipiunt. Et occidentes occasu vespertino/cum radios solis intrantes ꝛ post solis occasum occultari incipiunt. Tres tamen superiores occasu matutino non occidunt: nec ortu vesperttino oriuntur. Meridionales etiam planete appellantur/cum in suo ecentrico ab ecliptica versus meridiem declinant. Septentrionales autem cū versus septentrionem tendunt. Respectus autem planetarum quos in diuersis signis ad diuersas corporis partes habere dicuntur/in sequenti patent descriptione.

Planete dicūtur tardi ꝛ veloces

Aucti nūero
Aucti lumine

Combusti
orientales.

Orientes matutinales
Orientes vespertini.
Occidentes matutinales
Occidentes vespertini
Meridionales
Septentrionales.

Quas corporis partes planete in diuersis signis respiciant. Capitulum V

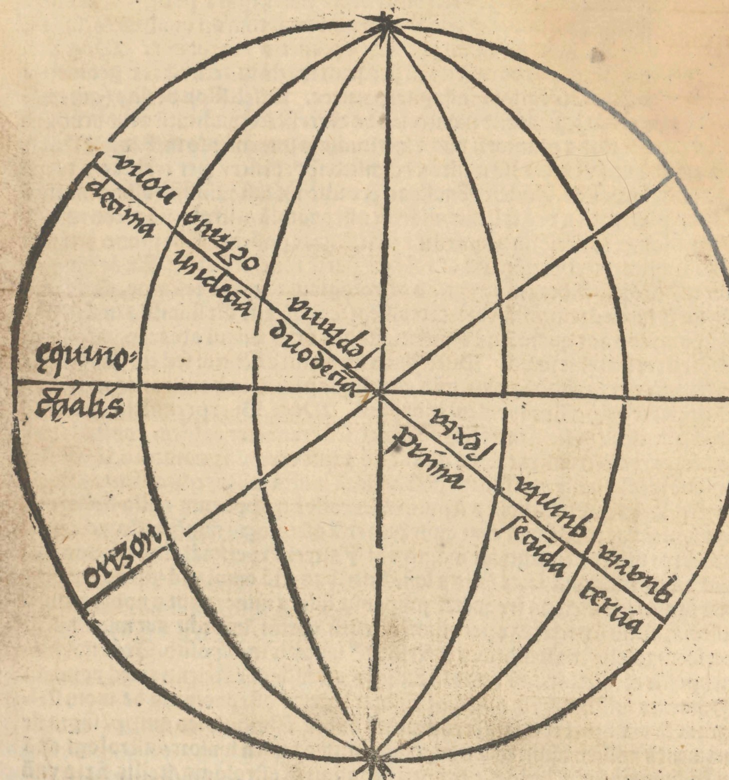
151

	Saturnus	Jupiter	Mars	Sol	Venus	Mercurius	Luna.
	pectus	ventrem	caput	femora	pedes	crura	genua
taurus ♉	ventrem	dorsum	collum	genua	caput	pedes	crura
gemini ♊	ventrem	verenda	pectus	crura talos	collum	caput	femora
cancer ♋	virilia	femora	pectus	pedes	brachia humeros	oculos	caput
Leo ♌	verenda	femora genua	ventrem	caput	cor.	gutturi	collum
virgo ♍	pedes	genua	ventrem	collum	ventrem	cor	humeros
libra ♎	genua	oculos	verenda	humeros	caput	ventrem	cor
scorpio ♏	talos	pedes	caput brachia	cor	verenda	dorsum	venrem
sagit. ♐	pedes	crura	manus	ventrem	femora	verenda	dorsum
capricō. ♑	caput oculos	crura	dorsum	cor	verenda	femora	femora
aquaris ♒	collum	pectus	cor	verenda	genua	femora	verenda
pisces ♓	humeros	cor	ventrem	femora	dorsum	crura	femora

De diuisione celi in domos duodecim: et nominibus earundem. Ca. VI. Magi.

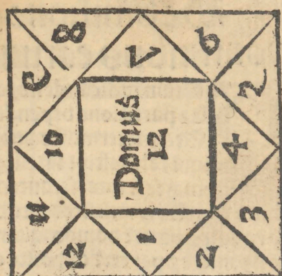
Totum iudicandi negocium maxime ex Zodiaci in duodecim domicilia partitione dependere estimant: verũtamen nec in hac concordãt. Sed pretermissis duobus partiendi modis/ tertium exempli causa pandam: qui talis est: vt intelligantur sex circuli magni in sphera super polis mũdi vtrinq sese intersecantes: atq per puncta equinoctialis diuisim in duodecim equalia transeũtes: per hos eñ sex circulos zodiacus in duodecim/ sed nõ equales partit domos: quarum vna medietas sub horizonte: altera/ supra horizonta apparet: et opposite equales reperiunt. Quatuor ex his anguli vocantur scilicet Prima: que est angulus orientis. Septima opposita: angulus occidentis. Decima: est angulus diei seu medij celi. Quarta: est angulus noctis sub horizonte. In his vt aiunt/ planete sunt fortiores. Post has quat- Domus Anguli

Diuisio domorum celi

…tuor domos/succedentes nominant: in quibus planete sunt debiliores ꝙ in angulis: ꝛ sunt domus secunda octaua vndecima et quinta. Reliqua quatuor cadentes nominantur ceteris debiliores. Ex his ꝛ constellationibus in illis repertis per ceteras astrologie partes varia ac mira conantur.

Cadentes

Si demõstratiõe experientia aut alia quauis via astrologie principia cognita sint. Ca. VII. Disci.

Priusꝙ has partes aggrediamur edicito quoniam modo astrologi tantã partiũ eiusdẽ celi diuersitatẽ inuestigare potuerũt: aut quid firmitatis habet ꝙ etiam in gradibus ꝙtum ad qualitates/facies/terminos/exaltationes ꝛ casus ponunt: ꝛ planetis attribuunt? Magister. Astronomie principia de quibus in pcedenti tractatu actũ est: ex geometris numerorũ cõcurrẽte ratione indagari potuere. Disci. Non de illis (qũ quãtitatẽ concernũt) questionẽ moueo: sed de diuersitate qualitatũ ꝛ influentiarũ celi ꝛ partiũ eius ꝛ plantarũ dñio ꝛ fortitudinis incremento in illis. Magi. Ab effectibus (vt aiunt) in multoꝝ cognitionẽ deuenere per crebras ꝛ diutinas obseruationes. Unde ꝛ nõnulli ab exordio mundi primis hoībus intantũ vitam ꝓlongatã a deo celi autumãt: vt astronomiã/astrologiã ꝛ ceteras artes que longa experiẽtia acquirũtur inuestigare possent. Alij primo parenti Adam ꝛ patriarchis nõnullã astrologie partẽ reuelatã aiunt. Unde ꝛ magister in historijs Abraam egyptios astrologiam docuisse testatur. Nõ haudã abnuo ꝙtum ad temporũ varietates: sicut scriptũ est: Ut sint illis in signa et tempora: non aũt quantũ ad diuinationẽ quã deus semini abrae specialiter interdixit: vt patebit infra. Disci. Interim dictis assentior: sed cur longa obseruantia ꝛ experimẽtis plurimis astrologie principia haurire nequiuerunt/ nõ apparet qđ possit cõuenienter opponi. Magi. Si experimẽtis que tradũnt principia didicissent: vtiqꝫ nõ semel/sed frequẽter easdem constellationes integre obseruassent. Sed obstat qđ ꝛ ipsi vere affirmant: eandẽ constellationẽ totalẽ nunꝙ/vel saltem post annorũ multa milia redituram: nec sufficit particulares constellationes sepius obseruasse: quippe cum nulla stellarum seorsum influat: sed simul cum omnibus etiã astrologis nunꝙ visis vel cognitis/certo dicere nequeũt: cur magis vni ꝙ alteri experimẽtalis effectus veniat ascribẽdus: nisi forte solis ꝛ lune sideribus etiã omni videnti notis: quibus tamen in efficiẽtia frequẽter preponũt sidera minora aut a nobis remotissima. Multũ preterea operationẽ celestiũ variat/impedit aut minuit in superioribus alia constellatio: ꝛ inferioribꝰ materie indisposito. Sed esto/hauriri possit constellationũ quas in iudicijs attendunt efficientia: sed nondum est inuenta sufficienterqꝫ obseruata: patet legenti astronomorũ de motu stellarum firmamenti et etiam erraticarum dubia. Antiquiores quippe supra firmamentũ nullum aliud celum cognouerũt: quo tamen iuniores astrologi etiã in praxi vtuntur. Chaldei ꝛ egyptij nõ infimi in astrologia/stellis fixis vnũ

Principia astrologie sunt nobis cognita.

Gen. j. b

tñ motum attribuunt. s. diurnũ. Ptolemeus addidit secundũ qui est ab occidente in orientẽ. Thebit tertiũ inuenisse dicit: qui est versus meridiẽ et aquilonem. In tpe vero multũ discordant: vt partim dictũ est in supioribus. nec mirũ si de fixis trepidant: qui etiã in motu solis et lune inter se pugnant: vt ꝛ rum motus quãtitas anni solaris adhuc apud astronomos quo ad pcisionẽ sit incerta: et triplex in maxima solis declinatione quantũ differant supfluũ est hic recensere. Cõstat aũt si astrologus in gradu vno tñ fefellerit in captanda hora: in diuisione domoꝝ duodecim similiter deficiet. mutabit eñ gradus signũ. et in directionibus etiã variat annũ. mutabunt etiã aspectus et situs stellarũ. Disci. Fallax igit sequat astrologoꝝ experimentũ necesse est. Sed et planete qua conuentione inter se regendi ac dñandi tpa/horas/atqꝫ momenta in diuersis partibus celi/etiã vt ais climatũ terre partiti sint/vehementer hesito: et de super hec audire cupio: interim alia que questionẽ augent silebo. Ma. Hec ꝛ pene innumera alia sunt que fidem astrologie minuunt his qui oĩm causas (vt equũ est) ꝓfundius rimant: et in astrologie libris non nisi persuasiones quasdam legunt. Nos aũt q̃ ipsam defendendam non suscepimus: reliquas eius partes velocius percurrere debemus. Disci. At libet.

Thebit

Stellarũ h…

De secunda parte astrologie: Et qualem influentiã celestiũ corporũ in inferiora Theologi cum philosophis concedunt: voluntatem omnino excipiẽtes. Cap. VIII. Magi.

Secunda (vt premissum est) astrologie pars de reuolutionibus est. hec coniunctiones et eclipses considerat: et ex his alijs insuper cõstellationibus de dispositione annone/belloꝝ/egritudinũ et mutatione temporum atqꝫ innouatione legum futura prenunciat. Disci. Tu ne huiuscemodi futura contingentia celestiũ consideratione preuidẽda credis? Magi. Multiplicem virtutem ꝛ operationẽ celestibus a conditore omnium concreatam nemo sapiens dubitat: perpaucas vero ex his omnibus in hoim noticiã deuenisse/et omnes deo soli notas esse regius propheta indicat/dicẽs Qui numerat multitudinem stellarũ/et omnibus eis nomina vocat. Nomina vero a proprietatibus rebus imponi constat: quas solus nouit perfecte ꝙ eas condidit. vñ consequenter exclamat: Magnus dñs noster et magna virtus eius: et sapientie eius nõ est numerus. Hec de particulari noticia intelligenda sunt: quoniã generalem influxum celestiũ qui fit per motũ lumẽ et calorem in terrena/etiã philosophi (dono dei) cognouerunt. Uñ Aristoteles dicebat hunc mundum elementarem lationibus superioꝝ contiguum esse: vt inde virtus eius gubernet. et alio loco: Latio inquit solis sub obliquo circulo (zodiacũ denotans) generationes adducit. Nec diuus Augustinus philosophus acutissimus et theologoꝝ precipuus/ab Aristotelis sentẽtia in hac re dissentit: lib. iij. de trini. ca. iiij. asserens corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora ordine quodam regi. Et lib. v. de ciuitate dei. ca. vj. inter disputandum cũ mathematicis ait: Nõ vsqꝫquaqꝫ absurde dici põt/ad solos corporũ differentias afflatus quosdam valere sidereos: sicut in solaribus accessibus et decessibus videmus/etiam ipsius anni tempora variari: et lunaribus incrementis atqꝫ decremẽtis augeri et minui quedam genera re…

Ps. xlvj.

Aristoteles 1. metheo. ꝛ de genera.

Augustinus

Idem

rum sicut echnicos et conchas: et mirabiles estus oceani. non autẽ et animi voluntates positionibus siderũ subdi. Dis. Aperte Augustinus inferiora superiorũ influentijs subijcit. Cur ergo a nõnullis astrologis aduersari dicitur. Mag. Hic diuus pater (quẽadmodum et ceteri viri philosophie et veritatis cultores) astrologie nõ ademit quod ratio naturalis admittit: et sacrarũ lrãꝝ tenor incõmutabilis nõ reprobat. Nec tñ dicit corpoꝝ differẽtias necessario esse a celesti influxu: sed hoc posse concedi in q̃busdam. Nã vt eodẽ loco ait sexus diuersitas nõ ab influxu celesti est: cũ simul ꝯcipi possint gemini diuersi sex⁹. Quid aũt tã ad corpus ptinẽs q̃ corporis sex⁹? Sequunt̃ hunc Bonauẽtura / Alexãder de Ales / Scotus et theologorũ numerosa turba: oẽs generalem celestiũ in inferiora influxũ ꝯfirmantes: Inferiora inquã corpora / nõ humanas mentes seu volũtates: quẽadmodũ in snĩa Augustini

Theologi q̃d tribuãt astrologie

hec excipiunt̃. Nõ eñ pñt (vt idẽ sanct⁹ pater ꝓtestat̃ li. xij. sup Geñ.) corporalia in spiritũ agere. limitãt certi: de p se et imediate. Nam cũ intellect⁹ (inq̃unt) mediantibus speciebus a sensibus receptis in opus suũ ꝓdeat: et sensitiua potẽtia corporeis organis vtat̃: de p accidẽs et a remoto ꝯcedi possit / immutatis corporibus intellectũ in sua opatione impediri. vt videre est in lunaticis et phreneticis. Vñ et scriptura dicit: Corp⁹ qḋ corrumpit̃ aggrauat aĩam: et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantẽ: Voluntas

Sap. ix. d.

aũt existẽs dña oĩm actuũ suoꝝ / organo corpeo non alligat̃: sicut nec itellect⁹ magis tñ libera est: nulli⁹ iprobitatẽ patit̃: nec celestiũ ifluxui subdit̃. Et tõ act⁹ a voluntate ꝓcedẽtes ab astrologis ꝓuideri aut dijudicari minime pñt

Ex quinq₃ causis astrologi frequeuter errant in iudicijs suis. Et quomodo in vniuersali de fertilitate et sterilitate terre: de pestilentia bellis et mutatione regnorũ aliquid pronosticare possunt. Capitulum. IX. Dis.

Prima ratio — QUam iuxta ꝑmissam beati Augustini sententiã in elemẽta et elementa afflatus siderũ agat: vnde fit q̃ astrologi nõnunq̃ de illis q̃q₃ in iudicijs suis et fallunt et fallunt̃? Ma. Quãq̃ huius rei causa multiplex assignari possit: hec tñ inter ꝑcipuas cõnumerãda est: q̃ raro huius artis scioli iudicia sua inter ꝑscriptos limites coartant: sed inanis glorie cupidi / phylateria sua dilatant nimiũ: et ex stellis auguriari gestiunt: quod efficere non pñt. Frequenter etiã ad particulares localesq₃ mutationes descẽdunt: singularũ frugum species denotant: terrarum et incolarũ euentus ꝓsequuntur seiunctim: nõ attendentes / non obstante generali influxu superiorũ: et (vt

Augustinus — Augustinus habet lib. v. de ciui. dei. c. vij.) electo ad seminandũ agrũ die / tam multa grana in terrã simul veniunt: simul germinant: et exorta segete simul herbescunt: pubescũt: flauescunt. et tñ inde spicas ceteras coeuas / atq₃ vt ita dixerim congerminales: alias rubigo interimit / alias aues depopulant̃ alias homines euellunt. Pari iudicio de reliquis rebus iudicandũ est. Sunt enim cause celestes fere innumere: ex quibus vt premissum est tractatu pre-

Secunda — cedenti / ex stellis fixis pauciores cognite sunt: quorũ tñ actio quantum possit astrologorum traditiones canunt. Adde: q̃ de principijs et modo iu-

dicandi precipui auctores artis huius diuersa senserunt. Accedit q̃ plurimi nostro euo in praxi illa magistri nominari delectantur qui nondum loqui ceperunt: ne dixerim didicerũt. Viri autem philosophie gnari facile non enũciant / qḋ ex certis causis ⁊ demonstrationibus veritatis euidentiã nõ habet. Verũtamen si anni quatuor ptes a qualitatibus suis multum exorbitare contigerit: facillime sequet̃ aeris intẽperies: sicq₃ frugũ detrimentũ aut excessiuo frigore vel calore vrenti / humore suffocãte / aut siccitate consumẽte humidum radicale. Amplius turbatis elemẽtis immaturis frugibus ⁊ aere infecto aut putrefacto / quo ad respirandũ sedulo vtimur / egritudines euenturas temere nemo iudicabit. Deniq₃ ex aere infecto ⁊ alimẽtis incõueniẽtibus / spiritũ animalẽ turbulentũ generari physica ratio suadet. Hinc egritudines acute ⁊ crebro multe obuiunt turbationes: q̃bus in vulgo dominãtibus ad vni⁹ belial dolosam persuasionẽ / insultus fieri haud erit difficile. Si eñ princeps vi legis occurrere nititur: mox a superba ceruice onus seruitutis ⁊ sceptrum exactoris excutere moliunt̃. Hinc secte / contentiones / partialitates / seditiones / bella ⁊ cetera hmõi oriunt̃ multa. Et q̃uis (vt Ptholemeus ait) vir sapiens dominet̃ astris: sensualitati sc₃ ⁊ inclinationibus obuiãdo: stultorũ tamen (vt Salomon nõ minus docte scripsit) infinit⁹ est numerus. Unde mirũ nõ est si his ⁊ similibus solerter pensicularis / nõ tam astrologi q̃ philosophi medici ⁊ longa experiẽtia edocti agricole ⁊ naute quotidie de futuris multa vera predicũt: etiã sine astrologicis regulis: de morbis / de annona / deq₃ tempestatibus. Sed de illis hactenus. Tertiam astrologie partẽ nunc aggrediamur: laboriosum quippe hoc erit: qñ fere innumeri codices sunt de hac parte ⁊ eregione viri eruditissimi ⁊ sanctitatis titulo prefulgidi parum illi tribuendum astruunt

Quarta — Auicenna — Quinta — Ptolemeus — Eccl. j. d

De tertia parte astrologie. De natiuitatibus quid ex domibus quatuor primis astrologi pronosticent. Ca. X Discipulus.

QUid hec pars futuri presagit? Magi. Mortem ⁊ vitam ⁊ ferme omnes nascentiũ euentus quales futuri sint: vt patet legenti significationes. xij. domorum in quas celum hora natiuitatis diuidunt. Ut autem breuiter me de hac parte absoluam: ex multis pauca ꝫm domorum ordinem in libris astrologorum expressa annotabo. Discipulus. Probe. — Significationes domorũ celi.

Magister. Ex habititudine prime domus planetarũ et stellarum in ea existentium / ⁊ partiũ natura ac varijs affectibus mira de anima nati predicunt: videlicet si liberalis: si legũ amator: si mitis aut bellicosus: si diuinarũ sciẽtiarum indagator alteriusue studij aut operationis amator: ⁊ quantus qualisue in corporis habitudine futur⁹ sit natus. Ex secũda domo de prosperitate / ⁊ infortunio / diuitiarum nati futura vident: si eas vel ex hereditate / mercatura / aut quouis alio ingenio aut labore habiturus sit: et amplius: si sua sponte acquisitas dilapidabit: aut violentia qualibet siue infortunio amittat. Ex tertia domo de fratribus nati: de peritia legum et obseruantia earumdem: ⁊ ibi per partem quam absconditam nominant astrologi / de arcanis conscientie nascentis erga deum ⁊ erga homines iudicant.

Nã vt ait Abraã Auenozra ĩ expositiõe hui⁹ dom⁹: Si Jupiter fortis in natiuitate partem illam quocunq̧ modo respexerit/et deũ diliget (scʒ natus) et a deo diliget ⁊c. Dis. Hoc ne verũ credis? Mag. Minime. Nam dicit scriptura: Nescit homo an odio vel amore dign⁹ sit, et ꝯscientie arcana soli deo patent. Dis. Insania ergo ista nõ tam ꝯfutanda q̃ vt heretica execrãda est. Mag. Duas fortunas inter planetas noĩnant: venerẽ scʒ et iouem. Ven⁹ vt aiunt dat felicitatẽ vite presentis: Jupiter aũt largitur felicitatẽ vite future. Dis. Et quid de christo sentiunt? qui ait in euangelio: Ego vitã eternam do eis. Sed perge in narratiõe. Magi. Maternus q̃dã nõ infime auctoritatis apud astrologos scribit: q̧ saturnus in leone ꝯstitutus/facit longeuos: quorum anima post mortẽ ad celos transibit. Dis. Cur ergo christus dicit: Si vis ingredi ad vitam eternã/serua mandata: et nõ potius: attende si habueris saturnũ in leone? Mag. Albumasar impietatẽ impietati accumulans ait: Qui deo supplicauerit hora qua luna cũ capite draconis ioui ꝯiungitur/impetrat quicq̃d petierit. Dis. Ha ha he stulticiã sacrilegã. Cur igit̃ astrologi nõ obseruant talem horã: vt semel impetrent de cetero in iudicijs suis neminem fallere: et vt tantas diuitias reciperent ne amplius pre inopia alijs sua mendacia venalia facerent. Sed perge ad domoꝝ explanationẽ. Mag. Ex domo quarta de esse patris nati differit̃: qualis aut quanta eius vita sit et de alijs que breuitatis causa transeo tanq̃ fabulosa.

Ecclesi. ix. a.

Maternus astrologus

Math. xix. c.

Albumasar

Que astrologi prenosticent ex alijs domibus natiuitatum. Cap. XI. Disci.

Ex quinta aũt domo quid? Magi. Si nascens filios generabit: et qualiter ad eos afficiet̃. Et hoc quidem Arabes: Ptolemeus autẽ decima filios dijudicat: Mallius ab ascendente. Et sexta de infirmitatibus nati in toto corpore et singulis partibus: et quando et quantum egrotabit futura annunciat. Ex septima si amator erit feminarum/et innominate libidinis sectator. Si vxorem habebit vnam aut plures: vetulas aut iuuenculas: et quando eas ducet: ac si pacifice cum illis habitabit. Ex octaua autem domo scietur (aiunt) qua morte: in aqua/igne/gladio/suspendio/aut quouis alio modo interiturus sit natus. Ex nona si natus peregrinabit̃: et quantũ in terra vel aqua: et quam fortunam in his sentiet. similiter si firmiter aut negligenter fidem suam tenebit. Ex decima de statu matris: quemadmodum ex quarta de statu patris nati iudicium fit. Plurimi tamen statũ patris a decima inuestigandum putant. Insuper si natus honorem/potestatem aut famam bonam habiturus sit venatur. Ex vndecima de amicitia nati: et ad quas personas erit: similiter et de vestimentis futura dicũt. Ex duodecima domo figure celi in natiuitatib⁹ alicuius calculate/inimicitie/captiuitates/si quas forte aut vnde habiturus sit natus prenosci habent. Seruos similiter Egyptij ab ista domo dijudicant. Arabes autem illud a sexta faciundum existimant: et alia ferme innumera: Minima etiam et vilia hominũ accidentia hec pars astrologie de nascente futura iudicat ex domino natiuitatis hore: almutes/alcochoden/hylech et variũ partium proiectiõe/ex habitudine planetarum et stellarum fixarum: et earundem et similiter domorum varijs aspectibus et directione: que latius ꝓsequi nõ est nostrũ/sed alia celerius percurrere.

De laude quatuor doctorũ ecclesie: ⁊ q̃d de hac pte astrologie senserint. Ca. XII. Disci.

Nrius qui sint viri eruditissimi ⁊ sanctitate prefulgidi huic pti astrologie parũ tribuẽtes/vt ꝓmiseras pauloante edicito: simulq̧ eorũdem sentẽtias de hac re ꝯstringito paucis. Magi. Hi sunt doctores precipui catholici: quatuor colũne ecclesie sanctus Gregorius papa: sanctus Hieronymus presbyter cardinalis: sanct⁹ Ambrosius archieps Mediolanẽsis: sanct⁹ Augustinus ante cõuersionẽ suã rhetor maxim⁹ ⁊ philosophorum acutissimus: post susceptũ ꝟo baptisma episcopus Hipponesi. per totũ mundũ celebris doctor ⁊ falsitatis inimicus. Hi sunt (vt testat̃ pontifex romanus in ca. vnico de reli. ⁊ vene. sanc. lib. vj.) quorũ ꝑlucida ac salutaria documẽta romanã illustrarũt ecclesiã: decorarũt virtutibus/⁊ moribus informarũt. Per ipsos preterea quasi luminosas ardẽtes lucernas sup candelabrũ in domo dñi positas/errorũ tenebris ꝓfugatis toti⁹ corp⁹ ecclesie tanq̃ sidus irradiat matutinũ. Disci. Eia ꝓpera: ⁊ quid de astrologia hac tenendum scripserint hi sancti patres quos ecclesia tam studiose cõmendat in mediũ ferre graueris minime. Magi. Diuus papa Gregorius in homelia epiphanie accepta occasione ab apparitione stelle quã Magi viderũt in oriente nato dño/cõtra mathematicos orationẽ texens: opponit de duobus geminis Jacob ⁊ Esau simul natis/dicens: Certe cum Jacob de vtero egrediẽs prioris fratris plantam manu teneret/prior pfecte nequaq̃ egredi potuit: nisi et subsequens inchoasset: ⁊ tñ cum vno tempore eodẽq̧ momento vtrũq̧ mater fuderit/nõ vna vtriusq̧ vite equalitas fuit. Sed ad hec solent mathematici respondere (inquit) quia virtus constellationis in ictu pungẽtis est. Quibus ediuerso nos dicimus: quia magna est mora natiuitatis: si igit̃ in ictu puncti constellatio pmutat̃: necesse iam erit vt tot dicãt fata quot sunt mẽbra nascẽtiũ. hec Gregorius. Qui ⁊ post multa alia que astrologis abijcit (ad que ꝑfecto rationabiliter respondere nequeũt) concludit dicẽs: Hec de stella breuiter diximus: ne mathematicoꝝ stulticiã indiscussam preterisse videamur. Qj si nec ista pmouent: attende q̧ eodẽ loco Priscillianistarũ heresim dicit esse de genituris opinionẽ astrologorum. Disci. Summũ pontificẽ audiuimus: audiamus ⁊ cardinalẽ. Magi. Diuus Hieronimus presbyter cardinalis sacre scripture interpres ꝓcipuus/in cõmentarijs sup ꝓphetã Sophoniã ca. j. de astrologis dũ exortus esset sermo/ait: Hi sũt q̃ eleuant̃ aduersus sciẽtiã dei ⁊ omne qđ gerit̃ in seculo (fictã sibi scientiã pollicẽtes) referũt ad ortus stellarũ ⁊ occubitus: ⁊ mathematicoꝝ sequũtur errores. Idem sup Esaiam. ca. xlvij. de astrologis loquẽs/dicit: Hi sunt qui vulgo appellant̃ mathematici: ex astrorum cursu lapsuq̧ siderum res humanas regi arbitrant̃: ⁊ cum salutẽ alijs promittebant/sua ignorabant supplicia. Idem in ca. Sed et illud. 26. q. 2. requirere stellarum cursus/⁊ euentus ex his futuroꝝ rimari obprobriũ egypti vocat ⁊ idololatrie comparat. Discipulus. Sufficiunt ad presens diui cardinalis dicta: archiepiscopũ accedamus Mediolanensem. Magister Hic est sanctus pater Ambrosius grandiloquus: qui in quarto libro hexameron ca. quarto de astrologis longum sermonem contexens inter alia. Nõnulli (inquit) natiuitatũ tẽptarunt exprimere qualitates/qualis sit vnusquisq̧ qui natus sit: cum hoc non solum vanum/sed etiam inutile sit querentibus:

Doctores ecclesie.

Gregorius

Hieronymus

Ambrosius

Augustinus

Bonifacius octauus

Gregorius

Genesis

Hieronymus

Ambrosius

impossibile pollicentibus. Et post probationē sue sententie ait: Redempti sunt apostoli et congregati ex peccatoribus: non vtiq̧ natiuitatis sue hora/ sed christi eos sanctificauit aduentus: et hora dominice passionis redemit a morte. Latro damnatus capite ille cum domino crucifixus: non beneficio na-
Luce.23. tiuitatis sue/sed fidei confessione ad paradisi eterna transiuit. Jonam in ma-
Jone.1.et.2. re non vis natiuitatis/sed dissimulatio diuine preceptiōis precipitauit et of-
Actuum.12.9 fensa. Petrū de carcere imminente morte perimendum angelus christi/non
et.18. stellarum series liberauit. Paulum cecitas conuertit ad gratiam: et percus-sum a vipera/turbatumq̧ naufragio: nō remedio natiuitatis/sed deuotionis merita seruauerunt. Quid de illis dicimus qui eorum precibus cum fuissent mortui resurrexerunt: vtrum illos sua natiuitas/an apostolica gratia suscita-uit? Et idem totum negocium hoc (scilicet iudicandi) plenum ait esse verita-te: et tele aranee comparat. Discipulus. Durus est hic. diuum Augustinū quem philosophum fuisse acutissimum dicis/auscultemus.

De opinionibus philosophorum: de fato et constellatione natiuitatum: quas Augustinus libro quinto de ciuitate dei recitat et improbat. Capitulum.xiij. Magister

Augustinus SAnctus Augustinus disputator copiosus/omnem questionē quam tractat radicitus medullitusq̧ perquirit: vt latentē vel veritatē vel falsitatē fideliter detegat. Vn̄ cum libro quinto de ciuitate dei contra astrologos disputationis rete tendere instituisset: prius fatidicorum et astrologorū varias opiniones distinxit: et breuius prioribus explosis/cū genethliacis varijs medijs ꝯgredit̄ per capitula ferme decē prima. longum esset omnia hec epitomati nostro integra inserere. Dis. Longum etiā et min⁹ necessariū: cum paucis planisq̧ verbis intentionē tanti doctoris edicere pos-sis. Magister. Si possum/incertū habeo: obsequi tamen tibi in hoc quoq̧ non abnuo. Distinguens itaq̧ Augustinus fatidicorum et astrologorum sectas in ca. primo libri prefati: primos ponit qui dicunt omnia euenire fato. i. voluntate et potestate dei. Discipulus. Illos ne male sentire arguit? Magister. Minime: sed vt sententiā teneant/et linguam corrigant admonet. Discipulus. Quapropter? Quia fatū homines quando audiunt/ vsitata lo-quendi consuetudine non intelligunt: nisi vim positionis siderum qualis est quando quis nascitur siue concipitur. Discipulus. Secunda igitur opinio est illorum qui omnia fato/id est vi siderum initialium euenire arbitrantur? Magister. Scite intulisti: sed inter hos rursum Augustinus discernit. Qui-dam enim sine voluntate dei decernere opinantur sidera quid agamus/ vel quid bonorum habeamus: malorumue patiamur. Disci. Tales haud dubi-um explodit. Mag. Quinimo et ab auribus omnium repellendos ait: non solum eorum qui veram religionē tenent: sed qui deorū qualiumcūq̧ licet fal-sorum volunt esse cultores. Disci. Qua de re? Mag. Quia (inquit) hec opinio aliud non agit nisi vt nullus omnino colatur deus. Disci. De hac secta nonnullos nostre fidei homines esse arbitror: qui rogationes/ letanias/

et ꝓcessiones cōmunes pro pace/aut a salubri aura a populo factas subsan-nantes frustra fieri calumniant̄. Sed q̄d mihi de his? aliud dicte diuisionis membrū ꝓsequere. Mag. Eorum qui omnia vi siderū euenire credunt/nō-nulli sidera q̄dem/que nobis futura sunt pro arbitrio decernere opinant̄: sed accepta potestate a deo. Dis. Quid isti? Mag. Magnā inquit celo faci-unt iniuriā. Dis. Quā? Mag. Quia in eius velut clarissimo senatu/ac splē-didissima curia opinant̄ scelera facienda decerni. qualia si aliqua terrena ci-uitas decreuisset genere humano decernente/fuerat euertenda. Dis. Quid si dicerent sidera nō pro arbitrio illa decernere: sed in talibus ingerēdis dei omnino iussa complere? Mag. Quarta hec positio est precedenti crudelior. Dis. Quapropter? Mag. Quia de deo sententiendum tradit qd̄ indignis-simū visum est de stellarum voluntate sentire. Oēs iam dicti philosophi quia ex stellarū influxu necessario euenire existimant que fiūt/hodie quoq̧ a sapien-tioribus astrologis tanq̄ falsarij reprobant̄. Dis. Hac forte Ptolemei sen- Ptolemeus
tentia potissimū pauloante posita: qua ait. Vir sapiens dn̄abit̄ astris. Ma. Opinio de
Ea ipsa: et alijs multis. Quinta igit̄ positio est generalis: q̄ stelle nec pro li- fato
bitu futura decernunt (q2 vt dictū est supra/ animate nō sunt) nec decreta dei nec necessario ventura in nobis explent: qm̄ deus hominē in manu ꝯsilij reli-quit. ait Sapiens. Sed ex natura sua et influentia a ꝯditore accepta/hoīes/ Ecci.5.
resq̧ terrenas alterant: et ad ea de quibus supra pauca cōmemorauimus in-clinant: cui inclinationi homo si vult contraire poterit. Dis. De hac opinio-ne Aug. quid sentit? Mag. Non mediocriter doctorū hominū fuisse ait istā sententiā: vt dicant̄ stelle significare poti⁹ ista q̄ facere: vt quasi locutio que-dam sit illa positio siderū: predicens futura/nō agens. Dis. Aliorum istam fuisse sententiā nec ego dubitaueram: sed eā Augustinus approbaret nec ne audire volui. Mag. Quantum ad ea que ex libero arbitrio dependēt/po-sitionem istam nequaq̄ approbat: sed in sequentibus fortiter expugnat: et ꝓ-pria astrologorum principia in tela cōmutans eos confodit vndiq̧: et q̄tum ad cetera ab astrologis ex natiuitatibus vaticinata/similiter incertam hanc positionē ostendit. Tu si q̄n vacabit ibidem lege et relege. non eñ prima frō-te omni legenti doctoris mens et argumentorum vis patet.

In quibus libris Augustinus astrologiam de natiuitatibus improbet: et similiter ceteri Theologi. Canoniste: et sancti Prophete. Capitulum XIIII Discipulus.

APparet ex premissa opinionum dilucidatione insipienter nimis a nonnullis responsum esse: Augustinū ceterosq̧ sanctos doctores nō nisi hos astrologos reprehendisse qui necessitare astra nos docent. Magi. Ceteri in cōi oēs indistincte simul reprehendunt: et haud dubiū posi-tionem imponentem necessitatē tanq̄ blasphemā in primis reijciendam vo-lunt. Augustinus vero ꝑticularius predictas positiones segregans/vltimā que veritati minus videt̄ contraria: et ideo forte tanto periculosior quanto apparet ꝓbabilior/diligentius eliminat. Et in capitulo.5. astrologiam non

ars/sed vanitas est

rtem/sed vanitatē vocat: et in fi. cap. septimi nullam hanc artē esse astruit. Omitto que lib. 2. super Genesim ad litterā: et libro octogintatriū questionū questione. 45. de astrologis ponit. Idem lib. 2. questionū ve. et no. testa. q. 16 in fine ait: Astrologi enim inimici sunt veritatis. Et lib. iij. de questionibus no. et vet. testa. ca. 18. diffusissime contra fatū et mathematicos multis ac varijs argumentis disserens: In principio ait nihil tam contra christianos quam si arti matheseos adhibeant curā: hec enim inimica dinoscit legi dei. Et paulo infra dicit. Hanc enim astutia et subtilitas inuenit diaboli. Et circa finē: Fugiendū omnibus modis ab hac arte monemus: curiosi enim eius inimici dei sunt: et sine sollicitudine nunquam sunt. semper enim suspensi expectāt quod minime certū sciunt. Ipse etiā sermone. 6. de epiphania vocat hanc artem stulticiam sacrilegam et indoctā doctrinam. Et ibidem ait: De genituris hominum vani homines loquunt quod insipienter opinant. In sermone quoque de verbis domini: quibus dicitur: Ego sum vitis vera &c. ait: Conuerso tibi indulgentiam deus promisit: sed crastinū diem tibi nemo promisit: aut si forte promisit mathematicus/longe aliud est. O deus (exclamat) quam multos mathematici fefellerunt: quia sibi plerūque lucra promiserunt. et damna inuenerunt. Et homelia. xiij. ait: Promisit diem crastinū mathematicus vt damnet te et illum. Et ad Januariū [s]cribens dicit: Mathematicorū delyramenta cū detestatione irridenda sunt. In secūdo libro de doctrina christiana/dicit eos nimis errare: et gen[us] fornicatiōis aīe astrologiā vocat. 26. q. 2. c. illō. Reliq tantorum virorum testimonia/similiter et theologorū posteriorum: videlicet Alexandri de Ales/Bonauenture/Scoti et alior breuitatis causa libet pertransire. Nec enim isti a prioribus dissentiunt: sed et ipsi influxum celestiū in elementa et elementata agere concedunt. Rationē quia a sensibilibus et potētijs organicis species haurit per accidens et multū a remotis et in generali a celestibus moueri non omnino adimunt: sed non ad ea que astrologorū traditiones continent: voluntatē vero omnino esse liberā et isti et catholici omnes dicunt. Dis. Sancti patres et theologi nominati fortasse astrologiam disuaserunt: de ipsius principijs et experimentis minus edocti. Magi. Si diuos patres astrologie ignaros fuisse credis: lege Ambrosiū loco preallegato: et Augustinū lib. 4. confessionū: et inuenies quo suspicionem hanc a mente tua repellas facillime. multū enim temporis in hac attriuisse: et vix tandem falsitate cōperta desinisse ab hac vanitate deo confitet. s. Aug[ustinus]. Sic quoque et in aliorū codicibus hesitationis tue medelam poteris inuenire: omnes enim non alienis armis cū astrologis confligunt/sed (quod doctor est) proprijs principijs vaniloquos redarguunt. Sacri insuper canones illor dicta approbantes/astrologiā prohibēt. 26. q. 2. c. Illos planetarios. sunt verba sancti Augustini lib. 4 confessionū. et. c. sed et illud. que sunt verba beati Hieronymi. Et de sortilegijs. c. ex tuarū. Papa Alexander tertius clericum qui bono zelo et ex simplicitate per astrolabij inspectionē furtum cuiusdam ecclesie inquisiuit/per annum a celebratione suspendit: dicens id grauissimum esse: et non modicam inde maculam peccati contraxisse. Dis. Talis papa si hodie viueret/sacerdotes nostros quos nominare possem/forte in perpetuum inhabilitaret. Magister. Quid faceret nescio: verūtamen ipsis intime cōpatior. Sed si forte illos non mouēt que prelibata sunt: non operosum erit dñi sententiā de hac re in [illegible]diū proferre. Dis. Proferas queso. Ma. Non ego/sed Esaias propheta nobis hanc edicat.

Esaias.

Disci. Magis gratum accipi[illegible] [illegible]a. c. 47. ex persona domini dicit babylonis: Stent et saluen[illegible] qui contemplabant sidera: supputabant mēses vt ex eis nūciaret ventura tibi: ecce facti sunt quasi stipula: ignis cōbussit eos: nō liberabāt animā suā de manu flāme. Et quod in nostris libris dicit/augures celi: septuaginta interpretes trāstulerūt/astrologi: dicit sanctus Hieronymus ibidem: vbi etiā ponit testimonium supra pauloante expressum. Discipulus. Quāuis prophetarū testimonia sine aliqua hesitatione recipi debeant: per ipsos eīm locutus est spiritus sanctus sicut in symbolo canit ecclesia: tamen aliud si habes propheticū testimoniū profe[r]ras: vt quasi in ore duorū firmius appareat testimoniū. Magi. Per Hieremiā: dñs populo suo astrologiā interdixit capitulo decimo sic dicens: Juxta vias gentiū nolite discere: et a signis celi nolite metuere que timent gentes: quia leges populorū vane sunt: super quo loco diuus Hieronymus ait: De his loquitur qui a celestibus extimant regi humanum genus: et ex causis celestium terrena moderari.

Hieronymus

Hieremias

Hieronymus

Cur multi adhuc Astrologie fidē habent propter paucas experiētias: et nō potius respuūt eā propter īnumeras fallacias: etiā iuxta sancti Augustini sententiā instinctu demonū inductas. Et qualiter sctūs Sebastian[us] astrologiā confutandā docuit. Ca. XV. Magi.

Verūtamen qui astrologie calicem epotauere vsque ad feces etiā ad hec respondent. nō esse intelligendū nisi de his que astra colebant et ex his omnia necessitate quadā fieri credebāt. Disci. Non monebit me hec callida glosula: cū apertissima sint doctorū et etiam dñi verba. Quinimo si aliquid probabilitatis habere videret astrologia hec de qua loquimur: abijciēda tamen esset: cum sanctis patribus/sacris canonibus et diuinis scripturis visa est ad minus vehemēter suspecta. Non mediocriter etiam (vt ego quoque aliud addam) suspectā reddiderūt astrologiā: que contra mathematicos sanctus Sebastianus miles christi integerrima fide coram Cromatio romane vrbis prefecto disserit/in integra ipsius legenda continetur. Cū enim (quibus omnibus simulacris in domo dicti prefecti per sanctū Sebastianū et sanctū policarpū destructis) Cromatius iuxta condictum sanctor sanari a podagra nō potuisset: donec et opus astronomicum (in quo omnis disciplina stellarum arte mechanica constructa erat) frangeret: patenter ostensum est artem istam deo esse odibilem. Unde et sanctus Policarpus presbyter Cromatio querēti: quid mali inesset/cum nullo ritu sacrificiorū hoc opus coleretur? Respondit. Artem hanc esse deo inimicā: et que in opere erant fabricata omnia ministeria esse false deceptiōis. Sebastianus quoque intulit omnia ista vanissima esse/et falsa christo reuelante cognouimus: que tibi nūc manifestius aperiemus. Precipe (inquit) hodie ad te mathesis doctorē venire: cui dicas illo tempore asperis te casibus laborasse: et inquire per quas stellas hoc tibi euenerit malum: responsa eius erunt proculdubio: quod tempus tuum a malicio

Sancti Sebastiani confutatio contra astrologos.

so[illegible]st:aut saturnus apostaticus siue retrogradus fuerit: et
cete[illegible]r. Age nunc (inquit rursum Sebastianus prefecto) in-
terroga alterum mathematicū cui ipsas horas in bonis tibi exuberasse casi-
bus dicas:ilico videbis tibi eum rationabilia scemata infinita offerre:quib⁹
approbat: quia in ipsis temporibus tibi euenire debuerint bona:que ante ille
dixerat mala:circulum etenim tenet ex omni parte collectum:in quo diuersas
et varias causas accipit: ex quibus occasionem accipiet dicendi quod velit.
Hec sanctus Sebastianus. Pretermitto q̄d opponit ibidē:qualiter vno nau-
fragio duo diuersis temporibus nati perire possunt. Similiter ⁊ in vno pre-
lio innumerabilis multitudo prosterni:qui vtiq̧ eandem constellationem nō
habuerunt. Et quidem homini christiano sola istec sufficere possunt ad confu-
tandam vanorum astrologorum insaniam. Magister: Nimirū sed nequeūt
Quintilian⁹ febre correpti de potus differētia sane iudicare. nec (vt Quintilianus ait) fa-
Augustinus cile quid persuadetur inuitis:⁊ vt sanctus Augustinus habet libro sexto de ci
uitate dei capitulo primo. Nimie stulticie vel ptinacie/nulli quanticūq̧ nume-
Ps̄. cvj. ri libri satis esse possunt. Et vt preuidit regius propheta: Turbati sunt ⁊ mo
Roma. j. ti sunt sicut ebrius:omnis sapiētia eorum deuorata est:⁊ Apostolus: Euanue
runt in cogitationibus suis:⁊ obscuratum est insipiens cor eorum:dicētes eñ
se esse sapientes stulti facti sunt. Discipulus. Quomodo autem non facile
multam fidem astrologie habet qui iam dictas scripturas ignorat: ⁊ crebras
experientias per hanc videt? Cum experientia sit efficax rerum magistra.
De elect. c. q̄ Magister. Experientias multas apparuisse in astrologorum iudicijs infi-
st. li. vj. ciari arbitror neminem:sed iste comparate erroribus quibus decipiuntur et
alios fallunt quasi nulle videntur. Tanta autem (vt ita dicam) hereditaria
quadam successione ab Eua omnium matre:que prima per curiositatis vitiū
decepta est/ad nos descendit leuitas/mira credendi facilitas/aut verius di-
xerim fatuitas:⁊ prenoscendi futura cupiditas:vt multo magis mathemati-
cis imperitis credamus ꝙ scripturis ⁊ doctoribus sanctis oppositum persua
dentibus:si vel inter cētum errores vnum verum ab his coniecturatū magis
Franciscus ꝙ ex constellatione preuisum euenire contingat. Unde accidit q̄d ait Petrar
Petrarcha cha:vt sine vlla suspitione libere mentiri possit:pro eo quia semel potuere nō
mentiri. De istis autem loquor qui quotānis vaticinantur de illis euentibus
qui ex causalitate celestium expectari (contradicente naturali ratione) mini-
me possunt. Similiter ⁊ de his qui ex natiuitatum consyderatione ea que in do
morum explanatione numerata sunt:⁊ alia fere infinita de nascentibus augu
Augustinus rari frustra conantur:de quibus ⁊ diuus Augustinus: vt supra tactum est in
fine capituli septimi libro quinto de ciuitate contra astrologos disputationē
suam concludendo ait: His omnibus cōsyderatis nō immerito creditur: cum
astrologi mirabiliter multa vera respondeant/occulto instinctu fieri spirituū
non bonorum:quorum cura est has falsas ⁊ noxias opiniones de astralibus
fatis inserere humanis mētibus atq̧ firmare:⁊ non horoscopi notati ⁊ inspe
cti aliqua arte/que nulla est. Idem dicit libro secūdo super Genesim. ad lite-
ram: vbi concludendo subiunxit. Quapropter bono christiano siue mathe-
matici siue quilibet impie diuinantium/maxime dicentes vera cauendi sunt:
ne consortio demoniorum animam deceptam pacto quodam societatis irre-
tiant. Hec ibi.

Excusatio auctoris ꝙ nō magis particul-
riter principia astronomie discussit. Et quā[illegible]
inter Astrologos diuersitas et contradictio
sit. Capitulum XVI Discipulus.

Nisi epitomatis angustia vrgeret/sermonē ab his ad alia que sup-
sunt cōuertere precibus repetitis pulsarē: donec principalia astro
logie rationibus ⁊ argumētis philosophicis cribares: vt sub pa-
leis si que solida latitāt grana appareant. Magister. Non deessem tibi nec
quidē in hoc:nisi veridica relatione ante hos dies didicissem quendā comitē
Mirandulanū in philosophia eruditissimū duodecim (vt aiunt) libris diser-
tissimo stilo ⁊ efficacissimis medijs id perefcisse. Uenient haud dubium succes Extant istius-
su tēporis lucubrationes tam studiose conscripte ad manus tuas:quibus ani- modi opera
mū tuum oblectare simul ⁊ veritatis agnitione firmare poteris: mihi satis Pici vndecū-
erit de hac re quēadmodum ⁊ de alijs maiorum nostrorū ⁊ patrum recte phi q̧ splendidis-
losophantium sententias cōmemorasse:quibus tamen astrologi irasci nulla sima.
recta ratione possunt. Ipsi eñ priores astrologiā suspectam reddiderunt:dū
alter alterius dicta reprehendit ⁊ experientia aliud inuenisse testatur. Nam
in diuisione zodiaci in signa Chaldei nominatissimi astrologi ab alijs dissen-
tiunt:non signa duodecim: sed imagines vndecim ponentes:nec eiusdē latitu
dinis/nec longitudinis. Sed nec planetis domos assignant altitudines seu
exaltationes tm̄ consyderantes. Alij autem ⁊ si in signis graduūue diuisione
cōueniāt:in partitione tñ domorū duodecim tantū pugnāt vt cui opinioni cō-
sentias nulla argumēti vis ostendat:nam plures gradus alij in illa/in altera
pauciores collocandas statuūt. Ita fit vt planeta qui ab alijs in prima domo
collocatur:ab alio in secunda vel duodecima positus inueniat. Inde ⁊ aspe-
ctus domorū/dominationes ac cetere vires multipliciter variantur. Plane
tam quippe quem in prima angulari domo fortem credunt:in duodecima vi-
ribus destitui volunt. Et reuera mirum et philosophie contrarium: stellam
in quarta sub terra plus efficacie ⁊ influxus habere in nascentem ꝙ supra fini
torem collocata in vndecima aut duodecima domo celi: quod nōnulli atten-
dentes cōmuni traditioni contradicunt:⁊ stellas in domibus supra horizonta
fortiores credunt ꝙ infra ipsum. Dicant si possunt/⁊ rationabiliter dicant:
cur planeta circa finem noni domicilij nō tantum aut plus possit ꝙ circa ter-
minum decimi vel in medio quarti. Eapropter et ipsi fluctuant: nunc illam/
nunc aliam fortiorem predicant. Unde Ptolemeus aliquando vndecimam Ptolemeus
domum orienti in fortitudine preponit: aliquando contrarium sentit. Me- Messahala
dium celi omnibus prefert. Messahala: et Aboasar orientem prelocant. Aboasar
sed de his satis: quantum in significationibus domorum dissentiant par-
tim tactum est cum easdem recitaremus. In distributione autem facierum
et terminorum miro modo discordant:nec mirum: quando et in naturis
planetarum diuersa enunciant. Nonne venerem Abenragel et Alchi- Abenragel
bicius frigidam estimant:eregione Aboasar et Ptolemeus calidam ipsam Alchibicius
affirmant? In Mercurio non minus dissentiunt: et nec in luna quidem
nobis proxima conueniunt. Et si in qualitatibus huiuscemodi aber-
rent/danda est venia: cum de bonitate aut malicia planetarum non

omnia concordant. Super omnes autem ridendi sunt qui capiti ⁊ caude
onis punctis pure imaginarijs efficaciam aliquam inesse credūt: ita vt
etiam annis nati aliquid addant. Quis preterea vnq̄ concordabit litem quē
adhuc sub iudice est: de radiationibus/directionibus ⁊ equationibus dierū?
De annis autem fridarijs ob nimiam dissonantiam piget vel modicum quid
dicere: attende queso in duobus pluribusue pronosticis annuis quot errata/
quot contraria ⁊ pene nulla sine formidine de opposito enunciata: nōne fre-
quenter circa idem vacillant/cum dicunt mortalitatem vel bella ex malicia sa
turni vel martis in aliquo domicilio significari: benignus iupiter forte mali-
ciam eorum mitigabit: vt quodcūq̄ euenerit id astrologū predixisse inuenias
Ita pariformiter cum pluuiam venturam aliquo tempore prenunciant: fre-
quenter addūt aliorum planetarum radiationes: propter quas serenitas sal
tem in aliquibus locis eueniet. Raro preterea de dn̄o anni concordant. Di-
Mat.xij.b scipulus. Omne autem regnum in se diuisum desolabitur: ⁊ domus supra do-
mum cadet: Dominus in euangelio testatur: sed forte contrarietatem in eorū
libris esse negabūt? Magister. Qua fronte? Cum nulla tergiuersatione id
celare possint: q̄n omni legēti appareat: adducere aūt latius has aptissimas
vetat breuitas: sed lege dū vacat librū Hali Abenragel de iudicijs: q̄ multoꝝ
Hali sentētias in vnū colligit: ⁊ Abraā de natiuitatibꝰ ⁊ ceteros q̄ in maximis p̄ncī
Abraam pijs huius artis precipuos auctores sepius falsa dixisse libera voce p̄dicant:
Ptolemeū scꝫ Messahalam Albumasarā ⁊ plures alios. Figuras etiā quas
Albumasar in isagogis maioribus in singulis faciebus signorum ascendere
astruit: magis ridiculo q̄ veritati accedere idem Abraam dicit. Sed quid di
xi) lege: ⁊ non potius luridam hanc pestem omni tempore fuge: iuxta ea que
supra patrum auctoritate probata sunt. Discipulus. Miror ego vehemēter
si ipsi inter se diuersi sunt: ⁊ sanctis doctoribus canonibus ⁊ diuinis litteris
contrarij (vt dictum est) quomodo Cameracensis eos cum theologia et hi-
storijs concordare potuit in libello quem de tali concordantia pretitulauit.
Magister. Titulus quidem libelli cōcordantiā sonat: ea vero que ab aucto-
re ⁊ in illo ac superaddito elucidario adducuntur/summā discordiam astro-
logorum inter se ⁊ a veritate historie ostendunt. Discipulus. Missa igit͛ hec
facientes/reliquas astrologie partes videamus.

Quarta Astrologie pars de interrogationibus. Capitulum XVII Magister.

Astrologorum opinio est: cum animus hominis ad desiderium scien-
de alicuius rei impedit: subito/nō electione ⁊ consultatione id fieri:
sed influxu constellationis ea hora in celo consistentis. Unde si astro
logum consulat: ex figura celi hora interrogationis reperta eundem astrolo-
gum de re quesita posse vera r̄ndere: videlicet si mortuus viuus/ne sit amicus
absens: si missus legatus saluus rediturus sit: ⁊ inuenturus aut expediturus
prospere rem pro qua missus est: ⁊ innumera alia de quibus dubitare poterit
humana curiositas. Discipulus. Aliquādo ne vera interrogātibus respon
dent? Magister. Etiam/q̄uis sepius mentiantur: ⁊ quidem inculpabiliter
nam hic inuenerunt quo errores suos apud imperitos excusent. Discipu-
lus. Quo medio? Magister. Quia dicunt: si motu quodā naturali firmaq̄
⁊ radicali intentione astrologum dubius quis interrogat: ex natalicia con-

stellatione iam peruenisse ad id quod ipsa significabat. Unde constellation-
interrogationis proportionabilem fieri natalicie constellationi affirmant: ⁊
nisi hoc eueniat/intentionem interrogantis non radicalem neq̄ firmam fuis-
se clamitāt: ea propter si in responsis fallant atq̄ fallantur: non ex defectu ar
tis/sed interrogantis leuitate prouenire excusant. Discipulus. Callida ni-
mis/sed inefficax mendaciorum excusatio. Nam quid chaldeos astrologos
morabatur qui regis Nabuchodonosor somnium quesitum nedum non dice- Danielis.ij.
re potuere: verum nec cuipiam mortalium possibile esse dixerunt? Et quis di
ceret q̄ ex tam numerosa turba astrologorum prenosticationibus assidue va-
cantium regis natiuitatem nullus sciret: aut questionē tam studiose preposi-
tam/animum regis tam conturbantem/non fuisse firmam et radicatā? Idem
opponere possem de egyptiacis diuinatoribꝰ: qui de somno Pharaonis simi- Genesis.xli.
liter respondere non potuerunt. Daniel autem regi babylonie/⁊ Joseph regi
egypti non tam ad somnium/sed ⁊ interpretationē liquido responderunt: nō
ex constellationū aliqua inspectione: sed dei omnipotentis reuelatione vt te-
xtus sacre historie habet: quem nuper te iubente legi atq̄ relegi. Preterea si
animū ad desyderium sciendi per stellares influxus per motum credunt: cur
non magis obseruant constellationem ⁊ tempus quo questior desyderium ta-
le concepit/q̄ et constellationem ⁊ horam qua preposita est questio? Nam si
forte astrologum quesiturus tardius inueniat: constellationem ⁊ horoscopum
vtiq̄ variari necesse est. Unde hanc astrologie partem cum ea que de natiui-
tatibus diuinat confutandā execrandāq̄ existimo: a cetu autem fidelium exuf
flandos qui sibijpsis vsurpant quod solius dei esse diuine littere sonāt: vt est
illud: Tu solus nosti corda filiorum hominū. Magister. Nec preter illum
nouit quisq̄ quid in homine: nō angelus bonus vel malus: nisi solus spiritus j. Corinth.ij.
hominis qui est in ipso. Discipulus. Relegata igitur hac ipsa stulticia ad
reliqua pergamus.

Electio temporū ad initianda diuersa opera sub certis costellationibus: in parte conceditur ab Augustino et medicine diuersis auctoribus. Capitulū XVIII Magister

Que sequitur astrologie pars/eligere docet diem ⁊ horam omni ope
ri quod facere libet conuenientem: quando scꝫ sit bonum seminare/
plantare: ligna pro fabrica excidere ne teredine perforētur ⁊ carie
tabescāt: sanguinē minuere: membra sanandi gratia incidere: medicinam ab
intra recipere: castra/ciuitates ⁊ domos fundare: exercitum educere: hostibꝰ
occurrere: vxorem ducere: emere/vendere: nouas vestes induere: vindemiare
vt vinum in pace bibatur: opus alchimie inchoare: ad studium pueros appli
care: locum mutare: iter arripere per terram ⁊ aquam: societatem inire: cum
cuiusuis status ⁊ dignitatis hominibus loqui ⁊ negocia tractare: balneum
intrare: nuncios mittere: seruos conducere: ad venandum in silua aut flumini-
bus exire: ⁊ his similia que nunc memorie minime occurrunt: sed in libro Hali
de iudicijs videri possunt: vbi: singulis constellationes suas assignat. Di-
scipulus. Pretermissum est vnum iudicio meo plus ceteris necessarium: si nō

datur regula eligendi horam ⁊ constellationem fortunatam/sub qua bene et feli·iter contingat mori:penas infernales euadere: ⁊ celos sidereos omnes transcendere. Magister. Tu eos irrides qui tanto studio que cõmemorata sunt inuestigant? Discipulus. Et Augustinum Januario scripsisse paulo ante dicebas esse mathematicorum delyramenta cum detestatione irridẽda.

Magister. Non inficior:sed si recordaris/etiam dictũ est ab eodem sancto presule:nõ vsqꝫquaqꝫ absurde dici potest/ad solas corporũ differentias afflatus quosdã valere sidereos. Quid autem magis corporale in actionibus q̃ agriculturã exercere:ligna dum nõdum supfluo humore abundant in edificia prescindere:sanãdis corporibus corpralibus rebus mederi? Alludit istis qđ idem ad Januariũ scribens: Non autem dicit/quisq̃ sapiens arbitretur obseruatores temporũ reprehendendos: qui dicunt:nõ proficiscar hodie/ quia tempestas exorta est ⁊c̃.vel si qui forte alij naturales effectus circa motũ aeris ⁊ humoris/ad variandas temporũ qualitates ex siderum ordinatissima conuersione notati sunt:de quibus dictũ est cum conderent/ vt sint in signa et tempora/dies ⁊ annos. Discipulus. Plane ita litera sacra habet. Unde autem demõstrabis ꝙ signa alia/alias corporis partes sibi vendicant: planete quoqꝫ (vt paulo ante dictum est) in diuersis signis non eadẽ mẽbra respectãt?

Lib.5.de ciui. dei ca.6.

Augustinus

Genesis.j.b

Magister. Demonstrẽt si possunt quorũ hec dogmata sunt: ego vero nihil naturale/nihil philosophicũ/nihil deniqꝫ rationi consentaneum ⁊ in his distributionibus ⁊ astrologoꝝ argumẽtis comperi. Quinimo ⁊ ipsos auctores precipuos in assignatione huiuscemodi/queadmodũ ⁊ ferme in omnibus nõ mediocriter digladiari inueni. Nam vt exempli causa vnum cõmemorẽ:quid pugnatius dici posset/q̃ testes seu pudẽda virgini assignari: vt Alchibicius: aut sagittario: vt Auenozra: aut scorpioni: vt Aboasar? Piget plura alia enumerare. Discipulus. Pigebit ⁊ me in prescriptis operationibus agriculture/medicine ⁊ similibus signa aliqua etiam ascendentia seu orientia/aut planetarũ dominia: preter solis ⁊ lune lumina ⁊ afflatus obseruare. Cum aũt luminaribus incrementis humores augeantur /minutiones seu flebotomiã luna plena fieri/videtur forte ratione naturali magis accedere: nisi obstet ꝙ vulnerato membro/abundantia humoris crudi solet dolorem vel tumorẽ vel causare vel augmẽtare. Sed hactenus de illis: videamus ⁊ reliqua.

Alchibicius
Auenozra
Aboazar

Incisio vene luna plena

Eligere diem ad initiãda coniugia comertia ⁊ his similia impium est ⁊ a fide apostatare probat auctoritate sancti Augustini ⁊ iuris canonici. Et irridentur curiosi astrologi. Capitulum XIX Magister.

In alijs que in sortem electionum recipiunt astrologi: videlicet ducere vxorem/emere/vendere:cuiuscũqꝫ generis cõmertia facere ⁊c̃. constellationes aliquas obseruare ratio naturalis non admittit. Et diuus Augustinus libro quinto de ciuitate dei capitulo septimo irridet dicens: O stulticiam singularẽ:eligitur dies vt ducatur vxor ⁊c̃. Et sermone.lxiij. Omniũ inquiit corda fidelium non dubitant:nullis mundi partibus/nullisqꝫ tempori-

Augustinus

bus prouidentiam abesse diuinam:nec de stellarum potestate que nulla est ... cularium negociorum pendere profectus:sed equissimo ⁊ clementissimo summi regis arbitrio cuncta disponi. Concordat quod idem dicit libro te[rti]o de trinitate capitulo quarto. Et ad Januarium ait: Non itaqꝫ dies obseruemus ⁊ annos ⁊ menses et tempora:ne audiamus ab apostolo: Timeo ne forte sine causa laborauerim in vobis. Eos enim inculpat qui dicunt: Non proficiscar/ quia posterus dies:aut quia luna sic fertur: vel proficiscar vt prospera cedãt: quia ita se habet positio siderum :non agam hoc mense commertium:quia illa stella mihi agit mensem: vel agam:quia suscepit mensem ⁊c̃. Sacri insuper canones temporũ obseruantias pro his effectibus inhibẽt. vicesimasexta questione. 7.ca.licet.ca. Non obseruetis (inquit Augustinus) dies qui dicunt egyptiaci: aut Kalendas Januarij: aut aliquot menses aut tẽpora/aut dies/ aut annos/aut lune solisqꝫ cursum pro domo facienda aut propter coniugia copulanda: qui autem talibus credunt/ad eorum domum euntes/aut suis domib⁹ introducunt ⁊ interrogant; sciant se fidem christianam ⁊ baptismum preuaricasse: ⁊ paganum et apostatam hoc est retro abeuntem ⁊ dei inimicum/iram dei grauiter in eternum incurrisse: nisi ecclesiastica penitentia emendatus deo reconcilietur. Hec ibi. Pretermissis illis que ad sequentia deseruiunt: ⁊ capitulo sequenti quod sumptũ est ex Enchiridion sancti Augustini capitulo.78. et ex cõmentarijs eiusdem super epistola ad Galathas/graue peccatũ ostendit obseruare tempora in finem supra expositum. Quod autem ca.non liceat 26.questione quinta.prohibet obseruare cursum lune ⁊ stellarum/etiam propter segetes vel arbores plantandas: intelligendum existimant de illis qui hec colunt:credentes aliquid diuini numinis inesse talibus. Preter hos diuus Augustinus libro quinto de ciuitate dei capitulo septimo:etiam illos irridet/qui eligunt dies accomodatos ponendis vitibus vel arboribus vel segetibus:credentes particulatim positiones siderũ illis influere:iuxta omnia que de natiuitatibus hominum obseruant. Hoc enim inquit q̃ falsum sit ex eo patet: ꝙ tam multa grana in terram simul veniunt/simul germinant ⁊ exorta segete/simul herbescunt/pubescunt/flauescunt:et tamen inde spicas ceteris coeuas: atqꝫ vt ita dixerim congerminales alias rubigo interimit:alias aues depopulantur : alias homines euellunt . Hoc autem nequaq̃ fieret/ si eadem constellatio sub qua seminantur / etiam quantum ad euentus saluationis aut consumptionis influeret : quemadmodum de hominibus iudicant eorum inspectis natiuitatibus . Nec enim initiales constellationes nascentibus hominibus tantum esse signa et causas futurorum credunt: sed etiam plantis brutis ⁊ rebus inanimatis: vtputa fundandis castris/ciuitatibus ⁊ domibus ⁊ cetera. Discipulus. Si ita sentiunt: dicant quid cause est ꝙ de eodem boue homines/canes/aues/reges et pauperes/nobiles et populares comedunt. De eodem quoqꝫ vino similiter diuersi homines bibũt ⁊ de eodem frumento pascuntur ⁊c̃. Si hec ex initiali sidere habent ꝙ aut a bestijs deuorentur/aut igne vel aqua intereant aut in regios tm̃ cibos veniunt: iuxta ea que de natiuitatibus hominum ventura autumant? Magister. Respondebunt proculdubio aliquid: ne victi videantur ab adolescente si hec ⁊ similia ipsis obieceris: nos interim que restant percurramus. Discipulus. Probe.

Galatas.4.

Augustinus
Canonica inhibitio.

Confutatio vulgaris

De fabrica imaginũ astronomicarũ: ⁊ necromāticarũ q̄liter aut ad q̄d valeāt: ⁊ q̄ nullā vim a cõstellatiõe habēt: ſ3 circa eos demon operatur. fiunt aũt sub constellatione: vt impietas idololatrie magis occultetur. Deflentur ⁊ astrologi miseri qui nesciunt sui misereri. Capitulum XX Magister.

Astrologorũ vanitates circa imagines

Astrologie vltima pars (iuxta p̄libatā diuisionē) de imaginũ astro-
nomicarũ fabrica est: inquantũ sub certis constellationibus sculpũ-
tur aut funduntur / vel ad fugandum nociua / vel alliciendum ⁊ pro-
mouendum vtilia ⁊ concupita: nam in varios vsos ordinanť. Alique in qua-
fundam rerum destructionē: vt si scorpiones a loco amouere cupiant / figuram
scorpionis certe materie sculptura aut fusione imprimunt sub constellatione
cõuenienti: ⁊ nomen effectũ significās nomen rei fugande / ⁊ nomen signi ascē-
dentis ⁊ eiusdē diuersis partibus imaginis inscribunt: cum quibusdam alijs
obseruantijs: quas cũ modo totius operationis silentio libet transire. Pro ef-
fectu cõtrario contrariā constellationē ⁊ operationē obseruādā tradũt. Siliť
in imaginib⁹ q̄ ad amorē ⁊ inimicitiā / ⁊ ad sanitatē aut infirmitatē īducēdas
fiunt / aut ad alios effectus consequendos ordinantur. Disci. Aliquādo ne
per huiuscemodi imagines concupiti effectus causanť? Magister. Effectus
intentos multotiēs ad taliũ imaginũ multiplicationē secutos fuisse / experiē-
tia multos edocuit: ⁊ heũ miserabiliter decepit. Non enĩ hi fiunt virtute ima-
ginis a constellationibus recepta: sed operatione demonũ: vt manifeste testa-
tur sanctus Thomas secũda secũde. q. 97. arti. 2. in solutione secũdi argumē-
ti: ⁊ in libro de occultis operibus nature. Et contra gentiles lib. 3. ca. 103. ⁊ ve-
nerabilis antistes Guilhelmus libro de fide ⁊ legib⁹. Auerrois quoq̄ aduer-
sus Algazelem scribens huiuscemodi imagines prorsus inefficaces asserit.
Nam artificialia inquantũ huiuscemodi nec celestē influxũ recipiunt: nec ali-
cuius operationis naturalis per se causa sunt: sicut patet ex naturalibus ⁊ quā-
titas de genere actiuorũ nõ est: imago igiť ex quacũq̄ materia fabricata / sub
quibusuis constellationibus nihil amplius de virtute celesti accipit q̄ massa
nõ effigiata ex qua imago fit: nec nomina que inscribuntur virtutem aliquam
habēt: vt in sequētibus patebit. Similiter q̄ imagines sepeliunť in medio lo-
ci in quo operatio eorum expectať / actioni naturali contrariať: quia actiua ⁊
passiua applicata fortius agunt ⁊ patiunť. Vanitatem maiorē indicant ob-
seruantie cetere que in illis obseruanť: vt cum sinistra manu quedam nomina
inscribunť: imaginũ quedā supine sepeliunť: alie sursum erectis pedibus capi-
te deflectuntur: que omnia (vti ex doctoribus ante cõmemoratis patet) signa
magis sunt occulti pacti initi cum demonibus ab his qui talibus vtuntur / q̄
cause ad effectum naturaliter concurrētes. Sicut in imaginibus necromanti-
cis angelorum / aut potius demoniorum inscriptio: ⁊ aliorum nominum ⁊ chara-
cterum ignotorũ. Insuper diuersarũ suffumigationũ / inuocantiũ quoq̄ vsus
signa sunt manifesti pacti cum demonibus. In hoc enim differre dicit sctũs

Sctũs Thomas
Guilhelmus
Auerrois
Pacta demonum

Thomas secunda secũde. q. 96. arti. 2. imagines astronomicas a Necroman-
ticis. In vtrisq̄ aũt tempora obseruanť et cõstellationes certe. Disci. Sed
frustra: si imaginibus expectatā virtutem non influunt. Magi. Sed vt ta-
li fuco demonis consortiũ et idolatrie impietas magis occulteť: vnde propter
manifestas impietates que in execratione imaginũ Necromanticarũ fiunt /
propemodum omnes: non solum christiani / sed aliarum factionum prudenti-
ores abhominanť easdem: astrologicas vero cum nec incognita nomina ha-
beant / suffumigationes nõ requirant: sed a solo celestiũ influxu efficaciā sor-
tiri videanť: plerisq̄ etiam christiani amplectunť: et eo infelicius errāt / quan-
to minus diabolicas versutias nephando operi adesse suspicantur. Dimisit Ps. lxxx.
enim eos deus (vt Dauid cecinit) s̄m desideria cordis eorũ: ibunt in aduenti-
onibus suis. Dis. Heu quanta impietas sub vmbra astrologie latitat. mise Miseris
reor secte huic miserrime: que sui nescit misereri. et dum alijs ad salutē et bo... astrologie
na euentura predicere frustra laborat: ipsa elephātino morbo tabescens / can-
crum quoq̄ vsq̄ ad interiora anime sue serpere sinit. Mag. Nõ modo ima-
ginum impietas astrologie vim faciens / sub vmbra eius se occultat: sed om-
nis pene superstitionis infelix soboles sub alas ipsius cõfugit: dum superua-
cua tpa impie obseruat. Disci. Obsecro / graueris minime infelicē super-
stitionis genealogiam nominatim texere: vt completius videam mala qui-
bus curiosi astrologi participāt. Curiosos illos aio qui ex astrorum influxu ef-
fectus expectant: quos ratio naturalis ex illis prouenire non posse conuincit
et scriptura sacra detestatur.

De triplici superstitionis filia. et qualiter diabolus inuentor illius diuersis temporib⁹ genus humanum per illas decepit. Capitulum XXI Magister

Superstitio vitiũ est religioni oppositũ per excessum. cuius vt ex di- Superstitio
uo Aug. li. 2. de doctria christiana patet triplex est filia. Idolatria Augustinus
scz / diuinatio / et superuacua obseruātia. ait enim: Superstitiosum Superstitio
est q̄cquid institutũ est ab hoib⁹ ad facienda vel colenda idola) ecce idola- triplex
tria) vel ad cõsolationes et pacta quedā significationũ cũ demonib⁹ placita
atq̄ federata: qualia sunt molimina magicarum artiũ (ecce diuinatio) et infra.
Ad hoc genus ptinent oēs ligature atq̄ remedia que medicorum q̄q̄ disciplina
condemnat: siue in p̄cantatiõib⁹ / siue in q̄busdā notis quas characteres vo-
cant: siue in q̄busdam rebus suspendendis atq̄ ligandis vel etiā saltandis.
⁊c. 26. q. 2. c. Illud. (ecce vana obseruātia) Diabolus q̄ppe / cuius supbiā ce-
lum ferre nõ potuit: diuini honoris percupidus / et homini qui in locũ vnde
ipse cũ angelis suis apostaticis ceciderat sublimandus erat / inuidens: multi-
plex supstitionis genus mortales docuit. sicut scriptum est: Inuidia diaboli Sap. 2.
mors intrauit in orbē terrarum. Primos eq̄dē parentes p diuinationē aggres-
sus est: dũ ipsis scientiā boni et mali esu pomi vetiti pmisit. Post lapsum ge- Genesis. 3. a.
neris humani ferme totũ orbē idolatria deprauauit. demptis paucis ad ciui-
tatē dei ptinētibus ciuibus. In statu quippe innocentie pthoplasti iusti / idola-
trie facile nõ cõsensissent: sed dolum statim notassent. Post lapsum vero eorũ
filij peccatis obcecati / hanc mira fallacitate amplexi sunt: et firmissime te-

nuerunt. Sed cũ hanc multiplex ꝓphetarũ scriptura et euãgelica doctrina
tandem a cordibus credentiũ hoim eradicauerũt/docuit eos vanas ꝛ supsti
ciosas obseruantias: tanq̃ de falsitate minus suspectas. Et istis heu delecta
biliter assensi sunt: et ita firmiter tenent: vt quotidianis sacerdotum clamori-
bus et admonitionibus radicitus extingui in christianis non possint. At au-
tem tibi morem geram: viperinã earundem sobolem breui ac plano sermone
explicabo. Primũ vero nõ de diuinatione que origene videt̃ prior sʒ de idola
tria/que est in vitiositate crudelior exordiar. Dis. Perpulchre.

De Idolatria et triplici secta gentilium. de adoratione creaturaꝝ. et q̃liter christiani imagines adorãt christi ꝛ sctoꝝ: cũ distinctiõe triplicis adorationis. Capitulũ. XXII. Ma.

Idolatria — Idola
Idolatria dicta est quasi latria. i. diuinus cultus idolis exhibitus. Ido-
la aũt sunt statue et imagines quas tali honore gentilitas venerabat̃:
credens aliq̃d diuinitatis inesse illis: ꝓpter responsa et mirabiles ac
vitales operationes quas demon inhab. tãs siue assistens opabat̃. sicut fuere
statue Hermetis trimegisti. q̃ mercurius dictus est: in quibus credebant arte
quadam sub certis ꝯstellationibus aias demonũ vel angeloꝝ includi. De q̃-
bus diuus Augustinus li. 8. de ciui. ca. 23. et seq. mentionẽ facit: easq; repro- — Augustinus
bat. Nec eñ naturalis philosophus ꝯcederet q̃scũq; spiritus artificialia cor-
pora posse vegetare et substãtialiter informare. Anima eñ vt Aristo. tradi- — Aristoteles.
dit/actus est corporis physici. i. naturalis/nõ artificialis. q; si nõ de informa
tione/sed inhabitatiõe senserũt quasi spiritus rebus q̃busdam et arte alliga-
ti statuis assisterent/eque errauerũt. Non eñ possunt hoies ꝑ quascunq; res
lapides/herbas/verba aut ꝯstellationes spiritũ compellere bonũ vel malũ.
vt vocatus veniat et idolum inhabitet. vt patebit in sequentibus. quoniã cor
poralia in incorporea agere naturali ordine non possunt. Fuere preter hos
ex gentibus: qui nõ statuis et imaginibus latriã exhibebãt quasi dijs/ sed re
bus creatis: quas deificatas credebant propter aliquã virtutem aut facinoꝝ
magnitudinẽ: quas statue representabãt. vtputa Joui/Herculi/Veneri et re
liquis huius generis portentis. Multiplicitatẽ ac vanitatẽ oim talium deoꝝ
sanctus Augustinus fere per decẽ primos libros de ciuitate dei eliminat. De — Augustinus
q̃bus et psalmista dicit: Omnes dij gentium demonia. et iterũ. Simulacra — Ps. xlvj.
gentiũ argentum et aurũ/opera manuũ hoim: os habent et nõ loquunt̃: ocu- — Psal. 134.
los habent et nõ videbunt: aures habent et nõ audient: manus habent et nõ — Psal. 113.
palpabunt: pedes habent et nõ ambulabunt: nares habent et non odorabũt:
non clamabunt in gutture suo. Responsa aũt et cetera que circa illa fiebant/
demones operabant̃. Non deerant preterea qui omnes mũdi partes diuino
honore dignos existimabant: propter animã mundi per omnes partes eius
diffusam: quam deũ credebant. Sic a diuersis mundi partibus et proprietati
bus deorũ nomina multiplicabãt. de quibus diffuse Augustinus tractat in de
ciuitate dei lib. 7. Ceteri vt Platonici vnum summũ deum confitentes ac ho — Augustinus Platonici.
norãtes/intelligentias tamen siue angelos celestium corporũ animas ac de-
mones/quos aerea dicebant esse animalia: et animas hominũ ad ordinẽ di-
ctorum relatas/a diuino cultu non segregabant. Illorum errores sanct⁹ Au

gustinus libro octauo de ciuitate dei abunde extirpauit. Nam q̃ inm[...]
hoc vitiũ/ex hoc maxime perpendi potest/q; deus verus qui per ꝓp[...]
dicit: Gloriã meam alteri nõ dabo: multipliciter id inhibuit. ait eñ: D[...] — Esaie 42.
deum tuũ adorabis: et illi soli seruies. et in Exodo sculptilia et alienos deos — Mathei. 4.
populo fideli inhibens/ait: Non adorabis ea: neq; coles. Reliquas scriptu- — Exodi. 22.
ras in quibus idolatriã deus inhibuit: idolatrasq; q̃ multipliciter punierit
angustia temporis cogit preterire. Disci. Cur igitur christiani imagines
Christi et sanctorum non modo faciunt/sed adorant et colunt? Magi. Ve- — Quõ christiani imagines sanctorũ venerentur.
nerabiles imagines christiani nõ deos appelãt: neq; seruiũt eis vt dijs: neq;
spem salutis ponunt in eis: neq; ab eis expectant futurũ iudicium: sed ad me-
moriam et recordatonẽ venerantur eas et adorant. non aũt seruiunt eis cul-
tu diuino/nec alicui creature. vt dicit canon. Venerabiles. de conse. distin. 3.
Fiunt etiam/vt in ipsis ignorantes videant quid sequi debeant: et in ipsis le
gant qui litteras nesciunt. Nam quod legẽtibus scriptura/hoc et idiotis pre
stat pictura cernentibus. dicit canon. Perlatum. de conse: dis. 3. Dis. Quo — Adoratio triplex.
modo eas adorant si eis cultu diuino vt dictũ est non seruiunt? Magi. Ado-
rationum alia simplex est: et Dulia dicit̃: qua sanctis dei et eorundẽ reliquijs
ac imaginibus honorẽ impendimus. Alia excellentior est et hiperdulia no-
minatur. qua virginem Mariã matrem Christi/reliquias et imagines eius-
dem veneramur. Tertia est excellentissima que latria appellat̃: qua solum
deum colimus et adoramus. et Christum Jesum cum sit verus deus/eodem
cultu colimus. Humanitati vero Christi per se sumpte/solum deberet̃ hiper-
dulia. Imagines vero Christi et crucem in qualicũq; materia fuerit effigia-
ta eadem adoratione cum Christo veneramur per accidens: quia motus ado
rationis imaginis (vt dicit Damascenus lib. 3.) ad prototypum/id est ima- — Damascenus ca. 8.
ginatum vsq; refertur. non enim illas ratione materie colimus: sed q2 chri-
stum representant/eas rememoratiue veneramur. Crucem vero in qua pe-
pendit/et cetera gloriose redemptionis nostre arma/que tactu sui corporis
et sanguinis sacrauit: ẽm communiter doctores hiperdulia honoramus. Vi
deri possunt hic latius libro tertio sententiarum distinctione nona. in textu ꝛ
doctoribus. Ceteras superstitionis partes simili compendio nunc percurre- — Magister sententiarum.
re frugi erit.

De diuinatione et eius speciebus. Insuper ex quibus causis futura predici possint. Capitulum XXIII Discipulus.

Altera superstitionis filia iuxta prefatã partitionẽ Diuinatio dicta
est. Mag. Hec ipsa est qua futura prenoscere miseri laborãt per — Diuinatio
ea q̃ prenosci non pñt. vt fortuita et casualia: q̃ per se causas nõ ha-
bent: silr ea q̃ dependent a potẽtijs rationalib⁹: q̃ se habent ad opposita ẽm
philosophos. vt cenare aut ieiunare et silia. Talia eñ solus Deus nouit an
teq; fiant: q̃ vocat ea q̃ nõ sunt tanq̃ ea q̃ sunt. apud quẽ nõ est transmutatio/ — Roma. 4. c.
neq; vicissitudinis obũbratio. Qui igit̃ talia sibijpsis quocũq; ingenio vsur — Jaco. 1. c.
pant/diuini dicuntur: quasi deo pleni. vt ait Isidorus libro octauo etymolo-
giarũ. diuinitate eñ se plenos simulant: et astutia quadam fraudulenta ho- — Isidorus.

[...]is futura ꝯiectant. Effectus aũt q̃ ex suis causis ex necessitate ꝓueni[...]
[...]si specialiter a deo suspendanẜ) certitudinaliter iuxta naturalẽ cursum
[...]dici pñt. sicut eclipses solis et lune. et effectus qui ex suis causis vt in plu-
ribus ꝓueniũt/p̃dici pñt. quadã ꝓbabili ꝯiectura. sicut pluuie et tẽpestates
per astrologos et nautas: sanitas aut mors ꝑ medicos. nec hoc ad diuinatio
Thomas — nis impietatẽ ꝑtinet. vt declarat. s. Thomas. secũda secũde. q. 95. art. 1. Si-
militer ꝓphete p̃dicentes futura ꝯtingẽtia deo reuelãte: nõ diuinant/ sed ꝓ
Hieronymus. — phetant: qd malum nõ est. Diuinatio aũt vt Hieronym⁹ testaẜ sup Micheã.
2. c. Judices. 1. q. 1. semper in malam partẽ sumiẜ: qr in ea semper interuenit
operatio demonũ. Querere aũt ꝯsilium vel auxiliũ a diabolo malum magnũ
Bonauẽtura. — esse declarat. s. Bonauentura lib. 2. dis. 7. q. vltima. Disci. Sobolem itaq̃
quam hec superstitionis filia ex diabolo cõcipit et generat/ enumera queso.
Magister. Diuinatio superstitionis filia demoni copulatur aut per inuocati-
onem ipsius expressam/ aut occultã. Dis. Quomodo per expressam? Ma
gister. Nouerunt hoc Necromantici qui execrabilibus suis exorcismis et cõ
iuratiõibus/ characteribus et figuris/ et diuersis ceremonijs aut verius sa
crificijs/ demones certis temporibus ad danda responsa aduocãt: qui et va
Prestigium — rijs modis cõparent/ aut diuersis formis prestigiosis/ occultorũ sensus pre-
Somnium — stringentes (et dicitur prestigiũ) aut in somnijs apparentes. et diuinatio di-
Phythonia — citur per somnia. Respondẽt etiam per arrepticios et phytonas. et dicitur
phytonia. Nonnunq̃ ad quod vocanẜ prenunciant diuersis figuris: quas mi
seri hoĩes videre solent. vel in polito lapide/ ferro/ chalybe/ speculo aut vn-
gue hominis. et frequenter ad videndum talia eligunt virgines et pueros. ⁊
Geomancia — dicitur generali nomine Geomãcia/ quod est diuinatio: quasi diuinatio in ter
Hydromãcia — reno corpore. Si aũt apparitiones he sunt in aqua: dicitur Hydromancia. hy
dor enim grece/ latine aquã significat. Si apparitiones huiusmodi fiunt in
Aeromancia — aere: diciẜ Aeromancia. Si in igne: nominaẜ Pyromãcia: a pyr/ quod ignẽ
Pyromancia — latine sonat. Si in visceribus animaliũ in aris demonum immolatorũ ap-
Aruspicium. — parent predicta: dicitur Aruspiciũ. Si autem incantationibus videnẜ mor-
Necromãcia. — tui suscitari et respondere ad interrogata/ dicitur Necromancia. necros eñ
mortuus sonat latine. In hac pessima superstitione etiam sanguis adhibeẜ:
Isidorus — inquit Isidorus. nam demones amare et diligere sanguinẽ aiunt: nimirũ qr
diuinum appetunt honorẽ. In lege autem sanguis deo frequenter offerebaẜ.
Ab hac specie totũ illud diuinationis genus/ quod expressa inuocatione de-
monum fit: generali nomine Necromancia dicitur. In omnibus his solẽnis
processus constellationum obseruantias nõ negligit: q̃uis interdum sine ta
li fiant.

De Augurio et sacrilegio et speciebus earundem. Capitulum. XXIIII. Magi.

Thomas — Diuinatio aũt que fit absq̃ expressa inuocatione demonũ ſm sctm̃
Thomam secunda secunde questione nonagesima quinta articulo
tertio in duo genera diuiditur. Primũ est: cum ad pronoscendum
futura aliquid consideratur in dispositionibus aliquaꝝ aliarũ rerum. Alteꝝ
est: quod ꝓcedit ex ꝯsideratione eoꝝ que eueniunt ex q̃busdã que serio fiũt/
ad aliquod occultũ inquirendum. Primũ generali nomine auguriũ dicitur.
Secundum Sortilegium appellatur. vtriusque sunt species seu filie multe.

Dis. Augurij filie que sunt? Mag. Prima est astrologia: que ex di[...]tio-
ne siderũ in hora natiuitatis futuros nati euentus dijudicat. Secun[...] au- [...]
guriũ specialiter acceptũ: quod ex garritu auiũ et vocibus quorũcun[...] ani-
Auspiciu[m] — maliũ siue per sternutationes hominũ futura ꝓnosticat. Tertia est Auspi-
cium ex motu aut volatu auiũ aut quorũlibet animaliũ/ vel saltu membrorũ
Omen — ꝯiectans per visum hoc quod auguriũ per auditũ. Quarta. Omen diciẜ: qd
fit dum verba hominũ absq̃ intentione dicta/ quis retorquet ad futurũ quod
Chiromãcia. — vult pronoscere. Quinta est Chiromancia: ex lineis manuum futura predi-
Spatulmãcia — cens. Chir enim grece latine manus dicitur. Sexta est Spatulmancia ex si-
gnis et figuris in spatulis animaliũ consideratis/ contingentia augurians.
Operosum esset singularũ exempla ⁊ modos describere. Di. Pretermissis
Sortilegium. — talibus/ sortilegij filias edissere. Mag. Sors fit aut protrahendo incerti
numeri puncta versa facie ad lunam/ cũ ceteris obseruantijs: ex quorum pun
ctorum collectione statuunẜ quatuor figure: quas matres vocãt: e quibus ali
as non paucas eliciunt: et nominibus planetarũ/ signorũ et domorũ ⁊c̃. no-
minant aspectus earundem: et ceteras habitudines quemadmodum in figu-
ra celi considerãt. Aiũt enim/ dum homo ex desiderio inquirendi futura/ pun
cta signat: iam ex constellatione natiuitatis sue ad hoc peruenit/ vt vis celi
Geomancia — manũ suam dirigat/ quo nec plura nec pauciora puncta faciat q̃ ad iudiciũ
intentum sufficiant. diuinatio hec Geomancia diciẜ: differens ab ea quã pau
lo ante inter Necromancie species cõmemorauimus. Illa enim apparitiões
factas in corporibus politis et terreis considerat: hec puncta signata in ter-
ra et lapide vel tabula pensat: et propter nimiã propinquitatem ad astrolo-
Alie sortile — giam multos decipit: immo nonnullos sacerdotali corona insignitos obceca-
gij species — uit. Fit et sors ex consideratione figurarum que prouenient/ si liquefactum
plumbum in aquam fundiẜ; si festuce inequales a sortilegis tolluntẜ. si charte
scripte et vacue fortuitu ex olla leuanẜ. si in proiectis taxillis puncta cõside-
rantur. si in apertione libelli alicuius quod primũ occurrerit pro re dubia at
tenditur. si attactu ferri candentis/ aut duello innocentia alicuius probatur.
Ampliorẽ deductionẽ illarum diuinationũ in aliud tempus reseruo. De ob-
seruantiis nunc loquamur.

Q demones rebus aut verbis a necromãticis cogi nequeunt: sed a solo deo: angelis: sanctis et hominibus iustis virtute diuina: sed vocati a Necromanticis veniunt propter initum pactum. Cap. XXV. Disci.

Continue paulisper calamum ab exaratione obseruantiarum: donec
que dubia vidẽtur circa diuinationẽ et eius prolem paulo latius re
soluas. Magister. Triduum totum non sufficiet si omnibus que
circa dicta queri possunt respondere tentauero. Discipulus. Non omnia:
sed pauciora de his monebo: tu fac ne copiosior sis in respondendo. Primũ
quod animum meum innodauit: si demones necromanticis exorcismis aut
ceteris rebus quibus vtuntur coartari possint: vt etiam inuiti compareant?
Magister. Huius dubij obscuritas q̃q̃ explanatione multa egeat. sufficere

tñ p... ad presens responsio negatiua/quã.s.Thomas dat in.q.disputa-
de tis ... dei.q.6.art.18. Cũ enim incorporee substãtie sint/corporeis rebus
nõ co- subducunt minime.vt deduci posset ex naturali philosophia.nec (vt diuus Au
cantur. gu.dicit lib.12.super Geñ.ad literam) corpora in spiritus agũt. Et de demo
Thomas ne ad Job dñs dixit: Non est potestas super terrã que ei comparetur: qui fa-
Job.xlj. ctus est vt nullum timeat. Disci. Vocati igitur sponte sua veniunt? Magi.
Nõ oportet:nam etsi terrena potestas dñari illis nequeat/ virtute tñ diuina
Thomas coguntur.vt ait sanctus Thomas vbi supra:qñqꝫ quidem ab ipso deo/qñqꝫ ve
Augustinus ro a sanctis et angelis et hoĩbus virtute diuina. Et Aug.lib.5.de trini.c.4.
ait: Spiritus vite rationalis desertor atqꝫ peccator/ per spiritũ vite rationa
lem piũ et iustum regitur. Pij aũt et iusti sunt sancti et angeli et homines.
Ps.cxliiij. Scriptũ est aũt:qꝛ voluntatẽ timentiũ se faciet deus. Coguntur deniqꝫ demo
nes inferiores per superiores.ait sanctus Thomas.et hoc arte magica. Di.
Quõ autẽ superiores inducunt aut cogunt vt inferioribus precipiant/ aut
ipsi compareant:cũ res necromantice in ipsos actionẽ et virtutem non habe-
ant? Mag.Meminisse oportet:ꝙ in diuinatione pactũ interuenit inter di-
In diuinando uinos et ipsos demones:manifestum/aut occultum.vt premissum est. Vñ et
pactũ interue necromãtici libros sue sacrilege artis demonibus ↄsecrandos tradunt:maxi
nit manifestũ. me aũt principibus:quorum noĩa etiam frequenter ponũt. Hoc aũt quid ali
ud est ꝙ manifestum inire pactũ cum demonibus:vt approbatis exorcismis/
characteribus et alijs/quoties inuocantur per huiusmodi initi pacti signa re-
cognoscant et mittant aut veniant. Unde vt vim illis inesse maiorẽ ostendãt
fingunt se nonnunꝙ inuitissime aduentare. Disci. Cur itaqꝫ nõ semper vo
Augustinus cati veniunt? Mag. Aut quia a deo non permittuntur. Illi enim (vt Aug.di
cit lib.2.de ciui.dei.c.22) non oĩa que volunt facere pñt:nisi quantũ illius or
dinatione sinuntur/cuius plene iudicia nemo cõprehendit:nemo reprehẽdit iu-
ste. Ad idem loquitur de trini.li.3.c.7.et.9. et libro octogintatriũ questionum
questione septuagesimanona. Uel magis attentũ in ceremonijs reddant in-
Job.viij.f. cantantẽ: quasi in aliquo defecerit. Uel etiã vt miseris turpiter illudant. Est
enim diabolus mendax et pater eius. Nec minus periculum est si occultũ de-
monis pactum interueniat. sicut in illis qui talibus vtuntur: transcribunt/aut
quopiam alio tradente discunt. Immiscet se nihilominus demõ astutus alijs
rebus et curiosis obseruantijs:super quibus nulli vnꝙ pepigit. de quibus
mox tractabimus.

Res corporales quib9 necromãtici vtuntur quamuis demones nõ cogant: alliciunt tñ vt signa federate societatis. Redditur etiã causa cur sub certis constellatiõibus.nocturnis horis.locis horribilibus.pueris.virginib9 magis ille apparitiones fiũt. Ca.XXVI.Di.

Quõ demões alliciantur reb9 corporalibus. Augustinus

RES itaqꝫ quibus necromantici vtuntur/nulla vi cogunt demones: sed
magis vt signa federis aliciunt. Magi. Ita diuus pater Aug.li.
21.de ciui.c.6.sentit dicens: Alliciuntur aũt demones ad inhabitan
dum per creaturas/quas nõ ipsi sed deus condidit:delectabilius pro sua di

uersitate diuersis:nõ vt animalia cibis/sed vt spiritus signis:que cuius
delectationi congruunt:per varia genera lapidum/herbarũ/lignorum/anima
carminũ et rituũ. Dis. Sed quis nouit quibus delectentur? Magi. ...
Augustinũ in eodem loco. Ut aũt alliciantur (ait) ab hominib9/ prius eos Idem
ipsi astutissima calliditate seducũt: vel inspirãdo eorum cordib9 virus occultũ
vel etiã fallacibus amicitijs apparendo:eorũqꝫ paucos discipulos suos faci
unt/plurimorũqꝫ doctores. Neqꝫ enim potuit nisi primũ ipsis docẽtib9 disci
quid quisqꝫ illorũ appetat:quid exhorreat: quo inuitetur numine vel cogatur.
Vñ magice artes earũqꝫ artifices extiterunt. Addere potes quã sanct9 Tho- 3.pte.q.xv.ar
mas ponit rationẽ:qꝛ per hmõi res corporales sciũt facilius posse complere ti.v. scrip.ij.
effectũ ad quem inuocantur:et hoc ipsi appetunt: vt scꝫ eorũ virtus admirabi- dist.vij.q.ij.
lis habeatur:et ꝑpter hoc sub certa constellatione aduocati magis adueniũt. arti.i. de po.
Dis. Uirgines aũt et innocentes pueros/cur magis ad visiones eligunt? dei.q.vj.arti.
Mag. Ut ex hoc in sue diuinitatis opinionẽ homines adducant/quasi mun- vj.
diciam ament:ait.s.Thomas. Accedit ꝙ prestigia et fascinationes illusio- Deligunt pue
nesqꝫ propter organorũ ac spirituum teneritudinẽ facili9 fieri possunt: timẽt ri ad visiones
magis:et a iudicio rectitudinis citius abstrahunt. Unde ad alienationes hu nocturno tpe
iusmodi inducendas nocturno tpe/in biuijs/specubus subterraneis:et simi locis rectis
libus/et tpibus et locis magis cõparent:in quibus horror et aura corrũpẽs
ac spiritus pestilens sensus immutant crebrius. Quibus autem modis sen-
sus ludificari possint/Auicenna sexto naturaliũ abunde prosequitur. Gene- Auicenna
rales autem modi duo sunt. Aut enim operantur spiritus nequam aliquid
extra nos.aut in nobis.quod diuus Augustin9 libro.4.de trini.c.11.clare in- Augustinus
sinuat dicens. Facile est spiritib9 nequissimis per aera corpora facere mul-
ta/que mirentur anime terrenis corporibus aggrauate:etiam melioris affe-
ctus. Si enim corpora ipsa terrena nõnullis artibus et exercitationib9 mo Illusiones
dificata in spectaculis theatricis tanta miracula hominibus exhibent: vt hi phantastice
qui nunꝙ viderunt talia/narrata vix credant:quid magnũ est diabolo et an demonum
gelis eius de corporeis elementis per aera corpora facere que caro miretur?
Aut etiam occultis inspirationibus ad illudendos humanos sensus phan-
tasmata imaginum machinari: quibus dormientes vigilantesqꝫ decipiat/
vel furentes exagitet. In libro quoqꝫ de ciuitate.libro.18.c.18: quod narra-
tur de conuersione sociorum Diomedis in aues:qui videntur in insula Dio-
medea non longe a monte Gargano qui est in Apulia. Item de socijs Uli-
xis quos Circes maga famosissima in bestias mutasse Uarro commemo- Uarro
rat. Et de Arcadibus:qui tranato stagno quodam in lupos verti perhiben
tur:et in decennio si interim humana carne non vescuntur/in homines redi-
re. Has similesqꝫ transformationes/quas ibidem recitat Augustinus: super
ficietenus factas ait:vt videantur esse res quod non sunt phantasia homi-
nis immutata:sicut et in somnijs fieri solet. Assumit hoc dictum canon vice Phytonissa-
sima sexta questione quinta nec mirum. Et simile fieri sceleratis mulieribus rum phanta-
retro post sathanam conuersis:qui se nocturnis horis super bestias cũ alijs stica illusio.
equitare et conuenire credunt.dicit.c.episcopi.eadem questione. Qualiter
autem permissione diuina:non propria virtute/sed ex elementis in quib9 ra
tiones seminales sunt/demones veras res efficere possint: nec tamen inde
creatores dicuntur:forte in sequentibus dum de causis naturaliũ entiũ tractan
dum erit aperiemus.interim que restant breuius percurramus.

Soluuntur que obijci possunt contra dicta. Et specialiter verbis virtutem nullam inesse probatur. Capitulum XXVII

Discipulus.

NOn possum que adhuc restant dubia et dictis videntur ɔtraria non
mouere. Lege nuperrime Angelū Raphaelem Tobiā iuniorem
instruxisse/qualiter fumus cordis cuiusdā piscis supra carbones
positi extricaret omne genus demoniorum siue a viro/siue a muliere: ita vt vl-
tra nō accedat ad eos. qd Tobias experimēto verum didicit. Ma. Non fumus
Tobie. 8. a. ille: sed per Tobie meritū/qd significabat fum⁹ cordis/ demoniū extricauit
angelus. vn̄ ibidē scribitur: Tunc Raphael angelus apphendit demoniū et reli
Mar. 9. d. gauit illud in deserto supioris egypti. Ad idē facit qd dn̄s in euāgelio dixit:
Hoc genus demonij nō eijcitur nisi in ieiunio et oratione. Dis. Ieiuniū et ora
tionis verba in demones coactionis opationē habent? Mag. Minime. Sz
illis actibus merentur viri sancti exaudiri/vt deus ipse demones eijciat. Di.
Quid de exorcismis qs Salomon ad demones includendos vel expellēdos
De exorcismo Salomonis ɔfecisse legitur? Mag. Respondet sanctus Thomas vbi supra: Si Salomon
exorcismos fecit qn̄ erat in statu salutis: potuit esse in illis vis cogendi demo
nes ex virtute diuina. Si aūt tpe illo q̄ idola adorauit: vt intelligatur illos p
artē magicā fecisse: nō fuit in illis vis/nisi modo dicto: scz per modum signo
Exorcismus sacerdotalis rum allicientiū rc̄. Dis. Ita pari ratione nulla inest virtus exorcismis qui
bus sacerdotes ramos palmarū/cineres cereos/aquā/sal/vinū rc̄. et infan
tes baptisandos exorcisant? Mag. Nulla. Sed ad platione talium exor
cismorum nō dubitamus diuinā virtutem que poscuntur efficere. Disci. For
tasse ex inito cū ecclesia pacto? Mag. Quidni? sed illud per scripturas de-
ducere theologie reseruemus. Dis. Saltim verbis ɔsecrationis in canone
misse virtutē transsubstantiandi panē in corpus Christi: et vinū in sanguinē
dicere haud effugies. Mag. Non vim verborum/sed diuinā virtutem ad pro
lationē efficere quod intendit minister ecclesie/ circa debitā materiam in sa-
cramentis concedit Scotus super Magistrū lib. 4. vbi ad ea que contraria
Scotus videntur/respondet. Sed ne verba exorcismorū hesitationis venenū in corde
tuo nutriant: attende si vel vnde virtus ipsis possit inesse. Non ratione mate
rie/que aer est vel attramentū: aut queuis alia substātia. sic enim omnis ma
teria eius generis virtutē haberet similem. Nec ratione forme accidentalis/
que est diuersa characterū ɔfiguratio in scribendo et pferendo. Formis em̄
accidentalibus nullam inesse actionē de per se/philosophia docet et conuin
cit ratio naturalis. Nec ratione significati: quod est forma magis principa-
lis verbi. alias concedere habes contra sensum. hoc nomen ignis hanc char
tam incendere: hoc nomen mors contra te platū mox te interficere. hoc no-
men deus omne cadauer suscitare/vel aliud secretius: quod tetregrāmaton
dicunt: ab elemētis quatuor quibus apud hebreos nō dico scribitur/sed notatur:
nam ipsum innominabile perhibent. Dis. Sed fortasse ex impositione ha-
bent vim aliquā. Mag. Ab hoīe ne/an a deo? Dis. Ab homine ne dixe-
rim: qui nec ipse pōt quod per exorcismos fit. Magister. A deo igitur ne-
cesse est vt virtus sit: si que adesse putatur. Doceant igitur vbi dominus per se

vel discipulos suos tam execrabiles exorcismos/ignotorum et demo-
niorum instituerit: cum in contrarium scriptura clamitet. Discipulus.
Nonne in euangelio dixit: In nomine meo eijcient demonia/ et cetera ad dē Mar. x
sonantia? Magister. Ad inuocationem nominis domini in fide et charitate
vera/deus spopondit se virtute diuina impleturū quod petitur. Sic sanctos
patres adiurasse demones non inuocatos/sed occurrentes historie tradunt.
Aliter autem vsi nomine iesu exorciste quidam: vt in actibus apostolorum le
gitur: non demonem expulerunt/sed ab ipso grauiter verberati sunt. Exor- Actuū. xix.
cismi autem maleficiorum et si dei nomina contineant: alia tamen multa ha-
bent que diuinam virtutem non aduocant/sed magis abigunt: et tanto gra-
uius peccant quanto nomen dei contra preceptum decalogi inuanum et ad de
monis cultum assumunt.

Q vti non liceat diuinationibus: cum responsione ad quedam que videntur dictis esse contraria. Insuper q verbis et exorcismis nulla inesse possit cogendi demones potestas seu virtus. Capitulū XXVIII Disci.

ALiud quod insideat menti mee dubium ex iam dictis resolutum cer-
no: hesitabam quippe antea si diuinatione vti liceret. Magister.
Minime. Nam lege diuina/imperiali et canonica grauissimis pe- Inhibetur diuinatio lege diuina.
nis est interdicta. Lex diuina dicit Exodi. 22. Maleficos non patiaris viue-
re: et Leuitici 20. Vir siue mulier in quibus phythonicus vel diuinationis fue Exodus
rit spiritus: morte moriatur: lapidibus obruent eos: sanguis eorum sit super
illos: et ibidem ait dominus: Animā que declinauerit ad magos et hariolos/ Leuiticus
interficiendam esse de medio populi sui. Lex imperialis capite plecti iubet Imperiali
aut cremari. C. de male. et mathe. l. nullus. l. nemo. et l. culpa rc̄. Lex vero ca Canon extra
nonica sub qb⁹ qualibusue penis dicta phibeat et ɔtrauenie̅tes puniat/patet de sortilegijs
vicesima sexta questione quinta per totū. Tales etiam vt ait Augustinus si se per totum
non correxerint: ad eternam perditionem tendūt. vicesima sexta questione se Augustinus
cunda ca. qui sine. Et idem sanctus antistes libro septimo de ciuitate dei ca-
pitulo vicesimoquinto. tales artes ante aduentum christi in ciuitatibus gen-
tium seuerissima pena et legibus prohibitas et vindicatas testatur. Singula
ria scripturarum testimonia contra singulas supra memoratas diuinationis
filias adducere non tam operosum q̄ superuacaneum esset in huius epitoma
tis angustia. Discipulus. Miror si tanta districtione animaduerti iubētur
qui dictis diuinationibus operam dant: cur nōnullos sanctos talibus vsos
fuisse scriptura cōmemorans/minime reprehendit. Ioseph patriarcha per
somniorum interpretationem ad principatum egypti peruenit. Daniel pro-
pheta constituitur princeps super omnes prouincias regni babylonici. Rur- Danielis. ij.
sus sanctus Ioseph gubernator egypti fratribus suis dixit: An ignoratis q Gen̄. xliiij.
non sit similis mei in augurandi scientia? Quinimo per auspicia et auguria
bone fidei homines/futuram vel tempestatem/vel serenitatem predicere no-
uerūt. Proinde seruus abrae verba rebecce accepit pro omine: ex illis arguēs Gen̄. xxiiij.

y

do… a misericordiam fecisse cum Abraam. Sortes insuper omnino iniuste interdicte videtur: cum his beatus apostolorum chorus Mathiam elegerit.

ab.1.

De adiutoribus demonū quibus sancti vsi legūtur/supra mihi satis factū meminisse. Sed ad hec si que habes responde: nam tantos viros male egisse in huiuscemodi diuinationibus sentire nequeo: scripturis prohibentibus illa/cōtradicere non audeo. Magister. Probe: iusta enim ⁊ rationabilis est diuinationū inhibitio: ⁊ pie excusabilis sanctoꝝ in his operatio. Ad primū qd' de somnijs opposuisti: dicēdū ꝙ sōnioꝝ causa est vel intrinseca vel extrinseca.

Somniorū causa duplex

Intrinseca: vt ꝑ species a sensibilib⁹ receptas: aut cōplexione hoīs causatas. Extrinseca vera somniorum causa est vel corporalis: vt influxus incorporeus sensus: vel spiritualis: vt deus ꝑ se/vel per bonos angelos: aut diabolus ꝑ phantasticas ⁊ fallaces illusiones. Per hec vltima somnia diuinare/species est superstitionis prohibita: non per alia: de quibus latius differendum erit eo loco quo de potentijs anime interioribus tractabimus. Discipulus. Somnia autē regis egypti ⁊ babylonis a qua causa fuere? Magister. Ab extrinseca spirituali/deo scilicet vel bonis angelis. Similiter ⁊ interpretatio eorundem facta per Joseph ⁊ Danielem. Ad alterum respondet sanctus Augustinus hec verba Joseph dixisse vel iocose: vel ſm vulgi opinionem vicesimasexta questione secunda. Quod ait: Ad tertium: concedendum non ambigo quedam animalia in aere/terra ⁊ aquis celesti moueri influentia: ⁊ elementorum mutationem presentire: vocibusqꝫ ⁊ motu indicare. Unde ⁊ in Hieremia propheta legitur: Miluus in celo cognouit tempus suum: turtur ⁊ hyrundo ⁊ ciconia custodierunt tempus aduentus sui. Diuinare autem ex motu ⁊ voce animaliū/fortunā aut diffortuniū: effectus etiā qui a libero arbitrio pendent/⁊ a celestibus non causantur/eque prohibetur: sicut talia per astrologiam practicare. Ad quartum: lege que seruus abrae egit ante ⁊ post rebecce responsionē: ⁊ inuenies omen non interuenisse.

Augustinus

Hieremie.8.

Discipulus. De sortibus autem quid dicendum est? Magister. Sors vt habet sanctus Thomas libro de sortibus. ⁊ secunda secunde. q.95. articulo.8. triplex est. Diuisoria/qua inquiritur ad quē pertineat res diuidenda. de hac Prouerbioꝝ.18. Contradictiones cōprimit sors. vel dignitas: de qua Actuum.1. in electione Matthie dicitur: ⁊ cecidit super Matthiam: vel pena. hac deprehenditur Acham qui de anathemate aliquid surripuerat. Josue.7. et Jonas a facie domini fugiens sorte deprehensus est ⁊ missus in mare. Jone.1. Alia est sors consultoria: qua inquiritur quid agere oporteat aut quando: sic fuit sors missa in vrnam: vt sciretur qua die ⁊ mense occideretur gens iudeorum. Hester.3. Tertia est diuinatoria qua inuestigatur quid futurum sit. Hac vsus est rex babylonis stans in biuio ⁊c. Ezechielis.21.

Sors est triplex.

Prouerbioꝝ.

Actuū.1.

Josue.7.

Jone.1.

Hester.3.

Ezechiel.21.

In omni vero sorte expectatur euentus vel a celesti influxu: vel a fortuna: vel a deo aut a demone. Cum autē celum nullam operationem habeat in ea que sorte inquirūtur/vanum ⁊ superstitiosum est vti sortibus ea intentione: quia sic non carent demonū ingestione: multo minus cum expectatur euentus a demone. Si autem expectatur euentus a fortuna/vt cōmuniter in sorte diuisoria super re diuidenda cum non potest concorditer diuidi: non videtur habere (vt ait sanctus Thomas) nisi forte vitium sanitatis. Si autem in sorte diuisoria aut consultoria expecuatur euentus a deo: iuxta illud Prouerbiorum decimosexto. Sortes mittuntur in sinum/sed a domino temperantur: locum habet quod Augustinus dicit super psalterio. Sors nō est aliquid

Sanct⁹ Thomas.

Prouer.16.

mali: sed in re dubia diuinam indicans voluntatem. Vicesimasexta que[stione] prima. Sors. Tali sorte vsi fuerunt patres sancti de quibus supra. Se[d in] his quoqꝫ quadrifarie vitium potest accidere (ait sanctus Thomas) P[ri]mo si absqꝫ vlla necessitate fiant: videtur enim illud ad dei tentationē pertinere. Secundo si fiant in necessitate: sed absqꝫ condigna dei reuerentia ⁊ premissa oratione. Tertio si diuina oracula in sortibus expectata/ad terrena negocia et ad vite huius vanitates conuertamur. Quarto si in electionibus ecclesiasticis que fieri debent inspiratione spiritussancti/aliqui sortibus vtantur.

…tarum vitiū quadruplex.

Discipulus. Nunquid tali sorte vsi sunt apostoli in electione Matthie? Magister. Etiam: sed vt Beda dicit super hunc scripture locum/nondum erat plenitudo spiritussancti in ecclesia effusa. Unde post spiritussancti missionem septem diacones non sorte/sed electione constituerunt. Sors diuinatoria semper est suspecta ⁊ mala. Ex his sanctarum scripturarum/doctorum catholicorum ⁊ canonum diuersas sententias facile est concordare: quod alijs relinquamus.

Beda

Discipulus. Probe. nam extra limites epitomatis me de illis inquisiuisse fateor. De duello tamen ⁊ iudicio ferri candentis: que inter sacrilegia nominata sunt: ⁊ ad que nonnulli militaris ordinis ac vetule quedam sepius se offerunt: quid dicendum? Magister. Illicita sunt: patet de primo secunda questione quinta capitulo Monomachiam: et de secundo capitulo finali de pur. vul.

De tertia specie superstitionis que est vana obseruantia. Et specialiter de arte Notoria ꝙ illicita sit et vana. Capitulum vltimum. Discipulus.

Restat tertia superstitionis filia nunc describenda. Magister. Hec est vana obseruantia: vel ad scientiam acquirendam: vt in arte notoria: vel ad immutanda corpora per extranea remedia: vel ad precognoscendum futura fortunia aut diffortunia: vel ad preseruandum a malis per suspensa ad collum aut qualitercūqꝫ portata diuina verba.

Obseruantia notoria

Discipulus. Quid per artem notoriam intelligis? Magister. Uanam quandam superstitionem: que habet quasdam pro qualibet scientia figuras characteribus ⁊ nominibus ignotis insignitas: ac etiam certas orationes nomina multa ignota continentes: quas dum continenter ieiunijs viuens ⁊ se macerans cum certis cerimonijs dixerit/et figuras summa intentione aspexerit: scientiam desyderatam sine labore alio vel studio acquirere dicitur.

Ars notoria

Discipulus. Si illicita non est hec ars eam mihi tradas queso: vt preterite reliquas philosophie scientias addiscam. Quid laboramus superuacue/ego discendo et tu docendo: si breui tempore omnes disciplinas arte notoria acquirere possunt? Magister. Illicitam esse hanc artem ⁊ inefficacem sanctus Thomas secunda secunde. q.96. arti.1. concludit: quia vtitur his que scientiam causare nequeunt: etiam demon per eam inuocatus nec intellectu illuminare/nec scientiam infundere potest: ꝙuis possit nonnulla scientiarum documenta tradere. Accedit ꝙ non inueniuntur qui ex arte ista in scientijs pre ceteris fuerint illuminati: sed potius infatuati. Uenit ad me dum studio insisterem in vniuersitate Friburgensi Magister quidam Pariensiensis cum arte

Exemplum

tendebatq; figur̃as/orationes ⁊ cetera huius generis portenta: persua
denicq; vt hac via quas non haberem scientias acquirerem. Abhorrui
figu s/characteres et ignota nomina: ⁊ nullam illis inesse efficaciam de-
monstrabam·Ipsi autem dum in falsa credulitate remaneret obieci: quare
non ipse scientias plurimas quas non habuit tali arte acquisiuisset. Confu-
sus ille/ad excusandas excusationes in peccatis confugit. Nec valet quod
Danielis.j. adducunt de Daniele ⁊ socijs suis abstinentibus a cibis regijs quibus deus
pre ceteris scientiam dedit: non enim abstinebant per vanam obseruantiam
artis notorie: sed ne contaminarentur cibis gentilium contra prohibitionẽ
legis diuine: ideo merito obedientie a deo pre ceteris sunt sciẽtijs prediti. Et
2.Reg.3.b Salomon petens scientiam gubernandi populum meruit eam accipere/non
1.Cor.12. a demone sed spiritu sancto: qui diuidit singulis prout vult. 1. ad Corinth. 12
Augustinus Ceteras vane obseruantie partes diuus Augustinus eliminauit sufficienter
libro secundo de doctrina christiana: cuius nõnulla verba a principio addu-
cta sunt: Obseruantias autem temporum plurimas esse superstitiosas ⁊ va-
nas/manifestũ est ex his que supra de electionib⁹ disserta sunt. Incantationes
vero/⁊ carminationes et obseruantias aniles pene innumeras cribrare/non
est presentis negocij. In predictis etiam quod sufficienter probatum non est
aut determinatione ecclesie/vel sacre scripture contrariatur: pro non dicto
habere volo. Discipulus. Ego vero ab omnibus illis etiam que excusatio-
nis quandam vmbram habent/sed suspecta videntur sedulo abstinebo.
1.Tessal.5.d Magister. Prudenter: nam hoc Apostolus admonuit dicens: Ab omni spe-
cie mala abstinete vos. Vale ⁊ crebra repetitiõe que de septem artibus libe
ralibus tradidi rudimenta/memorie cõmenda: in his intellectum ⁊ ingeniũ
exerceto: vt ceteras philosophie partes celerius apprehendas et sanius in-
telligas.

Finis septem artium liberalium.

…iber VIII de principijs rerum natura/…m. De laudibus philosophie naturalis ⁊ …dine tradendi eandē. Capitulū I Disci.

Liquot iam lucubrationibus que tradidisti artiū rudimē/ta indefesso labore apud me reuolui: ⁊ in quem finem ipsa/
Continuatio p̄cedentiū. rum tenderet cognitio anxius perquirēs/tandem in eam quā toti operi p̄misisti philosophie partitionē diligētius oculos conieci. Et p̄ter has triuiales ⁊ quadriuiales disciplinas/partē philosophie que de totius singularūq₃ partiū mundi naturis ⁊ origine differit conspiciēs: memini qđ dudū a te audiuerā: artes liberales nō ꝓpter se/ sed vt adminiculatiuas in hāc que de naturis rerū ceterasq₃ p̄hie altiores disciplinas addiscēdas esse. Harū itaq₃ principia iamiā in mediū ferri p̄missoꝝ ordo expostulat. Primū autē de naturis rerū: posteri⁹ vero de moralibus ⁊ theologicis tractandū censeo: ⁊ id quātotius succincto familiariq₃ sermone fieri vehementer exopto. Magister. Partē p̄hie que rerū naturaliū principia ptractat a nullo vnq̄ docto viro neglectā: verūetiā ab indis/arabibus/egyptijs grecis ⁊ latinis diuersarūq₃ religionū ꝓfessorib⁹ sūmis laborib⁹ conq̄sitā manifestū est: a paucis vo (aut vt veri⁹ loq̄r) a nullis s̄m p̄cisionē inuētā facile crediderim. Totius equidē vniuersitatis entiū singuloꝝq₃ naturas/principia ⁊ causas inuenisse quis se iactabit? Cū vero nec tu hanc p̄cisionē/ sed breuem apertūq₃ sermonē expostulas: tuū percupidū sciendi animū si nō cibo solido/ lacte tn̄ vt tantille etati congruit pascā: ⁊ de thesauris philosophoꝝ que visa fuerint magis necessaria in mediū proferā. Disci. Et ego quia difficillima sunt hec cognitu/aures diligētissimas accōmodabo: vt ne verbū quidē dicas qđ nō alta mente recondam. Magister. Nec te diligentius auscultasse aliq̄n
Aristoteles penitebit: nam cognitis principijs rerū: nō obstabit quo minus res ipsas suo modo cognoscas. Tunc eñ (inquit Aristo. j. physicoꝝ) arbitramur vnūqđq₃ scire/cum causas eius cognoscimus primas: ⁊ principia prima vsq₃ ad elemēta. Plerūq₃ tn̄ p effectus ad causarū noticiā deuenimus. Innata equidem est via nobis ꝓcedēdi a nobis notiorib⁹ (q̄ sunt effectus) ad notiora nature (que sunt cause ⁊ principia.) Hunc igit ordinē alternatim cōmutabimus: ⁊ nūc per principia causas ⁊ effectus/nunc autē per effectus sensibiles principia ⁊ causas manifestare contēdemus: ab vniuersalioribus ad particularia descendētes. Nam ⁊ illa quoq₃ nobis prius innotescunt. qđ in pueris liquet: qui primū omnes viros patres/⁊ mulieres matres appellāt: postea vo vnūquodq₃ specialius determinātes/hunc patrē ⁊ hanc matrē dicūt. Discipulus. Pretermissis itaq₃ longioribus ambagib⁹/ hac via rem ipsam aggredere.

De Opinionibus philosophorū circa rerū prima principia. Capi. II Magister.

Hanc quem inhabitamus visibilē mundū/quidā philosophorū semp fuisse ⁊ fore astruunt: vt sunt peripatetici. quorū princeps Aristote/
Opiniones les fuisse legitur. Quidam ipsum non semper fuisse/ sed gentium et
de mundo. nunq̄ desinere affirmant: vt Academici: quibus Plato p̄erat. Sequentium

autem multi ip̄m ⁊ incepisse ⁊ interiturū scripserūt. vt Stoici Erim Sibylle. Rursus quidā vnū tm̄/vt Pythagoras: quidā innumerabiles/ dos ⁊ gigni ⁊ dissolui p̄dicabant: vt Democritus ⁊ Anaximāder. Nec de mundi duratione ⁊ vnitate: verūetiam de ipsius ⁊ singularum rerum in eo contentarū principijs diuersa sensere. Nam vt refert Augustinus. 8. libro de ciui. dei ca. 2. Thales Milesius vnus illorū septem qui sapientes appellati sunt: aquā putauit rerum esse principium: ⁊ hinc omnia elemēta mūdi/ ip̄mq₃ mundū ⁊ que in eo gignunt existere. Anaximander eius auditor singularum rerum principia credidit infinita. Anaximenes vo quē discipulū reliquit: omniū rerum causas infinito aeri dedit. Cui succedens Anaxagoras dixit ex infinita materia/que constaret dissimilibus inter se particulis/ rerum omniū genera pro modulis ⁊ speciebus proprijs singula fieri. Diogenes quoq₃ alter Anaximenis auditor: aerem/diuine tn̄ rationis compotē/rerū esse materiam opinatus est. Archilaus qui Anaxagore successit/in materia rerum a magistro suo non discessit. Archilaum Socrates audiuit. Hic primus vniuersam
Socrates philosophiā ad corrigendos/componēdosq₃ mores inflexisse memorat. Sed
Plato discipulū reliquit platonē: qui omniū materiā speciem inuisibilem: sinum informem/potentiā/naturam/matrē mundi/nutricem formarū/subiectū/receptaculū/infinitudinē/siluam/hylen ⁊ originem uocabat. Huic succedens Ari
Aristoteles stoteles: qui nō modo memoratos/sed etiam Pythagorā: materiam numeris maxime autem dualitati assimilantē: ⁊ Empedoclē qui omnia ex quatuor elementis: Zenonē stoicum: qui ignis substantiā p aera in aquā conuersam: ⁊ in eo quēadmodū semē in fetu contentā/a qua cetera post hac gignerent asserebat: similiter ⁊ Epicureos singula ex athomis asseuerātes/ refellit: sed forte (vt multis visum est) non tam scite q̄ arroganter: non in re ipsa/sed verborū cortice quosdā ex iam dictis philosophis carpit. Heraclytus autem materiale principiū/qđ Thales aquā dixit/mare nominauit. Disci. Num autē qui in materiali principio discutiūt in effectiuo cōcordant? Magister. Fortasse re ipsa/⁊ si nō nomine: nam Thales mundū dei facturā ⁊ deum antiquissi/
Opiniones de p̄ncipio effectiuo mū dicebat. Hunc Stoici verbum/mentē siue iouem nomināt. Pythagoras monadē. Anaxagoras diuinū animū. Diogenes diuinā rationē. Archilaus mentē. Plato conditoriū intellectū ⁊ patrē deum. Alij primā causam: aliqui primā intelligentiā. Aristoteles autem principē: primū motorē ⁊ gubernatorem omniū appellat: sed nusq̄ ab eo mundū factū concedit: qm̄ eū primo motori coeternum credidit: Preter hos autem fuere alij q̄plures: quo positiões tanq̄ obscuriores silentio trāsimus. Disci. Sed qui nā illoꝝ veritati magis appropinquauerūt? Magi. Id facile videbimus si prius Mosen ꝓphetam theologū simul ⁊ philosophū de hac re audierim⁹. Disci. Quid hic ait?

Positio Mosi de rerum principijs ⁊ origine. Capitulum. III Magister.

Moses eruditus in omni sapientia egyptiorum: vt ait Ambrosius:
Moses p̄hus ⁊ theologus. nō tamē in p̄suasione humane sapientie: nec in philosophie simu/
Ambro. li. j. hexa. c. ij. latorijs disputationibus/sed in ostensione spiritus et veritatis tanq̄ testis diuini operis ausus est dicere: In principio creauit deus ce/
Genesis. I. lum et terram. Terra autem erat inanis et vacua: et tenebre erant super

168

...⁊ spiritus dei ferebatur super aquas. Quid hac assertione ve-
spūs veritatis edocuit? In principio inquit deus omniū conditor
t.i.de/vel post nihil in esse ꝓdire iussit (nam dixit ⁊ facta sunt) celū scʒ
empyreū qđ mox creatū/angelis est repletū: ⁊ terrā/hoc est materiā omniū.
Sed qualis hec fuerit ostendit dicēs: Terra aūt erat inanis ⁊ vacua: vel vt
alia habet trāslatio: inuisibilis ⁊ incōposita. Nō erat eñ hec ꝑma omniū ma
teries/formis saltē completis ⁊ specificis distincta: sed confusa ⁊ talibus pr
uata. Unde subdit: ⁊ tenebre. i. formaꝝ priuationes erāt sup faciē abyssi: hoc
Hieronymus. est materie confuse. Nam vt testat̃ sanctus Hieronymus sup epistolā ad He
breos: informē ⁊ ꝑiacentē materiā/quā greci hylen chaosq; vocauerūt. Mo
ses abyssum dicit. Sup faciē aūt dixit/⁊ nō in abysso: priuatio equidē nō est
de materie substantia vel eidem intima: cū sit nihil. Materia vero illa et si ꝓ
Augustinus pe nihil: nō tamen/vt Aug⁹ ait libro confes. xij. omnino nihil erat: ideo ⁊ de
ea dictū est: deus creauit terrā. De priuationib⁹ aūt quas p tenebras intelligi
mus: nō dicit̃ create sunt/sed erāt. Sequit̃: ⁊ spūs dñi ferebat̃ sup aquas. qđ
supra terrā inanē ⁊ vacuā/similiter ⁊ abyssum dixit: hic aquā appellat. Insu
per ⁊ in eodē verboꝝ contextu Moses totius vniuersi vnitrinū effectiuū ꝑnci
piū insinuat. Patrem/cum ait: deus. Filiū/cū dicit in principio (christus eñ
Joh. 8. d in euangelio se principiū nominauit dicens: Ego sum principiū qui ⁊ loquor
vobis) Spiritū sanctū: cū subiūgit: ⁊ spūs dñi ferebat̃ sup aquas. Idem etiā
Ps. 32. regius ꝓpheta his verbis enūciat: Uerbo dñi celi firmati sunt: ⁊ spiritu oris
eius omnis virtus eoꝝ. Audiamus qđ sequitur. Dixit quoq; deus/fiat lux. i.
forma: que tenebras/hoc est priuationes expellat: ⁊ facta est lux: quia dictum
impleuit effectus. Et vidit deus lucem q̄ esset bona: nō essentialiter/sed par
ticipatiue: omnia eñ bonitate creatoris participāt: cuius vt exemplata exē-
plaris imaginē gerunt. Et diuisit lucē a tenebris: nō eñ simul esse possunt for
ma ⁊ eius priuatio. Appellauitq; lucem diem: id est compositum/quod a for
ma denominationē accipit: ⁊ tenebras noctem. id est materiam priuationib⁹
formarum obfuscatam. Factūq; est vespe ⁊ mane: id est ex potētia ⁊ actu/ma-
teria scʒ ⁊ forma. Dies nō primus: quia ibi ordo nō attendit̃: sed vnus: id est
compositū qđ per se vnitas necessario comitat̃. Ex his autē que sequunt̃ in li
bro Geneseos elementoꝝ distinctio/natura ⁊ ordo colligitur: ⁊ ex his mixtoꝝ
origines (quas sextuplici differētia post hec enodabimus) nō sine velamine
Cōtra osores insinuant̃. De quib⁹ ad presens pro epitomatis nostri lege silentiū existimo:
ne in igne reprehensionis incalescāt fortius qui etiam dicta calumniari haud
desinent. Tūquia expositio nō singulis eo locutionis genere quo nutriti sunt
videatur appropriate conuenire. Tum etiā quia sacroꝝ eloquioꝝ sententias
mystico sensu pregnantes/philosophicis narrationibus immiscuerim: q̄bus
Augustinus non ego/sed diuus Augustinus in. xij. confessionū libro ac deinceps satisfa-
ciet. Ad reliqua pergamus.

De concordia dictarum opinionum. Capitulum IIII Discipulus

Opinionum concordia AD que pergis? Magi. Ad concordandas ꝑmemoratas phoꝝ de re
rum principijs sentētias. Non eñ ideo existimādi sunt inter se phi
contrarij in materiali rerū principio: quia legimus materiā omnium
ab alijs ignem/aerem/aquā/chaos/infinitudinē/sinum informē ⁊ ceteris que

cōmemorata sunt noībus appellatā: cū ⁊ ipsam a diuino philosopho
ram inanē/nunc abyssum/nunc vero aquā ꝯstet esse nūcupatā: que eñ
tia erat ad oīm formas/nimirū singuloꝝ noībus potuit noīari. Conuen
tius aūt in his q̄bus informitatē/ꝯfusionē/aut fluxibilitatē ipsius intelligi
mus: vt sunt terra inanis/abyssus et aqua: que Moses commemorat. Quid Materia plu
eñ terra inani (que et elementorū infimū et fex censet̃) difformius? Quid rium nomini
abysso infinita ꝯfusius? Quid deniq; aq̄s oculo corporali videt̃ fluxibilius? b⁹ appellata.
Et rursus terra dicit̃: q: materia dat forme fixionē. Abyssus: q: recipit a for- Augustinus
ma distinctionē. Aqua vero: quia ad formā appetitū habet: et continuā fluxi
bilemq; tendentiā. Nec in effectiuo principio diuersitas noīm opinionū ar-
guit diuersitatē: sed hoc: alius diuinū intellectum/alius diuinā mentem: ali⁹ Aug. li. solilo
ꝯditorem intellectū: alius primā causam: et si que sunt talia noīnant: Moses quioꝝ. c. 31.
aūt et Johannes euangelista principiū/deum spiritū/verbum/alpha et o: et Apocal.
innumeris alijs noībus appellant: vt insinuarent ipm innoīabile: et nō mo-
do noīa que ab intellectu imponunt̃/verūetiam intellectū et omne quod no-
minari pōt longe supergredi. de q̄bus hic nō est differendi locus. Ad ꝓposi-
tum redeamus. At vero formale reꝝ principiū/quod Moses lucē appellare
voluit: plato et aristoteles actū/formā/speciem nominabant: nec alij tale
principiū negauere: qui ex vna materia singula ꝯstitui asserebant. Non enim
sunt singula: nisi q: singulis formis actuata sunt et discreta: que in materia
erant ꝯfusa. Illud aūt quod Moses tenebras/Aristoteles vero priuationē
dixit: alij expresso vocabulo designare non curauerunt: eo q̄ essentialem rei
cōpositionē minime ingrediat̃: necessariū tñ est: nisi eñ materia careret for-
ma/ipsam nō appeteret: nec pro eiusdem introductione agens motū concita
ret. non eñ que habemus/sed q̄bus caremus appetimus: et vt ea habeamus
diuersis motibus vtimur.

Epilogus dictorum numerū et conditiones principiorū enumerans. Ca. V. Dis.

DUo itaq; principia rerum astruis: materiam et formam: e quibus Tria rerū na
tota earundem substantia intrinseca cōpositione ꝯsistit: quorū pri turalium prin
mū nō per agens creatū/sed verbo creatoris exordiū sumpsisse te cipia
staris: alterum vero dicis motu interueniente per actionē nature de potētia
materie educi. Priuationē autem vt motus fiat/ais necessario concurrere: Priuatio
substantiā tamen compositi minime ingredi: cum nihil sit. Magi. Scite
ex dictis tria rerū principia concludis. Materiā scilicet: formam: et priuati-
onem. Hec cum prima sint/ex alijs non fiunt: nec ex alterutris constituunt̃:
sed omnia alia ex ipsis. Formam aūt de potentia materie educi dicimus: nō
quia aliquid ipsius in sinu materie lateat: sed quia sine materia tali vt sub- Principia cō
iecto agens naturale eam non produceret. Rursum ex his quedam sunt con traria
traria: quia in eodem se cōpati non pñt: et sunt forma et priuatio. Forma ve
ro et materia ex quib⁹ est totū contrariari nō possunt. Dis. Uerissima qui
dem hec sunt. si eñ principiorū essent principia. iam ipsa non prima princi-
pia/sed essent principiata. Et nisi quedam essent cōtraria: inter ea motus nō
fieret: si vero omnia essent opposita/compositi substantiam non integrarent.
Sed de his sigillatim differere non erit inutile.

De principio effectiuo non facto: et mundi eternitate. Cap. VI. Magister.

Omnes qui suo tp̄e irrefragabilis auctoritatis fuere philosophi/
principiū effectiuū primū. vnum atq3 ingenitū credidere. Si enim
factum genitūue esset: ab alio vtiq3 priore esset: quapropter iā pri-
factum genitūue esset: ab alio vtiq3 priore esset: quapropter iā pri-
mū nō esset: sed ꝓcederet illud a q̄ esse suū haberet. Ab illo igit̄ primo et inge
nito principio Plato mundū et q̄ in mūdo sunt visibilia et inuisibilia facta
meminit. Idē testat̄ Moses: vt paulo ante dictū est. et euāgelista Joannes:
Oīa inq̄t ꝑ ipm̄ facta sunt. facta q̄dem nō necessitate nature (vt habet philo
sophica traditio) s3 libera et incōmutabili voluntate: vt ꝓbat catholica san-
ctorum patrū assertio. dicēte psalmista: Oīa q̄cunq3 voluit dn̄s fecit in celo et
in terra. Q3 aūt Aristoteles mundū ingenitū et incorruptibilem esse dixit:
huic potissimū innixus argumēto: q2 motus et tp̄s sine q̄bus gn̄atio et corru
ptio mundi nō fieret/eterna fuere ꝛc̄. nihil euidenter ꝯcludit. Successio equi
dem q̄ in motu est/quē tp̄s mensurat: apte arguit motū et tp̄s et que mouent̄
eterna nō esse: cū eternitas sit actu simul' id qd̄ esse pōt. Facit ad idē qd̄ bea-
tus Augustinus de ciuitate dei lib. 4. c. scribit his verbis: Exceptis inq̄t' p-
pheticis vocibus/mūdus ipse ordinatissima sua mutabilitate et mobilitate/
et visibiliū oīm pulcherrima a specie quodammodo tacitus et factū se esse: et
nō nisi a deo ineffabiliter ac inuisibiliter magno et pulchro fieri se potuisse p-
clamat. et infra. c. 6. Proculdubio inq̄t nō est mūdus factus in tp̄e: s3 cū tp̄e
Et idem Plato affirmat. Multa etiā de hac re idē sanctus pater lib. 12. ꝯfes
sionū disseruit. Restaurationē vero mundi ꝑ circūitus (vt q̄dam voluere)
ipse idē doctissimus vir li. 12. de ciuitate diuerso medio refellit. Sed hec in-
terim. Ad materiale principiū sermonē vertamus. Et q̄ inanes atq3 pueri-
les sint alie Aristotelis rationes de eternitate mundi/vt manifestum breuita
tis gratia transeamus. Mūdum aūt corruptibilē esse partiū ipsius corrupti
bilitas arguit. cū eiusdē nature sit totū et partes eius. Preterea celū mouet̄
tp̄e finito: q2 in. 24. horis. igit̄ finitū est: quapropter et mūdus finit' esse ꝯuin
cit̄. ergo et potētie finite est: q̄ cessante ip̄m iterire necesse ē. s3 de his hacten'.

Plato
Joban. I. a.
Ps. 113. b.
Positio Aristotelica
Augustinus
Mundi corruptibilitas

Declaratio definitiōis materie prime: et quō intelligitur esse ingenerabilis et incorruptibilis: creabilis aūt et annihilabilis. Ca. vij. Di.

Materia q̄d est? Mag. Primū subiectū vnicuiq3: ex q̄ fit aliq̄d/
cū insit ꝑ se: et nō ſm accidens: et si aliq̄d corrūpitur/in hoc abi-
bit vltimū. Dis. Partes dilucidatione egent. Ma. Materia
est primū subiectū: q2 nullum ea prius: vt visum est. vel primū/hoc est princi-
pale. vnicuiq3/sc3 rei generabili et corruptibili. subiectū dico nō in q̄ totū cō-
positū subiectat̄: sed ex quo fit aliq̄d: id est cōpositū. cū insit sc3 cōposito ꝑ se:
et/id est nō ſm accidens. quēadmodū priuatio: q̄ etsi sit ꝑ se terminus motus
ꝑ quē cōpositū generat̄. cōpositi tn̄ substantiā nō ingredit̄. Et si aliq̄d/sc3 cō
positū vel generatū: corrumpit̄/id est in sua principia resoluit̄: id abibit vlti
mū/id est finaliter in vltima resolutione: in hoc sc3 subiectū. Eadem eñ sunt
principia resolutionis que et cōpositionis. Vn̄ oīni et substantiali et acciden

Materia.
Primum
Subiectū per se inest.

De principijs rer[um]

tali forma sublata/vltimo remanere materi[am] primā necesse est: [...]
lectus taliter negatiue videt/dū corpus aliq̄d incorporee et sine fo[rma]
ligit. Hanc peripatetici et q̄ mundū ingenitū volunt: similiter et ingeniti[m]
incorruptibilē astruūt. Si eñ aiunt materia pr[ima] [...] fieret: vel ex se vtiq3/vel
ex alio esset: cū ex nihilo nihil fieri possit. nō aūt e[x] [...] fit: q2 esset anteq̄ fieret
nec ex alia: cū iam prima nō esset. Idē argumentū ad ꝓbandā eius incorru-
ptibilitatē assumunt. S3 Moses et qui eū sequunt̄ doctores catholici: mate-
riam non ex se/nec ex alia: sed ex nihilo/id est post nihil: vel nō ex aliquo a
deo creatā in principio ꝯstanter affirmant. q̄ et eandem si vellet. nō quidē cor
rumperet (q2 cōposita nō est) sed penitus annihilaret. Qd̄ vero vulgatū gen-
tilium principiū assumit̄: Ex nihilo nihil fit. locū habet in potētia creata. nō
in creatore: qui solus pōt res creare. vt testat̄ Augustinus lib. 3. de trinitate.
Ignorauit hoc vas eloquentie Cicero de natura deoꝝ disputans: qui materi-
am prefuisse opationi diuine attestatus est.

ru[...]
Di[...] ꝯ-
fessionū.
Anselmus li.
monolo. c. 8.
Ex nihilo nihil fit.
Augustinus
Ciceronis error

Si materia prima fuerit: aut possit aliq̄n esse sine forma: et si oīa creata ex materia sint composita: et si celi et terre sit eadem materia Capitulum VIII Magister.

Sed plurimā difficultatem apud nōnullos ex nostris habere videt̄:
si materia formis possit esse priuata? Cum eñ actu/sine actu q̄ for-
ma est/nihil oīno esse possit: materia priuata formis quō actu erit?
Huius argumētationis nodulus facile quidem dissoluet̄ si actum duplicem
discernere nouerimus: quoꝝ primus est entitatiuus: quo sc3 vnūquodq3 (quia
ens ē) in vniuersitate existētiū subsistit. Tali actu materia prima informis:
de qua et mundum factū constat: anteq̄ formaretur et distingueretur (facta
vtiq3 erat) subsistebat: que et si prope nihil erat: vt ait Augustinus libro con
fessi. quoniā adhuc omnino informis erat: non tn̄ omnino nihil erat: cū esset
quod formari poterat. formari aūt quod nō est non pōt. Secundus actus est
formalis/cōpletus et specificus a forma specifica. quale est esse rationale ho
minis ab anima intellectiua. Illo materia prima actuata non erat: quia ina-
nis/vacua/et informis erat. Di. Non erit itaq3 impossibile aliquid sine for
ma esse. Magi. Augustinus hoc videt̄ affirmare/dicens: Esse vtiq3 aliq̄d
non formatū pōt. Hoc aūt de forma absoluta accipiendū est. nam et in mate
ria nuda adhuc forma esset respectiua: relatio sc3 qua vt creatura ad deū re-
fertur: sed hec quoq3 materie est eadem. Similiter et aptitudinalis extensibi
litas: quam cōmentator Auerrois dimensionē interminatā vocat. Actualem
aūt extensionē dimensionē terminatā dicit: sed hec cū sit trina dimensio/q̄ti
tas est et realiter a materia diuersa. dimēsio aūt interminata est materie coe
na. Di. Materia igit̄ prior forma erat. Mag. Prior erat ait idē/nō tēpo-
re: sed origine. sicut son' cantu. Ipsam aūt et tp̄e a formis denudari: et in actu
primo (quem entitatiuum dicimus) posse subsistere per diuinam potentiam
ex dictis manifestum est: et demonstrari posset amplius. Sed hec relinquen-
tes alia transcurramus. magnoꝝ eñ equidem opiniones de his videntur di-
uerse. Sunt enim qui materiam hanc in principio sub quadam forma genera
li perstitisse volunt. Discipulus. Omnia ne creata hac participant?

Actus entitatiuus
Materia est informis.
Augustinus
Act' formal.
Augustinus
Auerrois
Materia prior forma.
Scotus li. 2. dis. xij.
Hugo de sacramē. Mag. sen. lib. 2.
Bonauētura.

Minime. Substan e namq3 incorporee) quas intelligentias / an iones / animasq3 rationales dicimus) ex materia non sunt: nec tñ ino simplices sunt (quod soli deo competit) sed ex realitatibus duabus constant: quarū vna est vt potentia / altera vt forma. hec aūt compositio nō presentis / sed metaphysice considerationis est. Accidentia quoq3 eodem genere simplicitatis continentur. Sola autem substātia corporea ex materia est composita: nec ex alia celum et ex alia terra / sed eadem informitas per inuisibilem terram insinuat vnde fieret celum: vt ait Augustinus. et terra visibilis atq3 composita et aqua speciosa / et quicquid deinceps in constitutione huius mundi non sine diebus factum commemorat.

Augustinus

De forma Capitulum IX Dis.

Forme aūt quam affers definitionē? Ma. Formā quam exemplum speciē / rationē / et actū dicunt: varie definitā inuenio. Vñ ait q̄ sex principia describit. Forma est cōpositioni ɔtingēs: simplici ac inuariabili essentia ɔsistens. Contingēs quidē est cōpositiōi: nō qua ex alijs integrat̃ sȝ qua materie in cōpositione totius vnit̃. Simplex aūt d̃r: q2 ex alijs nō componit̃: nec in alia resoluit̃: nec addita subiecto maius facit. Inuariabilis autē est in latitudine sua: quā nō transit: sȝ intra terminos illius p̱ gradus indiuiduales variat̃ / intendit̃ et remittit̃. Habet em̃ forma graduū latitudinē: ex quoꝝ vniformi et difformi ɔfiguratione nōnulla q̄dam secretiora nature inuestigant̃. precipue vero in accidentalibus. vt partim videre est in libro de vniformitate et difformitate formaꝝ. Dis. Hec alio loco et tp̄e expetā: nunc reliquas forme descriptiones adducas. Mag. Forma est quoddam diuinum / optimū et appetibile. Diuinū quoddam d̃r forma: cū sit participata similitudo vel imago dei / dans esse cōposito: per qd̄ seip̄m vt pōt deo assimilat. clarius q̄dem in hoīe / obscurius in lapide / mediocriter aūt in aīalibus et plantis. Optimū vero est: non simpliciter / sed inter rerū principia. Priuatio em̃ nihil est omnino: et materia ꝓpe nihil: q̄ per appetitū forme habende in continuum cōpositi machinat̃ maleficiū. Unde et forma est ens a materia appetibile: nam ipsam materia vt femina virum / turpe bonū / et quodcunq3 imperfectum sui perfectionē appetit: appetitu nō quidē rationali aut animali / sed naturali. Alia subiungenda est descriptio formā et substantialem et accidentalem complicans. Dis. Que? Ma. Forma est que dat esse rei. esse q̄dem substantiale / si forma fuerit substantialis. vt aīa homini. aut accidentale / si forma sit accidentalis. vt albedo albo. Veruntñ forma que inter principia rerum naturaliū connumerata est / accidentalem non comprehendit. Materia em̃ et forma ex quibus naturales res fiunt / substantie sunt / nō accidentia: nec tñ per se ⁊ directe / sed reductiue in genere substantie ordinabiles. De formis aliqua in sequentibus tractabimus. nunc priuationē discutiamus.

Forma.
Simplex.
Inuariabilis.
Forma diuinū quoddam.
Optimum
Appetibile
Forma

De priuatione Capitulum X Disci.

Priuationē definias. Ma. Priuatio cū nihil sit / nec gen9 / nec differentiā habet: et ideo definiri neq̄t. Priuationē vero nullam rē esse Augustinus ɔtra Manicheos affirmat dicens: Nō em̃ tenebre aliqd sunt: sed ipsa lucis absentia. sicut silentiū nō aliqua res est: sȝ vbi son9 nō est silentiū d̃r. Conueniēter ergo priuatio describit̃. Priuatio est carētia forme alicui9 cū aptitudine materie ad ipsam. Primū patet de silētio / qd̄ absentia seu carētia soni est: Ultimū vero necessario addit̃. nisi em̃ materia esset recipe formā / cuius carentiā habet: ea nullatenus careret. no carere d̃r ratione / quā ex primordiali sui ɔditione aptus nō est recipe. sic lapidē cecū audem9 affirmare. Dis. Priuatio itaq3 nō est materia. Ma. Non vtiq3. hec em̃ nō aliqua res est: materia aūt nō oīno nihil est. vñ et in aduentu forme priuatio eiusdē ampli9 nō est: sȝ materia recipiēs formā est. de q̄ priuatio tā negat̃: q̄ rursus forma sepata de eadē affirmat̃. cū em̃ nihil sit ad introductionē forme / nō corrūpit̃: nec ad sepationē eius ꝓducit̃. Dis. Sȝ quō fieri pōt / vt materia q̄ actu ɔtrarijs priuata est formis / earūdē in se habeat priuatiōes? ni fortasse formaꝝ ɔtrariaꝝ priuatiōes ɔtrarie nō sint. Ma. Quinimo priuatiōes eodē mō opponunt̃ priuatiue q̄ et forme (quaꝝ priuationes sunt) opponunt̃ positiue. Sicut aūt sole forme īmediate ɔtrarie simul ī eodē subiecto se nō cōpatiunt̃ / sed eidē vicissim īsunt: nec his ambab9 simul caret: sic nec ambaꝝ priuationes (q̄ eodē gn̄e priuatiue opponunt̃) simul recipit. Hec aūt de priuatione formaliter dicta accipiēda sunt. fundamētaliter enim priuatio a materia priuata nō distinguit̃. Nonnulli etiā lib. 2. supra tractatu de cathegorijs de priuatione disseruimus. Supest vt in sequētibus res naturales quaꝝ principia vidimus / ꝓ modulo epitomatis nostri transcurram9.

Augustinus
Anselmus
Magr̃ iniaꝝ.
Priuatio

Priuationes ɔtrarie simul materie ineē non possunt.

De re naturali et natura. Cap. XI. Dis.

Res naturales intelligo q̄ ex principijs naturalibus / materia videlicet et forma naturali existunt. vt lapis: arbor: et his silia. Magi. Optime. Materia nāq3 et forme nature sunt: ex his igit̃ cōposita nō ab re naturalia dici p̄nt. Dis. Natura q̄d est? Mag. Naturā esse manifestum est: nec demonstrat̃: sed taliter definit̃. Natura est principiū et causa motus et q̄etis eius in quo est primū: p̱ se et nō s̄m accidens. Dis. Definitionis ptes facias clariores. Mag. Natura principiū est primū / id est principale et imediatū. Nā et si qualitates ad motū et q̄etē ɔcurrant: nō tñ immediate ⁊ principaliter: sed vt instrumēta. ideo nō entia naturalia aut naturā habentia sed entia s̄m naturā sunt: q2 accidunt enti habenti naturā. Sequit̃: et / ꝓ id est causa (vt idē noīe principij et cause intelligas) motus et q̄etis: q̄ eidē insunt (eius) scȝ cōpositi in q̄ natura est p̱ se. accidit em̃ artificialib9 inquantū talia vt moueant̃ ab ea que est in ipsis natura. vt cū statua cadit / accidit ei q̄ sit lignea aut lapidea. Excludunt̃ etiā hic cause per accidens: q̄bus etiā connumerant̃ casus et fortuna. Qd̄ vero addit̃ (et nō s̄m accidens) artes excludit: q̄ q̄nq3 principia sunt motus subiecti in q̄ sunt: non aūt p̱ se / sed accidētaliter. Accidit em̃ sananti seip̄m vt sit medicus: cū ab alio sanari possit. Natura igit̃ principiū est et causa motus et q̄etis ⁊c̃. id est natura est id p̱ qd̄ res in qua est inclinat̃ ad receptionē motus vel q̄etis aut forme alterius. Res enim naturalis eadē natura p̱ quā est / nata est recipe oēs passiones hmōi naturā ɔseq̄ntes. Forma aūt q2 non tm̃ inclinat ad has / sȝ etiā actiue ɔcurrit: ideo a physicis d̃r magis natura esse: eo q̄ rō principiādi forme p̱fectior sit q̄ ratio principiādi materie. vtraq3 tñ in gn̄e principij passiui ɔcurrūt. Principiū vero actiuū mot9 et q̄etis cuiuslibet nō semp̱ est intrinsecū. vt infra patebit.

Res naturales
Natura
Entia s̄m naturam
Forma ē magis natura

De gn̄ib9 causaꝝ. Ca. xij. Dis.

In explanatione definitionis / causarū diuersitatē insinuare videris: cū aliam per se / aliā vero per accidens distinguis: ne igit̃ graueris de his lati9

[M]a. Principiū ī desinitiōe nature ꝓ passiuo/nō actiuo accipien-
[d]esum est:ne naturā nō cām ꝑ se/sꝫ ꝑ accidens dicam⁹. mobili nāqꝫ
[..] ꝙ mouet accidit habere in se principiū sui motus. sicut medico sananti
[s]eipm/accidit habere in se sue sanationis principiū: inclinari aūt ad motū et
[...]a ad formā inducēdam ꝑ se inest mobili. Causa aūt gñale nomē est: intrinsecū
et extrinsecū principiū cōplectens. Est eñ cā ad cuius esse sequit̄ aliud. vt ad
Intrinseca — esse solis sequit̄ lumen. [...] Cā intrinseca q̄ est? Mag. Illa ex qua cōpositi
Extrinseca — substātia integrat̄. vt sunt materia et forma. de q̄bus supra. Dis. Extrinseca
q̄ est? Mag. Que ad rei ꝯstitutionē ꝯducit:sed substātie eius pars nō est. vt
Efficiēs prin- — sunt efficiēs et finis. Dis. Efficiētē quā dicis? Ma. Eā a qua primo fit mo
cipalis:instru — tus. ꝛ hec q̄dē principalis est. vt domificator. Que xͦo mota mouet/instrumē
mentalis. — talis dr̄. vt securis mota a domificatore. Rursus aūt efficiētiū quoddā intra
Intrinsecum. — substantiā eius qđ efficit ꝯtinet:et ratio seminalis nōnunꝙ̄ appellari solet
Rō seminalis — Et est vis insita reb⁹ ex similibus silia ꝓcreans. vt vis grani reducens ipm in
arborem. De hac aūt eo loco q̄ de plantis agemus/enucleati⁹ differendum
erit. Hanc nōnulli inchoationē forme ꝓducēde astruūt:vt ex ea opatione na
Bonauentura — ture/forma pficiat̄:sꝫ an forma vniuersalis aut ꝑticularis cēsenda sit nec ne
li.2.dist.18. — disputant. Qui xͦo inchoationē formaꝝ in materia nō admittūt/ rōnē semi-
Scotus lib. 2 — nalē/qualitatē formā seminis ꝯcomitantē et ad formā generādā dispositiue
agentē esse dicūt:nec illā/nec seminis formā actiōe nature in formā genera
Extrinsecum — dā ꝯuerti astruūt:sꝫ potius abijciendā esse affirmāt. Aliud efficiēs extra sub
stantiā eius qđ opat̄ existit. vt celoꝝ influxus/et reꝝ artifices:q̄ cum ſm in-
tellectū et voluntatē agunt cause exēplares pñt appellari. In mēte eñ artifi
cis sunt exēplaria eoꝝ q̄ ꝓducit ī exteriore materia. Cū vero semꝑ materia
vna aptior sit alia/in nulla exēplaris forma fingi pōt sicuti est ī artificis aīa:
Anshelmus — sed manet silitudo et imago eius q̄ est veritas in mente. Est igit̄ forma rei in
aīa artificis archetypa et veritas:et dū in potentia ad actū deducit̄/mot⁹ est
Idee. — in materia aūt iam ꝓducta /est silitudo et imago. Has reꝝ formas in mente
Augustinus — diuina ideas dicūt. Sunt aūt idee (vt ait diuus Augustinus libro octoginta
triū questionū.q.46.) forme eterne et incōmutabiles in mente diuina. Et vt
Scotus. — asserit Scotus lib.1.dis.3. sunt res obiectiue cognite ab intellectu diuino. Di
sci. Idee cū sint eterne/non nisi deus esse pñt:qꝛ plura eterna nō sunt. et oīm
Johannis.1. — rerum sunt:qꝛ oīa a deo obiectiue cognita sunt. Mag. Sane. Hoc eñ testa
tur euangelista Joānes dicens: Oīa per ipm facta sunt:et sine ipso factū est
nihil:quod est in ipso vita erat:quod aūt in deo vita est/ vtiqꝫ deus est. Idee
Augustinus — itaqꝫ in deo etsi plures sint (alia eñ ratione vt ait Augustinus cōditus est hō
alia equus) oēs tñ vnus deus sunt. Hoc expressius libro sexto de trinita. ca.
vltimo edocuit/dicens: Primus ac summus intellectus est ars quedam om-
nipotentis atqꝫ sapientis dei/plena omniū rationum viuentiū incommutabi
lium.et omnes vnū in ea:sicut ipsa vnū de vno cum quo vnū. Et libro solilo
quiorū.c.31. Tu es deus meus et dominus oīm que creasti: et apud te omniū
stabilium sunt cause:et omnium mutabiliū apud te immutabiles manent ori
gines:et omnium rationabiliū et irrationabilium atqꝫ temporaliū sempiter
ne viuunt rationes. Vñ et diuus Boetius libro.3.de ꝯsolatione metro nono.
Boetius — tu cuncta superno Ducis ab exemplo:pulchrū pulcherrimus ipse Mundum
mente gerens/similiqꝫ imagine formās. Sed quorsum sermo noster defluxit:
prima rudimenta philosophie perquirentes/ad arcana quedam Theologie

ascendimus. Discipulus. Ad instituta ergo aggrediamur

De causa finali et causarum coinc[identia] Capitulum XIII Magister

Occasione efficientis extrinseci nonnulla de forma exemplari tra-
ctauimus:restat vt ſm premissam extrinsece cause partitionē de fi-
ne disseramus. Disci. Finis quid est? Magi. Duplex est: scꝫ fi-
Finis gratia cuius — nis gratia cuius:et finis quo. Primus est gratia cuius alia fiunt:ideo etiam
causa causarū dicitur:et ab ipsa primo efficiens ad operandum mouetur: mo
tu quidem metaphorico et intentionali:quia scilicet ab efficiente desiderat̄.
reali aūt motu mouere nō potest:quia frequenter in re realiter nondum est:
sed solum in intellectu ꝛ voluntate. Dicit̄ tamen causa realis denominatione
extrinseca:quia effectus realis est ad quē appetendum mouet appetitum: et
spiritualiter inclinat. Et hic est finis generationis. Secundus finis est quo
ad primum peruenitur. vt virtutibus beatitudo attingit̄:et euacuatione noci
ui humoris sanitas reparat̄. In naturalibus etiam sepius contingit finē pri-
mum cum forma et efficiente concidere. In numero quidem: vt anima Petri
finis est generationis Petri/et forma eiusdem. In specie aūt: vt forma ignis
a. efficiens est forme ignis b. et hec finis est generationis ignis b. forme aūt
ignis a et ignis b/eiusdem speciei sunt. Et deus dictarū causarum causalita-
tem complicat. Est enim tricausalis. Efficiens:omnia ex nihilo producens.
Deus tricausalis. — Formalis:quia exemplar est omnium formas in se continens. Et finalis: in
quem omnia tendunt. Materie aūt causalitatē que est pati/non supplet: nec
actione physica efficiens cuius causalitas est agere cum materia coincidit:
immo materia nec in specie/nec in numero cum alijs causis coincidere pōt.

De causa vniuersali ꝛ particulari: complexa et incōplexa: per se et per accidens: in actu et in potentia. Cap. XIIII Magister.

Preter has aūt quas diximus alie sunt causarū diuisiones. Dis.
Que? Ma. Causaꝝ quedā est vniuersalis. vt sol. hō. quedā ꝑticu
Cā vlis: ꝑticularis: complexa: incomplexa: per se. — laris. vt hic homo. Et rursus causaꝝ quedā est cōplexa vt Petrus
scriptor:quedā incōplexa. vt scriptor. Et amplius causarū: quedā est per se
causa:que scꝫ ſm ꝓpriam naturā et non per aliud sibi accidens causat: cum
quo vnū per accidens ꝯstituat. vt ignis generans calorem in aqua. Disci.
Num ignis calorem in aqua per sibi accidentē caliditatē ꝓducit? Magi.
Producit. Sed caliditas ignis cū igne non vnū per accidens constituit:non
enim se habent vt determinatio et determinabile. quemadmodum paries al
bus. Causa per accidens per oppositū manifesta est. vt musicus scriptor. Ac
Per accidēs. — cidit enim scribenti librum vt sit musicus. Inter has etiam casum et fortunā
infinitasqꝫ alias nominare possumus. Infinita enim sunt que vnicuiqꝫ acci
dunt:nō simpliciter et in eodem genere. In quolibet enim causaꝝ genere sta
Aristoteles — tus est. vt dicit̄ secundo metaphysice. Rursum aūt quelibet harū siue vniuer
salium/particularium/complexarum/incomplexarum/per se vel per acci-
dens duplex est:scꝫ in actu et potentia. Dis. Causam in actu quam dicis?

[…]u effectū causat. vt scriptor actu scribens. Et hec simul est. et […]effectu: nō q̄dem iā cōpleto / sed in fieri actuali ɔstituto. Idē tn̄ […]ientis et relationibus verificari pōt. Dis. Causa in potētia que […]Mag. Que cū actu sit nihil causat: causandi tn̄ potentiā habet: vt scriptor […] dormiēs. Uel q̄ actu esse nō habet: possibilis tn̄ est ad esse et causare. vt antichristus causa est in potentia future persecutionis ecclesie.

Si vni⁹ effect⁹ plures per se cause: aut vnius cause plures effectus possint esse. De causarum cōnexioue ꝛ causandi necessitate. Et quō cause sibiīnuicē sunt cause. Ca. XV. Disci.

Unius effect⁹ plures pn̄t eē cause ꝑ se generum diuersorum

N Reter ea vero q̄ dicta sunt de causis / aliud me mouet fortasse scitu nō indignū. Est aūt vt breuib⁹ edicā: si vnius effectus plures ꝑ se cause esse possint.. Ma. Recte arbitraris hoc scitu nō indignū: eo nāqꝫ cognito nō minime in philosophia q̄stiones patebūt. Dis. Tu ergo q̄d sentiendū sit edicito. Mag. Uniuscuiusqꝫ qd̄ creature noīe censet̄ plures esse ꝑ se causas generū diuersorum facile declarabit̄. Nulla em̄ creatura a seipsa est. nulla em̄ oīno res est (vt ait diu⁹ Aug. li. i. de trinitate) q̄ seipsam gignat vt sit. oīs igit̄ causam efficientē habet. Rursus aūt teste Boetio in omni eo qd̄ est citra primū / est hoc et hoc. i. qd̄ est / et q̄ est: potētia et actus. primū ratione materie / alterum vero rationē forme habet. Eius aūt qd̄ factū est vtiqꝫ aliq̄s finis est. Sum⁹ em̄ et nos quodāmodo finis oīm. dicit ph̄us. cuiuslibet igit̄ effect⁹ quatuor causas esse alio loco affirmat. Dis. Intelligo. Sed cur dicis generū diuersorum? Ma. Nam. 5. metaphy. concludit̄: vnius effect⁹ plures cause vni⁹ gn̄is esse nō pn̄t: nisi sint essentialiter subordinate / aut partiales. Exemplū primi est. Sol et hō gn̄at hoīem. Sol q̄dem vt causa vlis: hō vero vt ꝑticularis / vniuersali subordinata: ambe tn̄ in gn̄e efficientis. Exemplū secundi. motus ipsius nauis / ꝑtiales cause pn̄t esse decem hoīes: aut equi trahentes. sic visionis videns et visibile. intellectionis intellectus et intelligibile. Sꝫ in his fortasse potētia anime est causa principalior. de q̄bus in sequētib⁹. Dis. Cause essentialiter subordinate q̄ sunt? Mag. Quarū secunda in causando dependet a prima / in cuius virtute agit. Prima aūt vt dicit prima ꝓpositio libro causarum / plus in effectū influit q̄ secunda. vt sol et hō. In his em̄ q̄ creatē sunt: prima q̄tū ad intimitatē plus influit. ad formā aūt effectus non pōt deuenire nisi per formā agentis ꝓximi: et q̄tū ad hoc minus influit. Cū vero secūda nō dependet a prima in causando (et si ī essendo) cause accidentaliter subordinant̄. vt au⁹ et pater petri. nā etsi pater petri esse habeat ab auo petri in gn̄atione: tn̄ esse petri ab auo nō dependet: cum ipsum generare possit auo premortuo. In essentialibus aūt philosophi causandi necessitatē ex earūdem ɔnexione posuerūt: ita vt in secūda agente et prima necessario agat. Ex quo sequit̄ effectum cause naturalis simpliciter esse necessariū. tali aūt destructo causa eius destrueret̄: ita causa prima nō esset oīno independens et destrui posset: quod dicere q̄s audebit? Dicendū igitur / primā cām causare ɔtingere. Causa igit̄ secunda a prima ɔtingēter est: necessario aūt causat si sit naturalis: non autem si fuerit voluntaria. Uoluntas enim in actione sua est libera. Sed hec alterius sunt speculationis. Que

Augustinus

Boetius li. i. de trini.

Arist. 2. phy.

Uni⁹ effectus eiusdem gn̄is non pn̄t esse plures cause

Cause essentialiter subordinate

Accidentalit̄ subordinate

Causa prima causat contingenter.

De casu ꝛ fortuna scd̄m opinion[…] sophorum. Capitulū XVII […]

N On ingrata fuit hec narratio vanitatis gentiliū. Sed qu[…] his queso senserint edicito. Magi. Philosophus lib. 2 natu[…]lis philosophie / casum ꝛ fortunā volens definire: preter eas qu[…] superioribus digessimus causarū partitiones alias agentiū ꝛ effectuū adducit. Quarū partitionū prima hec est. Agentiū quedā agūt s̄m ꝓpositū ꝛ deliberationē: vt homines rationis compotes. Quedā vero nō agunt a ꝓposito: vt infantes / bruta ꝛ inanimata. Effectuū autē quedā fiunt semꝑ: vt solis ortus ꝛ occasus. quidā frequēter: vt calor in estate: ꝛ frigus in hyeme. quidam extra semꝑ ꝛ frequēter / siue raro contingūt: vt inuentio thesauri. Amplius eorum que fiunt quedā fiunt ꝓpter finē determinatū: vt fossio sepulchri ꝓpter sepelire mortuū: ꝛ quedā alia nō intenta annectunt̄ illis: ꝛ accidunt. Ex his definitio fortune manifesta erit: qua dicit̄. Fortuna est causa per accidēs eorum que fiunt ꝓpter hoc / in his que agunt s̄m ꝓpositum: extra semꝑ ꝛ frequēter. Similiter ꝛ descriptio casus patebit / qua dicit̄. Casus est causa per accidēs eorum que fiūt ꝓpter hoc / in non habentibus propositū extra semper ꝛ frequenter.

Disci. Exempla eorū adiungas. Magister. Exemplū fortune est in eo qui ad splendidū mortuū sepulchrū fodit: ꝛ fodiendo inopinatū thesaurū repperit. Exemplū casus est: si equus stabulū repetens saluat̄ a lupo: ꝛ tripoda deorsum cadens apta sedes efficitur. Uerūtamen nōnunq̄ effectus fortuitus casualis appellatur: extento noīe casus ad fortunam ꝛ casum proprie dictum. Sic ꝛ improprie Plutarchus lapides pauimēto substratos infortunatos dicebat: quos autē ad constituendas aras deorum applicant fortunatos dicere solebat. His em̄ reuerentiā: alijs autē contumeliā attritione pedum fieri cōtingit. Discipulus. Proprie itaqꝫ fortuna respectu illorum est / que nobis a ꝓposito agentibus accidunt. Casus autem respectu illorum que non vtentibus ratione: aut vtentibus / sed proposito non agentibus eueniunt. Magi. Optime. Discipulus. Sed nondum que res sit fortuna aut casus accepi.

Magister. Fortuna (vt aiunt nōnulli philosophantium) est voluntas agentis a proposito. Casus autem est natura eius quod agit non a proposito. Discipulus. Num voluntas et natura sunt cause per se? Magister. Uoluntas causa per se est effectus intenti qui euenit a proposito. Et causa per accidens (quam fortunam dicimus) effectus non intenti qui euenit preter propositum. Unde in dato exemplo sepulchrum est effectus intentus: ꝛ inuentio thesauri est effectus fortuitus. Sic ꝛ in casu: casus tripode deorsum / effectus est naturalis a natura et grauitate eius: sed q̄ facta est apta sedes / effectus est casualis. Uerūtamen nihil sic euenit fortuite aut casualiter quinetiam eueniat a causa per se intendente hoc fieri. Nam vt Plato asseruit: nihil est cuius ortum non precesserit legitima causa. Discipulus. Que sunt cause tales? Magister. Augustinus de ciuitate dei libro quinto capitulo nono aperuit dicens: Nos eas esse causas que dicuntur fortuite: vnde etiam fortuna nomen accepit: non dicimus nullas / sed latentes: easqꝫ tribuimus vel veri dei / vel quorumlibet spirituum voluntati: ipsasqꝫ naturales nequaquam ab illius voluntate seiungimus qui est auctor omnis conditorqꝫ nature. Nihil enim fit visibiliter et sensi[…]

Agentiū varietas

Effectuum varietas.

Fortuna.

Casus

Plutarchus.

Differētia fortune a casu.

Plato in Timeo

...ro.3.de trini.) qd non de interiore inuisibili atq intelligibili ...peratoris aut iubeatur/aut permittatur sm ineffabilem iusti... ...orum/atq penarum/gratiarū ꝛ retributionum:in ista totius crea... ...lissima quadā immensaq republica. Discipulus. Hunc igitur effe... ...fortuitum aut casualem dicere possumus:cuius per se causam ꝛ propin... ...non videmus. Magister. Ita Augustinū de academicis questionibus dixisse patet. cum ait: Nihil aliud in rebus casum vocamus:nisi cuius ratio se

Aristoteles creta est:nomine autem casus fortunam comprehendit. Idem Aristoteles de fortuna bona scribens affirmat.

De duplici fortuna bona et mala: ꝛ vnde vnus alteri fortunatior sit. Ca. XVIII. Dis.

Quid Aristotelem de bona fortuna scribentem cōmemoras? An qr non omnis fortuna bona est? Magister. Etiam fili. Nam si preter intentionem agens a proposito bonum consequatur/aut ma-

Eufortuniū lum fugiat: eufortunium seu bonam fortunam dicimus. Si autem tali agen-

Diffortuniū ti malum eueniat preter intentionem/aut bonam effugiat: diffortuniū seu malam fortunam dicimus. Idem est si quid talium accidere potuit. Quod enim parum deest nihil distare videtur:bonum autem tale aut malum/non modicum sed notabile esse debet: ita vt si agens ipm cognosceret:ad fugam/aut cōsecutionē eius ageret. Hinc etiam de numero eorum que propter hoc fiunt effectus fortuitus esse dicitur:non quia ab agente intenditur (quia latet) sed quia intenderet si cognosceret. Requirit amplius: vt talis effect⁹ nō semel tm̄ nec semp/sed in plurib⁹ acciderit. Dis. Sed dic queso vnde huiuscemodi effectus magis vni q̄ alteri eueniūt? Magi. Huius questiōis nodulū si philoso-

Aristoteles phice soluere tēptabimus/a positione Aristotelis nō discedendum arbitror: qua dicit impetū quendā inesse quibusdā/quo mouent ad aliquid quo sequūtur bonū nō intentū. Disci. Huius impetus causa q̄ est? Magi. Si de intrinseca q̄ris:natura est nō quidē specifica (qr nō omnib⁹ inest) sed indiuidua. Vnde dictū est: Bene fortunatus:bene natus. Est eñ in his dispositio quedā nō in aīa (qr vt ait: Vbi maxim⁹ intellectus ibi minima fortuna) sed in corpore: ꝯsequēs ipsius cōplexionē naturalē. Causa aūt extrinseca concursus est causarū extrinsecarū talē ꝑpter huiuscemodi dispositionē magis q̄ aliū nō ita dispositū mouentiū/ad aliquid operandū: qd bonū nō intentū consequit: vtputa eo loco vel tēpore fodere sepulchrū. tale aūt mouēs celū ꝛ motricem eiusdē intelligentiā dicūt. Hec aūt originē habere vident ex radice constellationū in natiuitate: quā libro septimo dictis doctorū catholicoꝝ suspectā ostēdimus. Similiter ꝛ de fato ꝛ fatalib⁹ quid veritas abhoreat tetigimus. Magis igitur huiusmodi causalitatē voluntati diuine ꝛ iusticie eiusdem attribuamus sm ea que Augustinū pauloante in libro de trinitate ꝛ ciuitate dei commemorasse notauimus.

De monstruosis ꝛ miraculosis effectibus a quibus fieri possint. Ca. XIX Disci.

Augustinus Omnium itaq causalitatem in deū si referimus sm Augustini prefatam sententiam/nihil est qd vel fortuitū/causale/monstruosum aut miraculosum dici possit. Magister. Prorsus nihil. Nam et

cum multa talia cōmemorasset Augustinus de trini. lib. 3. c... horum fit nisi voluntate dei: sed plerisq nō apparet. Itaq li... losophoꝝ etiam causis alijs ea tribuere vel veris vel proximis... dere non possent superiorem ceteris omnibus causam: id est volu... vel falsis: ꝛ ne ab ipsa quidē preuestigatione corporaliū rerum atq m... sed a supstitione ꝛ errore prolatis. Discipulus. De fortuitis ꝛ fat... tis luculentur/quantū epitomatis ratio admittit dissertum censeo. S... liquis pauca saltem aperiri exopto. Magister. Monstra dici consuerūt ea que preter solitū nature cursum euenire solent. Agentia eñ ꝛ si semper sibi similia ꝑducere conentur: nōnunq̄ tamen vel ꝑpter materie supabundātiam/defectum/corruptionem/qualitatum disconuenientiā/aut aliquod aliud impedimentum dissimile generant: ꝛ hoc naturales monstrum dicunt: ipsum de-

Monstrum finientes taliter. Monstrum est peccatum illius quod fit propter aliquid: aut clarius. Monstrum est difformitas quedam in paucioribus conueniens entibus naturalibus: eueniens preter solitum cursum nature: disconueniens illis ex quibus traxit originem: vt cum hermaproditus/aut duobus capitibus homo nascitur: ita pariformiter ꝛ in alijs rebus exēpla afferri possunt. Discipulus. Monstrum igitur preter intentionem nature agētis generatur. Magister. Probe si de natura particulari intelligis: nam omnia talia quēadmodum ꝛ fortuita ꝛ casualia a deo/qui est natura vniuersalis omniū intendun-

Augustinus tur: nec contra naturam fiunt. Quomodo est enim contra naturā (ait Augustinus de ciui. dei lib. 21. ca. 8.) qd dei fit voluntate? cum voluntas tanti vtiq conditoris condite rei cuiusq natura sit: ꝛ seipsum clariorem faciens/subiungit. Portentum igitur fit nō contra naturam/sed contra quā est nota natura.

Discipulus. Fiunt itaq portenta ex causis naturalib⁹/sed nobis incognitis. Magister. Optime. vnde ꝛ lib. 10. c 16. ait: Interuallis temporū/occultis ipsius causis mundi verūtamen sub diuina ꝑuidētia constitutis ꝛ ordinatis

...igunt: quales sunt inusitati partus animaliū. Simul itaqꝫ ꝛ
... propter quas fiunt nos latent: non eñ frustra fiunt. Unde
...cta sunt quia aliquid significando demonstrant. Ostenta: quia
... Portenta: quia preostendūt. Prodigia: quia porro dicūt: id est fu
...ūt. Unde ꝛ ex his humana ingenia nōnunꝙ futura predicūt. Disci.
Quid aūt de varijs monstris / que historie in diuersis mūdi partibus:
...e autē in india esse cōmemorant? quorū quidā vnū oculum habere in
fronte media: quibusdā plantas versus esse post crura: quosdam sine ceruice
oculos habere in humeris: quosdā cynocephalos: id est canina capita haben-
tes ꝛ similia innumera describūt: hoīes ne sunt / ꝛ ab adam originē traxerūt?
Magi. Hec ꝛ alia monstruosa hominū genera / Aug⁹. de ciui. dei lib. 16. ca.
8. enumerat: ꝛ creatorē omniū taliū effecisse ꝓpt̄ decorē vniuersi / nec errasse
dici posse ostendit: ꝛ in fine ꝯcludendo ait: Aut illa / aut alia que de quibusdā
Idem gentibus scripta sunt / omnino nulla sunt: aut si sunt / homines non sunt: aut ex
adam sunt si homines sunt.

De Miraculis. Capitulū XX Magi.

Augustinus HEc eadem que monstri noīe censenꝭ / miracula dici solent: qm̄ que ra-
ro sunt ipsa sunt mira: inquit Aug. lib. 21. de ci. c. 4. et. 8. de tri. lib. 3.
ca. 2. 8. et. 10. Sed assiduitas expiendi paulatim subtrahit admira-
tionis incitamentū. ꝛ ibidē ca. 8. dicit: Unde ꝛ ipsa que in rerū natura omni-
Miraculum bus nota sunt / nō minus mira sunt: essentqꝫ stupēda ꝯsyderantibus cūctis si
solerēt hoīes mirari nisi rara. Proprie aūt miracula sunt quoꝝ similia a na-
tura ꝓduci possunt: modo tñ oīno alio. vt natura in generatione vitā tribuit:
ꝛ est naturale: deus iam e mortuo corꝑe subito vitam refundit: ꝛ est miraculū.
Et quidē magis ꝓprie miracula sunt hec ꝛ signa si ad aliquid diuinitus annū-
ciandū nostris sensibus admouenꝭ. Si ṽo aliquid fit cuius simile natura face-
re non potest: nec ordinē ad hoc habet / mirabile dici debet: vt est humanam
naturā diuine in vnitate suppositi vniri: corpus aīale putrefactū in terra glo-
riosum resurgere. Disci. Num miracula a p̄ma causa fiunt? Magi. A so-
Ps. 71. d la dicente ꝓpheta: Qui facis mirabilia magna solus scꝫ potestatiue ꝛ prin-
Exodi. cipaliter: nam ꝑmissiue etiā magicis artibus fiunt. Nam ꝛ Exod. 7. Magi
pharaonis ranas serpētesqꝫ fecerūt. Disci. Sed vnde hec possunt? Magi-
Augustinus ster. Per aereas potestates / inquit Aug⁹. magice artes possunt quicq̄d pos-
sunt: nec ille valent nisi data desuꝑ potestate: ideo scyniphes facere nō potue-
rūt. Pharaonis magi. Non autē solis malis deus hec permittit: sed ꝛ bonis
angelis ꝛ hoībus frequēter talia agere concedit sed differenter: vti est vide-
re per Augustinū li. 83. q. 80. Disci. Cur autē deus peccatoribus angelis
seu demonibus hanc potestatē dat? Magister. Respondet Aug⁹. lib. 3. de
trini. ad fallendos fallaces: ꝛ ad mouendū fideles: ne tale aliquid facere pro
magno desyderēt. vel ad exercendā / ꝓbandā manifestandāqꝫ iustorū patien-
tiā: vt patet in Job. Consimiles rōnes assignat de ciui. dei lib. 2. c. 23. ꝛ alias
addit li. 7. c. vlti. Disci. Creatores sunt itaqꝫ maligni spūs talia operātes?
Magi. Nequaꝙ: nō hmōi nō de nihilo / sed preiacēti materia: corporeis scꝫ
mundi elementis / in quibus occulta quedā rerum semina latent producunt:
que ꝛ natura interuallis temporū ꝓducere posset. Ipsi autem nouerunt celer-
rime debitas materias ꝛ causas applicare: vt idem in. 3. de trini. ca. 9. et li. 4.

et. 11. luculenter declarat. Nedum autem malis / sed ꝛ bonis
modi potestatē creator cōcessit: vt iā dictū est. Sꝫ quēadmodū (
de tri. c. 10.) hec faciūt angeli vel poti⁹ de⁹: quēadmodū hec faci
suos / ꝛ q̄tū fieri velit ꝑ angelos: siue sinēdo / siue iubēdo siue cogēdo ex
sede altissimi sui: nec oculoꝝ acie penetrare / nec fiducia rōnis enuclear
dectu mentis comprehendere valeo. Discipulus. Satis sit ergo nosse
potentiā creatoris non ita causis naturalibus alligatā: vt preter consuetu-
tudinē cursum ꝛ ordinem ex eadem corporali materia ꝑ se vel ministros suos
diuersos effectus cum voluerit / non possit efficere. Sed diutius expositioni
harum partium definitionis nature imorati: cum dicitur: principiū ꝛ causa ꝑ
se ꝛ nō s̄m accidens / totum ferme diem transegimus: breuius igitur hoc qđ
in definitione additur (motus ꝛ quietis) transcurramus.

De motu qualis res sit: ꝛ si distinguatur a termino ad quem: ꝛ declaratione definitionū motus. Capitulum XXI Magister.

OMnibus itaqꝫ ambagibus posthabitis / motus naturā per defini-
tiones venerari tēptabimus. Disci. Probe. Definitio nāqꝫ vt in
dialecticis audiui / oratio est indicans quid est esse rei. Magister. Definitio
Motus igitur (vt Aristoteli visum est) actus est entis in potentia s̄m ꝙ hu- Motus
iusmodi. i. s̄m ꝙ est in potentia. Pro vberiore aūt huius intelligētia aduer-
tendum: mobile anteꝙ moueꝭ esse ens in actu existendi) nisi eñ esset / moueri
nō posset) ꝛ in potentia subiectiua ꝛ receptiua ad actum / quē motum dicimus
similiter ꝛ ad formā per motū acquisibilē. Disci. Mobile itaqꝫ anteꝙ mo-
uetur in duplici potentia esse videtur: scilicet in potētia ad actum qui est mo-
tus: ꝛ ad formam per motum introducendam. Magister. Optime infers.
Discipulus. Sed qualis entitas sit ille actus quē motū dicis nondū acci-
pio. Magi. Si motū materialr̄ siue fundamentalr̄ ꝯsyderabim⁹ / forma est
fluens de esse imperfecto ad esse perfectū: cuius gradus post gradum successi- Motus pro fundamento.
ue in eo qđ mouetur acquirunꭓ. Disci. Eadem ergo res est actus quē motū
dicis ꝛ forma motum terminans? Magister. Eadem. Motus tamen dicitur
dum actu fluit ꝛ gradualiter acquiritur: terminus vero motus est dum actu
tota in eo ꝙ mouebatur subsistit: presentibus eñ habitibus in materia cessat
motus. Formaliter autem si motum accipimus: ipsum passionem successiuā Motus formaliter.
esse de genere transmutationis / ex cōmentatore suꝑ tertio physicorū: et Ari- Auerrois
stotele libro. 5. cognouimus. Ab hac forma que absoluta nō est / sed respecti- Aristoteles
ua (vt in cathegorijs determinatum est) mobile formaliter moueri dicitur.
Unde in motu alterationis: qui exempli gratia pre ceteris declarandus est:
que diximus luce clarius patebunt: maxime autē in ea qua aqua frigida per
ignē calescit: aqua nāqꝫ frigida actu quidem existit / sed in potentia est ad cale-
factionem: quā hic motum dicimus: ꝛ ab eadem formaliter calefieri denoīaꭓ
ꝛ ꝑ hanc ad caliditatē tendit: cuius gradū post gradū continue acq̄rit donec
in ea compleatur: tunc eñ motus qui est calefactio desinit: nec aqua iam cale-
fieri / sed calefacta siue calida a forma acquisita denominaꭓ. Ex his secunda
motus definitio intelligitur facillime / qua dicitur: Motus est actus mobilis
inquantum mobile.

[...]tus non est mobile: sed est accidens [...]i subiectiue. Et de his que ad motū [nece]ssario cōcurrūt. Ca. XXII Disci.

D[N]Lana quidem hec videntur: sed ⁊ motum quoq; siue materialem si-
ue formalem non ipsum mobile/ sed rem aliam ab eo realiter distin-
ctam ⁊ in eadem subiectatā intelligo. Magister. Sane. Motus
eñ formaliter respectus est extrinsecus adueniens mobilis admouens: quē
passionem formalē in cathegorijs diximus. Huius autem correlationē respe
ctu agentis siue mouentis ad mobile seu passum actionē formalem docuimus:
⁊ hanc in potentia actiua imediate/ ⁊ mediate in agente: illam vero in poten-
tia passiua imediate/ ⁊ mediate in mobili subiectari intelligimus. Formam
vero fluentē ⁊ gradualiter acquisibilē actionē/ ⁊ passionē ⁊ motū materialē
dicimus. Actionē quidē/ dum est ab agente: passionem/ dum recepta est in pas
sum: ⁊ motum/ dum in fluxu est nominamus: ⁊ hanc nō in agente/ sed passo si-
ue mobili que pro eodem suminus/ subiectari dicimus. Disci. Motum for-
malem rem respectiuam de genere passionis aperte asseris: sed cuius generis
res sit motus materialis nondū exprimis. Magister. Ideo loco quo de ter
Ad motum requisita. mino ad quē motus disserere ceperimus/ motū faciemus. Discipulus: Ad
motū igitur que aut quot cōcurrūt? Magi. Sex. videlicet: mouens/ mobi-
le/ terminus: a quo terminus: ad quē: tempus ⁊ locus. Hec in dato calefactio-
nis motu discerni possunt. Est eñ ignis mouēs: aquā mobile: frigiditas aque
seu carentia caloris est terminus a quo: calor in aqua ꝓductus est terminus
ad quē: mora autem calefactionē hanc mensurans/ tempus est: mobile autem
quia ens est naturale sine loco nō est. Disci. Apertissima est hec demonstra
tio: verūtamen de omnibus singillatim disserere operepreciū esse existimo.
Magi. Bene examinasti: sed paucis vt expostulas omniū horū inricatos
nodos dissoluere facile quis poterit? Discipulus. Saltē cōmuniora in me-
dium ferre haud graueris.

De mouente immobili. Ca. XXIII. Magi.

AFferam que memoria ex lectis ⁊ auditis reseruans exhibere digna
bitur. Primū autē naturā mouētis ⁊ mobilis: dehinc aliorū condi-
tiones eo ordine quo enumerata sunt percurremus. Sunt autem (vt
Mouens imobile. rem ipsam aggrediamur) mouentiū duo genera. Quoddam nāq; cuncta mo-
uens omnino imobile ꝑmanet. Disci. Fortasse ipsum est qd in superioribus
Boetius principiū effectiuū dicebas. Magi. Idipsum est: de quo ⁊ Boetius libro. 3.
metro. 9. philosophice cōsolationis exclamat. O qui ꝑpetua mundū ratione
gubernas. Terrarum celiq; sator: qui tēpus ab euo Ire iubes: stabilisq; ma-
Ps. ci. nens/ das cuncta moueri Et ꝓpheta regius: Mutabis ea ⁊ mutabunt: tu aūt
Jacobi. j. idē ipse es. Jacobus quoq; in canonica sua ait: Apud quē nō est transmutatio
Malach. iiij. nec vicissitudinis obumbratio. Sed quid aliorum eget testimonijs? qui de se
ipso dicit: Ego dñs ⁊ non mutor. Malach. 3. Disci. Num id rōne conuinci
potest? Magister. Utiq; nō vna/ sed pluribus: vt est videre libro. 5. de trini.
Augstinuus Augustini: similiter ⁊ Aristoteles. 8. physicoꝝ imutabilitatē primi motoris
Aristoteles inuestigare conatus est. Primū equidem principiū si moueret/ vtiq; ab alio:
aut a seipso. Non ab alio: quia iam primū non esset: cum id a quo moueretur

ipsum ꝑcederet: qd rursus quia immobile nō esset ab alio m[oueretur: et sic]
in mouentibus et motibus ꝓcessus in infinitū: quē philosophia re[spuit. A se]
ipso aūt si moueri dicat: in partem per se mouentē/ et partē per se m[oueri]
di necesse habet: et forma ꝑ motū acqrenda carebit: quod de summa [simpli]
citate et ꝑfectione sentire qd turpius. Omnino igit immutabilis est: q eter-
nus/ immensus/ simplicissimus/ et ꝑfectissimus esse nō dubitat. Nā in eo mo-
tum in tpe aufert eternitas/ q tota simul est: motū in loco immensitas/ quia
vbiq; est: motū ad formā summa perfectio et simplicitas/ q nullius eget. Ve
runtū substantiā dei (vt inqt Aug. li. 1. de trini. c. 1.) sine vlla cōmutatiōe mu
tabilia facientē/ et sine vllo tpali motu tpalia creantē tueri et plene nosse dif
ficile est. Ideo et nos q in primis philosophie elementis versamur/ id theolo
gie reseruabimus. Dis. Optime. aliud igit mouentiū genus percurramus.

De mouētibus mobilibus. Et qd mouēs ꝑ se: quod ꝑ accidens. Cap. xxiiij. Magi.

EXtra hunc qcunq; sunt: q nō de illo/ sz de nihilo facta sunt/ mutabi Augustinus
lia sunt inqt Aug. lib. 12. de ci. dei. c. 1. vñ simpliciores in rebus crea
tis substātie: quas philosophi intelligētias: theologi aūt spūs an- Motus angelorum
gelos et aīas dicūt (ꝑter eā mutationē qua ex bonis mali facti sunt: quā ibi-
dem latius ꝓsequit) mouent et mouent alia. Omnes eñ si de angelis loqui Ad Heb. 1.
mur/ administratorij spūs sunt: missi ꝓpter eos q hereditatē capiūt salutis:
ait Apl's ad Heb. Missi aūt vtiq; mouent: cum nō sunt simul in celo et in ter
ra cū mittunt. vt vult Damascen⁹. Mouētq; eos ad qs mittunt. sed hec q;
enucleati⁹ exqrere theologie est: nō nostri epitomatis. Preterea igit nōnulli
celoꝝ orbes qb⁹ ꝑsunt/ sine pena et fatigatione reuoluūt. vt visum est li. 7. s.
Silr ⁊ aīe corpora qꝝ forme sunt/ mouēt. rursus aūt celestia corpora ab intel
ligentijs mota/ hec inferiora mouēt. Nā et hunc mundū scz elementarē neces
se est esse ꝯtiguū latiōib⁹ suꝑiorib⁹: vt tota ꝟtus eius inde gubernet. ait phi
losophus Meteoro. li. 1. Inter ꝑtes aūt mūdi inferioris ꝯtinuā ⁊ mutuā mu Aristoteles
tationē esse/ qs nō facile assentiat? Dis. Nulus q sensum nō negat. Magi.
Querere rationē et dimittere sensum/ debilitatis est intellectus. Amplius Mouens ꝑ se
mouentiū quedā mouent ꝑ se/ qdam ꝑ accidens. Per se mouēt q non ratione
cuiuscūq; alterius extrinseci mouent. vt aīa corp⁹. et manus lapidē. Hec rur
sus biptita sunt. Quoddā eñ mouet ꝑ se primo. i. ſm se totū et quālibet sui ꝑ
tē: et dr mouēs principale. vt aīa mouet corpus. Aliud mouet nō ꝑ se primo
ad sensum datū/ sed ſm aliquā sui ꝑtē. vt hō mouet lapidē pede/ et baculum
manu. Dis. Mouēs ꝑ accidēs qd dicis? Ma. Quod mouet per aliqd sibi ex Mouens per accidens.
trinsecū siue per instrumentū. vt cause superiores ꝑ inferiores: et forme sub
stātiales per dispositiōes qualitatiuas: et vlter artifex per sua instrumēta.
Discipulus. Ad mobilia pergamus.

De mobilibus: et motu naturali aīali et violēto et huius speciebus. Cap. xxv. Ma.

NEr ea que dicta sunt de mouentib⁹/ facile patebit natura mobiliū. Mobile ꝑ se.
Mobilium eñ quoddam mouet ꝑ se: quoddā ꝑ accidens. Per se
moueri dr mobile/ qd nō ratione extrinseci alicui⁹ mouet. vt corp⁹

rursus: Horum quoddã mouet̃ p se primo. i. s̃m se totũ et quã
artẽ. vt lapis motus deorsum et ignis sursum. Quoddam s̃m par
omo sanari dicitur cuius pectus sanat̃. Dis. Per accidens q̃d mo
Mag. Quod ratione alicuius extrinseci mutat̃. vt homo ad motũ na
uis in qua stat transfert̃. Eorum aũt que per se mouent̃ quedam a se mouent̃:
quedam ab alio. A se quidem mouent̃ quecunq; a principio siue mouente in
trinseco mouent̃. Hec eñ diuidunt̃ in partem p se motã/et in partem per se
mouentem. Nihil aũt se mouet per se primo primitate totalitatis et adequa
tionis. patet: quia moueri per se primo primitate totalitatis conuenit toti et
cuilibet parti. et sic ad quietẽ cuiuslibet partis necesse est totũ quiescere: pri
mitas vero adequationis denotat causalitatẽ motus inesse primo toti preci
se: et sic ad quietẽ vnius p̃tis nõ necessario totũ quiescit. cum aũt quiescere/
et nõ quiescere ↄtradicant simul vni inesse non p̃nt: et per ↄsequens nihil idẽ
se primo mouet primitate totalitatis et adequationis: sed ratione vnius par
tis. vt aĩal in quo aĩa est pars per se mouens/corp⁹ pars p se mota. Anima
Mot⁹ aĩalis. est mouens quo corpus est mobile quo: et totũ aĩal est mouens et mobile q̃d.
Et hic motus in principio et fine est remissus: et in medio intensus: et aĩa
lis dr̃. Quecunq; aũt sunt huius g̃nis mobilia/sicut seipsis sunt causa mouen
di ita et descendi. vñ et nullo extrinseco ↄcurrente motũ initiare ⁊ ante termi
num totalem sistere p̃nt: et se p cognitionẽ mouent motibus diuersis. Saluat̃
etiã per iã dictas distinctiones veritas illius vulgate ꝑpositiõis: Omne q̃d
mouet̃/ab alio mouet̃. Dis. Probe. Sz de motu grauiũ et leuiũ quid dicis?
Mag. Grauia et leuia similiter in partem per se mouentẽ scz formam substã
tialem: et partẽ per se motã diuidunt̃. Forma autẽ per accidentia mouet. vñ
Augustinus Aug. lib. 11. de ciui. dei. c. 28. Ita eñ corpus pondere/sicut anim⁹ amore fert̃
quocunq; fert̃: siue deorsum grauitate/siue sursum leuitate. Horum motus in
principio remissior est/et in fine intensus: et naturalis dici solet/quia in ipsis
passum vim ↄfert. Habent eñ naturalem inclinationẽ ad loca sua naturalia.
vt est motus lapidis versus centrũ. Veruntñ hec q̃ cognitione carent/diuer
sis motibus seipsa mouere/aut ante terminũ totalem seipsa sistere nequeunt:
et vt q̃busdam visum est: motũ initiare sine extrinseco remouente ꝓhibens
non p̃nt: sed hoc forte nõ est nisi per accidens. vñ grauia et leuia actu grauita
tem et leuitatẽ habentia et inchoatiue et continuatiue moueri p̃nt. De conti
nuatione dubiũ non est. de inceptione vero patet si tante fuerint virtutis vt
ꝓhibẽs remouere possint: vt si lapis grauis q̃escat super ligno fragili/ ipsũ
tandem frangit et descendit. Si vero tante virtutis nõ sit: vtiq; motum incho
are non põt sine adiutorio extrinseci remouentis ꝓhibẽs: sicut nec animal for
tissimis vinculis constrictũ. Dis. Ab alio vero que per se mouent̃? Magi.
Motus violentus. Que a principio extrinseco mouent̃ non conferente vim passo. vt lapis pro
iectus sursum. et hic motus violentus est: quia contra naturalem inclinatio
nem mobilis. ideo est in principio intensus ab impetu impresso a mouente: et
Pulsio in fine remissior impetu iam deficiente. Et horũ alius est pulsio: ali⁹ tractio:
Impulsio. alius vertigo. Dis. Pulsio quis motus est? Mag. Is in quo mouens non de
Expulsio ficit ab eo quod mouet̃: sed toto tempore ipsum comitat̃. et est impulsio. Mo
Expiratio tus vero in quo mouens deficit ab eo quod mouet̃/expulsio est. sub qua et ex
Tractio piratio continet̃. Di. Tractio aũt quis motus est? Mag. Is cum ad seipm
vel ad alterum velocior fit motus trahentis: nec separat̃ ab eo quod trahit̃:

nec separat̃ ab eo quod trahitur. et continent spatesim: q̃
lociter moti. et radiationẽ siue kerkesim: q̃ est motus rad ... oris
et inspirationẽ. Dis. Vertigo q̃s motus est? Mag. Compositus
et tractu. Vectione vero mobile nõ per se/sed per accidens (q̃ in alio)
Sane ne oĩa intelligis? Dis. Sane eq̃dem vt mihi videre videor. Sz en
q̃d dubitationis scrupulum iniecit. Mag. Q̃d est hoc? Dis. Quonã mõ
in expulsionis motu mouens ab eo q̃d mouet̃ deficere possit. remoto etenim
mouente/mobile quiescere necesse est: cum nõ sit a quo moueatur.

Quomodo mouens est simul cũ moto: que simul: separata: contigua: consequenter entia: et que continua. Cap. xxvi. Magister

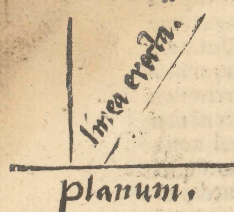
Fortiter instas. nã mouens simul esse cum moto ab Aristotele. 7. phi Aristoteles
sicor̃ concluditur: sed huius intellectus manifestus erit si ad hec que
de natura mouentiũ disserta sunt/etiã que simul aut sepata dici pos
sunt digesta fuerint. Dis. Simul igitur que dicis. Ma. quecũq; sunt in vno Simul.
loco proprio ⁊ adequato. vt lac ⁊ albedo ⁊ dulcedo eiusdẽ. ⁊ hec simultas ad
equationis dici solet. Dis. Separata que sunt. Mag. que in alio ⁊ alio loco Separata.
sunt proprio. ⁊ hec rursus trifarie partiuntur. quedam eñ contigua: quedam
ↄsequẽter entia: q̃dam aũt cõtinua dicuntur. Dis. Cõtigua que sunt? Ma. Contigua
Quor̃ vltima simul sunt: vt orbes celestes ⁊ elemẽtor̃ regiones. Orbes nem
pe celestes/similiter ⁊ elemẽta locis proprijs sepantur: vltima tamẽ cor̃ ita
cõiungũtur/vt nullũ sit corpus mediũ. ⁊ hec simultas ĩmediationis noĩatur
Q̃d aũt dicitur: duo corpa dura sine medio non posse se ↄtingere/sufficienter
ostensum nõ est: experiẽtia vero qua inter duas tabulas planas in superficie
coniunctas et aque immersas humiditas reperit̃ (que vtiq; sine subiecto non
est) ex eo est: quia perfecte plane nõ sunt: et fortasse ars hanc perfectionẽ non
attingit: quã tñ natura inter orbes celestes ingeniauit: ne si ibi aer vel aqua
necessario mediaret/continuo motu consumeret̃. Dis. Facile assentio. simili
ter et in his inferioribus/aciem mucronis lignũ sine aere aut aqua media cõ
tingere posse haud dubito. Ad instituta igitur reuertentes/que sint consequẽ
ter entia edicito. Magister. Consequenter entia sunt que habent se per or
dinem/et eorum nullum est mediũ eiusdem nature. vt domus prima et secun Consequẽter
da. Nam etsi inter has spacium sit mediũ in quo vel lapis aut lignũ cõsistat/ entia
naturam consequenter entiũ non tollit. verũtamen preter hoc quod sequitur
consequẽter ens dicitur ad precedens: et non econtrario. Si vero et hec se cõ
tigerint: habita dicũtur. Dis. Probe. Veruntñ quod querebam ex his edo Habita.
ceas. Mag. In omni motu mouens proximum necessario est simul cum eo
quod mouetur. vel simultate adequationis. vt impetus cum lapide ꝓiecto.
aut simultate immediationis. vt trahens cũ tracto. Rursus mouentia et mo
bilia ꝓxima q̃nq; esse sepata/ↄtigua/aut habita ex dictis manifestũ est. non
nunq̃ vero sunt etiã continua. Dis. Harum definitionẽ nondum attulisti. Continua
Mag. Continua sunt quorũ vltima sunt vnũ. vt vna superficies partes cor
porum/et linea vna partes superficierũ/et punctum vnum partes linearũ
continuat. In his namq; terminus communis in quo partes copulantur/in
diuisibilis est: ideo ita principiũ vnius vt sit etiam finis alterius.

... si diuisibile sit in semp diuisibilia ... diuisibilibus tñ non est nec actu infinitũ. Capitulum.xxvij. Discipulus.

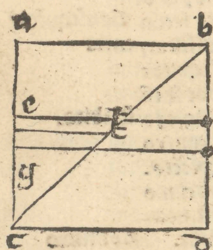
Ex talibus igiꝫ ꝯtinui substantiã integrari asseris? Mag. Nequaq̃: Illa eq̃dem indiuisibilia in ꝯtinui cõpositione essent/vel ꝯtinua/cõtigua aut ꝯseq̃nter entia. p̃ria duo dici neq̃unt. indiuisibilia eq̃dẽ vltima nõ hñt q̃b⁹ se ꝯtingant: saltẽ ea pte qua indiuisibilia censenꝫ. vt linea in latitudine: supficies in ꝓfundo: et punct⁹ in oĩ dimẽsione. Q̃ si tertiũ q̃s affirmauerit: medium interea diuisibile aut indiuisibile ꝯcedere necesse hꝫ. non aũt diuisibile dicet: tũc eñ ꝯtinuũ nõ ex indiuisibilib⁹ ꝯstaret. nec idiuisibile: eo q̃ mediũ ꝯsequenter entiũ eiusdem ratiõis esse nõ possit. Accedit ad hoc

Aristoteles quod Aristo. in physicis de motu argumentaꝫ. Dato nempe mobili sup magnitudine cuius motus tpe trium instantiũ mensureꝫ: rursusq̃ sup eadẽ magnitudine in duplo velocius mobile voluaꝫ: huius mot⁹ necessario medietate dati tpis mensurabiꝫ. medietas aũt tpis trium instantiũ vno instante integro alteroq̃ dimidio ꝯstat. sic instãs nimiũ et indiuisibile in duo partieꝫ. ps aũt cum sit minor toto/dabiꝫ minus minimo. Alijs rationibus Aristoteles

Euclides p̃stram ꝯclusionẽ affirmat. sed cũ ipsa columna mathematice discipline esse videaꝫ: qua lapsa totus Euclidis et ceteroꝝ mathematicorũ labor inanis et supuacaneus appareret: eã ipsam hoꝝ basibus fulcire fortasse nõ erit inutile

Dis. Utilissimũ. Mag. Partẽ linee recte esse in sublimi/et partem in plano impossibile/Euclides libro decimo ꝓbat. Linea igiꝫ recta super plano erecta/ipsum contingit aliquo quod nõ est pars eius: id aũt punctũ est indiuisibile. Preterea signeꝫ quadratũ a. b. c. d. et in eodem diameter b. c. in costa quoq̃ a. c. signenꝫ duo puncta immediata de his que totã costam integrant: que sint e. g. Et rursus in costa opposita signenꝫ alia duo puncta: que sint. f. h. et a punctis e. g. ad puncta. f. h. ducanꝫ due linee eque distantes ipsi basi. c. d. scꝫ e. f. g. h. iste secabunt diametrũ per quã transire necesse habent/vel in punctis immediatis/vel mediatis. non vtiq̃ immediatis: quia sic non essent plura puncta diametri q̃ coste: et ex ꝯsequenti diameter nõ modo non esset coste assimeter. i. cõmensurabilis: sed etiam equalis: cuius impossibilitas li. 6. supra. c. 14. ex his q̃ habet Euclides in. x. ꝓpositione 5. et. 7. demonstrata est. Dis. Quid aũt absurdi seq̃reꝫ/si dictas lineas diametrũ nõ immediatis/sꝫ mediatis punctis secare p̃missa ratione q̃s cõpulsus fateaꝫ.

Mag. Id absurdũ seq̃ manifestũ erit: q̃ aut ꝯtra positionẽ/data puncta in costa mediata fatebiꝫ: aut rectis lineis equedistantem ducere posse negabit: contra tredecimam primi. Sequela facile ꝓbatur: nam inter duo puncta mediata diametri signetur punctus medius qui sit. k. a quo ducaꝫ linea in directum/eque distans lineis. e. f. et. g. h. hec secabit costam vel in puncto. e. vel g. nec ratio est quare potius in vno q̃ in alio/immo in neutro. equedistantium equidem natura est: nõ concurrere sun infinitum protrahanꝫ ex vltima definitione primi Euclidis.

Necessario igiꝫ assignãdus est punct⁹ medius inter e. et g. ... a pũcto diametri k. ꝯtingat costã. a. c. sic puncta. e. g. nõ er... Iã inuenisse mihi videre videor/quo totũ id argumentũ ... sta infringã. Mag. Audiam. Dis. Quãlibet lineaꝝ a costa in costã diametrũ non in puncto (vt asserit) sed plus q̃ in puncto ꝯtingere/ex eo videtur: q̃ non perpendiculariter/sed ex obliquo sup ipsam incidunt. Magi. Sic partẽ linee recte in plano et partẽ in sublimi esse fateberis, qđ vt premissimus Euclides impossibile dicit. Qualitercũq̃ igitur linea lineã secet/non plus q̃ in puncto secare põt: q̃ latitudinẽ non habet: ex eo etiã eandem lineã simul in diuersis supficiebus ꝯsistere libro sexto supra demonstrauimus. Discipulus. Memini. Mag. Rursus prefixa ꝯclusio alio medio dilucidanda venit. Sint duo circuli maior b. et minor c. super eodem centro a. sint quoq̃ puncta immediata in periferia maioris circuli b. d. a q̃bus ducanꝫ due linee recte ad centrũ a. q̃ necessario transibunt per periferiã circuli minoris c. hanc igiꝫ intersecabunt vel duobus punctis/vel vno et eodem tm̃. si in duob⁹/erunt tot puncta in periferia circuli minoris/quot in periferia circuli maioris. sic circuli dati erunt equales: q̃ habent partes numero et magnitudine equas: numero q̃dem/q̃ tot puncta sunt vni⁹ quot alterius. magnitudine aũt: q̃ punctus puncto maior esse nequit.

Dis. Dicetur igiꝫ datas lineas periferiã minoris circuli in eodem puncto transire. Mag. Sic linee recte a circũferentia ad centrũ ducte extra centrũ concurrent: quod est contra rationẽ et circuli et centri. aut punctũ ipsius ꝯcursus in periferia minoris circuli/centrũ amborũ circuloꝝ erit (idem eñ centrũ habent) qđ absurdissimũ est. Rursus ducatur alia linea a puncto e. immediato puncto d. ad centrũ a. vel intersecabit periferiã minoris circuli in alio puncto q̃ linea d. a. vel in eodẽ. Si in alio/sequiꝫ idem qđ de lineis b. a. et e. a. ꝯclusum est. Si in eodem: igiꝫ linee tres b. a. d. a. et e. a. in eodẽ puncto periferie ꝯcurrunt. et ꝯsequẽter eadem ratione quelibet linea a puncto immediato periferie maioris circuli ad centrũ a. ducta/in periferia minoris circuli cũ datis lineis ꝯcurret: eritq̃ periferia minoris circuli punctus vnus: sic circũferentia equalis centro. Alia incõuenientia nõ minus absurda adduci possunt ex naturis anguloꝝ et triangulorũ: que breuitatis causa collibeat transire. Di. Libet. Cui eñ que dicta sunt nõ satis faciunt: quecunq̃ adduci pñt eque aut minus persuadebunt. Sed restat quod lineam ex punctis compositam arguere videꝫ manifestius. Sphera equidem perfecte planũ non nisi in puncto tangit: hec itaq̃ super plano mota/ipsum semp in alio et alio puncto contingit: sicq̃ lineã ex punctis his compositã motu suo describit. Magi. Hec ipsa est argumentatio que partẽ aduersam fortius tueri visa est: sed citius dissoluetur si vna partiũ que assumpta est sane intelligetur. Dis. Que? Mag. Hec Sphera motu super plano ipsum semp in alio et alio puncto cõtingit. vñ cum hic motus sphere fiat in tempore/sensus propositionis date est: in omni tempore sphera planum in puncto contingit: quod falsum est. correspondent eñ tempus/motus et magnitudo in quãtitate. sicut ergo sphera planum nõ nisi in puncto indiuisibili tangere potest

o nisi in mensura indiuisibili fieri habet. vt est instans tpis. eram super plano motā ꝑ quolibet indiuisibili tpis motū planū in alio et alio puncto ꝯtingere. inter quelibet autē istantia est tps medium. fit itaq̄ȝ/vt sicut tps non ex indiuisibilibus: sic nec linea in plano a sphera in eodem tempore descripta.

Continuum diuisibile est in semper diuisibilia: non tamen potest esse actu infinitum. Capitulum XXVIII. Magister.

Augustinus

Continuū nō est actu infinitum

Ex his (vt tandem me colligā) ꝯcludit̄: ꝯtinuū diuisibile esse in semp diuisibilia. qd et Augu. disseruit in libro de vera religione. Dis. Infinitū est igitur? Mag. Infinitū quidem potentia/non actu. Disci. Quare non actu? Magi. Omne continuū quantum est: cuius species magnitudo et multitudo censent̄: magnitudo aūt omnis figurata est: terminoq̄ȝ vel terminis clauditur. vt linea punctis. superficies lineis. et corpus superficiebus. Multitudo vero omnis etsi in infinitum per additionē aut multiplicationē crescere possit/actu tamen numerata est: saltem illi (inquit Augu⁹. libro de ciuitate dei. 12. c. 18.) de quo in psalmo canitur: Et sapientie eius nō est numerus. Opposito itaq̄ȝ modo se habent magnitudo et multitudo. illa ꝑ diuisionē ad indiuisibile nunq̄ deducit̄/nec additione in infinitū crescere potest: ista diuisione ad indiuisibilem vnitatē redigitur/et additione cremēti finem non accipit. sic illa diuisionis/ista vero additionis potentia infinita censetur. contraria enim vis est numeri intellligibilis et sensibilis. vt inquit idē ad Nebridiū scribens. Ille enim cū infinite crescat/non tamen infinite minuitur. nam non eum licet vltra monadem. i. vnitatē resoluere. contra sensibilis: nam cū non sit aliud sensibilis numerus nisi corporeorū vel corporum quantitas: minui quidem infinite/sed infinite crescere nequit. Et ideo fortasse merito philosophi in rebus intelligibilib⁹ diuitias ponūt: in sensibilibus egestatē. Quid eīn erūniosius q̄ min⁹ atq̄ȝ minus semp posse fieri? quid ditius q̄ crescere quantū velis? hec ibi. Dis. Infinitudini additionis in multitudine facile q̄dē assentio: magnitudinis aūt in diuisione nō oīno fidem habeo. data nēpe magnitudo bipedalis/per ablationē partis pedalis et itē pedalis statim absumit̄. Mag. Non indocte de ꝑtibus eiusdem q̄titatis argumētaris. qd aūt de diuisiōe ꝯtinui deductū est/de ꝑtib⁹ eiusdē ꝑportionis accipiendum est. hec sunt ea harmonia coniuncte: vt quēadmodum secunda primam respicit/sic tertia secundā complectit̄: vt cū data bipedalis magnitudo in pedalē et pedalem ꝑtit̄: et rursus scda pedalis in semipedalē diuidit̄. sicut eīn pedalis medietas est bipedalis. sic semipedalis medietas est pedalis: et vbiq̄ȝ ꝑportio dupla. In has ꝑtes ꝯtinui diuisio in infinitū ꝑgredit̄: nec possibile erit hanc diuisionis potentiā simul in actu esse deductam. semper enim pars vna in alias duas medietates diuisibilis est. Dis. Erit itaq̄ȝ continuo actu infinitū: cum actu in se complectet̄ partes eiusdem ꝑportionis infinitas. Ma. Scite infers. At vero cū he ꝑtes actu simul in continuo ꝯsistentes/actu sepate esse nō possint/actuale infinitū non ꝯstituūt: cuius natura est actu ha-

Idem Ps̄. cxlvj.

Magnitudo

Multitudo

Diuitie.

Egestas.

bere partes infinitas sepabiles ꝛ eiusdem molis. Et id si[...] eīn fieret/creatura esset ꝛ corruptioni obnoxium: quia ver[...] ta/ipsum a creatore equalis virtus corrūpi nō ꝑmitteret: [...] bile ꝛ incorruptibile esset. Ipsum aūt equalis virtutis cū [...] arguit̄. Quoꝝ excessus ad aliqd tertium sunt equales/ipsa inter se eq[...] erunt: infinitorum ad finitum excessus vtrobiq̄ȝ est infinitus: igitur infinita erunt equalia.

De termino a quo motus: et definitione quietis. Capi. XXIX Magister.

Vltra q̄ volebā calamus auolauit: ac pene epitomatis limites excessit: reuertat̄ igit̄ ad instituti tramitē celerius: ꝛ qd restat exaret cōpendiosius. Disci. Optime: sed qd in ꝑmissoꝝ ordine sequit̄/terminus a quo motus ꝑtitulatū est. Magister. Terminū a quo motus dicim⁹ a quo mobile moueri incipit quē si ꝑ primo ꝛ formali acceperimus/solā priuationē forme ꝑ motū inducēde dicit: vt motū illuminationis oculi/termin⁹ a quo est cecitas. ꝑ materiali aūt ꝛ terminū formalē cōcomitante/terminus a quo motus/denominat subiectū forma inducēda priuatū. Hic in generatione substātiali est nō ens: nō quidē simpl'r/sed nō ens in actu formali ꝛ specifico: vt materia prima in corruptione/ꝛ in alijs motib⁹ est ens in specie cōpletū: vt in motu calefactionis est aqua/aer aut aliquid tale mobile/qd in termino a quo existit ꝑprie quiescit. Quies nāq̄ȝ priuatio mot⁹ est ei⁹ qd motu caret: eo loco ꝛ tempore quibus natum est moueri: ꝛ s̄m eam dispositionem qua natum est moueri.

Terminus a quo

Quies

De termino ad quē mot⁹. Ca. XXX. Dis.

Terminus ad quem.

Terminus ad quem motus/quid est? Magister. Forma per motū acquisibilis: cōtrariū habēs: gratia sui/ꝛ nō alterius cuiuscūq̄ȝ motum terminans: nec aliquid eundem vel alium motum terminasse prerequirēs/sed motum per quē successiue introducitur per se finiens: vt sunt forme nō quoꝝcūq̄ȝ generum/sed forme quantitatis: qualitatis: vbi. ꝛ fortasse ab his forme substantiales non sunt omnino excludente. Et quidem de termino primo ad quem accipere premissa admonet descriptio. Nam termini concomitantes/subiecta sunt a dictis formis denominata. Contrarietatem etiam/non ea tm̄ que est inter duo positiua se mutuo ab eodem expellentia/motus requirit: sed ea qua habitus ꝛ priuatio opponuntur sufficit. Prima equidem solis/nec tamen omnibus qualitatibus competit: hanc autē in omni genere reperiri contingit. Omni enim forme opposita est priuatio: in eo in quo talis forma non est/sed esse potest. Sed alie que sequuntur in definitione particule/aliorum generum formas excludunt. Unde actio ꝛ passio qui respectus sunt extrinsecus aduenientes/in subiecto non sunt: nisi forma aliqua ab agente in passum producta motum terminauerit. Similiter ꝛ quedam qualitates ad motus aliorum introducuntur: vt sanitas ad motum humorum. Relationes autem in aliquo acquiruntur qd omnino mutatum non est. vnde nummus (inquit Augustinus de trinitate libro quinto caplo vltimo.) potest nulla sui mutatione multotiens dici relatiue: vt neq̄ȝ cum incipit dici/neq̄ȝ cū desinit aliquid in eius natura vel forma qua nūmus est mutationis fiat.

ac papyro esse incipit si paries dealbaẽ: cui papyrus simi
me aũt alioꝝ generũ forme partibiliter non inducuntur.
bi videẽ sentiendum: ni successionẽ in eo manifestius ostẽ
tionũ partibilitatem in subiectis earundem percipere pos
[illegible]s si quanta fuerint: Cum itaq; corpori locati (qd vtiq; diuisibile est) cor
pus locabile sit pñs: non totũ simul toti loco/sed pars pti/aut totũ ẽm ptem
alteri et alteri parti locantis applicaẽ. quapropter ipsum vbi tali successio
ne partibiliter acquiri et ad extensionẽ sui subiecti extendi necesse est. Dis.
Successionẽ igitur nõ in locante aut locato/sed in ipso respectu quẽ vbi dici
mus siue locũ formalem consistere pretendis. Mag. Scite. De formis aũt
substantialibus paulo post dissertabimus. nunc specierũ motus et nomina ⁊
distinctionẽ annotare libet. Dis. Probe.

De noĩbus et distinctiõe specierũ mot⁹. Et quõ augmentatio et diminutio differunt a rarefactione et cõdensatione. Ca. xxxi. Magi.

Aristoteles Generatio Corruptio Motus Subiectum. Nõ subiectũ.

Mutatio ab Astriotele. 5. physicoꝝ trifarie partiẽ. Quedã nãq;
est de nõ subiecto in subiectũ. et Generatio dr. altera de subiecto
in non subiectũ opposita priori. et Corruptio appellaẽ. tertia ve
ro de subiecto in subiectũ. et Motus ꝓprie censeẽ. Subiectũ aũt dicit ens af
firmatiue demonstratũ. i. in actu formali ꝯstitutũ. Non subiectũ aũt ens est
in potentia nõ pura/sed in potentia subiectiua: actu tñ existit in reꝝ natura.
vti est materia prima. Patet igitur in quo generationẽ et corruptionẽ a mo
tu secludit. Rursus aũt motum quẽ in quantitate/qualitate et vbi repertum
asserit nominibus discriminat. Vñ eum q̃ est de quantitate minore ad maio
Augmẽtatio et Diminutio rem/augmentationẽ: oppositũ autem diminutionẽ vocat. quod q̃dem ita ac
cipiendum est: vt in augmẽtatione cũ quantitate etiam materiã addi: et in di
minutione cũ quantitate materiã diminui intelligamus. per hoc eñ a rare
factione et condensatione differre dinoscunẽ: in q̃bus nec quantitas nec ma
Rarefactio teria additur aut demiẽ: sed eadem quantitas in rarefactione magis exten
Condensatio ditur. et extensa per condensationẽ comprimiẽ. Sic rarefactio est mutatio a
seipso minus extenso ad seipsum magis extensum. Et cõdensatio est mutatio
a seipso magis extenso ad seipsum minus extensum. patet in lacte bulliente/
⁊ rursus infrigidato. De augmẽto qd in aĩatis fit/post hec tractabim⁹. Am
plius motũ q̃ est in qualitate/alterationẽ: ipm vero q̃ in vbi est/ loci mutati
onẽ dicere ꝯsueuimus. Harũ descriptiones lib. 2. in mediũ tulimus. Sed hic
de naturis alterabiliũ/generabiliũ/et corruptibiliũ latius disserendum est

De naturis alterabiliũ: generabiliũ: corruptibiliũ actione directa: reflexa: vniuoca: equiuoca: et act⁹ diuersitate. Ca. xxxij. Dis.

Alterabilia

Alterabilia que dicis? Ma. Entia naturalia cõtraria/actiua et pas
siua ad seinuicẽ. Naturalia q̃dem sunt: vt in materia ꝯueniant. Cõ
traria autẽ: vt agant et patianẽ. Nihil eñ omnino simile in simile/
nec oĩno dissimile in dissimile agit. Conueniunt igiẽ alterabilia in materia
indifferenti ad vtriusq; formam. formis aũt diuersa sunt: vt mutua inter ea

federis nõ erat. Noe igitur in [illegible] federis ex [illegible]
vt que ante hac pura res naturalis ⁊ [illegible] pacti [illegible]
ciperet: et res naturalis in causis suis [illegible] non [illegible]
quo agroꝝ limites distinguimus/nõ [illegible]
ctionis erigiẽ: sed tunc signũ esse cepit q[illegible]
non erat. Discipulus. Intelligo. Sequitur [illegible]
nunc cometem describas.

De comete ⁊ bellis sterilitat[illegible] te principũ: ⁊ ceteris malis apparu[illegible] metis consequẽtibus. Ca. XXIII[illegible]

Cometes est exhalatio terrestris/calida ⁊ sicca/pinguis [illegible]
virtute astroꝝ ad supremã aeris partẽ eleuata: ⁊ ibidem in[illegible]
Sunt tñ qui cometã exhalationẽ dicũt subtilem: nõ inflãmatã/
lucentẽ: a lumine solis ⁊ astroꝝ in ipsa incorporato. Generaẽ hec exhala[illegible]
actione astroꝝ in visceribus terre: maxime dum pori per frigus astringunẽ:
⁊ egrediẽ cũ per calorẽ resoluunẽ. Non autẽ tota simul eleuaẽ/ sed pars post
partẽ ascendit/⁊ noue continue generanẽ: a quibus etiã cometes in supiorib⁹
nutriẽ diutius ⁊ ipsis impeditis desinit citius. Diuersificanẽ aũt in quantita Diuersitas cometarũ
te/figura/⁊ calore ẽm materie differentiã. Unde si materia in medio bene cõ
pacta/in extremitatibus vero circũquaq; rara fuerit: videẽ quasi astrũ crini Astrum crininosum
nosum. Si autẽ materia equaliter spissa/sed in longum protensa sit: vt stella
caudata apparet. Si autẽ cauda corpore rarior fuerit/cerniẽ vt stella barba
ta. Raritas etiam ⁊ densitas materie colorẽ variant. Scdm astrologos autẽ Colores
cometa de natura saturni/cerulei aut plumbei coloris est: que autẽ de natura
iouis/alba ad instar argẽti lucidi videẽ: ⁊ q̃ de natura martis/rubea: q̃ de na
tura solis/vt aurũ argento mixtum apparet: que de natura veneris/spissa vt
nubes cerniẽ. Mercurius aũt cometẽ suũ ceruleũ demonstrat. Cauda etiam
⁊ caput draconis ⁊ aliarũ constellationũ nature mutationẽ in his facere dicũ
tur. Sed hec ad p̃sens cõmemorasse/nõ ꝓbasse sufficiat. Disci. Nondũ mo
tum ⁊ significatiões cometarũ explanasti. Magi. Cometes moueẽ ad mo
tum continẽtis aeris: per diem naturalẽ circũiendo terrã. Significatiões co Motus cometarum.
metarũ sunt varie. generaliores aũt sterilitates/pestilentie ⁊ seditiões. Steri Significationes cometarũ
litas quidẽ maxime vbi siccitas ⁊ caliditas intseẽ nocere possunt. he eñ come sterilitas ẽre.
tam ⁊ antecedũt ⁊ sequũtur. Priuatur etiã terra eo tpe cõiter omni fecundo
humore. In terris aũt paludinosis sequiẽ quãdoq; fertilitas. Pestilentie aũt Pestilentie
sequũtur: nam cũ substãtia comete/que subtilis est ⁊ bene digesta/alte exhala
tiones segregate tanq̃ impuriores ⁊ venenose eleuantur. Unde ⁊ tpe comete Mors principum.
ante aut post ventus/terremotus ⁊ ignite impressiones plurime fiunt: ex his
itaq; aer infectus ⁊ continuo inspiratus/vitalẽ spiritũ debilitat/⁊ tandẽ extin
guit: ratione etiam siccitatis homines incendit. Mortem autem principum
cometa fortasse ex eo significare dicitur: q principes vt magis delicati/
vel intemperati ab aere corrupto citius inficiuntur: aut q mors princi
pis vnius plusq̃ multoꝝ popularium diuulgatur. Seditiones autem co Seditiones
mete forsitan significant: q ab aere imutatio nõ modo spiritus vitalis/sed ⁊
animalis imutaẽ: ad cuius imutationẽ sensationes quoꝝ principiũ est variã
C

ppetitus irascibilis ⁊ concupiscibilis excitatur: ac
tio cõdescendit/ ⁊ his motibus similia dijudicat. ⁊
m dictamen rõnis imperat. Sed vir sapiens vt
olemeo/ dominabiꝛ astris. Discipulus.

...ne compositionis que sunt
Capitulũ XXIIII Magi.

...r in ordine mixtorũ mineralia sunt: videlicet lapides/
metalla: que ex vaporibus ⁊ exhalationibus actione quali-
primarũ ⁊ calore celesti in terre visceribus procreãtur. Unde
us terre p̃ciosissimus est. ibi eñ. omnes influẽtie celestes con-
mas p̃ciosas causant: ratione huius calor maximus circa centrum
...: ẜm Ptolemeũ ⁊ Calcidiũ. Hinc nõnulli ibi infernũ esse argumẽtan- (Lapidorũ generatio.)
Nõnulli etiã terrã intrinsecus lapidẽ ꝯtinuũ/ varijs tñ colorib⁹ distinctũ
yerant. Disci. Dictorum generationes particularius tangas. Magi. (Plini⁹ de mirabilib⁹ mũdi)
Lapides ex vapore ⁊ exhalatione cum luto viscoso ꝑmixta/ actione longa/ di-
uersorũ colorum ⁊ efficacie multiplicis ẜm materie naturas producunꝛ. Pu- (Terra nõ fit lapis)
ra autem terra lapis non fit. vincens eñ in eo siccitas/ ipsam coagulari non
permittit. Unde nisi vndequaq̧ irrigua esset aquis/ sicut corp⁹ animalis san- (Aristo. 4. meteororum.)
(Aq̃ fit lapis.) guine: partes eius nõ coherent. Aqua vero lapis fieri potest/ si vel guttatim
(Auicẽna de mirabilibus) cadens congelaꝛ frigore aut coagulatur virtute materiali. Quod ingenium (Raymũdus lulij.)
Raimundus lulij in lapidario luculentissime prosecutus est. Interdum etiam
spuma aquarũ in lapidem vertitur: ligna quoq̧ in aqua in lapides vertunꝛ.

Arena item ex luto viscoso induraꝛ. Disci. Sal...
vapore exhalationi forti actione in diuersa p...
generanꝛ: vt sunt sal harmoniacũ/ vitriolũ/ ...
viuũ: auripigmentũ: arsenicũ ⁊ similia. Quo...
dicunꝛ. Humores pingues in terra putrefacti ...
talla vnde generanꝛ? Magi. Immediate ex arg...
dẽ argentũ viuũ substantia aquea/ mixta terreo subt...
quidẽ ꝓuenit si vapor subtilis exhalationi pure/ virtu...
per diutinas solutiones ⁊ coagulatiões iungaꝛ. Huius p...
sulphur argenti viui nominãt: ⁊ eius sepatione multũ labor...
bet ab aqua ⁊ aere inclusis: mobilitatẽ continuã ab humiditate ⁊ po...
autem nõ adheret: habet ex siccitate extrinseca. Huius natura mir...
toꝝ ingenia in stuporẽ vertit. Añ quidã ip̃m calidũ: quidã humidũ: ...
cũ: quidã frigidũ a dño esse voluerũt. Sulphur aũt est ex vnctuoso aereo,
restri/ subtili ⁊ igneitate decocto. Ex his itaq̧ duobus scʒ argento viuo ⁊ su
phure diuerse coadunatis/ ⁊ in mineris terre decoctis/ diuersa generanꝛ me-
talla: ⁊ vt quibusdã placet: si in terra manerẽt/ natura decoctionẽ argẽti viui
iteraret donec in argentũ stabilireꝛ: ⁊ sulphur in aurũ verteret. Sunt aũt me
talla. Plumbũ q̃dẽ ex argẽto viuo impuro/ grosso/ ⁊ feculẽto/ ⁊ sulphure im- (Plumbum)
puro ꝓductũ. Stannũ ex argẽto viuo puro ⁊ claro/ ⁊ sulphure imũdo gene- (Stannum)
raꝛ. Ferrũ ex sulphure spisso/ impuro ⁊ adurẽte cũ argẽto viuo modico ⁊ im- (Ferrum)
mũdo creaꝛ. Aurũ ex argento viuo puro ⁊ claro ⁊ sulphure rubeo ⁊ mũdissi- (Aurum.)
mo nõ adurẽte actione solis efficiꝛ. Cuprũ vel es ex arg. vi. nõ oĩno imun- (Cuprum)
do/ ⁊ sulphure rubeo ⁊ grosso nasciꝛ. Alchimiste argentũ viuũ mercuriũ no-
minãt: q̄ oĩbus metallis iungiꝛ: sicut Mercurius in influẽtia ẜm astrologos (Mercurius)
cũ planetis oĩb⁹ copulaꝛ. Argentũ ex argẽ. vi. mũdo ⁊ albo/ ⁊ sulphure nõ (Argentum)
adurẽte mũdo ⁊ albo ꝓcreaꝛ. Accidit aũt metallis ductibilitas ex vnctuosi- (Ductibilitas.)
tate: ⁊ liquefactibilitas ex multa aquositate argẽti viui. Añ que plus de argẽ (Liquefactibilitas.)
to viuo participãt/ citius liquefiũt. sicut plumbũ ⁊ stannũ. per oppositũ es et
ferrũ. Disci. Chalibs vero vnde generaꝛ? Magister. Chalibs est ferrum (Chalibs.)
purgatũ ⁊ depuratũ per ignitiones ⁊ extinctiões multas. vñ efficiꝛ vnctuosi-
tatis minoris: ⁊ facilius q̄ ferrũ frangiꝛ. nec oĩno in pondere equiparantur.
Auricalchũ aũt est cuprũ p tuthiã coloratũ. Electri Xo species tres inueniũ (Auricalchũ)
tur. Una que ex quodã gumi arborũ indurescit. qḋ ⁊ succinum dicũt. Alia ex (Electri spẽs.)
ꝑtibus auri tribus ⁊ vna argẽti conflatur. Tertia aũt naturalis est/ ⁊ in mi-
neris reperiꝛ: sophisticata ab auro vix discerniꝛ: ⁊ inter alias virtutes habet (De hac Ambro. in hexa. li. 3. ca. 15.)
vnde venenũ miro splendore prodat. hinc in precio est.

De Metallorum transmutatione.
Capitulum XXV Discipulus

Restat de quo circa huius generis mixta te disserturum auidius ex-
pecto. Magister. Quod est hoc? Disci. Metallorũ transmutatio
de qua alchimiste se iactant/ si sit possibilis? Magister. Eoꝝ quo-
rum materia est eadem/ crebram fieri transmutationẽ docuimus. Num terra
in aquam/ ⁊ aqua in aerem/ aer in ignem/ ⁊ hec omnia in mixti speciẽ trãsmu-
tantur? Sic cinis/ ⁊ arena obscura in lucidissimum vitri substantiam actione
ignis vertuntur. Discipulus. Transmutanꝛ si in preiacentem redacta fue-

/cuius forma forme generãde nõ repugnat. Ma
nus hac via metalla in se trãsmutari possint:cũ
d hoc equidẽ multi phoꝝ per calcinationes/
ul. tiões laborarũt: licet min⁹ vtiliter ꝙ vera
n precisionẽ imitari/aut difficillimũ sit/aut om
n veritati appropinquant:qui per principia natu
udent que sine fumo fluat ignẽ non fugiat: substantie
xta totum qd minus in minera decoctũ est/ celerrima
c iam completũ/elixir:hoc ouum/ꝛ lapidẽ phoꝝ:ꝛ in suis
acerrimũ:lapidẽ nõ lapidẽ/mineralẽ/ animalẽ/vegetabilẽ/
:/terrã oculosam:vrinam/ꝛ omniũ rerũ nominibus nominãt: vt sub
nis ꝛ figuris fatuos ꝛ auaros a via veritatis secluderent: phis vero
ꝑncipia secretius rimãtibus/occultas nature opationes panderent.

Ars eadẽ in se nullius laboris:sed opus est mulierũ:ꝛ vt aiunt ludus pueroꝝ.
Auctores alchimie — Huius auctores ꝑcipue fuere Hermes/Geber/Auicẽna:ꝛ hi qs Turba phoꝝ
cõmemorat:moderniores aũt Raymundus Lulij. Arnoldus de noua villa.
Albertus magnus:quorũ omniũ vnus finis:sed ꝓcedendi modus diuersus:
omnis tñ in limitibus nature cõclusus:e quib⁹ oibus huiuscemodi trãsmuta
tionis possibilitas indubitata ꝯcludit. Sed ꝓculdubio ab his q diuitibus et
A quib⁹ alchimistis cauendum sit. — ꝑncipibus se iungũt ꝛ magna ꝓmittũt/nequaꝙ attingit. Nam si scietie hui⁹
secreta noscerẽt:sese vtiqꝫ occultarẽt:de thesauro tanto gratias deo agerent
paupibus bene facerẽt:nec aliorũ opibus indigerẽt. Ab illis aũt maxime ca
uendũ:qui aut receptas ꝓbatas/nescio a quibus magnatibus se habere glo

riantur:lunã figere:ꝛ ad gradus auri mediocris
riũ coagulare:partẽ cũ parte:ꝛ varia augmẽta
rentur. A quibus nimirũ tot hominũ milia v
prij vero qd habuere in sumptuosis
tidie deficiunt:nec aliena piculo cautiores ben
publice detrimentũ vergat/non ab re est/si a magi
ꝓuidentibus/a fatua eorũ ꝯsumptione coerceant. vi
ro illorum:de quibus Paulus apostolus scribit: Sem
ad scientiam veritatis peruenientes.

De vegetabilibus. Ca.xxv.

Quartũ genus mixtoꝝ est vegetabiliũ: vt sunt herbe: arbo
ra hmõi. Disci. Horũ originẽ pandas. Magister. Si
sophi traditionẽ attẽdimus/hec a primordio ex terra iussu c
ris ꝓdierũt/cum ait: Germinet terra herbã virentẽ ꝛ facientẽ semen:ꝛ li
pomiferũ faciens fructũ iuxta genus suũ:cuius semen in semetipso sit sup ter
ram. Ecce creator omniũ vegetabilia simul in esse ꝓdire iussit: ꝛ vnde se per
multiplicationẽ indiuiduorũ in specie conseruarent/in semetipsis semen ha
bere dedit. Et nõ modo vegetabilibus:sed ꝛ cunctis animãtibus hoc fecun
ditatis beneficiũ ꝯstitit. De hac re diuũ Augustinũ ꝛ theologũ ꝛ philosophũ — Aug. de t
excellentissimũ in de trini. li. 3. disserentẽ audiamus. Omniũ quippe rerum — li. 3. ca. 8.
(inquit) que corpaliter/visibiliterqꝫ nascunt:occulta quedam semina in istis — Omniũ rerũ
corporeis mũdi hui⁹ elemẽtis latent. Alia sunt eñ hec iã ꝯspicua oculis nr̃is — elementoꝝ la
ex fructibus ꝛ animãtibus. Alia vero illa oculta istorũ seminã semina. Unde — tent semina.
iubente creatore/ꝓduxit aqua prima natatilia ꝛ volatilia. Terra autẽ prima
sui generis germina:ꝛ prima sui generis aialia. Neqꝫ eñ tunc huiuscemodi
fetus ita ꝓducti sunt:vt in eis que ꝓducta sunt vis illa consumpta sit. Sed
plerũqꝫ desunt cõgrue tpamentoꝝ occasiones/quibus erũpant ꝛ species suas
peragant. Ecce eñ breuissimus surculus semen est:nam cõueniẽter mãdatus
terre arborẽ facit. Huius autẽ surculi subtilius semen aliqd eiusdem generis
granũ est: ꝛ huc vsqꝫ nobis visibile. Jam vo hui⁹ etiã grani semen:ꝙuis ocu
lis videre nequeamus/rõne tñ conijcere possumus:quia nisi talis aliqua vis
esset in elemẽtis:nõ plerũqꝫ nascerent ex terra que ibi semĩata nõ essent. Nec
animalia tam multa/nulla mariũ feminarũqꝫ cõmixtione ꝑcedẽte:siue in ter
ra/siue in aqua:que tñ crescũt ꝛ coeundo alia pariunt:cũ illa nullis coeuntib⁹
parẽtibus orta sint. Et certe apes semina filiorum nõ coeundo concipiũt: sed — Apum generatio.
tanꝙ sparsa per terras ore colligunt. Inuisibiliũ eñ seminũ creator ipe crea
tor est omniũ rerum. Qm̃ quecũqꝫ nascẽdo ad oculos nostros exeunt/ex ocul
tis seminibus accipiũt ꝓgrediendi primordia/ꝛ incremẽta debite magnitu
dinis:distinctionesqꝫ formarũ ab originalib⁹ tanꝙ regulis sumũt. Et infra. — Idem ca. 9.
Ista quippe originaliter ac primordialiter in quadã textura elementoꝝ cun
cta iam creata sunt:sed acceptis opportunitatib⁹ ꝓdeũt. Nam sicut matres
grauide sunt fetibus:sic ipse mũdus grauidus est causis nascentiũ. Et vt te
statur Ambro in hexa: Nequaqꝫ fieri põt vt nõ/aut seminibus vtant vniuer — Ambrosius
sa gignẽtia:aut habeant aliqua que videant cum virtute seminũ cõuenire. Et — li. 3. ca. 6.
vt Aug. sup Geñ. lib. 5. disserit. arbor ex arbore p surculi plantationẽ:ꝛ ex se — Augustinus
mine arbor:ꝛ semen ex arbore. sed semen ex semine nullo modo nisi prius in
teruenïat arbor nascetur. Discipulus. Luculentissime doctor hic egregius

pant dubia dissoluit:imitari equidē amplius ne-
/cribrata/⁊ omni humana industria seminibus
te: ⁊ quidē in figura/virtute/colore/sapore ⁊
sꝑficie videnť oriri: qꝛ elemēta (que
a no esse arebas) seminibus taliū sunt impregna-
oꝝ occasiones quibus ea erumpere dixit que sunt:
primarū actiones ⁊ celorū influxus in ꝓportione na-
go:⁊ accidētes causas (vt ipse doctor ait) ſm naturam
is equidē eo que secreto nature sinu abdita cōtinenť
modo explicādo mensuras ⁊ numeros ⁊ pondera:que in
per ut ab illo qui oīa in mensura ⁊ numero ⁊ pondere disposuit
diffusius li. 6. super Geñ. prosequitur ⁊ omnia primitus a deo creata
r seculi tractum ex occulto in manifestum locis congruis exercen-
statur.

De cremento et distinctione plantarum. Capitulum xxvij Magister.

VIrtus nāqꝫ ⁊ influxus celestis sꝑficiē terre penetrans:partes sub
tiliores q̄bus dicta seminalis vis occulta inest/in fumum resoluit:
rursumqꝫ condensat: ⁊ in radicis species transfigurat. Hec infixa
terre tanꝙ matri virtute caloris cōnaturalis ⁊ sꝑcelestis/humorē terre cir-
cūiacentis alterat ⁊ qđ nature sue cōueniens est attrahit ⁊ in sui ⁊ plante sub-
Adaptatio plante ad corpus humanū. stantiam conuertit. Unde planta radice loco oris/qua nutrimentū accipit: et
medulla pro stomacho corde ⁊ epate vtitur:in quibus acceptū nutrimentum
digerit:⁊ digestū partibus singulis per venulas subtiles transmittit: stipitē
Ambrosius in hexa. li. 3. c. 14 pro corpe medullā cōtinente corticē ꝓ cute stipitē protegēte:folia aūt ad fru
ctuū defensionē/⁊ nodos loco neruorū mēbra colligantū accipit. Fructū vo
in vsum viuentium ⁊ ornatum vniuersi:semen insuꝑ pro speciei conseruatione
gignit:⁊ in hec quoqꝫ elementoꝝ partes ꝓportionabiliter distribuit. Terreū
nāqꝫ qđ multū est in stipitis ⁊ durarū partiū substantiā transit:humidū aquo
sum qđ parū est in folia ⁊ corticē. Aereum subtile qđ est minus/in florem:qđ
aūt viscosum in frucū assumit. In eo autē qđ semētis vices agit/igneū quod
minimū est delitescit. Per terrā coheret:per aquā se diffundit:per aerē ⁊ ignē
planta consurgit. Disci. Plantas igiť quatuor elementis constare asseris:
Magister. Etiā. Discipulus. Cur igitur nō in aqua/aere/aut igne queād-
modū in terra pullulant aut nutriunť:cū ⁊ in his quoqꝫ singulis singula elemē
ta ꝑmixta sint. Magister. Elementa apud nos ⁊ fortasse in toto vniuerso
Ambrossus in hexa. li. 1. c. 6. iam nō pura/sed sibi in omnibꝰ mixta Ambro. affirmat ⁊ in naturalibꝰ exer-
citato facile ꝓbatur. Plantas autem non in singulis oriri omnibus manife-
stum. Huius autē causam (quia queris) ex superioribus accipe:cum terreum
in omnibus abundare/cetera autem in quantitate minore ⁊ a terra coheren-
tiam plantis inesse ostensum est:hinc in terra figuntur/⁊ sufficiens nutrimen
tum inueniunt. In aqua autem ad tempus nutriri/sed figi non possunt (pau-
cis demptis.) In aere vero diutius/aut nutriri/aut figi propter sui subtilita-
tem nequeunt:in igne ab excessiuo calore citius emarcescunt. Discipulus.
Omnes itaqꝫ plantas a dominio terreas asseueras. Magister. Ita sentio.

Discipulus. Unde ergo quasdam calidas
tra harum qualitatū terre conueniat: Magister
grales consyderas/ipsas terreas a dominio de
virtuales ⁊ qualitatū gradus attēdis:quasdā
⁊ humidas:alias humidas ⁊ frigidas:nōnullas
nies:⁊ hoc vel in gradu primo/secūdo/tertio/aut qu
siones ⁊ remissiones. nam ſm has similiter ⁊ partium
tione multiplici variantur plante:non modo in virtuti
cunditate/modo germinandi/⁊ effigie. Creator equid
simus) vim hec omnia continentem sic indidit:vt co
rum occasionibus qđ in secreto nature sinu abditum est/in p
re possit. Unde quedā sunt que ex radice vnicum stipitem habe
sus rami/⁊ ex his folia pullulant:⁊ sunt arbores. Quedam ex radi
pitem/sed ramos:⁊ ex his folia generant:⁊ sunt frutices. Quedai
nec stipite nec ramis medijs folia germinant:⁊ sunt herbe. Ex oleribus
sunt que ex vna radice stipites ⁊ ramos multos accipiunt. Et rursus queda
fructificant:quedam sine fructu omni tēpore manent. Fructifere ſm digesti
nes semel tm̄ aut pluries in anno fructificant. Fructum autem aut sub folijs/
super folia/in medio:sub cortice/a stipite: aut a radice producunt. Amplius
quedam oleum stillant:quedam folia non habent:quedam etiam floribus ca-
rent. Omnibus autem vt ait Plinius/inest sexus diuersitas. In eadem vero Plantarū sexus.
planta teste philosopho:vterqꝫ sexus non reperitur. Ab auibus semen deuo- Plinius
ratum ⁊ egestum integrum:si in ruinam corticis ceciderit/nōnunꝙ pullulat: Aristoteles.
fitqꝫ vt in quercu aliaue arbore/cerusus aut alterius generis planta reperiať
In his autem que per surculi insertionem in alieno stipite crescunt. natura sti
pitis in surculi naturam cōmutatur. Sed his finē faciamus. Nam vt ait san-
ctus Ambrosius in hexameron libro 3. ca. 15. Inexplicabile est singularū re- Ambrosius
rum proprietates exquirere:⁊ vel diuersitates earum manifesta testificatione
distinguere:vel latentes occultasqꝫ causas indeficientibus aperire documen
tis. Et rursus. Quis autem possit comprehendere varietatē/speciem/gra-
tiamqꝫ pomorum:singularum quoqꝫ vtilitatem arborum/fructuum/sucorūqꝫ
proprietatem.

De Animalibus. Ca. XXVIII. Disci.

AD sequentis igitur ordinis mixta descēdas. Magister. Que sequū
tur quinti generis mixta/animalia sunt irrationalia:que in presenti Geñ. j.
quadruplici ordine distinguimus. Sunt eñ quedam vt ait scriptura
volatilia:quedā reptilia ⁊ quedam gressibilia. Quorum exordia/propaga-
tiones ⁊ naturas in medium ferre:ingenium vacillat/calamus tepet/⁊ epito
matis breuitas nō admittit. Discipulus. Saltem que iam in prompto sunt/
verbis planis succinctaqꝫ oratione in vniuersali patefacias: Magister. Fa
cile quidem tuis petitionibus acquiescerem:sed ea breuitate quam expetis:⁊
obscurus fio:⁊ emulis quibus me feriant iacula administro. verūtamen cum
non illis/sed tibi optime indolis adolescenti in hoc epitomate obsequi sta-
tuerim: vt petis prememorato ordine singula sub breuitate transcurram.
Discipulus. Probe.

De volatilibus ꝛ generatione ouorum. Capitulum XXIX Magister.

Volatilia. Volatilia aues sunt/que alis seipã ꝑ aera quo tendũt mouent. Horum primordiale exordiũ simil'r a creatore est:qui distincta elemẽta ꝑ capacitate sua viuentibus decorauit:aera quidẽ volatilibus: aquã natatilib⁹:terrã gressibilib⁹:ꝛ hec vtraq₃ reptilib⁹.ignẽ aũt qui ꝓpter sui debilitatẽ ꝛ siccitatẽ viuẽtibus habitaculũ p̃stare nõ potest/a viuẽti aĩa nudũ reliquit. Disci. Hec legislatoris historia pandit/naturalẽ volatilium generationẽ edoceto. Magister. Volatilia qꝛ se in numero conseruare non
Geñ.j.d pñt (qm̃ corruptibilia sunt) ab auctore nature dicẽte: Crescite ꝛ multiplicamini/ꝓpagationis vim acceperũt:qua se in specie conseruẽt. Fit aũt hec ꝓpagatio per seminis decisionẽ. Unde ꝛ in ipsis sexuũ discretio est: ꝛ nos in sequẽtibus masculũ gallũ:ꝛ femellã gallinã appellabimus. His equidẽ duob⁹ coeũtibus/in matrice galline oua cõcipiunt̃:ꝛ ex illis pulli nascunt̃. Primũ
Ouorum generatio. de ouis:demũ de pulloꝝ formatione tractabim⁹. Disci. Oua vnde/aut quõ generãtur? Magister. Ex spermate galline:cuius pars humidior ad extremitates se expandit/ꝛ fit albumen: terrestrior vo ad centrũ se contrahit/ꝛ fit citrina:ꝛ vitellus dici solet:ꝛ hec duo ꝓpter nature diuersitatẽ telis paruis separantur. In quibusdã tamen ꝓpter caloris debilitatem:colores hi distincti non sunt:vt in ouis piscium. Ouũ conceptũ/calore matricis cui colligatũ est vegetat̃:donec ad cõplementũ perueniat. exinde vinculo que matrici iungitur rupto in lucem prodit eo ordine:vt pars acuta que matrici adherebat vltimo exeat. Testa in ventre mollis est:ne parturiẽdo ledat:mox autẽ edita
Ouantium diuersitas. frigore durescit. Ouantibus non eadem est natura. Nam quedam semel tm̃ in anno parturiunt.vt rapaces:quedam pluries:vt columbe. Galline autem domestice multotiens:ꝛ he cito deficiunt: quoniam cibus in sperma transit.

Dis. Scite hec dicta vident̃. Sed ad q̃d galli coitũ ne[...] ouũ ex solo galline (vt ais) spermate formet̃? Ma[...] immittat:quo ouũ et sustentat̃ et fecunditatem acc[...] ouans:aut ex inani alterius galline concubitu/au[...] vel flante zephyro:oua quidem parit/sed sterilia: [...] fit aũt hoc sepius.non em̃ gallina tantũ quantũ gallus co[...] multis gallinis gallus vnus sufficit.

De pullorum ex ouis generati[...]tione et diuersitate. Cap. XX[...]

Oua itaq₃ galli concubitu concepta a gallinis:nonnunq[...] terdum alternatim ab vtrisq₃ fouent̃. Albumen qð calidum[...] humidum:in quo et vis seminalis a gallo transfusa latitat[...] incubantis alterat̃:et in triduo vel circa guttula q̃dam sanguinea in albumine/versus oui acumen apparet:ex qua cor pulli format̃: Fitq₃ circa idem vena magna in vmbilicos duos ramificata:quorũ alter ad telã vitelli/alter ad eam qua pullus continet̃ ꝓtendit̃.per primũ pullo cibus de vitello ministratur:reliquus secundine deputat̃. Dis. Substantiã igitur pulli ex albumine
De nutrimento pulli ĩ ouo. nutrimentũ vere ex vitello asseris? Mag. Sane. In argumentũ huius accedit:qꝫ vitellus continue minuit̃:et si quod residuũ est/nascentẽ pullum in vmbilico sequit̃:vt statim natus cibum habeat conuenientẽ: in perfectis aũt vmbilicus iam nõ apparet. Dis. Nondum nascentis conditionẽ/sed exurgentiũ membroꝝ formationẽ quero. Mag. In decẽ diebus oĩa membra pulli manifeste apparent:et inter hec caput maximũ.sequẽtibus decẽ fortificant̃ et ordinatius distinguunt̃:et a spiritu vitali singula viuificant̃:ita vt die vicesima pullus iam vociferare incipiat. Hec aũt est põsitio ipsi⁹ in matrice: vt caput supra pedem dextrũ habeat:et ala dextra caput tegat. Omnis tñ in pedes nascitur ex acuta oui parte. Ex ouis aũt oblongis galli:ex rotundioribus galline frequentius generant̃. Dis. Sed quid de ouis in quibus nõnunq̃ duo vitelli conspiciunt̃. Ma. Hec ex duplici coitu/per aggregationẽ duorum spermatum concipiunt̃. Et si q̃dem sit tela vtrũq₃ distinguens/gemellos:sin autẽ/
Vultur pullum monstruosum ꝓcreant. Vultures aũt.vt refert sanctus Ambrosius
Fenix in hexameron.li.5.c.20.sine concubitu concipiunt et generant. Et de carnis
Ambros.idẽ premortue phenicis humore vermis exurgit que et processu temporis in prio
ca.xxiij. ris speciem reparatur.

De membrorum in pullis diuersitate. Capitulum. XXXI. Disci.

Unde queso tantam in organis et membris volatilium diuersitatem natura ingeniauit? Magi. De interioribus si queris/ea ad opera vegetatiue necessaria ex his que posthac dicem⁹ cognosces Exteriora vero ad alia opa:maxime aũt ad ea que prede deputant̃ acommodata sunt. Nã quibusdam visum acutiorẽ/alijs autem obtusiorẽ dedit. Acutum quidem rapacibus.vt a remotis predam cognoscant. Ceteris vero que circa terram aut aquas versant̃ obtusiorem: quia alimento sunt ꝓpinquiores. Palpebras habent membranulas non carneas:nec oculos nisi per inferiorem claudunt:propter duriciem corij continentis caput. Dentibus carẽt:

Que rursus in rapacib⁹ acutiora sunt et adunca: vt p̄ ...is dilaniare possint: q̄m carnib⁹ vescunt̄: iō etiā vn... ...cos. In aq̄ticis rostra sunt lata: vt ipsis ꝑ hamo ...et pedib⁹ latis (q̄ꝝ z digiti mēbranis ligant̄) pro ...eriorū pe...ini alas habent. volando se cauda dirigūt ...vt volando paucū aeris moueat/ et aera citi⁹ diuidat. Car...eq̄nti aerꝭ ipulsiōe aut ledat̄: aut interiora infrigident̄. Nō ...ibūt: et si quid sup̄flui sepat̄/ in plumaꝝ substantiā vertit̄: ...s inq̄rere nō est p̄sentis negocij. Sunt em̄/ vt ait Ambro... ...ria: q̄ memoria aut cognitione cōprehendere q̄s possit?

...aquatilibus. Cap. xxxij. Magi.

Ab aere itaq̄ȝ in aquā delapsi/ eā si possum⁹ trāsnatabim⁹. Spaciosum et magnū eq̄dē est mare: et illic reptilia q̄ꝝ nō est numerus. et aīalia inq̄t ꝑpheta pusilla cū magnis. Dis. Et q̄ hec viderūt? Ma. Qui descēdunt mare in nauib⁹/ faciētes opationē in aq̄s multis: ipsi inq̄t viderūt opa dn̄i et mirabilia ei⁹ in ꝑfundo. Plura eq̄dē in mari q̄̄ in terris sunt ait Ambro. in hexa. Et ea q̄ in terris viuūt/ ab his sibi noīa vendicarūt: eo q̄ pri⁹ in mari ista ceperūt/ diuersis q̄ȝ fluminibus. Et ea q̄ timem⁹ in terris/ amamus in aq̄s. Etenim noxia in terris/ in aq̄ innoxia sunt. Atq̄ȝ ipsi angues sine veneno. Leo terribilis in terris: dulcis in fluctibus. sic videre est de ceteris. Verūtn̄ vt testat̄ Petrus Lōbard⁹: oīa creata sunt innoxia: sȝ ꝑpter peccatū facta sunt noxia. Nihil itaq̄ȝ hoī nocuissent/ si nō peccasset. Sed hec theologie reseruātes/ ad ꝑpositū reuertamur. Dis. Videris astruere et aquatilia p creationē in esse ꝑdijsse. Mag. Moyses hec docuit. Dixit em̄ deus (vt ait) ꝑducant aque reptile aīe viuētis. Om̄e aūt qđ natat/ reptādi hȝ vel spe-

...d.
...5. c. 2.
...aīalia maris q̄̄ terre
Lib. 2. senten. dis. 15.
Gen. 1.
Ambros. vbi supra. c. 1.

Gen. 1. d.

ciē vel naturā. vt asserit Amb. Et ne hec in seipsis deficerēt/ ipsis gn̄ationis fecūditatē creator cōicauit/ dicens: Crescite et multiplicamini et replete aq̄s

Fit aūt plerūq̄ȝ hec gn̄atio p seminis ꝑpagationē. Vi... ...scibus sexuū discretio est. et in pluribus corpis mol... bus et maiores sunt et longiores: carne q̄ȝ durio...

De pullificatione pisciū. Cap...

Qui sexu discernunt̄ ventrū attritiōe coeunt: ta... visum fallant. Ordinē tn̄ nature seruāt in sexu e... piscis cū alterius gn̄e pisce cōmisceat̄. dempta m... pere ad littus euocata cū ea coit. vt refert Ambro. in hex... par cū pari ambulat. Femella oua ɔcipit ī matrice: que t... pariant̄. tūc em̄ mas ea subito sequit̄/ et semine suo aspgit: asp... a blanda nutrice fouēda suscipiunt̄: post diē albescunt: dehinc oculi incipiūt. et celeriter complent̄: maxime aūt si multo semīe p̄fusa fueri... mum ex residuo oui humore/ dehinc ex aq̄ nutriunt̄. Que aūt masculino ... mate tacta nō fuerint/ sterilia manēt. Femella etiā maiorē ptē suoꝝ ouoꝝ pt⁹ tpe deglutit: qđ fortasse sagax natura ꝑuidit: ne tota vnda piscibus impleat̄. Hinc etiā magni corpis pisces paucoꝝ filiorū sunt. Dis. Quid aūt de his q̄bus nō inest sexus diuersitas? Ma. In oīb⁹ vtrūq̄ȝ sexū eē astruūt sola dempta anguilla: q̄ scopulis se atterit: eaq̄ȝ strigmēta virtute influentiaꝝ viuificata in anguillaꝝ speciē transeunt. vel vt ait Phūs viscositatē p aures ɔcipit: atq̄ȝ fetū generat. Quedam etiā e pisciū genere rore celesti (vt aiunt) ɔcipiūtur. sicut ostree et q̄ in ɔchilibus degūt: et q̄dā ex limo et putredine erūpūt. Dis. Facile his fidem habeo: cum sermonē diui Augusti. de mūdi fecūditate mēte reuoluo.

Anguilla
Aristot. ... animalibus.

De diuersitate membrorū in genere pisciū. Capitulum XXXIIII Magister.

Nec in hoc gn̄e aīantiū natura in mēbroꝝ distinctione defecit. Vn̄ primū corpus oblongū edidit/ q̄ aquas facilius diuidāt: id q̄ȝ corio leni/ aspero squamoso aut spinoso texit: loco manuū pedumq̄ȝ brancias et pinnulas q̄b⁹ se moueant ordinauit. Cauda aūt natando oēs se regunt. hanc etiā cū dormiūt parūper mouent. asserit Plini⁹. Sensuū vias habent occultas: ne aqua ledant̄: p̄ter oculos q̄ duriores sunt: nec colores medios discernere ꝑpter visus debilitatē facile pn̄t: ob id et piscatores eo colorum genere vtunt̄ sepius. Non spirant. Qđ nobis est spiritus/ illis est aqua Sicut nobis spiritus/ ita illis aqua viuendi ministrat substantiā. Brancias habent: quas nunc plicant et colligūt: nunc explicāt atq̄ȝ aperiunt. In hanc ergo collectionē et apertionē dum suscipit̄ aqua/ et transmittit̄ ac penetrat/ respirationis munus implet. pulmone itaq̄ȝ carent. Humorem sanguini proportionatū possident. Linguam habent: sed non vndiquaq̄ȝ discretā a palato Dentes sunt ipsis ex vtraq̄ȝ mandibula acuti et prominentes: vt cibum in ore tenere/ diuidere et deglutire citius possint: ne humiditate aque effluat. Dis. Si aqua nutriuntur vt premissum est/ dentibus non indigent. Magister. Aqua q̄dem nutriunt̄: sed nō pura/ sed ea que viscositatibus terrenis impinguata est. vt est pluuialis/ et p stercoꝝ loca transiens. Nec illa solum: verūetiam vermibus/ herbis/ stercoribus/ carne/ pane. et generaliter semper minor est esca maioris: ita vt tpe pullificationis etiam nonnulli pullos deuorent.

Ibidē. c. 14.
Pisces corp⁹ habent oblongum
Plini⁹ in speculo naturali
Ambros. vbi supra ca. 4.
De nutrimento piscium.

790

est:sed vt ait Ambrosius: Hoc genus pisciū in illo ſ-
[...]et qđ hic abundat/alibi deest. Fouendi tū partus
[...]ant. Hec de aquatilibus cōmunibus accipiēda ar
[...]stris marinis. Nunc stilus vndarū procellis madi
[...]alis [...]llis reptilia gressibiliaue peruolet.

[...]b⁹ et gressibilib⁹. et quare deus tā [...]r species cōdidit: q̄ etiā nobis no[...]utiles videntur. Cap. xxxv. Dis.

[R]eptilia q̄ dicis? Ma. Que corporis ɔtractioni et extensioni inni-
tunt: qb⁹ se in anterius mouent. parte eādem anteriore se extendūt
qua si aliq̄d solidi apprehendunt/reliquū corporis post se trahunt.
Et hec rursus trifarie partiunt. Sunt eñ q̄ squamis ꝓ vnguibus/et costis
cruriū loco vtunt. et serpentia dici possunt. vt colubri. Et sunt q̄ ore solidū cō-

Trahentia — ꝑhendētes se trahūt: q̄ trahētia dici solēt. vt vermes. Et sunt q̄ q̄uis pedib⁹
Reptilia — moueant: magnā tū corporis ptē terre applicāt/et cōi noīe reptilia appellā-
Gressibilia — tur: sicut lacerte/stelliones/et plures vermiū spēs. Que vo pedib⁹ gradiunt
duob⁹/pluribusue sp tū equalib⁹: et reliq̄ corporis pte terre nō innitunt: gres-
sibilia sunt. Et hec oīa ɔditor rex ab initio verbo suo in esse ꝓdire iussit/di-
Gen. i. b. — cens: Producat terra animā viuentē in genere suo: iumenta et reptilia ⁊ be-
stias terre sm̄ species suas. Dis. Quid creator significare voluit tanta aīa-
lium diuersitate. cū multa sint humano generi nō modo inutilia/ verūetiam
nociua? Mag. Noli ponere os tuū in celum: aut in altū extollere cornu tuū
et loqui aduersus deum iniquitatē. Sed pone ori tuo custodiā: et ostiū circū-
stantie labijs tuis: et ꝓhibe lingua tuā a malo: et labia tua ne loquant dolū.
Plato in Tymeo — Non enim potuerūt a deo bono nisi bona fieri. et vt Plato in Ty. affirmat

et Aug. in Enchi. ca. xi. comprobat: Nature igit omn[...]
oīm summe ɔditor bon⁹ est: bone sunt. Et in de ciu[...]
turā malam astruit: Sed a terrenis vsq₃ ad cel[...]
vsq₃ ad inuisibilia sunt alia bona alijs alia melio[...]
sent omnia que artificis sapiētia metienda sun[...]
vniuersi: quēadmodū multe rerū spēs diuersi[...]
te effigiate. Et sicut in specie visibili hoīs/ si v[...]
modū nihil corpori/et q̄ multum detrahit pulchri[...]
bera. Singula eox que generant e terris specialem qu[...]
que ꝓ virili portione cōplent vniuerse plenitudinē creat[...]
alia alio nascunt vsui. Nihil vacat: nihil inane germinat[...]
tas inutile/alijs vtile est: imo ipsi tibi frequēter alio est v[...]
nō adiuuat/medicinā suggerit: et sepe eadem q̄ tibi noxia sunt/[...]
ris innoxiū ministrāt pabulum. Et rursus. Laudant etiā dracones dn̄m: [...]
natura eox et species cū videtur/non minimū vel decoris offendit/vel ineffa-
rationis ostendit. Non igit oportet res insipienter vituperare (inq̄t Aug.)
sed vtilitatē rex diligenter inquirere: ⁊ vbi ingeniū nostrū vel infirmitas de-
ficit/ita credere occulta sicut erant q̄dam q̄ vix potuimus inuenire: q₂ et ipsa — Idem sup
vtilitatis occultatio aut humilitatis exercitatio est/ aut elatiōis attritio. Et — Gen. ad lite
q̄ noxia putas/hoī quadruplici ratione conueniūt. vt ait idē super Genesim. — ram lib. iij.
Aut eñ penaliter ledūt: aut salubrit exercēt: aut vtiliter ꝓbāt: aut ignorāter — Hieronymus
docent. Vñ diuus Hiero. sup psal. 91. sup illo. q̄ magnificata sunt opera tua — Noxia q̄dru-
dn̄e: Marcioni et Manicheo hereticis querentibus: Si deus oīa in vtilitatē — pliciter ꝓsunt
hoīm fecit: quid culicē/cimicem ac pulicē necesse facere fuit? Respondet di-
cens: Ut ostēderet tibi fragilitas tua q̄ cognitionē tuam in celum ponis. Re-
spice morderis a culice/et cōtremuisti: q̄d in celum erigeris q̄ a culice vulne-
raris? Sed longius euagantē calamum ad ꝓpositā methadum reuocemus.
Dis. Operepreciū est: ne quā cepimus de rerum origine disceptationē descen-
dente sole truncatā relinquamus.

De multiplicatione aīaliū diuersis modis ꝑ multa scti Augustini dicta. Ca. xxxvi. Dis.

Qui et reptilia ⁊ gressibilia ɔdidit/ipsis spēx ɔseruationē ꝑ semis — Gen. i. b.
ꝓpagationē ɔcessit dicēs: Crescite ⁊ multiplicamini ⁊ replete ter-
ram. Est itaq₃ et talibus sexuū differentia: qbus coeuntibus ex se-
mine in matrice femelle fetus format: Salamandra dempta: quā sexus di-
uersitatem insciā aiunt. Lacertulos quoq₃ et cocodrylos/tortucā/ et camelo-
nem inter quadrupedia ouare nature inq̄sitores asseuerāt. Dis. Num ⁊ ex re- — Augustinus
ptibilibus q̄dam sine seminis ꝓpagatione/ex putredinibus q̄busdam exori- — Aialium gn̄a
ri ɔspicimus? Mag. Etiā fili. Sunt eñ (vt ait diuus Aug. in de ci. dei li. 5. — tio impfecta
ca. vi. et de tri. li. 3. c. 8. et sup Gen. ad litterā li. 6. et. 5. et in. 3. de tri. c. 9.) q̄ de — duplex.
q̄busq₃ rebus sine ɔcubitu ita nascunt/vt postea concubant et generent: sicut
musce. Alia vero in q̄bus nihil sit maris vel femine. sicut apes: q̄ semina filio-
rum inquit non coeundo ɔcipiunt: sed tanq̄ sparsa per terras ore colligunt.
Oīa eñ que seq̄ntib⁹ erant euoluenda tpib⁹: primitus deus simul creauit cū
faceret mundū. Sed quō? In semine inq̄t oīa ꝓducta sunt primitus: nō mole
magnitudinis/sed in potentia causali. et rursus: Multi hoīes nouerūnt ex q̄

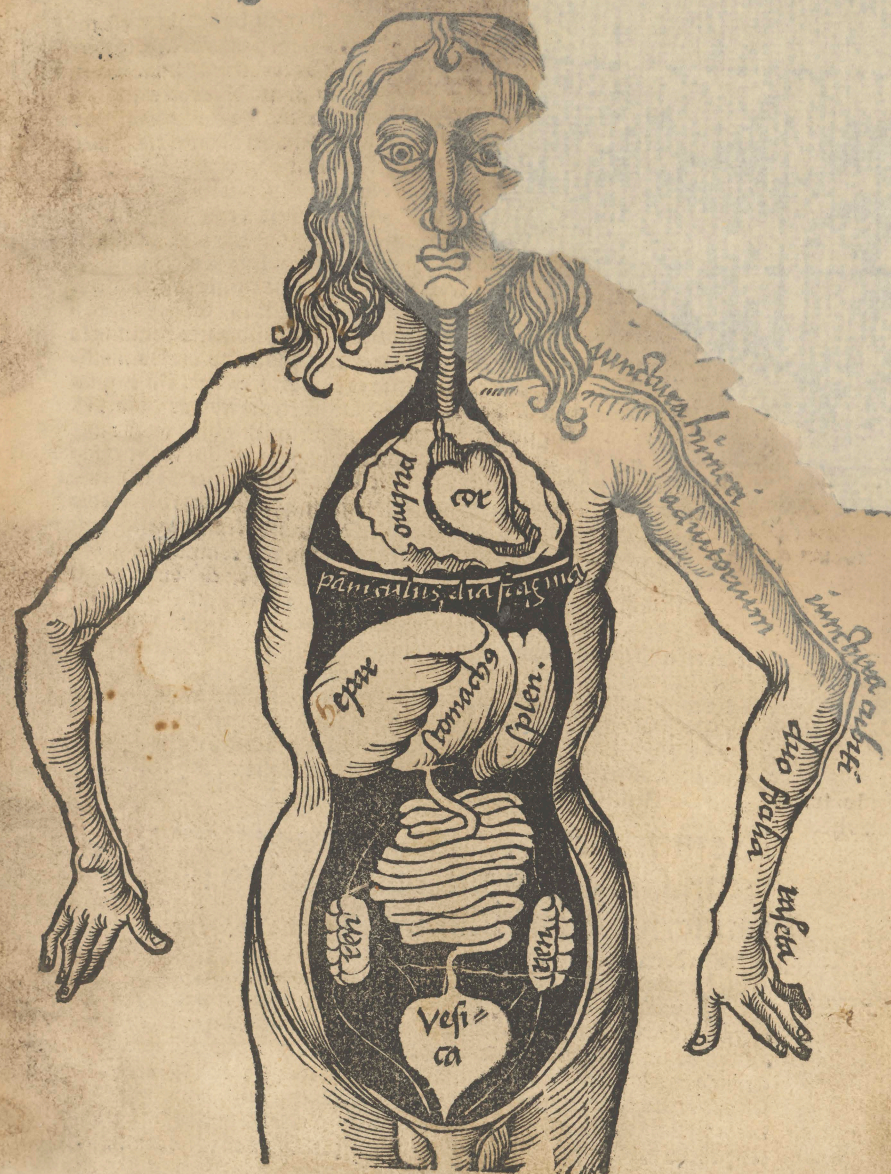
...is/aut quarūcunqȝ rex q̄buslibet succis et humorib⁹:
...utis/vel ita ɔtritis/vel ita cōmixtis que aīalia na-
...ruptis aīaliū corporibus nascunt̄/in primordio
...ex terra/aq̄s vel eis q̄ terra germinãte orta sunt
...ata nō negat. Dis. Nunq̄d vero que per se
...trefactionē nascunt̄/eiusdem speciei censen-
...iam que ex putredine oriunt̄/postea concubūt.
...Auerrois Auicenne impingit: oīa nata per propa
...osse per putrefactionē: nō nisi in imperfectis accipiendū
...ex putredine nasci quis sane mentis asseruit?

...ropagationis animaliū et forma ...orporis humani: ac de natura seminis ...iue spermatis. Cap. xxxvij. Disci.

Modum itaqȝ/ordinē ac tp̄s ɔceptiōis/formatiōis ac ptus discur-
ras. Ma. Rē petis fili quā non tp̄s nobis ɔcessum/nō ingeniū
nec cōpendij huius breuitas admittit/de his autē vniuersaliora
Therentius intelliges/si ad humani corpis ɔstitutionē stilo habenas laxabim⁹. Dis. Si
in Eunucho itaqȝ iuxta Comici vbū: nō pōt fieri qḋ volo/velim ergo qḋ fieri possit. Ma.
Hō pfectissi- Hoī pfectū cōpositiōis gradū q̄ est sext⁹ attribuūt: cū sit q̄dāmodo finis oīm
mum aīalium et animantiū pfectissimū. hui⁹ corpus sator mūdi in principio de limo terre
formauit/ait scriptura: et eidē spiraculū vite insufflans/adiutoriū ex costa
vna fecit: et ipsis cōiunctis creata subiecit: et gignēdi virtutē cōi verbo indi-
dit/dicens: Crescite ⁊c. s. p seminis ɔpagationē. Nā masculū et feminā crea
Gen. 1. uit eos: q̄ si tpe/modo/loco et ordine naturali ɔcubant: celox influxu ɔcurren
2. physicox. te sibi simile ɔcreant. Homo em̄ inq̄t phūs et sol generant hoīem. Di. Ne
Aristo. 1. de oīm obscuritas intelligendi semitā precludat: seminis rationē afferas. Ma.
genera. Semen qḋ et sperma dicunt/est pars vtilis vltimi alimenti post tertiā dige-
Semen stionem decisa: et pro ɔseruanda specie in vasis seminalibus (que sunt testes)
conseruata. Hoc nonnulli ab epate: alij a cerebro: alij vero ab omnibus mem-
Unde semen bris deriuari contendunt. Quox sententie contrarie nō sunt: si semen ab epa-
te principaliter/a cerebro pro parte maiore/et ab oībus mēbris originaliter
descendere intelligimus. Manifestum tū in superflua eius emissione corpus
totū debilitari/ac tandem emori: qḋ heu multis euenit: q̄ facti sunt sicut equ⁹
et mulus quibus nō est intellectus. Cum em̄ sit ex substantia alimēti vltimi
vtilis et vitali pfusa spū: in eius inordinata deiectione alimentū membris et
vita corpori subtrahit̄. Multum itaqȝ coeuntes citius deficiūt et moriuntur.
Galienus vt patet in passeribus. Eunuchi vero teste Galieno diutius viuere pūt. Sed
de hac re post hec si placuerit/medicorū libros diligentius perspicias. Nūc
quod cepimus sub breuitate percurramus.

De formatione corporis humani in vtero materno. Cap. XXXVIII. Magi.

Formatio cor- Seminibus itaqȝ viri et mulieris decisis/et in matricem femelle re-
poris hūani. ceptis/vniunt̄ vnitiua virtute: et actione qualitatū alteratur. et vt
physici dicunt: diuus q̄qȝ Aug. lib. 83. q. q. 56. testatur: in primis sex

spume formã accipit. sequentibus tribus est ins
esicularũ. post hec diebus sex penetrat in toto san
odecim solidat in carnem/ et extendit humiditas
iouem separat caput ab hum ris/et extremitates
ad pfecta membroꝝ lineamenta formatur: vt quat
a d scerni possint. Primum tñ membra princi
par/cerebrũ. et seruientia. vt vmbilicus: stoma
inqua. vltimo manus/pedes et reliqua. Cõstat
sisqꝫ membris: videlicet venis/neruis/ arte
cartilaginibus/adipibus/carne: cute insup.
: que sunt sanguis/phlegma/cholera/et melancholia.
: que sunt cor/epar: cũ alijs in humana effigie ꝯspectis/con
reationes per virtutes quas q̃dam digestiuã/ formatiuã/assi
et ꝯcauatiuã noiant. specialius distinguere epitomatis breuitas fa
. eruntñ hoc silentio transire nõ licet: ꝙ organisationis motus simili
partus tpa variant/si est calor fortior et cõplexio melior. Nã corpus
viri citius formatur corpore mulieris. Sed rursus in vtroqꝫ est diuersitas. Nã
masculi corpus ad minimũ in. 35. diebus formatur. et in tali motus vitalis inci
pit die septuagesimo: partus vero in mense septimo expletur. Si vero corpus
quadragesima die formatũ sit: motus est die octuagesimo: et partus in mense
octauo. et illi frequentius moriuntur. Qꝫ si corpus in. 45. compleatur die/motus
erit die nonagesimo: et partus mense nono. Corpus autẽ femelle nunq̃ꝫ ante
quadragesimũ diem/sed cõmuniter quadragesimoquinto completur: et in tali
motus die nonagesimo/et partus mense nono sequitur: qui est cõmunior et par
2. Macha. 2. tui conuenientior. Nã in. 2. Macha. c. 7. legimus: matrem septẽ fratrum vni
dixisse: Fili mi miserere mei q̃ te in vtero. 9. mensibus portaui. sic sapiẽs ait:
Decem mensiũ tpe coagulatus sum in sanguine. Sap. c. 7. Si aũt corpus. 50
die perfectum sit: motus in centesima/et partus mense. 10. sequitur. Natum tñ
femelle corpus citius q̃ꝫ masculi crementũ perfectum attingit. Patet itaqꝫ
Macrobius iuxta Macrobiũ doctrina de somno Scipionis: quõ dies qui sunt ab hora cõ
ceptionis vsqꝫ ad diem motus triplicati/natiuitatis mensem indicant: men
si cuilibet. 30. dies tribuendo. Habent eñ omnia animalia certũ pariendi tem
Aristo. ix. de animalibus: pus/scribit Aristo. homine dempto.

De nutrimento fetus in vtero materno. De secundina et venositate sanguinis menstrui mulieris. Capitulum. XXXIX.

Menstruorũ partitio in impregnante. Disci. Foetus in vtero vnde crementũ sumit? Ma. In muliere grauida cõ
ceptu/menstrua ꝯsueta fluere desinunt: et in tres partiuntur partes:
quarũ vna ad mamillas transit: in quibus in lacteam substantiã de
coquitur. Secũda in epate matris perfecte digeritur. Tertia que superfluitas
est stat/donec hora veniat vt expellatur. De prima infans natus pascitur: de
secunda in vtero fetus a die motus cibari incipit et augetur: non tñ eam per os
sed per venas q̃ in vmbilico q̃bus et matri cõiunctus est/sumit. Cum autem
hic sanguis menstrualis optime sit digestus: supfluitates nullas/ nisi vrina
les paucas in alendo fetũ relinquit: que inter pelliculas circa secundinã reci

piuntur: ꝛ in natiuitate simul expelluntur. Disci. S
gister. Folliculũ in quo fetus continetur: ꝛ sequẽdo
sortitur: hic per cotilidones matrici alligatur. Est ꝛ
biles: qui dimidiã partẽ fetus circũdans/recipit
na vmblicali. Est ꝛ tertius panniculus/quẽ abg
cũdat. Necessarius est autem hic folliculus pre
stodiat: maxime vero a sanguine menstruo indig
geret/statim necaret: cum ꝛ mulieres mẽstruo
la rubea depingãt: ꝛ tenerũ infantẽ inficere p
quedã ex eo infantẽ contingentes/macnias rube
etiam per cutis excoriatione deleri contingit. Hic sang
lorẽ fortiorẽ supflua digerentẽ nõ est: etsi qd residui est in pl

De Gemellis: monstris et abo bus Capitulum XL

Discip. Hace clarius que volui tradidisti. Sed restat vt causas diuersi
sexuũ/gemellorũ/monstrorũ ꝛ abortiuorũ edoceas. Magi. Au
sti seminũ conceptionẽ esse in matrice. hec autẽ (vt aiunt) septẽ d
sa est intersticijs: quorũ tria ad dexteram/tria ad sinistram/ ꝛ vnũ in medio diuiso.
collocatur: dextera aũt sinistris calidiora sunt: similr ꝛ semen testiculi dextri/se
men testiculi sinistri in calore superat. Si itaqꝫ semen testiculi dextri in vnam

ex cellulis dextre partis ceciderit/mas: si aũt semen testiculi sinistri in vnam
Mas de cellulis sinistre partis recipiatur/femella generatur. Si vo semen testiculi de
Femella tri in partẽ sinistrã ceciderit/virago concipitur: ꝛ cum semen testiculi sinistri in
Virago partem dexteram transfertur: vir effeminatus nascetur. In mediũ vo intersti
Effeminatus cium cum semen recipitur: fetus ex vtroqꝫ genere pmixtus nascetur: quẽ her
Hermaphroditus. maphroditũ dicimus. Si aũt semen sit multum/ ꝛ in duas cellulas diuiditur/

n quandoq; sed raro/duplici coitu concipiũtur. Si
e aut deficiat/aut abũdat: aut indebito ordine con
cõmisceantur: vel etiam si coitus super coitum fe
ruosus nascetur. Fetus autem nõnunq̃ ex inordi
vehementi terrore matris: alijs quoq; pluribus
ã organisationẽ interficitur: qui eiectus a matre
ur: Leprosi vero ꝛ elephantici (vt ait Hierony
ascuntur: cum vir cum muliere tempore men
as si que sunt nõ excludit. Disci. Est ꝛ aliud
cio: vnde scꝫ infans nõnunq̃ plus vni parentũ q̃ al
ti assimilaꝶ in effigie? Magister. Hui⁹ rei causam nõ ean
ed si rem perpensius considerabimus: assimilationis causas/
s calorem/fortitudinẽ/ꝛ imaginationẽ inueniemus. Qua
/patriarcha Jacob in discolorãdis ouibus nõ improuide ꝑ varie
garũ vsus est. Inheserat eñ (vt ait Augustinus) anime illorũ disco
phantasia ex contuitu variarum virgarum per oculos impressa: que non
tuit nisi corpus qd̃ sic affecto spiritu animabiꝶ/ ex compassione cõmixtio
afficere/vnde teneris fetuum primordijs coloretenus aspergeretur. Sic
reperte sunt mulieres que ethiopes nigerrimos parerent/cum vterq; parẽs
candidior esset: quia tales imagines in cubilibus depictas coitus hora contẽplabanꝶ. Quod autem de virtute generantis/calore/ꝛ fortitudine seminũ dictum est: non modo de matre/sed etiam de patre intelligi debet. Mulier equidem non modo passiue (vt quibusdam visum est) verũetiam actiue ad prolis generationẽ cõcurrit: teste Aristo. libro de animalibus. Attamen semen viri actiuitatis maioris reperiꝶ: in eo nãq; igneitas ꝛ aeritas in semine vero mulieris aqueitas ꝛ terrestreitas vincũt. Unde sperma viri se habet ad sperma mulieris vt coagulum ad lac. ob id dictum est: Sperma viri qualitati/ꝛ sperma mulieris quãtitati infantis congruit. Hec autem missa facientes: in partu huic libro finem imponamus.

Aristoteles

De Partu infantis. Ca. XLI Magi.

Cum itaq; infans tẽpus suũ in vtero materno expleuerit numero supradicto: natura instigante fortitudine sua neruos quib⁹ matri alligatus est embrio rumpit: via qua conceptus est super caput/ manibus super coxas extensis/mundum erumnosum ingreditur. Interdum vero non sine periculo in latus/aut pedibus aliqui nascuntur: ꝛ tales nisi sagax obstetrix vertit communiter periclitantur. Discipulus. Qua de re infans mox natus doloris ꝛ fletus vocem emittit? Magister. Quia frigus inconsuetum sentit: ꝛ crudas tenerrime carni admouere manus abhorret: quemadmodum caro sauciata. vnde in aqua calida positus compescitur. Aut quia quid malorum ingressus sit prophetat quodãmodo. vnde ꝛ marem A/femellam vero E/vagire dicunt: quasi protoplastos nostros Adam et Euam inculpantes: qui et sibi ꝛ nobis iusticiam originalem amittẽtes has miserias meruere. Solus autem Zoroastes (vt refert Augustinus) natus risit: nec ei bonum monstruosus risus ille portendit. Nam magicarum artium perhibetur fuisse inuentor: que quidem illi nec ad presentis vitam vanam fe

Zoroastes so
l⁹ natus risit.
Aug. de ci. dei
li. 21. ca. 14.

s prodesse potuerunt. A Nino quippe rege Assy
rū rex/bello superatus est. Hactenus de origine
scendi hominū in hanc vallem lachrymarum.

us quibus tota vita homi/ api. XLII Magister:

circa naturā hominis agatur/patientie exem
e deprompsit in hec verba: Homo natus de mu
tēpore/repletur multis miserijs: qui quasi flos
ugit velut vmbra: & nunq̄ in eodem statu permanet:
per sex etatis gradus. qui vt scribit Isidorus in etymolo/
antia ab ortu infantis vsq̄ in sempiternū. Hinc puericia vsq̄ in
quartūdecimū. Ab hinc adolescētia generationi apta vsq̄ ad annū
iūoctauū. Ab eo iuuentus omniū etatum firmissima vsq̄ in annū quin
esimū. Grauitas que est declinatio a iuuentute in senectutē anno septua/
imosecūdo finitur: post has quantūcūq̄ vite est senectuti deputat. Hinc et
zius propheta: Dies annorū nostrorū septuaginta annis. Si autē in poten/
atibus octoginta anni: amplius eorū labor & dolor. Hec de hominis ortu scie
re perutile/ignorare vero turpe: quis est: qui ignoret? Ceterum si quid aliud
Ambrosius te moueat/alio volumine cōmodius pertractabimus. Nunc iuxta illud Am/
brosianū/artus solutos nocturna quies laboris reddat vsui mentesq̄ fessas
alleuiet. Vale. Discipulus. Et tu semper bene valeas.

Finis libri Noni.

Liber X De Anima & potentijs eiusdē.

Tractatus I De potētijs anīe vegetatiue.

De Opinionibus philosophorū circa naturam anime. Capitulū I Discipulus

Salue preceptor colendissime. Magister. Et tu semp saluus sis
fili. Unde est q̄ preter solitū ante solis ortum gressu celeri adue
nis? Sane ne omnia que hesterno vesperi de humani corporis
generatione disseruimus intelligis? Discipulus. Sane omnia
vt videre videor. Unū est aūt me iudice scitu dignissimū: de cui⁹
natura plurima coniectans/totam pene noctem insomnem duxi: formidans
vehementius/ne fortasse id silentio transire decreueris. Est autem (ne longio
ribus ambagibus vtar) qd̄ viuentibus vitam & motum prestat. Magi. Nō
Aug. li. 10. de ab re hoc scitu dignissimū iudicas: de quo ferme totius mundi sapientes re/
trini. ca. 10. troactis seculis dubij/diuersa posteris reliquere opinionis sue monumenta:
Idem vbi su/ non quia tale aliquid esse dubitarent. Quandoquidē (vt ait diuus Augusti/
pra ca. 7. nus libro decimo de trinitate) etiam si quis dubitat/viuit: si dubitat/vnde du
Opiniones bitet meminit: si dubitat/dubitare se intelligit. Sed que eius natura substan
de aīa in gene tiaue sit in dubium versum est. Unde quidam (inquit Augustinus) id corpis
re quid sit. animam existimabant/quod amplius valeret in corpore. vt Empedocles et

Cricates opinati sunt. Alij sanguinē
alij ex minutissimis indiuiduisq̄ cor
rentibus in se atq̄ coherē us ea
substantiā eius esse dixerunt. Alij e
nullam substantiā poterant cogitare.
ipsam temperationē corporis nostri vel
caro tanq̄ connectitur esse opinati sunt
runt: quia siue corpus esset/siue aliqua comp
immortaliter permanere. Qui vero eius sub
corpoream/sed vitam omne viuum corpus anim
rierunt: consequenter & immortalē (quia vita carere vita
potuit ꝓbare conati sunt. Disci. Que huius dubietatis cau
vt tot eleuata sapientū ingenia attonita redderet? Magister. Hec
quoniā cū omnis nostra cognitio a sensibilibus ortū habeat: spirituales
substantie/de quarū numero est ea que viuentibus vitam & motū largi
sibus nō percipiunt: facile non erat nisi ex operationibus ad substāti
cognitionē deuenire. vnde & ex his pene omnes positionis sue argumēta su
psere: Qui em̄ eam principalē aliquā corporis particulā dixerunt/inde m
sunt: q̄ ab ea principalius motū aut sensum originari credebāt. Qui vero ea diuersitas
sanguinē/humorem/aerem/vaporē/ignem: aut aliud hmōi corporū putauere
cōsyderabāt/quia sine calido & humido vita esse nō potest. Qui autem ipsam
ex elementis omnibus aut numeris compaginatā tradidere: ea ad vim intel/
lectualē/cuius est omnia discrete cognoscere referebant. Quorū singillatim
deducēdi argumēta hic locus nō est: ne epitoma opus in immēsum accrescat:
breuibus autē & planis sermonibus ipsam ad mentem peripateticorū princi/
patū Aristotelis tenet describā: dehinc vero quid religio nostra ex his/ꝓser/ Aristoteles
tim aūt de intellectiua recipiat: q̄ue respuat cōmemorabim⁹. Dis. Optime.

De quidditate anime: gradib⁹ viuēdi: & tribus animarū generibus. Ca. II Magi.

Aristoteles ꝓmemoratas de natura anīe positiones libro primo quē
de anima inscribit enumerās/eas tanq̄ a veritatis tramite deuian/
tes abijcit: & consequēter opinionē suā hac definitione explicans ait:
Anima est actus primus substantialis: corporis physici organici: vitam ha/
bentis in potentia. Anima inquit (actus est) id est forma: quia actuat & infor/ Anima
mat corpus: adiūgit aūt (primus) a quo actus secūdarij qui sunt opationes
vitales: vt sentire/videre & similes īmediate ꝓcedunt. Substātialis vero ad/
iecit: ne animā formā accidentalem crederemus: vt sunt scientia & albedo: sed
substantiā p se subsistentem: ex qua & corpore cui iuncta est vnum per se ens cō
stituitur. vnde sequit (corporis nō autē artificialis vt est statua: sed qd̄ sub/
iungitur (physici) id est naturalis in quo cum diuersas habeat exercere vite
operationes: partium in situ & figura discretionem expostulat. hinc additur
(organici.) Huiuscemodi vero corpus a natura (vt hesterna luce in calce li/
bri noni docuimus) formatum in potentia est: vt vitam/id est animā recipiat:
adiunctum est ergo (vitam habentis in potentia.) Quod nōnulli ita intelli/
gunt: vt corpus organicum informatum vita prima/que est anima: in poten/ Gradus
tia sit ad vitam secundam/ id est vitales operationes sm̄ diuersos viuendi viuendi.

e ꝯm locū:⁊ intelligere. Hos in alia
...rincipiū quo viuimus/sentimus/
. Discipulus. Et hanc expositio-
...na esse videtur ex dictis: ni forte hoc
...tit/mouetur ꝯm locum/aut intelligit
...tatis scrupulum iniecit. viuunt eñ(vt
...t/nec progrediuntur localiter. Magister.
calores intensos:a quibus etiā se contrahūt/
...m dorum excessus temperamentū acceperint/to
... corrumpunt:quo facto animā eius deficere/ ipsamqꝫ
...necesse est. Discipulus. Ita esse experientia testatur. Ma
...n ergo superiorum perfectiones omnimodo ab inferioribus negā
...ant. Sicut eñ inferiorum perfectiones in superioribus inueniuntur/gra-
...men excellentiore:sic,⁊ superiorum in inferioribus gradu cernuntur ob-
...e:in qua re mira totius vniuersi partium harmonia attendatur: ⁊ gra
...ime speculationi materia copiose ministrat. Sed nunc ad incepta redeun-
...m est. Disci. Non itaqꝫ plantas eo modo quo animalia sentire astruis.
Magi. Probe. Nec phi oēm animā corpus suū omnibus viuēdi gradibꝰ vi
uificare intelligunt. Vegetatiua nāqꝫ viuificando vegetat. Sensitiua viuificā
do ⁊ vegetat et sentire dat:cui vt in plurimū ꝯm locum mouere coniungitur.
Intellectiua autem omniū harum perfectiones in se complicans/corpus qḋ
informat viuificando vegetat:sensibile reddit: localiter mouet ⁊ intelligit.

Animarū genera tria sunt

Discipulus. Tria itaqꝫ animarū genera distinguis: vegetatiuū scꝫ/ ⁊ sensi-
tiuum/⁊ intellectiuum. Magister. Recte. Verūtamen nō omnia simul discu-
tienda suscipiamus:ne ordine rerum pretermisso singulorū naturas nō expli
care/sed implicare magis videamur. Disci. Singillatim igit̃ hec percur-
ramus:primū autem vegetatiuam animarum infimam aggrediamur.

De Anima vegetatiua ⁊ potentijs eiusdē de nutritiua ⁊ digestionibus. Ca. III. Mag.

Anima vegetatiua.
Potentie aīe vegetatiē tres
Nutritiua.
Auicēna.

Anima vegetatiua vis quedā est in viuentibus:conuertens alimentū
in substantiam aliti: vt ipsum in esse conseruet:ad quantitatē debitā
prouehat: ⁊ simile in specie generare tribuat. In hac descriptione
tres vegetatiue potentie exprimūtur:que sunt nutritiua/augmentatiua/⁊ ge
neratiua:quaꝝ ⁊ actus ⁊ obiecta differūt. Nutritiua (cuius sunt tres actꝰ:ap
ponere/vnire/assimilare:cui ⁊ alie quatuor potentie ministrant ꝯm Auicen-
nam)per attractiuam vi caloris ⁊ siccitatis/ alimentum nature aliti conue-
niens potentia hoc aliquid attrahit:per retentiuam vi siccitatis ⁊ frigoris at
tractum donec alteretur ⁊ digeratur retinet:per digestiuam vi caloris ⁊ hu-
miditatis retentum alterat ⁊ digerit:per expulsiuam vero vi frigoris ⁊ humi
ditatis digestum impurum a puro segregatum expellit. Unde viuens sum-
ptum alimentum dentibus in ore conterit:contritum stomacho infundit: qui
missum decoquens/decoctum magno cuidam intestino quod duodenum vo-
cant transmittit:id rursus ab illo per intestinum ieiunum/ cui coniunguntur
subtiles quedam vene (quas mi saraicas dicūt) ad epar vsqꝫ peruenit: super-
fluum per longationem egeritur. In epate secunda celebrata digestione/hu-

mores quatuor segregantur. Qḋ eñ calı...
niens/partim ad cistam fellis:id est chole...
cholie aptum partim ad splenem. Quod ...
congruū partim ad pulmonē(vt nōnullis p...
⁊ humidū/in epate in sanguinē mutat̃. Sup...
kilyn/que spine adiacet ad renes descendit:p...
per virgam eijcit̃. Sanguis in epate genera...
res vsqꝫ ad capillares ad singula mēbra di...
⁊ in humiditates secūdas cōuersus/ea nu...
fluitas/partim per sudores emittit̃:partim ...
⁊ membroꝝ dispositionē physicis per tres intercape...
se consyderāt/suo modo denūciat. Verūtamen qḋ de hum...
ctum est:nō ꝯm p̃cisionē accipiendū puto: vt nihil cholere/ ...
phlegmatis sanguini admixtū remaneat:nam dictos humores ...
ni extracto per venas experiētia docet. Ex corruptione etiam eorundē
nis egritudines ⁊ febres diuersas physici testant̃. Unde in generatio...
rum naturaliū cuiuslibet pars cū sanguine vadit ad habilitandū sanguinē
ad nutriendū membra talis denominationis cuius humor:sed quidē superior
ad membra vadit gratia necessitatis ⁊ vnitatis. vt Auicēna. c. de humoribꝰ. Au...
Patet itaqꝫ nutritiuā in singulis mēbris opari q̃diu alitū viuit: sed diuerse. Corpo...
Nam dum fortis est in principio/plus de alimēto cōuertit in aliti substantiā augmētatio
q̄ calor assumpsit: ⁊ tunc quidē augmētatio fit. Post hac nō plus/sed tantum Status
quantū deperditū est restaurat:⁊ est status. Deinde debilior effecta/nec dep- Diminutio
ditū quidē restaurare pōt:fitqꝫ aliti corporis diminutio. Demū ea totaliter defi
ciente/ipm viuens quoqꝫ interire necesse est. hec causa destinctionis etatum.
Et,si rem propensius consyderemus: viuens mori incipit ex quo esse accepit. Viuens mox
Humidū nāqꝫ radicale membris radicalibus inbibitū in quo vita vehet̃/re- natū mori in-
staurari nō pōt:sed per appositionē humidi nutrimētalis impediri ne citius cipit.
consumat̃. Unde queadmodū in lychino olei pars inbibita continua actione
caloris diminuit̃:sed ne subito tota consumat̃ per infusionem olei qḋ ignis in
pabulū attrahit impedit̃:sic ⁊ in viuente esse/ naturales docuere. Paulatim
igitur humido radicali deficiente/ viuens morti appropiat:donec toto assum
pto vita vt ignis lucerne extinguat̃:licet hoc humidū per viam suffocationis
factum extraneum/mortē causet:sed hec accidentalis/ superior naturalis.

De Argumētatiua potētia: ⁊ q̄ cuiuslibet rei certus est terminus augmēti: decremēti ⁊ durationis. Capi. IIII Magister.

Potētie augmētatiue
Incorpatiua.

Augmentatiua quod purum est vltime digestionis et potentia quan-
tum in aliti substantiam vertit. Subsunt autem eidem potētie tres.
Quarum prima incorporatiua:que alimentum in longum/latum et
profundum extendens:quod cuiqꝫ membrorum deest distribuit:quod plus est
aufert ⁊ alteri addit. vnde quorundam viuentium aliqua membra in princi-
pio magna sunt : et paulopost minora fiunt. Secunda Assimilatiua est:
singulis membris assimilans. Tertia vnitiua: que assimilatum partibus

Assimilatiua
Unitiua.

sic de alijs. Calor equidē naturalis conti-
llas partes consumit: ꝛ sub effeta cute poros
pos virtus vnitiua expulsis vaporibus/alimē
tantū sit alimentum partes porosas extendit/
adgenerat. Operatur autē augmentatiua non
re/etherogenia disiungere/ ꝛ homogenia ag-
/hoc est naturalis: cui assimilatur calor so-
tis alimentum ad formam carnis medulle
s. Per frigus aūt mēbra coagulat. Per sic-
at. Per humidū retinet ꝛ terminat. Est autē huius
principio viuentis/donec certam ꝛ sue speciei cōuenientē
igat. Omniū em̄ a natura constantiū certus est terminus aug
ecrementi ꝛ durationis periodus. Ignis autē crementū ꝛsi per ap-
combustibilis in infinitū posse progredi videat̄: natura tamen hanc
tionē non admittit. Si em̄ omnia essent aut ignis/aer/aqua/aut terra:
motus esset decor vniuersi: quē in ꝓportione quadā harmoniaca partiū/
ꝛ in quātitate ꝛ in qualitate consistere ex dictis manifestū est. Non solū autē
in elementis/sed etiam in his que ex elemētis conflata sunt corporibus. Q si
...s nō nutritur. enucleatius rem perpēdimus: ignē nec nutriri proprie/nec augeri inuenimus.
non enim idem ignis numero comburens ꝛ ex cōbustibili genitus/sed priore
corrupto alius succedit.

De Generatiua potētia. Quorū sit generare sibi sile: ꝛ ꝙ oīa creata creatoris exēplata sunt in perfectione diuersa. Ca. V Magi.

Generatiua Seminatiua Immutatiua Plasmatiua

Generatiua alimentū depuratū ꝛ in potentia animatū/ per seminatiuam in semen descindit: in quo sunt omnia totius membra non quidē corporis mole/sed vi causali. Per imutatiuā semen decisum in sanguinem/sanguinē in carneam ꝛ embrionis substantiā transmutat. Per plasmatiuam autem (alias informatiuam) singulas partes suis figuris ꝛ formis discriminat: per calidum quippe ꝛ humidū mollia creat. vt sunt caro/adipes ꝛ medulle: per calidum ꝛ siccum compositiora. vt cor in animalibꝰ: ꝛ radices in plantis. per frigidum ꝛ humidum exteriora. vt pilos ꝛ folia. per frigidum ꝛ siccū solidiora. vt ossa ꝛ cortices celorum accedētibus influentijs plasmat. Tempus inceptiōis ꝛ desitionis opationū huiꝰ potētie libro ꝓcedēti expositū est. Necessaria est aūt hec potētia viuētibus: vt indiuiduū qd se in numero cōseruare nō potest/in specie saluet. Hoc em̄ omniū viuentiū naturalissimū operū pbi acclamāt.

Creata creatoris exēplata sant. Aug. de ci. dei li. 12. ca. 2. Gradus rerū.

Oīa nēpe creata creatoris quedā exēplata sunt: in qbꝰ potētia/sapiētia/ꝛ bonitas eius vt ꝑ speculū ꝛ enigma contēplat̄/in alijs qdem clarius: vt in itelligētijs ꝛ hoībꝰ. in alijs minꝰ: vt in ceteris animātibꝰ. In quibusdā vero obscuriꝰ: sicut in inanimatis. Deus em̄ (inqt Aurelius Augustinus li. 12. de ciui. dei) summa essentia est: ꝛ alijs esse dedit: sed nō summū his amplius/alijs minus: atqꝫ naturas essentiarū gradibus ordinauit. Unde in ordine vniuersi virtus virtutū in intellectibili. hec in intelligētiali. q rursus in rationali: hec in imaginatiua: que rursus in sensitiua. Hec in vegetatiua: que rursus in minerali: hec in elementatiua: que demum in chaos confuso

occultata ꝯspicit̄: tali nimirꝫ ordine per ascensum/i
sunt intellecta ꝯspiciunt̄. Quid em̄ (inqt idem li
re/ac ꝓ suo mō habet similitudinē dei? ...
lac puulorꝫ. Unde digressi sumus reuertamur
se assimilare suo creatori mō perfectiore. gen
se. Omne em̄ qd est (inqt Aug. de ci. dei. li. 11
ꝯseruare: ita vt miserrimi nolint interiri/sed
viuentibus aūt cum viuere sit esse: animata p
re semꝑ viuere/saltem in subsequentibus gnatī
minimā parentū ad prolem amori causam scriptura sepius
rūtū posteritatis ꝯseruatio ꝑ gnationes: nec oībus aīantibꝰ/te
nō orbatis/nec spontaneā generationē habentibus ꝑfecte cōpetit.
fili que modo digesta sunt? Dis. Teneo. Aptissime em̄ singula ꝓ
nulla penitus circūitione vsus es: vt q̄stionū stimulis te excitatū iri ...
neū qdē/indefessa aūt aure cuncta potius auscultando existimarem. Mag.
Sensitiuā igit̄ si placet simili ꝑcurramus cōpendio. Dis. Placet.

Libri decimi Tractatus. II. De anima sensitiua et obiecto eius. Que sensibilia ꝓpria cōmunia: per se et per accidens. Si substantia sentiri possit. a quo fiat sensatio. de sensu actiuo et passiuo. Capitulum I Magi.

Sensitiua aīa ea est q̄ foris ꝛ intus/rerū corpaliū formas corporeas presentiū/et absentiū percipit. In hac descriptione et obiectū et potentie sensitiue aīe innuunt̄. de illo aūt prius: de his vero posteriꝰ dicendum. Dis. Obiectū ergo sensitiue q̄d dicis? Magi. Rem corporalem per speciē sensibilem. Sensibile aūt est: quod natū est sensu percipi et bifarie diuidit̄. Quoddam em̄ per se/quoddā per accidens sentit̄. Per se q̄dem sensibile sentit̄: quod per ꝓpriā speciem sensum immutat. vel vnū tm̄: et est sensibile ꝓprium. vt color visum. sonus auditū. vel plures: vt numerus/motus/magnitudo/figura et tempus. Magnitudinē enim non modo videmus: sed et tangimus. sic figura ꝛ reliqua a pluribus sensibus percipiunt̄: ꝓpter sensum cōmunē cui particulares sensus ꝑticipant. ideo sensibilia cōia dicūtur. Nec tñ sunt ita sensibilia per se/vt sine alio sensum immutare possint: sed cū sensibili per se mouent sensum. magnitudo em̄ sine colore nō videt̄: nec sine qualitate tangibili tactu percipit̄. aerem namqꝫ magnū non videmus: nec orbem celestem (vt aiunt) tangere possumus: eo ꝙ aer coloris/et orbis celestis peregrinis expers sit impressionibus/tñ per propriam speciē immutat. vt tenet Trus. 2. teg. Sensibile per accidens vero est: quod non per propriā/sed alienam speciem sentit̄. vt campana per speciem soni audit̄/et lapis in specie coloris oculo cernitur. Hoc aūt ex eo dinoscit̄/ꝙ substantie per proprias species sensum immutare neutiꝙ possunt. cuius quidem manifestissimū indicium est: ꝙ presentiā substantie panis ante consecrationē/et eius absentiam facta consecratione sensu nō percipimus. Sunt aūt qui substantiarū species cū accidentalibus multiplicari/et intellectui tanꝙ ꝓportionate presentari opinā

Aīa sensitiua

Obiectū sensitiue.

Sēsibile ꝑ se. Proprium

Sensibilia cōmunia.

Sensibile ꝑ accidens

Substātie ꝑ ꝓpriā speciē non noscunt̄

...n sensus sensationē causat? Ma. Neutrũ vt causa to
...a partialis cõcurrit. Vñ Aug. de tri. li. II. ait: a visi
...t hoc quidē effectiue. Instrumentaliter eñ vide
...ne. pariformiter et in alijs sensibus distinguen-
...entia sensus est? Magi. Actiua q̄dem: quia cũ
...t sensus potentia passiua. vt ait Aristo. vel. q2
... q̄ est esse: et in eũ a generante reducit. vel q2
...a ad actũ secundum / q̄ est sentire: in quē per ob
... or/eo q sensationē recipiat. siue aũt sensationē
...iecto immutet/semper patit. Immutari eñ quoddā pati
...ensibili ꝓportionato fiat / saluatiua est passio et iocunda: si aũt a
...excellenti fiat / passio est corruptiua et dolorosa. Nā excellens sensi-
...um corrũpit. i. nõ facit distinctā et determinatā sensationē. Dis. Una
...s est sensus actiuus et passiuus? Mag. Una: nomina aũt diuersa.

Queres sit sensibilis: vnde causata: ad q̄d necessaria. ⁊ si accidēs sine subiecto possit subsistere. ⁊ q ad sensationē necessariũ sit mediũ proportionate elongatũ. Cap. II.

Dis. Sensibiliũ rationes ex dictis manifeste vident: species aũt sensibiliũ naturas latius deducendas arbitror. Mag. Species sensibilis qualitas est tertie speciei. Et est idolum siue imago eius q̄d sentit. Etiā intentio dici solet: nõ q2 in ipsam sensus vt in obiectũ tendat: sed q2 est id per q̄d sensus formaliter in obiectũ tendit: cuius ipsa est ꝓpria imago siue similitudo. Vñ sensibile q̄d ꝓpter sui materialitatē in sensu per essentiam recipi non põt: sui imaginē a sensu receptibilem ꝓducit / ꝑ quā discerni possit. Queādmodum si me petro carcere recluso manifestare voluero: fores carceris totus penetrare nõ valens / saltem imaginē meam in charta effigiatam mitto: quā si forte ꝑ rimulam receptā ↄspexerit: qualis ego sum statim agnoscit. et quanto hec imago mibi similior / tanto petrus de ꝑsona mea certior fit. Sic suo modo de sensibili et eius specie accipiendũ est. Intelligis ne? Dis. Sane. Sed cũ species sensibilis accidens sit (q2 qualitas) quō de obiecto ad sensum vsq3 deueniat nõdum manifestum est. accidens enim subiectũ suum deserere: et in aliud transmigrare via nature impossibile esse / a te sepius audiui. Dico aũt via nature. dubiũ namq3 non est / deum accidentia absoluta a subiectis posse separare: et in esse ↄseruare. vt credimus circa altaris sacra mysteria. Mag. Forti argumento oppugnas: erronee tñ inniteris imaginationi. Opinaris enim vnā et eandem speciem numero ab obiecto productam ꝑ medium vsq3 ad sensum ꝓuenire: sicut nauis de ripa ad ripam per aquā defluit. Disci. Aliter tu ne sentis? Mag. Longe aliter. Aut enim obiectũ continuo aliam et aliam speciem per mediũ vsq3 ad sensum multiplicat: aut in eodem instanti totā speciem in toto medio inter ipsum et sensum causat / si sufficiat virtus eius. Ad sensationē itaq3 necessariũ est medium vt per ipsum species multiplicet. Sensibile enim positum supra sensum sensationē non facit. Hoc quidem manifestum in visu. non enim videt nisi res quanta et sub pyramide quanta: que mediũ necessario requirit / ne basis et conus pyramidis coincidāt

Species sensibilis.
Idolum.
Imago.
Intentio.

In alijs aũt sensibile positum supra sensum faci. sem...
lus neruum incidens dolorem causat. Intentionalis ...
ciem sine medio non fit. Necessaria est etiam debita ...
distantia: per quam virtus obiecti speciem multi...
ora sentire non possumus.

Si specierum multiplica... sit instantanea aut successi... ...lum III

Necdum oēm de hac re tulisti dubietatē. Magi. ... bam: sed dic quid te moueat. Disci. Instantanea ne / an ... est harum specierũ per medium multiplicatio? Magi. Instantaneam ait Aristo. contra Empedoclem / luminis esse mulplicationē ab oriente in occidentē. Sunt tñ que nec totam speciem ab obiecto produci contendunt: sed speciē in parte ꝓpinqua medij productam / rursus aliā in sequenti medij parte producere astruũt: et hanc rursus aliā et aliam / donec aut ad sensum deuentũ sit: aut vltimo producta species propter sui imperfectionem debilitatem aliam ꝓducere nõ possit: semꝑ enim aiunt posterior erit debilior. Hi specierũ multiplicationem successiuā / et in tempore fieri necessario fatentur. tempus aũt illud propter sui breuitatem imperceptibile: et sic instās dici posse dicunt. non enim medij diuersitas tarditatē efficit. eodem eñ tempore aer densus et subtilis illuminant. Ne tñ in progressu specierũ densitatem faciunt. In occursu namq3 medij densioris aut subtilioris species aut reflectuntur / aut refrangunt: quod qualiter aũt quando fiat facile erit eo loco quo de visu loqui cepimus demonstrare. Dis. Hi ergo Aristo. instans ꝓ tempore imperceptibili accepisse arbitantur? Magi. Ita aiunt. Contrariũ tamen ipse astruit: dicens propter tantam distantiā posse sentiri si successiua esset luminis multiplicatio. Posset tamen pro hac opinione dici Aristo. conditionaliter locutũ esse ad sensum: Si lumen in instanti medio apto pro luminis receptione applicitũ fuerit: ipsum in instanti illuminabit. Et hoc quidem certum est ex hoc quod Aug. de tri. lib. 6. affirmat dicens: Splendor qui gignitur ab igne atq3 diffunditur / coeuus est illi: et esset coeternus si esset ignis eternus. Neuuntñ radium a luce totũ et non partē genitā alterā gigni perspectiua docet lib. I. dicens: Quēlibet punctũ luminosi / aut illuminati: obiectum sibi medium totum illustrare: spherice quidem / si a nulla parte opacum habeat: aut hemispherice / si ex vna parte opacum obstat. Unde et consequenter subiungit: Omnem punctum luminosi hemispherialiter super medium radiare. Pars itaq3 luminis a luce genita / si consequenter aliam de se gigneret: nõ mõ indirectum radiũ cõmutaret / sȝ et orbiculariter aut hemisperialiter se diffunderet. et sic obiectũ luminosum eque in speculo lateraliter ⁊ directe opposito reluceret: cuius contrariũ experiētia approbat. Instantaneā esse igit totius speciei ꝑ medij multiplicationē probabilius habetur.

Quō spēs contrariorũ distinctim simul per mediũ multiplicātur et in sensu recipiuntur.

Instantanea medij multiplicatio.

Aug⁹. de tri. lib. 6.
Perspectiua ca. I. cõis. li. I ꝓpositione. 3
Ibidē ꝓpositione. vj.

qd tenebra: et q̄ accidentia solo
in eodē subiecto esse possint.
IIII Discipulus

lerū multiplicationē per mediū oppugnat. mul
a contraria q̄ simul a sensu percipiunt: quorū si
mediū ad sensum vsq̧ puenīūt ↄtraria simul
fieri ratio ↄtrariorꝝ approbat. Mag. Non
eorundē. Spēs em̄ cū habeat esse spiritali⁹
: nec ↄtrariant nec cōmiscent: sed impmixte per idem
iplicant: silr ꝛ in eodē sensus organo simul recipiunt. al's al
rū visui simul ꝓsentata distinctim videri nō possent: cuius opposi
m expientia indicat. Añ ꝓpositio. 7. prime ptis pspectiue dicit: radios vi
iliū impmixte mediū illustrare. hoc aūt facile tali expimento cognosces.
nt plures candele ardentes in eodē cubili: qō illumināt: quarꝫ si successiue
a post alterā auferat/illuminato ↄtinuo minuet: eo q̄ q̄libet candelarū
a lumen suū tollat/et a ꝓductione ipsius in tali medio desinat. Rursus
us plures candelas circa idem opacū ↄsistentes diuersas relinquere
vmbras: etiā simul ex eadē pte: si altera in lumine sit vigorosior. Umbrā aūt

Ibidē ꝓposi- tione. xxv.

esse lumē diminutū ꝓpositio. 25. prime ptis pspectiue docet. Sicut em̄ lumē

Umbra est lu mē diminutū. Lumen pri- mariū et secū darium.

primariū est qō a luce p radiū directū/reflexum aut refractū gignit: sic qō
a tali lumine nascit vmbra siue lumen secundariū dr. illud aūt non in rectū/
sed lateraliter diffundit. Dis. Aliud igit noīe vmbre/et aliud noīe tenebre si
gnificari intelligis? Ma. Aliud q̄dem. Umbra eq̄dem res est: qr deriuatio
lucis sc̄darie. Tenebra aūt oīmoda luc̄ ꝑuatio ē: et nō aliq̄ res ē. vt li. 8. c. de
ꝑuatiōe ostēdim⁹: ꝛ fortasse apud nos repibilis nō est. Umbre aūt variatio-
nē in quātitate rōne lumīs et opaci. li. 7. c. de eclipsib⁹ enodauim⁹. Dis. Me
mini. Uerūtn̄ plres spēs simul esse in eodē medio/dictū Arist. 5. li. meta. refu

Aristo. v. lib. metaphysice. Plura acci dētia quō pos sint esse ī eodē

tare videt/q̄ ait: duo accidētia solo nūero differētia in eodē subiecto esse non
posse. lumina aūt duo in eodē medio solo nūero differre q̄s dubitabit? Ma.
Dictū Aristo. itelligēdū est de accidētalib⁹ realib⁹/absolutis/eductis de po
tentia materie p motū naturalē. Spēs aūt sensibiles cū sint accidētia intētio
nalia simul esse pñt. Silr due in eodē pr̄e paternitates/qr sunt relatiōes: sic ꝛ
plures species memoratorꝫ solo numero diuerse simul, in organo memorie re-
seruant: qr de potētia materie minime educunt: Lumina q̄q̧ diuersarꝫ cande
larꝫ: q̄ etsi de potentia materie educta sint/nō tn̄ per motū: qr in instanti: ideo
simul esse pñt. Dis. Sane. Sꝫ vnde est q̄ sensus harꝫ spērꝫ in medio discretio
nem nō attingit: sed plures vnā iudicat? Ma. qr numer⁹ nō nisi varietate de
prehendit/q̄ sine materia nō est. Species igit a materia plus repurate min⁹
discernunt. Hec aūt de obiecto: nunc sensitiuā ipsam percurramus.

De potētijs aīe sensitiue in gn̄e. Ca. V. Ma.

Potentia aīe sensitiue ap- prehensiua Exterior

H Uius aīe duo potētiarꝫ gn̄a sunt: vnū appḧensiuū: alterꝫ ſm locū mo
tiuū. De illo pri⁹: de hoc aūt posteri⁹ tractādū est. Dis. Appreben
siuā quā dicis? Ma. Per quā aīal obiectū p speciē appḧēdit. ꝛ hec
rurs⁹ biptita ē. q̄dā nēpe sēsibile nō nisi actu pn̄e appḧēdit. hec ī exteriorib⁹
corpis ptib⁹ situat. alia vo etiā absētia ↄgnoscit: ꝛ ī cerebri vētricul' habitat

Prima rursus in quinq̧ potentias particulares (qu
cunt) distinguit. q̄ sunt: visus/auditus/olfactus/gust
dem nature et essentie sint cū aīa: separant tn̄ et disc
medijs/et modo apprehēdendi: que oīa de singul

De visu et excellentia eius

P Rimum aūt de visu exordiamur: q
lior/plures rerū nobis differentias
pre ceteris diligimus: et ꝓ defensio
nimirꝫ q̄ sensus corporis (vt ait Aug⁹. li. xi. de
Quid est visus? Ma. Est potentia sensitiue ap
mediante diaphono. Obiectū nāq̧ visus est visibile: organū
diaphonū: Dis. Hec eo quo iā cōmemorata sunt ordine explanes. cen

De obiecto visus: et de luce q̄ res sit: si vide ri possit. Quid lumē: et quō sine obiecto op co videri nequeat. Cap. VII. Magi.

Obie. sus: Uisibile tri plex Lux Gen. 1. a.

O Biectū visus visibile q̄dē est. Uisibiliū aūt aliud lux: aliud lumē:
aliud color: et si que sint alia in ratione dictorꝫ vident. Dis. Quid
est lux? Ma. Est qualitas in corpore lucido/nata moueri ad mo-
tum eius in quo est: in suo esse nō dependēs ab aliquo extrinseco. Accepit au
tem esse a creatore in prima rerū productione dicēte: Fiat lux. et facta est lux
Hec quippe ante luminariū ꝓductionem solis vices agebat per triduū: in
cuius naturā (vt quibusdam visum est) quarta die transijt. Nam et Dionysi⁹

Dionysius.

de diuinis noibus. c. 4. hanc lucem/vel lucem vel substantiā solis fuisse dis-
serit: sed adhuc nō plene formatam. Est aūt lux in sole tanq̄ per se lucida. in

Lux solis per se lucida

alijs aūt participatiue/ꝛ oīm visibiliū hipostasis est: ea ꝓpter claritas eius
vti est videri nequit: potentiā enim visiuā longe antecellit. Manifestat aūt se
in visibilibus/in vno q̄dem clarius: in altero vero obscurius: ſm q̄ a diuer-
sis diuerse participat. Nullum em̄ corpus lucis expers est. Hac manifestati-
one se magis inuisibilem pbat. cū enim oīm visibiliū claritatē in se cōplicet:
in nullo vti est explicatione perfecta representat. quolibet eq̄dem dato aliud
semper clarius esse pōt. qui ergo intelligit ipsam perfecte in visibilibus vide
ri nō posse/verius eā videt. Tante aūt nobilitatis est: vt etiā corporalia/quā
to plus lucis participant/tanto perfectiora et nobiliora censent: sicut videri

Aug. li. 2. de libe. arbitrio. Idē sup Gen. ad lrām. li. 7. cap. 15. Aristo. de sen su et sensato. Auicē. 6. nat. Damascenus Ptolemeus 4. Almeges. Lumen. Ptolemeus

est gradatim in elementis. A nōnullis etiā nō minime auctoritatis an ne sub
stantia/accidens ne potius estimanda sit/in dubiū versum est. Añ et Aug⁹.
lib. de libero arbitrio. ait lucem in corporibus primū tenere locū. Similiter
et super Gen. ad litterā lucem corpus nominat. Rerum naturaliū indagato
res nō sensu tardi: ipsam nec corpus/nec corporis formā substantialem mul-
tis argumentis astruunt: sed ad mentē Arist. lib. 2. de sensu et sensato eā qua
litatem corporis lucidi dicunt: vti premissa indicat definitio. Sic et Auicen.
6. naturaliū lucem qualitatē: que est perfectio translucentis ſm q̄ translucēs
est/descripsit. Et Dam̄. lib. 2. Lux est qualitas accidentalis solis. Aug. aūt
et ceteros qui lucē corporis noīe appellant: non ipsam qualitatē/sed corpus
aliquod multe lucis intellexisse affirmant. Dis. Lumen attamē que res est?
Mag. Lucis imago et primaria eius deriuatio. Nunq̄ enim inqt Ptoleme⁹

pore luminis causatiuo. Hinc et Aug. Lumen habet
solis influentiā. Sicut aūt lux in lumine/tanꝙ in ꝑ
en in vmbra (quā secundariā lucis deriuationē supe
quēadmodum coloꝝ species primarie in occursu o
gignunt: per quas videnť/que in medio vide
s primaria lucis/in medio est inuisibilis: in oc
nit per quā cerniť. Primū patet de specie co
radio penetrante vitrū vsqꝫ ad obiectū parť
atet in fulgore emisso ab oculo moto in tene
opaca videť. Silr radius solis per foramē te
/ab hoīe incluso videť minime/si in opposita pte
reperiatꝰ ꝓ qꝺ trāsire possit: quod si obstruať/iam radius per
...ari .peciem in obiecto opaco videť. Patet itaqꝫ si aeris regi... infi
nitum ꝓtenderet sine obstaculo corporis opaci/etiā sole in medio celi existē
e nihil in aere videreť. Dis. Sed dic queso: Cur lumen incidens per foramē
ngulare rotundať. Mag. Quia sol a quo ꝓcedit rotundus e...t quia ta
lis figura vt nobilior nobiliori cognata est. Facit ad hoc etiam radioꝝ coinci
dentia. In eclipsi tñ solari lumen incidens foramen figurā assumit nauicula
rem ẜm portionē quam luna de sole abscindere videť. Lumen ergo qualita
Lumen tem a luce genitā intelligo. sed subiectū eius quod dicis? Ma. Corpus/ma
Auicenna nifestius aūt diaphonū siue transparens. Aū et Auicenna. Lumen est quali
Aristoteles tas quam corpus nō translucens a lucido mutuat. et Aristoteles: Lumen est
actus diaphoni inꝙtum diaphonū. i. lumen forma est corporis transparētis
ẜm ꝙ actu transparens est. Aquam eñ aer/berillus/vitrū/ et cetera huiusce
modi nature/fiunt actu transparētia a lumine ipsa illuminante/in cuius ab
sentia perspicua potius ꝙ diaphona dicenda sunt.

De colore et speciebus eiusdem: de generatione colorū tam extremorum ꝙꝫ mediorū scdm diuersas philosophorum opiniones. Capitulum VIII Magister.

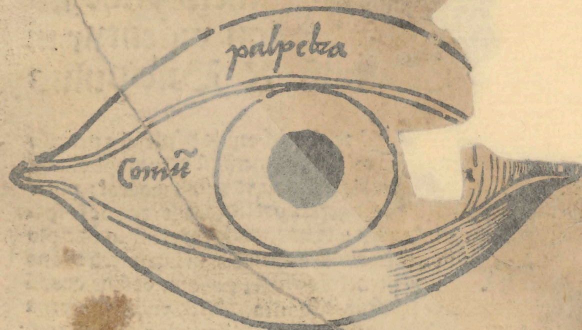
Lux que perspicua reddit diaphona/facit et perspicua et opaca co
Color. lorata. Huius aūt intellectus ex coloris definitione et gñatione pla
nior fiet. Dis. Quid est color? Magi. Est extremitas corporis
perspicui/in corpore terminato. i. color est qualitas in extremitate corporis
terminati siue opaci: que perspicuū tangit. Non ergo innuit definitio colorē
esse extremitatē perspicui per inherentiā: sed contingentiam qualitatiuam.
Dis. Nunquid non color etiā ꝓfunditati opaci inest? Mag. Inest. Diuisa
eñ massa auri/color nō modo in superficie exteriore/ sed etiam in inte...ore
conspicitur. Definitio aūt colorem explicat ẜm esse formale quo visibilis est
in lumine. Aū lumen extremitatē diaphoni illuminans: colorem existentē in
extremitate opaci contigui/actuat et visibilem reddit. Cum eñ hec pars il
luminata est/color videtur: etiā si mediū/aut locus oculi illuminatus nō fue
rit. Si aūt locus coloris illuminatus nō sit/ etiam ceteris illuminatis vide
Aristoteles. ri nequit. Hinc phūs ait: Lumen facit quodāmodo potentia colores actu co
lores: quia facit eos actu visibiles qui in tenebris/aut ꝓfundo opaci erāt po

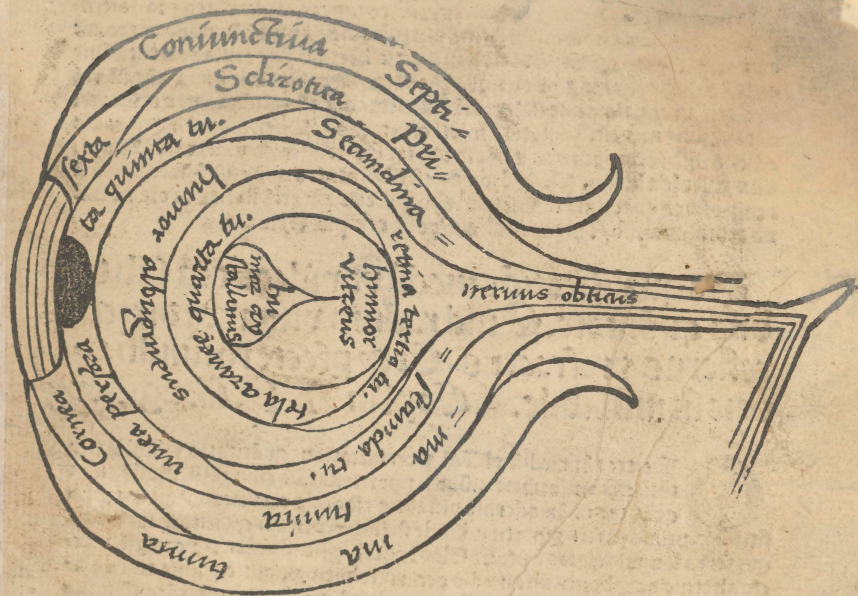
tentia visibiles. Per se aūt color diciť visibili
esse visibilis. Dis. Colorē itaqꝫ non a luce in e
existentē et visibilem in potētia remota a lum
potentia ꝓpinqua astruis? Mag. Cōmun...
tentia. Dis. Essentia aūt coloris vnde causať? ...
oīm reperiť opinio. Quidam eñ lucem coloris ...
se sentiunt: nec colorē aliud ꝙ diuersam lucis ter
opaco credunt. sicut videre est de coloribꝰ irid
uonis aut columbe. Alij aūt colorē generat...
opaci cū diaphono: cuius per se actus est lumen ꝓductū a ...
colorū hipostasi. lucis aūt ꝯcursum necessariū ex eo arguunt...
lis oēs colores solita priuanť venustate. Nonnulli vero colores
lo reales esse negant: qm̄ vt supra dictū est: ex radioꝝ diuersa vel re
vel refractione causanť. Nec permixtione corporum colorē fieri poss
simplicitate arguunt: sed ipsum qualitatē simplicē ex actione qualita
marū in corporibus derelinqui asseuerant. Videmus eñ ex actione
humidum nigredinē: et rursus ex actione calidi in siccū albedinem g
Primū planum est in carbone generato ex ligno humido. Secundū
cinere genito ex carbone sicco perusto. Huius aūt causa esse videť: q...ca
in humido partes aqueas terre cōmixtas exhalat in fumū nigrum: et aereas
et claras consumit: grossum aūt terrestre nigrū relinꝙt. cuius si rursus gros
siciem consumpserit/substantiā albam relinquit. Suo modo in alijs qualita
tibus imaginandum/ẜm magis et minus in diuersis materiebus. Sed nec
ista quibusdam sufficere videnť: nisi lux vt radicalis colorū causa cōcurrat.
Frigidum equidem qꝺ nec humidum aqueū/nec aereū consumit: sed vtcunqꝫ
cū terrestri constringens et condensans: non nigrū/sed vt in plurimū album
colorem relinquit. Est enim frigiditas mater albedinis: sicut calor nigredi
nis. patet in niue/crystallo/marmore albo et similibus. Et vnde hoc: nisi qꝛ
hec corpora perspicua/si condensanť lucem receptam fortius tenent. in opa
cis autem maiorem densitatē nigredo/raritatē vero albedo consequitur: ce
teris paribus. Discipulus. Ad generationē igitur colorum qualitatum pri
marum actionē/et lucis diuersam in alteratis terminationē concurrere pro
babile videtur: et hoc quidem in extremis. Medij autē ex diuersa extremo
rum permixtione fortasse fieri habent. Magister. Nequaꝙ: cum sint quali
tates eque simplices sicut extremi. Extremorū tamen naturā participare di Colores
cuntur: quia ex diuerso causarum extremorū concursu generari habent. Et in medij
generatione rubei/cause extremoꝝ eque concurrunt: ideo color locum medij
verius obtinet. nonnunꝙ etiam ex supernatatione peruij colorati/super co
loratum terminatū/medij colores videnť. vt est color apparens ex superemi
nentia vnguis super sanguinem digitorum. hac via plerūqꝫ pictores varias
colorum species effingunt. Insuper et colores diuersificari apud visum ẜm
diuersitatem lucium super eos orientiū/ꝓpositio duodecima prime partis
perspectiue cōmunis affirmat. Insuper oīs color ex distantia visus tandem
in nigredinē permutari videť: ideo et ipa oīm coloꝝ finis esse ꝯuinciť: in quo
vniuscuiusqꝫ visus deficit. Dis. Num aūt coloꝝ species certo numero desi
gnantur? Magi. Certo. Septem eñ sunt: scꝫ Albus/flauus/croceus/ru

ter:ad quos ceteri reduci habēt ẜm nature par
i de obiecto visus:nunc organum perquiram⁹.

is et natura oculi: qui ex t quattuor humoribus inte ap. IX Magister.

uum visus oculum cōmunis sententia affirmat. Hunc ex pel
s siue tunicis quattuor et humoribus tribus integrari comp
um est. Prima tunicarū consolidatiua dicit̃ siue coniunctiua: quia
uli substantiā continet:ideo fortis est et pinguis:ne humores quoq̧
ongelari/aut effluere possint. Huius partem posteriorē scliroticā di
ec tunica etsi alba sit/diaphona tñ non est. ideo in ante foramen habet
sum specierum ꝓhibeat:similiter et in parte posteriore/que ad ner
ticū pertingunt. Hanc sequit̃ cornea/cornu albo et subtili simillima:
cida/dura/solida:et ex multis frustulis composita:cuius etiam sunt
ttuor pellicule subtiles:et est diaphona/ vt speciebus sit peruia. Huius
partem posteriorē nonnulli cerusinā dicunt:alij duram. Post eā est vuea:q
nigra vt vua: vt in ea claritas glacialis aliquo modo obscuret̃ et in ea speci
es resplendeant. sicut subijcit̃ plumbum vitro in ꝯstitutione speculi. In an
tea lenis:intrinsecus villosa. Hec similiter in antea foramē habet/ vt sit spe
ciebus peruia. Huius extremā partem secundinā appellant. Quarta subti
lissima est similis reti aranee:hinc aranea dicit̃. et posterior pars retina: re
tinet enim humorē secundum subtilissimū:quem glacialem vel crystalloidē
ꝓpter limpiditatē appellant. in eo situant̃ species visibiliū. qui vt in eo figi
possint aliqualiter spissus est. Post hunc est humor tertius in textura venaꝝ
quē vitreū dicunt. claritatē habet qua cū crystallino conuenit:ruborē aūt ex
sanguine venaꝝ oculum tangentiū:quē et ipse digerit: et digestū crystalloidi
ꝓ nutrimento mittit. Primus aūt humorū albugineus est: albugini oui non
oīno dissimilis. Hic iterpositus aranee ꝯtinet crystalloidem ipsum a duricie
cornee et villositate vuee custodit:et suo humore/ne siccitate tele circūdantis
exiccari possit/ꝑseruat. transitus foramē vuee corneā ꝯtingit: Oēs humores
et tunicas in parte anteriore ꝯcentricas q̇dam aiunt: dempta ꝯsolidatiua et
humore vitreo:ne ꝓpter fractiōes multiplices generet̃ ꝯfusio. Alij tñ vueā
et corneā ecentricas opinant̃:et albugineū cornee ꝯcentricū describūt. Gla
cialis aūt portio est sphere maioris. et vitreus sphere minoris. Oim aūt ho
rum causas/insup et ecentricitatis rationes exq̇rere/non tā necessariū q̄ la
boriosum videt̃. Dis. Ad reliqua igitur sermonē vertamus. Magi. Ocu
los rursus duo nerui complectunt̃:per quos spiritus visiuus diffundit̃/et spe
cies visibiliū deferuntur. Sunt hi nerui rami vnius nerui a sensu communi
progredientis:qui circa oculos fit bifidus:et partes ad instar fistularum am
pliantur:ramus dexter oculum dextrū/et sinister sinistrū oculum complecti
tur. Locus aūt bifurcationis neruus obticus dici solet:in quo et visio com
pletur. Hinc est q̄ res duobus oculis conspecta/non due/ sed vna videt̃. Hec
de organo:restat vt mediū transcurramus.

...lendi ⁊ noctulucis vnde lu... ...uare in die non videntur in... Capitulū X Discipulus

... Magister. Corpus ꝑsplēdū ⁊ peruiū/ ...e in vltima ... ua colori coniunctū est actu diaphonum. ...cesse est em̄ co... lumine excitari: vt visum moueat: ꝓpter ...q3 suā/visui se minime ingerere potest: gignit ergo de se spe... ...oeparatas: quas in lumine ⁊ in imagine lucis tanq̄ in ꝑncipio ...mittit. Ea tū visibilia que noctuluca dicunt: cum intrinsecū ⁊ cona... ...en habeant/etiā in nocturnis tenebris videri possunt: vt sunt quedā ...a putrida/vermiculi/squame piscium/⁊ similia. Disci. vnde hec corpa ...ingenitū lumen habēt? Magi. Ab igne. omne equidē mixtū elementis con... ...at: eo modo quo ꝑcedenti libro expositū est. In vermiculis igit quibusdam/ q̄m sine sanguine sunt ⁊ frigidi: ignee partes circa digestionis locū cōcurrūt/ ⁊ ibi lucēt. Sic ⁊ piscib⁹ q̄ frigidi sūt/⁊ in frigido degūt elemēto/natura squamas ꝓuidit multū duras ⁊ terrestres/partes igneas conseruātes pro fortificatione caloris naturalis. In lignis aūt putridis/ignis cū humido aereo ad extremitates colligitur. Similr ⁊ in ceteris hec non sine causa ordinata sunt quarū tn̄ paucissimas a phoꝝ turba enodatas inuenies. Hic ignis aūt est vel cum qualitate priore que est lux: vel posteriore que est caliditas non existente: aut adurens non est: sed nature mixti cōueniens. Disci. Quid subest cause edicito/q̄ hec corpora non in die in lumine suo congenito videntur. Magi. Quia in die a lumine solis qd̄ maius est illustrant: a quo etiā lumen cōnatū tanq̄ minus ⁊ debilius obfuscatur. Ob quā causam etiā stellas in die nō nisi ab acutissimo visu/⁊ in puteo aliquo posse conspici diximus.

De qualificatiōe medij vt videat res sub debita quātitate. Quid radius visualis: direct⁹ reflexus ⁊ refractus. Et q̄ ꝑfecte rotundū ꝓprie sit inuisibile. Caplm XI Magister

Oportet aūt mediū vidēdi ꝓ certificatione quātitatis visibilis per totū esse vniforme: ⁊ visibile ꝓportionabilr elongatū. Nulla enim quātitas rei imoderate distantis est oculo certificabilis: dicit ꝓpositio. 75. prime partis ꝑspectiue. Unde stellas vix in oui quātitate iudicam⁹ que terra longe maiores sunt. Et solus radius ꝑpendicularis porrigit directe alterius diaphoneitatis medio occurrēte. dicit ꝓpositio prima tertie partis ꝑspectiue. Hic radius reflectit per eandem lineam opaco obstāte. Omnis autē radius oblique incidēs: medio alterius diaphoneitatis occurrente: aut frangitur/aut reflectitur. Discipulus. Continue paulisper calami habenas: donec quid radius perpendicularis et obliquus/quid insuper inter refrāgi/⁊ reflecti intersit planius innotescat. Magister. Radium visualem spe...

Radius visualis

...dem rei visibilis dicimus: nō vt lineā aut superficiē ... profundo carentē: sed corpalē ⁊ pyramidalē: cuius b... ⁊ conus in oculo vidēte est. Totum autē lumi... ...luminis in quolibet puncto medij terminat. ideoq3 ... cūq3 parte medij existat/luminosum videre potest ... quāta pyramis breuior/tanto fortior: ⁊ angulū cor... ideo rem reꝑsentat maiorē. Ex his facile cōc... tatē esse inuisibilem. cū em̄ superficies eque ... tas eius in puncto indiuisibili terminatur: ... fundari nequit. Hinc ⁊ Mercurius Trimegist... uisibilem dixit: quia rotundus est. Sed ⁊ corpus ... visibile non est: quia eius profunditatem nō videmus: sed eius vel solos angulos/aut latera/⁊ extremas superficies intuemur. Nō aūt solem ⁊ astra rotunda videmus: ex eo est/quia multum distant ⁊ pyramis iam non in puncto supremo/sed linea arcuali sumitur. hec autem remotiori maior/et propinquiori minor apparet. Nec talia corpora spherica/sed plana videntur. Si quando autem aliquid rotunditatis habere conspiciuntur/perfecta tamen rotunditas videri nequit: vnde oculus superficiem sphere in puncto contingens nihil eius videret: si etiam defectus medij non obstaret. Hec in perspectiuis latius indagari possunt. Radius directus siue ꝑpendicularis est ex cuius incidentia super superficiem ex vtraq3 parte relinquuntur anguli recti et equales. Per oppositum dinoscitur radius obliquus. Radius autem reflecti dicitur: qui in occursu opaci per eandem/aut aliam lineam versus suum originem proijcitur: sicut pila in parietem proiecta resilit: sed in hoc est differentia. nam eadem pila numero per motum localem resilit: non autem idem radius reflectitur: sed alius a principali obiecto luminoso generatur/si vltra distantiam qua opacum occurrit agere sufficiat. Radius vero refrangitur/qui in occursu medij alterius diaphoneitatis non in directum multiplicatur: sed versus perpendicularem a puncto incidentie et fractionis erigibilem accedit: aut a perpendiculari huiusmodi recedit. Hoc autē quomodo aut quando fiat sequentibus conclusionibus manifestabitur.

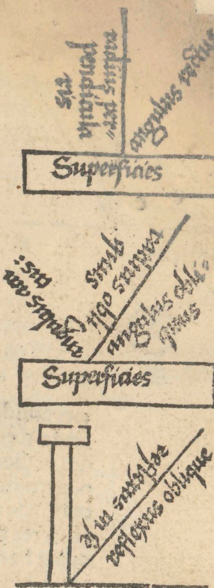
4. propositio prime ꝑtis ꝓpositio. 19.

Perfecte rotunda inuisibilia.

Radiorum differentie.

Cur res quandoq3 videtur maior vel minor remotior vel propior q̄3 in veritate est. Capi. XII Magi.

Conclusio prima. Radius perpendicularis in superficie media diuersarum diaphoneitatum coniungente nō frangitur: quia non esset ratio quare magis ad vnam partem q̄ aliam declinaret. in occursu tamen opaci in se/vel ad latus reflectitur. Hec conclusio patet ex ꝓpositionibus. 14. prime ⁊ prima tertie partis ꝑspectiue cōmunis: vt sit supficies media inter aerem

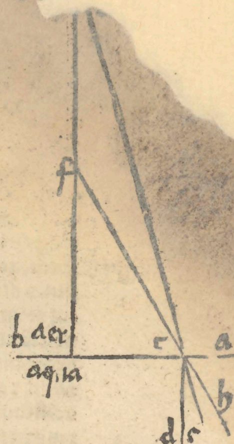
⁊ radius perpēdiculariter incidens. c d: Conclusio
ius oblique incidens in occursu medij densioris ad
em frangit: patet per propositionem. 15. prime par
ficies incidentie media inter aerem ⁊ aquam a b. et
incidēs d c. veniens a corpore luminoso d per aerē
itur in superficie media a b. in puncto c. versus per
adit in e. qui si medium esset vniforme/proce
tertia. Radius oblique incidens/ veniens a
a perpendiculari diuertit. Patet per. 16.
iperficies media inter aquam ⁊ aerem a b. ra
. veniens a corpore luminoso d existente in aqua
medio densiore in aerem mediū rarius: in puncto e. superficiei a b.
frangitur: ⁊ a perpendiculari que est e f recedit: caditq; in g. qui si
medium esset vniforme procederet in l. Harum autem duarum con
clusionum causa est/ resistentie ⁊ actionis diuersitas. Unde radius
veniens de medio rariore in densius/ penetrando fortius agat neces
se est: Ideo ad perpendicularem tanꝙ organi suo propinquiorem
declinat. Econtrario autem qui venit de densiore in rarius/ fortifi
catione non eget: a perpendiculari euagatur. Conclusio quarta.
Locus imaginis rei vise est: vbi pyramis sub qua res videtur/ cum
perpendiculari (a re visa versus superficiem medij rem visam con
tinentis erigibili) coniūgitur. Ideo rem visam per radios fractos
extra locum suum necesse est apparere. ⁊ sic denarium existentem
in fundo vasis/ superfusa aqua ab oculo posse conspici/ qui ab eo
dem sine aqua nequit videri. Exemplum conclusionis ⁊ primi cor
relarij. Sit d c. superficies aque continens rem visam b. ⁊ perpen
dicularis erecta b d. ⁊ oculus existens in aere o. radius veniens a
visibili b. versus oculum frangitur in puncto c. a perpendiculari
c f. ⁊ cadit in o. que si medium esset vniforme/ procederet in g. Py
ramis itaq; sub qua videtur res b. coniungitur linee perpendicula
ri b d. in puncto l. in eodem oculus o iudicat esse b. Patet ⁊ secū
dum correlariū: ꝙ oculus o videt b in aqua per radiū refractū: qd
videre non posset per radium directum b o. qui propter latus c k.
vasis b c d k ad oculum transire nequit. Patet itaq; rem existentē
in medio densiori ab oculo existente in rariori/ videre propin
quiorem: ⁊ sic maiorem ꝙ sit: quia videtur sub pyramide breuio
re ⁊ angulo maiore. Exemplum est b. res visa ab oculo o in figu
ra precedenti. Res autem existens in medio rariori/ oculo existen
te in densiore: videtur remotior: ⁊ sic minor ꝙ sit: quia videtur sub
pyramide longiori ⁊ angulo minore: vt visibile f existens in aere visum ab
oculo e. existente in aqua videtur in puncto m. Est enim radius incidens f c
qui in superficie media inter aquam ⁊ aerem a b. in puncto c. frangitur ad
perpendicularem c d. ⁊ cadit in e. qui si medium esset vniforme procederetur
in b. Pyramis autem sub qua videtur visibile f. coniungitur perpendicula
ri erecte a b f versus superficiem a b in puncto m. Hinc facile concluditur
quare baculus partem habens in aqua ⁊ partem extra aquam fractus appa
ret. oculus enim existens extra aquam/ eam partē que est extra aquam in loco

suo videt: illam vero que in aqua est/ in loco ppin
cat: ideo he partes directe cōtinuate videri neque
omnes hi radij refracti aut reflexi/ directis sunt
fonte ⁊ origine suo magis elongati: ⁊ ex obliqu
ctitudo eīn luci cōnata est. Hinc etiam p ho
modo. Uñ ⁊ apl's Jacobus ait: Uir qui c
culo/ ⁊ se auertēs/ statim qualis fuerit o
faciem suam per radium a speculo ref

De natura ac diuersitate in cocleari polito ostēdi pñt. De stella q videt cū sole in speculo imerso aque: et ꝙ idolū rei vise: nec est in profunditate speculi: nec in aere propinquo: sed in superficie speculi. Ca. XIII Disci.

De natura speculorū perpauca saltem in hac digressione
in mediū ferre/ haud graueris preceptor amātissime. Ma
gister. Ad speculi integritatē requirit cōtinuitas ⁊ leui
tas intensa: superficies regularis. Insup ⁊ eiusdē necessaria est perfe
cta politura: patet in marmore ⁊ chalibe pluribusq; alijs lapidib⁹
⁊ metallis politis. Diaphoneitas aūt si speculari corpori acciderit
necessario opaco aliquo subducit superficiē eius terminante: ob id
diaphonis/ vt sunt vitra/ plumbū supponit: vt radij ptransire pro
hibiti/ ad videntē reflectant. Quod autē plumbū vitro/ hoc aque
est fundus terre: radios eīn aquā intrare manifeste pbat: ꝙ oculus
existens in aqua solem videre potest directe. Radios aūt nōnullos
a superficie aque reflecti/ ex eo deducit: ꝙin ea tanꝙ speculo ⁊ solem
⁊ cetera obiecta oculus existens in aere contēplat. ⁊ si aqua fundū
nō haberet: nihilomin⁹ in superficie radios aliquos reflecteret. Ois
eīn superficies media inter duo corpa diuersaꝝ diaphoneitatū rōnē
Speculorum genera. specularē pticipat. Sunt autē specula varia: quedā naq; sunt vni
formia ⁊ plana: in quibus res videri potest vti est: cōuersa tamen: ⁊
dextra videnē sinistra ⁊ ecōtrario: maxime aūt aqua quieta. Hinc Uergilius Uergilius in Bucco.
Nuper me in littore vidi Placidū dum staret mare ⁊c. Sanguis hominē ostē
dit nigrū ⁊ pallidū: oleum iuuenilē ⁊ amabilē: gladius latū aut oblongū hec
autē potius difformiū speculorū naturā participāt. Sunt aūt ista aut conca
ua/ aut conuexa. Concaua rem maiorem: interdum vero minorem aut equa
lem: conuexa minorem representant. ⁊ latam quidem/ si sint spherica: ob
longam vero/ si fuerint pyramidalia aut columnaria. Omnia hec in cocleari
polito continent. in manubrij quidē basi/ planū: in columna manubrij/ colum
nare vel pyramidale: sinus autē ab intra/ concauū: exterius vero/ conuexum
ostendit. Accedit autē imagini rei vise multiplex variatio sm diuersum ⁊ ob
iecti ⁊ speculi situm. Unde in speculo multe cōcauitatis pars inferior apparet
superior ⁊ ecōtrario: eo ꝙ vna pars speciem supra aliā proijciat. In concauis
Insuper speculis eiusdē rei/ plures quatuor imaginibus apparere nō possunt:

ū/in pluribus ꝙ̄ in quatuor punctis reflectionē fie-
in vna parte cōcauū/ꝛ altera planū duas repſen-
idē ꝯiunctas/ſi ſit planū inferius: aut in vertice col
neꝛ. Sic ꝛ in ſpeculo imerſo aque ꝛ ſoli obiecto
ſecūdariū ſolis idolū ex diuerſitate ſupficierꝫ
tñ lucidis hoc fieri nequit/ propter radij
ꝑſpectiuis ꝑquirēda ſunt: ad reliqua ꝑpe
git: an idolū obiecti in aere ꝑpinquo/
n/n ne? Magi. Neutrū affirmo: ipm eq-
ꝯtigꝰ eſſe/hoc maxime approbare videꝛ ꝙ tali aeris
tinue agitata ꝛ variata/idolum rei viſe imobile ꝑſiſtit: vt fortiſſimo
ante ſpeculū vento ſpirāte: qđ vtiqꝫ neutiꝙ̄ fieret: ſi idolū hic aer cō
. Motis eñ nobis inquit Ariſtoteles mouenꝛ ꝛ ea que in nobis ſunt.
rſus aūt idolū ꝓfunditati ſpeculi imerſum non eſſe. ꝑpoſitio. 19. ſecūde
rtis ꝑſpectiue adiuncto cōmēto late oſtendit. Qꝫ autē idolū quādoqꝫ pro-
imerſum videꝛ: ex diſtantia obiecti eſt/ad cuius ſitum ꝛ motum ido-
lum variaꝛ: ꝛ nō ad motū ſpeculi. Unde ꝛ res viſibilis in tāta ꝓfunditate ſpe
abile culi apparet/ quāta eſt eius a ſpeculo diſtantia. Mirabile tñ quoddā in ſpe-
ſpeculorū culis reperiri eſt/qđ etiā Auguſtinus ad nebridium occultū eſſe dixit: ꝙ̄uis
Auguſtinus ſpecula ingentia ſint/nō reddunt maiores imagines ꝙ̄ ſunt corpora: etiā bre-
uiſſima obiecta. in ꝑuis aūt ſpecul' ſicut in pupillis oculoꝝ/ꝛ ſi magna facies
ſeſe opponat: breuiſſima tñ imago ꝓ modulo ſpeculi formaꝛ. Hic aliquid la-
tet. Probabilius itaqꝫ videꝛ idolū rei viſe in ſuperficie ſpeculi recipi: nō qui-
dē ſupficietenus/ſed in puncto ſaltem naturali. Huius aūt certiſſimū argumē-
tum eſt: ꝙ nō maius in maiore/nec minus in minore apparet ſupficie. Simili-
ter ſi ſpeculū frangiꝛ: in qualibet parte totum videꝛ: ꝛ celi medietas in paruo
ſpeculo cernitur: que vtiqꝫ nullatenus fierēt/ ſi dimenſio longitudinis ꝛ latitu-
dinis attendereꝛ. Nec idolū dimenſiones habet: ſed eſt dimenſionū ſpecies: ſi-
cut forma lapidis exiſtentis in anima indiuiſibili. Hoc autē neceſſariū eſſe di-
noſciꝛ vt ſpecies in oculo diſtinctum per partes locari/ꝛ rem vt eſt in ſuis li-
neamentis repreſentare poſſint. Nec idem idolum eſt qđ videtur: ſed ſemper
aliud ꝛ aliud ad preſentiam obiecti generatur. Hoc autem ex eo apparet: qđ
ad ſitum ꝛ motum obiecti/variatur ſitus ꝛ motus idoli: nō eiuſdem vt dixi-
mus in numero/ſed ſimilis per continuatā generationē in ſpecie. Poſſibili-
tas autē dictorū facile apparebit: ſi viſionem ab angulo pyramidis cuius ba-
ſis eſt in re viſa fieri conſyderamus. Hinc ꝑpoſitio. 15. ſecunde partis perſpe-
Suictilo ctiue aſſerit: a ſuperficie ſpeculi infinitas fieri completas reflectionis forme
Alacen rei viſibilis. Hec omnia ex ꝑſpectiua Suictilionis Alacen Bacchonis ꝛ alio-
Baccho rum: inſuper ꝛ libro de ſpeculis latius demonſtrari habent: preſens autem
cōmuniora prelibaſſe ſufficiat. Ad Methodum noſtrā/vnde longius digreſ-
ſi ſumus iam tandē reuertamur. Diſcipulus. Optime. Uerūtamen qđ pau-
lo ante hac de viſionis modo cōmemorabas/indiſcuſſum haud ꝑtermittas.

De modo videndi: ſi fiat extra mittendo vel intus ſuſcipiendo: ꝛ quomodo omnis ſenſatio ſit via aſſimilationis vnde ſpiritus ſen-

ſitiui omnino a ſenſibilibus i
Capitulum XIIII

Uiſionem fieri per egreſſum ſpiritus vi
ſam nō contemnēde auctoritatis viri
ſam aſſignans cur oculi ꝓfundi/aut
dēt: idē ſentire videꝛ: cū ait ob id hoc fieri
Hūc ſpm̄ imaterialē ꝛ agiliſſimū dicūt: vt i
lia egredi ꝛ regredi poſſit. Sūt tñ q̄ ſpēs
cōcurrere imagināꝛ. Hāc poſitionē de e ortaſſe
ficile ſaluare. a multis tñ tanꝙ̄ phie ꝛ ꝑſpectiue diſſonā explo
nos cōlorem ſententiā amplectētes: dicamꝰ viſionē fieri ꝑ recep pe
viſibiliū in oculo: ꝑ modū pyramidis: cuiꝰ baſis in re viſa ꝛ conus in ocl
Spūs aūt viſiuus lucidus ꝛ clarus/ꝛ a cerebro ꝑ neruos (de qbus
oculos vſqꝫ deſcendēs: ꝛ a ſpēbus imutatus/ſenſatiōe ꝯfuſa regrediꝛ: ad
regreſſum excitata aīa/ꝛ cernēs diaphoni ſui puriſſimi ꝛ penitꝰ incolorat
ꝑficiē/in ſilitudinē tingi: ſe ꝯuertit ad obiectū/vñ ſplēdor venit: ꝛ ipſi di
ta ſenſatiōe ꝑcipit. Fit aūt hoc aſſimilatiōis via. Sicut eñ cera flexibiꝛ ar
cis ingenio ꝯfiguraꝛ rei artifici ꝑſentialr̄ appoſite: vtputa faciei humane/leo extra
nis/vel aſini: nec artifex hāc ꝯfigurationē facere poſſet/ſi aīam nō haberet. ſi ca. 2.
igiꝛ cera eſſet aīata: mēs intꝰ exiſtēs/ꝯfiguraret cerā oīni figure ſibi ꝑſentare trini.
Sic ſpūs viſiuꝰ aīatꝰ aīa ſenſitiua/ꝑ animā ꝯfiguraꝛ ſpeciei viſibili: quā offē-
dit in oculo. Patet igiꝛ diſcretā viſionē ſine attētione rōnis fieri nō poſſe: qñ-
quidē multos ꝑtereūtes (qrū ſpēs in oculos recipimꝰ) minime agnoſcimus:
dū attēti alijs/nō aduertimꝰ. Pariformiter de auditu/olfactu/guſtu/ ꝛ tactu
intelligendū eſt. Nā ſicut ſpūs in oculo ꝯfiguraꝛ ſpēbꝰ oculoꝝ: ita in aure aſ-
ſimilaꝛ ſpēbꝰ ſonoꝝ: in naribꝰ ſpēbus odorū: in lingua ſpēbus ſaporꝝ: ꝛ in to-
to corpe ſpēbꝰ tāgibiliū. Operepreciū eſt igiꝛ hmōi ſpūs a ſenſibilibꝰ oīno eē
depuratos: ne intus exiſtēs extranea ꝓhibeat. Nā ſi ſpūs viſiuus colore par-
ticiparet: non indifferenter omnem colorem/ſed eum tm̄ quo tinctus eſſet per-
ciperet: quēadmodū videns per vitrū rubeū oīa viſa rubea exiſtimat. Spēs
eñ mutuo ſe tingunt. ait ꝑpoſitio prima ſecūde ꝑſpectiue. Hactenus de viſu:
nunc auditū ꝑcurramus. Diſcipulus. Id ꝓmiſſorū ordo expoſtulat.

Q viſus ꝛ auditus ſint ſenſus diſcipline Auditus definitur: organū ꝛ mediū audiēdi declarantur. Capi. XV Magiſter.

Uerū quidē: nam in ordine ſenſuū auditum ſecundū obtinere locum
phi tradidere: quia preter viſum ſentit remotius/ꝛ ad diſciplinam Auditus.
magis eſt neceſſarius: que eñ a cunabulis diſcimus: aut viſu/aut
auditu percipimus. Eſt autē auditus potentia ſenſitiue apprehenſiua ſoni in
aure mediante aere vel aqua. Diſci. In hac deſcriptione ſimiliter obiectū/or-
ganū/ꝛ medium auditus enumeraſſe videris. Sonū eñ obiectū/aurē orga-
num/aerē vel aquā mediū auditus accipio. Magi. Sane accipis: ꝛ eo qui-
dem facilius quo hec ſepius audiſti. Diſci. Uerū. nam in principio logices
ꝛ in muſice theorematibus de ſono haud obſcure diſſertum eſſe memini. Hic
tñ ꝛ organum ꝛ mediū latius veniunt explicāda. Magiſter. Auris (in qua Auris

a est cartilaginosa: vt fortitudine sua sit semp pa-
actib⁹ ... ormata: ne extrinsica ꝛ auditui inimica/ipm
...essum ledere possint. In pfundo auris os quod-
...irum: in quo rursus pellicula quedã (quam alij
vocãt) aeri cõnaturali repleta continet: species
... sono a...similari possit. Mediũ audiẽdi/aerẽ/
auris sata in vtroqꝫ constituta sonũ perci...
...a pisces. Unde etiã circa aquas silentium
...tentamus. Discipulus. Quis his ptra
modũ a... ...cida.

...modo audiẽdi ꝛ quare dormiẽtes pa- tib⁹ aurib⁹ nõ audiũt. Insup qualr orbicu- l...s multiplicatio soni a Boetio declaratur: qꝛ idẽ sonus p diuersas species a pluribus auditur. De sono echo: ꝛ quõ per murũ audi- re possumus. Insup qualr sonus acutus stu- porẽ dentibus ingerat. Ca. XVI Magi.

Modus au-diendi. A Cerebro neruus quidã protẽdit: ꝛ paululũ pgressus bifurcatur: cuius rami singuli ad singulas aures descendunt/spiritũ auditiuũ ad timpanũ vsqꝫ deferẽtes: quia speciebus soni aerem inclusum pulsantis immutat: ꝛ his configuratus regreditur: ad cuius regressum excitata anima/ipm imutatũ cernẽs: ad obiectum vnde species multiplicant se cõuertit/ipsumqꝫ discrete percipit. Egressum autem spiritus sensibilis ad organũ esse

Dormientes non audiunt. necessariũ/ex hoc facile patet: qꝛ in somno sonus in aure receptus multotiens minime auditur. Nerui equidem vaporibus opilati/spiritum audibilem exire prohibẽt: fortior autem sonus meatus aperit: ꝛ causato calore vapores resoluit. hinc spũs audibilis exiens dicto modo imutat. Multiplicationẽ vero

Boetius .j. musice. xiiij. Soni multiplicatio. speciei sonore ab obiecto versus aurem: Boetius vir vtiqꝫ doctrina ꝛ eloquio clarissimus in primo musice per simile manifestat dicens: Cum in paludibus vel quietis aquis iactum eminus mergitur saxum: prius in paruissimũ orbẽ vndam colligit: deinde maioribus orbibus vndarum globus spargit: atqꝫ eo vsqꝫ dum fatigatus motus ab eliciendis fluctibus conquiescat. semperqꝫ posterior ꝛ maior vndula pulsu debiliore diffunditur: qꝛ si quid sit qđ crescentes vndas possit offendere/statim ille motus reuertitur: ꝛ quasi ad centrũ vnde profectus fuerat retonditur. Ita igitur cum aer pulsus fecerit sonum/pellit aliũ proximũ: ꝛ quodãmodo fluctum aeris ciet: itaqꝫ diffundit: ꝛ omniũ circũstantium simul ferit auditũ. Atqꝫ illi est obscurior vox/qui longius steterit: quoniam ad eum debilior pulsi aeris vnda peruenit. Discipulus. Unus itaqꝫ sonus numero ab omnibus circũstãtibus pcipitur? Magister. Idem ꝛ vnus/per diuersas tñ species: sicut idem color a pluribus simul videtur? Formato enim sono: alie eius species multiplicantur versus aurem meam qui sum ad dexteram: alie versus tuam qui es ad sinistram: similiter alie ab ante et retro: sursum et deorsum in modum sphere: sicut globus ignitus orbiculariter

de se diffundit radios: et in quolibet puncto medij p...
põt terminat. Dis. Intelligo. Sed vnde est/qꝛ silu...
tibus reclamare audimus? Ma. Audisti sonũ et ...
staculi reflecti: et ad locũ vnde pfecti fuerant ...
igit reflectio sit fortis/ad aures nostras v...
ore emisimus/reflexe pcipimus: modo ...
ctis sunt debiliores. Hic sonus reflexus ...
ri solet. Attamen nõ ita sonũ reflecti accip...
murũ aut obstacula penetret. experientia n... ...mur...
similia auditionẽ fieri: et si nonnunqꝫ ꝯfusam. ... ...õe ne...
fundit/substãtia remanente. hinc sepius sonũ aud... ...ed an ne ...
lis sit/nõ pcipimus. Sic colorꝫ nõnullas species op... penetrare dicunt: qꝫ a
visu acurissimo/et linceis oculis apphendi pñt. Dis. Subest questiuncu...
cuius solutio tractatũ de auditu claudat. Est aũt: qua r... sonus acutus d...
tibus stuporẽ ingerere possit? Mag. Neruus sensitiuus in mandibula...
gulis dentibus ramusculis colligat. huic neruus audibilis coniungit: qu...
quidã acutiores soni penetrantes ramusculos nerui sensibilis pulsant/et o...
stupescere faciunt. Dis. Optime: nunc olfactum videamus.

Quid olfactus. quid odor. quõ generetur: et que odoris species. de organo olfact⁹. Et quare homo non nisi excellentia olfacit: ꝛ que animalia in singulis sensibus homini prestãt. Capitulum XVII Magister.

Olfactus. Odor. OLfactus est potentia sensitiue apprehensiua odoris per nares: mediante aere vel aqua. Obiectũ enim olfact⁹ est odor. organũ in naso. mediũ aũt aer vel aqua. Dis. Odor qđ est? Mag. Est passio sicci digesti in humido: alteratiua olfactus de potentia in actũ. Unde cũ siccitas terrestreitati coniuncta vi caloris in humido digerit/generat qualitas quã odorem dicimus. Patet in pomis: in qbus siccitas terrestris in humido calore solis digerit donec odoriferũ fiat pomũ. Dis. Principia igit odorũ sunt siccitas in humiditate et calor agentis? Ma. Aperte dicis. hec aũt principia qꝛ in harmonia et pportione variant: nec semp eodem mõ concurrunt: hinc varie odorũ spẽs gignunt: que sunt odor aromaticus/salsus/amarus/

Species odoris. Organum olfactus. acutus/acetosus/stipticus/ponticus/vnctuosus/dulcis/insipidus siue fetidus: et si qui alij reperiunt ad hos reduci habent. Dis. Organũ despiciam⁹. Mag. Organũ olfactus in cerebro supra nasum sitũ est: ne facile possit a cõtrarijs offendi. Sunt aũt due caruuncule ad modum mamillarum concaue ꝛ spongiose. versus cerebrũ suspense: habentes coopculum qđ per aeris inspirationem et respirationem aperitur et claudit. Id organũ natura calidum et omnium odorũ expers est. vt oĩm sit susceptiuũ. In homine aũt ppter magnitudinem cerebri/cuius complexio frigida est olfactus multũ leditur: ideo nõ nisi excellentia olfacit: ob hec rarissime etiam odorum somnia patitur. Uñ a quibusdam dictum est: Nos aper auditu/linx visu/simea gustu: Uultur olfactu/et aranea tactu excellit.

...nõ olfaciẽdi. Et si odor realiter
...diũ diffũdatur. Ca. xviij. Di.
...rs: Ma. Nihil. nam sicut sonus per aerẽ vel
...erit: ita et odor. olfacimus eñ nos in aere
...faciendi aũt modus quis est? Magi.
.../odor per mediũ diffundit vsq ad na-
...erto coopculo ad caruunculas pertingit:
...onius ... cõi exeuntis ptendunt: per quos spirit⁹ ol
...tus in ... specierũ odoris immutat: fitq olfactio confusa.
...nima aũt ad regre[l] ... ritus excitata cernens ipsum immutatũ specieb⁹
... ad obiectũ vnde hui[c] ... ce pcessere species conuertit: ipsumq assimilationis
... scernit atq dijudicat. Veruntamen de odoris per mediũ multiplicatiõe
...õ parua inter philosophos disceptatio: alijs opinantibus odorẽ non per
...ies et spiritualiter/sed realiter a corpore odorifero vsq ad organũ perue
...qr per longinqua terrarũ spacia percipit. Unde et vultures occisor ca-
...dit davera ante Troiam p q̃ngenta miliaria olfecisse scribunt. Species aũt p-
pter sui spiritualitatẽ citius in multiplicatione deficiunt. Accedit ad hoc/ q
nonnulli habitatores indie odore cuiusdam pomi viuere: a quo et diutius se-
iuncti emori dicuntur: Species aũt a materia sequestrate: nec calide/nec sicce
sunt: nec nutrire/aut cerebri humiditatẽ et frigiditatẽ temperare pñt. Odor

Ambrosius. aũt (vt ait sanctus Amb. in hexa. li. 6. c. 6.) ideo nõ perfunctorie transit/ sed
diutius inheret naribus: vt cerebrũ sensusq depascat. Ab alijs vero opposi-
tam partem nõ omnino respuentibus/dicit: odorem in principio realiter per
fumalem euaporationẽ per mediũ transire: circa organum aũt iam nõ reali-
ter/sed per species diffundi. spiritus eñ olfactibilis ob sui spiritualitatẽ non
nisi a speciebus põt inmutari: sensibile q̃q supra sensum positũ non sentitur.
Dis. Hec opinio singula concordans/amplectenda videt. ad alia pgrediamur

Quid gustus: quid sapor: que eius species et quõ generantur: de medio et modo gustandi: et cur febricitanti dulcia videntur amara. Capitulum XIX Magister

Gustus Qui sequitur in ordine sensuũ Gustus/est potentia sensitiue appre-
hensiua saporis in lingua/medio humido saliuali: Sapor equidem
gustus obiectũ: in lingua organũ: et humidum saliuale est mediũ.

Sapor Dis. Saporem describas. Mag. Sapor est passio seu qualitas humidi di-
gesti in sicco terrestri: alteratiua gustus de potentia in actũ. Nam sicut odor
generat ex digestione sicci in humido: sic econuerso sapor generat ex digesti-
one humidi in sicco. vtrobiq aũt causa efficiẽs est calor solis vel ignis. vnde
et fructus immaturi cocti igne dulciores efficiunt. Et sicut ex diuerso concursu
in harmonia et pportione sicci in humido cũ calore/odores multi pueniunt:

Saporis species sic ex multifario concursu humidi in sicco cũ calore diuersi sapores procreant:
qui sunt sapor insipidus/dulcis/amarus/acutus/salsus/acetosus/ponticus/
stipticus/vnctuosus/insuauis/asper et durus: et si qui alij reperiunt horum
naturas participant. Ex quo manifestũ est/odor et saporũ principia ita esse

connexa vt separatim nõ inuenia...
bis concurrunt. Dis. Aperte loc...
vertas. Mag. Organũ gustus ne...
gua ramificatus: et per eam ad inst...
lingue porosa/humido saliuali delibat...
sit necessari⁹: nulli taliũ lingua aut caro loc...
obiecto saporifero species per hoc mediũ vi...
tus gustatiuus per dictum neruũ descendens...
gustatio cõfusa. regresso aũt spiritu/anim[a] e...
tum/ad obiectũ vnde multiplicant species se cõu...
Unde aũt febricitans dulce/amarũ iudicat? Mag...
eius impleti sunt crudis et amaris fumositatibus a...
p quas dũ species saporis multiplicant/amaritudin[e] ... pũt: sicut spẽs
minis transeũtes vitrũ coloratũ tingunt: aut q̃ int⁹ existẽs forti⁹ mouet

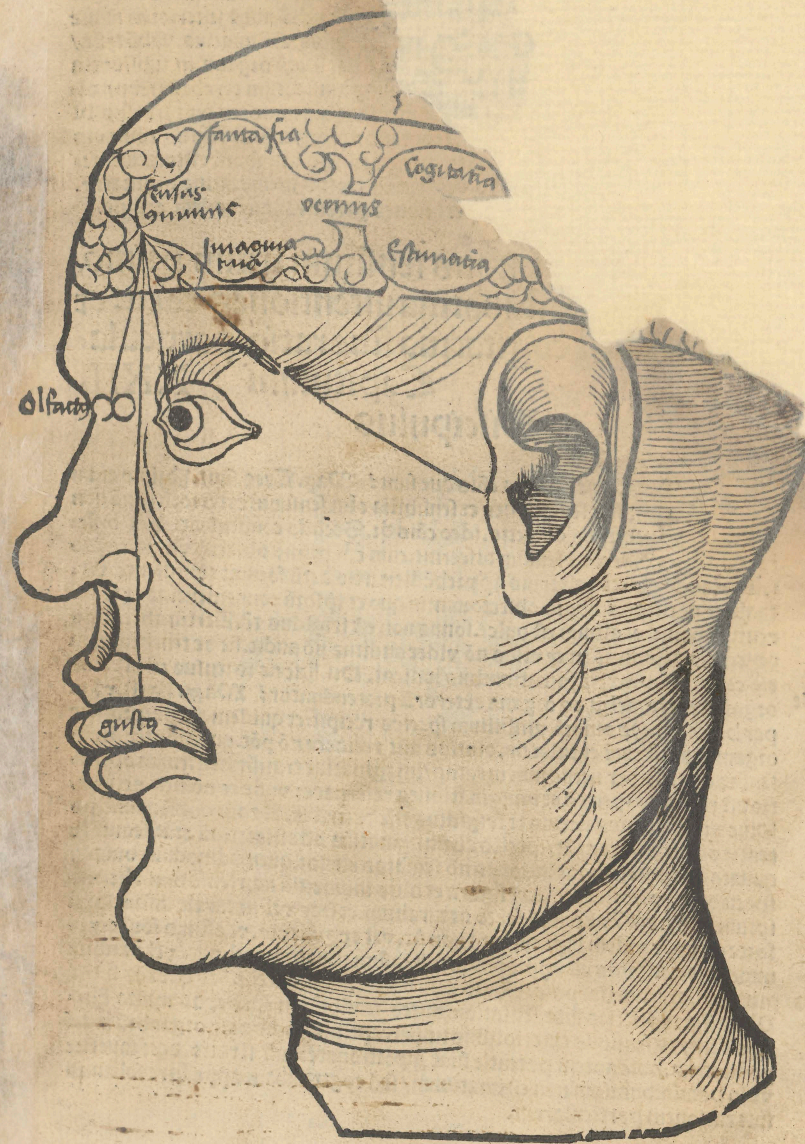
Tactus qui omni aĩali necessarius est defi nitur: obiectũ organũ et medium tactus enu merantur: et quare obiecta sensuum contraria amplectãtur aperitur. Hinc visio corporalis et intellectualis beatorum iucundissima ostẽ tatur. Et hõ melioris tactus esse pbatur: in super quomodo tactus plures sensus et or ganum habere circa cor exponitur. Capi tulum XX Magister.

Nostremo loco sensuũ/Tactum collocauimus: q̃ omi animali ita ne
cessarius est: vt sine eo/similiter et gustu (qui q̃dam tactus est) ne-
quaq̃ viuere possit. p ipsum nãq vite contraria fugit: et amica pse-
quit. Est enim tactus potentia sensitiue aĩe/apphensiua qualitatis tangibi-
lis: in neruo expanso ad instar retis p totũ corpus mediante carne. Hic ner- Tactus
uus/quem et organum tactus dicimus: a cerebro oritur: per ceruicem ad me-
dullam spine dorsi deducit: et per illam que continet in ossibus/quibus spi-
na dorsi coniungit/inde tenuissimis quasi riuulis per cuncta se membra dif-
fundit. Discipulus. Cum hic neruus organũ tactus sit: carnem ipsum coo-
perientem mediũ tangendi: qualitatẽ vero tangibilem obiectũ tactus intel-
ligo. Magister. Optime. Nec ista dilucidatione egent: nisi forte/ vt p qua
litatem tangibilem intelligas/commune quoddam ad calidum/frigidum/
humidum et siccum: ad quas qualitates secunde reducuntur. de quibus li-
bro nono cum de transmutationibus elementorum ageretur/dictum est si me
ministi. Discipulus Memini. Sed vnde est q non modo tactus/ve
rumetiam omnium sensuum obiecta contraria complectuntur. Magister.
Ex eo: quia sensitiue cognitio debilis est: nec sine contrarietate differentias
sensibiliũ facile apprehenderet. sagax igitur natura obiectis contrarietatẽ in-
didit. Opposita enim iuxta se posita magis elucescunt. hinc et ipsorum ea-

as in obiectis ita ad sensum mode
t excellens sensum corrũpat: discõ
ro debite pportionatum ingerat: ⁊
plus de natura obiecti participat:
ecto suo refici. Vñ si visibile eiset quod lu
as includeret: id delectabilissimã visui pro
: Pariformiter et de alijs sensibus dicendum
visio quo oculus beati perfectissime disposi
oĩ m visibiliũ pulchritudines complectentẽ
ellectualis intuentis intimus diuinitatẽ: nõ mõ
bilium et intelligibiliũ exemplar perfectissimũ? Di.
rũ in modũ gaudiosam ex his facile coniecto. Ma.
Sane dicis: quam nescio. Nam nec oculus vidit: nec auris audiuit: nec in
or hominis ascendit/que preparauit deus diligentibus se. testat ille qui ra
ptus in tertiũ celum vidit: et arcana audiuit que nec loqui licet. Sed vnde di
greßi sum⁹ reuertamur. Sicut eñ sensibilia nõ eq̃ rationẽ obiecti pticipant:
sic nec in omnibus aĩalibus (vt premissum est) sensus eque vigẽt. Nam linx
visu/aper auditu/vultur olfactu/simea gustu/aranea vero tactu preualere p
hibentur. Hominem aũt temperatissime complexionis/et ideo ad equalita
tem magis accedentẽ/hinc et subtiliores tangibiliũ differentias sentientem
asseuerant: et in ipso per tactus diuersitatẽ ingenij discrimen dijudicãt. Mol
les enim carne/aptos mente autumant: ceteris concinentibus. de quib⁹ phy
sionomia tractat. Dis. Gratissima hec fuere. Sol aũt occiduas mersus in
vndas/tractatũ de sensibus claudere iubet. Verumtamen in modo tangendi
si quid speciale est paucis edicas. Mag. Nihil: ni fortasse ꝙ organũ quali
tatiuis dispositionibus informatur: quibus diuersis obiecti differentijs pro
Aristoteles portionatur. Hinc et Aristoteles hunc sensum plures astruit. In libro quoq
de sensu et sensato organum eius/similiter et gustus circa cor ordinauit: ideo
forsitan/quia sensus sunt alimenti: quod post digestionem completã formam
vi caloris in corde orientis accipit. Nos aũt eos ſm ꝙ obiecta discernere ha
bent prosecuti sumus. Vale. Discipulus. Et tu semper bene valeto.

De natura: numero: et organis sensuũ inte riorum in genere. Capi. XXI.

Dis. Salue preceptor colendissime. Magister. Et tibi salus fili. Quid
sibi vult quam vultus ostentat leticia? Discipulus. Audies. Que
hesterno vesperi de sensuum naturis disseruimus/dormiens reuidi
⁊ intellexi luculenter. mirari aũt haud sufficio: dormitantẽ que vigilans agit
posse recolere. Magister. Postꝙ̃ sensuum interiorũ quemadmodum et ex
teriorum naturas agnoueris/finem accipiet istec tua admiratio. Discipu
lus. Censen istoc die singulos dilucidari posse? Magister. Etiam: perpau
ca eñ habeo que de his in mediũ ferre conor. Est aũt (ne diuti⁹ inhiantẽ aĩm
tuũ morer) potentia sensitiua interior: q̃ sensibilia in eorundẽ absentia appre
hendit. Nã vt p̃missum est: sensibilia p species et idola ppria sentiunt. Hec
aũt a sensibus exterioribus recepta/p neruos organoꝝ ad cerebrũ vsq ꝯscẽ
dunt: vbi cũ sensibus interioribus etiã remotis sensibilib⁹ sensatiões causant

...uum interiorũ et numerũ et orga-
...me. Mag. Sensus interiores nume
...aginatiua: Estimatiua: Phãtasia/
...ratiua. Horũ organa in substantia
...que primũ totum cerebrũ tribus di-
...et medius (qm̃ maiores sunt) rursus bi
...uli anterioris/organũ est sensus cõmunis
...aũt ventriculi medij attribuit estimatiue. se-
...ero ventriculus totus memoratiue deputatur.
...erationes percurramus eodem ordine.

...onibus sensuum trium primo/ ...estimatiua intentiones elicit: et ...cogitatiua siue ratio particula-...ris dicitur. Capitulum XXII.

Discipulus

Operationes sensus cõis que sunt? Mag. Tres sunt. Primo enim cognoscit sensationes et sensibilia oĩm sensuum exteriorũ/ etiã non presentibus obiectis. ideo cõis dr. Secũdo conuenientias et differentias inter obiecta ⁊ sensum discernit. cum eñ primo obiectũ vnius cognoscit: secundo obiectũ alterius apprehẽdit: tertio actũ format continentẽ virtualiter notitias amborũ obiectorum: in quo et ipsorũ conuenientias et differentias ponit. vt album est dulce. sonus non est frigidus ⁊c. Tertio absentias obiectorũ diiudicat. vt visus nõ videt auditus nõ audit. sic de tenebra/silentio ceterisq̧ obiectorum priuationibus iudicat. Dis. Hic ne is sensus est: a cuius
Imaginatiue opus — organi centro/nerui ad organa ex...rorũ protenduntur? Magi. Is est. vñ et per hosce neruos omniũ visibilium species recipit: et quidem facile/propter organi humiditatẽ et calorem. diutius aũt retinere nõ põt. quapropter facta sensatione eas per neruorum meatus/imaginatiue transmittit. cuius opera-
Estimatiue opus. — tio est receptas species et imaginationes reseruare: vnde et nomen accepit.
Auicenna — Hinc organũ huius siccius et frigidius esse describit. Ne aũt que sequunt potentie ociose permaneãt/species ab imaginatiua ad estimatiuã transeunt: ex quibus hec potentia intentiones nõ sensatas eliciat. quemadmodum ouis ex speciebus lupi/colore scilicet figura et alijs inimicitiã non sensatam eliciens ipsum fugit. sm Auicennã sexto naturalium. et hoc vel naturali instinctu: si forte prius fraudem lupi experta non sit. vel experimento. vt asinus fouee qua nuper periclitatus est appropinquans casum timet et declinat. vel ratione
Intentiones quid sint. — coniuncti: vt cerusa purpuree estimamus dulcia. Di. Intentiões que res sunt? Magister. Species sunt sensationũ: ideo sensibilium speciebus multo simpliciores/⁊ a sensibus exterioribus imperceptibiles: propter organorũ indispositionem. huic autem potentie sunt proportionate: quã si ratio decorauerit: vt in hominibus: iam non estimatiuam/ sed cogitatiuam appellare solemus siue rationem particularem.

De operationibus phantasie ...ne et bruto: et an in vigilant... operetur Cap. XXII...

Phantastice potẽtie operatio q̃ est...
ad organũ ipsius peruenerint/diue...
cõi percipiunt: dũ rursus ad ...
tentia in hoĩe ratione decorat: ideo nõ ne...
eñ ex cõpositiõe specierum intentionũ diuer...
similia vidit. In brutis aũt instinctu nature...
similis est: ideo in talibus phantasie opera non va...
oĩs hirundo nidum/et aranea telam texit. Huius pote...
tibus nõ desint/raro tñ ab ipsis percipiunt: propter fortio...
Dormientes aũt quorum sensus exteriores vacant frequent...
somnia appellant: quia in somno appareant.

Somnij et vigilie descriptiones ponun... ⁊ cause eorundem varie declarãtur. hinc omni animali necessaria esse concluditur.

Capitulum XXIIII Magi.

In huius dilucidatione parũper ab instituto tramite digredi fortasse nõ oĩno erit inutile. Dis. Immo pernecessariũ. nã fere q̃rtã partẽ vite aut amplius inerti somno trãsigo: et vnde in me proueniat nõdũ plene ĩtelligo.
Mag. Somnũ quidam phõrum impotentiã sentiendi et mouẽdi definiunt. Ea Somnus
dem q̃ppe via est spũs mouentis et sensitiui. Vigiliã ecõtrario potentiã sen- Vigilia.
tiendi et mouendi describũt. Alij somnũ ligamentũ sensuũ: vigiliã aũt solutionẽ eorundem aiunt. In somno eq̃dem sensus exteriores ligati ab opibus cessant: siĺr et sensus cõis in ea opatiõe qua respicit sensus exteriores. In vigilia aũt q̃ finis est somni ligati/sensus rursus soluunt. ⁊ ad solita procedũt opera Dis. Hec ita se habere in meipso experior: sz vinculum hoc quale sit/ aut vnde proueniat edicito. Magi. Dũ nutrimentũ digerit/ab ipso euaporationes Cause somni.
grosse cerebrũ petunt: a cuius frigore in aquã resolute/ob grauitatem descendunt: et cũ ceteris vaporibus similiter a frigiditate reuerberatis/meatus spirituũ ad sensus exteriores opilant. et ne egredi possint in occursum specierũ sensibiliũ cohibent. Vñ q̃uis dormitãtis aures sonorum species penetrẽt: et ad organũ vsq̧ perueniant/auditionẽ tñ facere nequeunt: eo spũs audibilis per opilatos neruos egredi non possit. completa aũt digestione separat sanguis: cuius pars purior supiora cõscendit/grossior vero interiora nutrit. Similiter et calor q̃ fuerat circa digestiuã cõgregatus/et ab exterioribus ad interiora collectus rursus diffundit: meatus spirituũ penetrat: et residuum va- Algazel
porum consumens spiritibus viam aperit. Hinc Algazel somnũ definiẽs ait: Somnus alit
est attractio spiritus ab exterioribus ad interiora. Sic somni causa effectiua/ Causantia
est caloris et spirituũ in organis sensuũ absentia: et causa vigilie eorundem somnum
presentia. Sed causa absentie taliũ multiplex est. scz euaporatio nutrimenti: labor: egritudo: etas prima. id est infantia: studij attentio: cura et pauor.

omnibus his reperire est quod aut neruus opi-
cum omne animal necesse habeat nutriri quoad
...s esse potest. Mag. Optime. tamen in quibus-
ore perce... ...lis.

id ... et qualiter a sensu com- t quō aliqui in somno lo- it: et nisi excitati non ca- orum que gesserunt non Capitulum. XXV. Dis.

...m quid sit somniũ describas. Mag. Somniũ (vt aiũt)
itio vel apprehensio phantasmatũ facta in dormiendo.
asmata aũt imagines et rerum simulacra dicimus: q̃ potē
...tastica ex speciebꝰ diuersis fabricat: hec eñ in spũ lucido et claro q̃si
eculo resplendent: vel sicut figura in aqua. Vñ sicut turbata aqua figure
indistincte in ea relucent: sic turbatis spiritibus indistincta somnia habemꝰ:
quorũ vix aut raro recordamur. vt sunt somnia in primo somno/ cũ grossa fu
mositas ex prima digestione cibi ascendit. Deferunt aũt ad sensum cõem: a q̃
apphensa ad organũ phantasie: nõnunq̃ ad cellam memorie reuehunt. mul-
torũ namq̃ somniorum reminiscimur. Rursus si sensus cõis sup p̄sentata simu
lacra cõuersus fuerit: vt sunt q̃ causant a sensibilibus ꝓprijs: dormiens se vi-
dere/audire/bibere/loqui/aut similia agere somniat. Interdum etiã dormiē
tes nõ modo huiuscemodi somniant: sed ad instar vigilantiũ exercent. Sunt
eñ qui ambulant/loquunt et silia operant. Dis. Causam huius si potes af-
feras. Mag. Alberthus naturaliũ indagator studiosissimꝰ causam in his
duplicē inuenit. videlicet phantasmatis impressionē fortem: et solutionē sen
sus a calore accidentali. qui cũ sanguine cholerico ad caput eleuatus/ꝑ orga
na virtutis aĩalis descendens/sensus quosdã et maxime remotos soluit: silr
et virtutē motiuã ad motum ꝓgressiuũ excitat. Adde ꝯsuetudinē. Dis. Cur
aũt per abrupta scandentes minime cadunt: mox aũt excitati nonnunq̃ pre-
cipites ruunt? Mag. Casus his q̃ per abrupta ascendunt/tũc maxime eue-
nire solet cũ pericula attēdentes/formidare ceperint. eo eñ virtutes ab ex-
terioribus ad cor formidulosum se colligunt: et lacertos neruos et musculos
motiue organa destituunt. dormientes igit in talibus securiores sunt: vbi ex-
citati sepius cadunt. Dis. Sed vnde est q̃ eorum q̃ dormientes gesserũt/euigi-
lantes recordari nõ pñt? Mag. Recordatio vti in sequētibus patebit/ fit ꝑ
species eorum q̃ sensimus in memorie arca reseruatas. cũ aũt actus illorum fiãt a
sensibus accidētaliter solutꝰ/spēbꝰ ad memoriã liber nõ pt introitꝰ: q̃ aũt t
ipsis actibꝰ excitant/facilꝰ saltē in semiplenã memoriã eorũdē deuenire pñt

De noctiuagis / *Alberthus magnus*

De varijs somniorũ causis naturalibus et ab anima et a corpe somniãtis ꝓuenientibus Capitulum. XXXVI. Disci.

Dictis plane assentio. Sed si q̃d cause subest/cur nõnunq̃ que vide-
mus somnia vana sunt: interdũ nobis vigilãtibus euenisse cogno-

scimus/edicito. Magi. Somnijs somniorũq̃ ...
sed easdē dilucidare ꝑdifficile. Disci. Libet ...
memorare. Magi. Somniorum quasdã causas ...
eloquia manifestant. quas oẽs ... papa Grego...
sex genera reduxit. Aliqñ nãq̃ ait ...
aliqñ illusione: aliqñ cogitatione simu...
cogitatione et reuelatione generant. Prim...
relinquit. sequētia testimonijs scripturarũ ...
rũ causa si rem ipsam attētius cõsyderemũ ...
Intraneã dicimus corpus vel animã so...
mens cogitauerit sollicitus/sopitis sensi...
gilans/in somnijs videre solet. Hinc Aristo...
rum laudabilia asserit. et Vergilius: Amãtes sibi ...
amicis nostris de quibꝰ magis solliciti sumus/multa ...
Interdũ etiã trãquilla dormiētis aĩa cupite dubietatis ...
Corporis etiã diuersa habitudo varias somniorum causas a...
lancholici res obscenas formas horribiles et teterrimas ...
nunq̃ vidisse se attestant: maxime aũt dum hic humor ꝑ medicinas ...
aut balnea motus fuerit. Sic cholerici de igne/bellis/cede hominũ et similia
somniãt. Phlegmatici se in aquis vel niue consistere: aut etiã mel comedere
si modo phlegma dulce ad palatũ lingue distillauerit. Ex sanguinis aũt abũ
dantia incubos somniamus: quos physici appoplexie future nuncios dicunt:
ideoq̃ his a carnibus ouis/vino et ceteris que multũ sanginē generant/absti-
nendũ esse ꝑsuadēt. Quãdoq̃ necessitas vires naturales exequi corporis sui
curas coartat. Ideo famelicus comedit: sitibũdus fontibꝰ labra admouēs sa-
tiari nequit. Nõnunq̃ ad mēbrorum passiones cõformes imagines formant: sic
pueri dum vrinã emittũt/se in horto vel ameno loco vigilãtes hec operari exi-
stimant. Sic et interdũ dũ natura seminalia vasa alleuiare studet/ꝑruriginē
quã semen in mēbris efficit in descensu/deformitas quedã nefarij amplexus/
aut osculi comitat. Augꝰ. vero. x. confessionũ lib. asserit tantũ honestatis ha
bitũ hominē posse acquirere: vt virtute ipsius dissipabunt phantasie male/
q̃ per somnia ingerunt dormiēti. Disci. Hinc fortasse est vt nõnunq̃ illicitis
in somnis repugnare nitimur. Magister. Etiã fili. Rursus cause intranee
ab extraneis sepe mouent. Corpus quidē ab influxu celorum/ et circũstantiũ ele
mentorũ cõtactu: et aĩa a deo vel angelo. Fieri eñ põt vt quas influentia ce-
lestis materie elemētari plantis aut metallis imprimit formas: easdē causet
et in phantasie organo: sic et elementorum qualitates quas circũdant/ maxime
aũt nudati capitis partes consimilr afficiũt. Nõnulli etiam natali constella
tioni nõ infimũ locũ in causandis somnijs concedũt. Hinc interrogati astro-
logi per duodecim domorũ et planetarũ habitudines/quod quisq̃ somniãdo
viderit/edicere conant: vt patet in libro Hali Abenragel de iudicijs stellarũ
eo loco quo interrogationes pertractat: sed illos libro. 7. a vera philosophia
explodendos cognouimus. Ad somniorũ extraneam spiritualem causam ac-
cedamus: quam Simonides solam somnijs assignauit/dicens: Somnia sunt
solius dei immissiones: quod si verum esset/bruta non frequenter somniarēt.

Augustinus / *Hali* / *Simonides*

Quomodo deus et angeli boni et mali in-

f

...ante deo varia immittu... ...pitulum XXVII Disci.

...deum & angelum dicebas. Magi. Nec ab re. Deũ
...testat. Per somniũ inquit loquar ad
...e quale testimoniũ affers? Magister.
...eus euãgelista angelũ in somnis apparuis-
...eret accipe Mariã coniugẽ suã. secũdo: vt
...gyptũ. Similiter de angelo indicanti Da-
...a essent nouissimis diebus. Et vt sancto
...s imaginariã visionẽ causat/siue in vigilã
...imprimit: que prius per sensum saltẽ aliquo
...ein facit cecũ imaginari colores: sed spũs humoresq
...matos mouet ad eam quã pretẽdit imaginationẽ. Et
...ellectũ illuminat: vt quid visio ꝓdicat intelligere possit.
...gelista & Daniele. Interdũ imaginationẽ sine intelligẽtia
...pharaone/cũ vidit septẽ vaccas & spicas. Interdũ sõnia & eo
...intelligẽtia etiã malis immitunt: patet de somnio qđ audiuit Gedeon
a madianitis: de quo Judicũ. 7. Multotiẽs quoq deo ꝑmittente angeli mali
mentibus hominũ per somnia illudunt: vt testat c. episcopi. 26. q. 5. de scele-
ratis mulieribus que demonũ illusionibus & phantasmatibus seducte credũt
se & ꝓfitentur cũ diana nocturnis horis dea: vel cũ herodiade (que caput san-
cti Joannis baptiste ab herode adultero expetijt) vel cũ innumera multitudi-
ne mulierũ equitare sup quasdam bestias/& multa terrarũ spacia intẽpeste
noctis silentio ꝑtransire &c. de quibus li. 7. latius dissertũ est: quare aũt deus
talia ꝑmittat/in fine libri. 8. ex sentẽtia Augustini expositũ esse memini. De
talibus illusionibus beatus Job conquerit dicens: Terrebis me per somnia:
& per visiones horrore cõcuties.

Phythonarũ somnia. — *Job. 7. c*

Si & que somnia euentuum futurorum si-gna causaue existant: insuper qualiter somniorum obseruantia vana sit & deo odiosa. Capitulum XXVIII Discipulus.

S Afficienter pro epitomatis angustia somniorum causas explanasti:
nunc qđ volebã/a quibus futuros euentus expectare possumus edi
cito. Magi. Diuinationẽ somniorũ inquit Aristoteles. 2. li. de vigi
lia & somno/nec est contemnere idoneũ: nec omnino suadere. Somniorũ enim
quedã signa sunt euẽtuũ: quedã causa: quedã nec signũ nec causa. Signa sunt
ea que a corporis cõplexione & habitudine accidũt: que etiã medici nõ negligẽ-
da autumãt: vt in causas egritudinũ facilius deuenire possint. Signa itẽ dici
ꝑñt/que a reuelatione dei/vel angelorũ bonorũ fiunt. Alia quedã causa sunt et
occasio euẽtuũ. Vñ cũ qdã somniasset se morderi a leone marmoreo/ex his q
in templorũ vestibulis cerni solent: die postero cum templi fores preteriret/
ꝯspectu leone dicebat. En nocturnus hostis meus & imissa manu in os ipsius
a scorpione delitescẽte inibi letaliter lesus est. His proxima sunt somnia casu
alia: qb9 extãtib9 nõnunq euẽtus illorũ eueniũt. Hec duo postrema sõniorũ ge

Aristoteles Somniorũ genera.

...tera ita vanitate malorũ spirituũ illusiõe circũual...
fera/& creatori odiosissima ex sacris istis palã fit...
augurtabimini nec obseruabitis sõnia. Et in D...
ctor somniorũ interficiet. Et rursus: Nec inuen...
tetur/aut obseruet somnia. In Ecclesiastico au...
dentes. Et infra. Ne dederis in illis cor tuũ...
somnia: ibi plures vanitates. Quãta aute...
somnia: hic cõmemorare nec locus/nec tem...

De Memoria & rem... aut qualiter recordari p... memoratiue & qualitatiua... Capitulum XXIX M...

V Ides fili dum calamo in somniorum campo l...
stituti callem reliquimus. Discipulus. Qui...
tium more oberrauit calamus/qui somnia desc...
est: cum (vt inquit diuus Ambrosius in hexameron) natura quadam
fit: vt hi qui aliquid intuẽtur/vel dicendo exprimere volunt: eorum qualita...
que vel intuentur vel loquũtur assumant. Correptis igitur loris ipsum ad se
mitam reducito: vt quod reliquum est memorie officium velocius percurrat.
Magister. Memorie est species & intensiones ab antefatis potentijs acce-
ptas reseruare: donec rursus operandum sit. Discipulus. Num id imagina-
tiue attributum est? Magister. Etiam: sed non eo modo quo memorie. Hec
equidem solas species a sensu cõmuni receptas sine temporis differentia cu-
stodit. Memoria vero & has/& intensiones ab estimatiua elicitas/insuper et
phantasie imagines cum differentia temporis preteriti in quo sentiebantur
reseruat. Accidit autem vt eas vel totas amittat vel remissas ordine tamen
confuso retineat. Quas totas amittimus/ita obliuiscuntur vt nec dum volu-
mus earum recordari possimus. Hinc Aurelius libro 14. de trinitate ca. 12.
Quod autẽ quisq penitus obliuiscitur: nec cõmoneri eius vtiq potest. Qua-
rum autem reliquias tenemus/reminiscentia esse poterit. Discipulus. Re-
miniscentiã quid dicis? Magister. Aristoteles eam dicit resumptionem me-
morie alicuius non totaliter obliti: per diuersum ratiosignatiuum ex memo-
ratis ad inueniendum partialiter oblitum. Hinc Augustinus: Voluntas re
miniscendi esse non potest: nisi vel totum/vel aliquid rei eius quam reminisci
volumus in penetralibus memorie teneamus. Nec nempe adiutorio phantas
matis sumpti aut a simili: aut a cõtrario: aut a loco aut a tẽpore & sic de alijs
potentiam cognitiuam mouent ad apprehendẽdum partialiter oblitũ: talib9
equidem memoriam plurimum posse iuuari compertum est. Nõnunq etiam
saluis speciebus tardius quod volumus recordamur. Organum enim me-
moratiue partiuncula cerebri: vermiculo simili clauditur: spiritus igitur in
quibus deferunt species nec introeunt nec exeũt: nisi hostiolũ tale apiat. vñ
quidã caput inclinãt aut eleuãt dũ oblitũ querũt. Disci. Manifesta sunt hec
Sed dic queso vnde hec memoratiue accidat diuersitas? Magi. Ex dispro-
portione qualitatum & nimia frigiditate & humiditate. Unde calidi & humi-
di facile est recipere: sed non diutius seruare. Rursus autem sicci et frigidi

Opus memoratiue. — *Augustinus* — *Aristoteles Reminiscẽtia Aug9. lib. II.* — *Memorie diuersitas.*

…retinere. Juuenes autem ⁊ senes male memorie … ti ⁊ decrementi motum in ipsis: sicut em̄ recor… memoria animū quietū. Hec ⁊ alia memoriam …ciali tractatu: de artificiali autem in fine rheto…s. Memini…

…otiua: imperatiua ⁊ prose…bili ⁊ irascibili: a quibus …ni passiones. Capitulū …

Magister.

…aturā explicauimus: nunc ordo p̄missoꝝ ex… …currainus. Disci. Probe. Magister. Hanc …manifestū est. Quedā nāq; appetit ⁊ imperat: altera ꝓsequit̃: necesse em̄ est omni animali ꝑfecto vt qđ per …per appetitiuā appetat cōueniens: aut respuat ꝯtrariū. …autem qđ appetebat prosequatur: ⁊ fugiat qđ respuebat. …st igit̃ appetitiua potētia qua aīal inclinat̃ ad ꝓsecutionē vel fugā …qđ cognoscit? Magi. Scite definis appetiuā: quā ⁊ sensualitatē ⁊ appe-

sensualitas titū animalē dicūt. Huic rursus subsunt: cōcupiscibilis ⁊ irascibilis. Disci.

Cōcupiscibil. Concupiscibilis que est? Magi. Que tendit in bonū verū vel apparens: maxime aūt delectabile. Disci. Irascibilis que est? Magi. Que cōtra malū insurgit: ⁊ fert̃ in bonū arduū vtile vel honestū: etiā si dectabile nō sit: vt potio amara vt cōiter phi autumāt. Nō desūt aūt q̄ volūt, ꝙ ꝯcupiscibilis respiciat ꝑ se bonū vel malū fugiendū vel ꝓsequendū: at vo irascibilis impedimē-

Irascibilis tum ꝓsecutionis mali ⁊ fuge boni attendat: qđ magis ꝓbabile videt̃. Imperat igit̃ cōcupiscibilis moueri ad ea que vident̃ bona ⁊ necessaria. Irascibilis autē mandat fugā eorū que sunt contraria ⁊ nociua. Illa quietat̃ per coniunctionē boni optati: hec ꝯturbat̃ ꝑ eius ablationē ⁊ presentiā cōtrarij: Unde ⁊ ab his affectiones animi oriūtur, que sunt gaudiū ⁊ spes: a ꝯcupiscibili dolor

Affectiones animi ⁊ timor ab irascibili. Has poeta iuxta platonicoꝝ sententiā tanq̄ origines vitiorū accidere aīe ex corporis societate ꝓhibet. dum inquit: Igneus est ollis

Uergilius. 9. eneidos. vigor ⁊ celestis origo seminibus: quātū nō noxia corpa tardant. Terreniq; hebetant artus, moribūdaq; mēbra. Hinc metuūt cupiūtq; dolentq; nec auras suspiciūt. clause tenebris ⁊ carcere ceco. Sed nō omnia vitia aīe ex carnis cor-

Augustinus rupte societate accidere, diu' Aureli' de ci. dei li. 14. ca. 3. manifestat. Qualr autē he affectiones vitiorū scaturigines existant, in moralibus apparebit.

Organū concupiscibilis et irascibilis. Disci. Institutū igitur ꝓsequere: ⁊ organa dictarū potentiarum explicato. Magister. Organū concupiscilis ⁊ irascibilis circa cor, vel ipm̄ cor esse autumāt: eo ꝙ cor in actibus earū ⁊ dilatatur ⁊ constringit̃: ⁊ sanguis ab exterioribus ad cor vel a corde ad exteriora remittit̃. Hinc timidi pallent: ⁊ irati excandescunt: in his nempe animalis spūs ad vite fontem vt securior sit retrocedit: in illis anima pro patulo videri desyderat, ne videatur formidolosa: et in vltionem se extendit.

De triplici virtute motiua naturali: vitali: ⁊ animali: de pia ⁊ dura matre cerebri. Unde

nerui sensuū ⁊ motuū istrum… motus. q̄ trahētia: reptiua: … lia: ⁊ q̄ res potentia motiua … ganica. Capitulū XX…

CONsequenter motiuā que imper… Magister. Motiua trifarie sci… dam vitalis: ⁊ quedā animalis. … trimento sanguinem operatur: quem p… la corporis mēbra trāsmittit: vt inde nutri… prioribus cū de vegetatiue potētijs dissertū … tur in corde: cuius feruorē motibus dilatationis ⁊ con… spirationē ⁊ expirationē temperat. Et in sanguine … ad singula mēbra exiens, omnib' vitā largit̃. Attrabit … mone: ⁊ pulsantes vene (quas arterias dicimus) cordi pro… trabunt: que aūt cuti coniuncte vident̃, ab extrinseco per poros … Inter has medie a venis nō pulsantibus sanguinē subtiliorē accipiūt. … pulus. Uitalis itaq; quā impulsatiuā nominas his solū animatis necessaria est que pulmonē habent? Magister. Optime. Pulmo etem̄ caro est spongiosa: vt follis aera recipiens. In plantis autē motus omnes vis naturalis operat̃. Simil̃r ⁊ in animalibus imꝑfectis: vt sunt conche ⁊ ostree: modo tā ꝑfectiore q̄ in plantis. Animalis in cerebro est: a quo per neruos inde exeun-

Animalis cerebrum tes sensibus vigorē, ⁊ reliquis mēbris motū influit. Unde cerebrū qđ sub craneo locatur, duabus pelliculis inuoluit̃: quarū exterior craneo proxima solidior est: ⁊ dura mater dicit̃. Interior autē que ⁊ tenerior est: pia mater appellatur. A prima oriunt̃ nerui qui sunt instrumēta motus volūtarij: ⁊ ad capitis puppim ꝯtendunt̃. A secūda aūt nerui ꝓcedunt: qui ꝑ capitis proram ad singula sensuū organa descendūt: de q̄bus supra. Nerui vo dure matris ꝑ corpus aīalis ramificant̃: ⁊ in musculis ⁊ lacertis confluunt: per quos motiua vis dilapsa, animal mouet: eo quo sequit̃ ordine. Nam obiectū ab apprehensiua cognitū per appetitiuā appetit̃, aut respuit̃. Hec motiue vigenti in neruis, musculis, ⁊ lacertis imperat: vt ad ꝓsequēdū desyderatū, aut fugiendū cōtrariū corpus moueat: que dicto citius obtēperās: ligamēta mēbroꝝ ꝯtrahens ⁊ relaxans: primū quidem ꝓpinquiora mouet: ⁊ hec rursus alia, donec obiectum vel prosequendo obtineant: vel fugiendo abijciant. Discipulus. Ita esse manifestum videtur: nam brachium motum, mouet manum: manus digitum: digitus obiectum contrectat. Magister. Pariformiter de cruri-

Motiua contractiua. bus, pedibus, ⁊ alijs sentiendum. Hoc imperium in brutis eo modo accipiendum est, quo ꝑfectiones supiorum in inferioribus esse possunt. Sortitur aūt motiua in diuersis diuersa nomina. Nam que dilatationis ⁊ ꝯstrictionis motu operat̃: cōtractiua dicit̃: vt in vermibus, conchis ⁊ ostreis. Que autē de lo-

Progressiua. Gressibilis Uolatilis co ad locū mouet, ꝓgressiua appellat̃: ⁊ hec rursus in organis diuerse enunciatur. Quedam enim pedibus gradiūtur: ⁊ sunt gressibilia: vt homo equus. Quedam alis feruntur: ⁊ sunt volatilia: vt aues. quibus tamen sagax natura pedum vsum, propter alimenta que in terris venantur non negauit: que in superfluis non abundat, nec in necessarijs deficit. Quedam costis trahuntur et

lia: vt serpentes. Quedam pennulis aguntur na-
rum generationes in superioribus exposuimus.
tris alij sue mēbris ad operationem adaptatur/
monē ꝛ vocalē arteriā vna cum lingua ad for-
ue/ꝛ affectionū indicatiua dici pōt. Disci. Ap-
iondū que res sit motiua ꝑspicuū est. Magi.
est a rde originata: formā accipiens in mem-
a. Unde ad operationē nutrimēti formā acci-
de: ad opus vero sensus ꝛ motus formā
substantia quā ꝛ spiritū dicimus anima
modo videndi) ꝛ sine sanguine corpore nō
relius in sicco habitare non potest. Preter
notiuā nō organicā: que non partem post par-
ueat: ꝛ eiusdē essentie sit cū intellectiua Scotus astruit
gloriosa. Discipulus. Corpus est igitur motiua orga
ppter ꝛ subtilitatē ꝛ agilitatē appellata: non organica
o mentionē facis: non corpus/sed ipsa anima intellectiua
agister. Diserte dicta resumis. Discipulus. Restat igitur vt
nue conditiones edoceas. Magister. Id ab alio libro cōmodius or-
emur. Discipulus. Placet.

Liber XI De natura origine ac imortalitate aīe intellectiue: ꝛ si aīa intellectiua sibi ipsi semp cognita sit: in explicatione tn̄ nature eius multum laborauerunt sapientes.

Capitulum I Magister.

Augustinus — Intellectiua/quā ꝛ mentē dicimus: sola est qua a beluis secernimur ꝛ creatoris imaginē expressius ingerimus. Hec iuxta Aurelij sententiā in decimo/similr̄ et. 14. de trini. c. 10. sibijpsi semper cognita est. Ex quo em̄ esse cepit: nunꝙ̄ sui meminisse/nunꝙ̄ se itelligere/nūꝙ̄ se amare destitit. Nihil em̄ tā nouit ꝙ̄ id qđ sibi ꝓsto est: nec mēti magis quicꝙ̄ presto est/ꝙ̄ ipsa sibi. verūtamē terrenis inuoluta rebus/quas ꝑ sensus haurit nō semꝑ se cogitat. Qui ergo in explicatiōe nature ipsius sudauere arabes/greci/ꝛ latini ph̄i: se a terrenis ad sublimiora subleuātes/nō tam certas ꝙ̄ diuersas de ipsa ꝓtulere sentētias: quarū nōnullas ab initio libri decimi sub breuitate cōmemorauimus: reliquas consequenter nouem campis distributas/auxiliante deo lustrabimus: ꝛ in his quid et ꝑhice ꝛ catholice de natura anime sentiendū sit/venari tentabimus. Disci. Probe. Primū itaqꝫ campos enumera: dehinc ipsos suo ordine percurram⁹. Magister. Primus campus sit definitionis. Secundus diuisionis. Tertius idēptitatis. Quartus vnitatis. Quintus impartibilitatis. Sextus originis. Septimus imortalitatis. Octauus miserie. Nonus felicitatis. Discipulus. Nunc primum aggrediamur.

Primus Campus definition
cipaliores anime definitione

Capitulum II

PRimū campū intrantibus
runt: e quibus pregnātiores
animā in suo esse notificātes dix
lis/simplex ꝛ indissolubilis: inuisibilis ꝛ in
lis: carens pondere/figura ꝛ colore. Hec
em̄ cum substantia sit incorporea/quāta e
aut colorē aut alias corporeas qualitates
lo sensu corporeo perceptibilis: quia substantia spi
per abnegationē compositionis physice ex materia ꝛ fo
indissolubilis. reliqua in sequentibus clariora fient. Au
tu ꝛ anima dicitur: Anima est spiritus intellectualis/rati
uens/semper in motu: bone maleqꝫ voluntatis capax. Et P
Anima numerus est seipsum mouens: intellectus huius in cam
tatis edocēdus est: nunc definitiones ꝓsequamur. Discipulus. Sane.
gister. Qui animā respectu corporis cuius forma est consyderant/taliter defi
niunt. Nam ait Aurelius lib. de quātitate anime. Anima est substantia rōnis
particeps/regēdo corpori accomodata. Et Remigius: Anima est substātia — Alie defini-
incorporea regēs corpus. Aristo. quoqꝫ: Anima est primus actus corpis phy — tiones.
sici organici: vitam habentis in potentia. Et rursus. Anima est ꝑncipiū quo — Augustinus
viuimus/sentimus/mouemur ꝫm locum: ꝛ intelligimus primū. Disci. Ma- — Remigius
nifesta sunt hec ex premissis. Magister. Augustinus animā intelligibilib⁹ — Aristoteles
cōparans ait: Anima est omniū silitudo. Omnis quippe cognitio ꝑ viā assi — Augustinus
milationis est/vt partim tractatu ꝑcedēti exposuimus: mens aūt qr oīa intel
ligit: oībus se assimilare possit necesse est. Seneca aūt eā in ordine ad finem ꝓ — Seneca
priū definiēs ait: Anima spūs est intellectualis: ad beatitudinē in se/ꝛ in cor-
pore ordinatus. qđ in cāpo penultimo ꝛ vltimo manifestū fiet. Sed num do-
ctissimi Moysi sententiam silentio ꝑteribimus: ex cuius ꝓphetie initio hec
anime definitio emergit: Anima est deiforme spiraculum vite: ait naqꝫ deus:
Faciamus hominē ad imaginē ꝛ similitudinē nostram: hominem nō quidem — Moses.
exteriorem/qui corrumpit: cinis est enim ꝛ in cinerem reuertetur: sed hominē — Gen̄. 1. d
interiorem qui iuxta apostolicam sententiam/de die in diem renouatur: ꝛ hec — Ibidem. 3. d
est anima: ecce deiforme. Sequitur. Formauit igitur deus hominē de limo ter — 2. Cor. 4. d
re/ꝛ spirauit in faciem eius spiraculū (quantū ad sensitiuam) vite (quantum — Ibidem. 2. b
ad vegetatiuā) ꝛ factus est homo in animam viuentē. Est em̄ homo interior
anima viuēs: vegetatiuā/sensitiuā ꝛ intellectiuam complicans: vt in campis
sequentibus patebit. Disci. Latissimus est hic campus ꝛ breui sermone qđ
in sequētibus venari possit demonstrans: ꝓgrediamur igitur celerius: ne qđ
necessariorum oculos nostros aufugiat.

Secūdus cāpus diuisionis in quo primo aīa in intellectu volūtatē ꝛ mēoriā ptit. itellectus in agentē ꝛ passibilē diuidit: et opa vtriusqꝫ

...intellect⁹ nec obiectū solū: sed
...llectiōis ostendit. Et specie
...intellectiua q̄ alia est
... Ca. III Mag.

...s est campus diuisionū: ⁊ tanto quidem
...que definitiones cōplicant / in ipo explicam
...ū auctoritas aīam in tres potentias di-
...s / memoria / ⁊ volūtas: Harum naturas
...ū igitur intellectū ꝓsequamur. Magi.
...a intelligit. Hic rursus in agentē ⁊ passibilē,
...a / sed opatione secernunt. Disci. Opus ergo intel-
... Magi. Quadrupertiū est. Primū quo cum phantas-
...sibili speciē intelligibilē concausat. Secundū quo cum
...ctū intelligendi ꝓducit. Tertiū quo ad habitū dispositio
...tū quo habitū pficit.. Disci. Intellectus passibilis opa q̄
...ci. Eadē suut in causalitate receptiua / que ⁊ agentis in causalitate
...ua: Illius eñ est oīa facere: huius oīa fieri. Agens eñ facit oīa potētia
intelligibilia actu intelligibilia. Passibilis aūt oīm intellectiones in se reci-
Memoria pit. Dū speciē intelligibilē ab agente ⁊ phantasmate causatā recipit ⁊ cōser-
uat / memoria intellectiua dicit: dum vo actualē intellectionē ab agente ⁊ spe-
Intellgentie cie intelligibili ꝓductā accipit: intelligētia appellat: est eñ memorie fecunde
correquisita. exprimere actualē intellectionē. Disci. Ad intellectionē itaq̄ quatuor con-
currere vident: phantasma scz: species intelligibilis: intellectus agēs ⁊ passi-
bilis. Magi. Scite infers. phantasma equidē: qd acceptū a re p sensus ipsā
singulariter sub conditionib⁹ materialib⁹ / que sunt hic ⁊ nunc ⁊c̄. repn̄tat.
Vtriq̄ eñ sensus exteriores scz ⁊ interiores species recipiūt sine materia ab
obiectis. Exteriores q̄dē in p̄sentia obiecti: sicut cera mollis recipit sine ma-
teria formā p̄sentis ⁊ imp̄ssi sigilli. Interiores aūt sensus recipiētes species
eas magis subtiliant: ⁊ etiā in absentia obiecti conseruāt: vtriq̄ tñ cū cōditio-
nibus materialibus a q̄bus depurate ⁊ abstracte cū intellectu agēte species
intelligibiles puras ⁊ simplices res in vniuersali repn̄tantes ꝓducūt: quas
passibilis (in eo qd memoria est) custodit. Rursus agens dum actualē intelle-
Varro. ctionē facere nitit: in specie intelligibili ꝓpter sui limpiditatē / aciē figere nō
valens: iuxta Varronis sententiā / se ad phantasmata huius speciei cōuertit:
qd ꝓpter sui materialitatē obstaculū prebet: quēadmodū visus in lumine si-
ne opaco terminātē nō figit. Qz si multarum rerū species simul in intellectu
fuerint: hec tñ intelligit cuius species aut fortius mouet. Concurrūt itaq̄ ad
actualē intellectionē species / aut verius obiectū in specie p̄sens relucēs / ⁊ in-
tellectus agens: vt cause partiales / totalē complentes: nec eñ obiectū nec in-
tellectus intellectionē causat: sed vtrūq̄ simul. A cognoscēte eñ ⁊ cognito pe
Augustinus ritur noticia. testatur diuus Augustinus. 9. de trini. c. 12. Discipulus. Qua
re igitur non etiam obiectum / sed intellectum intelligere dicimus? Magi.
Nec obiectum / nec intellectum agentem intelligere concedimus: sed intelle-
ctū passibilē / intelligentē a suscepta intellectione denominamus: sicut visum
in se visionem recipientē videre dicimus: sic non pictorem albū / sed dealbatā

parietem / ab accepta albedine album appellamus
deus intellectionē ꝓduceret / et eandem intellectui...
gere diceremur. Mag. Etiam. Dis. Cursus...
ctionis nullus causalitatis locus intellect...
q̄d certi proferam nō habeo: diuerse quiden...
et theologorū opiniones. Scotus...
reliquit. Sunt preterea qui speciē inte...
re inane iudicant. q̄bus ob angustiā epit...
lij verba obijcimus. Ait eñ de tri. li. 9. c. 11
sunt cū ea cogitamus: sed eorū similitudin...
matibus (que etiā corpoꝝ similitudines su...
dat: quod in lib. 14. scripsit aīaduertat. Cu...
transacte meminerimus: et credidisse nos aliqñ quo...
ter recoluerimus: in preteritis atq̄ transactis deputa...
sentibus rebus semp̄q̄ manentibus ⁊c̄. manifestum est ...
tasmata / que organa quanta req̄runt locū habere non ...
est memoria intellectiua / et alia sensitiua quam pauloant...
tis parte situatā audiuimus? Mag. Alia eq̄dem. nam sen...
beluis cōis est: intellectiua aūt solius rationalis mentis potentia
imaginē creatoris formata est. Sed iā hec missa facientes / ceteras diuisio-
nes p̄curramus. Dis. Tu festinas ad reliqua: ego vero hic aliquantisper ma-
nendum censeo: donec intellectionis vim enucleatius pandas.

De causalitate intellectionis: et obiecto intellectus. insuper et de duplici cognitione intuitiua et abstractiua. Ca. IIII. Magi.

Augustinus
Aliquido (inquit diuus Aug⁹. li. 9. de tri. c. 12.) tenendum est q̄ omis
res quācunq̄ cognoscimus congenerat in nobis noticiā sui. conge-
nerat dicit. i. cū alio generat. s. intellectu. Vñ subdit: Ab vtroq̄ eñ
Cognitū pri-
mū diuersum.
noticia patitur: a cognoscente et cognito. Cognitū vero primum et adequa-
tum intellectus nostri quod sit / nō paruo labore a sapientibus quesitum est:
alijs deū / alijs q̄dditatē rei materialis / ceteris vo ens inq̄tū ens pro obie-
cto intellecto assignantibus. Primū de primitate perfectionis: alterū de ob-
iecto pro statu presentis vite: tertium aūt de obiecto intellect⁹ ex natura po-
tentie concedi pōt. Nam deo quid prius in perfectione? quidditate materiali
quid conuenientius intellectui immerso materie? Aut q̄d communius ente?
cum nihil sit quod rationē eius possit subterfugere / prima impressione im-
pressum aīe ait Auicen. 1. metha. Quid aūt est quod anima nō possit cogno
scere intuitiue: vel abstractiue: cum etiā ab ente minimo vsq̄ ad maximū cre
atum / nihil possit intellectū eius vel satiare vel quietare: donec apprehēdat Cognitio in-
eū qui cunctarū perfectiones in se complectit: et virtutis est infinite? Disci. tuitiua et ab-
Intuitiue q̄ñ cognoscimus? Ma. Dum obiectū presens vt presens est ap- stractius.
prehendimus. Abstractiue aūt: si obiectū in alio medio intelligimus: aut sen
timus: nam cognitio intuitiua et abstractiua s̄m nonnullos haud infime au-
ctoritatis doctores non tm̄ in intellectu / sed etiā in sensu locū habet. Intui-
tiue namq̄ colorē actu presentē videmus: absentē abstractiue imaginamur.

deũ contemplant/et omnia creata. de quo tñ aliqui
entant. Abstractiue rosa in hyeme a nobis intelli-
ent vero alia q̃ dictis in priori capitulo ꝯtraria
. forte et huic tuo errori mederi possit. Di-
nẽ phantasma concurrere: quõ igitur cogno-
asmata ingerunt. vt sunt virtutes
oĩm origo simplicissimus deus? Rur
mate abstracta rẽ in vniuersali repsen-
ter intelligi pñt? Magi. Hec silentio pre-
soluere aũt difficile: attamen quod in alio
Dis. Probe.

...teriales: virtutes: habitꝰ ...modi: si a nobis pro statu isto sint: et qua cognitione et per q̃d. ...tia materialis per propriam spe- ...gnoscatur. Cap. V. Magi.

Sapie. 9. — Haere q̃ immaterialiũ rex q̃ pauloante cõmemorasti noticiã in hac vita/qua corpus quod corrumpit aggrauat animã/haberi non posse astruere conati sunt. Nonnulli vero de his cognitionẽ negatiuã/non aũt affirmatiuã nobis concedunt. vt scire possumus ꝙ angelus nõ est lapis/nec lignũ/nec aliud hmõi: sed que res sit scire nõ possumus. Ceteri cognitionem quia est/posse hic haberi de immaterialibus concedunt: non aũt ꝓpter q̃d. Talium em̃ entiũ nobis aliquã cognitionẽ esse possibilem naturale desideriũ quo hec scire desideramus indicat: q2 ad impossibile et frustra esse non põt: et tñ oĩm est. dicente Aristo. 1. metaphy. Omnes hoĩes natura scire desiderant. (Aristo. 1. metaphy.) Igitur (per topicã) maximũ scire qđ est immaterialium entiũ maxime scire desiderant: quo adepto felices sunt. Summã equidem felicitatem in hac vita in speculatione altissimarum causarũ posuit. (6. Ethicor.) Hinc et sapientẽ maxime felicem esse voluit. Sapientia em̃ circa altissimas causas est. vt in moralibꝰ tradidit. Adde quod ab initio huius libri testimoniũ ex Augustini preclarissimo volumine de tri. adhibui. qm̃ mens ipsa (que vtiq3 immaterialis est) seipsam cognoscit. Dis. Possibilitatẽ mihi persuasam fateor: modum cognoscendi aperias: cum illorum nulla habere possumus phantasmata. Magi. Nec oĩm que cognoscimus ꝓpria phantasmata hausisse ꝑ sensus necesse est: qm̃ nec materiales quidem substantias per ꝓprias species sentimus. Nam quorũ presentiã per ꝓprias species videmus/absentiã eorundem mox eodẽ sensu notamus. Dis. Nihil verius. Ma. Quia igitur absentiã panis in sacramento altaris post ꝯsecrationẽ nullo sensu ꝑcipimus: ꝯsequens est vt panis presentiã ante ꝯsecrationẽ per ꝓpriam speciem nullo sensu percepimus. Dis. Contrarius videris Aristoteli: quẽ dixisse ferunt in eo. li. quẽ de anima ꝯtitulauit: lapidem q̃dem nõ esse in anima (sed dum intelligit) sed speciẽ lapidis. (Aristoteles.) lapidem aũt esse substantiã materialem haud dubitas. Mag. Si dubito/ab eodem in pede lesus veritatẽ experior: non aũt ꝓpriam speciem illiꝰ materialis substantie que de se inuisibilis et intangibilis est/in sensu vel ani

ma esse concedo: sed speciem accidentiũ lapidis: put
hunc sensum philosophi dictũ accipio. Unde eti-
tia magnã partẽ ꝯferunt ad cognoscendũ ꝙ ...
tia apphendimus. vt substãtias n...
phantasmatũ. vt aureũ montem.
Anima per vim augendi et diminue...
nõ vidit. partes vero alijs atq3 alijs re...
ei intelligimus. vt deũ in conceptu entis.
ens verum/infinitũ/necessariũ et sic de alij...
niunt. Interdum/imo sepius res et causa...
scimus. sic animã in viuente corpore argui...
non per cuiuscunq3 speciẽ cognoscit: quia nõ c...
inquit Aug. in de tri. Et sicut corporearũ rerum...
ris/sic incorporearũ rerum per semetipsam: ergo et...
nouit: quoniam est incorporea. nam si non se nouit: non

Q parua sit cognitio nostra i... quomodo philosophi per creaturas i... tionem creatoris deuenire potuerunt. Capitulum VI Discipulus.

Si alijs medijs substãtiarũ corporaliũ et incorporaliũ noticiã haurire nõ possumus/diminuta est cognitio nostra. Ma. Recte ais diminuta: cũ nec minime entis naturã et q̃dditatẽ vti est/ꝑfecte scire possumꝰ q̃diu in hoc mortali corpore a patria celesti exules peregrinamur. (Sapie. 9.) Corpus em̃ quod corrumpit (inquit sapiens) aggrauat animã: et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantẽ. & difficile estimamus q̃ in terra sunt: et q̃ in ꝓspectu sunt inuenimus cũ labore: q̃ in celis sunt aũt q̃s inuestigabit? (Aristo. lib. 2. meta. Idem posterior. 1.) Nec id omnino Aristotelem latuisse videt. cui cũ de hac re sermo exortus fuisset in prima philosophia/dicebat: Sicut oculus nycticoracis se habet ad lumen solis: sic intellectus noster ad ea q̃ manifestissima sunt in natura. Habet em̃ cognitio nostra ortũ a sensibus. vt in analeticis ait. q̃bus substantie vt pauloante dictũ est/subiecte non sunt. quantũcunq3 tñ has cognoscere concessum est ordine quodam concedit: vt de notitia vnius aliud inuestigemꝰ sic ꝑ accidentia in substantiarũ/ꝑ effectus in causarũ noticias deuenimus ordine ꝑpostero q̃tum ad rex naturas. Rursus ab oĩbus his finitis ad cognitionẽ infiniti conditoris eleuamur. conceptus em̃ quos de eterno incõmutabiliq3 deo formamus: a sensibilibus et creaturis sumimus. vt diuinus Paulus ad Rom. arguens ait: (Ad Rom. 1.) Qđ notũ est dei/manifestũ est in illis. deꝰ em̃ illis reuelauit. S3 quõ subiecit? Inuisibilia em̃ ipsius a creatura mũdi ꝑ ea q̃ facta sunt intellecta ꝯspiciunt. Sempiterna q3 eiꝰ virtus et diuinitas. Om̃is em̃ creatura inq̃t Aug. vi. li. de tri. c. 4. ꝓclamat se habere ꝑstantissimũ creatorẽ. nã vt ait sapiẽs: A magnitudine speciei & creature cognoscibiliter poterit creator eorũ videri: (Sapie. 13.) sed cognitio hec ipfecta et ex ꝑte est. q2 vt ait aplus (1. Cor. 13.) per speculum in enigmate. Dis. Quõ ꝑ ea que facta sunt potuere primi philosophi in noticiam dei deuenire: cum vtiq3 deus nihil horum sit.

i eũ quessere. vt patet per Aug. lib. 8. de ciui. dei. c. 6
:nõ parue noticie pars est/si anteꝙ scire possu-
am scire quid non sit. et lib. 15. c. 2. Sic em̃ sunt
e nihil inuenisse si ꝙ sit incõprehen
ni fallor est illa docta ignorãtia
gator sagacissimus tres edidit li-
prin. q̃nti libri de trini. docuit) deum si
alitate bonũ: sine quãtitate magnũ: sine
tẽ: sine habitu oĩa ptinentẽ: sine loco vbiqȝ
a sui mutatione mutabilia facientẽ nihilqȝ
(inquit idem) et si non põt omnimodo in
tũ potest aliquid de eo sentire quod non sit.
est. Dis. Illi igit̃ reseruanda sunt: ne ab ince-
os abducant.

nostre concreate sint omnium re siue notiones. et vnde habeat ꝙ de his que non didicit iudicare potest. Qualiter insuper accipienda sint verba Aristotelis: quibus animam tabule rase comparat. Capitulum VII Magister.

De imaterialiũ noticia sicut et corpaliũ facillime respondere psit q̃ menti nostre oĩm rez species ꝯcreatas credidere: quas Platonici (Platonici) notiones appellant: qz incognita notificant: et p illas aĩa de oĩb⁹ iudicat: et hec honesta/illa turpia dicit: inter vera et falsa discernit: artificũ opa minus pfecta (q̃uis artẽ operandi talia nõ didicerit) vituperat. pfectiora laudat: pportiõib⁹ in sĩlibus reptis ꝯgaudet: nec vt aiũt sine illis pficere posset. sicut nec dñs fugitiuũ seruũ insequẽs/cuius oĩno nullã cognitionẽ habet apphenderet. et a natiuitate surdus cithareda nõ fieret. Dis. Tale q̃d in nobis esse experientia docet: sed an species siue notio sit/certũ non habeo: libenter tñ hanc opinionẽ si veram iudicas amplector. Magi. Si per notiones huiuscemodi prime veritatis radiũ/oĩm entium species et notiones cõplicantẽ intellexerunt: ceteris in cognitione p̃ferendi sunt. Quantũ enim lux ista in mente nostra efficiat: que ad imaginẽ ipsius creata est: diuus Aug. pfundissime in libro de vera religione disseruit. insuper et in nono libro de trini. c. 6. et lib. 14. cap. 15. Si aũt per has notiones species intelligunt/q̃ sunt intelligibiliũ similitudines proprie: quales memoria nostra intellectiua conseruat preterita intellectione. errori huic proximi sunt: qui aĩas nostras ante corpoꝝ vnionẽ retroactis seculis in celestib⁹ habitasse/ꝛ ibidẽ deliq̃sse astruunt. Dis. Hic error in supiorib⁹ explosus est. Sz dic q̃so Aristo. peripate- (Aristoteles) ticorũ primus de concreatis aĩe speciebus q̃d sensit: idẽ ne cũ priorib⁹? Ma. Minime. Di. Cur igit̃ aĩam a principio tabule rase similem dixisse inuenit̃? cũ vtiqȝ rasam tabulam dicere vsus habeat/in qua deleta sit que prius inerat scriptura vel pictura. sic de aĩa dixere priores: qui eam in descensu et corporea molis vnione preteritorũ oblitã voluere. vt dictũ est in superioribus.

Magister. Quid si Aristoteles minus proprie
sit: aut forte translator pro tabula nuda ac plana
Utrumqȝ fieri potuit. Mag. Si qđ restat ocy
rum de cuius intellectione quesieram singulare

Qz singulare intelligi possi qualiter intelligendum si sum esse singularium: et in lium dixit exponitur. Cap

Singulare nõ posse intelligi/nonnulli preter ea
cta sunt ex eo pbare conant̃: ꝙ Aristoteles se
intellectũ vero vniuersaliũ scripsit. E regione
telligibile astruunt. quia sub precepto dilectionis cadit: di
proximũ tuum sicut teipsum. Et Joannes in canonica: Q
suũ quem videt/deũ quem non videt quõ diliget? Incognita aũt v
Augustinus lib. 10. de trini. testat̃/diligere nõ possumus. Amplius si actum singularem nõ cognoscimus/velle nõ possumus: quia nihil volitũ nisi cognitum. Si igitur nec cognitũ/nec volitum agimus: dum singulares actus perpetramus adulterij et rapine/minime peccamus: quia peccatũ adeo voluntariũ esse dicitur a diuo Augustino libro de vera religione: vt nullo modo sit peccatũ si non sit voluntarium. (Idem) Dis. Facile ex his singulare posse intelligi crediderim si intelligendi ipsum modum edocueris. Ma. In singulari tria (In singulari tria sunt.) reperies: sed non eque intellectũ mouentia. Est enim ibi natura: que de se indifferens est esse hoc vel aliud: sed per secundum/quod differentia indiuidualis siue hecceitas dici solet: contrahit̃ ad esse hoc singulare: quod consequenter accidẽtia quedam concomitant̃. que sunt forma/figura/locus/stirps/patria/tempus. de quib⁹ libro. 2. de indiuiduo dictũ est. Per sensum natura sentitur vt quo/siue vt ratio formalis obiectiua. Differentia indiuidualis siue hecceitas sentitur vt conditio sine qua non: cum conditiõibus iam dictis eam consequentibus. Totum aũt singulare sentitur vt obiectũ quod. s. sensationẽ terminat. Mouet igitur ibi potentiam sensitiuam natura/non singularitas: q̃uis sine singularitate natura sensu pcipi non possit: quẽadmodũ colorẽ sine quantitate visus non videt: q̃uis quantitas non sit ratio formalis et primo mouens visionis. Discipulus. Plane sensationẽ singularis explicasti: q̃uis id questitum non sit. sed magis quomodo intellectus singulare apprehendat. Magister. Et id ex dictis mox apparebit. Si enim de cognitione intuitiua queris: intellectus singulare vt tria ante dicta includit/intelligit. Si de abstractiua causaris intellectus singulare vt includit naturam cum hecceitate/sine conditionibus indiuiduantibus apprehendit: non tamen sub ratione singularis/sicut nec sensus. Discipulus. Aristoteli autem quid respondendũ censes: qui sensum singulariũ/et intellectum vniuersalium dixit? Magis. Bene dixit: nec illis que iam differta sunt contrariant̃. Est enim sensus singularium tm̃: intellectus autem vniuersaliũ: sed non tm̃ vniuersaliũ/cum etiam singularia intelligat. Dis. Optime. Nunc si placet ceteras si que latent in hoc campo diuisiones intellectus detegas.

. practico et speculatiuo. vn-
ationem habeat: et quomo-
sit intellectū extensione fie
Cap. IX. Magi.

ticū et speculatiuū diuisum cernimus: non
ali/sed accidentali tm̄. Practicū quippe et
um et habituum sint differentie essentiales
minant accidentaliter et extrinsece. Vn̄ intel
ctu speculatiuo: vtputa scientia aut sapientia/
informatus aūt actu vel habitu practico: vt sunt ars et
oiatur. Ille speculabilia ꝯsiderat. i. verū in ratiōe ve
ie aut sapientie. Iste operabilia attendit. i. obiectum
principiū operationis: que a grecis πραξισ praxis di-
us nomen sortitus est. Illius finis est speculari/scire/et ve
us finis est operari et opus. inde intellectus practicus siue operati-
us appellat̄. Imperfecte quidem si operabilia vniuersaliter sine dictamine
ꝓsecutionis aut fuge ꝯsiderat. Perficietur aūt si operabilia magis particu-
lariter aut cū dictamine ꝓsecutionis aut fuge intelligat. Vn̄ cum intellect⁹
cibum sub ratione boni delectabilis intelligit: volūtas si determinat ipsum
velle sub ratione boni/principiat actum practicū: et intellectui vt media con
sequendi cibū querat/imperat. intellectus aūt hec media perquirens iā pra-
cticus denoīatur: ꝙuis imperfecte: dum aūt vltra se extenderit vt inuēta me-
dia in executione ponant̄: in praxi perficiet̄. Dis. Intellectus itaqꝫ imperfe-
cte practicus/extensione fit perfecte practicus? Mag. Probe. Actus em̄ siue
intellectio circa inq̄sitionem medioꝝ conuenientiū ad cibum ꝯsequendum/li
cet directiua sit: non tñ praxim. i. operationē dirigit: ideo intellectū nō nisi im
perfecte practicū denominare poterit. medijs aūt inuentis in executione posi
tis/intellectio praxim/id est operationē actu dirigit: ideo intellectū perfecte
Aristoteles. practicum denominare habet: fitqꝫ iuxta mentem Aristotelis in tertio de ani-
ma/intellectus extensiōe practicus. Intellectus inquam primus imperfecte
practicus: quia intellectus speculatiuus obiectum tm̄ in ratione veri specula
tur: et nunꝙ fit practicus. Actus aūt et habitus si ab obiecto aut a fine habe-
ant ꝙ sint practici/magni et philosophi ⁊ theologi diuersa senserunt: q̄ alijs
determinanda relinquimus. Dis. Optime. Cetera interim percurramus.

Intellectus quando ratio et intelligentia dicatur: et quomodo in portionem superiorē que vir est: et inferiorem que est mulier diui-di intelligatur. et si in portione superiori tm̄ imago dei reperiatur.

Capitulum. X. Magister.

Si paulo intimius hunc campu
huius portionē superiorem in
tionem ac mulierē appellari
scientiam a nōnullis intellectui/ab ali
mus. Dis. Hec queso latius explana.
tiocinando intelligit/ratio ꝯuenienter
mutabile ꝯtēplans/supnā et internā ꝯsult
plicius et q̄etius hmōi apphendat. Inferio
gubernandisqꝫ deputata/a ratiocināndo n
ad ꝯtemplationē eternoꝝ atqꝫ incōmutabiliū pri
qua bene vtimur tpalib⁹ coherēs. Tunc aūt inq̄t di
de tri. his bene vtimur: si q̄cquid in vsu tpaliū
rum contēplatione faciamus: per ista transeunte
dem libro hanc virū/illam aūt mulierem appellat. ide
Aplūs affirmat: dū scribens Corinthijs ait: Vir q̄dem non
put suū: qm̄ imago et gloria dei est: mulier aūt gloria viri est.
velamen intelligis? Mag. Potestatem cohibentē. Quon
(inquit) se extenderit in id quod eternū est/tanto magis inde
ginem dei: et propterea non est cohibenda: vt se inde contineat ac temper
ideo vir (id est portio superior: cuius est eterna contēplari) non debet velare
caput. Quia vero illi rationali portioni que in rebus corporalibus/ tempo-
ralibusqꝫ versat̄/periculosa est nimia in inferiora ꝓgressio: debet habere po-
testatem super caput: quod indicat velamentū: quo significatur esse cohiben-
da. s. inferior portio: cuius est temporalibus intendere. Fit aūt hec cohibitio
a portione superiore: que in speculo consilij presidet: et viri officiū exercet: et
cum a carnali sensu magis elongata sit/validior est. Inferior aūt portio sen-
sualitati vicina sepius emollit̄ et facile consentit. hinc mulieris naturā imi-
tatur. Vnde sicut in paradiso terrestri Gen̄. 3. a. serpens mulieri illecebrā in- Gen̄. 3. a.
gessit: cui consentiens de ligno vetito comedit: et vt vir in idem consentiret il
lexit: qui cum vxoris insolentiā nōn cohibuit/ diuinū mandatum transgres-
sus est: et nobis mortē intulit. Sic in paradiso spirituali/mentis nostre sen-
sualitas illecebras corporis portioni inferiori exhibet: que vt mulier emolli-
ta consentit: et portioni superiori de eadem ad manducādum consentiendūqꝫ
prebet: que si non viri officiū exerceat/mulierem cohibendo: sed membra ini-
quitatis arma peccato exhibet: vt si potestas sit etiam corpore compleat̄: Rom̄. 6. c.
famiam simul de cibo vetito comedit: et anime mortem per peccatū intulit.
Dis. Diuersarū ne/an vnius essentie sunt he portiones? Magi. Vnius. Vn̄
cum eas cōmemorasset Augustinus/subiunxit: Cum igit̄ disserimus de natu- Augustinus.
ra mentis humane/de vna quadam re disserimus: nec eam in hec duo que cō
memoraui nisi per officia geminamus. Dis. Cur igitur in vna tm̄. s. superi
ore imaginem dei dictū est? Magister. Quia vt idem astruit. ex hac cōspe
ctam consulit veritatem. Illa aūt intenditur in agenda inferiora. Quod qui
dem ita accipi potest/vt in superiore imago dei sit magis expressa: in inferio
re autem minus expressa: ideo in illa/non aūt in altera esse dicitur. Qua aūt
ratione mens dei imaginē gerat fortasse in sequentibus enodabitur: nunc qd
reliquū est breui sermone transcurramus. Dis. Ex prelibata distributiōe
restat vt de synderisi et conscientia loquamur.

...ientia vnde nomina ha/ ...aut voluntati attribuen... ...llogismum practicum ...tulum XI Magi.

...voluntati attribuunt: in intellectu ꝙ ...
...ntia. Primū est lex nature:que est vniuer
...orū. huic in voluntate correspondet quidam
...ans ad talia principia vniuersalia semper ꝯcordās
...ynderesis dicit a syn quod est con:et heresis ele
...legi nature. Lex aūt nature dictat bonū eligen
...dum. Huic igit synderesis concordans/bonum appetit:
...murmurat. Hanc Aug⁹. in lib. de baptismo paruulorū de/
...ynderisis est lumen innatū ⁊ aīe ꝯcreatū:quo dirigimur et mo
...idum ea ꝙ ptinent ad vitationē culpe et pene:et ad adeptionē
...in intellectu est lumen naturale quo principijs intelligibiliū
...ter assentimus:⁊ intellectus siue habitus principiorū dicit: sic in vo
...untate lumen est naturale/respectu operabiliū appetendorꝫ: quod synderisis
dicit. Secundum quod in intellectu ponunt est ratio recta de particularibus
agendis:cuius dictamen quasi subsumit sub principijs vniuersalibus. Huic
in voluntate correspōdet quidam motor particularis stimulans ad opus ꝭm
Conscientia dictamen rationis recte. Hinc dicit ꝯscientia:eo ꝙ sit electio deliberatiua in
volūtate ꝯcordans cū ꝯscia in rōne recta. Uel dicit ꝯsciētia: quasi ꝯcludens
scientia. Uñ in syllogismo practico synderisis maiorē ponit ex dictamine le
gis nature. recta ratio minorē subsumit:et conscientia concludit. verbi gratia
dicit synderisis: Omne malum vitandum est. subsumit recte rationis portio
superior. Adulteriū est malum:quia a deo ꝓhibitū. vel portio inferior. adul/
teriū est malum:quia turpe et inhonestū. infert ꝯscientia:igitur adulteriū est
vitandum. Dis. Sicut ergo in speculabilibus habitus principiorū dicitur
intellectus:et habitus conclusionū scientia:sic in operabilibus habitus prin
ciporū est synderisis:et habitus conclusionū est conscientia. Mag. Scite
concludis ex dictis:et opinioni alteri alludis:que synderisim et ꝯscientiā in/
Damascenus. tellectui practico potius ꝙ voluntati attribuit. Ait enī Damascenus lib. 4.
Conscientia nostra est lex intellectus nostri. synderisis aūt/ vt testatur diuus
Hieronymus Hieronymus super Ezech. scintilla est ꝯscientie. et hoc si tenere placuerit/ea
que synderisim et conscientiā voluntati tribuēda arguunt:quia synderisis re
murmurat malo:et conscientia remordet. intelligenda sunt ostensiue et dicta
tiue:et quodāmodo inclinatiue/sine tamen coactionis necessitate. Sunt eti/
am ꝙ ꝯscientiā intellectui:synderisim autem voluntati accommodant. quod
similiter ex intelligentia dictorum saluari potest. Si autem synderisis extin
gui possit:et conscientia etiam erronea sub peccato ad opus liget:et alia hu/
iuscemodi dubia vtrumqꝫ concernentia/theologie reseruamus. Nunc si ꝙd
aliud in hoc campo latitare existimas/ostende. Discipulus. Prime diuisi
onis qua animam in intellectū/memoriam et voluntatem distribuis/ prima
duo membra pro epitomatis capacitate satis lustrauimus:superest vt tertij
voluntatis. s. naturam diligentius perquiramus.

De distinctione mixto... secūde cōpositionis. Ca...

Et si omniū mixtorū principia vniuersali...
lis tñ alia ⁊ alia ꝓportione cōcurrētib⁹ di...
etiā nōnulla /alijs mixtis ꝑfectiorib⁹ cau...
Et vt clarius que dicēda sunt capias: mixtorꝫ diuer...
bimus. Primū autē ea que ꝑme cōpositionis cens...
Magi. Uapores ⁊ exhalatiōes virtute solis...
alijsue corporibus resolute:quas tñ nōnulli pho...
ter aerē ⁊ aquā opinati sunt. In eo hec duo diff...
humidus. vt est fumus tpe pluuiali de montis...
aūt calida est ⁊ sicca:vnctuosa tñ humiditate ... unqꝫ imbuta: vt est ...
ventre aīalis generat⁹. Rursus aūt si ista alterata fuerint/multorū ⁊ in a...
⁊ terra apparētiū cause erūt. Disci. Quot? Magi. Impressionū ignitarū/
aquosarū/⁊ medio modo se habentiū. Ignitarū quidē:vt sunt ignis ꝑpendi/
cularis:candela accēsa:lancea ardēs:scintille euolātes:a sub ascendēs:a sub/
descendēs: capre saltātes:stelle cadētes:ignis ꝓcedens: draco volans: ⁊ ...
sunt huiuscemodi nature. Aquosarū aūt/vt sunt grando /grandule ...
uia/pruina/ros/fontes/⁊ flumina. Medio modo se hab... e vident ... aer/ plu...
/ventus ⁊
terremotus. Hec omnia (si vapores ⁊ exhalatiōes genus ꝑme cōpositiōis cō/
stituūt) in genere secūde cōpositionis locabimus:nam de horum ordine ⁊ ge/
nerationis modo potius ꝙ de essentiali distinctione tractabimus.

De materia efficiente et locis impressionū ignitarum Capitulū VII Disci.

De ignitis igitur primū te absoluas. Magister. Ignitarū impres
sionū materia est exhalatio:causa effectiua calor inflāmans. locus — Intersticia aeris tria.
aūt regio aeris. quā tribus intersticijs diuisam accepimus:que sūt
supremū/mediū ⁊ infimū. Disci. Supremū qđ dicis? Magi. Illam aeris — Supremū.
partē que igni est vicina ⁊ cōtigua:tranquilla:ab igne ⁊ stellis: calida/pura/
rara/⁊ lucida ad motum ignis (vnde ⁊ magis calefit) circūducta. ⁊ hec pars — Estus
aeris estus dici solet. ibi nec venti:nec pluuia: vt experiētia docuit eos qui in
altissimis montibus pulueri characteres inscripserūt:ac eosdē reuoluto an/
no illesos venerūt. Disci. Mediū aeris intersticiū qđ est? Magi. Aeris ps — Medium
a regione ignis semota:nec terre proxima: frigida/tenebrosa/ tempestuosa/
ac demonū siue aeriū potestatū habitatio caliginosa. vti libro septimo dictū
est. Est aūt frigida:quia ab igne remota:⁊ stellarum radij a supficie terre re/
flexi ad eā nō ptingūt. hinc etiā obscura est ⁊ turbida. Disci. Infimū qđ di/ — Infimum
cis? Magi. Aeris partē supficiei aque ⁊ terre contiguā:a radijs reflexis ca/
lidā ⁊ illuminatā. Hoc tñ diuersis anni tēporibus nō eodem modo cōtingit.
Nam sol in signis septētrionalibus terras nostras directius respicit: radij
ad angulos minores reflectuntur:hinc ⁊ calor fortificatur vt nōnunꝙ exhala
tiones consumat. Sole autem meridionalia signa perlustrante oppositum ac
cidit:⁊ quādoqꝫ frigus cōstrictiuū fit/qđ terre poros ne quid exhalare possit
constringit. In vere autem ⁊ autumno dum sol equinoctio appropiat hec tem

…ignite impressiones magis generari pos-
…ur.

…eneratione impressionũ igni… Capitulũ. VIII Magi.

…taq; virtute solis ꝛ aliorũ astroꝝ a terra alijs ue ter…
…is corporibus eleuata fuerit exhalatio: si quidẽ in… | Ignite regionis superioris impssiones
…dauerit: ad supremũ vsq; aeris intersticiũ ascẽ…
…litate equalis fuerit) pars grossa ꝛ multa in…
…btilior aũt in modũ candele eleuata consistit:
…pẽdiculi quo lapicide vtunẽ apparet: ꝛ ignis
p. pẽdicularis noiẽ. Si vero pars grossa pauca sit: dicto modo
impressio generaẽ quã lanceã ardentẽ / ob similẽ figurã dicimus.
Exhalatio aũt ad hanc aeris regionem eleuata si eque subtilis in
omnibus partib⁹ fuerit: sed rara pars post partũ inflãmaẽ ꝛ euo-
lat ad modũ scintillarũ a fornace euolantiũ: vnde ꝛ nomẽ accipiũt.
Si vo h… sce exhalatio multũ cõpacta ꝛ equaliter extẽsa inflã
maẽ: impssio fit quã candelã accensam dicũt. nam ꝛ si eiusdẽ longi
tudinis … cuius ꝛ altitudinis: ob nimiam tñ distantiã oblonga ad
instar candele apparet. Si autẽ talis exhalatio ob materie pauci-
tatẽ equaliter extendi nõ possit / inflãmata sursum tendit: ꝛ genera
li noie a subascendẽs noiaẽ. He sunt que in supmo aeris intersticio
impssiones generanẽ: mediũ pcurramus. Aũ si exhalatio medio-
criter calida fuerit: mediã aeris regionẽ nõ transgrediẽ: sed in ea-
dem subsistens p frigus circũstans fortificaẽ: ꝛ accensa fit impssio
que a subdescendẽs appellaẽ. inflãmata eñ descendere videẽ: qm̃
a nube frigida deijciẽ: nõnunq̃ etiam in descensu a nubibus frigi-
dis extinguiẽ: quandoq; donec vnã pertranseat occultaẽ: rursumq;
apparet. Ad inferius aeris intersticium descẽdamus. Exhalatio
enim debiliter calida / in aere qui circa terrã est subsistit. que si mul
ta fuerit ꝛ dispersa / per frigus nocturnum circũstans impellitur:
ꝛ se fortificando inflãmatur: ꝛ pars inflãmata sursum salit. vnde
ꝛ capra saltans diciẽ: apparet eñ ac si stuppa accensa per cannam
sufflaretur. Si autẽ exhalatio hic continua sit ꝛ non multa: accen-
sa ad instar stelle decidit ꝛ quãdoq; post se vestigiũ relinquit. Si
vero multa sit ꝛ bene compacta / accensa in aere stat: ꝛ hominem
transeuntem / aeraq; impellentem aut sequitur aut precedit. Hec
autem ignis fatuus dicitur: ꝛ frequentius circa patibula / cemite-
ria: aut coquinas vbi viscositas multa est videtur. Si vero exhala
tio multa fuerit et inequalis in subtilitate in vtroq; extremo: qd̃
subtilius est ascendit: grossius autem in medio similitudinem facit
ventris: cuius vnum dictorum extremorum caput aliud cauda iu-
dicatur: ꝛ si circa vnum extremorum nubes frigida fuerit: ipsum
ex nubis humore fumat: totaq; hec impressio draco volans / ignem
aut fumum spirans appellatur. Per hec si que alie ignite in aere
conspiciantur impressiones facile dijudicare possunt: nec loca ea-
rundem ita determinasse volui: vt alibi generare non possint.

Marginal notes: Regiõis ignite medie impressiones. — Regiõis te infime pressiones.

Ex his etiam que in eodem intersticio fieri h…
parte: quedam in media / alie in inferiore gener…

De materia efficiente lo… pressionum aquosarum Ca…

SCitu dignissima hec sunt: quibus eo…m q…
bilia rationes naturales assignar…
monem vertas. Magister. A…
vapor. Causa effectiua remota calor solis ꝛ astro…
qualitatum primarum. Tempus est hyems / si frig…
abundauerit. Locus est aeris intersticium medium ꝛ…
ter terre / in quo cauerne / ꝛ meatus varij sunt: in quibu…
tium ꝛ fluminum cause fiunt: vt infra declarabitur: nunc
…is aquosarum tangamus. Discipulus. Probe.

De Grandine. Capitulũ X Magi.

QUm virtute solis ꝛ astrorũ vapor eleuaẽ / si calidior fuerit / mediam regionẽ aeris ascẽdit: nec penetrat: quẽ circũstans frigus ppter sui raritatem penetrat: ꝛ calore expulso partes eius in aquam vertere ꝛ inspissare incipit. Frigus aũt qm̃ magnũ est: ptes iam in guttas versas ꝛ fluẽtes congelat: ꝛ grandinẽ magnã vel paruã ẽm frigoris ꝛ vaporis diuersitatẽ generat. Nonnunq̃ etiam vapor in media aeris regione in guttulas cõuertiẽ que cadentes in infima regione p antipistasim (eo q̃ hec regio calida sit) congelantur: tunc grando angularis ꝛ ex multis guttulis congelata cernitur. Imagines autem / vt hominũ aut bestiarum in grandine si quando reperiuntur / ab influentijs stellarum causate sunt. Pili autem in eo reperti: in vapo.

Marginal notes: Impssiones aquose in speciali. Grando — Grando angularis.

…nerak/angulos ꝑ ꝯfricationē in descēsu amittit …naturalis grādinis lenticularis est eo ꝙ frigus …vaporē ꝯtrahit q̃ sursum aut deorsū. Disci. Cur …tius q̃ alijs anni tēporibꝰ generak. Magi. Quia …generationi ꝛ eleuationi vaporis aptissimū. Estas …tē …at. Hyems frigida: similiter ꝛ autūnus multo …lui nō sinunt. Est eñ vapor materia grandi… a frigore circūstante citius penetrabilis ꝛ cō…t aqua calida hyemis tempore/frigori exposita ci…da.

De Granulis ꝛ Niue. Ca. XI Disci.

Granula — Granula autē que in martio ꝛ aprili sepius cadunt vnde generank? Magi. Ex eadem materia ex qua generak grando/minus tñ calida in mediū aeris intersticiū eleuata/in loco tñ bassiori q̃ sit locꝰ grandinis/per frigus in guttulas cōuersa: que ante earundē casum aut confluxum extrinsecus ad modū grandinis congelank: intrinsecus autē ꝓpter frigoris defectū molliores ad instar niuis permanēt/ꝛ tēporibus dictis in climatibꝰ sexto/septimo ꝛ principio octaui cadunt: propter qualitatum cōuenientiam.

Nix — Disci. Nix vero vnde fit? Magi. Ex vapore calido ꝛ humido virtute solis ꝛ astrorū ad infimā partem medij intersticij aeris eleuato: quē ꝓpter sui raritatē circūstans frigus ingredik/in aquā resoluit/ꝛ simul tēpore ad modū lane carpte congelat. Accidit aūt istud frequētius tēpore hyemali remisso frigore: vnde ꝛ tali aereum humidum qꝺ calidius est ꝛ viscosum non expellitur sed niui mollicīē ꝛ ouibꝰ alimentū prestat. Sepe etiā nix dū ꝑ infimas aeris regionē descendit/a calore ibidem existente in aquā resoluik: vnde qꝺ in vallibus pluuis/sup montiū iuga nix eodem tempore cernitur.

De Pluuia. Capitulū XII Disci.

Pluuia. — Pluuia aūt quo modo generatur? Magister. Cum virtute solis ꝛ astrorum vapor calidus/humidus/fumosus/ꝛ grossus ad supremā partē infimi/aut inferiorē partē medij intersticij aeris eleuak: a frigore circūstante in nubē/ꝛ nubeȝ in aquā resoluik/ꝛ ob grauitatē cadit. Guttatim vero ad terrā vsq3 ꝑuenit. Que si cum impetu ceciderit/imber dicitur:

Imber. — gutte autē maiores que nōnunq̃ sole lucente cadūt: bassius in aere generank.

pluuia rubea — Discipulus. Unde est ꝙ aqua pluuialis nōnunq̃ rubea videk? Magister. Ex adusta ꝛ sicca terrestreitate: que vaporibus tēpore calidiore ꝑmiscetur.

Uermes cum pluuia cadentes. — Disci. Sed vermes in imbre decidentes vnde generantur? Magi. Nonnunq̃ minuti ꝛ imꝑfecti virtute solis in vaporibus eleuank ꝛ in nube actione celeriore ꝑficiūk: interdū aūt ex materia fecūda ꝛ generationi vermiū apta/ eleuata cum vapore in nube cooperātibus lumine ꝛ calore celesti ꝓcreantur.

De Rore. Capitulū. XIII Disci.

Ros. — Roris generatio que est? Magister. Ros generak ex vapore debiliter calido/grosso ꝛ humido nō multū a terra in infima aeris parte eleuato: ꝑ frigus nocturnū condensato/ꝛ in aquā resoluto: vti in simili videre est in vapore de vase distillationis ascendente: qui in alembico superposito in aquā ratione frigoris cōuertik. Cadit autē frequētius circa crepusculū: tūc eñ aeris infima regio est frigidior.

Oues de roris dulcedine moriuntur. — Disci. Unde est ꝙ nōnunq̃ (vt aiunt) oues irroratis herbis paste moriunk. Magister. Cum vapor de humido aereo qꝺ viscosum est: ꝛ dulce multū habuerit/ in rorem resolutus ꝛ herbis adherens/adueniēte solis calore decoquik: aquositas consumik: reliquū ad modū farine albe aut zuccari in folijs relinquik: ꝛ māna dici solet: per easdem etiā causas laudanū in aere generak. Oues itaq3 dulcedinis auide/

Manna Laudanū

at comedũt. vnde ꝛ fel in ipsis nimia cholera (cuius ille
/rũpit: ꝛ effusa cholera intestina rodit ea: vnde ꝛ ouis
i rore epar opilatur: ꝛ sic mors ouibus accidit: ho
Albertus magnus testatur.

Capi. XIIII Disci.

qualis est? Magister. Talis ferme qualis ꝛ ros
cur addis? Magi. Nam ad generationẽ pruis
gus intensius/ q̃ sit frigus in generatione roris: vt
modo in aquã resoluat/ sed ꝛ resolutũ congelet. Huius gene
num patet tpe hyemis/ veris/ aut autũni circa pilos animaliũ: ex
calido/ de ore aut corporibus eorũdẽ exeunte. Disci. Apertissime et
aquosas impssiones descripsisti: ad reliqua pgamus. Magister.
lisper: nam nondũ omnes que in suprioribus in aquosarũ ordine nu
nt transcurrimus. Disci. Quas non? Magister. Fontes ꝛ flumi
cipulus. Uerum quidem: sed he memorie exciderant.

De Fontium ꝛ fluminum origine ꝛ perpetuitate. Capitulũ. XV Magister.

origi- emana- s fontis. VEnter terre vt pmilsimus/ concauitatibus ꝛ meatibus quasi visceri
bus plenus est: in quibus (qm̃ vacui esse nõ possunt) vapores sunt
eleuati a terra: qui cũ in lateribus cauernarũ in aquã resoluũtur/
guttatim distillant: riuulos efficiunt: qui vndiq̃ in loco bassiore confluen-
tes/ tandẽ erumpẽtes fontem faciunt. Disci. Decliuior itaq̃ est locus ema-
nationis q̃ originis. Magister. Etiã: naturaliter nõ sũt in valle opposita ascẽ
dere possunt aque fontales ad altitudinẽ loci generationis. Altius autẽ si ar
tis instrumẽto scandũt/ violenter fit: ne in natura vacuũ relinquat. ex eadem
quippe causa nõnunq̃ in iugo mõtis/ fons scaturire cernitur: cuius aque per
cauernas quasi per cannalia que arte fiunt in sublime feruntur. Disci. Sed
vnde est q̃ quosdã semp equa mensura manare/ quosdam vero hyeme cresce
De ppetuitate et defectu fontium. re: reliquos autẽ estate minui aut penitus deficere conspicimus? Magister.
Id ex dispositione montis seu loci originis ꝛ qualitatũ mutationibus accidit
Montes equidẽ solidiores quoꝝ cauernas aer exterior facile ingredi nõ põt/
perenniores aquas euomãt Prioribus etenĩ vaporibus in aquam resolutis:
ne sit vacuum/ mox resoluuntur alij: quibus rursum in aquã conuersis semp
alij succedunt. Montes vero porosi non continent: ꝛ aerem exteriorẽ (maxi-
me autẽ estatis tempore) exiccatũ recipiũt cum calore exiccãte: vt nec vapo-
res nec frigus conuertens retineant: accidit ad hec actio influẽtie exiccatiue:
que nũc in illo/ post hac in alio predominat loco/ ex rotatione celorum. vnde
Fontes fiunt frigidiores in estate: et calidiores in hyeme. etiam paludes in terram fertilem conuertunt. hyemis etiam tempore cũ plu-
uie multe sunt accidentaliter hi fontes augentur. Discipulus. Sed calor
in hyeme ꝛ frigus in estate fonti vnde eueniunt: cum potius contrarium acci-
dere deberet? Magister. Causa huius ex fortificatione frigoris cauernarũ
terre accipitur. Hyemis equidẽ tpe cum per exterius frigus pori terre con-
stricti sunt: exhalationes calide exitum non inuenientes/ clausi resistunt: ꝛ va
pores simul ꝛ resolutas aquas calefaciũt: in quaꝝ egressu ꝛ exhalare vident.
In estate vero pori aperiũtur ꝛ exhalationes respirare possunt. Frigus aũt

cauernarum propter exteriorem caliditatem per anti
fontales aquas infrigidat. Eadem causa etiam cel
me calefiunt. Discipulus. Assentio: sed dic qu
tas: ꝛ fontibus tanta diuersitas in colore/ sapo

tur? Magister. Therme calefiunt/ quia circa mineras sulphureas ꝛ accen- *Unde fontiũ diuersitas.*
sas fluunt. Fontiũ aũt diuersitas est/ ex varia primarum qualitatũ pmixtio-
ne influentiarũ concursu: minerarum quoq̃ ꝛ terrarum per quas transeunt di
uersitate. Eorum vero que mirabiliora videntur rationẽ particularẽ reddere *Aug⁹. de ciui. dei. c. 5.*
difficillimũ. Est enĩ vt recitat Aurelius Augustinus libro. 21. de ciuitate dei
fons apud Garamãtes in die tam frigidus vt bibi non possit: in nocte autem *Idem. c. 6.*
tante caliditatis vt tangi nequeat. Est ꝛ alius in Epyro qui accensam facem
extinguit: extinctã autẽ accẽdit: horũ ratio vt aiunt vis est nature: aut potius
voluntas dei. Discipulus. Hec igitur transeamus: quos autẽ pro vsu nostro *Fontes meliores.*
meliores estimas edicito. Magister. Meliores sunt (vt physici astruunt) le
uiores in pondere/ puriores in substantia: non stantes/ sed continuo super lu
to puro ad orientem profluentes. Discipulus. Ecce in fontium naturas di- *Generatio fluminum*
gressi/ causas fluminum transiuimus. Magister. Fluminum cause eedem
sunt que ꝛ fontium. Flumen equidem fontium concursus est. vt vnde ex fon-
tibus Ior et Dãn qui sunt ad radices Libani/ fluuius Jordanis e qui-
bus et nomen habet efficitur. Idem de fluminibus terre nostre in prom-
pto est videre. Discipulus. Probe. Sed quorsum flumina iugiter la-
bentia perueniunt? Magister. Omnia liberioris aque maris scilicet si- *Eccl. j.*
nus intrant: vt ait Sapiens. Discipulus. Mare igitur ex his auctum termi *Ps. ciij.*
nos proprios transgreditur: contra id psalmigraphi: Terminũ posuisti quẽ
non transgredientur neq̃ conuertẽtur operire terram. Et dominus ad Job.

...nare? Et infra. Circūdedi illud terminis meis/ ꝛ po... ...sq̄ huc venies ꝛ nō ꝓcedes ampli⁹ ꝛ hic ꝯfringes tu... ...ijs: Cum certa lege ꝛ gyro vallabat abyssos. ...sui arenā terminū mari. Magi. Propter hec ... terre meat⁹ a mari exire/rursus in alia par... ... vero mare fluminib⁹ auctū rursus cōtinuo solis ...ore per eleuationē vaporum minui asserunt. Et vtrūq̄ ... scriptura: Omnia flumina intrant in mare: ꝛ mare non ...nde exeunt flumina reuertunt: vt iterū fluant. Que autē ...ant scripture: testant diuine id esse opationis/nō nature: qđ ma... apparet/ꝙ fluctus vndosi maris tanq̄ montes aquarū insurgen... ...ū suū ad littus illudunt ꝛ constitutos terminos custodiunt.

De maris salsedine: fluxu et refluxu. Capitulum. XVI Discipulus

Quia ad mare sermo noster defluxit: causas salsedinis/ quotidiani fluxus ꝛ refluxus eiusdē/si in prompto sunt pandas. Magister. Salsedinē maris ꝓuenire ex ꝯmixtione sicci terrestris adusti virtute solis eleuati atq̄ vaporibus humidis mari incidentibus ꝯmixtioni: vulgatū est: ex simili equidē causa aqua per cineres colata amara fit. Accedit ad hoc ꝙ ardor solis dulciores leuioresq̄ aquas cōtinuo eleuat terrestreitatibus relictis: hec equidem separata debite aquas maris dulces relinquit: sicut nouerunt qui per vas cereum clausum missum in mari aquam dulcem per poros instillantem recipiunt. Flumina quoq̄ si que de mari egrediuntur/per are... ...io.

Mare fit dulce.

nam ꝛ terram collata: non amara/sed dulcia ad nos perueniunt: ꝛ dulcia continuo reintrantia resistunt/ne mare semꝑ amarius ꝛ magis salsum fiat: Sunt tamen qui ipsum a primordio amarum creatum asserunt. Discipulus. De

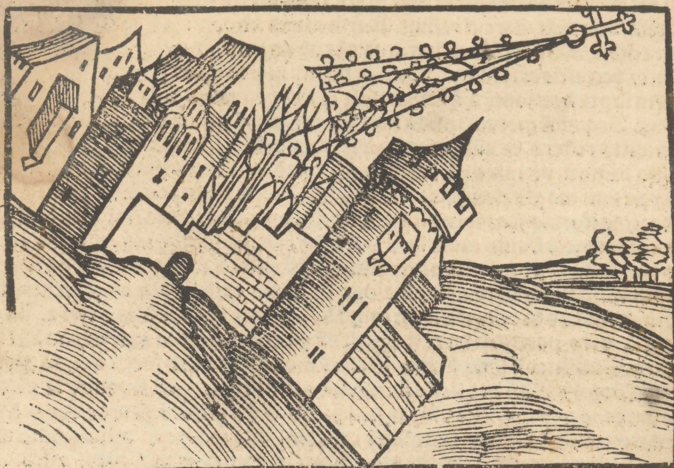
fluxu aūt et refluxu maris q̄ eodē die (vt aiunt) bis au... affers? Mag. Huius causa ad lunā humidoꝝ domi... ipsius eq̄dem crementū et decrementū humores ... tum est. Vñ luna sub sole currente (qđ in nouilun... peditū aerem subtiliare non pōt: q̄ ingrossatus in... mentū in substātia. qđ effluxus necessario ...omit... solis ꝯsistente qđ in plenilunio ꝯtingit/totū lumen suu... mittit: nec solis lumen quo minus maria respiciat ꝓhibet... que ob sui grossiciē vapores ꝯtinet rare fit/ascēdit et efflu... calefacti. Est aūt hoc crementū non in substantia/sed accidenta... ctionē. In quartis aūt interpositis nunc crescit et nunc diminuit/ ex... milibus. vñ in prima quarta lunationis decrescit mare in substantia... da augmentat accidentaliter rarefactionis via. In tertia rarefactio... scit: ꝓpter luminis decrementū. in quarta qua iam soli appropinquat/rursus substantia maris auget per aeris inspissationē. Quantū aūt ad quartas diei naturalis/mare lune motū imitatur. Dum enim luna super horizonta versus celi mediū ascēdit: crescit et fluit mare. luna vero a medio celi ad occasum declināte/decrescit mare et refluit. Rursus luna ab occasu v̄sus angulū noctis ꝓgrediēte/mare crescit et fluit. ipsa aūt ab angulo noctis v̄sus orientē ascendente/ decrescit et refluit. Dis. Si fluxus maris motū et lumē lune imitat: maria supra horizontē a q̄ intumescūt et fluūt/luna sub horizonte gradiente. Mag. Sequunt motum ipsius lune concurrente lumine a stellis et parte celi oppositis reflexo. ea aūt supra horizonta morante idem fit lumine directo et modo fortiori. virtutes em̄ reflexe debiliores sunt virtutibus directis. qꝛ ab origine sunt magis elongate. Dis. Ex hoc ergo ratio patet: cur nunc fluxus diurni/nocturnis sunt fortiores: nunc debiliores: et econtrario. Mag. Nō tm̄ ex iam dicto huius causa sumi pōt/cum reflexū lunare lumen tanti vigoris non sit: sed ex predictis de cremento substantiali et accidentali: insuper et ex distantia/aut ꝓpinquitate maiore. Vñ luna existente in auge ecentrici et epicicli/fluxus debiliores sunt: eo ꝙ tūc maxime sit elongata a terra. In oppositis vero partibus terre maxime est propinqua: ideo tunc fluxus fiūt fortiores. Similiter si luna in circulo meridiano ipsi zenith fuerit magis ꝓpinqua. Cooperant ad hoc stelle fixe: quibus luna coniungit. similiter et planetarum concursus. et mora super horizonta. Vñ si talium plures cause coierint/nonnunq̄ diluuiū particulare efficiunt. Sic et nōnulli diluuij generalis causas assignare conati/plurimoꝝ planetarū ꝯcursum in Cancro calculationibus se inuenisse dixerunt. At vero illud sine ratione: cū huiuscemodi ꝯstellationē ducentis et amplius annis diluuiū precessisse compertū sit. Dis. Unde aūt est cū dicte cause non tm̄ mare/sed etiā cetera flumina respiciāt: ea tñ intumescere nō faciunt? Mag. Preter dictas causas accedit etiam aquaꝝ dispositio: que est spissitudo/salsedo/et in vno loco stat⁹ tpe longo. Per spissitudinē aqua spiritus conceptos fortiter retinet: et in spumā vertitur. a salsedine generalem habet calorē. et a statu in vno loco multorū per solem recipit spirituū generationem. Hec quia nō in oībus maribus eque fortia sunt/ nec in fluminibus dulcibus reperiunt: ideo fluxus et refluxus in marib⁹ non est equalis: et in fluminibus aut nullus/aut ita modicus vt percipi facile nō possit. Sic et mare mortuū propter nimiā eius grossiciem a lune influentijs.

Diluuiū particulare.

Albertbus. Horizon aūt quia vbicūq₃ locoꝝ variaꝛ ac
bus variari necesse est. Sunt aūt qui motibus ocea
nt rationes afferunt. Aiunt eñ in mari abyssum
unt fontes abyssi ꝛc. Juxta quā et cauerne nō par
uarū venti concipiunꝛ: qui aquas maris per pa-
in abyssum attrahunt: et ea exundante rursus ma-
unt. Hos aūt ventos spiritus procellarū intelligunt: qui
ne vacuū fit in natura frequentius mouenꝛ. Alias causas
transeo.

De terre motu. Cap. XVII. Ma:

Ex his etiā tremor terre ꝓuenit. Cum eñ in visceribus terre vapo-
res obstructi exeundi locū non inueniunt. in die per radios solares
calefiunt et subtilianꝛ: rursus aūt per nocturnū frigus ingrossanꝛ:
et vtroq₃ modo moti exitū querentes / latera terre et cauernarū concutiunt /
nonnunq̄ etiam rumpunt: et terram tremere faciunt. sepius autem in nocte.

Colles fiunt.

Nā si exitū nō inueniūt: nōnunq̄ terrā ad modū monticuli aut collis eleuāt:
quā si rūpūt / cineres ꝛ lapides eijciūt. Foueas magnasq₃ voragines causant
q̄ si circa flumina eueniūt: ipsa ad distantiā aliquā tota absorbēt. Si aūt in al

Diluuiū particulare

ueo extiterint hi inclusi spūs aquā extra terminos ripaꝝ eijciētes / ꝑticulare
diluuiū efficiūt. Dis. Sane. Sȝ ob quā cām nōnunq̄ pestis terremotū comi

Pestis sequitur terremotum

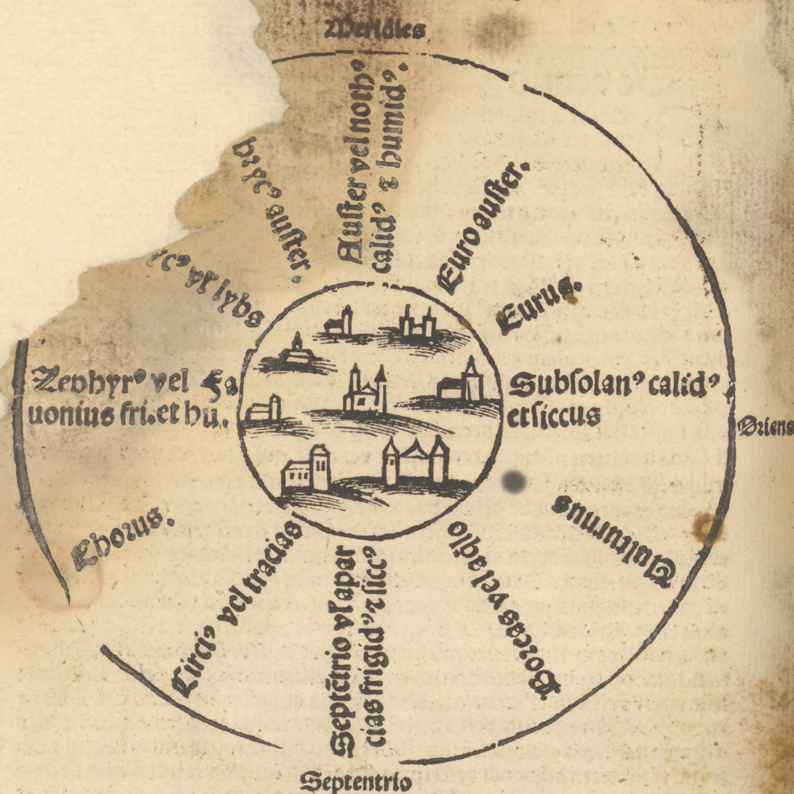
taꝛ: Ma. Spūs hi inclusi si venenosi fuerint / exeūtes aerē corrūpūt et infi-
ciunt: ex q̄ pestilentiā ꝑticularē saltē in locis vbi hec accidūt seq̄ necesse est.
Dis. Fortasse illi⁹ eccl̄ia meminit in bñdictiōe salis et aq̄ / cū dicit: Nō sit ibi
spūs pestilēs et aura corrūpēs. Ma. Numiꝝ: cū et ptātes tenebraꝝ his spiri
tib⁹ multotiēs vtanꝛ: aut vt hoīes ledāt in corpe: aut sensus alienēt et visio-
nib⁹ decipiāt. Ab his nōnunq̄ oculi et vult⁹ eoꝝ q̄ subterraneos specus aut
antra ingrediunꝛ / immutanꝛ: maxime aūt eoꝝ qui a demonibus responsa ac-

cipiunt / q̄ in huiuscemodi antris dare solent. Sed
da sunt quo necromanticoꝝ figmenta confutabunt

De ventis Cap. XV

Nam et a talibus cauernis montiū v
inficior. Vent⁹ eñ vt patebit / exhalatio
in viscerib⁹ terre gñari certū est: q̄ egressa e
rā mota vent⁹ noīaꝛ. Dis. Ad hoc fortasse alludere vide
cuspide laterib⁹ mōtis infixa educentē vētos scribit. Et il
ducit vētos de thesauris suis. Sȝ edicito cōem ventoꝝ o
p̄missum est / est exhalatio calida et sicca lateraliter circa terra
calida sit / aeris regiōes trāsire nitiꝛ: frig⁹ aūt medie regiōis obuiās
cit: q̄ (rōne caloris q̄ forti⁹ in ea ꝓpter terrestreitatē teneꝛ) reascēdit.
sus a frigore cū īpetu ꝟsus terrā deijciꝛ: ꝓpter calorē aūt q̄ sp in altiora
dit / sīꝛr et ꝓpter aliaꝝ exhalationū occursum nō directe ꝟsus faciē terre / seu
lateraliter moueꝛ: et vent⁹ / spūs / seu flat⁹ dr̄. Dauidis aūt dictū glosa expo-
nit / de occultis causis. Dis. Cur aūt hec exhalatio cū calida sit nō vt de e q̄-
bus ignite fiūt īpressiōes accendiꝛ: Ma. Propꝛ vnctuositatis carentiā: de q̄
si q̄ddā habuerit nōnunq̄ accendiꝛ: et vent⁹ fit quē greci τύφων ἀπὸ τοῦ
τύφω. id est incendo noīant. Hic fit dum exhalatio terrestris vnctuositatis Typh
nō oīno expers / in nube ꝯclusa ꝑ foramē egrediꝛ: et pars egressa a terra resi-
liens / rōne caloris reascēdēs / ꝑti alteri descēdēti circulariter inuoluiꝛ: arbo
res q̄q₃ eradicat: tecta atq₃ edificia ꝯlta deijcit: et īflāmata ad īstar rote ar
dētis appet. Si ꝟo exhalatio tota simul a nube egressa atq₃ frigore ꝟsus ter
rā ꝓiecta accendiꝛ: domos aut villas ꝯsumit. et a vulgo diluuiū ignis: et ab
alijs ethnephias dici solet. Cū aūt duo venti oppositi eq̄ fortes ꝯcurrūt: aut Ethnephias.
vn⁹ a resistēte fortiter repcutiꝛ / aut descēdens de aere supiore / aliū a terra a-
scendentē ventū obuiū habuerit: ꝑ gyrū inuoluunꝛ: pulueres / folia / paleas et
filia a terra eleuāt. et turbo dr̄. Dis. Ventos oppositos q̄s dicis: Ma. Quo Turbo.
rū origo est ab oppositis terre ꝑtib⁹. Quattuor eq̄dē sunt venti p̄ncipales Ventorum
a q̄ttuor mūdi plagis oriētes: q̄ꝝ q̄libet duos habet collaterales: fiūtq₃ nūe- discretio
ro. 12. vt subiecta admonet descriptio. Hi oēs in origine calidi sunt et sicci: sȝ
a terris diuersis ꝑ q̄s flare solēt / diuersas q̄litates sortiunꝛ: et in ꝓgressu et
ꝯmixtiōe exhalationū q̄s repiūt augenꝛ. Flat⁹ aūt ipsoꝝ nōnunq̄ ex defectu
caloris intercipiꝛ: calore aūt vigorato restauraꝛ. Pluuie etiā calor adurens:
aut frig⁹ intensum poros terre ꝯstringēs / vētos abscindūt. ex his nāq₃ exha
latio et materia vēti aut absumiꝛ: aut eleuari ꝓhibeꝛ. Sȝ ne hoc q̄dē silentio
trāsire fas ē: vētos scȝ collaterales nautis maria sulcātib⁹ m̄lto plures eē Venti maris.
cognitos: ſm q̄s vela regere nouerūt. Concursu etiā mariū nō mō collatera-
les / sȝ etiā p̄ncipales oriri pūt. Nā due reflectiōes in occidentē: vna in septē
trionē / aliū in austrū zephyrū generāt. due in oriētē se diuidētes / eurū ꝯcre- Alia generatio venti.
ant. Oriētalis aūt et occidētalis in septētriōe ꝯcurrētes boreā / in austro ꝟo
austrū causant. Si oriētalis vergēs in austrū velocior sit occidētali: fit vētus
mediū inter zephyꝝ ꝛ boreā. Si aūt occidētalis velocior fuerit / fit vēt⁹ medi
us inꝛ boreā et euꝝ. Pariformiꝛ et ī alijs ē videre. Verūtū nō sp ad nos de-
ueniūt vēti a q̄tidianis his fluctibus geniti. Interdū etiā cardiales noībus
collateraliū / et collaterales noīb⁹ cardinaliū inscriptos inuenies. Ad reliq̄
transeamus.

192

De tonitru et coruscatione. Capitulum XIX Discipulus.

Cā tonitrui et coruscationis

Est adhuc quod circa naturas ventorū declarandum censeo. Magister. Quod? Discipulus. An ne sonus quem tonitrui dicunt/ex ventorum aut potius nubiū collisione in superioribus causet. Magister. Utrūq3 in scripturis non inferioris ordinis viri tradidere. Principalior tamen causa huius est scissio nubis/facta hoc modo. Cum virtute solis & aliorum astrorum eleuatur vapor:et in eo exhalatio vsq3 ad mediū aeris intersticiū/vapor exhalationē circūdans in nubem inspissat. huius frigus dū exhalatio inclusa sentit/se ɔtrahit: fortificat:ɔtra latera nubis impellit: inflammat:et exitū non inueniens/violenter nubem rumpit. Maxime autē dū hanc nubem alia superior cōprimit/et inferior fortius resistit: tunc enim exhalatio nōdum inflāmata nubem scindit:& in exitu ex vehementia motus incenditur. Hunc sonum tonitru/et hanc incensionem coruscationem dicimus.

Licet aūt simul fiant:aut coruscatio post sonū (si exhalatio nonin nube/sed exeundo inflammat) prius tñ ignem q̄ sonum percipimus ꝓpter visus subtilitatem. Nonnunq̄ ignem videmus et sonū nullum audimus:vt in estate tpe serotino. Sonus eñ nisi fortis fuerit/anteq̄ via multiplicationis (de qua in musicis) per aera ad aurē perueniat/deficit:aut propter debilitatē auditum non mouet. Uelocitatē visus et tarditatē auditus sensibiliter experimur dū aliquē eminus ligna secantē cernimus. frequēter enim sonū primi ictus tūc demū audimus dum ipsum secundario lignū ferire conspicimus. Excalefacta aūt exhalatione nubem frangi/et ex fractione huiuscemodi sonū causari argumēta prebent castanea assata. et vesica aere repleta et violēter cōpressa.

Uisus velocior est auditu.

De fulmine et eius effectibus. Capitulum XX Discipulus.

Unde aūt fit/aut quid est quod tonitru comitat:et fulmen dici solet? Mag. Fulmen nonnunq̄ dicitur exhalatio sulfurea venenosa/violenter e nube depulsa:impetu suo et vi penetratiua et subtilitate arbores scindens:animalia interficiens:metalla et cetera resistentia demoliens atq3 ɔsumens. Que si grossior fuerit:resistentia corpora adurit:conglobatior vero dissipat. Quandoq3 aūt fulmen lapis est ex vapore et exhalatione terrestri et minerali in nube maxime viridi aut nigra/ virtute ignis et influentiarū decoctus. qui rupta nube cū impetu deijcit:muros findit:edificia dissipat et inflammat. Utrūq3 tñ exhalationē scz et lapidem ventus subtilis antecedit:qui corpora mouet aut diuidit versus que fulmen venit. Quidā aūt philosophorū ɔsiderantes mirabilem fulminis operationem:ipsum non opus nature/sed summi dei effectū immediatū arbitrati sunt. Disci. Hanc fulminis operationē patefacias. Ma. Ex multis pauca adducā que Auerrois/Albertbus et ceteri philosophorum commemorant. Primo namq3 ful

Fulmen

Effect° fulminis mirabiles

me-r gladium in vagina/aurū in bursa/et pedem in calceo demolit: vagina bursa/et calceo illesis. porosa eq̄dem sine resistētia ingredit: circa solida ve ro et resistentia diutius morat donec ea continuat et resoluat. Sic et hoīem aut animal aliud intrinsecus in fauillam et cinerē redigit: extrinsecus aūt il lesum ꝛ sine macula relinquit. Retia etiam in aqua consumit: que extra aquā minime ledit. Uenenositate etiā sua vnū interficit: et proxime stantē minime ledit. Sua subtilitate de pariete in parietē: de cubili in cubile: inferiore in su perius mirabili velocitate mouet. Interdum vas cōminuit/vino aliquā diu in pellicula quadā ex viscositate vini subito extracta et indurata consistente: sed vinum hoc venenosum reddit. Animalia aūt venenosa fulmine percussa omne venenū amittunt. Nonnunq̄ arboris aut vitis medullam interimit/sti pite ꝓpter porositatē illesa. Ligna aūt poros tortuosos habentia a fulmine facile nō leduntur. Aliq̄ fulmen vestem aut crines hoīs adurit homine ille so. nam cū debilis virtutis fuerit/in id quod aliquid humiditatis cōtinet/vt corpus hominis/agere nō potest: sed siccior aggredit: tale etiā si cutem homi nis penetrauerit: ipsum inflatū et colore immutatū exhibet. De reliquis ex iam dictis rationes et causas assignare non erit difficile. cetera videamus.

Galaxia Dis. Que? Mag. Galaxiā: Iridem: Halonē: et Cometem.

De Galaxia. Capitulum XXI. Dis.

GAlaxiam quid dicis? Ma. Circulum album in celo per pedes ge minorū et sagittarij principiū protensum. Disci. Hic fortasse est quem libro septimo cum de natura stellaꝝ differeres circulum lacte um dicebas: non de natura elementari/sed celesti siue stellari. Magister. Hic ipse est. et a grecis galaxeas/a gala quod est lac: latine circulus lacteus dici solet. Sed de eo mentionem fecisse iam non memineram. Iridem videa mus.

De Iride et Halone. Cap.

IRis quid est? Mag. Arcus tricolor in n
dentia solis oppositi apparens. Nubes
tatem guttularum satis tersa atq̄ polit/ad
ꝓpter paruitatem guttularū non figurā solis vt est
reflectione radioꝝ solariū representat: quēadmodum
ris luminis per vitrum aqua plenū in obiecto pariete v
vnde ꝓuenit hec coloꝝ diuersitas? Mag. Ex nubis dis
nubes fuerit densior/fit reflectio fortior: et videt color puni
sum per nigrū/rubeum siue puniceū appar. Ubi nubes rar
bilis: et videt color viridis. sed vbi rarior est nubes/fit reflec
videtur color alurgus ad instar lapidis lazuli. Color vero glaucus fi
chos/generat ex iuxta positione viridis et punicei. Vn̄ et iride marc
puniceus in glaucū transit. Nonnunq̄ ex resplendentia iridis in nube su
ore alia iris cernit: que est imago siue idolum inferioris a sole caus. ꝓp
quod in ea colores debiliores et opposito modo situati apparent: q̄q̄ etiam
talis iris q̄ncq̄ a solis resplendentia fiat. Figura aūt arcualis iridi ex radio Figur
rum incidentia prouenit. Et huius causa principalius consistit in nube. vt di
cit ꝓpositio decimanona tertie partis perspectiue. Vn̄ radius solis incidēs
p foramen rotundum/rotūdus est. In berillo tn̄ hexagono obiecta iris nō
rotūda ſm naturā radij/sed hexagona apparet: ꝓgressum tn̄ radioꝝ a sphe
rali corpore solis/cooperari nō omnino abijciēdum censeo. Est enim centrū Cētrū iridis.
iridis in eadem linea cū centro astri. vn̄ sequit vt iris semicirculo maior ap
parere nō possit: nisi forte quantum distantia oculi videntis a terra addit. et
tunc q̄dem semicircularis apparet cum centra amboꝝ in horizonte sunt/vni
us in oriente et alterius in occidente. Quāto aūt sol ab horizonte plus distat
tanto arcus iridis semicirculo minor apparebit. vn̄ sole existente in meridie/
minima iridis portio posset videri. Dis. Posset ne iris causari ex resplen
dentia lune? Mag. Posset. Sed in coloribus longe debilior: ꝓpter lunaris
luminis debilitatē: et nō nisi luna plena/nocturno tpe/et vapore siue nube ro
rida multū disposita. Circulus aūt circa lunā aut aliud astrum apparens/
Halo dici ꝯsueuit. Et fit cū vapor in raritate et densitate mediocri/diametra Halo
liter inter astrū et visum nostrū interponit: super quē lumen astri incidens
ipsum in medio disiungit: in extremitatibus aūt radij refrangunt ꝓpter va
poris densitatē: in quibus etiā colores (etsi debiles) vident. Ex eadem cau
sa colores varios in aere cernimus: maxime aūt puniceū circa solis ortū vel
occasum. similiter virgas coloratas in nubibus discōtinuis videmus. In no
cte aūt voragines et hiatus in celo videre nos dicimus: cum eadem in vapo
re cuius mediū densius est: ꝓpter longiorem distantiā contingant. Soli autē
si nubes a latere obiecte fuerint ex reflexione plures soles (quas parelios di Plures soles
cunt) representant. sicut in speculo aque immerso cum sole stelle cernitur: que
nō est nisi secundaria solis imago. Disci. Facile his assentio. Sed de iride
ambiguitatē immittit: quod nuper in Gen̄. me legisse recordor: post diluuium
generale deum in signū federis quod cū Noe pepigerat: hunc arcum in nubi
bus se positurū spopōdisse. Si igitur eo modo quo dictū est causaretur/vtiq̄ Iris apparu
ante diluuium sepius apparuisset. Mag. Apparuit vtiq̄: sed tunc signum it an̄ diluuiū.

causari possit actio ꝛ passio. Attamen nihil prohibe
gradu dissimile agere: vt magis calidū in minus ca
directa ꝛ vniuoca. Nam actione reflexa etiam eadē q
vt calor fontiū hyemali tēpore ꝓpter circūstans fri
militer eadē qualitas in specie ꝛ gradu in materia d
cie ꝛ gradu existentē in materia rariore agere pōt. Uirtus eīn vnita fo
est seipā dispersa. Disci. In omnibus igit̄ his aliqualis dissimilitudo re
riri pōt: aut rōne circūstātis / aut materie subiectantis. Magi. Argute sin
gula ꝓpendis. Disci. Sed si qualitates separate essent (sicuti dudum circa
altaris mysteria fide tenendum docuisti) num agere ꝛ pati possent? Magi.
Contrariū dicere experientia ꝓhibet. Disci. Non est igitur necessariū alte
rabilia in materia cōuenire: quia qualitates separe materiā nō habēt. Ma
gister. Actu quidē materiā non habent: aptitudinē tamen in ea cōmunicant.
Disci. Uniuoca aūt quare in premissa limitatione adiectum est? Magister. Actio equiuoca
Quia in actione equiuoca qua alia forma in specie a forma generantis indu
citur: actiua ꝛ passiua in materia communicare necesse non est: vt cum celum
agit in hec inferiora motu / lumine ꝛ influentia. Celum eīn ꝓbus imateriale Uniuoca.
credidit. In actione aūt vniuoca: qua eadem forma in specie cum forma gene
rantis inducit̄ actiua ꝛ passiua: non modo in materia cōicant / sed ꝛ actiua a
passiuis repati ꝓnt si virtus resistiua nō sit maior vel equalis virtuti actiue Reflexa
patiētis: nec per aliqđ aliud fortificata ꝛ in debita distantia applicata. Debi
te aūt applicata tunc erunt si mutuo tactu se contingunt. Disci. Tactū quid
dicis? Magister. Naturarū indagatores triplicē tactum distinguere solēt:
mathematicū videlicet / physicum ꝛ virtualem. Disci. Mathematicus q̄s
est? Magister. Is quo due pluresue magnitudines se tangunt sine actione Tactus mathematicus
ꝛ passione naturali: sic lineā contingere supficiem / ꝛ circulū circulū / spheram
sphērā libro sexto supra dictū est. Disci. Physicus autem tactus quorū est? Physicus
Magister. Eorū quorū diuisis magnitudinibus vltima simul sunt / ipsis exi
stentibꝰ actiuis ꝛ passiuis adinuicē: vt cū ignis tangit lignū. Indiuisibile aūt
per hoc qđ adiectū est / diuisis magnitudinibꝰ excludit̄: hic tactus in actione
naturali ꝛ vniuoca requirit̄. Disci. Uirtualem quē dicis? Magister. Con
tactū non magnitudinū / sed qualitatū ꝛ virtutū / eorū que ad se agunt ꝛ patiū
tur: vt cū magnes attrahit ferrum: ꝛ generaliter quo agens supra passum ha
bet virtutē. Hic inter omnia mouentia ꝛ mota necessarius est. Cum autē tristi
ciam nos tetigisse dicimꝰ / metaphorice de tactu loquimur. Qm̄ vero nōnunq̄
mutua actiōe ꝛ passione alterabiliū / tertiū quiddā generat̄ aut corrūpit̄: ge
nerationis ꝛ corruptionis conditiones latius discutere fortasse non erit om
nino superuacaneum.

De Generatione ꝛ corruptione quō differūt a creatiōe et annihilatione: insup q̄d generatio simpliciter: scđm quid: statim et non statim: et si in eodem composito possint esse plures forme substantiales. Ca. XXXIII. Dis.

...tationem a nō esse ad esse: Corruptionem ab esse
...ecundo supra definieras. Magister. Probe. Hic
...ēda censui: vt planiora fiant. Non em̄ intelligendū
...liciter non esse incipi: vel etiā corruptionē ad purū
...minari. quorū primū creationi: secundū autē annihilationi deputatū
...it aūt qd volo enucleatius accipias: duplicē generationē ab Aristotele
...nctā prosequamur. Prima est generatio simplr: altera sm quid. Disci.
Generatio simpliciter que est? Magi. Generatio substantie per hanc nempe
aliquid vel simplr esse incipit qd prius nō erat: vel quia per eam forma sub-
stantialis acquirit: ea qua res simplr & sine addito denoiat. Simplr em̄ dicit
qd sine addito dicit: vt cū ex aere generatur ignis. Corruptio aūt simplr est
per quā tale esse vel forma substantialis deperdit: vt cū ignis in aerem corrū-
pitur. Disci. Generatio sm qd que est? Magi. Generatio accidentis: qd
subiecto in quo generat dat esse/ nō quidē simplr: sed tale/ & ipm cū addito de-
nominat: vt calor via alteratiōis in aquā introduct⁹/ dat aque nō esse aqueū/
sed calidū: nec dicit aqua genita simplr/ sed aqua calefacta. Accidens aūt qd
hac generatiōe pducit/ esse simplr accipit: quia qd nō erat generatur: habet
em̄ esse distinctū ab esse sui subiecti: sed via nature extra ipm nec consistit nec
generat: ideo nō esse: sed in esse dicit. Per oppositū de corruptione sm quid
sentiendū est. Generatio vero simplr dicta rursus bifarie scindit. Quedam
est em̄ per quā in primā materiā substantialis forma statim introducit: & cor-
ruptione opposita/ omnis forma vsq ad materiā primā rursus separat. Hac
Aristoteles ab alteratione distinguens ait: Generatio est mutatio huius to-
tius in hoc totū/ nullo sensibili manente eodē & subiecto: vt cū ex aere fit ignis
totus aer in totū ignem transmutat: accipiēdo totū cathegorematice/ nō aūt
syncathegorematice: nō em̄ quelibet pars aeris in quālibet partē ignis con-
uertit: manet equidē eadē materia prima q̄ prius erat sub forma aeris: nunc
sub forma ignis: sed hec sensibilis nō est: vt altera descriptionis particula ex-
plicat. Cū igit materia via nature sine formis esse nō possit: necesse est vt cor-
ruptionē vnius generatio alterius subsequat. Hinc dici solet: Generatio vni⁹
est corruptio alterius: nō quidē effectiue/ sed cōsecutiue. Tali circulationi pe-
ripatetici mundū perpetuare conant: motus celestis p̄supposita pperuitate:
de qua hic differendi locus nō est. Alia est generatio simplr: qua forma sub-
stantialis nō statim in materiam primā inducit: sed in compositū ex materia
prima & forma substātiali cōmuniore: vt cū anima corpori physico & organico
vnitur. Similiter corruptio huius nō statim vsq ad materiā primā protenditur.
Forma aūt cadaueris que in recessu anime in corpe reperit: nō essentia-
lis/ sed accidentalis est: sub qua corpus in vlteriorem incinerationē continuo
tendit. Patet itaq differentia generationū ex parte subiectorū & terminorū.
Subiectū em̄ generationis simplr & statim/ materia prima est: subiectū autē
generationis simplr nō statim/ similiter & generationis sm quid compositū
est. Rursus terminus partialis generationis simpliciter/ forma substantia-
lis est: & terminus totalis totum compositum substantiale. Materia autem
non generatur terminatiue/ sed subiectiue. Terminus autem partialis gene-
rationis sm quid (que alteratio dicitur) est forma accidentalis: totalis vero
terminus est compositum ex subiecto & accidente/ tali forma. Discipulus.
Continue paulisper: nam si per generationem non statim forma substantialis

...plr
...am
...aptio
...mplr.
...eneratio
sm quid
...ccidens nō
est/ sed inest

Generatio
statim

Generatio
nō statim

Forma ca-
daueris.

in compositū substantiale inducitur: eadem res
& duas formas habebit: qd scurrili ioco simillimū ...
datius instas: sed nodum tue argumētationis tuip...
marum & esse aniaduertere dignaberis. Discipu...
ter. Magister. Formarū substātialiū quedā generica est: quā corpo...
dicūt: dans esse substātiale corporeū genericū & incompletū: per quā r...
lius speciei specialissime indiuiduū constituit: vt corpus organicū aut
aduentū substantia corporea est: & vt quibusdā placet sensitiua: & sic a...
sed nec homo/ asinus/ leo & sic de alijs speciebus aialis. Alia est forma sub-
tialis specifica dans esse substantiale specificū completū: per quā & res cer te
speciei specialissime ascribit. vt anima rōnalis adueniens corpori organico
ipsum humane speciei subijcit. Discipulus. Unius ergo cōpositi plures for-
mas substantiales esse astruis: a quarū vltima esse tm̄ completū specificū et
ab alijs distinctū accipit. Magister. Idipsum dicere volebam. Hec autem
forma generica/ quā & corporeitatis formā aiunt/ partiales formas partiū:
vtputa sanguinis/ ossis carnis & similiū complecti videt: & in solo composito
animato reperit. Disci. Eam negare amplius haud rationi consentaneum
videtur. Idem nempe corpus animalis qd erat: viuo etiam post anime disces-
sum video: magis autem hanc identitatem ex accidentibus eisdem que viuo
inerant/ & iam quoq manent deprehendo. vtputa cicatricem eandem: nec illa
materie prime immediatius inherere facile crediderim: ne vel compositioni
prime secundā p̄feramus: aut substantiā nō omnino accidenti priorem fatea-
mur. Magister. Pluribus hec positio argumentis/ tum naturalibus/ tum
theologicis obfirmari posset. Terminū equidem transubstantiationis in al-
taris sacramento materiā primā/ aut etiam accidentibus solum affectā quis
tute affirmabit? Quis idem corpus christi/ qd assumpsit de gloriosa Maria
virgine: qd pependit in cruce/ iacuit in sepulchro & ad dexteram patris con-
scendit: contra determinationē sancte matris ecclesie negabit? c. omnia cū
sequentibus de cōse. dist. 2. Uerūtamen quia in parte aduersa defensores sunt
acerrimi/ cum quibus non hic confligendi locus est: qd restat theologie reser-
uantes/ vnde digressi sumus celerius reuertamur. Discipulus. Optime. nā
superest quod fortius me angit cuius determinationi hic locus conuenietissi-
mus videtur. Magister. Age paucis edicito qd habes.

Unde forme producantur opiniones diuerse: et quid intersit inter creare & actionē nature. Capitulū XXXIIII

Disci. Ex quo/ a quo/ aut quanta sit mora inductionis forme substātialis nō-
dum ex dictis colligere possum. Magister. Amplissimum huius
dubietatis campum lustrare operosum est: in quo nimirū multorū
phorū agmina diuerso calle incedere conspiciunt. Primo occurrit platonico-
rum caterua: asserens ab intelligentijs omnium formas descendere: & sm me-
rita & dispositiones materie/ alijs nobiliores/ alijs imperfectiores infundi.
Hinc summum deorum ad conditorios deos siue intelligentias loquentem
inducit. Horum sementem ego faciam: vobisq tradam: vos autem exequi

Unde forme
pducunt.

Opinio
platonis.

...arū dictum aiunt: Omnis intelligentia est plena
...tebus rerū ipsis concreatis accipiꝰ ex eo qđ ibidem
...nt que continent formas minus vniuersales ꝛ ex eis
...s plus vl'es. Rursus autem ad formas vl'es separa
...as cõcedit ꝑpetuas ꝛ principiū scientie ꝛ generatiōis/cetere forme in — Uniuersale in re/post rem/ꝛ ante rem
...atis fieri habent: sicut calcei formanꝰ ad paradigma ligneū: qđ tamen
calcei essentiā manet: hoc est qđ aiunt vniuersale ante rem: forme autē
...rie impresse vl'e sunt in re: a quibus tertiū ꝑ abstractionē accipiꝰ qđ vl'e
post rem appellari solet. Alterius ꝓgrediētes aduenīūt qui formas omnes
...o in materia latitare/ꝛ actione efficientiū causarū in ꝓpatulū ꝓdire autumāt:
...gore ad hunc sensum Anaxagorā quodlibet esse in quolibet scripsisse aiunt. Quis
...tertia ꝛ id habere videatꝰ longe pregnātiorē intellectū: quē hic relatū iri locus non
opinio est. Sequūtur qui nō omniū formas in singulis latere: sed singulas in singu-
lis nō quidem in esse expleto/sed in rationibus seminabilibus esse fatenꝰ. Id — Aug°. de tri. li. 3. ca. 18.
fortasse nō oīno extraneū erit ab his que diuus Augustinus li. 3. de tri. disse-
ruit/dicens: Omniū quippe rerū que corpaliter visibiliterq; nascunꝰ/occulta
quedā semina in istis corporeis mūdi huius elemētis latent. Et paulo post:
Quoniā quecūq; nascēdo ad oculos nostros exeunt/ex occultis seminibꝰ ac-
Idē lib. 5. et cipiunt ꝓgrediēdi ꝓmordia: ꝛ incremēta debite magnitudinis: distinctiōesq;
6. sup Gen. formarū ab originalibus tanq̄ regulis sumunt. Et sup Gen. ad literā lib. 5.
et. 6. late eandē sententiā explicuit: ꝛ nos lib. sequēti cū de origine rerū agen- — Quarta opinio
dum venit hec diffusius tractabimus. His a tergo sequūtur: qui quidē rōnes
seminales in animatis cõcedunt: sed nec ex illis/aut eorundē formis generati
formā nasci admittūt necessarias aūt esse vt materiā disponant ꝛ ad recipiē-
dum determinatā formā habilitent: qđ in ceteris que anima carent necessa-
riū non est: cum ex natura sua ad vnam ꝛ eiusdem speciei formā introducen- — Opinio Aristotelica.
dā coartata sint. Sed nec hic de aīatis tractatū immisceri expedit. Cõmunem
sententiā peripateticoꝝ teneamus: qui formas naturales/per agentia natura-
lia de materie potentia educi affirmant. Disci. Ex materia igitur fit for-
ma: aut ex alio quod in materia preexistit? Magister. Ex materia fieri for-
mā/cõditiones ꝑncipiorū ꝓhibent: ꝛ simplicitas forme. Disci. Ex alio igiꝰ
Idē ca. 8. et. 9 in existēti generanꝰ. Magister. Id oīno inficiari nō possunt/qui de formaꝝ
inchoatione sentiūt. Ceteri vero nec p̄existenti aliquo forme essentiā ꝓcedūt.
Disci. Ex nihilo igitur est. Magister. Ad sensum illum/q: nō aliqua res
Creare et actio nature est p̄existens forme essentiā integrā: nec ob id creari diceꝰ (qđ nō agenti na-
turali: sed soli deo appropriaꝰ: vt Augustinus loco quo supra deducit) Hoc
eīn inter actionē naturalē ꝛ creationē interesse videtur: q̄tum ad p̄sens suffi-
cit: vt illa sine subiecta materia in qua fiat esse nō possit: hec autē nullo p̄sup-
posito fit ab eo qui simul omnia cum nō essent oriri iussit. Educere igitur for-
mam de potentia materie est in educendo materiā forme receptiuā p̄exigere.
Sed hoc ꝓblema relinquētes/que restant sub breuitate ꝑcurramus.

Si generatio possit dici ꝓprie motus. Et si introductio forme substantialis sit successi- ua: aut forma gradibus essentialibꝰ distincta: Capitulum XXXV Discipulus.

Nondū si vel instantanee aut successiue for...
...ctio dissoluisti. Magister. Rursus opero...
...ris: non attendens quia ad finem non perueni...
spicit sequitur calles: celerius igitur qđ queris discutiam.
Magi. Qui formarū substantialiū esse in indiuisibili cõstituu...
...tas subito generari fateanꝰ necesse est: nisi recipiētis vel agētis ...
tio/morā causet: Alterationes tñ p̄uias ꝛ dispositiuas/ successiuas omnes ...
cedunt. Positionis huius argumentū ex eo sumiꝰ: q̄ substātia magis ꝛ mi...
nō suscipit. ꝭm traditionē Aristotelis in cathegorijs. Et Porphyrius: Es...
inquit vniuscuiusq; est idem nec intensionē nec remissionē suscipiens. Preter
hos sunt nō contemnēde auctoritatis philosophi ꝛ theologi: qui formas sub-
stantiales in esse quidē quiditatiuo indiuisibiles astruūt. nam vt sic numeris
assimilanꝰ. 8. methaphy. rerū species. Sicut eīn numeroꝝ species per adie-
ctionē vnitatis varianꝰ: vt de ternario fit quaternarius adiecta vnitate: sic
rerū quiditates per additionē alicuius qđ potest esse pars quiditatis speciē
mutant: vt rationalitas adueniens animali/de genere facit speciē specialissi-
mā. s. hominē. In esse aūt indiuiduali formis graduū latitudinem assignant:
ꝭm quos ipsas magis ꝛ minus suscipere palam est. Id Auerrois de formis — Auerrois
elementoꝝ cõcessit lib. 2. de celo ꝛ mundo. Idem articulus quondā parhisius — Articulus
condēnatus habere videtur: cuius tenor est talis. Item q̄ incõueniēs est po- — parhisiensis
nere aliquos intellectus nobiliores alijs: quia cū illa diuersitas nō possit esse
ex parte corporū: oportet q̄ sit ex parte intelligentiarū: ꝛ sic anie nobiles et
ignobiles essent necessario diuersarū specierū: sicut intelligentie. error: q: sic
anima christi nō esset nobilior anima iude. Hanc ꝑfectionē prime positionis
defensores/nō in substantialibus/sed accidentalibus: saltem spūalibus ꝛ cõ-
naturalibus intelligendū aiunt: sed cum he ꝑfectiones quantecūq; fuerint di-
uersarū specierū animas reddere nō possint: articulū de talibus nō esse posi-
tum ex tenore ipsius manifestū est. Qđ vero pro improbatione graduū sub-
stantialiū in mediū fertur (quia cū quilibet gradus anime esset anima/in vno
homine essent aīe multe/voluntates multe: quarum vna mereri: altera simul
demereri posset) facillime ex his que Scotus habet lib. j. dist. xvij q. vltima — Scotus.
dissolueꝰ. vbi ait gradum indiuidualē nec esse quidditatē: nec partem quiddi-
tatis: sicut nec differentia indiuidualis ꝛ quecūq; conditio indiuidualis. Ma-
nifestat hoc in ternario: cuius si vna vnitas intenderetꝰ: ꝭm aliquē gradū indi-
uidualem ternarius augmētaretꝰ: non autem mutareꝰ species/nec plurifica-
rentur vnitates. Non igitur gradus res est ea cuius est: sed realitas eiusdem:
sicut nec differentia indiuidualis. Non igitur ab re determinatum est per
articulum premissum: eos errare qui gradus huiuscemodi id cui adueniunt
in aliam speciem transferre opinati sunt. Discipulus. Sicut ergo Joannem
non duos homines dicimus: propter naturam specificam ꝛ gradū indiuidua-
lem: sic nec vnam substantiā plurificari intelligendū est ꝓpter plures gra-
dus ꝑfectionales. Magister. Etiam. Sed in illis hoc interest: q̄ differētia
indiuidualis contrahit naturā ad esse hoc: gradus autē indiuidualis eam ꝑfi-
cit. Et tam differentia indiuidualis q̄ etiam gradus vnum per se cum natura — Sap. xj. d
constituit. Sed hec enucleatius discutienda relinquamus his qui in prima
philosophia ingenia habent exercitata. Discipulus. Facile ego graduum
latitudinem in formis etiam substantialibus crediderim: cum cuncta in nume

...cata sacris eloquijs proditū sit. Magister. Cōmo-
...oniū. Sic eñ numerus/pondus ⁊ mensura in singulis li
...o omnino equalia repiri possunt. Discipulus. Ad op-
...tione magis ⁊ minus: item de intensione ⁊ remissione esse rerū
...icienter responsum est. Formarū simplicitatē obijcere volebam:
que in ꝑncipio huius ca. de forma digesta sunt/memoria exhibuisset con-
...da. Sed nondū qđ querebā de mora inductionis forme substantialis ma-
...festū est. Magister. Uerū quidē: nam id etiam apud eos qui gradus con-
cedunt in dubium versum est: ꝑsertim si huiusce inductio fiat ab agente natu-
rali: nam virtutem diuinam has formas inducere in instanti palam est: cum
omnes cause successionis ex defectu agentis contingāt: qui in deo locū nō ha-
...us li. 14. bet. Sic Scotus formā corporis in resurrectione nouissime diei virtute diui-
.3. q. 5. na in instanti induci concessit. de eo autē qđ tu inquiris ita ait: Si forma sub-
stantialis posset successiue induci (qđ aliq̄ negāt.) Disci. Nun iam dictum
est causas successionis principalius accedere ꝓpter agentis defectū? Ma-
gister. Et adde ꝓpter partes forme inducende: aut subiecti recipiētis: quarꝫ
vna prius recepit formā q̄ alia. Discipulus. Placet. Cum igitur in formis
sint partes graduales: nihil ꝓhibet/agēs naturale debilius huiusce formas
Generatio et inducere successiue. Magister. Illo concesso quid inferre conaris? Disci.
corruptio pro Generationē ⁊ corruptionē esse motus: in his eñ sufficiens cōtrarietas/vt vi-
prie sūt mot9. sum est: ⁊ terminus partibiliter ⁊ successiue acquisibilis ex iam illatis: quid
Aristoteles igitur obstat quo minus motus dici possint? Magister. Id qđ Aristoteles
quinto physicorꝫ adiecit dicēs: motū esse a subiecto in subiectū: generationē
autē a nō subiecto/⁊ corruptionē ad non subiectum. Discipulus. Memini id
i... prioribus vētilatum esse. verūtamen nec hoc omnem generationē, ⁊ corru-
ptionē a motu separabit. Magister. Quā non? Disci. Generationē ⁊ cor-
ruptionē nō statim: in quibus vterq̄ terminorꝫ est subiectū: id est ens ex mate
ria ⁊ forma compositū: vt videre est in generatione ⁊ corruptione asini: si ani
ma eius ab agente naturali induceret. Magister. Dum singula limatius ꝑ-
quirere conaris/nos in processu preter epitomatis leges tardas: facile autē
tibi indultum iri/percupidus tuus sciendi animus ꝑsuadet. Disci. Ceteris
igitur postergatis/tempus videamus. nam ⁊ illud motus naturam consequi
premissorum ordo testatur.

Tempus si sit motus: vel res alia: ꝑ opinio-nes multas ventilat. Ca. XXXVI. Magi.

Aug. li. 12. cōfessionū. Motus rerū tēpus consequi: diuus Augustinus li. 12. confessionū
insinuat dicens: Rerū mutationibus fiunt tēpora dum variant ⁊
vertuntur species. Sed circa explicationē entitatis tēporis mul-
Opiniones de tēpore. torū desudauere ingenia. Quidā nāq̄ tempus primū mobile dicebant: cōtra
quos Aristoteles li. 4 physicorꝫ aiebat: Dicere tēpus esse vltimā spheram/
stultius est q̄ de tpe ꝯsyderare impossibilia. Cum eñ vltima sphera substan-
tia sit ꝑmanens cuius oēs ꝑtes simul actu existunt: tempus esse nequit/cuius
esse successiuum est/omnes partes simul actu nō admittēs. Fuere plures alij
nō minus a tramite phie exorbitātes: quorꝫ positiones silētio trāsire libet. eo
rum autē qui ꝓm phiam locuti sunt de tpe. Quidā ipm rem absolutā ⁊ succes-
Aristoteles siuā de genere quātitatis astruūt: cū ⁊ Aristoteles tempus per se quantitatē

libro. 5. metaphysice dicat. Alij tempus quide...
cedunt: sed ab entitate motus realiter non diuidunt...
sicorū. Motus diuisus per duo instantia tempus e[st]...
nullis rōnibus probare conatus est tempus nō esse...
confes. Nemo inquit mihi dicat celestiū corporū...
has confligentiū turmas: tertij sese interponentes...
pus esse quantitatē/⁊ motum saluant: ⁊ quid vltra addat osten...
distinctio hec: vt paucis me absoluā. Motus accipi potest primo mater[iali]-
ter/pro forma fluēte partibiliter acquisibili: sic est in eodem genere cū t[er]-
mino ad quē motus. Secundo accipi solet formaliter/pro transmutation[e suc]-
cessiua de genere passionis. Tertio accipi potest pro successione siue duratio-
ne: siue pro quantitate successiua transmutationis passiue. assimilatur autē
hec quātitas linee in hoc: q̄ solum in longitudinis extensione diuiditur. Hāc
ipsam quantitatē a philosopho quinto metaphysice tempus appellatam vo-
luit. Hanc etiā Auerrois per duo instantia diuisam/tempus affirmat. Mani- Aristo.
festum itaq̄ ex his/tempus a motu primo ⁊ secūdo realiter distare: ⁊ cum ipo
tertio modo accepto in idem conuenire. Qui autem tempus omnino cum mo
tu coire contendunt: sicut duplicem motum: vniuersalem scꝫ qui est primi mo-
bilis: ⁊ particularem aliarum rerū: sic ⁊ tempus vniuersale ⁊ particulare diui
dunt. Sic enim dicit durationem motus intrinsecam cuiuslibet forme in mora
existentis. ⁊ vt Augustini sententiam cum reuerentia (vt decens est) decli- Augustinus
nent: addunt tempus vniuersale non esse motum particularem: nec econuer-
so tempus particulare motum vniuersalem. vnde Augustinus vbi supra:
Cessante motu celi/rotam figuli moueri/longas breuesq̄ syllabas ꝓferi
ri posse/et horum gyros ⁊ sonos tempore metiri astruit: ⁊ ibidem. Cuiusdam
voto cum sol stetisset ⁊ victor Josue prelium perageret sol stabat: sed tem- Josue. x.
pus ibat: per suum quippe spacium temporis/quod ei sufficeret illa pugna
gesta atq̄ finita est. Sunt tamen qui tempus vltra entitatem motus nihil
preter rationem mensure addere intelligunt: et particulares motus vniuer-
sali stante: non tempore actuali (quod vtiq̄ tunc non est) sed potentiali/sicut
⁊ celi quietē demetiri posse asseuerāt. Discipulus. Singulas quas de tem-
pore opiniones commemorasti alta mente reposui: te autem cuinam harum
assentire/aut quam rem tempus dicere velis hianter expecto. Magister.
Augustinus cum esset tanta acrimonia ingenij preditus/vt omnes libera- Augustini acrimonia
les artes/nullo hominum tradente intelligeret: vt in quarto confessionum
libro de seipso refert: enigma hoc enodare cupiens/ibidem libro vndecimo
in hec verba prorupit: Tempus si nemo ex me querat/scio: si querenti ex-
plicare velim/nescio. Nouit nimirum extensionem quandam esse tempus: Augustinus
sed qualis et cuiusuis entis esset sufficienter explicare non potuit. Hinc rur-
sus ait: Exarsit animus meus nosse istud implicatissimum enigma. ⁊ inte-
rim: Confiteor tibi domine me ignorare adhuc quid sit tempus: libet itaq̄
magis idem cum eodem replicare/q̄ aliquid temere affirmare. Nam si in su-
perficie verborum veritas comprobanda esset: quelibet premissarum posi-
tionum defendi/⁊ ad alterius obiecta posset responderi. At vero si tempus
ꝓm completam rationem sine anima possit consistere: ex definitione eiusdem
manifestum erit.

emporis explicatur: numerus
uitur. quomodo tempus mo-
si tempus sine anima esse pos
ap. XXXVII. Discipulus.

Anc igit quantocyus exponas. Ma. Tempus vt Aristoteles aie
bat: est numerus totus sm prius et posterius. Numerus aut̃ in tri-
plici differentia describit. Est enim numerus quidam numerans. et
ri: est anima. Numerus quo numeramus. vt binarius: ternarius rc. Et numer⁹
numeratus. et sunt res quas numeramus. vt lapides aut boues. Hic rursus
si motus fuerit / poterit et alia numerare siue metiri / saltem reduplicatiue. vt
is mo- pars baculi numerata et vlna facta aliquoties replicata / totam ignoti alicu-
mensurat. ius panni quantitatẽ notificat / numerat et mensurat. Sic tp̃s si numeratum
fuerit motum mensurat. vt si scire volueris quantus sit motus quo codicẽ ali
quem legendo transcurrere possis: ipsum parti tp̃is note / vtputa hore appli
cas: qua aliquotiẽs repetita / totũ lectionis motũ deprehendis. Dis. Palã
loq̃ris. Sed tp̃s a q̃ mensurat et notificat? Ma. Tp̃s inq̃unt / a suis ptib⁹
q̃ sunt prius et posterius: et nunc iterato notũ fit: prius aũt et posteri⁹ in tp̃e
sunt a priore et posteriore in motu: q̃ rursus sunt a p̃ore et posteriore magni-
Tp̃s sine aĩa non est. tudinis et mobil. Verũtñ cũ pri⁹ et posteri⁹ sine discretiõe eẽ nõ possint: oĩs
aũt discretio numerũ includit: et ab aĩa est: ipsam q̃q̃ sine aĩa esse nõ posse ne
Discernere cesse est. Discernere equidem est diuersa videre: et vnũ non esse aliud cogno-
Aristoteles scere. Hinc et Aristoteles tempus sine anima non esse argumentat. Idem et
Augustinus diuus Augustinus sentire videt. Sed hec missa facientes: alia percurramus

De nunc temporis quid sit: si vnum tm̃ in toto tempore sit. Cap. xxxviij. Disci.

Nunc Estat vt q̃d per nunc tp̃is insinuare velis edoceas. Magi. Nunc
Aristoteles siue instans tp̃is inquit Aristoteles: est mensura eius quod fert / sm
Nunc non est q̃ fertur. Id est: nunc est mensura mutati esse in motu mobilis. Si-
pars tp̃is cut enim totus motus toto tp̃e metit: sic indiuisibile motus quod est mutatũ
esse / indiuisibili tp̃is notificat. Dis. Nunc igitur cũ indiuisibile sit / pars tp̃is
esse nequit: ex his q̃ de natura ꝯtinuoꝝ digesta sunt. Similiter et mutatum
esse pars motus nõ est. Mag. Scite. vñ sicut punctus in linea / ita nunc in tẽ
pore / et mutatũ esse in motu sunt. Disci. Infinita igit sunt? Mag. Eo mo
do quo supra. Dis. Quõ ergo accipiẽdum erit: qd̃ Aristotelem vnũ et idem
nunc sm substantiã / sola ratione differens in tp̃e ꝓbare conatũ aiunt? Ma.
Fortasse eo sensu: vt vnũquodq̃ nũc de pluribus ꝯsideratũ sm se / idem sit in
substantia: ꝯsideratũ vero ad partes tp̃is: preteritam scʒ et futurã quas con-
tinuat / ratione distinguit. alia enim ratione est finis preteriti: alia initiũ fu-
turi. Sic et de mutato esse in motu. Dis. Num et id sustineri posset quod di-
cunt: nunc vnũ et idem suo fluxu in continuũ causare tempus. Magi. Ne-
quaq̃. Sicut nec ex fluxu puncti in longũ linea: nec ex fluxu linee in latũ sup-
ficies: nec ex fluxu supficiei in ꝓfundũ corpus generat. ꝯtinua eñ ex indiuisi-
bilibus esse nõ possunt. attamẽ illis imaginationibus manuduci ꝯsueuerunt
ea ingenia que mathematicas entitates intelligere nequeunt.

De Euo et eternitate. C

Reter tempus aũt (quod est mensura
manent / habent existentiã variabilem
sura eoꝝ q̃ dum actu manent habent ex
saltẽ non variatã. sicut sunt angeli et intellectiones eorũ de...
rie create. At vero euum realiter ab angelo non distinguitur: n...
euo realiter separatur. Est et tertiũ quod soli deo attribuit: et ete...
solet. Dis. Eternitas quid est? Mag. Eternitas (vt inquit Boe...
philosophice ꝯsolationis prosa sexta) est interminabilis vite tota simul et
fecta possessio. Dicitur aũt perfecta possessio: vt excludat dependentiã et par
ticipationẽ. omnino enim deus independens est nullius particeps. de cuius
plenitudine omnes accepimus. Et addit / tota simul: vt successionẽ semoueat
Successio nempe in eo locũ habere nequit q̃ semper est: nunq̃ defuit: nec ali- Jac...
quando deerit: apud quem etiã / vt Jacobus testatur / non est transmutatio: Augu...
nec vicissitudinis obũbratio. De eo aũt sm nos (inquit Aurelius) bene dici per Jo...
tur / fuit: quia nunq̃ defuit: erit / quia nunq̃ deerit: est / quia semper est. Unde
sequit in definitione: vite interminabilis. solus eñ (vt inquit ap̃ls) deus ha 1. Timot. v.
bet immortalitatẽ: sʒ de his tractatũ vberiorem theologie reseruare equum
est. Dis. Breui igitur sermone locũ percurramus. quẽ inter ea que ad mo-
tum concurrunt / vltimo ordine commemorabas.

De loco et eius speciebus. de Uacuo. quõ corpalia in loco sint: ꝛ si idẽ corpus simul esse possit in diuersis locis: aut duo corpora in eo dem loco. Capitulum XL. Magister.

Ocum Aristoteles definiens ait: Est vltima supficies corporis cõ- Locus
tinentis immobilis primũ. vt est supficies concaua aeris circũdan Aristoteles
tis me. et hec q̃dem est loc⁹ materialis. Formalis aũt est respect⁹
fundatus in locãte et terminatus ad locatũ: quẽadmodum in cathegorijs vi
sum est. Dis. Immobilitatem aũt loci qualem intelligis? Magi. Eam q̃
motui locali opponit. Si enim locus moueret localiter per se vel p accidẽs
ipsius esset alius locus: et rursus ipsius alius in infinitũ. Insuper et quiescẽs
moueret: cum circa ipsum locus localiter mutaret. moueri enim localiter / est
successiue alium et aliũ locum habere. Mobilis tñ est loc⁹ corruptiue per ac-
cidens ratione subiecti. veruntñ qui succedit est idem priori: non per realem
identitatẽ: sed equiualentiã / per comparationẽ ad motũ localem. sic fit vt q̃
localiter est immobilis / sm equiualentiã est etiam incorruptibilis. Disci.
Loci si que sint species subiungito. Ma. Locus in ꝓpriũ et communẽ di-
uiditur. Dis. Proprius q̃s est? Mag. Qui sm se et non ratione alicuius Locus ꝓpri⁹
contenti in eo / continet tñ vnum locatũ cui adequatus est. vt superficies ae-
ris circũdantis me. Dis. Adequatũ cur dicis: cum locans necessario locato
maius sit? Mag. Corpus locans quidem maius est locato: non aũt supfi-
cies locantis que locus dicit: hec eñ cum spissitudinẽ non habeat / addita lo
cato non maius facit. Dis. Locus cõmunis qui est? Ma. Qui continet loca Locus cõis

locorũ ꝓpriorũ in eo cõtentoꝝ.sic celi vltima
tũ diuersitatẽ essendi in loco nullatenus silen-
n idẽ est modus essendi in loco: aliter eñ cor-
oco dicimus. Dis. Corporalia qualiter? Ma.
ratiue: talia eq̄dem cũ quanta sint/ita a supficie
...ocantis circũscribunt/ vt totum locatũ toti loco
...tñ totum cuilibet parti/ sȝ pars locati parti loci.ita determi-
dixim⁹) locus locato sit equalis. Quia vero locata corpora na-
:in locũ ꝓprium naturaliter ferunt:in quo et quiescunt et seruan
...virtutẽ quandã naturalibus locis a celesti harmonia insitã: in aliena
at loca non nisi cũ violentia mouent/ et detinent.plana sunt hec in grauib⁹
et leuibus: quoꝝ alterũ naturaliter deorsum/ sursum alterũ fertur. Disci.
Num corpus huiuscemodi sine loco esse posset: aut locus sine corpore? Ma.
Posset vtiq; virtute diuina: si deus aliquod taliũ extra celum crearet: vbi lo
cus non est: aut in celo annihilato aliquo corpore spaciũ vacuum relinqueret.
q̄d sit. Uacuũ enim dr̃ locus nõ repletus corpore: aptus tñ repleri. id natura creata
tantũ abhorret/vt grauia sursum fieri concedat: ne vacuũ fiat. patet in aque-
ductibus. Sic et in clypsedra superiore foramine obstructo aqua per inferio-
ra non effluit: sed suspensa detinet donec aer superiore aperto foramine sub-
eat/ et locũ aque repleat. Disci. Ita esse experientia vidici. Sed dic queso
vnũ ne corpus pluribus in locis esse põt? Mag. Imaginatio que locum et
locatũ facile segregare nequit cõtrariũ clamitat: quod etiã multi astruere co-
Hugo nati sunt. Doctus aũt Hugo de sancto Uictore li. de sacra. parte. 8. c. 2. id om
nipotentie dei nõ adimit/dicens: Qui fecit vt vnũ corpus esset in vno loco/
fecit quõ voluit: et si aliter voluisset/aliter facere potuisset. Ratiõis huiusce
Scotus modi possibilitatẽ ꝓbantes si libet/a Scoto lib. 4. dis. 10. requiras. Nonulli
etiam quod de sancto Ambrosio legit in testimoniũ assumunt: qui dum Me-
diolani sacris altaribus assisteret: simul etiã se turone exequijs. s. Martini
interfuisse testatus est. Dis. Difficillimũ hoc videtur intellectu. simul enim
tale corpus in vno loco calefieret/in alio frigefieret: in vno cibaretur/in alio
esuriret: in vno sanum persisteret/in alio egrotaret: in vno viueret/ in alio de-
niq; moreret: in vno cõburi posset/in alio saluari. Sic si alimentũ diuersis si
mul in locis esset: simul ab homine et cane sumeret: simulq; forma hominis et
canis informaret. que omnia q̄ absurda sint nemo est qui nesciat. Magi.
Absurdissima sunt: sed ad positionẽ eiusdem in diuersis locis minime sequũ-
tur. prius quippe essentialiter ad variationẽ posterioris non mutat. Quecũ-
q; igitur absoluta corpori adueniunt in hoc loco/eidem inerunt ipso simul cõ
stituto in loco alio. vñ si hic comedit/alibi non esurit: si hic sanũ est/alibi non
infirmat: si hic viuit/alibi non morit. et sic de alijs. Q; si cõtraria agentia in
diuersis locis patitur: vtputa hic ignẽ/alibi frigus: idem fit ac si illa corpori
in vno loco tñ existenti applicarent: nam ab vtroq; patitur. nisi alterũ alteri
fortitudine sua impedimento fiat. Sic pariformiter dicendum de alimẽto in
diuersis locis ab homine et cane comesto. cuius enim stomachus in digeren-
do fortior inuenit plus de cõmuni alimento accipit/si equaliter sumunt: que-
admodum si duo stomachi in vno eodemq; loco essent. Dis. Illud ne possi-
bile videtur? Magi. Possibile. Replere enim locũ effectus est consequens
dimensiones. effectus aũt cum alius sit a causa/poterit per diuinã potentiã

auferri causa manente. quemadmodum scriptu...
proiectis in se tribus pueris nihil molestie intu...
q̄tum ad illos deus calefaciendi vim suspẽdit i...
nistros regis quos reperit ante fornacẽ qui eam...
Scripturis assentior facillime. ꝓferas igit ex hi...
duoꝝ corpoꝝ in eodẽ loco: et satis mihi factũ de hac...
Ÿginẽ in partu et post partũ/sicut et ante partũ credis? Di...
Mag. Similiter igit fuisse corpus Iesu paruuli/et virginalis
in natiuitate eius necessario credis? Dis. Firmiter. Magi...
sepulchro resurrexisse ecclesia fatet: et ex euãgelio argui põt. Et c...
se essent fores vbi erant discipuli congregati ꝓpter metum iudeorũ: intr...
ad eos Iesus et stetit in medio eorũ. testatur Joannes. Dis. Et huic fidem
habeo. de locatione spirituali pauca subiungas.

De mensuratione locali spiritualium. Capitulum vltimũ.

Mag. Spiritualia creata: que sunt spiritus beati/angelice scȝ substantie/a-
nime humane/et spirit⁹ desertores qui sunt diaboli: in loco sunt nõ
circũscriptiue siue cõmensuratiue: cum quantitatis dimẽsiones nul
las habeant: sed presentialiter et definitiue per exhibitionem sue presentie sic
ibi q; non alibi. Cum eñ sint virtutis limitate (quia creature) vbiq; esse ne-
queunt: nec in locis pluribus simul: nisi deo iubente et faciẽte. Vñ cum ange-
li sunt in celo/nõ sunt in terra. inquit Damascenus lib. 1. Nec põt angelus es- Damascenus
se in loco quantũcunq; magno: eo q; nõ in infinito/sed determinato et finito:
et fortasse in indiuisibili. nisi daret ratio euidens cur se presentẽ exhibere pos
sit diuisibili et nõ indiuisibili. Disci. Plures ne simul esse possunt? Magi.
Ita Richardus. 4. de trini. habere videt. adducens quod in euangelio legi-
mus de obsesso per legionem demonũ. Legio aũt continet. 6666. Auctorita- Richardus
tes si que angelo locũ negare videntur/ intelligende sunt de loco circumscri
ptiuo. Questiones ceteras cũ opiniõibus multis nunc discutiendas nõ susci
pimus. De anima vere quõ insit corpori/in sequentibus loco suo pandetur.
Dis. De increato aũt spiritu quem deũ intelligimus/quid astruis? Magi.
Ob sui infinitatẽ vbiq; est. ipso testante per Hieremiã: Celum et terrã ego Deus vbiq;
impleo. Et propheta regius de ipso loquens ait: Si ascẽdero in celum/tu il- Hiere. 24.
lic es: si descendero in infernũ/ades. et vt apl's Atheniensibus in concione di Ps̃. 138.
cebat: Deus nõ longe est ab vno quoq; nostrum. In ipso enim viuimus et mo Actuum. 17.
uemur et sumus. Disci. Fortasse non multũ ab hac veritate aberat Poeta
cum diceret: Jouis omnia plena. Magi. Nemo sapiens gentium philoso- Vergilius. 1.
phos omnino a veritate alienos existimat. Nam diuus Aug. lib. 4. de trini. Eneid.
c. 15. dicit nonnullos eorum potuisse aciem mentis vltra omnem creaturam Augustinus
transmittere: et lucem incommutabilis veritatis quantulacunq; ex parte cõ-
tingere. Sed de his alio loco. nos quod cepimus prosequamur. Dis. Pro-
be. Uerum ne huius libri immoderatius progrediatur longitudo: quod reli-
quum est/ab alio volumine commodius ordiemur. Magister. Ut lubet
presto sum.

Finis octaui libri.

Liber Nonus. De origine
De difficultate huius ptis p!

Miro breuitatis ordine dum naturā de
las singulas/singula queq (vti spopon
principia causas atq elementa/insuper
que ad has necessarie sunt sunt tpis et loci ɔditiones: breuib
gnantibus sententijs explicasti. Nunc itaq pmissor ordo expo.
modum quo cuncte vniuersi species in esse pdeant ac persistant p
descendas. Mag. Omniū vniuersi specierū primordia particulariu
bere/nō est inuentionis humane: sed donū eius qui omnia verbo virtu
ex nihilo creauit. Hoc donū sapiens se a deo accepisse commemorat dice
Ipse enim dedit mihi horum sciētiā veram que sunt: vt sciam dispositionē o
bis terrarū: et virtutes elementorū: initium et consummationē et medieta
temporum: vicissitudinū permutationes et ɔsummationes temporū: et moru
mutationes: diuisiones temporū: anni cursus et stellarū dispositiones: na
ras animaliū et iras bestiarum: vim ventorū/et cogitationes hoīm: differē
tias virgultorum et virtutes radicū. et quecunq sunt absconsa et improuisa
didici. Sed vnde didicerit ostendit dicēs: Omniū enim artifex docuit me sa
pientiā. Qui vero id aggredi pprijs viribus conati sunt/defecerēt post la
bores innumeros/non tam certa q̄ diuersa posteris legenda conscripserūt:
quorum multitudo si in vnū congesta fuerit/rudem animū desperationis ia
culo confossum/inanem/ieiunū/aridumq retrocedere compellit. et dum al
ter alterius sententias aut veritatis amore (quod rarissimū est) aut arrogā
tie inuidieq stimulis agitat⁹ (quod plurimū fieri solet) carpit: lectorē quem
iuuare debuit/ab eo cognitionis gradu quē non sine sudore conscenderat deij
cit. Fitq vt nobiliores scientie anilium fabularū numero supputate: pfesso
res suos non (vt olim) laudibus efferant/sed contumelia affectos delyros ex
hibeant. Dis. Manifesta quidem hec. Sed nec mihi horū disceptationes
cure erunt si pauca haurire possum: quibus animū meum simul et oblectare
et ad altiora conscendentem fulcire valeam. laborem igit istum subire haud
graueris velim.

De origine: ratione: nomine: et numero elementorum. Capitulum II

Magi. Creator omniū deus gloriosus volens res ab eterno cognitas pdi
re in esse/earundem vnam in principio materiā informem creauit: Gen. I.
quam vt premisimus Moses terrā inanem et vacuam/abyssum et
aquam: Anaxagoras vero chaos confusum appellat: ex quo vt idem astruit
diuino superueniēte intellectu/quattuor prodiere elementa: que omniū mix
torum de quibus nunc agimus/materialia sunt principia. Ex his enim mu
tua actione nunc elementorum partes: nunc mixtorū diuerse species erūpunt
Primum aūt de illis: de istis vero posterius differendum. Prius aūt que ele
menta et horū naturas cōmemorare oportet. Dis. Sane. Mag. Elemen
ti definitionē a philosopho. 5. metha. dilucidatā si attendimus: non multa/
sed vnum tm̄ elementū inueniemus. ait enim: Elementū est ex quo aliquid Aristoteles
cōponit primo in existēte indiuisibili specie in aliā speciē. tale aūt q̄d aliud Elementum.

...na: que cũ non sit ex specie/hoc est forma: in spec
...etere definitionis partes lib.1.ca.de materia eno
...cabulo quattuor sunt que elementa vocant: ignis/
...quodlibet in materiã et speciem siue formã resolui po
...principia resolutionis et cõpositionis. Horum in vni
...nẽ naturasq; lib.7.cum de astronomia nobis sermo es
...hic autem ipsa in qualitatibus primis et secundis et com
...et et differre nosse operepreciũ est.

...litatibus primis et secũdis. Ca.iij. Di.

Q Ualitates prime que sunt? Mag. In genere tangibiliũ (de q̃bus ad presens sermo est) sunt calidum/frigidũ/humidum et siccũ. Ha...um prime actiue/relique vero passiue dicunt: eo q̃ iste maioris ac...tiuitatis et resistentie minoris: ille aũt econtrario actiuitatis minoris et resistentie sunt maioris. Omnes tñ suo modo et agũt et patiunt. Di. Si habes harum descriptiones addas. Mag. Calidum est quod homogenia.i. entia eiusdem nature congregat: et etherogenia.i. diuersarũ naturarũ entia segregat. Vñ si pugillus minere auri igni tradat/actione caloris auri partes confluunt: et ab his cupri portiones separant. Huius est materiã ad generationẽ
...um. mouere. Frigidum homogenia etherogenijs conglutinat. vñ hyemali tpe lapidem/terrã/aquam/lignũue in vnum congelata conspicis. Huius est mate
Humidum. riam motam in suis perfectionibus sistere. Humidum termino proprio male alieno aũt bene terminatur. vñ aqua in terminis suis non quiescit: sed donec continentis latera contingat fluit: et his ex omni parte coniũgitur. Hoc in ae
Siccum re etsi sit verius/non tñ manifestius. Huius est formarum figurarũq; impressiones facile recipere. Siccum termino proprio bene claudit/alieno aũt male terminatur. vnde lapis aut terra in suis terminis stabilit: continentis autem lateribus nõ omni parte coniungitur. Huius est formarũ configurationes conseruare. Dis. Qualitates secunde que sunt? Mag. Que a predi
Qualitates secunde decẽ. ctis generationis originẽ accipiunt. quaꝝ decẽ annumerabimus: ad quas si q̃ alie sunt reduci possunt. Sunt aũt he lubricũ/aridũ/grossum/subtile/durũ/molle/asperũ/lene/graue/et leue. Dis. Num et colores q̃litates sunt? Ma. Colores/soni/sapores/odores/et cetere q̃bus in cathegorijs determinatum est/qualitates quidem sunt: sed de genere tangibiliũ non sunt.

De qualitatibus elementorũ et eorum transmutationibus. Capitulum. IIII. Dis.

N Unc quas nosse oportet elementorũ in qualitatibus conueniẽtias et differentias edicito. Magister. Unumquodq; elementorum ex primis qualitatibus duas continet: quarum primã sibi in summo (per naturam possibilem) determinat. Vñ ignis calidus est et siccus: aer
Ambrosi⁹. in hexa.li.3.c.4. humidus et calidus: aqua frigida et humida: terra sicca et frigida. Et inter hec ignis calidior: aer humidior: aqua frigidior: et terra comprobat siccior. Et rursus ignis in calore aeri: in siccitate vero terre symbolisat.i. conuenit: in vtraq; aũt aque opponitur. Aer in calore igni/in humiditate aque cõgruit: et in vtraq; a terra secernit. Aqua in humiditate aeri/in frigore terre copu

latur. in vtraq; vero igni disiungit. Terra in...
mulatur: in vtraq; aeri contraria reperit. Di...
ignis et aer in caliditate: ignis et terra in siccit...
et terra in frigore. non symbolisar... vero sunt i...
Magister. Scite concludis. In his ...tem tran...
symbolis quidem transitus fit facili... non
hoc tunc verum est dum resistentiam...
tum: in illis autem ambe resistunt. S...
vtrobiq; eiusdem facilitatis transitũ i...
qualitatum agit: sic et vna solum resistit. ...
et due resistunt: vt ignis siccitate agit in aere...
caliditate et siccitate agit in aquam: et aqua f...
litatum vero alterationes/et formarum substa...
in superioribus tetigimus. Ratione autem secũ...
grossum et subtile/hoc interest. vt ex vno pugil...
generentur pugilli elementi proxime subtilioris.
terre generent decem pugilli aque: et ex vno aque d...
decem aeris: et ex vno aeris decem ignis. Sic ex vno p...
ris/et mille ignis generantur. nec tamẽ de materia plus sub vno pugillo terre q̃ sub decem aque/centum aeris aut mille ignis continetur. vnde si elemẽ ta de materia eque participant: et dicto ordine in raro et denso se excedunt: spheram terre a sphera aque in decupla/a sphera aeris in centupla/a sphera autem ignis in millecupla quantitate superari necesse est. Hac via/adiunctis his que libro septimo de orbium celestium distantia posita sunt/totius machine mundi mirabilem quantitatem imaginabimur. Nam vt ait diuus Augustinus libro vndecimo de ciuitate cap.4. Uisibilium omnium maxim⁹ est mundus: inuisibilium deus. Et libro duodecimo: Maximum mirabilium est mundus. Discipulus. Facile his assentio. Sed quo pacto aerẽ aqua humidiorem accipiendum sit/nondum video. aqua equidem sicca humectat et ignem extinguit. Aer vero et humida exiccat et humida conseruat. Magister. Hec ita esse non est qui hesitet. sed sunt qui causas querunt. Q; enim humida in aere exiccari conspicimus: non ab aere/sed vento (qui est exhalatio calida et sicca) et stellarum luce euenit. aer autem ab his seiunctus humectat et plus quidem intrinsecus q̃ aqua: propter sui penetrabilitatem. Aqua autem magis extrinsecus humectat: propter densitatem. virtus enim vnita fortior est. Unde si decem pugilli aeris in quantitatem vni⁹ pugilli aque redacte per condensationẽ fuerint: magis humectabunt/q̃ aque pugillus: et ignẽ extinguerent: quem iam propter raritatem conseruant. Est tamen preter hec in aere vnctuositas ignis pascitiua. Disci. Sic fortasse calor ignis in sphera sua corpus si quod ascenderet facile non exureret. Sed hec missa facientes/ad mixta sermonem vertamus.

pro qua

Augustinus

Quõ aer est humidior q̃ aqua.

De mixti productione. Cap. V. Mag.

S Icut vnum elementũ in aliud transmutatur: si id quod agit passum in substantia et virtute multum excedat: sic ex concursu multorum elementorum mutua sese actione alterantium mixtum generatur:

s et formis substantialibus deficientibus/
formā substantialem cū suis qualitatibus re
ementorum formis actualioꝛ atq̄ perfectioꝛ/
fectiones in complicans: quam et qualitates
iles se et perfectiores ꝯsequunt. per quas
eler rū ꝓducit. Ex his mixtionis defi
miscibiliū alteratoꝝ vnio. Patet
ere formaliter: nec inesse intensio/ nec
. Similiter et materialiter manet: cū
ū sit aggregata. Animaduertendū aūt
o/alias quas virtuales dicūt reperiri: nō
aliter est calidum: et plumbū frigidum. He
ꝓprias mixti/ aut verius ipsas formas sub
t (vt aiunt q̄dam) ab influentijs celestibus se
herbas/gēmas preciosas: similiter et metalla
et erraticis Hermes trimegistes asscripsit. Has
lapidario suo excipere in predispositas materias
n terrenascentiū speciales celi stellas esse volūt. Em
iij. q̄ in Job legitur: Nunquid nosti ordinem celi: et pones rationes eius in ter
ra? Que vtiq̄ ꝯcedi pn̄t iuxta ea que li. 7. de astrologia disputata sunt. Di.
Mixtū nō ge Herbis gēmisq̄ occultas inesse virtutes vulgatū est ꝓuerbiū. sed dic queso
nerat ex ele si ex vno elemento mixtū generari possit. Mag. Nequaq̄: si dicta sane intel
mento. lexeris. Accedit ad hoc quod ait philosophus: Mixta ex eisdem nutriri ex q̄
36. q. 5. nec mi bus contingit ea generari. omnia aūt elementis non vno tm̄/sed pluribꝰ pa
rum sci manifestū est. Dis. Cur dicis manifestum: cuius ad sensum patet opposi
Aristoteles tum in pisce: qui in solo viuit et nutrit elemento aque? Mag. Que apud nos
est aqua/elementū non est: sed mixtū. nam et in distillatione ab eo terrestrei
tas facile separat. cui et vnctuositas quedā aerea admixta conspicit. et eidē
Gen. 1. ignis quiddā inesse haud ambigit. pars aūt aque predominat. Ideo scriptu
ra sacra pisces de aqua ꝓductos cōmemorat dicens: Producant aque repti

Augu. lib. 21. de ciui. dei: Plinius.
le anime viuentis. Salamandra quoq̄ etsi in igne viuere possit: vt recitat
Augustinꝰ de ciuitate dei. ab igne tm̄ non pascit: sed vt quibusdam visum est/
de roꝛe celi/ aut imbre nutrit. Et vt Plinius testat lib. 10. speculi naturalis/
aial est lacerte figura: ignē tactū vt glacies extinguit. De plātis aūt q̄ sine
ꝑpacēte semine ex nuda terra pullulare cernimꝰ/ post hac latiꝰ ꝑquirendū.

De potentia ration
luntas: et eis subseruien
cupiscibili. insuper de
naturalē ꝛ deliberatiu

S Icut in sensitiua preter app
uam ostendimus: sic ꝛ in rationa
ctum nominamus siue rationē/et
tatem dicimus. Et est (vt inquit Augusti
tus animi cogente nullo/ ad aliquid vel non
Subsunt enī voluntati irascibilis ꝛ concupisc
admittit: per illam cōuenientia addipiscitur: veri
luntate: nec realiter ꝛ organice ab ea distinguūtur
est appetitus rationalis motum imperans in rationa
cognoscit. Cognitum nanq̄ ab intellectu sub ratione
luntatis cum qua causa partialis ad actū volendi cō
gibilis ꝛ intellectus ad actū intelligendi: ita vt quodlibet in
perfectū sit/ ab alio independens: ꝑfectioꝛ tamen est intellectus in act
ligendi/ ꝛ volūtas in actu volendi q̄ obiectum: nisi forte in obiecto beatifico. duplex.
Hanc rursus bifarie diuidunt. In naturalem videlicet ꝛ rationalem. Natu
ralem quidem vocant voluntatem: qua volumus que nō appetere non possu
mus: vt sunt/ esse/ viuere/ scire ꝛc. Rationalē vo appellant/ qua nō naturalia
que ꝛ appetere ꝛ renuere possumus volumus. Hanc similiter deliberatiuam
dicunt: nam ex deliberatione id appetit ꝛ aliud respuit.

De libero arbitrio. Ca. XIII Magi.

F Acultas autē rationem ꝛ voluntatē complectēs/ liberū arbitriū dici
solet: de quo catholici doctores plures edidere libros: in quibus natu
ram/ conditiones ꝛ varia circa id incidentia dubia/ quorum decisio in
theologia apprime est necessaria dissoluunt. Sed ab his nunc stilum reuoce
mus/ ne constitutos limites excedamus. Disci. Saltem liberi arbitrij descri
ptionē aliquā ex memoratis libris in mediū ꝓferas. Magi. Augꝰ. ipm ita Augustinus
describens ait. Est facultas rōnis ꝛ voluntatis/ qua bonū eligit gratia assi Liberum
stente: ꝛ malū eadem desistente. Facultas inquit: id est potentia siue potestas arbitrium.
rationis ꝛ voluntatis: nō q̄ liberum arbitriū ex his duobus constitutum sit:
sed quia ad actū eius hec duo cōcurrūt: habet enī se per modū electionis: qua
e duobus altero recusato vnū eligimus. Ad electionē aūt ratio necessaria est:
per quā diiudicat qd̄ alteri ꝑferatur: ꝛ voluntas/ per quā id qd̄ prelatum est
appetat. Dicit itaq̄ arbitriū ab arbitrādo/ quantū ad rationē: ꝛ liberū q̄tū
ad modū volūtatis: quod sequit ꝛ obiectum ꝛ adiutorium demōstrat Est enī
liberū arbitrium circa bonum a ratione discretū/ ꝛ a voluntate acceptū: gra
tia autē assistens adiutoriū est ad bene agendum/ desistens autem priuatiue
ad oppositum: sicut absentia naute ad periclitationem nauis. Huius amplio
rem delucidationē in Augustino/ Bernardo/ Anselmo ꝛ ceteris materiā hāc
tractantibus/ perquiras. Ecce in termino huius campi constituti/ e diuerso
alium conspicimus: in quo nōnulla venabimur: que ad predictoꝛū intelligen
tiam conducunt. Discipulus. Hunc igitur celeres ingrediamur.

227

ēptitatis. Si potentie
nptificate essentie anīe
nago repiatur in ani=
XIIII Magister.

ictū/non tam inter philosophos q̄ in=
cernere est. Affirmantibus alijs quas p=
substantia anime realiter diuersas: ꝛ acci=
s: accidētia tamē insepabilia. Alijs e di=
aīe ptes/inter se quidē realiter esse distin=
g ais nō omnino eedem sint ipsi. In tertia acie
dē substātialiter cōcedūt cū essentia aīe: ab eadē
atiuis astruūt. Preter hos accedūt q̄bus nec hoc
videt: sed ipsas essentie aīe realiter idēptificatas/for=
sseuerāt. Et idem sensisse diuū Aug. liquido apparet
is librorum de trinitate scripsit: e q̄bus id qđ lib. 10. c. 11.
ie sufficiat: ait nāq: Hec igit tria: memoria/intelligētia ꝛ vo=
q̄m nō sunt tres vite/sed vna vita: nec tres mētes/sed vna mens: conse
quēter vtiq nec tres substātie sunt/sed vna substātia. et paulo post. Quo cir
co hec tria: eo sunt vnū/quo vna vita: vna mens: vna essentia: eo vero tria quo
ad seinuicē referunt: ꝛ in fine. Equalia sunt tota singula totis singulis: ꝛ tota
singula simul omnibus totis: ꝛ hec tria vnū: vna vita: vna mens: vna essentia.
Hec Augustinus. que. s. vna cum his que in alijs libris: maxime aūt in nono/
Idē c. 5. et. 6. vndecimo/ꝛ q̄ntodecimo disseruit/ad intentionē auctoris referant: glosulas
Joh. 17. eorum que in opposita parte sunt/nō admittunt. Mouet ꝛ aliud: nam beatitudi=
nem anīe per se competere manifestū est ex libro. 13. de trinitate. Beatitudo
autē per intellectū inest: dicente ipa veritate. Hec est autē vita eterna vt cog=
noscant te verū deum/ꝛ quē misisti iesum christum. Intellectus itaq (cui sal=
tem ꝓpinquius inerit beatitudo) accidens si est ꝛ nō eiusdem nature cū anīa
s. Hugo beatitudo per accidens inerit anime. Disci. Anime igitur ꝛ potentiarū eius=
dem/vnam naturā astruis? Magister. Non modo ego/sed quem in testem
Augustinus ꝓduxi diuus Aurelius: a cuius sentētia nec Hugo de sancto victore discrepat
ca. 13. in eo quē de spū ꝛ anima ꝯtitulauit libro (quē ꝛ nōnulli Augustini esse voluere
Anima varie re) dicens: Anima sm sua opera varijs nuncupat nominibus. Dicit nāq ani
nominatur ma dum vegetat: sensus dum sentit: animus dum sapit: mens dum intelligit:
ratio dū discernit: memoria dum recordat: dum vult voluntas: spūs dum con
templat. Ista vero nō differunt in substantia quēadmodū in nominibus: q̄m oīa
vna essentia: ꝓprietates quidē diuerse/sed essentia vna rationalis: ꝛ vna ani
ma in essentia simplex/in officijs multiplex. Et rursus. Nec aliud nec minus
est ratio in substantia q̄ anima: sed vna eadēq substantia sm diuersas poten
Bernardus tias diuersa sortitur vocabula. Diuus insuper Bernardus sup Cantica ait:
Quedam in anima intueor: memoriam/intelligētiam ꝛ voluntatem: hec tria
ipsam est. Discipulus. Vnanimis illorum videtur in hac re sententia: su=
perest autem vt qđ obstare videtur dissoluas. Trinitatis imaginē in anima
sm tres potentias repertas dudum accepi. tres vero persone/Pater/Filius
ꝛ spiritussanctus/q̄uis in diuinitatis essentia conueniant: inter se tamen rea=

liter differunt: igit pariformiter potent
gister. Superbenedicte trinitatis ima
potentijs: quia ꝛ si in his sit consubsta
nec consistit in actibus potentiarū: in
tamē consubstantialitas. Consisti
sic em̄ in ipsis reperit consubstantial
tionis. Nā sicut a patre filius/ꝛ ab v
moria fecūda noticia gignitur/ꝛ in inte
originatur. Id autem latius discutiendu
in campo vnitatis lateat perquirendum est.

Quartus campus vnit
tm̄ anima vegetiua: in brutis
sitiua: in hoībus est tm̄ vna aīa
ctiua: in qua cetere cōtineor sicut
titragono. Et si aut quomodo embrio
viuat. Capitulum XV Discipulus

Quid in hoc campo venatu dignum arbitraris: cum non vnam/sed tres animas esse in principio libri decimi dictum sit? Magister. Quod dictum cōmemoras de animarum numero hic haud retra=
ctabimus: sed si omnes he anime in vno viuente simul consistant/in transcur=
su huius campi venabimur. Discipulus. Optime. Ab hoc igitur stilo habe
nas relaxa. Magister. In vegetabilibus ꝛ plantis vnam tantum animam
vegetatiuam scilicet/vnanimi sententia omnes predicant. In animalibus
vero que homines non sunt/preter animam sensitiuam que (et nutritionis/
augmentationis ꝛ generationis opera exercet) aliam esse animam pauci opi
nati sunt in philosophia minus exercitati. De homine autem nōnulli precel=
lentes doctiq philosophi vel incertam sententiam protulisse/vel tres distin=
ctas animas in eodem posuisse inueniuntur. Ceteri vero rem limatius con=
syderantes/ꝛ superfluitatem naturam exhorrere intelligentes: vni homini
vnam animam tantū attribuunt: hec est intellectiua: cuius naturam presen=
tis libri in diuersis venamur campis. Discipulus. Necesse est igitur huic
opera ꝛ vegetatiue ꝛ sensitiue ascribere: non enim homo tantū intelligit/sed
ꝛ vegetatur ꝛ sentit/ꝛ scđm locum mutatur. Magister. Probe. Id nanq Aristoteles
Aristoteles insinuat: cū premissas anīas in intellectiua quēadmodū trigonū
in tetragono contineri asserit. Manifestum autem ex mathematicis trigonū
ꝛ tetragonū specifoce differre si separatim consistant: qui autem in tetragono
continetur trigonus: non trigoni/sed eius a quo continetur tetragoni forme
subest. Sic vegetatiua/sensitiua/ꝛ scđm locum motiua trigonum integrant:
quam animam bruti dicimus: et sub specie sensitiue consistunt: quibus si intel
lectum addideris/tetragonus fit: in quo dictus trigonus continetur: nec iam
in forma trigoni/sed tetragoni subsistit. quem humanam animam/men=
tem siue intellectum nominamus. Neminem equidem philosophie gnarum

excellentiore modo superioribus inesse-
in homine: nõ vegetabilis aut brutalis/
.de ecclesiasticis dogmatibus ca.14. et
duas animas esse dicimus in vnõ ho
it: vnã animalē qua animet corpus/ et
n que rationē ministret. Sed dicimus
corpus sua societate viuificet/ et semet-
in se libertatē arbitrij/vt in sue substan-
disci. Quõ igitur embrionem viuere/ primo
animalis/demū autem vita hominis intelli-
nē nõ anima ppria/sed matris cui colligatus
o: sicut pustulã in corpore excrescentē: nec intel
onē infunditur: vt manifeste deducit Aug. li. q: ve.
d.32.q.2. Unde et in lege pceptū est. Si quis pcusse-
et illa abortiuū fecerit: si nõ fuerit formatū/ mulctetur
ū fuerit/reddat animã p anima. Ex quo aperte mon-
onē embrionē non viuere: nec animã cum carne semina-
premissa innuit auctoritas in hoc accipi potest: vt per aiam
primo vegetandi/dehinc sentiendi exerceantur opera. Intellectiua vo
superueniens cepta prosequitur opera: et similiter motiuã influit qua interdū ma
terni vteri parietes pulsat. Intellectionē autē nõ nisi in nato/ et post temporis
interualla ostendit. Disci. Plane. Sed dic queso in qua potissimū corporis
parte animã residere existimes. Magister. In eo qui sequitur campo id ce-
leri venatu deprehendemus. Disci. En patet ingressus: quid tardas?

Quintus campus impartibilitatis. Ania intellectiua est in nulla corpis pticula determinate sed tota in toto: et tota in qualibet eius pte: nec maior in maiore nec minor in minore: licet perfectius in vno operetur qȝ in alio. et qȝ etiã fatui sint rationales. Ca. XVI Magi.

Qui anime aliquã ex corpis substantia partē in sedem regni sui de-
terminant/corpoream dicant necesse est: id autem per loci spacium
longitudine/latitudine et altitudine ita sistitur vel mouetur/vt ma-
iore sui parte maiorem locum occupet: et breuiore breuiorem/minusqȝ sit in
Augustinus de origine anime — parte qȝ in toto. Anima vero per omnes corporis particulas tota simul adest
(inquit Augustinus ad Hieronymū) nec minor in minoribus/ et in maioribus
maior: sed alicui intensius/alicui remissius/ et in singulis tota adest. Neqȝ enim
aliter qd in corpore non toto fit/tamen sentit. Nam cum exiguo puncto in car
ne viua aliquid tangitur: quis locus ille non solum totius corporis nõ sit/sed
vix in corpore videatur: animam tamen totam non latet: neqȝ id qd sentitur per
corporis cuncta membra discurrit: sed ibi tm sentitur vbi fit. Unde ergo ad to
tam mox peruenit. Quod non in toto fit: nisi quia et ibi tota est vbi fit. Nec vt
tota ibi fit cetera deserit. viuūt enim et illa ea presente vbi nihil tale factū est.

Quod si fieret: et vtrūqȝ simul fieret: si
Idem in de trinitate libro.6.c. affirm
particula consistit: singule hominis partes
Dici quidem possunt: non autem a doctis/se
nobis ossa et vngues homines dicit ait
rogenijs nāqȝ forma nõ parti/sed pr
te simili responsione dignum queri p
det et oculo audit? Magister. Miror
cedenti ad sensationem organa in debita p
Discipulus. Si nõ maior in maiore/nec mino
tionabiliores/ingeniosiores aut memoria pr
Quantitatē virtualem et graduum tam acci
dinem ab anima non secludo: quēadmodum l
ne peregrina videatur hec positio: diuum August
sulas: ait nāqȝ: Cum enim deus summa essentia sit: hoc
mutabilis sit: rebus quas ex nihilo creauit/esse dedit:
cut ipse est: et alijs dedit esse amplius: alijs minus: atqȝ
rum gradibus ordinauit. Preter hec autem ratione cor
in quibusdam anime operatiões perfectiores cernimus/vi
stantiores nominamus. Quēadmodū lucernam splendidiorem
lumen subtiliore/aut vitro/aut cornu circūdat: tenebrosiorem autem/que vi
tro aut cornu grosso turbido aut immundo candelam continet: vbi non fit mu
tatio in lumine: sed in circūdante corpore per subtile libere radios diffundit:
qui in opaciore reuerberãtur. Discipulus. In stultis igitur et fatuis anima
rationalis est: cuius tamen ob corporis indispositionē opera minus emicãt.
Magister. Recte. Nam et si intellectiua organica non sit: coniuncta tamen
corpori corporalium species per sensus recipit.

Anima hominis indiuisibilis est: nec ad sectionem et membri diuisionem partitur nec retrocedit: sed viuificare illud membrum desinit: probatur exemplo cuiusdam presbyteri qd Augustinus refert. Ca. XVII Disci.

Queso ne succenseas/si dictis aliud qd fortius mouet adiungam. To
tam in qualibet parte animam astruis: abscisa manu anima cū ea-
dem decidet/aut in brachium in quo tamen prius erat retrocedit.
Magister. Quantocūqȝ diuiso a toto membro/indiuisibilis anime substan
tia nõ partitur: nec se retrahit: cum prius in qualibet parte tota sit. Abscisum
tamen membrum viuificare desinit: nihil autem obstare videtur quo minus
huic loco presens sit: quem abscisum membrum ante occupabat cum toti con-
iungeretur. Discipulus. Contradictionem admittis: simul equidem infor
mans et nõ informans esset. Informans quidē corpus: et non informans absci
se partis locū. Magi. Hec cõtradictionē (que est ad idē et sm idē) non inclu
dunt. Discipulus. Probe. Memini nunc talia libro secūdo audisse. Sed qd
si manus arescat: arescit ne in eadem anima? Magister. Nequaqȝ. incorru-

aūt in tali membro vegetatio ⁊ sensus
quoq; potest saltem ad tempus fieri. Vñ
decimoqr̃to. ca. 24 plerosq; fratres recētissi
terum quendam Restitutum nomine/in pa
voluisset abstulisse a sensibus: vt nō mo
iret/sed nec aliquando admoti ignis
in defuncto nullus inueniebat̄ anheli
nt/tanꝙ de longinquo se audisse postea
tū vnitatis vegetatiue/sensitiue ⁊ intellecti
up vires suas. Hic hō mortuus non erat: q̄ adhuc
o audiebat: sed in eo aīa se a tactus sensatiōe
organū qualitates aduerteret: q2 spiritui egre
suspēderat. Queādmodū si cādela illumināś
uos ad centrū lucis dū vellet attraheret: fieretq;
aminis extinctione vel cādele sepatione. Disci. De
/sensitiue ⁊ intellectiue in hoīe: similiter ⁊ ipsius impti
diui: de quantitate Xo vegetatiue ⁊ sensitiue in vegeta
dem sentias nōdum intellexi.

...ima sensitiua in brutis sit extensa ⁊ diuisibilis opiniones ponunt. ⁊ si diuisione aīa multiplicari possit. Ca. XVIII Magi.

Sensitiuam brutorū esse indiuisibilē: nec in minore minorē aut maiore maiorē nō spernēde auctoritatis phi credidere: que tota sentit qđ in singulis partibus corpis fit: cum totam nō lateat: nec absens sentire posset. Manifestū est etiā ex prioribus: quoniā species visibilium in oculo extense nō sunt: igitur nec potentia. Per idē de speciebus ⁊ interiorib9 potentijs intelligendū. Non est aūt epitomatis nostri positiones multis rationibus fulcire: sed vnū ex ꝓbatissimis in testē assumere. Cedentibus autē ceteris diuo Augustino/placuit hunc aduocare: qui in lib. de quātitate anīe: non modo intellectiue/sed sensitiue quoq; extensionē localē demonstrat longe abesse. Sed in oppositum multos mouere solet: ꝙ in anulosorum ⁊ quorundam vermiū diuisione/vtraq; pars ⁊ motum ⁊ sensum seruat: id autē aut partitione/aut multiplicatione anīe fiat necesse est: multiplicationē vti nature principijs contrariā refutant: partione igitur fiant concludunt. Disci. Et ego nō inexter conclusum existimo: ni argumenti nodulum inualidū deduxeris. Magister. Animā de anima multiplicari: ⁊ quasi ex traduce nasci/in superiorib9 explosum est. Qđ autem de candela accensa/aliam accēdentē sine luminis sui diminutione in delucidationē dicti adducunt/falsum esse constat: non enī lumen sine substantia in quo subiectatur in alteram transfertur candelam (accidens enī de subiecto in subiectum non migrat) substantia igitur lucida quam in candele capite flagitare cernimus nisi continuo de corpore candele restauretur/citius ad incēsionem adductarum candelarum consumeretur. Disci. Ad aliud autem quid dicis? Nam vt aiunt/indiuisibilis punctus ad diuisionem linee in vtraq; parte totus cadit: sic ⁊ anima. Magister. Punctum esse in linea libro octauo reprobatum est, esto aūt actu sit: vel destruitur si actionē

Augustinus

diuisionis accipit: aut in alteram par
reliqua esset actu infinita: quia termi
dem clausa termino extrinseco/sed intrinseco,
nea puncta in potentia fuere: que diuisione facta in actū
gister. Probe. Sic quidam in planta vel bruto/vnam actu
tentia plures: que diuisione consummata in actum prodeu
prioris: ⁊ beneficio corporis celestis/calore coagente. Huius
est seminaria excitare. Cubantur enī oua a calore fi
uise plante/plantam dicunt imperfectam. Facile
partium similitudinem: vtrobiq; enim manet
surculo autem absciso/⁊ si radix non sit (cuiu
ciens: tamen cibus per poros donec radices
pe radix non nisi per poros solet alimentur
deficiet planta ⁊ emoritur. Facile autem iuua
lus in fissuram ne concrescant extrema immittit
iusce generis animalium partes diuisionis/animali
posse perfici propter partium maiorem diuersitatem.
gestio celebratur in singulis partibus reperitur. At v
libro quem de anime quantitate pretitulauit: non modo in
tamen brutalem/nec loco contineri: ⁊ ideo corporalem quanti
bere docuit. Id quoq; non omnino extranea similitudine explicuit.
nomen per litteras tanꝙ per partes diuidi possit: intelligentia tamen seu significatio non potest: quia nec longa/nec lata est. Sicut autem laniato corpore anima discedit: sic diuisum nomen significationem quam habuerat perdit. In quibusdam tamen nominibus viuunt partes literarū: quasi frustra corporum anima non diuisa: vt in hoc nomine lucifer: qđ in duas partes sectum/in vtraq; viuit: vel potius quasi viuit: non enī eandem vitam: id est significationem habet diuisum quā integrum. Discipulus. Nescio si expressior similitudo ad hanc rem demonstrandā inueniri possit. Jam tamen in mentē venit: qđ nudiustertius ad dissoluendam hanc de partibilitate sensitiue anime questionem in medium attulit ignotus quidam: quem habitus ⁊ mores delyrum magis ꝙ philosophum ostentabant. Magister. Quid ait is? Non enim amictus corporis magnopere/sed dicentis verba pēsanda sunt. Discipulus. Dicebat is: brutalem animam per se quidem indiuisibilem esse: per accidens autem diuidi posse ad diuisionē corporis qđ informat. Magister. Non preter philosophiam locutus est: nam ⁊ diuus Augustinus in loco quo supra/positionem hanc non improbat: sed doctissimorum virorum esse affirmat. Nos ad alia properemus. e regione quippe campum spaciosissimū intueor/cui nomen est origo.

Quō aīa sensitiua sit diuisibilis.

Sextus campus originis. De origine anime gentiliū ⁊ catholicorū opiniones sub breuitate recitantur: ⁊ manicheorum insania hic improbatur: quia dicit animā esse partē diuine substantie. Ca. XIX Discipulus.

nũ arbitrare: Magister. Id quod
entium phos attonitos reddidit: sex
...tos perniciose errare/ceteros sententiã suã
... quia verius salubriusq́ de essentia ⁊ origine anime di-
bore perquirere coegit. Disci. In primis de philosophis
e absoluas. Magister. Philosophorũ positiones in pn-
saltem vniuersali sermone cõmemorauimus: nec tam neces-
...nes singillatim explicare. Stoici animã corporeã
...didit. Democritus ignem affirmauit. Diogenes
...e aeream esse voluere. Permenides ex terra
aqua. Epicurus ex igne/aere/⁊ spiritu mixtã.
. Anima est aer conceptus ore/ deferuefact[9]
diffusus in corpus. Empedocles ex quatuor
...guinẽ cordi diffusum. Chrysippus spm̃. Hiparc[9]
...or: Igne[9] est ollis vigor. Heraclit[9] scintillã stellar[ũ]
...ationẽ humidã. Philola[9] Aristoxenes harmoniã.
...as: affirmãs animã esse harmoniã ex ptib[9] corpis ite
. Dinarchus quatuor elementorũ ꝯcordiã harmonicã:
...ddã ⁊ semper mouens Xenocrates numerũ maxime vir-
...goras ⁊ Plato numerũ se mouentem. Anaxagoras intellectum.
...s endelechiam siue actum ⁊ corporis formã. Et rursus de origine
discrepantes: quidam eam semper fuisse: alij incepisse tradidere. Talium sen-
tentias diuus Hieronymus nostris cõmiscens/ quinq́ precipuas opiniones
de origine anĩe cõmemorat: scribens Marcellino ⁊ Anapsichie/dicens: Su-
per anime statu memini vestre questiuncule/imo maxime ecclesiastice questio-
nis. Utrũ lapsa sit de celo (vt Pythagoras phs/oẽs platonici ⁊ Origenes
putãt) anima. An a ꝓpria dei substantia. vt Stoici. Manicheus ⁊ Hispanie
Priscilliani hereses suspicant. An in thesauro habeãtur dei olim condite: vt
q̃dam ecclesiastici stulta persuasione confidũt. An quotidie a deo fiant ⁊ mit-
Joh. 5. c. — tantur in corporali ſm id quod in euangelio scriptum est: Pater meus vsq́
Tertulianus. — modo operatur/⁊ ego operor. An certe ex traduce. vt Tertulianus/ Apolli-
Appollinaris — naris/⁊ maxima pars occidẽtalium autumant: vt quodãmodo corpus ex cor-
Augustinus — pore/sic anima nascatur ex anima: ⁊ simili cum brutis animantibus conditio-
ne subsistat. Hec ille. Augustinus quoq́ easdem opiniones/ dempta/secunda
Hieronymus — in libro tertio de libero arbitrio. Item in epistola ad Marcellinum/in episto-
Improbatur — la ad sanctum Hieronymũ de origine anime in epistola ad Optatum de eodẽ
error Mani- — recitauit: sed nullam amplexus in sententia aliq̃diu suspensus ꝑmansit. Ma-
cheorum. — nicheorum tamen errorem semper refutauit: quem ⁊ beatus Hieronymus in
expositione fidei ad Damasum papam anathematisat. Tanto enim facilius
hic error conuincitur quanto manifestiore cõtradictione in angaria se conclu-
sit. Si enim anima dei pars est/creata esse nequit: creatam tamen dicit/ qui
ipsam de dei substantia productam intelligit. Amplius dei essentiam nõ om-
nino simplicem/sed particulis distributam quot sunt anime: rursus dei patrẽ
toti homini imperfectiorem: aut quãlibet animarum immensam/omnipoten-
tem/⁊ si que talia de deo verificantur/dici necesse est: ⁊ quod execrabilius est:
deum peccatis obnoxium/sicq́ eternis supplicijs cruciandum necessario se-
Augustinus — quitur. Hunc errorem a diuo Augustino multifarie explosum relinquemus:

si prius vnum testimoniũ ex ipsius l...
ca. 22. circa finẽ intulit. Si Manic...
dei naturã sicuti est incõmutabilem atq́ o...
nocere nulla res possit: animã vero que voluntate...
cato corrũpi potuit atq́ ita incõmutabilis luce priuari: n...
nature que dei est: sed ab illo conditã longe imparẽ condi-
tate sentirent. hec ibi. Qui vero duplicẽ aĩam in hoĩe/vna...
uentem ad malum ⁊ bonã facere nequeuntẽ fabulan...
auget. Nã fingunt: cũ deus videret q̃nta labes...
suis: nisi aliq̃d aduerse genti opponeret et ei...
animã bonã: de cuius cõmixtione cũ malo e...
bricatus. Errorẽ hunc teterrimũ diuus A...
tra Fortunatũ funditus eliminauit. Quid e...
tuit: q̃ omnipotentẽ aliquã aduersam gentẽ t...
niones in cãpo imortalitatis ventilabim[9]. Pri...
cipales/q̃ dicũt aĩam vel aerẽ/fumũ/flatũ/ignẽ s...
uentẽ cor ⁊c. sapiẽs p[...]us li. Sap. c. 2. refutauit. et ...
tes docuit. Nunc duas vltimas sub breuitate ꝑcurra...

Anime nõ sunt ex traduce: sed sing... lis corporibus a deo creãtur noue ⁊ in... tur. Opinio Auicẽne de intelligentiarũ ꝓdu ctione refutatur. Cap. XX. Dis.

Animas ꝓcreari ex traduce/ꝑter scripturarũ auctoritates quas di-
uus pater Augustinus in prefatis epistolis resoluit: id maxime ar- — Preter chri-
guebat: q2 ab Adam omnes nascimur filij ire. Non aũt ratione car- — stum et mariã
nis (cui peccatũ inesse nemo sanus credit) igiť ratione anime: que ex anima il- — matrẽ eius
lius traducať: vel vt corpus de corpore/vel vt lucerna de lucerna accendiť:
aut in semine a parẽtis aĩa simul decindať. Discussis aũt falsitatis tenebris — Li. 2. senten.
hec quoq́ opinio reiecta est: et singulas aĩas singulis nascentibus quotidie a — dis. 28.
deo fieri/vt rationi et fidei ꝯsonũ receptũ et approbatũ est: tum ab Augusti- — Aug[9]. c. 13.
no/tum a Hieronymo: q̃ pre ceteris hanc questionẽ elaborauere. Vñ Aug. li.
de eccle. dog. sic ait: Animas hominũ non esse ab initio inter ceteras intelle-
ctuales naturas/nec simul creatas: sicut Origenes fingit: neq́ cũ corporib[9]
per coitũ seminanť: sicut Luciferiani/Cirillus et aliq̃ latinorꝫ presumptores
affirmant: sed dicimus corpus tm̃ coniugij copula seminari: creationẽ vero — Idem de spũ
anime solum creatorẽ nosse: eiusq́ iudicio corpus coagulari in vulua/ et com- — et anima.
pingi atq́ formari: ac formato iam corpore animã creari atq́ infundi: vt vi- — Anima crean-
uat in vtero homo ex anima ꝯstans et corpore: et egrediatur viuus ex vtero — do infunditur
plenus humana substantia. attestať idem glo. in. c. qđ vero. 32. q. 2. Cõsentit — Hieronymus
diuus Hirrony. li. 2. contra Rufinũ. et in epl'a ad eundẽ. et regius ꝓpheta di- — Ps̃. 32.
cens: Qui finxit singillatim corda eorꝫ. Esaias quoq́ ait in persona dñi: Om- — Esaias. c. 57.
nem flatũ ego feci. quas scripturas de aĩab[9] exponunt. Aristo. q̃q́ li. de aĩa — Aristoteles.
libus. 16. solum intellectũ ab extrinseco aduenire docuit. Quod aũt Auicen- — Auicẽna. li. 9.
na in sua metaphysica de intelligentiarũ vnius ab alia/insuper ad animarũ
ab intelligentijs productione disseruit: et auctor libro causarũ eundem secu-

atũ et catholice assertioni contrariũ

...ia simplex: nec ex materia ...c spũali cõposita physice: licet cõ ...etaphysica compositione. Ca XXI. Magister.

...õnulli et si aĩas vt dictũ est/singulas singulis
...astruant/immateriales tñ illas esse non ad
...facilius q̃ obijciunt ꝓpellere valeant: aĩas
...tuali: extensionis/priuatiõis et corruptio/
...mant. Facile vtrũq3 sine philosophie et fi=
...s tñ nec de materia corporali/nec spũali: sʒ de
...er sniaꝝ li.2.di.17.et Dionysius li.de diuinis no.
...pe spũales: sicut sunt incorpales ita et immateria=
...ccle.dog.omnẽ creaturã corporeã dicit: mox causaʒ
...it: Quia nõ vbiq3 sunt/sed localiter circũscribunt: si=
...audit: vt posthac declarabit. Idẽ in epl'a ad Hiero.de ori
...Dis. Simplex igit essentia est aĩa? Magi. Simplex est
...nem cõpositionis physice: que est ex materia et forma naturali.
cõposita vero est cõpositiõe metaphysica: que est ex realitate et realitate: qua
rum vna se habet in potentia vt qd: altera in actu vt quo. ab illa genus/ab
Boetius. ista differentia sumit. Hinc Boetius lib.de trinitate: In omĩ qd est citra pri=
mũ/est hoc et hoc.i.qd est et quo est. Est et in ea accidentis et subiecti cõposi
Aug.c.6.et c. tio.de luce em̃ in tenebras: de scientia in ignorantiã mutabilis est: de illa Au
10.de ciui. gu.li.6.de trini.et.11.de ciui.dei/disseruit: Nos reliqua percurramus.

Excusat se auctor de tarditate ad respõdendum: et positiões de anima vegetatiua et sensitiua enumerat. Cap. XXII. Dis.

Que de origine et substantia anime digesta sunt/de sola intellectiua
intelligenda inducta testimonia persuadent. de vegetatiua igitur
et sensitiua q̃d astruis? Mag. Difficiles difficillimis questiones
accumulas/nõ aduertens/materias grandes (vt inquit Hiero.) ingenia par
Hieronymus ua ferre nõ posse. insup q̃ odiosum sit/ex multis positiõibus vnam preferre
nihilipendis. Ego aũt econtrario ad respõdendum efficior tardior: quo in=
genij paruitatẽ/stili ruditatẽ et epitomatis prescriptos limites cõsidero at=
tentius. quorũ primum arcana nature nõ penetrat: alterũ sane conceptũ ob=
scurius explicat: vltimum nec selectũ corroborare/nec neglectum sinit ratio=
nibus confutare. Dis. In singulis his eo facilius veniam dabo/quo min⁹
ea a te exquiro. plano aũt sermone ad propositam questionem respondere te
Opiniones plurimũ hortor. Mag. De brutali aĩa diuersi diuersas protulere sentẽtias
de aĩa brutis. Asserentibus alijs a creatore omniũ has aĩas in primordio ex materia qua
dam spirituali productas: consequenter vero ex illis in specie cõsimiles acti=
one nature eductas. Alijs oppositũ tuentibus/visum est eas et a primordio

et deinceps a solo creatore de nihilo ...
Augustini libro de vera religione dicentis ...
quia deus vtiq3 summa vita est/et ipse est ...
de animantibus terre marisq3 sermonẽ texe...
rum et deficient et in puluerem suum reuert...
abuntur: et renouabis faciẽ terre. Ceteris ...
questrantibus/persuasum est animã ab anima ...
aut partium separationẽ/sed quemadmodum ...
dendo sine luminis proprij diminutione ...
ma (vt aiunt) indiuisibilis sit: ad diuisione...
cadit. sicut cernere est in surculi decerptione...
nec ea sententia satis perspicua videt. placu...
ris a primordiali rerũ origine beneficio cre...
ta ratione seminali esse cepisse. deinceps autem
re actionem ex inditis a creatore elementis gener...
te celorũ influxu in propatulum prodire: ſm q̃ scri...
aque reptile aĩe viuentis ꝛc̃. Hec sententia verbis diu...
set: que ex egregio de trinitate ipsius volumine li.9.cum
inseruimus. et lib.de eccle.dog.ait: Animaliũ vero anime ...
nis viuacitate nascunt/et cum carnis morte finiunt. Simile in lib...
tu et anima legitur. Libro quoq3 de animalibus Aristo. idem sensisse ...
Sunt tamen qui nec semen/nec celi influxũ viuentes substantias attingere
concedunt. agens equidem prestantius est passo: omne autem viuens prestan
tius est non viuente. ex.12.de ciui.dei. inanimati igit celi: et quelibet semina
viuentem animam attingere nequeunt. Omnis itaq3 anime causalitatẽ deo
immediatius attribuunt: nec tamen animas tales creari admittunt. Creatio
namq3 nullam pro recipiẽda forma materiã exigit. sicut in plantis et anima
libus esse conspicimus. Hec positio et si philosophie principijs innitat: pre=
cedenti tamen preiudiciũ non facit. Nam quod de nobilitate agẽtis assumit:
non ratione essentiarũ/sed causalitate accipi potest. nobilius est enim agere
q̃ pati. vel quia in simplicibus et vniuocis locũ habet: celum aũt et semina=
ria vis vnã causam aggregãt: cuius ad minus pars vna equiuoca est ad for
mam introducendam. Celum insuper inanimatũ ex his que libro septimo di
gesta sunt concedimus. Seminaria autem elementa omnino mortua dicere
non possumus. viuunt enim semina/accepta a creatore vita latenti: que opor Semen viuit
tunis temperamentorum occasionibus excitata erumpit/et species suas per=
agit: iuxta sancti Augustini traditionem.

VII. Campus imortalitatis. inq̃sitio imortalitatis aĩe multoꝝ fuit: sed inuentio paucorũ. quoꝝ nonnulli ob amorẽ alterius vite necauere seipsos: quod tñ minime licet. insup quibus rationibus tum a Platone tũ ab alijs aĩe imortalitas ꝑsuasa sit. Ca.XXIII. Dis.

so campũ intueor auidius percurra-
ubitu hic liber finē accipiat. Mag. Haud
npũ innumeris anfractibus interceptũ va
sitũ celeriore cursu percurrendũ mones. nã
vera beatitudine et aīe immortalitate disse-
ntationibus hec inuenire conãtes: vix pau-
.tes ocio/do.trinisq; subtilissimis eruditi/
ortalitatē ꝯuenire potuerunt. Qui tñ aīe bea-
.verã: ad miserias eã q̃ppe vite hui⁹ etiã
..Dis. Lento igit̃ passo hec duo ꝑ ordinē
atē phoꝝ nõnulli cũ didicissent/amore futu
lerũt. vt Cleãtes/Chrysippus/Zeno/Em-
li.3.c.18. istitutionũ. et btũs Hiero. sup Da
oꝝ inferos et immortales aīas ꝯcessisse astruit.
..is libro vbi de immortalitate aīe disputat/se p̃
q; ita ex hac vita emigrasse ad eam quã credidit es-
ui. dei. ca. 22 refert. Verũ in eodem: nulli hoīm lice-
.truculentas inijcere abunde deducit. Nos huiuscemodi
ꝓ affirmanda aīe immortalitate ꝯsulto preterimus: nec
.risto. in lib. de anima/in metaphysica: aut in ethicis scripta cer
.idens demonstratio colligi poterit. Ceterũ in de aīalibus solum in
.tellectũ ab extrinseco aduenire astruit. in lib. vero de pomo et morte (si ipsi⁹
est) id clarius expressit. Dis. Platonis aũt argumentũ quod est cui Theo-
brotus tantum credidit? Mag. Numerus seipsum mouens indeficiens est:
anima numerus est seipsum mouens: non igit̃ anima interire põt. Dis. Nu-
merum et motum inter accidentia connumerari. lib. 8. digestũ est: aīam vero
substantiã esse que in. 10. lib. tractata sunt cõprobant. sic syllogismi premissi
alteram ꝓpositionē falsam esse necessario sequit̃. Mag. Numerũ numeran
tem et motũ se mouentē (qualem Plato credidit animã) substãtiã esse/nihil
horũ que disseruimus prohibet. vñ cum in mouentibus et motibus deuenien
dum sit ad id quod ex se mouet̃: non participatione motus/ preter intellectũ
nullum aliud assignari potest. Prima nempe causa immobilis est: et primũ
corporum stare potest: in ipso eñ motus a substantia secernit̃. Dis. Num et
anima exuta corpore ipsum mouere desinit? Magi. Etiam fili. Accessori⁹
equidem est hic motus. Unde debita corporis harmonia corrupta/motus vi
uificationis in eo desinit: et aīa (que sine tali motu corpus nõ informat) rece-
dit: seipsam aũt motu intellectuali mouere in perpetuũ non cessabit: intelle-
ctis eñ alijs super seipsum reflectit̃ motus: et circularis efficit̃. nunq̃ enim
Aug. de trini. li. 14. c. 10. Aīa seipsam itelligit semp
seipsam intelligere destitit ex quo esse cepit. ait Aureli⁹. Dis. Habet igitur
motus sui principiũ? Ma. Aīam sui esse/ deũ habere auctorē cognouimus:
quõ ergo motũ ipsius q̃ viuit principio carere dicemus? Uides q: rotũditas
motui cõgruit: facilius eñ mouet̃ qđ magis rotũdum est: maximũ igit̃ rotũ
dum q̃ rotundius dari nõ posset/si super ꝑfecte planũ caderet/motũ ꝯtinua-
ret sine termino: esset nãq; mouens et mobile. Sic intellectualis natura ex q̃
esse cepit/seipsam sine fine intelligit: et cũ alta cognoscit/ratiocinãdo se mo-
uet. vt q̃ttuor nõ sunt duo: q̃ q̃ttuor tria ꝯtinet: duo aũt tria nõ habent. pari-
formiter et in ceteris. Preterea tp̃s inter corruptiõis causas Aristoteles cõ-

memorat. que eñ corrumpunt̃/genera
sum est cũ sit numerus/ab aīa depe
tempus se habet vt visus ad oculum: q ..
bet ab oculo q; visus est. sic aīa in mensurati
sum varia instrumenta fabricat. Motus ita
rari nõ habet: tꝑe finiri neq̃t: ideo perpetuue
vel motus põt aīe mensurandi ac numerand
motu suo intellectiuo. Uñ ratio circuli ante
gitur: hec tñ in aīa rationali reperit̃: silr̃ et ceterem
incorruptibiles scibiliũ veritates: quare r aīam im-
erit. Dis. Non mediocriter mouet: q: veritates inua
stractas intelligit cõplicat: et addiscenti miro modo
nec in talibus corpore necessario vtit̃. lin. oidius
oculis: et quoad fieri potest mentē supra corp
ꝓphete in extasi aut raptu/silr̃ et in somnis sec
aũt ab omi corꝑali mole liberata aīa talia intuet̃.
Confirmat hoc: q; marcescēte corpore/reddit̃ aīa
veritates expeditior: nec a maxime intelligibilibu
solubiles potentie ab excellēti sensibili corrumpunt̃.
turale frustratoriũ esse neq̃t. li. 3. de aīa. 2. phys. et. 1. de ce
astruit. Omnes hoīes aũt naturali desiderio beatitudinē appetunt. ait san-
ctus Aug⁹. li. 3. de tri. ca. 8. et Aristo. primo ethicoꝝ. Beatitudo vero nõ po
test haberi in hoc mundo. ſm beatũ Aug. lib. 2. de ciui. et Boetiũ lib. 3. de cõ
solatione philosophie. igitur necessariũ est aīas in aliud seculũ durare: ibiq;
desiderata beatitudinis eternitate potiri. Sed q̃d plura? Imago et resplen-
dentia viuentis in secula creatoris quomodo desineret: cum nec dies illustra-
ta sole deficeret: si in nostro hemispherio sol semper consisteret?

Quibus scripturarũ testimonijs confirmari possit anime immortalitas: et quõ anima respectu dei mortalis sit: quia mutabilis: et de duplici eius morte. Cap. XXIIII. Mag.

Sed nec q̃nopiã veritatis lumen qđ ex premissis de aīe perpetuitate — Anime imortalitas.
hausisti obtenebrari possit: ipsum sacroꝝ eloquioꝝ muro circũda: — Johannis. 2.
Uñ ait veritas: Ego vitam eternã do eis. et Aureli⁹ in eccle. dog. — Augustinus.
ca. 15. (quē librum nonnulli Gennadij dicunt) solum hoīem credimus habere
aīam substantiuã: que exuta corpore viuit: et sensus suos atq; ingenia viuaci
ter tenet. Non cũ corpore morit̃: sicut Arabs asserit. neq; postmodum interi
tura: sicut Zenon dicit: q: substantialiter viuit. Idem lib. de spiritu et anima
c. 48. dicitur. Et Dionysius de diuinis nominibus. ca. 4. Anime humane ha- — Dionysius
bent ex bonitate diuina q; sint intellectuales: et q; habeant substantialem vi
tam et inconsumptibilem. Et Cicero in lib. de senect. introducit Socratem — Cicero.
apud Platonē dicentem: Quid multa? Sic mihi persuadeo/sic sentio: cum — Testimonis
tanta celeritas animoꝝ sit: tanta memoria preteritorum/futuroꝝ prudentia: — gentium

atură que res eas continet esse morta
lem/cū in illud animoꝝ ꝯsiliū ꝓficis
ne discedā. et plura ibidē. Ualerius q̄q ma
sitū ꝯtulit. Uergilius q̄q in. 6. enei. et Oui
numerosa turba aīam immortalem credidit.
. c. penul. 24. q. 3. legant: et contrariū asseren
Dis. Si sacris lr̄is dicta firmare ꝯtēdis: q̄ cō
dissoluas necesse est. Ait enim Ap̄ls loquēs
tatē solus. et ꝓpheta Ezechiel: Anima q̄ peccaue
iter opponis: sed hec longe aliter accipiēda sunt.
alitatē habet: qui cū incōmutabilis sit: sicut vitā in
sum ꝯseruat: et ipsum nō esse impossib ile est. Anima
malum accepit esse per creationē: ⁊ a creatore ꝓpe
ationē. Ezechielis aūt vaticiniū de morte ꝑ pec
ita gratie intelligendum est. de qua in lib. Sap̄.
o animā suam. quia peccatū gratiam expellit. cuiꝰ
ous per ipsam viuit. inquit Augustinus. Est ⁊ alia
umma alienatio. s. eius a vita dei in eternitate sup
lib. 6. de ciuita. sed de hac in campo miserie. Nūc que
po lustrabimus.

Sola rationalis anima immortalis est. positio aūt Platonicorū de anima mundi: in quā plantarum et brutorū animaliū resoluendas putant exploditur: et contrariū luculentissimis testimonijs sancti Augustini astruitur: Capitulum XXV. Disci.

Augꝰ. de eccle. dog. 15. et 16.

Anime humane solum/ an et ceteris immortalitatem inesse credis? Mag. Premissum ex lib. de eccle. dog. testimoniū/ solum hoīem immortalem habere animā explicat. quod si minus est/ adducam quod in eodem ca. sequenti addit. Animaliū vero anime nō sunt substantie (intellige corruptibiles). Aū sequit: sed cū carne ipsa carnis viuacitate nascunt. et cum carnis morte finiunt: et ideo nec ratione regunt/ sicut Plato et Alexander putant: sed ad omnia nature incitamenta ducunt. Disci. Si igit iuxta Platonicoꝝ positionē immortales sunt anime etiā irrationales: arbore succisa: et bestia moriente/ vbi manent illarū anime si non corrumpunt? Ma. In animā mundi inquiunt resoluunt. nam vt aiunt/ ab ipsa sunt. Aū sicut anima rationalis tota in toto/ et tota in qualibet parte hominis est: sed non eadem officia in omnibus exercet. in oculo etenim videt: et dicit visiua. in auribus audit: et est auditiua. et sic de alijs. Sic vt aiunt/ anima mundi impartibilis in toto mundo tota ⁊c. lapidibus prestat esse: plantis vegetare: brutis sentire. Hec inquiunt ante aduentū intellectiue embrionē vegetat: et id exercitiū in nonnullis mortuis exercet: quibus et vngues et capilli crescunt. Triplicem enī gradum animarū Uarro distinguit vt refert Aurelius lib. 7. c. 25 vegetatiuū in plantis: sensitiuū in astris: que mūdi sunt oculi. et intellectiuū

Platonis et Alexādri positiones

Uarro

Aug. de ci. li. 4. c. 11.

De potentijs an

in quo hoīes deo videnť similes. Solos e
credidit: qui eū aīam motu ac ratione mund
et ipse (vt ait Aurelius) dicit deū se arbitrar
mundum esse deū. Alludit Uergil. cū ait: Jup
cunq̄ mouet. Plato aūt mundum esse ani
sidera instanter affirmat. vnde et homo
dicitur. hoc aūt q̄ improprie diceret: si
homo similitudinē gerit/ animā non hab
tus/ ordo et discretio est: ipsa quoq̄ num
mirū si Aristoteles eamipsam naturā sa
plexionis dicere voluere. Singuli tū posit
differendi locus nō est) in illa nō modo aīas
ꝓductiones: nō quidem tempore/ sed natura pre
nec formas vt in rebus sunt ⁊ in mundi anima fm
tantūmodo differre: Multa secretiora quedam ph
di declarationē explicanda veniunt: que ꝯsultius in
preterimus. Augustinus vero in locis prenominatis
di satis exterminat. Quid aūt de animabus stellarū/ et ex
rum mundi partiū sentiam. lib. 7. non omnino preterisse memini:
clusionem igitur in premisso ex lib. de ecclesiasticis dogmatibus capitulo tenendam censes? Magi. Etiā fili. Aū et in lib. de fide ad Petrū loquens ait. Quosdam spiritus sic deus creauit vt semper essent: q̄sdam vero vt q̄nq̄ spiritus desinerent: illos itaq̄ desituros. quosdā ex aqua: quosdam q̄sic voluit ꝓduxit ex terra. et infra: Spiritus oīm animalium tādiu spiritus sunt/ q̄diu in corporibus viuunt. anima q̄ppe que rationis capax diuinitus facta non est/ cū carne sua et incipit et desinit viuere: quia qn̄ corpori vitā non tribuit/ et ipsa nō viuit. Atq̄ ita miro modo cum omni carni anima sit causa viuendi/ spiritus tū irrationalis tamdiu viuit q̄diu in carne manere potuerit: et dū a carne sua separat extinguit. Alludit dictis q̄d beatus Greg. in. 4. dialogoꝝ de triplici spū a deo creato astruit. Dis. De ratiōe vero quā idē locus a brutis seiungit/ q̄d ais? Mag. Tu primū quid te moueat exponas.

Augustinus

Gregorius

Animalibus brutis inesse rationem imperfectam et informem quomodo concedi et argui possit ex his que operari solent. Capitulum XXVI Discipulus.

Ne multa preter ordinē cōmiscere videamur/ ꝓprio capite de hoc loqui exordiamur. Uides ne (vt a minimis ad maiora ascendam) araneas circa ediū fenestras telas suas ordinatim contexere: et in centro vel circūferentia predam aduolitantē. s. muscā diligēter obseruare? Formicas in estate granoꝝ aceruū comportare: in ꝯseruādis singulari industria vti? Itē hyrundines q̄ artificiose ex luto nidos ꝯglutinare/ omni vidēti perspicuū est. Quid dicam de canibus: q̄bus tanta inest discretio: vt dn̄m ab alienigena/ latronē et homicidā ab insonte in vindicta secludant: in biuio feram altera declinasse parte syllogisant. Ciconiarū/ equoꝝ et elephantum naturas longum esset commemorare: q̄ singulari prediti noscuntur ingenio.

Plinius.

m scripsisse Hierony. lib. de viris illustr.
rationabilibus nō omnino adimere voluerit
nē / sed rationē informem dicere possumus:
ratione confusus est / et informis: formatur aūt
scernēte: sic brutoꝝ discursus si q̄s in ope
stinctus. Huius in hoīe simile quodāmo/
haud ignoramus. Nunq̄d qui vocabu
differentias litterarū / syllabarū et vocū
discursum esse bene aut male dijudicat
posset: qua ex his que sensu deprehen-
tū esse hunc discursum / cū nesciat si bene/
vim rationē nonnulli appellant: cū discur
omnino a ratione seiungi nō possit. Vn̄ et Aure
7. Inest sensibus irrationabiliū aīaliū et si scientia
am scientie similitudo. Ait aūt: scientia nullo mo-
ad Petrū scribit: nullam intelligendi facultatē diui-
Dauid rex: Nolite fieri sicut equus et mulus q̄bus non
imperfectioribus aūt operibus: vtputa grana illo vel il-
nere: telam in fenestra potius q̄ꝫ alia domus parte texere ꝛc. par-
tim ex experimento ꝛ memoria preteritoꝝ est in his que experte sunt: partim
ex nature instinctu. Nam telam texit aranea / et grana colligit recenter for-
mica ꝓducta. operatur aūt et inclinat nature instinctus in eisdem specie ad
similia: ideo omnes hyrundines similes nidos / aranee telas similes fabricāt
Qui aūt cognitione ratiocinatiua operant̄: opus ad placitū variant. Vn̄ nec
omnes hoīes scriptores: et q̄ scriptores / nō similibus characteribus scribūt.
Dis. Aperte loqueris: nec alia dilucidatione opus est. Ad alterum quod Au-
gustinus in premissis verbis innuit: animarū. s. regressum sermonē vertam.

De reuolutione animarum a celo in humana et bestiarum corpora; et de ingressu earūdem in celum: qui et quid philosophi senserunt.

Capitulum XVII. Magister.

NOn omnibus quibus (vtcunq̄ꝫ) anime immortalitas innotuit cau-
sa coniunctionis cū corpore / et recessus ab eodem eque patuit. In
primis aūt opinionē illoꝝ qui animas tp̄e precessisse corpora vo-
luere sub breuitate transcurramus: dehinc innixam veritati sententiā tenea-
Pytgagore platonis et aliorū error circa reuolutionē aīaꝝ — mus. Di. Probe. Ma. Pythagoram aūt primum μετεμψυχωσιν id est
transanimationē docuisse: et adeo q̄dem generalem / vt animarū nostrarū in
bestias / ei rursus bestiarū in hoīes / et talium in plantas transitū crederet.
Hinc vt testat̄ diuus Hieronymus lib. 2. contra Iouinianū ca 35. pythagori-
Hieronymus — ci omne quod mouet̄ et viuit edendum nō putant: ꝛ eiusdem criminis reos ar-
bitrantur qui abietem / quercūue succiderint: cuius parricide sunt et venefici
Ipse insuper Pythagoras se dicit in bello troiano fuisse militē Euphorbū
Ouidius — et ibi occisum a Menelao: qui minor Atrides dicebat̄. Vnde Ouidius li. 15.
μεταμορφώσεων de transformatis opinionē Pythagore pertractans / in
persona ipsius ait: Ipse ego me memini troiani tp̄e belli / Pantoides Eu-

phorbus eram: cui pectore quond
Atride: ꝛ rursus in eodem: Morte care
uis domibus viuunt habitantq̄ꝫ recepte.
ꝛ illinc huc venit. hinc illuc ꝛ quoslibet o
humana in corpora transit: Inq̄ꝫ feras noste
nouis facilis signatur terra figuris: Nec ma
easdem: Sed tamen est eadem: animam nec
docet migrare figuras. Plato altissimarū
thagore dogmata audiens / non modo nō
minum post mortem reuolui vsq̄ꝫ ad corpo
secuti Apuleius / Plotinus / Porphyrius /
Origenes quoq̄ꝫ nōnulla q̄uis impia de
alij omnes animas puras ab initio conditas
contagione corporis libere sunt / celum possider
latenti desyderio de celo prospicere: ꝛ pondere terr
in inferiora dilabi / corporibus diuersis coniungi ꝛ
purgatas / non ea qua descenderūt porta ad super
in celo portas pro descensu ꝛ ascēsu animarū / Mac
pionis ad mentem Platonicorum explanat. Prima est porta hominum
descensus: cancer. s. Altera Capricornus porta deorum: qua rursus ascenden-
tes anime immortalitatem deorum consequuntur. Galaxia autem per signife-
rum protensus circulus locus est beatorū. Cetera autem signa transeuntes /
quasi ebrie ex visis diuersis obliuiscuntur eorū que habebant in celo. In sphe-
ra Saturni acquirunt intelligentiā: in Ioue vim agendi: in Marte animosi-
tatis ardorem: in Sole sentiendi opinandiq̄ꝫ naturam: in venere motus volu-
ptatum: Mercurio interpretandi vigorem: in Luna vim augurandi. Purga-
tas quoq̄ꝫ euocari ad letheum fluuium: vt inde bibētes obliuiscant̄ preteritoꝝ
maloꝝ que in corporibus passe sunt / ꝛ ad supera conscendāt: ꝛ ab his rursus in
inferiora reuerti cupiāt. vnde Vergilius platonice dixit: Letheum ad fluuiū — Verg. 6. eneı.
deus euocat agmine magno (sc3 animas) Scilicet imemores supera conuexa
reuisent: Rursus ꝛ incipiant in corpora velle reuerti. Intantū etiā Apuleius — Apuleius
desipuit: vt in li. de deo Socratis assereret animas hominū in demones trāsi-
re / vel lares si boni sunt / vel lemures siue laruas si mali. Manes autē deos di-
cūt. Varro autem animarū reuersionē ita constrinxit: vt nō in bestiarum / sed — Varro
ꝓpria corpora redire eas diceret. Porphyrius quoq̄ꝫ: ꝛ Iamblicus idem as-
seruit: ꝛ post purgationē de celo nō reuersuras amplius in alia corpora. Pur-
gationē vero animarū / quā theurgiam dicunt / ꝛ has falsas opiniones Aure- — Aug⁹. de ciui. li. 22. c. 28.
lius libro. 9. et. 10. de ciuitate sufficienter cribrauit. Et beatus Ambro. li. de
fide resurrectionis. c. penultimo ꝛ vltimo huius figmenti auctores irridet / di- — Ambrosius
cens: Neq̄ꝫ enim mirum debet videri q̄ credetis vos in bestias posse mutari
qui bestias adoratis. Discipulus. Pythagoram / Platonem / Porphyriū
ac ceteros gentilitatis caligine obfuscatos in difficillimis questionibus / ani-
marum scilicet origine ꝛ perpetuitate errasse paruifacio. Originē vero quē
singulari ingenio ꝛ vite puritate claruisse: ꝛ sacras literas non modo legisse
verumetiam abunde exposuisse ferunt: in dictis questionibus delyrasse / quis
facile crederet? Magi. Nemo nisi qui eius scripta singulari diligentia consi-
derauere. Discipulus. Et qui fuere isti? Magister. Diuus Hieronymus ꝛ

sanctitate clarissimi. Discipulus.
enis circa animas errore deducas.

e lapsu animarū de celo
dem in demones: ⁊ de sal-
Ca. XXVIII Magi.

uitum scribens inter ceteros errores Ori
αρχων. id est de principijs docuit etiam
ostendit: ⁊ in expositione fidei ad Dama-
eū Origenes (vt plano sermone pauca re
os: vbi que postq̄ peccauerunt deiectas
pora/tanq̄ in carceres pro delicti qualitate:
ora conuerti: in alio mundo demones fieri: demo
meliora conuerti: in alio mundo vel mūdis per sup
poribus erudiri: et rursus ad angelicam peruenire
negligētius non egerimus/in corporibus angelos
am angelum ⁊ demonem (quos vnius asserit na-
re/sed diuersarum voluntatum) pro magnitudine negligentie ⁊ stulticie
iumentum posse fieri: et pro dolore penarum ⁊ ignis ardore magis ac ma-
gis eligere vt brutum animal sit: ⁊ in aquis habitet ac fluctibus: ac corpus as-
sumere huius vel illius pecoris. Et q̄uis hec dogmata nō iuxta suam senten-
Epiphanius tiam in primo periarchon dicat: in sequentibus tamen multa alia erronea in-
ducens suam fatetur: vt patet per Hieronymū quo supra. Epiphanius quoq̄
in epistola ad Johannē hierosolymitanū episcopum (quā sanctus Hierony-
mus e greco in latinum transtulit) Origenem hec sensisse libere astruit. Insu
per ⁊ discipulos suos docuisse: ne quis oret in celum ascendere: ne peius iterū
peccās q̄ ante peccauerat/rursus precipitetur in mundū. Propter has nāq̄
animarū circulationes diuersos sibi inuicem succedere mundos sensit ⁊ scri-
Augustinus psit: inquit diuus Augustinus libro.11. de ciuitate dei. c.23. Errorē hunc pessi
mum Augstinus varijs locis cōfutat: vtputa li.11.c.23. libro.12.c.13. libro.19.
ca.20. in epistola ad sanctū Hieronymū de origine anime: de eodem ad Euo-
dium ⁊ Optatum. ⁊ libro.12. de trinitate ca. vltimo. Sacri etiam canones er-
rorem istum inter hereses damnant. 24.q.3. ca. penultimo.

Qd anima non est in corpore vt in carcere in quo luat in celo commissa: sed vt in proprio perfectibili. Ca. XXIX Disci.

Catholica positio. Explosa vanitate/quid tenendum sit videamus. Magister. Animas rationales quotidie singulis corporibus sufficienter dispositis singulas a deo creari ⁊ simul infundi ex prioribus liquet. Infundūtur autem non vt carceribus in quibus nescio que priora delicta luant: que eñ simul infundendo creantur/prius non erant/nec peccauerunt. Hinc ⁊ apl's lo-
Roma.9.c. quēs de Jacob et Esau ait: Cum enim nondum nati fuissent: aut aliquid boni egissent/aut mali/ex vocāte dictum est: Jacob dilexi: esau autem odio habui

Rursus qui carceribus penaliter includ
si possunt effugiūt. anime autem tali am
apostoli vocem: non expoliari/sed super
idem dixit desiderium habens dissolui ⁊ esse
homo ego/quis liberabit me de corpore
Heu mihi quia incolatus meus prolong
pturarum loca adducis: sed fortasse mini
mas exponit: Paulus non refugiebat co
ri nolebat: iuxta priorem vocem: sed vole
⁊ corruptione corporis que aggrauat anima
notanter dixit: de corpore mortis huius. Non
ceri: sed proprio perfectibili vnitur: non per
quēadmodum maledictus Auerrois somnia
vt per se forma: vt exprimit clemētina vnica de summ
lica. Cum autem talis informatio consistat in propor
in alio eadem non reperitur: ideo nec anima vnius corpo
coniungitur/sed cuiq̄ propria infunditur/creatoris voluntate
famulantes maiorem mereantur vnionem aliquando perfecte consequen
in aduentu iudicis. vnde inquit Athanasius in symbolo: Omnes homines re-
surgere habent cum corporibus suis/⁊ reddituri sunt de factis proprijs ratio
nem: ⁊ qui bona egerunt ibunt in vitam eternam: qui vero mala in ignem eter
num: que duo sequentibus campis indaganda veniunt. Discipulus. Opti-
me. Prius tamen separationem ⁊ reunionem anime ⁊ corporis latius per-
suadebis.

Quomodo aīa reuniri possit corpori exēplo deducitur: ⁊ Auerrois opinio de vnitate intellectus reprobatur. Insuper resurrectionem a gētilibus creditam ab ecclesia: christo apl'is ⁊ prophetis multipliciter attestatā esse ostenditur. Capitulū xxx Discipulus.

Anima cum in proportione quadam vnita sit corpori/necessario separabitur ꝓportione resoluta: quia vero immortalis est substantia: separata non interit/sed per se subsistit: nec tamen perpetuo desiderio suo qd ad corpus habet/cuius per se forma est frustrabitur. Natura autē idem corpus numero resolutum in cineres restaurare nō potest: restaurabitur igitur ab eo qui ipm primo ex nihilo in cōmuni omniū materia creauit: cui pmanēs vt aīa ꝓprio pfectibili reunief. Quēadmodū eñ pcutiēs vitrū in ꝓportiōe integrum vim quandā immittit/motū ⁊ sonum harmaniacū in eodē efficientem quam rupta vitri ꝓportione ⁊ integritate necesse est mox abscedere: que vis si incorruptibilis esset substantie ⁊ per se subsistere posset/donec aliqua arte vel ingenio vitro reformato reuniretur: in eodem vtiq̄ pretermissum motum ⁊ sonum continuaret. Discipulus. Placet hec manuductio: nam creationi ⁊ infusioni anime videtur plurimū conuenire. Non eñ extra Apta similitudo.

⁊ vitro immittit:sed in vitro eam concis
eat extra corpus ⁊ postea infundit:sed si
o infundit:in quo motus viuificationis et
Magister. Scite q͛d volui resumis. Discipu
cōmemoratū:q͛d nondū intelligo. Ma
dilucidare possumus: verūtamen edici
ulus. Cur Auerroim ⁊ maledictum ⁊ som
Quia hic catholicam irridens sinceritatē
edijt:⁊ dum Aristo. lucubratiōes in mul
n eum locum qui de ꝑpetuitate anime ratio
q͛ etiam rationibus ⁊ argumētationibus tele
auare conatus est:intantū vt diceret vnum es
ibus esse intellectum:qui corpus nō realiter
ed coassistendo intelligentiam prestaret. Quo dicto
obis vera quid remotius:in fide christi quid execra
Nihil profecto:sequeretur enim castos quosq̄ ac virtuo
ous auarissimis eadem labe teneri infectos:⁊ ex corpore ⁊ ani
a non vere vnum posse fieri compositum. Magister. Adde q͛d mox in se
quentib⁹ demonstrabit:omnes hoīes in eterna gloria beatificādos/eosdēq̄
in eternis cruciatibus puniendos. Si eñ vnius hominis intellectus diuina
perfrueretur visione/omnes beati erūt quorum hic idem intellectus est. Rur
sus si vnus intellectus diabolo ⁊ socijs eius adiudicabitur ad gehennam:om
nes ardebunt pariter quorū hic idem est intellectus. Discipulus. Intelligo:
sed fortasse si hic intantū desipuit: nec resurrectionē in vitam vel penam cre
didit. Magister. Credidit vtiq̄:qui ⁊ intellectum imortalem cognouit:⁊ ꝓ
pter futuras spurcitias lege Mahumetice seruiuit in eadem promissas. Nō
enim resurrectio mortuorum ⁊ alia vita a solo christo ⁊ apostolis in nouo te
stamento/ꝓphetis quoq̄ in veteri testamento predicata est: sed a gentibus
etiam prenūciata:vti clare videre est in versibus Sybille Erithree:quos di Sibylla.
uus Augustinus libro.18.c.24.de ciui.cōmemorat. Plato etiam scripsit ani Augustinus
mas ad corpora redituras:vt ante patuit: ⁊ Augustinus lib.22.de de ciuita. Labeo
ca.27.testatur. sic Vergilius/sic Pythagoras senserūt. Labeo quoq̄ ⁊ Mar Marcus.
cus Varro nōnullos resurrexisse scripserunt:vt recitat Augustinus in eodem Varro.
libro.c.28. Discipulus. Naturalibus igitur rationibus futuram resurre
ctionē venerari poterimus. Magister. Quapropter? Discipulus. Quia
vtiq̄ iam dicti philosophi eā nō ex fide possibilem crediderunt. Magister.
Verum. Attamen vel auctoritate scripturarum antecessorum suorum/vel ipsa
experientia permoti possibilem fore anime ⁊ corporis reunionem concessere:
nam naturali indagine nec a priore/nec a posteriore (vt quidam opinantur)
id sufficienter probari poterit:sed articulus est fide creditus:vt patet in sym
bolo apostolorum vbi dicitur:Carnis resurrectionē: in symbolo Niceno vbi
dicitur:resurrectionē mortuorum. In symbolo Athanasij/vnde primo addu
ctum est testimonium. Insuper dominus in euangelijs: Apostoli in suis epi
stolis:fere omnes prophete veteris legis idem luculentissimis testimonijs
astruunt:que ad presens pretereunda sunt:ea tamen diuus Augustinus in li
bro decimooctauo de ciuitate dei sufficienter deducit. Nos campum glorie
ingrediamur.

Octauus capus Glo
riē ad quā gloriā ꝑuenire
nūc corpe exuta ⁊ demū e
vniuersali reddita. Ubi in
te bonorū ⁊ malorū donec co
Quibus etiā bonis aīe bono
tur:⁊ q̄bus dotib⁹ ornenē.

F Austam felicissimāq̄ semp hanc predica
mi huius campi sepibus appropinquamus.
in eo futuram venationē/nomen ipm quo pre
videt. Neq̄ eñ crudeles/imanesq̄ bestias sentibus/sp
tibus paludibus/latitare phas est in eo loco cui nomē gloria e
Probe. Quoniā nemo hic habitabit in monte dñi/nisi qui ingredi
cula vt agnū imaculatū tollētē peccata mūdi sequaē quocūq̄ ierit in pasc
vberrimis. Qui autē ex hac lachrymarū valle egrediens macula secū defert
compunctionis oleo non linitas:nec ignis incēdio purgari poterit: sed in ex
teriores tenebras ꝓijcietur in infernum inferiorem. Macule vero que cōpun
ctionis oleo hic mollite fuerint:edacia ignis purgabūtur in eo loco quē ob id
purgatoriū dicimus:que mūdate ab omni contagione corruptionis:sicut ⁊ il
le que maculas aut nō contraxerunt/aut hic anteq̄ exirent diluerunt/euesti
gio ad superos euolabunt:vbi in placidissimis sedibus constituunē donec re
cipiant corpora:sed iam incorruptibilia que ornent/non onerēt inquit diuus
Aug⁹. li.15. de trini. c.25. Et rursus li.13. de ciui. c.7. Idem sub his verbis ex
primit dicens: Anime piorū iam sunt in requie:⁊ impiorū in tormento/donec Augustinus
eorum corpora reuiuiscant:illorum ad vitam/aliorum ad mortem perpetuā.
Et in Enchiridion. c.108. et ius pontificū.13.q.2.c.tempus. Tempus q͛d in
ter hominis mortem ⁊ vltimā resurrectionē interpositū est/animas abditis
receptaculis continet:sicut vnaqueq̄ digna est/vel requie vel erumna: pro eo
q͛d sortita est in carne dum viueret. Deducunē aūt anime ad hunc glorie mon
tem/ab angelis sanctis: vt dñs testatur de anima mendici Lazari. Nec mi
rum si ab his ducuntur in requiem/quos in labore habuere coadiutores ⁊ cu Luce.16.e
stodes:faciem tamen dei semper contēplantes:ait eñ dñs: Angeli eorū semp
vident faciem patris mei. Super quo ⁊ diuus Hieronymus. Magna inquit Matth.18.
dignitas est animarum: vt vnaqueq̄ ab ortu natiuitatis sue habeat ad sui Hieronymus.
custodiā angelū deputatū. Huic tu speciali oratione complacere stude: ⁊ in cō Angel⁹ cuiq̄
spectu eius semper praue agere ꝑtimesce: vt corporis tui proportione dissolu proprius
ta/animā tuam ad dictum glorie montem in iocunditatis campo constitutū
deducat:vbi quanta gloria/quanta deniq̄ felicitas sit enumerare quis contē
det:cum Apostolus raptus in celum tertium dicat: Nec oculus vidit:nec au
ris audiuit:nec in cor hominis ascenderunt que preparauit deus diligētibus 1. Cor.2
se. Discipulus. Credo quia vt sunt explicari sermone/aut ab humano ani Esaie.64.
mo hic cōprehendi nō possunt. Attamen de his pauca saltem ⁊ in genere dici
posse haud dubito:tu igitur q͛d ex multorū codicibus didicisti breui cōpendio

...enti... diuer
...iciū triplex.

...uero. Nec attēdo eos qui vel sue prudē-
... qđ ipsi nō fecerūt corrodentes/⁊ huiusce
... dimētis nō deberi cōmisceri calūniabunt:
... sonat qđ nō ab Aristotele ⁊ ceteris gentilibus
... ū a quocūq; dictū. Sed vt ad rem redeamus:
... possunt/sunt que de dotibus aīe catholicis
... ma nempe que hic fide/spe/⁊ charitate eterni
... am sponso suo adducta fuerit/ correspondentibus
... us: que sunt visio/dilectio ⁊ fruitio/in quibus tota
... securitatē addideris de nō finiendo. Nā vt inqt
... beata vita esse nō potest/nisi sit immortalis.

...ous felices erūt aīe potētie ...us aīa: ⁊ ꝙ essentiā dei oculis cor... hic nec alibi in ꝓpria natura vide... s sed oculis mentis: qđ sanctoꝝ testimonijs probatur. Ca. XXXI Discipulus.

Nulo amplius iam cōmemorata dilucidāda sunt/preceptor colende. Magister. Actus glorie principales ſm quos anima in deum conuertit: vt in essentiale beatitudinis premiū tres distinguunt: vi-
Actus glorie. dere scz/diligere ⁊ frui. Rationalis eñ vis cuius nunc est credere per fidem:
1. Cor. 13. ⁊ videre ꝑ speculū in enigmate: tunc videbit apte. Videbimus (inqt Johānes
1. Joh. 3. in sua canonica) ipm sicuti est/facie ad faciē. Cōcupiscibilis/cuius est hic amare: tunc diliget ꝑfecte sine interruptione. Irascibilis/cuius est hic erigi ⁊ in ardua tendere ꝑ spem: tunc apprehēdet continebitq; certe/cōtinue/⁊ cū securitate. Primo itaq; perficiet intellectus beatifica ⁊ clara visione. Secundo voluntas ꝑfectissima ⁊ suauissima dilectione. Tertio memoria firmissima securitate ⁊ cōtinua retentione: sicq; tota anima ꝑfecta iucundissimaq; fruitione.
Bernardus Unde ⁊ Bernhardus clareuallis sanct⁹ abbas: Deus futurus est intellectui plenitudo lucis: volūtati multitudo pacis: memorie continuatio eternitatis.
Beatitudo aīe inerit per potētias suas Discipulus. Beatitudo igitur primo potētijs inerit: ⁊ per has aīe? Magister. Ita nō spernende auctoritatis theologos/Bonauenturā. s. ⁊ Scotum sensisse manifestum est. Nisi eñ sic esset: tunc seclusis potentijs ita ꝙ deū nec intellectus videat nec voluntas amet/beata poterit esse anima: qđ anili fabule simile est. Verūtamē de subtiliorib⁹ questionibus hic supsedendū/⁊ temporis exiguitas/⁊ epitomatis leges iubent: neq; eñ de subtiliore distinctione potentiarum quid cuiq; tribuatur agere volui: cum irascibili inter ceteras locū dedi. Discipulus. Ad finem festinātius ꝓperas amātissime preceptor: ⁊ plurima indiscussa sub densissimis arbustis latitare pateris. Magister. Quis iā dudum epitomatis limites nos egressos video. Sed que sunt que latere non pateris? Disci. Quō ibi deum quē essentiale beatitudinis premiū astruis videbimus? Magister. Deus iuxta nature sue ꝓprietatē nec hic/nec post fina-
Si deus sit visibilis. lem resurrectionē corporeis oculis videri potest: cum ipse sit incorporeus: ita
Augustinus disseruit Augustinus ad Fortunatū scribens. Et ne cuipiam hesitatiōis aut
Joh. 1. diffidentie scrupulus remaneat/in testes assumit apostolū Johannē dicentē:

Deum nemo vidit vnq̄: vnigenitus filiu...
Paulū quoq; diuinū Timotheo scriben...
sed nec videre potest. Preter hos diuinū...
sium/Gregoriū nazanzenū quoq; idē sensisse ...
scripture locis deum ab hominibus visum le...
tis naturam/sed per assumptam sicut placuit...
ad Paulinā scribens adducit dicens: Sicut...
quascūq; vult voces se ad extra manifestat. ...
videbimus si oculis nō cernemus. Magister. ...
vtimur nō cernemus: sed oculis mētis deum ia...
deum videndū astruunt. Sic quoq; intelligen...
do corde: quoniā ipsi deum videbunt: sic ⁊ cete...
monia intelligant: de his quippe oculis ⁊ Paul...
Det vobis in agnitionē eius illuminatos oculos...

Q electi varia miraq; secretissi... ria in deo videbunt: Trinitatis scz pre... tionis: prouidētie ⁊c. nec continuitas h... visionis aliquando vastidium pariet: aut... nus mirabilia erunt post multa annoꝝ milia ꝙ̄ ab initio. Ca. XXXIII Disci.

Plane siue oculo corporis siue mentis deum visuros beatos certum est. Magister. Certissimū. Disci. Sed quid amplius videbunt? Magi. Extra deum queris aliud per quē/in quo/⁊ cum quo sunt omnia? Audi diuū Gregoriū in. xij. moraliū circa finem loquētem de sanctis omnibus. Qui intus (inquit) omnipotentis dei claritatē vident: nullo modo credendū est quia foris sit aliquid qđ ignorent. Quod dictum sanctus Bonauentura ad ea que saluti ꝑfecte necessaria sunt limitant. Erit nempe ibi (vt diu⁹ Aug. scribit in li. de triplici habitaculo) assidua lectio libri vite. i. eterne veritatis: ⁊ summe sapientie: ⁊ verbi dei/que est christi iesu visio: vbi qnicquid nos nunc latet manifestum erit. Ibi ratio manifesta est: cur hic electus est/et ille reprobatus: cur hic in regnum assumptus/⁊ ille in seruitutem redactus: cur alius in vtero moritur/alius in infantia/alius in iuuentute/alius in senectute cur alius pauper ⁊ alius diues: cur filius adultere baptizatur: ⁊ aliquando filius legitime coniugis ante baptismum moritur. Cur qui bene incipit viuere aliquando male finit: ⁊ qui male incipit se bene finit. Hec omnia ⁊ huiusmodi multa in libro vite plana ⁊ aperta omnibus erunt. Ibi omnium bonum omnibus patebit: ibi omnes inuicem suas cogitationes cognoscent: ibi minimus maiorem sine dubio habebit gloriam ꝙ̄ totum habens mundi regnum: etiam si eternum esset. Tanta iocunditas lucis eterne est: vt etiam si non liceret amplius manere in ea ꝙ̄ vnius diei mora: propter hoc solum innumerabiles anni hui⁹ vite pleni delicijs in circūfluētia tēpoꝝ bonoꝝ: recte meritoq; contēnerent. Non eñ falso aut paruo affectu dictū est: Quoniam melior est dies vna atrijs tuis super milia. Et paulo infra idem Augustinus ait: Faciē

Gregorius
Bonauētura.
Augustinus

Ps. 83.
Aug. in li. de triplici habitaculo.

...derent: nullā penā / nullū dolorē / nullāq̄
... inferno cum sanctis habitatoribus ap-
... conuerteret paradisum. Et infra in eodē
...s ⁊ ip̄m deū vt est videbimus / quantū possi-
...teros vera ⁊ certa scientia cognoscemus: tūc
...ni videndo videbimus. Tunc iustis manife-
...: incōparabilis / sine initio: sine fine ante oīa.
... / qd̄ ad filium pertinet: ⁊ p̄cedere / qd̄ ad spiri-
...ex vno natus sit / alter ex duobus p̄cessit. Et quō
...pore / sed origine: nec spiritū sanctū. Et quō oīa
... ad relationem pertinet: ⁊ quomodo mundus
... non mūdus / sed deus. Et quomodo vbiq̄ to-
... quantitate / bonus sine qualitate. Et quomodo
... immunda sine sui pollutione. Ecce fili hec ⁊ a-
...us in prefato libro / insuper in soliloquiis / meditatio
...ridion ca. 94. ⁊ in fine preclarissimi voluminis de ciuitate
... prosequitur in hoc regno videbunt electi intuentes deum et
...id amplius visuri sunt: non attendens q̄ hec visio totum homi
...bit: dicente regio propheta: Satiabor cum apparuerit gloria tua.
...lus. Petitioni mee (q̄uis minus discrete) satisfactum intelligo.
...m ex frequenti longaq̄ visione talium / anima satiata tandem fastidi-
...piet? Magister. Neutiq̄ delicie eīn ipsius (vt Augustinus in dicto
libro ait) sine fastidio satiant: que cum a beatis inueniūtur / semper tamen de-
syderantur ⁊ esuriem ⁊ sitim sine pena efficiūt. i. ardenti semp desyderio sem-
per delectant. Scriptum est eīn: Qui edunt me adhuc esurient: ⁊ qui bibunt
me adhuc sitient. Cuius etiam secreta mirabilia videntibus ea semper noua
sunt ⁊ mira: ⁊ non plus cum incipiunt videri / pariunt stuporem cernentibus:
q̄ post mille annos ⁊ milies mille. Et cū angeli ab initio mundi ea soliti sint
videre / inde hodie nō minus mirantur ea q̄ primo die.

Augustin...

Eccle. 28.

Anime beate vidēt nūc corpus christi in celo: ⁊ alia corpora intuitiue ⁊ abstractiue nō tn̄ mediante phantasmate: ⁊ sciētias hic conquisitas nō amittunt post resurrectionē: beati triplicem visionē habebūt. Ca. XXIIII. Dis.

Animarū visionem que ante corporum resurrectionem vtuntur intellectionem intelligo. Magister. Probe. Discipulus. Spiritualiū tm̄ erit / an ne etiam corporaliū? Magister. Etiam corporalium. Uident eīn nunc corpus christi ⁊ aliorū si q̄ iam plene resurrexerunt. Disci. Beatitudinis ratio hoc quidem exigit: sed quomodo hoc fieri possit / questionem habere videtur. Magister. Quapropter? Discipulus. Quoniam ex superioribus manifestum est: intellectionem sine specie intelligibili fieri non posse. hec autem a phantasmate: phantasma a speciebus receptis per organa corporis originem trahit: que exuta anima non habet. Magister. Intellectionem fieri a cognoscente intellectu pariter ⁊ ab obiecto presente in specie

intelligibili certū est: et in precedentib⁹ di...
ratur. Speciem vero intelligibilem a ph...
is sensibus abstrahi: nunc quidem necesse e...
Corpus quod corrumpit / aggrauat animā: et
sensum multa cogitantē. Tunc aūt cum carnale
re ab obiectis presentibus imediate abstrahere
intelligetq̄ nō modo abstractiue recedentibus o...
presentibus obiectis. Hinc et Auicenna libro. 6. n...
separata clarius videbit veritatem q̄ coniun...
qui noticiam quam de nouo acquirent exute...
non ab obiectis receptas / sed a deo influxas. ...
quisitis quid erit? Mag. Indeficiens labor: quo...
mortalitate anime edocti: verumetiā summi theo...
rias cumulare conati sunt: euidens argumentū est...
separatis permanere credebant. Hinc diuus Hieronym...
Paulinū ad studium cohortans ait: Discamus in terris...
perseueret in celo. Dis. Contrariū sentire visus est sanct...
lus. Magister. Ubi nam? Dis. In prima epistola ad Corinth...
lo tredecimo: vbi ait: Charitas nunq̄ excidit (et mox) scientia inquit destru-
etur. Magister. Destruetur quidem quo ad actum / non quo ad habitū. nec
enim tunc intelligendo ad phantasmata se conuertet / que nulla erunt. species
autem remanebunt. Unde et sanctus Augustinus libro. 14. de trinita. ca. 2.
Tunc inquit vite huius mortalis meminerimus: ⁊ credidisse nos aliquando
que non videbamus memoriter recoluerimus. Erit aūt vt in libro de triplici
habitaculo Augustinus testat: electis dei trina visio. Intellectualis: qua puro mentis oculo in spiritu deū videbunt et suas animas / et virtutes intimas et spiritus angelicos. Spiritualis: qua similitudines corporum in spiritu nō fallaci phantasia inspicient. qua visione etiam hodie fruuntur spiritus iustorum a corporibus exempti. Et corporalis: qua corpora cernent: quorundam splendentia vt sol: quorundam vt luna: aliorum vt stelle.

Uisio electorum triplex.
Aug. lib. 12. super Gene. ad litteram

Corporum beatorum gloria deriuatur ab anima: et qui maiore gloria fulgebit super alios se nō extollit: nec qui minore alteri inuidet sed ob mutue charitatis perfectionem quilibet de beatitudine alterius tantum gaudet quantum de illa quam ipse possidet. Ibi erit et fruitio perfecta: et ad vtrumq̄ consequendum vtilis est scientia et dei noticia hic acquisita. Capitulum tricesimumquintum. Discipulus.

sonant/beatoꝝ corpora in claritate diuer
a idē sentiendum censeo. Mag. Probe.
s verbis q̄bus et Augustinus vsus est/diuer
e voluit. cum aūt corpoꝝ gloria ab anime bea-
uenīat/vtrūq̧ exemplificans/ de corpo rib⁹ cō
laritate beatoꝝ corpora alia precellere sentiūt.
ari videnẗ: vbi beatos oībus bonis satiari conclu
abiẗ et q̄etus e it/q̄ in alijs videt q̄ sibi desunt tan
filijs seculi fieri neq̄t: vbi iuxta poete vocē: Inuid⁹
mis. Ibi aūt ꝓ inuidia charitas: ꝓ odio perfe
mus idē vrbe (queadmodum in p̄fato lib. Augu-
uit q̄ oīm/et oīm singuloꝝ erit p̄ charitatē. Ibi
et rur us inferior inuid⁹. Et in manuali ca. penul.
teipsum amares eandem beatitudinē haberet/du
: q̄ nō min⁹ gauderes ꝓ eo q̄ pro teipso. Si vero duo
plures id ipsum haberent: tantundem ꝓ singulis quantū
gauderes: si singulos sicut teipsum amares. Ergo q̄d erit in
charitate innumerabiliū beatoꝝ angeloꝝ et hoīm: vbi nullus di-
liget al ū minus q̄ seipsum? Non em̄ aliter gaudebit vnusq̄sq̧ pro singulis
alijs q̄ pro seipso: Si ergo cor hoīs de tanto bono suo vix gaudiū suum capit
et: quō capax erit tot et tantoꝝ gaudioꝝ? Et vtiq̧: q̄m quantū quisq̧ diligit
aliquē/tantū de bono eius gaudet. Sicut in illa beata felicitate vnusq̄sq̧ sine
cōparatione plus amabit deū q̄ se et oēs alios secū: ita plus gaudebit absq̧
examinatione de felicitate dei q̄ de sua et oīm alioꝝ secum: Dis. Non mō
petitioni mee his satisfactū fateor: sed etiā qd̄ de dilectione mouere statuerā
dubium enodatū est: de fruitione vero q̄d? Mag. Talis tantaq̧ erit ibi fru
itio supbenedicte ac excellentissime trinitatis (Nam res q̄bus fruendum est
sunt pater et filius et spiritussanctus. ait Augu. li. I. de doctrina christiana)
quanta fuerit ipsius ꝛ cognitio et dilectio. Est em̄ frui. (vt idem scribit li. x.
de tri. c. II.) amore inherere alicui rei ꝓpter seipsam. et est vti cū gaudio nō
adhuc spei/sed iā rei. Incognita aūt q̄ amare nō possumus: vt in eodem lib.
ca. I. 2. et. 3. testaẗ: ideo ca. 10. ait: Fruimur cognitis in q̄bus voluntas ipsis
ꝓpter seipsam delectata conquiescit. Dis. Ad mensurā igitur visionis si-
ue cognitionis erit mensura dilectionis: et ad modum vtriusq̧ erit mensura
fruitionis. Mag. Probe. vn̄ diuus Aug. in manuali ca. vlti. ait: Tantum
gaudebunt quantū amabunt: tantū amabunt quantū cognoscent. et in solilo
quioꝝ li. ca. j. ait: Ob hoc em̄ non te diligit dn̄e: q̄ non te cognoscit. et paulo
post: Hinc est ergo dn̄e/q̄ non tantū diligo quantū debeo: q̄ nō plene cogno-
sco te: sed q̄ parū cognosco/parū diligo: ꝛ q̄ parū diligo/parū in te gaudeo
Dis. Mihi igitur proderit ad fruitionis perfectionē: si in cognoscēdo deum
hic me exercuero? Mag. Vtiq̧. Nam idem doctor in manuali quo supra/et
Soliloq̄o dn̄m depracaẗ dicens: Oro te deus meus vt cognoscam te: amem
te: vt gaudeam de te: ꝛ si non possum in hac vita ad plenū: vel ꝓficiā de die
in diē: vsq̧ dum veniat illud ad plenū: ꝓficiat in me hec noticia tua: vt ibi fi
at plena: et cetera que sequunẗ. Dis. Non mediocriter ergo errare videntur
q̄ accepto dono intellectus/caducis vanisq̧ intenti/ diuinis insudare negli-
gunt: et pigriciā suam palliantes/aiūt: Ut quid frustra in his que p̄fecte hic

Fruitio trinitatis

Frui.
Augustinus
Uti

Idem

sciri nō possunt/ingeniū non sine labo
patria visurus sum? Mag. Illos eri
angelus dicebat Danieli: Qui aūt docti f
mamenti: et qui ad iusticiā erudiunt multo
tates. Sunt tn̄ alij qui subtiliori fuco/de n
cunt em̄ celestem hierarchiā non plenitu
ne finiri. Vn̄ seraphin qui denoīatur a ple
ordo. sub quo cherubin: q̄ a plenitudine sci
q̄d tu? Mag. Cherubin a plenitudine scie
bet/denominari certū est: similiter et seraphi
seraphin esse minorē scientiam q̄ in cherubi
gistrum in sententiarū li. 2. dis. 9. Et Bona
seraphin in scientia cherubin excellit/quan
le supremus ordo tanq̄ nobiliori dono nomina
dinatur. Cherubin aūt non a charitate/ sed a scient
superior ordo a charitate nomen sibi vendicabat. Dis. I
et cognitio magna/se sola ad beatitudinē non proficit. Ma
charitatē ordinata proderit. Scientia em̄ vt apl̄s testatur/sine cha
flat. inflatis aūt et superbis in illa regione claritatis aditus nullus pa
Alludit nec contrariatur dictis quod Hugo de sancto Victore in comment
rijs celestis hierarchie dicit: Intrat dilectio et appropinquat: vbi sciētia fo
ris stat. Sed hec missa facientes/quoniam alterius speculationis sunt/ nec
hoc loci definienda: quod cepimus prosequamur: et de gloria corporum que
ipsis erit post resurrectionem/loquamur.

Tempus vltime resurrectionis humanitus inuestigari non poterit: futura est tamen in momento ministerio angelorum: et diuina virtute: in voce tube. et si aliqui viui remaneant in aduentu domini. Capitulum XXXVI Discipulus

Paulo ante futurā resurrectionem nō solum mihi ꝯuenientissime p̄suasam/verūetiam sacrarum litterarū testimonijs firmissime cōprobatam memini: sed q̄n aut quō fiat nunc cupio edoceri. Magi. Importune omnino illud querit q̄n fiat: ait diuus Augustinus li. 18. de ciuitate dei. ca. 43. Si em̄ hec nobis nosse prodesset: a quo melius q̄ ab ipso deo magistro interrogantibus discipulis disceretur. Non em̄ siluerunt inde apud eum: sed a presente quesierunt dicentes: Dn̄e si hoc in tempore representabis regnum Israel? At ille: Non est inquit vestrum nosse tempora que pater posuit in sua potestate. Frustra igitur annos qui huic seculo remanent computare ac definire conanẗ: cum hoc scire non esse nostrum ex ore veritatis audiamus. Vn̄ fili quotquot huic calculationi operā dedere: religiosissime ac bone vite vtriusq̧ sexus hoīes experientia teste defecere. nā dudū preterierūt anni in q̄bus ipsi mundi finē statuerūt. Dis. Quia nosse hoc nostrū nō est: nunquid aliud qd̄ ꝓposuerā respōsum inueniet? Ma. Inueniet: sed imperfectum.

Augustinus

Actuum. I.

...r oīm hominū ab initio seculi vsq̨ in
...sceribus quiescentiū/ab ignibus/ab
sumptoꝝ in cineres: aut vsq̨ in elementa
...l hominibus comestorū in momēto/in ictu
Paulus in prima epl'a ad Thessalonicen-
...ag. Si operantis infinitā virtutem ꝯside-
...nnia ex nihilo ꝓducere potuit verbo (Di-
...nare pōt in momento. Attamē vt doctores
...ollectio puluerū angeloꝝ ministerio fiet: q̄
...tanti/sed in tempore q̄uis breuissimo opera
...tam mixti/q̄ anime intellectiue virtute diui
...Hanc virtutē apl's tubam ꝛ vocem archan
...magni consilij angelus. qui de seipso idem
...in qua omnes qui in monumentis sunt/audient
... qui bona fecerūt in resurrectionē vite: qui vero ma
...ectionē iudicij: id est eterne mortis. Dabit em̄/vt ꝓphe-
...vocem virtutis. Dis. Ausculta queso si verum sit quod Chri
...ne astruis. Mag. Euangelio tu nō credis: et ei in cuius ore dolus
...tus nō est? Disci. Credo: sed ipsum contraria dixisse haud approbo.
...uō enim audient vocem dn̄i qui in monumentis sunt/nec viuūt? Si autem
tunc demū audient cū iam reuixerunt/nō in voce resurgent. Mag. Prius
...ortui quō natura audiunt q̄ resurgant: vtrumq̨ aūt simul et eodem momēto temporis
audient fiet. sic ꝛ ordinē quem apl's insinuat accipere debemus/vbi dicit: Mortui qui
1. Thes. 4. in Christo sunt resurgent primi: deinde nos q̄ viuimus/qui relinq̄mur simul
rapiemur cū illis in nubibus obuiam in aera. Dis. Dum per scripturaꝝ te
stimonia a me dubia auferre conaris: noua prioribus accumulas. Quō enim
apl's cum his q̄bus scribit in resurrectione se viuentē relicturū ait: qui dudū
oēs mortui sunt? Magi. Non se et illos q̄bus loquebat̄ sepulturos vsq̨
ad resurrectionē voluit: sed eorum quos viuentes inuenturus est Christus/
Augustinus personā in se et illos qui tunc secum viuebant transfigurabat: asserit beatus
Augustinus libro. 22. de ciuitate dei ca. 22. Nec hoc alienū tibi videatur: cū
non solum in scripturis sacris/sed gentiliū quoq̨ similes orationes ornatissi
1. Cor. 15. me poni reperiant̄. Dis. Probe. Sed hi viuentes in aduentu dn̄i quō resur-
De viuis qui gent: si viui obuiam christo in aera rapient̄? Mag. Uerū est quod apl's Co
obuij christo rinthijs scribit: Omnes resurgemus. et vt alia littera habet/omnes dormi
emus. Illi igitur qui viui reperiunt̄: raptu obuiā christo simul et morientur
et resurgent. ait diuus Aug. loco quo supra. Concordat quod in eccle. dog. c.
6. et. 7. scripsit. Sanctus aūt Hiero. ad Marcellam in solutiōe tertie questi
onis ait talium corpora viuorū in ipsis anima manente transformari: quēad
modum surrectura de corruptione et mortalitate in incorruptionē et immor-
talitatē. Nec ibidem cuiusdam greci opinionē recitat (vt quidam dicunt) sed
ꝓpriā: quam dictis apl'i firmare nitit̄. Nec huic sentētie Aug. in dictis locis
oīno ꝯtrariat̄: cū vtrūq̨ sustineri possit. Unde in de ciui. li. 20. c. 20. post ven
tilatam questionē ait: Quō aūt sit futurū/quod nostre ratiuncule viribꝰ vt-
cunq̨ conijcimus: tunc potius erit vt nosse possimus. Disci. Nos quoq̨ do-
nec fiat/cū tantis viris opinari potius/q̄ temere aliquid asserere debemus.
Restant tamen alia que indiscussa pretereūda nō sunt. Mag. Audiam.

De q̄ūtitate resurg...
gigātiū. De etate et sexu...
gent viri et mulieres. pu...
dedecori: sed honori. Ca...

CIrca resurgentiū quantitatem nonn...
tatem futurā occurrunt: que si in ser...
ceas. Primū: si pueri statura pusillis...
le reuiuiscent? Mag. Ad hec diuus Augu...
c. 15. respondens ait: Suam recipiet quisq̨ m...
uentute/etiā si senex est mortuus: vel fuerat hab...
In tali eq̄dē etate iuuētutis. s. q̄ circa tricesimum annum...
surrexisse legimus. Apl'o aūt teste: oēs in virum perfectū in ...
tis plenitudinis christi ei occurremus. in mensurā inquit nō corpori...
tis. Dis. Patres igitur prioris seculi quos multos centenarios ann...
gressos scriptura astruit: in resurrectione nō nisi trigintatrium aut quattuo...
annorū erunt? Mag. Nec id apl's pretendit: sed omnes nos corpora eiꝰ sta
ture et plenitudinis rehabituros testatur/cuius fuere iuuentutis tpe. Unde
ait: in virum perfectū. Dis. Dum per apostoli testimoniū vnum dubieta-
tis vulnus sanare satagis/aliud infers. Si enim omnes in virum perfectum Marci. 12.
resurgemus: aut mulieres nō resurgent: aut sexu permutato omnes in viros Matth. 22.
transformabunt̄. Mag. Neutrū sana fides recipit. Nam christus a sadu- Utriusq̨ sexꝰ
ceis interrogatus: cuius septem fratrum erit vxor? respondit: Non nubent/ resurrectio.
quod ad feminas pertinet: neq̨ vxores ducent/quod ad viros. Hi et diuus
Aug. loco quo supra. c. xvij. vtrūq̨ sexum resurrecturū ait. Et in lib. de eccle
sia. dog. ca. xl. dicit: In resurrectione ex mortuis sexus forma non mutabit̄:
sed vir mortuus resurget in forma viri: et femina in forma femine. Idem in
expositione fidei ad Petrū: Erunt aūt tunc membra feminea (inquit) nō ac-
comodata vsui veteri: sed decori nouo: quo non alliciat̄ aspicientis concupi-
scentia/que nulla erit: sed dei laudetur sapientia atq̨ clementia: qui et quod
non erat fecit: et liberauit a corruptione quod fecit. In verbo aūt apostoli vi
rum pro homine accipi posse sequenti ca. docet. sicut ibi: Beatus vir qui ti- Ps. 3.
met dominū. cum sint et femine que timent dominum. Alium tamen intelle-
ctum ponit: quem breuitas hic relegauit.

Omnia resurgēt in hoīe que ceciderūt in morte: nec tn̄ erit excessiua quantitas. Caro a quocūq̨ comesta resurget in illo in quo primo erat aīata. Soluit̄ quod opponit̄ de costa Ade vnde formata est Eua. De abortiuis et monstris. Ca. XXXVIII.

Dis.

...ctura ad decorē asseris: sic et quelibet
...os/vngues/intestina: ꝛ ...umores resurgē
...Dag. Totū quod in morte cecidit/ ꝓculdu
...probis ad ꝯfusionē. nam ꝛ de his que ad or
...sunt/scriptura testimoniū perhibet. Unde
...discipulis: Capillus de capite vestro nō pe
...vestri oēs numerati sunt. De his q̄ corp⁹ in-
...rrectionē: et ne dubiū cuipiam de ossibus re-
...dñs oīa ossa eoꝝ: vnū ex his non ꝯteret. Q̄d
...nā hic ossa sanctoꝝ non solum ꝯtrita/ sed ab
...Si adhuc dubitas: exemplar patientie Job
...redemptor meus viuit: et in nouissimo die de
...sum circūdabor pelle mea: et in carne mea vi-
...sum egoipse: et oculi mei ꝯspecturi sunt: et nō alius.
...c approbant testimonia/totū hominis resurget: mira de-
...s et ...capilli. s. longissimi: excessiui vngues: et corpora vel obesa vel
...a ...a: et in monstruosis in immensum dilatata. Mag. Non interest
...tatē resurgentis si nō quelibet portio materie in pristinū locum resti-
...uatur. sicut exemplificat diuus Augustinus in Enchiridion. c. 88. de statua
aurea cōminuta et iterū refusa. Similiter et in vltimo de ciui. c. 19. vbi et de
vase ex limo facto similitudinē adiecit. in omnibus eñ illis seruata integri-
tate substantie/sola deformitas peribit. Sic et de omnipotente artifice senti
endum. Nam quod minus est q̄ꝫ decet: creator nouit vnde supplebit: qd̄ plus
est q̄ꝫ decet/materie seruata integritate detrahet. Pulchra nāqꝫ erunt electo
Pulchritudo — rum corpora. Pulchritudo aūt vt ibidem ait/est partiū congruentia cū qua-
dam coloris suauitate. Principalia tñ membra locis suis decenter restituen
Ezech. 37. — da Ezechiel preuidisse legit in figura future resurrectionis. ait eñ: Accesse-
runt ossa ad ossa: vnūquodqꝫ ad iuncturā suam. Dis. Placent hec. Sed que-
so patienter feras/si alia q̄ interim orta sunt dubia in mediū ꝓferam. Ma.
Patienter. Dis. Hoim carnes vel a bestijs deuorate: aut ab alijs immanio-
ribus hominibus comeste in quo resurgent? Mag. Nec illud diuus Aug.
Augustinus. — indiscussum reliquit. ait namqꝫ in Enchiridion. c. 87. Non aūt perit deo ter-
rena materia: de qua mortaliū creatur caro: sed in quēlibet puluerē cinerēue
soluet: in quoslibet halitus aurasqꝫ diffugiet: in quācunqꝫ aliarū corpoꝝ sub-
stantiā: vel in ipsa elementa vertet. in quocūqꝫ animaliū etiam hoim cibum
cedet/carnemqꝫ mutet: illi anime humane puncto temporis reddetur: que il-
lam primitus vt homo fieret/cresceret/viueret animauit. Idē de fide ad Pe
Gen. 2. — trum: et in preclaro volumine de ciui. dei: lib. vltimo. ca. xx. astruit. Disci.
Resurrectio in quo. — Costa igit sumpta de Adam vnde Euam formatā legimus/in Adam in quo
primo animata est/resurget. et Eua vbi erit? Magi. Totum in eo resurgere
tandem dicimus in quo primo esse cepit: non ad aliud ordinatū. Costa aūt de
qua causaris et si in adā primo ceperit/ad Eue tñ substantiā ordinata erat:
non ad integritatē ade: in quo vel superflua fuit: aut loco eius deus carnē sup
pleuit. Sic et liberoꝝ corpora/non in patribus in quibus primo in semine ce-
Damascenus. — perūt resurgent. Et gloriosum christi corpus/ſm Damascenū/de purissimis
sanguinibus virginis Marie/spiritussancti operatione formatū/in Christo
resurrexit: non in ipsa intemerata virgine. In abortiuis aūt et monstris in-
tegrabit quod nondum erat integrum: instaurabitur quod fuerat vitiatum:

inquit Aurelius in Enchi. Et in bimembris/singule a...
obtinebunt: ac si gemini nati fuissent nullis coherenti...
tia nata fuerant.

Corpora post resurrection... in grauamen animabus: sed i... ria: quia immutata ꝛ dotabūtur ... tuor. Capitulum XXXI...

ITa omniū dubioꝝ nodositatem a me profu...
non remanserit quod a resurrectionis s...
cepi quō ad locum glorie animarū pertinent corp...
me/quia nonnulle de inhabitatione lutee substantie attedi...
mus: Heu mihi/quia incolatus meus ꝓlongatus est. et: Cupio ...
cum Christo. Nimiꝝ. qꝛ vt Sapiēs asserit: Corpus quod corrum...
uat animā: et impedit terrena inhabitatio sensum multa cogitantē ...
rius modi futura corpora credenda sunt. Ma. Alterius modi. i. ali...
lificata: et in substantia tñ eadem. De qua re vnum hoc testimoniū su...
arbitror: qd̄ diu⁹ Paulus apl's in prima epl'a ad Corinthios scribit: Semi-
natum inquit in corruptione/surget in corruptione. Seminatū in ignobilita
te/surget in gloria. Seminatū in infirmitate/surget in virtute. Seminatum
corpus animale/surget corpus spirituale. Et infra: Oportet enim corrupti-
bile hoc induere incorruptionē: et mortale hoc induere immortalitatem ꝛc. — Quatuor corporis dotes post resurrectionem
Que verba catholici expositores dilucidantes/immutationē beatoꝝ corpo-
rum in quattuor precipue futurā distinxere: q̄ dotes corporis dicunt: quib⁹
in desponsatiōe animaꝝ suarū ornabunt. Sunt aūt impassibilitas/claritas/
subtilitas et agilitas. Uñ et eedem dotes in libro Sap. innuunt: cum dicitur:
Sap. 3. — Fulgebunt iusti et tanq̄ꝫ scintille in arundineto discurrent. Et Aurelius Au
Augustinus — gustinus lib. vlt. de ciui. ait: Aberit a corporibus nostris omnis deformitas
(per claritatē) omnis tarditas (per agilitatē) omnis infirmitas (per subtili
tatem) omnis corruptio (per impassibilitatem). Que autem diuus Anselm⁹
libro de similitudinibus vltra hec commemorat/sub predictis continentur.
Nunquid tale corpus oneri erit anime? Discipulus. Nequaq̄ꝫ. Sed de his
quoqꝫ latius disseramus.

Quid dotes corpori conferant: et q̄ꝫ non equales in omnibus erunt. Capitulum quadragesimum. Magister.

AB impassibilitatis dote ita electorum corpora ab omni passiōe im- — Impassibilitas
munia erunt: vt nec infernali incendio ledi/nec ab acie ferri acutissi
ma penetrari possint: sed potius quodlibet obiectū ad instar radij — Aug. li. 12. de
solaris crystallum penetrantis transient. Eoꝝ nēpe harmonia ꝛ cōpago am — ci. c. xviij.
plius resolutioni et corruptibilitati nō subiacebit. Dis. Claritas q̄d ꝯferet? — Claritas
Mag. Miram pulchritudinē. Pulchritudo vero vt Aug. loco quo supra: ꝛ — Aug. li. 22. c.
in epistola ad Nebridiū ait: est ꝯtinentia partiū cū quadā coloris suauitate — xix
Per claritatē igitur corporibus color proprius non auferetur: sed perficie- — j. Idē ad Nebridium

[illegible]t iusti (inquit dominus) sicut sol in regno patris eo[illegible].
[illegible]or nō offendens/sed demulcens visum. et in potestate
[illegible]n suam vel occultare in toto: vel in parte manifestare.
[illegible] sua resurrectione ostendit quale futurum
[illegible] nunc claritatem suam ostendebat: nunc pro li
[illegible] testat historia. Dis. Subtilitas aūt quid?
[illegible] possit quodlib[illegible] corpus non gloriosum: non quie
[illegible] partes/sed simul coexistēdo. Discipulus. Fie
[illegible] Mag. Et hanc esse possibilem octauus
[illegible]mensionū penetratio duo corpora simul esse ꝓhi-
[illegible]mensiones consequit/vt effectus causam. Potest
[illegible]dere posterius priore permanente: sicut abstu
[illegible] actionem seu calorem ab igne in fornace puerorū: sic facit in
[illegible]tur a natura fiet gloriosi corporis cū non glo
[illegible] existentia: sed virtute diuina. Magister. Non aliter
[illegible] qui per subtilitatis dotem hoc fieri astruunt. non enī corpus hanc
[illegible]atura habet: sed a deo. Rursus gloriosum corpus locum replere po-
[illegible] nō gloriosum expellere. nihil equidem sibi resistere poterit: sed ipsum
alteri. Unde et se palpabile exhibere/aut tactum penetrando poterit latere.
Unde et Christus ait: Palpate et videte. Quod autem diuus Gregorius ait
Corrumpi necesse est quod palpat. de hoc quod tactui subiacet accipiendum
est. Dis. Sed nunquid duo gloriosa simul esse poterun[illegible] Magister. De ta
libus non est sicut de glorioso et non glorioso: quoniam gloriosum penetrabi-
le nō est nisi ad voluntatē alterius cuius est corpus. Discipulus. Agilitas
Agilitas. autem ad quid? Mag. At vbi vult spiritus mox ibi sit corpus suū sine fa-
Aug. de ciui. tigatiōe in retardatione in tempore imperceptibili. Possunt enim beati mo
lib. 21. ca. 3. uere corpora sua vel progressiue et organice: vel simul totum: et hoc per po-
tentiam motiuam non organicā s̄m Scotum. Discipulus. In octauo libro
huius epitomatis/motum grauis sursum violentū esse/nullumq̄ talem per-
petuari posse/dissertū memini: quomodo igitur animarū felicitas cum cor-
poribus perpetua manebit? an forte quia grauitatē amittent? Magister.
Deperire a corporibus beatorū grauitatem/haud facile persuaderi poterit:
cum nec corporis sit vitiū: nec deformitas: que sola auferent/seruata substan
Augustinus. tie integritate. vt Augustinus in vlti. de ciui. dei li. c. 19. dicit. Nec ex hoc vio
lentia est in motu talium: cum conueniat eis s̄m naturā superiorem bonitate
sua sic ordinante. Unde idem in eodem. c. 11. ait: Multa grauia terrena sunt
corpora. sicut plumbum: et formā tamen ab artifice accipiunt qua natare va-
leant super aquam. et vt accipiat qualitatem corpus humanum qua ferri in
celum/et esse possit in celo omnipotenti artifici contraciditur. hec ibi. Et for
Esa. 40. tasse fili hanc eandem qualitatē Esaias pennas dicere voluit/cum ait: Assu-
ment pennas vt aquile: et volabunt et non deficient: current et nō laborabūt.
Quod autem diuus Augustinus loco quo supra de ablatione graui ponde-
ris a corpore ponit: deum hoc posse/non autem facturum dicit. Poterit in-
quit: non autem vt faciet. Aut si quis in contrarium contendat: ex sententia
Augustini deum ablaturū pondus grauitatis/intelligi potest/q̃tum ad im-
Dotum ine- pedimentum: non q̃tum ad essentiam. illud enim deformitatem importat/
qualitas. hoc perfectionem. Discipulus. Equales ne sunt omniū dotes? Magi.

Nequaq̃. Nam vt paulo ante dictum est vbi de tri[illegible]
ctauimus: ad mensuram meritorum dotabitur anim[illegible]
ex redundantia nempe glorie anime in corpus qu[illegible]
consummationem ⁊ perfectionem accipiunt. A[illegible]
Dioscorum: Tam fecit potentem deus animam[illegible]
dundet in corpus sanitas perpetua ⁊ vigor inco[illegible]
electionis Corinthios de resurrectionis gloria in[illegible]
solis: alia claritas lune: alia claritas stellarum. S[illegible]
claritate: sic ⁊ resurrectio mortuorum. Discipul[illegible]
no vesperi non nihil dictum esse: sed nunquid ⁊ ce[illegible]
erunt queadmodum oculi?

Homo totus perfecte bea[illegible] ma et corpore: de sensibus aūt[illegible] habebūt operationes suas nō facile e[illegible] nire. Capitulum XLI Magis[illegible]

Totum hominem in anima ⁊ corpore perfecte beatificari in superna
hierusalem/vnanimi omnium sententia concessum est: de eo autem
quod queris/temere definire quis audebit? Sunt enim qui omnes
sensus corporis in actu esse concedunt per species influxas per quas vide-
bunt/audient/olfacient/gustabunt/⁊ tangent que presentia non sunt: modo
multo perfectiore q̃ Adam in statu innocentie: ⁊ presentia similiter per rece-
ptas species cognoscent: alij sensationem absentium per species influxas nō
accipiunt. De visu ⁊ tactu non dubitant/quia ibi ⁊ obiecta ⁊ media conuenie-
tia habere possunt. De vocali laude ⁊ auditu idem licite opinandum astruūt.
Olfactum autem ⁊ gustum propter imperfectionem quandam: similiter ⁊ ob-
iectorum ⁊ mediorum diuersorum absentiam/non esse in actu existimant: om-
nes tamen premiandos ex anime redundantia concedunt. Quia vero scriptu
rarum testimonia facillime ad spiritalem intelligentiā interpretari possunt:
ea pretermitto: nō de obiectis/non de medio sentiendi/aut modo questionem
facio: vbi christus iesus dei filius deus erit omnia in omnibus: abstergens om
nem lachrymam ab oculis sanctorum: ⁊ retribuens abundanter facientibus
superbiam: sed non in hac terra viuentium: sed in regione vmbre mortis: cu-
ius fumigantes voragines/abruptaq̄ ardentium montium iuga celerrime
nunc demum peragrabimus. Discipulus. Id promissorum ordo expostu-
lat: vt tandem lustratis omnibus/ad campum miserie venandi causa gressus
nostri tendant: si forte aliquid ⁊ venatu ⁊ scitu dignum de anime natura hec
abyssus exhibeat.

Nonus De locis infer
in campo miserie discretis in
bo patrū vbi ⁊ qualis fueri
cti Augustini et Gregori
putatur. Capitulum

HOrridus est hic campus: in quo nō e
defecationes resident: nebul
lo incubant: fletus ⁊ stridor dem
hec in lacu inferiore: ab initio autē tollera
drifarie nāqꝫ hic campus partitus est. A principi
purgatorium: sub quo limbus puerorū: ⁊ in loco infimo
natorum. Discipulus. Consimilem audiui partitionem fun
li.7.cum de terra ageretur. Magister. Uerum: sed celerius hec
nōdum quid contineant spectauimus: nunc autē singillatim de omnibu
remus. Discipulus. Primū igitur de limbo patrum si quid habes sci
gnum in mediū pferas. Magister. Limbus patrum locus est apud infer
tormentis impiorū remotissimus: quē nōnulli sinum Abrae a dn̄o in euange-
lio appellatū volunt. i. requiē credentium. De hoc loco diuus Augustinus in
egregio volumine de ciuitate dei li.20.c.15. sic ait: Non absurde credi videt/ Luce.1
antiquos etiā sanctos qui venturi christi tenuerūt fidem: locis quidē a tormē Augustinus
tis impiorum remotissimis: sed apud inferos fuisse/donec eos inde sanguis chri
sti/⁊ ad ea loca descensus erueret. Cui per omnia illudit sanctissimus papa
Gregorius libro.12.moralium.c.19.dicens: Ante aduentū mediatoris dei et
hominis/omnis homo quis munde pbateqꝫ vite fuerit: ad inferni claustra
descendit: ⁊ capitulo sequenti. Nec tamen ita iustorum animas ad infernum Gregorius
dicimus descendisse: vt in locis penalibus tenerentur: sed esse superiora infer-
ni loca/esse ab alia inferiora credenda sunt: vt in superioribus iusti requiesce
rent: ⁊ in inferioribus iniusti cruciarentur. Ab his propheta dei adiutorio se
preueniente liberatum confitetur dicens: Nisi quia dn̄s audiuit me paulomi-
nus habitasset anima mea in lacu inferiori. Et iterū: Eruisti animā meam ex
inferno inferiori. Et exemplar patientie beatus Job hunc abhorrens dicit. Ps.92.et.85
Quis mihi tribuat vt in inferno protegas me: ⁊ pater patriarcharum Jacob
ne forte nimia tristicia preoccupatus domino peccaret: ⁊ ad hunc tormento- Job.14.c
rum locum mortuus descenderet: filijs suis ait: Deducetis canos meos cum
dolore ad inferos: iuxta diui Augustini interpretationem libri.12. super Ge- Gen.42.
nesim ad literam cōmunis tamen expositio id de limbo patrum intelligendū
asserit. Discipulus. Limbum patrum esse/sufficienter inducta testimonia
probant: sed cum ab inferno inferiore/⁊ locis penarū sit remotissimus/vnde
infernus dici possit nōdum accipio. Magister. Respectu laci inferioris/su-
perior infernus nō dicitur: respectu autem celorū infernus nominatur. Nam
vt inquit diuus Gregorius circa finem libri.13.moralium: quātum ad sublimita
tem celi/spacium huius aeris non immerito dici infernus potest: in quem iu- Gregorius
xta apostoli Petri sententiam/ruentes apostate angeli in iudicio cruciandi
reseruāt. Disci. Plane qd querebā beatus Gregorius dissoluit. Purgato- 2.Petri.2.
rium lustremus.

Purgatorium esse post h
grecos scripturarum testim
q̃ suffragijs iuuari possint
tur. Capitulum XL

Purgatorium esse exutis animabu
veriti non sunt: quos catholici viri
concilio Florentino sub Eugenio a
triarcha/episcopis/⁊ imperatore/lucu
testimonijs conuicerunt. operosum nim
rio loquẽtes hic cõmemorare. Discipulus. Ma
gister. Num egregium psalten legisti eo loco quo
⁊ aquã/⁊ eduxisti nos in refrigerium? Discipulus
gister. Num ⁊ Judam Machabeũ virum fortissimum
quia duodecim milia drachmas argenti misit Hierosoly
peccatis mortuorũ: iuste ⁊ religiose de resurrectione cogitan Magi
Audiui sepius in officio qđ ecclesia de mortuis frequentat: insup ⁊ ibi add
Sancta ergo ⁊ salubris cogitatio pro defunctis exorare vt a peccatis solue
rentur. Magister. Sane. Audi ⁊ euangelistam Mattheũ. hic dñm dixisse
refert: Esto consentiens aduersario tuo ⁊c. ⁊ sequitur: ne in carcerem mitta
ris. Amen dico tibi: non exies inde donec reddas nouissimũ quadrantem. Et
infra. Qui dixerit verbum contra spiritum sanctum: non remittetur ei neq̃ in Idem.12.
hoc seculo neq̃ in futuro. Sunt igit̃ vt infert sctũs Gregorius quedam pecca Gregorius
ta que in alio seculo remittunt̃. Apostolica quoq̃ tuba Corinthijs aperto ser
mone de purgatorio insonuit cum dicit: Uniuscuiusq̃ opus quale sit ignis p
babit. Si cuius opus arserit/detrimentum patiet̃: ipse autem saluus erit: sic 1.Cor.3.
tamen quasi per ignem. Q̃uis iuxta Augustini traditionem: hec sentẽtia etiã Augustinus
de tribulatione presentis seculi verificari possit. vt in Enchiridion. c. 67. Et
libro. 21. de ciui. dei. ca. penultimo. Ceterum que ⁊ quanta testimonia docto
res ecclesie de purgatorio/⁊ suffragiis quibus purgandi iuuari possunt per
hibeant: testantur sacri canones distin. 25. para. alias. ⁊ eadem distin. Qui in
aliud seculum ⁊ c. Qualis. de penitentia distinctione septima. ⁊ in fine nullus Canones
et. 13. q. 2. c. tempus. c. anime. c. nõ estimemus. ⁊ de celebratione missa. c. Cum
marthe. in fine. et Magister libro quarto. dist. 45. Uerũtamen glo. magna. c.
tempus. 13. q. 2. nominans mediocriter malos qui in mortali decesserunt/Au
gustini verba non sane intelligit: quoniam talibus suffragia nulla prodesse
possunt: patet per doctores in quarto dist. 45. et diuum Augustinũ de verbis Augustinus
Apostoli: qui ait: Frustra his pietatis officia impendi a suis/qui sine fide ope
rante per dilectionem/eiusq̃ sacramentis de corpore exierunt. tales autẽ sunt
omnes qui in mortali/q̃uis vnico decedunt: igitur.

Ubi aut in qua mundi parte purgatorium sit: pena qualis: qui tortores in eo: quantum purgandi adiuuari a viuis desyderant: Q̃uis

hanc sustineant. Capitu-
…I Discipulus.

… sententiam scripturarum testimonijs solida
… ostendisti. Magister. Hugo de sancto victo
… amentis. parte. 16. ca. 4. astruit hunc locum
… Et fortassis inquit probabilius erit vt in his
… sustinere creantur/in quibus culpam cōmise
… in quarto super magistrum dist. xx. concedunt
… dei/non omnibus: quoniam ſm cōmu-
… consistere circa infernum/fuisse de men
… moꝝ claret. Nec tibi cure sit de loco purgato
… nitentie lamenta de peccatis satisfacias: vt penā
… Nam iuxta b. Augustini traditionē. Qui in aliud
… um conuersionis: prius purgādus est igne purgationis.
… s nō sit/miro modo tamen grauis est: excellit eñi omnem
… ani qua … aliquis passus est in hac vita. Nunꝙ in carne inuēta est tan
… a pena: licet mirabilia martyres passi sint tormenta: ⁊ multi nequiter quanta
sepe sustinuerūt supplicia. de penitentia distin. vltima circa finem. ⁊ distin. ca.
Qui in aliud seculum. et quarto sententiarū dist. xx. Et rursus Augustinus
in de verbis Apostoli: sermone de igne purgatorij dicit: Ille ignis purgatorius durior erit ꝙ quid potest in hoc seculo penarum videri: aut cogitari: aut sentiri. Discipulus. Memini nōnulla Maronem in sexto Eneid. de grauitate penarum purgatorij deseruisse. Magister. Nec mirum si platonicus/de

Passiōes animi quattuor.

hac re platonicorū sententiam descripsit. Nam postꝙ animas in corporibus quatuor passionibus affici cōmemorasset: que sunt metus/cupiditas/gaudiū

Vergilius.

⁊ tristicia: subiungit quantum in alio seculo passe sint: si immude exierint. et ait. 6. Eneid. Qui ⁊ supremo cum limine vita relinquit (id est cum nouissimo die vita relinquit corpus.) Non tamen omne malū miseris nec funditus omnes/Corporee excludunt pestes: penitusq; necesse est. Multa diu concreta modis mollescere miris. Ergo exercentur penis: veterūq; maloꝝ Supplicia expendūt: alie panduntur inanes Suspense ad ventos: alijs sub gurgite vasto Infectū eluitur scelus: aut exuritur igni. Discipulus. Plane Vergilius hic animas in aere/aqua ⁊ igne purgari exposuit. Sed dic queso qui tortores in hoc loco existunt. Magister. Incertum definire quis poterit? Opinantur

Thomas Bonauētura.

autē non infime auctoritatis theologi: ꝙ sola iusticia diuina purgandos igne mediante vti instrumento torquet: ꝙuis illuc ab angelis bonis deducantur: ⁊ fortasse mali sequantur: vt assistentes saltem penis eorum satientur/quos a veritatis tramite penitus deijcere nō potuerunt. Non autem equum videtur illos a demonibꝰ torq̄ri: q̄s dū viuerēt diuia adiuti grā vicerūt. Disci. Assentio facillime: sed nunq̄d patiēter ferūt purgādi tā acerbas penas? Magister Patienter. Nouerunt enim quia iuste hec patiuntur: ⁊ iusticiam diligunt: nec aliter se ad celestia gaudia peruenire posse sciunt/donec nouissimum quadrātem reddāt: aut suffragijs adiuuentur. Unde in persona talium animarum sanctus Job dicit: Miseremini mei/miseremini mei saltem vos amici mei:

Job. 19.

quia manus domini tetigit me. Sed heu surda aure hos clamores audimus: parentes filiorum/⁊ filij parentum: nec attendimus quanto desyderio anhe-

lant ad consortia beatorum ascendere: ad quos ce…
uenire. De ipsis eñi in lib. Sap. dicitur: Spes …
est. Sed de his hactenus: ad inferiora descend…

De limbo puerorum: e…
ptisati sensus penam sustine…
post resurrectionem permane…
tulum XLV Mag…

S Ab purgatorio iuxta premissam pa…
bus est paruulorum. Quāuis nonnulli in…
trum pueris deputatam credant: Pueris …
ne baptismatis lauacro decedentibus ante vsum rat…
none sacre scripture nihil certum haberi possit: Augustinus
disseruit. In libro equidem de fide ad Petrum in declaratio…
insolubili nexu in eterna damnatione retineri. Et paulo inferius. Q…
male vite ab infidelitate incipit/que ab originalis peccati reatu initium sum…
in quo quisquis viuere ita incipit vt ante finiat vitam ꝙ ab eius obligatione soluatur: si vnius diei vel hore spacio anima illa vixit in corpore/necesse est eā cum eodem corpore interminabilia gehēne sustinere supplicia: vbi diabolus cum angelis suis in eternum arsurus est ⁊c̄. Et in eodem li. ca. 24. et est de cōsecratione dist. 4. c. Firmissime tene ⁊ nullatenus dubites: paruulos qui sine sacramento sancti baptismatis de hoc seculo transeunt: ignis eterni supplicio puniendos. Et in libello de origine anime ad sanctum Hieronymum: multis repetitisq; vicibus animas talium damnandas astruit: ⁊ similiter in alijs scriptis suis diuersis que longū esset cōmemorare. Discipulus. Dura nimis ⁊ crudelis hec videtur assertio: vt pijssimus deus/cuius misericordie non est numerus: eos tam crudeliter in eternum puniat ob solius originalis culpam quā nec propria voluntate contraxerunt: nec in potestate habuerunt regenerationis sacri baptismatis sacramentū accipe/vel respuere. Magi. Plurimi tecū sentiūt: ⁊ in hac p̄te sctm̄ Aug. negant. Sed fortasse hoc quoq; nō parue p̄tinacie est crimē: tantū doctorē in ea p̄te simplr̄ negare/qua receptus est a sacris canonibus: dicto canone: Firmiter. et de hereticis ca. 3. et a multis sanctis ⁊ catholicis expositoribus sustinetur: vti videre est in doctoribꝰ sup. 4. dist. 4. Qm̄ si quis alia diui Aug. opuscula nō pigre legerit/inueniet/quibus p̄dicta mitigare poterit. In Enchiridiōn q̄ppe ca. 92. sic ait: Nouissima sane omniū pena erit eorū/qui p̄ter peccatū qd̄ originale traxerūt/nullū insup addiderūt. Et libro de baptismate paruuloꝝ: Recte potest dici (inquit) paruulos sine baptismo decedentes mitissimā omniū futuros sustinere penā. et est de ꝯsecra. dist 4. ca. regenerante. Et amplius libro. 5. cōtra Julianum. Ego itaq; non dico paruulos sine baptismo morientes tanta pena esse plectendos: vt eis melius esset non nasci: cum hec dominus de peccatore sceleratissimo dixerit. que aūt/qualis et quāta/definire nō possum: nō tñ audeo dicere ꝙ eis vt nulle essent ꝙ vt ibi essēt potiꝰ expediret. Ecce fili tribꝰ testimonijs habes dictoꝝ q̄ tibi crudelia visa sūt mitiorē intelligētiā ab ipo auctore traditā. Aut verius/ꝙ p̄uuli ignis eterni afflictionē nō sentiēt certā limitationē. Dis. Aū

Augustinus

Matth. 20.

...is? Magister. Ex dictis eiusdem Doctoris: ait
...itas: Melius est omni esse carere ꝙ in inferno ia
...sup Hieremiā li. 4. Melius est nō esse ꝙ viue-
...en ca. 4. Melius est omnino nec sensum ha-
...e esse/vel viuere. Item rursum: Melius fue-
...ꝙ eternos cruciatos ꝑpeti. Si igitur/vt contra
...melius paruulis istis nō nasci/ꝙ in sua damnatiōe
...nō veniūt in inferno eterno igne cruciādi. Disci.
...miror autē cur sanctus Aug. in prioribus auctorita-
...erit ꝙ sentire voluit. Magister. Fortasse vt
...Celestij in Carthaginēsi cōcilio (cui intererat
...m auribus longius ꝓpelleret. Hi equidem he
...gratia posse iuste agere/et paruulis baptisma neces
...ꝓdesse dogmatisauerāt: cū sine illo saluari possent.
...in libello de origine anime ad sanctū Hieronymū ita
...s dixerit ꝙ in christo viuificabunt etiā paruuli/qui sine sa-
...eius participatione de vita exeunt: hic profecto et contra apostoli
predicationē venit: et totā condemnat ecclesiā. Et in libro de baptismo par
uulorū: Fallit (inquit) et fallitur qui eos in damnatione ꝑdicat nō futuros: di-
cente Apostolo: Per delictū vnius omnes homines in condēnatione. ad Ro-
manos ca. 5. et de consecra. dist. 4. canone. Regenerāte. Disci. In quali igi
Rom. 5. tur damnatione erunt/si vt deductū est cū impijs igne eterno non ardebunt?
Magister. Nunquid audisti: quia dixit in auctoritate contra Julianum:
Que autem/qualis aut quanta erit pena illorum: definire non possumus. Di
cit tamen ibidem: quia in tenebris manent. et est de consecratione distinctione
quarta: canone Nulla: He tenebre vt nōnullis visum est: interiores/non exte-
riores intelligende sunt: quia scilicet visione dei in eternum priuati sunt. de
baptismo capitulo tertio: et libro secundo Sententiarum distinctione. xxxiij.
Paruulorū Quantum autem illud sit (haud dubium quia magnum) diuus Augustinus
que pena. terribilissimis verbis et sententijs explicare voluit. Uerūmen vt ait sanctus
Bonauētura. Bonauentura in quarto distinctione quarta. Volunt quidam ꝙ paruuli de
hac priuatione non dolebunt: sed diuino iudicio et misericordia faciente de
statu quem habebunt/contenti erunt. nouerunt enim (inquit idem Doctor li-
bro secundo distinctione. xxxiij. questione penultima et vltima) ad quid crea-
ti/et ob quā causam illo priuati et ꝙ miseri sint in inferno inferiore sub ipsis
constituti: diuino tamē iudicio eorum cognitio et affectio ita equa lance librā-
tur: vt nec dolorem vel afflictionem exteriorem vel interiorem sentiant: et ita
perpetuantur: vt nec tristicia deijciat/nec leticia reficiat: vt nec proficiāt nec
deficiant: sed semper vniformiter manent: nec esurient nec sitient: et ꝙuis cor
pora gloriosa habituri non sint in resurrectione vltima: nihil tamen patiun-
tur/protecti diuina virtute: etiam si in igne infernali volutarentur: hec Bo-
nauentura. Discipulus. Ex his manifestum diuum Augustinum bene dixis
se: quoniam melius est his paruulis sic esse/ꝙ omnino non esse. Magister.
Etiam fili. Sed sine ad propositam methadum redeamus. nescio enim quo-
modo in materiam etiam apud theologos non plene digestam/stilo habenas
amplius ꝙ equum fuerit laxauerim. Discipulus. Uis igitur in lacum infe-
riorem descendamus. Magister. ꝙ celerrime.

Infernū esse vnusquisqz lege su...
dere habet: et ꝙ sub terra sit ...
affirmat. q̄ aūt in illo pena: ...
potus sūmarie enumerat. ...

INfernū esse reproborum receptaculū/argumentis ...
ꝙꝙ operosum nō sit: consulto tñ preterire libet: ne vl...
ce epitomatis longius digrediamur: aut ...
creditā in dubiū reuocare/vel saltē frustra demon...
a ꝓphetis edoctus/infernū credere necesse habe...
no Mahumeti instructus/infernū negare non pōt. ...
euangeliorū testimonio fulcitus/infernū esse non in du...
uadat summopere studet. Reliqua aūt gentilitas nescio ...
niū de resurrectione vltima/et inferno/ꝙ beati Job gentilis a...
Dis. Saltem vbi infernus sit edoceas: Magi. Nunquid ego il...
eius et locū edicere possim? Dis. Nec etiā in limbo aut purgatorio habita-
sti: attamē quid de his catholici senserint clare disseruisti: itidem de inferno
attentes queso. Mag. Diuus Augustinus vicesimo libro de ciui. dei capi.
16. ait: Ignis eternus/cuiusmodi et in qua mundi vel rerū parte futurus sit: Au...
hominem scire arbitror neminē: nisi forte cui diuinus reuelauerit spiritus. Qd
ego q̄dem in beato Gregorio completū haud dubitauerim: quoniam infernū Gregorius
sub terra esse/maxime in libro dialogorū quarto astruit. Ubi et Theodericū Loc⁹ inferni.
regem in Sicilia insula in ollam Uulcani deiectū/fideli testimonio compro-
bat. Et Hieronymus Jone. 2. super illo verbo. Proiecisti me in ꝓfundū ma Hieronymus
ris. Sicut cor est in medio animalis: sic infernus in medio terre esse perhi- Ps̄. 105
betur. Insuper terram fuisse apertā: et deglutisse Dathan et Abyron descen Nume. 16. c.
dentes viuos in infernū scriptura cōmemorat. Dis. Plane de loco respon
disti: de pena aūt quid dicis? Ma. Non mihi (Uergilius inquit) si lingue Uerg. 6. enei.
centum sint: oraqz centū: Ferrea vox/omnes scelerū comprehendere formas:
Omnia penarū percurrere nomina possem. Canit enim regius ꝓpheta: Ps̄. 10. b.
Dominus pluet super peccatores laqueos: ignis/sulfur/spiritus procellarū
pars calicis. i. passionis eorum. Dis. Si hec pars/in toto quantū putas erit?
Mag. Forte quod in capitulo. 40. Ecclesiasticus ait: Furor/zelus/tumultus
fluctuatio et timor mortis/iracundia ꝑseuerans/et contentio/sanguis et rom
phea/oppressiones/fames/contritio et flagella: sup iniquos creata sunt hec
omnia: et super peccatores septuplum. Et alibi cap. 39. addit: Bestiarū den-
tes et scorpij et serpentes et romphea vindicans in exterminiū impios. Al-
ludit beatissimus Moses in persona irati domini Deuterō. 32. dicens: Im-
mittam in eos dentes bestiarum et deuorabunt eos aues morsu amarissimo.
Quid plura? cū beatus Job capitulo vicesimoquarto de impio dixerit: Om-
nis dolor irruet super eum. et rursus: Ad nimiū calorem transiēt ab aquis ni
mium. Si de cibo potuqz infernali queris/audi legislatorem Mosen Deute-
ronomij tricesimosecundo. De vinea inquit Sodomorum vinea eorum: et de Geñ. 19.
suburbanis Gomorre. Dis. Ciuitates has sulfure et igne in fauillam reda
ctas scriptura loquitur: et mare quod mortuū vocant/sub Jordane testimo- Deut. 32.
nium perhibet. Magi. Sane quod sequitur ausculta. Uua eorū vua fellis et Hiere. 9.

aconũ vinum eorum: et venenũ aspidum insanabile.
emiã ait: Ecce ego cibabo populum istum absyn/
n fellis. Frustra conor singula sermone explicare
/orbis terrarũ pugnaturus sit contra insensa/
hec torqueaẽ. Hinc magnus Basilius: Feces
aras virtutes in fine mundi/ ab ipsis separandas:
m in infernũ mittendas astruit. Et diuus Gregorius:
erit: frigus intolerabile: ignis inextinguibilis: vermis im/
ilis: tenebre palpabiles: flagelle cedentiũ: horrida
peccatorũ: desperatio omnium bonorum. Erit eñ
fectus sine defectu: quia mors ibi semper incipit/

quomodo anime exute ab igne cor/ ati possunt: ⁊ qualiter sentẽtie sancto rum de his intelligende sunt. Capitu lum XLVII. Discipulus.

NUm igitur vsq; ad finẽ mundi/ et corporũ resumptionẽ ab his cru/
ciatibus immunes sunt reproborũ anime? Magi. Nequaq;. qm̃
ista elementoꝝ defecatio ad punitionis augmentũ non ad initium
futura est: sicut et corporũ resumptio. Dis. Quõ exute anime a corporibus
prememoratis cruciari interim quibunt: cũ corpora in spiritũ agere non pos/
sint: vti ex his que octauo libello disseruimus claret? Magi. Ubi auctor
creaturarũ operaẽ vt vult/ et iusticia exigit: q̃d natura habeat an possit/ nõ
Ps. 32. b. magnificandum est. Si eñ ex nihilo cuncta in esse ꝓdire iussit (Dixit enim ⁊
facta sunt) quid miraris/ si preter solitũ nature cursum spiritus per corpora
punit? An forte ita creatis causis potentiã suam alligauit: vt sine his agere
quicq; non possit? hoc eq̃dem q̃dam vanissimi philosophorũ senserunt. Dis.
Tales libro octauo vbi de causis disputatũ est/ errasse cognoui. Ma. Po/
test igitur dñs omniũ preter causas secũdas/ aut consuetũ earundem ordinẽ
operari? Dis. Etiam. Mag. Non igitur impossibile videaẽ si spiritũ per
corpus castigat. Disci. Non de possibilitate: sed de modo quero. Mag.
Rom. 11. d. Quis nouit sensum domini: aut quis consiliarius eius fuit? Tu sic viuas/ vt
Qualitas pe modum punitionis experientia non addiscas: quin illius contemplatione et
narum. metu moderatior effectus/ eiusdem queas et cruciatus effugere/ et futuris bo/
Algazel nis potiri. Sunt qui actionis passionisq; naturas iuxta humane philoso/
phie traditionem attendentes ignẽ et cetera q̃ scriptura enumerat nõ realia/
sed imaginaria existimant. Alij aũt hec quidem omnia realia/ sed actionem
imaginariã esse contendunt. Reliqui vero quorũ auctoritatem catholici non
spernunt: ignem inferni realem et corporalem esse scripserunt: et illo eodem
igne spiritus incorporeos vt sunt exute anime: et demones realiter cruciari
Gregorius fatentur. Nam diuus Gregorius in. 4. Dialogoꝝ ignem infernalem corpo/
reum dicere non ambigit: et q; animas exutas exurat hoc medio arguit. Si
(inquit) diabolus eiusq; angeli cum sint incorporei/ corporeo igne cruciandi

sunt: quid mirũ est si et anime anteq; recipi
cruciari? Si forte de antecedente dubita
ca. xxv. Ite maledicti in ignem eternũ:
Sententie illius beatus Gregorius ca
ait: Quãuis angeloꝝ atq; hoĩm natur
plicat: quos vnus in crimine reatus li
mentis: parte. 16. ca. 3. argumento Gr
ritate sacri eloquij et catholice verita
teriali igne aĩas etiã nunc ante suscept
ctus Greg. scripsisse legiẽ: q; spũs in eo ar
minime contrariaẽ. Nam cũ spiritus insti
tem nõ habent: oĩs sensus illis equalis est
sit illis videre qd̃ tangere: et tangere qd̃ dolere. E
Anima nõ solum videndo/ sed experiendo incendiũ pat
lius li. de ci. dei. 21. ca. 10. recitata opinione/ que spiritibus
gnat/ in q̃bus ignis incendiũ patianẽ/ subiungit: Si aũt quisq;
demones corpora asseuerat: nõ est de hac re/ aut laborandum opõsa inq/
ne/ aut contentiosa disputatione certandum. Cur enim nõ dicamus q̃uis mi/
ris/ tñ veris modis etiam spiritus incorporeos esse: et pena corporalis ignis
affligi: si spiritus hoĩm etiã ipsi ꝓfecto incorporei/ et nunc potuerunt includi
corporalibus mẽbris: et tunc poterũt corporꝫ suoꝫ vinculis insolubiliter alli/
gari? Qd̃ aũt idem doctor li. 12. super Gen. de infernali loco et tormẽtis dis/
putat/ in retractationũ li. quõ accipiendum sit manifestat.

Quõ ignis spiritũ detinet: ⁊ ipse se detentũ attente considerat. Insuper ignẽ infernalem et penam esse eternã probaẽ: et opiniones sex enumerantur. Cap. XLVIII. Magi.

ORdinauit autem iusticia diuina elementũ maxime afflictiuum vt
superbum spiritum quasi carcere detineat: et ipse se detentũ ibidẽ Quare ignis
attente consideret: ab eo quidem quem odio implacabili odit. dicẽ pre ceteris af
te Psalmista: Superbia eoꝝ qui te oderunt ascendit semper. Illud aũt quan fligat.
tum afflictionis reprobis generet/ ex seipso conijcere homo facillime posset Ps. 73.
qui ab inimicissimo sibi aliquo ꝑpetuis vinculis/ q; nis sine alia molestia cor
poris deputatus esset. Vñ nonnulli theologoꝝ hanc esse spirituum et anima
rum ante resurrectionem gehennam tradiderunt. Discipulus. Cum autem
idem sit ignis oẽs detinens: eadem oĩm pena est: qd̃ summe iusticie derogat.
Mag. Idem q̃uis ignis omnes inuoluat/ non tñ equaliter exurit: nec omnes Aug. li. 21. de
eque intense se detentos ꝯsiderant: diuina hocipsum opante iusticia. teste scri ci. ca. 16.
ptura Apocaẽ. ca. 18. Quantũ glorificauit se et in delitijs fuit: tantũ date il/ Apoca. 18.
li tormentũ et luctum. Astipulaẽ sanctus Grego. lib. 9. moraliũ dicens: Si/ Deuẽ. 25.
cut in domo patris mansiões multe sunt ꝓ diuersitate virtutũ: sic dãnatos
diuersis supplicijs gehenne ignibus subijcit disparitas criminis: q. s. gehẽ
na q̃uis vna sit cunctis: non tñ cunctos vna eadẽq; qualitate succendit. Nã
dicente iustissimo legislatore: ꝓ mensura pctĩ erit et plagaꝝ modꝰ. Dis. Nõ
erit igiẽ gehẽna eterna queadmodũ euangeliũ cõminaẽ/ sꝫ finita. queadmo/

tor:aut aliã causam eternitatis penarũ assi
Aug. ait li. 21. de ciui. c. 12. Homo fact⁹ est
emit bonũ/quod esse posset in eternũ.
it iniqui si potuissent sine fine viuere/
s:qr in peccato semp viuere cupiunt/
Ad magnã igitur iusticiã iudicantis
hac vita nunꝗ voluerũt carere pec-
iciosissime igit errant: primo qui tan
ones misericordia dñi liberandos au
ricula, vt Origeniste. Hinc et poeta ait
Noctes atꝙ dies patet atri ianua ditis:
euadere ad auras/ Hoc opus hic labor est.
precibus cunctos saluandos existimant. Errant
es baptisatos ꝛ eucharistie sacramento cõmunicatos ab
s sequestrare contendunt. Errant nihilomin⁹ quarto: qui
am ad eos retorquent/qui dicta sacramenta in vera fide confe-
ntur: licet postea in heresim labant. Non minus deuiant a veritatis tra-
mite: qui solam christi fidem vsꝙ in mortis articulum seruatã sufficere arbi-
trantur: cũ iuxta apostolicã doctrinam: Fides sine operibus mortua sit. De-
mum longi a regno dei absunt: qui facientibus opera misericordie ꝗuis aĺs
maliciose egerint/finalem salutẽ ꝓmittunt. Tantorũ errorũ figmenta et scri-
pturarum passus quibus innitunt: diuus Augustinus non tam abunde ꝗ do- Augustinus
ctissime lib. de ciui. dei. 20. a capitulo decimoseptimo vsꝙ in finem redargu-
it: et eternitatẽ gehennalis incendij luculentissime probauit.

Corpora damnatorũ sine cõsumptiõe eternaliter posse in infernalibus tormentis ꝑmanere: edocetur quibusdam mirabilibus nunc in mũdo reptis. Et quõ hic ignis sine lignis semper esse possit. et si reprobis ad aliquid luceat: auctoritate sancti Gregorij determinatur. Capitulum vltimũ. Disci.

Sacris eloquijs/et tante auctoritatis doctoribus facillime assentio sed quomodo damnatorũ corpora edaces gehenne flammas sine incineratione et consumptione in sempiternũ sustinere possint/intellectu difficile. Insuper et corporalem ignem qualis est infernalis sine corporeis fomentis diutius posse consistere/ex philosophia conuincitur impossibile. Magister. Premonui paulo antehac obtutum mentis non ad mundane imperfecteꝙ philosophie traditionem: sed ad summe iusticie hic punientis omnipotentiam conuertendum. que tanta insolita et mira fecit in mundo sensibili: vt horum consideratione/nec de quo hesitas omnino videat impossibile. Salamandra viuit in igne. nõnullum genus vermiũ in calidarum aquarum scaturigine reperitur. Notissimi Sicilie montes qui tanta diu-

turnitate temporis/atꝙ vetustate vsꝙ nunc et
integri perseuerant: satis idonei testes sunt (
uita. ca. 4.) nõ omne quod ardet absumi. P
ra/que tantus doctor contra incredulos in eodem libro c
itẽ Gregorius li. 15. moraliũ. c. 50. testat. Hac per breui ser
ca. 20. scribit/quod tu in dubiũ vertis luculenter dissol
uorabit eũ ignis qui nõ succendet. Quia (inquit Gre
sticia futurorũ prescia: ab ipsa mundi origine gehenne
nam reproborũ esse semel inciperet: sed ardore suum
niret. Cum enim sit corporeus et in se missos repro
nec studio humano succendit: nec lignis nutrit: le
tinguibilis/et succensione nõ indiget. et ardore n
in hoc igne dictus sanctus Gregorius papa libro
mat. Dis. Quo? Mag. Quia gehenne flãma reprobis nequaꝗ lu
consolationis gratiã: et tñ lucet ad penã. nam sequaces quosꝗ suos secum
tormento reprobi/flamma illustrante visuri sunt: quorꝫ amore deliquerũ
quatenus qui eorũ vitam carnaliter contra precepta conditoris amauerũ
ipsorũ quoꝙ eos interitus in augmento sue dãnationis affligat. Dis. Heu
heu ꝗ pauci attendunt/que scriptura et sancti viri de inferorũ perpetuo cru-
ciatu testantur. Mag. Ideo vt dñs ait: lata porta et spaciosa via que ducit
ad perditionẽ: et multi sunt qui intrant ꝑ eã. Angusta aũt porta et arta via
est que ducit ad vitã: et pauci sunt qui inueniunt eã. Dis. Docti fortasse tñ
qui beatorũ gloriam/pariter et damnatorꝫ immensam penã ex scripturis no-
uerunt. Mag. Nequaꝗ: non eñ (scribit Paulus Romanis) auditores le-
gis iusti sunt apud deũ: sed factores legis iustificabunt. Et rursus sciẽtiam Ad Ro. 2. b.
inflare testatus est. Inflati autem et tumidi angustam portã intrare minime 1. Cor. 8. a.
possunt.

Finis. XI. Libri.

Liber Duodecimus. De principijs philosophie Moralis: ꝙ sciẽtia ad acquisitionem virtutum et bene viuendum necessaria sit: et meriti magni. Capitulum primum.

Magister.

Salue fili. Dis. Et tu preceptor colendissime. Magi. Unde hec mesticia/quam et vultus et gressus tardior in te ostentant? Dis. Quia me a felicitatis culmine longius delectum inuenio. Mag. Quam ob causam? Dis. Faustum feliceꝙ me existimabam/si qñ philosophie (cui⁹ ad ethera vsꝙ laudes extollebas) principia/rerꝫ ꝗꝙ causas cognoscerem: verũ longe aliter euenire ex his ꝗ hesterno vesperi disseruimus intelligo. Artissimã nempe que ducit in campum glorie viã: latissimã vero ꝗ ad campũ miserie aditũ prestat ipso veritatis ore cõprobasti. Rursus etiã scientiã inflare apli voce ostendisti: et cũ hac ꝗ- Matth. 7. 1. Cor. 8.

docuisti. Magi. Paucis ad modũ que cōme
stimonijs cōprobata sunt:nō tñ phie aut cuius
vel campũ glorie impedire/ vel descensum in
ed ad illam virtutibus conscēdere/ad hanc vitijs delabi
est. Resipisce igitur paululũ:nec te phie inseruisse tantis
claritate suffulta callē virtutũ aperit:ꝛ viam vitiorum
uippe (vt diuus Aurelius li.12. de trini. testaꝛ. c.14.)
recte viuiꝛ haberi possunt:per quas hec vita misera
ue vere beata est ꝑueniaꝛ eternā. Rursus qui hac pol
culũ ꝛ enigma/ꝛ alibi facie ad faciē limpidius cog
domo/ꝛ aquila etiā in eadem ꝓpinquitate ad so
uitionē ꝛ vigorem oculorum? Hinc propheta
fulgebunt quasi splēdor firmamenti: ꝛ qui ad iusti
multos/quasi stelle in ꝑpetuas eternitates. Nec illa phie pars
humanarũ rerũ noticiā polliceꝛ:cuius ꝛ tu ꝑncipia ꝑlibasti/ꝓpter se cō
renda est: sed vt mortalitati studioue bene viuendi cōiuncta/ in rerum di
uerum agnitionē aggressum parat:vtrāq₃ eñ phie descriptio (quā operi
premissam memini) complectitur. Discipulus. Ita est. Magister. Et La
ctātius libro de falsa sapiētia ait: Uirtus aũt cum scientia iuncta sapiētia est.
Discussa igitur rationali ꝛ naturali. Moralem (si libet) percurramus.
Discipulus. Libet/et quidem maxime.

De diuisione philosphie moralis in ethicam:politicā:economicā et monasticam: ꝛ q̄ duplici via mala cohibentur: pena scilicet et virtutum laude: et de ordine dicendorum: Capitulum II Magister.

Phie moralis descriptio ꝛ partitio.

Philosophie pars quam moralem dicunt/humanorum actuum regi
men pandit: virtutum ꝛ vitiorum oppositorum rationes explicat: ꝛ
in quo demum hominis felicitas consistere possit perquirit. Hanc
in ethicam/politicam/economicā/ꝛ monasticam diuidunt. Ethica de virtuti
bus: vitijs ꝛ felicitate hominis differit. Politica regimen multitudinis regni
vel ciuitatis. Economica vnius familie aut domus. Monastica priuati homi
nis gubernationem edocet. Primā si haud segnes lustrauerimus/aliarũ par
tem non minimā expeditam cognoscemus: omnes eñ qui vel multitudinis/
vel domus/vel suijpsius curam gerunt/callem virtutum ambulandum polli
citationibus ꝛ exhortationibus ꝓcurant. Quis enim (inquit Iuuenalis saty
ra quarta) virtutem amplectitur ipsam premia si tollas? Alam autem vitio
rum legibus multiplicibus cohibent: ꝛ necessario quidem. Nam omnis etas
ab adolescentia prona est ad malum. Gen. 8. et. 12. q. 1. omnis etas. Multi aũt
non amore virtutis/sed timore pene declinant: pauciores vero animi sui pas
siones ne in vitia consurgant virtutibus cohercere student. Nam vt in episto
lis testatur Horatius. Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt pecca
re mali/formidine pene. Dicente autem scriptura: Stultorum infinitus est
numerus. Et Lactantius firmianus in exordio institutionum suarum aduer

Iuuenalis satyra.4.
Horatius
Eccs.1.d
Lactantius

sus gentes scribit: Quia virtutibus amaritudo per
luptate condita sunt: illa offensi/hac deliniti feruntur
specie falsi/mala pro bonis amplectunꝛ. Dis. N
deinde que animi passiones virtutibus cohercer
sitorum vitiorũ rationes specialius indagande
ne singula memorie cōmendare erit facilius.

Quid virtus: quō sit mediũ: mediũ qualiter sumendum et virtutes quō acquirende.

Aristoteles in. 2. libro Ethicoꝝ/virtu
uum/et quo ad actũ describit. Dis. In ordine ad p
uũ qualiter? Magi. Uirtus est habitus electiuus in me
quo ad nos/determinata ratiōe vt sapiēs determinabit. Habitũ
tem: vt genus eius ostendat ꝓpinquũ. Est enim virtus q̄litas animi no
sed q̄ habitus dici solet: habitus q̄dem a voluntate elicit⁹ et recta ratione de
terminatus. Potentie aũt et passiones/q̄ etiā in aīa inueniunꝛ/virtutes non
sunt: qꝛ naturaliter et sine electione insunt: ideo ab his nec laudamur/nec vi
tuperamur: sicut a virtutibus. In medio aũt virtus existit/duorum scꝫ extre
morum: vnius q̄dem ꝺm supfluitatē: alterius aũt ꝺm indigentiā. et hoc qui
dem ꝺm substantiā virtutis. nam ꝺm rationē boni/est optimũ in illo genere
et ita extremũ. Ambo aũt vitia (qꝛ a recta ratione ꝺm plus et min⁹ deuiāt)
alteram extremitatē obtinent. Additur aũt/quo ad nos: non ꝺm rem. quod
eñ vni multũ est/alteri conueniens reperiꝛ. Et quia rectitudo circa mediũ
in indiuisibili est: ideo bene agere contigit vno modo tm̄: peccare aũt modis
infinitis. Difficile est enim tangere mediũ/et id tenere. facile aũt circũquaq₃
ab eodem discedere. Quemadmodum videre est in sagittarijs: quorũ is tm̄
centrum designatũ contingit: qui per lineā rectam sagittā dirigit: ceteri au
tem plus et minus declinant. Determinatio igitur in virtute non cuiuslibet:
sed sapientis est ꝺm dictamen rationis recte. Conformem virtutis definitio
nem diuus Aurelius libro de quantitate anime ponit dicens: Uirtus est equa
litas quedam vite/ vndiq₃ consonans rationi. Dis. In ordine aũt ad actum
qualiter virtus definitur? Mag. Uirtus est que bonũ facit habentē: ꝛ opus
eius bonũ reddit. Utramuis aũt et que principiũ/et que actum explicat Au
gustinus in lib. 2. de libero arbitrio in vna complectiꝛ/cum ait: Uirtus est
bona qualitas mentis qua recte viuiꝛ: qua male nemo vtitur: quā deus in no
bis sine nobis operatur. Uirtus est qualitas nō omnis/sed bona: et habitus
non corporis/sed mentis. Uitia aũt et si habitus sunt mentis ad malum in
clinantes/a talibus tñ virtus discreta est/cum diciꝛ: qua recte viuitur. Tunc
aũt recte viuiꝛ/cum homo ꝺm rectam rationē vt vtiq₃ sapiēs determinabit
operaꝛ. Ab his aũt que ad bonũ et ad malum esse possunt/virtus diuisa est:
cum addiꝛ: qua male nemo vtitur. Licet enim virtutibus vt obiectis male et
in supbiā quis vtaꝛ: actu tñ virtutis et vt virtus est habitus directiuus/ma
le nemo vtiꝛ. Hec definitio cōis est omnibus virtutibus. Quod aũt adiectũ
est quam deus in nobis sine nobis operatur: infusas ab acquisitis secernit.
Quedā eñ virtutes sunt que nullo humano conamine haberi possunt: sꝫ sola

Augustinus
Uirt⁹ actiua.
Aristoteles 2. Ethicorũ.
Augustinus

fundunt: vt sunt fides/spes/et charitas: quas deus in
sine nobis q̄dem agentibus: nobis tñ vel non resi-
bus: in ceteris aūt etiam nobis agentibus coopera
/partim asuefactiōe conq̄rimus. Doctrina qui
/licitū vel illicitum/bene maleue fiat aliquo
Seneca ait: Virtus sine studio sui esse nō potest.
cognouim⁹ optamur et diligimus. Non eñ (in-
dei. c. 28.) qui scit quod bonū est/vir bonus di
iod scit. Queadmodum aūt vna hyrundo nō fa-
estatē: sic nec operatio vna bona virtutem/et ma-
quenter iteratis generant habitus: et quidem
Salustius in Jugurtha dicit: Benefacere ex cō
t Ouidius in epistolis: Ars fit vbi crimē a te-
annis. Sū non modicū differt iuuenes bene vel male asuesci
suete ac naturā. maxime aūt in his in q̄bus preuiam dispositio
maiorē: ⁊ animi passionē magis aut minus radicatā. Nam Tul
ie: ingenijs nostris īnata sunt semina virtutū: quasi adolescere liceret/
ipsa nos ad beatā vitam naturā perduceret. Dis. De talibus vt nunc differa
mus p̄missorum ordo expostulat.

Seneca
Augustinus
Phūs. 3. ethi
corum.
Salustius
Ouidius.

De passionibus concupiscibilis que sunt: concupiscentia. desiderium. gaudium. leticia amor. odium. fastidium. abominatio. acedia. inuidia. dolor. tristicia et misericordia. Capitulum IIII Magister.

Passiones siue affectiones animi sunt quas a concupiscibili et ira-
scibili/potentijs et obiectis harū exoriri diximus. Concupiscibi-
lis namq̄ in obiectū suum/quod est bonum delectabile fertur: vel
s̄m placentiā/vel displicentiā. Placentia aūt esse pōt respectu boni vel ma-
li. Boni quidem proprij/vel alterius. rursus aūt proprij distantis: vel con-
iuncti. Si distantis et per appetitū simplicem: est concupiscentia. per appe-
titum intensum: et est desideriū. Placentia aūt de boni proprij et coniuncti
adeptione/est gaudiū. de vsu et fruitione: est leticia animi quidem: cū sit cir-
ca disciplinas contēplatiuas corporis/si fiat circa gustum ⁊ tactū. Quarum
quedam sunt necessarie et naturales. vt nutrire/⁊ indigentie succurrere. que
dam naturales/sed necessarie nō sunt. vt generare. Commendat enim etiam
virginitas. Alie ɔtra naturā sunt et semper fugiende. vt gula/ ebrietas/ lu-
xuria/ornatus superfluus et his similia. Placentia vero respectu boni alte-
rius/in nobis amorem siue dilectionem efficit cū alteri bonū appetimus. Sz
placentia mali respectu p̄prij esse non pōt (Nemo enim vnq̄ carnem suam
propriam odio habuit. inquit Apl's ad Ephe. 5.) sed respectu alieni. et odiū
causat. Malum enim appetimus his quos odio habemus. quod si inuetera-
scet/in rancorem vertet. Dis. Concupiscibilis vero que in delectabile fert
s̄m displicentiam/quas efficit passiones? Mag. Displicentia vel est respe-
ctu boni/vel mali. Si boni: aut proprij aut alieni. Rursus si proprij: aut con-

Passio concu-
piscibilis
Placentia bo-
ni proprij.
Cōcupiscētia.
Desiderium.
Gaudium.
Leticia duplex
Leticia.
Placentia bo-
ni alterius.
Amor.
Dilectio
Placentia mali
Odium
Rancor
Displicentia
boni

iuncti/vel absentis. Si cōiuncti: fit fastidiū. que est sin
ni. ⁊ abominatio: que est ardens ⁊ intensa respuitio
fit Acedia. que bonū tale adipisci negligit. Disp
inuidia. Unde in epistolis Horatius: Inuidus al
mis. At vero displicētia respectu mali/est vel
Dolor: qui est afflictio ex absentia cōuenientis
uenientis. Si aūt displicētia fit respectu mali
Disci. Ex his sextuplicē in passionibus cōcu
Prima cōcupiscere ⁊ fastidire. Secūda desid
dere ⁊ dolere. Quarta letari ⁊ tristari.
Sexta misereri ⁊ inuidere. Magist
ligis: nec omnimodā illorū cōuenientiā a
breuitas admittit. Disci. Scio. Irascibile

Fastidium
Abominatio.
Horatius.
Dolor
Tristicia

De Passionibus irascibilis que am- bitio paupertas spiritus: spes: desperatio: superbia: humilitas: dominatio: subiectio: contemptus: reuerentia: audacia: penitentia: ira: impatientia: timor et magnanimitas. Capitulum V Magister.

Irascibilis in obiectum suum q̄d est arduū ⁊ difficile fertur per robur
⁊ debilitatem: s̄m robur quidem per modum p̄secutionis: s̄m debilita
tem vero per modum fuge. Prosequēdo tendit vel in bonum: vel insur
git contra malum. Rursus in bonum honoris vel excellentie. Quod si distās
fuerit: tendit per ambitionē que est appetitus talis boni simpl'r. Aut p spem:
que est appetitus talis boni cū confidentia obtinendi. In obtentum vero bo-
num honoris/tendit per superbiam/dominationē ⁊ contemptum. Superbia
equidem alios cupit excellere. Dominatio p̄esse. Contēptus subiectos par-
uipendere. Contra malū autē insurgit vel memoratū/vel p̄sens/vel expecta-
tum per audaciā iram ⁊ magnanimitatē. Discipulus. Scdm debilitatē ho
⁊ per modū fuge quo tendit? Magister. A bono vel malo. a bono dico/bono-
ris vel excellētie/p̄senti vel absenti. Si a bono honorabili p̄senti p̄prio: erit
humilitas. Si ab alieno: erit reuerētia ⁊ subiectio. A bono autem absenti p
prio si resilit: paup'tas spiritus est. ⁊ simplex illius fuga: vel desperatio. ⁊ est
fuga intensa p̄pter diffidentiā obtinendi. A malo autē preterito fugit p pe-
nitentiā. a presenti/per impatientiā: a futuro per timorē. Qui si fiat in appre
hendēdo s̄m dispositionē primā/agonia dicit: s̄m dispositionē vero remotā
ex imaginatione magna/fit admiratio ex insolita/stupor. In operando autē
respectu mali futuri/est autē segnicies/respectu mali in opere: aut erubescē-
tia/respectu mali in verbo: aut verecūdia/respectu mali in opinione. Disci.
His etiam facile oppositiones passionum in irascibili colligo. Contraria est
enim ambitioni paupertas spiritus. Spei desperatio: Superbie humilitas.
Dominationi subiectio. Contemptui reuerentia. Audacie penitentia. Ire im
patientia: ⁊ timor magnanimitati. Magister. Probe. Possunt tñ passiões

Passio irasci-
bilis.
Ambitio
Robur in p̄se
cutione boni.
Spes
Superbia
Dominatio
Contemptus.
Audacia
Ira.
Robur in in-
surrectione cō
tra malum.
Magnanimi-
tas.
Humilitas
Debilitas fu-
ge a bono.
Reuerentia
Subiectio.
Debilitas fu-
ge a malo.
Paupertas
spiritus.
Desperatio
Penitentia
Impatientia.
Agonia.
Admiratio
Timor
Stupor.
Segnicies
Erubescentia
Verecundia.

[...]bilis latius dilatari: ⁊ ad duas vel quatuor potius re[...]
[...]cessu de virtutibus ⁊ vitijs videbimus: restrictionē
[...]ncupiscibilis nempe de bono p̄senti gaudet: de fu-
[...] malo presenti tristatur: de futuro timet.

[...]siones: que sunt leticia tristi[...] [...]us. Cupiditas in brutis et [...] voluntate inueniuntur: vt [...] Ca. VI. Disci.

[...]unt/an ne etiam animi separati? Magi.
[...]bilem seu sensualitatis ⁊ volūtatis esse libro
[...] decimo supra audiuimus: nec passiones a sensualitate que in brutis
[...]e ratione secludimus. Gaudet eñ leo de preda apprehensa: sperat de ea
[...] ino p̄sequitur saltu: tristatur de quartana febre/ quā actu patit̄. timet
[...]eadem que proximo reuertit̄. In volūtate autē a sensualitate ⁊ carnis infir
[...]mitate liberata/ passiones dictas Augustinus libro. 14. de ciui. c. 5. ex plato-
[...]icorū dictis cōtra eosdē concludit: ⁊ consequēter eas volūtates nominat di
[...]cens: Interest aūt qualis sit volūtas hominis: quia si p̄uersa est/ p̄uersos ha-
[...]bebit hos motus, si autem recta est, nō solum inculpabiles/ verūetiam lauda
biles erunt. Voluntas est quippe in omnibus, imo omnes nihil aliud q̄ volū
tates sunt. Nam quid est cupiditas ⁊ leticia, nisi voluntas in eorum consensio
Idem c. 6 nem ab his, que volumus? Et quid est metus atq̄ tristicia: nisi voluntas in dis
Cupiditas sensionē ab his que nolumus? Sed cum consentimus appetendo ea que volu-
Leticia. mus/ cupiditas: cū sentimus fruēdo his que volumus/ leticia vocatur. Itēq̄
Metus. cum dissentimus ab eo qd̄ accidere nolumus: talis voluntas metus est. Cum
Tristicia. autem dissentimus ab eo qd̄ nolentibus accidit: talis volūtas tristicia est. Et
Idem. c. 9. omnino pro varietate rerum que appetuntur/ vel fugiūtur sicut allicitur vel
offenditur voluntas hominis/ ita in hos vel illos affectus mutatur ⁊ vertit̄.
Eas quoq̄ nos dū hic sumus ex humane conditionis infirmitate habere/ pau
lo infra prosequitur. Causas igitur aut potius incitamenta ⁊ confortamēta
harum p̄ter voluntatē nō inutiliter p̄quiremus. Dis. vtilissime.

Qualiter passiones ratione corporalis dispo- sitionis variant̄: ⁊ pro diuersitate apprehensi ue diuerse originantur. Ca. VII Magi.

Corroboratio ⁊ debilitato passionum triplex.

Passiones dicte a varietate rerum ⁊ potentia apprehēdente (vti ex dictis liquet) originant̄: ex dispositione aūt apprehēsionis virtutis motiue/ ⁊ membrorū corporis corroborant̄ ⁊ debilitantur. Disci. Ex dispositione apprehēsionis qualiter? Magister. Nōne ex forti imagina tione casus/ quidā ex alto prospiciētes multū timent: ⁊ frequēter cadunt. alij ex imaginatione forti ⁊ confidentia quā habent in medicū/ sanitatē sperant ⁊ consequūtur? Disci. Certissima hec sunt: de dispositione motiue quid dicis? Magi. Assuefactio habilitat: qui ergo sepius letant̄/ sperant/ timent/ vel tri- stant̄: ad hos actus p̄mptiores expeditioresve euadunt. Disci. Hoc quoq̄

manifestū. De dispositione autē mēbrorū quid a[...]
membris vt instrumentis vtitur: in quibus triplex
corpus inuehetur. naturalis sc3 vitalis: ⁊ animalis
tractatū est. Sanguis aūt non modo membrorū [...]
uersitatē causat: illi rursus passionibus conferun[t]
in tenuitate ⁊ grossicie/ propter spiritus lucidi ab[...]
dium: contrarius ad tristiciam. Naturaliter eñ [...]
tenebris vero tristatur. In nocte igitur [...]
guis vero clarus: sed plus calidus/ aptat [...]
quanto sanguinis substantia compac[...]
ad timorem. pariformiter in ceteris est [...]
sit sanguinis/ in omnibus his passionibus mouet[ur]. Unde in gau[dio]
cor paulatim dilatatur: ⁊ membris virtutem occurrendi obiecto con[...]
influit: ideo interiora paulatim frigescunt: ⁊ exteriora in tali affectio[ne]
fiunt. In tristicia oppositum accidit: nam obiectum disconueniens q[uod]
iunctum est/ respuente anima/ paulatim cor constringitur: nec spiritus [...]
bra sufficienter diffunduntur: hinc exteriora infrigidantur: similiter ⁊ que
interiora. In timore autem si obiectum cum spe fugiendi apprehenditur/ cor
constringitur fortiter: ⁊ spiritus ⁊ calor ad intestina mouentur. vnde timenti[b]ū
cor tremit: ⁊ vox ⁊ anhelitus minuuntur: ⁊ intestina circa que spiritus ⁊ calor
coarrantur soluta/ superfluitates emittunt/ nec continere possunt: ⁊ facies
pallescunt. In verecundia autem ⁊ erubescentia natura ad confidentiam resi-
stendi excitat ⁊ exterioribus succurrens genas colorat. In ira autē ⁊ audacia
sanguis accensus/ cor inflāmat ⁊ dilatat: ⁊ exteriora quoq̄ in vindictam cale
facit ⁊ aptat. Ex his cetera patent: nec speciali deductione indigent: nisi forte
tu aliter sentias. Discipulus. Non. Sed nūc qualiter mens eas refrenet vir
tutibus/ exponendum est. Ita quippe cum nudiustertius diui Boetij philoso- Boetius
phicas cōsolationes percurrerem: scriptum reperi: Gaudia pelle: pelle timo-
rem: spemq̄ fugato: Nec dolor adsit/ Nubila mens est vinctaq̄ frenis hec vbi
regnant.

De diuisione virtutū in intellectuales: mo rales ⁊ theologicales. Ca. VIII Magi.

Non omnibus virtutibus mens vtitur in frenandis passionibus: sed moralibus tm̄: nec tamen is omnibus. Disci. Quā innuis vir tutum diuisionem lucidius explana. Magister. Uirtutum quedā intellectuales: quedam morales: ⁊ alie theologicales vocantur. Discipulus. Intellectuales que sunt? Magister. Que intellectum in quo subiectant̄ per ficiunt: speculatiuū nempe intellectum sapientia/ scientia ⁊ intellectus in opa- tione sua dirigūt: ars ⁊ prudētia intellectū practicū regulant. Discipulus. Queso ne pigeat te latius istec deducere.

Uirtutes intellectuales.

De virtutibus intellectualibus intellectu scientia ⁊ sapientia. Ca. IX Magister.

Intellectus speculatiui opus theoriam siue speculationum/ finem au- tem scire liber vndecimus supra edocuit. Scibiliū aūt quedā esse p̄nci pia ⁊ quedā conclusiones logica patefecit. principia vero mox cogni- tis terminis ab intellectu apprehenduntur lumine naturali: terminorum

Aristoteles 1. posterioꝝ

...vt oīe totū est maius sua parte. qđ si frequētius
... habitus quidam ad huiuscemodi apprehensio-
inclinans: ⁊ eodem nomine (scʒ intellectus) no-
...siones ꝑ premissas ⁊ resolutionem earundem
...strationis inuestigantur: ⁊ inde habitus genera-
...cies in ꝑncipio operis ꝑmisimus. Opinio aūt
...e possint/virtutes nō sunt. Ad noticiam vero
...rtissime sunt ⁊ maxīe intelligibiles: intelle
...sicut oculus nycticoracis ad radium solis)
...camus. Hic habitus tāto ceteris preemi-
...ersatur. hinc Aristoteles de celo ⁊ mū-
...dit. Magnū esse de rebus celestibus posse aliquid cognoscere: vel
...nobilioribus: etiam debili ratione. Et in libro de animalibus: Ama-
...quit magis parū aliquid cognoscere de rebus nobilioribus ꝙ mul-
...s ignobilioribus. Ex dictis facile est singulorum definitiones elice-
...scipulus. Elicias igitur. Magister. Intellectus est habitus ꝑnci-
...Scientia est habitus conclusionis per demonstrationem acquisitus.
Sapientia autem cognitio est rerum diuinarū. Unde ⁊ Apostolus inter hos duos habitus/scientiā videlicet ⁊ sapientiam discernit scribens Corinthijs: Alij inquit datur sermo sapientie: alij sermo sciētie ⁊c. Et diuus Augustinus de trini. li. 12. et. 14 differentiā horum late ꝓsequitur. Reliquum est vt habitus intellectus practici discutiamus. Discipulus. Id ipsum volui.

De arte ⁊ prudētia habitibus intellectualibus: ⁊ ꝙ prudens esse nemo possit nisi etiam bonus sit. Capitulum X Magister.

Intellectus practicus circa consideratione veritatis quā ad opus ordinat duplici via incedit. Prima: vt opus tm̄ sit perfectum ex recta ratione: ex huius frequentatione habitus generatur: intellectum ad operationem habilem prōptūqꝫ rediens. hunc phi artem nominant. Secunda via est: qua intellectus veritatem ad opus ordinat/vt ipse operans perficiatur:
Prudentia ⁊ in suis actibus ordinetur. hinc generatus habitus intellectum ad huiusmodi habilitans/prudentia dicitur. Horum autem habituum differentia ex definitionibus suis clarius habetur. Discipulus. Has igitur in medium ferre
Aristoteles haud recuses. Magister. Ars (vt ait Aristoteles libro. 6. Ethicorum) est re-
Facere cta ratio rerum factibilium. Facere autem/vt idem testatur libro nono metaphysice: est actus transiens in exteriorem materiam: sicut edificare/secare/scribere: ⁊ huiusmodi. Ars itaqꝫ habitus est factiuus cum recta ratione: id est ratio directiua factionum in rebus exterioribus. Non igitur artis est artificem bonum facere/sed opus: ideo nō habet perfecte rationem virtutis. Pru-
Agere dentia autem est recta ratio agibilium. Agere autem per philosophum vbi supra/est actus permanens in ipso agente: vt intelligere: velle consiliari ⁊ huiusmodi. Prudentia ergo est ratio directiua actionum in ipsis operantibus: ⁊ habet rationem virtutis perfecte: quia impossibile est (inquit philosophus libro. 6. Ethicorum) esse prudentie/⁊ nō existentem bonum.

Quō differt ars et sciētia: ⁊ q... rales: ⁊ que mechanice. Ca.

Dic obsecro in quo artem a scientia distin... tiarum nōnulle etiam artes nominari s... Logica Rhetorica ⁊c. Magister. Qu... nominari artes manifestū est: nō tamen ꝓprie/sed ... in ipsis reperitur aliquid per modū operis: vt puta syllog... opus numerandi aut mensurandi ⁊c. Dicunt aūt he scien... ad differentiā mechanicarū. nam ille animū liberū omittun... prium: qđ est cōsideratio veritatis. He a tali ope... ad exte... ulterari ⁊ mechari faciunt. vnde ⁊ machanice ... Sun... ... ne- cessarie. cecidit em̄ homo per peccatū in ignorantiā/⁊ iuuatur per sap... in cōcupiscētia/⁊ iuuatur per virtutem: in infirmitatem ⁊ defectus mul... iuuatur per artem mechanicā. Nemo em̄ carnē suā odio habuit. Inue... humana ratio ad singlas corpis necessitates singulas artes: q̄ ad septe... a doctis reducūtur (vt patet in policicis) videlicet Lanificium. Armatu... ue fabrilis: Nauigatio: Agricultura: Uenatio: Medicina ⁊ Theatrica. Discipulus. Harum rationes veloci saltem ac breui sermone percurras.

De artibus mechanicis in speciali: ⁊ que a nobis possint exerceri. Ca. XII Magi.

Lanificium que prima est/continet opationes nendi/consuendi/retorquendi: ⁊ que fiunt manu/acu/fuso/pectine/subula/calamistro/gir- Lanificium
gilo/alaboro: in materia lini/lane/canapi/pelle/pilo/⁊ suberis. In super vium floccorum/filtrorum/sagorum/sagmatum/funiū/matularum et Armatura
sportarum ex straminibus vel viminibus. Armature species due sunt. Archi- architectoria.
tectoria ⁊ Fabrilis. Architectoria in cemētariā/⁊ carmentariā partit. Fabri- Fabrilis
lis in malleatoriā/fusoriam/⁊ sculptoriam diuiditur. Continet igitur sub armatura quicquid armorū est. Ibi artifices metallarij alchimiste ⁊ que operātur dolabris/securibus/lima/serra terebro/trulla: in osse/arena/lapide/luto/
latere/⁊ ligno ⁊c. Nauigatio continet omnem industriam emendi/vendendi Nauigatio
mutuandi/in domesticis ⁊ ꝑegrinis nauigationibus. Uerūtamen mercatura Agricultura
etiam alijs modis ꝙ nauigatione fieri habet. Eam autem Tullius sordidam Tullius. 1. of.
nominat. Sordidi etiam sunt qui mercantur a mercatoribus qđ statim ven-
dant. nihil em̄ proficiunt nisi ad modum mentiantur. Et ideo dicit Leo papa: Leo papa.
Penitenti vtilius est stipēdia pati ꝙ periculis negociationis astringi: quia difficile est inter ementis ⁊ vendentis cōmerciū nō interuenire peccatū. Agri-
cultura omnem agri cultum complectitur. Quadruplicem autem agrum di- Ager
stinguunt scʒ. Aruum: qui sationibus ⁊ segetibus deputatur. Consitum: qui Aruum
nemoribus constat/vinetis/oliuetis ⁊ pomerijs. Pascuum: qui pascua ger- Consitum
minat: vt prata. Floridum/vt est hortus ⁊ rosarij. Hanc Tullius libro. 1. offi. Pascuum
laudat dicens. Omnium rerum ex quibus aliquid acquiritur/nihil est agri- Floridum
cultura melius/nihil vberius/nihil dulcius/nihil libero homine dignius. Et Tullius
in Georgicis Uergilius cecinit: O fortunatos nimiū sua si bona norint Agri- Uergilius
colas: quibus ipsa procul discordibus armis Fundit humo facilem victum

...nationū alia ferina: alia aucupium: alia piscatura. Om...
... siue in terra/mari/aquis ⁊ aere continet. Insuper ⁊
... carnificum/coquorū/cauponum ⁊ tabernariorū. Ve...
... esus carnium in vsu nō erat: testatur sanctus Hiero...
... ordio. Medicina: corpus vel tuetur/vel restaurat salu...
...rgia/apothecariorū/pigmentariorū/balneatorū/rasorū
...trica cōtinet omnes artes ad ludos ptinentes. Est autem
...cus: agon: circensis: scenicus/aut gladiatorius. Gymnicus/
...exercetur per saltum/cursum/iactum/virtutē atq; luctationē
...rsu: celeritate/sagittandi pitia: ad citharā q̄q; ⁊ tibias/in...
... Circenses ludi a circūeundo dicti sunt. Scenic⁹
...s deficiunt. ... parata demūcula quā scenam dicunt/comi
...agici/histriones ⁊ mimi fabulas recitabant. In amphiteatro gladiato...
...ius cū actibus militaribus exercebat. In phanis autē deorum laudes etiam
... sine obscenitate decantabant ⁊ demonstrabant: in arenis pugiles inter se
... bestijs exercebant: in conuiuijs alearum ludus/rithmi ⁊ musica frequen...
...tatur. Discipulus. Qui omniū dictarum artium primi extitere inuento...
...res? Magister. Capitulū. 4. libri Geneseos nōnullos enumerat. Sed genti...
...lium vanitas alios assignat. Nos ad reliqua pperemus: nam ⁊ si sine his nō
i.38. edificetur ciuitas (vt ait Sapiens) non tamen sedebunt super sellam iudicis:
⁊ testamentū iudicij non intelligent: nec palam facient disciplinam ⁊ iudiciū:
sed solum operationi artis vacabunt. Non igitur ingenuis ⁊ singulari inge...
nio preditis adolescentibus (de quorū numero vnum te habeo) he artes exer...
cende sunt. A christifidelibus insuper nōnulle quasi illicite ⁊ saluti contrarie
habentur: maxime autem theatrica/q̄tum ad multas eius species. Demum
ex animo tuo nunq̄ discedat/quantū preciosissimi temporis reges/pncipes/
comites/nobiles/diuitiarum affluentia splendentes: ⁊ qđ execrabilius est) cle...
rici diuino cultui mancipati in venationum inutili/laboriosa ⁊ periculosa ar...
te amittunt. propter anserem quidem vilissimum: pauperrimus viduis pupil...
lisq; panem segetibus pullulantem: quadrupedum tritura perimentes concul...
cantesq;. restituent proculdubio eo loco quo ipsi pauperrimi erunt. Disci.
Nihilomagis in procerum caterua obtestor. Magister. Iuste. Sed nunc si
libet prudentie conditiones enodabimus. Disci. Libet vtiq; perplacetq;.

De prudētia ⁊ ptib⁹ integralibus: ⁊ quō futura scire possumus. Ca. XIII. Magister.

Prudētie naturā tūc facilius intelligemus: si date definitioni ipsius etiam diuisionem per omnes partes explicitam adiunxerimus.
Prudentia — Disci. Definitio prudentie (ni fallaris) hec est: Prudentia est recta
Augustinus — ratio a nobis agibilium. Magister. Augustinus quoq; li. 83. questionū ait:
Prudentia est cognitio rerum appetendarum ⁊ fugiendarum. alludit per om...
Tullius — nia li. 1. de libero arbitrio. Tullius vero. 2. Rhetorice ait: Prudētia est rerū
bonarū ⁊ malarū verarūq; scientia. Sed iurisconsultus in. l. iusticia para. iu...
ris prudētia. ff. de iusti. ⁊ iu. ita definit: Prudētia est diuinarū humanarū rerū
noticia/iusti atq; iniusti scientia. Discipulus. Idem si bene memini dicitur/
insti. eodem. para. 1. Sed de his satis. ad prudentie diuisionem pergamus.
Magi. Prudentiam in partes integrales/potentiales/⁊ subiectiuas inue...

nio partitam. Discipulus. Integrales que ⁊ quot ...
ria: intellectus: ratio: sollertia: docilitas: prudētia: ...
vltima prudētia integrant vt est pceptiua: reliq̄ ...
Hec latius explana. Magister. Prudentiā esse ...
definitio data in superioribus indicat. Horum ...
memoria dicit. si presentia vel instantia/intellectus nomin...
memoria nascitur. Nam in contingētibus agibilibus ve...
lia sunt pteritis: ait phus. ij. Rhetorice. Unde prudens ar...
cōcurrētibus hactenus accidere potuerūt: sic ⁊ nunc ⁊ in fu...
sunt. Sic em̄ Sapiens docet/dū inquit: Memēto que ante...
neca: Qui de pterito nihil cogitat/vitam perdid...
c habeo scriptura testat: cum viderat vali da...
trum preteritas ad memoriā reuocans militū ait: Mementote quō salu...
cti sunt patres nostri. Rursus aūt habita recta existimatione de fine: vi...
morie ⁊ intellectus/media in promptu inuenienda sunt per que fin... a...
possit: ⁊ id fit per solertiam: que vt ait Aristoteles. 1. posteriorum: est
tas inueniēdi mediū in non perspecto tempore. Inuētis autem medijs
est ea debite posse applicare ad finem: regulas vniuersales ad particulari...
coniungere: ⁊ ex notis pcedere ad noticiam nondum cognitorū: hoc pertinet
ad ratioōē: quia vo nec omnia bene considerare possumus/occurrentia circa
agibilia (quoniā particularia sunt) ab alijs edoceri: pcipue autem a senibus 6.
⁊ expertis indigemus. Unde ⁊ Sapiens ait: In multitudine presbyterorum: E...
id est seniorum prudentū sta: ⁊ prudentie illorū ex corde coniungere. Id autē
fit per docilitatē: qua quis disciplinabilis efficit/⁊ aliorū psilijs acquiescit.
Amplius futura que circa agibilia occurrere possunt prospicere: ⁊ ad finem
cum psentibus cōuenienter ordinare necesse est: qđ fit p prudentiā/que est fu...
turor. nam pterita aut actu psentia aliter ordinari nō possunt. Circūstātijs Prouidētia
etiā negocij prius inuētis ⁊ ordinatis in finē cōparari oportet: qđ fit p circū... Circūspectio.
spectionem. Oportet demum etiam vitare impedimenta: ⁊ cauere/ne vitia Cautio.
pro virtutibus se ingerant. qđ fit per cautionē. Hec octo suo cōpendio scriptu...
ra cōmemorat/dum ait: Gens absq; consilio est ⁊ sine prudentia: vtinā sa... Deut. 32.
perent ⁊ intelligerēt: ⁊ nouissima pruiderent. saperent scȝ pterita per memo...
riam: intelligerēt psentia per intellectū/rationē/solertiā/⁊ docilitatē/ac no...
uissima pruiderent/per prudentiā/circūspectionē ⁊ cautionē. Possumus em̄
nos cognoscere futura/saltem in suis causis: Deus autem vt in seipsis ⁊ quis...
bus voluerit per pphetie donum cōmunicare.

De prudētie ptibus potētialib⁹: que sunt Eubulia. Gnomi et Synesis: ⁊ de dono consilij. Capitulum XIIII Disci.

Consequenter prudentie partes potentiales edisser... Magister.
Prudentie partes potētiales tres sunt scȝ Eubulia: Synesis: ⁊ Gno...
mi. Prudentie quidem principalis actus est recte precipere: de pre... Partes potētiales prudentie.
cipiendis autem primum consiliari: dehinc iudicare oportet. Primum ad eu...
buliam: secundum ad Synesim ⁊ gnomin pertinet. Est enim eubulia recti...
tudo consilij ad finem bonum/per vias congruas et tempore conuenienti.

bene consiliatiuus. z talis nec velox nec nimis tar
Disciplulus. Cur autem addis: ad finem bonum?
um bonum nullum esse potest/si finis malus in con
finem vie male inueniantur. Hoc ipm vocabulū
eu/qd est bonum: z a βυλη. id est consiliū: qua
. Non igitur recte consiliatur latro ad latrocinium: quia
vt furto pauperi succurrat: nam z si finis bonus sit: (scz
) via tamen illicita est/per furtū: vt testatur beatus Aug⁹.
ita videre est in alijs circūstantijs actus moralis. Disci.
Magister. Que recte iudicat de consiliatis ſm leges com
iusticia legalis exequitur. Gnomi autem recte iudicat
z t. ..ius iudicium epikeia exequitur. vt q̃ fu
depositus gladius reddendus nō est. Interdum etiā ex causis oportet
uni lege discedere. Quoniā vero (vt ait Sapiēs) cogitatiōes mortaliū
e. z incerte ꝓuidentie nostre: indiget homo necessario in his que ad sa
sunt/z ad rēpublicā/ab altiori principio dirigi: a quo datur his qui sin
petunt donū consilij: per qd spiritussanctus mouet hominem per modū
ubtilioris z certioris consilij.

Prudentie partes subiectiue enumerant: z prudentia monastica homini vtilis z necessaria comprobatur. Ca. XV Disciplulus

Partes subiectiue prudētie. REstat vt prudentie partes subiectiuas edoceas. Magister. Prudē
tie species quinqꝫ solent assignari. s. prudētia monastica/economica
politica/regnatiua z militaris. Prima necessaria est homini q̃tum
ad se. Secūda homini vt familiā suam gubernet. Tertia homini vt se politie
rectori debite subijciat. Quarta: vt quis rempublicā strenue regat. Quinta:
Prudentia monastica. vt ciuis bonū cōmune strenue defēdat. Disciplulus. Has igiꝫ species sub
breuitate explanes. Magister. Prudentia singularis homini necessaria est
Bernardus ad salutē: nā cognitionē sui docet: sine qua (vt ait Bernardus sup Cā.) nē
Ps̄. 48. mo saluaꝫ. Unde: Homo cū in honore esset nō intellexit (scz seipm) cōparatus
Helinandus est iumētis insipiētibus: z similis factus est illis. Unde z Helinandus scribit
in templo Apollinis tale oraculum fuisse datum. γνωτι σεαύτον. hoc est:
nosce teipsum. Ex hoc nēpe homo se humiliat: z vnicuiqꝫ qd suū est reddit: iu
xta p̄cepta legis nature z decalogi: de quibus disserēdi locus hic nō est. Hāc
Richardus. Richardus describit dicens: Monastica scientia est que sui curā gerens/cun
ctis sese erigit z exornat virtutibus: nihil in vita admittēs quo nō gaudeat/
nihilqꝫ faciens penitendum.

De prudentia economica: z qualiter vxor sit regenda: insup quibus virtutibus mulier pollere debeat. Ca. XVI Disciplulus.

Prudētia economica. PRudentiam economicam declares. Magister. Hac prudentia in
diget qui familiam regere habet: prudentiā tamen monasticā non
negligat. nam qui sibi nequā est: cui bonus erit? In familia autem

vt diciꝫ li. 1. politicoꝝ/tres cōmunitates necessarie
pter opus gn̄ationis. dn̄i et serui/ꝓpter opus adm
lij: ꝓpter perpetuitatē: qd fieri neq̄t si patri filius
tes singula prudentie regimina accomodāda sunt. In p
ri sue affabiliter cōuiuat: ne vita eius sit cū tristicia: aut
latijs se immiscere: vnde infamiā facile posset incurrere
aliter cū honesta/aliter cū ꝯtumace et supba oportet p
onis limites: q̃ (vt sup Cā. Bern̄. ait) omni virtuti ord
buit: decorē et ꝓsperitatē ꝯfert. Est ergo (inq̄t) discret
moderatrix virtutū/ordinatrix affectuū/et doctrix morū.
vitiū erit. Secundo vir vxorē decenter tractet in orna
rijs. Non eīm sicut ancilla/sed vt socia tractanda est
tere viri est formata. Aliter aūt est vxor diuitis/aliter
nanda: ſm diuersitatem tempoꝝ et locorū. Ideo infelices macedo
in rhetorica nominat: eo q̃ suis vxoribus illicita ꝑmittebant. Rur su
rius maximus Romanos cōmendat: q2 vxoribus de necessarijs ꝓuidebāt
Tertio vir vxorē sine zelotypia diligat: ne sibi continuā cordis anxiet
vxori non seruandi fidem incitamentū prestet. q̃ secus ad vxores se habe
damna multa nō scripto/sed experimento addiscent. Rursus aūt vxor debe
esse casta et pudica/verecunda et taciturna/pia et discreta. Casta q̃dem esse
debet/ne vinculum matrimonij indiuisibile soluat: et ne illegitimi cum legiti
mis viro in hereditatē succedant. Uñ fornicatio mulieris periculosior est q̃
viri. Castitatis vero custos est sobrietas. vnde vt ait Ualerius maxim⁹ Ro Ualeri⁹ max.
manis mulieribus vsus vini olim ignotus erat. Sit et pudica q̃tum ad exte Pudica
riores corporis gestus. Mulieris eīm est (vt inquit Chryſ.) domi philosopha
ri et a dissensionibus se cohibere. nec minimū abusionis genus est mulier si Chrysostom⁹
ne pudicitia. gratia aūt super gratiā mulier sancta et pudorata. Sit etiā ve
recūda. ne dicaꝫ ei illud Hiere. 3. Frons mulieris meretricis facta est tibi/no Uerecunda.
luisti erubescere. Inuerecunda q̃ppe mulier attentare audet quod vir nō per
petraret. Uerecundie aūt signū est taciturnitas: que est (vt ait phūs) orna
mentū mulieris. quod laudatū inueniꝫ a Sapiente. Mulier sensata et tacita Phūs
non est immutatio anime erudite. Sit insuper pia et discreta: vt familiā cum Eccli. 26.
qua semper conuersaꝫ/consoleꝫ: et pauperibus cū moderamine elemosynam Pia. discreta
erogando compatiatur.

De regimine seruorum: et vnde seruitus orta sit. Capitulum. XVII. Magister.

SEcūda cōitas familie est dn̄i et serui. Natura oēs liberos genuit:
fortuna aūt seruos ꝯstituit. Serui eīm ceperunt ꝓpter appetit⁹ cor Seruoꝝ ort⁹
ruptionē: intellectus tarditatē: et tpaliū penuriā. Primum manife triplex
stum in Cham filio Noe: q̃ ꝓpter maliciā suam qua patris pudenda reuela Gen̄. 9.
uit: ideo ipse et posteritas sua seruituti est deditus. sic rebelles/et in bello vi
cti: mancipia/quasi manu capta dicebanꝫ: et ad seruiendū seruabanꝫ. Secū
dum ꝯueniens est: nā intellectu tardi/magis sunt robusti et ad onera sustinē
da apti. ecōtrario corpore debiliores/ sunt magis sapiētes: et ad regendum
alios habiliores. Tertiū cōmunissimū est: penuria nāqꝫ rex tpaliū plurios
etiā honestos et ingenio pollentes seruire cogit: etiā his qui serui sunt seruo

ꝯsolat diu⁹ Aug. li. 4. de ci. c. 3. dicēs: Bon⁹ si serui
regnet/ seru⁹ est: nec vni⁹ hoīs/ sꝫ qđ grauius est/ tot
ꝙ dn̄i ad seruos tali prudentia vti/ vt sint in loq̄n
duriorib⁹ exasperant. vn̄ Seneca: Qui in seruos irascit
ꝯfidit ptātē ad alienos sibi defuisse. Seruis igit hilarē te
orē te colant poti⁹ ꝗ timeant. Nimiā tn̄ erga eos familia
ꝓpriū parit. Sint in remunerādo benefici: ne necessitate
t in mādādo discreti: ne nimis onerib⁹ laboꝝ grauent.
die septimo qescere: et anno septimo liberos a serui
ꝯtrario serui dn̄i esse fideles in cōmissis sibi a dn̄is: vt bo
intelligētes in ꝑceptis: vt q̄ dn̄i moneant/ recte intelli
t/ cū obedientia exequant. sic em̄ erunt decentes in ob
seruū quod iussus est/ si possit: cauillationibus suis ꝑ
: Non sit mihi seruus medicus: ꝓpheta: sacerdos. Medic⁹
ius afferre aquā frigidam/ eam sanitati ꝯtrariā persuadet. Prophe
missus ad debitorē/ eum iā non posse domi reperiri syllogisat. Sacer
enīqꝫ censet: si quod inuitus facit/ saluti aīe contrariū arguit. Decentia
in obsequio tunc seruat: si non modo corporis mundicia/ sed et morū in
tegritas custodit: ne vxor/ ne filij/ et filie corrumpant. Nam vt ait Menāder
Corrumpunt bonos mores colloquia praua. quod et Apl's approbat.

De regimine filiorū a patribus et pedagogis. Capitulum XVIII.

Mag. Tertia familie cōitas est patris et filij. Iure eqdem naturali/ ciuili/
et diuino pater circa filios sollicitus esse debet: ipsis ministrādo nu
trimentum/ ꝙtum ad corporis necessitatē: et disciplinā/ ꝙtū ad mo

Parentū erga filios Prudentia

rum honestatē. Nam et ait apl's. 1. Timo. 5. Si qs suoꝝ/ et maxime domesti
corum curā non habet/ fidem negauit. Primū nec bruta qdem negligunt ꝗs
cumcūqꝫ ferocia: sed singula filios suos summo studio alunt: donec ad debitā
perducta fuerint quantitatē et robur. l. 1. para. ius naturale. ff. de iusti. et iu.
Crudeliores itaqꝫ bestijs erunt q̄ liberis suis alimenta nō prestant. Nec ali
menta tn̄ prestare sufficit: sed et substantiā in hereditatē relinqre debent. 16
2. Cor. 12. c. q. 1. predicator. et apl's ait: Non dꝫ filij thesaurisare parētibus: sed parētes
filijs. Filius tn̄ patrem egentē cogitur alere 22. q. 4. c. Inter. Secūdum rur
sus bestias pro modulo suo imitari videmus: qn educatos pullos ad mores
Deut. 32. et actus nature et speciei sue conuenientes ꝓuocāt. Hinc leo catulos suos ad
predam ducit: aqla pullos sup eos volitans ad volandū ꝓuocat: et sic videre
est in singulis. Stolidior est igit hic bestia q̄ filios suos si ad meliora studia
inducere noluit: saltem eos manuū suaꝝ labores manducare/ et artē qua ipsos
enutriunt nō edocti: sed ociari/ taxilloꝝ ludo questū querere: hinc scortari/ la
trocinari: tandemqꝫ morte turpissima interire ꝑmittit. Dis. Heu ꝗtum hec
stulticia nostra etate nō modo plebeos verū altioris ordinis hoīes obcecauit
Sed dic queso summatim qn̄ et in qbus maximopere filij a parentibus sint
edocendi? Mag. Ab ineunte etate. Nam vt ait Horatius in epistolis: Quo
Horatius semel imbuta recens seruabit odorē Testa diu. Et Seneca libro de moribus
Seneca Educatio qdem z disciplina mores facit: et id sapit qsqꝫ quod didicit. Est em̄
Aristoteles vt ait Aristoteles/ ꝯsuetudo altera natura: seu alterat naturā. in hoc differēs

tim/ q natura semp est: ꝯsuetudo sepe. Hinc et Senec
filioꝝ maximā diligentiam plurimū ꝓfuturam de
mos teneros cōponere. sed difficile scindunt vitia
Oui. i. eplis: Ars fit vbi a teneris crimē ꝯdiscit annis.
Aristoteles: Quod ꝯsuetū est veluti innatū est. ob id teste
ꝯsuetudinē dura est pugna. Et Isido. In Soliloquijs ci
cula vix soluunt. Seneca denīqꝫ in ꝓuerbijs dicit:
ꝯsuetudinis. vn̄ teste diuo Greg. lib. 11. moraliū
actibus cupiunt: sed qꝛ eorundem actuū pondere
nis carcere inclusi/ a semetipsis exire nō possunt. Quod et
dicēs: Adolescens iuxta viā suam gradit: cū senuerit n
et ab adolescentia om̄is etas ad malum ꝓna est. ideo
Noli subtrahere a puero disciplinā. Si em̄ percusseris
Tu virga percuties eū: et animā eius de inferno liber bis.
plina tenendus est modus etati congruens. Tractari equidem molli
imbecilla solet/ ait Horatius: cui et Quintilian⁹ alludit dicens: Inge
rorū nimia emendationis seueritate deficiunt. nā et desperant/ et pole
nouissime oderunt. qdqꝫ maxime nocet/ dū omnia timent nihil conant.
Manifesta sunt hec. Nunc in quibus instituendi sunt aperi . Mag. In ar
te/ moribus/ ludis/ et societate. Ad primū monet censor morū Cato. Si tibi
(inquit) sint filij/ nec opes/ tunc artibus illos Instrue: quo possint inopem de
fendere vitā. Et rursus ait: Disce aliqd: nam cū subito fortuna recedit/ Ars
remanet/ vitāqꝫ hoīs non deserit vnq̄. Vn̄ et Octauianus Augustus liberos
suos in om̄i arte fecit erudiri: vt si qn̄ ad egestatem venirent/ haberent vnde
honeste viuerent. In moribus vero vt cibū et potū parce sumant/ passiōesqꝫ
refrenent. Ex cibo nempe et potu superfluo naturam in principijs vitalibus
eneruant: ingenia perdunt: fiunt lasciui/ rixosi/ in verbis procaces/ et in sensu
ꝓprio pertinaces. Ideo ab ebrietate iuuenes maxime custodire oportet. ait
Aristo. lib. 7. politicorū. Et cicero lib. 1. de officijs: Hec etas a libidinibus
maxime tollenda est. Singulis tu causas naturales reddas: si tantille etatis
et vini pastusqꝫ superflui naturas attenderis. Dis. Uerum: nec in his te la
tius immorari volo. Sed dic oro per ludos quid intelligis? Magi. Non
illum qui fortune innitit. vt ludus chartarum/ taxilloꝝ zc̄. nam hi ludi non
modo lege diuina sunt inhibiti/ sed etiam imperialibus cohercendi. Sed eū
ipsum exerceant quem philosophus in politicis necessarium assentit in vi Philosoph⁹. politicoꝝ. 8.
ta humana. Et est quedam deductio per quam vitantur tedia vite/ inertia Ludus philosophicus
corporis: et pronitas ad lasciuiam: Ociosi namqꝫ esse non possunt. Non au
tem semper in discipline summo rigore tenendi sunt/ ne deficiāt. nam: Quod Ouidius.
caret alterna requie durabile non est. Ludis igitur honestis animi et corpo
ris exerceātur, ludis quidem animi: audiendo historias/ fabulas honestas/
zc̄. Ludis quoqꝫ corporis/ currendo/ saltando/ sagittando/ et alijs que mem
bra habilitant: et animum mala contagione non illaqueant. Discipulus.
De societate quid affers? Magister. Societas praua vt pestis fugienda: Societatis electio.
bona vero amplectenda est. Nam vt testatur propheta regius: Cum bonis
bonus eris/ cum peruersis peruerteris. Et in prouerbijs Salomon ait: Qui Ps. 17.
cum sapiētib⁹ gradit sapiens erit. amicus stultorū similis efficiet. Et si vna Prouer. 13.
ouis morbida totū gregem inficit: multo magis praua societas teneros aīos

...ispositos facillime ledit. Heu sine scriptura hoc cōfir...
Socient̄ igit̄ filij honestis: et summo studio educan...
...tione dūt: vt ea que fidei sunt et ad cultum dei perti...
...annis: cum cito sunt creduli/nec rationem querentes.
...d et parentibus et senioribus reuerentiā noscant exhibe...
...max et inobediēs a moyse iussus est lapidari. et alibi: Co...
...nsurge: et honora personā senis. In cura itaq₃ et correctio...
...sint solliciti: ne cū Heli sacerdote iusto dei iudicio subita...
...pedagogis quoq₃ eaipsa et longe amplior cura/studium/et...
...a est. Alia tū circa ingenia/ingeniorūq₃ maliciam spiritua...
...ndorū ratio est. De quibus in alium tractatū ꝓlixior...
...unc ad prudentiam politicā transeamus.

[P]rudentia politica regnatiua: et ea que [i]n subditis. Capitulum XIX Ma.

[A]Ristoteles politice prudentie duas species esse voluit: architectoriam in principe: et politicā in subditis. Dis. Architectoria que est? Mag. Ea que dicit̄ regnatiua siue legis positiua. Principi namq₃ incumbit deo placere: populo pro posse satisfacere: reipublice ꝓuidere: et rectas leges condere. Per primū populi timorem et reuerentiā acquiret. vt pa-
Claudianus. tet de Salomōe libro Reg. 3. c. 8. et. 9. Unde et Claudianus: componit̄ orbis Regis ad exemplum: nec sic inflectere sensus Humanos edicta valent q̄ vita regentis. Mobile mutat̄ semper cū principe vulgus. Per secundum amorē et dilectionē populi sibi conciliabit. Non eīn quispiam contra regem murmurabit/si ipsum oēs nō nimis seuerū/prudentiū cultorem/beneficientiū retributorem/et delinquentibus punitorē equum videbunt. Per tertiū et quartū rempublicā integram conseruabit: ne deficiente annona populi inedia defi-
Politica ciant/aut a quopiam calumniā sustineant. Disci. Nunc de politica addas. Mag. Prudentia qua subditi nouere principi obedire/et ciuibus conuiuere/
Tullius cōmune nomen retinuit: et politica dicta est. Sunt aūt vt describit Tullius lib. 1. de officijs in republica persone triplices: iudices. s. siue magistratus: ciues et peregrini. vt etiā clarius expressit scriptura in lege moysi. vnde et ma-
Deutero. 16. et. 17. gistratibus ait: Judices et magistratus ꝯstitues in omnibus portis tuis. Antiqui enim solebāt iudices causas in portis ciuitatis audire: ambigue autem cause et ardue ad vnum tm̄ summū. s. sacerdotem referebant̄. De ciuibus sta-
Ibidem. 23. et 24. tuit: ne se in paruis rebus molestarent/dicens: Ingressus vineam ꝓximi tui comedas vuas quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. In mu-
Exo. 22. et. 23 tuo nec vsuras nec pignus reciperent precepit: nec etiam importune exige-
Deute. 24. rent. De peregrinis vero ait: Aduenam non contristabis: neq₃ affliges eū.
Deute. 26. Mandauitq₃ tertio anno decimam fieri pro peregrinis pupillis et viduis.
Sap. 8. Dis. Mira conditoris sapientia/singulis prouidens necessaria. Magi. Mira vtiq₃ attingens a fine vsq₃ ad finem fortiter: et omnia disponens suauiter. Dis. Reliquum est vt prudentiam militarem percurramus.

De prudentia militari: et his que militem ornant. Capitulum. XX. Magi.

[M]Ilitaris prudentia est operis bellici: or di... ...ni cōis vt pax habeat̄. Ob hanc eq̄dē ... ...dum est. De hac prudentia multi disertissime... nō tam lectione q̄ exercitijs addiscit̄. dicēte Vegetio li. 2. d... longitudo etatis aut armorū numerus artem bellicā tradi... citatio. nā in pugna solet vsus amplius ꝓdesse viro. Verum... miles: vt in primis deū/a quo fortitudinis donū accepit bene... tione pugnet: hostibus fidem seruet: victis quoq₃ misericordi... Augustinus Bonifaciū instruit. Et sanctus Johānes baptis... gulam statuens dicit: Neminē concutiatis: neq₃ calumni... estote stipendijs vestris. Luce. 3. Bernardus insup scrib... pli: nō mediocriter corripit eos q̄ se ₇ equos serico opertu... sellas/frena et calcaria depingunt: auro argentoq₃ ornant: ... sunt hec insignia: an muliebria potius ornamenta? Nunq̄d forte ... cro reuerebit̄ aurum: gēmis parcet: serica penetrare nō poterit? et li. ... brosius dicit: Utilior est in conflictu lorica ferrea q̄ stola linea. Hinc et Pe... cles phūs ait: Non pictura/non aurū/non lapides: sed scutū diuulsum/fracta galea/gladius hebes/facies vulnerata cedunt militibus ad ornatū. Di. Sed qui tanta sufferre pñt? Ma. Non effeminati et in delitijs assueti. De q̄bus diuus Hieronymus ad Theodorū scribens dicit: De cubiculo ad aciē/de vmbra egrediens ad solem: corpus asuetū tunica lorice onus non sustinet. Caput opertū linteo/galeam recusat. mollem ocio manū dur⁹ exasperat ca- Vegetius
pulus. fortior aūt miles ex confragoso venit. De q̄b⁹ Vegetius loquit̄. Qui sub diuo et labore nutriunt̄: solem patientes: vmbram negligentes: balneorum nescij: delitiarū ignari: et parco cibo contenti. Dis. Heu q̄ rarum. phenice in terra nostra simillimū est hoc militie genus. Mag. Eos itaq₃ relinquētes persequi/ad virtutū diuisionē redeamus. Dis. Hactenus de intellectualib⁹ dissertum est: nunc ordo exigit vt morales adeamus.

De virtutibus moralibus in gn̄ali et q̄re inter has q̄tuor cardiales dicunt̄. Ca. xxi. Ma.

[M]Orales virtutes sunt que appetitū inclinant ad actus licitos et Virtutes mo-
honestos. Mos eīn inclinationem vel etiā ꝯsuetudinem ad aliq̄d rales
agēdum importat. Di. Nū etiā iste certo numero complectunt̄? Mag. Etiā fili. Duodecim eīn a philosopho enumerant̄. s. Prudentia. Justicia. Fortitudo. Temperantia. Mansuetudo. Liberalitas. Magnificentia. Magnanimitas. Philothimia. Ueritas. Amicitia siue affabilitas: ₇ Eutropelia. Alie quecunq₃ sunt ad has reduci habent. vt patebit in processu. Dis. Cur inter intellectuales habitus prudentiam enumeratā etiam moralib⁹ preponis? Mag. Prudentia s̄m essentiā intellectualis habitus est: s̄m materiam vero moralis. Preponit̄ aūt ceteris: quasi mater. iuxta. c. presentiū. 1. q. 5 vbi dicit̄: Discretio. i. prudentia mater est virtutū. Ad hanc etiam tres in ordine sequentes (que sunt iusticia/fortitudo et temperantia) omnes alie redu- Cardinales
ci habent. Hinc iste quattuor principales et cardinales dicunt̄: q₂ sicut in car- virtutes
dine ianua vertit̄/clauditur ₇ aperitur: sic in his virtutibus cor humanū vertitur s̄m rationē vt vitijs claudat̄: et bonis actibus aperiatur. Dis. Moralium igit̄ tractatum q̄tocius aggrediamur: et cor nostrum his cardinib⁹ im...

...s virtus moralis est vel circa actum interiorẽ diri... circa actum exteriorẽ ad alterũ/vt iusticia: vel cir... enumeratas/vt cetere omnes. sic patet illud Ouidij. Ten...s. Dis. Num et mortaliũ rationes singillatim ꝓsequi in...tiam. Dis. Primũ igitur de prudentia disseras.

[De p]rudentie contrarijs: que sunt impru[dentia: A]stutia: Dolus: Fraus: Precipita[tio: Neg]ligentia. Capitulum vicesi[mum secun]dum. Magister.

[P]rudẽtie definitionẽ/diuisionem et partiũ declarationem paulo antehac digessimus: nec superest nisi vt de vitijs oppositis pauca addamus. Nam vt Augustinus ait: mens regnum virtutũ adipisci non [potest] nisi prius excusserit iugum vitioꝝ. Dis. Probe. Ma. Prudentie in [co]mmuni opposita est imprudentia: qua homo diuertit se a regulis q̃bus ra[tio]no prudentie rectificaꝝ. Prudentia insuper carnis: astutia: dolus: et fraus: [n]imia sollicitudo. inconstantia/et negligentia/precipitatio/ et incõsideratio prudẽtie aduersa sunt. Prudẽtia eñ finẽ bonũ preponit: prudẽtia carnis malum. vt prudens latro/latrocinium. et crapulosus carnis curam tñ intendit. Prudentia ad finem bonũ vias bonas inuenit: astutia malas et apparentes excogitat. Prudentia vias bonas inuentas fini preconcepto verbo et facto applicat: dolus vias malas excogitatas verbo quidem/fraus autẽ facto fini malo easdem vias adiũgit. sic quod astutia excogitat: dolus et fraus exequũtur. Maxime aũt in acq̃sitione temporaliũ: circa que etiã fieri habet nimia sollicitudo. Prudentia constanter et diligenter ꝯsiliata et iudicata in precipiendo exequiꝝ: per inconstantiã vero et negligentiã hec eadem omittunꝝ. Prudentia per eubuliã recte et ordinate ꝯsiliaꝝ: econtrario per precipitationẽ ex impetu voluntatis et passionis ordinatũ consilium negligiꝝ. Prudentia per synesim et gnomin de consiliatis vera iudicat: econtrario per inconsiderationem nõ intelligendo ea ex q̃bus rectitudo iudicij pendet male iudicaꝝ. Que autem alijs partibus prudentie contrarianꝝ/vno nomine imprudentia nominantur. Hec sunt que de vitijs prudentie oppositis scire operepreciũ est. Nũc iusticiam percurramus.

Astutia.
Dolus
Fraus
Sollicitudo nimia
Inconstantia
Precipitatio
Inconsideratio

De iusticie definitiõibus et contrarijs vitijs. Capitulum. XXIII. Discipulus

Iusticia q̃d est? Mag. Iusticie acceptiones due sunt. Prima: vt per legis imperiũ ordinat actus omnium virtutũ ad bonũ commune/ ꝛ iusticia legalis dici solet: per eam nãq̧ homo concordat legi ordinanti actus oĩm virtutũ in bonum cõmune: sicut charitas ordinat omnia in bonũ diuinũ. De hac diciꝝ/ꝙ sit omnis virtus. Secunda acceptio iusticie est ꝓut equalitatem ꝯstituit in his que sunt ad alterũ. Hec a iuriscõsulto sic definiꝝ. Iusticia est ꝯstans et perpetua voluntas/ius suũ vnicuiq̧ tribuens. Iusticia voluntas est/id est voluntatis habitus siue qualitas. ꝯstans et ꝑpetua: nã operãs per virtutem operaꝝ immobiliter q̃tum ad ꝓpositũ. Unde vt q̃s iustus sit/ oportet ꝙ habeat ꝓpositũ perpetuo seruandi iusticiã: et in illo firmiter ꝑmaneat: ideo addiꝝ ꝯstans. et sequiꝝ: tribuens vnicuiq̧ ... iustam ipsi debitam. Accipiꝝ enim hic ius nõ pro habit[u] sed ꝓ re iusta. Et phũs: Iusticia est habitus a quo ... iustoꝝ ẜm electionẽ iusti. Ambrosius q̃z vir sctũs ... est q̃ vnicuiq̧ qd suũ est tribuit: alienũ nõ vendicat: vtilita[tem] ... vt communẽ eq̃tatẽ custodiat. Dis. Ex his accipio materi[am iusti]cie/esse operationes et res alteri ab altero debitas. de viti[js] ... q̃d ais? Mag. Iusticia ꝓprie nõ habet extrema maliciosa: ... trariũ qui diciꝝ iniusticia. Extrema assignanꝝ q̃tum ad actũ, ... cere: et iniustũ pati. Hoc ꝓprie malum nõ est nisi in agente. al... test nõ ex habitu iniusticie: sez si nõ fiat ex intentione/sed ex ... passione. Ex intentione iniustũ quis facit: si ius suũ vnicuiq̧ ... iniuste iudicat: vel q̃z rectitudinẽ iusticie ꝑtermittit. vt in iu... iusto. vel q̃z nõ subiectos iudicat. vt in iudicio vsurpato. Uel q̃z in... certitudinẽ ratiõis nõ habet. vt in iudicio suspicioso et temerario ex in... leuibus/inuidia aut propria malicia precedente: qui latius deduci po[test]. Discipulus. Intelligo. veruntamen nunc magis partium iusticie (si que ...) explanationem audire affecto.

Insti. de iusti. et iur. ꝑ a. i. ff. eo. l. iusticia.
Iusticia.

De ꝑtibus iusticie subiectiuis. q̃ sunt iusticia cõmutatiua ꝛ iusticia distributiua: in qua vituꝑaꝝ ꝑsonaꝝ acceptio. Ca. XXIIII. Ma.

Iusticie ꝑtes trifarie sunt: subiectiue. s. integrales/ꝛ potẽtionales. Dis. Subiectiue q̃ sunt? Ma. Iusticia cõmutatiua: et iusticia distributiua. Cõmutatiua eq̃litatẽ in cõmutatiõib⁹ inter duas singlares ꝑsonas seruat in ꝓportiõe arithmetica. vtputa tantũ sit ꝑciũ q̃tũ valet res empta ꝛc̃. Sũt aũt cõmutatiões multiplices: q̃dã eñ sunt volũtarie: q̃dã inuolũtarie. Uolũtarie: vbi amboꝝ iteruenit ꝯsensus/vt emptio/vẽditio/ꝯductio/locatõ cõmodatio/mutuidatio ꝛc̃. In q̃b⁹ neglecta iusticia cõmittunꝝ fraudulentie multiplices ꝛ vsure. q̃ rectificari dñt ꝑ iusticiã restitutiõis via. Inuolũtarie cõmutatiões sunt in q̃b⁹ alter nõ ꝯsentit: sz lediꝝ ṽbo vel facto. Uerbo q̃dez ĩ iudicio vel extra iudiciũ. In iudicio ꝑ iudicẽ/accusatorẽ ꝛ testẽ. Extra iudiciũ aũt ꝑ ꝯtumeliã: si q̃s ea q̃ sunt ꝯtra honorẽ alicui⁹ in noticiã ipsi⁹ ꝛ alioꝝ deducit. Per detractionẽ q̃dẽ: si ista fecerit occulte: vt deroget alteri⁹ fame. Per susurrationẽ: si ꝑ hec intẽdit occulte amicitiã separe. Per maledictionẽ si alteri malũ intẽdẽs ĩprecaꝝ. Per derisionẽ: si ꝑ ṽba ꝛ cachinnos aliũ erubescere facit. Per subsãnationẽ: si idẽ facit naso rugato. In facto aũt alꝝ ab alio lediꝝ ĩ re vł ꝑsona. In re q̃dẽ: ꝑ furtũ ĩ occulto: ꝛ ꝑ rapinã in publico. In ꝑsona ṽo ꝓpa vel ꝯiũcta: vtputa vxore aut liberis: ꝑ homicidiũ/mutilationẽ ṽberationẽ/aut ĩcarceratiõnẽ. Has oẽs cõmutatiões eq̃re hz iusticia cõmutatiua/saltem restitutionis via Discipulus. Iusticia distributiua que est? Magister. Per quam bona communia iuste distribuunꝝ: non tñ equalitatẽ quantitatis q̃ est arithmetica/sed equalitatẽ ꝓportionis/ q̃ est geometrica custodit. Non enim bona cõia equalia sunt: nec ciues equales. oportet

Aristoteles. 5 Ethicoꝝ.
Iusticia commutatiua
Cõmutatiões voluntarie
Inuoluntarie
Contumelia
Detractio.
Susurratio.
Maledictio
Derisio.
Subsannatio
Iusticia distributiua

...et conditiones vniuscuiusq; accipientis attendere: ꝛ
...is diuidere: aliter strenue bellantibus aliter formido-
...bus/aliter plebeis. Veruntamen p̃maxime cauẽda est
...tio: que fit cũ aliquid alteri datur ꝓpter aliquid
...a nec facit ad causam/ꝓpter quam accipiens tali dono di-
...atione beneficioꝝ: si ↄsanguineo minus idoneo ↄferant̃. In
...ẽtie: si diuites ꝓpter diuitias solum honorent̃. In executiõe
...ꝑ supprimat̃/et potentior eidem contra equitatẽ preponat̃.

...tibus integralibus iusticie q̃ sunt fa... et declinare a malo. Et insuꝑ de p... entialibus eiusdẽ. Ca. XXV. Dis.

...emissoꝝ ordo mu... expostulat vt ptes integrales iusticie videa-
P...mus. Mag. Partes integrales iusticie sunt: facere bonũ/et de-
clinare a malo. et alio nomine dicit̃ innocentia. Justicia nẽpe equa
...ↄstituit in his que sunt ad alterũ: et hoc faciendo bonũ. s. alteri debi
Et ↄstitutã equalitatem seruat: declinãdo a malo alteri nociuo. Primũ
...iatur per omissionẽ boni debiti: secundum per transgressionẽ mandati ꝓ-
hibentis malum alteri inferre. Disci. Manifesta sunt hec: transeamus ad
alia. Mag. Que restant virtutes sunt annexe iusticie: que ipsius dicuntur
partes potentiales. vt sunt religio/pietas/obseruantia/obedientia/vindica-
tio/penitentia/gratitudo/veritas/fidelitas/liberalitas/amicitia siue affa-
bilitas/epikeia: et si que alie sunt que ad dictas reduci possunt. Dis. Illum
et de his pauca saltem in mediũ ferre dignaberis? Mag. Jam dicta expla-
nare altioris discipline est: theologie scꝫ: at vero quia pauca petis/tibi morẽ
geram: et harũ descriptiões cum enumeratione partiũ pandam premisso or-
dine retento. Dis. Primũ itaq; de religione tractandum venit.

De religione et vitijs oppositis q̃ sunt supsti tio: tentare deũ: periurium: sacrilegiũ: ꝛ simonia. Capitulum. XXVI. Magister.

Tulli⁹ in ve. arte. li. 2. Religio. — R Eligionẽ pertinere ad iusticiã definitio indicat. Nam eã definiendo
ait Tullius: Religio virtus est que supꝛi cuidam nature quam di-
uinã vocãt curam acrimoniãq; vel cultum affert. Per curam/actũ
interiorem religionis innuit: q̃ est deuotio/et oratio. Per cerimoniã/insinu-
at actũ ipsius exteriorem. qui est adoratio. Religio enĩ cultus dei est q̃ grece
Augustinus — latria/eusebia vel theosebia dicit̃. vt ait Aug. lib. 10. de ci. dei. c. 1. et cõsistit
in cognitione/dilectione/et debita subiectione dei. hoc est quod in Enchiri-
Guilhelmus. — dion dicit: fide/spe/et charitate colimus. et hoc (vt testat̃ Guilhelm⁹) fit cor-
de per deuotionẽ et orationem mentalem: ore/per orationẽ vocalem: corpore
per adorationẽ. i. genuflectionẽ/ꝓstrationẽ vel inclinationẽ: opere per ob-
lationẽ/primicias/decimas/sacrificia/et sacramenta ꝛc. Dis. Opposita re-
ligionis que sunt? Magi. Superstitio et irreligiositas: illa q̃dem per ex-
cessum/hec vero per defectũ. Superstitio nempe cultum dei vel creature ex-
hibet./vel deo: modo tñ indebito et ꝓhibito: vtputa per cerimonias legis
mosaice. De speciebus superstitions circa finẽ lib. 7. nõnulla deducta sunt.

Discipulus. Memini. Sed irreligiositatẽ...
ad contemptum vel irreuerentiam dei ꝛ r...
dem per tentationem/ꝛ periurium: nam qui...
de ipsius scientia voluntate ꝛ potestate dubitat. ita...
fide non colit. Similiter qui in periurio deũ testem falsitatis a...
sapientia ꝛ iusticia hesitat. Rerum autem sacrarum irreueren...
legium ꝛ symoniam. Sacrilegium quidem est: si violentiam in ...
cram/locum sacrum/vasa sacra/aut res ad sustentationem sacra...
rum ordinatas cõmittitur. Simonia autem est studiosa volunt...
vendendi aliquid spirituale/aut spirituali annexum. ꝛ fit a m...
pecuniam pro obtinendo beneficio: ab obsequia: vt dando b...
tuale pro seruitio corporali. a lingua: vt conferendo ecclesiam ...
ces alicuius.

De pietate obseruantia: que et dulia: obedientia ꝛ gratitudine virtutibus religi ni coniunctis: in eo ꝙ cultum debitum paren tibus: superioribus ꝛ benefactoribus exhibe ri volunt. Capitulum XXVII Disci.

P Ietas autem quid est? Magister: Est (vt inquit Tullius) per quã — Pietas Tullius
sanguine iunctis/patrieq; beniuolis officium ꝛ diligens tribuitur
cultus: ꝛ hoc quidem propter esse ꝛ gubernari: qđ a parentibus ꝛ a
patria participamus. Quia vero deus summus parens est ꝛ gubernator: nõ-
nunq̃ pietas pro dei cultu accipi solet. vt patet ꝑ Augustinũ lib. 10. de ciuita. — Augustinus
dei. c. 1. Et quia consanguinei ab eodem parente processere: teste philosopho — Aristoteles.
libro. 8. Ethicorum. ideo nomine consanguineorũ parentes/ꝛ nomine paren-
tum. etiam consanguinei intelligunt̃: nomine quoq; patrie conciues continen-
tur. Discipulus. Parentes esse colendos quartum preceptum decalogi in-
dicat. vbi ideo fortasse longeuitas vite promittitur: quia illis cultus exhibe-
tur a quibus nobis vita cõmunicatur. Magister. Probe. Consistit autem
parentum cultus in reuerentia/obedientia/ꝛ necessitatis cura. Discipulus
Extrema pietatis que sunt? Magister. Que a medio recedũt per excessum — Religionis
quidem/si parentes deo in dilectione preponimus. per defectum vero: si intui- — ingressus.
tu dei parentes etiam in necessitate constitutos relinquimus: intrãdo scilicet — Tho. scđa se-
religionem. nam hoc non expedit ꝫm Thomã. Si autem parentes in necessi- — cunde. q. 101.
tate non sunt/licitum est ꝛ pietas. teste diuo Hieronymo. in epistola ad Elio- — ar. 4.
dorum: Per calcatum inquit perge patrem: per calcatam perge matrem: ad — Hieronym⁹.
vexilla crucis euola. summũ pietatis genus est in hac re fuisse crudelem. Am-
plius autem cum persone in dignitate constitute gubernationis ꝛ discipline
nostre curam gerant: patres non inepte dicuntur. Ideoq; ꝛ ipsis cultus qui-
dam exhibendus est: quem virtutes obseruantia ꝛ obedientia continent. Est — Obedientia
enim ꝫm Guilhelmũ parisien̄. Obedientia obtemperãtia ꝫm regulam sacre — Obseruãtia
scripture maioribus quibuscũq; debita. Obseruãtia autem (vt Tullius ait:) — Guilhelmus
est per quã homines aliqua dignitate precellentes cultu ꝛ honore designant̃. — Tullius
Hic cultus Dulia dici potest: dulis enim dicitur seruitus per quã exhibetur — Dulia

t ait Aristo. 2. Ethicoꝝ: Est exhibitio re
quidẽ in honorato: vel in eo cuius vices ge
ostꝫ honorari possunt: imo ad hoc princeps
onet dicens: Subditi estote. ⁊ sequitur: nõ tm̃ bonis
etiam discolis. Ex pcedentibus facile est ⁊ illis virtutibus cõ
re. Discipulus. Facillimũ. Magister. Sicut autẽ parẽtibꝰ
/superioribus per obseruantiã ⁊ obedientiã quẽ debemus ho
mus: sic benefactoribus per gratitudinẽ vices rependimus. Est
ꝫm Tulliũ/qua amicitiarũ ⁊ officioꝝ alterius memoria ⁊ remu
as cõtinet. Notanter aũt de memoria mentionẽ facit: nam vt
o. 3. de beneficijs: Ingratus est qui beneficium se accepisse ne
it. Ingratus est qui dissimilat. Ingratus est qui non reddit. In
ssimus omniũ qui est oblitus. Volũtas autẽ in definitione data ponit:
idem ait: Gratitudo est minus grata si sit coacta. Est autẽ in reddendo
ficiũ summope cauendũ/ne citius reddatur: aut plus debito differatur:
his extremũ est gratitudinis per excessum. Sicut in non reddendo al
um extremum est (ingratitudo scꝫ) per defectum. Plura de gratitudine ⁊
ius contrarijs induci possunt: que epitomatis breuitas excludit. Verũtamen
id adijciendũ vtilissimum est: vt deo in omnibus ⁊ semper grati simus. ab eo
eñ quicquid habemus accepimus: teste Aplo. 1. ad Corinth. 4. Quid habes
qd non accepisti? quasi diceret: nihil. In omnibus igitur gratias agite/ alio
loco docuit. Discipulus. Nunc vindicationem exponas.

De vindicta: crudelitate ⁊ negligentia vitijs oppositis. De penitentia ⁊ epikeia. Capitulum XXXVIII Discipulus.

Tullius — Vindicatio (auctore Tullio) est per quã vis seu iniuria ⁊ omne qd
Vindicta. — obscurum est. i. iniuriosum defendendo ⁊ vlciscendo propulsatur.
Necessaria est hec virtus in potestate constitutis: verũtamen ope
repreciũ est vt intentio vindicantis ferat principaliter ad bonum per vindi
ctam procurandũ: videlicet vel ad emendationẽ peccantis: vel salutẽ/ad cohi
Ad Ro. 13. — bitionẽ eius/⁊ quietẽ aliorum: iusticie conseruationẽ ⁊ dei honorem. Nam vt
ait Aplus. Minister dei est quicũq vindex est in iram ei qui malum facit: et
hoc accepta a deo potestate: ⁊ iam dicta intentione: quoniã qui in alia inten
tione vindicat: non vindictam que virtus est/sed alterum eius extremũ/qd
seuitia siue crudelitas dicitur exercet. qua nemo magis gaudet ꝙ femina: in
Iuuenalis — quit Iuuenalis. Sic qui negligens est corrigendo subditos: alterũ eius extre
Crudelitas — mum amplectitur/qd negligentia dici potest. Qui autem ꝓpria auctoritate
Negligentia. — vindicare presumit: sibi vsurpat qd dei est. Ait eñ dñs: Mihi vindictam: siue
Deut. 32. — mea est vltio: ⁊ ego retribuam eis in tempore. Huic virtuti altera coheret:
Penitẽtia — quã penitentiã dicimus: non eam que sacramentũ est/sed que virtus moralis
Augꝰ. de pe. — est. Sicut eñ vindicatio mala in alijs punit: sic penitẽtia in seipso malefacta
dist. 3. para. — corrigit. Est eñ vt ait Augustinus quedã irascentis vindicta puniẽs in se qd
penitentia. — dolet cõmisisse. Euenire solet autem sepius vt in vlciscendis ⁊ vindicandis
iniurijs/de quibus prudens consiliari habet/leges expresse non sint: propter
casus speciales de nouo emergentes. Necessaria est igitur virtus prudẽtie cir

ca huiusmodi dirigens. Disci. Et hanc gnomin/cum de
nominasti. Magister. Tenacis es memorie: si etiam
dam iudiciũ gnomin exequentem ibidem expressam.
epikeia est nomen eius. Magister. Probe. Disci.
serere contendis? Magister. Non est necessariũ: nisi fortasse e
ꝓtermissa sit. Est eñ epikeia habitus directiuus legis/vbi lex
aliquẽ casum particularẽ. Nõnunꝙ etiam verba legis ꝓtermitti
niens sequeret: ⁊ attendit ad intentionẽ legislatoris: que semp est
reipublice. Ideoq argui nõ potest per regulã iuris que dicit: C
cõmittit in legem qui verba legis amplectens contra legis nit
Disci. Sed dic queso vnde hoc nomen habet? Magi. Ab e
δικαιοσυνη iusticia. Discipulus. Ad alia stilum verte.

De veritate: mendacio: iactantia: iron simulatione ⁊ hypocrisi vitijs veritati oppositis. Capitulum XXIX Magister.

Que sequitur inter virtutes iusticie coniunctas veritas dicitur: vnde
de virtutibus moralibꝰ. Disci. Huius definitionẽ afferas. Ma.
Veritas vt Tullius ait: Est per quã imutata que sunt/aut ante fue
rũt/aut futura sũt dicunt. In actibꝰ qppe humanis qbus hoies vbo factoq
cõmunicãt mediũ tenere laudabile est. Qui ergo nec verbo nec facto maiora
vel minora de seipo dicit aut recognoscit ꝙ sint/ verax dicit a vitate virtute
iam definita. Sub hac simplicitas vt excludit duplicitatẽ cordis ⁊ dolũ: silr ⁊
fidelitas que cõsistit in reddẽdo ꝓmissa continent. Verũtamen vt ait Isido — Simplicitas.
rus: In malis ꝓmissis fidem rescindere licet. Nec tñ veritas est in dictis de — Fidelitas
seipso/sed etiã de alijs: vt data innuit definitio q cõis est. Disci. Extrema — Isidorus. 22.
aũt q sũt? Ma. Iactãtia ⁊ Ironia siue irrisio. Hic iactator ⁊ irrisor vel iron — q. 4. c
dicunt/qui dictis laborãt vitijs: Iactator maiora de se verbis ⁊ factis fingit — Iactator
ꝙ sint in eo/aut ꝓter gloriã/aut lucrũ: aut quia talis est. de quo Horatius in
epistolis videtur dicere cum ait: plenius equo Laudat venales qui vult ex
trudere merces. Nauita de ventis: de tauris narrat arator. Enumerat miles
vulnera: pastor oues. Iron vilia ⁊ minora de se dicit ꝙ in eo existant. vilia nẽ
pe/que in se non cognoscit de se dicit: ⁊ maiora que in persona sua scit de seipo — Iron
negat. Non est igitur iron qui vilia de se dicit que in se cognoscit: aut maiora
obticens non tamen negans minora/que etiam in se scit dicit. Quia vero di
ctum est veritatem etiam ad extranea pertinere: ꝫm hoc aliud oppositum cõ
munius iam dicta includens eidem assignatur. Discipulus. Quod? Magi
ster. Mendaciũ: qd quidem triplex esse distinguitur: videlicet iocosum/ qd fit — Mendacium
gratia ludi ⁊ risus. Officiosum: qd fit vtilitatis causa. Et pniciosum: quod fit — triplex
animo fallendi alterum vt ei noceat. sub his continentur octo species ab Au — Aug. 22. q. 4.
gustino libro contra mendacium enumerate. Simulatio quoq mendacium est — c. primum
in exteriorum signis factorum consistens: ꝫm Thomam. Sub hac etiam hy — Simulatio
pocrisis continetur: quia simulatio quedam est qua quis fingit se personam al — Hypocrisis
terius vt peccator fingit se personam iusti: Est tamen quedã simulatio que in — 22. q. 2. c. vtilẽ
terdum est vtilis: vt ait sanctus Hieronymus vt qꝫ christus se longius ire fin — Hieronymus
xit discipulis euntibus in Emaus. — Luce. 24.

...citia siue affabilitate discolia et ... De amicitia et generibus ac pro... ...eiusdem. Ca. XXX

Magi. ...us autem quo se aliquis delectabilẽ alijs verbis factisve exhi... /in his que seriose sunt: amicitia vel magis proprie affabilitas di... ...r. Hinc amicus siue affabilis: qui cunctos grate alloquitur: vt eos ...minẽ contristet: scit enĩ conformare se moribus diuersorum. Di... ...ia huius que sunt? Magister. Placiditas ꝛ discolia. Nam ...ndat enĩ vt delectet/placidus est. Sit autem hoc causa lucri ... siue adulator dici solet qui vt diuus Gregorius super Eze... ...t: vt o... ...scorpio est: qui palpando incedit/sed cauda ferit. Hinc in Esaiã ...era e... ...eronymus dicit: Adulatores sunt hostes/ꝛ scintille diaboli. Et su... ...Psalm. Plus inquit nocet lingua adulatoris ꝙ gladius persecutionis. ...m vt sanctus Augustinus testatur: adulantiũ lingue ligant hoĩes in pec... ...atis. Sapienter igitur Aristoteles in rhetorica dixit: Adulationem recipe... ...e ꝛ adulari detestabile est. Et in Ethicis. Amatores adulationis iniusti sunt. Qui autem affando deficit/nemi... em verbis aut facto delectat: quinimo eos cum quibus conuersatur/ contristari non veretur: litigiosus siue disco... lus recte nominatur: nec homo dici meretur. Est enĩ homo naturaliter aĩal sociale: societas autem sine affabilitate conuersari nequit. Disci. Qua ratio ne illos virtuosos asseris qui affando hominibus placent: cum scriptura hu...

Ecci. 28. et. 11 iusmodi reprehẽdat: ait enĩ regius ꝓpheta in psal. 52. Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent. Et Sapiens: Ante sermonẽ non laudes virũ. Et rursus: Ante mortẽ non laudes hominẽ. Magister. Scriptura ĩmoderatam affabilitatẽ respuit: ex qua aliquid mali sequi potest: moderatã Xo cõ-

Ecci. 4. mendat alio loco dicens: Congregationi pauperũ affabilẽ te facito. Disci. Qua de re hanc virtutẽ magis ꝓprie affabilitatẽ ꝙ amicitiã nominatã asseruisti? Magister. Quia ꝓprie factus aut verbis exterioribus ostenditur: si etiam affectu veri amoris mens non afficiatur: ꝛ ad omnes notos ꝛ ignotos

Phus. Amicitia exercetur. Amor aũt qui in affectu est/ ꝓprie amicicia dicitur. ꝛ hec a pho libro. 8. et. 9. Ethicoꝝ describitur. Discipulus. Quõ? Magister. Amicitia est beniuolẽtia mutua non latens/ratione boni. In hac definitione beniuolentia genus est: mutua pro differẽtia additur: quia debet esse redamatio amati: qui etiam se ab alio amari sciri debet: ideo adiungitur/non latens: sed patens et

1. Job. 3. manifesta: non verbo aut lingua tm̃: sed opere ꝛ veritate: vt Joannes admo-

Ecci. 37. net dicens: Non diligamus verbo aut lingua: sed ope ꝛ veritate: nam qui ali-

Ecci 13. ter amat/amicus solo nomine est: inquit Sapiens. Per vltimam clausulam definitionis qua dicitur/ratione boni/ finis ꝛ causa amicitie ponuntur: que sunt bonum vel vtile vel delectabile vel honestum: ꝛ ꝫm hec tria bona tria amicitie genera distinguũtur. Prima duo genera sicut cito oriuntur/sic cito facileqꝫ dissoluuntur cessante scꝫ bono delectabili vel vtili. vnde Sapiens ait: Si largior ei fueris/assumet te: ꝛ si non habueris/relinquet te. Et libro. 1. tristium dicit Ouidius: Donec eris felix multos numerabis amicos. Tempora si fuerint nubila/solus eris. Jdeo ꝛ Cicero libro de finibus bonorum ꝛ malorum ait: Meipsum igitur ames oportet/nõ mea: si veri amici facturi sumus.

Amicitia Xo ꝙ est ꝓpter bonũ honestũ (qđ est virt... experiẽtia/ꝛ difficilius soluitur. Tullio nãqꝫ attest... est virtute amabilius: nihil qđ magis alli... tatem ꝛ probitatẽ etiam quos nunꝙ vid...

Horatius Omniũ societatũ nulla ꝓstantior/nulla f... sunt familiaritate cõiuncti. Hinc ꝛ in serm... fecit amicũ. Disci. Qualiter aũt soluit... incorrigibile ceciderit/aut vltra alii in v... miori officio in statu cõstitutus fuerit: a...

Tullius tẽdi absentauerit. Proprius enĩ amicitie ... nimiter: qꝛ amicoꝝ idẽ velle/ idẽ nolle est. inqu... definiẽs ait: Amicitia est rerũ humanarũ ꝛ diu... tate ꝯsensio. Amicorũ insuꝑ oĩa debent esse comunia. ꝛ ... Amor etiã verus amantẽ in amatũ trãsfert. Jdeo verus am...

vnde Seneca: ...alique am... mas cui nõ tantũ vis quam... bemẽter erras. Et Aristopl... cebat hãc esse amicorũ cõdit... vnus esse vellet alter: vel in al... ludẽs huic Joãnes aplus ait: Qui manet in charitate/in deo manet ꝛ deus in eo. Et qđ Paulus dicit: Qui adhe-

Plato ret deo/ vnus spũs est. In omnibus qꝫ

Ecci. 6. (vt ait Plato) siĩtudo est amica. In casibus aũt assignatis siĩtudo deficit ꝛ cetera ꝙ iam dicta sunt esse desinũt. Disci. Res ꝓciosa est vera amicitia. Magi. Etiã fili. Nam vt ait Sapiẽs Amico fideli nulla est cõparatio. Nõ solum autẽ amicitia res ꝓciosa est: sed vite humane necessaria. vt habet Aristo. 8. ethicoꝝ. Et Sapiens testatur di-

Aristoteles cens. Ve soli: qm̃ si ceciderit nõ habet

Eccs. 4. subleuantẽ. Subleuat aũt amicus diues pauperẽ in necessarijs subueniendo: ꝛ pauper diuitẽ ꝓtegẽdo: iuuenis senem fouẽdo ꝛ consolãdo: senex autẽ iuuenẽ a via mala reuocãdo. Qđ nimirũ cõsiderans Quintilianus decla-

Quintilian⁹. mationũ li. 5. dixit: Non reperio quid in rebus humanis excogitauerit na-

Tullius tura ꝓstantius amicitia. Et Tullius libro de amicitia: Omnibus inquit rebus humanis amicitia preponẽda est. Nihil enĩ est tam nature aptum tanqꝫ conueniẽs ad res secundas vel aduersas ꝙ amicitia. Jllas ac plerasqꝫ alias amicitie proprietates antiquitus

[a]micitie demonstrabat. Discipulus. Cuiusmodi
[iuve]nis forma/discooperta capite: que erat tunica ru
erat: mors et vita: in fronte/estas et hyems
et brachiū inclinatū/digito cor ostendēs:
[Disc]i. Edissere queso singulorū significationē.
cat: amicitiā semp recentē: nullaqꝫ tēporis
[...]at: vt caput omnibus pateat/et amicus nul=
teri erubeat. Rude autē indumentū osten
[...]ꝫ inopiam pro amico subire nō recuset.
[...]nam qui vere diligit/vsqꝫ ad mortē amat.
[...]eris et in aduersis eque amicitiā seruat. Latus
[...]ia nihil amico celat. Brachiū inclinat/et digito
[o]pus cordi/et cor verbis correspondeat. Longe et ꝓpe scriptū
[a]micitia nullo tempore aboletur: nullaue locorū intercapedine
[se]parat. Disci. Beatus cui ꝑ omne viuēdi spaciū taliusmodi amicus
Magister. E regione vero miser solus ab omni fideli societate alie=
[n]us vt ait Ualerius maximus libro. 4. Deserta est vita hominis nulli[9]
[amici]tie cincta ꝓsidio. et Seneca ad Lucillum: Nullius boni sine socio iocū
[da] possessio. Disci. Manifesta sunt hec: ad reliqua ꝓperemus. Magi.
[Affa]bilitati vicina est eutropelia: mediū in iocosis verbis vel factis consti=
[tu]ens: magis tamen ꝓprie temperātie coheret: ideo tractatū illius in eū locū
vbi de temperantia agetur reseruemus. Disci. Optime. Nunc igitur libera
[li]tatem inter virtutes iusticie vicinas cōnumeratā edisseras.

De liberate: auaricia et ꝓdigalitate vitijs oppositis: insup de misericordia et eius extremis. Capitulum XXXI Magister

Liberalitas Pecunia — Liberalitas affectum animi ad pecunias moderatur. Pecunias au= tem vt ait Phus. 4. Ethicorum: Omnia dicimus quorum dignitas numismate mensurat: vt sunt omnia que possidet hō in diuitijs. Di=
1. q. 4. ꝑ totū. Augustinus — citur autem pecunia a pecore. antiqui eñ habebant in pecoribus qd habebāt inquit Augustinus libro de doctrina christiana et canon. Qui ergo pecunias dat quibus oportet/quando/vbi etc. delectabiliter: nec in dando tristatur: li=
Actꝫ. 20. g — beralis dicitur: tali modo etiā pecunias a suis possessionibus recipit/vt alijs dare habeat: dat tamen libentius ꝙ recipiat: quia dare est difficilius et virtuo=
Ouidius li. sine titu. — sius ꝙ recipere: vt patet testimonio christi dicētis: Beatius est dare ꝙ recipe= re. et Ouidius. Crede mihi res est ingeniosa dare. Apostolus autem dicit: Hilarem datorem diligit deus. Discipulus. Extrema huius que sunt. Ma=
Tullius — gister. Auaricia et prodigalitas. Auaricia nempe vt Tullius ait: Est inordi=
2. Cor. 9. b — natus amor habendi. Consistit autem in tribus in appetendo: acquirendo: et
Auaricia triplex. — retinēdo. Prima prohibetur Exo. xx. Non concupisces rem proximi tui. Se= cunda fit furto/vsura/rapina/ludo illicito/fraude/periurio/mendacio/et con similibus a scripturis non modo diuinis/sed et legibus imperialibus prohi=
Tullius — bitis. Nam vt inquit Tullius. 2. officio. nullum vitium deterius est auaricia: presertim in principibus et rempublicam gubernantibus. Tertia que aper=

tius liberalitati opponit tenacitas dici solet: et v[...]
ctores sancti ostendant/auariciā omniū [...]orū
Aug. de ciui. li. 1. c. 10. Idē sentit beat[9] Gregorius. 4[...]
dist. Hec ergo. de pe. dis. 2. q. et Apls ad Timo. 6. so[...]
tijs declināntib[9]: nec hui[9] cremēti est finis aut numerus. [...]
amor nūmi quantū pecunia crescit. Et Oui. Creuerūt et op[...]
libido. Et cū possideāt plurima/plura petunt. Sic qbus int[...]
ter et vnda/Quo plus sunt pote plus sitiunt aque. Et Sapien[...]
rus nō implet pecunia: et qui amat diuitias/fructū nō capiet [...]
tius diuitibus improperat dicēs: Quid iuuat immensum te[...]
auri/Furtim de fossa timidum deponere [t]erra? Et ru[...]
dies eius (scꝫ diuitis) pleni sunt laboribus et rumni[...]
quiescit. Et alibi: Auaro nihil est scelestius: et nihil est iniquius ꝙ ama[re pe]
cuniā. Rationē Seneca in epistolis ponit dicēs: In nullū auarus bon[us]
in se pessimus. Et in ꝓuerbijs dicit: Auarus nisi cum moritur nihil recte[...]
Ob id ait Uergilius. Quid nō mortalia pectora cogis Auri sacra fame[s]
Lucanus li. 3. Ferrū mortēqꝫ timere Auri nescit amor. Semp e[nim] (.[...]
Horatius in epl'is) auarus eget. Ipsi naqꝫ tam deest qd habet ꝙ qd nō h[abet]
ait Quintilianus. et Boetius li. 3. ꝺsol. phie. Auaricie nihil satis est.
Propertius auaro dicit: Insanus medio flumine queris aquā. Ob hoc d[...]
bus Seneca ait: Que est maxima egestas? Auaricia. Et vt testatur Se[neca]
ad Lucil. Cum cetera vitia cum senescēte homine senescant: sola auaricia iuue
Asculanus. — nescit. Et vt ait Asculanus: Semp virides frondes seruat. Disci. Sufficiē= ter ad ꝓsens pestifere tenacitatis aculeos ostendisti: ad aliud liberalitatis ex
Prodigalitas — tremū queso sermonē vertas. Magister. Secundū liberalitatis extremum
Aristoteles — ꝓdigalitas est: in hoc a virtutis medio recedens: quia dat etiam vbi/cui/et
Ambrosius — quando nō oportet. Multis igitur (vt inquit Aristo.) Prodigus prodest et facile satiatur. cum eñ omnia effuderit/cessabit: sed hoc vitiosum esse sanct[9] Ambrosius libro offi. insinuat. Insuper qualiter liberalitas seruatis debitis circūstātijs per medium secure ꝓgrediatur/copiose demonstrat. Disci. Ita me in ca. non satis. dist. 86. legisse memini: sed (ni fallar) liberalitatem non= nunꝙ misericordiam vocat. Magister. Haud falleris. Misericordia enim
Misericordia — et si sit effectus charitatis/in actu tamen exteriore similitudinem habet cum liberalitate. Huic quantū ad actum qui est dare/opponitur obduratio: quan= tum ad actum qui est misereri/contrariatur inuidia. Misericordie longior tra ctatus theologie reseruandus est.

De magnificētia: banausia: et et paruificētia vitijs oppositis. Et quō magnificētia etiā reperit in paupibus. Ca. XXXII. Magi.

Magnificētia — Liberalitati per additionem magnificentia proxima est. Liberali= tas naqꝫ cōmunem vsum pecunie respicit: magnificentia magnum sumptū ipsius attendit. Magnificus equidē prompte/delectabilr: vbi/et quādo oportet magnos sumptus facit: attenta sumptuum et operis cir=

...tione. iuxta dñi vocem: Q"is ex vobis volens
...dens computat sumptus qui necessarij sunt si ha
...principaliter hec virtus locum habet respectu re
...rum: vtputa circa edificationes templorũ/ecclesia-
...e vt ait phus. 4. Ethicorũ: Magnificus sumptuosus
...nisi in his que sine solẽnitate licite fieri non possunt: vtputa
...nisationibus ꝛ similibus. Discipulus. Regia videtur hec
...s accomodatus actus eius. Magister. Sane dicis: Diuitibꝰ
...s (ait Ambrosius) supabundantia datur a deo: vt meritũ bo-
... acquirant. Quantũ vo ad habitũ ꝛ interiorem actum/ qui
... virtus etiam pauperibus inesse reperitur. Unde ꝛ dñs
... que in gazophylatiũ misit duo era minuta: plus obtu
... diuites cõmendauit. Et illud Tullius innuere visus est: cũ ait: Magni
...a est rerum magnarum ꝛ excelsarum cum animi quadam ampla ꝛ splẽ
...propositione cogitatio atq administratio. vt cogitatio referatur ad
...interiorem: et administratio ad exteriorem. Discipulus. Extre-
...s que sunt? Magister. Banausia (quam nos consumptionem di-
...possumus) ꝛ paruificentia. Banausus em̃ multa consumit inutiliter vbi
...ndo non oportet: ad instar fornacis omnia consumentis: vnde nomen
...t: Paruificus vero estimat se semper plus fecisse q̃ oportet. Unde inter
...n propter paruum qd exponere non vult/operis magni dignitatem totã
perdit aut diminuit. Nec te lateat magnificentiã inter eas que fortitudini an
numeranť cõnumerari: quia etiam tendit in aliqd arduum sicut fortitudo.

De fortitudine ꝛ qualiter etiam in beatis martyribus fuerit. De timiditate et audacia vitijs oppositis: insuper de virtutibus fortitudini annexis. Ca. XXXIII.

Disci. Iam igitur fortitudinis tractatum aggrediamur. Magister. Fortitudo virtus est moralis ꝛ cardinalis: nõ fortitudo corporis sed animi. Illam em̃ ꝛ bestias habere cernimus: ꝛ homines bestiales in quibus virtutis non est locus. Hanc autẽ homines tm̃ qui animi passiones: audaciam scz ꝛ timorem circa picula moderãtur. Est enim fortitudo vt inqt Philosophus/
Fortitudo. Phus. medietas circa timores ꝛ audacias. Fortis equidem intrepidus ꝛ delectabiliter terribilia imminentia aggreditur: vel illata sustinet/propter bonum rationis. Maxime autem in bello: vbi bonum cõmune ꝛ salus reipublice tuetur ꝛ maximum terribilium quod est mors expectatur. Hanc virtutem quanti fe-
Phs. 3. et. 5. Ethicorum. Ad Hebre. 11. Martyres fortes. cerint ꝛ excoluerint veteriores/ferme omnes historie clamitant. Hac permaxime claruere milites christi/sed sancti martyres: qui vt ait apostolus ad Hebreos. 11. In testimonium fidei fortes facti sunt in bello: obdurauerunt ora leonum: extinxerunt impetum ignis: effugarunt aciem gladij: castra verterũt exterorum. alij distenti sunt/non suscipientes redemptionem. alij vero ludibria ꝛ verbera experti: insuper ꝛ vincula ꝛ carceres: lapidati sunt/secti sunt/ tentati sunt: in occasione gladij mortui sunt. Nec tamen omnes martyres cẽsentur qui talia patiuntur: sed qui ex charitate ꝛ causa fidei talia subierunt.

Disci. Extrema fortitudinis que sunt? Mag. Ti...
Timiditas quid est? Mag. Est passio appetitus s...
Timidus enim siue mollis refugit huiuscemodi a...
bi videať intolerabile. Strenuus aũt honestos labores
dus ab aggressis retrocedit. Hec passio animũ multum
(inquit Quintilianus) omnem calamitatẽ diebus ac noctib...
Audacia quid est? Mag. Est passio appetitus consurgentis
lia. Hanc fortitudo temperat/dum bonũ consequens et circũst...
prudenter pensat. Sepius em̃ audax siue pertinax sine ratione/
maximis periculis se ingerit. Unde virtute non pollet: sed v...
intumescit. que vt Tullius ait lib. 5. artis noue Rheto. est
ta dolor perpessione gladiatoria periculorũ suscep...o.
ca aut etiã nulla bona: nõ amore virtutis/sed inanis glorie: ideo no ab...
perbus dici põt: qr frequenter inimicũ humilem aut deiectũ floccifacien
considerate et animo tumido aggrediť. sicut Golias Dauid: a quo iusto
iudicio interijt. Nam vt ait qdam: Pauca necat morsu spaciosum vipa t...
rum. A cane non magno sepe teneť aper. Qui aũt vera virtute fortis ...
temere audet/nec inconsulte timet. ait diuus Aug. et Hieroñ. sup Iob...
Iusti et fortis viri est/nec aduersis frangi/nec psperis subleuari: sz in vt...
q moderate pseruari. Dis. Nunqd hec virtus cum cardinalis sit/ annex...
alias habet? Mag. Habet quas cõmemorauimus. s. patientiã/ pseuerant...
magnificentiã/et magnanimitatẽ. Dis. De his q pauca subiungas.

De magnanimitate: et quõ non est cõtraria humilitati. De proprietatibus magnanimi. Insuper de presumptione et pusillanimitate vitijs oppositis. Cap. xxxiiij.

Magi. Circa actũ fortitudinis/q est pericula aggredi/ necessarius est animus pmptus: ad quẽ adiuuat fiducia: quã pauloante definiuimus. sub qua et magnanimitas exprimiť. Magnanimitas em̃/vt est quasi pars fortitudinis: est spontanea difficiliũ aggressio. Necesse est etiã ne ani- Magnanimitas
mus ab inceptis deficiat: ad qd magnificentia conducit. Est em̃ gloriosa quedam animi claritudo/pulchre res arduas administrans. i. exequẽs. Et Macrobius de somno Scipionis: Magnificentia est negociorum difficiliũ et preclarorum summatio. sic accepte magnificentia et magnanimitas vt sunt circa res arduas et mortis pericula/qsi partes sunt fortitudinis: sed vt sunt circa alias materias arduas. vtputa magnificentia circa magnos sumptus: et magnanimitas circa magnos honores. virtutes sunt morales et speciales/ fortitudini tñ vt principali connexe. Dis. Pauloante de magnificentia dictum recolo: hic magnanimitatẽ describas. Mag. Magnanimitas dr quasi magnorum/siue ad magna aĩositas. Maximum aũt quod in vsum hoĩs inter exteriora venit/est honor. Hunc em̃ deo adhibemus/nihil maius habentes. Honor
Honor in signum virtutis exhibeť. Is aũt cui honor exhibeť excedere põt et deficere/aut medio modo se habere. et tunc magnanimus appellať: qui magnis honoribus qbus ob magnitudinẽ donorum dei et virtutũ dignus est/ di-

Tullius li. 1. de offi. Macrobius Magnificẽtia

Dis. Nec hoc virtuosum videt. Humilitas enim que
[illegible]st/talia contēnit. Magi. Hec contraria nō sunt.
[illegible] do[illegible]is dei/ad pfecta virtutis opera tendit: et ho[illegible]
exhibitos nō respuit. Humilis vero defectibus pprijs
[illegible]emnit. Magnanimus vitiosos et a virtutibus deuiantes
[illegible]is defectus aliorꝝ obliuiscēs bona tm̄ (si q̄ sunt) inspicit: et his
defectus pprios se ceteris inferiorē existimat. Et vtrūqꝫ virtu
[illegible]x Dauid vno versiculo indicat dicens: Ad nihilum deduct⁹ est
[illegible]s (scꝫ magnanimi) malignus. Timētes aūt dn̄m glorificat (scꝫ
[illegible]st aūt si dili[illegible]ter aīaduerteris/magnanimus s̄m omnes vir
[illegible]enim non esset magnis honoribus dignus. Hunc phūs a
[illegible]s cog[illegible]scendum describit. Est em̄ primo motu lentus
[illegible]e grauis: quia nō circa multa discurrit: sed circa magna tm̄ intēdit. Se
[illegible]o est beneficij immemor: quia p beneficio gratis accepto non vult alijs
[illegible]li: im[illegible]o magis gaudet in potiore vices rependere. Tertio vtit ironia. qꝛ
[illegible]rioribus non totam suā magnitudinē ostendit: sed moribus tm̄. Quarto
[illegible]uit alijs: qꝛ adulationē deuitat: ideo multitudini se nō immiscet sem[illegible]
[illegible]d qn̄/et sicut oportet. Quinto preponit infructuosa fructuosis. i. hone[illegible]
[illegible]que ad aliā necessitatem nō ordinant/preponit vtilibus que ad alias ne[illegible]
[illegible]itates psunt et fructificant. Hinc Themistocles dū de marito filie sue q̄[illegible]
[illegible]et: an pauperē et virtutibus ornatū/vel locupletem et parꝝ pbatū habere
[illegible]llet/respondit: Malo virū pecunia indigentem/q̄ȝ pecuniā viro. Dis. Ex
[illegible]nptuo trema huius que sunt? Mag. Presumptio et pusillanimitas. Presumptuo
sus sus namqꝫ ad maiora tendit q̄ȝ sibi conueniant. aut querit honorari ex bonis
fortune: quibus pprie honor nullus debet. Hinc etiā ambitiosus dicit amās
Pusillanimis primos ambitus in conuiuijs. Pusillanimis vero recusat in id tendere quod
ei commensuratū est: et respuit honores q̄bus dignus est. Id freq̄nter ex ace[illegible]
dia prouenit. Vn̄ et piger seruus merito a dn̄o suo cuius pecuniā abscondens
nihil negociatus est/reprehendit: vt scribit Mattheus. c. 25. Magnanimus
aūt per mediū horum tutissimus ibit: honores q̄bus dignus est accipit: et il[illegible]
Ps. 114. los in deū (a quo dona ppter que honorat habet) refert/dicens: Non nobis
dn̄e non nobis/sed nomini tuo da gloriā. Sicut aūt magnificentie q̄ est circa
magnos sumptus/liberalitas iungit/que est circa cōmunes sumptus: sic ma
gnanimitati circa honores magnos psistenti euphilothimia iungitur.

De Euphilothimia. Capitulum tricesimumquintum. Discipulus.

Euphilothimia Euphilothimia que virtus est? Magister. Que modum circa acce
ptionem honoris communis debiti constituit: dicta a philos qd̄ est
amor: et thimos debitus. hinc euphilothim⁹. i. debiti honoris equ⁹
amator. Dis. Extrema illius que sunt? Magi. Philothimia et aphilo
thimia. Hinc philothimus. i. amator honoris etiā sibi non debiti. et aphilo
Philothim⁹. Aphilothimus thimus etiam debitos honores non diligens. Hoc autem et si vitium sit mo
rale/in domo tamē domini humilitatis vestigia sequi poterit: si iste honoris
contemptus ex consideratione ppriorum defectuum pcesserit. Alia que cir
ca imaginationem occurrunt vitia circa hanc virtutem occurrere possunt/et
circa honorem communem. Reliqua percurramus.

De perseuerantia: pusillanimit[illegible] licie et pertinacia. Cap. X[illegible]

Consequens est vt perseuerantiā videam[illegible]
vt Tullio placuit/est in ratione bene psiderata stab[illegible]
permansio. Labori em̄ inquit Quintilian⁹/oportet in[illegible]
fectus pmittitur. Et rursus pseuerandum est/quia cepimus. Di[illegible]
si vires deficiunt? Ma. Animo tn̄ inquit idem/perseueremus.[illegible]
dio in de ponto: Omnia deficiunt: animus tn̄ omnia vincit. Ille[illegible]
corpus habere facit. Hec virt⁹ sili adeo necessaria est/vt sin[illegible]
gredi omnino nihil psit. sicuti ipsa veritas Christus testa[illegible]
mittens manū suam ad aratrū: et respiciens retro (scꝫ anim[illegible]
erit regno dei. Et rursus: Qui aūt perseuerauerit vsqꝫ in fine[illegible]
et apl's: Non coronabit nisi qui legitime certauerit. Ablata a[illegible]
tia (vt sanctus Bernardus ad Januēses scribit) nec obsequiū me[illegible]
bet: nec beneficiū gratiam: nec laudem fortitudo. Et in christianis ([illegible]
dicente ad Furiam) non querunt initia/sed finis. Paulus male incep[illegible]
bene finiuit. Jude laudant exordia: sed finis pditione damnat. Et idem sup[illegible]
Matth. Non enim cepisse virtutis est: sed perfecisse. cepisse enim multorum
est: ad culmen autem venisse paucorꝝ. Astipulat quod Gregorius dicit: Mul
ti bene incipiunt/et male finiunt: quia non perseuerant. de peni. dist. 2. para.
multi. Et iterū. Incassum inq̄t bonū agitur si ante terminū vite deseratur: qꝛ
et frustra velociter currit/qui priusq̄ȝ ad metas perueniat deficit. et de peni.
dis. 3. c. incassum. Sed in his q̄d diutius moror? cum nec tota die oīa in laudē
perseuerantie adducere queam/si etiā memorie tenerem. Huic opposita sunt
mollicies et pertinacia. Mollis tristicijs vincit: et ppter diuturnitatē et la Mollis
borem facile a bono recedit. Nam vt ait Therentius in Andria: Ingeniū Therentius
est omniū labore pcliue ad libidinē. Pertinax aūt plus q̄ȝ oportet in suo sen Phs. 5. eti. [illegible]
su stat. et illi sunt frequenter melancholici: et etiā superbi/qui sibijpsis viden Pertinax.
tur scioli. Quibus dicit: Ne innitaris prudentie tue. et alibi: Nolite esse pru Rom. 12. p. [illegible]
dentes apud vosmetipsos. Dis. Satis patet ex his pseuerantie ratio. Pa
tientiam videamus.

De patientia: sub qua cōtinetur constātia et longanimitas. Cap. xxxvij. Magi.

Patientia vt inquit Tullius/est honestatis siue vtilitatis causa rer
arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio. Augu Patientia
stinus li. de patientia inquit: Patiētia virt⁹ est qua mala equo ani Augustinus.
mo toleramus. Gregorius vero super Lucam ait: Patientia est aliena mala Gregorius
equanimiter perpeti: et nullo malo animo in aliquem ad vindictā moueri.
Hec vt pluribus edoceri posset auctorū testimonijs. potior est partiū fortitu
dinis. Vn̄ Horatius in Odis. Latius regnes auidum domando spiritū: q̄ȝ si Horatius
Libyam remotis Gadibus iungas: et vterqꝫ penus seruiat vni. Gades insu
la est vbi sunt colūne Herculis inter Aphricā et Europā: etiam a Penis. i.
Afris inhabitata. 2. Ouidius de arte: Cede repugnanti: cedendo victor abi Ouidius
bis. et moralissimus Cato: Quem superare potes interdum vince ferendo. Cato

l satꝫ fecerũt/audi Sapiẽtẽ: Melior est patiẽs viro for
victoriᵃ vrbes expugnare ꝙ seipsum vincere. Nam
vincit: et bis interimit qui suis armis perit.
nõ ledas: magna est fortitudo si etiã lesus remit
gio... cui potuisti nocere parcas. Et Lactãtius li.3. Insti.
...ecipua virtus patientia est quã pariter vulgi publice voces/ et
et philosophi summis laudibus concelebrãt. Huius tam preclare
...econia. s. Cyprianus in ep̃la de bono patientie lucide explicat di
...tia est que nos deo cõmendat ꝛ seruat: Ipsa est que iram tempe
...renat: mentem gubernat: pacem custodit: disciplinã regit: libi
...git: timoris violentiã comprimit: incendiũ simultatis ex
...potentia diuitum: inopiam pauperũ refouet: tuetur in vir
...ntegritatem: in viduis laboriosam castitatem: in maritatis
...ritatem. facit humiles in ꝓsperis: in aduersis fortes: contra in
...tumelias mites. docet delinquentibus cito ignoscere. temptatio
...gnat: persecutiones tolerat: passiones et martyria cõsummat. Ipsa
...fidei nostre fundamenta firmiter ponit: que incrementa spei sublimi
... ꝓuehit. Ipsa facit vt efficiamur filij dei dñ Christi tolerantiã imitamur
hec ille. Hac specie fortitudinis potissime milites Christi vicerunt: a vexil
lifero suo edocti. q̃ ait: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Nã
hac habita/omnia onera leuia vident̃. Quintilianus nempe ait. Nulla pena
Quintilianᵘˢ est nisi inuito. et rursus: Nullum habemus nisi ab impatientia dolorẽ. Et ẽm
lib. causarum nõnullos theologos hec nõ minima causa erit cruciatus perpetui. Sub hac
Constantia et constantia et longanimitas continent̃. Est ẽm costanntia vt ex. 4. Ethicorum
Aristoteles rum sumit̃/stabilitas animi firma et in bono ꝓposito perseuerans.

De temperãtia virtute cardinali. quis temperatus: et que temperantie partes. Insuper de differentia verecundie. erubescentie et honestatis. Capitulum. xxxviij. Magister.

Temperãtia. Augustinus CArdinalium virtutũ quarta Temperantia dicitur. et est (vt ait Aurelius libro de libero arbitrio) affectus cohercens et cohibens appetitum ab his rebus que turpiter appetunt̃. Moderat̃ enim passiones sensuũ gustus et tactus in his que ad vite specierũꝗ conseruationem necessaria sunt. gustum quidem in cibo per abstinentiã/in potu vero per sobrietatem dirigit. Tactum autem ꝙtum ad actus generationis immediatos per
Temperatus castitatem: ꝙtum vero ad consequentes et accidentales/vt sunt oscula et amplexus impudici/per pudicitiã cohercet. Temperatus itaꝗ dr/ qui vbi ꝛ qñ oportet a delectabilibus abstinet: nec in hoc contristatur. Plures namꝗ necessitate coacti/qr impotentes sunt et infirmi/aut habere non pñt: vel timore pene a delectabilibus abstinent: et temperati nõ sunt. quia in abstinendo tri-
Partes temperantie integrales. stantur. Dis. Partes huius si que sunt preter predictas enumera queso. Mag. Tempantie partes in triplici differẽtia ꝯstituunt̃. Quedam ẽm subiectiue: q̃dam integrales: q̃dam vero potẽtiales sunt. Integrales dici possunt sine quibus non est: vt verecundia siue erubescentia: per quam fugimus tur-

pitudinem temperantie contrariã. et honestas: per qu...
decorem temperantie (quo inter ceteras virtutes em...
verecundiã enim turpia occulte facimus: ꝓpter em...
re omnino desistimus: et vtrumꝗ facimus/ne...
Aristo. 4: Ethicorũ verecundiã timorem inglo...
alis est virtus: sed passio laudabilis: maxime in iuuenib...
brosius ingenuas natales. Et diuus Bernardus sup cantica...
quit et ꝙ splendida gemma morũ est verecundia in vita et vultu
tis: ꝙ vera et minime dubia bone spei nuncia bone indolis. vt p...
et Japhet filijs Noe: qui auersa facie nudatũ patrem tegebar...
ro que a nõnullis modestie connectit̃: in quibusdam in tan...
timore pene nec vituperij turpia non faciant: sed virtutis...
male agere abhorrescant. Hinc Seneca ait: Si scirem de...
homines ignoturos/deniꝗ peccatũ abhorrerem. Dis. D...
subiectiue que sunt? Magi. Abstinentia: Sobrietas: Cast...
tia quas prius cõmemorauimus. Disci. Has paulo latius ded...
Utilissimum ac pernecessariũ est. nam vitia contraria/gula scꝫ e...
xime homines decipiunt sua voluptate (inqu t diuᵘˢ Hierony.) et ea...
eo difficilius quo eis vti est dulcius.

De abstinentia: sobrietate: crapula et ebrietate. Capitulum XXXIX Mag.

ABstinentia et sobrietas mutuo se complectunt̃. Nam quid proderit abstinentia se in cibis temperare/et ebrietate incalescere vino? Nõ autem hic mentionem facimus de abstinentia que ieiuniũ ab ecclesia institutũ dici consueuit: sed de ea virtute que carnem et spiritũ in naturis ꝓprijs conseruat: non prefigendo horã vel cibi qualitatẽ. Est autẽ natura spiritus carni dominari. quod fieri potest/si abstinentia/si sobrietas obseruent̃. Abstinentia.
contrariũ et peius accidit si negligant̃. Nam vt testatur Augustinus: Ebrietas aufert memoriã: dissipat sensum: confundit intellectũ: concitat libidinem Augustinus Ebrietas
inuoluit linguã: corrumpit sanguinẽ: omnia membra debilitat: vitam diminuit: et omnem salutẽ exterminat. Et rursum ad sacras virgines ait: Ebrietas est flagitiorum omniũ mater: culparũꝗ materia: radix criminũ: origo vitiorum: turbatio capitis: subuersio sensus: tempestas lingue: procella corporis: naufragiũ castitatis: amissio temporis: insania voluntaria: ignominiosus languor: et turpitudo morũ: dedecus vite: honestatis infamia: anime corruptela. et Chrysostomus: Abundantia ciborũ morbum facit: molestias in- Chrysostomᵘˢ.
gerit: et egritudines generat: computrescere facit corpus humanum: et macerat egritudine diurna: et tunc cum morte crudeli consumit. Hieronymus quoꝗ ait: Morbi saturitate nimia concitant̃. Et ne forte gulosus doctoribus san- Hieronymus.
ctis fidem habere diffidat: ipsi in testimoniũ medicine professores assumũt: De conse. dis.
qui harum rerũ simul et artem et experientiã habent. ait itaꝗ Hieronymus 5. ne talis
in alphorismis Hypocratis scriptũ esse: Crassa et obesa corpora/nisi ablatione sanguinis imminuant̃: in paralisim et pessima morborũ genera erumpe- Hypocras
re. Et Galienus in exhortatione medicine: ait nec viuere posse diu: nec sanos Galienus
esse/quorum vita et ars sagina est. Propertius quoꝗ: Uino forma perit: vi- Propertius
no corrumpit̃ etas. Uino sepe suum nescit amica virũ. Et sapiens: In multis Eccl. 37.

...t rursus: Sanitas est anime et corporis sobrius potus
...solationis philosophice: Paucis minimisqꝫ natura
...tem si supertluis vrgere velis/aut iniocundum fiet
... metamor. Ouidius clamat: Parcite mor-
...ndis Corpora. Multa quoqꝫ mala sanct⁹ Am-
... humano generi ab antiquo euenisse testaṫ. que summatim
... in.c. Sexto die. dist. 35. Gula enim regnantem a paradiso ex-
...nia ad paradisum errantē reuocauit. Gula seruitutem induxit.
... hodie seruitus si ebrietas nō fuisset. Heu q̄ multis pauperta
...ligguriendo breuissimis diebus totam substantiā a ꝓgenito
...lta labore/deuorauere: non attendentes illud Sapientis
...n egestate erit. Et qui amat vinū et pinguia/non ditabiṫ
... fecit. Amaritudo enim est anime vinum multū potatū/
... Oseas propheta: Vinū et ebrietas auferunt cor. i. rationē
...us ait: Comes ebrietatis obliuio est. Ebrietas enim vt ait Se-
...liud est nisi voluntaria insania. Quia vt testaṫ Tullius in para-
...uptas animū a sede sua et statu dimouet. Macrobius quoqꝫ libro
...uū: In pecudum ferarūqꝫ numero habeṫ quisquis voluptatibus va-
...Quinimmo bestijs viliores sunt/que vltra necessitatem raro pascuntur:
...im aūt se crapula grauatas sentiunt/abstinent donec sumpta alimenta di-
...sserunt. Gulosi impatientia gule (inquit Hieronymus) vomitu remediant:
et quod turpiter ingesserunt/turpius egerunt. Hi sunt bibuli: qui incredibi-
lem vini quantitatem vna die bauriunt: et perditis sensibus per superiora et
Ps̄. 9. d. inferiora emittunt. Sicqꝫ laudaṫ peccator in desiderijs anime sue: et iniquus
Seneca. benedicitṫ. Qui enim plus biberit prestantior predicaṫ. Contra quos et Se-
neca in epistolis: Que gloria inquit est capere multum? Cum enim penes te
palma fuerit/et superstes toto cōuiuio fueris: cū omnes viceris virtute ma-
gnifica: et nemo vini tam capax fuerit/vinceris a dolio. Nam principes po-
pulorū qui talia de medio auferre debent/eodem crimine (quod pudor est di-
Phil. 3. cere) irretiti sepius inueniunṫ: Hi sunt quorum (vt ait apostolus) deus venter
Augustinus est. Ab homine enim inquit Augustinus coliṫ quod pre ceteris diligiṫ. de ta-
Innocentius libus Innocentius de mensura humana scribēs dicit: Quid turpius ebrioso?
cui fetor in ore: tremor in corpore. qui ꝓmit stulta: ꝓdit occulta. cui mens ali-
Ps̄. 5. c. enatur et facies transformatur. De his sobrius rex Dauid exclamat: Sepul-
chrum patens est guttur eorū. fetent enim ora edaciū quemadmodum sepul-
chra cadaueribus mortuoꝝ repleta. Ah quid dicam? viuūt vt comedant et bi-
Ps̄. 31. bant: non aūt comedunt et bibunt exemplo Socratis/ vt viuere possint. Effi-
Dis. 35. c. venter ciuntur insuper sicut equus et mulus quibus nō est intellectus: in luxuriā ꝓ-
clities. Nam vt ait Hieronymus: Venter mero estuans cito spumat in libidi-
Ephe. 5. d nem. Quos apostolus admonet dicens: Nolite inebriari vino in quo est lu-
Prouer. 20. a xuria. Et Salomon: Luxuriosa res est vinū. Et Therentius. Sine cerere ⁊
Therentius. baccho friget venus. Ouidius quoqꝫ: Nox et amor vinūqꝫ nihil moderabile
Ouidius. suadent. Dominus etiam talibus per prophetā comminatur dicens: Ve qui
Esaie. 5. consurgitis mane ad ebrietatē sectandam: et potandum vsqꝫ ad vesperam vt
Luce. 22. vino estuetis. et per seipsum ait: Attendite ne grauentur corda vestra in cra-
35. dist. c. ante omnia pula et ebrietate. Sed quid diutius in his calamū relaxo? Non enim epito-
matis capere posset breuitas crapule casus lamentabiles/et aduersus eandē

scripturas insurgentes. Est enim vt inquit canon/ el...
fomes ac nutrix. Discipulus. Bestiale hoc vitium
scentia maxime laborat/omni studio cultare ...
tumue sumendum sit de alimento/vt omnis huic ...
gister. Diuus Augustinus id aperto sermone determinat di...
est quid vel quantum alimentoꝝ quis sumat: pro congruentia ho...
persone sue/et valitudinis necessitate: sed quanta facilitate et ser...
mi careat/cū vel oporteat vel necesse est carere. Fieri enim pote...
quo vitio cupidinis vel voracitatis preciosissimo cibo sapien...
ens aūt fedissima gule flamma in vilissimū olus ardescat ...
vendente primogenita sua pro decoctione rufa. Discipul...
consuetis vesci possunt? Magister. Possunt cum modera...
lia cogerenṫ/egrotarent. De modis quibus nos gula pulsa...
rium virū omni virtute decoratū/libro. 22. moraliū. et de con...
modis. Aut enim gulosus tempus indigentie preuenit: cibos la...
rit: nimis acurate parat: nimiū sumit: desideriū non refrenat: aut ...
nibus excedit. Sed hec de temperantia circa gustum/ que nominibu...
nentie et sobrietatis intelligitur: et de extremo eius/intemperantia scilicet
que fit per excessum: quam gulam nominamus/sufficiant. Alterum extremū
per defectum/quod insensualitas in gustu dicitur/morale est vitium: in scho-
la autem domini virtus. Unde quidam ex sanctis patribus crudis oleribus
et aqua contenti: coctum autem aliquod sumere luxuriam reputabant: ait di-
uus Hieronymus. Hieronymus

De castitate coniugali et virginali: que et virginitas. et quomodo amittitur et premiatur. Capitulum. XL. Discipulus.

Has igiṫ dimissis temperantiā circa tactum percurramus. Magi.
Id rerū ordo exigit: nam qui in gustu temperati fuerint/facile in ta-
ctu modum tenebunt. Intemperati aūt in gustu difficile temperati
esse possunt in tactu. Vicina eīn membra sunt stomachus et pudēda. ait Hie- Hieronymus
ronymus. vt ex vicinitate membroꝝ intelligaṫ confederatio vitioꝝ. Et ven- dis. 35. de pse.
ter mero estuans cito spumat in libidinem. luxuriosa quoqꝫ res est vinū. Et dis. 5. ne tales
Galieno dicente medico: Animas ita nimio sanguine et adipibus quasi luto Galienus
inuolutas/nihil celeste/sed de carnibus eructare: et ventris ingluuiem cogi-
tare. Temperantia itaqꝫ (ne longius abeam) circa tactum per castitatem et
pudicitiam exprimitur. Castitas/vt premissum est delectatiōes tactus in re-
bus venereis moderatur: in coniugatis/viduis/et virginibus. In coniuga-
tis: vt scilicet causa prolis tm̄: aut vitande fornicationis: vel reddendi debi- 2. q. 7. in eo.
tum his vacent: temporibus et locis congruis/ modo naturali: non aūt cau- Castitas con-
sa explende libidinis. Nam et Sextus pythagoricus dicebat. Adulter est in iugalis
suam vxorē ardentior amator. et ap̄ls: Ut sciat vnusqꝫqꝫ vas suū possidere. Sext⁹ pytha
In viduis castitas etiā honoraṫ. vt turtures post obitū mariti alteri nō copu- goricus.
lanṫ: sꝫ corpe et mente a carnalibus delectationib⁹ in perpetuum abstinent. 1. Thessa. 4. Vidualis.

precipua inuenit. nam vt ait diuus Aug. in lib. de vi-
tia iugalis: melior vidualis: et optima virginalis
...to angelus homini est superior/tanto virgini-
...r. Est aũt vt ait Aug. lib. de nuptijs/in carne cor
...tua incorruptionis meditatio. Duo eñ dicit virginitas: inte-
delicet corporis: et habitum electiuũ obseruandi integritatẽ illã
et sic est virtus. Debet igitur virgo in proposito firmo habere in
nunq̃ velle in carnis corruptionẽ ꝯsentire. quo stante virgo perma
...nter claustra pudoris infringant. vt Au. in. i. li. de ciu. dei. c.
... Añ vere virgines nõ sunt paruuli integri corpore: qr pro-
...t: nec etiã adulti volentes aliqñ nubere. Castitatis laudes
...rmone quodam ad eremitas succincte q̃dem: sed splendide
...O castitas ornamentũ nobilium: exaltatio humiliũ: nobili-
...tium: pulchritudo vilium: solamen merentiũ: augmentũ pulchri-
...s sancte religionis: minoratio criminum: multiplicatio merito-
...amica: angelorum cognata: patriarcharũ vita: prophetarũ corona:
...olorum cingulum: martyrũ auxilium: confessorũ vehiculum: virginum
speculum: viduarũ refugium: et cunctorum bonorum gaudium ac solatium.
Hec est illa virtus/que nos deo commendat: que nos angelos facit: que nos
super sidera extollit. Hinc Bern. ait: Quid castitate decorius: que mundum
de immundo conceptũ semine/de hoste domesticũ/hominem denique angelum
facit? Virginitatis vero preconia et tpis et epitomatis angustie non capiũt
Hieronymus — Est enim vt ait Hiero. angelis semper cognata virginitas. Est agni dei sin-
Appcal. 14. — gularis pedissequa. Sequunt enim/inquit Johannes apostolus/agnũ quo-
cunque ierit. et pre ceteris aureolam portabunt: quam sola mente amissam/ꝑ
penitentiã recuperabunt. deꝑditam aũt etiam per corporis corruptionẽ. s. ꝑ
resolutionem seminis voluntariã/nunq̃ recuperabunt. nec deus (inquit Hie
rony.) virginem post ruinã suscitare potest. quia faceret q̃ id quod factũ est/
32. q. 5. si pau- — non esset factũ: quod est impossibile. Hinc Ouidius in eplis: Nulla repara-
lus. — bilis arte Lesa pudicitia est: deperit illa semel. Non quia deus violata vir-
Ouidius in — ginitatis claustra reintegrare nequeat: hoc enim omnipotentie sue derogat:
epistolis — sed q̃ violata violata non sit/deus nõ facit. Dis. De pudicitia loquamur.

De pudicitia et continentia. et q̃ maxime sit necessaria cõiugatis: viduis: solutis et virginibus. Capitulum. XLI. Magi.

Pudicitia — Pudicitia nõ modo delectationes venereas declinat/verũetiam si-
gna libidinis cohibet. In matrimonio q̃dem debitũ nature modũ
et ordinẽ custodit: In viduis discursum indicit. quia et aplus dis-
1. Timo. 5. b. — currentes redarguit dicens: Ociose enim discunt circumire domos. delitias
Ibidem. a. — abscindit. Vidua eñ (idem inquit) que in delitijs est/mortua est. et vestium
Augustinus — ornatum deponit. In virginibus precipue sensus et cogitationes a venereis
auertit. Nam impudicus oculus/impudici cordis est nuncius. Et Quintilia
Quintilian⁹ — nus: Oculi tota nostra luxuria. aures si colloquijs turpibus patent/virgini-
tatem produnt et capiunt: Vñ Sapiens: Irretiuit eũ multis sermonibus. et
Prouer. 7. — Apls: Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Amplexus et oscula in-
1. Cor. 5.

cendunt ⁊ insanire faciunt. Cogitationes immunde vi...
adueniente consensu totam virginitatem adimunt. ...
ginibus maxime societas peruersa: nam vt ait Sap...
carijs/nequã erit. Vitãda sunt ⁊ ocia: nam dicit Cato...
dius Remediorum primo. Queritur egisthus quare ...
promptu causa est: quia desidiosus erat. Item. Ocia si tollas p...
nis arcus: Contempteque iacent ⁊ sine luce faces. Generosos ani...
(inquit Seneca ad Lucillum) labor nutrit. Et Hieronymus a...
monachum: Ama studia scripturarum: ⁊ carnis vitia non amal...
tia que est in solutis/continentia dici solet: que est vna de parti...
bus temperantie. Habes itaque fili que ad presens de tempera...
re volui: cui per excessum luxuria ⁊ impudicitia opponunt...
autem insensualitas tactus: que vitium est nature. Nobilissim...
in viuẽtibus est generare sibi simile ⁊c. Magni tamen meriti e...
mini: vt visum est. Discipulus. Luxuriam igitur ⁊ impudicitiam...
re. Magister. Impudicitia notificatur per contrarietatem iam ...
pudicitia. Discipulus. Ad luxuriam igitur stilum verte.

De luxuria: modis ⁊ speciebus ac filiab... eiusdem. Capitulum XLII Magister.

Luxuria inordinatus est appetitus venereorũ: cuius occasiones mul — Lux...
tas scriptura cõmemorat: vt sunt/ocia: segnicies: somnus: caro: femi — Occasiones
na: vinum: prosperitas: ludus: carmina: forma: puer. De ocio atque — luxurie.
segnicie supra apud Ouidium allegatum ca. proximo. De somno sapiẽs Ca- — Cato.
to testem se exhibet dicens: Plus vigila semper: somno ne deditus esto. Nã
diuturna quies vitijs alimenta ministrat. Caro de spermate multum admi-
nistrat. Unde: Subtrahe ligna foco si vis extinguere flãmas. De femina su-
perfluum est testimonia adducere: que tamen fere innumera sunt: lege sanctũ — Ambrosius
Ambrosium libro primo de officijs: vbi ait: Janua diaboli/via iniquitatis/
scorpionis percussio/nociuum genus est femina cum ꝓrimat/stimulat ⁊ ignẽ
accendit. De vino diuum Hieronymum consulas distin. 35. ca. Venter mero — Hieronym⁹.
estuans cito spumat in libidinem. Et Apostolus: Nolite inebriari vino/in — Eph. 5. d
quo est luxuria. De prosperitate Ouidius de arte libro. 2. Luxuriant animi — Ouidius
rebus plerũque secundis. Ludentibus nunq̃ se miscuisse: Sara vxor iunioris — Tobie. 3.
Tobie gloriatur. Carmina id est lasciue cantilene: de quarum vi in musicis
nonnulla memorauimus. Forma hoc est pulchritudo: que iuxta Sapientem
fallax est ⁊ vana. Prouerbiorum. xxxj. Puer: Nam vt scribit Helinandus:
Idem facit etas in puero qd̃ sexus in muliere. Cetera breuitati studens pre- — Helinandus
tereo. horum autem intelligentiam facile ex dictis capies. Discipulus: Fa-
cillime. Magister. Hec pestis ꝑ fenestras: id est sensus corporis nostri ascẽ
dens: vt serpens lubricus per nouem clausuras penetrat donec animam spon
sam christi perfecte opprimat. Primo eñ fit sensualis delectatio non consen-
tiente ratione. Secundo delectatio morosa. Tertio consensus in actũ. Quar — Luxurie gra-
to sequitur appetitus libidinosus. Quinto colloquium de conuentione. Se- — dus.
xto contactus per oscula et amplexus. Septimo opus immundum perfici-
tur. Octauo assuefactio. Nono obstinatio generatur. Nam hoc vitium vltra — Pct i luxurie
hoc q̃ substantiam temporalium consumit/maxime infamat: vitam abbre- — grauitas.

iam intelligentiam aufert: ꝛ quasi bestiam impeniten-
infert. Ob hanc deus vniuersum mundũ: noe dem-
ous eorum/per aquam diluuij peremit. Gen. 7. Cor-
o viam suam: ob hanc igne ꝛ sulphure subuertit deus
ꝛ omnem circa regionem. Gen. 19. Hoc vitium fere to
ẽtes in excidium Troie prouocauit. sapientissimum Salomo-
auit. Dauid regem ad crudele adulterium/ꝛ crudelius homicidiũ
am sonem fortissimum oculis ꝛ vita priuauit: ꝛ heu heu inferni ba-
ulatissime replet ꝛ repleuit. Hec oĩa testimonijs roborare bre
t: quia oratio ad alia festinat. Equidem turpissima ꝛ mortifera
diuersis gradibus ad mortificandã animam serpit: quorum
n culpa est grauior: sic pariformiter in multas species se dif
t: Simplex fornicatio soluti cum soluta corrupta. Adulterium
ad alterum torum/coniugati cum cõiugata/vel coniugati cum
t soluti cum coniugatis. Stuprum cum virgine. Incestus cum con-
ea vel affine. Raptus cum puella violẽter de domo patris rapta. Sa
giũ cum persona sacra. Uitium contra naturam: cuius species sunt Mol-
lities: cum quis per seipm̃ volũtarie polluitur. Sodomia: masculi cum mascu
lo: femine cum femina. Bestialitas hominis cum bruto/ꝛ modus innaturalis
qui multipliciter variatur. Hec omnia sunt peccata mortalia. posteriora tñ
prioribus grauiora multiplici lege inhibita. Disci. Declara queso. Magi.
Longũ esset de singlis tractare: sufficiat igiꝛ de adulterio hoc deducere qđ in
Tobie. 4. ter grauia est cõmuni⁹. Hoc vitium lex nature execratur per illud: Quod tibi
Leuiti. 20. non vis fieri: alteri ne feceris. Unde ꝛ pagani adulteros puniunt. Lex moysi
22. q. 1. ca. pre tales lapidare precipit: lex euãgelij huiusmodi damnat: lex canonica penitẽ
dicantium. tiam septennẽ infligit: lex imperialis capite priuat. C. de adulteris. l. q̃uis.
Filie luxurie. Ultra has species iam enumeratas hoc detestabile vitiũ etiam octo filias ne-
Gregorius li. phandas generat: que sunt cecitas mentis: precipitatio: inconsideratio: incõ-
31. moralium. stantia: amor sui: amor seculi: ꝛ desperatio vite future. de quibus latius vide-
re est in traditione theologie.

De partibus essentialibus temperãtie de continentia: malicia: bestialitate ꝛ virtute heroica. Capitulum XLIII Discipulus.

Continentia NRemissorum ordo expostulat: vt nunc partes potentiales tẽperan-
tie explicemus. Magister. He partes sunt/continentia/mansuetu
do/clementia/ꝛ modestia: sub qua alie continentur. Disci. Conti-
nentia quid est? Magister. Est animus inuictus a delectatione. Caro enim
Gal. 5. (vt ait Aplus) concupiscit aduersus spiritum. Hanc cõcupiscentiã animus
per continentiam refrenat: non modo circa gustum/verũetiam circa quascũqꝫ
delectationes/a quibus inuictus permanet si bene consiliatur ꝛ ab eo non re-
cedit q̃ si contrarium stat/incontinentia fit ꝛ animus passionibus cedit. Pri-
mo quidem per preuolitionẽ: si ante consiliationẽ ꝛ impetu passionis vinciꝛ:
vt cholerici ꝛ melancholici. Secundo si consiliatio fit/sed in ea non perseue-
rat: imo magis passionem sequitur: vt frequenter phlegmatici ꝛ sanguinei.
Malicia. Qđ si peruersitas rationi ita dominetur/vt malum bonum dicat; ꝛ in eo finẽ

constituat: dicitur malicia. quibus cõminatur dñs per
vobis qui dicitis malum bonum: ꝛ bonum malu
nature concupiscentia egreditur: ꝛ animus
cubitu cum brutis. In hoc eñ sola sensualitas qua bestijs com
minaꝛ: ideo bestiales dicunꝛ qui tale ꝛ similia operantur. Qui au
tate se abstrahunt: ꝛ in intellectiua qua dijs comparamur vltra co
dum proficiunt: heroes: id est diuini vel deificati a pħis nominantur:
eorum heroica dicitur. Tenẽtes autem mediũ inter bestiales ꝛ hero
ci sunt/ꝛ continentes ꝑprie nominantur. Discipulus. Mansuet
li breuitate explanes.

De mansuetudine: clementia: pace: ira: dia crudelitate: ferocitate: seueritate ꝛ ... Capitulum XLIIII Magister.

MAnsuetudo ꝛ clementia simul explanantur: animum circa
sionẽ cohibẽt/ne limites debitas trãsiliat. Ira eñ ſm Tulliu
libido puniẽdi eũ qui fecisse videtur iniuriam. Ubi duo innuunꝛ 4
scꝫ appetitus vindicte: ꝛ pena infligenda. Primũ mansuetudo (que ꝛ mititas
diciꝛ) refrenat: ꝛ passionem ire diminuit. Scđm clementiã moderatur: ꝛ penã
infligendã mitigat: sic intelligibile sunt harum definitiones quibus definiunꝛ
Mansuetudo est moderatiua irarum. Clementia xo est per quã animus con-
citatus in odium alicuius benignitate retinetur scꝫ nec omnem penam debitã Mansuetudo.
infligat. Ad quã Claudianus hortatur dicens: Sis pius in primis: nam cum Clementia
vincamur ab omni Munere: sola deos equat clementia nobis. Ponitur autẽ Odium
hic odium pro ira: quia odium est ira inueterata. Ad virtutem mansuetudinis Claudianus
suo exemplo specialiter christus nos admonet dicẽs: Discite a me: quia mitis Tullius in. 2.
sum ꝛ humilis corde. Et per Aplm̃: Tu homo dei sectare pacificam mansue- Rhetorica.
tudinem. Insuper ꝛ per Sapientem: Fili mi in mansuetudine serua animam Matth. 11. d
tuam. Quia vero tunc labori fortius insistitur cum fructus copiosus speraꝛ. 1. Timo. 6.
idem dñs mansuetudinis premia ꝑmittit maxima/cum ait: Beati mites: qm̃ Eccl. 10.
ipsi possidebunt terram scꝫ viuentium. Hinc Ps̃. Mansueti hereditabũt ter Matth. 5. a
ram: ꝛ delectabunꝛ in multitudine pacis. At vero vt Chrysosto. ait: Ille ve- Ps̃. 36.
re mansuetus dicitur: cum ꝓuocatus fuerit/nec cogitat malum facere/nec fa- Chrysosto.
cit. Habeto igitur (iuxta sententiam Senece) cum hominibus pacem: cum vi-
tijs bellũ. Remissius enim imperãti (vt idem ait) melius paretur. Melius Seneca
est etiam domino reddere rationem de nimia misericordia q̃ de nimia seueri Chrys.
tate. inquit Chrysostomus. Et sine clementia ꝛ sine misericordia lex christi nõ Hieronym⁹.
impletur: testaꝛ Hierony. Disci. Extrema mansuetudinis que sunt? Ma- Ps̃. 4.
gister. Irascibilitas ꝛ ira siue iracũdia. Deficere eñ ab ira per inirascibilita- Irascimur
tem ꝛ nunq̃ irasci/laudabile nõ est. vnde ꝓpheta ait: Irascimini ꝛ nolite pec triplicite r.
care. Irasciꝛ eñ iustus (inquit Aug⁹. 6. q. 1. para. fi.) peccatis palearũ. i. ma- Ira
lorum: sed nõ odit. Rursus: Nimiũ irasci intolerabilius est. ꝛ tripliciter fit. Augustinus
Primo ex leui causa ꝛ velociter ꝛ extreme: ꝛ illi mox mitescunt: quod vide-
mus in cholericis ꝑpter caliditatem. Est enim ira ebullitio sanguinis circa
cor. inquit Aristote. 1. de anima. Et Ganfredus in poetria: Ira genus flam- Ganfredus
me/materqꝫ furoris: ab ipso Felle trahens ortum: cor ꝛ interiora venenat.

ocholos vel acutos nominat: ab acros qd est extremũ:
...s retinẽt: propter materie grossiciem: vt melan-
tamen est ira super iram mulieris ait Sa-
...oprer debilitatem rationis. Tertij q...i graues appellantur/
...am obstinato animo tenent: nec desistunt donec vindictam infe-
seueri sunt/si sm leges puniunt: feroces/si sine causa puniunt/ aut
...: cruciatum delectantur: crudeles/ si grauiores q̃ lex dictat pe-
...Hi iam tertij ordinis iracũdi potius bestie q̃ hoĩes dicẽdi sunt:
...o animo sunt: nec mitescunt: homo antem mitis fieri potest dicen-
...ord est nullus homo/adeo ferus est qui nõ mitescere possit.
Ouidius: Candida pax homines/crux decet ira feras. Juste autem com-
...atum ... vt tales non alios tm̃/sed seipsos grauius puniant: cum ira in
...sis inueterata in inuidiam vertitur. dum enim vindictam ad libitum suum
...possunt de proximo suo/semper cum odio habebunt: et de bonis
...ur: quod est natura inuidie. Quam et Ouidius libro. 2. Meta-
...socte describit dicens: Pallor in ore sedet: macies in corpore toto:
...recta acies: liuent rubigine dentes: Pectora felle virent: lingua est suf-
fusa veneno: Risus abest: nisi quem visi fecere dolores. Nec fruitur somno vi-
gilantibus excita curis. Sed videt ingratos/intabescitq̃ videndo Successus
hominum: carpitq̃ ꝛ carpitur vna Suppliciũq̃ suum est: ꝛ alia ibidem. Se-
...inuidie det inquit pallor in ore. Nam filie eius vt ponit Gregorius libro tricesimo
primo Moralium sunt odium/detractio/susurratio/exultatio in aduersis/ et
afflictio in prosperis. vnde etiam macies in corpore toto: quia putredo ossiũ
inuidia: ait Sapiens in prouerbijs. Et Horatius. Inuidus alterius rebus
marcescit opimis. Et videt illius prospera cum lachrymis. Ideo nunq̃ ridet
Quia semp vicinũ pecus grãdius vber habet: ꝛ in agro alterius fertilior se-
ges est. Insup ꝛ rubigine infectos habet dẽtes: qꝛ bona ꝛ vitã alioꝝ rodit (pe-
ctora felle virẽt) a q̃ sine intermissiõe cruciant. vñ Hieronym⁹. O inuidia/pri-
mũ tui mordax. Est ꝛ lingua suffusa veneno: qꝛ semp contra deũ vel suꝑiores
Ouidius li. de ponto. murmurat qui ꝑximo talia bona de quibus dolet tribuũt. Comedit etiã car-
nes viperias: quia solo alterius malo pascitur. vñ Ouidius: Ledere viuos
Cyprianus Liuor/et iniusto carpere dente solet. Inquieta est et continuo tabescit. Nam
Socrates vt ait Cyprianus: Mala cetera finem habent: inuidia terminum non habet.
Ouidius Utinam igitur inquit Socrates/inuidi in omnibus ciuitatibus oculos et au-
res haberent: vt de omniũ felicitate torquerentur. Hec pestis de sanitate ali-
orum infirmatur: de vita moritur: vnde et domus eius sm Ouidium in imo
Inuidie dom⁹ est in nigris vallibus: quia inuidus quantũ potest se occultare nititur. Hec do-
mus sole caret: quia inuidus excecatus malicia/non intelligit nec videt q̃ bo-
num de quanto communius de tanto melius. Uentũ non habet: quia in visis
Alanus suis non ꝓsperat. Est et semper frigida: igne charitatis oĩno expers. Ala-
nus insuper inuidiã detestando dicit: Inuidia qd monstruosius monstrum?
aut qd damnosius damnũ? que culpabilior culpa? que penalior pena? Hec est
Sap. 2. erronee cecitatis abyssus: humane mentis infernus: contentionis stimulus:
corruptionis aculeus: que papyrus caperet: aut quis calamus exararet hu-
ius vitij immanitates: ꝑ filias eñ suas in omnes generationes ab origine
seculi se diffundit: donec ad initiũ suũ redeat: luciperũ. s. cuius inuidia mors
intrauit in mundum. Filijs aũt inuidie iam proxime commemoratis cogna-

te sunt filie ire: quas beatus Gregori...
bella ꝛ homicidia procedunt. Tumor: ...
tio. Contumelia: Clamor: qui inducit ...
...ctio: quarum deformitates prudens theolo...
sequamur. Discipulus. Placet: Nunc autem mod...

De modestia et eius speciebu... prima humilitas: cuius gradus hic ...rantur. Et similiter vitium eidem op... quod est superbia cum gradibus et filiab... describitur. Capitulũ XLV

Magister.
Modestia (vt ait Tullius) est per quã pudor honestus ...
bilem comparat auctoritatem: id est grauitatem. Et ...
ait: Promptuariũ/virtutis est modestia sola. Hãc ꝛ Eu...
vocat donum pulcherrimum deorum. Hec virtus nõnulla interiora ꝛ quas
exteriora hominis moderatur: quibus resistere non est omnino difficile: ꝛ plu-
res sub se continet partes: que sunt humilitas/studiositas: eutrapelia: orna- ...pa
tus: taciturnitas: verecundia: sufficientia: moderatio. Discipulus. De his
pauca si que habes in medium ferre haud graueris? Magister. Faciam ac
lubens: et primum de humilitate: que (vt definit sanctus Bernardus) est con-
temptus proprie excellentie. Hec appetitum refrenat/ne inordinate tendat Bernardus Humilitas
in magna: estimando se supra id quod est. Hec virtus apprime necessaria est:
nam sine ea nemini potest esse salus. de penitentia distinctione prima. para.
Taciturnitatis. Perfectio autem ipsius duodecim gradibus complet: quos
vir dei sanctus ꝛ humilis Benedictus in sua regula cõmemorat. Primus est Gradus humilitatis.
corde ꝛ ...rpore humilitatẽ ostendere defixis in terram aspectibus. Secũdus Benedictus
pauca ꝛ rationabilia loqui/non clamorosa voce. Tertius raro ꝛ difficile ride-
re. Quartus vsq̃ ad interrogationem tacere. Quintus in communi viuere.
Sextus se omnibus viliorem credere ꝛ pronunciare. Septimus ad omnia se
indignũ ꝛ inutilẽ existimare. Octauus peccata ꝓpria pure confiteri. Nonus
pro obedientia in duris/ꝛ in asperis patientiã amplecti. Decimus omni obe-
dientia se subdere superiori. Undecimus non delectari voluntatẽ propriam
implere. Duodecimus deum timere: ꝛ omniũ que ꝑcepit memoriam habere.
His gradibus ascenditur in montem dñi. Per vitium vero oppositum qd est
superbia/tot gradibus descensus fit ad barathrum ꝛ carcerẽ teterrimũ diabo-
li. Discipulus. Superbia quid est? Magister. Est (vt inquit Aug. li. de ci- Supbia
dei. 14. c. 13.) ꝑuerse celsitudinis appetitus. Et in li. de innocentia: Superbia Augustinus
inquit est inordinatus amor ꝓprie excellentie: ꝛ hoc quidem quadrupliciter
sm beatũ Gregoriũ li. 14. moraliũ. Aut eñ superbi bona a semetipsis habere
existimant. Aut si datum desuper credunt: tamen suis meritis deputant. Aut Gregorius
certe cum iactant se habere qd non habent. Aut despectis ceteris/singulari- Supbie spẽs.
ter videri appetunt. De quibus omnibus Dauid se vnico versiculo excusat
dicens: Dñe non est exaltatum cor meum: neq̃ elati sunt oculi mei: neq̃ ambu-
laui in magnis neq̃ in mirabilibus supra me: reddendo singula singulis.
Discipulus. Gradus autem superbie qui sunt? Magister. Quos beatus

...mas enumerat. Primus est curiositas:
...s sibi conuenientis cognitionis: querit
...teris sensibus experiri qd non decet. Non
...:nec auris auditu: inquit Salomon. Secūdus est le...
...icandū alios: ⁊ ad docendum noua: quia se existimat cete...
...Tertius est inepta leticia/ si ꝓsperaꝝ in malis. Letanꝝ enim
...cum male fecerint/ ⁊ exultant in rebus pessimis. Quarta est
...oquacitas: non attendens quia laus in proprio ore sordescit. Et
...is: Nec te collaudes/ nec te culpaueris ipe. Quare subiūgit: Hoc
...uos gloria vexat inanis. Quintus singularitas: facere scʒ ali...
...d vltra cōmunia/ ... reputetur melior. Sextus arrogantia: qua quis alijs
...ne/ nulli subesse querit: ⁊ adulationibus acquiescit. Septimus ꝑsumptio:
...qua se ad ea que vires suas excedunt ingerit/ sufficientē se reputando. Hic cō...
...s admonitionē ad consiliū accedit non vocatus: nō reputans bene
...ipse non dictauerit. Octau⁹ defensio peccati: ⁊ vt ait Seneca. in li.
...hoc ⁊ equale omniū est/ vt vitia sua malint excusare/ q̄ꝫ effugere. No...
...s simulata confessio: vt videaꝝ humilis ⁊ penitens: quia locus defensionis
...nō est. Decimus rebellio: nolle: scʒ obedire superioribus. Impius eñ cum in
ꝓfundum venerit peccatoꝝ contemnit. Undecimus libertas peccandi/ vt ne-
minem timeat: quia socios per ꝑcedētes gradus contemnit: per decimū etiā
superiores despexit: libere ergo delectatur facere qd placet. Duodecimus est
consuetudo peccandi: vt omniū mandatorū dei immemor dicat insipiens in
Ps. 13. corde suo: nō est deus. In his gradibus multe ex filiabus superbie sunt exꝑsse.
Filie sup̄bie Sunt enim filie superbie ambitio/ presumptio/ arrogantia/ ꝑtinacia/ curiosi-
tas: ingratitudo: iudicium temerarium: irrisio: temptare deum: adulatio: ⁊ ina-
nis gloria. que si laudem in aperto appetit alias de se filias gignit: que sunt
immodestia ornatus: inobediētia: iactantia: pertinacia: hypocrisis: discordia
⁊ contentio: de quibus sermo copiosior theologie reseruabitur. Nisi forte de
ambitione parū quid audire volueris. Discipulus. Uolo omnino. Magi.
Sanctus Bernardus ambitionē describēs ait: Ambitio est subtile malum/
secretum virus/ pestis occulta/ doli artifex/ mater hypocrisis/ liuoris parēs/
vitiorū origo/ tinea sanctitatis/ excecatrix cordium: ex remedijs morbos cre-
ans/ ex medicina languorem generans. Et ad Eugeniū papam inquit: O am-
bitio ambientiū crux quomodo omnes torques/ omnibus places: nihil acrius
cruciat: nihil molestius inquietat/ nihil tamen apud mortales celebrius nego-
cijs eius. Disci. De Studiositate autem que est secunda Modestie pars/
quid dicis.

De studiositate ⁊ vitio opposito curiositate Capitulum. XLVI Magister.

Teste Aristotele in principio metaphy. Omnes homines natura sci-
re desiderant: nec intellectus intelligendo etiam maxima intelligibi-
lia fatigatur: ⁊ ꝑpter infirmitatē sue capacitatis a nullius creature
cognitione quietatur. Uerūtamen cum immersus sit materie ad ea que mani-
festissima sunt nature se habet vt oculus nycticoracis ad lumen solis: quibus
Aristo. 3. me- si immoderatius inheserit/ in inextricabiles terrores incidit: vt videre est in
taphysice. opinionibus philosophorū gentiliū ⁊ eorū quos hereticos dicimus: quos Sa-

piēs admonet: Altiora te ne q̄sieris: ⁊ fortior...
rib⁹ eius nō sis curiosus: multos eñ supplāt...
detinuit sensus eoꝝ: ⁊ q̄ scrutator est maiesta...
Nolite alta sape: sed sapite ad sobrietatē: ... libere...
refert ꝑcunctari desinas. Appetere igiꝝ ⁊ velle scire aut que sun...
q̄ sūt admissa: nō tñ ordinādo illa in finē vltimū/ sed simplr vt eoꝝ h...
cia: vanū est: vt patet Sap. 8. Uani sunt oēs hoīes in q̄bus non subest...
...d est q̄ nō ordināt sciētiā suā in cognitionē dei. Ab hac vanitate stu...
appetitū coercet: ⁊ intra limites ꝯstitutos retinet: vltra quos vitiū cu...
tis abducit. Curiosus eñ (vt inquit Aug. li. de vtilitate cred...di) ...
rit q̄ nihil ad se ꝑtinēt: oīs aūt talis sup̄bus est: nā ꝑmus sup̄bie grad⁹ est
riositas. Et Plautus dicit: Curiosus nemo est qui nō sit maliuolus.

De Eutrapelia: Bomolochia ⁊ Rus...tate: ⁊ quomodo quādoqꝫ ludo sit insiste... Capitulum XLVII Magister.

Non autem tm̄ labores exteriores hominē frangunt/ sed ⁊ interi...
res ex cōnexione vitꝭ ī aīe ad corpus hominē debilitāt ⁊ eneruāt:
quia aduertētes maiores/ ad interruptionē talium sequaces hortati
sunt. Un̄ Aug. li. 2. musice: Uolo tandē tibi parcas: nā sapientē decet interdū mitter...
remittere actus rebus agendis intentū. Et Pamphilus. Parce iuuētuti/ cō- Augu...
plectere gaudia vite. Leta decet letis pascere corda iocis. Et moralissimus Pamph...ilus.
Cato. Interdū tuis interpone gaudia curis. ⁊ Henricus Samaraensis. Pre- Cato
ualet in cunctis modestia discretio rebus. Qua sine virtutum grande peribit Heinricus
opus. Ouidus quoqꝫ: Quod caret alterna requie durabile non est. Hec repat Ouidius in
vires fessaqꝫ mēbra leuat. Et rursus: Ferreus assiduo consumiꝝ annulus vsu. ep̄lis: ⁊ de ar-
Da requiem: quietis ager bene credita reddit. Et p̄hus: Requies ⁊ ludus in te.
vita sunt necessaria. Discipulus. Cur igitur non sepius nec omni ludo nos Arist. 3. ethi.
insistere pateris? Magister. Ne in vsum malum incidatis: nam quo semel Horatius
est imbuta recens seruabit odorem Testa diu. Et vt inquit Sapiens. Adole-
scens iuxta viam suam graditur: etiam cum senuerit non recedit ab ea. Ludo Prouer. 13.
igitur ⁊ ioco vti quidem licet: inquit Tullius: sed sicut somno ⁊ quietibus cete- Tullius
ris: ⁊ tunc quidem/ cum grauibus ⁊ seriosis rebus satis fecerimus. Quod aūt
multis ludis te/ tuosqꝫ complices inhibeo: eo fit/ quia aut petulantes/ obsceni
aut flagiciosi sunt/ cum honore simul ⁊ substātiam ⁊ animam auferentes. Et
exercentibus tales ludos/ citra vltimā necessitatē res suas donare/ vitiū est Augustinus
immane: non virtus: inquit Augustinus sup Johannem distin. 86. c. donare. Hieronym⁹.
Et Hieronymus. Paria sunt dare histrionibus ⁊ sacrificare demonibus: de Joh. Chrys.
quibus ⁊ Joānes os aurū sup Mattheū sic ait: Ubi est ludus vel saltatio/ ibi Alexā. d ales
est diabolus. Honestos autē ludos nec ipsa sacra scriptura vetat: vti videre
est per Alexandrū de ales. 2. p̄te. q. 37. ⁊ sanctū Thomā secūda secūde. q. 168.
Ne ergo me a medio) quod solum virtuosum est) in ludis declinemus/ virtu-
ti studeamus: quam philosophus Eutrapeliam/ nos vrbanitatem aut iocun- Thomas
ditatem dicere possumus. Eutrapolus itaqꝫ dicitur: quasi bene se vertens Eutrapolus
ad omnia: eius verba ludicra vel iocosa/ si quando conuitia dicere vide- Phus.
tur/ illa nullius famam ledunt: sed cum delectatione emendationem in-

obseruat/ qđ vir sanctus Ambrosius primo
…dum reuelare animũ volumus/ soluamus
…onorum operum. Quia vero ait Persius:
species ⁊ rerum discolor vius: Velle suum cuiqꝫ est: nec vo-
vno. Et Ouidius de arte. Pectoribus mores tot sunt quot in or-
e. Eutrapolus in singulis ꝙtum ad personam/tempus/⁊ locum cun-
cere habet: vt ne quid nimis attẽptet/modũqꝫ in rebus vltra citraqꝫ
ait cõsistere rectum obseruet. Discipulus. Extrema huius virtutis
… Magister. Bomolochia ⁊ rusticitas siue agreikaia. inde Bomo-
…os ⁊ ag…stis. Ille excedit: hic deficit. Ille singula dicta ⁊ facta aliorum
at ⁊ rapit/vti risum …ertat. non curans si etiam eosdem contristet dictus.
os altare/⁊ lochos raptor. eo ꝙ ad instar milui expectantis/vt de ara
…antium carnes rapiat: sic ipse aliorum dicta ⁊ facta in iocũ ⁊ vitia ver
dicitur scurra. bomolochia eñ scurrilitas interpretatur. Agrestis est
…mnibus/in nullo ludo ꝙuis honesto ⁊ bene circũstantionato dele-
…ob id omnibus est grauis: ⁊ a societate honesta eliminandus. hoc in
…ancbolicis plurimũ est vitium nature potius ꝙ moris: quibus compatiẽ-
…m est. Discipulus. Alias modestie partes si que sunt afferas.

De Modestia et verecundia seruanda in oculis et alijs sensibus: similiter ⁊ in lingua. Capitulum XLVIII Magister.

Ecci. 19. Preter dicta multa sunt modestiã concernentia: nam vt ait Sapiẽs:
Augustinus Amictus corporis/risus dentium/⁊ gressus hominis enunciant de
Hieronym⁹ eo. Et Augustinus: Incõpositio corporis qualitatem indicat men-
tis. dist. 41. para. vel clericus. Et Hieronymus. Ne affectate sordes/nec exq-
site delicie laudem pariunt. Et hec ꝙtum ad ornatum exteriorem: in quo sup
flua abscinduntur per sufficientiam: ꝙ non nimis exquisita requirantur: fit p
moderationem. Motum vo/gestum ⁊ incessum componit verecũdia. de qua
Ambrosius Ambrosius li. 1. de officijs. Sicut in senibus grauitas: ⁊ in iuuenibus alacri-
Uerecundia tas: sic in adolescentibus verecundia velut quadam nature dote comendatur
Hec in ipso corporis motu/gestu ⁊ incessu tenenda est. Habitus enim mentis
cernitur in statu corporis: ⁊ vox quedam est animi corporis motus. Hec Am-
brosius. Nimirum verecundia in homine omnium sensuum custodiam parit:
Hierem. 9. f. qua ablata mox mors intrabit: vt inquit Hieremias. Mors ascendit per fene-
stras nostras. Fenestre autem quid sunt: nisi oculi/aures/nares/os ⁊ manus.
Quintil. lib. Hinc motus Quintilianus inquit: Totius hominis libertas est oculos per-
causarum. didisse. Oculi sunt per quos paupertatem ferre non possumus. Oculi tota no-
stra luxuria. Hi nos in omnia quotidie vitia precipitant/mirantur/adamãt/
Seneca concupiscunt. Sunt igitur irritamentũ vitiorum: duces scelerum: ait Seneca
Augustinus de remedio fortuitorũ. Unde Augustinus. Nec dicatis vos habere animos
pudicos: si habeatis oculos impudicos: quia impudicus oculus/impudici
cordis est nuncius. 32. q. 5. c. nec solo. Alij similiter sensus cobibendi sunt/ma-
Juuenalis xime autẽ in lubrico posita lingua. Hec enim vt ait Juuenalis/est mali pars
Ps. 33. pessima serui. Hanc virtute taciturnitatis cobibeamus a malo: ⁊ labia nostra

ne loquant dolum. Hoc autem ꝙ sit difficile Quin…
nullam difficiliorem credo ꝙ silentij virtutẽ. Et Ca…
to compescere linguã: Proximus illo deo ẽ q̃ scit r…
de arte amãdi: Eximia est virt⁹ ꝓstare silentia rebus: At …
pa tacenda loq̃. Si igit vis vitã scꝫ eternã/et diligis dies v…
regius ꝓpheta) ꝓhibe linguam tuã a malo: et labia tua ne lo…
et cetera q̃ longum esset hic ꝓsequi. Regulam tñ Senece aureis
bus describendam aĩo tuo recondas. Dis. Quã? Mag. Aliũ …
primus sile. Nam volat irreuocabile verbum. Ob id Pitac⁹ v…
ptentibus dixit. Lingua ne ꝑcurrat mentẽ. Et Bias eiusdẽ ꝓfe…
di multa: loquere pauca. Alludit apostolus Jacobus in sua canoni…
Sit autem omnis homo velox ad audiendum: … tardus ad loquẽ…
ait poeta: Nusꝙ tuta fides. Salustius quoqꝫ: Paucis charior fide…
nia. Prolixum nimiũ esset omnes modestie partes enumerar…
multas ex his que in …terarum virtutũ explanationibus dict…
possunt. Leges et posthac Senecã saltem in tractatu de quat…
leges et prouerbia Salomonis: et librum quem Ecclesiasticũ dicim…
plurimas sententias Dauid regis psalmigraphi coniunxeris/non e…
sarium a gentilibus moralitates conquirere: quod enim ab ipsis coll…
tanꝙ ab iniquis possessoribus auferimus. inquit diuus Augustinus.
non. Dominus declarauit. 1. q. 1. De ceteris vero quas prelibata diuisio vir-
tutes theologicales vocat/gentilitas ignorat: deus enim illas infundit istis
quos per sacri baptismatis vndam milicie sue ascribit. Dis. De illis nũc de-
mum pauca subiungas. Magister. Perpauca. Nam completio tractatus
de illis theologie reseruandus est: in qua abundantissime declarantur.

De virtutibus theologicis in genere. Capitulum XLIX Disci.

Quot itaqꝫ et que sint virtutes theologicales hic edissere. Mag.
Tres sunt. Fides: Spes: Charitas. Dis. Theologicales qua- 1. Cor. 13.
re dicte sunt? Magi. Quia sola dei reuelatione nobis in theolo- Uirtutes the-
gia manifestantur et a deo nobis infundunt: et in deum tanꝙ in suum obie- ologicales vñ
ctum diriguntur: qui est finis vltimus et beatitudo seu felicitas perfecta ad
quam homo creatus est: et his virtutibus suffultus perueniet. Per fidem ꝙp
pe deum agnoscit: per spem in deum tendit: et tandem posse consequi confi-
dit: per charitatem deum super omnia desiderat et diligit. Discipulus. Nõ
pigeat queso paulo latius has virtutes describere

De fidei definitione et symbolis et articulis fidei ab apostolis positis. Cap. L. Ma.

Fides a doctoribus varie definit et vere: placet tamen eam quã Apo-
stol⁹ ponit dilucidare. hic in epistola ad Hebreos dicit: Fides est sub Ad Heb. 11.
stantia sperandaꝝ rerum argumentũ non apparentium. id est: Fides Fides.
est lumen quoddam a deo infusum: quo habet substantia. i. principium rerũ
sperandarũ scꝫ future beatitudinis. argumentũ. i. medium conuincens men-

apparentibus nobis sensu vel ratione naturali. An
ibus subest et prior: sic fides ceteris virtutibus prior
Paulus loquit ad Corin. dicens: Fundamentū ali
..ere preter id qd positū est: Jesus Christus. i. fides Chri-
que sperant in futuro in nobis subsistant: et que inuisibilia
nostra appareant. hinc etiam argumentū appellatur. Disci:
..t he res quarū fides esse dicit? Mag. Que summarie per ar-
..mbolo apostoloꝝ explicantur / et in symbolo patrū et Athana-
..laranť et in sacris elogijs veteris ac noui testamenti auctore spi
..aduitť. Dis. Symbolum apostoloꝝ hoc ne est quod in ecclesia
..misse decantat? Magi. Non: sed id symbolum patrū / siue Nice-
..llatur. Quod aūt ad primas dicūt sacerdotes: et incipit: Quicūq
..s esse / Athanasij est. Et reliquū quod omnes fideles in orationibꝰ
..nt / et incipit: Credo in deum: aplōꝝ est. i. ab apostolis compila
..a nempe apostoloꝝ primus dixit: Credo in deū patrem omnipo
..otem celi et terre. adiunxit Andreas: ꝛ in Jesum Christum filiū
..um dominū nostrum. Johannes euangelista adiecit: Qui conceptꝰ
..iritusancto: natus ex Maria virgine. Jacobꝰ maior intulit. Passus
..ntio Pylato: crucifixus: mortuus et sepultus. Thomas addidit: De-
ad inferna: tertia die resurrexit a mortuis. Jacobus minor subiunxit:
Ascendit ad celos / sedet ad dexteram dei patris omnipotentis. Philippus
superaddidit: Inde venturus est iudicare viuos et mortuos. Bartholomeus
dixit: Credo in spiritumsanctum. Mattheus addidit: Sanctam ecclesiam ca
tholicam. i. vniuersalem. subintelligit credo: nec additur / in. Simon subiecit
Sanctoꝝ cōmunionē: remissionem peccatorū. Judas Thadeus supaddidit:
Carnis resurrectionē. Matthias conclusit / dicens: Vitam eternā. Amen.

De vtilitate fidei. De actibus interiori-bus eiusdem. Et infidelitate vitio fidei con-trario. De apostasia: heresi et blasphemia. Capitulum. LI. Magister.

Ad Rom. 10. / Marci vlti. / Joh. 4. / Hebreoꝝ. 11. / Mgr̃ sniaꝝ / Actus fidei interior triplex. / Augustinus / Ad Rom. 4. / Actus exterior. / Hieronymus 11. q. 3. estimāt

Hec fili mi (quicunq vult saluus fieri) necesse est vt actu interiore cre
dat: et si necesse fuerit actu exteriore confiteatur. dicente apostolo ad
Romanos: Corde creditur ad iusticiā: ore aūt confessio fit ad salutē.
Et Christus: Qui non crediderit / condemnabit. et rursus: Qui non credit /
iam iudicatus est. nam iuxta apostolicā vocem: Sine fide impossibile est pla-
cere deo. Actus autem fidei interior / qui est credere: quis vnus sit: tribꝰ mo-
dis tamen dicit: vt habet magister sen. li. 3. dis. 23. s. credere deum. s. esse oīni-
potentē / creatorē oīm ꝛc. Credere deo: hoc est credere vera esse q̃ deus ꝑ scri
pturas dicit: qr ipse est summa veritas. Credere in deū: est (vt ait Aug.) cre-
dendo amare / credendo diligere / credendo in eū ire et eius mēbris incorpora
ri: qr est summa bonitas. ꝙ si q̃s oīa discernere nō possit / credat qd ecclesia
credit / et nō errabit. Actus aūt fidei exterior / q̃ est fidem ꝓ loco et tpe ꝯfite-
ri: fieri habet non tm̄ ore vel sermone: sed etiā opere. nam vt ait Hiero. Quo

tiensciunq vincimur vitijs atq peccatis / totiens ..
quotiens boni aliq̃d agimus / deum ꝯfitemur. Di..
modum ceteris virtutibus opponit? Mag. Etiam ..
nitentiā his que fidei sunt: aut quia fidem auditam sus..
gentilibus. aut quia fidem in figura susceptā in figurato ..
aut quia suscepte fidei in manifestatione veritatis contradicit:
tis et hereticis. de quibus beatus Petrus ait: Melius eis erat ..
re viam veritatis / ꝙ post cognitam retrorsum conuerti. Omnes
tio contrario fidei laborant: sic et actibus fidei predictis opposit..
nec enim corde deum / deo / et in deū vere pureq credunt: nec ..
cordis infidelitatē nonnunꝙ blasphemo ore et opere ex..nunt. ..
tine paulisper calamū donec quid apostata, .. hereticus / et quid
mus edoceas. Mag. Apostata (vt doctori irrefragabili visum ..
temerarie a statu fidei / obedientie ecclesiastice vel religionis recedi
cus (vt Aug. ait lib. de vtilitate credendi) est qui alicuius temporali
di / et maxime glorie / principatusq sui gratia / falsas ac nouas ..
gignit val sequit. Blasphemus aūt vt. s. Thome placet / est quicum..
aliquid de deo quod sibi conuenit. vel attribuit deo aliquid quod ei non
uenit: aut creature tribuit quod deo appropriat. Quod si ex certa mali
at / peccatū est in spiritumsanctū et irremissibile. i. facile nō remissibile.
ſm Augustinū peccatum in spiritūsanctū ꝓprie sit finalis impenitentia: et i.. Aug. .. verbis domini
lud nec hic / nec in futuro seculo remittit. Dis. Dei me protegente gratia /
ab omnibus his cauebo: sed perge.

De spe et oppositis vitijs: que sunt pre-sumptio et desperatio. Capitulum quinquagesimumsecundum. Magi.

Spes ſm magistrū in sententijs lib. 3. di. 26. Est certa expectatio fu- Spes.
ture beatitudinis ex meritis et gratia ꝓueniens. Proprius nempe
actus spei est expectare. dicente aplo: Si quod nō videmꝰ speramꝰ: Rom. 8. c.
ꝑ patientiā expectamus. Certa aūt dicitur: qr non est nisi in id qd est possibi-
le nobis adipisci. i. in deum siue beatitudinē. quam adipisci possumus si gra-
tie dei cooperari voluerimus. vn̄ additur / ex meritis et gratia ꝓueniēs: qm̄
sine meritis beatitudinē sperare non spes / sed ꝑsumptio dici pōt. qd est vnū
vitioꝝ spei oppositū. Dis. Presumptio q̃d est? Mag. Vitiū ex supbia na- Presumptio.
tum: quo quis talem se existimat / ꝙ deus etiam eū peccantem non excudet a Richardꝰ li. 4. dis. 36.
sua gratia: vel nō puniat. et sic paruipendit diuinā iusticiam. et inter peccata
in spiritūsancium connumerat. Dis. Aliud vitiū ne spei ꝯtrariat? Mag.
Etiā / desperatio: q̃ (vt dicit glo. sup id Gen. 4. maior est iniquitas mea ꝛc.) Desperatio
est blasphemia in spiritūsanctū: que nō remittit in hoc seculo: neq in futuro. Gen. 4.
Vn̄ bene ait Isidorus lib. 2. de sum. bo. desperare est in infernū descendere. Isidorus
Talis em̄ aut putat deū nolle dimittere: aut nō posse. tanꝙ aut oīa nō possit
aut inuideat saluti: ꝯtra qd dn̄s ꝓmisit dicens: Qm̄ in me sperauit / liberabo Ps̄. 90.
eū. Et Dauid: Qm̄ non dereliq̃sti q̃rentes te dn̄e. et cetera multa in veteri et Ps̄. 96.
in nouo testamento. Dis. Illa missa facientes / charitatem videamus.

...et quomodo deum. nosipos ...orpus nostrum et proximorũ ...emur. Capitulum quin...mumtertium. Magister.

...aritas vt magister li.3. definit/est dilectio qua diligit deus ppter
...t. primus propter deũ vel in deo. Quattuor em̃ ait diuus Aug.
...e. christiana ex ordine diligenda sunt. Unũ supra nos quod
Aliud qd ...us nos/qtum ad animã. Tertiũ quod est iuxta nos. i.
Quartũ quod est infra nos/hoc est corpus. Deum qppe vt ait defi
...ere debemus ppter se: qr est summũ bonum. Et vt Anselmus ait/
...s cogitari non põt. Aut etiã qr amicitia omnis super cõicatione fun
charitas super cõicatione beatitudinis. Deus aũt essentialiter bea
... ppter se et ante omnia diligendus. Hinc Aug. li. ɔfess. Min⁹
...amat qui ... tecum amat quod ppter te non amat. Si modum que
...odus vt ait ... Bernardus/est sine modo: qr causa est infinita. vñ in
...criptũ est: Diliges dñm deum tuũ ex toto corde tuo: & ex tota anima tua
tota fortiudine tua. In euangelio luce addit. et ex omnibus virib⁹ tuis:
...o. et ex omni mente tua. In Marco dicit: et ex tota virtute tua. quod tñ in via
...22. hac totaliter nequimus: in patria aũt perficiemus. Secundo debemus nos
Marc. 12. ipsos diligere: qd ex eo patet/qz post preceptũ dilectionis dei subiungitur. et
Nos ipsos primũ sicut teipsum. vbi ponit pro exemplari dilectio nostra ad dilectionẽ
Proximum. proximi. Nos autem et proximũ diligere debemus vt beatitudinis partici
De pe. dis. 2. pes. sic per primũ non solum intelligunt homines sanguine iuncti aut ami
non illi tantũ citia: sed etiã inimici et angeli boni. oñes em̃ tales nobis vel exhibent vel ex
hibere possunt aliquod misericordie opus: iuxta parabolam in euãgelio Lu
Luce. 10. ce expressam. Dis. Si inimicos malosqz homines diligo/ peccatũ et malum
Leo papa amabo. Mag. In his diligere debes hoiem/non culpam seu vitiũ. vt canõ
edocet di. 86. Odio habeant peccata/non hoies. Diligendum aũt dicit defi
nitio primum in deo/vel ppter deum. In deo quidem: si iustus est qui manet
in deo per gratiã. Propter deũ vero: si iniustus est vt per gratiã iustus fiat/
et in deo maneat. velle quippe debemus primo nostro vitam eternam et ea
que ad hanc deseruiunt/sicut et nobis volumus: et si necesse sit/ ipsi adiumen
Corpus to esse debemus. Dis. Quartũ autem quod infra nos est scz corpus cur Au
gustinus inter diligenda connumerat: cũ nos et primum diligere preceptũ
Manichei er sit? Mag. Cum ad excludendum errorẽ Manichei dicentis corpus et que
ror. cunqz visibilia a malo principio creatũ: quia ex redundantia et concomitan
tia corpus beatitudinis particeps est: super qua fundat charitatiua amicitia
Prosper. vnde et Prosper ait: Corpus nostrũ quia pars nostri est/ad hoc diligendum
nobis est: vt saluti eius et fragilitati naturali consulamus: et agamus quate
nus spiritui ordinate subiectum ad eternã salutem accepta immortalitate et
incorruptione perueniat. de pe. dis. 2.

Charitati oppositũ odium eorum que diligere debemus. Cap. LIIII. Discipulus.

Oppositum. charitati vitium consequ...
Charitati ẽm actum suum prin...
gere/opponit Odium: cuius a...
vel primũ/vel corpus: que iubemur (vt p...
pe peccatores odiunt non apprehensum vt ...
ait de diuino ver. c. 4. Omnibus amabile et diligibile est prin...
pulchrum: sed apprehensum vt peccatorũ phibitorem et peccant...
rem. vellent enim impij legem prohibentem mala non esse: vt liber...
ne possent peccare: & id peccatũ maximum est ẽm doctores: sicut ch...
virtutũ maxima. Seipsos aũt peccatores odiunt: quia per pecc...
ppriam occidunt. dicente scriptura: Os quod mentit oc...
Psaltes ait: Qui diligit iniquitatẽ/odit animam ... Ip...
stodit eam in vitam eternã. consequentia valida est ex sentẽtia domi...
odit animã suam in hoc mundo/in vitam eternã custodit eam. ...
dicta sunt de parte sensitiua: que saluti rationalis contraria appetit...
amantes ipsi consentiendo/ab apostolo reprehendunt. ad Thi...
cente: In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: et eru...
nes amantes seipsos &c. Proximos aũt peccatores odiunt: aut quia v...
rum reprehendunt et veritatẽ ipsis dicũt. ẽm qz Comicus ait: Ueritas
parit. quia vt Saluator ait: Omnis qui male agit odit lucem: vt non argu
tur opera eius. Aut quia propter eorũ bonitatem malicia eorum magis ma
nifestat. contraria enim iuxta se posita magis elucescunt. Aut lesi aliquando
iniuriã dimittere sine vindicta nolunt. et hi in oratione domi...ca ipsis iudi
cium imprecantur: dicentes: Dimitte nobis debita nostra: sicut et nos dimit Matth. 6.
timus debitoribus nostris. q. d. domine sicut nos nolumus dimittere proxi
mo/sic tu nobis peccata non dimittas: et quidem dum orant in persona pro
pria. Corpus autem odiunt qui vel luxuria vel crapula/aut immoderata ab Corpus
stinentia inualidum ad sufferendos labores/diuini cultus reddunt. Disci.
Ista ad presens sufficere videntur/ceteros actus charitatis/ si qui sunt per
curramus.

Actus charitatis interiores minus principales describuntur. qui sunt gaudium: pax et misericordia. Uitia opposita sunt acedia: inuidia: discordia: contentio: schisma: rixa: bellum: seditio: obduratio. Capitulum quinquagesimumquintum. Magister.

Charitatis actũ principalem qui est dilectio/plures alij actus et ef Act⁹ charita
fectus virtuosi concomitant: quorum nonnulli interiores sunt: ceteri tis interiores
exteriores. Discipulus. Interiores qui sunt? Magi. Gaudium:
pax et misericordia. Qui enim deum vere diligit/de eius bono et laude gau Phil. 4.
det. vt apostolus monet dicens: Gaudete in domino semper. Qui autem deũ Acedia
odit/contrario actu egrotat/scz acedia: que est tristicia aggrauans mentem Damascenus
vt nihil boni ei agere libeat. dicit Damascenus. et eodem vitio laborare in lib. 2.

Qui aũt primum odiunt inuidia / de eius bo-
...bus dictum est. Est enim inuidia tristicia in
...obis meliores putamus: s̃m beatum Gre-
...seipsum et proximũ / cum omnibus habet
...ony... est lib. de diui. no. est omniũ vnitiua et consen
... Amicorũ enim (vt Tullius ait libro de amicitia) idem est vel-
...nimicus autem ab eo quem odit dissentit. Corde quidem per dis
...re per contentionẽ: opere per schisma / rixam / bellum et seditionẽ.
...is. Et hec latius explanato. Magister. Discordia dissentio est
...ienter facta non in opinionibus parum conferentibus. (ad amici
...dia opinionũ non requiritur / s̃m philosophũ. 9. ethic.) sed
...que a... rempublicam pertinent. Hoc autem quantum ma-
... Sapiens edocet cum ait: Sex sunt que odit dominus: et septimũ de-
...anima eius. hoc septimũ vt paulo infra ait. est is q̃ seminat inter fra
...cordias. Contentio autem vt Ambrosius ait: est impugnatio verita-
...n confidentia clamoris. Schisma autem illicita diuisio per inobedien-
... ab ecclesia. Rixe sunt quando ex ira inuicem se percutiunt. Dicit
... super epistolam ad Galathas. 5. Siue est contradictio vsq; ad facta p
...ens dum alter alterum ledere molitur. Bellum autem est cum populus
...t ciuitas contra aliam insurgit. Seditio vero est tumultus ad pugnam. et
...proprie inter partes multitudinis vnius inter se dissentientes: siue sequatur
pugna / seu non sequat. Demum miserie horum quos diligimus vere in corde
Ecci. 30. nostro compatimur: nobis quidem vt Sapiens monet dicens: Miserere ani
Roma. 12. me tue placens deo. Proximis autem vt apostolus docet dicens: Gaudete cum
gaudentibus: flete cum flentibus: ipsis si possumus auxilium ferendo: et pre
sertim per elemosynarum elargitionem. Qui autem odiunt vel se vel alios
per obdurationis vitium / in mortem ruunt. nec enim anime sue miserentur
peccata deplangendo / nec proximis in necessitate subueniendo.

Actus charitatis exteriores sunt beneficentia: elemosyna: et correctio fraterna: que est elemosyna spiritualis. Capitulum LVI Discipulus.

Actus charitatis exteriores
Gal. vlti.
Marci. 5.

Charitatis exteriores actus qui sunt? Magister. Beneficentia / elemosyna et correctio fraterna. Quos enim diligimus / illis etiam pro loco et tempore benefacere studemus: s̃m q̃ Apostolus monet / dicens: Dum tempus habemus operemur bonũ ad omnes. et ex speciali domini mandato etiã inimicis benefacere iubemur: ipso dicente: Benefacite his qui oderũt vos. per elemosynã in eos quos amamus: interiore anime affectu opere exteriore exequimur spiritualiter et corporaliter. Spiritualiter quidem / si iniurias remittimus: dubitanti consulimus: errantẽ corrigimus: afflictum consolamur: defectus aliorũ patienter toleramus: ignorãtes instruim⁹: et pro omnibus oramus. versus: Consule. castiga. remit. fer. ora. solare. Sub

consule comprehenditur etiam doctrina...
sitientem potamus nudum tegimus: ho...
mus: captiuũ redimimus: et mortuum ...
dimo: tego: colligo: condo. Preter hec ...
operatur. nam vt ait Apostolus: Patiens ...
non inuidet: non agit perperam. id est peru...
non est ambitiosa: non querit que sua sunt: non i...
prouocatur: nec cogitat malum: non gaudet super ...
congaudet autem veritati. scilicet ab alijs facte. ...
scz que veritas persuadet. Oia sperat: omnia sust...
sper libro de vita contemplatiua in laudem eius ...
tas vt mihi videtur / est recta voluntas ab omnib... terrenis ...
iuncta deo inseparabiliter / et igne quodam spi... sancti a quo est et
refertur incensa: inquinamenti omnis extranea: corruptionis nescia: ...
tio mutabilitatis obnoxia: super omnia que carnaliter diliguntur ex...
fectionum omnium potentissima: diuine contemplationis auida: in...
semper inuicta: summa actionũ bonarum: salus morum: finis celestium pre
ceptorũ: mors criminum: vita virtutũ: virtus pugnantiũ: palma victorum: ar
ma sanctarũ mentium: causa meritorũ bonorum: premium perfectorum: sine
qua nullus vñq̃ deo placuit: cum qua aliquis peccare non potest. Fructuosa
in penitentibus: leta in proficientibus: gloriosa in perseuerantibus: victorio
sa in martyribus: operosa in omnibus omnino fidelis: ex qua quicquid est
boni operis viuet: quia vt Augustinus ait: Charitas radix est omnium bono Augu. de pe.
rum. Sine illa enim apostolus nec prophetiam / nec martyrium / nec elemo- di. 2. charitatis
synas aut alia valere testatur in epistola prima ad Corinthios / et ad Timo-
theum ait: Finis precepti est charitas de corde puro et conscientia bona / et fi 1. Cor. 13.
de non ficta. In his enim duobus mandatis que sunt de dilectione dei et p- 1. Timo. 1.
ximi tota lex pendet et prophete. ait dominus. Ante omnia igitur hanc ha- Matth. 22. d.
bere studeamus: vt transcenso mortalitatis stadio / ad eterne contemplatio-
nis gloriam perueniamus: adiuuante et prestante domino nostro Jesu Chri-
sto: qui cum patre et spiritusancto viuit et regnat in secula seculorum benedi-
ctus deus. Discipulus. Amen. Et vicissitudinem laborum tuorum idem
ipse retributor omnium bonorum retribuat.

Philosophie totius Rationalis: Moralis: et Naturalis libri duodecim finiunt.

Principaliū materierū i

Index summariorū totius epitomatis Margarite philosophice ſm alphabeti ordinem.

Incipientia ab A

Incipientia a B

Incipientia a C

277

Incipientia a D.

Incipien

Incipientia ab F.

Incipien

Incipientia ab H.

Incipientia ab I.

Incipientia a K.

Incipientia ab L.

Incipientia ab M.

Incipientia ab

Incipientia ab O.

Incipientia a Q.

Incipientia ab R.

Incipientia ab S

us suis lib.

es libre septi-
s
obscuram:

tra.2: c.5
.6
pplementũ quid sit li.6.trac.1.c.9
surratio li.12.c.24.

Incipientia a T

Tabule rase anima si bene compara℞ li. xj cap.vij
actus mathematicus/ physicus/ virtualis libro viij.c.xxxij
tactus omni animali est necessarius/lib. x. tra.ij.ca.xx
tactus definik: mediũ et obiectũ ostẽdi℞ ibi.
tactum certiorẽ homo habet ibidem
tactus si sit sensus plres: et quõ habet organum circa cor: vt dicunt q̃dam ibidem.
tempora verboꝝ li.j.tra.j.c.xxiiij
tempora participioꝝ ibidem cap.xxxj
tempus incepit cũ mundo li. viij.c.vj
tempus si sit quantitas et res distincta a motu ibidem cap.xxxvj
tpe an ne mot⁹ pticulares mensuren℞ ibidẽ.
Augustinus q̃d de tempore sentiat ibidem.
temporis definitio exponi℞ ibidem.c.xxxvj
tempus qualis numerus sit ibidem
tempus si sine anima esse possit ibidem
nunc tpis q̃d sit: et si vnũ tm̃ ibi.c. xxxviij
Tentare deum li.xij.c.xxxvj
tẽperãtia et species eius ibidẽ ca. xxxviij
theatrica ars mechanica ibidem c.xij
tenebra nihil est li.x.trac.ij.c.iiij.
tenorũ initia per tonos lib.v.trac.ij.c.x
tenorũ cursus et finis ibidem c.xj
terra rotunda pba℞ li. vij.trac.j. c.xliiij
terre quantitas et ambitus ibidem
in q̃nq3 zoñas ibidem c. xlv
terre que partes habitabiles sint ibidem
terra si habitabilis sit sub equinoctiali.
terrestris paradisus vbi sit: et qualis/ibidẽ
terra diuidi℞ in climata ibi.c.xlvj.et. xlvij.
terre tres partes: Europa/Asia ⁊ Aphrica distinguun℞ cũ puincijs suis et regiõib⁹ principalioribus ibi.c.xlix.et.l.et.lj.et.lij
terre natura: et quõ est in medio: super quo fundata ibi.c.xliij
terminus motus a quo li. viij.c.xxix
terminus motus ad quẽ ibidẽ li.viij.c. xxx
termini req̃siti ad syllogismũ li.ij.tra.4.c.5.
termini in quibus omni et in quibus nulli q̃ sint ibi.c.xvj
terremotus quõ causa℞ li.ix.c.xviij
tetrachorda in monochordo quattuor sunt. li.v.trac.j.c.xv
tetrachordum mercurij ibidem c.xvj
timor passio animi li.xij.c.v
timor siue metus quid sit ibidem c.vj
timiditas vitiũ ꝯtrariũ fortitudini ibi.c. 33
Tipho quõ genera℞ li.ix.c.xviij.
Tonitrui generatio ibi.c.xix
toni in musica octo: et quõ a diuersis hoĩb⁹ diuersa noĩa habent: q̃bus magis grati fuerunt li.v.tra.j.c.xix
tonorũ natura et effectus ibidem
toni autenti et plagales ibi.c.vij.tra.ij
tonorũ claues finales ibi.c.viij
tonorũ claues initiales ibidem c.ix
tonorũ differentie ibidem c.xj
tonus non põt diuidi in duo semitonia equalia ibidem trac.j.c.xj

	integrale	
	in quantitate	
Totum	in modo	et ptãtee illoꝝ li.ij
	in loco	trac.v.et.vj
	in tempore	

totũ accipi℞ cathegorematice et syncathegorematice li.ij.trac.viij.c.xvij
transgressio mandati est contra iusticiam libro xij.c.xxv
trapezia figura geometrica li.vj.tra.2.c.9.
trapeziarũ area inueni℞ ibi.tra.ij.c.xvij
trigon⁹ quõ contine℞ in tetragono li.xj.c.15
trinitatis imago repi℞ in aĩa rõnali c.xiiij.

triangulus q̃d sit: et tres spẽs
j.c. viij.alie tres spẽs trianguli ibidem
triangulus habet tres angulos equales duobus rectis ibidem c.xvij
tristicia passio animi li.xij.c.v
tristicia quid sit li.vj
Tropi in musica q̃ et quot li.v.trac.j.c.xix
Tropici cancri et capricorni circuli sunt in sphera li.vij.trac.j.c.xviij
Tubal si sit inuentor musice li.v.tra.j.c.iiij
Tunice oculum constituentes li.x.tra.2.c.9
Turbo ventus quõ genera℞ li.ix.c.xviij

Incipientia ab V.

Vapor quid sit et quõ differt ab exhalatiõe li.ix.c.vj
Varro quid sensit de animarũ circulatione: li.xj.c.xxvij
Vasoꝝ capacitas edoce℞ li.vj.tra.ij.c.xxx.
vasandi ars ibidem
vegetabiliũ primordialis origo li.ix.c.26
Vegetabilia si nasci possint sine preiacente semine ibidem
Venatio ars mechanica quotuplex: et q̃ ex his et q̃ sit licita li.xij.c.xij
venatiõibus inutilibus vacãtes reph̃ẽdun℞
veneris theorica declara℞ li.vij.tra.j.ca.32
ventoꝝ generatio/noĩa et ꝓprietates lib. ix c.xviij
Verba in incantatiõib⁹ et exorcismis nullã vim habent pba℞ li.vij.tra.ij.c.xxvij
verbale nomen quotuplex/et quõ descendit a verbo li.j.trac.j.c.xxij.
verbũ pso rõatiõis cũ accidẽtib⁹ suis ibi.c 24
V̾ba substãtiua vocãa et sil̃em vim h̃ntia ib.
verba prime ꝯiugationis p metra c.xxv
verba secunde ꝯiugationis ibidem c.xxvj
verba tertie coniugatiõis inflectun℞ c.xxvij
verba quarte ꝯiugationis ibidem c.xxviij
verba irregularia et defectiua ibi. c.xxix
verborum forma ibidem c.xxx
verboꝝ ꝯstructio ibi.tra.ij.c.vj.et.vij
verbũ a logico defini℞ li.ij.tra.j.c.iij
verecũdia est ornamẽtũ mulieris li.12. c.16
verecũdia virtus ibidẽ c.xxxviij.et.c. xlviij
veritas virtus moralis ibi.c.xxix

Vitiis me
tra.j.c.
vitiũ ꝯtra
videre.que
Vindicta q̃
Vir bonus
vir qualite
virginit
amix
vergili
li.xj.c.
virtutes
virtus iuncta cũ
virtus defini℞ ab ari
virtutes non sunt p
virtus consistit in m
virtus q̃nq3 tenet r
et ambo vitia ali
virtutis mediũ quõ ...du: et q̃le sit illud attingere ibidem.
virtus ab augustino defini℞ aliter ibidem
virtutis alia definitio aristo.et aug.ibidem
virtutes alique a deo nobis infunduntur
virtutes q̃dã p ꝯsuetudinẽ acq̃run℞ ibidem
virtutes sunt intellectuales/morales et theologicales ibidem c.8.
virtutes intellectuales pandun℞ ibi.et.c.ix.
virtutes morales circa q̃d sint ibi.c. 21
virtutes morales sunt duodecim ibidem
virtutes cardinales quattuor sunt ibidem.
virtus tendit in ardua ibidem
virtutes theologice tres sunt ibi.c. xlix
V̾tutes lapidũ et herbaꝝ vnde sunt li.9 .c.5.
Visus quid sit: et obiectũ ipsius/libro decimo tra.2.c.6
videri potest res propinquior vel remotior maior vel minor q̃ sit in veritate. ꝓpter radiorum refractionem ibidem
videtur baculus in aqua fractus ex eadem causa
visio si fiat extra mittendo vel intus suscipiendo ibidem capitulo.14.et ibidẽ quomodo fiat visio.
visio discreta nõ fit sine attentione ibidem

Incipientia a Z

τελως

AD LECTOREM

Habetis itaq̀ ingenui adole... hec Margarita dedicata est, hab... philosophie: quantitate q̄dem paruū, ... mensum: p̄ libellos, tractatus, capita, cū ... tijs mira breuitate & stilo simplici, ex diue... phorum & theologorū sanctorūq̀ patrum ... excussum: ut & breuitas memoriā adiuue... tas intellectū rudē nō excludat, aucto... luntatē alliciat: quorū multoties cū in ... ne integre sententie assumūtur: ne in su... one aliorū uideatur auctor oīa uoluisse innouare: Nonnullorū tamen Neotericorū nomina in opinabilibus obticētur: ne quēpiā nomen absterreat: quē tamen sententia delectat. Veterū aūt, maxime quattuor doctorū & colūnarū ecclesie: & inter hos Aurelij Aug. uerba cū annotatione librorū & capitū expressius ponūtur: ut habeant calūniatores quo dentē inuidie retūdant: qb⁹ nihilominus multoties ab auctore diuersis in locis respōdetur. Adiūxim⁹ quoq̀ principalium contentorū indicē succinctum, quo queq̀ facilius studioso cuiq̀ pateāt. Viderūt & reuiderūt singula auctor ipse & omniū facultatū nō infimi professores: quorū nomina liber uitæ cōtineat optate. Si q̄d aūt sanæ doctrine contrariū inuenitur, emendent quorū interest: nihil q̄ppe temere uoluit q̄ scripsit sentire aut defendere sed in omnib⁹ aliorū & melius sentientiū iudicio magis, q̄ p̄prio inniti. Accipite inquā adolescētes optimi Margaritam philosophicā ab auctore suo matura frōte quarto satis ac sup̄ recognitā, castigatā: sententijs, additiōib⁹ nouis, atq̀ figurarū typis & auctam & illustratā. In qua preter alphabetū nihil de hebreo auctor ipse immiscuit. Quod ergo in aliorū impressione sup̄additū comperies, alienū a Margarita nostra intelligas. Vale.

Generosi co
…mo: Adã ƶwern…
…s Salutem P. D.

…paras epitoma/tui monumentum
…arum ne exeat illud opus?
…vano merito frustrabere voto:
…e inuito tale legetur opus.
…ignoras: Seruata magis cupiuntur:
…is irritant queꝗ negata putas.
…t cupidus prodire in apertum
…iet tuus ille liber.
…stra seruabat milite Troia:
…nclusam non tenuit Danaen:
Nec tu… …o (mihi crede) sepulta manebũt
Scripta modo digitis tam studiosa tuis.
Ergo age/spõte tua/precibus nostrisue rogat⁹
Annue: et in lucem mox volitabit opus.
Annue/quod fiet ꝙuis prohibeberis ipse.
Dedalus impressor fac tua scripta premat:
Hec puer atꝗ senex/et si quem arcana iuuabit
Noscere que condit Philophia/leget.
Sic tua mox vastum clarescet fama per orbem:
Viueꝗ Gregori Reisch: tibi quisꝗ cauet.
Et si te haud capiet ventose gloria fame:
Communi at saltem commouearE bono.

Theoderici Ulsenij Phrisij artium ꝛ medicine Doctoris: Oratoris: Poeteꝗ laureati: de Margarita Pilosophica carmen.

Unio gemma teres liber hic auctore vocatur
Rite: suo rutilans nobile mentis opus.
At mihi malus acer potius ferretur in euum
Dum margaritis gemmat vbiꝗ nouis.
Hic liber eterne prebet monumenta salutis/
Edocet ac sophie noscere sensa pie.
Judice me floret pomus/qua mystica vernant
Poma: quod ad vitam vix meliora virent.
Ecquis enim tali discedat ab arbore/cuius
Ramus alit media viuida poma niue?
Sin tamen arbor erit: dicatur amabile malum:
Quo commune Biblo nomen et omen eat.
Aurea terrenum qui laudat poma metallum
Jam sileat/lucis celica mala legens.

Si virtute deus: …
Desine prisca tuos etas …
Hec cleopatreos vnio v…

In eminentem Margarita… tu cyclopediam effingente Philomusi oratoris poete Epigramma.

Tẽpora Sardonicem …
Polycratis: gemme faraꝗ rar…
Is quia spumosis pelagi demersus in…
Ad dominum redijt: sed fuit omen atrox.
Aeacidis pariter veteres mirantur Achatem:
Dignum carminibus: historicaꝗ fide.
Qui tenuisse nouem Musas/cũ preside Phe…o
Fertur: et expressam concrepuisse lyram.
Non erat artis opus: gemmam natura potent…
Sponte sua dederat/mirificumꝗ decus.
Prisca recensendo sileat pomposa vetustas:
Gemmam diuinam Theutonus orbis habet.
Quam non produxit gremiũ telluris auarum:
In lucem quam nec concha marina tulit.
Ardor doctificus sedenim quem vibrat acumen
Hanc Margaritam condidit ingenuam.
In qua splendescũt artes septemplicis orbis:
Ethereus fomes/et rationis apex.
Margarita nitens/pulchris intexta beryllis/
Diffundit radios: quos parit aura Jouis
Hanc non liuiduli taminent: porciꝗ subantes/
Attrectent illam pectora docta magis:
In quibus est sollers genius: ꝗ dogmata querit
Cyclica palladio semine nata libens.
Laudes musso tuas Gregori docte rotundo
Ductus consilio/quas pia fama canet.

Margaritam Philosophicam nouis
characteribus dilucidatam/in-
dustria sua/ac ere proprio
Michael Furterius im-
pssit Basilee. An
no. 1 5 1 7
die vero. 5.
Martij

